

სულიერების, კულტურისა და მეცნიერების
აღორძინებისა და განვითარების
სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის
საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი

გამომცემლობა
„ეროვნული მწერლობა“

ქ ი ს ბ ე ჯ შ უ ე ხ ი კ ე

რჩეული
თხზულებანი

თბილისი
2009

ეძღვნება
ქ ი ს ბ ე ჯ ჳ უ ხ ჩ ი კ ი რ

95-ნლის საიუბილეო თარიღს

შემდგენელი

თინათინ ბარამიძე

გამოცემის რედაქტორები

ვაჟა ოთარაშვილი

ზურაბ თორია

რედაქტორები

თამაზ კვაჭანტირაძე

ნოდარ ტაბიძე

მხატვარი

გოგი წერეთელი

ძვირფასო მკითხველო, თქვენს წინაშეა წიგნი არაორდინალური პიროვნებისა, რომელმაც თავისი მღელვარე სიცოცხლით დაამშვენა XX საუკუნის საზოგადოებრივი ცხოვრება.

სამწუხაროა, რომ მასზე წარსულში გვიხდება საუბარი, რადგან სწორედ დღეს სჭირდება მისი ბადალი მოღვაწის, ესთეტის, უკომპრომისო, ხმალჩაუგებელი მებრძოლის, უპოვართა და შეჭირვებულთა ქომაგის და ქველმოქმედის ყოფნა დამცრობილსა და ათას ნაწილად დახლეჩილ, თვითდინებაზე მიშვებულ ქართულ საზოგადოებას, რომელიც ლამისაა ხელში ჩაგვადნეს და ელვარე ნიჭიერებით აღბეჭდილ კორიფეთა ლანდებია შეგვრჩეს.

ბატონი კიტა ერთი შეხედვით მკაცრი, იმპოზანტური გარეგნობით, უკარება ადამიანის შთაბეჭდილებას ტოვებდა, მაგრამ მისმა განვლილმა ცხოვრებისეულმა გზამ დაადუსტურა, რომ ამ მკაცრი სახის მიღმა ბედის უკუღმართობით დამცირებულ ადამიანთა ქომაგის, უნაზესი სულის პიროვნება იმალებოდა, რომელსაც წილად ზვდა თავისი სიცოცხლის საუკეთესო წლები გაეტარებინა შორეულ გულაგებში, სადაც საბჭოთა იმპერიულმა რეჟიმმა განაწესა „გამოსასწორებლად“, რომ მილიონობით მასად ქცეული ადამიანის კვალობაზე საკუთარი სახე დაეკარგა, მაგრამ მძვინვარე რეჟიმმა მის სულსა და სამართლიანობის განცდას ვერაფერი დააკლო: არ დარჩენილა რამე მნიშვნელოვანი მოვლენა თუ ფაქტი, რომლებიც ქართულ სინამდვილეში წამოჭრილიყო და არ გამოხმაურებოდა, არა პოზისთვის, არამედ თანაღმობის მძაფრი განცდით, ფაქტების სიღრმისეული ცოდნით, ბუნდოვანი სიტუაციებისთვის ნათლის მოფენით, რაც მოძალადეთ, ქართული სინამდვილის დამმხინჯებელთ, ხშირად უკან ახევენებდა. ის იყო კაცი, რომლისთვისაც უპირველეს მოვალეობას სიმართლისთვის თავდადებული მსახურება შეადგენდა, რაც არა მარტო მის ბრწყინვალე პუბლიცისტურ წერილებსა და მიმართებებში, არამედ იუმორით სავსე დრამატულ ნაწარმოებებსა და სხვა ჟანრის მხატვრულ ქმნილებებში აისახა.

შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ ბატონ კიტას საქველმოქმედო მოღვაწეობას: როგორც ცნობილია, კომუნისტური რეჟიმის ეპოქაში კერძო პირთაგან ქველმოქმედება იკრძალებოდა, რადგან ამ ექსპერიმენტის სახით შექმნილ სუროგატულ სახელმწიფო წყობას მიაჩნდა, რომ საბჭოთა ადამიანი განხლდათ ყველაზე ბედნიერი, ყოველმხრივ უზრუნველყოფილი და წარმატებული მთელ დუნიაზე, მაგრამ მკაცრი სინამდვილე სხვაზე მეტყველებდა: ამ მოჩვენებითობის მიღმა იყო მრავალი სულის ლაფვამდე მიყვანილი ოჯახი, რომლებზედაც არავინ ზრუნავდა და დაღუპვისთვის იყო განწირული...

ბატონი კიტა ავლენდა ამ ოჯახებს, ადამიანებს, თანაგრძნობას უწევდა მათ და თავისი ჰონორარით ზოგისთვის სახლს ყიდულობდა, ზოგსაც ხელს უმართავდა და ითხოვდა, რომ ამ ხალხს მისი ქველმოქმედება საიდუმლოდ შეენახა.

ასეთი იყო ეს უდიდესი მოქალაქე საქართველოსი. სწორედ მისმა ბადალმა დიდმა მოღვაწეებმა გადაარჩინეს გარდასულ დროში ქართული სული. მისი მაგალითი კვლავაც გადაარჩინს და მტკიცე ლიბოდ დაელება საქართველოს მომავალს.

ვაჟა ოთარაშვილი

ISBN 978-9941-0-1352-2

ნიგნი კიტა ბუაჩიძისა და კიტა ბუაჩიძეა

(ძველი რედაქტორის ახალი წინათქმა)

კიტა ბუაჩიძეზე ადრეც დამიწერია.

გამორჩეული მწერალი გახლდათ...

არანაკლებ — გამორჩეული პიროვნებაც...

მარტო გამორჩეული კაცი არ ყოფილა — ძნელიც იყო.

ერთი შეხედვით — დაუნდობელი... ზოგს, შესაძლოა, უსამართლოდაც მოსჩვენებოდა.

მტრისას მისი მტრობა, მაგრამ მასთან მეგობრობაც ჭირდა.

ერთი შეხედვით, ადვილად შეეძლო სიახლოვისათვის ხაზი გადაესვა და გაენირე...

ოღონდ — მხოლოდ: ერთი შეხედვით!

პირადი გამოცდილებიდან მოგახსენებთ: იშვიათად, მაგრამ როცა რასმე მისაყვედურებდა (ჯიქურ, ზედმეტი მიეთ-მოეთის გარეშე!), სიმართლე ყოველთვის მის მხარეს ყოფილა.

ყურადღებიანი იყო და — შენგანაც ამას მოითხოვდა.

მამაცი იყო და — სიმბდალეს არ გაპატიებდა.

უხვი იყო და — სიძუნწეს თუ დაგატყობდა, გამხელდა.

გულმტკივნეული იყო და — თუ გულგრილობას გამოიჩინდი, მოგიძულებდა.

მის სიახლოვეს შენც მისებურად შემართული უნდა ყოფილიყავი.

თვითონ თხემით ტერფამდე მოვალეობის კაცი, ამ მოვალეობადაკარგულ საზოგადოებაში შენც მოვალეობის კაცად გხდიდა, ეს კი, მოგეხსენებათ, ჩვეულებრივ მოკვდავებს გვიძიმს და ხშირად გვაღიზიანებს კიდევც.

მოკლედ, ძნელი კაცი იყო-მეთქი...

მოძულე მეტი ჰყავდა, ვიდრე — მოყვარული.

განა ბავშვს კი უყვარს ექიმი, რომელიც მწარე ნამალს ასმევს?!

სწორედ ამ განცდამ დამაწერინა ეს პატარა წერილი მისსავე სიცოცხლეში, 1989 წელს, და თავს უფლებას მივცემ, მკითხველო, ხელახლა შემოგთავაზო:

„ამისთანა მკურნალს ვაქებ, მილესევდეს ფაზარ-ხუთოს“

კიტა ბუაჩიძემ, ცნობილმა ქართველმა მწერალმა, თავისი „შავი ნიგნი“ კარგა ხნის წინ დანერა.

დანერა უდროოდ დროს...

საერთოდაც, ბატონი კიტა „უდროოდ“ წერს ხოლმე — ნაწერის ბეჭდვა-გამოცემის თვალსაზრისით...

ვერ ითვალისწინებს, რომ დროის წინ „მოკუნტრუშე“ ნიგნებს ან ცენზორი „შეჭამს“, ან ცენზორისფერი რედაქტორი.

ასე იყო წინათ...

ასეა (ან-თითქმის ასეა) ახლაც...

მოკლედ, „შავი ნიგნი“ დაინერა დიდი ხნის წინათ; ის დრო „უძრაობის“ ხანად მონათლა საკმაოდ მოძრავმა ხალხმა.

აგერ ხუთი წელია, რაც თითქოსდა „დავიძარით“... თითქოს-მეთქი, რადგანაც იმ მგზავრის განცდა მაქვს, ვაგონის ფანჯრიდან შემხვედრ მატარებელს რომ უყურებს.

ჩაივლის მატარებელი და შეიძლება აღმოვაჩინოთ, რომ არც დავძრულვართ...

„შავი ნიგნის“ გამოცემის საქმეც თითქოს დაიძრა... ღმერთმა ქნას, ესეც შემხვედრი მოძრაობის ილუზია არ გამოდგეს.

ჩვენში ყველაზე დიდი ინტერესით დაუბეჭდავი ნიგნები იკითხება. „შავი ნიგნის“ ხელნაწერიც (უფრო ზუსტად — „ხელნაბეჭდი“) ხელიდან ხელში გადადიოდა წლებ-ის მანძილზე და თავის საქმეს აკეთებდა... გვანჯღრევდა და გვასილაქებდა ჩვენ — გულარხინებს, ღიპგადმოგდებულებსა და ენაჩავარდნილებს; ლურსმანივით გვიჭედავდა თავში აზრს:

ვიღუპებით — ერი აიტანა თვითმკვლელობის წერამ...

არ თხოვდება;

არ ირთავს;

არ შობს;

შინ თურაშაული უხმება და სტეპებში არწყულებს მაჟალოს...

სანაშენედ ამრავლებს ჯორებს...

„თვითგამოცემულ“ ნიგნთა ხვედრი მოგეხსენებათ: „შავი ნიგნის“ ნამცეც-ნაფრხვენები შემდგომ სხვადასხვა ავტორებთან ვიხილეთ პირველწყაროს მიუთითებლად; „ასლი“ კი „დედანთან“ ყოველთვის როდია სწორი...

დროა, ჩვენმა მკითხველმა მიიღოს სტამბურად გამოცემული „შავი ნიგნი“ — მწარე სიმართლე ჩვენს „შავ ქირზე“, რომელსაც ყავლი არ გასვლია და, ჩვენი ბედოვლათობის ამბავი რომ ვიცო, ვაი რომ, არც ახლა გაუვა. ეს ნიგნი ნალველში ამონანები კალმით იწერებოდა, ამიტომაც არის შიგ ამდენი დარდი, რისხვა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, „სიძულვილიც“, რომელშიც, ილიასი არ იყოს, უნდა ვიგრძნოთ, „რაოდენიც სიყვარულია!“.

ბატონ კიტასგან მსმენია — თუ რალაცამ გული არ მოგაყვანინა, ვერაფერს დანერო.

„შავი ნიგნი“ გაგულისებული, მეტიც ითქმის — განრისხებული კაცის ნაწერი... საზოგადოზე და საზოგადოებაზე განრისხებულისა.

ლუმინალით გაჭყეპილ ჩვენს საზოგადოებას, იქნებ, ამნაირმა „ფაზარ-ხუთომ“ მაინც უნამლოს.

ისევ პირველსა სიტყვასა ზედა მოვიდეთ:

ბატონი კიტას ნიგნების რედაქტორობა ადვილიც გახლდათ და ძნელიც. ალბათ იმიტომ, რომ ამ ჩინებული მოქართულის ნაწერს რედაქტორული ჩალხი არ სჭირდებოდა; თანაც მისი პუბლიცისტიკის ძირითად მიმართულებასა და პათოსს მეც უყოყმანოდ ვეთანხმებოდი.

რთული იმიტომ, რომ — ზოგიერთი მოღვაწის მისეული შეფასება და დახასიათება ამ პიროვნების ჩემულ აღქმასა და ხატებას მინგრევდა — ეს კი ყოველთვის მტკივნეულია... აუტკივარ თავსაც ვიტკივებდი — აკი რედაქტორიც კისრულობს, თუნდაც, მორალურ პასუხისმგებლობას, თუ რა სახით წარმოაჩენს ავტორი მავანს მკითხველის წინაშე.

ახლაც, ამ ნიგნის მასალის შეკრება-რედაქტირებისას ერთგვარი დილემის წინაშე ვიდექი: რა სახით შემეთავაზებინა და, საერთოდაც, შემეთავაზებინა კი ამჯერად

მკითხველისათვის ესა თუ ის მასალა? ცხადია, მხედველობაში მაქვს ბატონი კიტასაგან ჩემთვის მონდობილი მისი ნაწერები და სხვა საარქივო მასალა, რომელიც ჩემთან ინახება (ბ-ნი კიტა მე და ჯუმბერ კოპალიანს ხუმრობით თავის „დუშეპრიკაზჩიკებს“ გვეძახდა: ხშირად გვიგზავნიდა დალუქულ კონვერტებს წარწერით — „გაიხსნას ჩემი სიკვდილის შემდეგ“). დამინერია და ახლაც გავიმეორებ: კიტა ბუაჩიძე ის ავტორი არ გახლავთ, ვინც ვისმე, თუნდაც მისსავე შერჩეულ რედაქტორს, თავის ნაწერში ჩაირევდა და თუნდაც წერტილ-მძიმეს შეაცვლევინებდა. აკი მოგახსენეთ, ზოგი პიროვნების მისეულ შეფასებას არ ვიზიარებდი - მეთქი, მაგრამ კიტა იმ რანგის მწერალი გახლდათ, რომ მკითხველს თავისი სახით უნდა წარსდგომოდა: რედაქტორულ „მაკიაჟს“ მას როგორ შევკადრებდი!

ისე, მე კი არა, ილია რომ წამომდგარიყო და მისი წიგნისთვის ერედაქტორა, იმას არ შეაცვლევინებდა თავის ნაწერში არაფერს.

ჰოდა, როგორც ცოცხალ მწერალთან ვმუშაობდი, იმავე პრინციპს დავიცავ გარდასულის სულთანაც: ჩემთან მობარებული მასალიდან მკითხველს ასოშეუცვლელად ვთავაზობ ორ წერილს, რომელთა ადრესატები არიან ჩემთვის დიდად პატივსაცემი მოღვაწენი — აკაკი ბაქრაძე და მიხეილ თუმანიშვილი (იხ. წინამდებარე წიგნის III კარი).

რედაქტორისაგან არ ეგების ნარედაქტორალი წიგნის შეფასება; მე მხოლოდ ერთს გირჩევდით — წაიკითხეთ ეს წიგნი, წიგნი კიტა ბუაჩიძისა და წიგნი კიტა ბუაჩიძეზე, და დამიჯერეთ, არ მოიწყენთ.

თამაზ კვაჭანტირაძე

ზღურბლზე სათქმელი

კიტა ბუაჩიძე ფრიად ორიგინალური მწერალია, მისი შემოქმედების თავისთავადობა-სიძლიერე განპირობებულია არა მხოლოდ საუკუნის ოფიციალურ იდეოლოგიასთან შეუგუებლობით და უმწვავესი საკითხების წინ წამოწევით, არამედ ჩანაფიქრის გამჟღავნების ნატიფი ფორმებითაც, მხატვრული სახეების დასრულებულობა-შთამბეჭდაობით, განსჯის საბუთიანობა-განზოგადებულობით.

კიტა ბუაჩიძის თხულებათა გამოცემა შვიდ ტომად არის განზრახული. ჯერ-ჯერობით ეს არ ხერხდება და აი, გთავაზობთ ვრცელ კრებულს. მისი დასტამბვაც საკმაოდ გაძნელდა. სულიერების, კულტურისა და მეცნიერების აღორძინებისა და განვითარების სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდის ძალისხმევა რომ არა, კაცმა არ იცის, როდის იხილავდა იგი დღის სინათლეს.

წინამდებარე კრებულის ხიბლს, უპირველეს ყოვლისა, პუბლიცისტიკა განსაზღვრავს.

პირველი კარი წარმოდგენილია ნაშრომით, დიახ, ნაშრომით — „ასეთი გრძელზე გრძელი უსტარი ვიქტორ ასტაფიევის და სხვა ბარათებიც შავ-თეთრი სურათებით“ — იგი მოვლენაა ჩვენს მწერლობაში. ილია ჭავჭავაძის „ქვათა ღალადის“ შემდეგ მსგავსი სიძლიერის პოლემიკური ნაწარმოები არ შექმნილა. იგი სამოციანელთა ხაზის გაგრძელებაა.

იმის შეხსენებაც არ იქნებოდა ურიგო, რომ „უსტარი ვიქტორ ასტაფიევის“ ასი ათას ეგზემპლარად დაიბეჭდა და მთელ ყოფილ საბჭოთა კავშირში გავრცელდა. მას მოწონებით გამოეხმაურნენ აკადემიკოსი დიმიტრი ლიხაჩოვი, მწერალი ჩინგიზ აიტმატოვი, პოეტი სილვა კაპუტიკიანი და სხვები.

საგულისხმოა კიტა ბუაჩიძის, როგორც პოლემისტის, კამათის წესი და მანერა. პუბლიცისტი მკაცრზე მკაცრია, დაუნდობელიც კია, იმათ მიმართ, რომლებიც ეროვნული ღირებულებების, ქართული ფენომენის დისკრედიტაციას ესწრაფვიან. სხვა შემთხვევაში კი რამდენადმე მიმტევებელია. მას ებრალება გზააზნეული მოწინააღმდეგე და მისი მისამართით ზიზლს როდი აფრქვევს.

საერთოდ, კ. ბუაჩიძე კლასიკური იუმორის მომხრეა, როცა დიფერენციაცია ხდება პიროვნებასა და მის ქმედებას შორის. გმობს კონკრეტულ ნაკლს და არა მთლიანად პიროვნებას.

კ. ბუაჩიძის უმთავრესი იარაღია ფაქტი. მოწინააღმდეგის დებულებათა მოხსნა უტყუარ მონაცემებზე, დოკუმენტებზე დაყრდნობით ხდება. განსჯაც ლოგიკურია. პუბლიცისტს ეხერხება პოლიინფორმაციული მაგალითების შერჩევა. ისიც უნდა ითქვას, რომ ენციკლოპედიურ ცოდნას ავლენს.

მეორე კარში შევიდა გამორჩეულზე გამორჩეული „შავი წიგნი“. მისი და მსგავსი გამიზნულების სხვა თხულებების, თუნდაც, „დემოგრაფია არის მეცნიერებათა მეცნიერება“, კითხვისას უჩვეულო განცდა მეუფლება, მთანგავს ტკივილი და შემფოთება.

როგორც ბატონი კიტა გვამცნობს, „საქართველოში ერთშვილიან ქართული ოჯახების რაოდენობა 30 პროცენტს აღწევს“...

ნუთუ უნდა გადავშენდეთ?

ნუთუ უნდა თქვას მემამულები: „სხვა ხალხის ისმის აქ ჟრიალი“?

ეს თხზულება დაწერილია გადამდები გზებით.

წინაპრები თითქოს ცრემლიანი თვალებით შემოგვცქერიან.

უდროოდ გარდაცვლილი პატარა დაიკო თითქოს მეჩურჩულება: შენ ხომ ჩემი ტვირთის აზიდვაც გმართებს!..

ოდის კიბის საფეხურებშია ამოსულ ბალახებში თითქოს ქვენარმავლები დასრიალებენ...

ვოცნებობ, რომ ეს ნაწარმოებები ნახევარმილიონიან ტირაჟით დაიბეჭდოს და ყველა ქართულ ოჯახს დაურიგდეს. წიგნი ცისკრის ზარივით ინკრიალებს. მას „დედა ენის“ გვერდით მიუჩინთ ადგილს.

მესამე კარი ყველაზე მოკრძალებულია გვერდთა რაოდენობით, მაგრამ ფრიად ღირებულია პიროვნების ხასიათისა და მწერლის შემოქმედებითი ლაბორატორიის გასაცნობად, აქედან გამომდინარე, საზოგადოებრივი აზრის შესამეცნებლად. იმასაც დავძენ, რომ ბატონი კიტას პირადი წერილები გაბნეულია მის სხვა წიგნებსა და მავანთა პირად არქივებში. როცა თხზულებათა სრული კრებული გამოიცემა, ისინი გვერდიგვერდ დაისტამბება და უფრო სრულად, შთამბეჭდავად, რამდენადმე ახალი კუთხით წარმოაჩინენ მას, როგორც მოქალაქესა და შემოქმედს.

მეოთხე კარში შევიდა ორი დაუდგმელი პიესა — „პოლიხრონი ჩიჩია“ და „რვა მოქმედი პირი“. სხვათა შორის, ეს ბოლო ნაწარმოები გამორჩეულად უყვარდა ავტორს. ხსენებული კომედიები თვალსაჩინოდ ამჟღავნებენ დრამატურგის სატირულ-იუმორისტულ ნიჭსა და დემოკრატიულ გზებას. მათში მკაფიოდ ჩანს კ. ბუაჩიძის ხელწერა — დაცინვის შეწყვილება-შერწყმა გართობასთან. აქაც ხშირად პერსონაჟები თავიანთი მეტყველებითა და ქმედებით სხვათა გამათრახებას ისახავენ მიზნად და არა იმ სოციალური ჯგუფისას თუ კასტისას, რომლის წარმომადგენლებიც თავად არიან. კომიზმის შექმნის მიზნით გამოყენებულია როგორც დიალექტი, ასევე წინადადების დაგრეხვის ხერხი, უადგილო რეპლიკა, რომელიც გონებრივი სისუსტის თუ ჩამორჩენილობის ჩვენებას ემსახურება და ა.შ.

კრებულის **დასკვნითი ნაწილი** წარმოდგენილია **მოგონებებით**. გამოგიტყდებით, მოგონებებისადმი გამძაფრებული კრიტიკული დამოკიდებულება მაქვს. ეს იმიტომ, რომ ზოგიერთს ჰგონია, მემუარებში ყველაფრის თქმა დასაშვებია და ალვირიც მიშვებულია. ამას ემატება ქედმაღლური გადმოხედვაც.

წინამდებარე წიგნში დასტამბული გახსენებები განტვირთულია ასეთი თუ მინამგვანი ხარვეზებისაგან. მათ საფუძვლად უდევს არა მამებლობის ტენდენცია, არამედ სინამდვილის შეუფერადებლად წარმოჩენა და დიდი პიროვნების წინაშე თავდახრის გულწრფელი სურვილი.

მოგონებები ყელყელაობენ სინაღდითა და უშუალოებით. ისინი ურთიერთს ავსებენ, ამაგრებენ და აძლიერებენ, რის საფუძველზე სრულად იკვეთება შემოქმედის მეტყველი პორტრეტი და მისი ნააზრევიც მისაღები ხდება. ამიტომაც, რომ მკითხველი ბუნებრივად აღიქვამს ერთი ცნობილი მწერლის გამონათქვამს: ბატონი კიტა თერგდალეულთა უკანასკნელი შთამომავალია. ამიტომაც ვეთანხმები ნიჭიერ ჟურნალისტს: კ. ბუაჩიძე მთელი სიცოცხლე სამრეკლოზე იდგა და არისხებდა საგანგაშო ზარებს, სიფხიზლის ზარებს.

კიდევ ერთი ღირსება ამ გახსენებებისა. ისინი მხოლოდ ობიექტის დახასიათებით როდი არიან მნიშვნელოვანი, არამედ იმითაც, რომ გვასწავლიან როგორი უნდა იყოს ნაღდი მამულიშვილი, პატრიოტი.

ბევრ ჩანაწერში ნათესაურ-ამხანაგური ურთიერთობის ამსახველი ყოფითი პას-

აწები და დეტალები ჭარბობს. ობიექტის დამსახურების ზოგადი კვალიფიკაცია ინ-
ვეს წინ. კ. ბუაჩიძის მხატვრულ-პუბლიცისტურ ოსტატობას ნაკლებ ან თითქმის არ
ეხებიან. აქცენტირებულია მწერლის თხზულებათა შინაარსობრივი მხარე, იდეური
ჩანაფიქრი.

კაცმა რომ თქვას, აღნიშნული პლასტების სიუხვე და შემოქმედებითი ლაბორა-
ტორიისათვის გვერდის ავლა ამ ყაიდის თხზულებებში სულაც არ არის მოულოდ-
ნელი და გასაკვირი.

ოსტატობის საკითხებს საგანგებოდ უნდა ჩავუღრმავდეთ. დარწმუნებული ვარ,
კ. ბუაჩიძის მსოფლგანცდა-მსოფლმხედველობის გამოხატვის მეთოდსა და ხერხებზე
სპეციალური გამოკვლევები შეიქმნება, ვთქვათ: პოლემიკური ოსტატობის საიდუმ-
ლოება, კრიტიკის ობიექტისადმი დამოკიდებულების ფორმები, სტატიათა არქიტექ-
ტონიკა, ტიპთა ხატვის მანერა, დასაბუთების ხერხები და ა.შ.

მოგონებებში არცთუ იშვიათია გამეორება, მაგრამ თავს უფლება მაინც არ
მივეციტმეგობარ-მახლობელთა გულწრფელ დიალოგში ჩავრეულიყავით და ტექსტე-
ბი კუპიურებით მოგვეწოდებინა.

გთავაზობთ ამ სოლიდურ წიგნს და ეჭვი არ გვეპარება, რომ ავტორი ადვილად
იპოვის გზას მკითხველთა გრძნობა-გონებისაკენ.

ნოდარ ტაბიძე

გზანი ტანჯვისა და ამალღეზისა

(ბიოგრაფია სურათეზიტურთ)

საქართველოში ლამაზ საცხოვრისს რა გამოლევს: ზოგს ახალდაბა ჰქვია, ზოგს ძველი სენაკი, ზოგს ცხრამუხა და ზოგს ფოლადაური, ზოგს ნატანტარი და ზოგს წინწყარო...

მათ შორის ერთ-ერთი უმშვენიერესია ზემო იმერეთის სოფელი ფარცხნალი, ხარაგოულიდან ორიოდე კილომეტრით დაშორებული.

მთა-გორებს შეფენილი კოპნია ეზოები უზარმაზარი კაკლის ხეებითა და მოზუბუნე ცაცხვებით... აივნები ისე გადმოშვერილა, თითქოს ხელის ჩამორთმევას აპირებენ: — მობრძანდით, ჩემო ბატონო, დამილოცეთ ფუძე და ჭურ-მარანი.

...და ყივის მამალი, ამოდის კვამლი.

ოცდახუთი წლის წინათ ვენვიე ფარცხნალს და მოვიხიბლე. მაშინ გალაკტიონზე წიგნს ვწერდი და მგოსნის ნაფეხურებს დავეძებდი. ახალგაზრდა პოეტი ხომ ერთხანს მასწავლებლად მუშაობდა აქ. უყვარდა გლეხებთან ყოფნა. ისმენდა შაირებს და აფიქსირებდა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს. კახორის მთაზეც არაერთხელ ასულა სალოცავად.

...გაგანია ზაფხული იყო მაშინ. ბარში მზე ქვას ადნობდა, ფარცხნალში კი, მუხის ჩეროში, პერანგის ზედა ლილსაც ვიკრავდი.

სალამობით დიდხანს ვიჯექი ჯიხველას ნაპირზე და სმენას ვძაბავდი. განუმეორებელი ხმა აქვს ამ პანია მდინარეს. დაბალი ტემპრით მღერის. ხანდახან ჩაიკისკისებს კიდეც, როცა ლოდს შეეთამაშება.

ავიჩემე, მაგნიტოფონზე უნდა ჩავწერო ჯიხველას სიმღერამეთქი და მეგობარი ბერდია ბუაჩიძე ქუთაისს ვაფრინე ზემგრძნობიარე ფირის ჩამოსატანად.

რატომ გავიხსენე ეს ამბავი?

სწორედ აქ დაიბადა და ყრმობის წლები გაატარა კიტა ბუაჩიძემ. ამგვარ გარემოში გაზრდილი კაცი არ შეიძლება მოკლებული იყოს პოეტურ გზნებას.

მთა არის და პური არსობისა ფრიადი გარჯით მოიპოვება.

ჰოდა, ყალიბდება მხნე, შეუპოვარი პიროვნება, რომელსაც მხარში ამოდგომა არ ესწავლება და სიცოცხლის ტკობითაც გამორჩეულია.

დაიბადა 1914 წელს, ღვთისმშობლის დაბადების დღეს, მღვდლის ოჯახში.

იყო უზომო სიხარული, მაგრამ არა გრიალი ზარებისა. იყო მილოცვები, მაგრამ არა აფორიაქება სოფლისა... გასაგებიცაა — მეცხრე შვილი გახლდათ.

ოჯახში უფროს-უმცროსობის ტრადიციული წესი ბატონობდა. ყველამ იცოდა თავისი ადგილი... მშობლებისადმი საგანგებო მოკრძალება სუფევდა.

მამა — მიხეილი მომთხოვნი და მკაცრიც გახლდათ, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ყმანვილს წიგნისადმი უგულისყურობას შენიშნავდა. მჭერმეტყველობითაც გაუთქვამს სახელი. ქორწილებში იმიტომაც პატიჟებდნენ, დაგვამშვენებსო. ამაცობდა ნაგრამით. მისი უკანასკნელი სიტყვები მეუღლისადმი: „ნუ გეშინია, კარგ შვილებს გიტოვებ“.

ოჯახი დედის — ეკატერინე აბაშიძის მხრებზე იდგა. წალდსა და თოხს ჯერ კიდევ იმ დროს დაუმეგობრდა, როცა ქალის ყანაში მუშაობა სამარცხვინოდ ოთვლებოდა, მით უმეტეს, რომ მღვდლის ცოლი იყო; დილით, შუადღისას და საღამოთი მუდამ ცეცხლის პირთან ტრიალებდა — ბუხარში ათი ათასობით მჭადი ექნებოდა გამოცხობილი... ჭურებსაც ის რეცხავდა და ვენახსაც ის სხლავდა... იანვრის გრძელ ღამეს სოფელში, ქოხში, მარტოდმარტო ათენებდა, შეეძლო კუკუნახ ღამით ტყეში წასულიყო — არ შეეშინებოდა.

ფრთიანი ფრაზებით საუბარი უყვარდა; შაირებსაც თხზავდა თურმე. საფიცარი ვაჟის — ბენიტოს დაღუპვა ასე დაუტირებია: სტალინმა ძერასავით წამართვა შვილი.

კარის მეზობელი ასე დაუხასიათებია: ცხვირი ხუთი დღის მთვარეს მიუგავს — ნამგალივითაა...

ახლა ამ ამონაკენეს დავუგდოთ ყური: „მუცლის მოშლა ჩემ დროს დიდ ცოდვად ითვლებოდა, ახლა კი თოთოებს ჩხერიმელაში ყრის სოლოს ლენა, ბაბულას გუგულა კი — ფეხსალაგში. ამისთვის ისწავლეს ექიმობა?!“

ამასაც დასძინდა: მშობიარობა ქალის ტანმთელიობას უხდებოდა.

კიტა ბუაჩიძეს შეეძლო გაემეორებინა პოეტის სიტყვები: „მე მქონდა ძალიან კარგი, უდარდელი ბავშვობა“.

ეს იყო სილალის ხანა, ბუნებასთან შერწყმის დღეები. ეზო-ეზო, შუკა-შუკა დარბოდა და ვერ გრძნობდა დაღლას. უყვარდა ღვრილოდან თევზის გამოყვანა. ქოლოკსაც მარჯვედ ხმარობდა, ესროდა ვაშლებით დახუნძლულ ტოტებს. ჩაცუცქედებოდა ბრონეულის ბურქთან და თვალს არ ამორებდა ნაყოფს. ცოტა, კიდევ ცოტა და მუშტის ოდენა ბრონეულს კანი უხმაუროდ უსკდებოდა, იხლიჩებოდა ნაყოფი და წითელ კბილებს აელვარებდა. უკვირდა პატარას. ახლო-მახლო არავინაა და ეს როგორ ხდებოდა. ყველაფერს გონებაში იბეჭდავდა, საღამოს კი მშობლებს კითხვებით არ ასვენებდა.

დედა არ უჯავრდებოდა ცელქობისათვის — მძინარ-ყვინთია ბავშვი უნიჭო გამოვყო.

ძალზე ბედნიერი იყო, როცა ქალაქიდან უფროსი ძმა ბენიტო (მირიანი), ჩამოდისადა.

მოისვამდა გვერდით და მოჩვენებითი სიმკაცრით ჰკითხავდა, — აბა, რა წაიკითხე?

ჰოდა, იწყებოდა მოხერხებული ნაცარქექიისა და დევების ბრძოლის ამბავი.

მერე ბენიტო ოკეანეში ჩაკარგულ კუნძულზე გარიყული რობინზონის თავგადასავალს აცოცხლებდა. მეორე დღეს კიტა ტოლებში ზუსტად იმეორებდა ძმის მონათხრობს და ბიჭებიც პირდაღებულნი უსმენდნენ.

გამორჩევით უყვარდა უფროსი ძმა. მის გზას კი მაინც არ გაჰყვა, პირიქით, დაუპირისპირდა. ბენიტო პროლეტარული მწერლობის ერთ-ერთი თავკაცი იყო საქართველოში. 1931-1932 წლებში მოსკოვში მუშაობდა პროლეტარული მწერლობის ასოციაციის საკავშირო გაერთიანების მდივნად. ერთხანს თბილისის უნივერსიტეტის ლიტერატურული ფაკულტეტის დეკანიც გახლდათ. ოცდაჩვიდმეტმა წელმა იმსხვერპლა.

პატარა კიტას ძალზე მოსწონდა სკოლა. გატაცებული იყო ქართულით, ისტორიით, გეოგრაფიით. მათემატიკას კი ვერა და ვერ აუღო ალღო. შედეგმაც მოგვიანებით იჩინა თავი.

ბუნებამ, ოჯახმა, ნიგნებმა ძალუმად იმოქმედეს ნიჭიერ ბიჭზე. ცხრა წლისა ლექსების წერას იწყებს და საგულდაგულოდ მალავს კარადის ქვეშ. მოგვიანებით, როცა ის საერთო რვეული გადაფურცლა, გულს შემოეყარა. „რითმისა და რიტმის მხრივ (აზრი ხომ რაღა სახსენებელია!) ისინი სულ უბრალო, პრიმიტიული ლექსებისაგანაც კი ისე შორს იყვნენ დაცილებული, როგორც იუპიტერი დედამიწისაგან“.

ზედმეტად ხომ არ მკაცრობს ბატონი კიტა?

ჩანს ვარჯიშს ამაოდ არ ჩაუვლია. 1937 წელს გაზეთ „მუშის“ „ლიტერატურულ ფურცელში“ იბეჭდება მისი პირველი ლექსი. მაშინ ცამეტი წლისა იყო.

მონაფეოების დროს სატირულ-იუმორისტულ ჟურნალ „ტარტაროში“ გამოქვეყნდა რამდენიმე პროზაული ნაწარმოები. ამას მოჰყვა სკეტჩები და კომედია „აურიე რგოლი“.

1936 წელს სტუდენტი ხდება. მაშინ უნივერსიტეტში მისაღები გამოცდები სპეციალობის მიუხედავად, მათემატიკაშიაც ტარდებოდა. ამიტომაც გართულდა საქმე. მეგობრების ნყალობით დაბრკოლება გადაილახა და ფიზკულტურის ფაკულტეტზე

ჩაირიცხა. მერე ევროპის ლიტერატურისა და ენების ფაკულტეტზე გადავიდა (გერმანულის განხრით).

სტუდენტობის წლებში ეწვია დიდი გრძნობა, — რუსული ფაკულტეტის სტუდენტმა გაიტაცა. „...მთელი ხუთი წლის განმავლობაში საოცრად მიყვარდა, თუმცა მას არათუ ახლოს ვიცნობდი, — როგორი იყო მისი ხმის ტემბრი, ესეც კი არ ვიცოდი: შემძლო ხოლმე გამეცნო, მაგრამ ამას დამდულრულივით გავუბრუნდი, ერთი იმიტომ, რომ პიესის დადგმას და „სახელის განთქმას“ ველოდებოდი, რომ მის წინაშე ღირსეულად წარმდგარიყავი. მეორეც იმიტომ, რომ ვშიშობდი, გაცნობის შემდეგ ვაითუ ილუზიები დამემსხვრეს — ისეთი არ აღმოჩნდეს, როგორი წარმოდგენაც შევიქმენი მასზე გაუცნობლად-მეთქი“.

ამ შემთხვევაშიაც ორიგინალურია კიტა ბუაჩიძე.

არსებითი მაინც ის არის, რომ უნივერსიტეტმა ხელი შეუწყო ახალგაზრდა დრამატურგის დაოსტატებას, მისი ნიჭის განფენას.

ისიც უნდა ითქვას, რომ უნივერსიტეტში ავინროვებდნენ როგორც ხალხის მტრის ოჯახის წარმომადგენელს. ბენიტო უკვე დახვრეტილია, ხოლო უფროსი და თინა სასჯელს იხდის.

ბატონი კიტა მაინც მხნედაა, შემოქმედებითი წინსვლა აშკარაა, იკვთება საოცნებო პერსპექტივები.

1941 წელს კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში დაიდგა კ. ბუაჩიძის „მკაცრი ქალიშვილები“. როგორც პიერ კობახიძე ბრძანებს, „ასეთი წარმატებით ჩვენს თეატრში, მარჯანიშვილის სიკვდილის შემდეგ, არცერთი სპექტაკლი არ წასულა“.

კ. ბუაჩიძეს გადაჭარბებულად მიაჩნია ეს შეფასება, მაგრამ არც იმას უარყოფს, რომ რეჟისორ ბორის გამრეკელის ნამუშევარი მრავალმხრივ საყურადღებოა.

1942 წლის 24 ოქტომბერს კ. ბუაჩიძე დააპატიმრეს, როგორც ხალხის მტერი.

ნუ გაიკვირვებთ. მსგავსი რამ იშვიათი როდი იყო მაშინ. წიგნში „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ ასეთი ამბავია მოთხრობილი: „მემწვანილე მანველოვმა სიზმარი ნახა, თითქოს ჰიტლერის პირად თვითმფრინავში იჯდა. ეს მან თავის დოსტებს უამბო. ერთ მათგანს მისი ფული ემართა და, რომ მევალე თავიდან მოეცილებინა, „მეგობარი“ დააბეზლა. მანველოვი მსწრაფლ გასკანჩეს... უბრალო და უნიგნური კაცი იყო, ნაყარაჩოლელარი, კამერაში მყოფნი დიდ პოლიტიკოსებად მიიჩნია, და შერცხვა ამ ხნის კაცი რალაც სიზმრისათვის ზის!.. ადგა და, როცა კამერაში ასე თუ ისე მოშინაურდა, თავისი ისტორია შეაფერადა: ამდენი და ამდენი ყუთი ნაგანი ეზოში მაქვს ჩაფლული, კაკლის ხის ქვეშო. რომელიღაც პატიმარმა, ჩეკისტების თვალში „კაი კაცად“ რომ გამოჩენილიყო, ეს ამბავი ზევით აიტანა. მანველოვი დილის 3 საათზე „ააბრძანეს ზევით“ და დაჰკითხეს. იუარა. მერე დაზილეს, — მაინც იუარა. რამდენიმე დღის შემდეგ, ღამით, ეზო მისი თანდასწრებით გადათხარეს — ვერაფერი იპოვეს; ალბათ სადმე სხვაგან აქვს ჩამარხულიო და ცემეს, სიკვდილის პირას მიიყვანეს... ახლა კი ცოცხალ-მკვდარმა, სულ პირწმინდად დაფქვა ტყუილები და, მისი ჩვენებით, „თანამზრახველებიც“ დაიჭირეს — ფირუზა, ვანუა და სხვები. „დაუმტკიცეს“ ტერორისტობა და დახვრიტეს“.

ციხეში წარმოუდგენელი სისასტიკე და განუკითხაობა მეფობდა. დაკითხვის დროს ძველებურ გრამაფონზე უკრავდნენ, რათა პატიმრის შემზარავი კივილი ჩაეხშოთ.

კ. ბუაჩიძე ჯერ თბილისის საპყრობილეში იჯდა. მერე ბაქოს მეხუთე კოლონია. კვლავ საქართველო. საკანში დასაწოლი ადგილი არ არის. ქურდების ტერორი. შიმშილისაგან გასავათება. კიდევ უფრო დიდი უბედურებაა ეტაპირება. საბარგო მატარებელში შეყრილთ სუნთქვა უჭირთ. ათასგვარი დამცირება.

1949 წლის 23 ივნისს სასჯელის ვადა ამოიწურა. კ. ბუაჩიძე ტოვებს ავჭალის კოლონიას. მაგრამ სრული თავისუფლება მაინც შორსაა. ყოველდღიურმა თვალთვალმა შეიძლება თვითმკვლელობამდე მიიყვანოს კაცი.

აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ ავჭალის კოლონიაში გაუცვნია სანდომიანი ინჟინერი ქალი, ჯვარიც დაუნერიათ და მალე ქვეყანას მოვევლინა ვახტანგ ბუაჩიძე, რომელსაც მამის პრინციპულობა და სიკეთე დაენათლა.

1953 წელს ქალაქიდან გასახლებას უპირებენ. ხან სად იმალება და ხან სად. ამ დროს მისი პიესა „ვარდი ასფურცლოვანი“ დიდი წარმატებით იდგმება მარჯანიშვილის თეატრში. ვერიკო ანჯაფარიძე, აკაკი კვანტალიანი და სანდრო ჟორჯოლიანი საგანგებოდ ეწვივნენ შინსახკომის მინისტრს — დაგვიტოვეთ ეს ნიჭიერი დრამატურგი თბილისშიო. ცივად გამოისტუმრეს.

სტალინის სიკვდილმა პირდაპირ სულზე მომისწრო, წერს კ. ბუაჩიძე — ამნისტია გამოცხადდა და შეკრული ლეიბ-საბანი გავხსენიო.

აქედან მოყოლებული ბატონი კიტა მოსკოვის ხშირი სტუმარი გახდა, ხოლო 1960-1985 წწ მოსკოვის ბინადარი ხდება (შიგადაშიგ სტუმრობს საქართველოს) ახლო ურთიერთობა აქვს იქაურ თეატრალეებთან, ლებულობს მონაწილეობას სერიოზულ დისკუსიებში. სხვათა შორის, იგი არა მხოლოდ ბრწყინვალედ უბნობდა, არამედ საუკეთესოდ წერდა რუსულად.

აქვე იდგმებოდა პიესები და აქტიურ მონაწილეობას იღებდა მათ გასცენიურებაში.

აქვე გამოიცა პიესების კრებული — 1957, 1965, 1972, 1980 წლებში.

კ. ბუაჩიძე გულგრილი მთხრობელი როდია. იგი კარგად ხედავს კომუნისტური რეჟიმის საცეცებს, ღრმად წვდება მოვლენებს, ძალზე მტკივნეულად განიცდის უსამართლობას და აშიშვლებს ბოროტების იმპერიის არსს, მისი მესაჭეების კაცთმოძულეობას.

ყურადღება მივაქციოთ შემდეგ ფაქტს: სათანადო ორგანოები მის გადაბირებას ცდილობენ, ფარულ აგენტობას სთავაზობენ. უსასტიკესი უარი და საპასუხო დარტყმები. რეპრესიების გაგრძელება. ძნელი არ არის ვიფიქროთ და დავასკვნათ, რომ ანალოგიურ დანოლას სხვებზეც იჩენდნენ. და როგორ ფიქრობთ, ყველა გაუძლებდა უმძიმეს წნეხს?

განა ადვილია იცხოვროს პატიოსანმა კაცმა სიცრუეზე აგებულ სახელმწიფოში.

სხვებისა რა მოგახსენო, კ. ბუაჩიძეს აღმოაჩნდა ჯავშანი და ზღაპრული ტევრიც, სადაც აფარებს თავს. ეს შემოქმედებაა, ეს დრამატურგიაა... და ითხზება კარგზე კარგი ნაწარმოებები. მათ ნამდვილად შეიძლება ვუნოდოთ „მართალი წიგნები“.

ვერ ვიხსენებ თუნდაც ერთ კალმოსანს, რომელსაც ასე პერმანენტულად და პირდაპირ დაეხასიათებოდა აღზევებული მოხელენი. აქა-იქ ნამდვილად იგრძნობა გადაჭარბება. მიჭირს პუბლიცისტის ზოგიერთი დებულების გაზიარება; მაგრამ მთავარი ეს როდია. საერთო პათოსი მხარდაჭერას იმსახურებს. ძირითადი ხაზი მისაღებაა, აღტაცების მომგვრელიც კი.

ცხოვრებამ მკაცრი გამოცდა ჩაუტარა. ამიტომაც ყველას როდი უხსნის გულს. საკუთარი თავის ფასიც კარგად იცის.

დიდებული საძმოდ აკრავს: ალექსანდრე პაპავა, დავით კვიციანიშვილი, აკაკი განერელია, ივანე იმნაძე და სხვ. ხან პეროვსკაიას ქუჩაზე იმართება მეგობრული შეხვედრები, ხან კიდევ ჭავჭავაძის ოცდაოთხში. აღტაცებულია ალექსანდრე პაპავას თამადაობით. მისი სადღეგრძელოები ქართული სულისა და ვაჟკაცობის ამღერებააო. იხიბლება ვანო იმნაძის დეკლამაციით. ამ ინჟინერმა შექსპირის თითქმის ყველა სონეტი ზეპირად იცის.

დრო უსწრაფესად გარბის. რაც შეიძლება მეტის შექმნა უნდა, უნდა მოასწროს. მუყაითად შრომობს. მის ბინაში, ირ. აბაშიძის ოთხში, გვიანობამდე არ ქრება შუქი.

თითქოს მარტოა, თუმცა მწერლობა ხომ საყდარია, სადაც განცალკევებული ლოცვით მრავალსაც ესაუბრები.

როგორ მუშაობდა? ვიდრე მაგიდას მიუჯდებოდა, ფრაზებს, სიტუაციებს, მთელ

სცენასაც კი ნათლად აყალიბებდა. მარჯვე ფორმას უძებნიდა. მერე უცვლელად გადაჰქონდა ქალღმერთს. თხზვის ეს მანერა ციხეში სრულყო. იქ ფანქრის ნატეხის შეტანაც კი შეუძლებელი იყო. ამიტომაც შეთხზვა-მუშაობის ეს პროცესი ყველაზე მეტად გაითავისა.

გამახვილებული ჰქონდა ხედვის და სმენის უნარი. ცდილობდა ბევრი რამ დაეფიქსირებია. ვინ იცის, სად და როგორ გამოგადგებაო. მის უბის წიგნში ხშირია ამგვარი მინიმუმები: „სიუჟეტისათვის“, „კინოსათვის“, „პიესისათვის“.

მოხელის ქუდი არასდროს დაუხურავს. ბიზნესიც ეუცხოვებოდა. სხვადასხვა მაქინაციით თავის გატანაზე კი ფიქრიც ზედმეტი იყო.

მაშ როგორ არსებობდა? განა არსებული პენსიით თავს გაიტანდა კაცი?

მცირედით კმაყოფილდებოდა. ეს მცირედი ჰონორარი იყო.

ცხოვრობდა მოკრძალებულად. არ ეტანებოდა ზიზილ-პიპილოებს. არასდროს უცდია მთელი ღამით რესტორნის „დახურვა“.

უჭირდა წიგნის გამოცემა. დახმარება თხოვა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანს, უშედეგოდ.

იყო ცალკეული გამონათებები. მხედველობაში მაქვს ჰონორარი, ქისის ოდნავ დამძიმება. ამ შემთხვევაშიაც სხვაზე ზრუნვა იწვევდა წინ. საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, სოფელ ხორშაში (სენაკის რაიონი) მცხოვრებ ღვამიჩავეებს თითქმის მთლიანად გადაურიცხა ახალმიღებული ჰონორარი, რათა ამ ათშვილიან ოჯახს ორსართულიანი სახლი აეგო.

ეს სულის ძახილი იყო და არა ყელყელობისათვის გამიზნული ყესტი. კიტა ბუაჩიძე თავისი ხალხის ცხოვრებით ცხოვრობდა. საქართველოს ბზარი უპირველესად მის გულზე გადიოდა.

მიიწინააღმდეგებოდა სავსე მზითა და ღრუბლებით.

1994 წელს ბატონ კიტას ორი ქალბატონი ეწვია. ერთ მათგანს — ლუარა გორდიევიჩს — ჟურნალისტსა და თბილისის კოლორიტს — კარგად იცნობს, მეგობრის მეუღლის დისწულია. მეორეს — მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ თინათინ ბარამიძეს პირველად ხვდება. საუბარი აენყო. თურმე რა კარგად იცნობს ქალბატონი თინა მის შემოქმედებას. მსჯელობს გაბედულად და დამარწმუნებლად. ღიმილიც ხომ ორიგინალური და სათნო აქვს? კიდევ რამდენიმე შეხვედრა და ბატონი კიტა გამიჯნურებულია. ჯვარიც მალე დაინერეს.

ქალი უადვილებს ყოფითი საკითხების მოგვარებას, შემოქმედებით ცეცხლს უღვივებს მწერალს, ყოველმხრივ მზრუნველობს.

ბატონი კიტას გარდაცვალების შემდეგ ქალბატონი თინათინი თითქმის მთლიანად გადაერთო მეუღლის ნაწერების შეკრება-რედაქტირება-გამოცემის საქმეზე. 2003 წელს დაისტამბა „ხალხის მტრის ჩანაწერები...“, რომელიც 775 გვერდს შეიცავს. ამ საქმეში დიდია ქალბატონი თინას წვლილი. ახლა მის სამუშაო მაგიდაზე გაშლილია ფურცლები და კ. ბუაჩიძის თხზულებათა შვიდტომეულის გეგმა ზუსტდება.

სიკვდილს კარზე დაკაკუნება არ უყვარს — დაუკითხავად შემოდის. ისიც სიმართლეს, რომ ანდერძს კაცი არ მოუკლავს.

და აი, კიტა ბუაჩიძეც იბარებს: „მოსკოვში სიკვდილის შემთხვევაში, ვითხოვ უეჭველად აქვე დამასაფლავონ, უბრალოდ და შეუმჩნეველად. დაბეჯითებით ვითხოვ, თბილისში წასვენების და იქ გასვენების კომედიას ამაცდინონ; ამაცდინონ აგრეთვე საქართველოს მწერალთა კავშირის ნეკროლოგისაგან, რომელსაც ისინი სიხარულით დაწერენ სევდიანი სიტყვებით“.

1969 წელს ამ ანდერძს შემდეგ „პუნქტსაც“ უმატებს: „თუკი 40-50 წლის შემდეგ ჩემი კომედიების ხსენება კიდევ იქნება საქართველოში, ჩემს მოსაგონებლად — თბილისში, ლუნაჩარსკისა და ძნელაძის ქუჩების კუთხეში (იმ ხანად მისი საცხოვრებელი ადგილი) მდებარე ავტობუსის გაჩერებას დაერქვას „კ. ბუაჩიძის გაჩერება“. მოგვი-

ერთი წლის კიტა ბუაჩიძე (მეცხრე შვილი ოჯახში)

კიტას მშობლები: მამა — მიხეილ ბუაჩიძე და დედა — ეკატერინე აბაშიძე. 1895 წ.

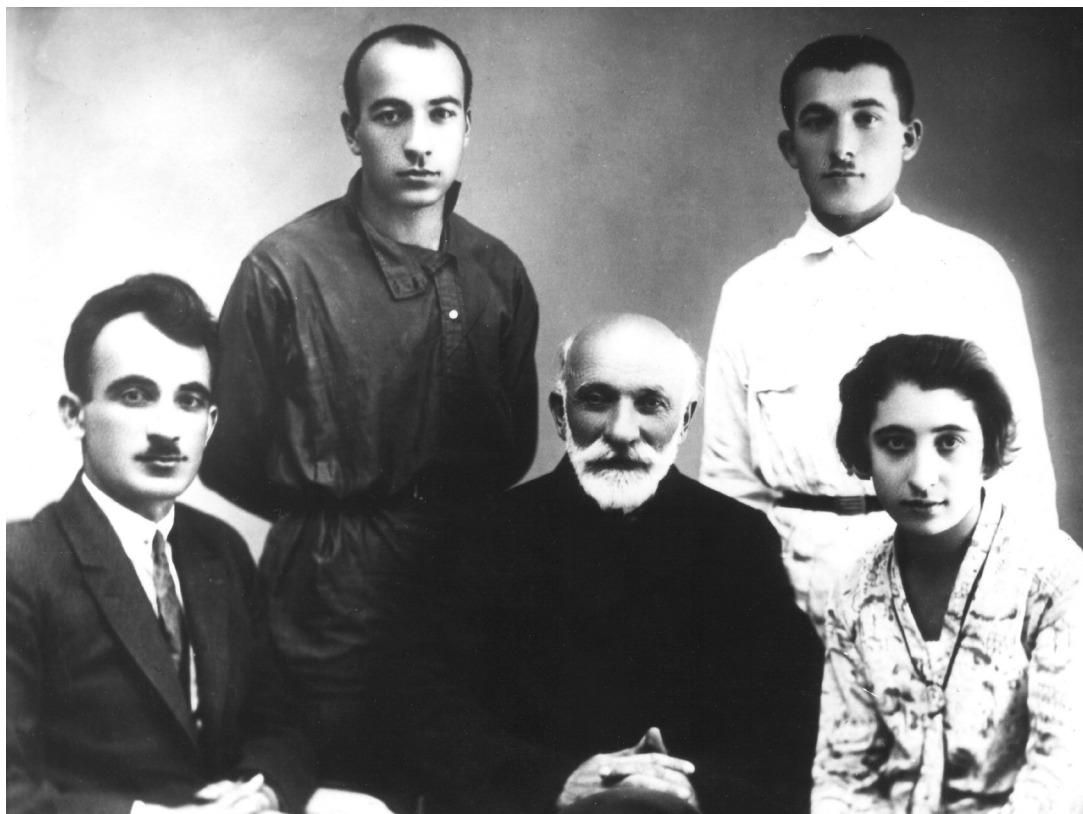
კიტა ბუაჩიძე თბილისის მე-14 შრომის
სკოლის მოსწავლე. 1930 წ.

კიტა ბუაჩიძე ყრმობის მეგობართან
კოტე ჩხეიძესთან ერთად
(შემდგომში ცნობილ არქიტექტორთან)

კიტა თსუ-ს დასავლეთ ევრო-
პის ლიტერატურისა და ენების
ფაკულტეტის (გერმანული
განხროთ) სტუდენტი. 1936 წ.

მიხეილ ბუაჩიძის ოჯახი: შვილები — გიორგი, ბენიტო, შოთა და თინა
(არ არიან — დედა ეკატერინე, შვილები — ნუცა, ოლია, ვასო და კიტა)
თბილისი, 1928 წ.

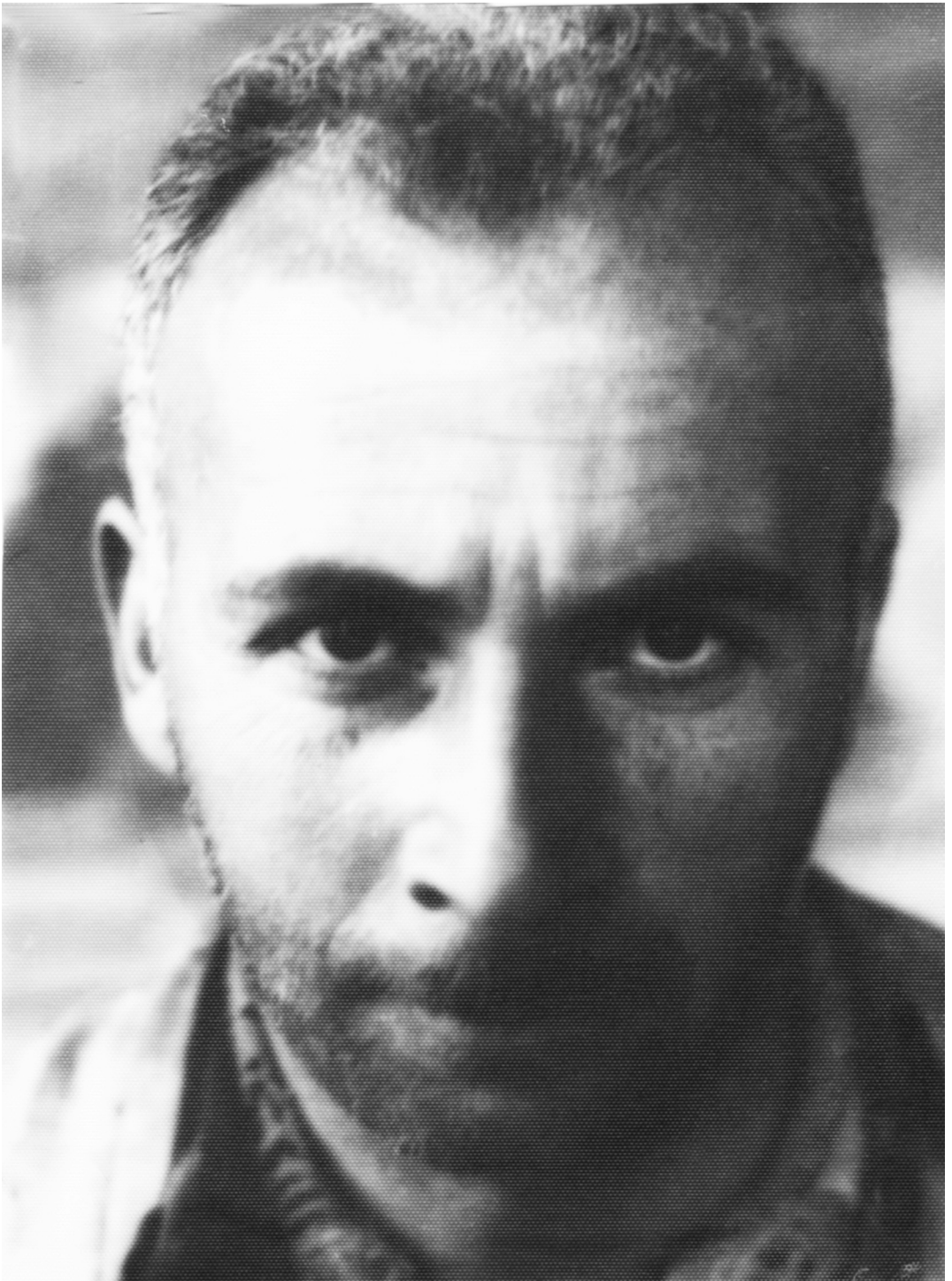
კიტა ბუაჩიძის ძმა—ბენიტო (მირიანი) ბუაჩიძე, 1925წ.წ

ბენიტოს შვილი ლეო ბუაჩიძე დედასთან ერთად 1962 წ.

ავჭალის კოლონიაში სხედან: არჩილ სარაული და კიტა ბუაჩიძე.
დგანან: ვლადიმერ მგელაძე და ოთარ გზირიშვილი. 1948 წ.

კიტა ბუაჩიძე შვიდწლიანი პატიმრობის ბოლო დღეებში —
1949 წლის იანვარი.

მამა-შვილი კიტა და ვახტანგ ზუაჩიძეები. 1968 წ.

კიტა ბუაჩიძე დედასთან ერთად. თბილისი, 1970 წ.

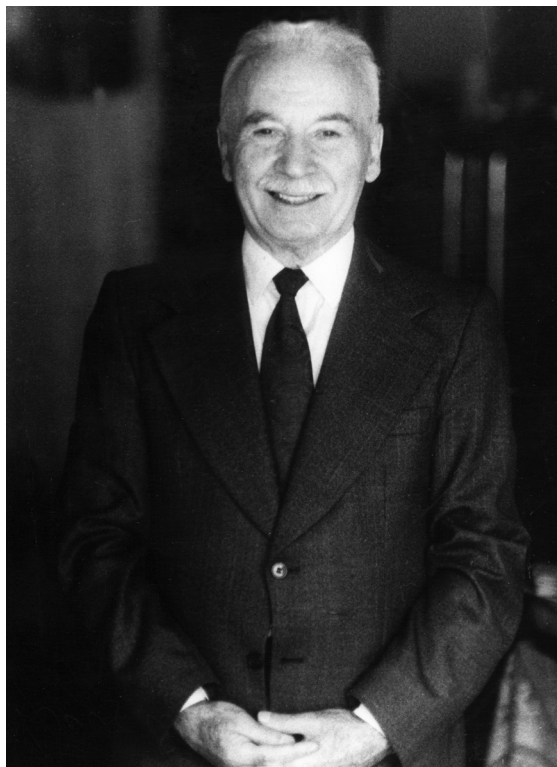
ივეტა ზურაჩიძე — კიტას ძმის
გიორგის შვილი და კიტას დიდი
მოამაგე
(მოსკოვის ახალი ამბების
და ბეჭდვითი სიტყვის
სააგენტოს ჟურნალისტი, 60-
იანი წლებიდან
საქართველოს მკვიდრი,
საქ. მინისტრთა საბჭოს რეფერ-
ენტი)

კიტა ზურაჩიძე მოსკოვში მოლ-
ვანეობის პერიოდში.
1976 წ.

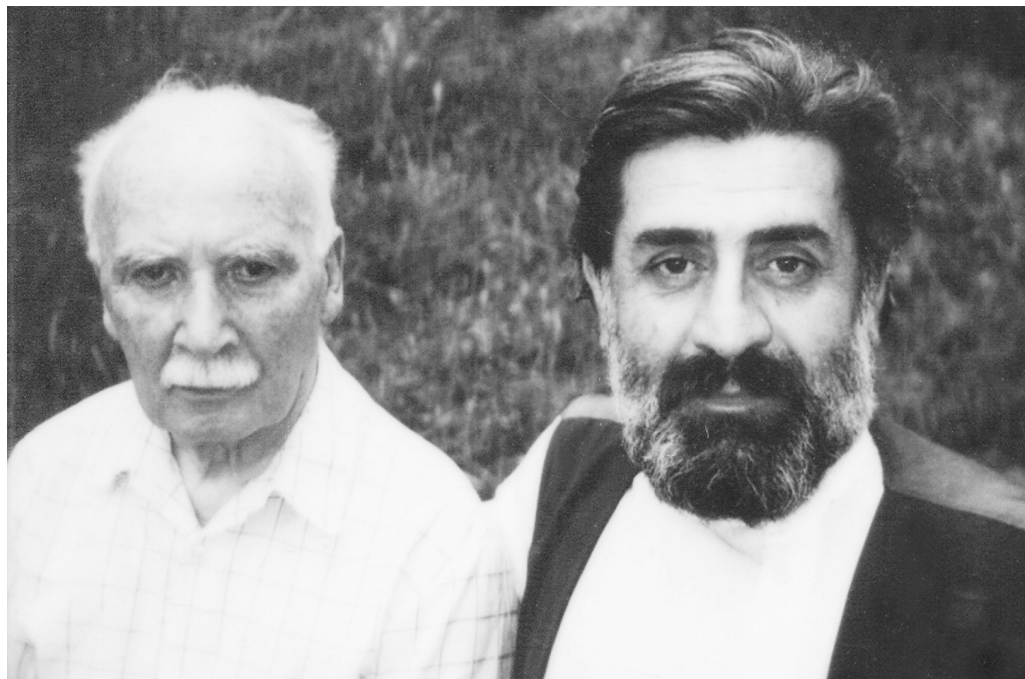
კიტა ბუაჩიძე მრავალშვილიან ოჯახთან ერთად

1988 წელი

კიტა და ეთერ ბუაჩიძეები

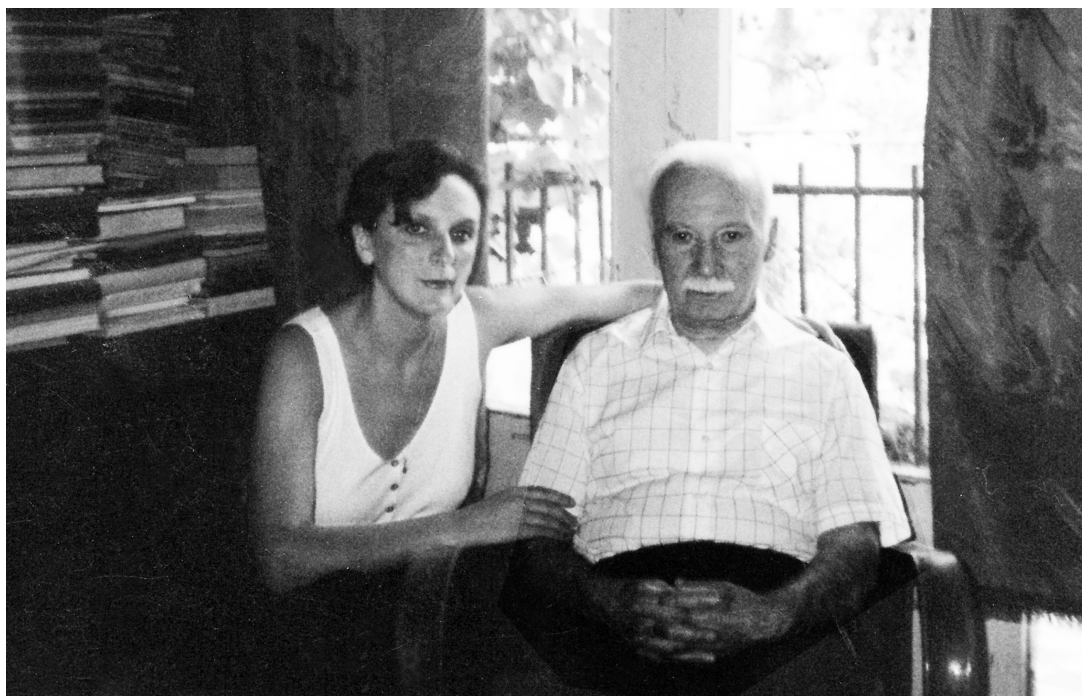
კიტა ბუაჩიძე პოეტ თემურ ჩალაბაშვილთან ერთად

კიტა ბუაჩიძე მეუღლესთან თინათინ ბარამიძესთან ერთად

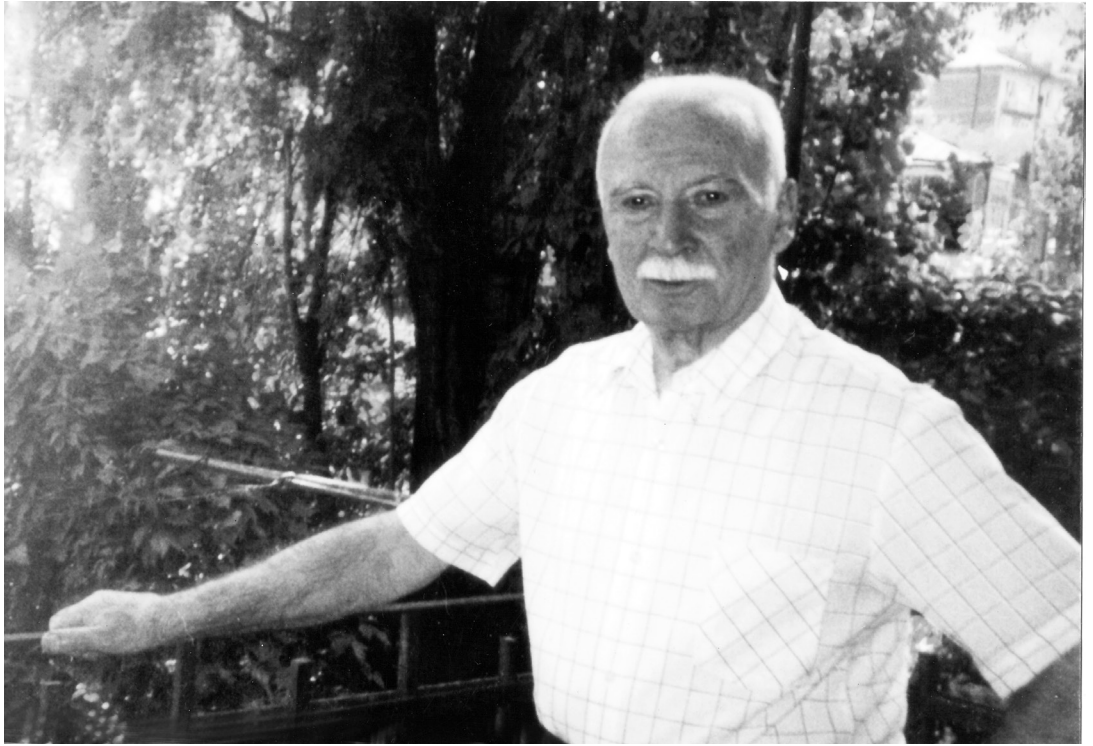
თ. ბარამიძის ოჯახში სხედან გიზო ნიშნიანიძე, კიტა ბუაჩიძე, თინათინ ბარამიძე. დგანან: მარინე ჯიქია, ლუარა გორდიევიჩი, ქეთი მითაიშვილი

კიტა ბუაჩიძე რძალთან ლიკასთან ერთად

ვახტანგ ბუაჩიძის ოჯახი: მეუღლე ლიკა და შვილი ნია

კიტა ბუაჩიძე 1999 წ.

ანებით ანდერძი ორჯერ შეცვალა.

გარდაიცვალა 2000 წლის 12 იანვარს კამოასვენეს მწერალთა კავშირიდან, დაკრძალეს დიდუბის პანთეონში. იმ დღეებში უკვე იყო კაცურ კაცთა უხმაურო გლოვა.

ნოდარ ტაბიძე

ქ ა ნ ი
ჰ ი წ ჰ ე ლ ი

**„ТАКОЕ ДЛИННОЕ,
ДЛИННОЕ ПИСЬМО
ВИКТОРУ АСТАФЬЕВУ
И ДРУГИЕ ПОСЛАНИЯ
С КАРТИНКАМИ
в черно –белом
цвете“**

**ТАКОЕ ДЛИННОЕ,
ДЛИННОЕ ПИСЬМО
ВИКТОРУ АСТАФЬЕВУ**

Американское гостеприимство беспредельно и далеко оставляет позади все возможное в этом роде, включая гостеприимство сибирское или грузинское.

И. Ильф, Е. Петров.
«Одноэтажная Америка».

ЗДРАВСТВУЙТЕ, ВИКТОР ПЕТРОВИЧ!

Ровно полвека назад по приглашению Союза писателей приехал в Страну Советов знаменитый в то время французский писатель Андре Жид, автор романа «Фальшивомонетки».

Приехал он в сопровождении молодых писателей, и все они, что и говорить, были встречены у нас сначала с истинно сибирским, а потом и грузинским гостеприимством.

В Москве высокого гостя и его спутников возили на машине М-1 по фабрикам и заводам, только что построенным или еще находившимся в лесах новостроек.

В отличие от Романа Роллана, прибывшего в столицу уже больным человеком и, наверно, поэтому редко покидавшего дом и дачу Максима Горького, Андре Жид сравнительно скоро, уже через день-два, изъявил твердое желание без какого-либо сопровождения с нашей стороны ознакомиться с Москвой, без гида походить по ее улицам и закоулкам...

И вот однажды, во время такой пешей прогулки, в компании своих французских друзей он вдруг услышал урчание в собственном животе, и во избежание той неприятности в брюках, какая порою случается на фронте с новобранцами под градом пуль, ему до жути захотелось воспользоваться, говоря простым русским языком, нужником, а если возвышенным французско-нижегородским – туалетом, но...

Хотя находился он в те тревожные минуты почти в самом центре города, – ни нужника тебе, ни туалета!

А катастрофа, о, это, явно чувствовал 67-летний старик, надвигалась, как лавина...

К счастью, какая-то древняя старуха, проходившая мимо, услышав французскую речь, пришла на помощь: она, словно княгиня Марья Васильевна из «Хаджи-Мурата», на превосходном французском языке объяснила им, что стесняться нечего – все мы человеки, а такое крайне нужное и, стало быть, высокоуважаемое заведение находится в районе Арбата, в начале Гоголевского бульвара...

И вот, наконец, как-то добравшись до этого заветного уголка, многострадальный мусье (месье, мсье?) Андре с дрожащими коленками направился к кабине, но... Право, не знаю, как назвать, заведующим, директором-распорядителем или просто служителем, – преградил ему дорогу человек в косоворотке с рулоном квитанций, потребовав за пользование плату в 20 копеек (по нынешнему курсу 2 копейки)! Но у Жида, как назло, советской монеты не оказалось, и он протянул чуть ли не золотой франк, лишь бы поскорее пустили, как ему тогда казалось, в этот запретный рай...

И когда он вышел на улицу всесторонне облегченный и в смысле желудка, и

в смысле кармана, свободно и глубоко вдохнул тогда еще чистейший московский воздух (в то время машин было мало!), на его тонких, выразительных французских губах словно заиграла какая-то оптимистическая песенка из фильма «Под крышами Парижа», которую наши мастера по дубляжу, вероятно, подогнали бы под слова Лебедева – Кумача из кинокомедии «Веселые ребята»:

Как хорошо на свете жить!..

Между прочим, маститый французский мэтр тут же узнал от поджидавших его молодых коллег, что «там» плату берут только за большую нужду, а за малую же – бесплатно...

Да!

Из Москвы Андре Жид отправился в Грузию, в Тбилиси...

Кстати, через год – в Варфоломеевский год! – одного его тамошнего собеседника, лучшего грузинского романиста Михаила Джавахишвили, расстреляли как врага народа, прибегнув к неотразимой, железной логике: мы-то, мол, приставили тебя к этому империалисту-иностранцу как знающего французский язык, и если ты на самом деле наш, советский человек, почему же выполнил наше поручение?

(Поневоле, наверно, подумаете, что в конце этой фразы у машинистки выпало отрицание «не»... Нет, не выпало!).

Через некоторое время из Тбилиси французский гость выехал для основательного отдыха в Синоп, близ Сухуми, и там его обхаживали, ну, если не как царя Николая Александровича, то, по крайней мере, на уровне великого князя Николая Николаевича, главнокомандующего войсками Кавказского фронта в 1-ю мировую войну.

Когда Жид и его спутники впервые сели за обеденный стол, как это позже стало известно всему цивилизованному миру, мусье Андре, оглядев искусно, прямо артистически расставленные яства, воскликнул:

– Мон дье! Какая культура! Это надо сперва сфотографировать, как натюр-морт, а потом приступить к трапезе.

Ему, привыкшему к знаменитой французской кухне, тончайшему гурману, необыкновенно понравились цыплята в чесночном соусе, форель в ореховых листьях, курица, варенная в соке незрелого винограда, баклажаны с толчеными орехами, свежий, молодой имеретинский сыр с мятой, поджаренный молочный сулгуни (французы, как и некоторые другие народы Запада, оказывается, едят сыр после обеда как деликатес), а что касается сациви, то будущий лауреат Нобелевской премии тут же записал рецепт его приготовления.

– А нельзя ли приготовить сациви из петуха? – поинтересовался достойный потомок Александра Дюма, великого романиста и великого кулинара.

– О, нет, мусье! – лаконично, но по-французски изысканно вежливо объяснили ему.

– Я имею в виду галльского петуха!

– Да откуда б ни был этот петух, мусье, пусть даже из нашего городка Гали. Сациви, представьте, даже из курицы не получается... Нет, получается, но все же не тот, не тот... Это вроде кожезамениителя. Настоящий сациви готовят только из индейки, только и только из индейки, мусье! И эти хачапури, которые Вам так понравились, никак не приготовить ни из швейцарского сыра, и ни из Вашего знаменитого рокфора, – только и только из нашего малоизвестного имеретинского сыра, мусье!

(Мини-справка: до войны и в первые годы после войны именно такие хача-

пури и сациви готовили в московском ресторане «Арагви», и в те времена перед его дверьми, в особенности по вечерам, выстраивались длиннющие очереди не только «простых» москвичей, но и дипломатов самого высокого ранга, включая их дуайена, посла шведского королевства. А потом, когда в этом «подземелье» перестали «орудовать» грузины (вернее, их заставили «перестать»), «Арагви быстро превратился в «Лже-арагви», словно после сильнейшей засухи совсем обмелел (Арагви – река в Грузии), в сём положении находится и сейчас.

Между прочим, там же, на месте, пекли грузинский «шоти-пури». Пекли в торне – большой яме, обмазанной глиной, на дне которой горят дрова; пекарь, как акробат, должен до пояса нагнуться в это пекло, чтобы на его раскаленные стенки сперва прилепить тесто круглой или рогообразной формы, а через некоторое время таким же акробатическим приемом достать выпеченный хлеб... И так весь день, и весь месяц, за...90 рублей (с вычетами!). Да еще будучи вдали от родины, от своей семьи, близких и родных...

И все же, раз ты советский человек, будь честен и не орудуй!..

К слову сказать, с тех времен национальный грузинский хлеб так полюбился многим, что в Москве недавно открыли специальный магазин, где, правда, не в торне, а в механических печах пекут «шоти-пури» (вкус, о, не совсем тот!), но почему-то, называют его «кавказским лавашом», хотя он нисколько не походит ни на один лаваш народов Кавказа.

Но бывает и наоборот, иногда, но все же бывает!

Может быть, это и не совсем к месту, но поневоле как-то всплывает в памяти такое: когда народного артиста СССР И. М. Туманишвили назначали главным режиссером Большого театра, его назначили как Туманова, а когда освобождали, освободили как Туманишвили, в похвалу которому вполне достаточно вспомнить только то, что сотворенный им финал московской Олимпиады заставил сто тысяч зрителей в Лужниках и многие миллионы телезрителей прослезиться, прослезиться в «наш жестокий, бесчувственный век»!..

Кстати, и такому человеку, красавцу и телом и душой, любимцу всей театральной Москвы, при тогдашнем секретаре Московского городского комитета партии Гришине не нашлось места на Новодевичьем кладбище... Поневоле хочется горестно воскликнуть: «Эх, брат, служи прежде всего своему народу!..»

Прошу прощения, ибо вместо мини-справки у меня скорее получилась мак-си...).

* *
*

История умалчивает, пробовал ли Андре Жид, по приезду в Париж, приготовить сациви, но истории досконально известно, что не только он, но и до него другой французский писатель, румын по национальности, Панаит Истрати, прозванный балканским Горьким, приехав домой, облил нашу Советскую Родину грязью и помоями, хотя в бытность свою у нас не экономил хвалебных слов...

– Что за полудикая страна, – возмущался Андре Жид в одном своем памфлете, – и что за город Москва, где всего-навсего одна-единственная уборная, да к тому же ею можно пользоваться только за плату. Что ж, у кого денег не окажется, должен... прямо на улице...

Нет, нет! Не буду дальше натурально переводить его слов с языка Мольера и Вольтера, скажу только, что эта сугубо санитарная история чуть не превратилась

в остро политическую: Сталин сильно разозлился, но разозлился без бурно выраженных эмоций, как это вообще было ему присуще, на недавнего нашего гостя, теперь уже не столь знаменитого и не такого уж талантливомго, обругавшего самый лучший в мире общественный строй – советский!..

Как же не обратить внимание в новой Москве на величественный и чистенький «Шарикоподшипник», а заметить отсутствие каких-то нечистых уборных...

И, по указанию вождя, в «Правде» появился целый подвал – «Смех и слезы Андре Жида», где, между прочим, не так уж завуалированно намекали на одну постыдную страсть этого француза.

(Доказательство? Пожалуйста: во всей его свите не было ни одной писательницы, ни молодой, ни молодящейся!).

Только вот из этой статьи невозможно было узнать, вел ли аморальную жизнь мусье Андре и до нашего приглашения, то есть приехал к нам уже вполне оформленным извращенцем или он впервые предался разврату, возвращаясь на родину в скором поезде Москва-Париж...

В отличие от императора Веспасиана, который, как известно, первым ввел в истории человечества плату за пользование общественными уборными («Деньги не пахнут»), антиимператор Сталин после этого инцидента на всю Европу, сразу же отменил всякую плату за... мм...

И как раз с того времени в столице нашей Родины начали интенсивно строить туалеты то там, то сям, даже с указателями по-английски, что, где, куда... Нельзя не отметить, что некоторые из них, ну, например, тот, что в конце Тверского бульвара, за памятником Тимирязеву, по своему великолепию, простору и кладке кафеля вряд ли уступит (правда, мною никогда еще не виденным) станциям парижского метро!

* *
*

Да, Виктор Петрович, именно этот «печальный детектив» всплыл невольно в моей памяти, когда я прочитал в «Нашем современнике» (№5, 1986г.) «Ловлю пескарей в Грузии», произведение почему-то названное Вами рассказом (что ж, и Гоголь назвал «Мертвые души» поэмой, а Чехов свои драмы – комедиями) .

Вы, конечно, уже знаете, что рассказ Ваш вызвал у читающей публики – только у ее грузинской части, разумеется, – бурю негодования. Некоторые, по-моему, чересчур ретивые горе-ура-патриоты, как мне передали, даже звонили за три тысячи километров в редакцию, мол, как такой поклев на Грузию, пасквиль, напраслина могли появиться на страницах советского журнала...

Лично я – если и не писатель в старом, добром понимании этого звания, во всяком случае, полноправный член Союза писателей, аккуратно получающий пенсию за членство в нем и за членство, ни гроша не платящий по возрасту, – ничего предосудительного не вижу в том, что «Пескарей» взяли и опубликовали.

Даже наоборот!

Почему же?

Да потому, что...

Я, кажется, мог бы выразить свою мысль и своими же словами, но боюсь, как бы с моим корявым русским языком не споткнуться даже на ровном месте и не ляпнуть что-то невразумительное, поэтому ради страховки прибегну к помощи одного московского печатного органа:

«Процесс нынешнего духовного освежения атмосферы нашего общества

как раз предполагает, чтобы каждый гражданин своего отечества, невзирая на лица, прямо говорил о том, что мешает нам идти в будущее».

И как можно после этого запретить Вам – гражданину нашего отечества, да еще какому гражданину! – знаменитому русскому писателю, вместе с Валентином Распутиным, с Василием Беловым, с Юрием Бондаревым, с Сергеем Залыгиным, с Федором Абрамовым (Федор Александрович в моем сердце по-прежнему жив, тем паче в Вашем, нет сомнения, трижды жив), продолжателями прекрасных гуманистических традиций великих русских писателей девятнадцатого века, – высказаться напрямик?!

...И надо полагать, что рассказ «Ловля пескарей в Грузии» написан Вами именно с той целью, чтобы мы все продвинулись, да еще как можно быстрее, в еще более светлое будущее, а это, разумеется, невозможно без правдивого, прямого и разящего слова, и ради этой великой цели, ради блага всего нашего Отечества нельзя считаться, конечно, ни с чем прогнившим, нельзя щадить даже целую (впрочем маленькую) республику, если она, разумеется, опасно болеет, да ещё болеет инфекционной болезнью – ведь она может заразить другие здоровые республики!..

Примерно три года назад в «Известиях» была напечатана Ваша прелестная... Не знаю, как назвать точнее, то ли заметка, то ли статейка. В ней говорилось о том, как мы, современные грузины, потеряли красивейшую традицию давать в приданное нашу великую национальную поэму «Витязь в тигровой шкуре». Нынче вместо нее у дочерей и сыновей Грузии глаза разбегаются и останавливаются то на «Волге», то на «Жигулях», а кое у кого даже на западногерманском «Мерседесе» и японской «Тойете».

К моему великому сожалению, все это сущая правда. Между прочим, Вы об этом и в «Пескарях» пишете. Примечательно то, что Вы в обоих случаях высказываете, как мне показалось, свое уважение к нашему божеству Руставели...

Почетный член Академии наук СССР, американец Томас Алва Эдисон, вовсе не философ, а изобретатель, еще сто лет назад сказал:

«Величайшая задача цивилизации – научить человека мыслить».

Если не ошибаюсь, наш брат и тогда и без особой цивилизации умел мыслить, но потом... потом... постепенно... постепенно... на протяжении многих десятилетий нас отучили... мм...

Право, не знаю, как помягче выразиться, чтобы не вышло что-то не так...

Да, мы в течение многих, многих лет постепенно отвыкли от искренности, от прямодушия: думаем одно (правда в себе!), а говорим и пишем другое (неправда вне себя!), но сейчас мне очень хочется верить Вам, что вы и в душе искренне расположены к Руставели.

Если это так, то тогда мой и Ваш Руставели говорит в «Витязе»:

Что содержится в кувшине, то и льется из него.

Так что нельзя корить Вас за то, что Вы «вылили» то, что так долго переполняло Ваше сердце, и попрекать «Наш современник» за то, что «перелил» это «вылитое» на свои страницы.

С моей, быть может, наивной точки зрения, ничего криминального в этом нет,

тем более теперь, в наши дни, когда нас так убеждают, что наступила долгожданная эра искренности, эра чистосердечности, эра безбоязненно говорить правду и только правду!..

(Вот склероз проклятый: уже не помню, кто это сказал, или где это я вычитал: «Блажен, кто верует...»).

Хочу особо отметить, что это мое письмо отчасти, так сказать, рикошетом адресовано и Распутину Валентину Григорьевичу... Да только отчасти и рикошетом, ибо я своими ушами не слышал его слов, произнесенных с трибуны только что закончившегося съезда писателей, не слышал непосредственно, лично, его неутешительного (конечно, только для грузин!) диагноза-приговора о болезни Грузии. (Кстати, так до кемалистской революции отзывались об Османской империи: «Больной человек Европы!»).

Кажется, даже в Шемякином суде, прежде чем вынести смертный приговор, обвиняемому давали возможность, пусть коротко, но сказать что-либо в свое оправдание...

Приведу еще более веский пример: знаменитого испанского художника Эль Греко инквизиторы (и н к в и з и т о р ы !) три раза вызывали в суд для установления истины.

Времена инквизиции, сами знаете, давно уже миновали, и все мы давненько живем в радостное время, ведь Сталин еще полстолетия тому назад сказал: «Жить стало веселее, товарищи!»

Так что, Виктор Петрович, старший наш брат, будьте добры выслушать косноязычную речь Вашего по возрасту старшего, а по национальности младшего брата, к тому же так тяжело больного, что и такой проницательный лекарь, как Валентин Распутин, не считает возможным даже лекарства прописать.

(Не потому ли Важа Пшавела, наш большой поэт, еще в начале века завещал нам:

«Не надейтесь на других,
сами лечите себя...»)

Ловить «пескарей» в Грузии, конечно, можно и нужно, даже крайне необходимо, к тому же и не только «рыбешек» можно выловить в наших мутных водах, но, к великому нашему огорчению, и более крупных «рыб», даже «рыбищ»...

Дело только в том, каким неводом, какой сетью ловят их и кто ловит, – член Союза охотников и рыболовов или просто браконьер с холодным лбом, которому наплевать и на экологию, и на космогонию, лишь бы ему было привольно...

Я не хочу сказать, что Ваш рассказ о Грузии написан с позиции ненависти, но то, что он написан с позиции нелюбви, с позиции неприязни, в этом нетрудно убедиться, с этой целью и не надо долго в нем копаться.

И нам, грузинам, это, конечно, обидно. Ведь рассказ написал известный, авторитетный современный русский писатель. (Как видите, я опускаю слово «советский», чтобы оно не прозвучало политически обвинительно и как дешевая демагогия).

Ну, а все-таки, что Вас так разозлило, Виктор Петрович? Вы же крупный художник, а не тот недалекий обыватель Иван Прокофьевич, у которого один нахальный «джигит» – грузин отбил красавицу жену, и он после этого на всю жизнь возненавидел всю грузинскую нацию!..

У меня был брат, постарше меня, писатель-критик, настолько талантливый (без хвастовства!), что его, 26-летнего парня, Фадеев, Авербах, Ермилов легко заме-

тили и перевели работать в Москву вторым секретарем Всесоюзной ассоциации пролетарских писателей...

После ликвидации РАПП-а в апреле 1932 года его все же оставили в Москве, так сказать, полпредом грузинской литературы, но на этот «пост», оказывается, исподтишка зарился Аршалуйс Аршаруни, армянин, не знающий ни грузинского языка, ни грузинской литературы... И когда наступил Варфоломеевский год, он немедленно состряпал донос-статью «Оруженосец Авербаха» для «Литературной газеты», и... моего брата так называемое Особое совещание, председателем которого был Татузов, тоже армянин, без особых совещаний пустило... «в расход!»

После смерти Сталина этих «врагов народа», и Л. Авербаха, и его «оруженосца» Б. Буачидзе, реабилитировали, а «друг народа» «Марат» Аршаруни, кажется, и поныне жив... Во всяком случае, знаю, что ему, как честнейшему коммунист-литератору, отмечали юбилеи и в связи с 60-летием, и 70-летием, и 80-летием!

Эту печальную историю только потому и рассказываю, что я, в отличие от «Ивана Прокофьяча», хотя и знал, что моего брата погубили армяне – Аршаруни и Татузов, но на этом основании не стал ненавидеть весь армянский народ... Ведь в те годы многие и его прекрасные сыны тоже пострадали, в том числе и высокоталантливый Егише Чаренц, близкий друг моего брата, чью повесть «Воспоминание об эриванском исправдоме» в русском переводе именно мой брат напечатал в «своем» журнале «На рубеже Востока».

* *
*

В Вашем же рассказе можно обнаружить, что вся эта «пескарская история» произошла лет двадцать назад, а вот некоторые наши «старожила» утверждают, видимо, со слов самого «Отара», даже на несколько лет раньше: в 1962 году.

И неужели Вы, Виктор Петрович, мужественный и суровый сибиряк (пользуясь Вашими же словами, но без кавычек) целых четверть века носили камень...

Нет, не за пазухой, а в самом сердце, что, конечно, гораздо тяжелее и весьма опасно для здоровья, ведь он, этот камень, нет сомнения, подтачивал Ваше сердце, которое так нужно всем нам – почитателям Вашего таланта.

И все это из-за чего?

Да только потому, что Вас в Гагра, в Доме творчества (название-то, вообще, архиглупое: за редким исключением никто там ничего не творит, да и в других подобных Домах тоже), его директор, самодур и неуч, ни бельмеса не понимающий в иерархии современной русской прозы, поместил Вас в комнате № 13, против туалета.

(Жаль, что не уточняете – женского или мужского, впрочем... французская парфюмерная фирма «Кристиан Диор» в их запахах существенного различия не находит).

Но стоило ли Вам из-за этого так обижаться? Правда, это всецело зависит от характера, а он у Вас, наверно, неотходчивый, и это, думаю, с рождения, а не потому, что у Вас было тяжелое детство, росли в детдоме, где, видимо, не на должном уровне велась идейно-воспитательная работа: ведь у нас уверены, что именно такая работа формирует советский характер.

А вот моя мама, мать девятерых детей, читающая по слогам, а писать и вовсе не умеющая, исходя из своей «воспитательной практики» и всецело полагаясь на природу, говорила: чем больше детей в семье, тем лучше; одни получают хоро-

шими, а другие похуже...

Если я правильно воспринимаю Ваш юмор, то, думается, в Ваших произведениях рассыпаны блестящие сарказма и сатиры, и как жаль, что такой автор, как Вы, не отнесся к комнате № 13 с юмором, пусть даже печальным.

К тому же, поскольку я знаю, а знаю я это достаточно хорошо, ибо в разных Домах творчества и я не раз «творил», тот директор, олух царя небесного, по своей злой воле все-таки не смог бы поместить Вас там, где его нищенской душе было угодно: в путевке всегда значатся номера комнат, а выдает их только Литфонд, который прекрасно знает, где какая комната расположена, с видом на туалет или на море... Кстати, в том корпусе, который Вы описываете, «с видом на железнодорожное полотно», членов Союза писателей, как правило, не поселяют...

Ну, если и поселили...

Один профсоюзный работник довольно высокого ранга, чьи подчиненные даже в пионерских лагерях крадут у детей и манну небесную, и хлеб насущный, «просветил» меня однажды, что это он должен жить хорошо, а я, писатель, если и живу плохо и от этого страдаю, то это вовсе и неплохо, ибо писатели, мол, и из страданий извлекают для себя пользу, и в этом, черт побери, есть, кажется, свой резон.

Если судьба собирается выковать из тебя именно писателя и на старте жизни приходится тебе страдать, это со временем, возможно, и впрямь даст ощутимые литературные плоды, но если ты, начиная со старта и на финише без конца мучаешься, такой жизненный опыт вряд ли на том свете пригодится...

В то время, к которому относятся Ваши «гагринские страдания», Вам было далеко, очень-очень далеко до пенсионного возраста, Вы еще не были так знамениты, «Царь-рыбу», наверно, лишь вынашивали, и если Вас...

Однажды Лев Толстой, уже старый, устав от длительной пешей прогулки, присел на скамейку какого-то полустанка и сразу услышал из окна станционного здания грубый окрик женщины:

– Эй ты, старикашка, вставай и убирайся, это сквер начальника станции!

Толстой безмолвно встал и... убрался. (Надо полагать, что управительница «железнодорожных владений», если даже и читала Толстого, могла его в лицо не узнать и принять его за какого-нибудь крестьянина-отходника: весь девятнадцатый век – век бороды, но только не для артистов – никто из них бороду не носил, и, между прочим, по этой примете их легко узнавали и на улице, и в бане).

Дело не в том, что все это произошло с Толстым на его родине, среди своих, в широком понимании, земляков, но если бы подобная история случилась с ним, допустим, в Грузии, вряд ли можно предположить, что Лев Николаевич этим так бы оскорбился, что оборвал знакомство со своим ревностным почитателем Накашидзе и положил бы конец своей дружбе с военным историком Эсадзе, ибо Толстой не был...

Да не будем уточнять, кем он был и кем он не был, это, наверно, даже тому директору-медведю известно, который так непочтительно отнёсся к Вам, в результате чего на свет появился ныне мною рассматриваемый Ваш рассказ, который, кстати, если и в самом деле рассказ, как художественное произведение вряд ли чего-нибудь прибавит к славе автора «Царь-рыбы», «Последнего поклона», «Печального детектива»...

При чтении «Ловли пескаррей» прежде всего создается такое впечатление, будто бы английский вице-губернатор после некоторого отсутствия прибыл... Я не скажу, что в колонию, нет, в доминион, в какой-нибудь индийский штат, скажем, в

Раждестан и... Нахмутив брови, остается всем недовольным, в особенности тем, что эти туземцы-индийцы по-прежнему плохо, крайне плохо говорят на его родном языке – на языке метрополии!..

О, дарагой Виктор Петрович, дарагой Виктор Петрович, Ваш любимый, родной, а мой вовсе не родной, но все же мною горячо любимый русский язык среди мировых языков считается одним из наиболее трудных (сложнее его арабский и японский. Поди-ка предложи произнести американцу или французцу, итальянцу или испанцу, ну, например, такое причастие: «прихорашивающемуся»...).

Представьте, это сознавал даже не то граф, не то кучер Бирон...

Ой, простите, как-то ляпнул: не Бирон, нет! – Никита Сергеевич Хрущев, собиравшийся реформировать, в смысле упрощения, – раз он легко не давался студентам-африканцам («Почему «все-таки» пишется с дефисом, а «все же» – нет?») «Почему советские машины, например: «Волга», «Жигули», «Нива» пишутся с заглавной буквой, а несоветские, к примеру, «мерседес», «рено», «фиат» – со строчной?») – великий, могучий, правдивый и свободный русский язык, и он, как и во многих других начинаниях, и в этом деле, безусловно, преуспел бы, если б не угрожающие львиные прыжки со стороны известных лингвистов-языковедов и выдающихся русских писателей: Леонида Леонова, Мариэтты Шагинян, воскликнувших: «Нет, мы не будем есть таких огурцев!»

И вот, оказывается, Ваш сокурсник, да еще по ЛИТинституту, грузин и по национальности, и по невежеству, и после этой неудавшейся реформы по-прежнему ест хрущевских «огурцев», и это Вас до глубины души возмущает, и меня, вовсе не русского, тоже возмущает, но только не до глубины души, и вот почему:

Советские психологи и социологи, одним словом, наши ученые, с малых лет превосходно идейно-политически воспитанные, как бы ни отрицали как буржуазную доктрину, ниспосланную небом человеку божью искру, но она все же существует в природе, в частности, существует способность к языкам.

Иван Алексеевич Бунин в моей рекомендации, разумеется, ни перед кем не нуждается, тем более не нуждается он перед Вами, но один из не столь уж мало-важных штрихов его биографии, возможно, не очень известен Вам: Бунин, как Вы знаете, больше тридцати лет прожил во Франции и чувствовал себя там неуютно, как говорится, не в своей тарелке, и это не только потому, что, будучи вдали от родины, тосковал по ней; и это было, конечно, но большей частью потому, что он даже за многие годы никак не научился свободно говорить по-французски, что затрудняло общение с внешним миром, а ему вовсе не хотелось все время быть замкнутым в одной эмигрантской скорлупе...

Пожалуйста, не думайте, что этим я хочу снять Ваше обвинение с нашего «Отара», однако... Убейте меня вместо того дурака-директора Дома творчества, но никак не могу поверить, что он, «Отар», в жизни так страшно, так безбожно изъясняется по-русски, просто уму непостижимо: «тесят», «стелай»...

Вы не щадите даже...

« – Выппем еще раз за нашего любимого отыц! – возвала к застолью учительница русского языка. Она все-таки сносно говорила по-русски. Бывает, которые почти ни одного слова не знают, но учат»...

Ну, это уж слишком, Виктор Петрович... А, впрочем, Вы думаете, в Сибири, в любой сельской местности, учителя иностранных языков лучше знают эти языки,

чем наши, преподающие в сельской местности русский?

(Не знаю точно, это полуправда или правда, но рассказывают, что некий грузин где-то в Ваших краях преподавал мегрельский – диалект грузинского языка – как французский... Поверьте, для этого тоже нужен талант, ну, если не литературный, то во всяком случае, талант афериста... А аферисты, к слову, люди вовсе не бездарные.).

Я в свои юношеские годы, живя в деревне, знал одного крестьянина, натурального крестьянина...

(Кстати, не знаю, как у Вас, в Сибири, но у нас, в Грузии, кажется, и в других республиках крестьянство, как таковое, к великой нашей общей беде, если уж не совсем вымерло, то, во всяком случае, находится на грани вымирания. Теперешний так называемый крестьянин, точнее сельский житель, перенял и перенимает самые отвратительные черты и привычки горожан, вплоть до употребления наркотиков, а вот, например, благотворно влияющее на здоровье хождение босиком по траве даже в своем же дворе считается признаком отсталости и бедности, а в Англии и лорды объединяются в специально созданные клубы «босоногих»!)...

...И вот, этот простой грузинский крестьянин знал по-русски только одноединственное слово «великолепно»... Осенью, когда он легко, словно циркач, взбирался на огромное ореховое дерево и разгуливал по его могучим ветвям, стряхивая восьмиметровой палкой его плоды, довольный своей работой, то и дело выкрикивая «великолепно!», нисколько не ошибался в постановке ударения.

А «Ваш» писатель «Отар»... Между прочим, я его давно не видел и, вообще, в жизни с ним встречался всего два или три раза, и наши «беседы» в общей сложности продолжались не больше десяти минут... Как помню, он и на своем родном языке не разговаривал с ярко выраженной дикцией, говорил сбивчиво, скороговоркой, не докончив, перебегая с одной мысли на другую... Он со своим длинным мундштуком, а иногда, кажется, и «жорж сименоновской» трубкой и «тяжеловатым лицом» (эпитет Ваш) мне почему-то скорее напоминал Кола Брюньона, чем...

Было время – проклятое, заклейменное, когда читателей было больше, чем сочинителей, а вот теперь... По последней переписи писателей в Грузии официально зарегистрировано 537 человек, и надо надеяться, что эта скромная цифра будет расти и расти, ибо рождаемость в наших рядах намного опережает смертность!

Только одна деревня, совсем тесно зажата между лазурным морем и вечно снежными вершинами, щедро дала нам 15 поэтов и беллетристов. (Вступить готовы в Союз еще 10-12 обожателей, о, не физического труда, а разных муз и жанров).

Да что там одна деревня, даже одна семья из тех же краев, в отличие от двух братьев Гримм, от Гонкуров того же количества, от Маннов – тоже, сразу подарила нам трех братьев-писателей!

(Невольно вспоминается – это уже из московского региона изящной словесности! – когда в редакции одного литературного журнала спросили надоедливо, явно бездарного, молодого пиита, почему же он все-таки избрал поэзию, а не, скажем, музыку, он ответил: «О, с музыкой одна морока!.. Надо купить пианино, изучать и разбирать ноты, каждый день упражняться, пока пальцы не онемеют... А здесь... вот тебе лист бумаги и стержень с пастой стоимостью в 8 копеек!»).

Между прочим, в нашем Союзе, разумеется, не только одни грузины, – и аб-

хазцы, и осетины, и армяне, и курды, а кое-кто, кажется, и без определенной национальности!

Да, наш братский Союз давно обогнал все страны мира и, вероятно, и другие союзные республики количеством и пишущих и не пишущих литераторов на душу населения: так, например, на почти 60 миллионов итальянцев приходится 400 писательских единиц, а миллиардный Китай насчитывает всего-навсего две тысячи настоящих писателей!

... Из всего творчества «Отара», к сожалению, я не знаком с его прозой, видел в театре всего две его пьесы, но, говорят, писатель он вообще хороший и, стало быть, если бы у нас, наподобие Франции, функционировала Академия сорока бессмертных, то он, наверно, был бы избран туда, ну, хотя бы по разряду временно бессмертных!

(«Радостная» мини-справка: во всей Франции только один пантеон, а в одном только Тбилиси их... четыре! На одном из них, что на Святой горе, рядом с бессмертными спят вечным сном и те «бессмертные», которые укоротили им жизнь).

...И после всего этого опозорить его на всю страну, подать его чуть ли не как полудикаря, это с Вашей стороны, думается, довольно бестактно... Кстати, если исходить из одной русской же поговорки – «Каков хозяин, таков и гость», – это и на Вас бросает, по-моему, не совсем лучезарную тень.

Когда читаешь «Пескарей», поневоле создается такое впечатление, будто Вы любуетесь, даже радуетесь тому, что вот, смотрите, как грузины страшно, позверски говорят по-русски, а это явно говорит об их второсортности в семье советских народов...

Да, к сожалению, немало нас, грузин, неважно говорящих по-русски, ведь мы, в отличие от некоторых других «инородцев», пока учимся в своих же грузинских школах. При царизме мы говорили по-русски прекрасно, но это «прекрасно» нам обошлось очень дорого: во время пребывания в гимназии (разумеется, русской), если кто-то хоть одно слово произносил на родном языке, подвергался телесному наказанию. Теперь этого, слава богу, нет, но все-таки мы не настолько безобразно, повторяю, не так уж уму непостижимо говорим по-русски, как это Вы изображаете в «Пескарях», – явно преднамеренно, просто фантастически искажая...

И зачем это Вам нужно, Виктор Петрович?

Да, где надо сказать «был», мы можем сказать «бил», но не «пыл», как Вы пишете, а вместо «буду» никоим образом не скажем мы «пуду», просто хотя бы потому, что для произнесения «буду» нам никаких усилий со стороны голосовых связок не требуется, а «пуду» требует все же их напряжения...

Чтобы унижить нас, низвести нас намного ниже даже африканского попугая, в Вашем рассказе Вы никого не щадите, даже почти чуть ли не единственного, добродетельного, как будто нормального грузина, дядю Васю...

Характерно и отчасти даже забавно, что он, по-Вашему, хороший, может быть, только и потому, что его зять Георгий служил в армии на Урале... И раз он «хороший», Вы его имя переделываете на русский лад; у нас грузина никогда не назовут Васей, про него скорее скажут: Васó, дядя Васó...

Здесь же мимоходом отмечу, что не «Чебукиани», как Вы пишете, а Чабукиани – фамилия в недавнем прошлом всемирно известного танцовщика и балетмейстера Вахтанга Чабукиани...

Вы, может быть, скажете, да подумаешь, что там одна буква?.. Но если Вашу фамилию в Баку произнесут и напечатают – Акстафьев, Вам будет приятно? (Акстафа – железнодорожная станция в Азербайджане).

... И дядю Васю Вы заставляете говорить, например, «торогой...» Писатель «Отар» и все другие у Вас, слава богу, говорят «дарагой».

(И стоит ли сомневаться в том, что, если они вообще умеют по-русски писать, напишут именно так, вроде меня).

... Да, бедный, бедный дядя Вася, хоть бы говорил он не «торогой», а, по крайней мере, «тарагой»...

И зачем это Вам нужно, а?

Эх, Виктор Петрович! Разве это к лицу большому писателю?!

Вы, конечно, читали «Евгению Ивановну» Леонова, но читали её, наверно, в те времена, когда сами еще писали только маленькие рассказы...

Осмеливаюсь обратиться к Вам с нижайшей просьбой: прочтите снова! Вас ожидает большое удовольствие, не только читательское, но и писательское.

Действие этой повести, как Вы помните, происходит в одном благодатном (когда-то!) уголке Восточной Грузии, в Кахетии, на родине той, на редкость изумительной женщины, о которой Леонид Максимович на одном юбилейном вечере в Большом театре сказал:

«Спасибо Грузии, спасибо Нине за нашего Грибоедова. Отсюда пошла старинная кровная связь литератур грузинской и русской!»

«Евгения Ивановна» была начата в то время, когда имя Сталина гремело на весь мир, а закончена тогда, когда Никита Хрущев уже основательно выкинул его портрет из знаменитой четверки и собирался заполнить вакантное место своим изображением... Но Леонов хотя и знал, что грузины у Никиты из-за ненависти к Сталину (на этой почве даже всемирно популярную пятилетку превратил... в семилетку), давно уже не в почете (если верить «дворцовым» слухам, однажды, будучи пьяным от кахетинского Мукузани, даже пригрозил выселить нас в холодный Северный Казахстан, за что тут же получил увесистую оплеуху от своей дражайшей половины, умницы Нины Петровны), все же не поддался конъюнктуре и не изменил ни жизненной, ни художественной правде...

В «Евгении Ивановне» фигурируют, как второстепенные персонажи, совсем простые грузины-крестьяне, которые, наверно, не лучше знают русский язык, чем писатель «Отар», но...

Вот, к примеру, всего одна цитата, свидетельствующая о том, как Леонов справляется с «языковыми» трудностями:

«Переведи ему, генацвале, чтобы имел представление. Вся долина, полтора-раста верст, сплошное вино... вино пополам с огнем течет в жилах Кахетии. Напареули – читал на бутылках? – налево за рекой будет, вон, где ишак идет. Гурджаани, Карданахи – слышал?.. – дальше помещается, в направлении – мимо вон тех белых ворот, за кипарисом. Всю Алазань под звон бокалов проехать можно. Когда потребуется, пусть прямо мне напишет: Мир, Грузия, Сигнахский уезд, больше ничего не надо, прямо на мое лицо. Вышлем наилучшее, какое сами на свадьбах пьем. Будь человек, переведи ему мою фамилию, кацо!»

А как Толстой справлялся с «языковыми» трудностями, скажем, в «Хаджи-Мурате»? Если он хотел бы унижить своего героя, конечно, заставил бы его изъясняться на чужом языке именно «по-зверски»... Ведь Хаджи-Мурат все же

«...немного понимал по-русски, но не мог говорить, и когда не понимал, улыбался, и улыбка его понравилась Марье Васильевне так же, как и Полторацкому».

Вы, конечно, помните Ваньку Жукова, не раз избитого сапожником Аляхиным; ему было тогда девять лет, грамоте научила его «барышня Ольга Игнатъевна», и вот несколько строк из его письма «На деревню дедушке»:

«А когда вырасту большой, то за это самое буду тебя кормить и в обиду никому не дам, а помрешь, стану за упокой души молить, все равно как за мамку Пелагею».

Спрашивается, вовсе не вундеркинд, едва прикоснувшийся к азбуке крестьянский мальчонка мог ли так выстроить фразу, писать без ошибок? Нет, конечно, но Чехова больше интересует его внутренний мир, его мысли, а не правописание...

Я выше выделил слово «унизить», и мне хотелось бы, чтобы Вы обратили на это особое внимание, ибо вся загвоздка как раз в том и состоит, что...

Талант и ум в одном человеке не всегда, даже довольно редко, шагают в ногу. Можно быть талантливым, а по части ума явно хромать; но можно быть умным и в то же время быть бесталанным... Вас бог не обидел, как пишут и еще много, много раз напишут критики, ни талантом, ни умом и... вдруг такая осечка!

Не очень умная осечка, по-моему. Даже я, настолько незаметный грузинский писатель, что из восьми генерал-секретарей Грузинской писательской службы только один знает меня в лицо, не стал бы писать подобным образом: ну если так уж необходимо убедить читателя, как жутко гово... Да не говорит, а скорее мычит по-русски писатель «Отар», я бы ограничился его же первыми «перлами»:

– «Ты зачем здэс живешь?! Зачэм? Ты зачэм не убьешь этого дурака? Зачэм? Тебе мало моего дома? Мало тэсят комнат? Я построю тебе одиннадцат. Я помешшу тебе луччий санаторий Цхалтубо!»

А в дальнейшем его «речь» изложил бы «по-христиански», только словесному материалу придал бы специфически национальный колорит...

Между прочим, почти все русские писатели до Вас так и поступали, а Вы, почему-то, крепко уцепились за эту «клякву».

Поверьте, лично на меня, на грузинского читателя, давно и всегда любящего русский язык, русскую культуру, русский театр, это производит просто гнетущее впечатление. Мне даже думается, что Вы, так безжалостно коверкая в устах нерусского русские слова, поневоле, как парадоксально это ни звучит, сами же больше унижаете свой родной язык, чем тех, кто на нем, если воспользоваться дореволюционным выражением, так эфиопски говорит...

Но, к слову сказать, у этой «медали» есть еще и другая сторона, довольно-таки спорная. Я думаю, что не только в Советском Союзе, но и во всем мире вряд ли найдется хоть один человек (в данном случае я исключаю слабоумных русофилов и грузинофилов), которому не хотелось бы знать, кроме своего и другие языки. Ведь знание языков украшает не только самого человека, но и, случается, даже всю ту страну, к которой он принадлежит; так, например, в двадцатые годы, на

юбилее двухсотлетия Академии наук, все иностранные гости были буквально поражены и восхищены, когда Анатолий Васильевич Луначарский – в их представлении большевик-людоед – начав свою речь по-русски, затем перешел на немецкий, потом на французский, на английский... (Здесь в чередовании языков, возможно, я не точен).

Маркс, будучи уже стариком (в прошлом веке 50 лет считались уже старостью), стал изучать русский...

Все это, безусловно, прекрасно и достойно подражания, однако вовсе не значит, что раз ты представитель свыше стомиллионного народа-моря, то тебе позволено насмеяться над маленьким, трехмиллионным народом, народом-ручейком, только из-за плохого знания твоего языка.

Русский язык, любишь его, или, допустим, не любишь, в нашей стране крайне нужен, просто практически необходим не только нам, грузинам, но и всем нерусским народам, но нельзя не считаться и с тем, что, хотя с детства и слышим его, он для нас и по грамматической структуре, и в смысле произношения, как-никак все же остается почти иностранным...

Вы об этом хотя нигде и не пишете, но и без словесного излияния чувствуется, как Вас раздражает наш акцент...

О-о, не надо требовать от нас, Виктор Петрович, чтобы все мы были Штирлицами! Мы же не собираемся пробираться в логово врага, чтобы выдавать себя за стопроцентных, в данном случае, русских, и мольбами тоже, кажется, не надоедаем вам, чтобы разрешили нам играть на сцене Малого театра (А. И. Южин избегал говорить по-грузински, боясь, что это отразится на его русском произношении).

Помню, однажды в московском Доме литераторов Алексей Каплер, вспоминая встречи с Серго Орджоникидзе, сказал: «Грузинский акцент придавал его русской речи какую-то ласковость».

Да, вообще, что там акцент, лишь бы человек правильно говорил грамматически и мысли были бы нештампованные, нестертые...

Аварец Расул Гамзатов говорит по-русски, с точки зрения орфоэпии, с жутким акцентом, но он, однако, едва ли не самый читаемый поэт среди русских читателей и в этом отношении ничем не уступает даже первоклассным русским поэтам, современникам нашим!..

Не скрою, мне очень хотелось бы узнать, – а знаете ли Вы, вовсе не принимая во внимание акцент, какой-нибудь второй язык, ну, например, певучий украинский, ласкающий слух таджико-персидский, очень музыкальный эстонский или же не менее музыкальный литовский? Латышский?

Я вполне понимаю Вас: знание этих языков Вам вовсе и не нужно, Вы же с говорящими на этих языках вполне свободно обходитесь и с помощью своего родного, могучего и правдивого языка.

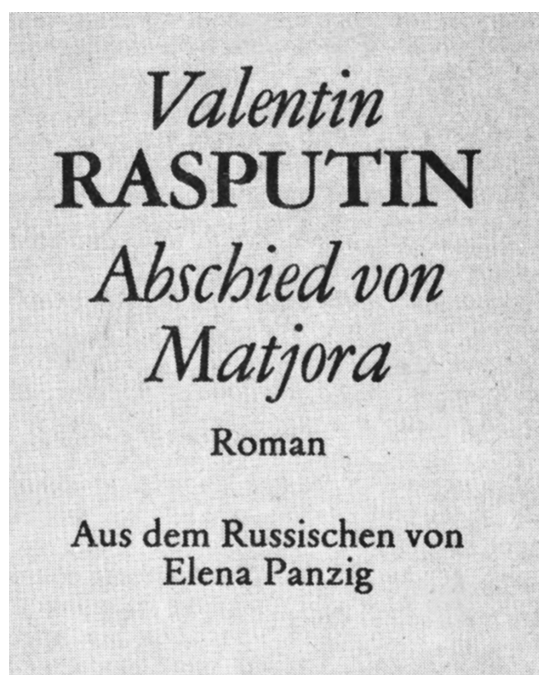
Да, но... А вот как обстоят у Вас точки соприкосновения с английским? Или немецким? Или с французским? С испанским? Ну хотя бы с одним из этих мировых языков, а?

Я, правда, как грузин, тугодум, но Вас конкретно в данном случае все же понимаю: Вы же не любите, когда напоминают, но прошу извинить меня покорно... Только на этот раз... Знаю, в том возрасте, когда чтению «Хижины дяди Тома» предпочитают игрушечный пистолет, можно играючи изучить иностранные языки, тогда Вам не до них было: детство было у Вас тяжелое, росли в детдоме...

(А я со своим вечно голодным мальчишеским желудком – при живых-то роди-

телях – не раз мечтал попасть в детдом, но меня, как сына священника, не принимали, хотя к тому времени первые комсомольцы – строители нового светозарного мира, насильно сняв с отца рясу, отобрав и присвоив его серебряный крест и опалив его окладистую бороду, публично, на улице лишили духовного сана, но я, малолетка, все же по-прежнему оставался в опале как отпрыск бывшего, но еще живущего распространителя «опиума для народа!»).

Но, если не ошибаюсь, Ваш друг и (о, в этом не могу ошибиться!) тоже превосходный писатель из первой обоймы современных русских писателей, Валентин Распутин, кстати, Ваш Защитник на съезде писателей, ведь не рос в детдоме? А раз так, скажите, пожалуйста, может ли Валентин Григорьевич прочитать вот эту книгу, которая, к слову сказать, уже несколько лет красуется в моей тощей библиотеке?

В Российской империи, если не все языки поработанных народов, то, во всяком случае, языки народов Кавказа считали и называли собачьими (однако со своими собаками русские сановники и вельможи общались-то по-французски!).

Но это все-таки не помешало англичанам Марджори и Оливеру Уордропам изучить наш язык и ознакомить своих соотечественников с грузинской литературой... Но и это как можно забыть: прекрасный русский поэт Константин Бальмонт в те времена, когда никакой дружбы народов не было и в помине и никто не платил за это даже мало-мальски прожиточного гонорара, перевел «Витязя в тигровой шкуре», предпослав ему восторженное предисловие:

«Как Гомер есть Эллада, Данте – Италия, Шекспир – Англия, Кальдерон и Сервантес – Испания, Руставели есть Грузия. Каждое из этих бессмертных имен не только имя поэта, вознесенного вечной славой, но и лучезарное означа-

ние души, которая сумела воплотить в себе сокровищницу духа целого народа, этой душой воссиявшего, цветком пышным и не повторяющимся».

...А вот за 117 лет нашего «добровольного» единения с царской Россией не нашлось ни одного ученого человека среди русских, который заинтересовался бы нашим «собачьим» языком.

(Я не считаю Маяковского ученым: он знал грузинский язык, и он его отлично применял во многих публичных баталиях, и в Политехническом музее и даже в Америке, когда нужно было своих недоброжелателей послать к чертям собачьим!).

И почти за 70 лет нашей единой, совместной советской жизни только двое русских из ученого мира (Климов и Руденко) обратили внимание на наш язык, о котором в 1928 году академик Н. Я. Марр писал:

«Грузинский язык один из наиболее развитых и в письменности живых языков мира.

Грузинский язык способен полноценно и без искажения передавать понятия отвлеченного мышления.

Грузинский легко роднится или сходится с чужеродным языком, легко усваивает достижения мысли и речи соседствующих и зарубежных народов».

...И Вы думаете, в таком сиротливом положении только грузинский, а другие языки таких же маленьких советских народов процветают?

Примерно, лет десять назад в Ереване состоялся симпозиум арменологов... Со всех концов света собрались ученые в Армению, и все они выступали на одном из древнейших языков мира – на армянском, только один-единственный человек – москвич – выступил не по-армянски!.. Не потому, что не хотел, – просто не знал.

Ученых-грузиноведов называют картвелологами... Их можно найти и в Америке, и в Англии, и во Франции, и в обеих Германиях, и в Бельгии... В Норвегии, в Венгрии, в Польше...

О, нет! Мне надо экономить бумагу и пасту, особенно – пасту, она у меня французская, и ее силой, словно внутри свинец, выдавливать не надо... Но на это жалеть ее, какая бы она ни была, было бы неблагодарностью а la Schwein: даже в крошечном Люксембурге одиноко, но все же звучит грузинская речь... А в швейцарском городе Цюрихе, едва насчитывающем полмиллиона жителей, проживают и постоянно дышат, так сказать, грузинской речью три ученые женщины. Примечательно, что они заочно, никогда не видя до того родину этого языка, изучили наш, в смысле распространения крайне локальный язык...

А ведь они же немцы! Правда, швейцарские, но все-таки немцы, а русские, – не сибиряки, нет-нет! – и не вологжане, и не туляки, и не рядом с нами, иногда даже в одном доме проживающие, которым, как военнотружущим, часто приходится менять место обитания, – о них речь, конечно, не идет, но родившиеся и выросшие на грузинской земле, представьте, даже русские жены грузин не проявляют и малейшего интереса к языку тех людей, которые уже стали для них самыми близкими.

А вот одна китайка... Да, самая натуральная коренная китайка как-то вышла замуж за одного грузинского художника и за сравнительно короткое время так овладела языком мужа и своих детей, что совсем недавно, выступая по нашему телевидению, подробно рассказала – по-грузински! – о поездке в Китай, куда она

ездила повидать своих родных.

Не утаю и не побоюсь сказать в адрес, в одно время очень нам дружественного народа, а теперь пока не так уж очень дружественного, что в те минуты во мне зародилось горячее желание обнять и прижать к своей волосатой груди миллиарды миллионов китайцев, включая даже хунвэйбинов, если они еще уцелели...

Вы талантливый писатель и, стало быть, тонкий психолог, но все же не думаю, что сможете проникнуться этим моим чувством (странным!), ибо Вы сын многомиллионного народа, да еще потому, что Вы уже слишком много немудрых «пескарей» наловили в наших мутных водах...

«Отец-старик не раз его насчет уды предостерегал. «Пуще всего берегись уды! – говорил он. – Потому что хоть и глупейший это снаряд, да ведь с нами, пискарями, что глупее, то вернее. Бросят нам муху, словно нас же приголубить хотят, ты в нее вцепишься – а в мухе-то смерть».

М. Е. Салтыков-Щедрин.

«Премудрый пискарь».

* *
*

В первый раз Ваш рассказ прочитал я, так сказать, для удовольствия, а в погоне за удовольствием, сами знаете, всегда спешат, и я в этой спешке как-то не обратил должного внимания на страницу 135, где Вы высказываете для грузин, в сущности, трагическую, однако правильную и справедливую мысль:

«Дело дошло до того, что любого торгаша нерусского, тем паче кавказского вида, по России презрительно клянут и кличут «грузином»...

В этих словах, конечно, нет, но мне страстно хочется найти хоть чуть-чуть сочувствия к нам, так сказать, к порядочным грузинам, хоть намек в нашу защиту...

В той же гневной тираде против «алчных торгашей и делег», к безмерной радости нашей, можно обнаружить и то, что в Грузии, разумеется, по Вашим случайным наблюдениям, кое-где есть еще такие «селяне», у которых спекулянты скупают фрукты, цветы, чачу, стало быть, в Грузии еще не перевелись «работающие крестьяне».

Позвольте мне, Виктор Петрович, за это важное открытие выразить Вам от всей еще работающей части грузин, к которой, кстати, автор этих строк, по нахальности природы своей и себя причисляет, глубочайшую благодарность!

Благодарность благодарностью, но если в Грузии еще можно встретить работающих, копилка надежды, значит, не совсем еще угасла, а раз так, по-моему, вряд ли следовало Валентину Распутину торопиться и раньше нашей биологической смерти пропеть отходную целой республике, за которую он, правда, пожал бурные аплодисменты!..

И где же?

На форуме инженеров человеческих душ, учителей жизни, умственно-эмоциональных предводителей 270-миллионного советского народа!

О, как красноречиво, как наглядно доказывает это «оживление в зале» незыблемость и нерушимость, а также искренность дружбы всех наших народов!

Прости меня, господи, за инакомыслие (тем более, что Ожегов это слово объясняет как «устарелое»), но не очень уверен, что «там» все были рады «больной Грузии» и что, например, у малочисленных делегаций потрескалась кожа от чрезмерного хлопания в ладоши.

Да, не хочется верить, что в этом высокочтимом зале у всех делегатов и гостей съезда было и есть одно лишь базарное представление о Грузии и грузинах. А вообще мы больше не собираемся обманывать себя: такое представление о нашем народе есть, оказывается, не только у простых обывателей, но и у...

Разрешите мне, пожалуйста, на этом оборвать эту нескладную фразу, но не потому, что она нескладна, боюсь за свою дырявую память, а вдруг потом не вспомню: Грузия в нашей стране единственная республика, которую посетил, да еще дважды (в 1961 и 1968 годах), Михаил Александрович Шолохов. Он, кстати, в Западной Грузии приблизительно в тех же местах побывал, что и Виктор Петрович Астафьев, и, думается, от его пронзительно-зорких глаз вряд ли могли укрыться местные «пискарь-пескари» различных величин и оттенков, но он, наряду с ними, наверно, увидел немало хорошего, иначе трудно понять, почему он через несколько лет вновь приехал сюда...

Ради чачи, что ли? Но ведь этот «нектар» он при малейшем желании мог получать дубовыми бочками, вовсе не выезжая из станицы Вешенской!

* *
*

Несмотря на то, что Вы обрадовали нас своей объективностью, сообщив, что по российским базарам рыскают не одни только грузины, я все же готов все грехи нашего дорогостоящего советского базара, фруктово-цветочных спекулянтов принять на себя, как принял их Иисус Христос на суде иудейском... Но при условии – тот, кто осмелится приклеить целому народу ярлык «базарный», сам должен иметь элементарные знания в экономике, хоть поверхностное представление о законах рынка. Тем более, если он член Союза писателей, а не Союза рыбаков.

В июне минувшего года в «Комсомольской правде» была опубликована статья Н. Найдиной, рабочей одного из краснодарских совхозов, в которой она возмущалась «южанами» (читай – грузинами!), продающими цветы «страшно дорого». Позже в той же газете ей ответил слесарь А. Метла из Запорожья:

«Уважаемая товарищ Н. Найдина!

Не спорю, у Вас найдутся единомышленники, и немало. В основном, такие же завистники, как и Вы. Таким людям наплевать, что всевозможной продукции на рынках станет меньше, если этих людей – «частников» начать в чем-то ограничивать. Вам нужно, чтобы денег у них было меньше, которые Вам мешают спокойно спать.

Роза и любой цветок – это не хлеб и не мясо. И если человек покупает розу,

то мясо и хлеб у него наверняка уже есть. Так что человек, покупающий цветок, тоже не без дохода».

(«Комсомольская правда», 6.06.85.).

Скажите, пожалуйста, чем не Адам Смит этот товарищ Метла, а?

(От себя добавил бы: Краснодарский край – это еще вовсе не Красноярский край, он является почти продолжением и по климату, и по почве Западной Грузии, и кто и что мешает краснодарцам выращивать у себя майские розы и стыдливые мимозы? Ну и виноград тоже!

Но я все же предупредил бы не только теплолюбивых краснодарцев, но и не боящихся трескучих морозов красноярцев, да и вообще всех, кого так кусает безбожная цена этих товаров: цветы и виноград – не картошка и даже не арбуз; за цветами надо ухаживать, как за грудным ребенком, а за виноградом... Подсчитано: крестьянин за сезон заходит в виноградники, в среднем, восемьдесят раз, разумеется, для работы... 80 раз! И не так уж редко бывает, что весь затраченный труд идет насмарку: в какие-то минуты град уничтожает все!).

У арабов есть пословица: «Базар не знает ни отца, ни матери».

И как Вы думаете, «алчный торгаш» – грузин прилетит за тысячи километров в Новосибирск или Иркутск и будет продавать там, к примеру, мандарины за рубль килограмм, когда само государство продает их за два рубля? (Совсем недавно они стоили рубль 10 копеек и вдруг сразу же подорожали, и не на 3 или 5%, как это обычно бывает в презренном капиталистическом мире, чему мы, то есть наша пресса от нашего имени донельзя возмущается, – а прямо на 90%!).

Давайте помечтаем: если б цитрусы росли в Сибири, а в Грузии только рябина, да и та не успевала бы созреть из-за внезапно ударивших морозов, сибиряки, этот мужественный и суровый, честнейший народ, зная, что на вырученные от продажи мандаринов деньги приобретут давно вожеленную «Волгу», как Вы думаете, Ваши земляки продали бы их нам по божеской цене только за то, что у нас неприличные для них черные глаза и смоляно-курчавые волосы?

Вы пишете, что, мол, грузины-спекулянты обдирают доверчивых северян, продавая им полумертвые цветы и прогнившие фрукты...

В защиту этих подлых грузинских спекулянтов я не прибегну к помощи одного чисто русского выражения – не обманешь – не продашь, – а только позволю себе обратиться с следующим монологом:

– Дорогие северяне, наши старшие братья и сестры! Вы же не пещерные люди, вы, произведшие научно-техническую революцию, вы, современники и свидетели воплощения человеческой мечты всех времен, когда нога человека коснулась поверхности Луны, и неужели вы и теперь не отличаете съедобный фрукт от несъедобного, а полумертвый цветок от живого?! А коли так, мой вам совет: покупайте, пожалуйста, цветы бумажные, и надолго, и по цене доступно.

А вообще-то мы, кое-где еще не совсем вымершие честные грузины, будем несказанно рады и премного благодарны вам, и иркутянам, и норильчанам, и пермякам, и смолянам, и...

О-о, москвичам, разумеется, в особенности, если вы с ваших рынков огнем и мечом изгоните всех грузин, сосущих вашу трудовую кровь группы «А»! (Только среди них попадаются и обыкновенные покупатели-грузины, их, ради бога, не гоните).

Но этих чернооких вампиров, к сожалению, никто не гонит, и именно в силу законов экономики, которым, кстати, подчиняются и развитой социализм, и тот социализм, долгие годы существовавший до развитого!

У советских людей, в том числе, надо полагать, и у сибиряков, накопилось много денег, а расходование их, как это ни странно и удивительно, связано скорее с мучениями, чем с радостями... Ну, ковры уже куплены, и это прекрасно, но они только для глаз, для осязания, а у советского человека, как у всякого другого, есть еще и другие потребности, ну, например, желание полакомиться фруктами...

И вот перед его взором маячат яблоки (и вовсе не с червоточиной, как Вам кажется, хоть Вы и не разрезали их), которые этот проклятый... Не вообще южанин – не азербайджанец, не армянин, не абхазец и не осетин, не дагестанец и не молдаванин и не таджик-узбек-туркмен, а именно «грузин» продает так дорого, словно они золотые, и все же приходится покуп...

А Вы думаете, на родине этих яблок они стоят не дорого, как и вообще все, что выносятся на наш с первого взгляда красочный южный базар?..

Теперь и мы смеемся, ну, конечно, горько, сквозь слезы смеемся над одной словицей, широко бытовавшей у нас до революции: «Самовосхваление и одного огурца не стоит, а огурец – в копейку».

А нынче советский-то огурец, прапрапрадед которого стоил копейку, так подорожал – так так подорожал... Зато самохвальство, да и вообще похвала так подешевели, так подешевели, что уже и тому не веришь, когда хвалят даже достойного человека.

И во всем этом, Виктор Петрович, виноваты грузины, пусть даже неработающие, пусть даже оголтелые спекулянты-грузины?!?

* *
*

Козьма Прутков советовал: «Смотри в корень!»

* *
*

Если бы, скажем, у благородных чукчей было что продавать, то, как Вы думаете, ради сохранения за собой сего прекрасного эпитета, ограничились бы они одним Камчатским полуостровом и не сбывали бы в других краях гранаты азербайджанские, персики армянские, дыни среднеазиатские, арбузы астраханские?!

В Краснодарском крае уже широко возделывают (по возможности, скрытно, конечно!) опийный мак и индийскую коноплю, чтобы «выкурить» из них «белую смерть», разумеется, не для того, чтобы ускорить свою собственную, – в Грузии много таких «просветителей» задержали с поличным!

У Платона в «Государстве» сказано: «В обществе процветает лишь то, что оно само насаждает»... Впрочем, в оригинале говорится чуть крепче (для советского уха!), но в точности привести боюсь, ибо и поныне страдаю комплексом страха...

Кстати, не кажется ли Вам, в языковом и смысловом отношении неправильным, когда осужденного спрашивают, сколько лет ему дали? Мне лично, в свое время, дать-то ничего не дали, но отобрать-то... Отняли лучшие годы молодости...

О, нет! Не за спекуляцию мочалкой, а... идеями!).

Да, огурец и в тех местах России, где его продают не южане-живодеры, а добропорядочные северяне-русские, стоит... А стоит так дорого потому, что землелюбцев стало мало... Прошу простить за, может быть, неправильное словообразование – землелюбщие везде и всюду почти перевелись, а огурец, как показывает наша многолетняя практика, никак не может вырасти даже на такой бумаге, на какой Екатерина Великая печатала свои 250-рублевые ассигнации.

... И даже Вы, истинный сын гигантской русской земли, не доискиваетесь истоков этого, в сущности для всех нас малоутешительного явления, и все беды вместе с Валентином Распутиным сваливаете на песчинку в море – «больную Грузию»...

(Мне стало известно, что один балной грузин так безмерно возмутился из-за «балной Грузии» автором «Денег для Марии» и «Пожара», что настрочил гневное письмо:

«Нет сомнения, Валентин Григорьевич Распутин – прямой внук Григория Распутина или же его внучатый племянник, и он целиком оправдывает распутную фамилию своего знаменитого предка».

С моей стороны было бы, конечно, неразумно извиняться за всех дураков, хоть и земляков, но на сей раз можно быть снисходительным к автору этой эпистолы, который, как оказалось, в детстве переболел энцефалитом, да и кроме того – не только в «балной» Грузии, но и в здоровой России миллионы людей не знают, что настоящая фамилия Гришки – Новых!

И он, Григорий Ефимович, скорее «наш родственник», чем Валентин Григорьевич Григорию Ефимовичу; если верить преданиям, одна дочь фаворита последней императрицы России вышла замуж за грузина, Шервашидзе...

А что касается Валентина Распутина, честь и хвала ему за то, что он не побоялся и не постыдился и вошел в литературу, что правда, то правда, с сильно подмоченной, ставшей нарицательной, фамилией и вновь заставил загреметь ее, но теперь уж, так сказать, позитивно...

Да, такова сила таланта!

Фамилия Пушкин до появления на русском небосклоне Александра Сергеевича тоже не звучала, подобно фамилиям Румянцева, Шереметьева, Трубецкого или Вершинина, а потом все вершины затмила, и если можно было бы выстрелить из Царь-пушки, и ее перекрыла бы своим громоподобным звучанием...).

Прошу прощения за отход в сторону...

... Итак, во всех бедах Вы и Валентин Распутин вините песчинку-Грузию...

И разве к лицу это большим русским писателям?! Тем более таким, которые, судя по их произведениям, никак не являются служителями комплиментарного «реализма».

(Насколько мне помнится, честная литература во все времена, от Гомера до нашей эпохи, то есть до Семена Бабаевского – трижды (подряд!!!) лауреата Сталинской премии (1949, 1950, 1951 гг.), – вовсе не зная и не думая о каких-то «изма», всегда придерживалась критического реализма ради усовершенствования общества.)

Писатели испокон веков считались совестью и мозгом страны и народа, авангардом человечества, цветом мыслящей интеллигенции, и разве можем мы теперь

простить этой «властительнице дум», выкрикнувшей на съезде:

– Грузины пошли на базар!

(Подразумевалось, естественно, продавать, а не покупать...).

И правильно поступили грузины, что «пошли на базар»!

Молодцы они, что покинули, хоть на время, но все же покинули тот «Дом», в котором все мы живем, но беда в том, что точно не знаем, кто на каком этаже живет и на какой стороне, –

«с окнами на лазурное море или с видом на грохочущую железную дорогу»...

Нет, как ни измелъчали мы – грузины, как ни переродились, но все же живет в нас, может, и в малых дозах, чувство человеческого достоинства и еле дышащий дух гордости и непокорности.

Один большой русский писатель считал самоубийство актом малодушия. Его имя мне неудобно называть, ибо я намерен набраться нахальства и с ним не согласиться: обдуманное самоубийство психически нормального человека – акт величайшего мужества.

Именно так и поступили недавно в нашей республике, вероятно, с целью искупления вины, два крупных представителя высшей власти, погрязшие – как у нас принято мягко квалифицировать – в неблагоприятных делах...

Когда в 1978 году принимали новую Конституцию, не общесоюзную, а республиканскую, и при ее, так называемом, всенародном обсуждении в ней вдруг не оказался пункт, согласно которому «Грузинский язык является государственным языком республики», в знак бурного протеста вышла на проспект Руставели многотысячная демонстрация, в основном молодежная, и громко потребовала восстановления изъятого пункта...

Скажу прямо, ни тогда, ни сейчас я лично не считаю умным и оправданным такой опрометчивый поступок моего народа, ибо, хотя в прежней Конституции в течении почти полувека грузинский язык и фигурировал как государственный, но от этого нам не было, как говорится, ни тепло, ни холодно.

И стоило ли теперь из-за какой-то пустой формальности, филькиной грамоты играть с огнем? Не с театральным, не с бенгальским, а с настоящим огнем? С вторением 9-го марта 1956 года, стоившего нескольких сотен молодых жизней?

Это великое наше счастье, что на этот раз как-то и в самом деле обошлось без такого огня: в Москве в этот критический для грузин день оказался человек, много прозорливее Никиты Хрущева, великодушно уступивший «строптивому народу» без всякого ущерба для своего мундира.

(Впрочем, он был бы еще умнее и пронизательнее, если б этот ни к чему не обязывающий и ничего не дающий пункт с самого начала, как и в других республиках, не превратили бы в яблоко раздора, в причину скрытого возмущения... братских народов!).

Уже не помню, какой это цветок, который не каждый год, а редко, очень редко цветет (не агава ли?)...

Теперешние грузины, в том числе, конечно, и наши делегаты – писатели, давно приучились жить по принципу одного литературного персонажа:

«Лучше слыть ослом и жить как человек, чем быть человеком и жить, как осел!»

И как радостно, когда этот «осел», привыкший к понуканию и повинению, вдруг взбрыкнет что-то человеческое. Грузинская делегация (к сожалению, не вся) именно так и поступила, и сей «скандал в благородном семействе», поверьте, высоко поднял престиж всего съезда, и, стало быть, не так правы зеленые...

Ой, простите, я ведь дальтоник, ошибся в цвете: то есть... желтые писаки, пишущие и говорящие про нас, будто все мы перманентные овцы, ведомые козами, или безжизненные роботы, слепо подчиняющиеся радиокоманде...

Нет и нет, господа клеветники, и у нас могут быть разные мнения, и у нас бывают, хоть изредка, как видите, расхождения во взглядах!

Да, да!

А как же! Даже в семье, состоящей из трех человек – маменьки, папеньки и доченьки, редко бывает единомыслие, а на съезде, тем паче на писательском, где собралось свыше тысячи человек, и все умники-преумники, хоть и единой советской крови, но все-таки с непохожими характерами, темпераментами и, возможно, с разными отпечатками пальцев в случаях взлома человеческих душ!..

И чему вы удивляетесь, заокеанские холопы империализма, если кое-кто из них – у нас ведь свобода передвижения! – и пойдет на базар продавать...

О-о, плохо то, что и продавать уже больше нечего: совесть давно продана без остатка, да и вообще спрос на нее стал нулевой, так что спекуляция одним лишь этим ветхозаветным товаром в наши дни никакой прибыли не приносит, поэтому...

Вот вспомнилась поневоле еще одна... Ничего не поделаешь, раз я грузин, то, естественно, в моей голове вертятся только одни базарные истории...

Это было еще при Хрущеве, который, к слову сказать, к грузинскому народу, породившему Отца советских народов, симпатии не питал.

(Рассказывали: однажды Сталин на глобусоподобную голову своего ученика и соратника будто бы вытряхнул пепел из своей знаменитой трубки, сказав: «Эх, Никита-дурачок, Никита-дурачок!». И тот это запомнил, как укус королевской кобры!).

... В то самое «смутное время» на Свердловском стадионе в матче футбольных команд первой лиги, когда тбилисец Торадзе забил второй безответный гол свердловчанам, со всех трибун раздались воинственные свистки, нецензурные крылатые выражения (цитировать не буду из-за уважения к финской бумаге, на которой пишутся эти строки) и оскорбительные выкрики:

– Ах ты, спекулянт! Паршивый спекулянт!..

На что Торадзе, уже получивший подобные тумачи и затрецины и после первого забитого гола, будучи совсем не знаком с нейрофизиологией, интуитивно прибег к активно оборонительной позиции:

– Вот вам паршивый спекулянт! – и, чуть спустив трусы, величественным жестом, достойным императора-философа Марка Аврелия, указал на тот орган, который, как известно, дает жизнь и футболистам-спекулянтам и болельщикам-хулиганам!

Я вовсе не оправдываю, но и не предаю анафеме этот неэтичный, невежливый поступок, который, может быть смягчается отсутствием в тот день на стадионе

женщин, к тому же футболисту, да еще игроку первой лиги, по-моему, иногда, только иногда, в особо стрессовых ситуациях, позволительно апеллировать к тому, что ниже живота...

До последних дней июня 1986 года никогда не предполагал, что может существовать что-то общее между футбольным стадионом и писательским съездом, так велика дистанция между ними, ну, сами понимаете, где мыслящие головы и где играющие ноги, но...

Оказывается, отнюдь нет!

«Грузины идут на базар», – завопил на этот раз не пропойца-болельщик, а инженер человеческих душ в образе дородной дамы, думающей, бесспорно, и за письменным столом не башкой, а кобыл...

Я был бы рад позаимствовать у Вас меткое слово из «Пескарей», но нет, не докончу этой фразы, дабы не задеть даже косвенно прекрасных писательниц: Майю Ганину, Беллу Ахмадулину, Екатерину Шевелеву, Сильву Капутикян, Фазу Алиеву и еще некоторых других, чьи уста, думается, никак не могли повторить бред сивой кобылы и этим невыразимо оскорбить «тоже идущих на базар»...

Называю только в Москве живущих:

Ираклия Андроникова, чье отчество – Луарсабович – так трудно произносить не грузинам, но «все же» всеобщего любимца многих миллионов телезрителей и сотен тысяч читателей;

Симона Вирсаладзе – народного художника СССР, которого сам Юрий Григорович считает (без преувеличения!) соавтором всех своих чудесных балетных постановок;

Владимира Канделаки – народного артиста СССР, любимца Вл. Ив. Немировича-Данченко, и уже этим нетрудно будет определить его возраст, но и поныне выступающего на сцене Оперного театра, что на улице Пушкина...

(В дальнейшем постараюсь, по возможности, без перечисления, как это у нас принято, множества регалий и нескончаемых титулов, которые, кстати, «кое-когда» и «кое-кем» вовсе не талантом добывались; истинно талантливых и без «эполетов» всегда знал народ).

Иосифа Сумбаташвили – главного художника театра им. Вахтангова;

Маквалу Касрашвили и Зураба Соткилава – солистов Большого театра, одинаково удивляющих «немузыкальную» Америку и сверхмузыкальную Италию;

Алексея Чичинадзе – до недавнего времени главного балетмейстера театра им. Станиславского и Немировича-Данченко;

Александра Товстоногова – главного режиссера драматического театра им. Станиславского, на две трети грузина, сына первого режиссера страны Георгия Товстоногова (по матери грузина);

Элисо Вирсаладзе – пианистку, лауреата многих международных конкурсов, профессора Московской консерватории;

Нину Ананишвили – еще совсем молоденькую балерину Большого театра, получившую недавно на Международном конкурсе артистов балета в американском городе Джексоне первую премию – золотую медаль, и о которой во время гастролей Большого театра в Англии лондонская газета «Обсервер» писала:

«Каждая смена состава в «Раймонде» приносила новую радость. А Нина Аналишвили была самой романтической героиней. Миниатюрная брюнетка, очень красивая, являет собой редкое сочетание деликатности и силы, утонченности и жизненной энергии».

(«Известия», 15.08.86.).

Георгия Данелия – кинорежиссера, постановщика широко известных фильмов: «Я шагаю по Москве», «Не горюй», «Афоня», «Мимино», «Осенний марафон»;

Мэлора Стурау, чьи памфлеты захватывают миллионы читателей газеты «Известия», «так себе» говорящего по-русски и пишущего прелестные стихи на родном языке;

Булата Окуджаву – поэта, прозаика, певца;

Георгия Ломидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, заведующего отделом литератур народов СССР Института мировой литературы им. А. М. Горького;

Александра Надирадзе – академика Академии наук СССР, дважды Героя Социалистического Труда, лауреата Ленинской премии, выдающегося ученого и конструктора в области механики летательных аппаратов;

Альберта Тавхелидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, директора Института ядерных исследований Академии наук СССР;

Реваза Гамкрелидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, лауреата Ленинской премии, редактора журнала «Математика» – органа Академии;

Андрея Бицадзе – члена-корреспондента той же Академии, заведующего отделом Института математики им. Стеклова, долгое время работавшего в Новосибирском университете;

Владимира Мшвениерадзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, заместителя директора Института философии Академии наук СССР;

Бориса Курашвили – доктора юридических наук, ведущего научного сотрудника Института государства и права АН СССР;

Игоря Шхвацабая – не только директора Московского института кардиологии, но и всемирно известного практика-кардиолога;

Вахтанга Немсадзе – главного педиатра города Москвы, хирурга-кудесника;

Отца и сына Мшвениерадзе – бывшего и нынешнего членов сборной команды СССР по ватерполо.

Фраза «Грузины пошли на базар» и последующие за ней аплодисменты бросили зловещую тень гнусной неблагодарности и на память недавно почивших (поскольку Вы с Распутиным сибиряки, называю только «сибиряков»):

Илью Несторовича Векуа – союзного академика, лауреата Ленинской премии, одного из основателей и первого ректора Новосибирского университета, *математика* (подчеркиваю, ибо к гуманитарным дисциплинам и бездарный пройдоха легко может примазаться и жить в избранной им науке, как ученый, припеваючи до конца дней своих, а вот к математике, да ещё получить в ней высшую премию – это исключено).

Когда отмечали 70-летие со дня рождения Векуа, находящегося уже в Тбилиси, тогдашний проректор Новосибирского университета профессор Ширков прислал письмо, в котором отмечалось, что во времена ректорства Ильи Несторовича Но-

восибирский университет, быстро пройдя детство, юность и возмужалость, превратился в одно из могучих высших учебных заведений страны:

«Любой человек, который побывал в грузинском селении, – заключал он, – знает, что это селение, вне зависимости от родственных отношений, являет собой одну большую семью, и все его жители разделяют между собой и радость, и горести. Илья Несторович смог превратить коллектив Новосибирского университета именно в такую единую семью».

Пойдем дальше и познакомимся со вторым «сибиряком», к сожалению, с помощью некролога:

«Советская наука понесла тяжелую утрату. 20 марта 1986 года скончался выдающийся советский ученый в области энергетики, теплофизики, физической гидродинамики, крупный организатор науки, член Президиума Сибирского отделения АН СССР, директор Института теплофизики Сибирского отделения АН СССР, Герой Социалистического Труда, лауреат Государственной премии СССР, академик Самсон Семенович Кутателадзе».

(«Известия», 23.03.86.).

(Мне все же кажется, что не повредило бы заглянуть хоть на полминуты в новейшую историю и вспомнить человека, прозванного ласково «Сибирским дедом» (в 40 лет) и прочитать в однотомном «Энциклопедическом словаре» на букву «К»:

«Каландаришвили Нестор Ал-др (1876 или 1874-1922), один из руководителей партиз. движения в Вост. Сибири в Гражд. войне. Член КПСС с 1921г. Командовал войсками в Якутии с 1921. Погиб в бою».

Этому «первому грузину-спекулянту на сибирской земле» сибиряки в Иркутске поставили памятник и одну из улиц города, несмотря на километровую фамилию, назвали его именем).

И поскольку Вы, Виктор Петрович, фронтовик, назову только двух Ваших старших, говоря условно, однополчан:

Джанелидзе Юстин Юлианович, академик...

Ох, боюсь все-таки, как бы меня не одолел квасной патриотизм и я не стал бы приукрашивать его личность, поэтому лучше дадим слово человеку русскому с ног до головы – Федору Углову, лауреату Ленинской премии, чьи и с литературной точки зрения отлично написанные статьи на медицинские темы, вероятно, могли привлечь и Ваше внимание, но это из толстой книги «Сердце хирурга»:

«Январь 1950 года опечалил нас, ленинградских врачей, известием о внезапной кончине Юстина Юлиановича Джанелидзе. Ушел из жизни крупный ученый, превосходный хирург, очень одаренный педагог, прирожденный организатор.

Будучи одним из руководителей Института скорой помощи в Ленинграде, Ю. Ю. Джанелидзе провел немало всесоюзных конференций по узловым вопросам неотложной хирургии брюшной полости. Они привлекли внимание всей медицинской общественности, оказали благотворное

влияние на развитие этого раздела отечественной хирургии...

Неоднократно он выезжал за границу с научными докладами. Последняя его поездка была в Соединённые Штаты Америки. Оттуда Юстин Юлианович вернулся, полный впечатлений от прогресса мирной хирургии, которого добились американские хирурги в послевоенные годы... И на одном заседании, где Юстин Юлианович делился своими впечатлениями, вдруг поднялся молодой подполковник медслужбы С. и во всеуслышание обвинил Джанелидзе «в преклонении перед Западом». Не сделавший для хирургии и тысячной доли того, что сделал известный профессор, он резко, в патетической форме поучал Юстина Юлиановича «с должным уважением относиться к нашим выдающимся достижениям», «не позорить безответственными заявлениями форму, которую мы носим» и т. п.

Тут нужно заметить, что у Джанелидзе, как у главного хирурга Военно-Морского Флота, были на плечах погоны генерал-лейтенанта медицинской службы.

...И над ним все время висела угроза суда. Ему становилось все хуже. Так он и не поправился.

Потеря для отечественной хирургии была невозполнимой...»

(А вот театральные критики – и только ли театральные? – с давних пор говорят и утверждают, что наша жизнь, действительность наша не дают материала для создания трагедии).

Раз вышеприведенная цитата, для цитаты-то получилась длинной-предлинной и Ваше внимание могло рассеяться, хочу напомнить о моем намерении познакомиться Вас еще с одним главным... Иосифом Федоровичем Жордания, во время войны главным гинекологом Советской Армии (Вы, надеюсь, не удивитесь тому, что в годы войны требовалась и такая специальность). А вот в мирное время он... Нет, будет лучше – и на этот раз! – если о нем расскажет «постороннее лицо», «Неделя», и ее беспристрастный и постоянный автор Е. Манучарова:

«Может быть, достаточно сказать, как погиб Жордания. Он летел в Америку и попал в катастрофу. Авиакомпания обеспечила всех пассажиров, имеющих билеты, спасательными жилетами и раздала их перед тем как самолет рухнул в воду. Такой жилет не достался только маленькой безбилетной бразильской девочке. Жордания надел на нее свой... Так погиб этот замечательный врач»...

Ну вот видите, как бесславно за прилавком читинского базара нашел смерть этот только о своем кармане и о своем брюхе думающий и заботящийся «грузин-спекулянт»...

...И, наконец, восстановим в памяти более пожилых, чем Вы, фронтовиков, сравнительно недавно умершего Сталина Иосифа Виссарионовича, победившего Гитлера и этим спасшего Россию от тысячелетнего господства новоявленных тевтонов, но вряд ли кто-либо, во всяком случае в ближайшие десятилетия, назовёт его, сына маленького народа, грузина, спасителем России, как в своё время

назвали Кутузова за победу над Наполеоном. Впрочем, гигантскую роль Сталина в Отечественной войне и после того, как его, мертвого, свергли с пьедестала и лишили ореола, даже маршал Жуков в своих «Воспоминаниях и размышлениях» нисколько не умаляет.

Но почему даже?!

Да потому, что Сталин по окончании войны, разозлившись на Жукова, и не без оснований, перебросил его в Одессу командующим военным округом, но у Георгия Константиновича душа была не похожей на мелкую душонку Никитки, в 1956 году оповестившего весь мир (его «тайный», дополнительный доклад на двадцатом съезде, как ни странно и уму непостижимо, на второй же день появился в «Нью-Йорк таймсе»!), что советский Главнокомандующий и в карте-то не разбирался, и крутил перед собой только глобус (наверно, как Чарли Чаплин, изображая Гитлера в фильме «Диктатор»).

Но вот, что говорил о нем его явный враг до войны, во время войны – ни враг, ни друг, а после войны вновь откровенный враг, Уинстон Черчилль (речь была произнесена в палате общин в декабре 1959 года по случаю 80-й годовщины со дня рождения Сталина; переведена из «Ежегодника Британской энциклопедии») :

«Большим счастьем для войны было то, что в годы тяжелых испытаний Россию возглавлял непоколебимый полководец Сталин. Он был выдающейся личностью, импонирующей нашему жестокому времени того периода, в котором протекала вся его жизнь. Сталин был человеком необычайной энергии, эрудиции и несгибаемой силы воли, резким, жестоким и беспощадным как в деле, так и в беседе, которому даже я, воспитанный в английском парламенте, не мог ничего противопоставить.

Сталин прежде всего обладал большим чувством юмора, сарказма, а также способностью точно выражать свои мысли. Сталин и речи писал только сам, и в его произведениях всегда звучала исполинская сила: Эта сила настолько велика в Сталине, что он казался неповторимым среди руководителей государств всех стран и народов. Его влияние на людей было неотразимо. Когда он входил в зал Ялтинской конференции, все мы, словно по команде, вставали и, странное дело, почему-то держали руки по швам. Он обладал глубокой, лишенной всякой паники, логической и осмысленной мудростью. Он был непревзойденным мастером находить в трудные минуты пути выхода из самого безвыходного положения. В самые трагические моменты, а также в моменты торжественности, был одинаково сдержан, никогда не поддавался иллюзии, он был необычайно сложной личностью.

Он создал и подчинил себе огромную империю – это был человек, который своего врага уничтожал руками своих же врагов и заставил даже ас, которых открыто называл империалистами, воевать против империалистов.

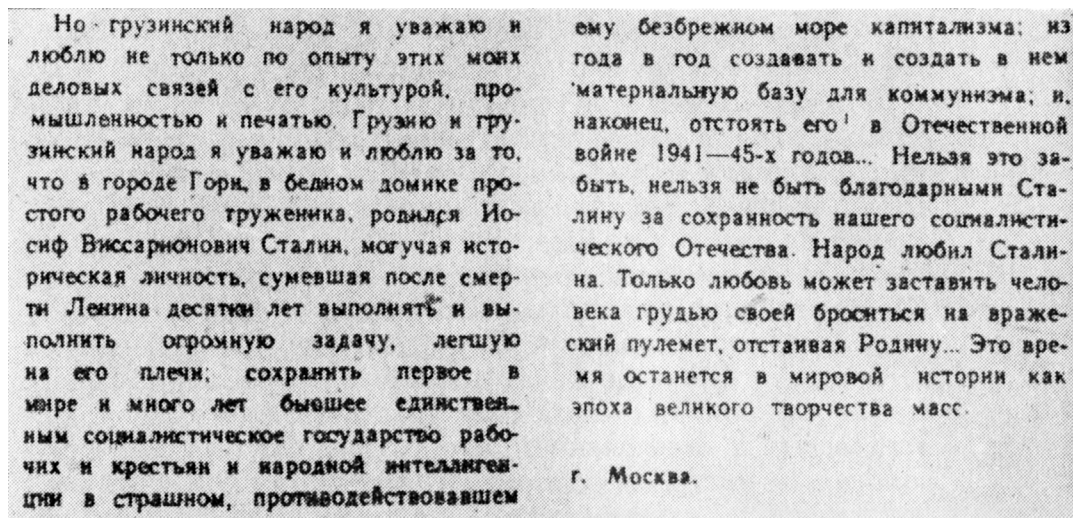
Сталин был величайший, не имеющий себе равных в мире, диктатор. Он принял Россию с сохой, а оставил ее оснащенной атомным оружием.

Нет! Что бы ни говорили о нем, таких история и народ не

забывают».*

А теперь давайте прочтем отрывок из статьи Мариэтты Шагинян, русской советской писательницы, по национальности армянки, автора трилогии «Лениниана», за которую ей была присуждена Ленинская премия (Статья напечатана в журнале «Партийное слово», №19, 1980 г.):

(фотокопия)

(В редакции, видимо, побоялись, как бы не прозвучало слишком громко... Ибо в подлиннике: «Это время останется в мировой истории как эпоха великого Сталина»).

Я не знаю, как Вы лично относитесь к «великому грузину» (так надписал Константин Бальмонт на своем переводе «Витязя в тигровой шкуре», посланном им из Парижа в Кремль в 1933 году), но знаю точно: фронтовики и теперь, по прошествии сорока лет после войны, вспоминают своего Главнокомандующего с громадным уважением и любовью; ведь именно их, шедших в смертельную атаку на врага, вдохновлял магический клич – «За Родину, за Сталина!» (А потом, после хрущевского разжалования маршала, генералиссимуса в рядовые солдаты, не только в «историко» – художественных, даже хроникальных фильмах того времени Вы не увидите и не услышите второй части этого призыва: Никита успел стереть их даже на танках «Т-34»).

...Да, Виктор Петрович, Грузия – страна контрастов и в смысле природы, и в смысле людей. Наряду с малодоступными снежными вершинами и парящими над

* Позднее примечание (апрель 1988 г.): как теперь иные утверждают, этот панегирик Сталину принадлежит отнюдь не Черчиллю, а... Точно не называют, кому именно: «Нечто подобное говорил известный английский троцкист И. Дойчер».

В таком случае она, эта оценка, на мой взгляд, становится еще весомее: несмотря на то, что Сталин весьма активно способствовал созданию еврейского государства Израиль, ни одна нация в мире так враждебно не относится к Сталину, как евреи, тем паче еврей-троцкисты... А Ицхак Дойчер, «к сожалению», по национальности еврей, а по убеждениям – троцкист!

ними могучими горными орлами, там же, в низинах, можно встретить попахивающие болота — раздолье для лягушек и жаб!

(Между прочим, как уже стало известно, природе, оказывается, нужны и болота, и жабы, и гиены, даже клопы, — когда клопы были в избытке и они сосали кровь людскую, гипертоники не размножались, как клопы!).

Да, Грузия может родить и Руставели, и Сталина, но она может произвести на свет и людей самых никчемных, вроде «моего спутника» Максима Горького, «князя» — подонка Шахро, а в наше время — афериста Рцхиладзе, с которым недавно познакомил нас на страницах «Известий» любитель-фельетонист Хазин, но...

Несколько лет назад академик Дмитрий Сергеевич Лихачев (Лихачев!) тоже представил читающей публике:

ДМИТРИЙ ЛИХАЧЕВ,
академик

БАГРАТИОН РУССКОГО ИСКУССТВА

ГРУЗИЯ — это прежде всего грузины. И хотя природа Грузии — и счастливая, и грозная, и радостная, и трагическая, т. е. такая, что может заставить забыть все на свете. — людей в Грузии она не заслоняет. Грузины в Грузии всегда на переднем плане: горы их сопровождают.

С самым грузинским из грузин я познакомился в Москве, и это было лет тридцать назад. Это был Давид Ильич Арсенишвили — организатор и основатель теперь всемирно известного Музея древнерусского искусства имени Андрея Рублева. На всю жизнь запечатлелся в памяти его облик. Человек уже к тому времени не молодой, к тому же не искусствовед, но обладавший «чутьем к искусству», он увлеклся древнерусским искусством в ту самую пору, когда оно меньше всего ценилось в нашей стране — в конце 40-х — начале 50-х годов. Он жил в Москве совершенным бедняком — без квартиры, без денег, гордым и независимым. Он спал где-то в служебном помещении на раскладушке, имел только один, но всегда аккуратно выглаженный костюм, а разговаривал он

с самым высоким начальством как равный. Он всегда требовал, а не просил. Он ощущал себя властью имеющим. Это ощущение давалось ему его рыцарственным служением древнерусскому искусству. Он был слугой древнерусского искусства, а потому господином в отношениях с теми, кто не понимал этого русского искусства, а вместе с тем застенчивым и скромным, когда он общался с теми, кто был выше его по познаниям. Он учился и слушался своих подчиненных, в ком ощущал свое собственное «горение идей», но несколько не смущался тех из «начальни-

ков» и «председателей», в ком не признавал этого права вершить судьбы русского искусства.

Он жил одной идеей — основать в Москве на остатках Андроникова монастыря, где работал и умер Рублев, музей древнерусского искусства. Насколько труднее организовывать что-то новое, чем принимать «бразды правления» уже существующим! Он был именно организатором, бойцом, совершенно преданным своей благородной деятельности. Благородство, рыцарственность, самопожертвование, сознание собственного достоинства, соз-

нание своего служения высшей идее — вот, что в моих глазах стало главным в представлениях о грузинах.

Вечным и лучшим памятником грузинского характера навсегда останется основанный грузином в Москве Музей древнерусского искусства имени Андрея Рублева. Низкий поклон Давиду Ильичу Арсенишвили. Разумеется, он не единственный грузин, кого я люблю всем сердцем. Хотите узнать больше о Д. И. Арсенишвили — посмотрите фильм о нем — «Многая лета».

г. ЛЕНИНГРАД.

(«Партийное слово», №10, 1981 г.)

Когда писались эти строки, я как-то случайно наткнулся на одну книгу мемуарного характера. Ее автора, кинорежиссёра, никогда в жизни не видел, но видел его картины: «Зори Парижа», «Петербургская ночь», «Семья Оппенгейм», трилогия

«Хождение по мукам»...

И каково было мое изумление, когда в «Киноленте жизни» – так она называется – Григорий Рошаль вспоминает, наряду с талантливейшими людьми, такими, как Горький, Луначарский, Эйзенштейн, Довженко, и моего одного старого знакомого, чья фамилия абсолютно ничего не говорит широкому читателю; это – Виктор Циргиладзе, всего-навсего административный работник, директор картины, ну, среди них, можно сказать, прямо-таки, муравей, затесавшийся муравей...

Но, по правде говоря, можно ли так сказать о нем – «затесавшийся»? Когда «Кинолента» писалась, Виктора Циргиладзе уже не было в живых – у него не осталось ни влиятельных родственников, ни состоятельных друзей, так что подозревать здесь мемуариста в какой-либо корысти неправомерно; ведь среди нас бытует суждение, что в наши дни едва ли кто живет и действует без задней мысли...

Так или иначе, Циргиладзе муравей, и все! Винтик, и все тут!

Но я хочу все же ознакомить Вас с несколькими коротенькими выдержками из этой книги, касающимися Виктора Циргиладзе:

«Мне приходилось работать и с другими директорами... Но я прямо считаю счастьем моей жизни, что работал с ним».

«Грузин по национальности, грузин по темпераменту, он до конца дней своих говорил по-русски с таким грузинским акцентом, который невольно располагал к нему, как к хорошему застольному грузинскому тосту».

«Он был одарен истинным талантом организатора. Это был человек, я бы даже сказал, полководческого масштаба».

«Как известно, в «Войне и мире» он показал огромные способности, возглавляя целый штаб директоров и, как известно, вызывал восторг и искреннее уважение у Сергея Бондарчука, понимавшего, что только Циргиладзе и мог поднять громадную махину четырехсерийного фильма».

В то же время это был по-детски трогательный человек. В нем детское не угасло до последней минуты.

И я не знаю ни одного человека, который бы позволил себе быть при Циргиладзе неточным, неумным, я бы даже сказал, неостроумным. Тянулись! А сам он приходил всегда задолго. Ничего, кроме работы и своей семьи, Циргиладзе не знал. Он не пил, не курил, *не стяжательствовал*. (Подчеркнуто мной, – директор-то кинокартины!).

«Не так скоро мы найдем второго Циргиладзе, и второй будет все же второй. А первый Циргиладзе был один – Виктор Серапионович».

«О Циргиладзе – истинном художнике организации кино-производства – должна быть написана серьезная искусствоведческая работа».

Ну вот Вам еще один «базарный грузин», но...

Кому не известно, что часто, весьма часто, о целом народе представитель другого народа судит как раз по худшему его представителю...

И это присуще не только обывателям типа Ивана Прокофьяча – людям с узким кругозором, но, к сожалению, и...

В этом отношении больше всего страдают маленькие народы. В Италии бесчисленное множество мафиози, итальянская мафия свои щупальца протянула даже за океан («Коза ностра»), но русский человек, даже и недалекого ума, все же не скажет, что все итальянцы занимаются преступным бизнесом, а вот про базарных грузин...

Но вот все ли из них грузины, этим не интересуются не только в отдаленном

Омске или Томске, но даже в сравнительно близкой к нам Костроме или Сызрани, и никому в голову не приходит, что... Словно ничего не изменилось в сознании этих людей с тех пор, когда не такие уж далекие их предки из простонародья были уверены, что на этом свете только два народа: русские и евреи (со временем, слава богу, к ним прибавился еще один, на этот раз «немой» народ – немцы!).

* *
*

Помните у Державина?

Нам нужны великие могилы,
Раз нет величия в живых.

Да, у нас, у грузин, есть великие могилы, и не только, так сказать, местного и союзного значения, но и в мировом масштабе, но хвалиться прошлым при плачевном настоящем – на этом не только далеко не уедешь, – от беспечности скорее свалишься в пропасть.

Вы не думайте, пожалуйста, что мы – уж не обессудьте нас за такую, быть может, по-Вашему, саморекламу – добросовестные грузины – не воспринимаем болезненно наших общих бед и, в частности, своих собственно национальных... А их у нас много, даже очень много, и чтобы одолеть, выкорчевать их, у нас ведется энергичная борьба, но...

В конце 1972 года, когда старший брат, наконец-то, решил сменить прогнившее руководство республики, в Грузии началась такая широкомасштабная нравственная революция, что ее эхо разнеслось почти по всему Союзу; вдали от Грузии, во многих местах приезжих грузин спрашивали с удивлением: «Что там у Вас происходит? Это правда, что стали притеснять красных князей?»

А в Грузии тогда не только «красных князей» стали притеснять, но и решительно взялись за очищение Авгиевых конюшен, в которых после смерти Сталина в течение 19 лет накопилось столько нечистот, что вывезти их было не по плечу не только одному Геркулесу, но даже и многим Геркулесам...

А где их найдешь, когда вокруг снуют одни пигмеи – своекорыстные дельцы и воротилы, к тому же козыряющие партийными билетами!

Поэтому, к искреннему огорчению честной части населения, слишком скоро оправдались слова Отто Бауэра, современника Маркса:

«Все великие начинания кончаются неудачей».

Думаю, что Вы со мною согласитесь, если скажу, что нашей торговле вовсе не нужна реклама, – мы, покупатели, и без всякой рекламы бросаемся на всякий мало-мальски добротный товар и на пищевые продукты, если их вообще можно съесть, а в этом Вы, возможно, не разделите моего мнения: нам и социология не нужна! Мы, даже сугубо простые люди, винтики, как нас правильно назвал товарищ Сталин, прекрасно видим – и без социологических исследований – даже невидимые движущие винтики нашего общества.

Однажды в молодости видел я в цирке на арене перед воображаемым райским садом маленькие ворота, через которые клоун безуспешно пытался попасть в рай,

пока его не осенило – перешагнуть через них и, оказавшись в «раю», предаться телячьему восторгу.

Многие наши социологи, с их научными выводами, добытыми в поте лица, очень часто заставляют поневоле вспомнить этого клоуна...

...Да, хорошо начатая у нас нравственная революция почти в зародыше заглохла не только потому, что она происходила в крайне захламленной безнравственной атмосфере, но и еще потому, что она не имела общесоюзный характер, к тому же, по тогда просочившимся слухам, сверху пожурили нашего руководителя за измену прославленному советскому гуманизму – за крутые меры, за строгость.

А для характеристики светлой природы нашего гуманизма, по-моему, достаточно будет, если приведу, ну, хотя бы один такой факт: в самом разгаре той же нравственной революции второй секретарь Центрального Комитета партии – не из местных кадров! – Чуркин, видимо, не в ущерб активной партийной работе, занимался...

О, жаль, жаль, что из-за приблизительного знания русского языка в нюансах слов – лихоимство, мздоимство, взяточничество – не разбираюсь, а ведь хотелось бы выразиться помягче, ибо после долгого обдумывания («Как бы внизу не подумали, что мы когда-нибудь в чем-либо ошибаемся») товарища Чуркина из Грузии отозвали и как ничем не скомпрометированного коммуниста назначили под Москвой, кажется, директором не то совхоза, не то научно-исследовательского института...

(А в Америке, если я еще не совсем впал в старческий маразм и память безжалостно не подводит, был когда-то президент, по фамилии, кажется, Никсон, по имени, кажется, Ричард, которого с треском сместили с президентства за какой-то недозволенный прием во время предвыборной кампании!).

Да, у нас, у грузин, много, много, «пескарей», но наивно думать, что все мы настолько ослеплены «красивой и сладкой жизнью», что нам нужна помощь извне, чтобы у нас раскрылись глаза на собственные, прямо скажем, немалые бедствия...

Несколько лет назад я об этом написал чуть ли не трактат с мрачноватым названием: «Черная книга, или У каждой нации своя боль и свой недуг». Понять ее общий дух, по-моему, нетрудно будет Вам, если ознакомитесь хотя бы с одной ее страницей (прошу верить, перевод точный, ничего не прибавлено, ничего не убавлено):

«Не следует себя обманывать: хотя мы и считаем себя народом древней и большой культуры, но в настоящее время слава наша так пала среди других советских народов, что при произнесении слова «грузин» перед взором людей предстаёт образ цыгана в том неприглядном обличи, в каком мы представляли его до нашего собственного «оцыганивания».

Сейчас за грузина выдает себя (пока не заглянут в его паспорт) каждый брюнет – аферист и жулик, спекулянт и дебошир, одним словом, душевно нечистоплотные люди всех мастей... Русские перестали называть армян унижительной кличкой «армяшка», мы же, признанные раньше теми же русскими д'Артаньянами, сейчас уже не обходимся без оскорбительного прозвища. Не надо быть социологом, чтобы

найти причину этому явлению... Она очень проста. Между прочим, главной подоплекой зарождения в 19-м веке нашего антагонизма с армянами (только живущими в пределах Восточной Грузии) послужило их торгашество, кичливость богатством, мещанско-купеческий дух...

Теперь-то мы заняли место этих «миллионщиков» и, о господи, как мне было стыдно услышать однажды в Москве, на Центральном рынке, что недалеко от старого цирка, такой «диалог»:

– ...Боже мой, как дорого! Да у Вас же совсем нет совести...

– Зато у меня есть деньги!

Русский человек во Владивостоке или Ленинграде не принимает в расчет того, что ты приволок издалека южные фрукты, и всю дорогу, да и здесь на базаре, приходилось тебе нести накладные расходы, откупаясь взятками разных размеров, потому и ценишь их так дорого. Покупатель становится злобным потому, что вынужден заплатить тебе рубль за одно яблоко, которое ему действительно нужно для больного... В эту самую минуту – позже тоже! – ты для него грузин-кровопийца, и не тешь себя надеждой, что ничего не теряешь в его глазах, раз твои предки построили Гелати, создали «Витязя в тигровой шкуре»; его совсем не утешает твоя Икалтойская Академия, и если он, к слову, участник войны, за твоей персоной-пиявкой вовсе не видит Сталина, письменную благодарность которого он, может быть, хранит как зеницу ока».

И вот после такой, так сказать, самокритичной исповеди давайте все же поставим вопрос: неужели в нашей необъятной стране только одна братская Грузия болеет, а в других братских республиках тишь да гладь – в здоровом теле здоровый дух? Ни тебе стяжателей, ни тебе спекулянтов, ни алкоголиков, ни распространителей наркотиков, ни казнокрадов, ни должностных преступлений, ни мздоимства, и нигде, нигде нет попрания законов, и повсюду неподкупные судьи, торжество единства, братства и равенства?!?

Но коли это так и есть, зачем тогда началась и ведется сейчас такая решительная и планомерная борьба за обновление советского общества? Разве только за оздоровление Грузии, которая, кстати, не занимает даже одного процента территории Советского Союза (0,31%), ведь в одном Вашем Красноярском крае можно поместить... 35 Грузий!

Допустим, что Грузия непрерывно пребывает в пьяном разгуле, но неужели для нее одной, чтобы положить конец этому злу, обнародовали на весь мир – на радость «свободному миру»! – постановление против пьянства и алкоголизма? И только одна Грузия живет на нетрудовые доходы, и вообще, ради наведения в ней порядка и дисциплины, опять же на радость «свободному миру», принято постановление о том, чтобы...

С моей стороны было бы глупо отрицать, что Грузия не болеет всеми вышеназванными болезнями, о, нет, болеет еще, к стыду своему, открыто и карикатурно...

А другие?! Может быть, другие болеют в меру, втихомолку и без стонов, с той температурой, которая предотвращает гниение всего организма, а?

Давайте посмотрим только ярко просвечиваемые рентгеновские снимки, вот перед нами лежащие...

О, их вообще бесчисленное множество, и чтобы расшифровать все, на это уй-

дет уйма времени, а мы с Вами (в особенности я) в таком возрасте, когда нужно его расходовать разумно, словно фляжку с водой, находясь в пустыне, к тому же не в конце ее, а в середине:

«За последнее время проведены крупные процессы. На 1 месте среди этих процессов стоят дела, совершенные в Узбекистане».

«Дважды Героям Соц. Труда ставили бюсты в совхозах, а хлопка-то не было».

«... Организатором хищения был первый секретарь Бухарского обкома партии. В вину этому человеку вменяется получение взяток на сумму 3,5 млн. руб.».

«У одного из секретарей райкома при аресте было изъято 18 млн. руб., 200 кг золотых вещей (серьги, кольца, браслеты, цепочки)».

«В Кашкадарьинской области один из секретарей райкома при аресте выдал наличными 600 тыс. руб. и облигации «золотого займа» на 500 тыс. руб. Одна из дочерей во время обыска пыталась вынести мешок. В нём оказалось 300 тыс. руб.».

«Продавались депутатские места, ордена».

«Другим после Узбекистана регионом больших процессов является Краснодарский край и Астраханская область. Крупные хищения совершались работниками мясо-молочной промышленности. Был арестован министр Тарада (скончался в тюрьме)».

«Многие по делу о взятках в Ростове приговорены к расстрелу: приговор приведен в исполнение».

«Вышняков – бывший зам. министра тракторного и с/х машиностроения брал взятки за квартиры и машины. За короткий период времени получил несколько сот тысяч рублей».

«Торговля дает большую долю процессов. Арестован начальник Главного управления торговли г. Москвы Трегубов. Вместе с ним по уголовному делу привлечены еще 150 человек – сотрудники управления, заведующие универсами».

«Директор гастронома №1 («Елисейевский») Соколов за хищения и взятку получил исключительную меру наказания – расстрел».

«Группа в 17 человек во главе с директором плодо-овощной базы Амбарцумяном разворовала государственного добра на сумму 100 тыс. руб. Амбарцумян расстрелян».

«Начальник Белокаменского управления межколхозстроя за 10 лет присвоил 250 тыс. руб. Построил себе 2-этажный дом площадью 115 кв. м. Имел «Волгу», дачу».

«Московское ателье №14 (меховое)...»

«Московский завод по переработке вторичного сырья драгоценных металлов...»

«Куйбышевская фабрика шоколада...»

«Ленинградский завод алкогольных напитков...»

«Кишиневский завод по производству сахара...»

«Воровство импортных товаров работниками речных судов на Сурхан-Дарье...»

«...Процесс по делу военнослужащих пограничников. За взятки они пропускали через границу контрабандистов (даже освещали путь прожекторами в определенных местах).

Один из них получил взятку 50 тыс. руб. Что с ними делать? Взял посылочный ящик, запечатал 40 тыс. руб., написал стоимость посылки 15 руб. и отправил роди-

телям в село на Украину. Там получили, раскрыли. Пачки денег! Изумились. Потом решили: служить на границе с Афганистаном, видимо, очень трудно, раз платят столько денег. Приговорен к расстрелу».

«Жажда иметь деньги толкнула на путь предательства двух сотрудников нашего посольства в Афганистане (Раджабова – бывшего министра юстиции Таджикистана, Сейдова – секретаря посольства). Они вступили в контакт с афганскими купцами».

«Сотрудники импортно-коммерческой конторы «Технопром-экспорт» Павлов и Смоляков при составлении контрактов брали с иностранцев (представители фирмы) взятки в размере 1% от суммы контракта за то, что сделки были выгодны им и не выгодны нашему государству. Заручались бумагами об «Ослабленном контроле при досмотре» (есть такие таможенные бумаги). По этим бумагам возили за границу и из-за границы все, что хотели. У Смолякова было изъято 115 тыс. рублей, у Павлова – 1 млн. руб. Павлов приобрел дачу за 109 тыс. руб.».

«Совершено гнусное преступление – страшное убийство вице-адмирала Холостякова и его жены. Холостяков – Герой Советского Союза, имел много наград, в том числе орден Суворова, награды других государств. 1902 года рождения. Фактором посягательства послужили его ордена. Убийца найден, хотя сделать это было нелегко. Он оказался жителем г. Иванова, неким Г. В. Калининым, 1958 года рождения. Жена его – студентка строительного института, 1964 года рождения. В целях обогащения решили завладеть орденами Холостякова. Орден Ленина на черном рынке, оказывается, стоит 7 тыс. руб., орден Суворова – 12 тыс. Пришли под видом корреспондентов взять интервью. Старик растрогался, много рассказывал, показывал свой китель с орденами (попросили надеть.). Ушли, сказав, что еще раз придут, чтобы подробнее все записать из его воспоминаний. На следующее утро очень рано пришли, сказали, что уезжают в командировку, необходимо до отъезда кое-что у него выяснить. Холостяков впустил их в квартиру. Ударили его по голове, на кухне находилась его жена, убили и ее».

«Бывший министр внутренних дел Шелоков был снят с работы и арестован. Умер в тюрьме... Вещи, конфискованные у граждан, должны поступать в государственную казну, так как их похитили у государства. Что же делал Шелоков? Был организован специальный закрытый магазин, конфискованные вещи сдавались туда, а цены на них устанавливались в 10 раз меньше государственных. По распоряжению Шелокова некоторые сотрудники Министерства покупали конфискованные вещи в этом магазине. Например, канадская дубленка стоит 1440 руб., ее продавали за 140 руб. Этим нанесен ущерб государству не только материально, но и морально. Подрыв социалистической законности людьми, которые должны зорко следить за их исполнением. Сам Шелоков присвоил 160 тыс. руб. Его первый заместитель Чурбанов привлечен к уголовной ответственности. (Чурбанов – муж Брежневой Г. Л.)».

«Микроб – страсть к деньгам заразил наше общество, разъедает души отдельных мелких, ничтожных людей, и это весьма тревожно».

«Алчность не знает границ. Богатство, богатство, трижды богатство!!!

Что делать? Как приостановить эту алчность, болезнь, которая разъедает наше общество?»

* *
*

То, что Вы только что прочитали, было сказано год назад публично высокопоставленным лицом в области юстиции и стало нам известно благодаря той гласности, которой совсем недавно открыли шлюзы и которая, безусловно, принесет основательную пользу всему нашему обществу, если даже истина не всегда и не совсем в голом виде предстанет перед нами.

Несколько лет назад близ Батуми произошла чудовищная катастрофа: товарный поезд по нерадивости «станционных смотрителей» врезался в пригородный поезд; во вспыхнувшем пожаре сгорело столько людей, что их даже точно сосчитать не смогли, но об этом ни одной строчки не появилось даже в местной прессе...

О, если вдруг это станет известно в злорадствующей Америке или в дружественном нам Мозамбике, что тогда?

И ни открытого, всем доступного судебного процесса (чтоб хотя бы на железной дороге воцарилась железная дисциплина!), а приговор, походя, сообщили по телевизору, а это почти то же самое, что писать на льду или на песке, ибо телевизор не все смотрят одновременно.

Ну и после такого – «Все хорошо, прекрасная маркиза» (без последующего «только ваш дом сгорел!»), какую же всенародную пользу могли принести абстрактные призывы об укреплении трудовой дисциплины и многие другие, по существу благородные лозунги и обращения?

И не приносили! Поэтому мы даже не на одном месте, так сказать, стабильно стояли, а пятились все назад и назад...

Пример, о, это великая сила, но только с той разницей, что дурной пример, как известно, более заразителен и люди его скорее перенимают, тем более, когда сам страж закона и порядка равнодушно, а порою вовсе не осуждающе взирает на происходящие вокруг вопиющие безобразия...

После отстранения Хрущева, в течение почти двадцати лет нас уверяли, что войну в основном выиграла 18-я армия, да еще не под командованием генерал-полковника Леселидзе, а ее политкомиссара, полковника Брежнева, который, кстати, через много лет после окончания войны наградил себя в мирное время высшим боевым орденом Победы, присвоил себе звание маршала, а звание Героя – четырежды! Кстати, между вторым и третьим прошло всего два года, и всех нас интересовало, что за геройство совершено в такой короткий промежуток времени, когда сам Сталин ограничился всего лишь одним «Героем», а император Николай II дослужился лишь до полковника!*

(Господи помилуй, иногда в часы предрассветной бессонницы нехорошие мысли лезут в отяжелевшую башку: культ личности не только Сталина, а вообще – не порождение ли советского общественного строя?!).

В те времена, между прочим, мои знакомые москвичи упрашивали меня полушутливо:

– Грузины! Дайте нам второго Сталина!

* В 1915 году Великий князь Николай Николаевич представил Императора Всероссийского Николая II к награждению орденом «Георгиевский крест», но комитет георгиевских кавалеров отказал в этом представлении.

И что ж? Император из-за этого ни на кого не затаил злобы.

А я, «принц грузинский», как Гамлет, колебался, «дать или не дать»?

Но и в дни этих «мучительных колебаний», если б и дал, ни за что, ни за какие златые горы, даже за постановку какой-либо моей сатирической комедии, только не в общипанном виде, в каком-нибудь хорошем московском или ленинградском театре, все равно не дал бы того Сталина, который, подобно гоголевскому персонажу с неблагозвучной фамилией, – «для порядка всем ставил фонари под глазами, и правому и виноватому».

Беда Сталина, стало быть, и трагедия всего нашего народа состояла именно в том, что в его эпоху без разбора бросали в кипящий котел «и тех, и этих», и большей частью как раз безгрешных, ни в чем невиновных, и таким образом искусственно создавали «врагов».

Да, я не дал бы им того Сталина, который на основе, а если сформулировать по-марксистски, – на базисе страха извратил даже мало-мальски нормальные, благородные человеческие взаимоотношения, посеял среди людей ядовитые семена недоверия и фарисейства, двурушничества, лицемерия и вероломства; пышно взрастил ложь, повальную подозрительность и всеобщее доноительство, зато даже видимость свободы слова и возможности хоть чуточку поразмыслить в корне изничтожил, и из всех прав, которыми общественное животное – человек говорящий – отличается от животного, лишеного дара речи, оставил нам, молчалиным, только право аплодировать, да еще с тем условием, чтобы бурные аплодисменты обязательно переходили в овации...

Да, Сталин создал в военном отношении могучее государство, но в то же время вытравил в человеке все то, что украшает человека как высшее создание природы...

* *
*

Американский философ минувшего века Ральф Эмерсон сказал:

«Истинный показатель цивилизации и государства – не уровень богатства и образования, не величина городов, не обилие урожая, а облик человека, воспитываемого страной».

* *
*

«Калигула – жестокий тиран, желал видеть у римского народа одну голову, чтобы разом отрубить ее», – вычитал я в одной старой книге без сохранившейся обложки, но если ее назвать по-нынешнему, то будет: «Кто есть кто?», вернее, «Кто был кто»!

* *
*

Да, мы построили новый мир, который в корне отличается от старого, и человека тоже воспитали нового, но...

За весь девятнадцатый век в огромной Российской империи была написана одна-единственная анонимка... Правда, это была роковая анонимка, стоившая жизни поэту-солнцу, но как-никак она была одна-единственная, а в наше время их...

Да, Родион Раскольников, убив «глупую, бессмысленную, ничтожную, злую, больную, никому не нужную, а напротив, вредную старушонку»-процентщицу и взяв ее деньги, испытывает нравственные муки.

А комсомолец Калинин (вместе с женой-комсомолкой), убив с целью ограбления умного, доброго, еще мыслящего и здорового вице-адмирала, героя Отечественной войны, старика и его старуху-жену... спокойно пошел спать.

Монархист Гоголь вовсе не жил в довольстве (за неимением выходного платья, его похоронили в том же сюртуке, что он носил каждодневно), но он все же материально помогал – инкогнито! – петербургским студентам...

А коммунист-писатель, очень известный и имеющий огромные гонорары, да еще получающий зарплату за «литгенеральство» (350 руб.), за депутатство (200 руб.), не полез в карман, когда к нему обратились с просьбой молодые писательницы, рассказав о страшной трагедии: пятеро маленьких детей вмиг лишились родителей, попавших в автокатастрофу, и остались без средств к существованию... Знаменитый писатель, о котором его контора собственных критиков не раз писала, что он чуть ли не первым заложил основы гуманизма в мировой литературе, небрежно ответил непрошеным просителям: «О них позаботится государство».

А другой писатель, малоталантливый, но лауреат чего-то, живущий в роскоши отнюдь не благодаря литературному труду, в помощь чернобыльцам пожертвовал 150 рублей, но кудахтав об этом «инкогнито» на все 1500 и не успокоился, пока пресса не оповестила о его героически-благородном поступке всю страну.

Золотопромышленник Александр Сибиряков, не похваляясь, пожертвовал большую сумму на создание сибирского университета...

Теперь в нашей стране, правда, легальных золотопромышленников не найти, но людей, промышленяющих идеями и зарабатывающих на этом золото, сколько угодно, но они...

И этому, если вспомним изречение Платона о том, как и что процветает в обществе, не стоит удивляться...

Новые времена, новые нравы!

Обобщать не буду, но один крошечный пример все же приведу: во времена Сибирякова, когда, как мы знаем со школьной скамьи, человек человеку был волк и враг, женщину с отзывчивой душой и человеколюбивой профессией называли сестрой милосердия, а когда наступило наше героическое время, которое милосердие, душевность, совесть, доброту, сострадание, жалость сочло отжившим и старомодным, то и сестра милосердия превратилась в... медицинскую сестру, но... на деле сестра ли она?!

Дочь-десятиклассница одного моего хорошего знакомого москвича, истинного интеллигента, несмотря на просьбы и уговоры отца, ни за что не хотела прочитать «Войну и мир» («Ой, папа, длинно и тяжело, пять килограммов!»)... Родитель переживал это как личную трагедию...

Возможно, она и слышала о Державине, но едва ли знала, что блестящий русский поэт Гаврила Романович был министром юстиции Александра I, и когда однажды его спросили, как обстоят дела в империи, он ответил: «Воруют, батенька, все воруют»...

А сейчас?

О, жив курилка, к сожалению, по-прежнему жив курилка, не умер, нет!

«Воруют у нас, ох как воруют на железной дороге. Что делать? И почему до сих пор не внедрили пломбу Шафиркина?»

(«Комсомольская правда», 26.08.86.).

Как тут не припомнить, кажется, концовку одного произведения большого русского писателя, писателя-гражданина (такие-то редкость): человек, освободившийся из заключения, на железнодорожной станции, чтобы взять билет, свой деревянный чемодан крепко ставит между ног, а рукой протягивает деньги в кассу...

Так было сравнительно давно, а я и теперь поступаю так, только не деревянным, а – прогресс! – с дерматиновым чемоданом. А если вдруг приходится отложить что-то в сторону, по сторонам таращу глаза, чтоб моментально из-под носа не сперли...

Да, воровство стало чуть ли не нашей национальной чертой и...

О, пусть Ваша писательская совесть скажет, хотя бы мысленно – что это стало только национальной грузинской чертой или всего нашего... мм... Боюсь сказать, старый комплекс по-прежнему давит...

Боюсь, боюсь!

А вот что пишет не имперский министр-поэт Державин, а наш союзный министр юстиции Б. Кравцов («Правда», 28.06.86):

«...Скупщики краденного нашли подходы к жулью и в ряде случаев стали организаторами хищений на многие сотни тысяч рублей»...

(Прошу прощения, если не удержусь и прерву здесь авторский текст: от хрущевской денежной реформы чувствительно пострадал трудовой люд, что, впрочем, длится и по сей день, зато в десять раз больше увеличился аппетит тогдашних подпольных миллионеров; теперь они гребут по-старому 10 миллионов и только после этого считают себя миллионерами!).

«...В суде было установлено, что расхитители жили не по средствам. Получая скромную зарплату, скажем, заготовителя или агента по снабжению, они были обладателями домов стоимостью в десятки тысяч рублей, автомашин, дорогих мебельных гарнитуров. Вот что показал подсудимый Юдин по делу о хищении золота на Дулевском фарфоровом заводе: «Сначала понадобились деньги на мотоцикл. Затем приобрел «Москвич», поменял на «Жигули», а их – на «Волгу». В дальнейшем перешел на скупку бриллиантов». По показаниям многочисленных свидетелей, Юдин, буквально, сорил деньгами»...

Как Вы думаете, Виктор Петрович, этот Юдин, раз так сорил деньгами, может быть, вовсе и не русский, а? Может, он грузин, ну Иудашили или Иудадзе, Иудиани, а? А если он действительно и русский, то, возможно, на него оказали свое пагубное влияние опять-таки грузины, эти несносные младшие братишки, а?!

* *
*

Вы, конечно, не могли не заметить, что в наше время многие жалуются почти на повсеместную бездуховность, в особенности на бездуховность молодежи...

Чем это объяснить? Наши социологи это безотрадное явление, наверное, объяснят отсутствием в достаточном количестве дискотек, танцплощадок, медицинских вытрезвителей, молодежных кафе, где и газету можно почитать, и кофе без молока попить...

Возможно-возможно, но, на мой взгляд, на взгляд доморощенного «социолога», и в безмолвии народа, которое у нас длилось десятки лет, нужно искать корни этой беды...

Когда народ безмолвствует, его духовные интересы, очевидно, сужаются и сужаются, и он, плюнув на душу, брюхом катится и катится к тому индифферентному состоянию души, которое окрестили новообразованным словом – бездуховность...

Да, новообразованным... Духовность – да, а «бездуховность» не найти ни у Даля, ни у Ушакова, ни у Ожегова, ни в «Словаре русского языка» Академии наук СССР...

Новые веяния в жизни общества, как видно, поневоле рождают необходимость образования новых слов.

Трюгве Ли, в бытность свою генеральным секретарем ООН, сказал:

«Народы существуют для того, чтобы ими повелевать».

То есть, по нему выходит, что все народы должны безмолвствовать, и безмолвствуют!

Но раз Трюгве Ли для меня нижестоящий господин, а не вышестоящий товарищ, позволю с ним не согласиться: если б все народы безмолствовали, тогда...

«Крестьянин Тихакиро Окубо не согласился продать для сноса свой дом, стоящий на трассе строящейся автострады №18 Токио-Осака. Тогда автострада была построена так, что злополучный дом оказался посередине дороги. Сейчас Окубо должен быть предельно внимательным, выходя из дома».

(Взято из нашей прессы – из рубрики «Зарубежная мозаика»).

Я предпочитаю по некоторым причинам скрыть свою точку зрения на этот поступок японского крестьянина, а Вы, Виктор Петрович, как это расцениваете, – как признак деградации личности или как знак высокого чувства человеческого достоинства, пусть даже с некоторой примесью упрямства?

Недавно по Центральному телевидению показали небольшой японский остров и его обитателей, которые отказываются допустить туда хоть одного американского солдата, даже без оружия!

Так что соотечественник Генрика Ибсена и Руаля Амундсена и современник Тура Хейердала Трюгве Ли вряд ли прав в своем категоричном суждении...

Когда народ безмолвствует, это не приносит пользу ни народу, ни государству.

Признаться, я питаю большую симпатию к маленькому, четырехмиллионному, талантливому и мужественному норвежскому народу, а японцы, о, эти «дети восходящего солнца», во всех проявлениях своей небезмолвствующей человеческой жизни меня просто фантастически поражают! И как мне было отрадno прочитать в «Правде» 29-го июля 1986 года:

«В державу первостепенного значения превратилась Япония. Страна, ставшая первой жертвой американского ядерного оружия, проделала за короткий срок огромный путь, продемонстрировала поразительные достижения в промышленности, торговле, образовании, науке и технике».

И это сказал не кто иной, как молодой лидер нашей страны!
(Слава богу, дождались-то, наконец, молодого лидера, который к тому же говорит без бумажки и с кубанской дояркой, и с американским президентом).

* *
*

Но пора вернуться к основной теме моего нехудожественного рассказа...

...Да, руководители моей республики, потерпев в целом неудачу совершить нравственную революцию, все же не сложили оружия и всеми доступными средствами по-прежнему ведут решительную борьбу против социальных раковых опухолей – стяжателей и мздоимцев, спекуляции и коррупции (хотя это слово почти никогда не употребляется – мол, оно присуще только растленному капиталистическому обществу!)...

Грузия – единственная республика в Союзе, где запрещен вывоз сельскохозяйственных продуктов за ее пределы, дабы хоть этим воздвигнуть «китайскую стену» на пути позорящих нас, повсюду разъезжающих типчиков, мечтающих о сказочном обогащении...

Борьба-то против этого постыдного зла идет, но, к сожалению, не всегда оканчивается победой добра: хитрецы-грузины и негрузины ловко учли, что «моя милиция» не только «меня бережёт», но и себя в обиду не дает: когда нужно, то и дело закрывает глаза, словно искусно сделанная механическая кукла...

Мне почему-то кажется, что Вы равнодушны к черному юмору, поэтому хочется рассказать об одном недавнем случае, тем более, что произошел он в тех местах, которые Вам хорошо знакомы с тех малорадостных времен...

В огромном грузовике вокруг закрытого гроба сидят в черном траурном одеянии женщины-армянки, большей частью старухи, и причитают по покойнику:

– Ой, Артавазд... Бедный наш Артавазд... Зачем раньше тебя не мы закрыли глаза... И как теперь предать тебя сырой и темной земле... Ты ведь любил море и солнце... Ой-ой, наш бедный, бедный Артавазд...

Милиция и эту машину остановила для осмотра у нашей формальной границы, неподалеку от Сочи, и хоровой плач усилился, а кое-кто из плакальщиц стал головой биться, не очень, правда, исступленно, о крышку гроба... А стражи порядка...

Ну, что делать? Такое глубокое горе и... Скорее им посочувствовать надо, а не холодно и сухо спрашивать, что везете, откуда везете, где ваши товарно-транспортные накладные и тому подобное...

...И в том, что рыдают без слез – ничего подозрительного нет, ведь от долгого плача высыхают, и слезные железы, но... мм... Почему же все-таки своего дорогого покойника хотят похоронить непременно в Краснодарском крае, а не в Армении, куда ехать надо в противоположную сторону?

Допустим, и это тоже ничего, но вот что удивительно: почему же свежеевыкрашенный гроб закрыт, а? Мы же, как правило, хороним покойников не на европейский и не на африканский лад: наши покойники с незапамятных времен любят, прежде чем спуститься в тьму кромешную, еще раз, в последний раз, насытиться солнцем и морем, если оно, разумеется, не за тридевять земель, а рядом?!

И что крайне жизненно важно, вернее, мертвецки важно, почему этот гроб такой превеликий, а?! Там Петр Великий лежит, что ли, который, кстати, по измерительным подсчетам Вашего сокурсника «Отара», оказывается, на два сантиметра

был ниже нашего богатыря-царя Давида Строителя!

Между прочим, в этих строках «Пескарей» я уловил скрытую иронию автора на возможную недоговоренность «Отара» насчет якобы грузинской национальности Петра...

Но это не столь смешно, Виктор Петрович, может быть, оно и лишено основания, но не лишено всяких оснований...

Не наберусь наглости и не стану Вас спрашивать, знакома ли Вам не очень распространенная русская пословица: «Как бы мал огонь ни был, всегда от него дым»... (Ее, видимо, вытеснила более короткая – «Нет дыма без огня!»).

В первой половине девятнадцатого века даже некоторые историки допускали мысль о грузинском происхождении Петра, и сам Петр, по преданию, не верил, что он родной сын Алексея Михайловича, тем более, что до него доходили слухи, тайные дворцовые перешептывания пожилых придворных о том, что он побочный сын находящегося в те времена при дворе Алексея Михайловича грузинского царевича Эрекле – Николая Давидовича. Известно, что вторая жена государя Наталия Кирилловна была моложе мужа на двадцать лет... В сравнении со своей предшественницей, покойной царицей Марией, в личной жизни она была довольно «вольной птицей»... (Об этом кое-что можно почерпнуть в «Дворцовых разрядах», том III, с 1645 по 1676, СПб, 1852).

Между прочим, именно в таком духе собирался Алексей Толстой построить свой роман о Петре Первом, но Сталин отсоветовал.

(Это я знаю по устному рассказу С. И. Кавтарадзе, в высшей степени широкообразованного, интеллигентного человека, друга Сталина по революционной борьбе, а потом им арестованного за «национал-уклонизм», а еще «потом» им же выпущенного из «застенков имени Сталина» и вновь приближенного к себе).

К сожалению, ввиду чрезмерной скудости моего словарного фонда русского языка, я вынужден снова прибегнуть к назойливому «между прочим»: так, совсем недавно и Юлиан Семенов в своей «Версии» коснулся «грузинства» Петра, но он, разумеется, не такой уж простак, чтобы вложить в уста талантливейшего первого русского императора: «–Конечно, я грузин!» Да нет же, у Семенова Петр говорит: «–Какой же я грузин?»

Но сам по себе и этот факт любопытен и интересен тем, что и писатель наших дней не смог пройти мимо, пусть даже мнимого, «грузинства» Петра...

О, боюсь, Виктор Петрович, что Вы в знак возмущения прекратите читать мои дальнейшие, по-Вашему, может быть, бредовые строки... И раз такая опасность висит надо мной, поспешу, хоть куцым финалом, закончить ту печальную историю, так некстати брошенную мною на полдороге...

...Убитые горем женщины, как ни стойко оборонялись и не позволяли осквернить своего ненаглядного, драгоценного покойника, милиции – после второго штурма – все же удалось снять крышку гроба-саркофага, и... оттуда тотчас же улыбнулись южному солнцу тонны золотистых цитрусовых!.. А Артавазд, бедный-бедный Артавазд, будучи одной ногой, наверно, уже в раю, другою хмуρο нажал на педаль тормозов...

* *

*

...Нет-нет, я все же рассчитываю на Ваше великодушие и терпеливость, поэтому решаюсь, минуя всяких ничтожных замаскированных и незамаскированных спекулянтов, вновь возвратиться к великим теням...

Но заранее хочу успокоить Вас: честное слово, мы не собираемся присвоить, отнять у вас, русских Петра и даже когда-либо и где-нибудь сказать, подобно уже свергнутому императору Эфиопии Хайле Селассие, приехавшему к нам с дружественным визитом в начале семидесятых годов и в своей речи на обеде в Кремле сказавшему:

– Мы вам дали Пушкина!

Да, мне понравилось, что Вы в своем рассказе называете Петра не Первым, а Великим...

Очень давно, когда Сергей Есенин, мой самый любимый из русских поэтов двадцатого века, был в загоне как упадочнический поэт, я спрашивал в письме моего старшего доброго знакомого Корнелия Зелинского, зачем вы, русские, обедняете русскую поэзию, изгоняя из нее Есенина, и историю тоже обедняете, ну, хотя бы тем, что Петра Великого превращаете в Первого... Неужели ни одного великого царя не было у русских, они были только у французов, немцев, англичан, шведов?!

(Потом, при личной встрече, Корнелий Люцианович сильно отчитал меня за то, что я такие неуместные мысли доверяю бумаге и этим ставлю не только себя, но и его в сомнительное положение).

Может быть, у Петра «великость» надо было отобрать для того, чтобы ею украсить вовсе не царя, не короля, не императора, а того, кого я, кстати говоря, при всей моей нелюбви к нему, в особенности с 1937 года, все же считаю величайшей фигурой в истории человечества, несмотря на все его изъяны.

(Великие дела, даже кажущиеся, наверно, никогда не обходятся без великих жертв. И Петр построил Санкт-Петербург на бесчисленных костях русского крестьянства).

Скажу откровенно и, разумеется, предположительно: что бы ни говорили, Петр Великий по старинным его портретам, по облику своему, горячекровному (ух, опять граблю Вас!) выражению своих больших карих глаз, все-таки больше похож на...

Нет-нет, не теперешнего, обрюзгшего и рыхлого от непомерного чревоугодия, да еще по глупой для нас моде, безусого грузина...

(Если Вам когда-нибудь предстоит какое-либо путешествие (как туристу или как литературному гостю) в Германскую Демократическую Республику, посетите, пожалуйста, сравнительно небольшой, но древний город Гота. Он примечателен не только всем хорошо известной «Критикой Готской программы», но мало кому из нас известным прекрасным музеем: в нем, между прочим, Вам бросится в глаза большой портрет красивого, стройного брюнета во весь рост, с волевым лицом, очень похожего на... мм... и совсем не похожего на... мм...

И Вы удивитесь, когда на Ваш вопрос «Кто это?», получите ответ экскурсовода: «Это молодой русский государь Петр... Работа неизвестного нидерландского художника, выполненная с натуры в то время, когда царь в 1697 году инкогнито находился в Амстердаме, изучая опыт постройки судов и шлюпок».

Этот портрет Петра, тогда еще не императора и не Великого, из всех его портретов, по-моему, можно считать самым объективным, ибо его рисовал при жизни

художник-иностранец...

Ведь бывает... Вот, например, совсем недавно, рисуя Сталина, скажем, китайский художник в черты лица, как в те времена говорили, вождя всего прогрессивного человечества, грузина, вкладывал что-то «от китайского», а киргизский художник – что-то «от киргизского» и т. п. И все это получалось у них инстинктивно и поневоле, а не преднамеренно).

...Скажу еще больше: Петр по широте своей государственной природы, по размаху, по масштабности великих деяний, по истинной любви к России скорее похож, чем не похож на сына... «пламенной Колхиды»!

Ну, конечно, и разница между ними немалая, и даже весьма и весьма существенная. Так, например, Петр Великий, как известно, прорубил окно в Европу, а великий Сталин, это тоже известно, закрыл это окно, но поступил так не по злему умыслу и не для того, чтобы Россию по-прежнему держать в темноте, а сделал это с умом и проницательностью, взвесив все «за» и «против», и, когда подсчитал, увидел, что «против» гораздо больше накопилось, чем «за»; в семнадцатом веке очень кстати прорубленное окно теперь, в двадцатом, никак не отвечало новым веяниям и интересам молодого Советского государства: ведь с тех пор феодальная Европа стала капиталистической, а это, как мы знаем даже из политграмоты для детей дошкольного возраста, самый негодный и отвратительный строй во всей истории классового общества.

И Сталину не надо было быть особенно мудрым, чтобы не понять и не почувствовать: коли наглухо не закрыть уже отжившее свой век петровское окно, оттуда проникает к нам зловоние капитализма...

Так и получилось: после его смерти, когда все больше и больше стали приоткрывать (ну, не совсем, конечно!) закрытое Сталиным окно, это не принесло... Нет, принесло... мм... не прин...

Наши соотечественники, то есть советские люди, даже отлично воспитанные с самого младенчества в коммунистическом духе (октябренок, пионер, комсомолец, партиец), донельзя подкованные идейно-политически, как только очутятся «на той стороне», моментально теряют и остроту зрения, и остроту обоняния, и они, к сожалению, ни капельки не ощущают омерзительного запаха разлагающегося частнособственнического Запада и, вернувшись на Родину, не так громко, конечно, чтобы и стены слышали, но...

«Ни одного полупомешанного лица не видели ни на улице, ни в транспорте, ни на вокзалах»!

«Ни у кого ни на что глаза не разбегаются, ни у кого в руке «авоськи» не увидишь»!

«Слова «гуманизм» нигде не услышишь и нигде не прочтешь, а вот старикам и женщинам с грудными детьми сразу же, без колебаний – встать или не встать – места уступают»!

«Везде и всюду такая обходительность, такая вежливость! Только и слышишь – «мерси», «данке», «битте», «сенк-ю», «грация»...

«О, в гастрономах – что душе угодно... 20 сортов сыра и 80 сортов колбасы»!

«На рынках... Надписи, надписи, как на лекарствах: это утром собранные и стоят столько-то... Сегодня собранная, ну, скажем, клубника стоит немного дороже, чем вчерашняя, а позавчерашнего на базаре вообще ничего и не бывает»!

«В универсамах столько улыбок вокруг, только купите, только купите»!..

«... – Что? И нигде не обвешивают и нигде не обсчитывают? И продавец не смо-

трет на тебя, покупателя, свысока: ты, мол, хоть и с деньгами, а вот в сравнении со мной ты все же ничто, ноль без палочки, ибо зависишь от меня»...

«В Париже, в Бонне, в Лондоне весь цветочный базар у голландцев: они и тюльпаны продают, и гвоздики, и хризантемы, и левкои, но никто на них с презрением не смотрит, и никто их спекулянтами не называет»!..

«Во Франции, оказывается, письмо, брошенное сегодня в почтовый ящик, завтра же дойдет до адресата, где бы он ни жил... А мои письма из Москвы в Калугу дней пять гуляют... И конвертов без марки и разных размеров везде и всюду сколько угодно»!..

«Нет-нет, в музеи надо было нас силой затащить, мы только по магазинам, по магазинам»!..

Телевидение у нас в начале пятидесятых годов только зарождалось, но если б Сталин дожил до его расцвета, не думаю, чтобы он воспользовался троянским... Простите, американским гостеприимством и разрешил бы редакторам «Времени» включить в свою программу, к примеру, сюжет о том, как наш корреспондент Владимир Дунаев, стоя с микрофоном у самого парадного подъезда Пентагона, громит и крошит (правда, на словах) этот же Пентагон!.. Тот же Сталин, теоретически (и «немного» практически тоже!) прекрасно понимавший толк в диктатуре, вряд ли одобрил и пропустил бы в программе «Время» документальные кадры о том, как Пиночет разгоняет многотысячную демонстрацию возмущенных чилийцев на улицах Сантьяго, кричащих – «Долой диктатуру Пиночета!» – то слезоточивым газом, то водяными струями из брендспойта...

(А в 1956 году, 9 марта, в Тбилиси при правлении бывшего верного ученика и соратника Сталина – Никиты Сергеевича Хрущева, даже без предупреждения, не пожалели патронов (да еще каких? Разрывных!) против многих сотен подростков и молодых людей, собравшихся в защиту чести того человека, о котором им чуть ли не с возвращением их матерей из родильного дома внушали, что Сталин – чуткий отец всех советских народов, мудрый, гениальный вождь и учитель, лучший друг советской молодежи, «Сталин – наше счастье! Сталин – наше знамя!») (Из наобум взятого журнала «Искусство кино», №6, 1949 г.).

История точно знает, сколько человек погибло 9-го января 1905 года в Петербурге, но она только приблизительно знает, сколько погибло через столетия, 9-го марта 1956 года в Тбилиси, ибо многих унесли мутные волны Куры в Каспийское море... Но эти цифры, пусть даже приблизительные, приводить не стоит, дабы на том свете не покраснел тот, который и при жизни не обладал чувством стыда!)*

* Позднее примечание: как зловеща для нашего века и для нашей страны цифра «9»!

9-ое января 1905 года – Кровавое воскресенье, 9-ое марта 1956 года – Кровавый день и...

«На рассвете 9 апреля у Дома правительства люди пели. Песня была оборвана неслыханной трагедией... Было убито 19 человек, из них большинство женщины преклонного возраста и совсем юные, 2500 получили отравление, 300 с лишним человек и сейчас продолжают лечение»... («Правда», 18 мая 1989 г.)

Да, так расправилась саперными лопатками и удушающими газами (их, кстати, даже фашисты на последнем своем издыхании, не посмели применить против врага) наша родная, доблестная, непобедимая Советская, то бишь русская Армия с мирно стоявшими, сидевшими и лежавшими грузинами, «вооруженными» только горящими свечами, единственным прегрешением которых была любовь к своей маленькой Родине и внезапно пробудившееся после многолетнего рабства ощущение свободы.

Кровавый тбилисский рассвет 9-го апреля 1989 года никогда не изгладится из памяти просвещенного человечества, как не изгладилась и поныне страшная Варфоломеевская ночь Парижа 24 августа 1572 года...

Да, Сталин хорошенько вправил бы мозги и «Литературной газете», чей корреспондент проник в американскую тюрьму к невинно осужденному Леонарду Пелтиери... Пробрал бы редактора, конечно, не за то, что его ловкому советскому журналисту удалось пролезть в американскую тюрьму, а за то, что он там увидел и даже описал для миллионов советских читателей: в камере нами очень уважаемого американского «зэка» (по-нашему «Захар Кузьмич») оказывается «все-навсего», только... постель, столик, умывальник и... унитаз!!!

– Ах, какая бедная обстановка! – на этот раз, наверное, заорал бы Иосиф Виссарионович, пусть даже иронически, но все же заорал бы, хотя он всегда – что, сами знаете, совсем не присуще грузину, – говорил тихо, почти никогда не повышая голоса. (Известен только один случай, когда в передаче по радио из приказа Главнокомандующего как-то выпала фамилия Конева, накануне взявшего какой-то город: Сталин в сильной ярости велел снова, тотчас же – чего раньше никогда не случалось – вторично прочесть его приказ, дабы отдать должное своему отличившемуся генералу армии!).

Вы, конечно, читали одну из глубоко интересных книг нашего века: «Подводя итоги» Сомерсета Мозма; в ней много вдумчивых, даже мудрых мыслей, примечательных жизненных наблюдений... И вот в связи с вышеупомянутым мною унитазом вдруг вспомнилась из этой книги одна мудрая... Нет, скорее не мудрая, а совсем прозаическая мысль: не забывай, что ты человек, и пока ты жив, всегда будешь нуждаться в туалетной бумаге...

О да, этот и впрямь многоуважаемый унитаз!..

Да как же его не будешь почитать... Не только в тюрьме, где мы, «Захары Кузьмичи», во время оправки в уборной, в страшной тесноте, чтобы не испачкаться в неубранных испражнениях, старались, как цапли, стоять на одной ноге, а после выхода на волю лично я четыре года при Сталине и пять лет при Хрущеве жил в таком доме, что пришлось фундаментально запомнить, где, на каких улицах города находятся общественные... мм... Помните французскую кинокартину «Скандал в Клошмерле»?!

И после всего этого, скажите, разве не будешь воспевать даже поэтически... унитаз, тем более, если он к тому же... «персональный»?!

Совсем недавно в телепрограмме «Сегодня в мире» нам сообщили, конечно, с изрядной долей возмущения, что в Сеуле арестован северокорейский коммунист, чья для меня сложная, трехэтажная фамилия не задержалась в памяти, но вот что прочно засело в ней: того товарища, оказывается, арестовывают в восемнадцатый раз!

Услышав это, Сталин, несомненно, в два счета разогнал бы всех наших телеповаров, как разогнал всю нашу футбольную команду за проигрыш титовцам-югославам на Хельсинкской олимпиаде в 1952 году!

И он был бы по-своему прав: южнокорейские власти арестовывали того коммуниста, правда, семнадцать раз, но, выходит, столько же раз и освобождали, а это ведь лучше того, когда тебя всего один раз сажают, но надолго и прочно?!

(Меня ровно сорок лет назад из тбилисской колонии даже на два часа не выпустили под конвоем, чтобы проститься с покойным отцом, а социал-демократу (не то меньшевику, не то большевику), поэту Оболи Муша (Тавадзе) царские сатрапы разрешили в тюремной церкви обвенчаться!).

Сталин по-детски любил кино – это я знаю по рассказам Михаила Чиаурели, постановщика знаменитого фильма «Падение Берлина», давно уже положенного

на такую высокую полку, куда дотянуться могут только единицы...

К слову, после смерти Сталина Хрущев свой гнев обрушил не только на режиссера Чиаурели, создавшего несколько фильмов о Сталине, но и на Михаила Геловани, воплотившего его образ в этих же фильмах...

Просто анекдот: артист на то и артист, чтобы сегодня играть Сталина, а завтра – Гитлера или святого Франциска Ассизского, а послезавтра, если Вашей душе угодно, то перевоплотиться и в Вас, Никита Сергеич!

(Знаменательно, что Геловани – талантливый драматический актер и душевный человек, остававшийся долгое время без работы, – умер от разрыва сердца как раз в день рождения Сталина – 21 декабря)...

...И Сталин, так любящий смотреть фильмы, если б увидел на кремлевском экране один из сюжетов нашей «Иностранной кинохроники» о том, как аргентинские трамвайные рабочие во время перерыва у дорожной насыпи жарят на мангале большие куски мяса и там же, на земле, стоит у них несколько бутылок с красочными этикетками, то наших киноцензоров не мог бы спасти даже печально-сочувствующий, заунывно-тоскливый комментарий диктора: «...И они запивают дешевым вином».

(То есть, смотрите, какие они нищие... Кстати, у меня черно-белый телевизор, и когда однажды я познакомился с одним диктором (не буду уточнять – он или она) телевидения (Центрального или республиканского – тоже не буду уточнять), то удивился тому, что у него (у нее) цвет лица отнюдь не красный... В ответ, обворожительно улыбнувшись, он (она) сказал (а): «Способность краснеть, смущаться мы давно потеряли»).

...Да, повторяю, Сталин был мудр и знал, если в такой «безунитазовой» обстановке приоткрыть еще и окно на Запад, то где гарантия того, что оттуда юго-западный ветер не занесет к нам бациллы недоверия и сомнения в преимуществе социализма над капитализмом?

(Тогда развитого социализма еще не было. Впрочем, благодаря старческому... Но за что благодарить-то? Так что не благодаря старческому слабоумию я не вижу существенной разницы между развитым и неразвитым социализмом).

* *

*

Это произошло, примерно, лет десять назад в Москве: жил я тогда у брата на улице Герцена, совсем рядом с Домом литераторов, и мне часто приходилось, направляясь к Пушкинской площади, пересекать Тверской бульвар. И вот однажды вечером мне бросилось в глаза, как будто где-то, да еще много раз виденное мною чуть плосковатое лицо одного невысокого старика, прогуливающегося в сопровождении довольно пожилого, но никак еще не старого мужчины, которого, кстати, и в молодые годы, наверное, не взяли бы в личную охрану из-за тщедушия...

...На второй день я к нему присмотрелся, и на третий... Разумеется, издали и неназойливо, как это подобает хорошо воспитанному (с идейной нагрузкой!) седовласому советскому человеку, и...

Боже мой, как мне его очки знакомы, да где же я его видел? Не на фотографиях ли?..

Ба! Это же Молотов, Вячеслав Михайлович, в юные годы носивший прекрасную музыкальную фамилию: Скрябин!.. Долгие годы – и еще в какие годы! – был вторым человеком в великом государстве, да еще после кого? После великого Сталина!

...И вот я, теперь уже бывший «враг народа», а, следовательно, в те времена его личный «враг», хотя был он тогда для меня так далек и недосыгаем, как полярная звезда, могу сейчас пройти мимо него совсем близко и, если совесть позволит, даже не извинившись, как бы случайно задеть его серый пиджак, на лацканах которого уже нет никаких знаков отличия, словно мы с ним ныне равноправные из равноправных: и он избиратель, и я избиратель, но не избираемые...

А было время, когда я на коленях (в буквальном смысле – столика-то не было!) писал ему (и разве только ему?!) из мест заключения:

«...Меня обвинили по многим статьям Уголовного кодекса, но самая страшная из них – 58 пункт 2, предусматривающий террор... Будто бы я намеревался убить Микояна и Берия... Неправда и чудовищно... И не только потому, что знал: не они вырабатывают у нас государственную политику, а потому, что во мне от природы не сидит и малюсенькая Шарлотта Корде, пронзившая кинжалом в ванне друга народа Марата, да я и не актер Бутс, стрелявший в театре в президента Линкольна, когда-то сказавшего:

«Можно все время обманывать некоторую часть народа, можно некоторое время обманывать весь народ, но невозможно обманывать весь народ все время».

Я родился и рос в семье бедного священника, где было много детей, и отец из рук вон плохо готовил нас к советской жизни, поминутно внушая и напоминая, что не только убить сына земли – величайший грех, но и доносить, ябедничать, фискалить – самые отвратительные качества человека...

Это и привело меня на скамью подсудимых: в конце концов, во время судебного разбирательства террор и другие тяжкие обвинения сняли, но оставили статью 58 пункт 12 (недонесение) и по нему дали семь долгих лет...

(А Сталин – один из низвергателей царизма – сидел в общей сложности, с перерывами, около двух с половиной лет, – мелькнуло у меня в мыслях, но этого ведь не напишешь, и того не напишешь, что аналогичной статьи – недонесение «болтовни»! – нет ни в одном уголовном кодексе стран Запада).

Да, семь долгих!... Кто сидел в тюрьме или кто учился в школе, особенно двоечник, только те знают, как мучительно медленно проходит время в заключении и на уроках, когда не знаешь урока и дрожишь в ожидании вызова к доске.

Мне бы очень хотелось обратиться к Вам по имени и отчеству, прибавив к ним и «дорогой», но знаю, как каеровец,

(то есть контрреволюционер, а не политический заключенный, как выражались при царском режиме, при котором, между прочим, такого рода арестантов, видимо, в знак некоторого уважения, никогда не сажали в одну камеру с ворами, грабителями, убийцами, педерастами, кровосмесителями),

не имею на это права, поэтому обращаюсь к Вам как человек, лишенный гражданских прав, по-тюремному:

Высочайший гражданин начальник!

Прошу и умоляю Вас ограничиться уже отбытым мною сроком наказания и отправить меня в штрафной батальон на передовую: лучше погибнуть моментально от пули на воле, чем гнить в неволе»...

Это мое письмо-прошение, как и другие прошения (называемые по-новому заявлениями, формально будто возвышающими заявителей, а вовсе не просителей) энного количества «Захаров Кузьмичей» доходили до высочайших особ так же, как дошло письмо Ваньки «На деревню дедушке, Константину Макарычу»...

Ну, а если б и дошло?

«Оставь надежду всяк сюда входящий»...

...И вот теперь этот «дедушка» (впрочем, и впрямь дедушка – 86 лет!) передо мною философски медленно разгуливает по бульвару, как и я.

А не подойти ли мне к нему, не представиться ли? Тем более, что из всех учеников и соратников покойного вождя, когда Хрущев взялся за развенчивание «культ личности»... Кстати, во вред всему международному коммунистическому движению, а внутри страны посеявшему повальное недоверие и массовое равнодушие к государственным делам и вообще к политике (именно с того времени и пошло тотальное стремление всеми доступными путями, – кроме трудового! – к стяжательству и обогащению), будто бы нельзя было, вовсе не ругая почившего повелителя во всеуслышание на весь мир, не идти по его стопам, но... с другой стороны, как же тогда лилипуту возвыситься над Гулливером?!

(Ради бога, не подумайте, что я вообще против выведения Сталина на чистую воду, – напротив, – но этим должны были заняться не те временщики, которые вместе с ним творили черные дела, а пострадавшие от них – «враги народа»)...

...Да, Молотов из всех сподвижников Сталина при его «разоблачении» держался сравнительно достойно, а вот, например, Микоян Анастас Иванович... Ему, как никак «нацмену», больше, чем другим, следовало из окна особенно не высываться, но он, наоборот, по наущению Никиты Сергеевича первым лягнул Сталина, видимо, практически руководствуясь одной «армянской» мудростью: лучше живой осел, чем мертвый лев!

Вот, пожалуй, только две цитаты из его творческого наследия:

«Товарищ Сталин – гений социализма. Товарищ Сталин – великий зодчий коммунизма».

(Журнал «Большевик», №24, 1949, стр. 54).

И через шесть лет:

«...в течение 20 лет у нас фактически не было коллективного руководства, процветал культ личности... И это, конечно, не могло не оказать крайне отрицательного влияния на положение в партии и на ее деятельность».

(«XXсъезд Коммунистической партии Советского Союза».

Стенографический отчет. Стр. 302).

О! Когда хитроумный человек роет яму другому, то он выроет ее с тем расче-

том, чтобы, если вдруг самому в нее свалиться, почувствовать себя там не так уж скверно...

Ну, если в течение 20 лет (фактически – 30!) Сталин никого не подпускал к руководству и все делал сам: и плохое, и хорошее – то тогда именно ему следует приписать – среди великих деяний! – и сказочно быструю индустриализацию огромнейшей страны и выигреш невиданной доселе тяжелейшей войны!

...Но лучше давайте вернемся на Тверской бульвар, в излюбленное место прогулок В. М. Молотова...

(Живет он совсем недалеко отсюда, на улице Грановского... А это тот Грановский, который, узнав, от сильно обрадованного С. М. Соловьева, о смерти императора Николая Палкина, воскликнул: «То, что он умер, может, и не удивительно, удивительно то, что мы с Вами живы!»).

С малых лет привыкший почитать старших по возрасту, я очень вежливо, но не так уж робко, подошел к бывшему Председателю Совета Народных Комиссаров СССР, подошел как равный к равному: он ведь уже не в силах выбросить меня, человека – «самый ценный капитал!» – даже за пределы этого бульвара!

И когда я с ним поздоровался, по моему акценту сразу же узнал:

– А-а, Вы грузин?! Что ж, никогда не скрывал и сейчас не скрываю: я всегда питал особую симпатию к грузинам.

– Это из-за Сталина, наверно...

– Пожалуй, да.

После любезных расспросов о здоровье:

– Вот Вы, Вячеслав Михайлович, многие годы, – да еще в какие годы! – плечом к плечу работали со Сталиным, это только Вы один имели право разговаривать с ним на «ты», называть его то юношеским именем «Сосо», то конспиративно-партийным «Коба»... Не думаете ли Вы написать о нем правдивые воспоминания? Для истории это, знаете, весьма важно.

– Ну и написал бы, но... А кто напечатает?!

О-о, «А кто напечатает» – Вячеслав Михайлович с такою грустью произнес, словно не он (со Сталиным!) насадил это самое в нашей жизни, а кто-то другой, ну, скажем, человек вроде меня, то есть враг народа, пусть даже реабилитированный...

Известно, что Сталин не раз (кажется, чуть ли не шесть раз!) бежал из ссылки, в частности, из Сибири – это при Николае II, а вот и я надумал однажды – это уже при нем – вырваться из лагеря под Баку (Старая Кала), где в октябре 1942 года наш этап, направляющийся на Урал, в Богословские медные копи, застрял из-за закрытия дороги в результате военных действий и где «Захары Кузьмичи» ежедневно в таком быстром темпе «освобождались» без получения справки об освобождении, что наш кормилец-бригадир каждое утро медлил с выдачей хлеба: не в шесть утра раздавал его, как это было положено по распорядку, а «чуть» опоздав, ну хотя бы на полчаса, надеясь, что за это время кто-то может умереть, и пайка умершего достанется ему...

Само собою разумеется, что там «никто не хотел умирать»; признаться, и я не хотел околеть, поэтому и решил убежать от приближающейся, неминуемой смерти, но...

Не удалось!

Не потому, что я был ничтожный на выдумки человек и план бегства составил

бездарно, а Сталин всегда с бóльшим умом составлял его, вроде английского полковника Лоуренса, пробравшегося в одеянии и в гриме араба в святейшее место мусульман – в Мекку. (Что до него ни одному немусульманину не удавалось).

Когда Вам было, Виктор Петрович, шесть лет, а потом и семь, восемь, девять, десять, одиннадцать... На Севере, в частности, в Вашей родной Сибири, тому, кто задержал беглеца из мест заключения и сдал его властям, за мужество и преданность социалистическому отечеству давали в награду талоны на покупку промышленных товаров на 150 рублей (по нынешнему курсу 15 рублей, но по реальной стоимости тогдашняя эта сумма во многом превышала сегодняшнюю!)...

Может быть, не все представители мужественных и суровых сибиряков, но «кое-где» и «кое-кто» из них, согласитесь, соблазн этот был настолько велик, что, возможно... мм...

Однако интересно – удалось бы в этих условиях бежать так удачно и неоднократно Иосифу Сталину, как и многим другим революционерам, сумевшим вначале расшатать, а затем и разгромить трёхсотлетний трон Романовых?!

* *
*

О-о, Виктор Петрович, несмотря на такое фантастическое расстояние от Тбилиси до Красноярска, я, благодаря телепатии, все же чувствую, как Вы устали от чтения моего такого длинного, длинного письма, поэтому прошу Вас – передохните, пожалуйста, часок, два-три, даже целый день, наберитесь терпения и сил: Вам предстоит преодолеть перевал, может быть, и перевалы, да и не такие, которые одолели под водительством «Отара» по дороге Гагра – Цхалтубо...

Знакомство с обычаями чужой страны дается не так-то легко и почти всегда сопровождается конфузом.

И. Ильф, Е. Петров.
«Одноэтажная Америка».

*Коли человек тебе не мил,
походка его кажется медвежьей,
а манера есть – волчьей.*

Грузинская пословица.

Нет сомнения, Вам со школьной скамьи известна тютчевская строка, ставшая крылатой, – «Нам не дано предугадать как слово наше отзовется»...

Поэтому, думается, ни Вас, ни Валентина Распутина, да и всех тех, кто так старательно аплодировал «больной Грузии», не должно удивлять, что мы, грузины, так тяжело обиделись на Ваш «правдивый и безобидный рассказ»...

Механизм нашей обиды весьма прост: ну если всех этих «пескарей», даже с более горьким гарниром, преподнес бы нам вовсе не чужанин, а гражданин нашей республики...

Не думайте, пожалуйста, что у нас ничего критического не пишется о наших болячках... И многих из нас волнуют и даже до глубины души потрясают невиданно разросшиеся масштабы эгоизма, цинизма, бессердечия, жестокости и хамства, постыдного равнодушия ко всему и ко всем, потеря чувства национального достоинства и гордости, порою ради однодневной «сладкой» жизни...

Выше я вскользь уже говорил, что об этих, да еще о многих других наших недугах, мною была написана – семь лет назад – почти целая книга... Поверьте, более резкая, более хлесткая, более щемящая душу (разумеется, нашу), но за это мои сородичи не сожгли меня, как Яна Гуса, на костре... Во всяком случае, пока еще не сожгли, и, надеюсь, не сожгут вовсе, ибо она написана с болью в сердце, с любовью к своему народу, а Вы...

Ну, скажите... Прошу прощения, что предупреждаю, – только честно: если б даже я, незаметный грузинский писатель, к чьему слову мало кто прислушивается, написал бы что-то уничижительное, пусть даже правдивое, но увиденное неуважительным грузинским глазом о Вашем селе Овсянке, где Вы родились, росли, играли, собирали грибы, где каждый кустик и каждый камушек Вам знаком и Вами любим, где Вы еще мальчуганом чистили и купали лошадку в красавце Енисее и садились на нее, возможно, голышом и, вцепившись в гриву, неслись вскачь, – что ж, была бы Вам приятна моя хула по адресу Вашей родной Овсянки? (А родина Ваша именно Овсянка, Красноярский край, а не где-нибудь, скажем, в Краснодарском крае или даже в Вологодской области!).

В одном русском романе можно прочесть: «С кем не будут гулять русские девки...» (Говорится о гуляньи с нерусскими, к тому же враждебно относящимися к России).

За эту фразу, сказанную с горечью, еще ни один русский не осудил того писателя! Не потому, что он великий, а потому, что – русский...

Но если, допустим, ту же фразу, фразу-приговор написал бы, скажем, Илья Эренбург или Мариэтта Шагинян, Чингиз Айтматов или Георгий Гулия, тоже рус-

ские писатели, но не русские по национальности, то как бы вы, русские, отнеслись к ней, а?! Разве не кольнула бы она ваши сердца?!

(...Да, Айтматов русский писатель, и Гулиа тоже никакой не абхазский... Ты писатель той нации, на чьем языке пишешь. Если б не так, Гоголь считался бы украинским писателем, а Бернард Шоу – ирландским).

Совсем недавно в Тбилиси задержали некоего Залобуева, жителя Воронежа, который привез для сбыта 23 (двадцать три!) килограмма наркотиков...

И если б грузинский писатель сделал главным персонажем своего рассказа этого русского Залобуева, то как бы Вы, русский писатель, к этому отнеслись?!

А вот еще совсем новенький сюжет, который могло бы осилить только перо Федора Михайловича Достоевского (переписано с официального документа):

«Во дворе церкви на улице Калинина в Тбилиси часто можно было заметить двух женщин с протянутыми руками. Днем они попрошайничали, а затем до поздней ночи гуляли напропалую на деньги, вырученные за счет доброхотов.

Одна из них, Маргарита Одинцова, с дипломом вуза, беспаспортная, ранее судимая, безработная.. Место ее жительства оставалось в тайне.

Валентина Комиссарова тоже была бездомной. Она уже успела побывать в заключении. Их частым пристанищем был один из подъездов, недалеко от церкви, где жила одинокая М. Мерабишвили. Она встречалась с ними в «святом месте», одаривала «богомолком», давала им еду...

Однажды после вечернего богослужения Одинцова и Комиссарова явились по знакомому адресу и, постучавшись в дверь, вошли в комнату Мерабишвили, связали несчастной руки и ноги, а в рот засунули кляп. Одинцова накалила на газовой плите нож и начала прикладывать его к телу жертвы. А Комиссарова дважды ударила ее по голове палкой... А затем, не довольствуясь этим, задушили и скрылись, сняв с неё кольцо и серьги»...

Вот Вам, без обобщения, русские женщины, Одинцова и Комиссарова, первая с высшим образованием, вторая – со средним... И старая грузинка Мерабишвили, не знакомая, видимо, как и многие, многие грузины, с девизом, если не ошибаюсь, философов – циников: «Никому не делайте добра, и никто не оплатит вам злом».

И если я, грузинский драматург, этот почти готовый сюжет, вовсе не меняя национальности персонажей, использую для пьесы под названием «Благочестивые», как это отзовется в Вас, в душе русского человека?!

...Да, если я написал бы... Или, может быть, только старший брат вправе понукать младшего и, рассчитывая на безнаказанность, давать ему иной раз совершенно незаслуженно подзатыльники?

Уверяю Вас, Виктор Петрович, и у русских, в частности, у сибиряков, тоже найдутся, ну, если не гнойные раны, то, во всяком случае, уязвимые места, и, с нашей точки зрения, смешные и неприятные черты и в характере, и в поведении, но мы и

не помышляем о них писать, даже на потеху узкому кругу...

К слову сказать, наши руководящие товарищи, всегда направляющие нас в любых обстоятельствах, словно опытные лоцманы, на правильный путь (на их взгляд!), в этом отношении особенно насторожены, как бы чего не прокралось, как бы не обидеть, вернее, не разгневать старшего брата, ибо... Помните, конечно, и Раскольников утверждал – «Кто силен, тот и прав».

Еще на заре Советской власти один наш хороший писатель – Ш. Дадиани – написал исторический роман из жизни Грузии двенадцатого века: как царица Тамара вышла замуж за русского князя Георгия (Юрия Боголюбского), и как он оказался не способным выполнить супружеские обязанности, и чтобы страна не осталась без престолонаследника, его заставили покинуть негостеприимную Грузию... Роман этот среди грузинских читателей долгое время был известен под названием «Несчастный россиянин» и вдруг был переименован в... «Георгия русского».

Гм! Будто бы среди миллионов русских не найти ни одного несчастного, все счастливые!

(Разрешите, пожалуйста, ознакомить Вас с одним анекдотом, не политическим и не сексуальным, а «научным», который у грузин вызывает не смех, а слезы обиды: в 1980 году в Москве вышел пробный учебник «История СССР» под редакцией А. М. Сахарова. На странице 46 можно прочесть:

«В конце XII в. на грузинском престоле оказалась правнучка Давида Строителя царица Тамара. Ей пришлось выдержать тяжелую борьбу с грузинской феодальной знатью. Мужем царицы был русский князь Георгий, правнук Мономаха и сын Андрея Боголюбского. Он одержал ряд побед и расширил пределы Грузии от Черного моря до Каспийского».

Давно известную нам нашу историю вот так трактует один из наших старших братьев! «На грузинском престоле оказалась»... Как будто наша легендарная царица Тамара случайно оказалась на престоле – нечто вроде Лжедмитрия, Гришки Отрепьева, а «правнук Мономаха», как об этом свидетельствуют исторические хроники, изгнанный из Грузии за беспробудное пьянство и содомские наклонности, оказывается, «расширил пределы Грузии от Черного моря до Каспийского»!..

Мы, грузины, нынче можем себя успокоить только тем, что этот «пробный учебник» появился не в этом и не в прошлом году и что А. М. Сахаров не тот Андрей Дмитриевич Сахаров, истинный русский гражданин!

А вот другому сыну России Анатолию Васильевичу Луначарскому принадлежат такие слова:

«Пожалуй, из всех стран, составляющих Советский Союз, Грузия по давности своей культуры является наиболее древнецивилизованной».

Наверное, это же имел в виду один из лидеров меньшевиков Н. С. Чхеидзе, первый председатель Петроградского Совета в 1917 году, выступая в Государственной думе и услышав выкрик одного черносотенца по своему адресу – «Дикарь!» – спокойно ответил ему и ему подобным, видимо, исходя из того, что мы, грузины, христианство приняли в четвертом веке, а русские – в десятом: «Когда вы по лесу бродили, мы Евангелие переводили»).

Приведу еще один глупый пример нашей, правда, вынужденной мудрости: в будущем году Грузия будет отмечать 150-летие со дня рождения своего великого сына Ильи Чавчавадзе...

Вы не хуже меня знаете, царизмом не восторгались и многие выдающиеся сыны России... В противном случае Пушкин за несколько месяцев до смерти не написал бы жене: «...черт догадал меня родиться в России с душой и с талантом»!

А Лермонтов:

Прощай, немытая Россия,
Страна рабов, страна господ...
И вы, мундиры голубые,
И ты, послушный им народ.

А наш Илья Чавчавадзе, чья любимая родина находилась под двойным царским гнетом – и национальным, колониальным, – будучи в глубокой печали, однажды выразился так:

И что хорошего русским штыком сотворено,
Пусть сторицею Бог тому же русскому воздаст.

И теперь эти строки, видимо, как крамольные, будут изымать из нового издания его сочинений в угоду старшему брату... Но нуждается ли наш брат в такой далеко не братской, а лакейской угодливости?! Трудно понять!..

И это непонятно: то, что при царизме считалось крамольным, почему же оно и в наши дни должно считаться крамольным, а? Ей-богу, как-то неловко получается...

Между прочим, Чавчавадзе, современник Герцена и Чернышевского, после советизации многие годы по вине вышестоящих товарищей (республиканского значения!) был в опале как «ненавистный помещик и князь», и только Сталин вернул его своему родному народу, назвав в 1937 году великим деятелем национально-освободительного движения...

Кстати, тот же Сталин – не надо и этого забывать! – прочно воскресил Маяковского: на письмо Л. Брик (24.11.35.) Сталин отозвался довольно пространной резолюцией, адресованной тогдашнему секретарю Центрального Комитета... «Тов. Ежов, очень прошу вас обратить внимание на письмо Брик. Маяковский был и остается лучшим, талантливейшим поэтом нашей советской эпохи. Безразличное отношение к его памяти и произведениям – преступление»...), и он же в одно время, «по мере своих сил», своеобразно покровительствовал Михаилу Булгакову.

(Просто удивительно: при его непомерной государственной загруженности более десяти раз смотрел «Дни Турбиных» во МХАТе!).

Но в то же время – и это надо помнить! – один из его особо влиятельных соратников гневно крикнул по адресу Ахматовой и Зощенко: «Вон из советской литературы»!

А другой его ученик, Никита Хрущев, будучи уже сам единоличным хозяином и кукурузных полей, и литературных нив, сердито накричал на одного прекрасного писателя, только что побывавшего за границей и там сказавшего что-то, не совсем соответствующее тому, чему учат нас в вечерних политкружках: «Что это Вы там говорили в Париже, а»?

(Фамилия проштрафившегося писателя, если в моей памяти за столько лет имена хаотично не насели друг на друга, – Паустовский Константин Георгиевич).

Возможно, Вы все это примете за непроверенный, ходячий фольклор, тогда, с Вашего разрешения, вырву я один документ из списка хрущевских литературных благодарений:

(Фотокопия).

С. СМЕРНОВ.

**В. Н. БОЛХОВИТИНОВ, Ю. В. БОНДАРЕВ, Б. А. ГАЛИН,
КОРАБЕЛЬНИКОВ, В. А. КОСОЛАПОВ (зам. главного
КУЗНЕЦОВ (зам. главного редактора), Б. Л. ЛЕОНТЬЕВ,
МЕДВЕДЕВ, Г. Г. РАДОВ, В. А. СОЛОУХИН, Е. Д. СУРКОВ,**

«...член Литфонда...» Это Пастернак-то! Человек, отказавшийся от Нобелевской премии только потому, что страстную сыновнюю любовь питал к Родине, к России... Хрущев и так угрожал выслать его за «Доктора Живаго», и эта угроза, висящая над ним как дамоклов меч, укоротила ему жизнь...

И что ж?

Есть категория, даже большая категория людей, о которой много хвалебного говорят при жизни, но после смерти о них ничего не говорят, ибо говорить плохо о мертвых, как известно, не принято.

(Однако, наряду – *De mortuis aut bene, aut nihil* – «О мертвых только хорошо или ничего», есть и другая латинская поговорка – *De mortuis – Veritas* – «О мертвых – правда»).

И если б у нас «осиротевшее общество» в некрологе о пакодном человеке не писало, как правило, что «ушел из жизни кристально честный коммунист», то он, боясь посмертного возмездия, возможно, при жизни делал бы поменьше пакостей).

Но бывает и наоборот: есть люди, по-настоящему талантливые и по-граждански честные, неподкупные, о которых при жизни почти ничего не говорят или говорят плохо, а вот после смерти, спустя, разумеется, определенное время, о них говорят, как о живых, помогающих жить живым.

А какова была в те времена не социальная вообще, а литературная справедливость, об этом тоже документально свидетельствует вот и это траурное объявление, напечатанное в том же году и в той же газете:

Правление Московского отделения Союза писателей РСФСР с глубоким прискорбием извещает о скоростижной кончине старейшего театрального деятеля, писателя-драматурга, члена Союза писателей

ТИПОТА (Гинзбурга)
Виктора Яковлевича,

последовавшей 12 октября 1960 года в Ленинграде, на 67-м году жизни, и выражает искреннее соболезнование семье покойного.

Гражданская панихида состоится 15 октября 1960 года, в субботу, в Центральном Доме актера по адресу: ул. Горького, 16, в 13 часов. Кремация в 15 часов.

Я склоняю голову перед памятью Типота Виктора Яковлевича и вовсе не хочу хоть на йоту умалить его заслуги перед советской опереттой, но если он был достоин некролога из 30-ти строк в «Литгазете», неужели Пастернак Борис Леонидович абсолютно ничем не отличался в советской литературе, чтобы и ему уделили, ну хотя бы двадцать прощальных строк в той же газете?!

Вам, очевидно, небезынтересно узнать, что первые стихи еще совсем юного семинариста Сосо Джугашвили, будущего Сталина, именно Илья Чавчавадзе напечатал в своей «Иверии».

Не стоит сегодня гадать, кто оказался бы в выигрыше, если б Сталин полем своей деятельности избрал не политику, а изящную словесность... Одно несомненно: Сталин, безусловно, обладал литературным даром, в частности, поэтическим.

На русском языке пока существует пять переводов «Витязя в тигровой шкуре»; один из них – Шалвы Нуцубидзе, большого ученого, филолога и мыслителя... В те мрачные годы перед войной и он попал в компанию дровозаготовок, то есть, простите, человекозаготовок... И, не дожидаясь, когда его пустят в расход, он обратился к Сталину, не с мольбой о помиловании (вся его вина заключалась в том, что в молодости учился в Германии – не гитлеровской, вильгельмовской!), а с просьбой дать ему бумагу, чернила и... поэму Руставели, обещая между допросами перевести ее на русский язык.

Письмо это каким-то чудом дошло до «дедушки, Константина Макарыча» и «изменнику-каеровцу» были созданы «все условия» для свободного творчества: фиолетовые чернила и ручка с двумя запасными перьями, бумага с желтоватым оттенком и хромоногий столик, для которого нашлось место возле парашаи...

Эх! Если бы у нас тогда были бы... да его поместили бы... к примеру, в такую камеру, в какой долгие годы томится Леонард Пелтиер...

Однако и возле общей парашаи перевод все же был сделан: его отвезли вождю, и переводчика вскоре освободили и пригласили в Кремль, где Хозяин великой земли Советской сделал по переводу весьма толковые замечания и даже предложил свой собственный вариант одной из строф:

– Прочтите, и, если она Вам понравится, по-настоящему понравится, внесите в текст, только обо мне никому ни слова, – гость был категорически предупрежден.

И бывший сталинский узник воспользовался этим удивительным подарком не из-за того, что получил его из рук великого Сталина, а...

Ну, вот эта строфа, и судите сами. Лично мне кажется, что я читаю Руставели в подлиннике (замечу вскользь, что все переводы «Витязя» на русский язык, сделанные до сих пор, лишь отдаленно передают величие стиха грузинского поэта):

Вдруг коней вперед рванули, засвистели плети мигом.
Кони врезались, весь город огласился воем, визгом.
С трех сторон втроем ворвались, понеслись буйно, с гиком,
Гром атаки, бой литавров вмиг смешались с воплем, криком.

* *
*

Из всех иранских сатрапов-правителей, опустошавших христианскую Грузию, самую страшную память по себе оставил шах Аббас, перегнавший в 17 веке в Персию сто тысяч грузин, огнем и мечом заставив их поклоняться Аллаху. И по сей день его именем пугают у нас детей, проклинают разоблаченных соседей-анонимщиков...

И вот, как это ни парадоксально, сегодня в Грузии никто не мечтает о советизации Ирана.

Постыдно, но факт...

И без моих объяснений Вы сможете догадаться – отчего постыдно, а вот почему, объясню: бояться, что потом во имя дружбы народов запретят нам ругать и проклинать шаха Аббаса.

Как видите, ларчик просто открывается.

...Может быть, это и впрямь мудро, и нам и Вам, да и вообще всем народам бывшей царской империи не следует непочтительно отзываться о царизме, а?! И резко отрицательные суждения о нем, бытовавшие в нашем сознании многие-много годы, нужно нынче переосмыслить и пересмотреть?!

Демографическое положение сейчас в нашей республике – среди основного ее населения (кстати, и среди «наших» русских) – крайне тревожно-плачевное... Да простится мне такое неуклюжее умозаключение, но... детских писательниц у нас гораздо больше, чем у них детей... Они-то, с точки зрения формального мастерства, пишут, на мой взгляд, много лучше, чем, например, Екатерина Габашвили, детская писательница дореволюционных времен. Но все их произведения, вместе взятые, ни своим социальным звучанием, ни эмоциональным воздействием не могут сравниться со знаменитым рассказом «Ослик Магданы» Е. Габашвили (не в пример нынешним «жорж зандам», родившей и воспитавшей к тому же одиннадцать детей!).

Сюжет «Ослика» незатейлив: в беднейшей крестьянской семье вдовы Магданы растут впроголодь дети... У них нет никакого вьючного животного, а без него как прожить в деревне! И вот случайно на дороге дети находят издыхающего осла, видимо, брошенного хозяином на съедение шакалам и гиенам... Но дети и их мать не доставляют такого удовольствия лесным санитарам: благодаря невероятным стараниям, они выхаживают, ставят на ноги осла, в чьих грустных глазах словно затаилась вся мировая скорбь...

Для них это не просто ишак, облегчающий им тяжелую жизнь, а пегий мерин, Буцефал, великая радость!.. Но, увы, их ликование длится недолго: осла узнает его бывший хозяин, торговец углями, и, когда ему не возвращают животное добровольно, подает жалобу в суд... А суд его иск отклоняет и ослика оставляет вдове.

По этому рассказу в пятидесятые годы нашими, тогда молодыми, а теперь широко известными кинематографистами был снят фильм, получивший немало разных призов и наград. Но не для восхваления наших талантов рассказал я Вам эту для Вас, возможно, совсем не интересную историю, а скорее для того, чтобы...

Финал рассказа начисто изменен: в фильме суд отбирает у сирот кормильца-осла и передает его законному хозяину, богатею, ротшильду... Дети на экране ревут, а их мать, Магдана, готова от отчаяния повеситься, и повесилась бы, если б не путающаяся у ног детвора...

Мораль фильма: видите, каков был царский суд, несправедливый и зверский, а ведь наш, советский, суд никогда, никогда так не поступил бы, ибо он в высшей степени гуманный, неподкупный и правый!

Ну хорошо, пусть будет так, тем более, рассказ все же есть рассказ, построен на вымысле, но как объяснить такой исторический факт: молодая революционерка Вера Засулич при Александре II, мстя за жестокое обращение с политическими заключенными, стреляла из револьвера и ранила петербургского градоначальника генерала Трепова, а суд присяжных ее... оправдал!

Конечно, и этот финал легко можно повернуть в нужную нам сторону, чтобы правда истории кусала не нас, но следует ли?!

(Любопытно, что за эти годы один из создателей упомянутой выше кинокартины с ее «советизированным» финалом, режиссер Абуладзе, человек безусловно высокоталантливый, так «идеально» вырос, что осмелился снять два года назад потрясающий во всех отношениях фильм «Покаяние» с намеком на тридцать седьмой год и Берия – главного для Грузии «героя» в то страшное время... Картину эту, вероятно, по причине искажения нашей славной действительности, запрятали за семью замками, и нет к ней доступа и самым-самым «избранным»... А когда же нужно было опорочить Берия, что Хрущев счел возможным сделать после смерти Сталина и ареста Берия, в Тбилиси устроили даже открытый процесс при участии Генерального прокурора СССР над бывшими подручными бывшего министра внутренних дел. Замечу, кстати, что при допросе свидетелей, уцелевших «врагов народа», рассказавших, как их пытали, многих из присутствовавших на процессе выносили из зала в обморочном состоянии...

Как же тут не вспомнить тюремного врача времен Николая I. Ф. П. Гааза, прозванного арестантами «святым доктором» («От Гааза нет отказа!»), которого за его человеколюбие хоронила вся Москва, а вот я не знаю, как будут хоронить «моего» врача «тех времен» Р., который при «таких манипуляциях», проверяя иногда пульс, гуманно разрешал: «Бейте, бейте! Еще выдержит»...

...И неужели даже через полвека художник не имеет права, хоть краешком глаза, заглянуть в нашу давнюю историю, и если в ней окажется не все так, как нам сегодня хотелось бы, то надо ли ее приукрашивать или замалчивать совсем?! Ведь в этом никак не виноваты нынешние руководители нашей страны, которым в те времена было шесть, семь, восемь, самое большее – 10 лет!

Правдивая история нужна народу и в кино, и в театре, и в литературе, и в учебниках для того, чтоб впредь не повторялось то, что достойно общественного презрения и осуждения).

Если б я жил тогда, когда верили в загробную жизнь, то в завещании я бы обязал своих близких положить в мой деревянный тулуп из русских книг – «Энци-

клопедический словарь» Павленкова. Эта по толщине семисантиметровая книга издавалась пять раз (прошу на это обратить особое внимание!): и до революции 1905 года, в предгрозовые годы, и после этой революции, в годы реакции...

И «до» и «после» в этой энциклопедии воспроизведены портреты Самодержца Всея Руси Николая II и его могильщика Карла Маркса... в одинаковом масштабе!

Ни больше, ни меньше!

Но это еще что! Прямо ошолобенеть можно: здравствующему императору уделены 23 строки, а покойному Марксу... 36!

... – Простите, что Вы спросили? О, не-ет! Это вовсе не подпольное издание, дозволено цензурой, царским «Главлитом»!

– «Да, написал бы, но... А кто напечатает?!»

Признаться, боюсь, после такого экскурса во вчерашнюю историю, как бы меня не сочли легитимистом, в частности, поборником русского монархизма... Хотя, если маленький грузинский писатель вдруг окажется в компании таких великанов, как Гоголь и Достоевский, даже и такой чести не хочу; ну, быть хриплым певцом символического монархизма, такого как, скажем, норвежский, датский, шведский, даже английский, еще куда ни шло, но... самодержавного деспотизма?! Упаси боже!

Я в своей долгой жизни (по сравнению с древнеримскими временами, когда жизненный путь равнялся 35-40 годам) ни одного дня не служил нигде: и начальником не хотел быть, чтобы не иметь подчиненных, зависящих от меня и боящихся, но и в подчиненных, которых третируют начальники, тоже не было желания пребывать.

К слову сказать, у нас почти все: и умные, и неумные, и совершенно бесчестные, и сравнительно честные (во всех отношениях честных нынче так же трудно найти, как и ослов-альбиносов!) – чуть ли не с шестнадцати лет стремятся в партию, чтобы потом выбиться в крупные начальники, что гарантирует получение разных привилегий и казенных благ, большею частью вовсе не заслуженных ни талантом, ни трудом...

Ну, а если даже в большие начальники и не выйдешь, все равно какая-то выгода будет.

Недавно в вечерней газете прочитал перечень лиц, имеющих право пользоваться бесплатно городским транспортом. Среди этих счастливиц упоминались и пенсионеры республиканского значения, чему я так обрадовался, так обрадовался!..

И в тот же день расселся в троллейбусе с чувством собственного превосходства, высоко помахивая – мысленно! – своей серой книжечкой:

– Смотрите, завидуйте! Я – пенсионер республиканского значения!

Но... моя радость длилась недолго: на третий день, во время четвертой поездки, двое, вошедшие в салон троллейбуса как-то таинственно, с видом и повадками агентов «Интеллидженс сервис», тут же меня пристыдили и оштрафовали, как надувалу-зайца, на два рубля (хм, хватило бы на сорок поездок!): оказывается, это «бесплатно» распространяется только на пенсионеров с тридцатилетним партийным стажем и выше, а я...

Я уже говорил, как плохо своих сыновей и дочерей готовил к светской... простите, к советской жизни мой тятя-батя...

А вот один мой близкий знакомый моих же лет, кандидат новейших философских наук, только что вернулся из Кисловодска, куда ездил по даровой путевке в

лучший санаторий, а в прошлое лето таким же образом побывал в Трускавце, в позапрошлом...

И все это лишь за большие заслуги на поприще усердно-неискренних рукопле-сканий... Я знал также одного, как у нас принято говорить; временно безработного; когда на бюро райкома его спросили, куда он хочет пойти работать, он с гордостью ответил: «Я солдат партии, куда пошлете, туда и пойду». Но когда этому «солдату» предложили «солдатскую» работу, он наотрез отказался: «У меня торговая жилка! Я хочу жить и умереть в торговле, как коммунист!»

Да, все стремятся уцепиться за доходное место! И если оно, на первый взгляд, вовсе и не кажется доходным, то и его без особой инициативы и без углубления в вопросы экономики, разными путями (читай – махинациями!) превращают в доходное... Ну, например, разве мог я когда-либо предположить, что из вытрезвителя можно что-нибудь выудить? Оказывается, можно, и даже не так уж мало!

А на кладбищах? Да еще где? Не в «балной» Грузии, а в суровой и честной Сибири!

«На Маратовском кладбище, одном из старейших в городе, за выкопанную могилу с «клиента» брали сумму, в десять-двадцать раз превышающую государственные расценки. Промышлял этим самый разнообразный люд. В 1980 году место заведующего кладбищем получил инженер лаборатории при кафедре политэкономии Иркутского университета Сергей Шкурко. И тут же принялся взимать дань с работ, производимых на вверенной ему территории с применением личностного, так сказать, коэффициента: с одного землекопа, допустим, брал всю выручку за каждую пятую могилу, с другого – за каждую четвертую и т. д. Заведующий брал с землекопа, а тот, естественно, с родственников и близких покойного. Система поборов поначалу вызвала недовольство и даже легкий ропот, но всякий протест тут же был сломлен: никому не хотелось терять «высокооплачиваемую работу».

«...Чистый доход Шкурко составил несколько десятков тысяч рублей».

(«За оградой». «Известия». 27.08.86.).

(Подчеркнуто везде, к сожалению, мной... Нет сомнения, заведующий кладбищем был коммунистом: беспартийного, как бы он ни славился честностью, на руководящий пост не назначают).

О, доходное место!

Какая это правда, что классика не умирает! Не умерло же и в наши дни «Доходное место» Островского, пьеса, написанная ровно 130 лет назад! А вот захотели же сдать ее в архив, и ведь сдали однажды: сравнительно не так давно в Московском театре сатиры Марк Захаров поставил ее и...

Это был один из интереснейших и удивительных спектаклей не только Театра сатиры, но и вообще всего советского театрального искусства, но тогдашний министр культуры Фурцева быстро выкинула его из репертуара, т. е. просто-напросто запретила («Не так расставлены акценты!»). Замечу попутно, что Екатерина Алексеевна (Невеликая!) только тогда совершала молниеносные набеги в театры, когда надо было что-либо запретить, конечно, по бдительному донесению и мудрому совету работников ее аппарата...

А вот у Николая I таких советчиков не было и, может быть, поэтому, побывав на премьерe «Ревизора» в Александрийском театре, ему и в голову не пришло запретить, как тогда говорили, не спектакль, а представление, – он только с некоторой грустью изрек: «Попало всем, и прежде всего – мне»!

Может быть, это и не совсем к месту, но как же мне не заглянуть в свою истрепанную записную книжку шестнадцатилетней давности и не прочесть:

«В театре Вахтангова на панихиде Рубена Николаевича Симонова первой выступила Фурцева:

– Дорогие товарищи! Я не нахожу в русском языке слов утешения, чтобы выразить скорбь нашего народа...

О-о, если «даже и» Фурцева не может в достаточной степени найти слов утешения в русском языке, тогда нетрудно представить, насколько язык Пушкина будет «бедным-бедным»!

Между прочим, при Фурцевой в Министерстве культуры театрами Союза заведовал А. Тарасов, человек не только во всех отношениях интеллигентный, но и богатырь-красавец, прямо Добрыня Никитич: родись он в Америке, на президентских выборах у своего соперника, несомненно, отхватил бы львиную долю голосов – женских!

...И вот сегодня этот мягкий, в душе, вероятно, либеральный начальник уже в третий раз смотрит в Театре на Таганке «Тартюф» Мольера, и... перед ним маячит неприятная дилемма: запретить – не запретить? Неприятная потому, что уже на первом просмотре чаша весов резко отклонилась к запрещению («Что-то и как-то ассоциируется с нашей действительностью...»).

К моему счастью, сам Тарасов любезно повел меня на этот, пока еще «крамольный», в муках рождающийся спектакль и по окончанию первого действия спросил, скорее из вежливости, а не потому, что мое мнение имело для него какое-либо решающее значение:

— Ну, как?

— Да, так, Андрей Павлович... Знаете, «Тартюфа» триста лет назад Людовик Четырнадцатый разрешил, и Сталин разрешил МХАТу, а если теперь Брежнев его запретит Любимову, как Вы думаете, не стыдно ли будет?!

Но!..

С другой стороны, и покойного Тарасова, а вместе с ним и многих покойных ныне здравствующих разных запретителей и перестраховщиков можно понять просто по-человечески: да, они чрезвычайно, невообразимо дорожат своими креслами-должностями, ибо у них (как и почти у всех нас!) никакого состояния, никакой собственности нет, ни движимого, ни недвижимого, как говорится, гол как сокол...

О чем говорить, среди них немало и таких людишек, для которых запретить, наложить вето, «власть употребить» – величайшее удовольствие, не связанное, кстати, ни с малейшим риском (на моей памяти еще не было ни одного случая, чтобы запретителей за превышение своих полномочий, за проявление сталинской сверхбдительности хотя бы слегка пожурили), но среди этих свирепых цензоров попадаются и такие, которые все это делают скрепя сердце, внутренне неохотно... И если бы они не получали «таких» предписаний, возможно, и не стали бы «такими»...

О, наше время!

Это время спортивного мужества, время мужества по спасению утопающих (на воде!), но это не время гражданского мужества, умственного мужества!

(И сам чувствую, что фраза эта звучит не совсем по-русски, но заключенная в ней мысль, хочу надеяться, будет Вам понятна).

И все же писатель, если он подлинный, а не просто член Союза писателей, если и не хватает ему духу хоть тихо промямлить: «Не могу молчать!», то хотя бы символически должен стремиться к этому, а не к тому, чтоб, во что бы то ни стало, подняться вверх по лестнице, ведущей вниз...

Квазиписателям это еще как-то простительно, ибо логика их мышления такова: нас, мол, после смерти будут судить по нашим произведениям, а не по нашим поступкам.

Ошибаются: их и по произведениям не будут судить – от их произведений ничего не останется.

Ну, кто помнит, кто читает сегодня «Ивана Выжигина», «Дмитрия Самозванца»? Автора этих романов помнят нынче только по его низменным поступкам...

Это Фаддей Булгарин!

* *
*

Ох, это мое послание к Вам так разросло, так разросло, что мне стыдно и неловко и перед Руставели, сказавшем:

Весь простор могучих мыслей заключает краткий стих,
Тем прекрасна речь поэта, тем отлична от других.

И перед Антоном Чеховым тоже, – «Краткость – сестра таланта».

Но я очень постараюсь, если, конечно, во мне найдутся хоть крупинки его – как-то собрать их воедино, и хоть теперь буду стремиться быть немногословным и кратким...

Но, знаете, если исходить из Вашего же рассказа, боюсь, это мне вряд ли удастся, ведь Вы столько внимания уделяете мелочам грузинской жизни, что порою удивляешься, как же это такой писатель-мастер занимается ловлей таких мелких пескарей...

Вот, например, Вы пишете, что Ваши, то есть сибирские собаки крупнее наших, т. е. грузинских коров...

Эх, Виктор Петрович, Виктор Петрович!

Не мне учить Вас, как надо говорить красиво, тем более красиво писать, но все-таки... Судить обо всем по сибирским просторам и по сибирским вкусам... Это, знаете...

Ну, если б мальчик-сибиряк попал летом в пионерский лагерь в Грузию и среди наших ребятишек стал хвастаться этим, и даже с известной долей злорадства и с чувством превосходства (что, кстати, явно чувствуется и в Ваших строках), это еще куда ни шло, ибо все это природой заложено в детском характере и вполне простительно: безотчетная любовь к родному краю в юном возрасте еще сильнее проявляется, но Вы же этот возраст давно прош... мм...

Я уже не помню, что об этом пишет Альфред Брема, но и без Брема, думается, самому нетрудно догадаться, что географический рельеф страны, ее климат накладывают свой отпечаток не только на людей, но и на обитающих в ней животных...

В Грузию в разное время завозили ярославских коров высокопродуктивной породы, дающих на их родине до пяти тысяч килограммов молока в год, но Грузия для них, увы, не стала второй родиной.

Ну кто не хочет вместо трех-четырех литров молока в сутки, иметь два-три десятка, но даже при тщательном уходе эти коровы все же никак не прижились у нас: видимо, инстинктивно привыкшие к огромным российским просторам, к равнине, к сочным лугам и, если хотите, даже к холоду, они зачахли на новом месте и со временем почти все поголовно вымерли. (Наверное, болезненная тоска по родине, своеобразная ностальгия присуща и животным).

А наши коровы меньше, как Вы пишете, красноярских собак, «с вымечком с детский кулачок», это, знаете, коровы... альпинистки, лазающие по крутым горам, щиплющие скудную траву по скалистым отрогам, и, представьте, жирность их молока (и вкус тоже) намного превосходит...

Не хочется доканчивать эту фразу, дабы не обидеть Ваших славных коров!

В самых высоких горах Восточной Грузии, так сказать, в царстве Всевышнего, приютился небольшой уголок нашей многоцветной и многоплеменной республики – Хевсурети... К сожалению, сейчас там населения, в сущности, и нет: не в столь давние времена по неосмотрительности (пусть простят мне господа-товарищи, чуть не ляпнул – по глупости!) вышестоящих органов (наших, наших!) часть хевсуров переселили в низменные районы, а часть их постепенно сама попала под очарование городского асфальта...

А до этого, в начале тридцатых годов, в Хевсурети в условиях немыслимого бездорожья очень трудное, даже опасное путешествие совершил Виктор Шкловский, и он видел не только парящих в небе могучих орлов, способных при столкновении разломать крылья самолета, но и по размеру меньших коров, чем, скажем, в равнинной Кахетии; и лошадей тоже видел, чуть крупнее и рослее, чем шотландские пони, и ничуть не удивился тому, что по отвесным горным тропам не разгуливали среднерусские ломовые лошади-тяжеловозы...

И больше всего удивляет то, что Виктор Борисович никак не принял за дикость каменного века древний обычай хевсурок – перед родами удаляться в самрело – небольшое каменное строение – и там, почти без чьей-либо помощи, рожать таких крепышей и телом, и духом, что в смысле здоровья в дальнейшей жизни им позавидовали бы теперешние даже пятикилограммовые новорожденные антисептических родильных домов города Тбилиси.

Раз речь зашла о килограммах, скажу, кстати, что Вы совершенно справедливо браните нас за наших «жирных детей», за «четырепудового одышливого Гогию, восьми лет от роду»... Но, к великому нашему огорчению, у нас в избытке не только малолетние «Гогии»... Пузо, брюхо – это не только для многих немолодых, но даже для молодых наглядная визитная карточка, выставять которую в открытую они нисколько не стыдятся.

Да, это у нас превращается чуть ли не в национальный позор, но это, Виктор Петрович, такая явная выставка беззащитного стекла, что не Вы ее первым заметили и не Вы первый открыли нам глаза на это... Год назад наша первая республиканская газета, выходящая тиражом в 700 тысяч экземпляров, напечатала мою статью: «Сколько весит ваш жених?», написанную не столь с медицинской точки зрения, сколь с саркастической... Хочу тут же заметить, что огромная, то есть худая часть населения, из тех, кто статью прочитал, приняла ее восторженно, а вот «женихи» стали на дыбы: «Да что вы от нас хотите, мы же вашего ничего не едим»...

Логика, достойная и впрямь Гаргантюа и Пантагрюэля!

Но, слава богу, кроме таких «женихов», у нас есть и такие «суженые», благодаря которым «пузатая» Грузия опережает многие непузатые республики на проходящей нынче Спартакиаде народов СССР.

Что ж, было уже сказано: Грузия – страна контрастов.

Вот Вам еще один «контраст»: у нас и «моржи» водятся и, представьте, зимой на соревнованиях в Калуге наши южные «моржи» на удивление северным заняли... почетное третье место!*

Так что берегитесь, сибиряки, как бы мы и до вас не дотянулись! (Примите это, пожалуйста, как потуги на остроумие)!

Между прочим, в той статье я не считал целесообразным одновременно наживать себе врагов в обеих половинах человечества и не затронул наших, еле передвигающихся и еле дышащих горожанок – квадратных грузинок, «комодов» и «сейфов»!

К слову сказать, эта беда присуща не только восточному типу женщин – «черноглазым с длинными ресницами»... Возможно, не всем известно, что советские внешнеторговые организации почти не импортируют женское белье, в особенности нижнее, ввиду их нормальных размеров...

И, знаете, как-то обидно, что в мире сейчас единственная страна – это Марокко, где чрезмерная женская полнота еще ценится высоко, представьте, гораздо выше, чем даже нефть!

(Вспоминается: в годы первой пятилетки, когда повсюду крайне остро ощущалась нехватка во всем, в частности, в хозяйственных товарах, и мыле в особенности (на черном рынке оно ценилось страшно дорого), сравнительно полные женщины – а их было так мало! – боялись выходить на улицу поздно вечером: ходили слухи, что какие-то темные субъекты ловят таких особ для... перетопки-переплавки на туалетно-«земляничное» мыло...

В те времена беспокойно чувствовали себя, к сожалению, и худые женщины; некоторые из них, так сказать, более состоятельные, всегда носили с собою добытые с трудом два-три куска, дабы откупиться и избежать кипящего котла).

В этой части моего письма мне бы хотелось раз и навсегда покончить, так сказать, с женским вопросом, касающимся, разумеется, только грузинок, с такой болью затронутым в Вашем рассказе...

О, Виктор Петрович, Вы так сочувственно относитесь к этим угнетенным, бедным и бесправным созданиям, к «безмолвной расе»...

Спасибо Вам за это, но так ли это на самом деле? Не подвела ли на этот раз автора «Пастуха и пастушки» присущая ему острая наблюдательность? Не во время ли солнечного затмения вынес такое безотрадное впечатление его зоркий глаз?

Вы крайне удивлены и весьма недовольны тем, что женщины за стол не сядились, а ходили то в кухню, то из кухни...

А как же они должны были поступать? К ним пожаловал писатель, да еще

* Позднее примечание (октябрь 1988 г.): на XXIV Олимпиаде в Сеуле трехмиллионный народ, грузины, завоевал пять золотых медалей, а многомиллионные Бразилия, Испания, Турция – по одной, а Аргентина, Индонезия, Пакистан – ни одной...

И это не благодаря допингу и «мандаринам!»

русский писатель, не только сокурсник, как Вы пишете, а друг и товарищ их сына, мужа и отца (во всяком случае они именно так могли Вас воспринимать, а то заезжих «простых» русских в Цхалтубо не так уж мало, чтобы им удивляться), и что ж поразительного и неестественного в том, что они изо всех сил старались не ударить лицом в грязь перед таким редким гостем и доставить ему, во время пребывания в их доме, максимум удовольствия и радости?!

Я тех женщин никогда не видел, но мне думается, мать «Отара» – крестьянка, а жена полугорожанка, и обе они если вообще и говорят по-русски, говорят, нет сомнения, много хуже, чем глава семьи (впрочем, хуже этого что может быть!) и как люди, видимо, вовсе не глупые, сознают это и не в пример писателю «Отару» предпочитают молчать, а не нечленораздельно заливаться соловьем!

И за столом сидеть им, как статуям, тоже, наверно, не хотелось, дабы не мешать Вашей мудрой беседе на литературные темы и Вашей спокойно-аппетитной трапезе...

Да, они ходили из кухни в комнату, где Вы сидели за «пиршественным» столом, и из комнаты в кухню, где для Вас варили, жарили, парили, месили и пекли!..

И стоит ли этому изумляться и принимать такой образ действий за признак средневековой отсталости, который Вы, как и многое другое, не прощаете «Отару», тем более, что он учился, мол, в Москве!

А разве в Москве он учился в Институте международных отношений, где и тому учат, что некультурно резать ножом рыбу и котлеты, в том числе котлеты по-красноярски?!

А вообще-то мне кажется, умный человек и без какой-либо специальной учебы в Москве ли, в Мадриде или Житомире, сам должен учить себя и сам себя воспитывать...

Я-то, например, в Москве не учился, но, бывая там в русских семьях, правда, не в полукрестьянских, а в интеллигентных (только далеких от дореволюционной интеллигентности), наблюдая, нисколько не удивлялся тому, что хозяйка тоже поминутно ходила из гостиной в кухню и из кухни...

А если гостей было многовато, ей в этой «ходьбе туда-сюда» и дочка помогала, и свекруха, и все они от души старались как можно лучше потчевать приглашенных то холодненьким, то горяченьким...

А как у Вас, в Сибири, Виктор Петрович, ну, например, знаменитые (для меня пока только теоретически!) сибирские пельмени едят в остывшем виде и их еще до прихода гостей хозяйка ставит на стол, а сама тут же разваливается в кресле основательно и надолго?!

Я Вам уже не раз признавался, что, к моей беде, плохо знаю великий русский язык, но не настолько плохо, чтобы не знать, что «холуй» – это вовсе не хвалебное слово, а довольно ругательное... Вы пишете, порицая:

«Принадлежа к безмолвной расе, мать, жена и девочка Манана во время завтрака за стол не садились, как заспанные холуи, они тенями скользили вокруг стола, незаметно меняли тарелки, подтирали стол, наливали вино». (Выделено мной. – К- Б.).

Я согласен с Вами: все это достойно осуждения, ибо и мать «Отара», и жена «Отара», и дочка «Отара» родились и выросли в наше время, стало быть, все они – люди советские и, как таковые, гордящиеся своей вольностью и всеми правами

истинных граждан, а обслуживали Вас, советского гостя, так же, как в самом первоклассном ресторане буржуазной Америки, где за спиной каждого обедающего миллионера, как правило, стоит, как тень, вежливейший холуй-официант и зорко следит, когда тарелки поменять, когда стол вытереть и не опоздать налить вина в опорожненный бокал...

«Заспинные холуи»...

Не скрою, сперва я подумал, не опечатка ли здесь, – не «заспинные», а «заспанные»... Мои сомнения еще больше усилились от того, что этого слова даже у Даля не нашел... Возможно, плохо искал, ведь и со словарем не все могут обращаться умело... Так или иначе, одно для меня и без помощи лексикографов все-таки ясно: «заспинный», впрочем, как и «заспанный», безусловно, содержит в себе ругательный оттенок и еще больше усиливает и без того ругательное «холуй»...

Да, поделом им, и матери, и жене, и дочери «Отара» – чего они незаметно тарелки меняли, стол вытирали, вино наливали?! Отчего они вместе с Вами за стол не сядились, чем еще больше обесславили «Грузию», и без того признанную Вами Terra incognita.

Нет сомнения, для «Отара»-то «Франция», а для Вас – Франция, несколько не является незнакомой и непонятной землей, так что...

«Все ли знают, что в некоторых деревнях в Провансе, в крестьянских семьях, строже других соблюдающих обычаи, мать семейства до сих пор стоя прислуживает за столом мужу и сыновьям и ест сама, лишь когда те закончат трапезу?

А когда отец умирает, то же почтение переходит по наследству к старшему сыну и ему прислуживают так же, как раньше главе семьи?

Не думаю, что женщина, верная этой традиции, чувствует себя поработенной, я скорее склонен предположить, что она гордится своей ролью, ибо ей ведомо, что, в сущности, ее роль главная».

(«Над Сеной и Уазой.» Москва, 1985 г., стр. 382).

А знаете ли Вы, Виктор Петрович, кому принадлежат эти строки? Человеку, написавшему свыше двухсот романов да еще кое-что другое...

О, интересно было бы знать, почему Жорж Сименон так плодовит и многие его коллеги в тех же краях, правда, не столь плодовиты, как он, но нас все же опережают так, как...

Ну, как датско-швейцарско-голландские коровы, дающие каждая в сутки 30-40 литров молока, а наша, к примеру, грузинская – 3-4 литра?

Как Вы думаете, главная причина не в том ли, что им (не коровам, разумеется!) не приходится ломать голову над алхимией – как превратить ложь в правду, глубокую скорбь в телячий восторг, страх в бесстрашие?

В нашей яловости не повинны ли товарищи Сыроквасовы, хотя бы отчасти? Ведь когда мы ерзаем за своим письменным столом, постоянно ощущая, как они, словно человеки-невидимки, стоят за нашей спиной (не отсюда ли пошло слово «заспинный»?) и направляют нас не по широкому пушкинскому руслу – «Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать», а загоняют на тропинку, – страдать страдайте, но мыслить за вас будем мы!..

Не по этой ли причине у многих наших физически здоровых писателей, даже у тех, кто перешагнул за шестой десяток, с трудом набирается собрание сочинений

в четырех-пяти томах, а вот почти всю жизнь тяжело болевший Чехов в какие-то 44 года оставил нам двадцать томов (включая письма) не алхимической литературы?

А Пушкин сколько – в 37 лет?! А Лермонтов – в 28 лет?! А Гоголь – в 43 года?!

И вот в задаче спрашивается, если б их опекали редактора, вроде Сыроквасовых, то сколько же томов они оставили бы нам, перешагнув и за 90 лет?

Собственно говоря, нужен ли вообще подлинному писателю редактор, поучающий его, как писать и что писать?

Право, не знаю, но это знаю твердо: Льва Толстого «редактировала» Софья Андреевна, а Эрнеста Хемингуэя – Мери Хэмингуэй, говоря словами некролога, его жена и друг...

Прошу прощения, что с главной магистрали поневоле приходится свернуть на дорожку, которая, кажется, заведет меня в запретную зону, но хочется надеяться, что нынче иные времена и за это не подвергнут меня остракизму, тем более, что я же, слава богу, не сказал, например, что наша издательская редакция выполняет роль первичных и к тому же очень строгих цензоров...

Вот я, к примеру, уже несколько месяцев веду бои с моими редакторами из нашего «родного» издательства «Советский писатель», что для моей и без того на волоске висящей жизни бесследно не проходит, не говоря уже о потере времени на переписку с ними, из которой ради потехи мне хотелось бы ознакомить Вас с некоторыми «избранными перлами-выжимками»:

«Отредактированные Вами мои комедии читал и проверял с перерывами: давление то поднималось, то падало до угрожающих отметок; это в зависимости от того, на какие редакторские исправления наталкивался при чтении.

Все Ваши улучшения-дополнения-обогащения можно классифицировать, как:

1) высокограмотные, исходящие от непомерной самоуверенности в непогрешимости выводов;

2) просто анекдотические

и

3) просто-напросто варварские...

Приведу несколько примеров:

У меня: «Гость, как рыба – на второй день с душком».

Вы «душок» переправляете на «попахивает». Конечно, в данном случае и «попахивать» допустимо, но зачем трогать авторский текст, когда в этом нет и малейшей необходимости?!

Давайте все же заглянем в «Словарь русского языка»:

«Душок, – шка, м. Запах от чего-нибудь загнивающего. Рыба с душком».

Для примера, как видите, приведен «душок», а не «попахивать»...

У меня непутевый юноша говорит: «Дрался я на романической почве», то есть дрался на почве любви, но Вы – строгая классная наставница – «романическое» решительно переправляете на «романТическое», т. е. что связано с возвышенными мыслями, идеями, с мечтательностью...

И теперь я, ученик четвертого класса, не имея собственного ума, не знаю, кому верить: П. И. Ожегову и академику С. П. Обнорскому или Вам, ведь Вы окончили МГУ и к тому же являетесь дочерью писателя, но все-таки и на этот раз заглянем в тот-же «Словарь»:

«Роман² – любовные отношения между мужчиной и женщиной... Романическая

история. На романической почве».

У меня: «Я не представляла Платона с бородой».

Вы: «Я представляла себе античного Платона без бороды».

Ну, зачем, зачем трогать эту бедную злосчастную бороду? Я забочусь о музыкальности фразы, а Вы своей перестановкой слов разрушаете ее, да еще добавляете лишнее слово «античного»... Но ведь читатель (и будущий зритель) уже знает, что здесь речь идет именно о бюсте *античного* Платона...

У меня: «...и на них зарабатывает капитал».

Вы «капитал» меняете на «деньги»... Но – опять! – зачем, зачем?

Разве выражение «зарабатывать капитал» чуждо разговорной речи? К тому же «капитал» вообще употребляется не только в одном значении денег.

У меня: «Я обыкновенный читатель...»

А Вы «обогащаете» меня и добавляете: «Я обыкновенный слушатель, читатель»...

Боже мой, за какие грехи ты меня так караешь? При чем тут «слушатель»?

У меня: «...не спешите вводить сюда (т. е. в наш неоаристократический, престижный дом!) дочь караульщика».

«Караульщика» Вы исправляете на «караульного»... Но в данной ситуации новоявленная мещанка Цуца хочет унижить хорошего человека, сторожа Нико, а ведь «караульщик» в ее устах звучит более прозаично, чем официально чуть возвышенный «караульный».

Комедия «Восемь действующих лиц» у меня заканчивается так (речь идет о пасхальных яйцах):

«Антиофа. Взгляните, как красивы эти крашенные яйца! И попробуйте! Они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных!»

В Вашей редакции это звучит так:

« – Взгляните, как красивы эти *раскрашенные* яйца! И попробуйте! *Ручаюсь, что теперь* они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных».

О, скажите, пожалуйста, где раскрашенные и где крашенные яйца, тем более пасхальные?!

И зачем лишними словами – «Ручаюсь, что теперь...» делать грузной финальную реплику?!

Все эти примеры из области редакторской, так сказать, художественной помощи автору, а сейчас рассмотрим бегло некоторые Ваши правки идейно-политического характера, которые, как Вы мне пишете, «согласованы с руководством редакции и являются обязательными».

1. «Формула Платона», из сцены, где автор, т. е. я намекаю, только намекаю на 1937 год:

«Ангелина. Даже для видимости не поссорившись со мной, он вдруг бросил меня, свою официальную невесту и женился на дочери крупного партийного работника. Но когда его тестя, – между прочим, весьма честного, порядочного человека, – захлестнула волна страшных событий, которых Вы по малости лет не можете помнить (указывает на фотопортрет Абидзе), этот тип сломая голову примчался в институт чуть не в одних трусах: «Товарищи дорогие! Я – бедный крестьянский сын – попал, не зная, не ведая, в зятья к врагу народа», и с трибуны назвал отца своей жены «трижды презренным подонком» и потребовал выявления классово-сущности своей юной супруги».

Вычеркнув все это, Вы хотите лишить автора возможности хотя бы чуть-чуть задеть ужасающий, именно сталинский год *полувековой давности*?

(А в Англии даже военная тайна по прошествии тридцати лет становится доступной для любого исследователя).

2. К этому разряду относится и Ваше табу в отношении. «Черного ворона»: Лайтадзе, демагог и анонимщик, прохвост и вор, в ожидании мнимого ареста, плача, лепечет жене: «Через пять минут подадут машину... Закрытую! «Черный ворон»...

Да что Вас тревожит в этом? Что же, у нас никого не арестовывают? Нет больше в нашей стране уголовных преступников?

А если они «кое-где» «иногда» и попадают, что ж, отвозят их к месту заключения...

Недавно в Тбилиси арестовали даже двух министров – финансов и культуры (кстати, последний в свое время был назначен по настоянию одного из приближенных К. У. Черненко за полмешка сторублевых купюр!) и, насколько я знаю, в следственную тюрьму их, кажется, не отвозили в колеснице царицы Тамары, запряженной белыми лошадьми! И «вашему», скажем, директору гастронома № 1 (Елисеевский магазин) в четыре часа утра тоже не подавали золотую карету из Оружейной палаты, чтобы довести его до Петровки №38...

«Черный ворон» в народе везде и всюду известен, как хлеб, как вода, и если о нем сказать, допустим, со сцены, да еще в комедии, – это что, бросит тень на нашу великую страну в глазах африканских государств, недавно освободившихся от колониального ига?!

3. «Во дворе злая собака» написана в 1952 году. В то время в нашей стране не было ни одного дома, ни одной квартиры, где бы не висел портрет Сталина; одни вывешивали эти портреты с истинной любовью, а «кое-кто» из страха, дабы не навлечь на себя подозрения в нелюбви к Советской власти... Разумеется, и у моего героя, склочника и прохиндея с партийным билетом, тоже висит над изголовьем (как примета времени!) портрет Вождя... Вернее, висел до тех пор, пока его моя редакция не сняла, а вот мольбу-обращение персонажа к нему, вернее, к голой стене... оставила.

Ну зачем такая несуразность?!

4. Моя высокоавторитетная и на редкость бдительная редакция налагает вето даже на такие, по моему наивному разумению, во всех отношениях безобидные фразы, как, например:

«Не всякое изобретение двигает общество вперед. Все нервные болезни от телевизора».

Но зачем надо прибегать к такой суровой каре, а?! Вы что, прочитав эту сакраментальную фразу, сразу же перестали смотреть телевизионные передачи, чтобы не нажать себе нервный тик или болезнь Паркинсона? Или же Вы больше заботитесь о здоровье моих (!) будущих читателей, которые, уверовав в этот необдуманно поставленный диагноз, перестанут смотреть телевизор, а от этого пострадает идейно-воспитательная работа во всенародном масштабе?!

5. Вы категорически против «замыганного красного сукна», которым накрыт стол заведующей загсом...

И раз оно красное, не может быть замыганным, да? И поэтому это «крас-

ное» надо перекрасить в зеленый цвет или в оранжевый, можно и в серо-буромалиновый, и тогда все станет на свои правильные идеологические места?!

6. Вы изымаете концовку второго действия «Золотого человека – на волоске»:

- И, взяв Нуцу за руку, подводит ее к иконе, падает на колени и осеняет себя крестным знаменем...

Чичибели. Господи, молю тебя, храни мою жену от всякого зла, и дурного глаза и озари души наши райским светом твоим... Аминь!»

Изъять эту сценку Вы хотите, вероятно, потому, чтоб она не растлила советскую молодежь своей набожностью.

Вот сие и есть, дорогая, суперварварство!

Вышеприведенную фразу произносит вовсе не верующий человек; он – Чичибели – это современный, советский «Тартюфчик», пройдоха и плут, открыто носящий, для видимости, даже крестик (золотой!), явно спекулирующий своей мнимой религиозностью.

Так что Вы напрасно боитесь что, если даже произойдет невиданно-неслыханное чудо и ее поставят, ну, скажем, хоть в клубе медиков, что совсем недалеко от шашлычной у Никитских ворот, – зрители, послушав «Господи, молю тебя...» даже не дождутся начала третьего действия и, охваченные богомольным экстазом (по-марксистски, дурманом!), гуртом побегут молиться в совсем близко расположенную церковь, где венчался Пушкин!

(Кстати, она, то есть церковь Большого Вознесения, до «изобретения» центрального отопления в Москве, долгие-долгие годы функционировала, как... дровяной склад).

...Нет-нет, это не произойдет еще и потому, что у нас давно и отдельно существует и театральная цензура, живая, вполне видимая и осязаемая, которая вправе во время просмотра выкинуть из спектакля не только отдельные фразы – «кусачки», но и целые сцены и таким образом довести, в особенности его словарный фонд, до нужной кондиции, то есть до уровня людоедки-Элочки...

А к лицу ли Вам опережать их, отбирать у них кусок хлеба с сыром, маслом и ветчиной? Оставьте им тоже хотя бы часть работы.

(Если у нас вообще лишить работы всевозможных цензоров и упразднить бесчисленную синекуру, то не окажемся ли мы перед угрозой безработицы?!).

И наконец:

Парнишка, выгнанный из общежития за драку и теперь ищущий и ни у кого не нашедший ночлега, говорит возлюбленной:

– У-ух, буржуи советские! Сами расположились в стометровых квартирах... А послушать их на трибуне... «Человек человеку друг и брат»...

Вас возмущают слова «советские буржуи» и категорически требуете выкинуть их, но сие выражение принадлежит, оказывается, как мне раньше казалось, вовсе не мне... Приоритет, к сожалению, придется уступить... Сталину Иосифу Виссарионовичу!

Мы-то, мол, не позволим...

«...приспособить нашу политику ко вкусам «советской» буржуазии»...

(См. «О правом уклоне в ВКП(б)», стр. 200, Ленпартиздат. 1933 г.).

А сказал это Сталин тогда, когда с нэпманами было уже покончено, а советских поклонников – накопителей золотого тельца во всей нашей громадной стране можно было исчислять трехзначными цифрами, а нынче их... мм...

Да, все нынешние правки, присланные на этот раз как обязательные, то есть подлежащие изъятию, носят исключительно цензурный характер...

Не касаясь «Пожара», хочу Вас спросить, а читали ли Вы «Печальный детектив» Виктора Астафьева?

Простите, но Вы его, по-моему, еще не читали. А жаль! Именно редактора, так мудро направляющие нас, писателей, по нужному руслу нашей многоводной литературной реки, в первую очередь должны знакомиться с литературными новинками.

Сыроквасова Октябрина Перфильевна не такой уж идеальный редактор, на которого стоило бы походить.

Выход книги должен быть праздником для автора, а не панихидой по нему.

30 апреля 1986 г.»

...Да, на всякие житейские мелочи уходит девять десятых нашего писательского времени, в особенности, если ты литератор без выгодной начальнической должности, без громких званий и регалий...

«В наши дни даже собака без какой-либо медали на ошейнике – и та имеет жалкий вид», – из одной неизвестной русскоязычному зрителю пьесы).

* *
*

Надеюсь, Вы более или менее развлеклись моим петушиным боем с редактурой и, стало быть, чуточку отдохнули; теперь разрешите мне опять вернуться к прерванному «женскому вопросу»...

...Ну да, Вы, возможно, и впрямь жалеете нашу «безмолвную расу», но, прошу верить, она не нуждается ни в чьей жалости и ни в чьей защите. И не только наши современницы...

Во всей нашей истории грузинки никогда не ощущали какого-либо ущемления ни в семейных, ни в гражданских правах... Они у нас и царицами были, и святыми, и, представьте, даже предводителями крестьянских масс против – как у нас принято выражаться – иноземных захватчиков...

У нас не было никакого Домостроя, ни словесного, ни письменного... Грузинки никогда не носили даже отдаленного подобия чадры или паранджи. Старые женщины, конечно, на людях без головного убора, без косынки не появлялись, но это и не запрещалось, как, например, на Руси, что наглядно видно на полотне великого Вашего земляка В. И. Сурикова «Утро стрелецкой казни», где прекрасные головы русских женщин, перешагнувших юный, двенадцатилетний возраст, наполовину прикрыты чепцом (чинчиком?).

Среди многочисленных грузинских пословиц и поговорок на семейные темы не найти ни одной, хоть чуть-чуть напоминающей такое суемудрие, как, например:

«Бей жену обухом, приходи да понюхай, дышит и морочит, еще хочет»!

«Чем больше жену бьешь, тем щи вкуснее»!

Ну, раз слово зашло о пословицах, приведу еще одну, только на этот раз ста-

ринную туркменскую:

«Когда женщина сядет на коня, настанет конец света»!

К нашей всеобщей радости, прогноз этот пока не подтвердился, но только частично: женщина и у нас в Грузии, и в самой Туркмении, а тем паче в России не только на коня села, но, говоря метафорически, села и на голову мужчине...

И такое равноправие, если уж быть искренним до конца, и Вы меня за это «не арестуете и дела не создадите», выскажусь прямо: ничего хорошего не принесло ни самим женщинам, ни всей стране в целом.

Наши информационные органы часто напоминают нам, что вот де в Америке нет женского равноправия, что у нас женщин сотнями избирают в депутаты, а за океаном всего-навсего семь конгрессмен-женщин...

Но ведь у нас и у них разные избирательные системы!

А так было бы просто интересно в случае, если б и мы избирали «по-американски», а не придерживались принципа «никого не обидеть» и определенных процентов (мужчин столько, женщин столько, партийцев столько, а беспартийных... для блока...), то тогда сколько женщин-депутатов восседало бы, в частности, в парламенте моей республики?! (Сейчас их 160 из 440).

Вообще-то, на мой взгляд, нам вовсе и не следует тратить драгоценные, как теперь медицина утверждает, невосстанавливаемые нервные клетки на сочувствие американкам в их бедственном положении. В большинстве штатов они сами выступают за «рабство»: оставьте, мол, нас в покое, мы родились женщинами и вполне довольны тем, что мы женщины.

А все-таки, как ни покажется нам странным, на неравноправном Западе немало представительниц так называемого прекрасного пола, занимающих самые высокие посты в государстве, – и министры, и премьер-министры, и президенты, даже главнокомандующие (Корасон Акино, Филиппины).

И все это только и только благодаря собственным выдающимся талантам. Они честными путями пробивают себе дорогу наверх, при этом оставаясь женщинами в самом изначальном, «натуральном» виде.

(Хочется особо подчеркнуть, что Маргарет Тэтчер, премьер-министр Великобритании, достойно сидящая в кресле Кромвеля, Гладстона, Черчилля, высоко подняла престиж женщин во всем мире).

А у нас как?

И что у нас не так, это, на мой взгляд, очень даже хорошо!

Однажды Индиру Ганди сместили с поста премьер-министра, но она в знак протеста, как незаслуженно оскорбленная, не покончила с собою... Вскоре ее и в тюрьму упрятали, но и там не попрощалась она с жизнью, и, когда вышла на свободу, народ снова поставил ее во главе Индии – огромного и сложного государства, ибо она была блистательно талантливой Личностью.

А у нас...

Екатерина Фурцева, наделенная только данными комсомольского агитатора двадцатых годов, почувствовав, что ее кресло министра культуры стало что-то подозрительно шататься и ей, возможно, больше не придется руководить, точнее, командовать искусством, в отместку отравилась, а раньше, когда ее не ввели вновь в Политбюро, и вены себе перерезала.

(Кстати, Хрущев тогда немедленно навестил ее и обещал дать пост министра. И дал!).

А этот товарищ (она!) сперва убила... своего ребенка, а потом наложила на себя руки: как же это «они» посмели освободить ее (как несправившуюся) с поста второго секретаря райкома, ведь она стремилась еще выше и выше...

Гм! Детоубийца и самоубийца одновременно...

Это страшно!..

Впрочем, мы так привыкли ко всевозможным чудовищным вещам, что нам уже ничего не кажется страшным.

И разве это не признак морального одичания?!

А моральное, духовное одичание всего народа разве не опаснее ядерной войны?!

Она-то не разразится никогда, а это...

Да, на ядерную войну вряд ли кто решится, ну, если, конечно, во главе атомного государства не окажется какой-нибудь диктатор-шизофреник, что, кстати, при подлинной демократии исключается.

* *
*

Да, к великому нашему несчастью, грузинки наших дней даже отдаленно не напоминают грузинок тех времен, когда, например, Екатерина Чавчавадзе, сестра вдовы Грибоедова, потрясенная тем, что некий грузин был уличен в воровстве, в знак траура оделась во все черное...

А теперь не только грузины, но, к стыду нашему, и грузинки, разумеется, не все, но и не единицы, обуреваемые так называемым вещизмом, чувством ненасытного обогащения, сами толкают своих близких и на казнокрадство, и на взятки, и на другие «дела», которые раньше считались порочными и срамными, а ныне стали «делом чести, делом славы, делом доблести и геройства»! Еще хуже: многие из них вовсе не остаются пассивными созерцателями и сами берутся за «дело»...

Вот так меняются времена, и вместе с ними меняются и люди.

А Вы еще, повторяю, так безмерно жалеете наших женщин, бедных представительниц «безмолвной расы»...

Ах, если б это было так на самом деле, если б никто из них не попадал в вытрезвитель и не сидел бы за рулем в пьяном виде (уже зафиксировано несколько случаев даже в сельской местности!), не дымили бы, как дряхлые паровозы, отапливающиеся в годы гражданской войны дровами, и не выходили бы на улицу в одеянии тех клоунов (не клоунесс, а клоунов!), которые паясничали на арене цирка Чинизелли сто лет назад.

Я не знаю, как Вам нравится или понравится женский футбол, но у нас, в республике «безмолвной расы», в нескольких городах не стихийно, а планомерно, с ведома государственных организаций уже обосновались... футболистки, и я ничуть не удивлюсь, если у их тренеров теперь висят на видном месте списки воспитанниц, оповещающие, у кого в какие дни бывает то, чем природа физически резко разграничила женщину от мужчины.

И в другие дни, разумеется, но в эти дни в особенности непрерывная беготня в течение 90 минут, частые падения на землю с поднятыми вверх ногами, нервные пререкания с судьями – небезопасны для женского организма, будущей матери...

К тому же, смотреть на все это и с точки зрения зрелищности, кажется, и не так уж эстетично, а?!

(Знакомый студент поведал мне, как у одной его сокурсницы от чрезмерных

спортивных нагрузок фигура стала настолько мужеподобной, что теперь никто из парней не обращает на нее внимания).

От женского футбола до женского... бокса дело у нас пока еще не дошло, но надо надеяться – дошло же до дзюдо! – дойдет, непременно дойдет, мы только не хотим опережать, ну, к примеру, королевскую Швецию, где коров давно уже кормят и доят согласно указаниям компьютера...

Да, пусть Запад скажет первое слово и в сфере женского бокса, и в сфере женской штанги, и мы сразу подхватим его.

(Не дай бог, опоздать – неровен час, внесут их в программу Олимпиады, и если мы и по ним не займем первые места, не завоюем золотые медали, то, кто знает, может пошатнуться наш престиж на африканском континенте!).

А что касается доения по компьютеру, это нам не к спеху, до двухтысячного года у нас еще немало времени...

Как-то одолевает меня желание вырвать один сильно пожелтевший листик из моих детско-отроческих воспоминаний: в нашей стране, примерно до 1927 года не только женский, но и мужской бокс был запрещен (кстати, как и упоминание слов «Родина» и «патриот»).

О, просвети, господи, седую мою головушку и не дай мне ошибиться: в те времена А. В. Луначарский и книжечку выпустил против этого «варварского мордобоя»... Но как это сейчас проверить? Ведь в Москве в память об этой феноменальной личности нашего века, которой, не задумываясь, может гордиться русский народ (если простит ему, разумеется, проповедь богостроительства в возрасте распятого Христа!), ничего нет, кроме стандартной мемориальной доски «Здесь жил и умер...»

На Западе следует позаимствовать разумное, хорошее, ибо, наряду с ним, в порядке частной инициативы там возникает и немало скороспелых несуразностей, не поддающихся иногда мало-мальски здравому осмыслению.

Давайте не тому будем учиться у Запада, как, например, плюнуть дальше всех, чтобы попасть в Книгу рекордов Гиннеса, а как, например, бороться с курением, этим губительным злом, разрушающим наше здоровье... В Швеции уже такие меры принимаются против курения, что через 25 лет страна станет некурящей, а в Америке в последнее время заметно снизился контингент курящих и среди мужчин, и среди женщин, да, и среди женщин, а у нас...

Недавно моя племянница провела такой эксперимент: для гостей в день рождения одного из сыновей, – а все они были студенческого возраста, – пепельницы на столе расставила для девушек и юношей отдельно, и каково же было ее изумление, когда после ухода гостей был собран «обильный урожай»: в девичьих пепельницах окурков оказалось значительно больше, чем у ребят.

Вот Вам и молодая поросль нашей «безмолвной расы»!

Какого же потомства можно ожидать от них при подобных «плодах просвещения»?

Женщины сравнительно легче «осваивают» плохие привычки, но гораздо труднее расстанутся с ними, что определено женской психикой.

Я отнюдь не претендую на славу Колумба: не человек создал природу, а природа создала человека, поэтому она и умнее и прозорливее нас. Женщина должна оставаться женщиной со всеми тончайшими фибрами своей души, а мужчина быть... не суррогатом мужчины.

И тогда, когда перестанут «боксировать» с природой, мужеподобных женщин

станет меньше, и импотентов тоже станет меньше, а это, думается, в интересах и самих женщин, и государства тоже.

Для людей моего поколения и следующего за ним наиболее сильным «наркотиком» было обладание женщиной, даже простое прикосновение к ней...

Не в первый раз слышим и читаем: «Крепка семья – крепка держава»!

Сталин однажды особо подчеркнул: «Женщина – большая сила в колхозе».

Ах, если б он сказал тогда: «Женщина – большая сила в семье»!

Нет, он этого не говорил, но зато окружил ореолом героя (стихи, поэмы, симфонии, монументы!) Павлика Морозова, пионера, донесшего властям на отца... Пусть даже – по тогдашним понятиям – на кулака-отца! (Или, кажется, на дядю... А, впрочем, нет в этом никакой разницы).

Не потому ли воспитанная в таком предательско-«общественном» духе дочь и самого Сталина отплатила папе той же монетой? К слову сказать, аналога этому во всей мировой истории, по-моему, не найти: со стороны сына – да, но со стороны дочери... мм... Чтoб дочь обливала помоями покойного отца – великого человека?.. Не знаю, я что-то не припоминаю.

...Да что и говорить, семьи как таковой, в традиционном понимании этого слова, в нашей стране давно уже не существует.

Где нет старшинства, где на нет сведено уважение к родителям, где нет контроля над детьми (несовершеннолетними), где даже в неделю раз – по воскресеньям – не обедают вместе, это разве семья?!

Женский отрывной календарь с гордостью делится с нами своей радостью:

«В 1922 году насчитывалось 1 миллион 560 тысяч женщин – рабочих и служащих, в довоенном 1940 году – 13 миллионов 190 тысяч, в 1984 году – 59 миллионов 700 тысяч!»

Не потому ли, подавляющее большинство наших детей фактически воспитывается на улице, а улица воспитывает их так, как это положено улице...

До революции женщины-преступницы, женщины, отбывающие тюремное наказание, были такой же редкостью, как появление кометы Галлея, а подростков-преступников вообще и в помине не было.

А теперь... и тех, и этих только в одной Грузии тысячи...

«Все прекрасное на земле родилось от любви к женщине», – пусть простится мне, если Горького цитирую по памяти, но, кажется, все же его мысль и слова тоже привожу не в искаженном виде.

А Константина Бальмонта могу привести безошибочно:

Женщина – с нами, когда мы рождаемся,
Женщина – с нами в последний наш час,
Женщина – знамя, когда мы сражаемся,
Женщина – радость раскрывшихся глаз.
...Женщина – музыка. Женщина – свет.

А можно ли и сегодня сказать что-то подобное о нашей современнице, а если, допустим, нельзя, то кто же виноват в этом?

Как стать спиной к правде и с горечью не признаться в том, что наша такая хваленая жизнь всех нас, в том числе, разумеется, и женщин, превратила в суще-

ства без сердца и без души, а огромное большинство из нас лишила и совести, и стыда...

Было время, когда думали, что, если, например, в торговлю, то есть в наиболее нечистоплотную сферу нашей повседневной жизни, привлечь побольше женщин, то тогда многим негативным явлениям, бытующим в ней, наступит конец... Женщины, мол, честнее и т. п.

К сожалению, эти надежды не оправдались, ибо у нас тургеневских женщин давным-давно нет, а не тургеневские – еще задолго до выпускного бала постигают бессмертную мудрость формулировки Маркса: «Житие определяет сознание»! (Не ошибся, нет! Знаю: бытие, а не прозаическое житие).

А как хочется любить, боготворить их, драться за их честь и счастье, находиться, как и в старые, недобрые времена, под их благотворным влиянием, перенимать от них все хорошее, чем природа одарила женщин, чего нас, мужчин, обдуманно лишила только потому, чтобы мы их любили, ибо, по определению Байрона, «жизнь без любви – это пустой сосуд».

Я преклоняюсь перед воспитанностью и вежливостью, от кого бы они ни исходили, тем более, если эта вежливость исходит от «бывшего» прекрасного пола.

И как это было бы прекрасно, если... Вот, к примеру, Вы пишете на странице 129, что женщины-крестьянки «кланялись путникам до пыльной дороги»...

Прочитав это, откровенно говоря, я засомневался: это у Вас, Виктор Петрович, случайно, не из другой тетради путевых заметок, а?!

Может быть, Вы когда-то совершили путешествие по Белуджистану...

(Боже милосердный, чуть не написал «Афганистан», но в самый раз опомнился и взял себя в руки с пером!).

Ведь таких женщин, до земли кланяющихся незнакомым, да пусть даже знакомым, путникам, даже триста лет назад путешествовавший и свыше года проживший здесь, не встречал и, стало быть, и не описал в своём «Путешествии» француз Жан Шарден, а также итальянский миссионер Арканджело Ламберти...

Кстати говоря, таких наблюдений, не совсем правильных и уместных, словно увиденных и написанных «под градусом», в Ваших «Пескарях» предостаточно. Для доказательства подобного «обвинения» приведу лишь некоторые из них:

...Проезжая, Вы увидели

«желтые плешины убранных хлебных полей и ячменя...»

О! В Западной Грузии после открытия Америки, откуда и завезли к нам кукурузу, никаких хлебных полей невозможно увидеть ни издалека, ни с близкого расстояния: а ячмень сеют (вернее, сеяли!) высоко-высоко в горах. До сороковых годов кукуруза была основной «хлебной культурой» этого региона, потом многие его земли прихватил чай, в чем какую-то роль сыграл (если вообще верите в то, что в наше время литература может повлиять на общественную жизнь) роман К. Лордкипанидзе «Долой кукурузную республику!»

Кукурузная-то республика со временем действительно пала, но зато теперь, когда она стала «чайной», килограмм кукурузной муки стоит на рынке полтора рубля – стоимость пяти килограммов печеного белого хлеба!..

Пойдем дальше:

«...И потом, когда мы уже в полной и плотной южной ночной темноте одолевали перевал за перевалом, гора за горой...»

И это по дороге Гагра-Сухуми в Цхалтубо?!?

Черт побери, сомнения опять гложут меня: неужели эти строки не вкрались случайно, Виктор Петрович, в «Пескари» из Вашей же, может быть, еще не законченной рукописи «Путешествие по Непалу»?!

Ведь на самом деле вся эта дорога в основном идет по низине, правда, на ней хватает опасных ямок и выдолбин, впрочем, как и на всех дорогах местного значения в нашей стране...

От Гагра до Тбилиси всего один-единственный перевал – Сурамский, а селение Гвиштиби до него очень, очень далеко (это, разумеется, по грузинским масштабам).

«...перевал за перевалом...» «...одолевали...»

Нет слов, миражные перевалы легче одолеть во хмелю, и ничего в этом, с моей точки зрения, зазорного нет.

(Не в похвалу пьянству будь сказано, но и от правды не уйдёшь: свои лучшие стихи Ваш Сергей Есенин и наш Галактион Табидзе писали именно в тесной дружбе с Бахусом!)

Но не будем задерживаться, пойдём дальше:

«Чтобы разобраться в грузинских друзьях и родичах, надо самому побыть грузином, иначе надсадишься, заблудишься в этой кавказской тайге».

О, Виктор Петрович, как жаль, что Вы, человек, еще ни разу не заблудившийся в бескрайней сибирской тайге, вдруг заблудились в вовсе не существующей кавказской, т. е. грузинской тайге!

Мы, православные, вернее, по хорошо известным Вам причинам, бывшие православные, имеем точно такие же степени родства, как и вы, русские: дедушки и бабушки, родители, братья и сестры, дяди и тети по материнской и по отцовской линиям, двоюродные и троюродные братья и сестры... Разница, может быть, только в том, что в нашем не великом, не могучем языке, в отличие от русского, к примеру, сестра матери и ее дети («дейда», «дейдашвили») по названию отличаются от сестры отца и ее детей («мамида», «мамидашвили»)...

Недавно в Новой Гвинее французские ученые обнаружили доселе миру неизвестное племя кукукуку (это не опечатка, нет, – четырежды «ку»!). К сожалению, этнографы еще не успели разобраться в их родичах, а что касается друзей, то и у кукукуку, оказывается, как и у всех народов мира, в том числе и у грузин, друзья различаются совсем просто – очень близкие и не очень близкие... Так что по этой «тайге» можно шагать смело, нисколько не опасаясь заблудиться.

Вас, такого талантливое писателя, а также, думается, искусного рыбака крайне удивляет, что...

«...рак еще шибче пескаря привередлив к воде, мрет первым в наших реках с испорченной, мутной водой, но это ж Грузия! Чем дальше вглубь, тем менее понятная земля». (Sic!).

Не скрою, сперва даже хотел особо подчеркнуть двумя линиями последнюю фразу, но подумал и для ясности предпочел прибегнуть к способу древних римлян, ибо переход от раков и пескарей прямо к Грузии, по-моему, не очень удачен...

Ну, в какую глубь Грузии вошли Вы, Виктор Петрович, с берега одной мутной речки, что вся земля грузинская показалась Вам такой непонятной и, надо полагать, что и проживающие на ней люди – загадочными?

Ведь даже за *пятьсот* лет своего существования американцы не сумели оформиться как единый народ (может, и потому, что само государство безрассудно, рьяно не стремилось к этому) и поэтому там все этнические группы так искренне гордятся тем, что они американцы!

А мы-то всего за *семьдесят* лет так стали, к сожалению, друг на друга похожи... Не лицом, нет, а характером, укладом жизни, что теперь ничем не отличишь, скажем, бывшего христианина-сибиряка от бывшего мусульманина-азербайджанца... Ну, а если и есть в чем-либо различие, так, к примеру, в том, что отопительный сезон в Новосибирске начинается в конце сентября, а в Баку – в середине ноября (если даже холода и ударят намного раньше – что ж, экономия энергонефти!)...

...Ну, да, Грузия – такая «непонятная земля»!

А как же в Ваших глазах не быть ей непонятной, если на тбилисском стадионе «Локомотив»...

«...все восемьдесят тысяч болельщиков (это только по билетам! А поди узнай у грузин, сколько еще там и родных, и близких – без билетов!) вскакивали в едином порыве, прыгали, орали, воздев руки к небу, целовались, плакали, слабые сердцем, случалось, и умирали от восторга чувств».

(Прежде чем прокомментировать эту пафосную цитату, последую Вашему примеру и сообщу в скобках же: стадион «Локомотив», правда, у нас довольно эластичный, но... «все восемьдесят тысяч...» знаете... Как его ни растягивай, болельщиков там – с билетами и без билетов! – по всем расчетам тысяч на пятнадцать с трудом поместится).

«Целовались... плакали... умирали...» Пусть даже «от восторга чувств», но, Виктор Петрович, как думаете, здесь Ваша и без того богатая, поистине сибирская фантазия не слишком ли разгулялась, а?

Но если в самом деле даже и так, то почему это Вас удивляет? Что же в этом узко-национального грузинского?

Разве не так же ведут себя, да еще «вооруженные до зубов» свистульками, рожками, барабанами, транспарантами, государственными знаменами, полукультурные, по сравнению с полудикими грузинами, латиноамериканцы?!

А культурнейшие европейцы? Разве не так же кричат, орут и «умирают» французы, немцы, испанцы, шведы, датчане... Хочу воспользоваться удачным случаем и еще ограбить Вас словесно: а что, *горячекровные* итальянцы сидят на стадионах как страдающие малокровием?!

А англичане, считающие себя первым народом мира (kozyри: Шекспир и... футбол!), уравновешенные, сдержанные во всех сферах человеческой деятельности, а на стадионах, и на своих и на чужих, порою ломают все деревянное, как их предки – луддиты – ломали все железное на фабриках и заводах...

Да что там ломать скамейки без спинок, – они иногда доходят до рукопашных боев и, о боже, даже убивают иноземных болельщиков, как это случилось на брусельском стадионе в мае 1985 года!

А ведь мы, грузины, слава богу, пока еще никого не убили и, будьте уверены, и впредь никого не убьем, а если от избытка нахлынувших, радостных чувств и отдадим душу полосатому мячу весом 445 граммов, то... (*«Лучше умереть во время бега на стадионе во цвете лет, чем дряхлым стариком в постели, да еще взывая «Воды мне, воды...»*).

Впрочем, за последнее время из нашего сознания так испарился пресловутый грузинский национализм, что, как это ни прискорбно, такая славная смерть уже никого не ожидает.

Когда умный человек отрекается от ошибочного взгляда, необдуманного высказывания, то от этого он в глазах умных же не только не становится менее умным, но еще более возвышается.

Так что я все же надеюсь, что Вы согласитесь с моим скромным мнением: ничего хорошего не будет в том, если и стадионы у нас будут походить на всевозможные наши собрания разных рангов, одинаково лишённые эмоций и малейших душевных волнений, где из зала ни по адресу докладчика, ни по адресу выступающих в так называемых прениях (по Ожегову прения – «публичный спор по каким-нибудь вопросам») ни разу не раздаётся даже безобидное «Неправильно!»

Однако вернемся назад, к странице 129, где Вы говорите о том, что своих гостей грузины насильно заставляют...

«Иди уж без сопротивления, куда велят, езжай, куда везут, делай, что скажут, ешь и пей, чего подадут».

О, Виктор Петрович, здесь Вы сделали нам одновременно столько уколов, да еще совсем в неположенное место, что они непременно окажут на нас целебное воздействие и...

Мы исправимся, ей-богу, обязательно исправимся, как это нам ни будет трудно, все же любой ценой возьмемся за ум и больше не будем подавать северным гостям кошатину, поджаренную на крысином жире, и вместо натурального кахетинского не поставим на стол плохо профильтрованную политуру, содержащую в себе изрядное количество технического спирта; все наши блюда будем готовить на сибирский вкус, то есть без всяких острых специй, без ореха, без пахучих, душистых трав и без этого проклятого перца, которым когда-то западные грузины, жившие в болотистых местах, как говорят, защищались от лихорадки-малярии...

Мы также напишем тревожные письма о губительном вреде перца индийцам, мексиканцам, киргизам, и в первую очередь – венгерским друзьям, о которых только что писал не такой известный, как это сплошь и рядом пишут о совершенно неизвестных, а действительно известный журналист В. Песков «Комсомольской правде»:

«Связки перца украшают почти любое торговое место. И продается он на каждом шагу. Венгерская кухня – от рыбного супа халасле до колбас и окороков без перца немыслима».

«Иди... куда велят... езжай, куда везут...»

Все это правда, истинная правда!

Ведь «Отар» вытащил же Вас из вонючего Дома творчества, да еще из захлапленной комнаты по соседству с нудником, насильно повез в свою деревню, уложил

в белоснежную постель... И с утра со всеми своими чадами и домочадцами только о том и думал, как лучше ублажить Вас... В программу Вашего увеселения внес даже ловлю пескарей в мутной воде, а потом и в гости потащил к дяде Васе, где

«Застолье было невелико, скромно, однако так радушно, что мы за- сиделись за столом до позднего, почти предутреннего часа, не чувствуя усталости, скованности»...

Здесь же читаем:

«Было много раз пито за здоровье хозяина – дяди Васи, который, рас- сказала нам тихим голосом дочь, в войну часто отдавал шахтерский паек эвакуированным детям, своя семья, случалось, ложилась спать го- лодной».

(Поскольку гитлеровцам, к счастью, не удалось ворваться в Грузию, можно, ка- жется, предположить, что эти эвакуированные дети были не грузины, а русские, украинцы, белорусы...).

...И раз

«...одному русскому с двумя вошедшими в раж и впавшими в безумство грузинами непосильно»
справиться, поэтому

«Мы побывали в гостях у очень приветливого и серьезного человека – сельского учителя Отара, бывшего уже на пенсии и жившего в соседнем селе».

И здесь Вы

«...чтобы поддержать вселюдную молву о стойкости и кондивости сибирского характера, выпил из серебряного рога такую дозу домашнего вина, что»...

Нет-нет, я не буду разглашать тайну, как Вы «такую дозу» перенесли, да и дело не в этом, а в том, что Вы этот серебряный рог осушили без подталкивания, без насильственных мер извне, так что есть, кажется, надежда, что мы, дикари-грузины, можем все-таки исправиться, возможно, даже и быстро, вопреки утверждению во- все не славянофила, а такого же западника, как Белинский и Герцен, Грановского Тимофея Николаевича:

«Таков закон природы: от варварства к образованности переход тру- ден, от образованности к варварству недалек».

Пожалуйста, еще одна констатация абсурдности этого «закона природы»:

«...за столом, на котором все время появлялось что-то острое и го- рячее – то лобio, то сациви, то еще какое-нибудь раздробленное мясо

или птица с такими жгучими приправами, с таким перцем, что они сворачивали набок слабые славянские челюсти и скулы, но женщины откуда-то, скорее от братьев, узнали, что я не могу есть слишком острое, мне подавали и лобио, и горячее, приготовленное в щадящем режиме...»

О-о! А разве это не признак того, что мы все-таки способны приобщиться по крайней мере к элементарной человеческой культуре и в конце концов совсем искореним позорящие нас пороки грузинского застолья, что, кстати, не Вы первым заметили, Виктор Петрович!

Вот, например, что об этом писал до Вас другой, хорошо известный Вам русский писатель, стопроцентный русский и по национальности, и по творчеству:

О, «... эти грузинские застольные речи».

«...Я однажды тайком прохронометрировал... грузинский банкет, на котором присутствовало около сорока человек. Из ста пятидесяти банкетных минут (два с половиной часа) в течение ста семнадцати минут пришлось держать рюмку в руке и слушать речи и только в течение тридцати трех минут, урывками, есть, пить и разговаривать с соседями. Слово они боятся, что им будет скучно, что они не сумеют сами занять себя без организующего и направляющего тамады».

«Во время первых речей застольная паства более или менее послушна тамаде, но потом, когда хмель начнет делать свое дело, утихомиривать людей не так уж просто. Оратор произносит речь, а они продолжают разговаривать между собой, да еще и смеются. Приходится, призывая к тишине, стучать ножом о бутылку или фужер, о графин, приходится и прикрикивать. Кое-как, слава богу, притихнет, угомонится стол, но хмель действует разлагающе не только на массы, но и на ораторские способности выступающих. Речи становятся все длиннее, пустее и зануднее. Вдруг прямо среди речи опять возникает шум, говор, а то и хихиканье. И понимают уж сидящие во главе стола, что надо бы прекратить выступления, но и прекратить их нельзя: не каждый выговорился, не за всех еще выпито. Жуть!»

Никуда не денешься, ничего не скажешь, действительно, жуть!

Какая это истинно неприглядная картина знаменитого грузинского стола!

Каким пронизывающим глазом увиденные детали!

Да, жуть, жуть, жуть!!!

Но...

Виктор Петрович! Великодушно прошу прощения, коленопреклоненный прошу прощения! Если хотите, сочтите это за грузинское безумство, но простите, только простите: я разыграл Вас...

Ведь все это сказано не о грузинском застолье (хотя очень и очень похоже на него), а о... русском!

Да, о русском! Я лишь кое-где заменил слова, вместо «русского» – «грузинский», вместо «ведущего» – «тамада», вместо «мы» – «они»... Впрочем, все это Вы можете в самом нетронутым, первозданном виде прочесть в книге: «Бедствия с голубями». (Москва. Изд-во «Сов. писатель». 1984. Стр. 111-112).

... – Извините, что Вы соизволили спросить? Пожалуйста, скажите мне в левое

ухо, правое у меня вроде декорации: слуха лишился еще 44 года назад от двухпудового следовательского тумака... А-а, кто автор?

О-о, Владимир Солоухин, только вот беда – не знаю, входит ли он в Вашу первую обойму современных русских писателей, ну, если это зависело бы от меня – от читателя, конечно, без колебаний определил бы ему место в этой обойме, да к тому же не последнее и не предпоследнее.

Хочу заранее извиниться за эту длинную и витиеватую фразу:

Когда в конце шестидесятых годов некий доцент Агаев из Дагестана громкогласно заявил, вероятно, чтобы хотя бы с опозданием искупить грехи свыше тридцатилетней борьбы своего земляка, Шамиля против русских, по его конъюнктурному мнению, не завоевателей, а освободителей-просветителей (а до этого он специально сшил себе в Москве вельветовый пиджак с непомерно широкими лацканами в надежде получить многочисленные награды и знаки отличия), что уже наступила пора всем народам Советского Союза писать только на одном русском языке, то одним из первых, давших ему отпор, был Солоухин.

(Среди первых был и грузинский критик Бесо Жгенти, а земляк Агаева Расул Гамзатов взревел, словно кит, пронзенный гарпуном: если узнаю, что мой родной язык умрет завтра, то сегодня же покончу с собой...).

Вот пишу я эти корявые строки, а кто-то сзади подкрадывается ко мне (кто знает, может, и нечистая сила!) и журчит на ушко: «Остановись, Глупышкин, Солоухин – славянофил, Солоухин – славянофил»...

Ну и что ж! Ничего предосудительного я лично в этом не нахожу, и ничуть не удивлюсь, если мне скажут, что и Астафьев славянофил, и Распутин, и Белов... Не это плохо, а плохо то, когда тот или иной славянофил в то же время страдает разными «фобиями», ну, например, иудеофобией, грузинофобией, цыганофобией (любя при этом цыганские песни!) и т. п.

А Владимир Солоухин никакими такими «фобиями» не страдает и при своей безмерной любви к великому русскому народу, однако, не смотрит на малые народы бывшей царской империи свысока и не поддерживает еще крепко живучую традиционную неприязнь северян к южанам...

(Лет пять назад я оказался свидетелем одной забавной словесной перестрелки в автобусе, в столице нашей Родины... Не буду касаться причин заурядной транспортной стычки, приведу только ее кульминацию:

– Ах ты, длинноносый грузин! – выстрелил прямо в сердце темнокудрому брюнету блондин-северянин, а тот вместо того, чтобы горой стать на защиту вообще всех «длинноносых» южан, с гордостью древнего римлянина бросил обидчику в лицо:

– Я – армянин!

А блондин моментально же вылил на него ушат холодно-отрезвляющей воды:

– Что грузин, что армянин – одно г...).

Горестно переживая судьбу Зарядья (а, между прочим, Леонид Леонов еще в 1935 году в статье «Падение Зарядья» уже тогда, правда, не столь громко, предупредил: «...мне грустно сегодня и жаль чего-то... чего?»), Солоухин пишет в той же книге о бережном отношении к старине:

«В Тбилиси есть «Старый Тбилиси». Это полные очарования и дыхания истории, уютные узкие и кривые улочки и переулочки, образованные характернейшими, неповторимо оригинальными домами – каждый

когда-то был на одну семью. Для того чтобы попасть в эти кварталы, в кварталы «старого Тбилиси», надо от шумной и современной площади Ленина пройти каких-нибудь двести-триста шагов. Если бы кому-нибудь пришло в голову ликвидировать «Старый Тбилиси» и построить на его месте огромное современное здание, это была бы ничем и никогда невозполнимая потеря».

Прочитав это, я вовсе не хочу, чтобы Вы подумали, – «Ах, какие умницы эти грузины, как они берегут свою седую старину, и природу тоже...»

В том же Тбилиси, в конце проспекта Руставели, возвышался широковетвистый, двухсотлетний красавец-платан... И в наши дни, когда у нас конца-края нет разговорам о защите окружающей среды, именно ее «защитники» глубокой ночью тайком подкралась к нему и... срубили! Срубили и впрямь достопримечательность центра города, и без того крайне бедного зеленой растительностью, и спешно, еще до наступления рассвета, вывезли зеленого великана, а то место тщательно заасфальтировали.

И все это сделано было для того, чтобы машинам не приходилось у этого «столба» чуть-чуть сворачивать, а, значит, на какую-то долю уменьшать скорость.

Несколько лет назад, как Вы знаете, и шепотом не говорили о благотворности гласности для общества, поэтому мы, горожане, бывшие (?) винтики, до сих пор не знаем, чья руководящая рука была замешана в этом, без преувеличения, злодеянии, ибо запросто, без благословения какого-нибудь современного «губернатора с фаршированной головой» это дикое убийство Зеленого Друга не состоялось бы...

Что ж, приходится повторяться, Грузия – страна контрастов, и в мире природы, и в мире людей, и в мире животных, где можно встретить не только осла, но...

О, к слову, Вы ведь так жалеете наших бедных ослов...

«Мы ехали долго... реже видели... дремлющих на ходу, облезлых от работы осликов, запряженных в повозку с непомерно огромными, почти мельничными колесами»...

При всем моем уважении к ослам (не к двуногим, разумеется)... Поневоле и, может быть, совсем не ко времени и не к месту приходит на память один случай, происшедший у меня на глазах в подмосковном лесу, в районе Истры: уже немолодой, по-видимому, подвыпивший мужчина, как банный лист пристал к прекрасной незнакомке, в одиночку блуждающей по лесу в поисках грибов... И она, когда лопнуло терпение:

– Отстаньте от меня! Осел!

– Думаете, оскорбили! Ни на копейку! Осел – благородное животное.

Безусловно! Осел, например, как бы его ни мучила жажда, ни за что не выпьет из мутного источника. Осел верен в дружбе, в особенности с детьми, а что касается его пресловутого упрямства, все это клевета, выдуманная теми бездушными людьми, которые порою нагружают многострадального длинноухого поклажей, в два раза превышающей его собственный вес, да к тому же еще и требуют, что бы он мчался, как чистокровный скакун бедуина.

Да, осел – великодушное животное, но заносчивые, чванливые грузины из Западной Грузии считали зазорным иметь его еще до изобретения механически передвигающегося тарантаса.

Как видите, у меня специально подчеркнута – Западная, ибо в Восточной Грузии, наоборот, искони существовал чуть ли не культ осла! (Вот Вам и еще один грузинский «контраст»).

...И восточные грузины порою язвительно подтрунивали над западными: «Да чем же они сами не ослы?! Груз, что ослы должны везти, сами несут на своих спинах, и только из-за того, что стыдятся ослиного крика в своем дворе».

...А что это за повозка у Вас, Виктор Петрович, «с непомерно огромными, почти мельничными колесами?»

Я, человек, выросший, в основном, в деревне, именно в Западной Грузии, но описанные Вами повозки видел лишь в кинофильмах из украинской жизни времен борьбы против Махно, да еще в кинематографических цыганских таборах.

Наша «повозка» – это арба, совсем небольшого размера, с двумя маленькими колесами, так сказать, с низкой посадкой, а роль передних колес выполняют деревянные полозья лыж. Что ж, люди еще в доисторические времена стали приспособливаться к профилю горных дорог, вернее, к сплошному бездорожью, от которого, кстати, не очень далеко ушли мы и в наше время.

Вам делает честь, что Вы не только наших «облезлых осликов» жалеете, но и *«костлявых быков» и «всеми брошенных кляч, бывших когда-то конями, может, и жеребцами джигитов»...*

Жаль, что мне придется Вас разочаровать: джигиты у нас давным-давно перевелись (а в начале века они и в американских цирках выступали), и сиротливо пасущихся их кляч тоже редко где увидеть можно, а то «автоджигиты» немедля сдали бы их зоопарку на съедение львам, разумеется, за плату.

Да, эти «автоджигиты»!

К нашему великому несчастью, их расплодилось такое множество, тьма-тьмушая! Многие из них не только считают непристойным иметь резвого коня, но даже малолитражку «Запорожец» ставят ниже облезлого ишака.

Вы же пишете о *«мальчиках», «гоняющих машины на пределе всех скоростей».*

«изображая потомков храбрых джигитов, павших, правда, не ради пустой забавы – за свою землю павших, за детей и матерей, за свой народ».

Вы в этом совершенно правы, и все это сушая правда, и спасибо Вам за эту пощечину, которую нанесли нам за нашу дурацкую автоманию.

С другой стороны, не буду скрывать, мне приятно, что я точно такую же мысль высказал еще лет двадцать назад в одной своей «искажающей нашу героическую действительность» и поэтому до сих пор еще не поставленной комедии, но только не в автомобильной, а в футбольной сфере.

Мне ведомо, что Вы и драматург, автор пьес «Черемуха» и «Прости меня», так что, надеюсь, не будете корить меня, если ознакомлю Вас с одной сценкой из этой пьесы:

С о с е д к а (входит): – О, я со страшной вестью... У Нестора Абаидзе... инфаркт!

Х о з я и н : – Что Вы! Когда это случилось?

С о с е д к а : – Вчера. Говорят, московское «Торпедо» нам такой гол забило... Ба-ац – в самое сердце Нестору, как торпеда...

Х о з я й к а : – Господи! Какой великий патриот сражен на поле брани!

С о с е д к а : – Оставь, пожалуйста! Тоже мне поле брани – стадион... А какой он патриот, позвольте мне знать: за пару сосисок, даже без горчицы, всю отчизну продаст... Боже мой, какое удивительное время настало! Наши предки посвящали свою жизнь Родине, а их потомки – футбольному полю, игре в мяч!

Х о з я и н : – Вспомните Маркса: «История повторяется дважды: один раз, как трагедия, а второй раз, как фарс».

(«Только комедии». Москва, 1972).

...Да это зловеющий наш недуг... Не футбол, конечно! Что там футбол! Как бы ни возводили его в верхнюю иерархию национального престижа, – все же игра, а вот автомобиль... В неумелых руках чокнутых, «храбрых», пьяных водителей – это игра со смертью, которая часто оканчивается ее победой, и таких исходов у нас многие сотни...

Вы, возможно, заметили, в этом послании я нигде не отзываюсь лестно о Никите Сергеевиче Хрущеве, но на этот раз, объективности ради, не могу не отдать ему

должное: он ратовал за широкое развитие общественного транспорта, а не частного, индивидуального. Вероятно, он исходил из того, что дорог у нас пока мало, а те, что есть, огромное большинство из них, в таком чудовищном, первобытном состоянии, что по ним даже дедовским телегам трудно проехать...

Это, во-первых, а во-вторых, машины стоят дорого, их честные труженики вряд ли смогут приобрести на свои, фактически не существующие, трудовые сбережения, а это, хочешь не хочешь, порождает...

Нет, не буду рассуждать в масштабе всей страны, ограничусь только «Грузией», но только не поймите, пожалуйста, так, что этим самобичеванием я намерен доставить кому-то особую радость, ибо этой нехорошей и все больше распространяющейся болезнью страдают не одни только грузины...

Индивидуальная автомобилизация внесла в нашу повседневную жизнь гораздо больше бедствий, чем пользы и радости. Машина породила зависть, ложную авторитетность, непомерно облегчила и увеличила преступные деяния; став идолом, она растлеывает молодежь и физически, и нравственно...

Словом, мы, как народ, оказались не готовы к ней ни в смысле более или менее удобных дорог, ни психологически...

Французы говорят: люди водят машины так, как поступают в жизни.

А мы водим еще хуже, чем поступаем в жизни.

Европа хотя и приблизилась к нам по сравнению с минувшим веком, – ведь ныне за несколько часов можно долететь до Парижа, – а вот азиатами остаемся по-прежнему, даже еще большими азиатами, чем мы были ровно сто лет назад, когда первый автомобиль Бенца появился на дорогах Германии, а предкам нашим приходилось добираться до сердцевины Франции в течение многих, многих дней.

Да, крайне злую шутку сыграл с нами мотор внутреннего сгорания, вместе с ним горим и мы, как говорится, со всеми потрохами: автоаварии уносят у нас немало жизней, преимущественно молодых мужского пола...

Где стол был яств, там гроб стоит...

И это каждый день, каждый день!.. И мы так привыкли к смерти на дорогах, как к утреннему умыванию... И это страшно, страшно...

Если ты даже едешь со светлой головой и скрупулезно соблюдаешь все правила уличного движения, то это еще не значит, что ты гарантирован от роковой беды: в тебя может врезаться и с противоположной стороны мчащийся вдребезги пьяный, которому уже не подчиняется рулевое управление... 9-го июля недалеко от родины Сталина именно такой случай погубил всю семью, пять человек, детей, отца и беременную мать...

И если такая ужасная трагедия разыгралась бы в безумном, безумном, безумном капиталистическом мире, скажем, в Англии или Панаме, то ТАСС сразу же сообщил бы нам об этом, а вот когда такое случается в нашей какой-нибудь мудрой, мудрой-премудрой республике, то тогда... Ну, зачем же расстраивать наших милых трудящихся, скажем, нефтяников Тюмени или украинских свекловодов!..

Да, пока такой убаюкивающей гласностью воспитываемся мы, советские люди...

Во многих странах мира (Дания, Норвегия, Португалия, Югославия, Канада, Япония), намного превосходящих Грузию и по численности населения и по культуре быта, строжайше наказывают пьяных водителей, вплоть до тюремного заключения, конфискации машины и лишения водительских прав... навсегда!!!

А у нас... мм... Видимо, исходя из славного советского гуманизма, лишают прав на шесть месяцев, ну, на год, на два, на три (большой частью это зависит от размера взятки), но они, «лишенцы», если не все, то, во всяком случае, многие из них по-прежнему без боязни и без прав сломя голову мчатся вверх и вниз, вниз и вверх...

Ну, если б они только себе ломали головы, это еще куда ни шло, но они отнимают жизнь и у ни в чем не повинных людей, иногда даже на тротуарах.

Я понимаю, что принять общесоюзный строжайший закон против пьяных водителей – дело, наверно, трудное и хлопотное, ведь таких пьянчужек за рулем бесчисленное множество, и, если это было бы лишь локальным явлением (читай – трагедией), тогда не сняли бы в Москве фильм «Смерть на колесах» и не показали бы по Центральному телевидению 21 июля.*

Спрашивается, как можно искоренить пьянство среди населения в масштабе всей страны, если мы не справляемся даже с пьяными водителями – этими потенциальными самоубийцами и убийцами, несущими обществу неизмеримые душевные страдания и материальный урон?!

А они ведь не космонавты, чтобы их лелеять и оберегать от общественного гнева: сегодня водительская профессия самая доступная, самая распространенная, но раз у нас не решаются лишить этих моторизованных безумцев «высокого сана» в общесоюзном масштабе, то для Грузии, т о л ь к о для Грузии, принять такой «сепаратный» закон все же, по-моему, можно и, несомненно, крайне нужно, ну, хотя бы в экспериментальном порядке, пусть даже для урока всей стране!

По этому закону у пьяных водителей на месте же без суда и следствия должны конфисковать машину с лишением навсегда водительских прав, как это практикуется в 120-миллионной Японии, для которой, казалось бы, потеря нескольких тысяч жизней в год на дорогах ничего не должна значить, но нет: японцы народ умный и жизнью каждого своего гражданина дорожат не только на трибуне и на бумаге...

Да, такой закон для Грузии чрезвычайно необходим, он сохранит жизнь многим «Камикадзе» и их жертвам. (Вы, конечно, знаете, что этой «грузинской фамилией» в Японии называют добровольцев-смертников).

Я здесь этот предлагаемый закон рисую, так сказать, одним мазком, а он разработан мною (смейтесь, пожалуйста, смех, как уверяют шведские медики, укрепляет здоровье!) почти по-соломоновски мудро, всесторонне и детально с учетом и нечистых на руку автоинспекторов, и наших столь уж неподкупных судей.

(В «балной» Грузии выносят самые мягкие, наверно, во всей нашей стране приговоры. Скинутый год стоит... Нет, не выдам «секрета» и того не скажу, что не раз бывал и на таких судебных заседаниях: судья – взяточник, прокурор – взяточник, защитник – посредник во взяточничестве судят взяточника!)...

Да, метастазы взяточничества и коррупции так повсеместно распространились, что честный человек порою стесняется делать добро, боясь, как бы не подумали, что он делает это из-за корысти, ради своего блага, ради барашка в бумажке).

Думается, небезынтересно будет Вам узнать, что, когда я своими «законными мыслями» поделился с одним нашим законодателем (назовем его условно Ликургадзе – от имени Ликурга), то он...

Давайте, Виктор Петрович, допустим, будто мы с Вами сейчас смотрим в ненавистном Вам Доме творчества детективную киноленту, и вдруг она оборвалась, и пока ее починят и зал, заполненный членами Союза писателей, будет неистово кричать в адрес бедного киномеханика – «Сапожник!» «Акушерка!» – я Вам коротко напомним одну забавную историю, не менее интересную, чем та, что разыгрывается на экране...

* Прости, господи, но рад, что эта моя тревожная озабоченность не оказалась беспочвенной и раздутой; много позже, когда писались те строки, в «Известиях» прочитал еще более страшное:

«Сводки о дорожно-транспортных происшествиях, которые каждые сутки поступают в Главное управление ГАИ МВД СССР, напоминают донесения с полей сражения. Погибли, ранены... Суммированные цифры складываются в картину катастрофы, перед которой бледнеют потери, связанные с грозными стихийными бедствиями. Ежегодно в стране в автопроисшествиях гибнут десятки тысяч людей – население целого города исчезает в мирное время»...

* *
*

Спустя год после Вашего рождения, в одном небольшом американском городе судили школьного учителя за то, что он сказал своим ученикам, будто человек путем эволюции произошел от обезьяны...

И, узнав это, вероятно, от своих детишек-учеников, все взрослое население города встало от ярости на дыбы: как же это так, мы, люди, произошли от противной макаки, пусть даже от могучего орангутанга или гориллы, мы – высшее создание Всевышнего, человек – венец природы!

И вот я хочу спросить Вас, разумеется, вовсе не требуя ответа: если скажем нашим, в широком понимании этого прекрасного слова и, к сожалению, уже изрядно потускневшего, **товарищам**, независимо от их национальности и вероисповедания, что мы, советские люди, оказывается, произошли от смеси, к примеру, полосатой гиены и серовато-желтого шакала, как Вы думаете, кто-нибудь из нас придет в ярость от такой неслыханной клеветы?

Признаюсь честно: я-то в порядке установления истины уже спрашивал в разных местах и у разных людей, но, к сожалению, никто из них не только не обиделся и не подал на меня хотя бы в товарищеский суд, но, увы, многие назвали нашими предтечами даже более неблагородных животных, чем шакал и гиена с лисой.

Ну, я, конечно, понимаю, что это говорит о нашей воинственной антирелигиозности (помните журнал «Безбожник»?!! Одно название чего стоит!), но...

Боюсь спросить, но все же спрошу чуть слышно: а принесла ли она нам, людям, хоть капельку пользы? Сделала ли она нас чище, справедливее, совестливее, одним словом – благороднее?

У нас в Тбилиси, например, зорко следят, кто из молодых людей-комсомольцев заходит в церковь, – о, лишь бы не туда, а так, куда хочешь, – хоть в подпольный вертеп, хоть в Куру бросайся...

А вот в Польше костелов строят больше, чем домов культуры; там 90% населения верующие, и среди них, между прочим, немало коммунистов – членов правящей партии, но это вовсе не подрывает основы государственной власти...

А мы за многие десятилетия никак не смогли убедиться в том, что сперва уголок Ленина, а потом красный уголок, несмотря на нашу неустанную наступательную агитацию, так и не заменил тот уголок, где раньше висела икона с изображением Божьей Матери!

Не буду касаться вопроса в масштабе всей огромной страны – это не в моей компетенции, но что касается Грузии... Насколько я знаю из устной статистики, преступность в сорок миллионной верующей социалистической Польше, в сравнении с пяти миллионной безбожной социалистической Грузией ниже...

И вот поневоле возникает вопрос: что лучше – верить, скажем, в несуществующего бога и быть порядочным – не убивать, не красть, не ябедничать, не прелюбодействовать, любить ближнего, как самого себя или...

Не верить в бога, но зато иметь головы наши и руки наши свободными для сотворения всевозможных антихристовых черных дел?!

И как Вы думаете, это ускорит построение лучезарного общества, называемого коммунизмом?!

Вы, возможно, помните, Никита Хрущев в одной из своих многочисленных речей пообещал нам наступление коммунизма в 1980 году, но к сожалению, в том году двери нашей страны приоткрыл не коммунизм, а Олимпиада...

Впрочем, мы и Олимпиаде были весьма рады, но она длилась всего 16 дней, а коммунизм, как известно, должен прийти на вечные времена, как неизменяемая общественная формация.

(Диалектический материализм, как видно, только в этом случае допускает исключение из правил, а так, кто не знает его незыблемое, основное кредо – все течет, все изменяется).

Итак... Когда я своими «законными мыслями» против автоубийц и автосоую-

бийц поделился с одним нашим законодателем Ликургадзе...

О да! У нас есть свое законодательство, как есть и Министерство иностранных дел, которое владеет и тщательно охраняет сервиз севрского фарфора на 12 персон, в последний раз употребленный во время приезда к нам непальского короля Дэва Шава Хандра. (Это было так давно, что за точность фамилии Его Величества уже не ручаюсь.

Кстати, это тот король Хандра, который осматривал Третьяковскую галерею, не снимая солнцезащитных очков)!

* *
*

Ух, опять придется возвращаться...

...И когда я с одним нашим законодателем... Он с грустью в голосе признался, закон этот, мол, очень и очень нужен, он, безусловно, принесет большую пользу и образумит если не всех, то многие безрассудные сорвиголовы, но...

Москва не разрешит! Только для одной республики не разрешит, а для всего Союза такого закона не примет, – кем же тогда этих пьянчужек немедля заменить? А не заменить – сразу же пострадают многие отрасли народного хозяйства. К тому же, дружище, мы не полуфеодалная, полуотсталая Япония и не королевская Норвегия, где однажды за нарушение правил уличного движения на две недели упрятали в тюрьму молодого члена королевской семьи, (а у нас и пальцем не тронь даже сына третьего секретаря райкома).

...Да, того учителя из штата Теннесси, как оскорбителя человеческого рода, приговорили... Нет, не к тюремному заключению, а к денежному штрафу.

(Как видите, легко отделался этот хулиган Творца, Творца, способного произвести на свет и Льва Толстого, и извозчика Петрова, который в Москве в двадцатые годы завлекал в подвал своего дома людей разных возрастов и убивал их из садистских побуждений).

Эту давнюю, но до сих пор у нас не забытую историю (позор Америке!) я вспомнил только потому, что тот учитель Скопе, если б он жил в другом штате Америки, ну, хотя бы в известной своим оголтелым расизмом Алабаме, его бы за такие проповеди не осудили и словесно, ибо в разных штатах разные законодательства, иногда довольно существенно отличающиеся друг от друга.

А у нас, во всех наших республиках, как будто и есть собственные Уголовные кодексы, но они так похожи друг на друга, как календари одного тиража.

А вот недуги и болячки у всех у нас разные, и лечить их надо по-разному, а не так, как в молюеровские времена, когда осмеянные великим французским драматургом эскулапы всем больным выписывали... клизму.

Ваш друг Валентин Распутин, между прочим, чья пьеса «Живи и помни» была поставлена в Тбилисском театре им. Марджанишвили в 1983 году, уверяет нас, что раз мы живем в одном доме (разумеется, не вынужденно, а добровольно!), то и должны, обязаны следить за здоровьем друг друга.

Если это так, то вы, наши старшие братья, высокоавторитетные, знаменитые писатели, к чьим нелюбимым словам прислушиваются и сильные мира сего, и если действительно вас беспокоит пошатнувшееся здоровье младшего брата, то будьте нашими добрыми врачами и потрудитесь выписать такое лекарство, благодаря которому мы, утром выходя из дома, не боялись бы весь день, «что эти сумасшедшие кутаисские автогонщики врежутся в нас». (Впрочем, только ли кутаисские?!).

Конечно, в массовых автоавариях на наших дорогах не сибиряки и не таджики виноваты, виноваты мы сами же, – ну, что поделать, в многодетной семье, состоящей из пятнадцати братьев, не все разумны, природа не так щедра, но, Виктор Петрович, наше и без того слабое здоровье еще сильнее и глубже подтачивает другая болезнь, которая, кстати, вовсе не по нашей глупости, «врезалась» в нас...

Вы как-то между прочим, походя, пишете о «согбенных женщинах», которых видели на чайных плантациях... Не Вам, разумеется, но нам об этих «согбенных

женщинах» писать и говорить «походя», «между прочим» было бы кощунством...

Эти «согбенные женщины» – великое наше национальное горе, а их ведь тысячи, десятки тысяч...

У этих женщин от «согбенности на чайных плантациях» из поколения в поколение перерождается то, что делает женщину матерью...

И результаты, как говорится, налицо: в районах, где выращивают чай, с каждым годом падает и падает рождаемость, и не так уж далек тот день, когда тревожный колокольный звон возвестит (может быть, и на радость некоторым «братьям»!) о полном вымирании аборигенов!..

Спрашивается, где разум и гуманизм (только не бумажный!) тех, кто обязывает крошечную Грузию, даже ее небольшую часть – несколько миниатюрных районов Западной Грузии – напоить чаем... шестую часть мира?!

270 миллионов граждан!

Да это же фантастический по величине самовар!

Я не знаю, как в этом году, но два года назад у нас план сбора чая равнялся... 650 тысячам тонн!

Трудно даже представить: шестьсот пятьдесят тысяч тонн!

Даже Индия...

Как видите, даже солнцелюбивая Индия не заготавливает столько, а она круглый год может и собирает чай, мы же – лишь с мая по октябрь, да к тому же очень часто при неблагоприятных погодных условиях; в последние годы в особенности, в этих районах непрерывно лили дожди...

Пожалуйста, хоть слегка вникните в эту официальную справку: площадь Грузии – 69,7 тыс. км², а Индии – 3,3 млн. км²; население Грузии около 5 миллионов (в а «чайных» районах всего несколько десятков тысяч, да и это по переписи 1979 года, – с тех пор население там вряд ли прибавилось, если не убавилось)... Население же Индии по переписи 1976 года – 610 миллионов! (Нетрудно представить, насколько оно могло увеличиться за 10 лет!..).

И разве это благоразумно, разве гуманно взваливать рассчитанную на индийского слона тяжесть на микроскопическую спину грузинского муравья?!

А вы, то есть наши братья во всех уголках Советского Союза, упрекаете нас за низкое качество грузинского чая и хотите, чтобы он не уступал по качеству ни индийскому, ни цейлонскому, ни китайскому...

Такое желание, кстати, весьма похоже на то «кредо», о котором писал я в начале этого послания: приготовить сациви из индейки без индейки.

Ни климат, ни почва не позволят нам собирать сотни тысяч тонн высокосортного чая. При таком немислимо гигантском плане мы можем снабжать вас только чаеобразным месивом...

К глубочайшему сожалению!

Вот вы, первоклассные русские писатели, и не только писатели-сибиряки, так болеете, я бы сказал, гневно болеете за ваш Байкал, за северные реки, которым угрожает переброска с привычных русел...

(Дело это, между прочим, не новое. «Мы не можем ждать милостей от природы,

взять их у нее – наша задача», с этой мичуринской задачей мы еще в конце двадцатых годов «отлично» справились: лишили Кутаиси украшающей его реки Риони, перебросив ее «в сторону» ради ГЭС, чьей мощности, к слову сказать, теперь едва хватает телевизорам обезвоженного города, а вот реку все же не возвращают в прежнее русло.

Диву даешься: наши далекие предки, по образованности стоявшие намного ниже нас, города строили именно на берегах рек, а мы, проникшие даже в царство Ильи пророка – в космос, порой совершаем такие несуразности).

Уже, наверное, в третий раз читаю эти грустные строки:

«Последний родник на окраине моего родного села был придушен лесхозовским трактором, мимоходом, гусеницей заткнувшим его желтый, песчаный, словно у птенца, доверчиво открытый рот».

Не сомневаюсь, когда Вы их писали, у Вас сжималось сердце.

Хочется думать, что Вы не удивились тому, что и нам, Вашим коллегам, нестерпимо было больно и теперь, естественно, горестно, когда, расширяя чайные плантации, безжалостно вырубали прекрасные леса, редкие деревья, такие, например, как дзелква, самшит, лавровишня, бамбук, карагач, истинную цену которым среди нас лучше всех знает обожаемый всеми читающими грузинами Леонид Максимович Леонов – первый друг Зеленого Друга!..

Когда в начале нынешнего века Николаю II с радостью доложили, что недалеко от Батуми, в небольшой местности Чаква можно, оказывается, возделывать чай, он на докладной, недолго раздумывая, написал:

«Как мне известно, чай требует колониального труда, и мне не хотелось, чтобы такая прекрасная нация, как грузины, перерождалась».

И если даже Николай II, прозванный Кровавым, не желал нашего перерождения в «паршивую нацию» и полнейшего вымирания, да это еще в то время, когда все мы жили в ненавистной нам тюрьме народов – ведь так окрестили Российскую империю двух Николаев и трех Александров выдающиеся русские марксисты, и не только они...

И что ж теперь с нами происходит, в дни нашего не только братства, но чуть ли не родства по советской крови, когда все мы живем в одном доме, в ласковом коммунальном доме, где, как об этом, усмехнувшись, сказал бы Бернард Шоу, не разбиваются сердца...

Хотя это было давным-давно, но все же можно представить: если б Николаю II сказали, что не только маленькую Чакву, а почти всю Западную Грузию можно колонизировать под чай, к тому же не совсем похожий на настоящий, ароматный, он, надо полагать, эту идею, даже не посоветовавшись с Гришкой Распутиным, счел бы для своей империи неуместной, вредной, а возможно, даже дикой...

Я, конечно, понимаю, что теперь другие времена, что тогда Россия, опираясь лишь на соху, всю Европу кормила хлебом, а теперь нам и для хлеба нужна валюта, поэтому, может, и не везде, но во многих регионах страны и такой чай сойдет – лишь бы при долгом настое хоть белесый цвет получился.

(Как это ни огорчительно для сборщиков чая и для пьющих его, и такой цвет не всегда получается).

Я понимаю и без напоминания извне, что Советский Союз – наш общий дом, наша общая Родина, и, когда нужно строить, например, БАМ, имеющий для всей страны не только хозяйственное, но и военное-стратегическое значение, ее должны строить и грузины, и армяне, и азербайджанцы, и башкиры, и калмыки, и литовцы, и молдаване, и... Короче говоря, все до единого: и северяне, и южане, даже во вред своему здоровью, но, естественно, не ценой жизни...

Это только на войне, будь во веки веков проклят тот, кто ее выдумал и кто ее первым начинает!

В минувшей войне только одна маленькая Грузия потеряла, самое меньшее, 300 тысяч своих сыновей, и все молодых: это же просто истребление, в потенции,

всего народа наполовину...

Хочется воспользоваться случаем и попутно отметить, что многие узколобые «Иваны Прокофьичи» (и не только узколобые) нисколько не сомневались, что Сталин покровительствовал грузинам: будто бы нас и в армию не призывал, и налогов мы не платили и т. д., и т. п.

Но Сталин не был бы Сталиным, если б он кого-либо выделял особо среди народов Советского Союза, кроме, пожалуй, русского (вспомним его знаменитый тост, провозглашенный после окончания войны, в 1945 году).

Сталин для своих сородичей особенно хорошего ничего не сделал, а вот плохого... Достаточно сказать, что в 1937 году с его благословения Берия истребил весь цвет грузинской поистине настоящей интеллигенции – совести народа, а он сам лично не пощадил даже брата своей первой жены, ученого Александра Сванидзе, о котором вот что можно прочесть в «Советском энциклопедическом словаре»:

«...Участник гражданской войны... Торгпред СССР в Германии, пред. Правления Внешторгбанка, зам. пред. Госбанка СССР. Труды по истории Древнего Востока».

Да, на счету Сталина уйма тяжких грехов, так что вряд ли стоит нам следовать его примеру и приписывать кому-либо, в данном случае самому Сталину, несуществующие, выдуманные прегрешения. Так, например, десять лет назад одна дама-доцент (теперь, наверно, уже профессор) Ереванского педагогического института Маргарита Левоновна А. в Переделкине экспансивно убеждала меня в том, что Сталин, дескать, собирался выселить всех армян из Армении... Для большей аргументации своего обвинения она называла и место «Новой Армении», якобы указанное самим Сталиным: даже не южный, а Северный Казахстан, где, с ее слов, «властвуют якутские морозы, свирепствуют пыльные ураганы, где не только нежные армянские персики, но и дикая яблоня не растет».

Моя досточтимая собеседница совсем забыла, что в царстве Сталина постоянно находились на самых высоких постах и Микоян, и Баграмян, и Тевосян, и Акопов, и что именно Сталин даже в самые трудные послевоенные годы собрал во многих странах мира почти до трехсот тысяч армян-репатриантов и поселил их в «Старой Армении», а о грузинах, проживающих в Иране по воле злой судьбы, не нашел время вспомнить.

«...Требовать благодарности – глупость, не быть благодарным – подлость» – так определяет сущность этих противоположных человеческих качеств крупнейший русский историк В. О. Ключевский.

...Немало евреев обвиняет Сталина в антисемитизме, но... грузин и... анти-семит? Это вообще неслыханно, просто немыслимо!

На втором съезде сионистов в 1902 году раввин Давид Баазов свою речь начал так:

– Я из той маленькой христианской страны, из Грузии, где мы, евреи, уже свыше двух тысяч лет живем и не знаем, что такое нелюбовь к евреям, а такого слова, как «погром», в грузинском языке и вовсе нет*.

* Позднее примечание (март 1989 г.): крайне интересно, что грузинские евреи, уехавшие в Израиль, не порывают связи с Грузией и не остывает их любовь к своей бывшей родине.

И свои сыновние чувства они выражают не только словесными делами: в Израиле в данное время функционируют два грузинских театра, до двадцати ансамблей грузинского танца и песни, выходят газеты на грузинском языке, даже дети, родившиеся уже там, приобщаются к грузинской речи.

Конечно, это редкое явление, и оно кажется еще более уникальным на фоне того, что не так давно «благодарных братьев», проживающих на грузинской земле, тайком, глубокой ночью намалевал огромными буквами в разных подземных переходах города Тбилиси: «Смерть грузинам»!..

Кстати, этот «призыв» хотя и был написан по-русски, но он вовсе не принадлежал русским, да и молодым людям тоже – выходцам из смуглой Индии или из черной Африки, обучающимся в грузинских вузах.

Да, все это так, но вот Сталин... Впрочем, большая политика в зависимости от ситуации на что только не подтолкнет, тем более, если тебе «на помощь» приходят разнокалиберные рюмины и тимошуки...

И все-таки евреи, наши и не наши, т. е. живущие в других странах, имя Сталина, думается, должны произносить хотя бы с некоторой благодарностью, ибо если б Гитлер одолел Сталина, то тот не ограничился бы только шестью миллионами уже загубленных еврейских жизней.

Федор Абрамов в своем выступлении в Останкино (в 1981 году) с невыразимой горечью сказал: «Сколько русских гениев полегло в землю в этой войне»...

Он не сказал, сколько украинских, эстонских, еврейских, армянских, литовских, киргизских...

Нет, – русских гениев...

И этим я вовсе не хочу бросить тень неуважения на его светлую память, – он был, по возможности, всегда искренен и за письменным столом, и на трибуне еще задолго до провозглашения правды новым фундаментом нашей жизни.

Но правда и в том, что мы, советские народы, как бы дружны и едины ни были в своих стремлениях и взаимоотношениях и сколько БАМов бы ни строили с завидным энтузиазмом и на одном дыхании, все равно, все мы в первую очередь будем оплакивать именно своего покойника, что вполне естественно, – это в природе человека.

...На БАМе, в частности, мои земляки построили всеми признанную прекрасной Нию-Грузинскую, а теперь заканчивают Икабью...

И это в сибирскую стужу, в метель, в крепчайшие морозы, что для южан невероятно тяжело...

Да, я это как-то еще понимаю, но не могу понять, когда грузин (и других южан, наверное) посылают, скажем, в Вологду строить... коровник, сушильщик... Или же в Смоленск, в Пензу, то крышу починить, то баню отремонтировать, то это, тото...

В середине января этого года в Тюмень послали 250 грузинских юношей; тогда в Тбилиси стояла мягкая, солнечная погода, а в Тюмени в дни их приезда морозы доходили до 35 градусов!

– О, дорогие наши северные друзья, поймите нас правильно, мы как-никак все же родились и выросли в теплом крае, «в жаркой Сибири»! Конечно, мы вовсе не ласточки и не нежные фиалки, но мы, ей-богу, и не Ермаки Тимофеевичи!

Эту нашу боль, Виктор Петрович, думается, острее других Вы можете почувствовать, возможно, даже и посочувствовать; Вы же только что признались в одном из августовских номеров «Огонька»:

«В тягость становится лишний перелет в Москву, давит разница во времени».

А ведь Вы с ног до головы закаленный, кондовый сибиряк, а не чахлое оранжерейное растение, вроде нас, на которых разница во времени, да еще такая разница (Тбилиси – Красноярск!), знаете...

Беда наша еще и в том, что к вам посылают не пузатых наших тунеядцев, дабы наказать их и исправить с помощью комариного лета и зимнего обмораживания длинных грузинских носов, а посылают самых отборных, проверенных ребят.

Сегодня, может быть, и смешно вспомнить, что, провожая партию молодых людей в далекий Уренгой, с трибуны пожелал им счастливой дороги и продуктивной работы «во глубине сибирских руд» («держите себя достойно, негативными поступками не позорьте Грузию!») именно тот, кто в знак протеста против «большой Грузии» одним из первых покинул заседание писательского съезда!

(Ну откуда мог он знать, бедный, что через пять месяцев один наш современник, уважаемый сибиряк, и его бросит в «негативную» грузинскую воду, где обитают рахитичные пескари).

...Нет-нет, этих парней не отправляют в суровую Сибирь, как каторжан или как рекрутов Николая I, но и – если сказать прямо и откровенно, по-абрамовски, – ни-

какой сибирский патриотизм туда их не влечет... Здесь лишь пряник, слегка покрытый яблочным повидлом (а выдается за медовый!), является приманкой: то машину обещают, то устройство в тамошние вузы...

И то и другое, смею думать, Вы со мной согласитесь, развращает их, а ведь нынче ведется борьба против всяких извращений, убивающих в человеке человечность.

(В настоящее время не одна тысяча грузин, знающих русский язык не лучше «Отара», «учится» во многих российских вузах. Спрашивается, как же они выдержали экзамены, за какие знания удостоили их чести быть студентами?)

Право, не знаю, как ответить: своими «красивыми глазами» мы развращаем вас или же вы нас – своей любовью к нашим «красивым глазам»?

Одно все же ясно: в размножении наших дипломированных неучей повинна и простертая длань нашего северного друга и брата).

Я понимаю, что во многих местах многомиллионной России, как это ни странно, не хватает рабочих рук...

(Зато вполне хватает, как и во всех других республиках, «ученых», «писателей», «мастеров искусств», «инженеров», «врачей», «коллежских регистраторов» всех мастей; только в одной Грузии с ее пятиллионным населением 41 министерство (включая комитеты), а в Америке, превосходящей Грузию по численности населения в 40 раз, – 16).

Но, позвольте Вас спросить, а что – у нас, в Грузии, рабочие руки в избытке?

Мы же не пятидесятиллионная Турция и не пятидесятивосьмиллионная Италия, снабжающие всю Западную Европу, как у нас говорят, даровой рабочей силой.

И в прошлом, и в позапрошлом, и в особенности в этом году, стихийные бедствия обрушились на нас одно за другим: то ливни, то перманентные грады, то землетрясения... Разрушенные дома, школы, больницы... Смытые дороги, унесенные мосты...

И сколько рабочих рук нужно для их восстановления? Очень, очень много, а где их взять?! И при этом наших студентов посылают на так называемую трудовую вахту... в соседний Краснодарский край, на который, кстати, в этом году ни земные, ни небесные силы, слава богу, не разгневались...

Но не этот край протягивает нам братскую руку помощи, а наоборот – мы ему...

И Север, конечно, Север, но нам хотелось бы, чтобы и оттуда к нам шло душевное тепло, а не веяло холодком...

Сказать по правде, все эти «наоборот», по моему наивному разумению, что-то не вяжутся ни с формальной логикой, ни с математической...

Дружба, если она не обоюдная и не равноправная, вряд ли может считаться дружбой; этот «афоризм» настолько элементарен и обыден, что нет смысла приписывать его какому-нибудь древнему мудрецу для многозначительности.

А раз так, то мы не должны давать повод внешним врагам и внутренним острякам говорить, что Советский Союз, мол, не псевдоним ли России?!

Я только что говорил о том, что наши юноши едут на Север даже в собачий холод только за «сладким пряником»: авось в награду примут нас, ну, если не в Иркутский, не в Новосибирский университеты, то на худой конец хоть в какой-нибудь рыбный институт.

Не думаю, чтобы кого-нибудь из них терзала бы ломоносовская жажда знаний, желание взобраться на вершины науки...

Лишь бы диплом заполучить, а потом посвятить себя скорее не своей специальности: экономист-плановик пойдет в официанты, а инженер-металлург будет торговать бижутерией...

Да, в нашей стране считается почти постыдным не иметь диплома о высшем образовании, хотя не иметь элементарных знаний (при аттестате зрелости!) никто

не стыдится.

О, среднее образование так у нас обесценилось, так девальвировалось, ибо... (Об этом «ибо» – ниже).

Вот Вы колете нас, утверждая, что неучи в Грузии пишут учебники даже по языкознанию...

В этом утверждении или, может быть, в злой шутке одновременно соседствует правда с неправдой. Правда то, что неучей (с аттестатами и дипломами!) у нас полным-полно. А неправда в том, что неучи у нас пишут учебники по языкознанию...

Языковедение – чуть ли не точная наука, а где требуется точность и логическое мышление, туда неучам не пробраться, даже в том обществе, – вспомним еще раз слова Платона, – где процветает лишь то, что оно само насаждает.

А ведь у нас, где хотите, и в ученом мире, в частности, так привольно летают и те, у кого от природы и рудиментов крыльев нет... У нас и Менделеев ученый, и некий Мандолошкин тоже ученый!

В одной молодежной газете прочитал ответ десятиклассницы на вопрос: «Кем хотите быть?» – «Мама у меня философ. И я тоже хочу стать философом».

Ни мир Соломона мудрого, ни мир Аристотеля, ни последующие за ними миры не дали и тысячной доли того количества «философов», которое развелось в советское время в нашей стране... Живет с нами в одном доме, этажом ниже, или этажом выше, человек, и вдруг он, бедный, в преклонном возрасте умирает, и мы, соседи, только теперь узнаем из некролога, что... «ушел из жизни...»

Нет, то, что ушел и больше никогда не вернется, мы это знали и без философии, но то, что он был философ, да еще известный, чего греха таить, об этом и не подозревали.

Лет двадцать назад один мой московский знакомый, в те времена довольно заметный театральный критик, Н. И. Громов, крайне удивился, узнав от меня, что в наших вузах без всякого труда преподают высшую математику на родном языке.

Не думаю, что он до конца поверил мне, теперь и в Вас сомневаюсь, поверите ли, но грузинская языковедческая школа настолько сильна и общеизвестна в мире, что невежды туда, как бы ни старались, никак не пролезут.

Проверить в точности, сколько ядерных боеголовок несут подводные лодки Америки, будет не то что трудно, но и невозможно, а вот проверить, действительно ли сравнительно молодой грузинский ученый-языковед Тамаз Гамкрелидзе совсем недавно произвел – без преувеличения! – переворот в индоевропеистике, за что многие иностранные академии избрали его своим почетным членом, а год назад Академия наук СССР – своим действительным членом, проще простого, конечно, при желании и любви к истине.

В нашей стране, как Вы давно знаете, действует закон всеобщего обязательного среднего образования, что выдается за великое достояние социалистического общества, на зависть капиталистическим странам и на радость африканским республикам.

Но это «великое достояние» уже явно подрывает и подтачивает фундамент советского общества, словно ракушки-моллюски дно гигантского корабля.

Нет сомнения, всеобщее обязательное среднее образование в конце концов принесет такую же непоправимую «пользу», как сплошная коллективизация принесла нашему сельскому хозяйству, которому, кстати говоря, подложенные еще Сталиным кислородные подушки – закрепление земли за колхозами навечно, разумеется, соответствующими актами и грамотами с Государственным гербом и печатью (о, сколько рисовой бумаги ушло на это!) – не облегчили тяжелого дыхания.

Вот Вам не нравится, и Вы в этом, конечно, до небес правы, когда осуждаете, я бы сказал, наш дикий обычай (но только в «простонародье» и, слава богу, уже постепенно исчезающий) заставлять гостя выпить большущий рог вина. Но насильно заставлять человека, иногда от природы явно к этому не способного, учиться, чтобы и он непременно окончил среднюю школу, разве это меньше достойно осуждения?!

По-моему, именно это – хочешь не хочешь, а учишься – в тысячу раз больше вреда приносит обществу и государству, чем «рог вина»: ты можешь не пойти в гости к «медведю», а в храм знаний – в школу – ходить обязан, по закону обязан!

И в силу этого закона школа поневоле обязана – учишься не учишься, но раз ходишь, пусть даже изредка, – на десятый год «обучения» преподнеси тебе документ, что ты зрел, как... среднеобразованный человек!

А уж коли таковым признали тебя официально, то и считаешь ниже своего достоинства заниматься «черной», физической работой.

И это еще где? В государстве, на гербе которого красуются символы самого благородного крестьянского труда – серп, и труда рабочего – молот!

(А в «гнилой» Англии в психическом отношении вполне нормальный, вовсе не эксцентричный лорд работал... почтальоном!

Между прочим, лорды хотя и чинно заседают в верхней палате, но за это никакого жалования и никакой пенсии не получают, а у нас... мм... Высокооплачиваемых синекур не счесть, их сотни тысяч! В той же Англии, где, кстати, не раз говорили, что Советская страна – рай для бездельников, только члены кабинета имеют персональных шоферов, а у нас... все, занимающие более или менее заметные должности!

Кстати, наши персональные «механические кучера» не очень отличаются от дореволюционных батраков: они не только развозят своих хозяев и членов их семей, но и выполняют всевозможные их домашние дела и поручения. Правда, не безвозмездно: в обмен за право халтурить в свободное время).

Типун мне на язык, но, кажется, что и новая школьная реформа ничего серьезного положительного не даст.

(...Наши дети, мол, стали умнее и... Давайте учить их – шестилеток! Но зачем же укорачивать «этим умным» золотое детство и еще больше удлинять безалаберное детство взрослых сынков, которое и без того длится в среднем до тридцати лет, а порою и до кончины обоих родителей?!).

В прошлом году «Комсомольская правда» напечатала в разное время две статьи с одним и тем же заглавием: «Надоело!».

Они, правда, касались вечерних школ, но ведь от них и «утренние» школы недалеко ушли...

В обеих статьях говорится о том, что все делается «для галочки»; как бедные учителя стараются «охватить» учащихся, как они унижаются, ходят по домам и чуть ли не на коленях упрашивают не имеющих среднего образования: хотя бы запишитесь, хотя бы просто запишитесь!..

«В вечерних школах во всех классах горит свет, вовремя дают звонки... только нет учеников».

«Ведь знаний-то никаких наши ученики не получают! Значит, речь идет только о том, чтобы снабдить всех аттестатами».

«Нам платят деньги за то, что мы приносим вред обществу».

Хотя все, о чем здесь сказано, происходит в России, а не в Грузии, но не думаю, чтобы и там стыдились получать деньги за обман, в котором они, в сущности, и не виноваты.

Мы гордимся на весь мир, что мы страна сплошной грамотности, а вот в Америке, судя по сообщениям нашей прессы, столько-то миллионов практически совершенно неграмотны (называют то 12, то 20, даже 30!), и в Англии их миллионы, во Франции тоже (к тому же каждый четвертый француз, оказывается, думает, что солнце вращается вокруг земли!), и в Италии немало этих несчастных, не умеющих ни читать, ни писать, однако все эти неграмотные, как ни удивительно, умеют безошибочно считать свои честным трудом заработанные деньги, к тому же цену времени знают отлично!

О, надо быть твердолобой свиньей, чтобы не признать: и Сталин тратил огром-

ные средства на наше поголовное образование, но только отец наш хотел, чтобы мы, его покорные дети, были бы так широко образованны, чтобы все плохое казалось нам хорошим и, не имея во рту халвы, кричали бы во весь голос: «О, сладко, сладко, ох, как сладко!»

Да, никуда не денешься, что правда, то правда, на Западе бесчисленное множество неграмотных, но давайте хоть теперь, когда горизонт наш несравненно расширился и над головой мы видим не только клочок неба, а почти весь небосвод, не будем скрывать правду в себе и скажем прямо: во многих странах Запады начальное обучение бесплатное.

(А в Австралии, которая, кстати, ни о каких революциях, ни о буржуазной, ни о пролетарской, никогда даже и слыхом не слыхивала, и высшее образование бесплатное, да еще там, в отличие от нас, посещение лекций, впрочем, как и во всех странах Запады, вольное, необязательное, по-видимому, исходя из того, что это еще не означает, что он в аудитории сразу же станет «весь внимание» и все то, что выпалит посредственный жрец науки, забросит в свою голову, словно шар в бильярдную лузу).

...Да, во многих странах Запады начальное обучение бесплатное («кое-где» даже с бесплатными завтраками!)... Разумеется, это не в частных колледжах и пансионах, а в государственных школах, только там принцип учебы другой, свободный: есть желание учиться, учись, пожалуйста! Даже больше: если ты живешь в сельской местности и школа достаточно далека от твоего дома, к тебе и твоим сверстникам утром автобус подъедет, отвезет и после уроков привезет домой. Но если ты, допустим, учебе предпочитаешь сон, – спи, «дарагой», ни один школьный инспектор тебе утренний сон не нарушит.

Это во-первых, а во-вторых...

Имея столько миллионов неграмотных, стало быть, темных, умственно неразвитых людей, да еще, кстати, безработных (но только не тунеядцев!), Запады, кажется, все же не отстает от нас: ни в науке и технике, ни в медицине, ни в организации производства, ни по урожайности продуктов сельского хозяйства, ни в сфере бытового обслуживания, комфорта и сервиса...

(Недавно Центральное телевидение оповестило нас, что 56 американцев – лауреатов Нобелевской премии – направили письмо президенту, в котором они клеймят его идею звездных войн... Сказать по правде, в этом сообщении меня больше всего заинтересовало количество Нобелевских лауреатов – 56!

А сколько еще и тех, которые, видимо, не захотели подписаться или равнодушно отнеслись к своей подписи! Гадать не стану, но их тоже, вероятно, не единицы*..

И все это чуть ли не в почти полуграмотной Америке, а у нас, в стране, где скорее найдешь снежного человека, чем хоть одного неграмотного, где миллион миллионнов со средним образованием, а с высшим – миллионы, Нобелевских лауреатов насчитывается от силы до двадцати, причем в это число при моем подсчете входят и покойные, начиная с академика Павлова, и те, чьи имена в прессе как лауреатов Нобелевской премии (Бунин, Пастернак, Солженицын, Сахаров) строго-настрого запрещается упоминать).

Мне думается, это неплохой аргумент для общего вывода: сплошная грамотность страны, даже со сплошным средним образованием, это еще не гарантия того, что можно во всем опередить несоциалистические малограмотные страны.

Кстати, совсем вскользь еще об одной беде обязательного среднего образования: фактически из-за него во многих республиках Союза запрещается вступать в брачный союз до достижения восемнадцатилетнего возраста (надо окончить шко-

* Позднее примечание (июнь 1988 г.): по последним данным, со дня окончания войны 157 американцев удостоились звания лауреатов Нобелевской премии.

лу, а как же!..).

А мудрость ислама в том и заключается, что его приверженцы мало с этим считаются, и это тоже одна из причин, что в мусульманской части советского населения демографическая обстановка и в малейшей степени не вызывает беспокойства, а вот мы, христиане, вернее, к сожалению, бывшие христиане, в этой самой жизненной области твердо стали на путь постепенного и, возможно, даже ускоренного вымирания...

...Если не сочтете меня совсем заурядным обывателем – «западником», преклоняющимся перед всякой иностранной «жевательной резинкой», то скажу еще больше: мы даже кое-что (когда крайне вынуждены!) перенимаем у них, и перенимаем, к сожалению, иногда во вред себе, с большим опозданием; так, например, когда у них кибернетика вовсю цвела, мы отвергали ее как реакционную лженауку.

(К счастью, на этот раз сравнительно быстро опомнились и через некоторое время даже выпустили толстый сборник: «Кибернетика и коммунизм»).

Может быть, это и не столь важные открытия, но все-таки...

Они раньше нас додумались запретить машинам сигналить на городских улицах, чтобы универсамы работали без продавцов, а городской транспорт – без кондукторов, чтобы туберкулезников лечили в санаториях за счет государства, а летнее время...

Ох, уж это летнее время!.. Мы его так поздно ввели, что убытков от этого опоздания, несомненно, на много миллионов рублей больше понесли, чем несет Запад от тех миллионов, которые смотрят в книгу и видят фигу...

Я, конечно, не имею права говорить от имени всего народа, но думаю, что большинство разделит мое мнение: – нет ничего предосудительного в подобных заимствованиях.

На этой позиции давно стоит и наша соседка Япония – там всегда зорко следят за «неграмотными» странами и, если появляется что-либо новое, тотчас же перенимают и совершенствуют плоды чужих трудов и мыслей. Именно это одна из причин того тройного прыжка, проделанного Японией за короткий для истории миг, благодаря которому она оказалась в шеренге самых передовых стран мира.

Но это одна из причин, повторяю, только одна из причин, ведь японцы при своей поразительной сметливости не тот народ, который будет спуска рукава работать в пятницу, раз завтра суббота – день отдыха, и в понедельник – тоже, раз вчера было воскресенье, второй день отдыха.

(Два дня «передохнуть» в неделю – такую роскошь могут позволить себе только в странах капитала, где производительность труда почти в два раза выше, чем у нас).

Японцы, говорят, очень любознательны и жадны на всякое ученье, но в Стране восходящего солнца все же не культивируется среднее образование как обязательное...

И все-таки она... как только что было сказано... за короткий срок... в шеренге самых передовых...

Короче говоря, как без околичностей ответить на вопрос: благо или не благо для государства обязательное среднее образование, если оно даже не псевдонимное?

И неужели на обдумывание ответа на этот вопрос и теперь придется потратить 30-40 лет, как у нас порой случалось?

Я всего один-единственный факт могу припомнить, когда на поставленный жизнью вопрос ответили быстро. После окончания войны, в 1947 году, Сталин совершил совсем не свойственное его характеру чудо: отменили смертную казнь в мирное время, но через два с половиной года ее вновь восстановили, правда, частично, а в дальнейшем – в 1954, и в особенности в 1958 году, этому Закону вернули прежний вид.

Поверьте, я не тот человек, который вообще жаждет крови, но этот акт, акт воз-

вращения к старому, вовсе не считаю жестокостью: советское общество отнюдь не состоит из одних канадских сердобольных духоборов, для которых даже социализм – христианский! – уже не витает в мире мечтаний.

Как ни тяжело мне это признать, на моей Родине, в советское время убийства, даже умышленные убийства с особой жестокостью, стали чуть ли не обычным явлением, ибо убийца знает и уверен... тебя убьет, а он сам-то останется жив! Судя по судебной статистике, так и бывает почти в 99 случаях из 100...

(Да, скрывать нет смысла: в Грузии совершаются и уму непостижимые преступления, но ведь и омерзительное преступление молодых людей из Подмосковья, разорвавших ж и в ь е м королеву собак – сенбернара «Гай Цезаря», дабы сшить из ее шкуры зимние шапки, тоже не укладывалось ни в одной из статей советского Уголовного кодекса.

А злодеяния гробокопателей, ищущих в захоронениях ордена и золотые зубы, под какую статью Уголовного кодекса подогнать?!).

...Но, а как все-таки со всеобщей обязательной раздачей аттестатов... То есть, простите, со средним образованием – благо оно или не благо для народа?

Если б у нас существовала независимая Академия жизненных наук, куда я, к слову сказать, всеми доступными средствами, в том числе и ценой унижения, постарался бы пролезть, она бы на этот вопрос ответила, может, и уклончиво, но все же жизненно ясно: когда не было у нас такого «образования», тогда и не так уж остро ощущалась нехватка, к примеру, молока и мяса тоже...

А живому человеку, в частности, советскому, как это ни странно покажется некоторым вышестоящим товарищам, если у него не будет ни молока, ни мяса, то ему в конце концов наплевать на то – земля вращается вокруг солнца, или солнце крутится вокруг земли.

Давайте на этот счет послушаем и буржуазных...

Но как же нам пойти на такой шаг? Ведь мы, когда хотим кого-нибудь и что-нибудь представить в неприглядном, отталкивающем виде, сразу же прибегаем к ругательному прилагательному: буржуазный, буржуазная, буржуазное...

Вот, к примеру, в книжке о Грузии писателя Михаила Квливидзе, изданной одним из московских издательств, на странице 57 читаем:

«...29 ноября знамя Советов взвилось и над Арменией. После этого Грузия осталась единственной буржуазной республикой на Кавказе»...

Слыхали? Б у р ж у а з н о й !

Это про ту Грузию, в которой «хозяйничали» когда-то единоутробные братья большевиков – меньшевики... Между прочим, при их трехгодичном «хозяйничании», в самые страшные годы разрухи и голода во всех уголках бывшей царской империи, в том числе, разумеется, и в Грузии, в Тбилиси был создан первый на Кавказе университет, была открыта тоже первая на Кавказе консерватория, поставлена первая монументальная грузинская опера «Абесалом и Этери»...

И в этой презренной «буржуазной» республике в те годы был всего-навсего один-единственный «буржуа» – Лагидзе, создавший по интуиции (вкусовой!) и поныне знаменитые фруктовые воды, которые, кстати... То есть этот «ужасный буржуа», несмотря на свои ограниченные денежные средства (вода-то хоть райская, но все-таки вода, а не коньяк и не шампанское), помогал революционерам.

(Сергей Есенин еще при жизни Митрофана Лагидзе воздал должное его... кизиловой воде!

Ты научи мой русский стих
Кизиловым струиться соком...

А Евгений Евтушенко – много лет спустя после смерти чародея безалкогольного питья:

Старик Лагидзе умирал, как надо,
бесслезно смерть приняв, как благодать,
с ним умирала тайна лимонада,
и мастер знал – ее не передать.
А юноша, рискнув над ним склониться,
«В чем ваш секрет?» – спросил у старика,
и высунул, смеясь, язык Лагидзе и
показал на кончик языка).

Да, такова была при меньшевиках, этих «злейших врагах грузинского народа», наша «буржуазная» республика, а какова она была до республики, т. е. при самодержавии, об этом почти достоверно можно судить из одной забавной стычки мировых кинозвезд немого кино: «американка» Пола Негри (по происхождению полька, Барбара Халупец) и Глория Свенсон (шведка) в Голливуде враждовали между собою и как женщины, и как киноактрисы... И вдруг Пола Негри вышла замуж за сына генерала-эмигранта Мдивани, за редкого красавца (снимок этой супружеской четы был помещен, если не ошибаюсь в дате, в 1928 году в тонком ленинградском журнале «Красная панорама»), но что более существенно: вышла она замуж за блистательного князя!

(Мдивани в Грузии всегда считались ищущими дворянского звания крестьянами, но «наше» эмигрантское правительство не поскупилось дать сыну своего генерала княжескую грамоту).

Оспорить красоту мужа Пола Негри, поскольку это было, как говорится, налицо, никто не решался, но вот что касается его княжеского титула... Нет, нанятые Глорией Свенсон журналисты не смогли разнюхать, что новобрачный только по филькиной грамоте князь, но в своей порочащей новобрачную книжечке они написали одну такую убийственную фразу, которая непременно ввергла бы в смятение мировую кинознаменитость:

«В Грузии кто имеет сто овец, тот уже считается князем».

...Овцы овцами и князья князьями, но не лучше ли после такой «артподготовки» вернуться, на мой взгляд, к тому спорному вопросу и рискнуть, то есть ознакомить Вас с одним высказыванием известного французского социолога, по нашей мерке, вероятно, буржуазного:

«Чрезмерная любовь к науке подорвет в конечном итоге моральные устои общества в еще большей степени, чем чрезмерная любовь к деньгам».

(«ЛГ» № 24, 1969 г.).

Автор этих строк Э. Мишен, как видите, говорит здесь только об истинной любви к науке, и он ничего не пишет ни о лженауке, ни о лжеученых, ибо его статья написана для французов и для Франции, где, видимо, нет научно-исследовательских институтов ни по кефиру, ни по мозоли, в которых с утра на свежую голову «ученые» обсуждают хоккейно-футбольные новости, а «ученые» женщины курят Мальборо и вяжут, вяжут джемпера...

...Но вот, черт побери, эта буржуазная мысль (стало быть, гнилая!) все же не дает мне покоя. Ведь до сих пор я был глубоко убежден, что для общества опаснее всего именно любовь к деньгам, то есть, по нашим понятиям, стяжательство, неодолимое стремление к обогащению, накопительство, вещизм и т. п.

А нам говорят – нет, не любовь к деньгам, а скорее к науке, да еще не к псевдонауке, а, о боже, к настоящей, к истинной...

Академик Н. Я. Марр однажды, не в царское, а в советское время, безмерно

удивился: «Как? Чтоб ученый спрашивал, сколько он будет получать жалованья?! Какой же он тогда ученый?!»

Я не знаю, сколько таких ученых среди сотен тысяч наших служителей науки, которые не ради денег обогащают советскую науку, но знаю «кое-кого», кто больше заботится о своей автомашине, чем о «своей» науке; знаю и таких, которые вверенную им науку просто-напросто рассматривают как дойную корову.

(Когда мне для этого письма понадобилось разузнать, сколько литров молока может дать корова такой-то породы в сутки, я спросил об этом одного доктора биологических наук, и он, нисколько не смутившись, ответил, что на этот счет не сможет обогатить мои знания, ибо он доктор по молоку, а не по коровам... Словно коровье молоко не корова дает, а уссурийский тигр).

...Да, это мнение, может быть, и недалекого б у р ж у а з н о г о ученого, но нам, по-моему, все-таки не мешало бы хоть чуточку над ним призадуматься...

Если даже бескорыстная чрезмерная любовь к науке в состоянии подорвать моральные устои общества, что же тогда хорошего можно ожидать от чрезвычайно поддельной, корыстной, торгашеской любви к науке?!

О, так хочется порою вскричать: «Да здравствует культ рабочего человека!» Как и было в двадцатые-тридцатые годы!

Если население всей страны будет состоять из одной интеллигенции, будь она даже не мнимой, не ложной, кому же тогда за пашнями ухаживать? Кому же станок приводить в действие? Кому же в больнице тяжелому больному подушку подпрavitь? Кому за прилавком стоять?

9 августа в программе «Мир и молодежь» Центрального телевидения рабочий-москвич с грустью отметил, что молодежь на заводы и фабрики не идет, а если часть ее решается на это, то неохотно...

И это неудивительно! Ведь у ничем не занятого молодого человека в кармане свидетельство о том, что он проучился десять лет, и на кой черт ему еще учиться слесарному делу, для овладения которым и двух лет достаточно, а вот чтобы стать, скажем, сантехником, стекольщиком, электромонтером, парикмахером, – и того меньше.

Да, зачем, зачем? Когда так легко выбрать какую-нибудь «культуру» и стать в ней сперва начинающим... Ну, например, начинающим ученым, начинающим писателем!

Но, позвольте!.. Разве Эварист Галуа, умерший в возрасте 21 года и к тому времени уже основательно обогативший основу основ всех наук – математику, – был начинающим ученым?! А, Шолохов, в 22 года написавший первую книгу «Тихого Дона», – еще не созревший писатель?! А Иммануил Кант в 23 года был начинающий философ?! У Шиллера «Разбойники» были уже написаны, а он все же с грустью восклицал: «22 года и ничего не сделано для бессмертия!»

Нетрудно проследить, что из огромной массы наших «начинающих», как правило, только единицы не застывают на уровне «вечно начинающих»,

Ну, а польза какая, если поневоле с пленок будут развиваться в них непомерный аппетит к юбилейному лавровому венку?!

У нас давно все упростилось. Упростились взаимоотношения среди людей, понятия чести и долга, культура человеческого общения; исчезают – если еще совсем не исчезли – воспитанность и вежливость... Легко достижимо стало, даже при отсутствии заметного труда и проблесков таланта, получение всевозможных ученых степеней и званий по искусству (а это последнее нужно ли вообще?)... Благодаря поверхностно-облегченной учебе у нас так много развелось – и в нравственном отношении – плохих учителей, плохих врачей, инженеров, юристов...

И что же?

Из деликатности не буду касаться других республик, ограничусь только моей, «собственной»: по статистике (без приписок!) большинство преступлений совершается людьми, имеющими среднее и высшее образование. (Нет сомнения, у многих из них такое образование скорее в кармане, нежели в голове).

Сталин в 1936 году, прежде чем составить так называемую Сталинскую консти-

туцию, внимательно ознакомился с конституциями многих стран мира и, почерпнув из них все самое хорошее, внес в «свою» конституцию. (Другой вопрос, насколько он «все это хорошее» претворял в жизнь).

Думается, было бы неплохо, если б и наши просвещенцы ознакомились с постановкой образования в зарубежных странах и даже оглянулись назад... на проклятую царскую систему просвещения. Кое-что верное и разумное можно было бы взять и там, хотя бы в урезанном виде, за исключением, разумеется, телесных наказаний, но, не отвергая (боюсь сказать, весь дрожу)... волчьего билета!

Да неужели еще не настало время убедиться в том, что, исходя из советского гуманизма, давать «овечий билет» «волкам», еще в превеликом множестве обитающим в нашем обществе, вовсе не способствует их очеловечиванию и уменьшению численности!

Думается, даже, наоборот: от такой снисходительности они еще больше наглют и еще больше множатся их ряды.

А что касается вообще гуманизма, которым у нас так любят хвастаться, то порядочный человек никак не пойдет против своей совести и не совершит преступления, так что он и не нуждается в гуманизме государства.

Американский миллиардер Поль Гетти умер накануне своего восьмидесятипятилетнего юбилея, не дождавшись своих мемуаров, которые заканчиваются следующей фразой:

«Люди должны смириться с тем, что между ними никогда не было равенства, нет и не будет».

Но в истории человечества не он первый высказал такую зловещую мысль... К примеру, еще в середине прошлого века персонаж одной из повестей Ильи Чавчавадзе, лежебока-князь Таткаридзе, чтобы оправдать крепостное право, поднимал руку и говорил: «Вот посмотрите на эти пальцы – разве они одной величины? Так и люди!»

Нет слов, это была ужасающая социальная несправедливость, когда трудягекрестьянину по сравнению со своим господином, бездельником-князем жилось много-много раз хуже, но и это тоже пахнет социальной несправедливостью, когда в закуской «среднеобразованный», фактически малограмотный продавец хинкали (это вроде пельменей, но с перцем!) наслаждается советской жизнью во много раз больше кадрового рабочего или честного врача, из тех, кто не смотрит в руки больному.

По моему не очень марксистскому разумению, достичь абсолютной социальной справедливости ни в каком человеческом обществе невозможно, и как мне горестно, что я, не имеющий даже письменного стола, должен разделить мнение миллиардера...

Да, ничего не поделаешь, жизнь так устроена, что равенства граждан нет даже на кладбищах; под землей – да, а вот над землей... Бывает, совершеннейшему ничтожеству такое надгробие... О, умирающий лебедь из черного мрамора...

И пока люди рождаются красивыми и некрасивыми, глупыми и умными, способными и малоспособными, очень талантливыми и совсем бесталанными, работягами и ленивыми, храбрыми и трусливыми...

Один мой знакомый, «Иван Прокофьич», кандидат экономических наук, сильно возмущался тем, почему, к примеру, космонавт должен жить лучше него... А между тем этот «космонавт» -экономист боится войти даже в собственную темную комнату, прежде чем не зажжет свет снаружи...

Такой «несправедливостью» неумно возмущаться, а так вообще... К относительной справедливости нам, разумеется, надо стремиться.

Одним дегтем «великие произведения» пишутся только на заборах.

Неизвестный мудрец неизвестной национальности, живший в неизвестное нам время.

«Ловлю пескарей в Грузии» Вы, Виктор Петрович, посвящаете «Адольфу Николаевичу Овчинникову». Имя, отчество, фамилия!

Просто и сухо: ни тебе «Милому другу с любовью и преданностью», ни тебе – «Однополчанину в память грозных военных лет», ни тебе «Искуснику-рыбаку»...

(Кто знает, может, и Адольфу Николаевичу пришлось ловить пескарей в Грузии, и не без досадных приключений?!).

Как ни говори, читатель потому и читает, чтобы расширить свой кругозор, обогатить свои знания. Но и писатель, естественно, вовсе не обязан раскрывать перед ним все свои карты, обнажать всю свою душу.

Наоборот, на этот раз Вы заслуживаете даже особой нашей читательской благодарности: ведь могли же сие посвящение окутать таинственной завесой, ограничиться просто инициалами «А. Н. О.» и этим, кстати, со временем задать головоломку биографам и исследователям Вашего творчества: да кто ж скрывается, господи, под этим загадочным «А. Н. О.»?

Однако, к счастью, два обстоятельства нам все же ясны: раз не пишете «Светлой памяти» (не дай бог!), стало быть, объект Вашего посвящения жив, и он наш современник, и второе: если б вы его не уважали и не ценили – и не посвятили бы.

А это другой вопрос, стоило ли такой, я бы сказал, не очень... мм... рассказ посвящать человеку, к которому относитесь, возможно, даже с нежными чувствами?

Впрочем, в «Пескарях» встречаются и такие абзацы, даже страницы (две-три), которые вполне достойны посвящения, ибо они написаны рукой мастера.

Вы, наверное, подумаете, что я хвалю эти страницы за то, что в них наша национальная гордость не ущемлена.

Нет, отнюдь нет, они просто-напросто написаны настоящим писателем, а не одним из членов двенадцатитысячной армии Союза писателей, до зубов вооруженных шариковыми ручками.

Честно признаться, и я мало отличаюсь от таких членов, но вот меня все же до чертиков интересует возраст многоуважаемого Овчинникова... Не степень Вашего родства с ним или степень знакомства и дружбы, а только возраст.

Если он Ваш ровесник или старше Вас, не имел ли он из-за своего имени «Адольф»...

У меня был школьный товарищ с таким же именем... О-о, если б Вы знали, какие муки он пережил в военные годы, какие страдания!.. А его, бедного, нарекли так еще до того, как Адольф Шикльгрубер стал всему миру известен как Адольф Гитлер...

...И «моего» Адольфа, еще ни в чем не проштрафившегося, взяли и poslали в штрафной батальон: раз и ты Адольф, иди и сражайся врукопашную со своим бесноватым тезкой...

О, вообще, эти имена!..

После того, как мы стали богоугодными... то есть, простите, властеугодными атеистами и отказались от крестин, нынче никто не заглядывает в святцы в поисках традиционных, благозвучных имён – греческих, римских, библейских... Кругом такое нашествие иностранщины!.. У нас, в Грузии, столько теперь Гамлетов и Офелий, сколько их, вероятно и в шекспировские времена не было в «неладном Датском королевстве!»

Не буду скрывать своего злорадства: и в Россию проникли «Эдисоны» и «Мараты»... А это звучит еще смешнее, ибо у русских обращение по батюшке является обязательным знаком уважения, и вот вам... Ричард Харлампович... Альберт Адольфович... Дездемона Сидоровна...

В Москве одна ученая дама, химик, после долгих стараний и страданий получила какое-то химическое соединение и дала ему, исходя из его составных частей, длинное, трудно выговариваемое название... А потом, когда, сделав перерыв на фронте науки, произвела на свет лучшее из своих творений, включая и научные, первенца, окрестила его в честь своего изобретения именем своего же изобретения!

О, что там, в сравнении с ним... На-ву-хо-до-но-сор!..

Слава богу, времена маккартизма... Простите, простите, я хотел сказать – космополитизма, когда французскую булку спешно переименовали в городскую, иписание рецептов по-латыни расценивалось чуть ли не изменой Родине, давно позади, а то, знаете, будь и сейчас тогдашние сверхбдительные сталинисты...

...Инструктор-пропагандист райкома партии товарищ Мурадов в свои еще сравнительно молодые годы, до войны, с любовью вытатуировал на груди профиль Сталина, а потом, после войны, в честь Сталина и Берия имя свое – Арто – изменил на комбинированно-гордое: Сталбер! Сталбер Мурадов...

Но когда всем нам, в том числе и товарищу Мурадову, неожиданно открыли глаза на то, что Берия «хотел в нашей стране возродить буржуазно-помещичий строй в духе Броз Тито» (припомним дату – середина 1953 года, когда Тито еще рассматривался у нас как злейший враг коммунизма) и Очкастого (так называли Берия в Грузии) убрали из жизни так незаметно, как будто он вообще и не существовал на свете и, стало быть, роли никакой не сыграл ни в защите Кавказа, ни в «похищении огня» двадцатого века (замечу мимоходом, что у нас ведь нет шпионов; а вот «ихний» шпион – это и есть шпион, а наш... мм... – разведчик), товарищ Мурадов был вынужден, не без сожаления, отсечь вторую половину своего некогда славного имени и превратился в Стал Мурадова...

Не знал несчастный тогда, что через три года кукурузовед Никита Хрущев и на его уже и без того усеченное имя обрушит новый удар; на двадцатом съезде Сталин окажется не лучше своего младшего соотечественника: «Сельского хозяйства не знал... В финансах не разбирался... Думается, был замешан в убийстве Кирова... За войной наблюдал из-за угла...»

(Ну, это уж «точно»! А вот Никита-то принимал «самое непосредственное участие»! В конце 50-х годов, когда он был уже в зените своей сомнительной славы, в прессе появилась фотография: «Товарищ Н. С. Хрущев на Сталинградском фронте»; лежит в подмосковных снегах Никита и через полевой бинокль рассматривает «Сталинградский фронт», то есть снимающего его фотографа, которого на снимке, разумеется, не видно).

...О, в те дни очень обеспокоенный, с тревогой признался мне товарищ Мурадов:

– В баню-то перестану ходить, черт с ней, пусть вши и грязь съедят меня, но что ж с именем делать-то? Я, кажется, совсем без имени остаюсь... А вдруг будут спрашивать, как Вас зовут, что же мне отвечать? Я Безымени Мурадов... – Как, как? Безымени Мурадов? – Да, Безымени Мурадов...

Эх, в наше время эти имена, имена! Этот неодолимый зуд всему присваивать чье-либо имя!..

И университету, и птицеферме, и стадиону, и оросительному каналу...

И среди них сколько несуразных! В Абхазии есть «Гульрипшский т у б е р к у л е з н ы й санаторий им. В. И. Ленина». Есть и колхоз имени... Пушкина. Хм! Пушкин и... колхоз?! («Отец мой дает мне 200 душ крестьян, я их заложу в ломбард», – из письма Александра Сергеевича Вере Федоровне Вяземской).

Нет, если б у нас функционировали публичные дома, то, наверняка, их тоже не

оставили бы без «крестин»...

А переименования? Во Франции генерала де Голля считают первым среди великих французов со времен Наполеона, а вот чтобы в его честь переименовать одну из старинных площадей Парижа (Этуаль), в парламенте два дня шли горячие дебаты, и с трудом удалось (большинством в два голоса!) достичь компромиссного результата. А у нас не только площади и улицы, но и целые города, веками носящие... мм... И вдруг...

Самая большая площадь города Тбилиси в царское время называлась Эриванской. А потом, когда мы обрели долгожданную волю, ее переименовали в Площадь Свободы. Прошло некоторое время, и, по-видимому, кому-то не понравилась наша «свобода», и ее перекрестили в Площадь Закавказской Федерации, а потом снова перекрестили, но теперь уже в Площадь Берия. И так она называлась долгие годы, но, как известно, ничего не вечно под луной, особенно под той ее частью, которая освещает Землю советскую: в первые же месяцы правления Хрущева Берия вдруг оказался тем презренным, трижды подонком, который хотел «реставрации капитализма в СССР».

А вот что его вовремя не раскусили, не вывели на чистую воду, не сорвали с него маску, в этом, представьте, виновата, оказывается, Грузия, где он единолично властвовал лет семь, а в Москве сидел лет пятнадцать бок о бок с тогдашними его разоблачителями и перед их носом (с некоторыми из них заодно) творил черные дела...

Короче говоря, Площадь Берия, как географическое название, в одну ночь исчезла с лица земли, и ей дали новое название. Но ее старое название не могло исчезнуть за одну ночь, ведь от укоренившейся привычки трудно сразу отвыкнуть.

Помню, в дни того «народного гнева» против «агента мирового империализма», кондуктор троллейбуса, по старой памяти выкрикнув – «Конечная остановка – Площадь Берия», так испугалась своего объявления, словно совершила такой непростительный антисоветский поступок, что Площадь Берия станет нынче для нее и впрямь конечной остановкой, и... тут же упала в обморок!

Не в защиту Берия будь сказано, ибо он и ему подобные расстреляли моего брата, отца трижды арестовывали, сестру сослали за мужа «врага народа», под конец и меня «осчастливили», не говоря уж о двух моих расстрелянных двоюродных братьях и близких родственниках, так что было бы глупо думать, что все это я пишу для того, чтобы хоть немножко обелить, реабилитировать Берия... Ничуть! Я только хочу сказать тем, кто возьмётся со временем писать объективно правдивую историю нашей страны (думается, это будет не скоро), что этот «славный сын грузинского народа», был переведен в Москву в октябре 1938 года, после чего приостановились массовые, м а с с о в ы е репрессии, но репрессии вообще, конечно, остались...

А до этого предшественник Берия на Лубянке...

Но лучше послушаем известного авиаконструктора А. С. Яковлева, который в течение нескольких лет довольно близко общался со Сталиным и как заместитель министра авиационной промышленности.

Каждое высказывание вождя и учителя он, приходя домой, по горячим следам слово в слово записывал:

«После арестов в 1937-1938 годах с кадрами было нелегко. Однажды Сталин дома за ужином сам заговорил о том, что во всех областях не хватает хороших работников.

– Ежов – мерзавец! Погубил наши лучшие кадры, разложившийся человек. Звонишь к нему в наркомат – говорят: уехал в ЦК. Звонишь в ЦК – говорят: уехал на работу. Посылаешь к нему на дом – оказывается лежит на кровати мертвецки пьяный. Многих невинных погубил. Мы его за это расстреляли».

«Цель жизни». Стр. 509. Москва, 1968).

Да! «Мы его за это расстреляли»...

А теперь, то есть после смерти Сталина и ареста Берия в июле 1953 года, только и слышишь: Берия да Берия... Исчадие ада!

Да, это так и есть, но где же другое исчадие ада, где Ежов, где ежовщина?

Кто же заложил фундамент 1937 года – Берия, тогдашний секретарь ЦК компартии Грузии, окраинной республики, или Ежов – народный комиссар внутренних дел СССР тех лет?!

(Известно, что Ежов собирался покончить и с Берия, как с врагом народа, но последний как-то выкрутился как друг народа).

Ежову, в бытность его «сталинским наркомом», за сверхбдительность, то есть за расправу, за гибель сотен тысяч невинных людей курили фимиами, возносили его до небес!

Мое поколение еще помнит знаменитый как бы дружеский шарж «Ежовые рукавицы» Бор. Ефимова в «Известиях»... Между прочим, в те «Ежовые рукавицы» чуть позже попал и родной брат Ефимова – талантливейший Михаил Кольцов...

Да, так...

Про одного из главных зачинателей страшнейшего в истории человечества тридцать седьмого года, про Ежова, почти нигде не услышишь и не прочтешь слов осуждения, только Берия и Берия...

Поневоле приходится думать, а не потому ли это, что Ежов – сын великого русского народа, а Берия... нерусский?!

А разве и это не характерно? В Москву прибыл с официальным визитом премьер – министр Италии Джулио Андреотти. На обеде в честь его Председатель Совета Министров СССР А. Н. Косыгин сказал: «...имя советского героя-партизана Федора Полетаева стало символом совместной борьбы советского и итальянского народов против фашизма»...

Высокий гость в своей ответной речи внес коррективы в вышесказанное:

«Двое из этих партизан – запомнить их имена считаю для себя большой честью – Федор Полетаев и Форе Мосулишвили – были удостоены высшей итальянской награды – золотой медали за воинскую доблесть».
(«Известия», 26.10.72.).

Как видите, товарищ Косыгин не счел для себя большой честью, подобно синьору Андреотти, запомнить и упомянуть имя и другого советского партизана – героя Форе Мосулишвили, ибо он был грузин...

* *

*

В моей долгой и малорадостной жизни только один единственный раз столкнулся я с невиданным, неслыханным чудом, когда на выборах, как у нас принято говорить, рекомендованного вышестоящими органами товарища...

Ой, господи, не избрали!..

И что крайне поразительно, за такое беспримерное слушание не последовали суровые организационные меры.

Сие пренеприятное событие произошло в одном из районов Западной Грузии, недалеко от хорошо Вам известного Ткибули, где секретарем райкома работал чванливый, грубый, прямо скажем, болван из болванов... А на этот пост он попал еще благодаря своему приятному голосу и довольно проникновенной игре на гитаре.

(Ведь нас не ангелы назначают, а люди во плоти, которым ничто человеческое не чуждо, в том числе и жажда развлечения в те редкие минуты, когда они нами

непосредственно не руководят).

Но первого человека в районе за надменно поднятый кверху нос, за важничанье и вызывающую игру в барина, за хамские замашки никто не любил. Не любили ни подчиненные, которые были вынуждены выполнять волю самодура, ни крестьяне...

Эта неприязнь еще больше усилилась после того, как он счел ниже своего достоинства пользоваться общим плебейским нужником и велел выстроить для себя персональный, территориально довольно далеко от общего, но в том же райкомовском дворе, так как канализации в маленьком районном городишке вообще не было...

...И он всегда чинно, словно вождь в миниатюре, направляясь «туда», на подступах к нему доставал из кармана со звоном связку ключей и, подобрав один из них... мм...

А «потом»... Запирать никогда не забывал!

Через некоторое время, а за это время он по-прежнему неустанно терзал крестьян, приходящих к нему с разными житейскими просьбами, а заодно и работников своего аппарата.

(Начальников, сколько у нас, нет ни у одного народа в мире; и не потому ли среди наших «товарищей» так пышно цветет постыдное чиновничество!).

...Кто-то из них – только неизвестно, по коллективному ли заговору или террорист – одиночка, – ночью подкрался с лопатой и пилой к его «владениям», вырыл сзади землю для того, чтобы просунуть руку и подпилить доски...

А наутро, когда он, как всегда, с чувством великой собственной значимости вошел «туда» и согнул колени... мм... Подпиленные доски не выдержали тяжести власти секретаря райкома, и он рухнул а яму, в свое же персональное дерьмо...

Вы, конечно, не раз замечали: когда милиционер останавливает провинившегося автоводителя, страж порядка, нисколько не торопясь, нарочно замедленными шагами направляется к его машине...

Точно так же, когда из секретарского лично-личного нужника раздались почти замогильный голос и стоны, взывающие о помощи, хотя к тому времени во дворе уже успела собраться глазееющая публика, никто из них не поспешил, не бросился стремглав выручать своего идейного вдохновителя и предводителя...

Выдержав длительную, надо полагать, мстительную паузу, – будто бы ищут брезентовые рукавицы, – только тогда и принялись за спасательные работы: чем черт не шутит, а вдруг его и после такого вонючего случая оставят на своем посту, и тогда – берегись!..

Но это всего лишь первое действие такой незаурядной истории. А из второго действия нам станет известно, что героя нашего времени в том районе, правда, не оставили, но поскольку он числился в номенклатуре, а номенклатурному работнику, как мы знаем, до конца дней своих суждено летать на номенклатурной орбите, решили лишь на одну ступеньку понизить в должности и назначить...

Ой, что я болтаю... Из-бра-ть! Избрать председателем исполкома соседнего района, откуда, кстати, родом Ваш покорный слуга.

Но... Чудо моего века и моей жизни как раз в том и состоит, что собрание районного партактива, несмотря на то, что этого кандидата представлял и рекомендовал от имени вышестоящих органов очень энергичный товарищ из Тбилиси (а энергию свою, столь ему необходимую, черпал (и черпает!) он в специальном, не для всех открытом магазине!), единодушно восстало:

– У нас есть свои кадры, почище его! Он воняет! Он воняет!

Скрепя сердце, пришлось уступить, но...

Нынче редко кто пишет пьесу в трех действиях, только в двух, случается, и в одном... Так ведь писать легче и удобнее (только не для зрителя!): ни тебе экспозиции, ни тебе кульминации! Как, дескать, в жизни – «У самовара я и моя Маша», – но жизнь, каждодневная, ведь это еще не искусство!

Ну, разве, к примеру, этот трагифарс о персональном нужнике, если будем придерживаться строгих правил классической драматургии, а не абсурдной, может

уместиться в двух куцых актах?!

Нет, здесь без третьего действия не обойтись; а раз так, ему следует предположить эпиграфом расхожую народную мудрость: шуку в наказание выбросили в море!

Точно так и нашу номенклатурную шуку взяли и из районного центра перебрали в центр республики и тут же избрали по профсоюзной линии председателем всех артистов и художников, режиссеров и дирижеров, певцов и оркестрантов, и балерин тоже... Словом, множество разных лауреатов и народных, а председатель таких творцов вправе ли сам остаться без звания, да еще при его заслугах перед многострадальным искусством? Ведь он, будучи в седьмом классе, сорок лет назад, пел в школьном хоре!

...И он без проволочек стал заслуженным деятелем искусств, хотя свой певческий голос – сладкозвучный тенор, – все время пребывая на командных постах, давно потерял, но зато остался барственный гонор... Возможно, потому и избирали его председателем **б е с с м е н н о** в течение свыше 30 лет!

(Во избежание недоразумений, на всякий случай, число напишем и прописью: в течение свыше тридцати лет!!!).

В старом мире в конце таких вовсе не майскими розами пахнущих историй говорили: *Finita la comedia*, а в нашем новом мире такие комедии, и не только комедии...

* *
*

Старые сказки, как Вы помните, начинались...

«В некотором царстве, в некотором государстве, за тридевять земель отсюда жил-был визирь»...

Но я хочу рассказать Вам современную сказку...

В некоторой республике, в некоторой столице, не за горами и не за морями, жил-был визирь... Простите, то есть министр, не то музыки, не то беллетристики, не то театральной этики и поэтики, сам же сочинитель, и у всех на виду...

Нет, не обделывал, а безбоязненно делал свои дела, то есть пробивал, прошибал, проталкивал творения свои, – не бездарные, нет, но только свои, свои сочинения, среди них – для идеологического равновесия! – и «Оду партии», и «Кантату о партии», хотя сам черт не разберется, где там музыка и где там партия, его все-таки...

Да к тому же, поскольку не был он ни взяточником, ни казнокрадом, что в том царстве-государстве считалось первейшим признаком чуть ли не христовой порядочности, его и пальцем не трогали и сквозь пальцы смотрели, как приходило в запустение его ведомство-министерство не то культуры, не то беску... мм...

Но когда цистерна терпения совсем-совсем переполнилась, в один туманный день набрались храбрости и, глубоко извиняясь, обратились к нему с просьбой, не соизволит ли он освободить пришедшее в ветхость от многолетнего сидения министерское кресло и взамен, в виде компенсации, пересест в депутатское кресло самого высокого ранга...

Предложение это было принято без энтузиазма, но все же было принято великодушно, и бывший министр отбыл в один из приморских городов, где ему надлежало встретиться со своими избирателями в драматическом театре имени такого-то...

Ох, как все были рады!

И артисты, и режиссеры, и осветители, и реквизиторы, и капельдинеры рады были безмерно разглядывать его на сцене, выступающего со словами благодарности за оказанное ему искреннее и высокое доверие...

– Это великое наше счастье, что он наш депутат, и лицезреть его так близко тоже великое счастье наше! Ведь он за восемнадцать лет своей министерской деятельности ни разу не побывал в нашем театре!

В диком восторге были в особенности бутафоры, и они первыми же отдали ему

свои бутафорские голоса!

Сталин – о-о! – великий режиссер! Не в трагедийном, а в комедийном жанре самая смешная комедия в его постановке – это, конечно, всеобщие выборы: при стечении ликующего народа к избирательным урнам... Выбрать одного из одного!.. Да еще тайно голосуя...

Это, пожалуй, единственный спектакль в мировом театре, когда он так долго-долго живет и после смерти его творца: свыше тридцати лет!

И все же мораль этой сказки: впредь мы не должны так выбирать, если не хотим, чтобы живительное обновление нашего общества закончилось плачевно, чем бы мы доставили радость еще не истлевшим, пророческим костюмам Отто Бауэра, современника Маркса, изрекшего: «Все великие начинания кончаются неудачей».

...Ах, как было бы желательно, чтобы кандидат в депутаты хотя бы в ночь перед выборами не спал спокойно и безмятежно, а этого достичь можно лишь в том случае, если он будет чувствовать дыхание конку...

Нет, «конкурент» считается у нас нехорошим словом, – соперника!

* *
*

Крылатая фраза «Депутат – слуга народа» принадлежит Сталину, и поэтому она давно вышла, вернее, вывели ее из разговорного обихода, но смысл ее – теоретически – вовсе не упразднен.

Есть у нас один, по-настоящему маститый, но, к сожалению, не всеми уважаемый писатель. Он несколько раз справлял юбилеи, но справлял их, особенно в последние годы, не в писательском клубе и не в театре, и не на стадионе (кто посмел бы ему отказать!), а... на телевидении: в просторном зале телестудии сидит юбиляр в окружении своей свиты близких ему литераторов и слушает внимательно, и мы, «уважаемые телезрители», тоже слушаем, правда, не так уж внимательно, очередные выступления – вариации на тему «Славься, славься...».

Но что это за новая мода устраивать юбилей за «голубым занавесом», в плотно закрытом помещении, среди тщательно отобранных немногочисленных тебе известных почитателей, а не всенародно, в театре, в присутствии любящих тебя читателей?! Не боязнь ли толкает на это – а вдруг какой-то хулиганствующий элемент с галерки громогласно процитирует твои же, быть может, давно забытые тобой строки:

Только и только большевик –
Вот кто для меня человек!

Или же:

Мне все равно, что Ираклий, что Ага-Махмуд-хан,
Куда ни пойду, родину свою везде найду!

(Ираклий II – последний царь Грузии, боготворимый народом; Ага-Махмуд-хан – шах Ирана, в конце восемнадцатого века камня на камне не оставил от Тбилиси).

На свете существует много теорий, есть и такая: теория дистанции, теория времени.

Когда в спешке ради «сладко-красивой» жизни, ради знаков отличия изменяешь этой теории, со временем та же жизнь мстит тебе за это...

Как досадно, что не хватает мне умения сосредоточиться на одном объекте, и, как кузнечик, прыгаю с одного стебелька на другой: ведь вначале я вовсе не собирался рассказать про юбилей, а о том, как этот наш почтенный мастер родного слова однажды, почуяв угрозу, что, кажется, хотят сделать перерыв в его служении народу, послал коротенькое письмецо руководящему лицу: «Если не изберете меня вновь в депутаты, я покончу с собой».

К счастью, ему не пришлось расстаться с жизнью и народу тоже, к превеликому счастью, не пришлось расстаться со своим верным слугой...

Избрали!

Почти подобная же история произошла и с одним членом двух академий, который чуть ли не с пионерского возраста занимает руководящие посты и с того же возраста ревностно собирает и накапливает всевозможные звания и титулы, и теперь у него их столько, что... О, последний русский государь по сравнению с ним покажется мальчишкой с Невского проспекта:

«Николай II Император и Самодержец Всероссийский, Царь Польский, Государь Псковский и Царь Грузии, Великий князь Смоленский, Литовский, Финляндский, Князь Эстляндский, Лифляндский, Курляндский и прочая, и прочая, и прочая...».

А наш просветитель во многих областях жизни «и прочая, и прочая, и прочая» не признает: все свои титулы целиком и полностью, без всякой «прочей», и баста! Незачем брать пример с Николая Романова, он был скрягой, когда по утрам повара вызывал, долго колебался, заказать обед на восемь или на девять персон, и на бумаге экономил, а наш брат...

Около тридцати пяти (35!) лет служит он народу, как депутат... Да не физик он и не кибернетик! Те могут не уметь хорошо писать, но мыслить – да, а этот и пишет хорошо, и говорит – дай бог! И когда стенографистки дают ему на сверку его же речь, произнесенную на сессии о бюджете республики на следующий год, он тщательно исправляет неточности, допущенные ими: ну, если у них написано просто – (Аплодисменты), он исправляет на (Бурные аплодисменты)...

И напрасно хихикают втихомолку девушки-стенографистки над «бурными», наш оратор лучше их знает, у него, несмотря на солидный возраст, слух стопроцентный...

О, как далеко от нас и как близко чеховское время!

Эх, Антон Павлович, Антон Павлович!..

Если б Вы знали, как Вы нам нужны! Мы создали нового человека, новых людей, и как было бы приятно, как было бы приятно, если б Вы могли с ними познакомиться!

И если бы Вы вновь взяли за перо!..

О, боюсь, однако, как бы Вас после двух-трех рассказов не обвинили в мелкотемье, и напрасны будут тогда Ваши попытки оправдаться: будто бы в литературе мелких тем и нет, что это только у мелких писателей произведения, написанные даже на исполинские темы, получают карликовыми и пустячными...

Ведь вся Ваша беллетристика – прекрасное тому доказательство. Возьмем, к примеру, хотя бы «Смерть чиновника»: маленький человек, дореволюционный винтик, как-то чихнул и чуть брызнул на голову генерала и с тех пор лишился душевного покоя...

Ну что это за тема? По нашим понятиям, конечно, мелкая, а вот перед нами зримо вырисовывается жизнь целого народа в определенную эпоху...

О, нам не только Вы нужны, Антон Павлович, нам и Свифт нужен, Джонатан! У нас и для него найдутся уникальные, умопомрачительные темы!

Да не станем же мы ему предлагать заурядно-простые... Мы ему...

Вот, например, вроде этого: «Писатель и ученый». В том городе, где в газете была напечатана эта юбилейная статья, многие знают, что этот писатель и ученый в то же время является председателем жилищно-кооперативного товарищества, но не знают главного: чему посвящает больше времени наш семидесятилетний юбиляр, – служению науке, мукам слова или поискам шпингалетов и чешских цветных унитадов...

О (о-о, опять «О»!), боюсь, боюсь, что Свифт, Джонатан, отмахнется даже от такой темы и, возможно, гневно пошлет нас к чертям собачьим, не хочу, мол, вновь возвращаться в Лилипутию...

* *
*

Это произошло в канун всеми нами почитаемого всенародного праздника: в столице одной из наших республик в магазине хозяйственных товаров «выбросили» на радость людям глиняные ночные горшки...

Случайно проходивший мимо профессор Д. Д., не побоявшись столпотворения и несмотря на свой третий юбилейный возраст, тоже ринулся в бой, ибо многие годы мечтал иметь такой горшок, алюминиевый казался холодновато-неуютным для его старых костей, а глиняный, по воспоминаниям детства... мм...

К счастью, обошлось без поломанных ребер, без увечий достался ему горшок, и вот теперь с этим неожиданным подарком судьбы идет он, заслуженный деятель науки, по улице в приподнятом настроении и думает о том, сколько радостей бывает, черт побери, в нашей жизни: сегодня – этот горшок, вчера – поезд пришел только с трехчасовым опозданием, позавчера утром – раздобыл туалетную бумагу, а вечером по талону получил полкило сыру и килограмм мяса (это не злопыхательское преувеличение – в городе Тбилиси на эти продукты карточная система, только с той разницей, что масло дают регулярно, ежемесячно, а сыр и мясо – к большим праздникам: к Новому году, к 1 Мая и 7 ноября), а неделю назад, слава тебе, господи, какая-то молоденькая девушка, судя по белому халату, выглядывавшему из-под пальто, вероятно, студентка-медичка, даже не встретившись прямо с его устало-умоляющими глазами, уступила ему в троллейбусе место, и он, удивившись ее такому благородно-героическому поступку и несказанно обрадованный тем, что в нашей жизни еще можно встретить мифического человека, подарил ей **н а с т о л ь н ы й** календарь на 1986 год, легко распрощавшись с той радостью, которую доставило ему данное приобретение.

Да, много радостей в нашей жизни, их даже не счесть!

И вдруг от таких радужных дум его отрезвил вопрос одной немолодой дамы, чьи обе руки были заняты авоськами, туго набитыми облепленной землей картошкой.

– Простите, где Вы его купили?

– Что? – очнувшись, спросил седовласый профессор без единого волоска на голове и чисто выбритый...

– Да этот!

– Что «этот»? – Доктор искусствоведения еще витал в сладких мечтах...

Дама была вынуждена назвать вещь своим именем:

– Да горшок-то, ночной...

– Ах, этот горшок?! Вот недалеко отсюда, дорогая, рядом с антикварным магазином... Но они уже кончились.

– Что Вы! Какая досада! Значит, если и побегу, не достанется, да?

– Уверен, что нет. После меня лишь один оставался, да и то с поломанной ручкой.

И заведующий кафедрой изящных наук, сделав несколько шагов вперед, словно попал в окружение... Некоторые, вытаращив глаза, поспешно, даже без извинений...

– Ой, где Вы его достали?

– Где дают?

– Где Вам так повезло?

Выйдя из окружения смертельно усталый – всем надо отвечать одно и то же, – и чтобы избавиться в дальнейшем от таких расспросов, профессор попробовал сунуть горшок в пузатый портфель, но не удалось: место было занято рукописями его научных изысканий по древнеримскому театру... Да и газет, черт возьми, нет под рукой, чтобы завернуть и скрыть его от завистливых взоров... А ездить на такси он возненавидел еще с тех пор, когда таксист, не спросив разрешения, посадил в машину какую-то расфуфыренную даму, а их каким-то роковым образом приметила жена, и, когда он вернулся к родным пенатам, на почве ревности она применила к нему все приемы каратэ, подпольные курсы которого только что окончила с отличием.

...Освободившись от этого кошмарного воспоминания, он вспомнил, что дом его еще далеко-далеко, и он сел в автобус, но и здесь... «Где Вы... где Вы... где Вы...» и, почувствовав, что без инсульта ему до дому не добраться, сошел на первой же остановке и со всей силой грохнул о тротуар свою давнишнюю мечту, так быстро истаявшую великую радость свою – горшок, ночной горшок, глиняный ночной горшок!

От него каким-то чудом только ручка уцелела...

Для нашего времени и для нас это, конечно, мелкая тема даже «для небольшого рассказа» («Подумаешь, временные затруднения, длящиеся всего десятки лет!»), а Чехов, взявшись за нее, кто знает, может сотворил бы что-нибудь бесмертное...

* *
*

А это было давно, но не так уж давно, примерно в конце той пятилетки, которую назвали пятилеткой качества...

(А что, до того все предыдущие пятилетки были некачественными?!).

...Приехал в Москву впервые один наш довольно известный поэт (А. Б.) в том возрасте, когда любовные стихи пишут только по очень далеким воспоминаниям, приехал, как говорится, и на людей посмотреть, и себя показать – а вдруг книгу издадут, которая, кстати, кроме него никому не нужна, – да и кое-какие покупки сделать.

(Ах, если б он сейчас собрался ехать, я его очень-очень попросил бы привезти мне из Москвы хоть одну скляночку йода: благодаря неплановому хозяйству Афродита из морской пены йода чаще появляется у нас в Черном море, чем, благодаря плановому хозяйству, йод появляется в наших аптеках!).

...Конечно, он и не надеялся, что даже в столице купит что-нибудь без очереди, поэтому, увидев в Парке культуры и отдыха имени Горького длинный «шлейф», исцеляющей трусцой побежал туда и, минутой простояв, спросил впереди стоявшего человека в полосатых брюках...

В брюках-то брюках, но, однако, женщину, и спросил на ломаном русском языке, что, мол, здесь дают... Женщина в полосатом, видимо, сразу смекнула, что он, несомненно, инопланетянин, только что спустившийся на нашу грешную землю на летающей надежде, и, сдерживая красивую русскую, окрашенную в явное гостеприимство улыбку, ответила:

– Подойдете и увидите.

И немолодой грузинский Растиньяк, думающий покорить столицу нашей Родины своей поэтической персоной, видит, что очередь быстрее увеличивается сзади, чем уменьшается спереди, и – что самое странное – в нее становятся одни женщины, которые с нескрываемым интересом (как ему казалось) и почему-то пересмеиваясь, поглядывают на него...

А его-то не покидают радужные думы; наверно, дают что-нибудь сугубо женское, и тем лучше: все равно что будет – купит и обрадует жену – поэтессу, и она это вполне заслужила. Уже сколько чудесных стихов написала она, милая, о личной Продовольственной программе!

...И вдруг подходит к нему не очень молодая, на удивление голубоглазая цыганка (?) и говорит:

– Дайте мне пять рублей и я уступлю Вам свою очередь. Вон где я стою...

Наш поэт так и поступил, и теперь, когда он сильно продвинулся вперед и почти подошел к заветной цели, то обнаружил доселе ему неведомую, черт побери, женскую передвижную вагон-уборную!

Ну, чем же плохой сюжет для небольшого рассказа в чеховском духе, а? У меня и название придумано:

«Великое чувство очереди»,
или же

«Приобретенное чувство, ставшее врожденным».

* *
*

Ах, Виктор Петрович, в какое удивительное время мы с Вами живем, то есть в удивительно хорошее время живем!

Ощутить это больше Вас могу я, ибо дольше Вас жил в то удивительное время, когда...

В одном неприступном и засекреченном месте неизвестно откуда взявшийся телефонный разговор оставил сомнительно-тревожный след; в нем звучала одна странная фраза:

– А как эту операцию комментирует радиостанция Кантере?

...И пошла писать губерния: моментально десятки людей были брошены на поиски местонахождения «тайной вражеской станции Кантере»... Кого только не притянули за уши, и всем в упор одни и те же слова:

– От нас ничего не скроется. Мы все слышим, все видим, все знаем! Мы и это знаем, конечно, но мы хотим, чтобы ты сам признался: где спрятана радиостанция Кантере?

...И, несмотря на чистосердечные признания – не знаем, не ведаем, не слышали, – в конце концов «вражеская радиостанция» была обнаружена: она оказалась... в правом ухе Абрама Исааковича Кантере, старого коммуниста, бежавшего из оккупированной Одессы и нашедшего гостеприимный приют в Тбилиси!

В то время Кантере читал лекции по коммунистической этике в вечернем университете марксизма-ленинизма и носил постоянно слуховой аппарат (оглох во время дежурства на крыше от разорвавшейся вблизи бомбы), который товарищи-коллеги за его громоздкость шуточно окрестили «радиостанцией», соединив в одно понятие лектора Кантере и его аппарат...

Да, в удивительное время мы с Вами живем, Виктор Петрович!! Что там «Кантере»! Вот Вы пишете, что в каком-то районном грузинском городишке можно купить и самолет, и автомат, почти так же, как в Америке – чуть ли не космический корабль многоразового использования.

(Кстати, раз речь зашла об оружии, так хочется мне обратиться к Вам – проницательному писателю-фронтовику, знающему толк в огнестрельном оружии, с совершенно непостижимым для меня вопросом: вот в Америке, где, по нашей статистике двадцать миллионов угнетенных негров, где недовольных своей неграмотностью 30 миллионов неграмотных, где три миллиона бездомных, восемь миллионов полуголодных безработных, а совсем голодных, увы, даже не счесть, – ведь это громадная революционная сила, тем более, когда ее авангард – коммунистическая партия – имеет свою бесцензурную печать, и, что самое главное, в стране, где любое оружие продается на каждом перекрестке свободно, без ограничения, стало быть, и вооружаться нетрудно (а деньги найдутся!), – почему же в такой стране не совершаются революции и даже и слабых попыток не бывает к низвержению власти кучки эксплуататоров-богачев?!).

...Да и здесь, то есть в районном центре Грузинской ССР как и в Соединенных Штатах, никто не спрашивает, кто это оружие изготовил, как изготовили, где изготовили, и вообще, никому в голову не приходит, хотя бы в интересах безопасности государства, вовремя пресечь эту незаконную куплю-продажу и изолировать от общества продающих и покупающих в провинциальном Зугдиди самолеты ТУ-154 и автоматы Калашникова разных калибров...

Боже, какое это счастье! Так хочется жить и жить, и писать сатирические опусы, только без...

Чехов был гений, но и он вряд ли раскрылся бы в тисках нормированной правды, а мы – тем паче... (В этом множественном числе я подразумеваю, естественно,

не Вас, а себя и себе подобных).

А разве история с «радиостанцией Кантере» плохой «сюжет для небольшого рассказа?» Да и вообще, неужели наша жизнь дает мало сюжетов и для больших сатирических полотен?!

О-о, на этот счет и Антон Павлович нам бы позавидовал, так бы нам позавидовал!

(При Чехове в Российской империи выходили десятки е ж е н е д е л ь н ы х – каждое воскресенье! – сатирико-юмористических журналов, а теперь один «Крокодил» на 270 миллионов населения, да и тот выходит в месяц три раза...

Кстати, и в названии есть что-то «заморско-импортное»: ну, где у нас водятся крокодилы, в Белом, Черном морях или, может, в Енисее, а?!).

* *
*

...Был у нас великий актер Хорава, и, по мнению авторитетных русских театральных и литературных критиков, в том числе и известного шекспироведа М. Морозова, один из лучших создателей образа Отелло в мировом театре; человек, наделенный всеми существующими у нас регалиями, званиями и десятком общественных нагрузок, он все же более всего дорожил креслом директора театра им. Руставели...

И однажды, когда наверху подумали, что народ, кажется, приклонил голову к подушке и задремал, раздался внеочередной рев-призыв об усилении критики и самокритики, и Хорава, немедля собрав труппу, выступил перед ней, постепенно повышая свой удивительно бархатно-громовой голос:

– Товарищи, нам нужна критика и самокритика, как воздух, как хлеб, как вода родниковая! Без них мы, нет и нет, не сможем семимильными сталинскими шагами идти вперед, к коммунизму! Так что, товарищи, давайте выступайте с критикой и самокритикой! Смелее, смелее выступайте – будто бы вы в английском парламенте времен Кромвеля! Критикуя себя, и меня критикуйте, товарищи! – и он пудовым кулаком так ударил об стол, что стоявший на нём графин с «родниковой водой» затанцевал, как во время землетрясения во столько-то баллов, когда «жертв и разрушений нет»; а последние призывные слова – «и меня критикуйте» – произнес с такой интонацией, что сидевший неподалеку молодой режиссер (М. Т.) от испуга упал со стула в обморок, и пришлось вызвать «Скорую» для его реанимации...

Ну, что скажете, чем это не сюжет для небольшого рассказа в чеховском духе, и разве он до некоторой степени не напоминает Вам «Смерть чиновника»? Разница только в том, что в отличие от забитого, трусливого Червякова этому нашему независимому молодому гражданину (ныне народный артист СССР, вполне заслуженно, по таланту), вернувшемуся с фронта со шрамами на лице, не боявшемуся пуль смельчаков-фрицев, здесь у себя дома уже в мирное время даже призыв вышестоящего товарища к критике по своему адресу показался опаснее пуль иноземного захватчика... Возможно, у него была в то время болезненно-обостренная фантазия на почве контузии, но, а так... вообще... мм...

Критика и самокритика может ли заменить любой, даже, скажем, тихий исландский парламент, а социалистическое соревнование, замечу попутно, здоровую конкуренцию?!

Но это, между прочим, и, разумеется, между нами...

Ни гу-гу, пожалуйста!

Что делать, в моих ушах, может, теперь и без основания, но до сих пор звенит предостережение «подпольной радиостанции Кантере»:

– Лишь бы хуже не было, пока, славу богу, плохо...

* *
*

Летом в Тбилиси иногда так печет солнце, что под его прямыми лучами в течение пяти минут может свариться яйцо, а наши вышестоящие товарищи, начиная с министров, и в такое пекло ходят в костюмах, большей частью в благородно-черных, видимо, чтобы выделиться из толпы, облаченной в белые сорочки, и показать ей, как они серьезны и солидны, как они мудры и погружены в думы и заботы о благе государства и народа тоже, разумеется.

(А американский президент без всякого стеснения даже на пресс-конференциях перед критикующими его журналистами может появиться в тенниске, вовсе не думая о том, что он этим демонстрирует узорность своего мышления и плохое воспитание).

При жизни Сталина – я это точно знаю по рассказу тогдашнего большого начальника, а теперь пенсионера союзного значения – работникам Центрального Комитета Коммунистической партии (Грузии) давали наставления, чтобы они дружили только между собою, чтобы в гости ходили друг к другу, а не якшались со всякой «шантрапой»!

И это после священной войны – «Вставай, страна огромная»...

При такой развитой клановой демократии неудивительно, конечно, что, когда умер один из секретарей Центрального Комитета (Топуридзе), в траурном объявлении в «Вечерке»... Такие-то извещают о смерти такого-то, жены остальных здравствующих секретарей извещали об этом совместно и притом строго придерживались официального чередования: жена первого секретаря, чья фамилия начиналась чуть ли не с последней буквы алфавита, значилась первой, а второго – второй...

Но допустим, я-то пятый секретарь, но фамилия моя начинается на «А», к тому же моя жена старше по возрасту всех остальных жен, и если не красивее их, то, безусловно, умнее, и все же она должна быть, исходя из занимаемого поста мужа, в хвосте соболезнующих?!

* *
*

Ваш бывший сокурсник «Отар» пишет по-русски, нет сомнения, еще хуже, чем говорит.

Меня никто и не спрашивает об этом, но – что делать – люблю прихвастнуть: в смысле орфографии пишу лучше, чем говорю. Ну, если, например, «Отар» написал бы – «Адеса швтитить вопасно», я бы... «С Одессой шутить опасно».

Да-да, опасно! Одесса, наряду с Ленинградом, Севастополем и Сталинградом, первой получила в 1945 году звание города-героя, а Сталин, как известно, таких высочайших титулов по знакомству не раздавал.

Даже Москву не удостоил этой чести, где он, кстати, в самые тревожные, критические дни оставался без малейшего видимого страха и паники, словно неприступный утес, и своим непосредственным присутствием и неумолимой повседневной работой в столице вдохновлял ее защитников, в том числе и бойцов-сибиряков, на битву с осатанелыми «арийцами», отчаянно рвущимися к своей близко, как им казалось, уже перед их не длинным, а коротким носом находящейся победе...

А если б Сталин удрал из Москвы, скажем, на Урал или в Куйбышев, куда в свое время отправил почти все правительство, и, стало быть, показал бы немцам пятки, что было бы тогда?!

Оказывается, мудрое полководческое мужество можно проявлять и в кабинетных условиях, а оно, когда встал вопрос – жить или не жить Советской стране, – сыграло существенную роль в победе «над коварным и сильным врагом». (Г. К. Жуков).

Монархист В. В. Шульгин однажды сказал своим сотоварищам-белоземлякам:

«Нам незачем обижаться на Сталина. То, к чему мы стремились и не смогли сделать для России, сделал для нее Сталин. Он еще больше расширил ее границы».

(Думается, небезынтесно будет Вам узнать, что в начале шестидесятых годов была снята документальная кинолента «Диалог. Ф. Н. Петрова с В. В., Шульгиным». Кстати, оба они были почти ровесниками, и оба прожили без малого по сто лет.

Уж точно не помню, каким чудом удалось мне тогда попасть в небольшой зал «Мосфильма», где показывали эту только что законченную картину, но помню хорошо, как на экране обменивались совершенно противоположными мыслями и аргументами, порою даже пикировались последние из могикиан: Шульгин – ярый монархист, Петров – ярый коммунист, член партии с 1896 года, долгое время занимавший пост заместителя главного редактора Большой Советской Энциклопедии.

Тогда у меня от фильма осталось такое впечатление, как будто старейший монархист Шульгин со своими доводами, правдами и неправдами сильнее старейшего большевика Петрова. Наверное, такое же впечатление создалось и у более, чем я, проницательных людей, к тому же власть имущих, поэтому его сразу же положили на самую-самую высокую, запретную полку).

Да, Одесса достойна нашего уважения еще и потому, что она дала нам прекрасных писателей и музыкантов, в особенности в двадцатые-тридцатые годы... Один Бабель чего стоит! А Ильф, а Утёсов, а Гилельс?!

По-моему, и сибирякам следовало бы не меньше уважать Одессу, ну, хотя бы потому, что Новосибирский театр «Красный факел» зародился именно в этом городе в голодном и нищем 1920 году.

Между тем, Вы не только «грузинов-пескарей» высмеиваете, но иронизируете и над «плешивыми одесскими мыслителями»...

Нехорошо! Клянусь Юпитером, это нехорошо, Виктор Петрович!

Ведь, может быть, именно какой-нибудь их предок, настоящий мыслитель, ну например, Шолом Алейхем или Шолом Аш, а возможно, Давид Фридман устами Менделя Маранца высказал ту крылатую мудрость, передавать которую перед сном в программе «Итоги дня» так любила «радиостанция Кантере»:

Когда еврей плачет – не верьте, ему хорошо живется!

К слову, среди защитников Одессы было и немало евреев. Но они, впрочем, не только за сохранность «своей» Одессы сражались...

Одно время я был знаком с евреем, вовсе не одесситом – дважды Героем Советского Союза... Нетрудно представить, сколько героизма он должен был проявить, чтобы удостоиться такого высокого двукратного звания. В Доме творчества может и нетворческий «плешивый мыслитель» получить по блату солнечную комнату, но в войну стать Героем по блату, да еще дважды... Нет и нет!

Вы словно руководствуетесь девизом – ради красного словца не пожалеть и собственного отца, – и греческого армянина-репатрианта не щадите: не зная русского языка, других учил русскому...

Это, конечно, пахнет нахальством, но этот его грешок легко могут искупить даже одной лекцией другие армяне: специалист в области русского языка Бархударов, член-корреспондент Академии наук СССР, или Будагов, тоже русист и тоже член-корр., или Аванесов Рубен Иванович, человек точь-в-точь с такими же данными.

Так что могу, кажется, воскликнуть: хорошее знание русского языка – это привилегия, пожалуй, не одних лишь русских... И представители маленьких народов могут кое-чем обогатить, и не только русскую языковедческую школу...

И вообще, вряд ли следует «русофилам» бояться, что «инородцы» где-нибудь или в чем-нибудь займут их места. В Москве, к примеру, около тридцати драматических театров, а в шести или семи из них в качестве главных режиссеров евреи, но они не занимают чужие места, которые, между прочим, до их прихода долгое время были свободными.

* *

Однажды Николай II пригласил обер-прокурора Синода Победоносцева на завтрак. Я бы назвал этот завтрак деловым, ибо Самодержец Всея Руси между первой и второй чашкой чая почти просительным тоном сказал своему сановнику, что, мол, такого-то такого, давно уже почившего, следовало бы причислить к лику святых... Победоносцев, которого все мы из наших так часто в угоду конъюнктуре меняющихся учебников истории знаем как холуя и до мозга костей монархиста (не потому ли был дружен с ним Достоевский?!), вежливо, но категорически отказал царю: ни Вы, мол, Государь, и ни Священный Синод не вправе причислять кого-либо к лику святых... Это дело народа, и только народа, только народ имеет на это право...

(Можно ли хоть на минуту представить себе такую ситуацию: вовсе не Самодержец, а просто-напросто наш товарищ Сталин или наш товарищ Хрущев, или наш товарищ Брежнев вдруг захотели бы возвести кого-либо в какой-нибудь ранг, присвоить высокое звание, а против этого пошел бы... мм... Нет, не могу докончить... Во мне просыпается старый рефлекс – трясутся поджилки, мутнеет сознание)...

...И вот, если б и в наши дни практиковалось причисление к лику святых и это на самом деле зависело бы от народа, как Вы думаете, Лихачева Дмитрия Сергеевича не возвели бы в сан святого?!

Но с одним условием: для того, чтобы получилось действительно всеобщее ликование, необходимо повторение той телевизионной передачи, в которой выступил Дмитрий Сергеевич и которую не все посмотрели в ту незабываемую ночь, поскольку не ожидали «явления Христа народу» в наш советский атеистический век!

Один (впрочем, только ли один?) известный писатель с красивой фамилией чуть ли не с юношеских лет до хрипоты славословил – и при Сталине, и при Хрущеве, и при Брежневе, – возглашая, «Мы живем в героическое время, мы живем в героическое время, мы живем в героическое время», и за это ему к первой же юбилейной дате преподнесли высочайшее звание Героя Социалистического Труда, а вот Лихачев, великий труженик и великий интеллигент, такого признания не удостоился даже в 75 лет! И что ж?

Тот Герой, писатель-академик, хотя часто выступает по телевидению, но лично я слушаю его так, будто читаю в «Крокодиле» рубрику «Нарочно не придумаешь», а вот академика Лихачева Дмитрия Сергеевича...

Особенно до глубины души меня потрясли его слова о том, что надо беречь маленькие народы, их литературу, их фольклор, их самобытность...

Эх, Виктор Петрович, если б Вы знали, как легко большому народу покорить сердце маленького народа!

Вот я теперь уже нисколько не сетую на то, что наши ребята строят в Вологодской области коровники и сушильницы, ибо этот край, оказывается, является родной Родиной Василя Белова, того Белова, который на съезде писателей сказал:

«Меня, русского человека, отнюдь не радует, допустим, перспектива медленного, постепенного исчезновения одного народа, его полного слияния с другими народами. Какая тоска пришла бы на Землю, какая скука нахлынула бы, если бы остался всего один язык, похожий на эсперанто! Зачем мне такое будущее, если люди будут есть одинаковую еду, носить одинаковые одежды, строить одинаковые жилища?»

(Будь жив сейчас А. Н. Островский, первым заплодировал бы В.И. Белову, ведь и он, великий драматург, обожал многообразие жизни; побывав в Грузии незадолго до смерти, в 1883 году, он, например, писал:

«...красота жителей, их живописные костюмы — все это способно наполнить восторгом самую черную душу. На станции Самтредиа огромная толпа народа: и лица, исполненные экспрессии, и костюмы... так картинны, что смотришь на них уже не с удивлением, а с изумлением, и думаешь, не сон ли это?..»

Увы, ни экспрессивных лиц, ни живописных костюмов теперь больше нигде не встретите в Грузии).

Не буду скрывать, что я рад и немного даже горжусь тем, что, не будучи сыном великого народа, ни Героем, ни ветераном ни войны, ни труда и ни партии, даже и не медаленосцем «За оборону Кавказа», еще несколько лет назад написал что-то подобное (Вам придется поверить мне на слово, перевод точный):

«Хотя в студенческие годы я и получил по марксизму круглую пятерку, но все-таки и тогда не знал, да и теперь не знаю, говорил ли вообще Маркс – а если да, где именно?– о слиянии наций наподобие винегрета... А если действительно говорил, то извиняясь, с должным уважением, но не раболепно (ведь Маркс всю свою жизнь боролся против рабства!), я не побоюсь сказать его великой тени: само по себе, без огня и меча, подобное никогда не произойдет, а если и произойдет, то тогда жить на свете и не стоит: мир будет походить на огромное пастбище, – выходи рано утром, как скотина, траву щипать и гляди на твоих двойников, как они пасутся»...

К этим словам я, окрыленный выступлениями в последнее время таких славных сынов русского народа, как Лихачев, Солоухин, Евтушенко, Вознесенский, Белов, о пагубности «слияния наций», добавил бы следующее: все мне известные малочисленные народы нашей страны с огромной болью в сердце воспринимали и воспринимают то и дело провозглашенные «по-марксистски», «научно» обоснованные «теории» о «слиянии советских народов» некоторых современных русских философов и социологов, академиков и профессоров, типа федосеевых, рыбаковых, бромлеев... Мы, небольшие советские народы, рассматриваем это как продолжение плохо завуалированной политики царизма, политики обрусения и русификации «инородцев»...

«Слияние» акулы с хамсой – это всегда в пользу ненасытного брюха акулы, но и хамса тоже хочет жить, и жить как хамса!.. И разве это преступление против природы с ее стороны?!

Не думаю, что гуманнейший и интеллигентнейший Дмитрий Сергеевич рассердится на меня, если я выскажусь в том духе, что и маленькие народы нашей страны – неславянского происхождения – армяне и киргизы, литовцы и латыши, евреи и грузины и многие другие не обедняют, а, наоборот, по-своему обогащают русскую культуру...

Конечно, она и без нас обойдется, но, как говорится, чуть больше масла кашу не испортит.

Вот, к примеру, какой же урон понесло современное русское искусство от того, что спектакль «Пушкин» в Московском государственном театре балета СССР оформил грузинский художник? Давайте лучше на этот счет познакомимся с мнением патриарха советского русского танцевального искусства Игоря Моисеева:

«Органична сценография И. Сумбаташвили. Художник взволнованно передает настроение, душевное состояние героев, Болдинскую осень, хладность петербургского света, сгущающуюся мрачность последних дней поэта».

(«Известия», 12.08.86).

Не думайте, пожалуйста, что Иосиф Сумбаташвили давно обрусел или же он «грузин московского разлива»: он уроженец одной из окраин города Тбилиси, даже не вполне сносно говорящий по-русски... А вот проникся же пушкинской эпохой до мельчайших подробностей!

...Иногда непривычное, которое исходит от малых народов, может, и режет глаз и ухо, но оно не должно затуманивать разум большого народа только потому, что он большой...

Вот у Вас в «Пескарях», например, все грузины то «орут», то «кричат на своем

языке»... И Вы не можете скрыть своего раздражения.

Насколько я знаю, Вам пока еще не довелось побывать в Италии, но зато точно знаю, что Гоголь в этой стране не только побывал, но и жил там некоторое время, и его ничуть не удивляло, что итальянцы везде и всюду, п о ч т и везде и всюду громко-громко, «страшно» громко говорили «на своем языке»...

С тех времен в области, так сказать, разговорной речи в Италии ничего не изменилось, даже, может быть, «крик» усилился, ибо теперь итальянцам приходится кричать с одного тротуара на противоположный: – «Чао, синьор Феллини!» – «Как дела, Марчелло?» – под грохот проезжающих машин.

И думаю, если б Вы стали свидетелем подобных «перекличек», то не сочли бы это за национальный недостаток итальянцев, ибо это великий народ, их почти 60 миллионов, и Вы не стали б над ними подсмеиваться.

Не считите, пожалуйста, за поучение, но скажу все-таки: народы-южане, как правило, даже не сердясь, «орут» и «кричат» на собеседника и при этом чрезмерно жестикулируют, а вот финны, шведы, норвежцы, исландцы – народы-«молчуны»; они не кричат и не орут, даже если, допустим, жена застанет мужа с чужой женой, а муж – свою жену с чужим мужем.

К сожалению, я никогда не бывал в Сибири, ни тогда, когда был полусвободным, и ни тогда, когда совсем не был свободным, так что не могу знать, в какой тональности говорят сибиряки, но думаю все же, наверное, чуть громче, чем вышеназванные северные народы... Может, потому и запротестовало Ваше чуткое ухо против нашего «оранья».

Да и вообще, мною давным-давно замечено, и это всегда меня удивляло, что спесивым, претенциозным англичанам языки маленьких, даже колониальных народов не кажутся неблагозвучными, режущими их мелодичный слух, а вот спесивым, непретенциозным русским-то... даже имена грузинские...

Не могу не вспомнить для наглядности одну мою «драматическую историю», связанную с Вашим земляком, иркутянином Охлопковым Николаем Павловичем... С этим знаменитым в то время режиссером был дружен один мой знакомый грузин, человек весьма порядочный, но с одной слабинкой: любил греться в тени талантливых людей, но и со своей стороны стремился доставлять им тоже радость. Он отлично готовил грузинские блюда, а Николай Павлович, мужчина баскетбольного роста, прекрасно разбирался в том, что вкусно и что невкусно...

И вот однажды мой соплеменник, зная мои страдания как драматурга, попросил Охлопкова почитать одну мою комедию, но мэтр, перелистав две-три страницы, вернул пьесу обратно:

– Знаешь, Саша, меня раздражают эти ваши имена и фамилии... Они неудобоваримы...

До этого в его театре была поставлена какая-то японская пьеса и японские имена, и фамилии, как, например, Хидадзи Одзадзи, надо полагать, его не раздражали, а вот грузинские...

Итальянские имена, скажем, «Андже», «Джинджер» его никак не могли нервировать, а вот грузинские «Андро», «Джимшер»... мм... И грузинские фамилии, например, такие, как Абуладзе, Камарели, Гелашвили, его вывели бы, наверное, из равновесия, а вот такие русские фамилии, как, например, Почечуев или Выхухолев (теперешний корреспондент телевидения в Японии), в его ушах прозвучали бы, вероятно, колыбельной...

Раз речь зашла о театре, воспользуюсь случаем и признаюсь в данном случае Вам как драматургу, что я хоть и не являюсь опытным рыбаком, но, в частности, в светлом московском театральном море тоже мог бы наловить «пескарей» не меньше, чем Вы – в наших мутных водах...

Если под интеллигентностью подразумевается честность, порядочность, бескорыстие, нелживость, то есть неприязнь к запланированному вранью, то тогда в столичной театральной среде я не встречал ни одного интеллигентного человека, кроме покойного Юрия Александровича Завадского и ныне здравствующего Валентина Николаевича Плучека...

Правда, в коротенькой беседе с последним я так и не понял, читал ли он вообще мои сатиры, из-за которых я уже нажил два инфаркта, но зато он открыл мне глаза на Маяковского: до этой беседы я не считал моего прославленного земляка («Да, я грузин, но не старенькой нации...» «Грузин я, но не кинто, озорной...») величайшим драматургом и его «Клопа» тоже не рассматривал как выдающееся драматическое произведение.

Творения высокого уровня (как, например, многие пьесы Островского) и в среднем театре и в посредственной постановке более или менее получаются и без обогащения спектакля музыкой и танцами, песнями и цирковым фейерверком, а вот «Клоп» много лет назад даже в театре имени М а я к о в с к о г о не удался, и, насколько знаю, вновь поставить его не собираются.

И кто знает, может быть, это и лучше для Маяковского как драматурга: пьеса эта написана в 1928 году; главный ее персонаж Присыпкин, клоп, как говорится, с мурлом мещанина... Идея пьесы в год ее написания заключалась в том, что через пятьдесят лет, то есть в 1979 году, Присыпкина, чуть ли не как доисторическое ископаемое, выставят в зоопарке перед нашими потомками для всеобщего обозрения в единственном экземпляре.

Очень, очень жаль, что предвидение большого поэта не оправдалось: по моим подсчетам, конечно, приблизительным, в 1979 году клопов-Присыпкиных насчитывалось в нашей стране не единицы, а миллионы!

Но, возможно, за последние семь лет их ряды поредели, а?!?

*Бюрократия – это
гигантская сила, приво-
димая в действие пиг-
меями.*

О. Бальзак.

Нет, нет, Виктор Петрович, Вам явно повезло: увидеть столько ослов – натуральных! – всего раз проезжая по Западной Грузии, да еще при скорости 90-100 км в час!

Ведь мы, грузины, – и гурийцы, и имеретины, и мегрелы – постоянно живя в тех же местах, редко, вернее, почти совсем не видим ослов натуральных, а не натуральных, о-о...

Ну как же мне не вспомнить один эпизод из моего далекого прошлого: на расвете холодного февральского утра 1942 года, как всегда, внезапно открывается дверь (не из фанеры!) моей рассчитанной на двоих «палаты», куда невидимая, но мне уже хорошо знакомая сила вталкивает потрясенного, дрожащего, находящегося почти в шоке, словно очутившегося в филиале преисподней, немолодого мужчину...

К стыду своему, я был рад его появлению в моих «апартаментах»: трудно и тоскливо, ох, как тоскливо, быть одному, где бы то ни было, тем более «там», где днями, а то и месяцами не видишь ни кусочка неба, ни пяди земли...

И вот ликуй, Сталин-бог послал тебе коллегу, новенького «Захара Кузьмича», а ты, давно оторванный от внешнего мира, можешь теперь узнать от него последние новости – и дела фронтовые, и дела тыловые, также и города, в самом центре которого находишься, но давно уже не знаешь, кто, к примеру, из известных ушел из жизни сам, а кого «увели» из нее (а вот кого отсюда выпустили, об этом и спрашивать не стоит, ведь знаешь, чудес в нашей жизни не бывает).

Но радость моя оказалась преждевременной: три дня понадобилось моему сокамернику, чтобы прийти в себя, да еще два дня – мне, чтобы заслужить его доверие.

Он оказался рабочим паровозо-вагоноремонтного завода им. Сталина (к слову, на этом заводе на заре века работал М. И. Калинин, его станок и поныне сохраняется как реликвия), арестованным за то, что не поспешил выявить безмерную радость и бурный энтузиазм по поводу выпуска нового, очередного займа и после торжественного общезаводского митинга не побежал сразу в цех подписываться...

Да еще имел глупую неосмотрительность на вопрос мастерам – Ты что, Капитон, не собираешься подписаться? – ляпнуть в ответ:

– Подпишусь, а как же! На этом заводе три тысячи ослов, а я что, не из этого же стада?!

Вот из-за этого-то «осла» и «стада» и заработал наш «ездок» десять лет целковых и ни копейки меньше, да и потом ко времени истечения срока могли прибавить еще, в зависимости от международного и внутреннего положения страны, а оно, как Вам известно, никогда не было безоблачным.

...Камера наша, прозванная «Захарами Кузьмичами» инкубатором, была настолько крохотной, что в знак утреннего приветствия мы, не вставая с постели, пожимали друг другу руки...

А по вечерам, когда черные тучи скорби еще больше окутывали нас, хотя ни он, ни я не обладали ни певческими способностями, ни музыкальным слухом (он-то с трудом отличал траурный марш от «Интернационала», а я только приблизительно мог воспроизвести горячо любимый мной «Танец маленьких лебедей!»), все же отваживались петь, но петь, конечно, так тихо, чтоб только нам было слышно:

Широка страна моя родна-а-ая...
...Я другой такой страны не зна-а-аю,
Где так вольно дышит челове-е-ек...

...Ну, теперь на радость миллионам и миллионам подул другой ветер, настолько теплый, что не верится – и впрямь северный ли он? Да, северный, а все-таки такой мягкий, освежающий, душу и тело ласкающий...

Нас даже призывают мыслить, мыслить по-новому, но мы, увы, и по-старому давно уже не мыслим, даже и не помним, когда нас отучили мыслить.

...Мы теперь, как Маугли: заново должны учиться ходить, выпрямившись, а не на четвереньках, думать, размышлять и говорить без страха, без боязни...

Маугли боялся не зверей, а людей, а мы, люди, боялись...

О, это во сто крат страшнее, когда человек боится получеловека, вынужден рассыпаться перед ним мелким бесом, кланяться до земли:

– Чего изволите?.. А не беспокоит ли Вас, что я вообще дышу?!

Да, превратить нас ныне в настоящих, полноценных людей – процесс очень сложный, трудно обратимый и, по-моему, длительный...

Искоренить настороженность, установить доверие, возродить веру!

Люди моего поколения еще не забыли пресловутую сталинскую фразу: «Сын за отца не отвечает», а на самом деле красивая фраза превращалась в некрасивые дела: не только сыновьям (порой и несовершеннолетним) приходилось отвечать за отцов, но и далеко не близким их родственникам, да еще за несуществующие политические преступления.

(В 1937 году двенадцатилетний крестьянский мальчик Сосо Гвенцадзе подобрал на улице задвинутую машиной курицу и повесил на заборе, снабдив ее «предсмертной запиской»: «Потеряв надежду снести в год 380 яиц, кончаю с собой». И за это... мм... В том же году и шестиклассника Анри Буачидзе бросили в тюрьму (там и погиб!) за то, что разорвал фотографию Ежова: «Это он посадил моего папу», ректора сельскохозяйственного института, ныне реабилитированного; в 1943 году арестовали еще совсем мальчонкой – горца Левана Матурели (пятилетний срок отбывал одно время вместе со мною) за то, что он, с любовью перерисовывая с обложки ученической тетради портрет Сталина, одну половину его усов неволью нарисовал длиннее второй... Кстати, и на Анри, и на Левана донесли их же классные руководители, видимо, побоявшиеся, что если этих «врагов народа» незамедлительно не разоблачат, то и сами они будут репрессированы за притупление бдительности).

Допустим, все это было в «доисторические времена», а вот совсем недавно, при Брежневе, у нас арестовали совсем молоденьких девушек, по сообщению местной печати, за «нарушение общественного порядка».

А на самом деле эти «нарушители общественного порядка» всего лишь своим юношеским горением, не допуская никаких противоправных действий, «боролись» за улучшение именно общественного порядка нашего общества.

Небезынтересно, что одной из «возмутительниц спокойствия» является дочь Реваза Чхеидзе, давно уже немолодого коммуниста, неоднократного депутата, члена высших партийных органов, постановщика прекрасного фильма «Отец солдата»...

Многие: и те, которые «за большие заслуги» уже находятся, как говорится, на заслуженном отдыхе, и те, которые еще только накапливают «большие заслуги», удивлялись и возмущались, как могла вырасти такая антисоветская дочь в такой сугубо советской семье, и упрекали отца, как это у нас принято, трафаретным – когда, где и что проглядел он в процессе идейного воспитания...

Не знаю, право, как на это отвечал отец такой недостойной партийца дочери, но он мог сослаться на недостаток времени, ведь кинорежиссерам часто приходится отлучаться от семьи, разъезжать в экспедициях, снимать картины...

Да, но... Что тогда сказать о Льве Перовском, генерал-губернаторе Санкт-Петербурга (до покушения Каракозова на Александра II), чья дочь Софья стала революционеркой-народницей и организовала убийство царя...

А ведь он, отец Софьи, в экспедиции не уезжал, семью ни на один день не по-

кидал, ибо «Секретаря райкома» не снимал!

Недавно, точнее, в апреле, в газете «Советская культура» появилась необычайно смелая статья весьма мною уважаемого автора – назовем его условно Евтихием Бойченко, – и если бы у нас существовал Институт Гэллага, который вел бы общественный опрос читателей, то 90% из них восторженно воскликнули бы: «Браво, браво! Молодец, Бойченко!»

Но среди них нашлись бы и менее экзальтированные, вроде меня, которые сказали бы: «Бойченко, безусловно, молодец, но дважды молодец редактор газеты, решившийся напечатать, судя по старым понятиям, такую явную антисоветчину, но трижды, и не только трижды, но и много-многожды молодец тот, и честь и хвала, и слава тому, от кого исходят такие, доселе немыслимые перемены в нашей жизни, в нашей стране!»

Ведь то, что сейчас Евтихий Бойченко говорит печатным словом, разве многие из нас все это не говорили устно в семьях, в кулуарах, «на воздухе» между собой, на всякий случай поминутно озираясь?

Говорили...

Вот и я с каких пор хочу высказаться всенародно, что колхозы давно уже не оправдывают себя, но разве найдется у нас, фигурально выражаясь, хоть одна гидра, пусть даже с девятью головами, которая решится сегодня это напечатать?!

Хотя та же гидра не меньше меня из нашей долголетней практики знает, что именно колхозы приучили людей равнодушно, пренебрежительно относиться к труду и, что того хуже – к матушке-земле, издавна великой нашей кормилице...

Я пока еще нигде не слышал и не читал, что крестьяне во Франции, в Испании, в Голландии, в Дании покидали бы свои земли и очертя голову устремлялись за счастьем в город...

...Да, Бойченко, повторяю, молодец, но только отчасти, ибо и я, отнюдь не молодец, но во второй части своей «Черной книги» еще два года назад писал:

«...Когда над советским небом нависли черные тучи гитлеровского нашествия и возникла угроза существованию Советской страны, Сталин обратился к народу, так сказать, нежно-ласково: «Братья и сестры...»

Но когда опасность миновала и он вновь прочно уселся в седле, из которого враг намеревался его выбить, и уверенно вддел ноги в стремя, он к тому же народу, уже победившему, но безмерно уставшему, обратился суховато-официально: «Товарищи!»

Даже в тот период, когда Сталина разносили в пух и прах, Илья Эренбург в своих мемуарах все же назвал его «человеком большого ума», и как удивительно, что Сталин, умный человек, не припомнил свою же речь, произнесенную в начале войны и не повторил точь-в-точь те же слова по окончании войны... Это и «драматургически» было бы оправдано, ибо он этим еще больше покори́л бы сердца «братьев и сестер...»

Как видите, совсем простые, безобидные слова, но я их не то что напечатать в газете, даже на ксероксе не мог воспроизвести, а теперь, когда читаешь центральную прессу, жмуришься, боже мой, не сон ли вижу я с открытыми глазами?!

Дай бог, чтобы этот «сон» длился долго-долго, а, впрочем, что значит долго? Навсегда, на вечные времена!

Народ наш, перенесший за многие-многое годы невообразимые невзгоды, неопишуемые страдания, право, этого заслуживает.

Да и просто по-человечески стыдно за человека, если в двадцатом веке еще где-либо в мире может бытовать

с р е д н е в е к о в ь е !

* *
*

Это я вычитал в нашей же прессе, в рубрике «Зарубежный калейдоскоп»: один молодой датчанин вместо своей фотографии вклеил в паспорт фото одной симпатично-миловидной обезьяны и с этим документом пересек границы Голландии, Бельгии, Франции, Италии, Люксембурга...

А это «вычитал» из нашей сегодняшней жизни: день был прекрасный, и настроение было у меня торжественно-прекрасное, ведь я только что одержал, по шкале Платона, самую большую победу – победу над собой: наконец-то выудил из себя, по моему убеждению, что-то удачное, и вот сейчас с этим «товаром» направился к тому зданию, где помещаются редакции главной газеты республики, ее младшей сестры – вечерней, да еще тонкого женского журнала...

Еще не знаю, напечатают ли, а душа уже заранее поет, и на языке почему-то вертится Маяковский:

Читайте,
завидуйте, я – гражданин
Советского союза.

(В те времена и в этом сочетании «союз» писался с маленькой буквы).

...Вот я открыл стеклянные двери... Нет, я вовсе не удивился тому, что у входа на первом этаже милицейская комната и там же на посту всегда два-три милиционера (гм! «Стране не хватает рабочих рук!»), а удивился тому, что мне преградили дорогу и не пускают...

– Позвони, и если скажут – пустить, то и пустим...

– Но, поймите, я ведь не в лабораторию секретных космических исследований иду, я иду в редакцию, я член Союза писателей, вот Вам книжка...

– Зачем мне книжка, и зачем много говорить?! Без звонка и без пропуска у нас только в церковь пускают. Что, не знаешь?

И он, упиваясь своей властью... Я с ним на «Вы», а он... Ему – под тридцать, мне – за семьдесят...

Но не это испортило мне солнечно-приподнятое настроение, – что ж, прости-тельно, у человека пока лишь среднее образование (в кармане), а воспитание – нижесреднее... Впрочем, он, нет сомнения, и этим вполне доволен, ибо и с таким багажом по жизни широко шагает, и если никого не опережает, то и ни от кого не отстает...

Да! Всеобщее обязательное среднее образование (потемкинское!) – отличная питательная среда для всеобщего хамства, которое так многолико и так прочно вошло в наш повседневный быт, что, будь сейчас жив С. И Ожегов, в новом издании своего «Словаря» даже такие ни к чему не обязывающие слова, как: «Спасибо», «Извините», «Позвольте», «Простите», «Виноват» – сопроводил бы словом: «устарелое... устарелое... устарелое»...

В старые времена была чернь и была аристократия. И чернь могла выучиться у знати и вежливости, и хорошим манерам. А ныне не с кого брать пример, ибо все наше общество состоит... Не дай бог, конечно, сказать – из одной амбициозной, псевдообразованной черни, но и не грех заметить, что в нем воспитанных и истинно образованных, по-настоящему интеллигентных людей малая толика, а подавляющее большинство... мм...

...И я с упавшим сердцем, прикрыв за собою стеклянные двери, вспомнил ту обезьяну, которая так легко и беспрепятственно пересекла границы многих стран несоветской Европы, а меня, советского писателя, обладателя членского билета в ярко-красном переплете, на котором красуется орден Ленина, государственный страж даже в редакцию не пускает без особого пропуска-звонка...

И как же мне гордиться тем, что я... Нет-нет, обобщать не буду...

...И как же мне гордиться тем, что я гражданин одной из советских республик, если приходится завидовать... обезьяне?!?

* *
*

Не буду уточнять, когда это было...

Я, может быть, по глупости своей, все же думаю, что Вы эту мою эпистолярную писанину дадите кому-нибудь почитать – пусть даже в наказание! – ну, хотя бы членам своей семьи, а возможно, и Валентину Распутину (был бы весьма рад).

Стало быть, в их лице я обрету энное количество читателей, а раз мы твердо знаем, что наш родной советский читатель самый умный, самый просвещенный в мире, так зачем же им подавать все в раздробленном, разжеванном виде, словно инкубаторским цыплятам, дадим же возможность кое над чем и самим поразмыслить, покумекать...

Итак... На многолюдной улице, в самом центре города, мужчина средних лет, неряшливо одетый, с давно немывыми, засаленными волосами (в те годы даже осенью редко кто выходил на улицу без головного убора), с лицом со следами былой интеллигентности, как об этом сказал бы Оноре де Бальзак, и по общему виду вовсе не классический попрошайка, и не очень пьяный, с почти завидной дикцией Сумбатова-Южина, громогласно произносил монолог в духе Гамлета:

– Нас двести миллионов лицемеров! Нас двести миллионов подхалимов! Нас двести миллионов двуликих Янусов! Нас двести миллионов клакеров!.. Жить так, как мы живем, можно только по приговору... К тому же приговор этот окончательный и обжалованию не подлежит...

Прохождение в летах, хотя все это и слушали, затаив дыхание и чувствуя душевное облегчение, но делали вид, будто бы ничего и не слышат и ускоряли шаг, словно ясное небо вот-вот обрушит на них сильнейший ливень и надо поскорее где-нибудь укрыться, а вот молодежь, зеленая молодежь...

Помните у Горького? «Толпе больше нужен шут, чем герой».

– Нас двести миллионов хамелеонов! Нас...

...И откуда ни возьмись, вдруг появился кряжистый милиционер, по манере разговора и повадкам скорее похожий на крестьянина, сбежавшего от коллективного труда в город: он так сноровисто схватил «шута» за лацкан помятого пиджака, словно брал быка за рога, и потащил в ту сторону, откуда только что сам появился...

А «трибун Жан Жорес» последовал за ним без особого сопротивления, но не отказавшись от ораторствования:

– Нас двести миллионов гиен и шакалов! Нас двести миллионов попугаев и проституток!.. Мы все носим маски – одни прозрачные, другие – куда свет человеческих глаз не проникает... Рабы мы, рабы! И жить так, как мы живем, можно только по приговору. А после отбытия наказания всем, кто перешагнет за пятьдесят, надо присваивать для украшения некролога звание Героя Советской жизни!.. Мы родились не для радости – для мучений... Да отпусти руки, не убегу... Что здесь, что там... Я еще когда сидел в исправдоме!

Так, в противовес, в отместку царскому режиму в первые годы советской власти переименовали тюрьму; камеры не закрывались, и заключенные вольно разгуливали по всем уголкам исправительного заведения, словно студенты в совместном для юношей и девушек общежитии... А потом...

(Ох, эти теории, как часто не подкрепляются они практикой!):

Некоторые из молодых людей, уже приняв известную порцию бесплатно дарованного веселья, преградили путь охранителю общественного спокойствия и идейной чистоты наших рядов:

– Куда ты его, не стыдно? Человек пьяный, к тому же бедный, не в своем уме, чокнутый!

Страж порядка, наверно, против своей воли как-то выпалил:

– Чокнутый не чокнутый, а правду-то говорит?!

Не могу понять, до сих пор не могу понять, как я, оказавшись невольным свидетелем такой неприкрытой антисоветской вылазки, сломя голову не помчался прочь,

тогда еще на своих молодых ногах, и не вспомнил того крестьянина, кахетинского «Захара Кузьмича», который на мой вопрос, за что он сидит, неохотно, ответил:

– За лень...

Да разве за лень можно сажать за решетку празднюлюбивого человека?! Оказывается, можно: зимним вечером сидели они со своим соседом у горящего камина и попивали Цинандали... И когда хмель сделал свое дело и затуманил головы, стали нелестно отзываться о колхозе и его творце Сталине, а на второй день его посадили...

Видимо, сосед, выйдя на свежий морозный воздух, быстро очнулся, опомнился и, испугавшись, как бы сотрапезник не донес на него, поспешил опередить его, и вот он уже шестой годик расплачивается за свою медлительность, то есть за лень...

...Да, времена были такие, когда все – без «почти»! – все считали, что лучше гнуться, чем переломиться...

«Смотри, сынок, – говорил старый пискарь, умирая, – коли хочешь жизнью жуировать, так гляди в оба!»

«И прожил премудрый пискарь таким родом с лишком сто лет. Все дрожал, все дрожал».

«Жил – дрожал, и умирал – дрожал».

М. Е. Салтыков-Шедрин.

Эх, а вот нашим «пискарям» не суждено было прожить «таким родом с лишком сто лет». Только единицы перешагнули чуть-чуть за семьдесят...

Сестра репрессированного в 1937 году грузинского драматурга Герцеля Баазова выпустила в Израиле книгу воспоминаний. Она снабжена предисловием, написанным профессором Михаилом Зандом, где, между прочим, рассказывается:

«На одной Всесоюзной конференции по национальным литературам народов СССР особенно выделился соотечественник Сталина критик Ж. Он выступил с обличительной речью, сказав, что Герцель Баазов пал жертвой правонарушений периода культа личности».

После конференции я, как еврей, выразил ему восхищение его смелостью. На это Ж- ответил:

– Смелость? Какая смелость? Я и смелость – суть две несовместимые вещи. Будь я смел, меня бы давно уже расстреляли, или я просто умер бы под пытками, как Герцель... Мы учились на одном факультете, юридическом. Были друзьями. Когда его арестовали, я должен был кричать, сотрясти весь мир, доказать, что он невиновен, требовать, чтобы его освободили. Ничего я не сделал. Никто из нас, его друзей, не сделал ничего. Все мы дрожали от страха. Исчезло все наше грузинское рыцарство. Мы так наклали тогда в штаны, что до сих пор воняем и будем вонять до конца наших дней. Сколько задниц я вылизал, боже мой, сколько задниц. Сколько дерьма я проглотил! Глотая и нахваливая»...

Я бы не раскрыл «загадку Ж.», если б эта исповедь совсем уничтожала его в наших глазах: Жгенти Виссарион Давидович. Блестящий оратор и не всегда объективный критик. Из племени «Нас двести миллионов»... Умер естественной смертью 10 лет назад, немного перешагнув за седьмой десяток...

Премудрый пискарь

«...каждый день восклицал: «Слава тебе господи! Жив! Ах, что-то завтра будет?»

В 1956 году в советской литературной среде произошел редчайший случай: известный всей стране писатель на почве угрызений совести, видимо, в связи с его

общественной деятельностью в эпоху Сталина, расстался с жизнью...

И расстался не так, как старый пискарь, умирая, весь дрожа...

Александр Фадеев покинул тот захламленный, лживый, холопский мир по-рыцарски, мужественно... «Надоело лгать»...

* *
*

Мое письмо к Вам, Виктор Петрович, слава тебе, господи, кажется, подходит к концу. Но прежде чем поставить последнюю точку, хотелось бы ознакомить Вас с отрывком из речи одного московского писателя:

«...Мы переживаем добрую пору, когда наш народ дышит воздухом перемен, борьбы и надежд, когда в науке, в экономике, в других сферах нашей жизни нарождаются новые идеи, без шуму-грому поднимаются свежие, крепкие силы, чтобы улучшить общие наши дела не на словах, а практически».

Думается, все это Вы прочитали с той же сосредоточенностью, с какою люди читают на эскалаторе, спускаясь в метро, отчет о хоккейном матче.

Поэтому я прошу Вас вновь вернуться к этим строкам и вникнуть в слова...

«...переживаем добрую пору народ дышит воздухом перемен... нарождаются новые идеи...»

– Что Вы ко мне пристали, – скажете Вы, вероятно, раздраженно, – немало речей в подобном духе слышал я на только что закончившемся VIII съезде писателей.

Да, но... А, может, Вас все-таки заинтересует, кто же это выступал... Если да, то я долго интриговать Вас не стану, скажу прямо: Владимир Чивилихин...

– Чивилихин?... Ведь Чивилихин, к глубокому нашему сожалению, не дожил до VIII съезда?

Вы правы, он на съезде и не выступал, выступил на пленуме правления Союза писателей РСФСР в... 1966 году! («Наш современник», №5, 1986 г. стр. 182).

Ровно двадцать лет назад!!!

На второй же год после отстранения Хрущева за... волюнтаризм!

(О, его деятельность окрестили для народа таким «трансцендентальным» словом, которое ранее даже и не все философы слышали).

И что же потом? Долго ли дали народу возможность дышать воздухом перемен? Новые идеи воплотились в жизнь? Общие наши дела улучшились ли практически? Или же прекрасные слова отцвели, так и не распустившись?!

И все это за восемнадцать лет руководства нами Леонидом Ильичем Брежневым!

Кстати, Никита Сергеевич бразды правления держал 11 лет, Сталин – 30 (из них пять – «скрытно»).

Однажды Хрущев сказал, что партия создала авторитет Сталину...

Да, Сталин пользовался в партии и в народе невиданно и неслыханно огромнейшим, непререкаемым авторитетом, но, спрашивается, почему та же партия не смогла создать за 11 лет хотя бы минимальный авторитет Хрущеву, а Брежневу – и за 18?

(О Черненко речь и не идет, ибо один год даже и в эпоху электроники и телевидения, видимо, слишком малый срок для создания какого-либо авторитета, кроме смехотворного).

Мне кажется, как, по-видимому, и всем, рассуждающим вопреки Декарту: «Не мыслю – значит, существую!» – что никакая партия не в состоянии создать своему

избраннику истинный авторитет ни в самой партии, ни тем более в народе, – человек сам кузнец своего авторитета.

Допустим, что Сталин действительно насаждал культ своей личности, ну а Хрущев долго ли был верен коллективному руководству – «триумvirату» (Хрущев – Булганин – Брежнев), и разве не стремился вначале особо выделить, а потом и очертя голову возвеличить свою персону?! А Брежнев?! Не довольствуясь постом Генерального секретаря ЦК КПСС, вкупе с Суловым прогнал Подгорного, чтобы возглавить и Президиум Верховного Совета СССР. (Вообще на этот счет было бы не бесполезно вновь прочесть стр. 66).

Сталин в революционном круговороте вовсе не был случайной фигурой, и что бы ни говорили, но только не с точки зрения субъективной правды каждого, а правды объективной, исторической, это была могучая личность, «человек с железной волей» (М. Горький). Ленин еще в 1922 году выделял его из членов ЦК, тогда совсем малоизвестного широким массам (наряду с очень популярным Троцким – Председателем Военного совета республики, народным комиссаром по военным и морским делам). А в то время в состав Центрального Комитета входили такие выдающиеся партийные деятели, как Зиновьев, Каменев, Бухарин, Рыков, Пятаков и другие...

Сталин, на каждом шагу восхваляя Ленина и всегда клянясь в верности его знамени и его курса, однако не шел по его пути и строил (и построил!) советское общество на основе лжи и страха. Хрущев, всенародно ругая Сталина, в то же время не расставался с оставленным им порядком в сфере «демократии», а экономику с ее совнархозами и агрогородами довел до развала; Брежнев хотя всенародно и не ругал Хрущева, но своим «Ленинским курсом» ничуть не отходил от «Ленинского курса» по-хрущевски...

И тот, и другой упорно делали, говоря, конечно, в переносном смысле, сациви из индейки без индейки, а в итоге получалось блюдо из кролика, которое, безусловно, можно было есть в такой жизни, где движущим принципом является «Не мыслю»... Но разве такой жизни достоин человек космической эры?!

Нынче почти совершенно обновленное, помолодевшее, весьма энергичное руководство Советского Союза критикует не словами, а делами, на радость миллионам и миллионам советских граждан, своих предшественников, доведших огромную страну до кризисного состояния.

И, дай бог ему удачи, чтобы через двадцать лет, в 2006 году, на XII съезде писателей СССР не выступил какой-нибудь «доброжелатель» и фарисейски не повторил бы слова, сказанные Чивилихиным тогда уже сорок лет назад: «Мы переживаем добрую пору, друзья!.. Народ наш уже дышит живительным воздухом перемен... И в экономике, и в науке, во всех сферах нашей жизни явно чувствуются радикальные сдвиги к лучшему»...

А такая заученная неискренность никому тогда не понадобится, если мы теперь...

Нет и нет! Знаю, не только Вам, но и мне самому опостылело, и не позволю себе сказать в сто первый раз что настоящий сациви делается не из муляжной, а только из натуральной индейки...

И как ни трудно будет поднять экономику, ее все же можно поднять, но как поднять человека, на протяжении многих десятилетий привыкшего ползать на брюхе, расстилаться, – о, это намного труднее; и о том, как с этим справиться, надо думать, прежде всего, вам, русским братьям, от которых, кстати, мы, младшие братья, всегда перенимали и перенимаем и хорошее, и плохое, иногда даже плохое как хорошее, и не потому, что не ведаем, но что делать, если мы не раз убеждались – сила силу ломит...

Но давайте лучше ради всеобщего нашего блага, всенародного дела на минутку оглянемся назад: в то время, когда перелететь через Атлантический океан отважился лишь один Чарльз Линдберг, которого весь мир признал новоявленным Икарсом, Сталин, несмотря на то, что Новый Свет игнорировал и не признавал нас, мечтал о соединении «русского революционного размаха с американской деловитостью».

Со временем мы, как известно, революционный размах мало-помалу порасте-

ряли, не приобретя при этом ни капельки американской деловитости...

А она, американская деловитость, в приложении к нашим понятиям и меркам такая сверхчеловеческая расторопность, что на этой беговой дорожке нам Америке вряд ли догнать, не то что перегнать, но обычная деловитость вполне нам под силу, а для нее необходимо, прежде всего, дать свободу нашим рукам, ногам и башке тоже.

В своей речи лет двадцать назад писатель Чивилихин ни словом не обмолвился о демократии – ни в кавычках, ни без кавычек, – ведь она не входила даже в пустые обещания Брежнева «планов перемен», ибо он, как и его предшественники, отлично понимал, что при устоявшейся, не раз проверенной на прочность сталинской «демократии» повелевать народом не представляет какого-либо особого труда...

* *
*

Кажется...

Не кажется, а давно пора попрощаться с Вами, Виктор Петрович, и просить прощения за такое длинное, почти нескончаемое письмо.

«Скрывать не стану», в нем я попытался сделать чуть ли не химический анализ «Пескарей», и в него поневоле вкрались и мои несистематизированные, разрозненные, фрагментарные соображения и мысли (если, разумеется, сочтете их за мысли, пусть даже ошибочные), пришедшие мне в голову при чтении Вашего творения на грузинскую тему.

Вероятно, не все они, тем более при частых «лирических» отступлениях от главной темы, органично связаны с Вашим рассказом, но, что поделать, раз наткнулся на редкий и удобный случай вскарабкаться на долгожданную трибуну, брошенную (надолго ли?) стражами, – надеюсь, без последующей порки! – вылить оттуда хотя бы часть того, что содержится в моем «кувшине»...

Признаться, я мало заботился о том, чтобы это «вылитое» имело композиционно-целостный характер, отличалось изящной стройностью и тростниковой осанкой...

Когда ноет душа и трещат суставы, не заботишься о том, чтобы стоны твои были музыкальны и доставляли удовольствие навещающим тебя знакомым, может, и не из-за искреннего сострадания, а скорее согласно этикету вежливости.

В этом письме Вы, наверное, найдете и досадные повторения, но надеюсь, что не станете упрекать меня за это, ведь автор предисловия четырехтомного собрания Ваших произведений В. Курбатов не упрекает же Вас, видимо, исходя из слов мудрого Гете, что простые истины приходится повторять, ибо всегда найдутся люди, которые их забывают:

«Эта мысль о сохранении рода так важна для Астафьева, что не боится почти дословного ее повторения в разных сочинениях...»

«Это знаменательная забывчивость, и за нее не хочется корить».

Думал, на этом и поставлю последнюю точку, но вот опять попал мне в руки тот свежий, августовский номер обновленного журнала «Огонёк», где говорится, что из Сибири...

«...вышел шестьдесят два года назад русский писатель, к чьему слову сегодня мы прислушиваемся, чьему слову мы верим».

И вновь перечитал Ваш рассказ – того и гляди, не выпало ли из моего старческого поля зрения какое-нибудь такое слово, к которому я невзначай не прислушался так, как следует, и не пропустил ли мимо ушей хоть одно такое слово, которому нужно верить...

Да, господа, боже мой, воистину и выпало, и пропустил:

«Потом мы поехали во владения хозяина и оказались в районном се-

лении Гали...

– Я имею всего шестьдесят тысяч дохода в год, – жаловался хозяин, – мои соседи двести, пятьсот. Это потому, что мои мама и папа старые. Я жалею их».

И я к этим глубокомысленным словам так прислушался, так остро прислушался, правда, только одним ухом (второе – я уже писал – у меня в молодости аннулировали), возможно, потому-то и вкралось сомнение, и захотелось воскликнуть á la Станиславский: «Не верю!»

Шестьдесят тысяч дохода в год! По-видимому, каждый год! Не много ли?! А было бы, наверное, гораздо больше, если б у него «мои мама и папа старые» не были, и если бы он, сын-гуманист, не жалел их...

Но а все-таки, шестьдесят тысяч!..

Да оставим их в покое, в кубышке, они и без того подозрительно пахнут, но, с другой стороны... мм... Но как позволить себе заметить Вам, такому многоопытному ясновидцу человеческих душ, что... здесь... хотя бы чуточку не изменяет ли Вам чувство жизненной и психологической правды, а?!

Вокруг нас при таком повсеместном бандитизме, при стольких так привольно снующих моторизованных разбойниках, какой же советский спекулянт скажет первому встречному, плюс почти чужестранцу, что у него гора денег?! Не только пришлому человеку... Я знаю немало вовсе не спекулянтов и не торгашей, а уже немолодых, респектабельных супружеских пар, о разводах и не помышляющих, а вот свои сберкнижки – даже горбом нажитые сбережения – рьяно прячущих друг от друга.

Как это ни прискорбно, Виктор Петрович, но в нашей жизни Пульхерии Ивановны и Афанасии Ивановичи давным-давно вымерли! Теперь не только люди, – даже вороны уже не те, что были в крыловские времена. Ныне лиса, наша советская лиса, вряд ли сможет провести советскую ворону: она, ворона-то, кусочек сыра сперва из клюва переложит в когти и только потом спросит: «Ну что тебе надо, уважаемая лиса?»

Если слепо, некритически прислушаться к Вам и верить каждому Вашему слову, то...

Да неужели Вы сами верите тому, что у «соседей двести, пятьсот тысяч дохода в год?..» Если да, то тогда...

Какая это, господи, «гроссфантазия», так далеко заплывать в дегтярное море?!

И Адам Смит, и Давид Рикардо, и Рудольф Гильфердинг, если вызвать их души на спиритический сеанс в Гали – Зугдиди, вновь протянули бы ноги, теперь уже от смеха, узнав, что кто-то из советских людей, тем более серьезный писатель, может предположить, что из цветов, мандарин, чачи можно выкачать пятьсот тысяч рублей дохода не только в год, но и за двадцать-тридцать лет (пять миллионов по дохрущевскому курсу)?!

Кстати, не такие ли «проверенные сведения» являются причиной того, что многие «светлые головы» в России считают всех грузин миллионерами?!

И вот, чтобы убедить Вас лично в обратном, я готов пригласить Вас к себе, в Тбилиси...

(Что правда, то правда: я не рассчитываю на ответное приглашение от Вас, но... В этой многословной писанине набралось столько, по нашим закоренелым понятиям, рискованных и вольнодумных мыслей, что боюсь, как бы чего не вышло... Но в случае драматической развязки хочу надеяться, если окажусь в Ваших хладных краях, где так много грузинских костей погребено, начиная с 1801 года, хоть один раз навестите меня с сибирскими пельменями).

В этом письме настолько, повторяю, длинном, что, узнай о его существовании на Западе, непременно внесли бы в Книгу необычных рекордов Гиннеса, накопилось много пословиц. К ним придется добавить еще одну, на этот раз шутивную: «Гость – что осел: куда хочешь, туда и привяжешь».

Но не пугайтесь, бога ради, я ведь прогрессивный грузин! Я Вам предоставлю столько человеческих прав, сколько нет ни в одной конституции мира: полная свобода передвижения (хотите – на своих на двоих, хотите – на четырех колесах); полная свобода питания (хотите – с перцем, хотите – без перца); полная свобода выпить (хотите – вино из рюмки, хотите – виноградный сок из рога); полная свобода мыслевыражения (как в лондонском Гайд-парке, и даже чуть больше: можете ругать и английскую королеву!)...

Заранее знаю, что наша столица на Вас (впрочем, как и на меня) произведет настолько удручающее впечатление, что, возможно, и не поверите, что когда-то Толстой, Лев Николаевич, писал:

«Тифлис цивилизованный город... Общество избранное и большое, есть русский театр и итальянская опера...»

Теперь-то я бы не назвал Тбилиси – судя по европейскому эталону – цивилизованным городом, хотя есть у нас по-прежнему и русский театр (довольно плохой), и первоклассная, хоть и не итальянская, опера, которую, кстати, мало кто посещает из «общества избранного и большого»...

В Тбилиси Вам, к великому нашему огорчению, много такого бросится в глаза, что вслед за Чеховым, наверно, скажете (хотя Чеховым это не про нас было сказано):

«Самолюбие и самомнение у нас европейское, а развитие и поступки азиатские».

Но не потому хочется пригласить Вас в Тбилиси, чтобы еще раз убедились Вы в нашей азиатчине...

Во время добровольного пешего передвижения по нашему хаотично-анархичному городу, я думаю, Вы волей-неволей заглянете и в магазины «Фрукты, овощи»... И, очевидно, не раз, и не два, ибо при «первых попытках» Вы там, возможно, ничего и не обнаружите, а когда повезет... Вы воочию убедитесь какие длиннющие очереди выстраиваются за помятыми помидорами, за полувисохшей зеленью, за неказистой картошкой, за далеко еще не зрелыми яблоками, от которых, когда земля еще считалась у нас матушкой-кормилицей, и свиньи отворачивались...

Увидев все эти «яркие, сочные» картины, Вы, я надеюсь на Вашу высочайшую писательскую совесть, не напишите, что этим имущим, богатым грузинам-миллионерам, так толпящимся в тесных магазинчиках «Фрукты, овощи», лень пойти на базар, где красавцы-помидоры стоят – что для их туго набитого кармана? – «всего» столько-то, а краснощекие яблоки – тоже «всего» столько-то...

Я почему-то уверен, что Вы дружили с Федором Абрамовым, и, когда Вы ступите ногой второй раз на «непонятную и загадочную землю» грузинскую, мы, если возникнет у Вас желание, пойдем именно по тем местам, где...

Дело в том, что в 1979 году Федор Александрович с женой Л. Крутиковой приехали в Тбилиси именно из Гагра, где они отдыхали. Он свой приезд приурочил к гастролем Московского театра на Таганке, который привез его «Деревянные кони».

Они побывали на могиле Грибоедова, ездили по Военно-Грузинской дороге, в Гори осмотрели единственный в стране музей И. В. Сталина; писатель беседовал с секретарем Карельского райкома и был приятно удивлен, что провинциальный партийный работник неплохо разбирается в современной литературе и даже знаком с произведениями нежданного гостя – большого русского писателя.

Я не думаю, что Федор Абрамов уехал из Грузии с гнетущим впечатлением, иначе не прислал бы новым, грузинским знакомым своих книг с дарственными надписями. Вот одна из них:

Дорогому
Михаилу
Алексеевичу, в
котором так уди-
вительно и неподра-
жаемо истинная
интеллигентность
сочетается с широ-
ким демократизмом
и сердечностью.
Обнимаю и жду
в Питере.
28 IX 1914. Федоров

(Дорогому Михаилу Алексеевичу, в котором так удивительно и неподражаемо истинная интеллигентность сочетается с широким демократизмом и сердечностью. Обнимаю и жду в Питере.

Федор Абрамов).

Прошу обратить внимание на эту, на мой взгляд, многозначительную деталь; Федор Александрович приглашает в Питер Михаила Алексеевича Чичинадзе, своего спутника по кратковременной поездке по Восточной Грузии, видимо, в знак благодарности!..

Приглашает!..

Да, разные бывают на свете люди, потому интересно жить на Земле... Есть такие, которые живут по принципу – «После меня хоть потоп!..» Но встречаются и такие, вроде моей мамы, и в предсмертные дни мечтавшей о ясной погоде, дабы не промокли под дождем пришедшие проводить ее на кладбище...

Ну, а я, когда смогу прислать Вам приглашение?

По-видимому, не так уж скоро. Загвоздка в том, что моя русская речь среди прочих существенных недостатков страдает еще одним внушительным изъяном: мне не дается произношение мягкого «ль»... Не во всех словах, но во многих... А вести беседы с знаменитым русским писателем, который больше следит за твоим выговором, чем за твоими тощими мыслями, это, знаете...

Когда заика старается не заикаться, он еще больше спотыкается...

Правда, я могу прибегнуть к наивной хитрости и вместо «учител» сказать «педагог», вместо «болной» – «нездоровый» или «хворающий», но стоит ли так изводить себя в поисках слов-заменителей, да еще при третьей стадии гипертонии?!

Нет, я лучше обращусь к логопеду, и когда он поправит мое русское произношение до терпимого для придирчиво русского уха, то тогда и... Нет смысла повторяться, об этом говорится чуть выше.

Я понимаю, что от «большого», «постолку-посколку» и подобных им слов, от фонетики легко спрятаться на бумаге, но как укроешься на той же б у м а г е от множества грамматических, стилистических, орфографических «огурцев», которые Вы без труда сможете обнаружить в этом послании?! Зная Ваш строгий нрав, ну, хотя бы по отношению к «Отару», я не рассчитываю на Вашу снисходительность, но напоминаю все же, что я не школьный учитель русского языка и не на этом языке пишущий литератор...

Но чтобы хоть немного смягчить в Ваших глазах мои прегрешения (неправильные обороты речи, «грузинизмы», неуместные сочетания слов), я с величайшим почтением попрошу великие тени встать в шеренгу и протянуть мне руку помощи и защиты: Иван Сергеевич Тургенев не раз (подсчитано: шесть раз!) писал: «Как хороши, как свежи были розы!». У Николая Васильевича Гоголя в этом плане столько было... мм... Алексей Толстой, бывший граф, однажды (только непечатно и не с кафедры) о своем великом однофамильце, тоже о графе, сказал, что он иногда в такие языковые лабиринты впутывается, что никак не может из них выпутаться... В музее Горького в Москве на Малой Никитской в выставленных рукописях кое-где бросились мне в глаза такие разного рода... мм... Но ученый сотрудник музея сразу же внесла луч света в мое мозговое темное царство: «Это не ошибки, это стиль Горького»!

Так что, Виктор Петрович, «генацвале», знайте, все мои грехи перед великим русским языком – это не что иное, как «стиль мой», но только он... враг мой!

Не знаю, насколько это правда, но я слышал, будто Вы не прочь принести извинения нам за «Ловлю пескарей в Грузии».

По-моему, этого делать не надо, это ни к чему: то, что написано пером и напечатано способом Гутенберга, не вырубить... извинениями.

«Злословие даже без доказательств оставляет почти вечные следы». (А. Пушкин).

А Вы ведь уверены, что «Ловля пескарей», если, допустим, и злословие, но с доказательствами!

Вот было бы идеально, и с точки зрения самой простой, и социальной, и литературной справедливости, если б и потерпевшая сторона тоже имела бы право и возможность ответить обидчику печатным словом, – не «самиздатовским», а обычным, законно-легальным, но у нас такие печатные «дуэли» (если они в пользу слабых) и дуэли без кавычек строго запрещены, что, по-моему, вполне логично: раз

у нас человеческое достоинство обесценилось до гроша ломаного, нет нужды и в дуэлях! К тому же все знают, что они унесли двух величайших поэтов, а теперь прибавить к ним еще и беллетристов, по-новому – прозаиков?!

О, нет, упаси боже! Ну а все-таки... Когда вето наложено только на оскорбленного и на его оправдательно-печатное слово, это, знаете, как-то напоминает одно-стороннее движение...

Вы, как человек дальновидный, сами посудите (все великие русские писатели минувшего века всегда были на стороне униженных и оскорбленных): разве справедливо, если на многотысячном читающем стадионе бьют по тебе, словно по мячу, а у тебя руки-ноги крепко-накрепко связаны, и ты не в состоянии даже символически размахнуться, дабы забить, пусть хоть один, престижный гол, в данном случае в сибирские ворота?!

А это, ей-богу, не по гамбургскому счету, Виктор Петрович!

Я знал одного на редкость преуспевающего писателя-драматурга, ни разу на своем творческом пути не споткнувшегося и не допустившего ни одной ошибки. Его творения имели только зеленую улицу. Он всегда шел в ногу со временем. Изменялось время, изменялся и он. Как самый чувствительный сейсмограф, чувствовал он его дыхание...

И поэтому его пьесы «охотно» ставили самые хорошие театры и самые хорошие режиссеры (кроме, пожалуй, Товстоногова).

Однажды свою новую не то «героическую драму», не то «героическую комедию» принес он в журнал «Театр», Прочитав ее, сотрудники редакции пришли в тихий ужас. Но как отказать такому всесильному автору, Кукольнику наших славных дней!

С идейной точки зрения к пьесе никак не придерешься, все честь честью, все компоненты предусмотрены на самом высоком уровне, но вот в художественно-языковом отношении «огурцей» в ней хоть отбавляй...

И когда вновь прочитавшие ее работники редакции поделились своими тревожными мыслями с редактором, то Николай Федорович Погодин, по обыкновению, прищурив левый глаз, сразу же внес в их трепещущие души некоторое успокоение:

– Править не будем! Напечатаем именно в том виде, в каком он нам ее принес. Пусть читатели знают, какой он у нас писатель.

...О, если б и мое послание к Вам, Виктор Петрович, с Вашего благословения напечатали тоже без всякой правки, со всеми позорящими меня, как автора, «огурцами», без купюр

(кроме, разве, мест порнографических, – а такие пассажи в нем, вероятно, найдутся, – и элементов государственной тайны, если они у меня, по моей глупой слепоте, все же просочились),

тогда я, ей-богу, больше не стал бы сетовать на судьбу, подобно Важа Пшавелла:

Почему я создан человеком?
Почему, исполненный красоты,
В сонме туч, в высоком мире неком
Не рожден я капелькой росы?

(Перевод Заболоцкого... Между прочим, и Николай Заболоцкий, и Борис Пастернак, несмотря на свое не ахти какое материальное положение, переводили не со всех языков народов СССР, а только с одного – грузинского).

...Жаль, что тот мой знакомый драматург не дожил до дней великого обновления нашего общества, а то и он сам одним махом обновился бы и «про это» написал бы в самом ускоренном темпе что-нибудь самое-самое героико-оптимистическое в «двух обновлениях».

Выйдя из заключения, безжалостно лишившего меня на несколько лет драгоценного права голоса, на полусвободу и боясь нового ареста, теперь уже только по подозрению, что я вновь мыслю, – скрывался одно время в многомиллионной Москве, так сказать, перед самым носом самого Сталина...

(О, в этих двух абзацах как много набралось этого «самого-самого»!).

И вот он, мой знакомый, процветающий драматург – нельзя не отдать ему должное – не побоялся моего прокаженного прошлого и пригласил обедать в свою шикарную квартиру... Провозгласив тост за мое гражданское протрезвление, он сказал:

– Ведь человек так ничтожно мало живет на свете, а ты еще выбрасываешь из короткой жизни семь цветущих лет! И зачем? Неужели ты думаешь, что кто-либо на свете сможет изменить сталинский мир?! Наивный ты человек! Допустим, что мир этот и переменится, ну и что ж? Разве ты сумеешь меня опередить и ворваться в новый мир?!

В ответ я поблагодарил хлебосольного хозяина и за роскошную «баланду», и за мое прозрение: я и впрямь вряд ли смог тогда (впрочем, как и сегодня) обогнать его в захвате привилегированного кресла под солнцем уже нового, переменившегося к лучшему мира, где он вновь стал бы запевалой:

Мы путь Земле укажем новый,
Владыкой мира будет труд...
(Из песни первых лет революции).

* *
*

Вы, вероятно, заметили, что я в более или менее здравом рассудке и по натуре не kwasной патриот, а потому и не все Ваши обвинения по нашему адресу отвергаю...

К сожалению, приходится возвращаться на круги своя...
к базару!

И как это ни прискорбно, видимо, так создан человек, хочешь-не хочешь, будь ты хоть Иваном Прокофьевичем или Ив Монтаном, а вот на базаре, оказывается, и мыслишь по-базарному... Вот пошел я вчера на наш, говорю скрепя сердце, красочный базар с твердой решимостью купить молодой лучок, в котором, как уверяет Институт питания, много полезных для изношенного организма витаминов... А пучок, составленный из нескольких малюсеньких головок, чьи полухилые листья время от времени торговли оживляют водяными брызгами, оценили мне... в 50 копеек! (Стоимость почти двух килограммов белого хлеба).

Базар на то и базар, тем более восточный, что надо торговаться, и я тоже, скорее ради «искусства» стал цыганить, но никто из этих «купчих» не уступил даже 5 копеек! Пришлось признать, себя потерпевшим фиаско в этой «торговой войне» и взять два пучка за бумажный рубль («серебряных» иной раз и не принимают – карманы, мол, рвутся!). Но чтобы как-то компенсировать не столь финансовый, сколь моральный урон, самовольно «захватил» микроскопический пучок петрушки стоимостью в 15 копеек. Но правоверная мусульманка (замечу, кстати, что все тбилисские рынки буквально «захвачены» азербайджанками, торгующими зеленью) так самоотверженно вцепилась в меня, словно я отнимал у нее от груди младенца с намерением бросить его в пучину Ниагары...

Признаюсь, к моему стыду, и писательскому, и гражданскому, в тот момент я совсем забыл и про большого писателя-просветителя Мирзу Фатали Ахундова, и про прекрасного композитора Кара Караева – гордости азербайджанского народа прошлого и настоящего веков... Перед моим взором во весь рост маячила только эта «кровопийца»-зеленщица!

Да, антисемитизм зародился не только потому, что евреи нашего Христа распяли на кресте, но и потому, что в торговле многих стран мира (кроме, разве, Греции

и Армении) они главенствовали над коренным населением, «шейлоктововаали»... Но евреи, всесторонне талантливый народ, давно забросили и мелкую, и крупную торговлю, а вот предрешение по традиции кое-где, к сожалению, еще живуче.

Наша грузинская «базарная» драма воспринимается нами, «небазарными» грузинами, особенно болезненно еще и потому, что мы как народ со дня появления в мире денежного обращения ко всякой торговле относились с презрением, и к торговцам тоже... Большинство грузинских крестьян – до коллективизации! – даже при острой нужде стыдились торговать на рынках. Ну, барана, быка, корову – это еще куда ни шло, но яблоки, груши, ткемали (вид кислой сливы), о-о...

А теперь вообще торговать никто не чурается, даже врачи и учителя, на которых люди раньше смотрели, как на полубожества.

В то же время мы требуем от представителей, в частности, этих профессий и примерной нравственной чистоты, и высокого авторитета....

И все это при небольшом окладе!

(Социалистический реализм еще вчера запрещал писать и говорить, в особенности со сцены... «У меня денег не хватает», «На мою зарплату и двух живых гусей не купишь», «Одолжи мне, пожалуйста, пять рублей до получки», «И золото подорожало, и железо подорожало...»).

...Так или иначе, как бы мы ни рыпались, факт остается фактом: слово «грузин», как и Вы пишете, стало нарицательно-ругательным...

Наша базарная драма иной раз поднимается до трагедии потому, что нынче все шишки падают на бедного Макара... Даже в далеком, мною особо почитаемом Красноярске — (если бы я сказал, что особо почитаю этот город потому, что Вы там живете, это было бы примитивной застольной лестью: в Вашем драматическом театре им. Пушкина ровно двадцать лет назад была поставлена одна моя ранняя комедия) — и монголоидных «фруктовщиков» принимают за грузин, а те тоже выдают себя за грузин, дабы не бросить тень на собственную нацию.

Дурная слава, ох, как прочна, Виктор Петрович!

И как мудра одна наша поговорка: лучше разбить себе голову, чем опозорить доброе имя.

И что ж нам делать, как поступить, чтобы очиститься от скверны, прилипшей к нам, как вернуть себе доброе имя, которое у нас было еще в совсем недалеком прошлом?!

...Уходя незаслуженно побитым той «базарной бабой», в укориэну бросил ей, – подумаешь, взял какую-то траву на копейку, – а она вдогонку мне:

– Трава – да?! Копейка – трава, да?! Иди, иди, собирай на асфалт... Много трава не асфалт...

Право, если хорошенько вдуматься, ее ответ глубоко философичен: ведь и зелень – дитя матушки-земли, которую возделывать надо, а у нас много ли осталось нынче охотников ее возделывать?!

Возможно, и некрасиво цитировать персонажа собственной пьесы, а все-таки придется:

– Люди совсем отучились глядеть друг другу в лицо. Идешь по улице, и никто твоей физиономией не интересуется, все смотрят в руки: что у тебя в авоське, что ты достал, счастливый ты, советский человек!..

(Написано двадцать лет назад; последние слова подвергнуты «аутодафе» нашими литературными «помощниками»).

И думается, как только настанет этот чудо-день, когда все мы, и на Чукотке и на Кавказе, будем смотреть друг другу не в руки загребушие, а в улыбающиеся лица, когда и с халвой во рту не станем кричать «сладко, сладко», ибо сочтем это, наконец, обычной, не достойной удивления нормой жизни, тогда и «грузин» – прозвище, бытующее на базаре, потеряет свой бранный смысл...

К сожалению, я не страдаю безмятежным оптимизмом и знаю, что мне не суж-

дено дожить до этого светлого времени. Но все же я премного благодарен судьбе за то, что вопреки ожиданиям дожил до того волшебного дня, когда нам дали понять, что наше десятилетиями восхваляемое до небес общество нуждается в коренном изменении и что безмолвие народа ни к чему хорошему не приводит, и жить дальше так – нельзя!

Даже одна констатация этого факта уже великое дело, и тот, кто решился на это, прочно войдет в Историю.

* *

*

В моем послании обилие цитат, но мне кажется, что оно от этого не стало тяжелее, и пусть простится мне, если я в заключение добавлю еще одну – о моей Родине и о нас, на этот раз из Максима Горького:

«Я так горячо люблю эту прекрасную страну, олицетворение грандиозной красоты и силы, ее горы, окрыленные снегами, долины и ущелья, полные веселого шума быстрых, певучих рек, и ее красивых, гордых детей...»

«...Можно думать, что именно величественная природа страны и романтическая мягкость ее народа – именно эти две силы – дали мне толчок, который сделал из бродяги – литератора...»

Горы, окрыленные снегами, и долины, и ущелья, полные веселого шума быстрых, певучих рек, и сейчас такие же, какими они были при написании этих восторженных слов, но куда делась та «романтическая мягкость ее народа», где же ее «красивые, гордые дети»?

За многие века владычества над нами то арабов, то сельджуков, то монголов, то персов, то турок мы не изменялись к худшему так, как изменились за последние неполные семьдесят лет.

Вы своим рассказом о Грузии, Виктор Петрович, наступили прямо на сердце наше, и мы почувствовали его боль.

И она становится острее от того, что Вы, будучи тонким психологом, даже не пытаетесь объяснить хотя бы намеком, хоть завуалированно, ЧТО привело нас к такому горестному состоянию, когда так оскудела душа народа, катастрофически пали понятия морали, чести, совести, любви и ненависти, а главным побудителем нашей жизни стало всего лишь благополучие мещанского быта, короче – как в прошлом такая «прекрасная нация» на протяжении жизни всего лишь трех поколений превратилась в «паршивую?»

(Просто интересно: если поставить в наши условия на долгие годы скажем, гордого сына туманного Альбиона, не станет ли и он похожим на нас?).

С потерей религии мы потеряли в человеке человечность, о возрождении которой не очень громким голосом говорят сейчас то там, то сям...

У В. Вересаева в книге «Живая жизнь» сказано: «Достоевский говорит: отсутствие жизни – от безбожия; Толстой говорит: безбожие — от отсутствия жизни».

И, кстати, только ли мы одни, грузины, утеряли это великое чувство, и как возродить его без веры во что-нибудь возвышенное?

В последнее время вместо ожидаемого смягчения наступления на «боженьку», еще больше усилилась война против него, словно именно он, бедный «боженька», тормозил и тормозит наше наступательное шествие к коммунизму...

Нет-нет, теперь действительно пора кончать, а то, черт знает, что еще ляпну...

Да, даже за эти два месяца, пока сочинялось это письмо, в нашей стране произошло столько удивительно положительного, что по-настоящему появилась надежда на эру безбоязненно говорить правду, но, хочу быть искренним, уверенность эта не настолько сильна во мне, чтобы доверить бумаге (и трибуне) все, что придет в мою протухшую от многолетнего и поминутного кивания в знак полного согласия во всем и по всякому поводу голову...

* *
*

Надеюсь, Вы помните, что это письмо начиналось с Андре Жида и Сталина, и хочу, если позволите, закончить его теми же персонажами.

Я как-никак, хорош или плох, а все же драматург, и если вдруг вспыхнет во мне вулканическое нахальство и решусь написать по - р у с с к и трагифарс о той «санитарно-политической» истории, то в уста Сталина вложу следующий монолог:

– Да, разные бывают народы, разумеется, и в языковом отношении. К примеру, немцам ничего не стоит и со сцены произнести слово *Arsch*, что соответствует русскому... прошу прощения... начинающемуся на букву «ж»... И делают они это вовсе не потому, что их вдохновляет определение – «Зад – самая существенная и очаровательная часть женского тела», принадлежащее Анатолю Франсу, земляку и современнику этого безнравственного Андре Жида, обругавшего нашу страну за наше же гостеприимство...

А вот мы, грузины, даже в обычной разговорной речи избегаем не только подобных «арш», но и таких невинных для русского слуха выражений, как... «Наплевать мне на него», «Плевое дело», «Плевать в потолок», «Плевизм»... И не потому, что мы тоньше, чище, вежливее или святее других народов... Но когда больно задевают за живое, то, пожалуй, и грузин может излить свои чувства, позаимствовав у русских это многвыражающее слово, что я и делаю:

– Будучи в гостях, безусловно, непохвально п л е в а т ь из гостиной на улицу, но трижды грешно и осудительно, уже попрощавшись с гостеприимными хозяевами и их домом, п л е в а т ь с улицы в ту гостиную, где вы только что побывали.

С тем же уважением, какое Вы станете питать ко мне после прочтения этого длинного, длинного-преддлинного письма:

К. Буачидзе.

Июль-август
1986 года.

...И ДРУГИЕ ПОСЛАНИЯ

**ГЛАВНОМУ РЕДАКТОРУ ЖУРНАЛА
«ДРУЖБА НАРОДОВ»
Б А Р У З Д И Н У С . М .**

МНОГОУВАЖАЕМЫЙ СЕРГЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ!

Лет пятнадцать назад я получил из-за океана у-ди-ви-тель-ную посылку: роскошно изданные два больших тома о чародеях Голливуда!

С блистательными фотографиями знаменитых артистов и биографиями, написанными, наверно, не менее блистательно!

Вы, возможно, предположите, что я пришел в неописуемый восторг от такого неожиданно-бесценного подарка. Но нет: меня охватила не безмерная телячья радость, а безмерный заячий страх и сломя голову помчался вместе с книгами туда, где уже однажды раньше побывал (тогда не по своей воле)...

...И стал клясться, божиться, биться об стол и об стену своим давно уже поу-мневшим верноподданническим лбом, что я, хоть и не круглый сирота, не бирюк-отшельник, но в Америке, в такой далекой-далекой стране, где, когда у нас ночь, там день, у меня нет не только ни одного даже самого дальнего-дальнего родственника, но и шапочного знакомого, который мог бы удостоить меня, советского гражданина, таким вниманием...

О, слава тебе, господи, н а э т о т р а з «там» отнеслись ко мне настолько со-чувственно, что даже вернули этот злосчастный «американо-троянский» презент (чему – теперь могу признаться – втайне обрадовался), объяснив, что американские доброхоты могли узнать о моем существовании из писательского справочника; первому попавшемуся на глаза они шлют посылки, естественно, в целях пропаганды американского образа жизни...

Несколько лет назад эта трагикомическая история не раз всплывала в моей памяти, как только получал от Вас лаконичные письма с просьбой подарить библиотеке Нурекской ГЭС свои книги с авторскими дарственными надписями.

А таких писем я получил, кажется, три или четыре, но, прошу верить, хотя я по природе совсем не хамоватый, но все же не внял Вашим настойчивым просьбам, никак не откликнулся на Ваш благородный зов...

И не потому, что я сквалыга, жалеющий расстаться со своими «сочинениями» ради книгохранилищ Нурекской или иной ГЭС...

Да откуда же, думал я, меня, как писателя, знает С. А. Баруздин?!

Конечно же, только из справочника советских писателей!

А ведь в нем сколько душе угодно квазиписателей, чьи произведения вполне пригодны для количественного роста малочитабельной Нурекской библиотеки.

Впрочем, и об этом вскользь говорится в лежащем перед Вами «Письме Виктору Астафьеву», с которым мне бы хотелось, чтобы Вы ознакомились как редактор с целью... опубликования в Вашем журнале.

Думается, оно по профилю своему, по содержанию вполне подходит «Дружбе народов», ибо в нем в основном рассматриваются вопросы именно дружбы народов, но только не поддельной, а истинной...

Думается также, что в этом «Письме», быть может, по моему наивному разумению, с точки зрения сегодняшнего дня, с позиции нового мышления нет ничего такого, что не выдержало бы и строгой цензуры, ибо, если в нем и найдутся «неудобные места», то они касаются прошлого нашей жизни, а

«Ответственный анализ прошлого расчищает путь в будущее, а полуправда, стыдливо обходящая острые углы, тормозит выработку реальной политики, мешает нашему движению вперед».

Эти веские слова были сказаны в Политическом докладе XXVII съезда партии, но и то понимаю: при желании отмахнуться от меня по старой инерции мне могут ответить, что в моей писанине нет именно ответственного анализа, а есть безответственное критиканство...

И это могут сказать: «Нет того литературного уровня, который подобает нашему литературно – художественному журналу».

А это, конечно, другое дело, но... Совсем не переоценивая свое немощное писательское ремесло, все же не думаю, что мое эпистолярное «творение» в литературном отношении во многом уступает, к примеру, очерку о Потийском хозяйственном эксперименте одного, тоже грузинского писателя, напечатанному в Вашем журнале в минувшем году.

...Так или иначе, уважаемый Сергей Алексеевич, если у меня появится возможность убедиться в том, что я в Ваших глазах действительно писатель, то тогда я Нурекской ГЭС не только одну свою книгу, но и всю библиотеку пошлю, и не малой скоростью!

Еще одна просьба: поскольку я пока вполне вменяем и питаюсь главным образом не иллюзиями, а морской капустой, прошу Ваш ответ о непубликации прислать мне в письменном виде, ну, хотя бы вроде этого: «Извините, но Астафьева мы трогать не будем...»

Впрочем, можете не отвечать ничего и таким образом отомстить мне, преподав нравственный урок элементарной вежливости: ведь я ни разу не ответил на Ваши стереотипно-официальные (но не личные!) письма, тем более, что помню всегда изречение тех времен, когда писали еще гусиным пером: не отвечать человеку на письмо – все равно, что не пожать ему протянутую руку.

А я ведь в любое время был бы рад пожать Вашу талантливую руку.

С искренним уважением

К. Буачидзе
Апрель, 1987 г.
Тбилиси

Дорогой мой читатель, «довожу до Вашего сведения», что за прошедшие шесть месяцев из журнала «Дружба народов», по-видимому, исходя из нового мышления, никто так и не соизволил пожать мою бездарную руку...

Сентябрь, 1987 г.

Б Е С Е Д А
ВО СНЕ В НОЧЬ С 1 НА 2 ЯНВАРЯ
1988 ГОДА
С МИХАИЛОМ ГОРБАЧЕВЫМ

УВАЖАЕМЫЙ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ!

Ровно сто пятьдесят лет назад, в 1837 году, прибыл в Эривань император Российский Николай I. Своим орлиным взором государь еще издали приметил, как в его сторону шла толпа – исхудалая, костлявая, разутая, в одних лохмотьях.

Идущий впереди нес, словно знамя, вздернутого на палку общипанного, тощего, еле дышавшего гуся, клюв которого был обмотан грязной тряпкой.

Заметил самодержец и то, что часть сопровождавшей его свиты спешно преградила дорогу туземцам.

И тогда высочайшая особа пальцем поманила к себе стоящего на почтительном расстоянии мелкую сошку – губернатора.

—Что это они несут? Гуся? А почему он без перьев, такой облезлый?

—Это... мм... Здешний обычай, Ваше Величество! Так они выражают радость по случаю прибытия своего освободителя – благодетеля.

Однако монарх, не удовлетворившись объяснением перепуганного сановника, поручил флигель-адъютанту лично разузнать, в чем тут дело. Тот вскоре возвратился и, приложив к миниатюрному козырьку высокой шапки руку в белоснежной перчатке, доложил:

– Ваше Императорское Величество! Они жалуются на свою горькую судьбу: мы, мол, как и этот гусь, еле дышим, рот наш зажат кляпом и о наших злосчастьях слова не можем вымолвить, и что наша жизнь, и что жизнь этого издыхающего гуся...

В той старой книге, рассказывающей о путешествии венценосца России по недавно присоединенным к империи владениям на Кавказе ровно ничего не говорилось о том, облегчил ли царь-батюшка тяжелую участь своим верноподданным, доведенным местными властями до состояния полуживой водоплавающей птицы.

...По прошествии свыше ста сорока лет со дня этой истории, и трагичной, и забавной (время все лечит!) в Закавказье, в город Баку, прибыл глава Советского государства Леонид Ильич Брежнев.

Встречали его здесь, буквально, все горожане, стар и млад, одетые в красочные, праздничные костюмы. Встречали с таким невиданно-неслыханным общенародным ликованием, которого, я думаю, ни разу не удостоились ни фараон Рамзес, ни император Нерон, да и Наполеон Бонапарт даже после победы под Аустерлицем.

(Все это, если покажется преувеличением, можно проверить по, видимо, еще сохранившейся кинохронике).

Как раз в те приподнято-торжественные дни из уст Леонида Ильича вылетела фраза, облетевшая всю страну и разом превратившаяся в крылатую: «Широко ша-

гает Азербайджан!»

(Как известно, в этом «широко шагающем Азербайджане» совсем недавно Москве пришлось прикрыть целый институт, снабжавший и оптом и в розницу учеными дипломами явных неучей).

Спустя некоторое время Леонид Брежнев побывал и в Тбилиси, где его, разумеется, встречали, ну, если не с таким грандиозным, как в Баку, размахом – куда нам! – но, во всяком случае, тоже весьма и весьма впечатляюще.

Для этого были приняты заблаговременно, говоря газетным языком, соответствующие меры: так, например, ответственный работник нашего Центрального Комитета партии поодиночке вызывал проверенных активистов и глав приехавших провинциальных делегаций и давал им строгое наставление: аплодировать как можно сильнее и как можно дольше!

(На этот счет план был даже значительно перевыполнен. К примеру, когда во время торжественного заседания по случаю 60-летия советизации Грузии Брежневу пришлось, по-видимому, по нужде (все мы люди, все мы человеки!) чуть ли не на полчаса покинуть собрание – в зале воцарилась мертвая тишина. А ораторы, кому выпала горькая доля восхвалять его в его отсутствие, так расстроились (словно только для него и готовили свои приветственные речи!), что один из них – представитель далекой Прибалтики – упорно путал Грузию ... с Арменией!).

А вот благополучное возвращение дорогого Леонида Ильича из туалета две тысячи человек стоя приветствовали в едином порыве бурными аплодисментами).

И Леонид Ильич, наверное, вполне был покорен и нашими ласкающими ухо продолжительными овациями, ибо осчастливил и нас исторической фразой, вселившей в негрешную душу нашу энергию и бодрость для новых героических свершений: «Дела в Грузии спорятся!»

И впрямь, дела в Грузии настолько спорились, что, будучи чуть ли не в самом хвосте среди пятнадцати республик, из года в год мы регулярно получали переходящее Красное знамя, так что вряд ли можно было называть его переходящим.

(Замечу в скобках, что в тот торжественный день, во время парада, мы, телезрители, и то заметили, как Брежнева, поднимавшегося по лестнице на трибуну и тяжело дышавшего, подобно рыбе, выброшенной на берег, слегка, осторожненько поддержало за руку самое Важное лицо в нашей республике и как генерал, всюду и всегда сопровождавший Леонида Ильича, довольно грубо отвел его руку, словно наш высокий гость, член Политбюро, от прикосновения кандидата в члены Политбюро мог растаять, как фруктовое мороженое.

А вот Вы дважды в Лондоне и однажды в Москве могли в знак почтительности взять под руку миссис Маргарет Робертс как женщину, и госпожу Маргарет Тэтчер как премьер-министра недемократичной Англии, и Вы за это, как мне кажется, не получили бы ни словесного замечания, ни осуждающего взгляда со стороны чопорных англичан, как у нас их принято называть).

...Совсем недавно, а если быть точным, в ночь с 1-го на 2-ое января мне приснился во всех отношениях удивительный сон: будто бы Вы прилетели к нам в Тбилиси, и вдруг, еще не совсем спустившись с трапа, увидели шедшую навстречу Вам толпу... Охрана, и Ваша, и наша, оперативно бросилась... Так и так, но Вы воспрепятствовали этому, и пока «предводитель местного дворянства» и его «блистательная свита» предстали перед Вами, Вы обратились к стоящему рядом с Вами, если позволите выразиться по старинке, шутливо, конечно, – Вашему Наместнику в Грузии:

– Скажите, почему этих товарищей не пускают ко мне?

– Право, затрудняюсь ответить, – честно призналось Вам сильно обеспокоенное таким неожиданным, незапланированным «визитом» наше Руководящее лицо.

По мере приближения толпы Вам бросились в глаза плакаты, написанные не

столь каллиграфически, но вполне без труда читаемые:

«Когда людей ставят в условия, подобающие только животным, им ничего более не остается, как или восстать, или на самом деле превратиться в животных».
Ф. Энгельс.

«Государство сильно сознательностью масс.
Оно сильно тогда, когда массы все знают,
обо всем могут судить и идут на все сознательно».
В. И. Ленин.

«Народ все видит, все знает».
М. С. Горбачев.

– Здравствуйте, дорогой Михаил Сергеевич! – приблизившись, к Вам обратился с заметной дрожью в голосе «предводитель»...

– Здравствуйте, здравствуйте, хором вторила ему и толпа, кстати сказать, во все не разутая, а вполне сносно одетая.

– С Новым годом, товарищи! Радости и счастья вам! – с такой доброй, неартистической улыбкой и таким ласково-располагающим тоном были произнесены эти как будто уже стертые слова, что они вряд ли могли показаться таковыми. – Вы, надеюсь, слушали мое Новогоднее обращение, так что не буду повторяться. Вы мне лучше скажите, что вас будоражит?

– Да сказать боимся мы, а вдруг будете гневаться...

– Ну что вы! Говорите, пожалуйста, и говорите откровенно, смелее, во весь голос, никого не стесняясь и ничего не боясь. Поделитесь всем, что вас беспокоит, а беспокоит вас, без сомнения, пока многое, даже очень многое.

Слова эти, сказанные доверительно и искренне, видимо, проложили тропинку к сердцам пришедших, и они заговорили...

Заговорили, словно немые от рождения, которым, если не бог, то экстрасенс Джунa Давиташвили нежданно-негаданно вернула дар речи: сперва, правда, оглядываясь и запинаясь, а потом заметно храбрее, а еще потом даже дерзостно-храбро, лишь изредка останавливаясь и на секунду задумываясь, не слишком ли перебарщивают...

– Да знаете... мм... Дорогой Михаил Сергеевич, живется нам... мм... очень хорошо... то есть... мм... живем мы... мм... плохо... Почти плохо... мм...

– Да вы не мычите, и не мямлите, – перебила его немолодая женщина, по всей вероятности, учительница, и, судя по лицу без следов косметики и в некричащей одежде, вовсе не стремящаяся казаться дамочкой. – Нам же разрешили говорить откровенно, во весь голос... Ну, если и не будем говорить во весь голос, то давайте говорить хотя бы вполголоса, но лаконично и прямо: перед Вами, как говорят в обиходе, простые люди, то есть винтики... Да, мы – в и н т и к и, Михаил Сергеевич, и с нас, винтиков, везде и всюду, двигатели всех мастей три шкуры сдирают, словно и впрямь овцы мы, а не люди, да еще так громко именуемые – советские люди.

– Простите, но я Вас, к сожалению, не совсем понял. Винтик-то я понимаю, а вот двигатели... Хм! Это что, в переносном смысле?

– Точно! Двигатели – в противовес винтикам почти все те, кто занимает высокие должности, и поголовно все те, кто занимает не такие уж высокие, но все-таки должности, и даже совсем уж незначительные...

– Да, это те, кто разъезжает в персональных черных «Волгах», а кто и не в черных, купленных на награбленные народные деньги...

– Это они всерьез уверены в своей избранности и нисколько не сомневаются, что советский строй зиждется именно на них и что как раз они, а не какие-то там винтики, двигают наше общество вперед, к коммунизму.

– И это они, «товарищи-двигатели», неустанно и страстно призывают нас, винтиков, быть порядочными и честными, добрыми и милосердными, и при этом непременно оставаясь воинствующими атеистами! Призывают к кристальной нрав-

ственности героев первых пятилеток, а сами, как кроты, пекутся лишь о своих норах, о своем мещанско-личном благополучии.

– Ох, если бы Вы знали, дорогой Михаил Сергеевич, как трудно нам живется... Теоретически Вы это, конечно, можете себе представить, но а практически... Не будучи самим винтиком, о, трудно, очень трудно вообразить себе наши мытарства...

– От кого только мы не зависим! И от секретаря райкома, и от продавца, и от министра, и от сантехника, и от гробовщика в день смерти и от роддома в день рождения...

– Пахотная земля у нас вроде и не продается, а вот кладбищенская... Похоронить человека иногда дороже обходится, чем вырастить его...

– Везде и всюду обман, обман, обман!.. Все строится на обмане, и шага не ступить без бакшиша, то завуалированно-замаскированного, а то и явно-открытого... Пикнешь что, сразу отрежут: «Не нравится – иди-ка ты на мое место за нищенскую зарплату». Словно государство именно нас обязывает содержать подобных «нищих»!

– Содержишь!.. После Сталина они так обнаглели и так чудовищно выросли у них аппетиты и крылья, что назначь им теперь хоть тысячу в месяц, брать и красть все равно не перестанут.

– Я замечаю, что вот Вы, гражданочка, хотите что-то сказать. Пожалуйста! Не надо стесняться.

– Спасибо Вам, но... как-то неудобно... А, с другой стороны, когда я Вас еще увижу... На днях статистики с радостью сообщили, что нас, мол, уже двести семьдесят миллионов... Но, если нет у тебя своей семьи; ежели ты одинок, то это, согласитесь, не такое уж большое утешение... Я не о похоронах, нет, хотя и это наболевшая проблема... Уже лет пять я борюсь с собою: родить ли второго ребенка? Ей-богу, так не хочется оставлять дочурку в этом жестоком мире одну-одинешеньку, без братишки, без сестренки, но как на это решиться, если первые роды обошлись мне в шестьсот рублей?!

– Да лучше купить из-под полы в Детском доме готового ребенка – куда дешевле обойдется.

– ...То вахтеру надо дать за то, что он тебе двери распахнул, то – санитарке, принесшей тебе... Неудобно называть... То – медсестре, которая сделала тебе укол и помогла перевернуться на другой бок, то – врачу, принявшему роды, то – тому, кто раньше всех обрадовал тебя – мальчик или девочка... Да не счесть еще кому да кому... Но когда же скоплю я еще такую сумму при моей более чем скромной зарплате? А годы-то идут, и быть матерью... ведь «не все возрасты покорны»!

– А еще жужжат нам в уши о каком-то бесплатном медицинском обслуживании, дарованном нам сперва Сталинской, а потом и Брежневской конституцией, самой лучшей в мире.

– Лучшая-то лучшая, а вот при совсем нелучшей конституции, как я слыхала, в одном из небольших западных государств, не то в королевской Бельгии, не то в нереспубликанской Дании жена сотрудника нашего посольства, воспользовавшись длительным пребыванием на чужбине, троих родила и всех их без мучений в поисках пеленок и детского питания поставила на шаловливые ноги именно благодаря тому обществу, где человек человеку, как мы знаем, волк и враг.

– А у нас даже родильные дома не везде отапливаются.

– Да что там тепло, в одном из них – а это нынче и Чазову, новому стражу нашего здоровья, стало известно, – крысы новорожденного загрызли.

– Ой, господи! В том роддоме, видно, в кресле главврача темная повивальная бабка сидела.

– А кто у нас сидит на своем месте? Все восседают... Ну, п о ч т и все восседают на чужих, и не потому ли так «опережаем» западные страны, где все... Ну, если не все, то почти все добывают блага жизни соразмерно своему труду и таланту.

– Если у нас многие-многие занимают и не свои места, это вина и всеобщего обязательного среднего образования... Я, старая учительница, скажу Вам прямо... Никакая реформа не спасет нашу школу, пока не станем, придерживаться прин-

ципа: не заставлять насильно учиться того, кто не хочет учиться. Мы же люди не тупоумные, и неужели до сих пор не можем убедиться в том, что из этого ничего путного не выходит... Между прочим, на таком «учении» кое-кто даже спекулирует. Числился у нас один – ни грузин, ни русский, ни армянин, ни еврей, – редко-редко ходивший в школу, а потом совсем переставший... Пришлось мне, как классной наставнице, пойти к нему домой... Квартира трехкомнатная, ковры, цветной телевизор, даже финский холодильник... А мама говорит: сын не ходит в школу потому, что у него старое пальто и обувь изношенная... Ну и пришлось нам как-то выкрутиться и купить ему и пальто, и туфли, да еще самого лучшего качества, – а вдруг забракуют?! И он стал ходить на занятия, но не занимался... А потом снова забросил школу, и мне вновь пришлось пойти к нему домой, словно он не заурядный советский гражданин, а малолетний престолонаследник Марокканского королевства... А «королева»-мать мне, старой женщине, даже не предлагает сесть и почти нападает:

– Он не может готовить уроки в обшарпанной квартире... Отремонтируйте нам квартиру, тогда и будем ходить к вам...

Спрашивается: ну а если он без аттестата зрелости пойдет, скажем, в дворники, что ж, он без этого аттестата зрелости всю жизнь останется незрелым дворником? Лев Толстой, граф, убедившись, что один из его сыновей напрасно старается идти по стопам отца, и как бы ему, отцу, ни было тяжело, он все же сказал сыну:

– Зачем ты пишешь? Посмотри, сколько вокруг полезных дел! Подметать улицы тоже полезное дело.

А мы думаем, полезное дело может делать только человек с аттестатом среднего или дипломом высшего образования... И это припомним: обязательное среднее образование узаконил Брежнев... Он же протянул «братскую руку помощи» Афганистану – ввел туда войска...

— Сказано: один дурак сбросит в пропасть каменную глыбу, а потом ее и сто умных не вытянут.

— Вот и мы, женщины, в стране нашей не то место занимаем, что природой предназначено. Конечно, жизнь не только радость, но и мучение. И мы знаем, без ярма жизни не бывает. Еве Бог деревянное ярмо определил, а Сталин, Иосиф Сталин, впряг нас в железобетонное ярмо... И так тянем, тянем его до сих пор... Ох, как трудно, трудно нести такой тяжелейший крест! Ведь, прежде всего, мы должны быть матерями и женами, поддерживать огонь в семейном очаге...

– Услышьте нас, Михаил Сергеевич! Не надо рассматривать нас, как орудие производства. Помогите стать вновь женщинами!..

– Прошу Вас... И мне разрешите... Ведь такой редкий случай подвернулся... Да, и я винтик, Михаил Сергеевич, только вот не городской, – колхозный винтик я... Что скрывать, двигателей и у нас хватает... Я как-то слышал, что один американский фермер кормит 67 американцев, а наш колхозник если хоть себя прокормит, и на том спасибо... На наших полях командующих товарищей больше, чем тех, кто их обрабатывает... И то – одни старики. Молодых к земле лишь под угрозой расстрела привяжешь... Сыновья мои тоже сбежали... И вот приехал я к ним в гости... Стыдно даже сказать – помыться приехал. Что делать, больше СПИДа чесотки боюсь. Однажды уже прилипла окаянная... Ведь бани-то у нас нет! Да и дорог нет... Даже радио уже год как языка лишилось, а так рады были бы все-таки утром Государственный гимн послушать, а то, бывает, пока хорошо не очнешься, так и не знаешь, в какой стране-то живешь, в развитой или еще не совсем развитой... Телевизор? Есть, есть, только... Как мусульманка-персиянка, то откроет нам лицо, то надолго прикроет... Ведь и лампочка-то Ильича не всегда нам светит. А раз читать научили, порой и почитать есть потребность...

– О, возбуждение аппетита это дело государства, а вот утоление его, друг мой, в нашем государстве дело уже твое, выкручивайся, как можешь.

– Прошу не перебивать!.. Собраться с мыслями мне также трудно, как человеку в столбняке собрать зернышки риса, разбросанные по полу... Мм... Да о чем я? Ну да!.. И с керосином в райцентре туго очень, редко завозят... Да и лампы не у всех

есть, а у кого они есть, нет ламповых стекол. А где их достать?! Так и мыкаемся без света, в особенности зимой... Если б и лучины не было б... Слава Всевышнему, порой она выручает, как во времена...

— Эх, об идиотизме деревенской жизни когда еще Маркс говорил, и Ленин его поддержал, а мы от него до сих пор не избавились.

— Нет-нет, жить так, как мы живем, и впрямь...

— Тихо!.. Не хуже нас знают, как мы живем, но что из этого?! Помнится, в ту полосу, когда Вы родились, Михаил Сергеевич, и в новогоднюю ночь, и в новогодний день весь советский народ в поте лица с удвоенной энергией трудился, ибо Сталин объявил тогда 1-ое января Днем ударника, и мы из-за этого, ей-богу, ничуть не роптали, ведь были убеждены, что все это делается ради нашего же светлого будущего, ради социализма... И сравнительно скоро, через несколько лет, то есть полвека тому назад, нас и оповестили, мол, социализм уже в основном построен и, стало быть, долгожданное светлое будущее наступило. И вот сегодня, полвека спустя, мы в светлом настоящем – не двигатели, нет! – винтики новый, 1988 год встречаем в темноте... Да еще где? В столице той республики, где возведена самая высокая в мире плотина Ингурской гидроэлектростанции.

(Иные уверяют, что, если вдруг в том районе случится ощутимое землетрясение и эта самая высокая в мире плотина даст трещину, и многомиллионная вода прорвется, то она, как при потопе, сметет с лица земли всю Западную Грузию).

— И стоит ли нам бахвалиться этой «самой-самой», и какая польза нам, скажите на милость, от этой «во всем мире самой высокой-высокой», если даже в новогоднюю ночь... Знаете, и Ваше Новгоднее обращение не удалось нам послушать.

— И вчера и сегодня телевидение не раз приносило извинения тем, у кого был омрачен Новый год... и объясняли это падением напряжения в электросети, что было обусловлено якобы непомерно большим расходом энергии в электронагревательных приборах населения, что, в свою очередь, было вызвано резким похолоданием.

— Но это «резкое похолодание», во-первых, не опускалось ниже минус трех градусов, а во-вторых, ничего не было сказано о том, почему квартиры наши не были – и не бывают! – обеспечены центральным отоплением на нужном уровне, а то сплошь и рядом и без всякого уровня.

— Эх, говорим-то квартиры, квартиры... О, если б видели Вы, Михаил Сергеевич, наши квартиры...

— И тогда воочию убедились бы, что такое и идиотизм городской жизни... Нашей, нашей!

— Ждешь их получения лет двадцать, двадцать пять, порой и тридцать, а что получаешь? Дом принят, возможно, и на «отлично», а в нем – ни воды, ни тепла, ни газа, и шахта для лифта без лифта... Да не квартира, а каркас один! Все, кроме стен и потолка, заново надо обстроить... А где средства взять? Да и что приобрести по своей цене, обычным путем? И вот приходится, если вдруг выдастся удобный случай, хочешь-не хочешь, и самому стать ворюгой и покупать все ворованное за ворованные деньги.

— Нет, если такие «домостроители» считаются у нас друзьями народа, да кто же тогда враги народа? Разве лишь тот, кто осмелился ляпнуть, что дела наши идут неважно и что глупо сеять кукурузу в Якутии, и что если автор «Малой земли» так проникновенно-художественно, если и не как Лев Толстой, то, во всяком случае, как Алексей Толстой, может писать, то зачем же он в начале своего жизненного пути не избрал служение литературе, а подался в партийные работники?!

— ...Да мы порой при лучине...

— Эй, ты, старик, повремни со своей лучиной... В век атома стоит ли говорить о лучине? А так, впрочем, если честно, и то обидно, что в такой век наша гидроэлектростанция, «самая-самая», снабжает не породившую ее родную Грузию, а соседнюю Турцию. И как Вы считаете, Михаил Сергеевич, неужели не стыдно, и разве не пахнет это, доставшееся Вам в наследство хрущевско-брежневской колониальной политикой, если даже в новогоднюю ночь вокруг электрическими гирляндами освещенной

и украшенной елки внуки Абдуль Гамида весело кружатся, в то время, как внуки Маркса, Энгельса, Ленина и Сс... Ой, извините и простите, по старой памяти чуть ли не выпалил так укоренившиеся в моих мозгах «и Сталина...» Еще раз прошу извинить и простить, ради бога... мм... А внуки Маркса и Ленина в эту наиболее празднично-лучезарную во всем году ночь должны сидеть в кромешной темноте и не радоваться своей советской елке?! Разве не достаточно и того, что в двадцатые годы и в начале тридцатых их деды начисто были лишены этой радости?!

(В ту пору в нашей стране елка была запрещена как атрибут религиозного ритуала...

Еще школьником я слышал, будто существует в русском переводе не то с немецкого, не то с английского, книга, изданная в давние времена, еще в Санкт-Петербурге: «История человеческой глупости».

О-о, как это было бы интересно, если бы вновь издали ее, дополненной и обогащенной всеми глупостями, совершенными в наше, советское время! Какой пухлый том составили бы только те глупости, которые выдавались у нас за мудрость!)

– У кого что болит, о том и говорит... И вот я... Верьте-не верьте, нигде ламповых стекол не достать, потому и прибегаем к лучине, как семьдесят лет назад, при царствовании Николая Второго... Ой, мать честная, что это я брякнул, несчастный... Похвала вроде получилась самодержавию... Господи, это же контрреволюция!.. Не взывайте, не прогневайтесь, я, ей-богу, республиканец, и не надо меня за это... туда... на Колыму... Вы же не Сталин, не Хрущев, не Брежнев... Вы человек хороший... Как я слышал, пока хороший, и не надо меня... в лютый мороз...

– На что это похоже? Не стыдно Вам? Встаньте!

– Да не надо меня...

– Встань, дед, сказали же. Ох, не будь ты убелен сединами, и будь это в моей власти, я бы тебя и впрямь познакомил с белыми медведями... Позоришь нас, винтиков! Заладил одно и то же, то лучина, то ламповые стекла... Ну и что ж, нет и нет! Катаракта у тебя на глазах, что ли? Не видишь разве, наш советский человек по космосу шагает!

– Да, он-то шагает, но... Ежели тебе ботинки жмут, то какая польза от того, что мир просторен?!

– Спасибо, сынок, что помогли... Не только с колен, но и со стула уже с трудом встаю... Старые кости так хрустят, так хрустят, как кукурузные палочки в мальчишеском рту... С моими болезнями... не надо, не надо, Михаил Сергеевич, туда... в трескучий мороз деревья валить...

– Не беспокойтесь, отец, теперь другие времена. Никто Вас не тронет, и никто не заставит деревья валить ни здесь, ни «там»... Говорите! Я Вас слушаю.

– Тогда мне позвольте... Я намного моложе его, если что – в северных лесах и вековые деревья повалою одним махом. Вот что я хотел бы, с Вашего позволения, сказать... Допустим, если б не произошли ни Февральская, ни Октябрьская революции и теперь на троне по-прежнему Романов восседал бы... Ну, скажем, Николай, Шестой или Седьмой... И что ж, как Вы думаете, за семьдесят лет Российская империя так и не продвинулась бы вперед, не прогрессировала бы ни в области образования, ни в области промышленности, да и в сфере прав человека тоже, и мы, ее подданные, за это время хоть немного не вылезли бы из того вонючего болота, в котором задохались до этих революций?! Нет слов, во многих областях жизни мы многого достигли, а в военном отношении даже превратились в такую силу, что нынче почти пять шестых земного шара после полуночи спит тревожно, но... Но все это, к великой нашей беде, достигнуто лишь благодаря постепенной утечке из нас человеческого духа, немислимому упадку нравственности, ценой утери гуманизма, не показушно-словесного, а реального гуманизма, давно осмеянного и забытого, и того милосердия, которое сегодня вдруг стало модным словом, но пока еще не стало потребностью души...

– За столько лет из нашей жизни так и не смогли устранить даже простые не-

урядицы, которые мешают человеку чувствовать себя человеком, пускай и с маленькой буквы. Зато культ отдельных особ, редко-редко достойных, а недостойных, имя которым легион, сплошь и рядом легко возносили, как пушинку, до таких высот, что и богам было, наверно, завидно.

— А вот культ нашего брата, винтика, то есть обыкновенного, непретенциозного человека, гражданина своей страны без громогласных званий и кричащих титулов, скажу без экивоков, до сих пор находится в эмбриональном состоянии.

«Действительно, нужно сознаться, что наша общественная жизнь – грустная вещь. Что это отсутствие общественного мнения, это циничное презрение к человеческой мысли и достоинству – поистине могут привести в отчаяние».

И как вы думаете, люди русские, люди хорошие, когда эти строки были написаны и кем написаны? Сто пятьдесят лет назад, как теперь любят его называть, нашим современником, великим Пушкиным Чаадаеву, которого, кстати говоря, Николай I одно время упрятал, если сказать по-нынешнему, в психушку за «сумасшедшие» – недозволенные мысли...

— Да, мы не без предков, и наша история не вчера началась!

— Жить так, как мы живем, можно лишь...

— Все время только и старались, как переиначить жизнь, как поставить ее дыбом...

— И поставили!

— В этом и Сталин во многом, конечно, повинен, но он все же был голова, а после него нами управляли такие головы, что был бы жив сейчас шотландский поэт Роберт Бернс, сказал бы вновь:

—

Законодателя страны
Я не хочу бесславить,
Сказав, что вы не так умны,
Чтоб наш народ возглавить.
Но вы изволили чины
И званья предоставить
Шутам, что хлев мести должны,
А не страну править
В столь трудный день.

— И это великое счастье наше, Михаил Сергеевич, «в столь трудный день» страну нашу возглавили Вы... Ради бога, не думайте, что это неискренний, заштампованный комплимент, который у нас двигатели разных рангов, опережая друг друга, так спешат преподнести только что вступившему на «престол» советскому «негосударю-батюшке».

— Мы, винтики, любим Вас!

— Не надо, пожалуйста, громких слов. Все равно не поверю. Любовь масс я еще не заслужил.

— Любовь честного народа?! Но как ему не любить Вас и как ему не быть благодарным! Ведь Вы сняли с нас намордник, вытащили кляп, разжали нам рот...

— Будем честны перед историей: даже до 17-го года он не был так железно зажат.

— Теперь язык служит нам не только для проглатывания пищи, но и для выражения своих мыслей и чувств, в известной мере...

— Не приписывайте, товарищи, лично мне такие глубокие перемены в нашем обществе. Все это исходит от партии.

— Позвольте не поверить! Мы-то, правда, винтики, но не такие уж тупоголовые, чтоб... мм... Среди нас есть и по-настоящему образованные, смекалистые, с ясным умом люди... Впрочем, Вы, как глава государства, иначе и не можете говорить о

партии, являющейся правящей и единственной в стране.

– О, какое это лицемерие: представьте, ни в чем неповинный человек, многие годы сидевший «за подрывную контрреволюционную деятельность» и каким-то чудом оставшийся в живых, теперь мажорно пишет, что, не смотря на зверские порядки в концлагерях, он ни на минуту не терял веру в нашу родную коммунистическую партию, в чистоту ее помыслов!.. Да, он-то «верил», и бог с ним, если «верил», только Вы не верьте, Михаил Сергеевич, таким лживым, притворным словам, – они написаны для украшения газетных полос.

– Разрешите представиться: перед Вами человек подобной судьбы, и пусть отсохнет у меня язык, если я солгу: в те годы я не встречал ни одного, если говорить дореволюционным языком, политического заключенного, а если послереволюционным, – такого «контрреволюционера», который искренне бы радовался нашим победам на фронтах... Вот видите, воцарилась тягостная, неловкая тишина, ибо вы все впервые слышите такую голую правду, и за эту, быть может, дерзкую откровенность прошу меня не осуждать.

– В те «славные» времена всякий разумный поступок, даже мысль, направленная на благо народа, на лечение глубоко больного общества, рассматривалась как контрреволюция, и на людей с такой «антисоветской начинкой» власти смотрели не как на людей, а как на удобрение для почвы... А у нас ведь партия и власть понятие однозначное!

– Лет двадцать назад, стало быть, при Брежневе, в пятиэтажном доме с одним подъездом, специально построенном в престижном районе для высокодолжностных лиц, будто бы для всех, получил квартиру и я, по всей видимости, как человек рабочий. Только прошу верить, при вселении я стал злиться не потому, что мне достались две комнаты с одним унитазом, а «им» – по шесть комнат с двумя, и не за то, что именно на стороне двухкомнатных квартир архитекторы расположили и лифт, и мусоропровод, значит, и шум, и зловоние достались лишь на нашу долю... Меня скорее и больше всего раздражали разный подход строителей, вернее их вдохновителей. Даже наружные двери в квартиры были сделаны не из одинакового материала: для винтиков – из фанеры, а у двигателей – то ли из орехового дерева, то ли из самшита. Кстати, те двери висят у меня до сих пор, и если Вы, Михаил Сергеевич, окажете честь и заглянете ко мне в гости, собственными глазами в этом убедитесь. Помню, спросил я тогда молодого рабочего, паркетчика:

– Допустимо ли в одном и том же доме квартиры строить по-разному: одни кричаще богато, а другие по-нищенски? Что люди, что народ скажет?

Он довольно долго глядел на меня с удивлением, удивляясь моему удивлению, а потом, опустив голову, задумчиво пробормотал:

– Что люди скажут, что народ скажет...

И вдруг, оживившись и гордо подняв голову, торжественно произнес:

– Да здравствует партия!

– Это естественно. Какая бы ни была партия, коммунистическая или, скажем, право-христианская, веришь в нее в зависимости... Ну, кто во главе ее стоит. Разве поверишь в ту, которой, к примеру, руководит коммунист, скорее смахивающий то ли на турецкого султана, то ли на персидского шаха?! Между прочим, эти были... Кстати, и Гитлер тоже... Они беспощадны и свирепы были скорее к чужим народам, а не к своему, как мы...

– А Вы, Михаил Сергеевич, о чем говорить, вполне достойны быть во главе и партии, и государства нашего, но вот только неприятность какая: все Ваши предшественники, и Черненко, и Брежнев, и Хрущев, как «великие кормчие», так обесславили себя в глазах народа, что ныне и Вам, и Вашим коллегам придется немало потрудиться, чтобы народ вновь воспрянул духом и поверил в свою единственную в стране «правительственную» партию, как однажды назвал ее Ленин.

– И вот, раз она «правительственная», потому и рвутся туда, кроме служителей культа, все!.. Даже за деньги.

– Знает же «товарищ»: расходы эти потом быстро окупятся. С лихвой!

– О-о, в особенности после Сталина в партии столько нечестных людей нашли

теплое, беззаботное пристанище, что, если теперь вдруг посетит Вас мысль почистить ее ряды, придется задуматься, а найдется ли столько честных коммунистов, которым можно поручить это святое дело – чистку партии?! Не скажут ли те, кого нужно будет изгнать из ее рядов: «А судьи кто?»

(Коммунистов надо карать строже, чем некоммунистов, говорил Ленин, а вот у нас при Брежневе одно высокопоставленное лицо – не из местных кадров – за взяточничество перевели в Москву на новое почетное место, а беспартийному взятокодателю дали... 10 лет тюрьмы! (Хм! «Перед законом мы все равны!»).

Эту историю я припомнил вдруг, когда вновь стал перечитывать двухтомник Л. И. Брежнева в синей обложке: «Ленинским курсом».

Из декрета о взяточничестве 8 мая 1918 г.

«Лица, состоящие на государственной или общественной службе... виновные в принятии взятки за выполнение действия, входящего в круг их обязанностей... наказываются лишением свободы на срок не менее пяти лет, соединенным с принудительными работами на тот же срок...»

В наши дни за взятку карают уже до 15 лет... но... все же...

На пленуме одного из райкомов партии, где много говорилось о борьбе со взяточничеством, один чудаковинтик, выйдя на трибуну, лаконично отрезал:

– Есть простой способ уничтожить взятку! Вот вы, товарищи, – он обратился в зал, – не давайте! А вы, товарищи – обернулся к президиуму, – не берите! И дело с концом!

Зал встретил эти слова аплодисментами, а президиум – молчанием.

Отсюда вывод: взятокодатель дает не с радостью – он вынужден давать...

– Не знаю, как в других регионах страны, а вот у нас, после по-настоящему справедливой чистки, вряд ли останется столько коммунистов, чтобы их хватило даже на замещение крупных руководящих постов.

– Да, однопартийная система, с одной стороны, как будто очень хорошо, а с другой... Кажется, и не очень хорошо. Вот мы уже давно не удивляемся тому, что многие, многие нисколько не верящие ни в социализм, ни тем паче в коммунизм, для которых что Маркс, что Конфуций, а вот в партию они вступают, а то и просто лезут. Ну как же не удивляться нам, что, к примеру, в Коммунистическую партию Китая, тоже едино-правящую в стране, пролезла даже в Политбюро... «банда четырех»: Цзян Цин, Чжан Чучьяо, Ван Хунвень, Яо Веньюан. Даже подумать страшно: четыре бандита в Политбюро! Среди них – и бандитка! Правда, только одна – вдова Мао Цзедуна! Поневоле подумаешь, и Мао, видимо, был бандитом, если женился на бандитке.

– А что у нас, Берия не был бандитом? А Ежов? Состояли же оба в Политбюро?!

– Нынче разные писатели и даже академики и Сталина рисуют нам не только как бандита, но и как параноика-сумасшедшего.

– Ну, здравствуйте! Если три десятка лет бандит управлял нами – это еще куда ни шло, ведь и среди бандитов бывают по-бандитски умные, но если столько лет нами верховодил сумасшедший, а мы этого не понимали, не ощущали, значит, мы сами были сумасшедшими... И если при таком всенародном сумасшествии мы умудрились под руководством Главного сумасшедшего сделать много хорошего, а не только плохое, то представляете, что можно было бы сотворить, если бы Главный был в своем уме, да и мы сами не были бы, мягко говоря, чокнутыми.

– Боже, дай нам и теперь такую веру в Коммунистическую партию, какая была при Ленине и Сталине... Да-да, я не оговорился, и при Сталине. Народ верил в Сталина... Возможно, народ ошибался, что верил, но ничего не поделаешь, этого

из истории не вычеркнуть, верили даже беззаветно. И это не миф времен Александра Македонского и не легенда эпохи персидского царя Кира, а вчерашний факт, непреложный факт, и как жалки потуги ныне модных не только «историков», вдруг расплодившихся, словно земляные черви после июльского дождя, доказать нечто обратное.

– Самую объективную оценку тому времени, одновременно и светлому и мрачному, дали Вы: «Сталин и его окружение»... Да-да! Не только Сталин, но и его окружение...

– А нынешние разоблачители все плохое, все негодное, что было в избытке в то бурное время, приписывают одному Сталину – этому «Вельзевулу и сатане», а все хорошее и прекрасное... Снегурочке и Деду Морозу! То есть партии и народу...

– Вы были тогда в том возрасте, когда больше увлекаются девушками, чем судьбами государства, так что в деталях вряд ли можете помнить ту эпоху, поэтому доверьтесь, пожалуйста, мне – кузнецу-ударнику, а потом и стахановцу тридцатых годов. Хоть с сегодняшней точки зрения это и некрасиво, но факт: тогда вся партия, весь советский народ находились, буквально, в рабском подчинении у Сталина, под пятой его не такого уж мягкого сапога!..

– Чтобы Вы знали, Михаил Сергеевич, он у нас орденоседец!.. Первой пятилетки! Тогда ордена не так раздавали, с бухты-баракты! А вот сравнительно недавно одного крупного партийного босса за «долголетнюю плодотворную деятельность» и «в связи с семидесятилетием со дня рождения» вместо того, чтобы повесить его на дереве, повесили ему на грудь орден Трудового Красного Знамени, а вот другому, совсем недавно, из той же республики, крупнейшему ученому, гордости народа, да еще к столетию со дня рождения с трудом расщедрились дать... «Знак Почета».

– О, да, в те годы... Кое-где на могильных плитах тех времен, наверно, и на Новодевичьем кладбище тоже и сейчас можно прочесть: «Здесь покоится орденоседец» такой-то такой... А нынче, кто так будет аттестовать своего покойника ради придания ему веса и значимости? Скорее напишут: «Здесь покоится неорденоседец», скажем, Иванавили или Иванов, Иванченко, Иванян, Ивантайтис, Иванеску...

– Вот Вы улыбаетесь, и это придает нам смелость поделиться с Вами мыслями, которые мы многие годы так усердно скрывали, и все же каждый час, каждую ночь дрожали от страха, боясь, как бы в них не проникли вездесущие, сверхбдительные... мм... Даже и теперь опасаемся назвать их по имени. Ведь о них принято говорить как о людях с чистой совестью и чистыми руками... А вот не очень-то сие уживается даже с простой логикой: начальник – палач, а его подчиненные – чистейшей воды ангелы! Да еще в карательном учреждении... То Ягода, то Ежов, то Берия, Меркулов, Абакумов, Рюмин... Нет-нет, не буду больше болтать... За «болтовню» и отсидел 10 лет...

– Мы Вас и так задержали...

– Да говорите, пожалуйста! Я не тороплюсь. Потому и прилетел сюда, чтобы встретиться и поговорить с народом, и именно с малым народом. И раз вы себя считаете «винтиками», то ваше мнение, умонастроение меня особенно интересует, ибо «винтики» как истинные трудящиеся и являются барометром общества и страны.

– Да, мы, конечно, трудящиеся, но жаль только, что не такие уж мы работяги, какие сегодня требуются стране. Всеобщая утрата интереса к труду и нас коснулась.

– А вот в Америке... В той Америке, которую до недавних пор наша информация одной только черной краской усердно мазала и мазала, и во что мы, кстати, ни капельки не верили...

(Один наш номенклатурный работник довольно высокого ранга, вернувшись ошеломленный позитивными впечатлениями из поездки по Америке, с грустью признавался своим доверенным друзьям: «Жить не хочется... Мы в каменном веке!.. Какая великая страна!.. И наша страна тоже великая... территориально!»).

— Ну, так вот, в одно придорожное кафе зашли советские журналисты. Их обслуживала симпатичная девушка лет восемнадцати. Она оказалась дочерью губернатора – миллионера того же штата, и вовсе не жадюги и не Плюшкина. А дочка вот работает в летние каникулы официанткой, чтобы сколотить деньги на уплату за учебу. И никого это там, в «буржуазно»-трудовой Америке, не удивляет. У них это норма жизни.

— А у нас... Богатство, нажитое пусть даже не путем махинаций и воровства, все же ничего хорошего не принесло и не приносит нам в нравственном отношении. Применение богатства, по-видимому, тоже требует определенной культуры.

— Вот еще пример из их пресловутого образа жизни: наши туристы, учителя, осматривая одну из школ в Осло, в такой же маленькой стране, как Грузия, увидели, как в день занятий в одном классе еще молодая женщина, на вид интеллигентная, мыла полы... Она оказалась женой директора той же школы, материально вовсе не нуждающейся, и она призналась удивленным коллегам из Советского Союза: «Пусть дети видят и знают, что никакой труд не зазорен».

Вот и подумаем, друзья, если труд, как мы знаем, является основой всего возвышенного на Земле, а теперь и в небе тоже, то в какой же стране скорее можно построить... мм... у нас или... мм... Не буду уточнять, и без того слишком разгулялся...

— О, нет! Мы непременно обломаем в себе Обломовых, обломаем непременно! Нынче, когда Вы вернули нам давно утерянную свободу, дарованную Октябрем, мы так будем трудиться в том обществе, где происходят такие глубокие революционные перемены...

— А знаете, обидно все-таки, что Великая Октябрьская революция после Ленина оказалась не столь уж великой, раз понадобилась чуть ли не новая революция, пусть даже в его духе.

— Октябрь семнадцатого года одной из первых задач поставил себе ликвидацию всенародной неграмотности, а Апрель восемьдесят пятого – всенародное насаждение демократии...

— Жаль только, да и стыдно, что нам в таком солидном возрасте, в 70 лет, приходится вновь садиться в приготовительный класс, дабы постичь азы демократии... Когда же это мы окончим полный курс? Да и вообще, окончим ли? Не выкинут ли нас из второго или третьего класса со словами: – Все! Хватит баловаться! Р-разойдитесь!

— Ну и пусть! Мы и так будем благодарны до гроба за два года воли, позволившим нам хоть частично выплеснуть наболевшее в душе нашей... Э-эх, какое это оказывается, счастье быть мыслящим человеком и говорить, что думаешь.

Все революции, какие когда-либо совершались в мире, в народе всегда вызывали безмерное ликование, а вот эта, последняя, не сразу взорвавшаяся, а постепенно, изо дня в день входящая в нашу жизнь, быть может, поэтому и не вызвала в нас беспредельный экстаз.

— А иные закоренелые скептики, много горя хлебнувшие и не раз обманутые на своем веку, да еще вспомнив предупреждение одной заморской пословицы – когда речь держит лисица, пусть ее хорошенько обдумывают петухи, – отнеслись к всенародно объявленной гласности с подозрением: а не затеяно ли все это с тем, чтобы выяснить, кто есть кто...

— Ну да! И мы, «петухи», только тогда вздохнули с облегчением, когда сообщали: весь советский народ, за исключением «красных князей», кстати, не столь малочисленных, оказывается, является именно тем «кто», кого не бросишь за решетку хотя бы потому, что для изоляции миллионов просто пространства не хватит.

— Да, народ все видит, все знает!..

— А за такие думы и сомнения, недоверие и опасения не стоит кого-либо корить и осуждать. Ведь все революции совершались народными массами, разумеется, под руководством великих и выдающихся личностей, а эта... Если позволите, назовем ее Октябрьско-Апрельская революция 1985 года! В ней ведь массы не уча-

ствали, она свалилась на нас, как снег... Как приятный, долгожданный снег на голову после такой духоты, что хоть топор вешай... И, слава богу, что она, то есть Апрельская, оказалась такой же бескровной, как и Октябрьская...

(Впрочем, это по доступным нам историческим источникам, а вот Маяковский «подбирает» довольно много убитых:

Каждой лестницы
каждый выступ
брали,
перешагивая
через юнкеров).

– Ясно, нас страшно интересует, как все это произошло, но не станем спрашивать Вас об этом, а если и спросим, что ж, ответ Ваш нам заранее известен: «Это было решено коллективно».

– Но и в этом-то коллективе, каким бы ни был он дружным, кто-то должен был первым сказать «А»?

– И мы, народ, не сомневаемся, что для нас такое великое и радостное «А», услышать которое мы уже не ожидали ни при жизни своей, ни при жизни наших детей, внуков и правнуков, произнесли именно Вы, Михаил Сергеевич Горбачев, и за это Вам наша огромнейшая благодарность!

– Народ все видит, все знает...

– Вы не только умный, но и мужественный человек. Умных не так уж мало, но, чтобы умный был в то же время мужественным, таких в нашей стране, где власть десятки лет подавляла человека... Хоть в Красную книгу заноси!

– Когда народ явно чувствует, что вершитель судеб его и всей страны, насколько не превосходит обыкновенного человека, сколько бы со страниц газет и с высоких трибун, радио и телевидения ежеминутно ни убеждали в блистательности его талантов, в его исключительности, все равно он не будет пользоваться любовью и уважением народа.

– А вот силу Вашу народ чувствует, и он желает Вам удачи в полном переустройстве нашего общества, давно законсервированного и прокисшего, и не только пассивно желает, но и сам живо будет дело делать.

– Вы прочли мысли честных людей, как большой, вдумчивый писатель, и решились на то, на что, по нашему убеждению, кроме Вас никто и не решился бы! Вы дали нам свободу – духовную пищу. А это великий дар. Ведь мы все эти годы испытывали именно нехватку такой пищи и отсутствие ее угнетало нас больше, чем дефицит материальной пищи... С этим мы как-то все же справлялись и справляемся, то честным путем, то нечестным... Как там ни крути, голодных у нас нет! Однако попрошайки в избытке... Вдруг раздается звонок, и ты в спешке прихорашиваясь, с приготовленной улыбкой – того и гляди наведался желанный гость! – открываешь дверь и... Нет-нет, он не просит куска хлеба, как его вчерашние предки, а просит... деньги. («Только что вышел из больницы... из тюрьмы... Отстал от поезда... Приехал в ваш прекрасный город и... здравствуйте, обокрали до нитки...»). И такие бесстыжие паразиты не переведутся никогда. Да-да! Рождаются люди и хорошими, и плохими. И так будет всегда. Миллионы лет понадобилось обезьяне, чтобы стать человеком и, пожалуй, столько же времени понадобится, чтобы человек дошел до сознания, что общественные интересы надо ставить выше личных.

– Михаил Сергеевич, ради бога, не обращайтесь на него внимания. Он у нас политически плохо подкованный пессимист и, воспользовавшись гласностью, как видите, сморозил такую несусветную чушь.

– Нет, конечно, всегда были и есть исключения, отдельные личности, кстати, большей частью, среди верующих, не жалеющие и не жалеющие даже жизни своей ради ближнего, ради благоденствия общества и народа.

– Хоть бейте, но трудно поверить, что Вас лишь тогда осенила мысль о необходимости основательного лечения советской державы, когда Вы стали во главе ее.

«Теперь или никогда!» Без сомнения, что способы ее лечения Вы вынашивали ни день и ни два, и вынашивали тайно, предпочитая быть в тени и при Брежневе, и при Черненко...

– И какое это для нас счастье, что Вы в те времена отмалчивались и не высовывали головы... Ну а если б вздумали хоть слегка намекнуть Леониду Ильичу, что страна наша, «кажется, чуть-чуть прихварывает» и было бы разумно ее «чутьочку подлечить», то он, не раздумывая, такого «лекаря» немедленно убрал бы из Кремля... («Что, я сам не вижу, кого надо лечить, а кого оперировать?»).

– Ничего не поделаете, таково «коллективное руководство» везде и всюду при однопартийной системе.

– И Вы молчали. И это наше счастье, что молчали. А то черт знает, на нашу беду, кто сегодня правил бы нами. Наверно, человек опять же á la Брежнев, разве чуть помельче его или чуть покрупнее...

– Да, на наше счастье Вы молчали, к примеру, и тогда, когда Брежнев нацепил себе орден Победы, и тогда молчали, когда он за «Малую землю» наградил себя совсем не малой премией...

(Из речи власть имущего писателя на XXVI съезде КПСС:

«Огромное воздействие на все виды и жанры литературы и искусства в эти годы оказали книги Леонида Ильича Брежнева «Малая земля», «Возрождение», «Целина», удостоенные Ленинской премии. (Аплодисменты.) Эти подлинно народные книги обогатили духовную жизнь советского общества, показали высокий образец партийного мышления, побудили художников всех поколений на более объемные и глубокие исследования современности, на более весомые художественные обобщения».

Советские писатели...

«не пожалеют своих усилий для создания новых глубоко партийных, истинно народных произведений о советском человеке, о нашем героическом времени».

(«Когда впервые отправилась в Голливуд, я слышала, как писатели рассуждали о том, что приходится быть шлюхами. Но если тебе не хочется быть шлюхой, то к этому и не потянет».

Лиллиан Хелман, американский драматург).

– О, можно не сомневаться, что у писателей-певцов застойно-«героического времени» ни разу рука не поднялась написать подобно Лермонтову:

«Проклинаю мое гнусное стремление к примирению с гнусной действительностью». (Из письма В. П. Боткину).

– Жаль, что среди тех писателей, с которыми Вы встречались в июне 1986 года, не было А. И. Солженицына: это он еще в глухую пору первым заговорил о «кошмарах прошлого», о чем сейчас у нас многие писатели и неписатели так охотно, «мужественно и смело» поднимают голос!

Без сомнения, если Александр Солженицын, великий русский писатель, писатель-гражданин, вернется на Родину, Москва встретит его так, как Париж встречал возвращение Виктора Гюго, изгнанного Наполеоном III).

– И что самое примечательное, в том году автору «Малой земли» и «Целины», как литератору, отдельно вручили Ленинскую премию, отдельно чествовали...

(На фотоснимке запечатлен бюст Ленина, притом в таком ракурсе, что создается впечатление, будто вождь благосклонно взирает и словно даже осеняет Леонида Ильича, которому Г. М. Марков, председатель Комитета по Ленинским премиям по литературе, прикрепляет медаль...

Возможно, этим и намекнули нам, что ... «Брежнев – это Ленин сегодня!»).

– Впрочем, а как же иначе? Надо же отделить Первого человека-двигателя в стране, где правит народная власть, от рядовых граждан, чуть ли не паршивых овец, пусть даже и Ленинских лауреатов!

– Народ все видит, все знает!

– И еще пример: не могли же Вы искренне одобрить, но в силу обстоятельств, разумеется, и не могли выразить свое несогласие, когда Брежнев, учредив нагрудный знак за 50 лет пребывания в партии, первым же прикрепил его к своей груди, которая и так от горла до пупа, как у опереточного генерала, была перенаселена всевозможными орденами и медалями.

– Да ведь маршал Леонид Брежнев, как и... маршал Георгий Жуков... И тот, и другой четырежды Герои Советского Союза!!! Оба! Одинаково!

– И это отметим, что и маршальский жезл, и звание Героя получены Брежневым спустя многие годы после войны, во время его царствования.

– А вот «сатана» Сталин был награжден всего одним «Героем», да еще без его согласия, за что Председатель М. И. Калинин...

**(Выписка из архива
Президиума Верховного Совета СССР**

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1945 года возглавившему Красную Армию в тяжелые дни защиты нашей Родины и ее столицы Москвы, с исключительным мужеством и решительностью руководившему борьбой с гитлеровской Германией, Маршалу Советского Союза И. В. Сталину присвоено звание Героя Советского Союза.

Прочитав в «Правде» Указ о присвоении ему звания Героя Советского Союза, И. В. Сталин пригласил к себе М. И. Калинина:

— Скажите, товарищ Калинин, знаете ли Вы положение о звании «Герой Советского Союза», кому и за что присваивается это звание?
М. И. Калинин ответил...

— Оказывается, Вы знаете это положение, знаете, что звание Герой Советского Союза присваивается лишь рядовым бойцам и командирам за героизм на поле боя... А как можно увешивать золотыми звездами нас, сидящих в теплых кабинетах... Что скажет народ? У меня есть звание Героя Социалистического Труда, разве этого не достаточно? Я не имею права носить вторую звезду Героя...

Показав М. И. Калинин «Правду» с Указом, И. В. Сталин сказал:

— Вы, товарищ Калинин, заслуживаете сурового наказания за подписание этого Указа, но Ваша многолетняя безупречная служба Советскому народу и Ленинской партии, а также наша с Вами давнишняя дружба удерживает нас от того, чтобы строго Вас наказать. Не повторяйте больше этой ошибки. А я отказываюсь получить эту высокую награду как незаслуженную.

Золотая Звезда Героя Советского Союза и орден Ленина, которыми И. В. Сталин был награжден, остались в наградном отделе Президиума Верховного Совета СССР. И только после смерти Сталина по поручению руководства партии Золотая Звезда Героя Советского Союза и орден Ленина были там получены двумя работниками ЦК КПСС и они несли их за гробом И. В. Сталина).

— Тогда мы, наивные винтики, не сомневались, что нагрудные знаки за пребывание в рядах КПСС в течение 50 лет вручат в первую очередь, конечно, в то время еще здравствующим старым революционерам, среди которых были и участники Октября! Но нет! Эта награда была придумана в 1981 году только потому, что как раз в этом году исполнялось 50 лет пребывания Брежнева в партии, и впервые она торжественно была вручена именно ему...

— Леониду Ильичу, видимо, помешала тяжесть годов, а то, кто знает, для полноты абсолютной власти прибрал бы себе и право первой ночи!

— О, власть — это такая отравка, вернее, такая сильно действующая сладкая отравка, что почти любой советский человек рвется к ней и готов ею отравиться. Ведь у нас без власти, как иные утверждают, ты — просто ничто!

— Но а зачем же, скажем, писателю, по выражению Горького, учителю жизни, власть? Бытует же среди них такой не то житейский девиз, не то кулуарный афоризм: «Советский писатель без власти — это не писатель».

— Нет, мы понимаем, что и Толстой тоже властвовал... Но не над своими собратьями-«однополчанами», Чеховым, Горьким, Короленко, Андреевым, а над... читателями! Также и Пушкин, и Шекспир тоже, и Достоевский, и наш Чавчавад-

зе...

– Это же совсем другое дело, и мы это вполне понимаем, но вот как-то не разумеем, зачем же, ну, хотя бы Союзу писателей Грузии 8 секретарей (а Союзу художников, кстати, еще больше, не считая председателя и его заместителей!..).

– Думается, не надо быть американским экономистом Леонтьевым и советским – Абалкиным, чтобы раскрыть тайну, почему у нас при населении в двести восемьдесят три миллиона такая нехватка рабочих рук! Голов-то хватает, даже не знаем, куда излишки девать, а вот рук не хватает! Словно люди у нас вовсе без рук рождаются, только с головами, с головами!

– А разве стоит этому удивляться при такой тяге к власти-должности от мала до велика?! «Зачем же я тогда вступил в партию?.. Только членские взносы платить?..» И дайте ему... И дают, но никак не может «товарищ» насытиться... Рвется и рвется все выше и выше, даже при головенке, скорее похожей на кочан капусты.

– Далеко ходить не придется... Вот пример из высшего эшелона... Черненко, Константин Устинович, совершенно бесцветная, ничем не примечательная фигура, к тому же серьезно больной человек, не отказался ведь от своей кандидатуры в «великие кормчие», да еще какого государства? Не Андорры и не Сан-Марино, и не Лихтенштейна! Но, если честно, разве и мы в то время не заслуживали именно такого предводителя, ежели сами были похожи скорее на стадо обстриженных овец, чем на хоть немного уважающий себя народ?

– Помните, как он шел впереди гроба на похоронах товарища Андропова, в длинном пальто? Да не шел, а почти бежал, словно боялся, как бы его не опередили первым войти в Кремль...

– Народ все видит, все знает!

– Мы давно привыкли ничему не удивляться, но этому?! Как же он решился, боже, стать капитаном не государства-суденышка, а государства-атомохода?!

(Китайская пословица: «Глупый становится впереди всех, чтобы его видели, а умный сзади, чтобы видеть вперёдистоящих»).

– И это тоже великое счастье наше, что Вы не выступили против выдвижения его в капитаны, ведь его все равно выдвинули бы, а он Вас через два-три месяца в отместку выбросил бы, на нашу беду, в Аральское море, а может, и в еще более холодное – Баренцево!

– В истории нашей страны подобных случаев немало... А, впрочем, можно ли это рассматривать, как случай? Или же это врожденная закономерность нашей государственной Системы?!

– И вот, дорогой Михаил Сергеевич, признаться, боимся мы... Нет, лучше смягчим и скажем так: мы побаиваемся, как бы подобные случаи и впредь не нашли благодатной почвы в нашем обществе, находящемся сейчас на пути очищения от всякого мусора и грязи.

– Когда вся, да еще гигантская власть в руках одного человека, это знаете... Когда нет официальной, узаконенной оппозиции... Когда даже и суд, и церковь подчиняются одному владыке, не только от его ума, но и от характера можно ожидать всякое: и весьма хорошее, и страшно плохое...

– Вот Сталин, мол, страдал подозрительностью... А сколько бед натворила она!.. А изменить характер и при глубоком уме и сильной воле невозможно. Руководитель с дурным характером, все равно, какого бы ранга он ни был – вождь,

лидер или столоначальник, – это ведь форменный ад для ему подвластных... Даже в солидном учреждении это как-никак еще терпимо, – в конце концов, горе-руководителя, дубоватого и бестолкового грубияна и хама, могут и отстранить, ведь над ним все же есть вышестоящая власть, ну а если ты сам вышестоящая, бесконтрольная власть в масштабе всей страны? Да еще чуть ли не пожизненно, что тогда?! В таких случаях полагаться лишь на критику и самокритику... Ведь они же на всем пути существования Советской власти никак не оправдали себя, одна фикция... В особенности самокритика курам на смех.

– Пожалуйста, не принимайте это, как анекдот: один ленивый московский доктор юриспруденции, будучи оппонентом, предложил диссертанту самому написать рецензию на свою диссертацию, только с условием, чтобы непременно были отмечены также и ее изъяны.

Бедный диссертант был в крайнем недоумении: если б я знал какие недостатки есть в моей диссертации, я бы их сперва исправил, а потом уж представил на соискание...

– Древние римляне говорили: «Если хотите погубить человека, дайте ему все, что он захочет». Вот, к примеру, Хрущеву тоже дали все, что он хотел. Вернее, без чьего-либо сопротивления он прибрал к рукам всю власть, и законодательную, и исполнительную, но при этой бесконтрольной власти и сломал себе шею...

– И это не анекдот: будучи уже на «заслуженном отдыхе», Никита Сергеевич пригласил на свою дачу Владимира Высоцкого, и после того, как он спел бывшему громовержцу – а тот с удовольствием послушал неодобренные когда-то им же самим песни, – поинтересовался и спросил Хрущева, почему же он, в бытность главой великого государства, приказал бульдозерами смести выставку абстракционистов, на что бывший глава развел руками: «Меня ввели в заблуждение, я же крестьянин».

– Видите? Вдруг стал крестьянином, очутившись у разбитого корыта, а тогда, при власти, чувствовал себя всемогущим владетельным, светлейшим князем, и в этом качестве — все знал, все понимал, был и жнецом, и на дуде игроцом, и творцом, и мудрецом!

– Да, власть необъятная, всеобъемлющая, безграничная кому только не вскружит голову, даже очень умному человеку, и даже великому, ведь сказано Иоганом Вольфгангом Гете: «И великий человек всего лишь человек». Стало быть, это в человеческой природе. Возможны, конечно, редчайшие исключения.

– Дай бог, Михаил Сергеевич, чтобы, на наше счастье, и Вы оказались этим исключением... А для этого, кроме всего прочего, надо, чтобы не возносили Вас до небес, не курили фимиами ни в период перестройки, ни после, когда, даст бог, начнете собирать богатый урожай. Осмелимся заметить, что на людей, на какой социальной ступени они ни стояли бы, это скорее производит отталкивающее, тягостное впечатление. Создать подобным образом авторитет невозможно.

– О ком бы ни говорили, частое употребление его имени в известной мере обесценивает это имя. На двадцать шестом съезде КПСС руководители всех советских республик, казалось, соревновались, кто кого перецеголяет в панегириках Брежневу, кто в своих сравнительно небольших речах наибольшее число раз упомянет его фамилию, разумеется, в суперхвалебном тоне. И, по подсчету людей, счет любящих, рекорд установил товарищ из одной среднеазиатской республики: фамилию Брежнева он провозгласил шестнадцать раз! Да, шестнадцать, но от этого Леонид Ильич не стал милее и дороже народу, ни «винтикам», ни «двигателям».

– Конечно, лесть, угодничество, холопский подхалимаж при нашем образе жиз-

ни не вытравишь, не искоренишь. Вся история нашей страны, начиная со времен Сталина, красноречиво говорит об этом: мы все ведь едиными цепями связаны друг с другом, мы – как маленькие матрешки, втиснутые одна в другую в гигантскую матрешку.

– И Хрущев вначале, когда ему по старой привычке стоя и бурно, как Сталину, аплодировали, жестом давал понять, что не надо этого делать, хватит, мол, садитесь... А потом... потом... Когда он уверился в том, что Советская страна под его ясновидящим руководством, без всякой гласности и малейшей демократии, так фантастически шагнула вперед, что огни коммунизма и без полевого бинокля стали уже видны и по его подсчетам осталось каких-нибудь двадцать... шагов, и нате вам Эдем и Эльдorado!

– Скатиться в пропасть – дело несложное, но чтобы выкарабкаться оттуда – нужны невероятные усилия и не один год...

– Что там год... Даже китайцы, трудяги как муравьи и пчелы, и к водке непристрастные, также опустившиеся в бездну под мудрым водительством Великого кормчего Мао, а потом и банды четырех, на то, чтобы вылезти из нее, отводят ни много ни мало – сто лет! И лишь тогда, по их мнению, возможно, почувствовать запах социализма.

– А Хрущев всего за два десятка лет собирался открыть нам врата и до того давно обещанного коммунизма!

– Будто бы нам так уж наскучило жить при социализме, если только он реальный...

– Будучи у Эйзенхауэра в гостях, Никита Сергеевич, как начинающий кукурузник, заглянул и на ферму своего новоиспеченного друга, опытного кукурузника Росуэлла Гарста. На вопрос фермера, как нравится Америка, глава Советского государства, поскольку было утро и он еще не протрезвился, стал в ответ что-то мямлить... Тогда дородный хозяин фермы, улыбаясь и размахивая огромным початком кукурузы, сказал ему:

– Неудивительно, если она Вам не нравится. Наши страны и родственные, и неродственные: Америка – страна индивидуального капитализма, а Советский Союз – государственного капитализма. Все в ваших руках: и бюстгальтеры, и прокатные станы, и зубная паста, и блюминги. То, что покупаете у населения за три цента, ему же продаете за три доллара. Если, скажем, то или иное изобретение даст государству сто миллионов прибыли, то вы самому же изобретателю бросите в награду лишь тыщонку...

И по-американски хлебосольный Гарст налил высокому гостю в высокий фужер смирновскую водку американского производства, и оба, подняв бокалы, ежели верить тогдашнему «Голосу Америки», чокнулись дружно, сказав в стиле Хемингуэя:

– За капитализм! – сказал Гарст.

– За коммунизм! – сказал Хрущев.

(В античные времена говорили: «Самое сильное опьянение – это опьянение властью». А если к этому еще и «Столичную» прибавишь, тогда пик коммунизма померестится совсем перед носом).

– На наш, возможно, близорукий взгляд, и не следует вообще называть точную дату осуществления великих целей. Горький опыт учит: такие прогнозы редко когда оправдываются.

– Тем паче, что Вам досталось тяжелейшее, прямо скажем, удручающее на-

следство. И какие только сложнейшие задачи не придется решать Вам и Вашим коллегам! Титанические усилия понадобятся для воплощения их в жизнь. Очистить бесчисленные Авгиевы конюшни в экономике... А разве только в экономике?... Вернуть моральный облик советскому человеку, давно лишившемуся его... Оживить в нем чувство потребности к труду и чувство собственного достоинства, да и вообще утерянную человечность, без чего человек лишь физически похож на сына Земли...

– Быть самим собою, – весьма высоко ценил Владимир Ильич Ленин. А мы все старались – все, все! – буквально, все старались не быть самими собой, ибо это могло стоить нам очень многих потерь, порой даже жизни. Хотя сейчас и стремимся не скрывать своего истинного лица, но... Разве так легко освободиться от двоедушия и фарисейства, от лицемерия и пресмыкательства, от раболепия и подлости, от обезьянничания ради выгоды?

(Одно значительное должностное лицо, командированное по культурным делам в Париж, вернулось даже на два дня раньше положенного срока: «Можно задохнуться в этом болоте... Ностальгия по советской Родине каждый день, каждый час грызла меня...»)

И это он говорил везде и всюду во всеуслышание; надеясь, что крик его души дойдет «куда надо», и его снова пошлют в то же «болото», на этот раз, дай бог, может и на более длительный срок).

– Все это так въелось, так въелось в наши души...

– А комплекс страха, прочно, основательно поселившийся в нас? Раскабалить от него, прости господи, не только в ближайшем будущем, но и вообще возможно ли?

– И неужели это наша вина, если жизнь была устроена так, что перед каждым проходившем и негодяем, наделенным властью, приходилось лебезить и заискивать?! Впрочем, еще рано говорить об этом в прошедшем времени...

– Иногда порой диву даешься, что это за государство создал Иосиф Сталин, которое вот уже лет 35 «свои» же рушат, рушат и никак не разрушат.

– Нет, с культом личности все-таки можно покончить, но как покончишь при нашем строе с культом должности?! Впрочем, они у нас взаимосвязаны.

– А мы все же с надеждой смотрим в будущее. Рассчитываем на Вашу решимость и отвагу, на Вами же провозглашенное новое мышление.

– И мы будем безгранично рады, если не будут вновь вливать молодое вино в старые бурдюки!

– А ежели да, то мы станем громко, громко кричать о надувательстве... Ведь было сказано, что отныне мы все должны жить только по правде.

– И винтики, и двигатели!

– Вот именно: и д в и г а т е л и !

– Правда – это великий дар, долгожданный подарок Октябрьско-Апрельской революции, и дай-то бог, чтобы она, правда, не улетучилась и на этот раз, как и после Октября!

– Какое это будет тогда всенародное бедствие! Жить, по-прежнему, во мраке...

(Как не вспомнить: ни одна революция не смогла достичь тех идеалов, ради которых она совершалась).

– Ох, как народ боготворит правду!.. Владимир Высоцкий ведь не Александр Пушкин, не Пьер Жан Беранже, подтрунивавший над наполеоновским режимом, и не Качалов (словно о нем сказал Томмазо Сальвини: «Актер – это голос, голос и голос!»), а вот народ все же возвел его чуть ли не в национальные герои. И это

только потому, что он своими песнями говорил правду в то время, когда она была в кандалах.

– Высоцкий, кстати... Ежели уж по правде... Нет, не был он трагической фигурой, как теперь иные утверждают... Ну, допустим, если это и так, что ж тогда сказать о великом ученом Николае Вавилове, замученном и до ареста, и после ареста? Или о Марине Цветаевой, о Всеволоде Мейерхольде, о Лесе Курбасе, о Соломоне Михоэлсе, о Сандро Ахметели, об Осипе Мандельштаме, о Тициане Табидзе, об Егеше Чаренце, об Евгении Микеладзе, всего несколько лет стоявшем за дирижерским пультом, но успевшим стать «гордостью советской дирижерской школы» (Дм. Шостакович)?! А Высоцкий... Даже не верится, что в те времена Владимир Высоцкий пел, что хотел, играл, что хотел и кого хотел, уезжал, куда хотел – то Франция, то Италия, то Северная Америка, то Южная, то Голливуд, то Гаити, – вся Таганка была у его ног, да еще женат был на знаменитой «колдунье». Но есть, правда, одно «но»: определенные ограничения, разумеется, чувствовал. Ну, например, не печатали. Но мало ли таких, кого и сейчас-то не печатают?

– Как винтик винтику скажу вам: имейте терпение, не все сразу... Ведь это не манна небесная... Придет время, и вас напечатают... Нет-нет, почему? Возможно, и не после смерти.

– Беда наша в том, что мы только два вида воды признаем: горячую и ледяную. А ведь есть в природе еще и теплая, и тепловатая, да и холодная и холодноватая...

– Тебя будут купать в лучах порой и незаслуженной славы, или же несправедливо давить, как тлю...

– Это уже исключено. Поверьте, навсегда исключено!

– Дай Вам бог крепкого здоровья на радость нам, Михаил Сергеевич!.. Только вот простите, что упомянул бога, но это, ей-богу, словесная шелуха.

– А что, если перестанет она быть словесной шелухой, и Вы восстановите Бога, хотя бы в минимальных правах, пусть даже формально? И повод у Вас имеется сейчас веский: тысяча лет крещения Руси! Да еще великая ломка старого нашего общества...

– «Сегодня или никогда!» И это «сегодня» нисколько не повредило бы ни социализму, ни демократии. Скорее наоборот.

– Ну и что, если когда-то, чуть ли не во времена Мафусаила, Марк черкнул: «Религия – опиум для народа». Сколько воды утекло после этого... Практика ведь, сама жизнь начисто опровергает многие теории...

(По марксизму, государство, в конце концов, при коммунизме должно отмереть... Но если при еще живущем государстве происходят такие умопомрачительные безобразия, что ж тогда будет, когда оно уйдет в небытие? Разве тогда и воцарятся всеобщие благоденствие и ангельский порядок?

И это ведь предполагали: как только пролетарская революция победит, сразу же наступит эра социализма!).

– Нынче даже дремучие фанатики ислама пересматривают некоторые воззрения своих пророков и проповедников...

– Ежели за это не ждет меня, тем более при нынешней нехватке бензина даже для авиарейсов, участь Джордано Бруно и Яна Гуса, осмелился бы сказать: существенная ошибка Ленина и всей Октябрьской революции в том, что именно после нее началось у нас тотальное гонение на религию. И как раз оно и сыграло немаловажную и зловещую роль в нравственной деградации советских народов.

– В двадцатые годы на каждом углу призывали: «Даешь культурный, безбож-

ный быт!» Безбожного и мира, и быта в два счета достигли, а вот культурного... И поныне что-то не очень ощущаем.

– В Москве много переулков. Есть и такой: Безбожный переулок.

– И разве разумно тратить огромные средства на борьбу с церковью?

– Как винтик винтику говорю: не беспокойся, деньги эти берут у той же самой церкви. Вспомним: сколько миллионов отдала она Сталину в годы войны!

– Атеизм в нашей стране – кормушка для тех, кто сегодня торгует Христом, а завтра – только скажите! – продаст и Маркса и Энгельса, вместе взятых, даже еще дешевле, чем Христа-Спасителя!..

– Ну, если в Америке и процветают всевозможные вероисповедания, что ж она, эта верующая Америка, в чем-нибудь отстает от нас? Впрочем, помню и такое: писали у нас хвастливо, мы, мол, больше, чем Америка, производим мяса...

– Возможно, но она производит столько, сколько ей требуется...

– То было при Брежневе, и при Черненко тоже, например... В «Литературной газете» (18.07.84.) можно было прочесть огромными буквами: «Израиль: выборы без выбора». Ну, это, скажем, для тех времен вполне закономерно, но когда, буквально, на днях в «Советской культуре» читаем материал с аналогичным заглавием – «Выборы без выбора» – про Гаити... Ну знаете, это по-моему, не совсем пристойно, и пора перестать так долго говорить о веревке в доме повешенного... Мы часто называем себя самым образованным народом мира, и если это так, то тогда, прочитав такое, поневоле поставим на одну параллель и Гаити, страну величиной с булавочную головку, и шестую часть мира – Советский Союз, да еще скажем: – Молодцы! Ученики наши прилежные!

– Спасибо Вам, Михаил Сергеевич, что позволяете нам так вольно высказываться... Огромное спасибо и за то, что Вы вновь прорубили окно и в Америку, и в Европу! Оттуда к нам, будьте уверены, трупный запах не донесется!

– Мы хотим любить все народы мира, а не только кампучийцев и афганцев, в том числе – только не сердитесь! – душманов тоже...

– Да их ведь пять миллионов, треть всего населения страны, покинувших веками насиженные места, чему нет примера во всей новейшей истории мира... И они, эти душманы, враги себе и своему народу?!

(В одном из высших учебных заведений, одному важному лицу, приехавшему к студентам с целью профилактики возможных «беспорядков», студенты не анонимно-письменно, а громогласно устно задавали вопросы, от которых старший товарищ не знал, куда деться и как укрыться: отвечать газетно-штампованно ему не хотелось, – как-никак перед ним серьезные молодые люди, истово грызущие гранит науки, – ведь раз гласность, могут и освистать, а как ответишь, чтобы хотя бы мало-мальски пахло разумом:

– Почему это советский парень, сплошь и рядом единственная надежда и единственная опора матери, должен погибнуть в Афганистане? Нередко вместе с сыновьями погибают от беспросветного горя и родители. Да, война в Афганистане – это двойная война, зримая и незримая. А стоит ли она этого? Ну чем может угрожать нам такая чуть ли не средневековая страна? А, может, боимся, что через Афганистан на нас нападет... Пакистан? Остерегаться Японии из-за Курильских островов – это еще можно понять с натяжкой, но Пакистан?! И самое главное, – назовите хоть одного сына больших людей, посланного за восемь лет войны в Афганистан и сражавшегося там против так называемых душманов? Это что, только мы одни должны погибать «за правое дело?»).

Сколько времени сеяли у нас неприязнь к другим... Если ты из края социализма, то ты ангел, а если из другого, – черт и дьявол!

– Мы хотим любить и детей Страны восходящего солнца, и детей Нового света!.. И пора нашей прессе распроститься с ехидной рубрикой: «Их образ жизни». Если бы мы вообще побольше перенимали из их образа жизни, то нынче образ нашей жизни был бы, пожалуй, гораздо красивее, и здоровее.

– А вот какая у нас к Вам просьба... Ежели вникнуть, сугубо патриотическая: пока мы еще стоим на протезах, а не на настоящих ногах, не следует нам, думается, перекидывать телемосты с ними... А то, знаете, что получается? Хотя мы против них выставляем лучшие умы, к тому же наделенные завидным красноречием, а вот на ринге-то они... мм... Словно тяжеловес-верзила избивает мальчугана, веса мухи... Их «мостовики», нисколько не волнуясь, спокойненько, лишь одним, да еще очень вежливым, ударом посылают нас в глубокий нокаут, и пока Фил Донахью или еще кто-то там у них считает до девяти, мы, ничком распластавшиеся и явно обозленные за их вероломные вопросы, вроде – «Можете ли Вы критиковать свое правительство?» – стараемся парировать лишь одним...

– Не вмешивайтесь в наши внутренние дела!.. Не вмешивайтесь...

– И это единственный наш аперкот против их нареканий в наш адрес. Единственный! И смешно немного, и грустно очень.

– А Донахью считать продолжает... «...шесть, семь, во-о-семь...» И мы, слава и Богу, и Аллаху, поднимаемся, едва поднимаемся, и при том вовсе не краснея, и... Опять вежливый удар, на этот раз слева и прямо в наш советский подбородок, и мы снова на полу, уже плашмя и... Пока Фил Донахью или еще кто-то у них там считает до девяти, мы лепечем с разбитой челюстью:

– Мы лучше вас знаем, как нам жить... И все это вы, вы говорите нам? А Хайдер? Ваш Чарльз Хайдер? Это же позор Америки! Человек свыше двухсот дней голодал! В знак протеста против ваших порядков...

А в ответ нам американцы....

– Да, но... Как вы сами о себе говорите, вы же самый образованный народ в мире, и вы верите, что человек может голодать двести дней?! Если так, то разве в Ленинградскую блокаду могло бы погибнуть столько людей от голода?! Не только двести дней, даже два месяца голодания были бы удивительным вызовом природе, и это как сенсационный рекорд сразу бы внесли в Книгу Гиннеса, а вот, видите, «двести дней» Хайдера туда не внесли.

– И среди астрофизиков бывают чудаки и мистификаторы. Прославиться, чем-нибудь прославиться, это в природе человека. И Хайдер тоже стремился к этому... Стать всенародно популярным, а там того и гляди, и президентские выборы приближаются и, чем черт не шутит, а вдруг... Но Хайдер, кажется, передумал выставлять свою кандидатуру, видимо, убедившись, что за него, кроме членов его семьи голосовать не будет никто... Америка, как об этом у вас пишут, падка на сенсации, но не на такие... Да, к слову, на его «голодовку» во всем мире, кроме вас, мало кто обратил внимание. Человек не у себя дома, а на самом видном месте, чуть ли не на южной лужайке Белого дома, устроил себе лежбище... Кстати, а можете ли вы на Красной площади, даже не в знак протеста, хотя бы поспать часок-другой на своей раскладушке? Ну если и не там, то, по крайней мере, на площади Пушкина рядом с великим вашим поэтом, который «милость к падшим призывал...»

– У нас нет падших! – У нас даровое медицинское обслуживание!

(Потому и не следим за своим здоровьем: семьдесят миллионов курильщиков, столько же миллионов с избытком веса, миллионы пьяниц!).

– Всеми миру известно: наш советский больной здоровее американского больного!

(И то всем известно, что по детской смертности мы занимаем 50-е место в мире, уступая даже самым отсталым африканским странам).

– А вот еще: у вас миллионы неграмотных, а у нас бесплатное образование! И среднее, и высшее...

(Не потому ли и не стараемся усердно учиться: куда ни глянь, видимо-невидимо невежд и недоучек с аттестатами и дипломами, порой даже таблицы умножения не знающих)...

– У вас страшная безработица, а у нас ни-ка-кой безработицы!

(О-о, это же, вообще, первейший наш конек кардинального преимущества социализма над капитализмом, но... Зато у нас бездельников, разгильдяев, бракоделов, лодырей, тунеядцев не меньше, чем у них безработных.

А так, вообще, хотелось бы узнать у наших экономистов, современный капитализм такой ли же бесчеловечный, как был при Марксе?

Автор этих строк, вовсе не экономист, еще когда писал:

«Небольшая безработица не только не вредна обществу, а до некоторой степени даже полезна. При безработице человек дорожит своим рабочим местом: стремится работать честно, ибо опасается, как бы на его место не приняли другого»).

– У нас и право на жилье, и право на отдых! А у вас миллионы бездомных, которые только в парках «отдыхают»... Вот какие у нас великие завоевания! Идите и завидуйте!

И вместо того, чтобы завидовать нам, вдруг последует уже не такой вежливый, а скорее решительный удар, кажется, от самого Фила Донахью или еще от кого-то из американской команды, и слава Всевышнему, и Колумбу тоже, к счастью, мы отделаемся только нокаутом:

– Все эти великие завоевания завоеваны вами за счет мизерной зарплаты.

– Не помню, кто эту мысль высказал, возможно, она мне, винтику, самому пришла в голову: будь ты хоть гением, но если ты служишь заведомой лжи, как ни старайся, ложь за правду все равно не выдать, а судить о тебе будут, как о врале, недостойном уважения.

– Сила только временно побеждает правду. Разве не так случилось со сталинской «правдой»?

– Еще восемь веков назад Руставели изрек:

Зло сразив, добро пребудет в этом мире беспредельно!

– Правда, как хлеб...

– Хле-еб... О, молодые друзья мои, до сих пор я только слушал вас, хотя не все понимал, о чем вы говорили. Неудивительно... Ежели и Хрущев был простым крестьянином, то я и подавно. Но, о хлебе... Извините, я ведь сам хлебороб, и здесь больше других мне пристало о нем говорить... Михаил Сергеевич, дорогой, не надо удораживать хлеб! Не думайте, ради бога, что я о своем желудке забочусь, о своем кармане... Что мне деньги? Ведь мне так много лет и хочешь-не хочешь, а все же придется скоро в лучший мир отправляться... Ох, простите, простите, что вдруг, как дурак, рассмеялся... Есть тому причина... А, может, Вы уже слышали, а? Мне-то сын

рассказал, а я... Что делать, не могу удержаться от пересказа... Будто Сталин... Да, Сталин... Эх, как нынче ни стараются, никто не сумеет вытравить любовь к нему из сердец огромного большинства его современников и гордость за него... И вот, Сталин, Иосиф Виссарионович, звонит с того света в Москву, в Верховный Совет с просьбой, если, мол, кто – сюда, пусть привезет ножи и вилки... И ложки... Как только Гитлер стал заведующим красной столовой, отобрал их у всех нас, коммунистов, и теперь, в первую очередь, меня и Молотова заставляет есть и котлеты, и суп... серпом и молотом! И норму хлеба урезал, подлец, до воробьиной порции: ешьте, мол, не как восточные варвары, а как культурнейшие арийцы... Вот так мелко мстит мне этот бесноватый фюрер-котенок за мою победу над ним...

– Вот Вы, кажется, улыбаетесь, Михаил Сергеевич, и это нас ничуть не удивляет: Вам же не чуждо чувство юмора, иначе Вы не поведали бы народу, что члены «Общества друзей Бахуса» окрестили Вас «минеральным секретарем». И что ж? Думаете, Вы что-нибудь проиграли в глазах миллионов-трезвенников? Ни капельки! Этим Вы нас еще больше подкупили.

– Да, хлеб ведь основной продукт нашего питания. Мы привыкли насыщаться хлебом, ибо другие продукты в магазинах не так уж легко найти, а на рынке и картофель, и мясо, и капуста, а сыр подавно... Не по нашему карману, дорого очень...

– Ну и что ж из того, что хлеб в Америке в пять раз дороже, чем у нас, а во Франции в три с половиной раза... Зато у них и зарплата, дай бог, разнится от нашей... И одежда, и обувь, и мебель, и машины там не кусаются... Одна наша туристка весьма приличные туфли приобрела в Нью-Йорке за семь долларов, какие у нас на руках и за сто пятьдесят рублей не купишь... А электронные часы за четыре доллара... Нет-нет, они и сейчас работают, и очень точно показывают и московское время!

– Нет, Гитлер прав: люди на Западе хлеб едят в аптечных дозах, по сто, по двести граммов в день, а у нас и килограмма не хватает на брата. «Повышать цены на хлеб или нет», не надо это обсуждать всенародно... Знаем ведь заранее, каковы будут итоги обсуждения. И Никита Хрущев, когда за килограмм мяса стал брать вместо шестнадцати рублей двадцать, сказал, это, мол, делается только ради блага народа. Кстати, для «блага» народа он ликвидировал даже на окраинах маленьких городишек домашний скот и безобидных кур тоже... Все это, мол, можете покупать в ближайшем от вас колхозе... И люди бегом шли туда... А там... ни кур, ни коров!

– «Обсуждать всенародно...» Недавно Центральное телевидение произвело опрос покупателей у одной из булочных Москвы, довольны ли они качеством хлеба... И одна немолодая домохозяйка буркнула в ответ: «Стало дороже, и стало еще хуже...» Вот и глас народа!

– Ну, если в Москве, в столице-выставке нашей Родины так обстоит дело с хлебом, можете себе представить, что будет в отдаленных от нее городах! Эх, еще с каких пор тоскуем мы по запаху хлеба, настоящего хлеба! И если он станет еще дороже, поверьте, это будет очень неприятная палка в колеса перестройки.

– Повышайте, пожалуйста, цены на автомобили, на дубленки, на губительные табак и водку, но только не на хлеб... Введите плату за учение, за лечение, но только не...

Говорят, большие деньги поглощает глушение иностранных радиоголосов. Право, не надо на это тратить финансы. И не надо бояться, что мы попадем под их влияние. Мы же народ образованный: не хуже их разбираемся в своих делах, и никто не сумеет еще шире открыть нам глаза, чем они у нас сейчас, да и вообще

всегда были открыты, но мы притворялись дальтониками: видели черное, а восторгались, что видим розовое...

– Наивно думать, что, если хлеб подорожает, то тогда советские барчуки, дети узаконенных партийных взяточников, грабителей и разбойников, разве лишь без огнестрельного оружия, перестанут на улицах булочками и бубликами играть в футбол...

– Вы, кажется, задумались, дорогой Михаил Сергеевич, но стоит ли? Пусть все будет по-Вашему, и с хлебом тоже! Я, колхозный винтик, уверяю Вас, что мы никогда не восстанем, нет! Сталинская закваска у нас в крови настолько сильна, что с лихвой хватит и нашим потомкам еще на целое столетие...

– О, сталинская закваска, этим все сказано. Восстать из-за хлеба, – какие глупости! Мы же не на броненосце «Потемкин», и не его мы матросы, которые в одной из тарелок борща обнаружили червей и... пошло, поехало, давай бунтовать!.. Мы и не таких червей глотали, при этом «восхищаясь» и аплодируя, и при Сталине, и при Хрущеве, и при Брежневеве... И что же? Ровно ничего! Привыкать к плохому лишь вначале трудно, а когда привыкнешь, все пойдет гладко...

(Рыбаки утверждают: если на долгие годы окунуть человека в воду, у него вместо ушей вырастут жабры).

– Вот совсем недавно в консервной банке одного местного завода – не поверите! – гребешок нашли. И что ж? Восстали? Даже и тот не восстал, кто уже приготовившись с аппетитом пообедать, на десерт откопал такое несъедобное инородное тело.

– Э, что там гребешок?! Ему еще можно найти применение – расчесывать свои же собственные кудри, но вот что поделаться с кальмарами Мурманского рыбного завода, которыми многие отравились, а кое-кто из них и...

– Пойдите! Не говорите об этом! Смертей на нашем веку было так много, так много...

– Да здравствует жизнь! Новая наша жизнь без страха и фальши! Да здравствует правда во всем, везде и всюду, на любой ступеньке нашей жизненной лестницы!

– И еще раз спасибо Вам, Михаил Сергеевич, что мы можем теперь без боязни провозглашать такие, в сущности, безобидные лозунги, за которые еще вчера могли нам наглухо закрыть окно жизни...

– Можете не сомневаться, мы верные солдаты Ваши, и останемся такими во всех справедливых деяниях, которые Вы предпримете.

– Да, в с п р а в е д л и в ы х ! . . . И в м у д р ы х ! . . .

– Мы рады и гордимся, что американский «Тайм» считает Вас «человеком с высоким интеллектом», а такой человек, как нам кажется, не может не быть справедливым и добрым.

– Вы же освободили нас от оков, вытащили из нашего рта кляп и вернули великое человеческое достояние – дар речи!

– Да, жить так, как мы жили, и впрямь можно было только по приговору...

– Правда, мы еще кое-где запинаясь и боязливо оглядываемся назад и, наверно, еще долго, долго будем запинаться. Ну что ж, и это для нас, только что освободившихся рабов, – немыслимо безграничная свобода!

– Прощаясь с Вами, разрешите еще раз повторить: за все это мы любим Вас, и, дай бог, чтобы эта любовь никогда не заволокла тучами, даже белыми!..

* *
*

Боже, вздрогнув от грома аплодисментов и подскочив в постели, словно на ба-
туте, дрожа от ожидаемого наказания, с усилием открываю глаза и, постепенно
придя в себя, несказанно радуюсь, что ныне, слава богу, не сталинское время, и не
хрущевско-брежневское, а эра Горбачева, и, стало быть, если даже расскажу кому-
нибудь об этом моем сомнительном и подозрительном сне, меня не привлекут к
суду, и мне не придется после оглашения приговора (который, кстати, еще совсем
недавно, если он касался «контрреволюционера», то слуги советского правосудия
согласовывали его с компетентным партийным начальством) сказать:

– Граждане судьи! Вы мне присудили пять лет за антисоветский сон... Приношу
вам искреннюю благодарность: ведь я очень старый человек, носящий к тому же
в себе одиннадцать болезней. Я не рассчитывал прожить еще столько... Спасибо
вам за продление мне жизни!

...Да, было время, и за сны сажали... Было время, сны «политические» бросали
спящих в дрожь...

Отбывал же вместе со мной восьмилетний срок один, не то балкарец, не то
карачаевец, в лагере Старая Кала, под Баку (строили военный аэродром), кото-
рый, кстати, только отсутствием газовых камер и отличался от Освенцима... Этому
жителю Приэльбрусья приснился «всего на всего»... Гитлер в черной бурке, браво
сидящий на белом коне, о чем и рассказал утром своим сослуживцам, видимо, не
зная, как подобный сон толкует сонник:

*«Ежели большой человек приснится человеку маленькому, то это к
беде».*

И сбылось: вечером того же дня он очутился в том месте, где, несмотря на все-
народные призывы «Экономьте электроэнергию!», днем и ночью горел свет, яркий
и ослепляющий, как на Бродвее (хотя там – после наступления сумерек. Американ-
цы – народ расчетливый!).

...А вот другой сон имел, к сожалению, еще более трагическое последствие:
в тридцатые годы одному корректору, с прекрасной княжеской фамилией Андро-
никашвили, после предельно трудового и полуголодного дня приснилось, будто
в материалах газеты на завтра прокралась у него непозволительная ошибка: на
газетной строке в фамилии Сталин был сделан перенос... И он, с трудом вырвав-
шись из объятий Морфея, с ужасом подумал: «там» ведь не сочтут это невинной
оплошностью, пришлют идеологическую диверсию против Отца народов, вдобавок
припомнят и его княжеское происхождение...

И он в невероятной спешке, чуть ли не в одном нижнем белье, выбежал на ули-
цу: как бы успеть, как бы успеть, пока еще не начали печатать!..

А на дворе зима и три часа ночи... Транспорта никакого, а
типография не близко ..

И он бежит по пустынным улицам – далеко не молодой, тощий и слабый от хро-
нического недоедания, бежит во всю прыть, словно заяц от тигра-людоеда...

И наконец, еле дыша, добравшись до заветной цели, видит, что «его» газету «Ком-
мунист» уже весело и ритмично выбрасывает ротационная машина...

И он падает, как срубленное дерево, так и не узнав, действительно ли совер-
шил такую страшнейшую ошибку: Ста-лин...

* *
*

Все, что прочитали выше, – хочу надеяться, что прочитали! – было, так сказать, преамбулой, а теперь, с Вашего позволения, перейду к тому более существенному, из-за чего Вас беспокою и стараюсь привлечь Ваше внимание.

Прошу верить, мне неловко и даже стыдно, что с такой по сути пустячной просьбой вынужден обратиться к Вам – главе многомиллионного государства, да еще в такое – и внутри страны и вне ее – напряженное время, когда у Вас и одной свободной минуты нет, но что делать, если...

Есть такая парадоксальная грузинская поговорка: «Безвыходность заставит лечь и с царицей...»

Конечно, лечь с царицей, даже и при безвыходности, было бы неплохо (ежели, разумеется, потом головы не отсекут), но в данном случае необходимость обратиться к Вам вызывает у меня, поверьте, чувство не из приятных.

Ну, если честно, в этом я не вижу ни своей вины, ни дерзости, ибо с такой просьбой никому не придет в голову обратиться ни к американскому президенту, ни к французскому, ни к английской королеве...

На Западе люди ищут правду только в судах, а у нас...

Мы, к сожалению, построили такое общество, что... В поисках правды порой приходится апеллировать в самые высокие инстанции...

И хотя Вы и Ваши коллеги самым решительным образом взялись преобразовать наше общество, оно пока, в основном, пребывает в прежнем состоянии, и думается, что так будет еще долго.

Ведь даже на исходе третьего года гласности и перестройки мы порой сталкиваемся не с такими уж сложными (идеологического характера) проблемами, решить которые, как выясняется, можете Вы, и только Вы!

Расул Гамзатов, член Президиума Верховного Совета СССР свыше двадцати лет, только теперь признается:

«И я голосовал за те или иные ошибочные указы, постановления, за награждение тех или иных «героев», как мы теперь знаем, недостойных людей. Если честно, я думал: сколько золота идет на эти ордена и медали, сколько средств тратится.»

Д у м а л , но не говорил!..

Да, не говорил даже такой большой поэт, у которого никто не сумел бы отобрать поэтического таланта, а вот положение и связанные с ним привилегии... Как сказать!.. Ныне он этого не боится и, как видите, говорит правду и о себе и даже ставит вопрос – и совершенно справедливо! – о реабилитации «реакционера, продажного агента Турции» – Шамиля! И без малейшего страха оповещает нас:

«Тысячи людей ищут правду!»

Да, ищут...

И я, к несчастью, из этой же «тысячи», уважаемый Михаил Сергеевич!

Еще полтора года назад написал я вот это лежащее перед Вами (если, конечно, его положили) «Письмо Виктору Астафьеву», которое до сих пор не печатается.

Возможно, и Вы знаете, что Астафьев в своем рассказе (?) – «Ловля пескарей в Грузии» – ославил грузин-«пескарей», что вызвало в республике бурю возмущения, не утихающую и поныне.

И я, сын своей земли, грузинский писатель, написал ему ответ.

Не скажу, что «Такое длинное письмо» касается только «Ловли пескарей», – оно

и о многих реалиях нашей жизни, о негативных, так сказать, явлениях, пока еще не отошедших в прошлое: о лжи и правде, о национальном вопросе, об образовании, о Сталине, Хрущеве, Брежнев; мимоходом говорится и о Вас, хотя Вашей фамилии не упоминается.

Хотелось бы повторить, что написано оно полтора года назад, когда гласность еще робко входила в нашу жизнь и в нее не все верили, в том числе и я...

Ведь даже два месяца назад, в ноябре, на Пленуме Московского городского комитета партии один товарищ, солидное должностное лицо, чистосердечно признался:

«...Ошибки т. Ельцина мы видели и вовремя его не остановили... Смелости у нас не хватило выступить... Видимо, мы не до конца поверили и в гласность, и в перестройку».

Что ж тогда от беспартийного, на всю жизнь напуганного винтика...

Еще год назад в одном московском издательстве мне запретили и слегка намекнуть на 37-ой год, а сегодня о нем говорят открыто и бесстрашно.

Да и вообще, о чем теперь не пишут и не говорят! Полтора года назад я побоялся в «Письме Астафьеву» прямо назвать фамилию того соратника Сталина, который в 1946 году на весь Советский Союз крикнул Ахматовой и Зощенко: «Вон из советской литературы!», а сегодня уже печатно требуют, чтобы городу Жданову вернули прежнее название – Мариуполь! А одна читательница истошно кричит, чтобы всей стране было слышно: «Я не хочу жить на улице Жданова!»

Короче говоря, сейчас в нашей прессе разве что не встретишь призывов, типа... «Долой советскую власть», а так...

И этому, по-моему, надо радоваться, даже и при определенных издержках, часто и недальновидных, ибо все это убедительно свидетельствует о том, что у нас и впрямь произошла революция, правда, в каком-то своеобразном виде.

Только вот мне лично обидно, что она, эта революция, вовсе не коснулась меня, человека, который и при новом «старом режиме» страдал: в школе избивали как сына священника, в университете – как брата «врагов народа», а потом и меня самого объявили врагом... А после выхода на «свободу» прилепили ярлык «злоречивого» и «очернителя» светлого советского строя (одна моя «клеветническая» комедия «Формула Платона», написанная 22 года назад, до сих пор в театре не ставится).

Признаюсь: «Письмо Астафьеву» писалось мною не без страха; как бы за такое «вольномудство» не упрятали меня опять в каталажку, но, не всегда, побеждая свирепого внутреннего цензора, все же писал... К счастью, тогда мои опасения не оправдались, а сейчас и подавно не оправдаются: многие положения моего труда за эти почти два года в поисках «издателя», ежели и не устарели, то заметно потускнели.

И обидно как-то, то, что ты сказал раньше других, порой и первым, теперь в официальной печати стало почти обыденным.

Я, конечно, далек от мысли, что кое-кто кое-что, возможно, и заимствовал у меня, – ведь простую истину, на долгие годы запретную, всякий более или менее умный человек и без чужой подсказки, самостоятельно может постичь. Но, с другой стороны, ничего не поделаешь, червь сомнения все же гложет автора... Ведь это мое «Письмо» уже сравнительно давно ходит по рукам, да еще и не в единичных экземплярах.

Между прочим, один широко известный московский критик, подобно иным прославленным Беликовым, не оставил мое «Письмо» без ответа и любезно, по своему обрадовал меня: «...Если и не напечатают, можете не отчаиваться: оно читается с живейшим интересом, и, вообще, в наше время неопубликованные вещи больше читают, чем опубликованные».

И раз оно читается с интересом, стало быть, оно не лишено хотя бы некоторых литературных достоинств: в наши дни, когда нам уже дарована почти полная свобода слова, одной «самиздатовой клюквой» внимание читателей уже не привлечешь.

...И вот такое «Письмо» не может, никак не может завернуться в типографское одеяние. И беда моя, беда автора, усугубляется еще тем, что не могу узнать, по какой причине оно отвергается...

Быть может, публикация нежелательна потому, что «Письмо» написано в защиту грузинского народа (да и вообще, в защиту малых народов), но это не значит, что оно направлено против русского народа.

Гласность, слава богу, оголила язвы нашего общества, замалчиваемые многие десятилетия. К примеру, только теперь убеждаемся, что наша хваленая дружба народов имеет скорее декларативно-декоративный характер и что она – а это главное! – вовсе не покоится на равенстве. А разве можно считать истинной дружбу без равенства?!

Будем откровенны и искренни: по поводу нерушимой дружбы советских народов восторгаются ораторы с трибун разных рангов, но в повседневной жизни подобное далеко не часто встретишь.

В «Письме Астафьеву» об этом у меня довольно подробно говорится, так что сейчас ограничусь всего двумя, совсем свежими примерами: американскую выставку информатики в Тбилиси открывал вступительным словом, и не таким уж кратким, полномочный посол Америки Дж. Мэтлок... по-грузински!

Да, как это ни удивительно, по-грузински!.. Коренной американец, выучивший уже не в молодые годы язык маленького, далекого народа... по самоучителю!

Как это расценить, как это рассмотреть?

Приезжают в Тбилиси молодые люди, студенты из Америки, Японии и... на наших сценах поют сложнейшие полифонические грузинские песни не хуже грузин!

А как это расценить, как это рассмотреть?

В Тбилиси проживают многие, многие тысячи русских, родившихся и выросших на грузинской земле и... многие, многие из них не только не интересуются грузинским языком и не знают его (в детстве, когда «грамматика» сама собой усваивается, можно выучить и язык ирокезов!), даже ни разу в жизни не побывали во всемирно прославленном Театре имени Руставели, на спектаклях которого в близкой от нас Москве и... в далеком Буэнос-Айресе всегда аншлаги.

Подобными «жалобами» могут поделиться с Вами не только грузины, но и другие «меньшие братья» – армяне и литовцы, казахи и эстонцы, киргизы и латыши... Всех не перечислишь!

Вы, наверно, помните Ваши слова, золотые слова:

«Истинный интернационализм, истинная дружба народов возможны только при глубоком уважении к достоинству, чести, культуре, языку и истории каждого народа, широком общении между ними».

А вот русский писатель Виктор Астафьев, побывав всего несколько дней в Грузии, да еще в гостях у своего коллеги – «меньшего брата», в своих «Пескарях» проявил именно НЕуважение и к достоинству, и к чести, и к языку (буду объектив-

ным – но не к истории!) грузинского народа.

И поневоле хочется спросить, *что это за дружба народов, при которой грузинский писатель упорно будет лишаться права выступать в печати в защиту национального достоинства, чести и языка своего народа?*

И эти золотые слова тоже Ваши:

«Газета и журнал – это общественное дело. И если будет присутствовать в них только одна точка зрения, не будет обмена мнениями, то, что ж из этого родится?»

А теперь читаем, что сам Виктор Астафьев пишет о «двусторонних спорах»:

«В последние годы «Комсомольская правда» не отказывает мне в чувствах. То и дело на ее страницах появляются злые слова в мой адрес. Я не против критики, если она проходит в равном двустороннем споре, но когда бьют в одном направлении, то невольно начинаешь задумываться...»

Как видите, судя по этой цитате, и сам Виктор Астафьев за равный двусторонний спор, против «битья в одном направлении...»

Истинный писатель-гражданин, разумеется, так будет и рассуждать, и поступать... А вот в данном случае, смягчим и скажем так, не к о т о р ы е наши журналы не придерживаются этого правила. Ну вот, например, из-за какого-то грузинского пустяка – что он Гекубе, что она ему? – стоит ли обижать и тревожить талантливого русского писателя?!

Да, для них главная и единственная забота – оберегать литературную репутацию своего знаменитого собрата.

Но...

Но ведь Астафьев пока еще не Лев Толстой!

А ведь было время, когда и на Толстого нападали, и это никто не рассматривал как святотатство, как ЧП, говоря сегодняшним языком.

Революционер Шелгунов считал «Войну и мир» социально вредным произведением, а издатель Суворин «Анну Каренину»

— «ароматным представлением царства одеколона», но Лев Николаевич не стал биться в истерике, ибо в то литературное несветлое время не было г о с у д а р с т в е н н ы х писателей, которых и мизинцем тронуть нельзя.

Я, разумеется, знаю, что Вы всегда очень и очень заняты. Но и Сталин, согласитесь, не меньше Вас бывал, наверное, занят, но, как известно, он находил время для чтения... В частности, читал все литературные произведения, представленные к Сталинской премии.

Правда, мое «Длинное письмо» не из «премиальных», но поскольку судьбу его опубликования в нашей необъятной стране, как видно, можете решить только Вы, прошу его прочесть.

Хочу заверить Вас, что даже если его судьбу решите отрицательно, время, потраченное на его чтение, все же не сочтете совсем потерянным: в нем кое-где встретите и мудрые мысли... Упаси, боже, не мои, конечно... К примеру, вот такую:

«Бюрократия – это гигантская сила, приводимая в действие пигмеями».

(Автора з д е с ь не называю, дабы «заинтриговать» Вас – побудить к чтению). Уже не помню точно, кто и кому это сказал, но помню, что человек маленький,

зависимый винтик, обратился к лицу, облеченному высокой властью (кажется, Бухарину). И «маленький» не побоялся сказать «большому»:

– За вашей спиной стоит исполинское государство, такая сильная Красная армия и такой сильный Красный флот, и вы боитесь моей жалкой писанины?!

Было это в двадцатые годы, а ныне восьмидесятые... С тех пор Советское государство стало во много раз мощнее, а Советская армия и Советский флот оснастились еще и атомным оружием и... Следует ли такой сверхдержаве бояться моего «сочинения», даже рассматривая его через лупу с идейно-политической точки зрения?

Если не сочтете за дерзость, скажу Вам, не стесняясь, напрямик: я такой же «антисоветчик»... как и Вы!

Ежели исходить из тех пунктов нашего «гуманнейшего» Уголовного кодекса, касающихся «контрреволюционеров», то меня в сталинское время не напрасно посадили, отняв у меня лучшие годы молодости; посадили даже не за активную, а за пассивную ненависть к стране, отнявшей у миллионов своих сынов слово, чтобы не рассуждать, и ум, чтобы не мыслить...

Да, и Вы – «антисоветчик», Михаил Сергеевич, ибо уже три года мужественно боретесь, чтобы вернуть миллионам и слово, и ум, и чтобы поэты больше так не писали, да еще с гордостью:

Я не мыслю,
вместо меня мыслит партия!

...Боритесь, чтобы разные «маркизы» нашего времени не имели основания и предья писать о Советской стране, как писали о России сто пятьдесят лет назад:

«Правительство в России живет только ложью, ибо и тиран, и раб страшатся правды».

«В стране, подавляемой деспотизмом, люди кажутся истуканами, частичками государственной машины, слепо выполняющими чужую волю, кажутся маленькими колесиками часового механизма, а в России их называют людьми».

(Маркиз де-Кюстин: «Николаевская Россия»).

Хотелось бы заверить Вас, что в этой Вашей благородной борьбе я, только теперь полностью исправившийся «антисоветчик», всей душой и телом – под Вашим знаменем! Да, и телом... Ну и что ж, что я старик...

(В Древней Греции один спартанец упорно добивался, чтобы его взяли в солдаты, которым предстояло сразиться с афинянами, но его просьбе не вняли, так как был он хромой...

И тогда он сказал полководцу:

– А я думал: Вам нужны солдаты для боя, а не для бегства...).

Надеюсь, Вы еще помните, что в беседе с Вами в декабре только что канувшего в Лету года американец Том Брокау первым назвал нынешнее советское время «эрой Горбачева...»

Рад, что этот американец, несмотря на то, что он американец и, стало быть, не «истукан», не «колесико», на этот раз меня не опередил: еще за полтора года до него писал я в своем «Письме», что тот, кто дал нам понять, что так жить дальше нельзя, прочно войдет в Историю...

А Вы действительно за эти полтора года прочно вошли в Историю (разумеется, как крупная политическая фигура, а то в ней и Герострат пребывает, и Калигула). И будет обидно, если историки, изучая Вашу деятельность, прибегнут к настораживающему слову «но...»

О, это «но» лично у меня за последнее время выработало какое-то необъяснимое чувство страха...

Читаешь, и у тебя от радости крылья вырастают, а потом... после «но...» Не всегда, конечно, но... Те же крылья, что готовы были к полету в небеса, безнадежно опадают...

«Мы за гласность без всяких оговорок, без ограничений. Но за гласность – в интересах социализма».

Но это «НО», к примеру, можно толковать и так и этак... Еще не вымерший перестраховщик (впрочем, вымрут ли они вообще?), руководствуясь этим «НО», по-прежнему будет загонять нас в прокрустово ложе.

Мне думается, я даже уверен, что мое «Длинное письмо» и не увидит света сегодня-завтра, ибо сегодняшним перестраховщикам нетрудно занести его в список тех опусов, которые якобы могут принести вред социализму. НО в один прекрасный день, хотя бы через много лет, оно все-таки будет напечатано.

И стоит ли, чтобы эта историйка, хоть для истории весьма и весьма незначительная, все же оказалась когда-либо злополучным «НО», бросающим тень на эру Горбачева?

Сейчас в повседневной жизни, и даже в прессе, – и не только в письмах обывателей-читателей! – явно чувствуется, мягко говоря, нелюбовь к грузинам из-за Сталина и Берия... В газете «Известия» даже штатный сотрудник Ю. Орлик так исхитрился, что из поступивших в редакцию тысяч писем «случайно» выбрал и «обозрел» именно такое «послание»:

«Шульга из Краснодарского края, помянув «Джугашвили и Берию», как виновников всех наших несчастий, высказывается в том смысле, что нынче «русским труженикам нет житься от кавказских спекулянтов...»

(Наверное, помните, когда на одной из встреч с народом Вам пожаловались, что спекулянты продают за 15 рублей килограмм яблок, Вы ответили, что в этом виновата экономика).

...И такое можно встретить не только в прессе... В телевизионном фильме «Больше света» режиссер на фоне портрета Сталина высвечивает «палача Берию» (отчасти даже забавно, что при жизни Берия, его фамилию не склоняли, ибо нерусские фамилии подобного написания в правильном русском языке не склоняются*).

А вот тот же режиссер в том же фильме ни разу не упоминает и даже тусклого света не направляет в сторону предшественника «Берии» Ежова, видимо, он без всякого света рассматривает его, как ягненка святого Авраама...

*«Нерусские фамилии на неударяемые –а, -я, (в основном славянские и романские) склоняются... Исключение составляют фамилии на –а, -я, с предшествующим согласным –и: сонеты Эредиа, стихи Гарсия, рассказы Гулия».

Д. Э. Розенталь. «Справочник по правописанию и литературной правке». Стр. 188-189. Москва. 1985 г.

Не ошибусь, если скажу, что в фундамент нынешней антигрузинской почти кампании первый и наиболее весомый кирпич, хочется верить, вовсе и не по злому умыслу, заложил именно Виктор Астафьев «Ловлей пескарей в Грузии», которую я подробно и объективно, по крупицам анализирую в своем «Длинном письме».

И если оно будет напечатано, смею заверить Вас, этому обрадуются не только грузины, но и другие, так называемые нацмены...

«Здравствуйте, сотрудники «Комсомолки!» (Кроме евреев и нацменов). Мы целиком поддерживаем «Память».

(«Комсомольская правда». 19.12.87.).

(В устах многих ненацменов что «жид», что «нацмен!»). Но дайте и «нацмену» слово!

Дайте и ему возможность хоть частично оправдаться: быть может, не такой уж он дикарь, как вы, «друзья», его себе представляете!

...Да, привет всем, «кроме евреев и нацменов»! «Мы – лучше всех!»

(Между прочим, так рассуждают обыватели всех стран и народов мира! Даже те, чей уже свергнутый Бокассе совсем недавно в бытность президентом успел съесть 10... человек! (Только неизвестно – своих ли чернокожих соплеменников или людей с бело-нежной кожей...).

«При таких условиях очень естественно, что «свобода выхода из союза», которой мы оправдываем себя, окажется пустой бумажкой, неспособной защитить российских инородцев от нашествия того истинно русского человека, великоросса-шовиниста, в сущности, подлеца и насильника, каким является типичный русский бюрократ».

В. И. Ленин. Полное собрание сочинений.

Том 45, стр. 357. Издание пятое.

Просьба просьбой, но, если честно, дойдет ли до Вас это писание? На этот счет перспектива у меня почти нулевая, но что делать...

А вдруг...

Человек, давно известно, жив хлебом и надеждой... Впрочем, и то, и другое имеет свои минусы: хлеб быстро черствеет, а надежда редко сбывается...

С глубоким уважением

К. Буачидзе,

в ожидании Вашего решения, пусть для него и неблагоприятного, но независимо от этого, по-прежнему остающийся верным солдатом эры Горбачева, именно той, в которой сейчас пребываем, когда даже за такое нехолуйское, неверноподданническое письмо автора не ожидает (как, разумеется, и ему подобных) участь Дмитрия Кипиани, ровно сто лет назад высланного за защиту чести своей Родины, за любовь к ней и мужество в Ставрополь, где агенты охраны разможили ему, семидесятитрехлетнему старика, голову...

Январь
1988 года.

**ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО,
С ОДНИМ ФОТО,
ГАНИНОЙ МАЙЕ АНАТОЛЬЕВНЕ**

**ДОБРЫЙ ДЕНЬ,
ГАНИНА МАЙЯ АНАТОЛЬЕВНА!**

На странице 33 «Такого длинного, длинного письма Виктору Астафьеву» можно прочесть и в очках и без оных:

– «Грузины идут на базар», – завопил на этот раз не пропойца-болельщик, а инженер человеческих душ в образе дородной дамы, думающей, бесспорно, и за письменным столом не башкой, а кобыл...»

(Теперь можно уже убрать здесь многоточие и плавно закончить: «кобыльим задом», что, кстати, заимствовано мною у Виктора Астафьева, за что приношу ему, правда, с опозданием, благодарность).

На этой же странице говорится, что среди «властительниц дум», выкрикнувших на съезде писателей этукую базарно-крылатую фразу, не могли быть такие прекрасные писательницы, как Майя Ганина, Белла Ахмадулина, Екатерина Шевелева, Сильва Капутикян, Фаза Алиева и еще некоторые другие.

Не знаю уж точно, как насчет Ахмадулиной, Шевелевой, Капутикян, Алиевой и тем более «некоторых других», но, что касается Вас, то, прочитав Ваше выступление на пленуме правления Союза писателей СССР, понял, что явно ошибся, поторопившись зачислить Вас в список «властительниц дум», и этим, возможно, невольно принизил Ваши заслуги в защите великого русского народа от наскоков великогрузинского шовиниста...

Меня, к сожалению, только что просветили, что Вы большей частью живете в деревне, дабы с максимальной плодотворностью использовать время для творчества – ведь в городских условиях оно особенно быстротечно, и поэтому, свято дорожа Вашим писательским временем, только коротко коснусь Ваших обвинений, в с е х Ваших обвинений по моему адресу...

«Один грузинский писатель прислал мне письмо на пятистах страницах...»

Но, позвольте, позвольте, «дорогая» Ганина Майя Анатольевна!.. Когда это я присылал Вам письмо на пятистах страницах?

Клянусь моей, как мне кажется, еще не прохудившейся памятью, я прислал Вам «Письмо Виктору Астафьеву», которое содержит в себе сто восемьдесят шесть (186) страниц! И вместе с ним, лично Вам еще одиннадцать (11) строк. Как тогда мне, старому хрычу казалось, шутиwego характера.

(Судя по боевитости Ваших публицистических выступлений, тогда я думал, что Вам не больше тридцати пяти лет).

Слава богу, копию этого «письма» я сохранил. Оно, кстати, без всякого обращения и без подписи:

«Ох, как у меня от стыда щеки и уши горят за такую патологически позднюю, позднюю любовь!

Мое смущение усиливается еще и тем, что я не в силах скрыть свои чувства: влюблен я, горемыка, в Майю Ганину!

А влюбился я в нее после прочтения двух ее последних статей в «Литературной газете» и речи, произнесенной на съезде писателей.

В знак этой всепоглощающей любви посылаю ей «Такое куцое, куцое письме-

цо», не очень надеюсь, однако, что она его прочтет...
Но от этого моя любовь к ней все же не остынет...
Май, 1987 г.»

И как я счастлив теперь, как безмерно счастлив, что любовь моя к Вам моментально, в течение каких-нибудь 10-15 минут, основательно испарилась: затуманенный старческий разум, с Вашей помощью, вдруг просветлел сразу...

Да разве подобает человеку в моем возрасте быть влюбленным вообще, да еще любить клеветницу, если даже явится она в обольстительном одеянии красавицы-писательницы?!

«...письмо на пятистах страницах, где, ища моего сочувствия...»

Но все-таки... Позвольте, позвольте, «дорогая» Ганина Майя Анатольевна, в каком именно месте моего письма к Вам, то есть в вышеприведенных одиннадцати строках вычитали Вы мою просьбу о сочувствии?

А, может, Вашего, сочувствия ищу я и прошу о нем у Вас в тех несуществующих трехстах страницах (186+300=500!), которые Вашему ясному и трезвому уму понадобились в выступлении с высокой трибуны для саморекламы?

Я не только Вам, но и другим, довольно многим, послал свое «Длинное письмо», но ни у кого не просил какого-либо сочувствия, даже у Дмитрия Сергеевича Лихачева, великого человека-гражданина и умом, и душой, который действительно может и не только посочувствовать, ежели ты, конечно, в чем-нибудь прав.

А Вы... Сомневаюсь, поверите ли, но я нахожусь еще в абсолютно здоровом рас-судке и Вас, Ганину Майю Анатольевну, пока еще не принимаю за бабушку русской революции Брешко-Брешковскую, чтобы просить...

«...ища моего сочувствия, обвиняя русских во многих грехах. Он писал также, что какое-то время назад вдруг явилась идея сделать «главным» языком Грузии русский язык».

Опять позвольте, позвольте, «дорогая», на какой странице Вы все это прочитали, а? На первой, на двадцать первой, на сто первой или на сто восемьдесят шестой? Или, может быть, на триста семьдесят седьмой, а? Но как же так? Мое «Письмо Астафьеву», как я это еще твердо помню, ограничивается, если округлить, двумястами, а мое послание к Вам – прошу сосчитать вновь! – из одиннадцати строк, и они свободно уместились на одной страничке.

Не только Вам, но и вообще, я ни в «какое-то время назад», ни «вдруг» ни разу не писал о том, о чем Вы здесь говорите, ибо я никогда не ходил и не хожу по грязным закоулкам клепа и инсинуаций.

А если хотите знать, Грузия, пожалуй, единственная республика в Союзе, где, так сказать, местный язык – грузинский – для грузин пока еще остается «главным» языком... Во Фрунзе, в Алма-Ате, в Минске, в Киеве и в некоторых других столицах союзных республик школы на «местных», «национальных» языках насчитываются единицами, а вот, в одном Тбилиси их 120 (русских 73).

Конечно, не вина русских, если киргиз ли, белорус ли своих детей отдает в русскую школу, ведь их к этому русские – будем честны! – вовсе не принуждают, все это происходит добровольно, по личному усмотрению.

Правда, с другой стороны, именно это «личное усмотрение» имеет свое прагматическое оправдание: наше общество так сложилось и так устроено, что без русского языка – ты даже в своей республике далеко не пойдешь, ведь и простое делопроизводство ведется на русском языке...

Теперь, например, многие удивляются, что армяне в Союзе почти везде и всюду блистают своими талантами. А это объясняется не только тем, что армяне, вообще – без скидок! – талантливый народ, а еще и тем, что они больше других нацменов (слово-то какое оскорбительное, но не для Вас, конечно!) с самого детства,

в ущерб своему, приобщаются к русскому языку, к русскому образованию и культуре. Но, думается, вряд ли в самой Армении этому все были бы рады, писатели, например. Ведь талантливость порой и в своей национальной среде мешает – нживаешь завистников и врагов...

«...обвиняет русских во многих грехах...»

Это Вы про автора «Письма Астафьеву» и жгуче-любовного «Послания» к Вам?.. Но, извиняюсь за надоевший и мне вопрос: на какой же, все-таки, странице моего эпистолярного «творчества» Вы это нашли? Возможно, Вы имеете в виду страницу 158-ю, где говорится о насильственном...

«Слияние» акулы с хамсой – это всегда в пользу ненасытного брюха акулы, но и хамса тоже хочет жить, и жить, как хамса!.. И разве это преступление против природы с ее стороны?!»

Ну да, разве это преступление со стороны малюсенькой, но по-своему вкусной хамсы?

А, может, Вас привели в неопишное раздражение эти две стихотворные строки (стр. 73), сказанные для Вас, по всей вероятности, заурядным, а для грузинского народа великим его сыном Ильей Чавчавадзе:

И что хорошего русским штыком сотворено,
Пусть сторицею Бог тому же русскому воздаст.

Но это сказано давно, свыше ста лет назад... В те времена так рассуждали не только «нацмены»-инородцы...

А для подтверждения этих строк Вам, тем более как прозаику, будет небесполезно перечитать «Хаджи-Мурат»: произведение по объему небольшое, так что на его чтение времени в ущерб Вашему творчеству много не уйдет, а пока я все же ознакомлю Вас с двумя выдержками:

«Бутлер с своей ротой бегом, вслед за казаками, вошел в аул. Жителей никого не было. Солдатам было велено жечь хлеб, сено и сакли».

«Садо, у которого останавливался Хаджи-Мурат, уходил с семьей в горы, когда русские подходили к аулу. Вернувшись в свой аул, Садо нашел свою саклю разрушенной: крыша была провалена, и дверь и столбы галлерейки сожжены, и внутренность огажена. Сын же его, тот красивый, с блестящими глазами мальчик, который восторженно смотрел на Хаджи-Мурата, был привезен мертвым к мечети на покрытой буркой лошади. Он был проткнут штыком в спину».

Да, так писал Толстой в конце века, а Пушкин почти в год рождения Толстого...

Так буйную вольность законы теснят,
Так дикое племя под властью тоскует,
Так ныне безмолвный Кавказ негодует,
Так чуждые силы его тяготят...

Но сегодня не это столь важно, что про нас писали или говорили, скажем, сто, сто пятьдесят лет назад... Тогда, к слову, и то говорили, что Россия – жандарм Европы... Важнее, чтобы теперь, т е п е р ь не говорили за пределами нашего огром-

ного государства, а внутри нашей страны никто бы и не думал, что новая, скажем мягко, бывшая сталинская Россия – жандарм не только Восточной Европы... (Вы, наверное, знаете, что за границей многие Советский Союз упорно называют Россией и почти всех советских людей рассматривают как русских).

Человек, который не знаком с моим трудом (да, с трудом!), прочитав только Ваше выступление, может подумать, что он целиком, все «пятьсот страниц», состоит из одних нападок на русских со стороны «одного грузинского писателя», который занимается только и только восхвалением одних своих сородичей...

Во всяком случае, у Вас-то ведь такое впечатление сложилось, и это, конечно, плачевно, но, если сказать по правде, не так уж очень...

Ведь кое-кому, не буду утаивать и хвалиться, именно только кое-кому из известных литераторов, ознакомившихся с моим «Письмом», хватило и дореволюционной русской интеллигентности, и мужества (не считаясь... «Ах, как бы Астафьев не узнал и не обиделся!») поделиться с автором своим мнением, ведь оно не только про рассказ Астафьева, – в нем поднято много животрепещущих, кровоточащих проблем нашей жизни.. Да еще когда? Почти два года назад, когда сказать живое слово только те и отваживались, кому Центральным Комитетом партии это специально поручалось, дабы вывести народ из безмолвия и спячки страха...

...Ну и что ж, что мой «родной», преимущественно «нацменовский» журнал «Дружба народов...» То есть, простите, споткнулся... «Журнал для друзей» меня и ответом не удостоил, что ж, надо же исходить из интересов своего клуба, на то они и интеллигенты советского покроя...

Кстати, среди тех, кто приободрил меня своим умным ответом – письменным! – есть и одна женщина, в стране не менее известная, чем Вы... Только не как трибун, как Вы!

И что главное: никто из моих «корреспондентов» не нашел в моем «сочинении» ничего обидного для русского народа, именно народа, а не правителей...

Раз речь зашла о правителях, так хочется, так хочется вновь и вновь прочитать подытоживающую концовку Вашего выступления:

«Не слишком ли часто русскому народу с легкостью приписывают грехи грузина Сталина, грузина Берии, еврея Кагановича, русских Хрущева (который тоже далеко не был свободен от ошибок!), Брежнева...»

Что скажете, слова Ваши выписаны мною с ювелирной точностью, не правда ли? А не так, как Вы...

В период гласности и перестройки, как теперь нас уверяют, за унижение человеческого достоинства, по всей вероятности, и авторского, за навет, можно привлечь оскорбителя-клеветника к суду...

(Но Вы не расстраивайтесь, пожалуйста! Раз Вам не тридцать пять, а гораздо больше, я, как гуманист и верующий-всепрощенец, не буду таскать Вас по судам, тем паче, что хорошо знаком с советским кривосудием: в Тбилиси Вас оправдают из-за боязни Москвы, а в Москве – из-за небоязни Тбилиси!).

... Так, значит: Хрущев «тоже далеко не был свободен от ошибок», да? А Брежневу отпускаете все грехи великодушно, даете ему стопроцентную индульгенцию...

Впрочем, я Вас понимаю, – он не только русский, но и русский писатель, автор знаменитой трилогии, лауреат Ленинской премии по литературе!.. А я, как-никак, все же член Союза писателей, пусть и рядовой, и поэтому здесь и я его, как сочинитель сочинителя, трогать не буду, но Хрущева, Никиту Сергеевича...

Он не только «далеко не был свободен от ошибок!» – вся его деятельность, сперва как вице-вице-правителя, а потом вице-правителя, а еще потом правителя без вице, состояла из одних...

Ошибки бывают разные, – невольные, необдуманные, торопливые, неумные, глупые, глупейшие, и даже преступные...

Я Вас никогда не видел, но допускаю, что у Вас красивое лицо (северянки, не

в пример южанкам, реже бывают некрасивыми), и я даже отсюда, на расстоянии трех тысяч километров, вижу, как при чтении этих строк Ваше милое лицо вдруг принимает выражение разъяренной пантеры... И голос Ваш слышу, нетерпеливый и суровый:

– Вам, как грузину, не нравится, что русский Хрущев развенчал культ грузина Сталина!

Нет, мадам-сударыня, не поэтому...

И раз Вы сами затронули «грузина Сталина, грузина Берия», и если хотите знать и хотите глубоко и без предвзятости вникнуть в события тех времен, как прозаик (простите, что не прибегаю к эпитету «талантливый», – прозу Вашу, к сожалению, я не читал «ни при какой погоде!»), скажу Вам, что задолго до Хрущева за развенчивание культа личности Сталина очень и очень деловито принялся... Только, ради бога, садитесь, а то я боюсь, как бы от сильного удивления не подкосились у Вас ноги...

...Да, взялся его же соотечественник... Берия!

Да, Берия, как его теперь именуют – палач Берия, кстати, уже давно оставшийся без имени (Лаврентий) и отчества (Павлович)...

(Здесь же, в скобках, сообщу Вам, как женщине, как писательнице: мать у него была на удивление богомольная; даже в двадцатые – тридцатые годы, когда «Христос» писался у нас с маленькой буквы, как «горшок», «веник», «клозет», она, не считаясь со всемогущим в республике сыном, регулярно ходила в церковь молиться, помогала обездоленным... И жена была у Берия на редкость порядочная и красивая (он ее похитил будучи молодым, уже закона не боящимся «джигитом»-чекистом!), и сын у них – в высшей степени личность всесторонне положительная, был женат на внучке Горького...

После ареста главы «Семьи преступника» (помните пьесу Джакометти?) жену и сына выслали «Далеко от Москвы» (роман Ажаева, конечно, помните!), и скоро уже минет сорок лет, как их не возвращают не только в Москву или Тбилиси, но даже в какой-нибудь захудалый, бездорожный горный район Грузии... А вот, как Вы знаете, величайший жандарм Николай Первый-Палкин вдове Рылеева назначил пенсию, а через несколько лет по-своему, более или менее, смилостивился и над своими кровными врагами, самими декабристами...

Ну, раз упомянул слово «декабрист», скажу и то, что Марфа Пешкова, не в пример графине Марии Николаевне Волконской, не только не последовала в ссылку за своим ни в чем не виновным мужем, в пожарном порядке отрекшись, бросила его...

Сказано, как видите, «ни в чем не виновный», и сказано это только потому, чтобы слова Сталина – «Сын за отца не отвечает» – и в наши дни не оставались только пустыми словами, как это было и при Сталине, и в течение трех десятилетий после его смерти...

Впрочем, и отцы, и матери не должны отвечать за поступки своих взрослых, взрослых детей.

Иногда не мешало бы заглянуть и в мрачные страницы истории: не ответила же, то есть не понесла же наказание за своих сыновей Мария Александровна Ульянова!..

Кстати, и жены тоже, если они, разумеется, не принимали участия в преступных деяниях своих мужей.

...Итак, на Ваше удивление и сожаление, ибо я этого не хотел бы, и на Ваше раздражение... Задолго до Хрущева именно Берия принялся за свержение Сталина с невиданного по высоте пьедестала... Ну да, если Берия и палач, – палач на то и палач, что ему все равно кого казнить, лишь бы казнить... Да плевать ему и на своего отца-учителя, и на своего благодетеля, что ему Гекуба – соотечественник! Главное для него – куда ветер дует, чем пахнет время, что весы показывают...

Незадолго до смерти Сталин с недоверием стал вглядываться в Берия («мин-

грельское дело»), а дальноразоркий и пронырливый, вовсе неглупый Берия не мог этого не заметить, не почувствовать и не позаботиться о том, как спасти свою школу...

Тайны мадридского... То есть, простите, тогдашнего кремлевского двора еще окутаны густым туманом, и, возможно, он и не рассеется, к великому нашему огорчению, и для ныне живущих и для их ближайших потомков, да и для отдаленных тоже... О самоубийстве Серго Орджоникидзе не только народ, но и многие не самого высокого ранга обитатели Кремля узнали только через двадцать лет...

Бытуют и нынче разные версии вокруг смерти Сталина, о непосредственной причастности к этому именно Берия, заодно как и об аресте, суде и расстреле самого Берия, в особенности о суде, состоявшемся якобы через несколько месяцев после его ареста...

Признаться, сообщениям нашей прессы на этот счет доверяешь с опаской, а как же иначе, если многое из этих историй преподносится, например, в таком духе: «Я это знаю точно по рассказу отца...» И дальше идет букет избранной ругани в адрес и Сталина, и Берия...

Но кто ж не знает, что «отцы», например, незабвенный Анастас Иванович Микоян («От Ильича до Ильича без инфаркта и паралича!») многие, многие годы прохлорированным языком лизал носок сапога Сталина («Товарищ Сталин – великий зодчий коммунизма! Кстати, слово «зодчий» украдено у К. Радека, напечатавшего еще в 1934 году большую статью о Сталине: «Зодчий социалистического общества»), а перед Берия дрожал, как разбивший школьное стекло третьеклассник перед грозным директором...

О суде или о «суде» над Берия тоже «делятся» с нами, читателями, чуть ли не внуки и правнуки присутствовавших на суде или на «суде» дедушек и бабушек, а вот ныне еще здравствующего, бодро прохаживающегося среди нас, «мингрела» Кучава, Митрофана Ионовича... Действительно судившего или «судившего» среди других судей или «судей» своего же земляка, моя любимая, мною весьма уважаемая «Неделя» вовсе ничего не спрашивает...

Впрочем, если б даже спросила, он, о-о, из тех цыплят, которые еще хотят жить; от принятой официальной версии ни за какие гонорары и ни на йоту не отойдет: жизнь дороже денег!

...Да, Берия, в те дни еще Лаврентий Павлович, был единственным из тех, кто увидев мертвого Сталина, нисколько не испугался: может быть, в этом ему помогла чекистская закалка...

(Давайте будем не гуманными, а просто справедливыми и не конфискуем принадлежащего ему «всего имущества»: именно и чекистскую закалку, и организацию убийства Льва Троцкого, и большого вклада в защиту Кавказа от немецких оккупантов, и искусную, прямо артистическую кражу заморских секретов... Как-никак, он все же был государственный деятель, преступный, вероломный, но государственный, и глупо рисовать его теперь, как амбарную крысу...

Во всей мировой истории вообще не найти главы секретной службы, министра полиции, который бы долго продержался на своем посту будучи бездарным человеком).

...Да, кроме Берия, все члены Политбюро, увидев мертвого Сталина, от страха по-прежнему затрепетали: а вдруг он не мертв, а? А вдруг воскреснет, а? Эти тревожные чувства беспокоили их даже после похорон человека, чья популярность, чье имя во всех уголках земного шара, уступали, возможно, лишь Чаплину.

(Здесь я опускаю имя «Чарли», дабы Вы это сравнение не восприняли в комедийно-пародийном плане).

Не надо быть большим психологом, чтобы предположить: Берия, в то время еще Лаврентий Павлович, считал, что из всех членов Политбюро (точнее, тогда еще Президиума), за исключением Молотова (у этого, к счастью, возраст уже не тот!), он самый достойный, чтобы занять место почившего Сталина (убиенного или

отравленного им же самим... О, прости, господи, за фиксацию этого, может быть, и беспочвенного слуха!*).

Извините, но Лаврентий Павлович вовсе не был тупицей: эту акцию следовало отложить...: Чтобы на «Российский престол» взошел опять грузин?! Это было бы очень неразумно. К тому же Берия прекрасно понимал, что в народе он вряд ли выдержит сравнение с только что умершим Сталиным.

Потому и выдвинул своего друга, не столь уж властного, сравнительно мягкого Георгия Маленкова, истинно русского человека во главу фактически русского государства. Тем более, что в последнее время тот и у Сталина пользовался предпочтением: ведь именно ему было поручено сделать отчетный доклад на девятнадцатом съезде КПСС.

(Если Вам не лень, сравните, пожалуйста: Сталин «даже» в 72 года, считая себя для этого, вероятно, уже стариком, не позволил себе выступить с докладом на съезде, а вот Брежнев Леонид Ильич, доживающий жизнь на стимуляторах, и в 76 лет не отказался от такого удовольствия: что ж, в нем, наверно, еще клокотала «душа писателя!»).

Да именно Берия, в первые же дни после смерти вождя, начал подрывать фундамент этого советского «Колосса Родосского». Этим он хотел дать знать, по его мнению, вовсе не осиротевшему народу, что рыдать о Сталине, заливаясь слезами, реветь белугой о нем, как о невосполнимой утрате, нет никаких оснований...

А шок в народе, вызванный смертью «Отца народов», был поистине невиданно и неслыханно огромный.

(Совсем недавно один историк-социолог писал, что этот шок отразился даже на рождаемости: в те первые годы по всей стране она заметно снизилась).

И чтобы обрадовать народ и вновь посеять в нем семена бодрости и веры, по инициативе самого Берия была объявлена, чуть ли не на десятый день после похорон... амнистия!

Это, насколько я знаю, редчайший случай в мировой истории, когда всенародный глубокий траур становится поводом для радостного события. А через месяц после того скорбного дня (если 5-е марта примем за точную дату кончины, согласно сообщению «мадридского двора» того времени), Берия шумно выпускает на свободу и «врачей-вредителей»: словно не он сфабриковал их «дело», и не он их арестовывал... Берия же первый наложил вето на выпуск фильма Михаила Чиаурели и Сергея Герасимова «Великое прощание», – похороны И. В. Сталина. (Это я действительно знаю не со слов «моих тетюшек», а от самого Чиаурели).

Именно Берия поспешил прикрыть на улице Горького, в помещении Музея Революции, изумительную по красоте и по богатству Выставку подарков И. В. Сталину, присланных со всех концов мира. (Народ до сих пор не ведает, куда девались ее экспонаты).

Как видите, первые капиталы хорошего парня, тогда еще Лаврентия Павлови-

* Позднее примечание (июль 1988 года): да, слух этот и в самом деле оказался беспочвенным! В этом нас убеждает близко общавшийся со Сталиным и в дни его мучительной смерти А. Т. Рыбин, чьим воспоминаниям, опубликованным в журнале «Социологические исследования» (№ 3, 1988 г.), для истории нет цены.

ча, быстро были нажиты...

Но... Нет сомнения, Вы скажете, что все это было сделано не Берия, или, как теперь пишут, не Берией, а Хрущевым: ведь тогда он уже был секретарем Центрального Комитета... Да, был даже первым секретарем, но этого поста в те дни он удостоился по милости именно Берия с Маленковым...

При жизни Сталина в нашей стране над всеми, но, разумеется, не над самим Сталиным, главенствовала Чека, под разными, то и дело меняющимися названиями... Этот статус Берия думал сохранить и после смерти Хозяина, тем более, что Министерство госбезопасности всегда находилось в его беспрекословном подчинении, под его ястребиным взором, пронизывающим сквозь пенсне...

Нетрудно предположить, что Берия с Маленковым уже не придавали первостепенного значения партии, намереваясь отодвинуть ее на задний план, да потому и поставили во главе ее «Никитушку-дурачка», как его, если верить молве, Сталин называл, и...

Ох, как они просчитались! Жестоко просчитались!..

Никита, временно притаившись тихо-мирно в партийной норе, на этот раз все не оказался дурачком: воспользовавшись общей ненавистью членов Политбюро к Берия как к потенциальному диктатору и без особого труда переманив на свою сторону Маленкова, да еще опираясь на мощную спину министра обороны маршала Жукова (в тот день вокруг Москвы были выставлены и танки), он свернул шею Берия, ставшего как раз после этого часа без имени и отчества, а после суда или «суда»...

(«Суда» потому, что... Нет, то, что он был расстрелян, в этом никто не сомневается, но был ли расстрелян по судебному приговору?! При Сталине были изданы судебные отчеты по делу «Антисоветского троцкистского центра по обвинению Пятакова Ю. Л., Радека К. Б. и других» (1937 г.) и по делу «Антисоветского право-троцкистского блока по обвинению Бухарина Н. И., Рыкова А. И., Ягоды Г. Г. и других» (1938 г.), а также «Обвинительное заключение по делу Зиновьева Г. Е., Каменева Л. Б. и других» (1936 г.), а вот Хрущев почему-то не опубликовал ни обвинительного заключения и ни судебного отчета процесса над «наймитом иностранных разведок, который хотел возродить в нашей стране буржуазно-помещичий строй...»

Не в пример этим судам, на суде или «суде» над Берия не присутствовал ни один представитель ни «красной» и ни «желтой» прессы*).

...А после суда или «суда» упоминание фамилии Берия в печати, даже в ругательном смысле, до последнего времени было запрещено.

Недаром говорится, что история повторяется: с 1815 года по 1830 год Бурбоны тоже запрещали произносить имя Наполеона.

...И не только ему, «агенту мирового империализма», свернул Хрущев голову (не без помощи «теоретика» Суслова!), но и своим же соратникам-помощникам в

* В одной уважаемой газете можно прочесть сложную для понимания статью ученого психолога: «Откуда рождаются слухи?»

Но если по-простецки, не по ученому рассуждать, слухи рождаются и от недоверия к официальной, во многих случаях сомнительной правде.

К примеру, если б во время судебного разбирательства хотя бы на несколько минут показали, разумеется, не нашим, а иностранным журналистам «натурального» Берия, то ни у кого бы не зародились сомнения в факте суда над ним.

этой опаснейшей операции: и Маленкову, и Булганину, и Молотову, и Кагановичу, и «примкнувшему» к ним, Шепилову, и даже – этого ему уже простить нельзя – маршалу Жукову...

Да, вот как виртуозно показал всем им... кузькину мать «Наш дорогой Никита Сергеевич» (помните фильм под таким названием?), он же «Никита-дурачок», «простой крестьянин», как он, кстати, выдавал себя после того, как «ушел» «по состоянию здоровья» на «заслуженный отдых» (хотя до того, пока «врачи» из Политбюро его не «освидетельствовали», всенародно заявил, что у него еще море энергии и что он щедро будет ее тратить на благо героического советского народа).

...Не тронул только он в то время незаметного, паиньку-Брежнева, будущего своего могильщика (не без решающей помощи того же Суслова!).

Начатый Берия, тогда еще Лаврентием Павловичем, подрыв культа личности Сталина, Хрущев продолжил, но поступал осмотрительнее: боясь народного, пусть даже рабского, гнева, он только через три года после смерти вождя стал тягаться со Сталиным – с «Колоссом Родосским» и своим обличительным, так сказать, «тайным» докладом на двадцатом съезде, хоть и вызвал разброд и замешательство в верхних рядах партии, но желаемого, ощутимого положительного результата все же не достиг...

Но об этом более конкретно говорится у меня в «Письме Астафьеву», так что нет смысла повторяться: боюсь, как бы и это письмо не приняло размеры «Такого длинного, длинного письма...» Скажу только: теперь, то здесь, то там, требуют опубликования «тайного» доклада Хрущева...

И я, незаметный винтик нашего общества, вовсе не против этого. Но лично я его читать, наверно, не стану: если в сочинении высшего партийного руководителя, годы бок о бок работавшего с Верховным Главнокомандующим, будет говориться, что он, Сталин, «руководил» войной по глобусу (!), – простите, такое «сочинение уже не может вызвать во мне доверия, будь в нем даже и много подлинных фактов.

А тому, кто решится обнародовать этот злополучный «тайный» доклад, пусть хватит мужества показать народу, ставший такой же тайной, рекем по Сталину – документальный фильм «Великое прощание» (только не в изрезанном виде, как «восстановили» в 1984 году «Парад Победы»).

Просто интересно: сильнее ли пошатнется «Колосс» от доклада Хрущева или укрепится от «Прощания».

Сталин, еще при жизни, прочно вошел в историю, и вытащить его из нее после смерти, к каким бы документам и «документам», фактам и «фактам» ни прибегали, никому не удастся... Как однажды было уже сказано, «напрасны ваши совершенства...»

О столь значительной исторической личности «детям» Арбата не следовало бы писать, окунув перо в заранее приготовленную желчь *одной ненависти*, также как, к примеру, «детям» Кунцева, – обмакивая перо в патоку одной любви...

Увы, как видно, за письменным столом современникам исторической личности подобного подхода не избежать. Тем более в наше время и в наших условиях. Мы же не в состоянии жить без кампаний: или целиком и полностью за, или полностью и целиком против... А теперь, раз пошла кампания против... У Сталина, например, и лоб низкий, и лицо испещрено оспинами, и голос неприятно глуховат, но что-то этого не чувствовалось, когда он выступал по радио 3-го июля 1941 года...

...И рука одна короче другой, и акцент «кавказский...» Во-первых, нет в природе общего кавказского акцента (как и нет, кстати, общей кавказской кухни), а есть акцент армянский, аварский, осетинский, азербайджанский... Во-первых, его грузинский акцент не мешал и не раздражал миллионы советских людей – не грузин; да его и не замечали, когда он выступал на Красной площади, на параде в хмуро-снежное утро 7-го ноября 1941 года...

И этого «комплекса неполноценности» не забывают: ростом не вышел, всего 160 сантиметров...

Ну, «дети» мои, инженеры дорогие человеческих душ, если судить о величии человека по его росту, тогда великан Рустам, телохранитель, должен занять больше места в истории Франции, чем его «подопечный», «птичка-невеличка» Наполеон!

(Патагонцы считаются в мире самым высоким народом, но, однако, пока еще не подарили миру ни одного великого человека. Вообще среди замечательных, тем более среди великих, единицами насчитываются люди заметно высокого роста).

Стоят: М. В. Фрунзе, К. Е. Ворошилов,
И. В. Сталин, Г. К. Орджоникидзе.
1925 год.

Да, впрочем, Сталин и не был такого уж маленького роста; он был, конечно, намного ниже Шарля де Голля, но не был ниже Ленина, Бухарина, Жукова, Конева (и других своих маршалов, кроме Рокоссовского), Черчилля, Трумэна, Этли, Монгомери, не говоря уже о Гитлере, Муссолини и о совсем коротышке Франко...

Кстати, ищущим в Сталине дополнительные комплексы неполноценности, могу подкинуть безвозмездно – безвозмездно! – еще один его комплекс, который, как видно, мало кто знает: на обеих его ногах по два пальца были сросшиеся.

...Ну, положим, что он внешне был явный урод, «почти Вольтер», но неужели

у наших писателей и с Арбата, и с Переделкина, и с Лаврушинского переулка, и с улицы Черняховского не возникает мысли о том, почему же производил он такое глубокое впечатление на окружающих, и на очень умных (и хитрых!) людей, и совсем близко видевших его и общавшихся с ним чуть ли не повседневно? Может, он владел великим даром актерского перевоплощения, ну, как, например, Лоренс Оливье, а?

Эта версия отпадает, ибо...

«В своих выступлениях Сталин был безапелляционен, но прост. С людьми – это мы иногда видели в кинохронике – держался просто. Одевался просто, одинаково. В нем не чувствовалось ничего показного, никаких внешних претензий на величие и избранность».

(Константин Симонов. «Глазами человека моего поколения». «Знамя», №3, 1988 г.).

А, может быть, в почти поголовно всенародном поклонении ему решающую роль сыграл... страх? Даже смертельный страх... Допустим, философ-академик, еврей М. Б. Митин в частной беседе про живого Сталина только из боязни восклицал, что «Сталин – это бог, бог!», а вот какой же смертельный страх двигал русской Ольгой Берггольц – кстати, репрессированной в совсем еще молодые годы – написать такие строки на смерть Сталина (ради гонорара, что ли?):

*Обливается сердце кровью...
Наш родимый, наш дорогой!
Обхватив твое изголовье,
плачет Родина над тобой.
Плачет Родина, не стирая
слез, струящихся по лицу,
всею жизнью своей присягая
Полководцу,
Вождю,
Отцу.*

(Не очень прошу прощения, что, вынудив прочитать эти строки, расстроил Вас, Ганину Майю Анатольевну, но и Вы, Ганина Майя Анатольевна, не поберегли же мои почти насквозь уже высохшие мозговые извилины и чуть до инсульта не довели своим кипуче-пенистым выступлением).

Да, Сталин... Те, кто и теперь, в пору чуть ли не всеобщей антисталинской вакханалии, не решаются целиком выбросить его на свалку истории, говорят, что он противоречивая личность. Это, бесспорно, близко к истине, но ведь чтобы нарисовать портрет во весь рост такой сложнейшей личности, пусть даже с оспинами и с неаккуратно причесанными усами, для этого не только дистанция времени требуется, но и перо нужно большого психологического таланта, по крайней мере не меньше Стефана Цвейга, Романа Роллана, Андре Моруа...

Только что в мартовском номере одного из самых серьезных журналов, выходящих на русском языке, прочитал:

«Близится двухсотлетие Великой французской революции. Похоже, что лишь теперь настанет время судить о ней здраво и спокойно».

А вот со дня смерти Сталина, да и вообще со времени тех великих событий, которые разыгрались, буквально, на наших глазах и на нашей памяти, и ста лет еще не прошло, так что об этом судить мы пока вряд ли можем спокойно и здраво...

И когда двести лет пройдет... Возможно, тогда и писатели, и историки-академики, слуги не сиюминутной конъюнктуры, а великой истины, обозрев далекий двадцатый век, нисколько не боясь за «вольнодумство» лишиться вольности или жизненных

благ, в привычной для них естественной манере напишут именно то, что думают: в тот бурный и жестокий век миллионы людей были принесены в жертву построению социализма... И Сталин во имя воплощения этой мечты марксизма-ленинизма создал устрашающую и удручающую атмосферу, которая после его смерти, правда, постепенно стала очищаться, но мечта о социализме так и осталась мечтой... Кстати, тогда покойному Сталину многие ставили в вину, что именно он создал систему недемократичного правления и единовластия, но, как доказало последующее развитие истории, это неверно: подобное в крови и плоти всякой правящей партии, если она единственная в той или другой стране...

Выше я писал: «...почти всенародном поклонении Сталину...» Да, почти, ибо, к примеру, хоть я и грузин, но не адепт и не защитник «великого грузина» (по выражению Константина Бальмонта), в чем легко убедиться познакомившись с такой пространной цитатой:

«В те времена (т.е. в шестидесятые годы), между прочим, мои знакомые москвичи упрашивали меня полушутливо:

– Грузины! Дайте нам второго Сталина!

А я, «принц грузинский», как Гамлет, колебался, «дать или не дать?»

Но и в дни этих «мучительных колебаний», если бы и дал, ни за что, ни за какие золотые горы... не «дал» бы того Сталина, который, подобно гоголевскому персонажу с неблагозвучной фамилией, – «для порядка всем ставил фонари под глазами, и правому, и виноватому».

Беда Сталина, стало быть, и трагедия всего нашего народа состояла именно в том, что в его эпоху без разбора бросали в кипящий котел «и тех, и этих», и большей частью как раз безгрешных, ни в чем не виновных, и таким образом искусственно создавали «врагов».

Да, я не дал бы ни того Сталина, который на основе, а если сформулировать по-марксистски, – на базисе страха извратил даже мало-мальски нормальные, благородные человеческие взаимоотношения, посеял среди людей ядовитые семена недоверия и фарисейства, двурушничества, лицемерия и вероломства; пышно взрастил ложь, повальную подозрительность и всеобщее доносительство, зато даже видимость свободы слова и возможности хоть чуточку поразмыслить в корне изничтожил, и из всех прав, которыми общественное животное – человек говорящий – отличается от животного, лишеного дара речи, оставил нам, молчаливым, только право аплодировать, да еще с тем условием, чтобы бурные аплодисменты обязательно переходили в овации...

Да, Сталин создал в военном отношении могучее государство, но в то же время вытравил в человеке все то, что украшает человека как высшее создание природы...»

Примите во внимание, что вышеприведенные строки были обнародованы по-русски почти два года назад (в «Письме Астафьеву», стр. 66), а по-грузински ровно девять лет назад, только, к моему сожалению, в виде «самиздата»: ведь даже сейчас, на исходе третьего года гласности, не жалуется меня официальная печать ни в Москве, ни в Тбилиси...

К слову, из-за своей «Черной книги», «выпущенной» в 1979 году, натерпелся я немало от охраняющих чистоту советской власти.

Ныне обо всем этом легко говорить, и, конечно, на, так сказать, бывшие запретные темы писать стало куда легче, а вот тогда, когда люди и своей тени боялись, и невинной писчей бумаге не доверяли, когда в общественных местах каждое слово свое взвешивали, как золотых дел мастер взвешивает драгоценные камни и...

С одной стороны, смешно, а с другой – весьма и весьма грустно, что многие, в их числе и очень солидного возраста доктора наук, и их меньшие братья – кандидаты, философы и публицисты, даже историки – академики марксизма-ленинизма, стараются убедить нас, читателей, что им только теперь открылись глаза и на

«зверства» Сталина, и на «никчемность» его личности, да и вообще на все страшное и ужасное в те тяжелые времена... Словно при жизни Сталина они находились в утробе матери или еще гоняли мяч и голубей...

Да, только теперь «открылись глаза» на Сталина в массовом масштабе даже у пожилых наследников Достоевского – «инженеров человеческих душ» – раз, мол, документы тех времен стали уже доступны...

Но разве для современников Сталина так уж необходимы были подобные документы, чтобы прозреть?

(...Остановитесь! Прошу внимания!.. Лишь одного слова Сталина было бы достаточно, чтобы жители той или иной национальности с «радостью» стерли бы с лица земли даже всю свою республику, а вот «такой» Сталин и пальцем не тронул архивы, где хранились документы, позорящие и обесславливающие его в истории...

«Правдолюбцы» – историки и публицисты, философы и писатели, да и просто малосведущие, недалекие читатели, жаждущие видеть свою фамилию в печатном виде, и этому «феномену» Сталина без особого труда найдут ныне оправдание: Сталин, мол, собирался, но не успел сжечь их...).

Боюсь, как бы это не выглядело похвалой собственной персоне, но меня сравнительно еще в совсем молодые годы изолировали от советского общества именно за ненависть к диктатуре вообще и к диктатуре Сталина и его режиму, в частности, что подтверждается текстом приговора, вынесенного мне Трибуналом Закавказского военного округа 20 сентября 1942 года...

Но и тогда я не был слеп, и сегодня не остаюсь настолько слепым, чтобы не быть в состоянии судить о Сталине объективно.

Документы, мол...

Поневолу всплывает в памяти один весьма пронизательный путник, не то историк-философ, не то поэт-прозаик, который, увидев на ровной дороге нечто выпукло-круглое, никак не мог определить и с близкого расстояния, что же это такое. И только взяв в руки это «нечто» и понюхав, убедился, что оно, черт побери, не что иное, как обыкновенное засохшее дерьмо...

Ну да, когда ты – слуга конъюнктуры, а не истины, то, конечно, не «отличишь» дерьма от... мм... Не стоит сравнивать, неэстетично...

...И я спрашиваю Вас... Нет, я не буду Вас, Ганину Майю Анатольевну, спрашивать, – если Вы даже пришлете ответ на мой вопрос, я его все равно читать не буду и пришлю обратно в ту деревню, где Вы в течение целого года...

«Я так и не ответила своему грузинскому адресату. Не хватило у меня запаса мудрости, чтобы ответить».

Спасибо, спасибо Вам от грузинского адресата, а не от коллеги-собрата...

Коллега... О, если б Вы так выразились на пленуме правления Союза писателей СССР, это ведь унизило бы Вас, русского адресанта, знаменитую писательницу, в глазах присутствующих в зале многочисленных Ваших коллег...

«Мудрости не хватило...»

Мудрости не хватило Вам и на самую простую «почтовую» вежливость: «Вашу бандероль получила», даже без «спасибо»...

Но зато вполне хватило Вам мудрости, чтобы злобу вынашиваемую в себе в течение года вылить со всесоюзной трибуны на неизвестного грузинского автора и на его «Письмо Виктору Астафьеву»...

Да! И то примечательно, что Вы в своей речи ни разу не упомянули фамилию Астафьева: словно то «Письмо» на «пятистах» страницах адресовано не Виктору Петровичу Астафьеву, а Вам, Ганиной Майе Анатольевне...

Конечно, это было Вам гораздо удобнее, ведь...

«Клеветцы, клеветцы, да что-нибудь останется...»

Можете не беспокоиться, осталось: Ваше «сольное» выступление, напечатанное в «Литературной газете» от 9 марта 1988 года.

И Вы, в сравнении со мною, конечно, в крупном выигрыше: «Литгазета» выходит тиражом в два миллиона экземпляров, а читают ее, наверно, не менее двадцати миллионов, а вот мое это недлинное письмо, где без труда опровергается Ваша нехудожественно-неизящная, скажем прямо, примитивная «беллетристика», даже в эти дни гласности и перестройки будет доступна только единицам, ибо его, подобно «Длинному письму», никто не напечатает.

И я этому нисколько не удивлюсь, ведь изречение Станислава Ежи Леца, несмотря на свою давность, еще не устарело, а при нашем общественном строе, когда «нацмены» так боятся окрика из Москвы, вряд ли устареет:

«Сатирическая комедия никогда не выдержит экзамена, ибо в жюри сидят ее прототипы».

Да ведь этих-то прототипов и силой Ивана Поддубного не оторвешь от своих редакционных кресел, словно они крепко-накрепко вмонтированы в них...

А вот стоило ли Вам пользоваться этой заранее гарантированной привилегией и, понося, в кривом зеркале преподносить читающей публике неизвестное для нее, неопубликованное «творение», пусть даже написанное на ненавистном Вам языке эсперанто а la Rus?

Разве это красиво, разве это корректно, разве это...

Разве это не отзвук тех времен, когда люди толком не знакомые с тем или с другим произведением, всенародно его предавали анафеме, а у автора, сплошь и рядом, за закрытой дверью пародийного судебного разбирательства отнимали годы жизни?

И поступать так, да еще по прошествии почти сорока лет после кончины Сталина, которого Вы, без сомнения, проклинаете и ругаете на чем свет стоит, разве этично?

И не стыдно Вам?

Да я говорю не о стыде вообще, в частности, даже не о чувстве женского стыда, а о стыде писательском...

Я не знаю, лично для Вас это хорошо или плохо, но Вы от него, как видно, уже освободились...

И ежели это для Вас и впрямь хорошо, с тем Вас и поздравляю, и ставлю здесь точку.

Неуважающий Вас
Ваш бывший грузинский адресат
К. Буачидзе

Март 1988 года.
Тбилиси.

Редакции

«ЛИТЕРАТУРНОЙ ГАЗЕТЫ»

УВАЖАЕМЫЙ У. ЗАДОРЖНЫЙ!

Прошу прощения за такое довольно казарменное обращение: к сожалению, я не имею чести знать Ваше имя и отчество.

Ваше письмо, высланное 18-го июля, получил только 6-го августа.

Стало быть, оно находилось в небесах и на суше без малого три недели: словно мы – советские люди (а не западноевропейцы или жители американского континента) по-прежнему пребываем в начале девятнадцатого века, когда почту доставляли на перекладных, и она из Москвы до Тифлиса все же добиралась не дольше одного месяца.

Я хочу последовать Вашему доброму примеру и признаться сразу: «Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву», в сущности, меньше всего касается рассказа на грузинскую тему этого высокоценного и мною писателя.

Еще два года назад, получив, по моему тогдашнему разумению, благоприятный повод, я постарался обозреть и проиллюстрировать многие уродливые явления нашей жизни, которые тянут нас назад, пожалуй, в еще более худшую жизнь, чем она была даже в дооктябрьской Российской империи...

Возможно, Вам это и покажется странным, но Ваше письмо не очень огорчило меня.

Представьте, даже наоборот: оно доставило в известной степени вполне осязаемые крупницы радости. Не ожидал же я какого-либо отклика-ответа от, по-моему, третьей газеты Советской страны (после «Правды» и «Известий»), которая, без сомнения, тоннами получает подобную литературу (то бишь макулатуру).

Да, я рад тому, что Вы мои «Письма» не выбросили сразу в бездонную редакционную корзину, а прочитали. И как прочитали?!

«...все три эпистолярных произведения не без удовольствия. Ярко выраженная авторская позиция, своеобразный стиль, оригинальный жанр...»

На этот раз не стану прибедняться и утаивать: в адрес этих эпистол я слышал и более похвальные слова, но все они исходили от, так сказать, свободных художников, ничем не связанных с печатными органами, а Ваша оценка моего – позвольте по-юбилейному потупить глаза! – скромного труда гораздо больше радует, ибо Вы официальное, должностное лицо: заведующий весьма важным отделом «Литературной газеты».

Мне, конечно, приятно, что Вас в моих «Письмах» «подкупают неравнодушие автора, его открытость, стремление к диалогу», но мне в то же время, кажется, неприятно, что Вас отталкивает в них «какая-то заведомая недоброжелательность, нетерпимость, скрытая игра», а также «тенденциозность», «заданность», «многословие» и «самолюбование».

Стало быть, если подсчитать, Вы в моих посланиях обнаружили больше минусов, чем плюсов.

И это, на мой взгляд, вполне естественно. Хуже, если было бы наоборот: тогда бы редакции пришлось поработать с автором в целях усовершенствования его опусов для их опубликования.

А стоит ли овчинка выделки? Тем более, что сей автор, как по всему видно, из неудобных: когда он пописывает, вряд ли потягивает коктейль из соломинки...

Я, конечно, не знаю, так ли Вы обо мне подумали, но это сущая истина: не по-

тягиваю...

Поэтому из всех Ваших «обвинений» по моему адресу я готов принять лишь...

Ну, например, к чему же я проявляю «заведомую недоброжелательность» и «нетерпимость»? В чем выражается моя «скрытая игра»? Где и в чем прорывается мое «самолюбование»? Может, в том, что частенько сыплю на свою седую голову золу самоиронии и самобичевания, вроде: «Я плохо знаю русский язык» (а в действительности не так уж и плохо, как приbedняюсь – это просто литературный прием), «Я незаметный грузинский писатель» (о, это уже не литературный прием – так на самом деле и есть в сравнении с теми нашими мэтрами (!), которые без устали – лишь бы показаться народу! – карабкаются на любую трибуну и готовы каждый вечер красоваться на телеэкране).

...А вот многословие... Ну это, пожалуй, верно, но только отчасти: оно, возможно, и является характерной чертой моего, как Вы с одобрением заметили, «своеобразного стиля...»

Впрочем, многоречивость не смертельный грех: с помощью других (самому всегда жалко!) можно сжать, убрать, не повредив при этом мыслей, если оные, разумеется, присутствуют.

А что касается «тенденциозности» и «заданности...»

Если честно, в тенденциозности я как-то не совсем разбираюсь, хотя о ней, насколько помнится, еще Энгельс говорил.

– А заданность? Хотя бы заданность? – предположим, что Вы спрашиваете меня торжествующим тоном следователя, полагающего, что загноили подозреваемого в лиходействе в тупик...

Тем паче, не приму этого упрека... От других, может, да, но от Вас – нет!

Ведь до предъявления такого «тяжкого обвинения» Вы же меня – помните? – дружески похлопали по плечу за «ярко выраженную авторскую позицию», за «неравнодушие, за «откровенность...» Получается явное противоречие, словно «до и после полуночи...»

Конечно, в «Длинном письме» я заранее вполне обдуманно поставил себе целью обнажить многие, многие, к тому времени почти еще никем не тронутые, язвы нашего, скажем помягче, доперестроечного общества...

А это было ровно два года назад, когда еще множество людей, в том числе и я, боязливо относились к гласности, относились чуть ли не как к ловушке...

(«Товарищ, верь, пройдет она,
Так называемая гласность,
И вот тогда Госбезопасность
Припомнит наши имена...»).

Но я все же, несмотря на внутренний страх – что будет, то будет! – в смысле высказывания «крамольных» воззрений в письменном виде, повторяю, в письменном виде, начиная с Солженицына и кончая религией, опередил многих знаменитостей пера...

И не моя вина, если «крамола» эта до сих пор не легла на печатный станок, а распространилась (и распространяется) в виде «самиздата», тиражом не меньшим, чем издаются поэтические сборники в непоэтической Америке.

Вряд ли ошибаюсь: отказывать даже весьма посредственному автору всегда малопривлекательно, и Вам тоже такая «тяжелая артиллерия минусов» только потому и понадобилась (хочется верить, не с большой охотой), чтобы...

«Не обесцудьте за отказ: опубликовать Ваши рукописи мы не сможем».

Прошу верить в мою искренность: ни капельки я не осуждаю Ваш отказ и насколько не злюсь на Вас, ибо знаю, у всякой газеты, тем более у «Литгазеты», свои суждения и свой взгляд, своя мера оценки, но только здесь прокралась одна досадная неточность. Как видно, Вы не знакомы с моим коротеньким письмом в адрес главного редактора: я ведь не просил его «напечатать в с е мои рукописи».

Ваш покорный слуга читает «Литературную газету» еще с тех времен, когда она выходила под названием: «Писатель и читатель» (а может, «Читатель и писатель?»), так что с ее кухней теоретически прекрасно знаком, и если б я был даже грозным литературным генерал-властелином, никогда не предложил бы газете даже всеми признанный гениальный манускрипт, содержащий 200 страниц!

«Такое длинное письмо» послал я лишь для ознакомления: рассудите, мол, насколько прав по отношению ко мне Ваш московский коллега, чья речь на писательском пленуме была напечатана в Вашей уважаемой газете.

Да это так, но я, естественно, был бы рад, если б «Открытое письмо, с одним фото...» увидел напечатанным именно в Вашей уважаемой газете.

Ведь нас с каких еще пор уверяют, что мы живем в одном доме и у всех у нас одна Родина (кстати, Родину любишь лишь тогда, когда и она любит тебя, а не считает своим пасынком).

А как же иначе, дорогой У(стин?) Задорожный*, Ганина-то вправе в этом нашем общем доме плевать с высокой трибуны на тебя, раз ты неизвестный «нацменовский» писатель, и ты должен восторгаться ее плевками и вопить во всю: «Ах, какой животворный майский дождь капает на меня?!»

Что ж, и при Сталине, и при Хрущеве, и при Брежневе вечно избиваемый провинциальный, окраинный писатель и при Горбачеве должен быть избит некоей писательницей, да еще к тому же быть лишенным права ответить на несправедливую, без основания порку?!

Это тем более оскорбительно, что себя считаешь солдатом Горбачева и радуешься тому, что тебе так сказочно повезло: никак не ожидая, все же дождался того удивительного чудесного дня, когда можешь чувствовать, хоть и на склоне лет, что и ты, оказывается, тоже человек...

Может, Вас смутило, что в «Письме Ганиной» автор касается не только Ганиной, но и не проходит мимо и Сталина, и Берия, и Хрущева с Брежневым и – упаси боже! – первых двух кое в чем даже защищает...

Ну и что? Во-первых, если б я ограничился одной Ганиной и «расправился» с ней на двух-трех страничках, тогда это письмо вряд ли Вам показалось бы более или менее интересным; во-вторых, ежели кое-кому и покажется, что где-то и в чем-то я защищаю всю жизнь мне ненавистных особ, то это неверно: я не их защищаю, а защищаю истину и правду истории.

По моему твердому убеждению, нельзя, и даже стыдно сегодня нам, пусть даже бывшим рабам Сталина и крепостным Хрущева и Брежнева, бороться против Сталина его же методами.

Это унижает нас, как свободных граждан, и, хочешь-не хочешь, возвышает его, Сталина, как великого мудреца, который, должно быть, прекрасно понимал, как

* В знак симпатии к адресату, тнициал и фамилию меняю.

верховодить таким народом, как мы с вами...

Ребенком я не раз слышал, что Троцкий – создатель Красной Армии, а потом, будучи уже подростком, и слышал, и читал, что Красную Армию создали Сталин с Ворошиловым, а имя Троцкого в этой связи, тем более положительно, ни разу не упоминалось.

И теперь очень многие – и умные, и не столь умные – точно также поступают со Сталиным.

На днях по Центральному телевидению показали фильм «Риск II». Авторы фильма устами ведущего провозглашают: «Будем исторически точны!»

Прекрасно, и, впрочем, давно пора!

В фильме есть кадры с Черчиллем, где он нервничает и волнуется, выступая в начале войны перед микрофоном, но там нет кадров, запечатлевших выступление Сталина по радио 3-го июля 1941 года, которое для советского народа имело громаднейшее историческое значение.

«Люди приветствуют тех, кто вел их к победе», – говорит комментатор, и мы видим, с каким ликованием англичане по окончании войны встречают одного из победителей Гитлера – Уинстона Черчилля, и как парижане – генерала Шарля де Голля, а вот как Иосифа Сталина в те дни невиданного всенародного торжества... Будто Сталина в то время уже и физически не было...

И это история?

Это и есть... «Будем исторически точны?»

Так надо закладывать основы провозглашенной нами уже новой правдивой истории?!

И когда я с подобным вопросом обратился к одному историку, в прошлом заядлому сталинисту, а ныне заклятому антисталинисту (теперь это и модно, и доходно), он постарался просветить меня, доказывая, что... «Риск II», мол, посвящен локальной теме – созданию атомной бомбы.

Ну, если и так... А при чем тогда похороны, пусть и великого артиста, но все же артиста, Соломона Михоэлса? В какой связи находится эта грустная, трехминутная экранная процессия с атомной бомбой? Ведь Михоэлс не Курчатов!

Вот так и нарождается, постепенно нарождается недоверие к уже якобы наступившей эре новой, нашей правдивой истории!

Еще барон Мюнхгаузен предупреждал: врать надо в меру, хотя сам врал все же безудержно и безмерно... А его последователь... Не барон, а товарищ Хрущев... «Берия – презренный агент иностранных разведок...»

Но, позвольте, позвольте, незабвенная тень Никиты Сергеевича!

Ну зачем, зачем же надо было Вашему бывшему другу, пусть и мнимому, Лаврентию Павловичу состоять агентом иностранных разведок, то ли американской, то ли гватемальской (точно какой – это для нас, простых советских смертных уже в течение 35-и лет, все еще остается государственной тайной)?

Ну чего же ему, «Берии», не хватало? Денег не хватало, власти не хватало, красавиц в родной советской среде не мог себе подобрать или какой-то другой, неземной интерес подвинул этого и без того бесстыдного человека на столь бесстыдное дело?!?

После разжалования Хрущевым бывшего Главнокомандующего Иосифа Сталина даже не в простые пехотинцы-солдаты, а в совсем ничто, чуть ли не в поручика Кижэ, народ наш стал осмотрительнее и критичнее, прозорливее и мудрее: не всякое блюдо, подаваемое ему, он, простите, лопают взахлеб, как при Сталине.

И все-таки ему и нынче, видимо, по старой привычке, иногда предлагают за-

ведомо несъедобные кушанья под видом съедобных...

Пожалуйста, одно из этих блюд, совсем свежее: даже в такой серьезной, солидной газете, как «Литературная», читаем в номере от 27 июля под рубрикой «Страницы истории»: «Как нас «готовили на войну с Берией» А. Скороходова, полковника в отставке:

«Эта тварь и ругалась, и запугивала, и, можешь себе представить, бабу требовала!»

О, не беспокойтесь, полковник Скороходов в отставке, да и вы – сотрудники редакции, придавшие литературную форму историческому рассказу-воспоминанию «Войне с Берией», мы – читатели квалифицированные, так что легко можем представить себе и поверить вам, что Берия, заточенный в одиночном пушконепробиваемом бункере требовал... бабу!

Однако, как нам кажется, для полноты этой весьма красочной картины не хватает такой краски-фразы: «Эта презренная тварь к тому же, как невоспитанный, несносный мальчишка, плевала через глазок в одухотворенные лица офицеров из гвардейских частей, охраняющих бункер. (Хрущев, поступив мудро, не доверил охрану еще колеблющимся чекистам с малиновыми петлицами)».

...Да, «требовал бабу...»

Дорогой товарищ У(пьян?) Задорожный, я не буду о себе говорить, ибо боюсь, как бы Вы потом не заподозрили меня и в самовосхвалении (ведь укорили же нарциссизмом!), хоть и был я в те времена довольно здоровым молодым человеком, не достигшим еще и тридцати... Но со мною сидели во внутренней тюрьме НКВД (потом МГБ) настоящие мужчины разных национальностей и разных возрастов, и никому из них, буквально никому, за многие ночи – по их же чистосердечному признанию – ни разу не приснился прекрасный пол...

Секс, что и говорить, имеет важное и немалое значение в жизни человека, но он никогда не дает о себе знать ни при голоде, ни при страхе...

А вот Берия-то, «можешь себе представить...»

Будьте покойны, товарищ Скороходов, представили и представили яснее ясного, и даже допускаем, что его, «Берию», в знак великих былых заслуг перед Советским государством кормили в бункере одними деликатесами, попеременно, то черной, то красной икрой, ну а страх?

Разве твари бывают бесстрашными?

Неужели Берия был такой кретин, что в течение нескольких месяцев одиночного заключения, да еще не в обыкновенной тюремной камере, а в специальной железобетонной берлоге не сознавал, не ощущал дыхания конца своей жизни, и он, мужчина уже за пятьдесят, по-прежнему, как и в своем особняке на углу Садово-Кудринской и Малой Никитской, грезил бабами?

Ну ладно, положим, и грезил, но Берия, совсем до недавнего времени всемогущий зоркий глаз и всеобъемлющее ухо МГБ, отлично зная – ведь сам же их насаждал! – строжайшие внутренние порядки, правда, уже не своего родного карательного учреждения – стал бы просить, тем более требовать...

«Бабу мне, бабу?!»

Если б он даже – кстати, кому к счастью, а кому к несчастью! – и страдал приапизмом, то есть... Прошу прощения за более умудоступное слово – хронически-

перманентной собачьей похотью?

И если да, то тогда, стало быть, он явно сошел с ума и...

В таком случае, председателю суда, И. С. Коневу, не следовало бы приговаривать Берия Лаврентия Павловича, 1899 года рождения, по национальности грузина, по профессии чекиста с 1919 года, Героя Социалистического Труда, Маршала Советского Союза, награжденного пятью орденами Ленина, орденом Суворова первой степени, двумя орденами Красного Знамени (неужели всех этих наград он удостоился за «бабничество?») и семью медалями, к...

(Эти сведения почерпнуты мною из Большой Советской Энциклопедии, изданной в 1950 году. Ее владелец, отважный моряк, не сдрейфил и не послушался всенародного негласного приказа Хрущева – вырвать и уничтожить все листы, касающиеся Берия не только из книг, хранящихся в государственных библиотеках, но и в домашних, семейных...

Кстати, я знаком и с одним строптивым архитектором, который, несмотря на угрожающие предупреждения, все же не обменял медаль Сталинской премии на Государственную: «Сталинскую премию дал мне Сталин, а не Хрущев!»).

В той же «Войне с Берией» читаем:

«Суд над Берией проходил в том же бункере...

Суд продолжался недолго...»

Странно!

«Этой твари» так боялись, что в день его Предстоящего ареста на ноги поставили почти весь московский гарнизон, дабы войска МГБ во главе с верными Берия крупными чекистами не вызволили его из места заключения, и потом держали его под следствием несколько месяцев, а суд продолжался считанные минуты... (Вот потому и сверлит мозг по-прежнему старое: а был ли суд вообще?).

«...приговор был приведен в исполнение в том же бункере...»

Душевнобольных, умалишенных, какие бы тяжкие преступления они ни совершили, не расстреливают и не вешают, не отрубают голову и не четвертуют ни в одной цивилизованной стране!

Такое лишь у нас могло бы произойти, и не только 35 лет назад, но и в недавно отошедшие в историю времена, потому так и ратуем ныне за правовое государство...

Да, приговор был приведен в исполнение в том же бункере,

«а труп казненного сожжен...»

Бункер – слово английское. По словарю иностранных слов оно имеет несколько значений...

Бункер, кстати, имелся и у Гитлера. Он находился глубоко под землей и состоял из нескольких комфортабельных залов, где фюрер и работал, и отдыхал в присутствии любимой Евы Браун и любимой собаки, величиной с теленка.

А вот не знаем же мы, черт побери, что за бункер был у Берия, который томился в нем месяцами без любимой бабы и без любимой собаки, но в котором, оказывается, можно было и суду разместиться и акт запоздалого правосудия совершить:

предать казни, а труп казненного сжечь...

В любом цивилизованном государстве прежде, чем умертвить преступника, выполняют его последнюю любую просьбу (кроме сохранения ему жизни)...

Нетрудно догадаться, что Берия прежде, чем впасть в объятия бензинного огня, мог бы пожелать испепелиться в пламени одноразовой женской любви... А было ли выполнено его предсмертное желание, хотел бы я знать!

...Подобные «бабские пассажи», поверьте, дорогой товарищ У(мберто?) Задорожный, не к лицу «Литературной газете...»

А, впрочем, можно, наверно, их тоже печатать, но только не на 13-ой, а на 16-ой странице в виде юморесок в стиле Сазонова-старшего или Сазонова-младшего...

Мы ведь привыкли читать на всех пятнадцати страницах «Литературки» очень умные статьи, порою и весьма спорные, но все-таки умные...

Вот, например, буквально на днях лично я имел истинное удовольствие почитать (в номере от 3-го августа, на странице 12) чрезвычайно умную и, на мой взгляд, несколько не спорную статью – не грузина, не еврея, не литовца, – русско-го автора, Александра Никитина: «Искусство жить вместе...»

В ней щедро разбросаны мысли-жемчужины. Вот Вам, к примеру, одна из них:

«Да, скажут мне, но как же быть с национальными недостатками? Есть же они у каждого народа. Как они исправятся, если их не критиковать? Выскажу спорную, с трудом доходящую и все-таки, наверно, правильную мысль. Не надо критики в отношениях между нациями! Только самокритика в этой сфере допустима. Ничего, кроме эскалации перепалки, кроме озлобления, не получается из критики со стороны. Вспомним некоторые неудачные писательские демарши последнего времени. И, наоборот, уж каких только горьких, неприятных истин не наговорили своим народам русские и грузинские писатели и кинематографисты, а ведь не обиделись массы на эту правду, ответили гигантскими тиражами и набитыми кинозалами. Предельная требовательность и критичность к себе и к «своим», предельная мягкость, осторожность, доброта по отношению к другим – так и только так должен вести себя патриот в стране ста народов. К русско-му – представителю самой крупной нации – это относится вдвойне. К интеллигенту – втройне».

Конечно, вся эта длинная цитата от начала до конца заслуживает того, чтобы ее особо подчеркнуть, но я, дабы не рябило в Ваших глазах, выделил только восемь наиважнейших строк.

Ну, а как осмелиться и попросить Вас вновь перелистать мои, воленс-ноленс, самиздатовские рукописи-ксероксы: сходные мысли в них, думается, можно обнаружить и без кропотливого труда, но ведь ни одна из них, увы, не смогла попасть не только на 12-ую страницу, но и...

Не буду кривить душой, я и тому был бы рад, если б из «Письма с одним фото...» хотя бы то фото «низкорослого» Сталина было воспроизведено на 16-ой странице под загадочным «Фототест!»

Но, с другой стороны, какое я имею моральное право упрекать вас, москвичей, если эта моя «крамола» и у себя дома, в Тбилиси, не может найти «первопечатника» даже после того, как...

Поделюсь с Вами уже раскритиченным секретом: по проверенным слухам, мое «Длинное письмо» прочитало «не без удовольствия» одно весьма Важное лицо.

Вы, разумеется, лучше меня знаете, через сколько рук (и глаз) должна пройти посланная самотеком рукопись совершенно неизвестного автора, чтоб она оказалась на столе Руководящего товарища союзного масштаба! Да еще, чтоб она была прочитана целиком при его немыслимой занятости!

С моими рукописями, видимо, ознакомились и в его аппарате, ибо недавно по телефону мне сообщили оттуда: «У нас к Вашим рукописям отношение однозначное: мы не против их публикаций».

И что главное, звонили об этом и в наш Центральный Комитет.

И тогда я, признаюсь, пренебрегая опасностью (инфаркты случаются и от внезапно нахлынувшей радости), побежал трусцой со своими рукописями в наше писательское издательство «Пегас», но через неделю томительного ожидания его директор, критик (у нас во всех издательствах, кроме одного, в директорском кресле восседают одни инженеры человеческих душ, которые, кстати, душу свою в обиду не дают ни изданием своих книг, ни их тиражами) облил меня ледяной водой, не сказав ни одного, буквально, ни одного теплого слова в адрес моих эпистолярных писаний.

Между прочим, я и тому был бы рад, если он хотя бы отметил, что они напечатаны на хорошей бумаге, или что в них почти нет корректурных ошибок.

Но этот критик-издатель (жаль, что не частный, а то, нет сомнения, разговаривал бы со мной не пугающим трубным басом, а ласкающим медовым тенором) не удостоил меня даже таким «панегириком», и я поплелся домой, покачиваясь, как тростник на ветру, с подскочившим давлением, которое долгое время не могли снизить ни таблетки адельфана, ни часто повторяемое мною в мыслях суждение-утешение Василия Осиповича Ключевского: «Самые строгие критики – бездарные люди».

Но в данном случае собака скорее зарыта не в бездарности, а в мудрости Бальзака, сказавшего, что бюрократия та гигантская сила, которую приводят в действие пигмеи.

...И перестраховщики, добавил бы я с Вашего разрешения.

Да, да, своекорыстные перестраховщики, чье обличье так и не меняется...

Представьте, даже после такого звонка из столицы столиц!..

Поэтому, если это письмо к Вам окончу «С искренним уважением и с чувством благодарности», примите это, пожалуйста, не как дань лицемерной или же иронической вежливости: «Литгазета» первая и единственная из литературных органов, который удостоил меня хоть и отказом, но все-таки учтивым письмом-ответом, в котором я нашел для себя кое-что и ободряющее...

Так что, спасибо!

Недавно в сопровождении местного диссидента ко мне пожаловал один иностранный корреспондент, аккредитованный в Москве: он просил моего разрешения издать в его стране эти мои творения (!).

Не скажу, что я, как советский гражданин, от его предложения пришел в негодование. Я ему просто вежливо отказал...

Да, вежливо... Посудите сами, ну какой же автор не рад, тем более автор невезучий, когда на его отверженные плоды творчества обращают благосклонное внимание. Тогда и враг, пожалуй, может показаться другом.

Но я, повторяюсь, не дал согласия, ибо тогда во мне еще теплилась надежда, что литературная справедливость, в конце концов, при таком обнадеживающем обновлении нашего общества, и меня коснется...

А раз это обновление меня как писателя упорно избегает...

Я уже на стыке между семьюдесятью и восьмидесятью годами и на протяжении такого долгого жизнеподобного жития никогда не продавался ни за советские рубли, ни за валюту, но теперь, если кто постучит в мою дверь, имеющую всего один замок, который можно открыть и палочкой, и на пороге передо мной предстанет... мм...

Да, если такие вершители писательских судеб, как вышеупомянутый критик-издатель, всю свою жизнь сидящий на советском крылатом Пегасе, подтолкнет меня, как говорится, на неблагоприятный шаг, надеюсь, что тогда «Литгазета» меня на всю страну не осудит.

Что ж, бытие определяет поступки...

Всего доброго!

К. Буачидзе

12.08.88.

Тбилиси.

ИЛЛЮСТРАЦИИ

Сталин
Утро нашей Родины

Хрущев
Полдень нашей Родины

Брежнев
Вечер нашей Родины

Черненко
Сумерки нашей Родины

Веселые ребята
1934 г.

ქანი გეოგრაფია

შავი წიგნი

ანუ ყოველ
ერს თავისი სატკივარი აქვს
ან კიდეც:
ნამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო...

ავტორისაგან

წინამდებარე „ღია ბარათი“ დაინერა ათი წლის წინათ — 1979 წელს.

იმ დროიდან იგი ვრცელდებოდა როგორც ხელნაწერი: მიახლოებით ორი ათას ცალამდე ექნებათ ქსეროქსზე გადაღებული „თავზეხელაღებულთ“...

იყვნენ ისეთებიც, შუა საუკუნეების ბერებივით ხელით რომ იწერდნენ...

...„თავზე ხელაღებულთ“ — მეთქი, აკი იმ წლებში კიდეც თავმომწონედ პარპაშებდნენ ისეთი „გულდამწვარი“ ქართველი „პატრიოტები“, რომლებიც სდევნიდნენ მას, როგორც ანტისაბჭოთა, დისიდენტურ „სამიზდატს“ (და მაინც, კერძოდ, საქართველოს საპატრიარქომ ოთხასამდე ეგზემპლარი „გააპარა!“).

მალე, დღიდან დაბადებისა, „ღია ბარათს“ „შავი წიგნი“ შეერქვა, და იგი ეხლა სწორედ ამ ძირითადი სათაურით ეცხადება ფართო მკითხველს.

თუ სათვალავში არ ჩაიგდება ორიოდე „გვიანდელი შენიშენა“, ახალი დანართი „აღსდექ, საქართველოვ!“ ერთი მკითხველის ბარათი და მცირეოდენი შესწორებანი მართლწერის მხრივ, ნაშრომი იბეჭდება ზუსტად იმ სახით, როგორადაც იგი თავდაპირველად დაინერა და ფეხი აიდგა. — გამოიცა 1990 წელს გამომცემლობა „განათლების“ მიერ.

სხვათა შორის, სასტამბოდ უკვე კარგა ხანია მზად არის ამ წიგნის მეორე ნაწილიც.

მკითხველს ვთხოვ ილოცოს და შეევედროს ჩემთან ერთად ამჟამად უკვე რეაბილიტირებულ და ნებადართულ ღმერთს, რათა მის გამოქვეყნებას კვლავინდებურად არ დასჭირდეს ათი გრძელი წელიწადი... _____

„ისმინე შეგონებანი ჩემი:
 თუ შვილიერების ასაკში ხარ,
 ქალი იქნები თუ ვაჟი, —
 ნუ გაეკარები ამ წიგნს!
 ხოლო თუ გაეკარები და წაიკითხავ,
 თუნდ ორი ყმა მხარს გიმშვენებდეს,
 მაგრამ
 მ ე ტ ი ს გ ა ჩ ე ნ ი ს ს უ რ ვ ი ლ მ ა
 არ შეგიპყრო,
 არ დაგიმონა,
 არ აღგანთო —
 წ ყ ე უ ლ ი მ ც ი ყ ა ვ !
 წყეულმიც იყავ, ვითარცა მტერი და მოძულე
 შვილებისა თვისა
 და
 ავისმქმნელი თავისივე თავისა!
 წ ყ ე უ ლ ი მ ც ი ყ ა ვ ,
 ვითარცა მოღალატე საქართველოსი
 და გამყიდველი მისი!
 წ ყ ე უ ლ ი მ ც ი ყ ა ვ ,
 წყეულმიც იყავ!..“

ეპისტოლე პიროვნებისა,
 ვისაც ლოცვა-კურთხევა და წყევლა-კრულვაც
 ხელენიფება ზ ე ნ ა ა რ ს ი თ .

ღია წიგნი*

საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს
ბ რ ი ბ ო ლ ა ბ ა შ ი ძ ე ს,

საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანს
ნ ო დ ა რ დ შ ე ბ ა ძ ე ს,

საქართველოს კულტურის მინისტრს
ო თ ა რ თ ა ქ თ ა ქ ი შ ვ ი ლ ს,

„ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორს
ვ ა ხ ტ ა ნ ბ ჭ ე ლ ი ძ ე ს

ჩემი საამბობი გუშინდელი ამბავი არ არის, არც გუშინდელი. ეს სატკივარი ოციანი წლებიდან იწყება და აი, უკვე „კაი“ სამოცი წლის მანძილზე გრძელდება, — წლითინლობით უფრო და უფრო ინტენსიურად და ინტენსიურად...

ეს, საერთოდ, ყველასათვის სამკვდრო-სასიცოცხლო, ფიზიკურად ყოფნა-არყოფნის საკითხია და ის, სადაც კი შეინიშნება, შემფოთებას მრავალმილიონიან ერებშიც კი იწვევს.

ზღვა კოვზით დაილიაო, — ამ სიბრძნის ასმილიონიან ხალხებსაც კი ეშინიათ, ჩვენ კი — ქართველები მათთან შედარებით ერთი კონა ია ვართ, ჩვენი ზღვა ერთ ჯამსაც ძლივს აავსებს, და რა შემზარავია, როცა თვითონვე თვალნათლივ ხედავ, როგორ დღითი დღე ილევა და იწრეტება იგი...

თითქოს არც ჩვენ ვუცქერით ამას გულდამშვიდებით, თითქოს გვეშინია კიდეც, ოღონდ...

* პირველი გვერდიდანვე არ შენუხდეთ, ეს „წიგნი“ საგამომცემლო გეგმაში შესატანად არ გეგზავნებათ; სულ ახლო წარსულში წიგნი წერილს, ბარათსაც ნიშნავდა. თუ ვინიცობაა, სიდიდის გამო, წაკითხვა დაგეზარათ, მაშინ ბოლო გვერდები მაინც ჩაიკითხეთ.

აზრის და სიმართლისათვის
მხოლოდ ვაჟკაცი მოკვდების...

მე, თუ გინდა, თავიც მომჭრან,
ტანი გახდეს გასაბერად,
ვინც არა ჰგავს კახაბერსა,
მე ვერ ვიტყვი კახაბერად.

დ. გურამიშვილი.

იოსებ ჟორდანიას სულ აგერ ახლა ჩვენ შორის დადიოდა, იოსებ ჟორდანიას — მართლა მამულიშვილი და მართლა ერისკაცი!..

ისეთი ერისკაცი კი არა, ახლა ძალით თუ ხვეწნა-ღრიტინით გამოთხოვილ საიუბილეო საღამოებზე ამ მართლა დიდებულ სახელს ბევრ ქონდრისკაცსაც რომ მიატყუებენ ხოლმე (ვიცი, ერთ ფრაზაში ამდენი „მართლა, მართლა“ ცუდ სტილად ჩამეთვლება, მაგრამ რაკი წინათ ათასში ერთხელ სახმარმა სიტყვებმა, როგორცაა — იშვიათი, მშვენიერი, ჩინებული, საოცარი, საკვირველი, შესანიშნავი, არაჩვეულებრივი, უდიდესი, დიდად ნიჭიერი, მხცოვანი — კარგა ხანია სრული ინფლაცია განიცადეს, მათზე უფრო „მდარე“ სიტყვები კი — დიდი, კარგი, მნიშვნელოვანი, საყურადღებო, ნიჭიერი, — აღარაფერს ვამბობ, ცხადია, „გვარიანზე“, „ზომიერზე“, „არა უშავს რა“ და მისთანებზე, — ესენი ხომ ბევრისათვის პირდაპირ ალერგენია, როგორც თითქმის შეურაცხმყოფელი და დამამცირებელი, — ამიტომ ვიშველიებ, აქაც და მეც, „მართლა“, დევალვირებული სიტყვების სარეაბილიტაციოდ).

იოსებ ჟორდანიას არა მარტო ქედუხრელი მამულიშვილი იყო, იოსებ ჟორდანიას, ეს სათვალისანი მეცნიერი (მინუს 14!) ვაჟკაციც გახლდათ.

(სათვალე ვაჟკაცობის გამოსაჩენად ვერ იქნება თურმე დამაბრკოლებელი ჰეროიკულ ხანაში, — ასე განსაზღვრა ჩვენი დრო ბატონმა გრიგოლმა ერთ-ერთ ამასწინანდელ გამოსვლაში. „კომუნისტი“, 13.12.78).

მიხეილ თამარაშვილი და იოსებ ჟორდანიას...

ორივე საამაყო შვილია საქართველოსი, მაგრამ მაინც რა ცოტა რამ ვიცით მეორეზე, — თუმცა არა, ჩვენ, ვინრო წრემ, ასე თუ ისე, ვიცით, მაგრამ ხალხმა, ხალხმა!..

ამ ათიოდე წლის წინათ, როცა მას დაბადების 75 წელი შეუსრულდა (80 წელი არ აღნიშნულა, — ბევრ სხვა ცოცხალივით „სანყალმა“ ამ საქმისათვის თვითონ ვერ ირბინა. ქირისუფალ-გამხსენებელი კი არავინ გამოუჩნდა, — თვით მისი სახელობის ინსტიტუტშიც კი!), „ზარია ვოსტოკა“ გამოეხმაურა, საიდანაც მხოლოდ ის გავიგეთ, რომ...

«С одной из встреч за рубежом, в Рио-де-Жанейро, ученых гинекологов он не вернулся, стал жертвой авиационной катастрофы»*

რა თქმა უნდა, საავიაციო კატასტროფაში დაღუპვა — ჯერ ეს კიდევ არ ნიშნავს ვაჟკაცობას, თუნდაც სხვებივით ნივილ-კივილით — არიქა, მიშველეთო, — იქაურობა არც აიკლო...

მეც შემეძლო მეამბნა, მაგრამ რაკი «Неделя»-ს მონათხრობს — და ეს ბუნებრივია! — ყველას თვალში მეტი ნონა ექნება, ამიტომ...

*ციტატები მომყავს იმ ენაზე, რომელზეც ამოვიკითხე.

«...Может быть, достаточно сказать, как погиб Жордания. Он летел в Америку и попал в катастрофу. Авиакомпания обеспечила всех пассажиров, имеющих билеты, спасательными жилетами и раздала их перед тем, как самолет рухнул в воду. Такой жилет не достался только маленькой безбилетной девочке. Жордания надел на нее свой... так погиб этот замечательный врач»...

ეს შესანიშნავი ექიმი და მეცნიერი — ომის დროს საბჭოთა არმიის მთავარი გინეკოლოგი (ნუ გაიკვირვებთ, ჯარში ქალებიც მრავლად იყვნენ), შემდეგ კი მთელი ქვეყნის... ჰოდა, ბევრი საბჭოთა ქალისათვის სათაყვანებელი თავისი სიცოცხლე სადღაც, ცხრა მთას იქით, მესამე მატერიკზე უცნობ ბრაზილიელ გოგონას შესწირა ქართველმა ჟორდანამ...

და ეს ჟორდანია (არა ნოე, — იოსები!) — ნუ იტყვიო! — თურმე ჩუმი ნაციონალისტის ყოფილა!

ასე მონათლა იგი, სიკვდილამდე ცოტა ადრე, იმდროინდელმა დონდუკოვ-კორსაკოვმა, მხოლოდ იმიტომ, რომ „კომუნისტში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში (4. 12. 61.) — „ოჯახი ერის ბურჯია“ — ჟორდანამ, თითქოს ქარაგმულად, მაგრამ მაინც გარკვევით მიგვანიშნა ქართველი ხალხის დიდ ეროვნულ უბედურებაზე: საქართველო შობადობის მხრივ საბჭოთა კავშირში ერთ-ერთ უკანასკნელ ადგილზეა, და თუ მაინც არის, ასე თუ ისე, ერთგვაროვანი ნამატი, ეს ნამატიც არაქართველ მოსახლეობაზე მოდისო...

ჩვენი დაჩივება-დაბერების დანყებით სტადია ჟორდანიაზე ბევრად ადრე მიხეილ ჯავახიშვილის თვალს არ გამოეპარა. ჯერ კიდევ 1934 წელს იგი დიდი გულისწუხილით წერდა:

„...ოჯახიდან ქალის გასვლა ორპირი მახვილია. მე მეორე უკიდურესობა მაშინებს. ზოგმა სამუდამოდ ხელი აიღო ქალობაზე, ჯიშის გამრავლებაზე და თავისი თავი სანიმუშო მოქალაქე ჰგონია. შემცდარია. ზომიერება ბუნების უდიდესი საჩუქარია და ვინც მას უღალატებს, ის აუცილებლად დაისჯება... დღევანდელმა ქალმა შრომა ისწავლა, დიდებულია! მაგრამ მან მუცლის მოშლაც ისწავლა, ეს კი საზარელია. ამის გამო მომავალი თაობანი ავად მოგვისხენიებენ... ეს ჭირი ძირიანფესვიანად უნდა აღმოვფხვრათ“.

იმ დროს არავის უცდია ამ ჭირის აღმოფხვრა, — ჭერა-შენებით ვიყავით გატაცებული (სხვებთან ერთად იმ თვალუნვდენელ საჭერ ბადეში — ეს ზოგს უშუალოდ გვახსოვს და ზოგსაც მოვაგონებთ, — ქართული რომანის ტიტანი, მიხეილ ჯავახიშვილიც მოაყოლეს, — ჩვენ კი დაგავალეთ, მაგრამ შენ მაინც რატომ გამოესაუბრე ანდრე ჟიდსო!).

ჭირის აღმოფხვრა არც მერე გვიცდია, თუმცა კანტიკუნტი ლაპარაკი აქა-იქ იყო, არა-სახელმწიფოებრივ, — რა თქმა უნდა, — სადაბო „ნაციონალიზმის“ დონეზე!

იოსებ ჟორდანას ზემოთ მოხსენიებული წერილის გამოქვეყნებიდან ცხრა წლის შემდეგ, „ლიტერატურულმა საქართველომ“ დისკუსია წამოიწყო „რამდენი შვილი უნდა გვყავდეს?“ მალე მას მხარი „სოფლის ცხოვრებამაც“ აუბა, — „ნუ ვიქნებით ეგოისტები!“.

არც ერთს და არც მეორეს, უფრო კი პირველს, არავითარი პოზიტიური შედეგი არ მოჰყოლია, თუმცა გონივრული, ემოციური, ასე წარმოიდგინეთ, შეუნიღბავად პატრიოტული წერილებიც კი დაიბეჭდა („დონდუკოვ-კორსაკოვი“ საქართველოდან უკვე განწეული იყო)...

ამ სადისკუსიო (?) წერილებს მკითხველი ბევრზე ბევრი ჰყავდა, მაგრამ ბევრ მათგანს საჩირქილოდაც არ ჰყოფნიდა, ამის დამწერი მე რომ ჭკუას მასწავლის და მომიწოდებს, ოთხი მაინც იყოლიეო, თვითონ მას რამდენი ჰყავსო, — ამბობდნენ.

მართლაც, არც ერთ „დისპუტანტს“ — გარდა გელა ბანძელაძისა! — ბავშვი თითო-ოროლას მეტი არ გააჩნდა...

ასე და ამგვარად, ყველა ჩვენგანს სამოთხე სულით და გულით გვწადა, ოღონდ იქ შესვლა სხვისი ფეხით გვინდა, ამ „სხვას“ კი შენთვის თავისი ფეხი არ ემეტება, მასაც ჩვენსავით სამოთხეში სხვისი ფეხით უნდა შებრძანება...

ეს ღია, სამწუხაროდ, გრძელზე გრძელი ბარათი პრესაში გამოსაქვეყნებლად არ იწერება და, რაც მთავარია, განკუთვნილია მხოლოდ ქართველებისთვის. ეს, ასე ვთქვათ, შინაურული ბარათია, ასე რომ, ნუ შეგვეშინდება იმის, რომ სხვების თვალში თავი მოგვეჭრება, თუკი გულახდილად და მოურიდებლად ვიტყვი: სიგლახეში მაიმუნებიც არ არიან ისეთი წამბაძველები, როგორც ჩვენ, ქართველები...

და აი, ამ მაიმუნურმა წამხედურობამ, როგორც ერი, ლამის მთლიანად გაგვაჩანა-გოს, დედაბუდიანად ამოგვიძირკვოს, ამოგვაგდოს...

ჩვენ ახლა სერიოზული კატასტროფის წინაშე ვდგავართ, — ეს ყოველგვარი პანიკური გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, და ჩვენ ახლა დიდი ეროვნული გმირი გვჭირდება — ნუ გაიცინებთ! — ბიბლიურ მოსესავით რომ გვიხსნას განსაცდელისგან.

ამ სფეროში — ამ სფეროში! — წამხედურობას საფუძველი საქართველოს გასაბჭოების პირველ წლებშივე ჩაეყარა, და პირველი მისი მესაძირკვლე ერის თითქოს ყველაზე შეგნებული ნაწილი — ინტელიგენცია იყო, კერძოდ — ქართველი მწერლები...

აბა, ვის შეუძლია დაასახელოს იმდროინდელი, თუნდაც ერთი ნამდვილი მწერალი, რომლისაგანაც მაგალითის აღება საამაყოდ მიგვაჩნია, — ორ შვილზე მეტი რომ იყოლია? არათუ ორი, მეტწილად — ერთი, ერთი, ერთი... ამავე დროს ისინი, თუ ყველანი არა, უმრავლესობა მაინც, გულმხურვალე მამულიშვილები იყვნენ.

უცნაური, სევდიანი პარადოქსია!

...ინტელიგენციის „მაღალი“ მაგალითი, მერე, ქალაქის მოსახლეობის სხვა ფენებმა აიტაცეს, და მან მალე სოფლადაც, გლეხობაშიც კი შეაღწია და...

„თუ ამოწყდა გლეხიკაცი, საქართველო დაძაბუნდაო“, — განუჭვრეტია არჩილს, ჯერ კიდევ როდის, ამ შემთხვევაში უფრო მეფეს, ვიდრე პოეტს.

ოცდაათიან და ორმოციან წლებში, ცოტა მოგვიანებითაც, მცირეშვილიანები თავს ეკონომიკური ხელმოკლეობით იმართლებდნენ, რით გამოვზარდოთ, რა ჩავაცვათ, რა ვაჭამოთ...

...სოფელში ვიყავი. იქ ერთი ტანმოსული გოგიაა, რაიფოსტაში მუშაობს, — მაჯის საათი ხელზე ძილშიც კი უკეთია, ცოლს ძვირად ღირებული ოქროს საათი აქვს, მალ-ვიძარა საათიც მოეპოვებათ, ორი გოჭებიანი ღორი და 30 ფრინველი ჰყავთ და... ერთი ღინკილა ბავშვი! ვკითხე, შვილი მეტი რატომ არა გყავთ-მეთქი, — „რას ბრძანებთ, ბატონო, ესეც ბევრია, ძნელია შენახვაო“.

ოჯახში (თუკი სამსულიან „საკრებულოს“ ოჯახი ეთქმის!) სამი საათი აქვს გლეხის ბიჭს, რომლის მამას მაისში სიმინდი რომ გამოეღოდა, შვილების საზრდოდ ნაქურჩალსა და ლობიოს ფქვავდა, ივნისში თავი ბალით გაჰქონდათ, ივლისში — შეთვალე-ბული ქლიავით, აგვისტოში უმნიფარ ვაშლსა და მსხალს ხეპავდნენ...

ეს კი ამბობს, ძნელია შენახვაო.

ამას ამბობს ის, ვინც მარტო ყურძენს 15 ათასისას აბარებს და გოჭებსაც ყიდის ას-ას მანეთობით... მე რომ რაიკომის მდივანი ვიყო, დავემუქრებოდი — მოგხსნი სამსახურიდან, თუკი მარტო ღორებს მოაშენებ, ბავშვებს კი არა... მაგრამ რაიკომის მდ-

ივანს, სამხარაძეს, რაკი ეს ინსტრუქციით არ ევალეება და არც თავი უჭრის საამისოდ, ამისთანა გოგიებს არაფერს ეუბნება, ანდა, უთხრას თუნდაც, — რა ძალა ექნება მის ნათქვამს, როცა თვითონ მას ორად ორი ბავშვი ჰყავს, ვილჰელმ მეორის დროინდელ ბიურგერის „ცვაიქინდერსისტემის“ კვალობაზე... თუმცა მერე, „ფიურერის“ დაძახილზე, ისინი ისე მომრავლდნენ, მთელი ევროპა გადათელეს.

ასევე დე გოლმაც, 1946 წელს შესძახა ათეული წლების მანძილზე ორმოც მილიონზე გაყინულ ფრანგებს, ათი წლის განმავლობაში 12 მილიონი ჯანმანათლებელი ბიჭუნა და გოგონა უნდა ჩამაბაროთო და... ახლა „ბერნ“ საფრანგეთს უკვე ცოტადა აკლია 50 მილიონამდე!

ო-ო, ესეც არის, არც ჩვენ ვართ ღვთის ანაბარად მიტოვებული, საქართველოსაც ჰყავს თავისი... ვასილ „დე გოლი“ განა ჩვენც არ გვალვიძებს ხოლმე მისი ომახიანი შეძახილი?

— ადამიანებო და ქათმებო, აბა, თქვენ იცით, არ შემარცხვინოთ მოსკოვის წინაშე, ამდენი ჩაი ჩამაბარეთ და ამდენი კვერცხი!.. (50-იანი წლების დროინდელი უბის წიგნაკიდან).

„ერს, რომელსაც დღეგრძელობა და მერმისი სურს, ერთი ფიქრი უნდა ჰქონდეს“.

ილია

ახლა დრო დაგვიდგა ისეთი, ხალხის დიდი უმრავლესობა — ქალაქადაც და სოფლადაც — გამდიდრდა და გალალდა. ამჟამად ძნელია შეხვდეთ ისეთს, რომელმაც თავისი მცირეშვილიანობა ეკონომიკური გაჭირვებით აგისხნათ. ამის თქმა, ბევრ მათგანს, საერთოდ სირცხვილ-ნამუსის გრძნობა დაკარგულთაც კი, ერიდებათ, რაკი ასე საქვეყნოდ „ჩამანქან-ჩაბრილიანტებულ-ჩადუბლიონკებულნი“ არიან...

ნეგატივი, ნეგატივიო, თუმცა მათთვის ყოველგვარი ნეგატივი პოზიტივია, მათ მაინც თქვენს, თუნდაც ოდნავ საყვედურით შეფერილ შენიშვნაზე — ბინა დიდი, აგარაკი ორი — ზღვასთან და მთასთან, ქონებასაბადებელი იმდენი, რომ ხშირად უქონელს ეხარბებიან, ნეტავი მას, ბინის გაქურდვის დარდი არა აქვსო, — თავის გასამართლებლად სამი პასუხი-სტერეოტიპი მუდამ მზადა აქვთ: „ბავშვები რომ ვიყოლიოთ, ჩვენ როდისლა ვიცხოვროთ?“ „ერთი (ან ორი) გავზარდო და კარგად გავზარდო“, „ახლა მეორეც (ან, ვთქვათ, არდაბადებული მესამე) რომ მყავდეს მოსაწყობი უმაღლესში, უი, დედა!..“

დიახ, არასოდეს არ ვიყავით ქართველები მატერიალურად ასე აღზევებულნი, და არასოდეს არ ვიყავით ზნეობრივად ასე დაცემულნი...

ხორციელ განდიდებას სულიერი დაკნინება მოსდევსო, — აღარ მახსოვს ეს სად ამოვიკითხე, ანკი... ამოვიკითხე სადმე? თუ ის ბიბლიიდან არ არის და მოარულ ფოლკლორს მიეკუთვნება და ჩემია, მაშინ ჩემს თავს ნებას მივცემ, ამ აზრის სისწორეში, „თვითკრიტიკის წესით“, ეჭვი შევიტანო: რატომ ის მაინცდამაინც ქართველებზე ვრცელდება და არ ვრცელდება, ვთქვათ, სომხებზე?!

ჩვენს მეზობელ სომხეთში... შეიძლება არა ისეთი მასშტაბით, როგორც საქართველოშია, მაგრამ იქაც საკმაოდ ყვავის ქურდობა და ავაზაკობა, მომხვეჭელობა და მექრთამეობა, ლოთობა და ხულიგნობა, ავტოავარიები და ამ ავარიებით გამოწვეული მსხვერპლიანობა, კაცის კვლა (ო-ო, ამ „დარგში“ ისინი ჩვენთან ასე იოლად ახლოსაც ვერ მოვლენ; ჩემი სამწუხარო ვარაუდით, ამ მხრივ ჩვენ ახლა, მგონი, თურქმენეთსაც გავუსწარიო, რომელსაც წინა წლებში საბჭოეთში პირველი ადგილი ეკავა); სომხეთშიც ყვავის ათასგვარი უნამუსობა და მამაძაღლობა, აი, ნეგატიურ გამოვლინებებს რომ ვეძახით... მიუხედავად ყოველივე ამისა, სომხეთი...

არა, აქ ვარაუდობანა არ გამოდგება, მით უმეტეს, რომ, საბედნიეროდ, ხელთა გვაქვს აასის (Агентство Новости) ოფიციალური ცნობა ბოლო აღწერის წინასწარი შედეგებისა, რომელიც პრესაში გამოქვეყნდა ა. წ. 21 ივნისს. აი, ისიც, დიდის მთქმელი პატარა ციტატა:

„აღწერის მონაცემებმა უჩვენა აგრეთვე, რომ დაბადებათა კოეფიციენტი დამოკიდებულია არა მარტო სოციალურ-ეკონომიკურ, არამედ ეთნიკურ ფაქტორებზეც. მაგალითად, საქართველო და სომხეთი მეზობლები არიან და დაახლოებით თანაბარ ბუნებრივ პირობებში იმყოფებიან, მიუხედავად ამისა, აღწერებს შორის 9 წლის განმავლობაში საქართველოს მოსახლეობა გაიზარდა 7 პროცენტით, სომხეთის კი — 22 პროცენტით“.

მიაქციეთ ყურადღება: 7 და 22! სამჯერ უფრო მეტით!

...გაითვალისწინეთ ისიც, რომ სომხეთი ერთეუროვანი რესპუბლიკაა, ჩვენ კი... აკი

თავიც მოგვაქვს ხოლმე, მართალია, ჯერ მხოლოდ ოფიციალურ კრებებ-ფორუმებზე, საქართველოში ასი სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელი ცხოვრობსო...

ჰოდა, ეს 7 პროცენტიც კი მხოლოდ და მხოლოდ ამ ეროვნებათა 99 წარმომადგენელზე მოდის, ძირითადად — აზერბაიჯანელებზე, სომხებზე, ოსებზე, აფხაზებზე, ქურთებზე, ჩვენ კი — როგორც ოუეგოვის 1953 წელს გამოცემული ლექსიკონი გვაუწყებს „Грузины - основное население Грузинской ССР“ — „აუტში“ ვართ!

(ალბათ ასე, უბრალო თავაზიანობის გულისათვის, „ასწავნოედ“ კიდევ ბევრჯერ მოგვიხსენიებენ, აკი იმავე ლექსიკონში აფხაზებიც ზუსტად ასევე არიან განმარტებული, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი, მიტმასნებული „აფხაზების“ ჩათვლით, ავტონომიური რესპუბლიკის მხოლოდ 16 პროცენტს შეადგენენ).

მე უკვე მოგახსენეთ, ჯერ კიდევ ამ ოციოდე წლის წინათ იოსებ ჟორდანიას როგორ შესტიკოდა გული ქართველების შეთხელების გამო თავისივე სამშობლოში. ის რომ ახლა ცოცხალი იყოს, სულაც დაიზაფრებოდა, რადგან ამ ოც წელიწადში კიდევ უფრო გრძელი ნაბიჯი გადავდგით... უფსკრულისაკენ.

ერთი ღირსპატივსაცემი დემოგრაფი წერდა, ჩვენ, დემოგრაფები, მთლად სანდონი არა ვართო. არა ამიტომ, რასაკვირველია, უფრო იმიტომ, რომ რაკი ჩვენი თავი არცთუ სულ მთლიანად ჩვენვე გვეყუდნის, შენსავე ქვეყანაში რამდენი დაიბადა შენი ერის კაცი და რამდენი მიიცვალა, ამას, თუ არ ვცდები, არც აღრიცხავენ („ჩვენ ინტერნაციონალისტები ვართ!“)... ამიტომ იძულებული ხარ თვითონვე მიმართო პრიმიტიულ დემოგრაფობას და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ეს პრიმიტიული დემოგრაფობა, ბევრ რამეში, არცთუ ისე ტყუის ხოლმე. ჩემი მრავალი წლის დაკვირვებით კი, ახლა ჩვენ, საქართველოში, იმ საზარელ მიჯნამდე მივედით, როცა — ქართველებში — სიკვდილიანობა სჭარბობს შობადობას...

და თუ ეს ჩემი შავი პესიმიზმი მცდარია, ყველაზე ადრე და პირველი მე გავიხარებ და სიხარულით არც მუშტებს დავინანებ საკუთარ თავისათვის, მაგრამ თუ შობადობა სჭარბობს „იმ უხსენებელს“ რალაც ერთი პროცენტით, ეს კიდევ არ ნიშნავს იმას, — თუკი სასწრაფოდ, დე გოლისებურ ზომებს არ მივიღებთ, — რომ გამოვძვრებით ამ სახიფათო, ტრაგიკული ზონიდან...

არ იქნება ურიგო, თუმცა ეს არაფრის სიამის მომგვრელია, ხანდახან მაინც გადავხედოთ სამგლოვიარო განცხადებებს, არა მხოლოდ „თბილისში“, — რაიონულ გაზეთებშიც, — ზოგ მიცვალებულს მხოლოდ ერთი თუ ორი გამსვენებელ-დამტირებელი ჰყავს. პირადად თქვენ რამდენი ახლო ნაცნობი მოგეპოვებათ და რამდენი ნათესავი, — ჰოდა, მოიგონეთ, მათში — წელს, შარშან, შარშანწინ და ადრეც — რამდენი გარდაიცვალა და რამდენს ჩვილი შეეძინა... შეიძლება თქვათ, მარტო ჩემი ნაცნობ-ნათესავებით ხომ არ ამოინურება საქართველოო, მაგრამ საქართველო იმდენად ერთი ხელისდადება ქვეყანაა, ამგვარი „დემოგრაფიაც“, შემადრწუნებელ სურათის წარმოსადგენად, უტყუარ საბუთად გამოდგება.

ალბათ შეამჩნევდით, აასის ცნობაში თითქოს ბოდიშსაც გვიხდიან, — საქართველო და სომხეთი თუმცა კარის მეზობლები არიან, და თუ მათ შორის ასეთი მკვეთრი განსხვავებაა შობადობაში, ეს სხვადასხვა ეთნიკური ფაქტორით უნდა აიხსნასო...

ეს „ფაქტორი“ კი მაგარი სილაა ჩვენთვის, სილა, რომელიც სხვამ კი არ გაგვანწა, ჩვენივე ხელით გავინანით.

ღიახ!..

ხედავთ, სადამდე მივედით?! ბავშვების სიყვარულში, შვილების სიმრავლეში როდის იყო, რომელ ათასწლეულში, რომელ ეპოქაში, რომ ქართველები სომხებს ჩამოვრჩებოდით?! ამ მხრივ ჩვენ, მეზობელი ერები, ყოველთვის ერთ დონეზე ვიდევით, ამ სფეროში ჩვენ შორის რაიმე განსხვავებაზე არც ოდესმე თქმულა რამე და არც არაფერი დაწერილა, — ახლა კი ჩამოვრჩით და, არათუ მხოლოდ ჩამოვრჩით,

ჩვენივე მარჯვენათი ვილადრავთ ყელს უკვე ნახევარი საუკუნეა, და მერე რა დროს? — ჰეროიკულ ხანაში, როგორც ამას ბატონი გრიგოლი ბრძანებს!

ღირს კი ამის შემდეგ გაამტყუნოს კაცმა საზღვარგარეთელი სომხები, რომლებმაც, რა თქმა უნდა, აქაური სომხების, უწინარეს ყოვლისა კი მათი კათოლიკოს-პატრიარქის ვაზგენ... თავის ხალხისათვის ვაზგენ-ბრძენის მინოდებული მასალების საფუძველზე ბრიუსელში, ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ, გამოსცეს წიგნი, სადაც აღნიშნავდნენ, ქართველების დეგრადაცია კარგა ხანია დაიწყო და უკვე დროა, საქართველოს მივხედოთო.

სომხებისაგან საქართველოს „მიხედვა და ყურადღება“ არც ადრე აკლდა... ხატი-სოვის თბილისში ქართველების 17 პროცენტი ცხოვრობდა, ქალაქის საბჭოში კი ორად ორი ხმოსანი იყო ქართველი (დღევანდელი ტერმინით — დეპუტატი); სომხური კაპიტალი, აღმოსავლეთ საქართველოს რომ აღარ დასჯერდა, დასავლეთშიც შეიჭრა და სულ მალე აბგარ ანანოვმა მთელი აჯამეთი ჩაიგდო ხელთ და რუბენა აკოფოვმა ქუთაისშიც, ბალახვანში მოზრდილი ადგილები მოიზომა.

ჩვენი ბედი, რომ ნიკოლოზი ჩამოაგდეს, თორემ ახლა სომხების მარნუხებში სულ ერთიანად ვიქნებოდით გათანგული, მაგრამ, ესეცაა, ყოველ შემთხვევაში, იმ დროს ფიზიკურად ამოწყვეტა-ამოხოცვა მაინც არ გვემუქრებოდა, — ნუ ვიტყვით, თითქოს არ სჯობდეს — სხვისი შემყურე იყო და, როგორც ერი, ცოცხალი იყო, ვიდრე არც არავის შემყურე იყო და აღარც ცოცხალი...

დღეს კი...

ვინ არ იცის, მით უფრო სომეხმა როგორ არ იცის, რომ ბუნება ვერ ითმენს სიცარიელეს, რომ ვაკუუმი უნდა ამოივსოს...

ჰოდა, ამაზე უკეთეს ამოსავსებ ადგილს, როგორიც საქართველოა, აბა რომელ მხარეში იპოვიან... სომეხი იქნება ის, აზერბაიჯანელი თუ ოსი?!

ჩვენი უბედურება ორმაგდება უფრო კიდევ იმით, რომ საყვირლადაც არ გვიხდინან საქმეს, — მოგვხედეთ, ამ ინტერნაციონალურ, ძმობის ხანაში გვეკლავენ და გვანადგურებენ-თქო, აკი არც ერთი, ჩვენი „ძმა და მეგობარი“, არც თოფს გვიღერებს, არც ბომბს გვიფეთქებს, არც — ჯერჯერობით მაინც, — არც კომბლით გვერეკება...*

ერთიანი ეროვნული გრძნობა საბჭოთა ხალხებს წინათ — შედარებით! — უფრო ჰქონდათ, ვიდრე ახლა აქვთ სინამდვილეში; რაც უფრო მომრავლდა ინტელიგენცია — ნამდვილი თუ მოსაჩვენარი, — რაც უფრო მეტად შემოიჭრა განათლება და ცრუ-განათლებაც, მით უფრო გაღვივდა ფარული ეროვნული შუღლი და ეროვნული შეზღუდულობა, მით უფრო წამოყო თავი ეროვნულმა ქედმაღლობამ და ეროვნული პრიმატობის — პირველობის პრეტენზიებმა...

პროვინციული ეროვნული მამლაყინობა, სამწუხაროდ, არც ჩვენ გვაკლია, თუმცა... კაცი ამას არ იწუხებდა, რომ ეს სამშობლოს გულწრფელ სიყვარულში, მისადმი უანგარო თავდადებაში, მამულიშვილურ საქმიანობაში მჟღავნებოდეს. მთელი ჩვენი დღევანდელი „ნაციონალიზმი“ და „პატრიოტიზმი“ კი მხოლოდ იმით გამოიხატება, მოუგებს თუ არა ჩიბურდანიძე კუმნირს, ანდა თბილისის „დინამო“ ერევნის „არარატს“... ამასობაში კი „არარატის“ უხილავი ცენტრალური თავდამსხმელი ვაზგენი გულში ხითხითებს და თავის უპარტიო და პარტიულ მრევლს ლოცავს და ამშვიდებს: რომ შეიძლებოდეს ნახევარი ბავშვის გაკეთება, ქართველებ-

*გვიანდელი შენიშვნა (ივლისი, 1989 წელი): ამ ათწელიწადში ჩვენი საქმე ისე წავიდა „წინ“, რომ ახლა ეს „ჩვენი ძმები და მეგობრები“, ჯერხანად აფხაზები და აზერბაიჯანელები, ფერღანის ამბებით გათამამებულნი, ამ ჩვენს მინანქალზე უკვე დაღურსმულ კომბალსაც გვიქნევენ, თოფსაც გვესვრიან, ბომბსაც გვიფეთქებენ, მოკლედ — ყოველგვარ „ინტერნაციონალურ ილეთს“ მიმართავენ ჩვენს ამოსაჟღელტად.

ბი ნახევარ ბავშვს გააკეთებდნენ, ცოტაც მოვითმინთ და ისინი თავისით ამოწყდებიანო . . .

„ამოწყდით!“ „შეგახმეთ უკანასკნელი ყლორტი!“ — ეს იყო ყველაზე საზარელი წყევლა ძველად, საქართველოში.

და აი, ვწყდებით, ვწყდებით და ვხმებით პატრიოტული გრძნობის მანქანა — „დუბლიონკებზე“ გადახურდავებით, ჩვენი დოცლაპობით და სიზარმაცით, სიზარიტული ეგოიზმით, მაიმუნური მიმბაძველობა-ნამხედურობით და... აგრეთვე, რასაკვირველია, ქართველ ქალთა დიდი უმრავლესობის სულ უფრო და უფრო გადაგვარების წყალობით.

თურქ-ოსმალებს გადავურჩით, სელჯუკებს, მონღოლებს, არაბებს, სპარსელებს და... ახლა, მეოცე საუკუნეში, ხალხთა აყვავებისა და ხალხთა ძმობის მქადაგებელ ჰეროიკულ დროში, ვიკლავთ თავს...

ოციან წლებში გაზეთებში, „შემთხვევების“ სვეტში, წელიწადში ერთხელ მაინც ამოიკითხავდით: „თვითმკვლელობა რომანიულ ნიადაგზე“, ჩვენი დღევანდელი თვითმკვლელობა კი ეს არის თვითმკვლელობა უჭკუობის ნიადაგზე!

მადლობა სომეხთ გამჭრიახობას, ჯერ კიდევ როდის შეგვარქვეს „გიჟ-ვრაცუა...“

**იმას არ ეთქმის ადამიანი,
ვინც აღიარებს მარტო თავის ერს
და სხვა ტომებს კი ისე შეჰყურებს
ჩასაყლაპავად, როგორც მტერი მტერს.
დეე სუყველამ იბედნიეროს
თვის სამშობლოში, თავის მხარეში,
რომ მოძმე იყვნენ ერთი მეორის
და არა მონა, ყმა და ფარეში!**

აკაკი.

წინათ რელიგია გვინახავდა, რელიგია იყო ჩვენი მფარველიც და ჩვენი პატრონიც, ქრისტეს მცნებებს ვენიებოდით...

ახლა რელიგია დავივიწყეთ, ქრისტეც დავივიწყეთ, უფრო სწორად — დაგვავიწყებინეს ისე, რომ მაინცდამაინც რაიმე წინააღმდეგობა არც გაგვინევია... წარმართებდად ვიქეცით, ოღონდ იმ განსხვავებით, — წარმართები სხვების მიმართ იყვნენ წარმართები, ჩვენ კი ჩვენსავე მიმართ ვართ... მაგრამ წარმართებიც კი უფროთხილდებოდნენ „სადაც ვშობილვარ, გავზრდილვარ“, სამშობლოს ისინიც ეთაყვანებოდნენ, ჩვენ კი...

დიდებული ლექსების დიდებული სტრიქონების მოშველიებას თავს მივანებებ, მივმართავ სტატისტიკის, როგორც იტყვიან, მშრალ ციფრებს...

1970 წლის აღწერით, ქართველი საქართველოს ფარგლებს გარეთ — საბჭოთა კავ-

შირში — სულ მხოლოდ რაღაც 69 ათასი კაცი ცხოვრობდა. მხოლოდ რაღაც-მეთქი, რადგან სომხები მარტო მოსკოვში ორჯერ ამაზე მეტი ცხოვრობდა. სულ პატარა ხალხებს, **народность**-ს რომ უწოდებენ (მაგალითად, ყუმიკები, ჩუქჩები, ევენკები), მათ რომ თავი დავანებოთ და მათთან შედარებით, ასე თუ ისე მოზრდილ ერებში ჩავინეროთ თავი, ქართველები უკანასკნელ ადგილზე არიან, რომლებიც თავიანთ სამშობლოს გარეთ ბინადრობენ. (ასეთი უკანასკნელი ადგილი, ცხადია, სასიხარულოა).

იმავე აღწერის მიხედვით, ქართველებიდან ქართული თავის დედაენად დაასახელა 98,4 პროცენტმა, თუ ამ გრაფიდან რუსებს თავაზიანად და მორიდებულად ვთხოვთ „ცოტა იქით მიიწიონ“, რამეთუ...

(ერთი კარგი მოქართულეს მიერ გაცოცხლებულ ამ სიტყვას — რაც იქნება და იქნება! — ერთხელ მეც ვიხმარ, მით უმეტეს, რომ ამ ბოლო დროს „რამეთუს“ საშინელ, მანთაშოვისებურ ექსპლოატაციას უწევენ, — იქაც კი ჩრიან, სადაც საჭიროება არ მოითხოვს).

...რამეთუ რუსების პირველობა, რა დარგშიც უნდა იყოს, არავის გაკვირვებას არ იწვევს, — მაშინ ერთ-ერთი პირველი ადგილი ჩვენ დაგვრჩება (ასეთი პირველი ადგილიც, რაღა თქმა უნდა, დიდად სასიხარულოა!).

ჩვენ ბუნებით, ზოგიერთი ჩვენი მეზობელივით, მონაწილე ხალხი არა ვართ, ქართველი ის მერცხალი არ არის, რომელიც სითბო-სიცივის მიხედვით იცვლის ადგილსამყოფელს, ქართველს ერთი სამშობლო აქვს, ურომლისოდაც მას ცხოვრება არ შეუძლია...

და ასეთი ხალხი თავის სამშობლოს არ უფრთხილდებოდეს?! ერთადერთ სამშობლოს?! და როგორ სამშობლოს? „ცა-ფირუზ, ხმელეთ...“

თავის სიყვარულს სათაყვანო სამშობლოსადმი მხოლოდ ღვინით სავსე ყანწით, შეუსვენებელი ღორმუცელობით გამოხატავდეს?!

მარტო „დი-ნა-მოს“ კაჭკაჭისებრი ძახილით კარზე მომდგარ მტრებს მოიგერიებ?

და მერე როგორ მტრებს? თეთრი ბაირაღებივით მეგობრებად მოსულთ, უაბჯროს და უიარაღოს, რომელთა თოფი და თოფისნამალი მიდარაჯებაა, როდის მიიძინებ მარადის, რომ შენს ნასახლარზე დასახლდნენ, შენ მიერვე ჩამქრალი კერა ხელახლა მოანთონ და ცამდე კოცონი გააჩაღონ, რათა მის ირგვლივ იმღერონ და იცეკვონ,

ზოგმა „წინწინაქი“,

ზოგმა „ჯუჯალარი“,

ზოგმაც — „სიმდი...“

...სიტყვა სხვა არის, საქმე სულ სხვაა,
სხვა უდევთ გულში მათ დაფარული,
ხრიკია მხოლოდ პოლიტიკური —
ძმობა, ერთობა და სიყვარული.

აკაკი.

ქართველები ნაციონალისტები არიანო...

ნეტავი ვიყოთ, ნეტავი ვიყოთ!

საუბედუროდ, ბუნებით, ჩვენ — ვიმეორებ! — ბუნებით, თანდაყოლილი სისხლით, ყოველგვარი „ზემოდან“ ჩაგონების, ყოველგვარ „პოლიტიკურ-იდეურ-ალმზრდებლობით“ აგიტაცია-პროპაგანდის გარეშე ინტერნაციონალისტები ვართ. ასეთნი ვიყავით მანამდეც კი, ვიდრე ეს სიტყვა მსოფლიოს რომელიმე ენაში შემოიჭრებოდა.

ეს ჩვენი დიდი ღირსება ამავე დროს ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურებაა, — ამიტომ არის, რომ თბილისი, ჩვენი დედაქალაქი — ჯერ კიდევ როდის თქვა ეს გაბადრული სიხარულით მიქოიანმა ერთ-ერთ ოფიციალურ სხდომაზე! — ინტერნაციონალური ქალაქია, ამიტომ არის, რომ საქართველოში ასამდე სხვადასხვა ეროვნება გულდამშვიდებით ცხოვრობს. ისინი მხოლოდ გუშინ, მხოლოდ ჩვენს „ჰეროიკულ-ინტერნაციონალურ“ ხანაში არ ჩამოსახლებულან აქ, — ათეული და ასეული წლების წინათ, და არასოდეს მათ ქართველი ამოყლევით არ დამუქრებია, არ აუყრია, თითიც არ დაუკარებია... ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, მაშინ ჩვენი სამშობლო ასე არც აჭრელდებოდა.

მერედა, რით გვიპასუხეს ჩვენმა ერთხანს სტუმრებმა და მერე და მერე თანამოსახლეებმა? მადლობით? ვითომ?!

ეს იყო ამ ათიოდე წლის წინათ... ერთი ქართველი ლიტერატორის ოჯახში ერევნიდან ჩამოსული, მაშინაც და ახლაც, ერთ-ერთი იქაური თეატრის დირექტორი, ასლამაზიანი, გავიცანი. მან სუფრაზე — არამთვრალმა და არა სადღეგრძელოს თქმისას, ღიმილით და გულწრფელი ტონით თქვა:

— Хороший, добрый вы народ, грузины. Вот вы терпите у себя полмиллиона армян, а мы... В Ереване, в «Интуристе» работал один Карселадзе... Всего один-единственный грузин во всем городе! Но пока мы его не вытурили, никак не могли успокоиться.

კიდევ კარგი, ამან რაღაც საქებარ-მადლობისებური ერთხელ მაინც ამოშაქრა, სხვები კი...

...1970 წლის საკავშირო აღწერასთან დაკავშირებით, ახალქალაქში დაბადებულმა და გაზრდილმა, მოსკოვში სომხეთის მწერალთა კავშირის მუდმივმა წარმომადგენელმა, გრიგორი მანასიანმა... თანამდებობაც ხომ იმაზე მეტყველებს, რომ ეს უკვე ხანში შესული კაცი ჭკუადამჯდარი, დაკვირვებული, საქმეში ჩახედული ინტელიგენტი იქნება; ის, მართლაც ასეთია და „მართლაც ასეთმა“ საუბარში, უეცრად გაცხარებით მისაყვედურა:

— Вы, грузины, во время переписи в Тбилиси, двести тысяч армян скрыли!..

გითხრათ სიმართლე, მე დიდად მაინცდამაინც არ გავცეცებულვარ, არა იმიტომ, რომ მანასიანი რეგვენია, — არა „სხვა საქმეში“ ჭკვიანი და ბრძენიცაა, ოღონდ „ჩვენს

საქმეში“, „ჩვენს საქმეში“, რა ქნას „საწყალმა“, „ამირსპასალარ“ ვერმიშვევივით ქეშმარიტი სომეხია...

ჩვენ, „გიჟ-ვრაცუები“, გონს, საერთოდ, გვიან მოვდივართ, და მეც მხოლოდ ხანგრძლივი პაუზის შემდეგ შევეპასუხე:

— Как же это могли мы скрыть двести тысяч армян, когда от советской власти даже того не скроешь, сколько яиц снесла та или иная курица?!

არ ვიცი, „გიჟ-ვრაცუას“ პირობაზე, მოსწრებულად ვუპასუხე თუ არა, ოღონდ ეს კი ახლაც მახსოვს, რამდენიც არ ვეფიცე „ღმერთმანი — ей-богу-ტერ-ასტვაც“, არ დაგვიმალავს-მეთქი, მაინც ვერ დავარწმუნე, რომ ორასი, ო-რ-ა-ს-ი ათასი სომეხი კი არა, ორიც კი არ მიგვიკუჭავს სადმე-მეთქი... ანდა რას დაარწმუნებდი, როცა მათ, მანასიანებს, თბილისისათვის 150 ათასი სომეხი ეცოტავებათ, მიუხედავად იმისა, რომ 150 ათასი სული ეს ხომ მთელი ქალაქია, მთელი ნოვოროსიისკია, მთელი ნიკოპოლია, მთელი ქერჩია, მთელი ლენინაკანია!..

მხოლოდ რაღაც არასრულ ოც წელიწადში (1939-1958 წლებში), მარტო თბილისში ჩამოსახლდა 25 ათას რვაასი სომეხი... ჩამოსახლდნენ არა მხოლოდ ლორედან და ალავერდიდან, — ერევნის ახლომახლო სოფლებიდან და დაბებიდან, — მათ 250 კილომეტრით მოშორებული ერევანი, სადაც, როგორც ასლამაზიანი პატიოსნად გამოტყდა, ერთი ქართველიც არ დააყენეს (თუნდაც ის კაცი კი არა, მგელკაცა ყოფილიყო!)...

ოციან წლებში ახლანდელი სასტუმრო „თბილისი“ პროფკავშირის ადგილსამყოფელი იყო, მისი დღევანდელი რესტორანი კი ვრცელ სხდომის დარბაზს წარმოადგენდა, სადაც ცეცხლოვანი კრებები, ფიცხელი დისპუტები გიზგიზებდა — იმნაირი კი არა, ახლა სამ წელიწადში ერთხელ სადმე თავს რომ წამოყოფს, და თანაც, ყველა „დისპუტანტს“ ერთი საერთო „გენერალური“ აზრი აქვს!

ერთ-ერთ ასეთ დისპუტზე — არის თუ არა ღმერთი? — მახსოვს (მედიცინიდან მოგეხსენებათ, სკლეროტიკები სიბერეში ბავშვობის დროინდელ ამბებს უფრო ნათლად აღადგენენ, ვიდრე გუმინდელს) ნესტორ ცერცვაძე გამოვიდა.

ის, საერთოდ, თავისი მახვილგონივრული და რიხიანი გამოსვლებით ყოველ კრებას ამშვენებდა, და ეს ტანმორჩილი ორატორი თუმცა ბოლშევიკი კი იყო, მაგრამ ტრიბუნაზე, თავისი თეთრი წვერით, რატომღაც უფრო „მენშევიკ“ კაუცკის ჩამოჰგავდა.

არ ვიცი ამიტომ, არ ვიცი იმიტომ, ეს კია, თავის სიტყვაში პიტოევთან — „ღმერთოთა საზოგადოების“ თავმჯდომარესთან (იყო ასეთი საზოგადოებაც!) — შეკამათებისას მან საქვეყნოდ შესძახა:

— ამხანაგებო! ჩვენმა მასწავლებელმა კარლ მარქსმა მართალია თქვა — პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით, მაგრამ ის კი არ უთქვამს, — სომხებო ყველა ქვეყნისავე, საქართველოში, თბილისში შეერთდით!..

...დაახ, ჩვენს „ძმებს“ — მანასიანებს 150 ათასი ეცოტავებათ, უნდათ, რომ სამჯერ მეტი იყოს, თანაც — არის კიდევო, ოღონდ თქვენ, ვერაგი „გიჟ-ვრაცუები“, მალავთო. 150 ათასის ლიმიტი, ესეც ბევრია, მაგრამ... აჰა, შეიძლება ჩვენთვის, ქართველებისთვის, ასე თუ ისე, იქნებ გაიმეტონ. აბა როგორ გინდათ, მათ სატახტო ქალაქში...

საზღვარგარეთ იქაური სომხები რუკას, „ისტორიულ“ რუკას რუკაზე უშვებენ, სადაც „მცირე სომხეთი“, ჩვენდა საბედნიეროდ, „მხოლოდ“ გორამდე აღწევს; ცხადია, ამ საზღვრებშივე მოქცეულია „მათი“ სატახტო ქალაქიც „ტიფლისი...“

რაკი ოსმალებთან არაფერი გაუვიდათ, ფართო ლოგინი ჩვენს ხარჯზე უნდათ გაიმალონ.

ეს ამბავი, ასე წარმოიდგინეთ, გუშინ არ დაწყებულა და არც მილიარდერ გიულბეკიანს წამოუნყია. იყვნენ არა მარტო მაუზერიანი დაშნაკები, არიან წითელ სამოსელში გახვეული დაშნაკებიც.

ოციან წლებში ლენინგრადში ყოველკვირეული სახელოვნო ჟურნალი «ЖИЗНЬ ИСКУССТВА» გამოდიოდა. იმ ქარბუქიან დროს, რუსეთში, ხეირიანად თითო-ოროლამ თუ იცოდა სომეხი ვინ იყო და ქართველი ვინ იყო, საქართველო სად იყო და სომხეთი სად იყო... ალბათ, ამ „სიბნელით“ ისარგებლა ამ ჟურნალის რედაქტორმა გაიკ ადონცმა, ერთხელ მაინც მოვიკლავ გულის წადილსო და, ქრონიკის განყოფილებაში მიაბეჭდა:

«...В столице советской Армении, в Тифлисе, состоялся фортепианный концерт Эгона Петри...»

...რუსთავში, რუსულ სკოლაში ერთი ბიჭი სწავლობდა, სახელად აზატა, გვარად ველიანცი; მეშვიდე კლასში იყო, როცა დათუნაშვილმა ერთ მატჩში, „არარატის“ კარში ხუთი გოლი გაიტანა. ამით დამდულრულმა აზატამ დათუნაშვილის ფოტო იშოვა — გაადიდებინა და გაამრავლებინა (რუსთავში თითქმის ყველა ფოტოგრაფი სომეხია, ერთი რეპატრიანტიც კი არის!); ინტერნაციონალურად აღზრდილ-გამობრძმედილმა მშობლებმა კი, რაკი მაუზერი ვერ უშოვეს, შვილს გეკო უყიდეს და ვიდრე სკოლას დაამთავრებდა, ეს „ჩვენი“ ნაპიონერალ-კომკავშირელი აზატა სამიზნეში ამოღებულ „დათუნაშვილს“ უბათქუნებდა და უბათქუნებდა, თუ თვალეში, თუ ცხვირში, თუ შუბლში... დროდადრო ახლო ნათესავეებთან ერევანშიც დადიოდა და ყოველ დაბრუნებისას ამხანაგებს ერევანს ედემად უსახავდა... ერთხელ ტოლებმა ჰკითხეს, თუ ასე კარგია, რატომ საცხოვრებლად იქ არ გადახვალაო; პოტენციურმა ვაზგენ ხატის-ოგმა მათ ასეთი პასუხი გასცა:

— Мы, армяне, хитрый народ. Наша цель – рассеяться по всей Грузии и завладеть ею!

შეიძლება ამ ჩანაფიქრის თანახმად მოხდა, რომ ერთმა სომეხმა სვანეთსაც კი შეაღწია, შეიძლება ერთმა კი არა, მეტმაც, — მე მხოლოდ ის ვიცი, რომ შარშან იქ სომხურ გაზეთს ინერდა ერთი ჰაოსელი...

მესტია და სომხური გაზეთი?! შეიძლება ის „ამხანაგი“ ალპინიზმის ოსტატობის დასაუფლებლად წავიდა პირქუშ, ყინულოვან მთებში? როგორღაც მეეჭვება!

სომხები სპორტის ბევრ სახეობაში — კრივი, ჭიდაობა, სიმძიმეების აწევა, ტანვარჯიში — ბრწყინავენ კიდევ, ხოლო რაც შეეხება კლდეზე ცოცვასა და ალპინიზმს, ამათ სათოფეზე არ ეკარებიან: აბა, სადა ჰყავთ „შვილი დასაკარგავი?!“

ჩვენ კი რამდენი დავკარგეთ, ერთმა მუჟა ხალხმა რამდენი დავკარგეთ და მაინც არ ვეშვებით!.. ვითომ ჩვენ ამით — ქვეყნის თვალში — უფრო ვაჟკაცები ვჩანვართ?! თავს ნუ მოვიტყუებთ, თავს ნუ მოვიტყუებთ!..

...ეს იყო დიდი ხნის წინათ, — მოსკოვში თბილისიდან საცხოვრებლად გადასული ნაცნობი თერძი შემხვდა, გვარად მნაცაკანოვი. მივიკითხ-მოვიკითხეთ ერთმანეთი, სხვათა შორის ახალ ამბად ვამცნე ისიც, თბილისში მეტრო ამუშავდა-მეთქი. ამის გაგონება და, ჩემდა მოულოდნელად და ჩემდა განსაცვიფრებლად, დიდრონი შავი თვალები აუგიზგიზდნენ, მერე ორბიტიდან გადმოუცვივდნენ და სასტუმროს ჰოლის დაბალ მაგიდას ისე მაგრად დაჰკრა მჯიღი და ისე ღვარძლმორევით ამოიკვილა, ახლომახლო მყოფმა ხალხმა პირი ჩვენკენ იბრუნა:

— რატომ უნდა იყოს თბილისში მეტრო?!

ორმოცი წელიწადი ეს ჩვენი „მოდმი“ თბილისში, „გიჟვრაცუების“ ტყავის გაძ-

რობით დალხინებული ცხოვრობდა, არაფერს იკლებდა, არც ქართულ თონის პურს და არც ქართულ გუდის ყველს, მერე, ქისადაბრიგნილი, ჩრდილოეთს გადაიხვეწა და ახლა, სამი ათასი კილომეტრით დაშორებულსაც, გულს უპობს ის, რომ თბილისში, სადაც დაიბადა, გაიზარდა და კაცი გახდა, დიდის ვაი-ვაგლახით და ჯახირ-წვალებით, ამკარა კონსერვაციით თუ შენიღბული კონსერვაციით, თითქმის „არალეგალურად“, როგორც იქნა მეტრო გავიყვანეთ, თანაც — ნუ დაგავინყდებათ! — ნახევარი მისი ტრასა ავლაბარზე გადის...

ნამდვილი „ძმობის“ გამომჟღავნება ეს გახლავთ, და არა ის, თუ რას დაწერენ ჩვენზე „სოვეტაკან ვრასტანში“ ანდა ერევნის სომხურ პრესაში...

მადლობა „ტერ-ასტვაცს“, მეტრო მალე ერევანშიც ამუშავდება, მაგრამ არა მგონია, ის ჩემი ნაცნობი მნაცაკანოვი მის სანახავად იქ ჩავიდეს, იმის უნახავადაც მას მოსკოვში ისე, როგორც ადრე თბილისში, ჩინებულად ეცხოვრება...

ჰოდა, გინდა-არ გინდა, იძულებული ხდები საკუთარ თავს შეეკითხო, რა განსხვავებაა ამ ჭრა-კერვის რიგით ხელოსანს, უბრალო „პარტნოი“ მნაცაკანოვსა და მეცნიერული კომუნიზმის პროფესორ მნაცაკანიანს შორის, რომლის სტალინისადმი, როგორც ქართველისადმი, ხრუშჩოვის დროინდელ ცილისმწამებლურ ნაჯღაბნს თავის დროზე ი. მუჯირმა არა მარტო გონივრულად, ვაჟკაცურადაც ბღღვირი აადინა...

ორივე მნაცაკანიანი, თუ სისხლით არა, ყოველ შემთხვევაში სულით ხორცამდე უახლოესი ნათესავები, ძმები არიან, განათლებით და გამჭრიახობით — თანაბარნი.

...რევოლუციამდე საქართველოში იშვიათად თუ შეხვდებოდით ისეთ ჩვენებურ ოსს, რომლის გვარსაც ქართული დაბოლოება არ ჰქონოდა; მერე და მერე კი, რაც უფრო ხანი გავიდა და რაც უფრო „დაგვიძმობილდნენ“, ბევრმა თავისი გვარი „გაარუსულა“ და დღეს აქა-იქ თუ შეხვდებით მათ შორის „შვილს“; ოსი „ოვები“ ოს „შვილებს“ სიძულვილით უყურებენ.

ამ სამი წლის წინათ საავადმყოფოში ჩემს პალატაში ზნაურის რაიონის ერთ-ერთ ხელმძღვანელ პოსტზე მდგომი ამხანაგი ინვა (გვარს არ ვასახელებ, „რამეთუ“ არ მინდა კარიერა გავუფუჭო, თუმცა... ამის გამო გაუფუჭდება კი?!); მას ცოლად ქართველი ქალი ჰყავდა და თვითონაც ისეთი დახვეწილი, დარბაისლური ქართულით ლაპარაკობდა, რომ მოესმინა — ალბათ, იაკობ გოგებაშვილსაც შემურდებოდა.

(სხვათა შორის, ასევე შემშურდა მეც — უფრო სწორად, მემამაყებოდა, — გერმანელ ჰაინც ფენრიხის ქართული, რომლითაც ის სადოქტორო დისერტაციას იცავდა უნივერსიტეტში, — მანამდე არ მეგონა, ჩემი მშობლიური ენა ასეთი ლამაზი, ასეთი კეთილხმოვანი, ასეთი ტკბილმოუბარი შეიძლებოდა ყოფილიყო; „მხოლოდ მაშინ“ მივხვდი, თურმე რა საჯაყად ვლაპარაკობთ ჩვენც კი — ე.წ. ინტელიგენცია — „თანდაყოლილ“, ყოველდღიურ ქართულს, და რა საამოდ ჟღერს იგი — შესწავლილი ქართული, — უცხოელი ინტელიგენტის ბაგეთაგან წარმოთქმული!).

საავადმყოფოს პალატა, ისე, როგორც მატარებლის კუპე, ჩვეულებრივ, ამეგობრებს ხოლმე ადამიანებს (მეტწილად დროებით — ვიდრე გზაში ხარ, ვიდრე ავად ხარ), და ჩვენც, ოსი და ქართველი, დავმეგობრდით... „ერთობლივი“ სტენოკარდიის ბაზაზე!

ერთხელ ჩემმა თანაპალატელმა მიაბო, — არ ვიცი ნამოსცდა და შემდეგ ინანა, არ ვიცი, მე მიმიჩნია იმდენად ბრიყვად, რომ ვერ მივუხვდებოდი: რუსთაველის პროსპექტზე ერთად მიმავალ რამდენიმე ამხანაგს ძველი ნაცნობი თოგოშვილი შემოგვხვდა და თავის დისერტაციის დაცვაზე მიგვიწვია; ჩვენ უარი ვუთხარით, რაკი ისევ ძველებურად ინერება, ქართულად — თოგოშვილიო...

გ. თოგოშვილს, აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის ერთ-ერთ განყოფილების გამგეს, მე პირადად არ ვიცნობ, მაგრამ როგორც მითხრეს, ის დაკვირვებული მეცნ-

იერი და, რაც ამაზე ნაკლებ დასაფასებელი არ არის, — პატიოსანი მეცნიერი კაცია, მაგრამ „ამ ოსების“ საუბედუროდ, რაკი ის თოგოშვილია და არა თოგოვევი...

ჰმ! საინტერესოა, საქართველოს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეს, ოსს ქედიშვილს რა აკლდება იმით, რომ ის ქედიშვილია? ჩვენს თვალში — არაფერი, პირიქით — პატივისცემა და სიყვარული ემატება. „მათ“ თვალში კი...

მერე და ვინ აღვივებს ჩვენს „ჰეროიკული“ დროისათვის ამ შეუწყნარებელ ზოოლოგიურ ვნებებს? მე ზემოთ გაკვრით მოგახსენეთ ამ სფეროში ინტელიგენციისა და ვითომ ინტელიგენციის, განათლებისა და ვითომ განათლების „პროგრესულ“ როლზე...

«Южная Осетия – мой родной край, моя колыбельная песня. П я т ь т ы с я ч л е т мой народ живет на этой прекрасной земле...»

(«ЛГ», №16, 1972г.)

არ მინდა რაიმეში მოვიტყუო: „პიატ ტისიაჩს“ ხაზი მე გავუსვი...

ხედავთ? თურმე ხუთი ათასი წლის წინათ, თუბალებისა და მოსხების დროს, დასახლებულან აქ ოსები, მერე, ე-ე, სულ მე-ე-რე, ქრისტეს დაბადებიდან მრავალი საუკუნის გასვლის შემდეგ, მოვთრეულვართ ჩვენ, „ნაციონალისტი ქართველები“, დაგვირქმევია სამხრეთ ოსეთისათვის შიდაქართლი და შეგვივინროებია „ამ მშვენიერი მიწის“ კანონიერი პატრონი-ოგსნი...

მერედა, ვინ წერს ყოველივე ამას? თქვენ ჩემზე უკეთ იცით, რომ არიან მწერლები, ნამდვილი მწერლები, მწერალთა კავშირის წევრები (მცირე რაოდენობით) და არიან მომწერლოები, კავშირის ასეთივე სრულუფლებიანი წევრები (დიდი რაოდენობით; 55 მილიონიან იტალიას ოთხასამდე მწერალი ჰყავს, ხუთმილიონიან საქართველოს 480!).

ჰოდა, ამას წერს არა მწერლუკა ზაურბეკ ჯიკაევი ანდა სოსლან ქოქოევი, ამას წერს ნამდვილი მწერალი — რაც ბევრად უარესია! — ფრიად განათლებული, ნიჭიერი, როგორც იტყვიან, ყოველმხრივ ერუდირებული, მგონი პროფესორიც, ნაფი ჯუსოითი!

წერს და უბეჭდავენ პირველ გვერდზე, — მოწინავე სტატიის ადგილას! — ისეთ სოლიდურ ორგანოში, როგორიცაა „ლიტერატურნაია გაზეტა“, რომლის ტირაჟი ორი მილიონია და, მამასადამე, სულ ცოტა ოცი მილიონი მკითხველი ხომ მაინც ეყოლება!

ვინ არ იცის, რომ ამ გაზეთში, რაც კი საქართველოს ეხება, სტრიქონიც კი არ დაიბეჭდება ერთი თქვენი ახლო ნაცნობის კონტროლის გარეშე; თქვენ უკვე მიხვდით, მისი გვარი მამით გულიაა, დედით — ბჟალავა (სხვათა შორის ნეკროლოგში ამ მანდილოსნის გვარიც მიჩქმალული იყო და დაბადების ადგილიც, — აბა რა საქვეყნოდ გამოსატანია ისეთი სამარცხვინო ფაქტი, რომ უძველესი აფხაზური დამწერლობისა და ლიტერატურის გუშინწინ გარდაცვლილი ფუძემდებლის თანამეცხედრე და თანამოღვაწე ქართველი ქალი იყო).

ნაფი ჯუსოითის წელთაღრიცხვით, მე-12 საუკუნის იკორთის უნიკალური ხუროთმოძღვრული ძეგლი — ეს თავისთავად, ავტომატურად იგულისხმება, — ოსურ არქიტექტურას უნდა მიეკუთვნოს (ისე, როგორც ბიჭვინთა და მოქვი უკვე „განიკუთვნეს“ აფხაზებმა: ამათი „ისტორიული“ პრეტენზიები ძალიან წააგავს იმას, რომ ვილაც გამვლელმა შენს ისტორიულ ძეგლზე ნახშირით თავისი გვარი მიაჯღაბნოს და მერე, მისმა მოგვარებმა, წართმევის მიზნით, განაცხადონ, ამის ამგები ჩვენი პაპის პაპის პაპა იყო...), აკი ის იმ „მშვენიერ მიწაზე“ აგებული, სადაც ოსები ხუთი

ათასი წლის წინათ მობრძანებულან თურმე და მანამდე იქ მცხოვრები შუმერები და ეტრუსკები, ბაბილონელები თუ ასურელები შეუცვლიათ, ოლონდ ჯერ კიდევ ზუსტად არა აქვთ დადგენილი (დგინდება, დგინდება!), ისინი „ირონთ“ ბრძოლით ჩაბარდნენ თუ შეშინებულები კისრისტეხით თოხარიკით გაიქცნენ.

...და ეს ნაფი ჯუსოითი, ჩვენი „ერთგული მეგობარი“ და „ობიექტური“ მკვლევარი, ქართული აკადემიის წევრობის კანდიდატადაა ნამოყენებული; იმ აკადემიის, რომლის ახლოსაც არ აკარებენ დიდ ქართველსა და დიდ მეცნიერს პავლე ინგოროყვას, რომლის ერთიც, რომელიც გნებავთ, სამეცნიერო ნაშრომი მთელი აკადემიის, სულ ცოტა, ერთ მესამედს მაინც აინონის.

ეს თითქოსდა არც უნდა გვიკვირდეს: აკი სწორედ ამ აკადემიამ გააშავა ისეთი ყოველმხრივ უნიკალური ადამიანი — მეცნიერი, მწერალი, ხელოვანი — როგორიც ირაკლი ანდრონიკაშვილია (დიახ, სულით, გულით ის მუდამ და ყველგან ანდრონიკაშვილია!); მანვე შორს დაიჭირა თავი აკაკი განერელიასაგან, რომლის ტოლი საქართველოში არცთუ ისე ადვილი მისაკვლევია...

პავლე ინგოროყვას „უაკადემიკოსობა“ კი უფრო ჩვენს აკადემიას ამცირებს, — ინგოროყვას ამით არაფერი, აბსოლუტურად არაფერი აკლდება, რადგან მას შეუძლია, ფულის კულტის ჩვენს ეპოქაშიც კი — გაიმეოროს ერთი ძველი მეცნიერის გაკვირვებული ნათქვამი: „როგორ, მეცნიერმა ის იკითხოს, რამდენს მივიღებ ჯამაგირსო? მაშინ ის რალა მეცნიერია?!“

პავლე ინგოროყვასთვის „უაკადემიკოსობა“ ეს იგივეა, რაც თავის დროზე ლევ ტოლსტოისათვის იყო ნობელის „უპრემიობა“...

ჯუსოითის „ხუთი ათას წელს“ არც ერთი ჩვენი ისტორიკოსი არ გამოეხმაურა; შეიძლება მათ ეს თავშესაქცევად, სასაცილოდაც არ ეყოთ, მაგრამ დაშაქრული აბივიით ასეთი სასაცილო ამბების გადაყლაპვა ჩვენ, მერე და მერე ერთობ ძვირი გვიჯდება.

შესაძლოა, შარშან აფხაზეთი ისე არც ატროკებულიყო, რომ თავის დროზე ივანე ჯავახიშვილს, სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილს აფხაზების პირველი „მემატიანის“ აშხაცავას დიდსიციხიანი როშვისათვის გამაგრილებელი საფანელები დაედოთ (რაც ახლა ქართველების ისტორიად სალდება, ფაქტიურად ჩვენი, აფხაზების, ისტორიაა; და რაკი ქართველ პატრიოტებსაც ასე გულით სწაღიათ, ჰქონდეთ თავიანთი ისტორია, ნება მიგვიცია, თავისი ისტორია მე-17 საუკუნიდან დაიწყონ...).

არა მგონია, ამ დიდ მამულიშვილთ ნიკო მარის მორიდებოდათ, რომელმაც აშხაცავას ნაბოდვარს დადებითი წინასიტყვაობა წარუმძღვარა; თუკი ჩვენც კი ვიცით, არა სპეციალისტებმა, განა მათ არ ეცოდინებოდათ, რომ ნიკო მარი, ეს, საერთოდ, ანგარიშგასანევი მეცნიერი, თავის სამეცნიერო კვლევა-ძიებებში, დროდადრო, დაბლაციხელი გურული გლეხის დონემდე ეშვებოდა, რევოლუციამდელი გლეხის, თორემ ახლანდელი დაბლაციხელი კოლმეურნე კითხვითაც სწრაფად კითხულობს, გაკვრითაც წერს და სალადაც აზროვნებს, — იცის „ყაძახმა“, ჩაის ფოთლით სავსე რომელი გოდორი წამოიკიდოს ზურგზე, რომ უფრო მჩატე იყოს!

...დიახ, ჩვენ, ქართველებს, ჩვენსავე სახლში — სამშობლოში თუ გაგვთელავენ, — ეს ინტერნაციონალიზმია, მაგრამ პროტესტის ნიშნად ხმა თუ ოდნავ მაინც ამოვიღეთ, ეს უკვე ნაციონალიზმია.

ბრალი ჩვენი, რომ ასეთი ბუნჩულა, დამთმობი, შემწყნარებელი, კეთილი ხალხი ვართ. კეთილი ადამიანების კი, საერთოდ, არც ერიდებათ და არც ეშინიათ, — აკი იციან, ცუდს მაინც არაფერს არ გაგვიკეთებს ცხოვრების არც ერთ სფეროშიო...

სიკეთე ჩვენ, ასე განსაჯეთ, ქართველმა ებრაელებმაც კი არ დაგვიფასეს: ბევრმა მათგანმა ზურგი გვაქცია და ნავიდა, ზოგიც მიდის... მე პირადად ამას გულისტკი-

ვილით განვიცდი; ვინც გვინდა წავიდეს, ის არ მიდის, ვინც გვინდა არ წავიდეს, ის კი მიდის, თუნდაც ალთქმულ ქვეყანაში მიდიოდეს, წინაპრებთან!..

უცნაური კია, გუშინდელ წინაპრებს, რომელთა ძვლები ჯერ არ გაცივებულან, იმათ ჩვენ გვიტოვებენ და თავად გამქრალი, მითიური ძვლებისაკენ მიისწრაფვიან...

ჩვენს ქვეყანაში ზოგი რამ შეიძლება არც ჩვენ მოგვწონდეს — აკი კომუნიზმში ჯერ არ შევსულვართ, — მაგრამ ამიტომ არც რიონის ქალებს ვტოვებთ და არც ივრის ხეობას.

მე კი მეგონა, რაკი ერთი, საერთო ენა გვაქვს, საქართველო მათთვისაც ისეთივე ღვიძლი სამშობლოა, როგორც ჩვენთვისაც... ორი ათასი წლის მანძილზე მათთვის უბატონოდ ხმაც არ გაგვიცია, ჩვენში ბევრმა სიტყვა „პოგრომის“ მნიშვნელობაც კი არ იცის... შეიძლება ოდესღაც, სადღაც, ათასში ერთხელ, ბაღის კიდეზე უსაქმურად აყუდებული „კუკურია“ გაეხუმრა „ყაზარისა“, მაგრამ ეს არც უნდა გენყინოს იმ ხალხისაგან, რომელიც... გურული „მარგალი კოჩის“ დასცინის, ეს თავის მხრივ — „აბდალაის“, „იმერელი — ქვე, ქვე“ რაჭველს, „გაგრია“ კახელი — „ხოხონიკა“ იმერელს, „ტეტია“ ქართლელი...

ეს მარტო ჩვენი სენი როდია, ეს ახასიათებს ყველა იმ ხალხს, ვისაც იუმორის გრძნობა ზომაზე მეტად გამახვილებული აქვს. ასე, მაგალითად, საფრანგეთში გასკონელი ტარასკონელზე ხითხითებს, პროვანსელი შამპანელს ქირდავს და, პირიქით, იტალიაში ნეაპოლელი — ტურინელს, სარდინიელი — სიცილიელს... ხალხთა ურთიერთობაში ამას სალაღობო ადგილი უნდა ეჭიროს...

როცა 1928 წელს ქუთაისში ებრაელთა უბანი — მწვანეყვავილა — სულ ერთიანად გადაიბუგა, მთელი საქართველო, იმხანად ჯერ კიდევ ლარიბზე ლარიბი საქართველო (მაგრამ ჯერ ისევ სინდისით და პატიოსნებით სავსე!) ფეხზე დადგა, — აბა, ერთად, დავეხმაროთ ჩვენზე ლარიბ ებრაელებსო...

(„სხვათა შორის“, ახლაც კი, „უბატიოსნო“ ქართველები — გორელები, ქუთაისლები, რუსთაველები მიწისძვრისაგან ფუძეაყრილ დმანისელ აზერბაიჯანელებს სახლებს უშენებენ, მაშინ, როცა სტიქიისაგან ბევრი „დაზარალებულთაგანი“ ამ დროს, ქართველების სახელით, მსუქან საშოვარზე რუსეთის ბაზრებში დაძრწის... თითქოსდა ყველა ჩვენს სოფელში, განსაკუთრებით კი მთიანეთში, ყველა ქართველი ორსართულიანი ქვითკირის სახლებში იყოს გამოჭიმული და მათ აღარ ესაჭიროებოდეთ ქუთაისელ, რუსთაველ, გორელ მშენებელთა დახმარება, თუკი მათ, საერთოდ, ამისათვის მოცალეობა აქვთ!)

მახსოვს, მაშინ „კომუნისტში“, — მესამე გვერდის მარჯვენა მხარეს — ყოველდღე, დიდხანს, ორ სვეტად იბეჭდებოდა: შემომაქვს ამდენი და ამდენი და ვინვევ ამას და ამასო...

შეიძლება ისეთი კი არაფერი კაპიტალი შეჰქონდათ თვითონაც გაჭირვებულ ქართველებს, მაგრამ რაც შეჰქონდათ, შეჰქონდათ ნრფელი გულით, ყოველგვარ მერე შემოღებულ, ფარული თუ აშკარა ძალდატანების გარეშე... და ასეთი ხალხი, ასე ვთქვათ, ჩვენი თანამოენე, მიდის დღეს ალთქმულ ქვეყანაში, საიდანაც — მაღლობა მათ! — ხშირად გვითვლიან, თქვენ თავს რა დაგვაავინებსო, და ხშირადაც, ზაფხულობით, განსაკუთრებით ქალაქ აშ-დოდიდან, ამხნევებენ ხოლმე ჩვენს ფეხბურთელებს, აბა, ბიჭებო, თქვენ იცით, არ შეგვარცხვინოთო (ალბათ, არაბების წინაშე!).

ჩვენთვის ისინი, ბოლოს და ბოლოს, მაინც დაკარგული არიან, ყოველ შემთხვევაში მომავალ თაობას, მათ შვილებს საქართველოს ხსენება ისე აუჩქროლებთ გულებს, როგორც ახლა ჩვენ — ლაპლანდია ანდა ფიჯის კუნძულები...

თქმა არ უნდა, ყოველივე ეს სანყენია, და მით უფრო სანყენი ის არის, რომ ზოგიერთი მათგანისათვის ეს „ალთქმული ქვეყანა“ ვენის გარეუბნებში და ნიუ-იორკის

მანჰატენში ამოყვავილებულა.*

ოში მუდმივად ცხოვრობს ერთი თავმდაბალი პოეტი, ამავე დროს კარგი ქართველი პოეტი დანიელ ხახიაშვილი:

საქართველოს სივრცე არ კმაროდა განა, —
ნეტავ რას მოგცემდა სხვა მზე, სხვა ქვეყანა?..

...ამას წინათ ჩვენს ტელევიზიაში ოსი მწერლები გამოვიდნენ ნაფი ჯუსოითის მეთაურობით. შიდა ქართლში, რამდენიმე საუკუნის წინათ, ჩვენ მიერ ღია გულით მიღებული და ჩვენ მიერ შევრდომილი ხალხის შვილები მთელი საათის განმავლობაში თითქმის სულ რუსულად გველაპარაკებოდნენ (ზოგი — გამართულით, ზოგიც — კოჭლით, თუმცა ამ შემთხვევაში ამას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს).

კი, მაგრამ... როგორ ფიქრობდნენ ჩვენი ძვირფასი სტუმრები, ამით ისინი უფრო ძვირფასნი გახდებოდნენ ქართველი ტელემაცურებლებისთვის?

(ეჭვი ამაში ერთი წამითაც არ შეგეპაროთ — საქართველოს ტელევიზიის გადაცემებს, გარდა ფეხბურთის მატჩებისა, არასოდეს, არასოდეს არაქართველი მაცურებელი ერთიც არ უყურებს; კონტროლის მიზნით, შეიძლება საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე მდივანი გენადი კოლბინი უყურებდეს ხოლმე).

მე ვიცი, რომ რუსული ძმობის ენაა, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ საქართველოში ქართული სახელმწიფო ენაა, და თუ ეს მართლაც ასეა და ეს არ არის ფიქცია, მაშინ, მით უმეტეს, რაკი კრასნოდარიდან ასე დაშორებით ცხოვრობ და ცხოვრობ შუა ქართლში, გორთან ახლოს...

სხვათა შორის, ესეცაა მთავარი მიზეზი იმისა, რომ „ჩვენი“ ოსები ასე მყარად ინარჩუნებენ დედაენას, — ჩრდილოეთ ოსეთში კი, როგორც თვითონ იქაურმა ოსებმა გულისტკივილით მიაჩნეს, სოფლადაც კი უკვე თითქმის სულ რუსულად ლაპარაკობენ, ჩვენს ენას დღითი დღე ვკარგავთ...

დიახ, ასე გვიმადლიან სულ ახლახან „გამოყოფილი ძმები“ — „ცხოვრებოვენი“...

სწორედ ამაზეა ნათქვამი... მაგრამ ის უცენზურო გამოთქმაა და არ ღირს აქ მისი მოყვანა, ისე მას, ამ გამოთქმას, ოსებიც კარგად იცნობენ.

...ვინც საზღვარგარეთ მოგზაურობს და საქართველოში შავი ზღვით ბრუნდება, ალბათ უკვე ბოსფორის სრუტიდან შეამჩნევს, გაგრაში კორტოხზე წამოჭიმულ სანატორიუმის თავზე ცხრამეტრიან წარწერას „Армения“, მასზე ქართულ წარწერას კი, იმავე მთის ძირიდანაც ტელესკოპითაც ვერ წაიკითხავ.

ასევე მიბჭურულია აფხაზურადაც „არმენია“, მაგრამ ეს აფხაზებს არ ანუხებთ, ოღონდ რაიმე ქართული არ ჩანდეს და მთელ „თავიანთ“ სანაპიროზე, თუ გინდა, მთელი 140-ათასიანი კიროვაკანი ჩასახლებულა.

ეს იმ დროს, როცა მათ, აფხაზებმა და „აფხაზებმა“ (ეს ის „აფხაზებია“, რომელთა არცთუ ისე შორეული წინაპრები მეზობლებს იჭერდნენ და მწევრებივით ოსმალეთის ბაზარზე ყიდდნენ!) მთელი მოსკოვი შეანრიალეს და აამტუტეს, — საფოსტო კონვერტზე „აფხაზეთის ღირსშესანიშნაობათა“ ამსახველ სურათებზე ქართული წარწერები თავიანთ ეროვნულ ღირსებათა დამცირებად მიიჩნიეს და მიაღწიეს იმას, რომ ერთი ხელისგულის ოდენა კონვერტზე წაენერათ აფხაზურად „Грузинская ССР, Абхазская АССР“.

თქმულა კი სადმე ასეთი დანანევრება?! მთელი კონსტიტუცია ხომ არ მოთავსდება საფოსტო კონვერტზე?!

*გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ეს ჩემი სევდიანი მოსაზრება, საბედნიეროდ, ბოლოს და ბოლოს არ გამართლდა: ისრაელში წასულმა ქართველმა ებრაელობამ გაუგონარი მაღლიერება გამოიჩინა და იჩენს მისთვის მართლაც მოძვე ქართველი ერისადმი.

ბავშვს ჰკითხეს, რატომ ტირიო და... თუმცა ამ ანდაზას თქვენც კარგად იცნობთ. ...სულ ახლახან „ლიტერატურნაია გაზეტაში“ (4.05.77) ეროვნებით სომეხის, ისე კი სულ პატარა, პა-ანანა, მაცვანცვალა რუსი მწერლის ლ. გურუნცის მოთხრობა დაიბეჭდა (რომელი ხალხის მწერალი ხარ, ამას ეროვნება კი არ განსაზღვრავს, განსაზღვრავს ენა, რომელზეც წერ; გოგოლი ეროვნებით უკრაინელია, მაგრამ „მწერლობით“ რუსი მწერალია. ჯობიერ კონრადი (კოჟენიოვსკი) ინგლისელი მწერალია, თუმცა ეროვნებით პოლონელია; გიორგი გულია რუსი მწერალია, თუმცა თავგამოდებით „აფხაზობს“, — ტოლსტოისა და დოსტოევსკის ქვეყანაში, რასაკვირველია, ეს უფრო ხელს აძლევს).

ამ მოთხრობის ერთ-ერთ პერსონაჟს, სომეხს, საროიანს, ლენინაკანელი „რუსი“ გურუნცი ათქმევინებს: *«И наш полководец Багратион неплохо сражался с Наполеоном»*,

ხედავთ? პეტრე ბაგრატიონი თურმე... პეტროსა ბაგრატიონი ყოფილა! პეტროსა ივანეს ძე! და ძმაც მისი, ცხადია, რევაზ ივანეს ძე!..

და ეს იწერება მას შემდეგ, როცა ასე სამარცხვინოდ გახმაურდა ვერმიშევე-ვერ-მიშიანის „ამირსპასალარი“, „ისტორიული რომანი“, რომელიც შეუნიღბავად შეურაცხყოფდა ქართველი ხალხის ეროვნულ პროფილს და რომელმაც ასე ალაშფოთა მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობა.

მაგრამ სომეხი აბა რის სომეხია, რომ ქართველების მიმართ მტკიცედ და ბოლომდე უმადური არ იყოს! როგორც დღიდან გაჩენისა, სისხლში გვაქვს ჩვენ გამჯდარი სხვა ერებისადმი პატივისცემის გრძნობა, ასევე სისხლში აქვთ მათ გამჯდარი სიძულვილი ქართველებისადმი, ოღონდ ესაა, ზუსტად არც კი ვიცით, — რატომ, რისთვის, რა დანაშაულისთვის?

არ ვიცით ზუსტად, თორემ მიახლოებით, რა დანაშაულიც მიგვიძღვის მათ წინაშე, ეს, მგონი, ვიცით: რატომ გვიდგას აქამდე პირში სული და რატომ ვცხოვრობთ ჩვენს ქვეყანაში, ჩვენსავე სამშობლოში, ჩვენსავე ტერიტორიაზე...

სომეხები, მიუხედავად იმისა, რომ, საერთოდ, ნიჭიერ ხალხებს განეკუთვნებიან, და ამავე დროს არც უჭკუონი არიან, ისინი ჩვენს მიმართ იმდენად მყრალი შოვინიზმით არიან გამსჭვალულნი, ნებისთუ უნებლიეთ, ზოგჯერ ანეგდოტურ სირეგვენემდეც კი ეშვებიან, და მას მაინც თავგამოდებით ებლაუჭებიან.

— (ჭკუა და ნიჭი, ერთდროულად, საკმაოდ იშვიათად შეერწყმის როგორც ცალკეულ ინდივიდუმს, ისე მთლიანად აღებულ ხალხსაც; შეიძლება ადამიანი ნიჭიერი იყოს და ჭკუა აკლდეს, შეიძლება ჭკვიანი იყოს და ნიჭი ღალატობდეს).

დავანებოთ თავი როგორც მოძველებულ „დიდწვერებიან“ ანეგდოტებს — მამტო-ცის მიერ ჩვენთვის „ნაბოძებ“ ანბანს, „ამოტ რუსთავიანს“, „ზახარ ფალიანს“ (ალბათ გახსოვთ — „არარატის“ მოთამაშე, მერე კი მწვრთნელი, თურმე „ზახარა“ ფალიაშვილი! მისი პაპის ბიძაშვილი ყოფილა! შედარებით ახალსაც — „კოტრიკ მარჯანიანს“...

(„ამის“ სახელობის თეატრის იუბილეზე, ფილარმონიის დარბაზში, ორი ათასადმე „ცოცხალი“ მაყურებელი და, ალბათ, მილიონამდე ქართველი ტელემაყურებელი თავიანთ მილოცვა-მისალმებაში ქარაგმულად კი არა, — ურცხვად „გაგვანათლეს“: *«..марджан — по — армянски значит коралл»*-ო, თითქოსდა ქართულში მარჯანი... მარგანეც ნიშნავდეს, ანდა ის, საერთოდ, სომხური სიტყვა იყოს, — თურქულია და ორივე ენაში თურქულიდან შემოვიდა, ისევე, როგორც თურქულფალაური „დროშა, ოჯახი, ჭეშმარიტება“, იოსებ ნონეშვილმა ჰაოსისა და ქართლოსის დასანათესავებლად რომ „ამოაჩინა“ და ლადარივით მხურვალე ლექსი უძღვნა)...

მე მინდა სულ ახალთახალი ანეგდოტი გიამბოთ, თუმცა... ეს ჩვენთვისაა ანეგდოტი, მისი ავტორისათვის კი ხალასი, ისტორიული სიმართლეა, საყოველთაო აღიარებას რომ ელოდება...

იყო ასეთი კაცი, არმენაკ მარტიროსის ძე ბაბაიანი... იყო-მეთქი, რადგან ახლა ის შეიძლება უკვე ბაბაიანცია; მან კარგი, კეთილი საქმე გააკეთა: შეკრიბა და ცალკე წიგნად, ბიბლიოგრაფიული ცნობარის სახით გამოსცა ყველაფერი ის, რაც კი საერთოდ რუსთაველზე დასტამბულა 1970 წლამდე.

დამეთანხმეთ, ამას დიდი ქექვა უნდოდა, უშრომლად ეს საქმე არ გაკეთდებოდა, ჩემი არ იყოს, თქვენც, ალბათ, პირადად გამოგიცდიათ, ხელის გაუხმრევლად ნაც-არიც არ გაიქექება.

ჰოდა, ამისათვის ჩვენგან ბაბაიანს მადლობის მეტი აბა რა ეთქმოდა! მეც ავდექი და ვუთხარი... ამ საუბრის დროს, მოსკოვში, მანასიანის ოთახ-კაბინეტში, ამხანაგმა არმენაკამ, არცთუ ისე მორიდებით შემომაპარა:

– Сталин был армянин!

თითქოს თავში დამკრესო, ისე შევცბი: ყველაფერი გამეგონა, გამეგონა, რომ ტუპოლევს სომეხია (ანდრეი ანდრეევიჩ ტუპოლიან!), გამეგონა, რომ ავსტრიელი დირიჟორი ფონ-კარაიანი სომეხია, ფუტბოლისტი, გუცუღი მუნტიანი სომეხია, კოლუმბიც სომეხია (კოლუმბიან!), მაგრამ თუ სტალინიც სომეხია...

მართალი გითხრათ, სტალინს ასე იოლად ვერ შეველიე, მაინც ვერ შეველიე იმ სტალინს, რომელიც ადრეული ყმანვილობიდანვე თავში მიტყაპუნებდა, როგორც მღვდლის შვილს, მერე, ჭაბუკობაში, ტყაპუნებიდან ჩაჩქუნზე გადავიდა, — ხალხის მტრის ძმა ხარო (დააპატიმრეს ქართული ენისა და, საერთოდ, ქართული ლიტერატურის არმცოდნის არშალუის არშარუნის პირდაპირი მითითებით და უშუალო ხელის დადებით, რათა, მერე, თვითონ მას, არშარუნს, დარჩენოდა მოსკოვში ქართული მწერლობის ერთადერთი მცოდნის მონოპოლია; სხვათა შორის, ახლაც ცოცხალია, — გადაუხადეს იუბილეები დაბადების 60, 70, 75-ისა და 80 წლებთან დაკავშირებით, როგორც „უმნიკვლო კომუნისტ ლიტერატორს“), ძმას მალე „ხალხის მტერზე“ ხუთი დღის გათხოვილი დაც მიაყოლეს და... ცოტა მოგვიანებით, რაკი ამდენი ჩვენი მტრებით ყოფილხარ გარემოცული, არც შენ იქნები ჩვენი მეგობარიო და... მეც მათ გზას გამაყოლეს, ოღონდ ესაა — გრძელი გზით „ნამგზავრი“ მე ცოცხალი მაინც დავბრუნდი, ოღონდ, ვაი ასეთ დაბრუნებას, — მერეც, დიდხანს, როგორც „ნარეპრესირებულს“ ზედ ყურის ძირში შიშის ზარებს მიზაზუნებდნენ და მიზაზუნებდნენ...

და მაინც, ჩემი ცხოვრებისა და ბევრი, ბევრი ჩემი ახლობლის ცხოვრების გამაუკულმართებელი არ მინდოდა უბრძოლველად ბაბაიანის ხელში ჩამეგდო:

– А какие же у вас основания считать Сталина армянином?

– Как какие! Ведь отец Сталина работал у Адельханова! А кто был Адельханов? Армянин! А разве принял бы он грузина на работу при тогдашнем избытии рабочих рук?!

ასე და ამგვარად, ფორმალური ლოგიკის მოშველიებით მომერია არმენაკ მარტიროსოვიჩ ბაბაიანი, ოღონდ ესაა, ძალაუწებურად საკუთარი გულის ნადებიც გამომამუღავნა, რომელი სომეხი მიიღებდა — თანაც თბილისში! — ქართველს სამუშაოზეო...

რაკი იქვე მდგომ კედლის სარკეში არ ჩამიხედავს, არ ვიცი, ამ უთანასწორო პაექრობის დროს რა ფერი დამედო, — ალბათ ტუფის ფერი, აკი ბაბაიანს, როგორც ჩანს, შევეცოდე, როგორც მოაბდლო ხალხის შვილი და ნახევარი ნაბიჯით გალანტურად უკან დაიხია:

– Нет, я не говорю, что у Сталина и мать была армянка... Сталин только наполовину армянин.

ბაბაიანს მე, რაკი „პალავინა“ მაინც დაგვიტომო, დიდი მადლობა გადავუხადე და სიხარულით აყლოჭინებული გავეცალე, — ღმერთო, რა ბედნიერი ვარ, რა ბედნიერი ვარ, ღმერთო, რომ არაფრით არ გამოვიჩინე და დიდი კაცი არა ვარ, თორემ სომხები მეც ხომ მიმიტაც-მიმიტვისებდნენ-მეთქი...

ისე კი — განა ამას კიდევ მტკიცება უნდა?! — ბაბაიანი შოთა რუსთაველისათვის თავს არც აიტკივებდა, რომ ის მას, გულის სიღრმეში და მის გარეთაც, „აშოტად“ არ მიაჩნდეს...

და ის, ამ „ისტორიული სიმართლის აღდგენისათვის“ ბრძოლის სფეროში — საბჭოთა სინამდვილეში — პირველი მაინც არ არის, აკი ომამდე ეს აზრი საკმაოდ გამჭვირვალედ გამოთქვა ჰაოსის სხვა შთამომავალმა, დანდუროვმა, რომლის დაშნაკური ტვინის ნალიტინევი, სტალინის პირდაპირი განკარგულებით, აიკრძალა კიდევ (სამ-ნუხაროდ, ჩვენს დროში კი 65 ათასიანი ასეთივე დაშნაკურ „ამირსპასალარს“ ცეცხლის მომნთები არავინ გამოუჩნდა!).

ხანდახან ფიქრობ და გიკვირს, რატომ არ უფიქრდებიან თვითონაც, სომეხთა ქუის კოლოფები — ამ სიტყვის ირონიულობის გარეშე! — იმ გარემოებას, რომ თუკი „სომეხმა“ რუსთაველმა, მე-12 საუკუნეშიც კი, არჩია თავისი გრანდიოზული პოემა (ხომ ეცოდინებოდა რას ჰკიდებდა ხელს?) ქართულ ენაზე შეექმნა, და არა სომხურზე, ეს ხომ იმის დადასტურებაა, რომ იმ დროს ენა ქართული და, საერთოდ, ქართული კულტურა, მაშასადამე, ბევრად მაღლა მდგარა, ვიდრე სომხური?! რატომ ითხრინან თავისივე ხელებით სამინე ორმოს?!

საინტერესოა და, თანაც, ერთთავად სასაცილოც კია, რომ სომხები, ვისზედაც ასე თუ ისე კიდევ შეუძლიათ რალაც პრეტენზია განაცხადონ, მას ჩვენ „მთლიანად“ გვითმობენ; არცაა გასაკვირი: დიდმა ილიამ მათ „ქვათა ლალადით“ ისეთი ნივრით და წინაკით შეზავებული მატიტელა მიართვა, რომ ამის მერე მეორე თავი საჭმელი აღარც მოუთხოვიათ...

და თუ ამას წინათ ერევანში, მთელი 60 წლის მანძილზე პირველად, ილიასადმი მიძღვნილი საღამო გაიმართა. ეს მხოლოდ იძულებითი ღონისძიება იყო, ჩვენი „ძმობის“ თვალისასახვევ ატრიბუტებს რომ განეკუთვნება.

...ბაბაიანი, მე მგონია, მაინც იშვიათი გამონაკლისია, ბევრი მისი თანამემამულე არათუ ითვისებს და ისაკუთრებს სტალინს... ათი წლის წინათ, პერედელკინოში, ერთი უკვე საკმაოდ ხნიერი ქალი ზიზღით სავსე ხმით მიმტკიცებდა:

— Сталин собирался выселить нас!..

ეს კი გამეგონა, ხრუშჩოვს ჩვენი, ქართველების, გასახლება უნდოდაო, მაგრამ სომხების?.. ისიც სტალინს?

— Кого выселить? Вас? Армян?

Да, да, нас, армян!!! — ალბათ უფრო მეტი დამაჯერებლობისათვის დააზუსტა კიდევ: — Выселить в Северный Казахстан!..

ჩემდა სავალალოდ, პირველად მხოლოდ მაშინ გავნათლდი და გავთვითცნობიერ-დი „კლიმატურ-გეოგრაფიულად“: რაკი „სომეხთჭამია“ სტალინის სომხეთის აყრა და გადასახლება (ცხადია, მთლიანად — ძალღებიანად და კათოლიკოსიანად!) „სევერნი“ ყაზახსტანში განუზრახავს, მაშასადამე, ეს „სევერნი“ ყაზახსტანი ყარაყუმსავით უდაბური ადგილი და იაკუტიაზე უფრო ცივი მხარე იქნება-მეთქი.

თქვენ არ გეგონოთ, ან განსვენებულ, როგორც გამიგია, კარგი პოეტის აშოტ გრაშის ქვრივი (მაშინ ცოლი) უბრალო „პარტნიხა“ სირუშა იყოს ანდა „მანიკურშიცა“ ოფელია, — ერევნის ბრიუსოვის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი

გახლდათ, ახლა, ალბათ, უკვე პროფესორია...

ჰოდა, აი ასეთ „საუკუნო ხსენებას“ უთვლის, კვირაში ერთხელ მაინც, პროფესორი მარგარიტა ლევონოვნა ათებაკიანი იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს... იმ სტალინს, რომელმაც სომხებს, ქვა-ლორღის ნაფუძარზე, მძლავრი რესპუბლიკა შეუქმნა, რაღაც სამ ათეულ წელიწადში სატახტო მინური სოფელი — ერევანი ევროპულ ქალაქს დაამსგავსა და — მარტო ეს რად ღირს! — სამასი ათასამდე — გაამახვილეთ ყურადღება! — სამასი ათასამდე სომეხი — რეპატრიანტი ჩამოიყვანა მსოფლიოს შორეული კუთხეებიდან ომის შემდგომ, ისედაც საერთო გაჭირვების წლებშიც კი!..

(კონტრასტისათვის: ჩვენ კი სულ აგერ ახლა ძლივს მოვაბით თავი და ირანიდან რაღაც ოციოდე ფერეიდნელი ოჯახი ჩამოვიყვანეთ და, რაკი ეს უკვე სხვა თემაა, მხოლოდ გაკვრით შევნიშნავ: რომელიღაც ზემდგომი ბრძენის რჩევა-განკარგულებით დავესაქსეთ, ზოგი სად დავასახლეთ და ზოგი სად — საგარეჯოში, ჩუმლაყში, ვაზისუბანში...)

ერთმა ჭკვიანმა ფერეიდნელმა გულისწუხილით მითხრა: „...ახლობლები ერთმანეთს დაგვაცილეს, ვერ მივსულვართ, ვერ მოვსულვართ; ამას იმიტომ ვაკეთებთ, რომ არ გავთათრდეთ... იჰ! იქ, ირანში, არ გავთათრებულვართ და აქ, საქართველოში, გავთათრდებოდით?!“

მართლაც! შაჰ-აბასმაც კი ათასობით წარეკილ ქართველთ საცხოვრებლად ერთი ადგილი მიუჩინა).

იმავე პერედელკინოში — ეს უკვე „გუშინდელი“ ამბავია! — თბილისში მცხოვრები მწერალი ასლანიანი შარშან ერთ ქართველ პოეტს შუბლშეკრული უსაყვედურებდა, რა არის, თბილისში საიათნოვას ქუჩა ასე პატარაა და აკაკი წერეთლისა, კი გრძელია, თანაც პროსპექტით (უფრო რომ მერწმუნოთ, მინდოდა აქ ამ ჩვენი პოეტის გვარიც დამესახელებინა, მაგრამ ის კარგა ხანია აღარ შემხვედრია, არადა, ნებადაურთველად მისი გვარის ხსენება „არმეტაქტება“*).

ხედავთ? — „ჩვენს ძმასა და მეგობარს“, მკრტიჩ სეროფოვიჩ ასლანიანს, ჩვენსავე დედაქალაქში, ჩვენი დიდი ეროვნული პოეტის სახელობის ქუჩა ძალიან გრძელად ეჩვენება, მოკლე უნდა იყოსო.

მე არ ვიცი, რამოდენა მწერალია თვითონ ასლანიანი, — „დიდოდენა“ მწერალი, ჩემი ფიქრით, თავის სამშობლოში და თავის ერის შუაგულში უნდა ცხოვრობდეს, და არა იქ, სადაც იძულებითი ასორტიმენტის სახით, თუნდაც ტომებს გამოგიცემენ, — და არც ის ვიცი, თვითონ ის „რამსიგრძე“ ქუჩას იმსახურებს. რაც შეეხება საიათნოვას, მას ქართველების სიყვარული და პატივისცემა არც ერეკლეს კარზე აკლდა და არც ჩვენს დროში აკლია.

...თუმცა „სომხური საკითხი“ ჯერ კიდევ არ მომითავებია, მაგრამ რაკი მან „ქუჩები“ გადამისროლა, ვისარგებლებ შემთხვევით და ამასთან დაკავშირებით ამასაც ვიტყვი, — არა მარტო სომხებია ჩვენ მიმართ უმადურები, თვითონ ჩვენცა ვართ მათზე არანაკლებ უმადურები, ოღონდ... საკუთარი თავის წინაშე!

თუკი ქუჩის გამორჩეულობით ფასდება ამა თუ იმ ადამიანის ღვაწლი და დამსახურება ერისა და სამშობლოს წინაშე; და ეს მართლაც ასეა ყველა კულტურულ ქვეყანაში, მაშინ, ჩვენთვის, განა დიდად სასირცხვილო ამბავი არ უნდა იყოს ის, რომ თბილისში ჩვენი დიდი მწერლის, ჩვენი პირველი დიდი რომანისტის, მიხეილ ჯავახიშვილის სახელობის ქუჩა — სულ დიდი 50 მეტრისა იქნება, იქ მდგომი ერთი სახლით?!

თბილისში ვისაც არ უნდა ჰკითხოთ — გნებავთ სანაძლეოს ჩამოვალ ერთით ასზე! — სადაა-თქო მიხეილ ჯავახიშვილის ქუჩა, ერთიც ვერ მიგითითებთ; არათუ ცენტრში მცხოვრებნი, თვით „ამ ქუჩის“ ბინადარნიც კი შეცბუნდებიან, აკი მათი სახ-

*გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ახლახან გარდაცვლილი ალექსანდრე ბეგაშვილი.

ლი სხვა ქუჩას განეკუთვნება.

კი, მაგრამ... ეს მითხარით, თბილისში იყოს პეკინის ქუჩა და არ იყოს მიხეილ ჯავახიშვილის ქუჩა?! ქალაქის ცენტრში, რუსთაველის თეატრის მახლობლად, იყოს ათარბეგოვის ქუჩა და სადღაც მიკარგულში იყოს ახმეტელის ქუჩა, ქუჩა იმ კაცისა, რომელმაც ჯერ კიდევ ნახევარი საუკუნის წინათ ქართული თეატრის ელვარებით პირველმა აუბრჭყვიალა თვალები მსოფლიოს გამოჩენილ თეატრალურ მოღვაწეებს და გაახარა სტალინი, რომ ის სრულებითაც არ არის ნახევრად ველური ხალხის შვილი, როგორაც ამაზე მაშინ საზღვარგარეთ სისინებდნენ მისი ავისმსურველები?!

თბილისში იყოს პეროვსკაიას ქუჩა და არ იყოს ივანე გომართელის ქუჩა?! პეროვსკაიას ქუჩა არ არის მოსკოვშიც კი, და ჩვენ ასეთი რა ვალი გვაქვს იმ ქალის, თუნდაც ღირსეული ქალის წინაშე, რომ ქუჩას, სადაც ივანე გომართელი ცხოვრობდა და ათეული წლობით მოღვაწეობდა — ისე კი არა, როგორც ახლანდელი ექიმების აბსოლუტური უმრავლესობა „მოღვაწეობს“! — პეროვსკაიას სახელი ერქვას და არა მისი?! უფრო მეტიც: იმ სახლის გვერდით, სადაც გომართელი ცხოვრობდა (№21), არის დიმიტრი გულიას, ორი წლის იქ ცხოვრების აღმნიშვნელი დაფა, მაგრამ არაფერი არ არის აღნიშნული იმ სახლზე, რომე...

არ იფიქროთ, მე გულიას რამეს ვერჩოდე, — იყოს, ბატონო, და არის კიდევ, მაგრამ რატომ არ უნდა გამოჩნდეს ივანე გომართელი იმ სახლის წინ და იმ ქუჩაზე, სადაც, საქართველოს ყოველი კუთხიდან ჩარდახიანი ურმები მოედინებოდნენ ჯადოქარ და ჰონორარის „აქეთ ჩამჯიბავ“ ექიმთან, და არა მარტო ექიმთან, — მწერალთან, კრიტიკოსთან, პუბლიცისტთან, დიდ მამულიშვილთან?!

მერედა ასე უნდა დავაფასოთ — მით უმეტეს ჩვენი ზნეობრივად დაცემისა და დაკნინების ჟამს — სამაგალითო, გუშინდელი წინაპრები?! ეს არის ჩვენი მამულიშვილობა, ჩვენი პატრიოტიზმი?! მარტო „დინამო, დინამო“ ვიძახოთ და ერთმანეთს ცხვირპირი დავამტვრიოთ „დუბლიონკების“ განაწილებისას, როგორც ეს მოხდა, მაგალითად, ერთ-ერთ შემოქმედებით ორგანიზაციაში, რომლის მსგავსი ტრაგიკომედია, ალბათ, დასუფთავების ტრესტის მუშაკთა შორისაც არ გათამაშდება ქალაქიდან ყველაზე ბინძური ნაგვის გატანის გამო?!

რიგაში მხოლოდ სამად სამი ქუჩა აღმოვაჩინე არალატვიელის სახელობისა — ლენინის, კიროვის და სუვოროვის...

მე არ ვამბობ, მათ ზუსტად მივბაძოთ-მეთქი, მაგრამ... რასაც ბრძანებით არ გვავალებენ, იმას ჩვენით რატომ ვივალებთ?

რუსულის მცოდნე რომელი ქართველი არ მოიყრის მუხლს პუშკინის წინაშე, მაგრამ... პუშკინი და პედაგოგიური ინსტიტუტი? განა თვითონ პუშკინი არ შენუხდებოდა, რომ გაეგო მისი სახელობის გულისთვის იაკობ გოგებაშვილი თელავში გავასახლეთ? ივანე პავლოვი დიდად პატივსაცემი მეცნიერია, მაგრამ ჩვენთვის, ქართველებისათვის, ივანე ბერიტაშვილი ხომ არანაკლებ პატივსაცემია?!

ჰოდა, ახლა ესეც ვიკითხოთ — სად არის ბერიტაშვილის ქუჩა? თუ საერთოდ არის სადმე, ალბათ, „ჯანდაბაში“... სად არის დიმიტრი უზნაძის ქუჩა? არის კი საერთოდ? ეგებ იქ არის, ავლაბარში — ნახშირის, მემანვნეთა, ტიკის ქუჩების გვერდით!

ახლაც შეგიძლიათ გადახედოთ იმ დროის „კომუნისტს“, — როცა მსოფლიო მნიშვნელობის ეს დიდი მეცნიერი ნავიდა ჩვენგან (მის „ნასვლას“ კბენია მედროვეებმაც დიდად შეუწყვეს ხელი!), გაზეთში, მეოთხე გვერდის მიჭუჭყულ კუთხეში, მოათავსეს მასზე ნეკროლოგი, — აი, იმოდენა, რამოდენაც ჩვეულებრივად ნებადართულია ადგილობრივი მნიშვნელობის პენსიონერისათვის...

ნუთუ აღარ დადგა დრო, იმ „გმირული და ნათელი დღეების“ ნამოქმედარი ახლა ქუჩით ოდნავ მაინც გამოვასწოროთ?!

საერთოდ, თბილისში „ქუჩების სფეროში“ რამდენ უთაურობას არ გინდათ წაან-

ყდეთ!

საფრანგეთმა დე გოლი, ნაპოლეონის შემდეგ, ყველაზე დიდ სახელმწიფო მოღვაწედ მიიჩნია, და მაინც, მიუხედავად ამისა, როცა დადგა საკითხი მისი ხსოვნის პატივსაცემად, პარიზის ერთ-ერთ ძველ, შედარებით მომცრო ეტუალის მოედნისათვის სახელი გადაერქვათ, ამის თაობაზე პარლამენტში ცხარე კამათი გაიმართა და კენჭის ყრისას ძლივს, მხოლოდ ორი ხმის უპირატესობით, მიიღეს კომპრომისული გადაწყვეტილება.

აი, როგორ უფროთხილდებიან თავიანთ ისტორიას!

ჩვენში კი, როგორც ჩანს, ვიღაც ერთი ბაკაკური თუ სამჭკუაშვილია უფლებამოსილი ერთი ხელის დაკვრით შავი ხაზი ვარდისუბანსაც გადაუსვას და ხილიანსაც...

სულ აგერ ახლა მღეთის ისტორიულ, დიახ, ისტორიულ ქუჩას სახელი შეუცვალეს, ხორავაზე!

კი, მაგრამ, ჩვენი დროის მსახიობს ის უფრო არ შეჰფერის, რომ მისი სახელი ჩვენს დროში აღმოცენებულ ქუჩას მივაკუთვნოთ?! თუ ჯერ კიდევ ცოტაა ასეთი უსახელო ქუჩები დილომსა და გლდანში?!

მღეთის ქუჩაზე დროდადრო ვაჟა-ფშაველა ცხოვრობდა, მღეთის ქუჩაზე დინჯი ნაბიჯებით ვაჟა ჩაივლიდა ხოლმე გენიალური პოემებით გამოტენილი ხურჯინით და... ახლა ასე ვილაპარაკოთ და ვნეროთ, ვაჟა-ფშაველა აკაკი ხორავას ქუჩაზე ასე და ასე-თქო?!

რაკი სიტყვა ვაჟაზე ჩამოვარდა, ჩვენი თავსავსე მამულიშვილობის დასადასტურებლად ასეთ ფაქტსაც მოვიყვან, თუმცა... მანამდე ამას წინათ ტელევიზორში ერთი ცნობილი აკადემიკოსის (არაზუსტ მეცნიერებათა დარგში!) სიამაყით წარმოთქმულ ფრაზას გაგაცნობთ:

— ჩვენ დიდი კულტურის ხალხი ვართ!

—დრასტი, ზნაკომ, გაგიმარჯოს,
კუდა იდიომ, საითკენა?!
— ჩვენ შენი ჯავრი არა გვაქვს,
მივდივართ მარაბდისკენა...

„არსენას ლექსი“

ამ ხუთიოდე წლის წინათ, ჩარგალში ასვლისას, გამაოცა ერთმა ჯღარკმა ჯიხურმა, რომელიც ვაჟას თუმცა თითქმის მიწური, მაგრამ ყოველივე შეგნებული ქართველისათვის — უკვდავების ოქროთი მოვარაყებულ სრა-სასახლისაგან სამოციოდე მეტრის დაშორებით წამოეყუნცათ...

ამ ჯიხურში რალაც საოჯახო ხარახურა — ტაფები, ქვაბები, სამფეხები — იყიდებოდა (თუნდაც ძონეული გაყიდულიყო!)...

კიდევ უფრო გამაკვირვა იმ გარემოებამ, რომ მის ჩაჟანგულ (თუნდაც მოოქრული ყოფილიყო!) თუნუქის ფირნიშზე რუსული აჩაბაჩა ასოებით გამოეყვანათ (თუნდაც კალიგრაფიის პირველი ოსტატის ნახელავი ყოფილიყო!):

Повседневные товары

ჯერ ერთი, ამ სავაჭრო წერტს, თუნდაც „უნივერმალს“, აქ რა უნდა, რა უნდა მთის არწივის საბრძანებლის გვერდით (ჩვენ, მართალია, „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, მაგრამ... ასე უვლიან ბერნსის კარმიდამოს შოტლანდიელები?!), მეორეც, — რომელი რუსი ამოდის ამ ვეება მთებში, რომ მას რუსული წარწერით (თუნდაც მარტო რუსულით, — ქართულად კი არც ცარცითაა რამე მიწერილი) ვამცნოთ და ვანახოთ, რომ მას შეუძლია შეიძინოს აქ « Повседневные товары »?!

მართალი გითხრათ, ჩვენი დროის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას, მთელი ჩემი სიცოცხლე, ისე გავურბივარ, როგორც კურდღელი ცალთვალა მონადირეს, მაგრამ ვაჟასადმი დიდმა სიყვარულმა ამ ერთხელ მაიძულა, ჩამოსვლისას, დუშეთის რაიკომში შემეველო და ერთ-ერთ პასუხისმგებელი მუშაკისათვის მომეთხრო, ალბათ, საკმაოდ გაცხარებული ტონით, ამ უმსგავსო-შეუსაბამობაზე...

კითხვაზე, თქვენ ვინ ბრძანდებითო, მე პირდაპირ არ ვუპასუხე, ვინც „ვბრძანდებოდი“, რადგან ვიცი, მე ის ბამბა არა ვარ, რომელიც ჩხრიალებს, ჩემი სახელი კიდევ ჰო (კიტა... აბაშიძე!), მაგრამ გვარი, სულ ერთია, მას არაფერს ეტყოდა, — ვაჟას მკითხველი და მათაყვანებელი ვარ- მეთქი...

ვაჟას თქვენზე უფრო დიდი მათაყვანებელი ჰყავასო, — მიპასუხა ჩემზე უფრო გაგულისებულად, — აქ ყოველ წელიწადს ამოდიან ხელმძღვანელი ამხანაგები მწერალთა კავშირიდან და არც ერთს არაფერი დასცდენია ამ „უმსგავსობაზე“ და, თქვენ შეამჩნიეთ და მათ ვერ შეამჩნიესო?..

არ ვიცი, ის „გუმი“ თუ „ცუმი“ კიდევ დგას იქ თუ არა, ეს კია, ასეთი მარცხით დამთავრდა ჩემი პირველი და უკანასკნელი „საზოგადოებრივი ლაშქრობა“, უკანასკნელი-მეთქი, — აკი ერთხელ კიდევ თვალნათლივ დავრწმუნდი, — ჩვენს დროში უეპოლეტებოდ არაფერი არ გამოგივა, მე კი ეპოლეტები სიბერეში კი არა, ახალგაზრდობაშიც არ მიძებნია...

კიდევ ერთი-ორი სიტყვა თბილისის „პავსედნევიან“ წარწერებზე...

სახლების კედლებზე ისე მომრავლდნენ მემორიალური დაფები, როგორადაც „გამოჩენილი მოღვაწეები“.

ამ წარწერების დი-იდი უმრავლესობა ორენოვანია (ბარნოვის, უზნაძის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ნუცუბიძის და კიდევ ერთი-ორის გამოკლებით).

უყურებ ხოლმე მათ და... თან გეცინება, თან გეტირება: თქვენ, ალბათ, არც შეგიმ-

ჩნევიათ, რაკი ქვეითად მიმოსვლა არ გიხდებათ (ეს ჯანმრთელობისათვის, ცოტა არ იყოს, საზიანოა, ზოგჯერ კი სახიფათოც: ამას წინებზე ერთ-ერთი მინისტრის ერთი ნაცარქექია, უნომრო მოადგილე, ე. ი. არაპირველი, გაათავისუფლეს — ჩვენში ხომ სინდისგარეცხილ და ჯიბეგატენილ გამყიდველებსაც კი იშვიათად თუ ხსნიან, მხოლოდ ათავისუფლებენ! — და მას, ამის საფუძველზე მანქანაც ავტომატურად ჩამოერთვა: განთავისუფლების მეორე დღესვე, რაკი სანყალი სიარულს გადაჩვეული იყო, ფეხი ნაიტეხა და მთელი თვე ლოგინში იწვა მალლა ფეხაფარჩხული!), მე კი თითქმის მუდამ, როგორც რუსები ამბობენ, „На своих на двоих“ დავდივარ და წლობით ვაკვირდები, აბა ერთი მაინც, აბა ერთი არაქართველი თუ ოდესმე შეჩერდება ამა თუ იმ დაფასთან და თვალს შეავლებს წარწერას, — ამ ხნის მანძილზე ასე რომ თვალყური მედევნებინა, ალბათ, სატურნიდან გამოშვებულ მფრინავ თეფშებს უფრო ნავანყდებოდი და დავიჭერდი კიდეც ცაზე, ვიდრე ამის წამკითხველს ჩვენს ძმობით ქებულ დედაქალაქში...

და ჩვენ მაინც, აქაც, რა თქმა უნდა, ერთმანეთისადმი რევოლუციამდელი ზესტაფონური ნამხედურობით — „პრესტიჟისათვის!“ — ორ ენაზე ვწერთ, და მერე, ზოგჯერ, როგორ ვწერთ! დიდი ხნის განმავლობაში, მარჯანიშვილის ქუჩაზე, №4 სახლის კედელზე გალაკტიონის მემორიალურ დაფას „ამშვენებდა“:

«...здесь жил выдающийся поэт
Галактион Табидзе...»

«ПОЕТ...» ესე იგი „პაიოტო“, გალაკტიონ ტაბიძეო... გვიჭირს, საერთოდ, რუსული, ძალიან გვიჭირს, მაგრამ ამაზე ცოტა ქვემოთ, მანამდე კი...

(ალბათ შემრისხავთ, გალაკტიონი კი არა გალაკტიონიო. მერედა ეს, ქართული ენის ფონეტიკის თვალსაზრისით, ოდნავ მაინც მართებულია?! მისი ნორმები, თუნდაც გენიოსის ხუმტურების მიხედვით უნდა დაირღვეს? ესეც არ იყოს, განა ასე აუცილებელია, ხალხი, თავისავე სახალხო პოეტის სახელის წარმოთქმისას, სულ იმის ფიქრში იყოს, ენას კბილები როგორმე დროულად დააჭიროს, რათა ბუნებრივი „ქ“-ას ნაცვლად ხელოვნური „კ“-ა გამოცრას? სხვათა შორის, „არიფიონში“, სადაც თავს იყრიდნენ ისეთი დიდებული მოქართულენი, როგორიცაა ჯავახიშვილი, ქიქოძე, პეტრე ქავთარაძე, ქიაჩელი და სხვები, რუსული „გალაკტიონი“ ქართულ „გალაკტიონად“ გვაცნობს თავს).

...კაცი რომ ორმოცდაათს გადააბიჯებს, მერე ის სამგლოვიარო განცხადებებს ადრინდელი გულგრილობით აღარ კითხულობს, მით უმეტეს სასაფლაოს სტუმრობა, თუ ეს დიდი აუცილებლობით არ არის გამოწვეული, ბევრად არაფრად ეხალისება, მაგრამ პანთეონი მაინც სხვა არის, პანთეონს ერთგვარი სანახაობითი მხარეც მოეპოვება და... ნუ დავიზარებთ, შევიხედოთ:

Проф. Акаки Пагава

„დიდი კულტურის“ მქონე ზოგიერთი ჭირისუფალი მართლაც რომ თავს მოჭრის თავისავე „სახელოვან მიცვალებულს...“

(სხვათა შორის, ეს — ჩემი არც თუ სულ გაბედული აზრით — სახამუშო, თითქმის იუმორით შეფერილი „სახელოვანი მიცვალებული“ ერთ-ერთ ჟურნალში, ჩემთვის მხოლოდ გვარით ნაცნობ, უთუოდ ნიჭიერი კრიტიკოსის წერილში ამოვიკითხე ბესო ჟღენტზე).

ჯერ ერთი, კარგი ქართველი მამულიშვილის სამარის ქვაზე, და ისიც ქართულ პანთეონში, რა საჭიროა რუსული წარწერა (რუს პროფესორ ი. მ. შარლემანის ძეგლსაც

კი, აქვე, რომელმაც განუზომელი ღვანლი დასდო ჩვენს სამხატვრო აკადემიას, მხოლოდ ქართული წარწერა ამკობს, თანაც „უპროფ“-ოდ), მეორეც, რაკი წერ, სახელი მაინც სწორი რუსულით დანერე: **Акакий**.

როგორც ხედავთ, ზოგიერთი ძველრომაელი დრამატურგის პლავტუსის ენასაც კი იშველიებს და თან მეტრზე მეტიც ხელოვნურად ამაღლებს საფლავის მიწას, ალბათ იმიტომ, რომ მისი „გამოჩენილი“ სხვა „გამოჩენილებზე“ უფრო გამოჩენილი გამოჩნდეს!..

პანთეონი, თუკი ის მართლაც ერის, რჩეულ შვილთა სავანეა, რაკი ჩვენ ჯერ კიდევ თავი ვერ დავგიღწევთ თავისმომჭრელი პროვინციალიზმისათვის, — რაღაც ერთგვარ კონტროლს უნდა ექვემდებარებოდეს. პანთეონი ხომ ვაკის, საბურთალოს, მუხათგვერდის მსგავსი სასაფლაო არ უნდა იყოს, ვისაც რა მოესურვება, ის ნამოჭიმოს და ის ამოტიფროს.

(ვაკეში, მაგალითად, ერთი ქართველი სამხედრო კაცის სამარის ძეგლზე ასეთ წარწერას ამოიკითხავთ:

Спи спокойно — никто тебя будить не будет —
мой дорогой, многоуважаемый муж.

Любимая жена.

ალბათ, ჩეხოვის «Многоуважаемый шкаф»-ი გაგახსენდათ, თანაც «Любящая жена» მაინც იყოს!).

დიდუბის პანთეონში უკვე კარგა ხანია, ძეგლებზე აღარ აღნიშნავენ დაბადებამიცვალეების თარიღს...

კი, მაგრამ მნახველმა, ვთქვათ, ოცი-ორმოცი წლის შემდეგ არ უნდა იცოდეს, ამა თუ იმ მოღვაწემ, თუ ის მართლაც მოღვაწე იყო და მაღლიერი შთამომავლობის მეხსიერებაში ასეთადაც დარჩა, — როდის, რომელ წლებში, რომელ საუკუნეში იცხოვრა და იღვანა?

სხვათა შორის, ეს ახლა ასე გახშირებული უთარილობა, თუ გნებავთ ამის ზუსტი თარიღი იცოდეთ, 1953 წლიდან მოდის: ჰაერში ფერისასავით დაფერფლილ ნატა ვაჩნაძეს, ლეგენდარული სილამაზის ქალს და მთელი საბჭოთა მუნჯი კინოს პირველ ვარსკვლავს, „დაიბადა-გარდაიცვალა“ არ გაუკეთეს, და ეს ერთთავად თითქოს გამართლებულიც იყო, მაგრამ ის, რაც მანანა ორბელიანს, ნატა ვაჩნაძეს მოუხდება, არ მოადგება მეცნიერების თუ ლიტერატურის მოღვაწეებს (მე, რა თქმა უნდა, ერთმანეთისაგან ვასხვავებ ქალაქში აღმართულ ძეგლს საფლავზე დადგმული ძეგლისაგან).

...გარდაცვლილებზე ან კარგი უნდა თქვა, ან არაფერიო. ეს შეგონება, მგონი, არ დამირღვევია (გარდა იმისა, რომ დაფები საეჭვო გამოჩენილებით ერთობ მომრავლდნენ-მეთქი) და დროა მოვეშვა იმქვეყნიურ ბინადართ და ჩვენს მხიარულ, დიდი კულტურული ტრადიციების მქონე თბილისში თავანულებმა გავიარ-გავისეირნოთ, რომლის ქუჩებშიც ასე დაჟინებით გვეპატიუებინ... თუ «Купатная» თუ «Хинкальная» თუ «Хашная» თუ «Хачапурная...»

ღმერთს ვფიცავ, რომელიც, სამნუხაროდ, აღარ გვნამს, — ჩვენი ბედი, რომ რუსები ფრანგები არ არიან, თორემ მათი დიდებული ენის ასე საჯაყ, მიკიტან ხეჩოს დონის რუსულისათვის ცხვირს ამოგვინაყავდნენ და როგორც ადრე, რევოლუციამდე, ამბობდნენ შავრაზმელები დამტვრეული რუსულით მოლაპარაკე „ინოროდცებზე“ მოგვაძახებდნენ: «Эфиопы, эфиопы!»

(მინი-ცნობა: მთელი ორასი წლის მანძილზე ქართული ენა რუსეთში, ცნობილები-

დან, მხოლოდ ორად ორმა კაცმა შეისწავლა, რუდენკომ და კლიმოვმა, ჩვენგან ასე დაშორებულ სხვა ქვეყნებს რომ თავი დავანებოთ, მარტო პატარა შვეიცარიაში კი სამმა ციურხელმა ქალმა. სხვათა შორის, სომხურიც ჩვენი ენის ბედს იზიარებს).

კონსტიტუციით ქართული ენა სახელმწიფო ენად კი შევინარჩუნეთ, მაგრამ ამ სახელმწიფო ენას თვითონ ჩვენ, ქართველები, ვითომ პატივისცემით ვეპყრობით, ვითომ ვუფრთხილდებით?

რიგაში, რუსული დრამის თეატრშიც კი — ეს მართლაც გასაკვირია! — პროგრამები რუსულ და ლატვიურ ენებზე იბეჭდება (შემიძლია გაჩვენოთ, ჩამოტანილი მაქვს), ჩვენში კი... არა მგონია, მოსკოვს დაევალებინოს, გმირთა მოედნის ასე საჭირო მინისქვეშა გასასვლელზე, მარტო ერთ ენაზე მიგვეწერა:

«Наб. им. Сталина», «Цирк», «Зоопарк».

ვითომ რა სახსრები უნდა დახარჯულიყო იმდენი, რომ თავდაპირველად ასეთივე (სამი!) თითოსიტყვიანი — შენს დედაქალაქში, შენს სახელმწიფო ენაზე! — ქართულადაც გაეკეთებინათ? მხოლოდ მოგვიანებით მიაკრეს, როცა ხმა აღიმალლა ერთმა „ჩხირკედელა“, ქვეითად მოსიარულე მოქალაქემ (აფსუს, რა სიტყვას აღარ ვხმარობთ, — მოქალაქე! — რა სიტყვა ეძლევა დავინყებას!).

არც ის მგონია, მოსკოვი გვავალებდეს, თბილისის ქუჩებში «Переход», «Переход» მარტო რუსულად აღინიშნებოდეს. მართალია, რუსული გვიჭირს, მაგრამ ისე როდი გვიჭირს, რომ, კერძოდ ამ შემთხვევაში „პერეხოდის“ მნიშვნელობა ვერ ამოვხსნათ, თუნდაც ხარაგოულის რაიონის მთის სოფელ საძროხედან ვიყოთ ჩამოსული, მაგრამ თუ ამ იოლ გზას დავადექით, — სულ ერთია, მაინც ყველა მიხვდებაო — მაშინ ჩვენს დედაქალაქს არასოდეს ქართული იერი არ მიეცემა და ბარემ დროულად, ახლავე სახელიც გადავარქვათ და სხვა ხალხებისათვის ინტერნაციონალისტიკა და თავის თანამოძმეებისათვის ინტერ-გამოკლებული მიქოიანის საფლაგზე გვირგვინი მივიტანოთ ნარწერი — სიყვარულით კასაბლანკა — სინგაპურელებისაგან-თქო...

ერთი რამ კარგად უნდა გვახსოვდეს: ასეთი დაუფიქრებელი, ჩვენივე, შეიძლება ითქვას, უნებლიე ანტიქართული „დურაქობით“ ვალიზიანებთ ახალგაზრდობის ერთ ნაწილს — უჯინსო (!) ნაწილს და ვაძულებთ რუსულ ენას, ეს კი დიდი დანაშაულია. რუსული ენა ჩვენ ისე გვჭირდება, როგორც ჰაერს სჭირდება ყველა თავისი შემადგენელი ნაწილი; რუსები დიდი ერია და, ბუნებრივია, ყველაფერი დიდი აქვთ — არა მხოლოდ ფიზიკური ძალა...

თუნდაც ენის ადგმისთანავე — პარალელურად მშობლიურთან, რა თქმა უნდა, — რუსული ენის შესწავლით სრულებითაც ვერ დავკარგავთ ჩვენს ეროვნულობას, თუკი, ცხადია, სამშობლოს არა მხოლოდ პ ა ს ი უ რ ი სიყვარული (ასეთი სიყვარული ჩვენ ახლაც გვაქვს), — სამშობლოსათვის თავდადების გრძნობა „მე პატარა ქართველი ვარ“-ის ასაკიდანვე ძვალ-რბილში გვექნება გამფადარი...

როგორც იცით, სამხედრო სასწავლებელში „გარუსებული“ დავით კლდიაშვილი, მწერლისთვის თითქმის საკმაოდ მოგვიანებითაც კი, ისეთი ქართულით შეიარაღდა, ბევრ ჩვენგანს მწერალს, მწერალს! — რომ შეშურდება.

დიახ, სამწუხაროდ, გვიჭირს რუსული... სომხების აზრით, გვიჭირს ჩვენი უთავობით, ჩემი აზრით კი — უფრო უთავრობით.

სომხებს არ უჭირთ, ჩვენ გვიჭირს! ნუთუ იმიტომ, რომ ისინი, როგორც თვითონვე კვენებით ამბობენ, პოლიგლოტებია და ჩვენ კი... „მონოგლოტები?“ რალაც მეეჭვება! თუნდაც იმიტომ, რომ... ბიძა მყავდა, მიხა ბუაჩიძე, გლეხი-გლეხი თავიდან ფეხებამდე, მაშინ 85-ის იყო, ე.ი. იმ დროიდან 70 წლის წინათ ბელაგორის (ბელგოროდში არ აგერიოთ! — ახლანდელი ხარაგოულია!) ორკლასიან სასწავლებელში დადიოდა...

საერთოდ, კაცი იყო ისეთი, სოფლიდან ბიჯს არ გადადგამდა, არც ჩიტაში დაჰქონდა ვაშლი და ხურმა, და არც კამჩატკის პეტროპავლოვსკში ტყემალი და დაფნა... მიუხედავად ამისა, რუსული თავში ისე ჰქონდა ჩაჭედული (ჩაუჭედეს! კარგი სწავლით კარგმა მასწავლებლებმა ჩაუჭედეს!) სიბერეშიც კი ბევრად უკეთესად „პარუსკობდა“, ვიდრე... ვიდრე...

აი, თუნდაც ერთი საზოგადო მოღვაწე მასზე უფრო თვალსაჩინო მოღვაწის საიუბილეო საღამოზე, მოსკოვში (ჩანერილია ფირზე, ინახება საშვილიშვილო ფონდში!)... თუმცა ის დაწერილს კითხულობდა და, უნდა ვივარაუდოთ, როგორც ჭკვიანი კაცი, საკონტროლოდ მასზე უფრო უკეთ რუსულის მცოდნეს ნააკითხებდა, და „მანც“, დაწერილიდან ერთხელ თავის აღებისას და მერე დახედვისას... ესა და ეს (ესე იგი იუბილარი)... „...пример тот, как надо жить и работать!“ (აზრში არ ვედავებით, ისე კი... მმ... ყველამ „იმ“ იუბილარივით „ЖИТЬ И РАБОТАТЬ“ რომ „ვექნათ“, მაშინ საქართველოში — სანაშენოდაც კი! — ერთი პატიოსანი კაცი აღარ დარჩება).

დიახ, გვიჭირს რუსული, ძალიან გვიჭირს, თანაც სავალალო ის არის, რომ ეს ბევრს სასირცხვილოდ არ მიაჩნია, — ოღონდ გამოჩნდეს, ოღონდაც საქვეყნოდ ტრიბუნა მიეცი...

და აჰა, მოგვცეს კიდეც ტრიბუნა და, თუ ზეპირად გამოვდივართ — არადა, დაწერილს, ვინ არ იცის, გახვრეტილი შაურიანის ფასი აქვს, — ძალიანაც რომ ცდილობთ, მანც „ეფიოპის“ შთაბეჭდილებას ვახდენთ, და ეს არც გაგვემტყუნება: ჩვენი თავი თუნდაც უბრძნესი აზრების სკას წარმოადგენდეს, რაკი კაცი, მახვილს რომ თავი დავანებოთ, უფრო იმაზე ფიქრობ და შიშისაგან თრითინასავით თახთახებ, რომ ბრუნვისა და უღვლილების ელემენტარული წესები არ აგერიოს, — ამ განამანიაში, აბა, აზრებს საიდანლა მოუყრი თავს?

...წელს ქუთაისის თეატრი საგასტროლოდ მოსკოვს უნდა სწვეოდა... მე არაფერი მინდა ვთქვა იმაზე, თუ ვის აღედრა ეს სურვილი პირველად, უფრო კი — დასტური ვინ მისცა, — აბა ერთი გულზე ხელი დავიდოთ და ვიკითხოთ, რით უნდა გააკვიროს — ჯერჯერობით მანც! — ქუთაისის თეატრმა ვახტანგოვის, მაიაკოვსკის, „სოვრემენიკის“, სატირისა და მცირე თეატრებს შეჩვეული მოსკოველი მაყურებელი, თანაც ენობრივი ბარიერის წინააღმდეგობის პირობებში, — ნახვიდე მარტო იმის იმედით, რომ სულ ერთია მანც შემაქებნო — რა თქმა უნდა ამის გარანტია შეგიძლია შენი ხელოვნება-ოსტატობის ჩვენებამდეც ერთი წლით ადრეც კი გულჯიბეში ჩაიდო! ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, ეროვნული რესპუბლიკებიდან მოსკოვში ჩასულ, რაგინდ უსუსური კოლექტივიც ყოფილიყო, იქიდან ქების სიგელი არ წამოეღოს: ყველანი გადიან ოფიციალური სტუმარმასპინძლობის ეტიკეტით, თანაც ისეთი პირფერულით, რომ დავით კლდიაშვილის პერსონაჟებსაც კი შეშურდებათ.

ზუსტად ათი წლის წინათ მე ვესწრებოდი მოსკოვში რუსთავის თეატრის — იმ დროისათვის საკმაოდ კარგი თეატრის, მაგრამ „გარეთ“ გასასვლელად ჯერ კიდეც მოუმწიფებელი თეატრის გასტროლებს და...

ღმერთო, როდის დამთავრდებოდა ეს ორკვირიანი გასტროლები, — ამაზე ოცნებობდნენ, ვინც ჭკვიანი და მიხვედრილი იყო ჩამსვლელთაგან, დამხვდურებიდან კი — ხომ თითქმის ყველა (ო-ო, სამაგიეროდ ბანკეტმა სრული ანშლაგით ჩაიარა!). ასეთივე ბედი ეწია რუსთავის თეატრამდე ბათუმის თეატრს და რუსთავის თეატრის შემდეგ აფხაზურ თეატრს და, თქვენ წარმოიდგინეთ, რუსთაველის თეატრსაც კი 1960 წლის გასტროლების დროს...

(სამწუხაროდ, როგორც ატყობთ, ვერც ჩემს სისხლხორცულ დარგში დავიჭირე სადავეები და შეუტოპავში შევეტოპე. არა მგონია, ჩემი ეს ბარათი, თუნდაც დაბეჯითებითაც გთხოვოთ, სულ საიდუმლოდ დარჩეს. ჰოდა, ვიცი, ეს შეტოპვა ძვირი დამიჯდება; ჩემს კომედიებს ისედაც არ დგამენ, ანი, მით უფრო, სულაც აღარ გააჭაჭანე-

ბენ, მაგრამ ჩემი პირადი შემოქმედებითი სიხარულიც კი თუ შეეწირება საერთო ეროვნულ საქმეს და თუნდაც ორიოდ სანტიმეტრით მაინც წასწევს წინ, მე ამითაც გავიხარებ)...

რას მიედ-მოედები, სად ქუთაისის თეატრი, სად რუსული ენაო, — ბრძანებთ ალბათ, მაგრამ ნუ აჩქარდებით, — მათ შორის ერთგვარი დაფური კავშირი, ზიარი ჭურჭლის წესი თუ კანონი არსებობს, და ეს, როგორც ქართული ენის გერონტი ქიქოძისებური „მცოდნენი“ არა მხოლოდ ზეპირ მეტყველებაში, ნაბეჭდი სიტყვის მაგიური ძალითაც მოსავენ ხოლმე — „სახეზეა!“

„სახეზეა“ გასტროლებთან დაკავშირებული, სამოსკოვოდ გამოშვებული ბუკლეტი, სათანადო ტექსტითა და მრავალი სურათით, პირველ ყოვლისა, რასაკვირველია, მსახიობთა სურათებით. არ დავმაღავ, ტექსტს არ გავცნობივარ, სურათებს კი დავხედე, მერე კი დავაკვირდი, სათვალთაც შევიარაღდი: აქამდე ისე, როგორც ბატონ ოთარს, ნათელა საღარაძე მეც ქალი მეგონა, — „რუსულადაც“ კი ქალი მეგონა, ასევე თამარ ღვინიაშვილი და თამარ კიკნაძე, „ნარმოიდგინეთ“, ქეთევან კოლხიდელიც, — მათი სურათების ქვეშ კი, როგორც ყველა დანარჩენ მსახიობ ქალთა გამოსახულებათა ქვემოთ, მიბეჭდილია:

«Народный артист ГССР _ Тамара Кикнадзе,
Заслуженный артист ГССР _ Натела Сагарაძე...
Артист... Артист... Артист...»

თუ ასეა, გავიფიქრე, მაშინ შოთა პირველი, თუმცა ცხოვრებაში უულვაშო, მაგრამ პოტენციურად მაინც ულვაშიანი, ანზორ ხერხაძე კი, „ისეც“ და „ასეც“, ულვაშიანი, „არტისტკების“ სქესით ხომ არ გადიან-მეთქი; დაილოცოს ამ ბუკლეტის რედაქტორ-გამომცემელ-შემდგენელთა სახელი, — არა, არ გადიან!

მე არ ვიცი, რა მიზეზით აღარ შედგა ქუთაისის თეატრის გასტროლები, — დიდა, ღმერთო, შენი სახელი! — რომ შემდგარიყო, ყოველ შემთხვევაში, ეს მისი „მარეკლამირებელი“ ნაბეჭდი პროდუქცია თეატრში, მეტწილად, ძალით მოყვანილ მოსკოველ მაყურებელთა თვალში გამოგვაჩენდა აფრიკის ასმეორე რესპუბლიკასავით, სულ აგერ ახლა რომ მიიღო დამოუკიდებლობა და ეს-ეს არის შეეჭიდა რუსულს...

თქვენ არ იფიქროთ, რომ ეს „არტისტკები“ სადმე, სადღაც ფშავ-ხევსურეთის რომელიმე ნასოფლარშია დაბეჭდილი, — არა, — ჩვენს სატახტო ქალაქში, „დიდი კულტურის მქონე“ თბილისში...

ლინგვისტები თითქმის პარადოქსულ აზრს გამოთქვამენ: ვინც ერთი ენა იცის, მან, არსებითად, არც ის ენა იცის, რადგან სხვა ენებთან შედარების შესაძლებლობას მოკლებული არისო. თითქოს მართლაცდა... ქართულში ქალიც მსახიობია და კაციც მსახიობია, რუსეთში კი...

გვიჭირს რუსული, ძალიან გვიჭირს არა მარტო საშუალო სკოლა დამთავრებულებს, არა მხოლოდ უმაღლეს დიპლომიანთ...

ამ რამდენიმე ხნის წინათ ჩვენს რესპუბლიკაში 25 ათასი მეცნიერი იყო (ახლა, ალბათ, „ნანვიმარზე“, უფრო მეტიც იქნება!). ჰოდა, უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ, ერთხელ იმ 25 ათასიანიდან როგორღაც „ერთის“ სადოქტორო ნაშრომი ცოტა რაღაც ღირსების მხრივ საეჭვოდ მიიჩნია და დოქტორანტი, თავი რომ გაემართლებინა, თუნდაც, უბრალო, კერძო საუბარში, — მოსკოვში მიიწვია... ეს ჩვენი მეცნიერი თანამედროვე ტყავის ოთხკუთხა ხურჯინებით დაბრიგნილ-დატვირთული კი გაემართა, მაგრამ, ორდღიან გზაში, ვერც ხურჯინებმა ისწავლეს რუსული და ვერც მათმა პატრონმა, არადა, ნასესხები თუ ორიგინალური აზრების დასაცავად, მწვანელით მოვაჭრე თათრის ქალებთან სამყოფი რუსული სულაც არ ეყო!..

ჰოდა, საერთოდ, ეთქმის კი მეცნიერს მეცნიერი, რომელმაც ერთის მეტი ენა არ იცის? კარგი, ბატონო, რუსული არ იცი, მაგრამ ფრანგული იცი? გერმანული, ინგლისური? თუნდაც სომხური?!

ღიას, გვიჭირს რუსული, „სხვებს“ ისე არ უჭირთ, როგორც ჩვენ. რატომ? არაქართველ დემაგოგს შეუძლია ეს ანტირუსულ განწყობილებაში ჩაგვითვალოს, განგებ არ სწავლობენო.

ო-ო, გარდა პროვოკაციისა, რამოდენა სისულელე იქნება ეს და რამხელა იდიოტიზმი! ყოველ ქართველს, გლეხი იქნება ის თუ მუშა, მწყემსი თუ მთასვლელი, ვითომ პროფესორზე ხომ არაფერს ვამბობ, — მართლა პროფესორებმა კი მართლაც იციან! — რუსული ძალიანაც უნდა ხუთიანზე იცოდეს და თავიც მოჰქონდეს ამით, მაგრამ ჩვენი უბედურება ის არის, რომ ბოლო ათეულ წლებში შემოჩვეული დამლუპველი სენი — არაფერზე არ ვიცეხით თავი — ამ თავის გაუტეხლობაში რუსული ენის შესწავლაც ექცევა... თუ თავისით ჩაგვიდებენ თავში — ხომ კარგი... აი, ძილში სწავლა რომ მოუგონიათო... ყაბულსა ვართ, თუნდაც ერთი წლით დავიძინოთ, უსასრულო ჭამა-სმითაც ფაშვებგადმოყრილებმაც კი, ოღონდ რუსული ჩაგვიდონ თავში!..

რამდენადაც ვიცი, ძილში სწავლა არ გამართლდა, ისე, როგორც არ გამართლდა ძილით მკურნალობაც; მძინარე კაცი უბრალოდ ცოცხალი მკვდარია, მკვდარი კი, „გინდ ცოცხალი იყოს, გინდ მკვდარი“, მაინც მკვდარია, აღქმის აქტიურ უნარს მოკლებულია, ასე რომ... „თავის გაუტეხელობით“ არაფერი არ გამოგვივა, დაუოკებელ სურვილს თავგამოდებული შრომაც უნდა მოსდევდეს... ურუსულოდ კი ჩვენ არაფრად არ ვვარგვივართ, არა იმიტომ, რომ რუსეთთან და სხვა რესპუბლიკებთან ერთად ერთ უღელში ვართ შებმული, — თუნდაც იაქესავით მარტონიც ვიყოთ, ჩვენი მშვენიერი, მაგრამ ტერიტორიულად შემოფარგლული ენით მსოფლიოს თვალში მუნჯებად გამოვჩნდებით, მსოფლიო კი ჩვენ ყრუდ მოგვეჩვენება.

მინდოდა აქ ედუარდ შევარდნაძის გამონათქვამით გამემაგრებინა ჩემი პოზიცია, მაგრამ ვშიშობ, ვაითუ ეს მლიქვნელობაში ჩამეთვალოს, ამიტომ იაკობ გოგებაშვილს მოვიშველიებ, — თქვენც იცით, ცხონებულ იაკობს არც ბინის მოცემა შეუძლია, არც მანქანის, არც ორდენის, არც გმრობის, ლანჩხუთის თეატრშიც კი, ოქრო პიესაც რომ გქონდეს, იმასაც ვერ დაადგმევინებს:

„რათა ტაატი არ იაროს საქართველოს ეროვნების ეტლმა, ან არ გაჩერდეს ერთ ადგილას, საჭიროა, მასში შევაბათ ძირში ქართული ენა და ყვერად მიუბათ რუსული ენა... მაშინ და მხოლოდ მაშინ ეტლი ჩვენი ეროვნებისა ჯეროვანი სისწრაფით ივლის ცხოვრების გზაზე“.

ზოგიერთი ჩვენი ვითომ მგზნებარე მამულიშვილი, რომლის ყოველდღიური სალაპარაკო ქართული ისეა აჭრელებული რუსიციზმებით, რომ მას ქართულის უცოდინარი რუსიც კი გაუგებს („დაჟე ისიც ვუთხარი, ატვეჩაი მე ვიქნები და კაპუსტა და მარკოვკაც იყიდე სოროკ კაპიკიანი-თქო“), — ვიცი ამას „ნაგლობაში“ ჩამითვლის, და მე მაინც გავბედავ და ვიტყვი: არაფერი დაგვიშავდება, თუკი საქართველოს ზოგიერთ ქალაქში (თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი) თითო-ოროლა სპეციალიზებული სასწავლებელი გაიხსნება, სადაც მხოლოდ ქართველებს მიიღებენ და რუსულს იმ მეთოდით შეასწავლიან, რომლის წყალობითაც ეს ენა ზემოიშველმა უბრალო გლეხმა მიხა ბუაჩიძემ სიბერეშიც ვერ დაივიწყა. ამით ჩვენში, ამჟამად ასე სავალალოდ მიწელებულ პატრიოტიზმს თუ შეემატება რამე, თორემ დაკლებით, მერნმუნეთ, არაფერი დააკლდება. ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ, ნიკო ნიკოლაძემ და კიდევ რამდენიმე სხვა დიდმა ქართველმა მე-19 საუკუნეში რუსული, წმინდა რუსული განათლება მიიღეს — დაბალი, საშუალო, უმაღლესიც, — მაგრამ, აბა, ისინი რომელ ახლანდელ

„დიდქართველთ“, ლიტერატურისა და ხელოვნების, მეცნიერებისა და ტექნიკის მუშაკებს ჩამოუფარდებიან, რომელთგანაც ბევრს «Обаяние» «Обоняние»-საგან ვერ გაურჩევია და „მელნიცა“ „სტალიცაში“ ერევა?!

**მაშ რისთვის მინდა სიცოცხლე,
სული რათა მჩრავ პირშია,
თუკი არ გამოვადგები
სამშობლოს გასაჭირშია?!**

ვაჟა

მე-19 საუკუნის ცნობილი სომეხი მოღვაწე, პროფესორი პატკანოვი (იმ დროს პროფესორობას ასე პანტაჰუნტად კი არ არიგებდნენ!) ამბობდა სომხებზე, ჩვენი მისამართით: «Сосед не знает соседа!»

მართლაც, ახლაც კი ჩვენ სომხებს ნაკლებად ვიცნობთ, ბევრ ჩვენგანს მათზე ჯერ კიდევ ბაზრული წარმოდგენა აქვს. სომხები არც ადრე და, მით უმეტეს, ახლა ასეთ ობივატელურ შეფასებას არ იმსახურებენ, თუმცა მათდამი ცალმხრივი მიდგომა მარტო ჩვენ როდი გვახასიათებდა...

კერძოდ, მე მახსოვს, ჯერ კიდევ ოცდაათიან წლებში, მოსკოვში ბევრი ჩვენებური ახალგაზრდა სომეხი და, ზოგჯერ, არა ჩვენებურიც — თავს ქართველად ასალებდა, ძალიან „შორებელი“ კი, შესაძლებლობის შემთხვევაში, თავის ეროვნებას მაღავედა რა, ქალიშვილებს, მაგალითად, „აბსტრაქტულად“ ეცნობოდა: «Я кавказец!»

ამ უკანასკნელ ორმოც წელიწადში საოცარი მეტამორფოზა მოხდა: სომხებმა ისეთ მკვეთრ „რეაბილიტაციას“ მიალწიეს, რომ ახლა, მსგავსად ძველი რომაელებისა («Я римлянин!»). ამაყად, ყელმოღერებით აცხადებენ: «Я армянин!»

რუსეთში და სხვაგანაც — მასობრივად ეს ჯერ მხოლოდ საქართველოს არ მოსდებია! — თავიანთი გვარების ომამდელი რუსული დაბოლოება თითქმის ყველამ (გარდა რუსული ენის საქვეყნოდ ცნობილი სპეციალისტებისა — ბარხუდაროვი, ავანესოვი, ბუდაგოვი) იან-ზე შეიცვალა, და არა თუ იან-ზე, ბევრმა იანც-ზედაც კი, რასაც წინათ მეეზოვე და ფეხსაცმლის მწმენდავებიც კი გაურბოდნენ...

ამ დროის მონაკვეთში კი ჩვენ, ქართველები, განსაკუთრებით ორმოცდაათიანი წლების მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, სულ ცოტა ხნის წინათ რაინდულ ხალხად მიჩნეული, „ციგნების“ დონეზე დავეშვით...

ახლა არც ერთი სომეხი არ იტყვის არც რუსეთში, არც ლიტვაში, არც მოლდავეთში, ქართველი ვარო, — ამას ამბობენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა თავისი ერისადმი რაიმე შეურაცხმყოფელ საქმიანობაში გამოიჭერენ. მე თვითონ მქონდა შემთხვევა მოსკოვში, მაიაკოვსკის მეტროს წინ, მარტში იებით მოვაჭრე, სახით წმინდა სისხლის სომეხი — არა საქართველოდან — თავი როგორ გაისალა ქართველად, როცა ჩემს „მსახიობურ ნიჭიერებას“ მობილიზაცია ვუყავი და მას რუსული აქცენტით გამოველაპარაკე...

რასაკვირველია, სომხებს მართლაც ბევრი რამე აქვთ ისეთი, რითაც შეუძლიათ იამაყონ, უსაფუძვლოდ კი არა, საფუძვლიანადაც, — არა მხოლოდ ჩვენი ქვეყნის მას-

შტაბით, მსოფლიოს მასშტაბითაც კი...

ამ სამიოდე წლის წინათ ავსტრალიაში ეთნოგრაფების საერთაშორისო კონგრესი შედგა; კონგრესის ერთმა მონაწილემ — არა სომეხმა — საკითხი დასვა ერთი მსოფლიო ენის შემოღების შესახებ. ასეთი ენა, საყოველთაო გავრცელების მხრივ, თითქოს არსებობს კიდეც — ინგლისური, მაგრამ არა!.. რომელიმე პატარა ერის ენა ავირჩიოთ, ინგლისური კი, მართალია, ყველგან მიღებულია, მაგრამ მას, მის ყოფილ კოლონიებში, ბევრი მოძულე ჰყავსო...

ჰოდა, ასეთ „სამსოფლიო“ ენად სომხური დაასახელა. თუმცა კონგრესს არ დაუდგენია ინგლისურის სომხურით შეცვლა, და რომ დაედგინა კიდეც, აგავესებებურ „ხვავრიელ მოსავალსაც“ მოიძებნა, მაგრამ ფაქტია, რომ ასეთი ლაპარაკი იყო, რაც იმას მოწმობს, რომ სომხები — რაც განსწავლული ქართველებისათვის საახალწლო ამბავი არ უნდა იყოს, — ჩვენზე მეტად დიდად არიან გასული საერთაშორისო სარბიელზე...

ეს ლამის „ტრაგედია“ ოციოდე წლის წინათ, 1958 წელს დატრიალდა: რომის პაპი, პიუს მე-12, მიიცივალა და ახალი პაპის ადგილზე — სულ ცოტადა დააკლდა — კინალამ კარდინალი, სომეხი აგაფანიანი აირჩიეს!

წარმოგიდგენიათ? — ახლა რომ ვატიკანის ტახტზე „სეროჟა“ იჯდეს, ჩვენ, „გიჟვრაცუები“, რა დღეში ჩავცვივდებოდით?! მესხეთ-ჯავახეთში თავს სულაც აღარ გამოგვაყოფინებდნენ.

ამ ორიოდე მაგალითის მოყვანით იმის თქმა მინდა, რომ ბევრი ჩვენგანი მართლაც „გიჟვრაცუა“, რომელთაც „სომეხი“ და „სომხური“ რალაც აბუჩად ასაგდებად, სასაცილოდ და დასაციანად მიაჩნიათ. არა მხოლოდ ვითომ ინტელიგენციის, მართლა ინტელიგენციის ზოგიერთ წრეშიც კი; თუკი უნდათ ვისმე სახელი გაუტეხონ, ის უეჭველად ან სომხად უნდა შეასახელონ, ანდა პედერასტად...

ჯერ ერთი, თვითონ ეს გრადაცია რად ღირს და... ამაზე დიდი უჭკუობა შეიძლება რომელიმე ჭკუათმყოფელმა თუნდაც წარმოიდგინოს?! მეორეც, — სომეხებმა, — რაკი ჩვენზე ბევრად წინდახედულები, ბევრად ჩვენზე გონიერები არიან, — არა მართო „საეჭვო“ ქართველები, ლამის ლაბარტყავებიც მიისაკუთრონ, ჩვენ კი...

ორასი წლის წინათ, ზოგჯერ უფრო ადრეც კი — საქართველოში შემოკედლებულს, რომელსაც სომხურის უბრალო „ინჩაც“ არ გაეგება და აღარც სომხურის ნიშანწყალიც ატყვია რა, და, რაც მთავარია, სულით, გულით ქართველობა უნდა და არის კიდეც, უნდა წამოვადახოთ და წამოვაყვედროთ, — არა, შენ სომეხი ხარ?! ანდა, თუნდაც ოსი?!

ვითომ ვინა ვართ ჩვენ ასეთი, ქართველები, მით უმეტეს ახლა — „ჟამსა ჩვენი ციგნებად გადაქცევისას?!“ ერთი მიბრძანეთ, რომელ უ-უმადლეს რასას განვეკუთვნებით, რომ, არიქა, წმინდა ქართული სისხლი არ შეგვიბღალონ-თქო?!

ვთქვათ, წმინდა სისხლისა ვიყავით და ვართ ახლაც, მაგრამ განა ისე უნდა დავბრმავდეთ, რომ ველარ ვხედავდეთ, ველარ ვგრძნობდეთ, ამ „წმინდა სისხლმა“ რა შავ წყალში ჩაგვაგდო?! ღმერთის მიერ არჩეულ ხალხად ებრაელები თავის თავს მიიჩნევენ და ეს მათ ბიბლიაშიც უწერიათ; ჰიტლერმა სცადა ებრაელები გამოედევნა და ამ სამღვთო ადგილს გერმანელები დაპატრონებოდნენ, მაგრამ რაკი იელოვას დავთარში არ ეწერენ, კოტრიალ-კოტრიალით ჩამოკოტრიალდნენ...

ჩვენი უსაფუძვლო, პროვინციულ — „დურაქული“ ეროვნული კუდაბიკობით კი რამდენ „უცხო“ ადამიანს ვკარგავთ და რამდენსაც კიდეც სამეგობროდ მოსულს, პირდაპირ მტრად ვიკიდებთ; ისე ვიქცევით, თითქოს ასმილიონიანი ერი ვიყოთ, რომელსაც, ვითარცა მუმილი მუხასა, ვერავინ ვერაფერს დააკლებს.

ორმოციმილიონიანი თურქი ყველას ათურქებს — ფრანგი იქნება ის თუ ლაზი, მათებურ ანკეცაში ეროვნება არც წერია, რაკი თურქეთში ცხოვრობ, მაშასადამე, თურქი ხარ და მორჩა და მოისვენაო!

ჩვენ კი... მხოლოდ ერთი, ერთი მაგალითი: კომპოზიტორი ვანო მურადადელი გორიდან გახლდათ, დედამისი კასპელი იყო — ელენე მეზურნიშვილი. მამის წინაპრები, — მურადაშვილები, მე-18 საუკუნეში მესხეთიდან გორს გადმოსახლებულან...

იმდროინდელ ერთს, შორსმჭვრეტელ ტერტერას ერთი მათგანი რალაც შემთხვევის გამო მოუნათლავს და გრიგორიანელებში ჩაუნერია...

სულ ეს არის ვანოს „დანაშაული“, კაცია, რომელიც ქართულად ლექსებს წერდა (თავისთვის!), სომხურის „ლავეს ბიჭი არის ესა“, — ესეც არ გაეგებოდა, თავი ქართველი ეგონა (თავი ქართველად კი არ მოჰქონდა, ეჭვიც არ ეპარებოდა), გვარიც გააქართულა... მამამისის ბიძაშვილები — მართლმადიდებელი მურადაშვილები — ახლაც ცხოვრობენ გორის რაიონის სოფელ პატარა გარეჯვარში...

ჰოდა, ასეთ ქართველ კაცს მაინც არ მოეშენენ ქართველი „ძმები-მუსიკოსები“, — სომეხი ხარ, სომეხი ხარო... მოსკოვში გადავიდა, არც იქ მოასვენეს, — სომეხიაო; მერე, ომის წლებში, ყნოსვაგამახვილებულმა სომხებმა სომხეთში ჩაიტყუეს, წაიყვანეს ერმიადინში, ერთი მაგრად გამოათვრეს და ვიდრე გამოფხიზლდებოდა, ხელნერილი დაადებინეს — „მე... ესა და ეს ვარ სომეხი...“ რა მექნა, ბევრი ხნის შემდეგ მიაბობოდა „ვანო ილიჩი“, — ქართველებმა ქართველად არ დამაყენეს და, რაკი ადამიანი ხარ, რომელიმე ნაციას ხომ უნდა ეკუთვნოდეო...

აი, ჩვენი ჭკუა, ჩვენი პატარა ჭკუა (ამ სფეროში მაინც!).

კამო, პეტროსიანი კი იყო, მაგრამ თავი ქართველად მოჰქონდა (ნიჟარაძე), ჩვენ კი ის მთლიანად და დაუნანებლად ერევანს და „არმენფილმს“ გადავულოცეთ. რუსები კი, ასორმოცმილიონიანი რუსებიც კი არ აყვედრიან ვიზეებს, ბერგებს, ოტო შმიდტებს, რომ ისინი რუსეთში გერმანიიდან არიან ჩამოთესლებული, ომის დროსაც კი მათთვის ხელი ავადაც არ უხლიათ, ჩვენ კი...

„სანყალი“ ნონეშვილიც კი, თურმე, „ხანდახან“ ნონეზოვია (თუმცაღა რალაც „საეჭვო საინსპექციო“ მოგზაურობაში კი დაიარება, სილვა კაპუტიკიანთან ერთად, მესხეთ-ჯავახეთში, მაგრამ ეს მარტო — მერნმუნეთ! — მხოლოდ გამოჩენის მიზნით, რასაც მისი არა მხოლოდ პოეტური, — არტისტული ბუნებაც მოითხოვს: დაიხელთებს დროს თუ არა, ხალხს ეჩვენოს, მისთვის კი სულ ერთია, ეს ხალხი აფრიკაში იქნება, აფხაზეთში თუ ახალქალაქში!).

რუსეთში (და მის გარეთაც) მხოლოდ ერთეულებმა იციან, რომ ჩაპაევი რუსი არ არის, ჩუვაშია, რომ ახლა ლამის ჩეხოვის დონემდე აყვანილი, უდროოდ ტრაგიკულად დაღუპული დრამატურგი ვამპილოვი ბურიატია, რომ გალინა ულანოვას შესაძლო მემკვიდრე, ნადია პავლოვაც პატარა ხალხის შვილია, — ას ორმოცი მილიონიდან, აბა, რომელი რუსი შეეღევა მათ, ჩვენ კი ვის არ ვიმეტებთ...

ჰოდა, რა ქნას, თუნდაც „ნონეზოვმა“, — დროთა განმავლობაში მასზე, ისე, როგორც „მამულოვზე“, სომხები აქეთ რომ არ შემოგვედავონ, — პრესაში გამოვიდეს გრიშაშვილივით?! — „სხვა რალა დამრჩენია, ერთხელ და სამუდამოდ გამოვაცხადო „ავ-ენათა“ საყურადღებოდ: მე მართლმადიდებელი ქართველი ვარ და ჩემს ბურთაობას, — ქართული გაზეთებიდან სომხურში და სომხურიდან კიდევ ქართულში, იქნებ ეხლა მაინც დაანებოთ თავი...“

(ამ „ბურთაობაში“, თუ დააკვირდებით, უჭკუო ქართველებსაც გამოუჩენიათ „სპორტული ჟინი“).

დაე ამაში ეჭვი ნურავის შეეპარება, რომ ჩვენი ხელიხელთ საგოგმანებელი იოსებიც სიხარულით და ბეჭდის დასმითაც დაგვიდასტურებდა თავის მართლმადიდებლობას, რომ ახლა 1916 წელი იყოს და მსგავსი რამ, თუნდაც ქარაგმულად მაინც, იბეჭდებოდეს ჩვენს პრესაში.

ახლა კი ზემოთ თქმულის მცირე ნაწილი იუმორის კუთხეში „მივაყუდოთ“ და „გამხიარულებულნი“ ისევ სატიკივარ საკითხს დავუბრუნდეთ...

წინაპრებით ქართველი ვარ
მე მცხეთისა კარიდანა,
მათი ცოცხალი ძეგლი ვარ
ვახტანგ მეფის გვარიდანა.

იეთიმ გურჯი.

არიან არა მარტო გაქართველებული სომხები, არიან, ასე განსაჯეთ, გასომხებული ქართველებიც: ყველა ეს მებალოვები, ღარიბოვები, მზარეულოვები, შინგაზდილოვები, ლუარსაბოვები, მამულოვები, მამასახლისოვები, ბარძიმოვები, ხუციევეები, ბურთიკოვები, მერაბოვები, ვახტანგოვები, ასლამაზოვები, მჭედლოვები, კობციევეები, ძამოევეები, მამაჯანოვები და კიდევ მრავალი და მრავალი სხვა. მათ ქართველობაზე თუნდაც მათი გვარების ძირებიც მიგვანიშნებენ, ოღონდ ესაა, — ჩვენ „ჭკვიანი“ ქართველები, მათ ჩვენგან ვერეკებით, „უჭკუო“ სომხები კი...

აბა რომელი „ხატისოვი“ ან „არწრუნი“ წამოაყვედრით მათ, რომ თქვენი წინაპარი „ვრაცი“, მით უმეტეს, „გიჟ-ვრაცი“ იყო...

ამ სამიოდე წლის წინათ „მნათობში“ უხმაუროდ, უჩუმრად „აივნიანი ქალაქი“ დაიბეჭდა. სხვათა შორის, რაკი სიტყვამ მოიტანა, ამ ჩინებულ რომანს, ცალკე წიგნად გამოსულს, აქამდე მალაზიებში ვერ წავანყდით, ვერც დახლს ზემოთ, ვერც დახლს ქვემოთ. ზოგი ამბობს, მისი ავტორი ნ. გაბაონი — პროფესორია, ზოგიც — აკადემიკოსიო. რაკი პროზაში ის ნამდვილი ბელეტრისტია, თავის დარგშიც, მე მგონია, „მართლა მართლაც“ იქნება. სამწუხაროდ, ეს მართლაც ჩინებული რომანი ჩვენმა კრიტიკამ რატომღაც ვერ შენიშნა, ვერ შენიშნა, შეიძლება, ან განსვენებულ ერთ საკმაოდ ნიჭიერი და საკმაოდ არაობიექტური კრიტიკოსის პრინციპის გამო, — ერთი რომ შეაქო, ათი გაგინანყენდებო; აბა და აწონეთ, „რავალი“ საქმეა, — შემოდის ლიტერატურაში სრულიად უცნობი, ხნიერი არამწერალი კაცი და დებს ნაწარმოებს, რომელიც უკვე თავისი უბრალო არსებობითაც აქეთ-იქით მისწი-მოსწევს ცნობილებს და გამოჩენილებს, რომლებსაც მთელი შენი კრიტიკული სიცოცხლე ასე თავგამოდებით და თავგანწირვით ემსახურები...

თუმცა არა, გამახსენდა! „აივნიანი ქალაქს“ ერთი კრიტიკოსი გამოეხმაურა კიდევ, და მერე როგორი კრიტიკოსი?! არა მარტო მართლა ნიჭიერი, — ნიჭიერები სხვებიც მოგვეპოვებინა! — ნიჭიერი და, რაც მთავარია, მოუსყიდველი.

(ჩვენში ხომ თანამდებობიან ფიგურებს უბატონოდ ვერც ენას გაჰკრავ და ვერც ხელს ახლებ, მათ კრიტიკოსების საკუთარი შტატი ჰყავთ, — მათი ვალია ჩვენ, მიძინებული მკითხველები, დროდადრო, ბუკითა და ნალარით გამოგვალვიძონ და გვამცნონ, „ამან და ამან... ესა და ეს... და მერე რაფერი?!“)

სამწუხაროდ, ამ მოუსყიდველმა კრიტიკოსმა ეს რომანი დიდად მაინცდამაინც არაფრად ჩათვალა, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ, რაკი ის ნიჭიერი და მოუსყიდველია, არ შეცდეს. ბესარიონ ბელინსკიმ ერთი დრამატული ნაწარმოები, პირველ ხანებში, ძირიან-ფესვიანად მოთხარა, მაგრამ მიუხედავად მისი თითქოს შემცდარი გემოვნებისა და ალლოსი, დროთა განმავლობაში იმ ძირებმა და ფესვებმა მაინც ისევ მიწისკენ იბრუნეს პირი და ახლაც ცოცხლობენ და ხარობენ. მე ალექსანდრე ჭავჭავაძის სიძის «Горе от ума»-ზე მოგახსენებთ. ასეთივე ბედი უწერია, ჩემი ღრმა რწმენით, „აივნიანი ქალაქსაც“, მრავალპლანიანი რომანს, რომლის ერთ-ერთი შემავალი თემაა გასული საუკუნის დასაწყისში ქართველი კაცის გასომხების ამბავი.

აბა რომელს არ გინახავთ ან არ გაბაასებიხართ წყნეთელ, ბაგელ ან დიდმელ „სომეხს“? განა მათ გარეგნობაში, ან ლაპარაკში, ან ზნესა და საქციელში, ვთქვათ,

გარეკახელისაგან ანდა შიდაქართლელისაგან გამოარჩევთ? მათი წინაპრები თუ ოდესღაც სომხები იყვნენ, დღეს ესენი სადაურთილა სომხები არიან?

ჰოდა, ყველა ეს შახულოვები, ასიტოვები, თოფჩიევიები, აივაზოვები, მანუკოვები წლითინლობით დარბიან და იბრძვიან, იბრძვიან და იხვენებიან, შეგვაცვლევინეთ გვარი და ჩაგვინერეთ ეროვნება — ქართველიო...

წელს ბაგელმა, პატარა ნინო შახულოვმა სკოლის კარი პირველად უნდა შეაღოს და უკვე წინასწარ წუხს, მე იქ სომეხი უნდა დამიძახონ და მე ხომ ქართველი ვარო...

დმანისის რაიონის სოფელ განთიადის ფოლადიანებმა, ბევრი თავისმტვრევისა და ძიება-კვლევის შემდეგ — ლამის ერეკლეს სიგელ-გუჯრებსაც კი მისწვდნენ, — აღმოვაჩინეთ, ჩვენი წინაპრები ფოლადაშვილები ყოფილანო და... გვაკმარეთ ამდენი წვალეობა, ჩვენც გვინდა ვიყოთ და ვართ კიდევ ქართველებიო და ჩაგვინერეთ პას-პორტში...

„მარა“, ნურას უკაცრავად, — არ უწერენ! ამაში ერთეულ „გიჟ-ვრაცუებს“ თურმე ნურაფერს დავაბრალებთ, ეს თურმე სახელმწიფოებრივი საქმე ყოფილა და ეს პრობლემაც თურმე მანვე, სახელმწიფომ უნდა გადაწყვიტოს.

მერედა, რატომ არ წყვეტს? ამბობენ, ვინც სახელმწიფოს სახელით ლაპარაკობს, ის თურმე ამბობს: გვარის გამოცვლა ბევრი ტანჯვა-ნამების შემდეგ, როგორც იშვიათი გამონაკლისი, კიდევ ჰო, ეროვნებისა კი — არაო... ამაზე ბევრი „სომეხი“ და, ზოგჯერ, „ოსიც“ უპასუხებს: ეს ოხერი, ებრაელებად ხომ არ ვენერებით, ისრაელში წავიდეთო.

საინტერესოა, ამ „სომხებმა“ აფხაზობა რომ მოინდომონ, რა პასუხს მისცემენ? მაშინ „გათქვეფა“ ნებადართულია თუ...

აფხაზეთში თუ შეიძლება ერთი ძმა ჩაჩიბაია იყოს და მეორე, მისი შუბლგარეცხილი ძმა — ჩაჩბა, რატომ არ შეიძლება ოდესღაც ნასომხარი წყნეთელი თუ დიდმელი, კახელი თუ ჩხარელი ითვლებოდეს და ინერებოდეს კიდევ ქართველად, როცა, მით უმეტეს, არავინ მათ ამას არ აძალებს და არც აფხაზებივით, თუ მათრახით, თუ ტკბილი კვერით, არ აიძულებენ?!

თექვსმეტი წლისა გახდება თუ არა ესა თუ ის გვარამია, კვარაცხელია, შონია, მელაძე, დოლიძე და წერეთელიც კი — მას შეუძლია (ანდა ახერხებს — ეს სულ ერთია!) აფხაზად ჩაენეროს, რათა ახლო მომავალში, როგორც აფხაზმა, საუფლისწულო თანამდებობა მოითხოვოს (და მაშასადამე, რომელიმე თავისი ხალხის არაგამყიდველი ქართველი გამოდევნოს), — ეს დასაშვებია და...

როგორ ეს, ამ დარგში საერთო, საკავშირო კანონი მოქმედებს თუ... აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური ავტონომიური რესპუბლიკა ბერმუდის კუნძულებზე მდებარეობს?!

...ინდოეთში არის ერთი კასტა, რუსულად «Неприкасаемые»-ს რომ ეძახიან. ჩვენგან ზოგჯერ ჩვენდაუნებურად და ზოგჯერ კი ხელოვნურად და სულელურად გარიყული „სომხები“ და ზოგიერთი სხვაც, რატომ უნდა იყვნენ, — ვიცი, ვაჭარბებ, ცხადია, — ამ კასტის მდგომარეობაში? მტრობას ისინი ჩვენ არასოდეს არ გაგვინვევენ, მაგრამ მაინც რატომ უნდა დავთესოთ ნაწყენობის, უკმაყოფილების თესლი ჩვენ მიმართ, მაინცდამაინც ვანო მურადელის საქციელამდე უნდა მივიყვანოთ?!

1913 წელს კახეთს ტროას ცხენით და უცხენოდაც ათობით ხატისოვის მიერ დაგზავნილი ემისარი — გავლენიანი პირები და ბობოლა ტერტერები შეესიენ, რათა იქაური „სომხები“ გადმოებრებინათ და „ხელახლა“ გაეგრიგორიანებინათ, კიდევ კარგი, რომ ომი დაიწყო და ამისათვის აღარავის სცხელოდა, თორემ... არც მესხეთ-ჯავახეთი გამორჩათ მხედველობიდან, ქართველი კათოლიკეების არსებობას ისინი საერთოდ უარყოფენ, — ყველა ეს ფალაშვილები, მირაქიშვილები, ჩილინგარაშვილები, გოკიელები პირნავარდნილი სომხები არიანო.

სხვათა შორის, ამაზე, მოგეცათ ლხენა, თავის დროზე საკადრისი — ილიასებური! — პასუხი გასცა მათ მიხეილ თამარაშვილმა.

(ამ ყოველმხრივ — გონებით, სულით და მკლავით უბადლო მამულიშვილის საქართველოში გადმოსვენებით დიდი საისტორიო, ეროვნული საქმე გაკეთდა, ოღონდ არა მგონია, ის მარტო რევაზ თაბუკაშვილის კერძო ინიციატივით მომხდარიყო, — ჰოდა, ვინც მას ამისათვის გზა გაუხსნა და ხელი მოუმართა, — ქართული ვაშა და ქართული დიდება!).

ერთი რამ — უკვე დროა, დროა! — ღრმად ჩავიბეჭდოთ თავში და გულშიც, რომ ვისაც ახლა, — ვიმეორებ, ახლა! — თუნდაც საეჭვო ქართველს, ქართველობა უნდა, ის არანაკლებ ქართველია მათზეც კი, ვისაც მამა ბუაჩიძე ჰყავს და დედა აბაშიძე, ან მამა აბაშიძე და დედა ერგემიძე...

თავს ნუ მოვიტყუებთ, ჩვენ თუმცა „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, მაგრამ ამჟამად სხვა, საბჭოთა ხალხებში სახელი იმდენად გვაქვს გატეხილი, მათ „გრუზინის“ ხსენებისას ისეთივე „ციგანი“ წარმოუდგებათ თვალწინ, რა შინაარსსაც ჩვენ თვითონ ვაქსოვდით ამ სიტყვაში ჩვენ „გაციგნებამდე“.

ზემოთაც მოგახსენეთ, ახლა ქართველად, ვიდრე მათს პასპორტში ჩაიხედავენ, თავს ასაღებს ყველა ჯურის, სახით შავგვრემანი — ყულიკი და აფერისტი, ჩარჩისპეკულანტი, შფოთისთავი, უსაქციელო, მოკლედ — ბინძური ადამიანები...

რუსები სომხებს უკვე აღარ ეძახიან ზედმეტსა და დამამცირებელ „არმიაშკას“, ჩვენ კი, ადრე, მათ თვალში დარტყნიანებად ვიყავით მიჩნეული და მსგავსი რამ არაფერი შეგვარქვეს, ახლა კი, მათ წარმოდგენაში, ზედმეტი სახელის გარეშეც არ ვბრწყინავთ. სოციოლოგობა როდია საჭირო, რომ ამის მიზეზი მონახო, მიზეზი სულ უბრალოა... სხვათა შორის, სომხებთან თავდაპირველად ჩვენი ანტაგონიზმის ჩასახვის მთავარი მიზეზიც ეს იყო... ესაა ვაჭრობა-ვაჭრუკანობა, გადამყიდველობა, სპეკულანტობით თავმომწონეობა... შეიძლება ბრძანოთ, თავმომწონე სპეკულანტი ჯერ არ გვინახავსო... მე ვნახე — მოსკოვის ცენტრში, ძველი ცირკის გვერდით მდებარე ბაზარში:

— *...Боже мой, как дорого! Да у вас же совсем нет совести!..*

— *Зато у меня есть деньги!*

ვლადივოსტოკელი რუსი იქნება ის თუ ლენინგრადელი, იმას როდი უწევს ანგარიშს, რომ შენ ამ სიშორეზე ჩამოათრიე სამხრეთული ნაყოფი და ამიტომაც ყიდი ძვირად; ის ბოლმით სკდება გულზე, რომ, ზოგჯერ, მართლაც ავადმყოფისათვის მისატანად ერთ ვაშლში მანეთი უნდა მოგცეს...

შენ მისთვის, ამ წუთში და მერეც, მისი სისხლის მსმელი ქართველი ხარ და იმედი ნუ გაქვს, რომ მის თვალში არაფერი დაგაკლდება, რაკი შენს წინაპრებს გელათი აუშენებია და „ვეფხისტყაოსანი“ შეუქმნია; არც შენი იყალთოს აკადემია ეფონება მას გულზე და, ნაომარიც რომ იყოს, შენს იქით ვერც სტალინს ხედავს, რომლის წერილობით მადლობას თუნდაც თვალისჩინივით ინახავდეს.

მაგრამ, ქართველო,
სად არის გმირი,
რომელსაც ვეძებ,
რომლისთვის ვტირი?

აკაკი.

...დიახ, ამ ორმოც წელიწადში სომხებმა ისეთი დიდი ნახტომი გააკეთეს, და არა მარტო ერის ყველაზე უფრო სასიცოცხლო, გამრავლების სფეროში, — ეს მათთვის არც უცხოა და არც ახალია; მათ სამმაგი ნახტომი გააკეთეს ცხოვრების ყველა სფეროში, და არა მარტო თავიანთ რესპუბლიკაში, — მთელი კავშირის მასშტაბით!

პროცენტულად ჩვენსავით ერთმა მუჭა ხალხმა ბუნებრივი ნიჭიერებით (ეს ნიჭი არც ჩვენ გვაკლია), ჭკუით (ნამხედურობის ჭკუით ჩვენ მათ წინ ვუსწრებთ), შრომით (ხალხს, ერთ მთლიანობაში აღებულს, რომელსაც ათიათასობით მუქთახორა ეყოლება და სხვა ეროვნების ოსტატ-ხელოვნების შემყურე იქნება, დღეს, ამ ეტაპზე, შეიძლება ეთქვას შრომისმოყვარე?!), თუ გნებავთ, ვირეშმაკობითაც, ებრაელებიც კი ჩამოიტოვებს (ბევრი დარგიდან განდევნეს კიდეც) და მთელ კავშირში თითქმის მეორე ადგილზე გამოვიდნენ.

სად გინდათ, ცხოვრება-მოღვაწეობის რომელ ასპარეზს აიღებთ, რომ მათი ტალანტები არ ანათებდნენ, არ ბრწყინავდნენ!

ამ მხრივ, ცოტა არ იყოს, საქართველოსა და აზერბაიჯანში ვერ გამონახეს დასაყრდენი, თორემ სხვაგან?! რუსეთს და სხვა რესპუბლიკებსაც ისე მოედვნენ — ვიმეორებ, პროცენტული შეფარდებით! — როგორც ამ საუკუნის დასაწყისს საქართველოს ვენახებს ფილოქსერა: თეატრი, მუსიკა, მხატვრობა, კინო, ჟურნალისტიკა, მედიცინა, სპორტი, ჭადრაკი (კაცთა ჭადრაკი, კაცთა!), მეცნიერებას და ტექნიკას ხომ ნულარ იკითხავთ! გადახედეთ ხოლმე ამ დარგში სახელმწიფო პრემიებით დაჯილდოებულთა სიას — თითქმის ყოველი მესამე-მეოთხე გვარი „იან-იანცი“ შეგხვდებათ...

ცოდვას ნუ დავიდებთ და ნუ ვიტყვი, რომ ჩვენ საკავშირო ასპარეზზე გამოსვლაში ვინმე ხელს გვიშლიდეს, რომ მოსკოვი ამ მხრივ ცუდი თვალით გვიყურებდეს; ოღონდაც კი ვინმე, თუნდაც პატარა თავიანი გამოჩნდეს და...

არა მგონია, მოსკოვს, მაგალითად, თვით რუს მეცნიერ-იურისტებში ვ. ჩხიკვაძეზე უფრო დიდი ფიგურა ვერ გამოეძებნა. მაგრამ აილო და მაინც ქართველი დანიშნა —

«Директор Института государства и права Академии наук СССР», მან კი ეს „პრავა“ ისე ვერ გამოიყენა, როგორც ეს „პრავედს“ შეეფერებოდა, თანაც ქართველს, რუსეთში მოღვაწეს...

ვინ არ იცის, ეს საყოველთაო, ასე ვთქვათ, სამსოფლიო წესია, — ამა თუ იმ ერზე, მისი ცუდი წარმომადგენლის მიხედვით უფრო მსჯელობენ, ვიდრე კარგის მიხედვით, ამიტომაც თავისი ხალხის მოყვარული, რა თქმა უნდა, ჭკვიანი და არა ბრიყვი, უცხო ქვეყანაში უფრო ღირსეულად იქცევა, ვიდრე თავის სამშობლოში მოიქცეოდა.

ახლო წარსულში ბევრ რუსულ პიესაში, ბევრ რუსულ კინოსურათში მომხიბვლელ პერსონაჟებად სულ ქართველები გამოჰყავდათ; ეს არა იმიტომ, რომ ცდილობდნენ სტალინისათვის მოსაგები კამათელი გაეგორებინათ, ესეც იყო, ალბათ, მიზეზი, მაგრამ არა მთავარი: ვიყავით ღირსნი და გამოვყავდით. ახლა კი ჩვენი წინანდელი „ქების მონოპოლია“ სომხებზე გადავიდა, და ეს მხოლოდ შეულამაზებელი ცხოვრების კანონზომიერებით აიხსნება.

საკმაოდ დიდი ხნის წინათ ერთი ჩემი ნაცნობი, გონებით ბეცი ნადიდკაცარი,

სომხების ასეთ წინსვლას მიქოიანის მზრუნველ-მწყალობლობით ხსნიდა.

სისულელეა!

დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის სარედაქციო საბჭოში 18 წევრიდან ოთხი სომეხი შედიოდა: შაუმიანი, კუნიაძე, არზუმანიანი, სისაკიანი... ატომის კომიტეტის თავმჯდომარედ იყო და არის... პეტროსიანი! ეს ხომ ფიზკულტურის საქმეთა კომიტეტი არ არის... ჰოდა, ასეთ უ-უმნიშვნელოვანესი კომიტეტის თავმჯდომარედ, მიქოიანის პროტექციით სომეხს დანიშნავენ და ისიც, უთავო სომეხს?! ამ პეტროსიანს ცოტა ხნის წინათ, მეორე პეტროსიან(ცი)იც მიემატა ჰიდრომეტეოროლოგიური ცენტრის თავმჯდომარედ.

მიქოიანი კაი ხანია სიხარულით მიიბარა ნოვოდევიჩის სასაფლაომ, ეს პეტროსიანები კი დღესაც — ერთი ატომს განაგებს, მეორე — ამინდს... მიქოიანს კი უკვდავსაყოფად ესეც ეყოფა: პარტიის მეოცე ყრილობაზე სტალინზე პირველი საგინებელი სიტყვით ის აღაღადა; დაუშვათ, თუნდაც ხრუშჩოვის დავალებით, და მანაც, სომეხმა, პიგმეიმ, უნდა ვივარაუდოთ, სიამოვნებით ჰკრა პანლური დიდ ქართველს, რომელმაც საბჭოთა სახელმწიფო და, მაშასადამე, თვითონ მიქოიანიც, ალგვა-მოსპობისაგან იხსნა...

მაგრამ ეს ისეთი ბრიყვული პანლური იყო, ვისაც კი ოდნავ ჭკუა უჭრიდა, მიხვდებოდა, რომ ის, ბუმერანგით, ისეც მიქოიანსა და მის ნამქეზებელ-დამრიგებელს ხრუშჩოვს ზედ კოკოროხ შუბლში დაუბრუნდათ... მათს ყველაზე მეტად მომაკვდინებელ ბრალდებას ისტორია უთუოდ შემოინახავს, როგორც დასაყრდენს, როგორც ამოსავალ წერტილს ისტორიული სიმართლის აღსადგენად:

«...В течение 20 лет у нас фактически не было коллективного руководства, процветал культ личности... И это, конечно, не могло не оказать крайне отрицательного влияния на положение в партии и на ее деятельность».

(«XX съезд Коммунистической партии Советского Союза». Стенографический отчет. Стр. 303).

ო-ო, დიდებულია, прекрасно, ლავეს-ლავეს, მაგრამ... აქედან, თავისდაუნებურად, რა დასკვნა გამოდის? გამოდის, რომ მთელი ოცი, უფრო ზუსტად კი — 30 წლის მანძილზე. — ცუდიც და კარგიც — სტალინს გაუკეთებია და არა კოლექტიურ „რუკავოდსტვოს!“

ჰოდა, თუ კოლექტივიზაცია, ვთქვათ, გაუმართლებელ ცოდვად მიეთვლება, უმოკლეს დროში უზარმაზარი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და ჯოჯოხეთური სამკვდრო-სასიცოცხლო ომის მოგება — გინდა-არ გინდა! — სტალინს უნდა მიენეროს!

და თუ ეს ასეა, სხვა რაღა დარჩა დიდი და მნიშვნელოვანი? ის ხომ არა, მიქოიანის სურათი რომ აღარ გამოაფენინა 1952 წლის საშვიდნოემბრო დღეებში?..

როგორღაც კაცი დაეჭვდები, სომხების „სევერნი“ ყაზახეთში გადასახლების ათაბეკიანისეული იდიოტური ვერსია მიქოიანის „არმიანსკი რადიოს“ წყაროდან ხომ არ მოწანწკარებს?! ქართველებზე უფრო სტალინი გულში სომხებს იკრავდა, ალბათ, აქაოდა, მიკერძობა არ დამწამონო. მიქოიანი, ტევოსიანი, ბაგრამიანი, აკოპოვი მუდამ გვერდით ჰყავდა.

საერთოდ, სტალინი ომამდე არც ერთ ეროვნებას, ცალკე აღებულს, არ ავინროვებდა, მერე კი... აი, თუნდაც ებრაელობა ანტისემიტიზმს აბრალებს.

დიდ არს, ღმერთო, შენი სახელი! ქართველი კაცი და ანტისემიტი?! თუმცა... დიდი პოლიტიკა რას არ გაქნევინებს?!

გოლდა მეირის გამოსვლა, მთელი მსოფლიოს გასაგონად, საბჭოთა კავშირს მართლაც დიდი მიღწევები აქვს, მაგრამ ეს იმის წყალობაა, რომ სახელმწიფოში, საკო-

მანდო პოსტებზე, სულ ებრაელები სხედანო, — სტალინმა თავისი და რუსი ხალხის შეურაცხყოფად მიიჩნია; რაკი ასეაო, გაიფიქრა ალბათ, ჩვენს მიღწევებს უთქვენო-დაც ბევრი არაფერი დააკლდებო და, მიიღო ფიცხლავ, როგორც ეს მას სჩვეოდა, ორგანიზაციული ზომები, თანაც მის მიერ მონთებულ პატარა ცეცხლზე რიუმინებმა მთელი ცისტერნა ბენზინი დაუსხეს...

ამ ცეცხლთან, სხვა თანამებრძოლებთან ერთად, მიქოიანიც ითბობდა ხელს, მერე კი, როცა ეს ცეცხლი ჩაქრა და სტალინის სიცოცხლეც ჩაქრა, ისარგებლა რა ერთი ბრძნული, „სომხური“ გამოთქმით — მკვდარ ლომს ცოცხალი თხა სჯობიაო, „ან-ასტას ივანიჩი“, „ნიკიტა სერგეიჩის“ პირველი მეაბჯრე გახდა და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პირველმა მიარტყა ნიხლი, და მერე ვის?

«Товарищ Сталин – гений социализма. Товарищ Сталин – великий создатель коммунизма».

(А Микоян. Журн. «Большевик», №24, 1949г. стр. 54).

ყოველივე ეს იმიტომ მოგახსენეთ და ასე შორიდან იმიტომ დავინყე და ამოდენა წიგნი — არა პროზაიკოსმა, არა კრიტიკოსმა, არა პუბლიცისტმა, — იმიტომ დავწერე, რომ ერთი, თითქოს, უბრალოდ, ათასეული წლების მანძილზე „ხმარებაში მყოფი“, მაგრამ მაინც გაუცვეთავი და სამარადჟამოდ გაუცვლელი ფრაზა ამომეღერდა:

— გვიყვარდეს ჩვენი სამშობლო ყველაზე მეტად და ჩვენი ხალხი სხვაზე მეტად!.. მხოლოდ შენი სამშობლო და მხოლოდ შენი მშობელი ერი შეინახავს შენს სახელს, მით უმეტეს, ისეთი პატარა ერი, როგორიც ჩვენა ვართ!..

კაცობრიობის ისტორიამ, რამდენადაც მაგონდება, მხოლოდ ერთი შემთხვევა იცის, როცა სხვა ხალხის შვილის სახელი „ერმა-მამინაცვალმა“ ისეთივე საკადრისი ბრწყინვალეობით შეინახა, როგორც საკუთარის...

ეს გახლავთ ნაპოლეონი, პატარა კუნძულ კორსიკიდან, „ერი-მამინაცვალი“ კი ფრანგებია.

ვინც კი მიახლოებით მაინც იცნობს მაიაკოვსკის, არ შეიძლება არ ახსოვდეს მისი...

Я хочу...

о работе стихов,

от Политбюро,

чтобы делал доклады Сталин.

ამ სტრიქონებს გაიგონებთ კიდეც მოსკოვის, ტაგანკის თეატრის სპექტაკლში — „Послушайте!“ — ოღონდ არა სრულად: ბოლო სიტყვა ამოღებულია და შეცვლილია მრავალ ნერტილით.

სტალინის გვარის წარმოთქმა ტაგანკელებმა, გასტროლების დროს, თბილისშიც კი ვერ გაბედეს. აქ რეჟისორი ლიუბიმოვი არაფერ შუაშია, ის, თავის ნებით, ყოველ შემთხვევაში, მაიაკოვსკის მაინც არ დაჩეხდა.

...დიახ, ასე დაუფასეს საბჭოთა ხალხთა მამობა იოსებ ჯულაშვილს მიქოიან-ათაბეკიანებმა და არა მარტო მათ, ბევრმა არა ათაბეკიანმაც.

მე პირადად რამდენს შევხვედრივარ — საქართველოს გარეთ! — არა მარტო უბრალო ობივატელებს, რომელთაც ღრმა დარწმუნებით უთქვამთ, თქვენ, ქართველებს, სტალინი არავითარ გადასახადს არ გახდევინებდათ, თქვენ ჯარშიც არ მიჰყავდითო...

ჰმ! ეს მაშინ, როდესაც ამ ომში — პროცენტულად! — ქართველობა ყველაზე მეტი

ამოიხოცა, — თითქმის სამასი ათასამდე.

სამასი ათასი, თანაც სულ ახალგაზრდები, ეს ხომ, სანახევროდ მაინც, ერის ამონყვეტაა!..

რაკი ასე გვაყვედრიან, ესეც ვიკითხოთ: ასეთი მაინც რა გაუკეთა სტალინმა საქართველოს? ის ხომ არა, რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა რომ აგვიშენა, რომლის არსებობაც სხვა რესპუბლიკებიდან შემოზიდულ ნედლეულზეა დამოკიდებული?! თუ ახალი ქალაქი — რუსთავი რომ დააარსა, რომელმაც საგრძნობლად შეუწყო ხელი ქართველი ხალხის სასიცოცხლო დასაყრდენის — სოფლების დაცარიელებას?! ეგებ ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა დაგვისახელონ, რომელმაც დავით კაკაბაძის სურათივით მოხატული ზემო იმერეთი ლამის სულ ერთიანად გადახრუკოს?!

და საერთოდ, ჩვენ, როგორც ერს, საქართველოს აგრარული ქვეყნიდან ინდუსტრიულ-აგრარულ ქვეყნად გადაქცევამ რა სარგებლობა მოგვიტანა?! ჯერ არავის უთქვამს, არც ერთ ფილოსოფოსს და არც ერთ ეკონომისტს, არც სოკრატეს, არც ადამ სმიტს, რომ ერის ფიზიკური არსებობისათვის უზნეობით მოპოვებული სიმდიდრე უფრო გამამშვენიერებელი იყოს, ვიდრე ზნეობრივი სისპეტაკის მატარებელი სიღარიბე.

...ამ ოციოდე წლის წინათ ერთ კაცს, დიდკაცს, მორიდებული საყვედურით ჰკითხეს, შენი შვილები რატომ შეიყვანე რუსულ სკოლაშიო, მან უიმედო ხელის ჩაქნევით უბასუხა, როცა ჩემი შვილები სკოლას დაამთავრებენ, ჩვენ უკვე რუსებში ვიქნებით გათქვეფილიო.

საბედნიეროდ, როგორც ხედავთ, მისი ვარაუდი, ყოველ შემთხვევაში, ამ დროის მონაკვეთში, არ გამართლდა. ამიტომ, საერთოდ, სხვებზე ადრე, თხუნელასავით, წინასწარ თვალებს ნუ დავითხრით, ნუ ავცერცვტდებით და ქართველური წამხედურობით პირველნი ნუ გადავეშვებით საპნის სახარშ ქვაბში.

თავის დროზე, სტუდენტობისას, ხუთიანი კი მივიღე, მაგრამ მე მაინც, სამწუხაროდ, არცთუ ზედმინევნით ვიცნობ მარქსიზმს, და დღესაც არ ვიცი, ამბობს თუ არა საერთოდ მარქსი, და თუ ამბობს, სახელდობრ, სად ამბობს ერების სატაფამწვარე კვერცხივით ათქვეფაზე, ხალხთა ერთმანეთში შერწყმაზე...

და თუ მართლაც ამბობს ამას, — მე ბოდიშის მოწინებით მოხდითა და არამონური ქედის მოხრით (მთელი თავისი სიცოცხლე მარქსი, თქვენც იცით, მონების განთავისუფლებისათვის იბრძოდა!) შევკადრებ მის დიად აჩრდილს:

— ეს არასოდეს არ მოხდება, და თუ მოხდება, სიცოცხლე არც ეღირება: ქვეყნიერება ერთ დიდ საძოვარს დაემსგავსება, — გამოდი უთენია, პირუტყვივით, საბალახოდ და უყურე ზუსტად შენს მსგავს ორეულს — პირუტყვებს, როგორ ბალახობენ...

თეორია იმიტომ არის თეორია, რომ ის ყოველთვის არ მართლდება, პრაქტიკულად არ მართლდება...

შორს ნუ წავალთ და ნურც ბევრ მაგალითს გამოვედევნებით, მხოლოდ ერთი მაგალითი ავიღოთ, ამერიკის მაგალითი: ხუთასი, ხუთასი წლის განმავლობაშიც კი ამერიკამაც ვერ მიაღწია ერთიანობას, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა იქ ჩასულთათვის ამერიკა ახალი მიწა იყო, ახალი კონტინენტი, შემდგომი თაობებისათვის კი — ეს ხომ ნამდვილი და ერთადერთი სამშობლოა, სადაც ენაც პირველად აქ აიდგეს და ფეხიც...

ამერიკამ ამ ხუთი საუკუნის მანძილზე მხოლოდ ერთ რამეს მიაღწია, და ეს ერთი რამეც — თუმცა ერთი კი არის! — ფრიად დიდმნიშვნელოვანია: ყოველი ამერიკელი, გარედან ყოველგვარი ძალდატანებისა და შიშის გარეშე, მთელი გულწრფელობით ამაყად ამბობს თურმე: „მე ამერიკელი ვარ!“

(თურმე-მეთქი — ვამბობ, რადგან მე იქ არ ვყოფილვარ და საკუთარი ყურით არ

გამიგონია; ვეყრდნობი სოციოლოგების ნაშრომებს და ტენესი უილიამსის პიესის «Трамвай-желание»-ს მთავარი პერსონაჟის, ამერიკელი პოლონელის კოვალსკის გამონათქვამს).

ჩვენში, საბჭოთა კავშირში, ერების ერთ, ეთნიკურად ერთ ერად გარდაქმნაზე, თუკი ამაზე, საერთოდ, ვინმე ფიქრობს, საბოლოო ანგარიშით ფუჭად დაშვრება, თანაც, თუ ამკარად გამოსატულს არა, ფარულ სიძულვილს მილიონი ტონობით მოიმკის...

ბუნების სულ უბრალო, ელემენტარული კანონით აიხსნება ყველა ხალხი, რიცხო-ბრივად დიდი იქნება თუ პატარა, დიდად თუ ნაკლებად ნიჭიერი, კულტურული თუ უკულტურო, მათაც კი — ეს უკვე გულწრფელი ბოდიშის მოხდით მინდა ვთქვა, ახლანდელ მათს სახელს არც ვასახელებ, — მათაც კი, ვინც მეფის რუსეთისათვის «Самоеды»-ს სახელით იყვნენ ცნობილი, — თავისი თავი გამორჩეულ ეროვნებად მიაჩნიათ, სხვებზე უკეთესად, უფრო მეტიც — ყველაზე უკეთესად...

დიახ, ეს „მიჩნევა“ მარტო ინგლისელების ან ფრანგების ანდა გერმანელების პრივილეგია როდია, ასევე ფიქრობენ და აზროვნებენ ალასკის ესკიმოსებიც, პატაგონელებიც და ჰოტენტოტებიც... (საბჭოთა კავშირის ხალხებიდან არავის არ ვასახელებ, — ვინძლო შეურაცხყოფად არ მიიღოს ვინმემ).

როდესაც, ამ რამდენიმე ხნის წინათ, „ვილაც“ დალესტნელმა აგაევმა, — ალბათ ეგონა, „ჩინ-მენდლებს“ კილოობით ჩამომკიდებენო, — მლიქვნელიურად წაინრიპინა, უკვე დადგა დრო, მარტო ერთ ენაზე, რუსულად ვწეროთო, მეორე დალესტნელმა, საქვეყნოდ ცნობილმა დიდმა პოეტმა და პატარა ხალხის შვილმა, რასულ გამზათოვმა, ხმელეთზე გამოსაგდებ ჰარპუნგარჭობილ ვეშაპივით შეუღრიალა: რომ ვიცოდე ჩემი ენა ხვალ მოკვდება, მე დღესვე მოვიკლავ თავსო...

გამზათოვს მხარი პირველად ვინ დაუჭირა, გახსოვთ? — ჩვენმა უფროსმა ძმამ, მართლაც ძმამ — ვლადიმერ სოლოუხინმა.

(ჩვენში კი, საქართველოში, როცა ყველაფერი დაშოშმინდა და მტკიცედ დავრწმუნდით, რომ აგაევის ნაქეზებით ენის წართმევას არავინ გვიპირებს, მხოლოდ მაშინ წაილულულა ერთმა ცნობილმა, ლამაზი გვარის პოეტმა მშობლიური ენის სადიდებელი... „ენა-ზენა“...).

მართლაცდა, დედაენა — ეს ხომ პირველი ხუთწლედების სახელმწიფო სესხი არ არის ერთმა თქვას — გამოვუშვათო და დანარჩენები — მილიონები! — ყველანი ერთ-პირად ავყვეთ, — გამოვუშვათ, გამოვუშვათ...

თუმცაღა, იმხანად, სტალინის სახელობის ორთქლმავალშემკეთებელი ქარხნის მუშამ, კაპიტონ ლაშხმა მიტინგზე აღტაცების ნიშნად, როგორღაც თითის აწევა დააგვიანა და ამისათვის ათი წლით ყურები აუწიეს და შემოაბრძანეს ჩემს ისედაც ვინრო კამერაში, სადაც მალე ორივენი ავმღერდით დაბალ ხმაზე:

*Широка страна моя родна-а-ая...
...Я другой такой страны не зна-а-аю,
Где так вольно дышит челове-е-ек...*

ჩვენო სტალინ, ჩვენო მკვიდრო, ჩვენო დიდო
მოამაგე,
გაიშალა ის ნაყოფი, შენ რომ შენი ხელით
დარგე...

1936 წლიდან 1953 წლამდე საყოველთაოდ
გავრცელებულ „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა
შინას“ შემცვლელ ლექს-სიმღერიდან.

*«Умер! Государь-Император Николай Первый
умер! _ закричал Соловьев, увидев Грановского.
Грановский ответил: «То, что он умер, может, и не
удивительно, удивительно, что мы с вами живы».*

Из воспоминаний о Грановском.

უცნაურია, — იტყვით ალბათ, — სტალინს ხან ადიდებს. ხან ძირს უთხრისო...

ერთხელ საუბარში, საქართველოს გარეთ, გამოჩენილმა... არც ქართველმა, არც
რუსმა, არც ტაჯიკმა, არც... „უბრალოდ“ გამოჩენილმა საბჭოთა მწერალმა ნიშნის
მოგებით მითხრა:

როგორ ფიქრობ, ვთქვათ და ქვეყანა შეიცვალა, — შენ შემასწრებ იმ ახალ ქვეყა-
ნაში შესვლას?!

მართლაცდა, ციხის ჟარგონი რომ ვიხმაროთ, ერთგვარი სიტყვიერი შერბილებით,
ასეთი ცხრა მთავრობის ლაქიები „ახალ ქვეყანაშიც“ ყველაზე ადრე მოკალათდებიან
და „ძველი დამსახურებისათვის“ გომიჯის დიდ ნაჭერსაც მოითხოვენ.

სტალინის დროინდელ ერთ პარტიულ ნადიდკაცარს, რომელმაც თავის დროზე,
წყნეთში, მშვენიერი აგარაკი წამოჭიმა მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუნდამენტზე, ბე-
ლადის თხზულებათა ცამეტივე ტომი სარდაფში ჩაეყარა, და როცა მე მათ შემთხ-
ვევით თვალი მოვკარი, ვთხოვე, აქ ნუ დააღპობ, მე მომეცი-მეთქი, „სირცხვილით“
ველარ გამოიმეტა...

ეს ის ამხანაგია, კაბინეტშიც და სახლშიც, სტალინის ხსენებისას, თუ იჯდა, უმ-
ალვე ფეხზე რომ წამოხტებოდა, მერე კი... მე კი სიცოცხლეში არცთუ მისი დიდი
მოყვარული, სადმე თუ წავანყდები მასზე რაიმე საინტერესოს, ვიძენ, ვაგროვებ და
ვინახავ.

ალბათ პრეტენზიად ჩამეთვლება, მაგრამ მაინც ვიტყვი: ასე გამოადგა სტალინს
მის მიერვე აღზევებული ორპირი, პირმოთნე, ფარისეველი მონები და მის მიერვე
დამონებული ადამიანები; ათასი საარსებო პრივილეგია სწორედ პირველთათვის
ჰქონდა განკუთვნილი და, საერთოდ, საცხოვრებელი სიკეთენი ეძლეოდათ საბჭოთა
ადამიანებს არა მათი შრომის, ნიჭისა და უნარის კვალობაზე, არამედ მოსაჩვენარი
ერთგულება, არამზადობა-უნამუსობის მიხედვით, კრისტალურ პატიოსნებად რომ
საღდებოდა.

დიახ, სტალინმა წარყვნა ადამიანთა შორის ადამიანური ურთიერთობანი, დათესა
და ახარა მათში უნდობლობის, ეჭვიანობის, ვერაგობა-ფლიდობა-თვალთმაქცობის,
სიცრუის, საყოველთაო დასმენა-დაბეზლების და მრავალი სხვა კაცური კაცობის
გამაუკუღმართებელი სიგლახენი, სულ ერთნაირად ამოძირკვა სიტყვისა და აზრის
სულ მცირეოდენი თავისუფლებაც კი და ორასმილიონიან ხალხს ყველა უფლებათა-

გან, რითაც პირმეტყველი განსხვავდება პირუტყვისაგან, დაგვიტოვა მხოლოდ ერთი: ტაშის დაკვრის უფლება, თანაც ეს ტაში მქუხარე უნდა ყოფილიყო («*Бурные аплодисменты, переходящие в овации*»).

„პატივი ეცი მამასა შენსა...“ («*Чти отца своего...*») ყოფილმა სასულიერო სემინარისტმა, თავად ხალხთა მამად ნოდებულმა არარად ჩააგდო, უფრო ზუსტად — ფეხებზე დაიკიდა ეს ბრძნული ცნება და... აკი სიკვდილის შემდეგ მის მიერ დანერგული მეთოდებითვე გაუსწორდნენ კიდეც მას მისივე უახლოესი „შვილები-თანამებრძოლები“...

ჩვენ შევექმენით ახალი ადამიანიო...

მეოცე საუკუნის ისტორიას, რასაკვირველია, არ გამორჩება აღუნიშნავი ის დიდი, სულისა და გონების შემძვრელი ფაქტი, რომ სტალინმა ხელკეტით და მხოლოდ მის შემყურე ცარიელ კუჭზე დაყრდნობით ჩამოქნა და ჩამოაყალიბა ახალი ადამიანი, მაგრამ მომავლის ისტორია, ალბათ, იმასაც გააანალიზებს და იკითხავს, თუ რამდენად სჯობდა ეს ახალი ადამიანი მის წინამორბედს, ძველს...

...და მაინც, სტალინი იყო გიგანტი!

ეს განსაკუთრებით ომის წლებმა დაადასტურეს.

წარსულში არავის სახელი არ ქუხდა მსოფლიოში ისე, როგორც სტალინის; არათუ პოლიტიკური მოღვაწისა, — მსახიობისაც კი (ჩაპლინის გამოკლებით).

მართალია, სამარადისო მიძინების შემდეგ მის დიდებას ხრუშჩოვებმა ვეტო დაადეს, მაგრამ ისტორიისათვის ეს სულ უმნიშვნელო კოლოს ნაკბენივითაა. ბურბონებმაც, ხელახლა გამეფებისას, 1815 წელს ნაპოლეონის სახელის ხსენებისათვის დახვრეტა შემოიღეს, მაგრამ დღეს ბურბონები მხოლოდ ისტორიის მასწავლებელს თუ ახსოვს, ნაპოლეონი კი, თითქმის ორასი წლის შემდეგაც, უკვდავ ადამიანთა გალერეაში წინანდებურად ელვარებს.

თითქოს ერთთავად კარგია, რომ სტალინის შარავანდედი ჩააქრეს. ამას დადებითი ის მოჰყვა, რომ ახლა მისი თუნდაც ოდნავ ძუნწი ქება თუ სადმე გაიპარა, ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ ეს ქება კონიუნქტურას არ ექვემდებარება, და რომ ეს ქება არსებითად კვადრატშია ასაყვანი.

ნიკიტა, რომელსაც თავად მიუგავდა თავი გლობუსს, ჯიუტად გვარწმუნებდა, სტალინი სამხედრო საქმეებში დაბდური იყო, სამხედრო რუკისაც კი არაფერი გაეგებოდა რა, მის ნაცვლად გლობუსს დასჩერებოდაო (ცხვარივით, ალბათ).

ერთ-ერთი მხედართმთავარი კი, რომლის გვარს ჩემს ქალაქებში, ჩემდა დიდად სამწუხაროდ, ველარ მივაგენი, თავის მემუარებში ასეთ ამბავს იგონებს, თანაც სასხვათაშორისოდ, როგორც ჩვეულებრივს: ერთხელ სტალინმა როგორღაც წასთვლიმა, არადა, სწორედ ამ დროს გახდა საჭირო და აუცილებელი ერთი ასეულის გაგზავნა მახლობელ რაიონში, მე კი რამდენიმე დღე-ღამის უძინარი სტალინის გაღვიძება მომერიდა და ჩემი რისკით გავგზავნე, და მერე, როცა ეს შემთხვევა სტალინს მოვახსენე, მან საყვედურით მითხრა, უნდა გაგეღვიძებინეთ, „...*чтоб впредь такое не повторилось!*»-ო.

ჰოდა, ახლა თვითონვე განსაჯეთ, თუკი სტალინის ნებართვის გარეშე ადგილიდან დაძვრა ერთი ასეულისაც კი არ შეიძლებოდა, მაშინ მთელი არმიების დისლოკაციას, მათ გადაადგილ-გადმოადგილებას, მასთან შეუთანხმებლად, რომელი ერთი გაბედავდა?! ომი კი ამ არმიებმა მოიგეს, ამ არმიებს კი სათავეში ვინ ედგა? ჩვენ გვეუბნებიან, პარტიაო.

კარგი, ბატონო, ოღონდ... რაკი ბნელეთიდან ჩვენს გამოყვანაზე მილიონები დახარჯულა, რაკი ჩვენს გასანათლებლად უთვალავი წიგნი გამოსულა (და გამოდის!), და ჩვენც მწყურვალეობით მთელი არსებით დავნაფებივართ მათ და მრავალ სხვა ისტორიებთან ერთად ძველი ისტორიის კარიც შეგვიღია, ამიტომ გვეპატიოს, თუ შევჭოჭ-

მანდებით და მორიდებით ვიკითხავთ:

— კი, მაგრამ... აი, თუნდაც, ალექსანდრე მაკედონელმა ნახევარი სამყარო რომელი პარტიის მეთაურობით დაიპყრო? ანდა, უახლოესი ისტორიიდან... ნაცისტების პარტია ნუთუ ასეთი უბადრუკი, უმწეო და ლაჩარი იყო, რომ იძულებული გახდა მისი საბრძოლო, სვასტიკიანი დროშები 1945 წელს, გამარჯვების პარადის დღეს, ნითელ მოედანზე, ფაქტიურად, სტალინის ფერხით, ბლუჯა-ბლუჯა დაეყარათ?

ამ კითხვაზე მე პირადად ვერაფერს ვუპასუხებ, სამხედრო ტაქტიკისა და სტრატეგიის მე არაფერი ვიცი, ოღონდ ეს ერთი კი ვიცი, ინფანტერიის გენერალივით:

ა რ ა ს ო დ ე ს ა რ დ ა ა ვ ი ნ ყ დ ე ბ ა ჰ ი ტ ლ ე რ ს გ ო რ ე ლ ი ს ო ს ო !

ჯერ კიდევ იმ დროს (1928 წელს), როცა სტალინი, მაგალითად, კომკავშირის მე-8 ყრილობაზე საპატიო პრეზიდენტობა მხოლოდ მეოთხე კაცად იხსენიებოდა, გერონტი ქიქოძე წერდა:

„...დიდად ნიშანდობლივი მოვლენაა, რომ დღეს ჩვენი თანამემამულეები თანდათან ხელმძღვანელ ადგილებს იჭერენ. ეს როდია გასაკვირალი. საბჭოთა ქვეყნის ერებს შორის ქართველობა განსაკუთრებით დატვირთულია კულტურული და სახელმწიფოებრივი ტრადიციებით“. (ხაზგასმულია ჩემგან).

ეს ამონაწერი გორთან 31 კილომეტრით დაშორებულ ქალაქის ერთი მცხოვრების ნათქვამმა გამახსენა, „გორელ სოსოზე“.

— ავი კაცი კი იყო, მაგრამ... რა უნდა ქნა რა, ჩვენებური იყო და... თქვი თუნდა უარი, მაინც ოსი იყო და...

ამას არა მარტო ის „ერთი“ ამბობს, — აქ იუმორი ძალის თავივით სწორედ იქ მარხია, რომ ამ „ავ კაცს“ „მისი თანამემამულენი“ ვითომც ემიჯნებიან და თითქოს ერცხვინებათ კიდევ მისი, ნამდვილად კი ამ „ლანძღვა-ძაგებაში“ მას ბაბიანციებივით იკუთვნებენ.

სტალინის „ოსობას“ შეუძლებელია ჯულაშვილის ყურამდეც არ მიეღწიოს, მხოლოდ ამით თუ აიხსნება, რომ 1947 წელს გამოცემულ თავის „მოკლე ბიოგრაფიაში...“ ადამიანი, რომელიც — რაკი ღმერთკაცად იყო მიჩნეული და, ღმერთივით, ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხს თანაბრად ეკუთვნოდა, — თავის ეროვნებას ხაზს არასოდეს არ უსვამდა, ახლა კი, სიცოცხლის მიწურულს, იგი ისეთი დაბეჯითებით და საგულდაგულოდ...

არა, უფრო აჯობებს — აკი ეს წიგნი ჩვენს დღეებში უკვე ძნელი მისაკვლევი და, თანაც, არა მგონია, კიდევ ერთხელ მალე გამოცემა მას ბედად ეწეროს, — მისი პირველი გვერდის ა ნ ა ბ ე ქ დ ი შემოგთავაზოთ: მომყავს რუსულ ენაზე, თუმცა, ცხადია, არსებობს მისი ქართული თარგმანი.

ჩემი გულუბრყვილო აზრით, ვფიქრობ, ამით თითქოს საშუალებას ვუსპობ მომავალ ოს თუ სომეხ აშხაცავებს იმის თქმისას, თარგმნისას ქართველებმა ორიგინალი გააყალბესო.

Сталин (Джугашвили), Иосиф Виссарионович, родился 21 декабря 1879 года в городе Гори, Тифлисской губернии. Отец его _ Виссарион Иванович, по национальности грузин, происходил из крестьян села Диди-Лило, Тифлисской губернии, по профессии сапожник, впоследствии рабочий обувной фабрики Адельханова в Тифлисе. Мать _ Екатерина Георгиевна _ из семьи крепостного крестьянина Геладзе села Гамбарели.

Осенью 1888 года Сталин поступил в Горийское духовное училище. В 1894 году Сталин окончил училище и поступил в том же году в Тифлискую православную духовную семинарию.

რამდენიმე ათეული წიგნი გადავიკითხე სერიიდან «Жизнь замечательных людей» და ვერსად ვერ წავაწყდი, რომელიმე ისტორიული პიროვნების მშობლების ეროვნება ასე გამოჩნევიდა, ასე ხაზგასმით იყოს ფიქსირებული, როგორც ეს არის სტალინის ბიოგრაფიის ზემოთ მოყვანილ პირველსავე აბზაცში.

ცხადია, სტალინს უნდოდა ამით, ერთხელ და სამუდამოდ, კრიჭა შეეკრა ყველა იმ არაქართველისათვის, ვინც დააპირებდა ჰომეროსივით მის მითვისება-მისაკუთრებას.

საერთოდ კი ვიტყვოდი, ეროვნული თავმოყვარეობის, ეროვნული სიამაყის გრძნობის უქონლობის მკაფიო მაჩვენებელი და თავის უფროსე დაძვინჯვას ძნელი წარმოსადგენია, შენი ერის თუნდაც მართლა შვილსაც, როცა არაფრად ეჭაშნიკება შენი ერის შვილობა, და შენ მაინც ებლაუჭები და ენებები მას.

საბედნიეროდ, ქართველები ამ მათხოვარა ხალხებს არ ვეკუთვნივთ; აი, მაგალითად, ჩვენ სრულებითაც არ მივსტირით და არც კალთას ვახევთ აფხაზობის მოსურნე არათუ კობახია — გვარამიებს, წერეთლებსაც კი!..

„გამარჯობა, ჩემო თბილის-ქალაქო!“
„შენი ნახვით გულნატკენი გშორდები...“

იეთიმ გურჯი

როგორც მოგახსენეთ, პირველ მსოფლიო ომამდე ქართველობა თბილისში რა-ღაც 17 პროცენტს შეადგენდა, ხოლო ახლა მთელი მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ვართ და, თანაც, ჩვენს სატახტო ქალაქს ქართული იერი — ჩვენი სიგლახითაც და ჩვენი სიკარგითაც — არათუ დაჰკრავს, ნათლადაც აჩნია. მაგრამ ამ ბედნიერებას უბედურებაც მოჰყვა თან: თბილისი მილიონიანი ქალაქი გახდა და დღითი დღე უფრო და უფრო იზრდება და იზრდება, ჭიპთან გომბეშოგადაყლაპულ უხსენებელივით იბერება...

ისეთი პატარა ქვეყნისათვის, როგორც ჩვენი ქვეყანაა, განა რაიმე ხეირის დამყრელია, რომ მთელი რესპუბლიკის მოსახლეობის ერთი მეხუთედი ერთ ქალაქში — თუნდაც მთავარში იყრიდეს თავს?!

ერთნაირადვე სასაცილო და სატირალია, რომ თბილისის „გამილიონებას“ სხვა-დასხვა ჟანრის სახოტბო სტრიქონებიც კი ეძღვნა: „ჩვენ მილიონი ვართ!“..

ჯერ ერთი, ვინ ჩვენ? — თბილისი ეროვნებათა სიჭრელით ჰონკონგსა და კას-აბლანკასაც კი უსწრებს წინ, მეორეც — განსაკუთრებით ქართველებისათვის რა სიკეთე მოაქვს თან მილიონიან ქალაქს?

სხვა „მილიონების“ არ ვიცი, ჩვენმა „მილიონმა“ კი, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, საოცრად გაზარდა ქურდობა, ავაზაკობა, ყოველგვარი სახის დამნაშავეობა...

აქ ერთი რამეც არის დასაზუსტებელი: მილიონი ნაანგარიშეგია მათზე, ვინც ჩან-ერილია, ჩაუნერელი კი...

ვინ დათვალოს ზღვაში ქვიშა,
და ან ცაში ვარსკვლავები...

ოღონდ ამ „ვარსკვლავებს“, ისე, როგორც საბინაო დავთრებში რეგისტრირებულ ბევრ სხვა „ვარსკვლავსაც“, ციურ ვარსკვლავებთან შედარებით, ის უპირატესობა აქვთ, რომ ისინი დღისით-მზისით „ანათებენ“, „ანათებენ“ ყოველგვარი მორიდებისა და შიშის გარეშე, თავხედურად და უტიფრად...

ქალაქის ხელისუფალთ უბრალოდ ფიზიკურად არა აქვთ იმის შესაძლებლობა, რომ ამოდენა ქალაქში თუნდაც ელემენტარული წესრიგი დაამყარონ.

მახსოვს, ჩემი ყმანვილობის დროს, თბილისის მილიციის უფროსი სიმონ ხმაღაძე რუსთაველის პროსპექტის შუა გაყოლებაზე ფეხით რომ ჩაივლიდა, ყველა გამვლელი, მათ შორის, ცხადია, ალბათ ქურდებიც ერია, მოწინებით და პატივისცემით თვალს აყოლებდნენ.

ვის გაეგონა, თუნდაც, ამდენი მკვლელობა, და ისიც განზრახი? ერთხელ, ვერის ბაღში, ვიღაც ზარისტი ცურინოვი მოკლეს და მთელი ქალაქი (არცთუ ისე პატარა — სამასათასიანი!) შეიძრა, კაცი მოუკლავთ, კაცი მოუკლავთო...

ახლა კი მკვლელობას და, საერთოდ, ყოველი სახის სიკვდილიანობას, განსაკუთრებით ავტოავარიებით გამონვეულს, ისე შეგვაჩვიეს თუ შევეჩვიეთ, როგორც დღითი პირის დაბანას...

თქვენ წარმოიდგინეთ, ქურდები და მძარცველები ისე გათავხედდნენ, რომ უცხ-

ოელ ტურისტებსაც არ ერიდებიან. ჰოდა, ამის მერე ზოგიერთ ჩვენგანს კიდევ გული მოსდის, რატომ პეტრა მიხაელმა ჩვენი გულითადი მასპინძლობა არ დააფასა და რვა კაცისათვის გამიზნული, მაგრამ ასი კაცისათვის სამყოფი ხორაგით დაზვინულ სუფრასთან თორმეტსაათიანი ჯდომისათვის გაგვკილაო.

როცა კითხულობ გაზეთში, ამა და ამ საწარმომ, ქარხანამ თუ ფაბრიკამ თვიური თუ წლიური გეგმა შეასრულაო, გინდა მათ პატივისაცემად ტაში შემოჰკრა და შესძახო, ბარაქალა თქვენ, მართლაც გმირები ყოფილხართ-თქო.

რატომ? თითქოს რა უნდა იყოს ამაში გასაკვირი? თბილისელისათვის გასაკვირია: სამუშაოზე დილით აფანცქალებული გულით მიდიხარ, მთელი რვა საათი აფანცქალებული გულით შრომობ და კიდევ უფრო აფანცქალებული გულით ბრუნდები შინ, ვაითუ, ბინა გამიტეხეს და გამქურდესო.

ჩვენს სატრაბახო მილიონიან ქალაქში ბინის გატეხვა-გაძარცვა ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ამბად გადაიქცა. თანაც საყოველთაო უბედურება ის არის, რომ, ასე ვთქვათ, გამოუცდელი, დამწყები, მოხალისე ქურდები აგვისტოს ბუზებივით მომრავლდნენ; როცა ისინი „საქმეზე“ მიდიან, წინასწარ არც კი იციან, შენ პარიკმახერი ხარ თუ აბორტმახერი, გაქვს რამე თუ არა გაქვს რამე, ოღონდ შინ არ იყო (ზოგი აღარც შინმყოფელს ერიდება — მოტყუებით შემოვა და გაგოჭავს), გადააბრუნ-გადმოაბრუნებს მთელ შენს მდიდრულ თუ ღარიბულ სარჩო-საბადებელს, რომლის ხელახლა თავის ადგილზე ლაგებ-მოლაგებას, აწენილი ნერვები რომ აღარ ვიანგარიშოთ, ხშირად თვეები უნდება...

ვაი თქვენი ბრალი მაშინაც კი, თუ თქვენი მთელი ქონება წიგნებისაგან, თანაც მხოლოდ საყვარელი წიგნებისაგან შედგება, და ისინი რაც მეტი გაქვთ, მით უფრო გულსაკლავია: ფულებს სწორედ წიგნებში ეძებენ, ფურცლა-ფურცლა გლეჯენ და ყრიან აქეთ-იქით...

რა თქმა უნდა, არა მარტო დიდქალაქიანობა უწყობს ხელს ასე მომრავლებულ ძარცვა-გლეჯას, — საარსებო პირობებიც.

ძველ გამოთქმას თუ ვიხმართ, ქონებრივი ცენზის მიხედვით ჩვენი საზოგადოების წევრები ერთობ არათანაბარ მდგომარეობაში იმყოფებიან; და ეს ქონებრივი უთანასწორობა ხშირად სრულებითაც არ გამომდინარეობს ადამიანთა ბუნებრივი, გონებრივი უთანასწორობისაგან. პირიქით, „უგონო“, უსინდისო ხალხი ათჯერ უკეთ ცხოვრობს გონიერზე და სინდისიერზე; ამავე დროს, ერთიც და მეორეც, ერთ საზოგადოებრივ ოქროს ასოებით დაწერილი კანონით, თითქმის ერთნაირი მოთხოვნილებანი უნდა ჰქონდეთ და მათ დასაკმაყოფილებლადაც თითქმის ერთნაირი საშუალებებიც.

ასე მომრავლებულ და სულ მზარდი და მზარდი დანაშაულობათა მეორე გამომწვევი მიზეზი — დასჯის შიშის უქონლობაა; დაჭერის აღარ ეშინიათ! ჯერ ერთი, ასე იოლად ვინ დამიჭერსო, და თუ მოხდა სასწაული და გამძაგრეს, სულ ერთია გამოძვრები ან გამომაძვრენო. საამისო მაგალითებს ცხოვრების ელამ სარკეში უამრავს ხედავს.

მართლაცდა, ვინ არ იცის, რომ ჩვენი მოსამართლეები საბჭოთა ჰუმანიზმის, უფრო კი „ჯიბიზმის“ მოსაზრებით, უ-უმრავლეს შემთხვევაში (ესა თუ ის საქმე პროცესამდე საქვეყნოდ თუ არ გახმაურდა) დანაშაულისათვის, თუკი ის, ვთქვათ, სამი წლიდან რვა წლამდე პატიმრობას გულისხმობს, დანაშაულის სიმძიმე კი, ამ შემთხვევაში, რვა წელს ითვალისწინებს, თემიდას სასწორი, „გულმონყალე“ მოსამართლისათვის, თითქმის ყოველთვის, ქვევით და ქვევით იხრება: დამნაშავე თითქოს დაისაჯა და თითქოს არც დაისაჯა, აკი მან სასჯელის ის ზომა არ მიიღო, რაც ეკუთვნოდა.

ბევრმა იცის, რომ ახლა „ლუარსაბ ანდრონიკაშვილების“ და „შალვა მესხიშვილებ-

ის“ დაცვის ფუნქციები უფრო შუამავლობით იფარგლება მოსამართლესა და ბრალდებულს შორის... ჩვენი ბევრი „სასიქადულო თანამემამულე“, საქართველოს რომ აღარ სჯერდება, „სამოღვაწეოდ“ მოსკოვსა და სხვა ქალაქებში მიისწრაფვის (ჩვენდა სამარცხვინოდ და თავმოსაჭრელად, მათში ჩვენი „კდემამოსილი“ ქალებიც ურევია!); ისე თქვენ იცოცხლეთ, დაპატიმრების შემთხვევაში კანონით, მხოლოდ კანონით მათ იქ, შუბლზე, ორჯერ მეტ სასჯელს აკერავენ, ვიდრე იმავე დანაშაულისათვის აქ მიიღებდნენ.

ჩვენს სახოტბო ქალაქში რიგითი მილიციელი ბევრით არაფრით განსხვავდება სახალხო რაზმელისაგან; სახალხო რაზმელს კი, თუმცა მკლავი წითელი მატერიით აქვს დამშვენებული, რომელსაც რაკი სიტყვამ მოიტანა, მეტი ხალისით უფრო თვალეზე აიფარებდა, რომ არაფერში გაეხვიოს... ესეცაა, იგი აუფარებელი თვალეებითაც თავისი საათის მეტს ვერაფერს ხედავს: როდის გავა ეს ოხერი 2-3 საათი, მისი მორიგეობის სასჯელის ვადა!

ნუ გავამტყუნებთ, ყველამ ჩვენ თავ-თავისი საქმე უნდა ვაკეთოთ, ოღონდ გულმოდგინედ და კეთილსინდისიერად: არტისტმა არტისტის, მილიციელმა მილიციელის...

ამას წინებზე თბილისის ორ გაზეთში, თითქმის ერთდროულად, მახვილად დანერილი ორი მომცრო წერილი დაიბეჭდა ქუჩებში მზესუმზირათი მოვაჭრეებზე, მზესუმზირას ჩენჩოთი დანაგვიანებაზე; ჩვენ, გამვლელებს მოგვინოდებენ, „ერთიანი ფრონტით“ და სხვა...

ეს საფრონტო საქმე არ არის, მაგრამ არც პატარაა, ოღონდ ამის მოსაპოვებლად, ერთხელ მოტორიზებულმა მილიციამ უნდა ჩამოიაროს, შეჰყაროს ეს ვაჭრუკანა დედაბრები დახურულ მანქანაში, ორი-სამი საათი სამილიციო უბანში აყურყუტოს, მერე ხელწერილი დაადებინოს, დაემუქროს თანაც და... აბა ვნახოთ, მაშინ ქალაქი თუ აივსება მზესუმზირას ჩენჩოთი! მაგრამ ვისაც ეს პირდაპირ ევალება და ძალაცა აქვს საამისო, ის თავს არ ინუხებს, სხვებმა კი რა ქნან!..

არადა, რა გულსატკენი ამბავია, — თუნდაც ელემენტარული ჰიგიენის თვალსაზრისით, — როცა, ერთმანეთის წამხედურობით, ქალაქის, სულ ცოტა, ერთი მესამედი მაინც, სად გინდათ და როდის გინდათ, ათას მტვერში ამოგანგლულ „სემიჩკას“ პირში იყრის...

ჰოდა, განა უნდა გვეწყინოს, თუკი ამის შემხედვარე, ნასტუმრალი „პეტრა მიხაელები“ და „ივან ივანიჩები“ გაცეცებულნი ამბობენ:

— *Город не работает, город пузгает семечки!*

ერთხელ ორ ახალგაზრდა ქალიშვილს, ტროლეიბუსში მზესუმზირას ციყვების სისწრაფით რომ ანადგურებდნენ და ჩენჩოს უმისამართოდ, თუ მარჯვნივ, თუ მარცხნივ, თუ პირდაპირ, პირიდან რომ ისროდნენ და ზოგ მგზავრს თავზეც კი აყრიდნენ, მამამვილური შენიშვნა მივეცი. მორიდებით ისიც გაფურჩე, თქვენებრ რძალი ოჯახში რომ შემომივიდეს... ფრაზა არც დამამთავრებინეს, ისე დამინუნეს სამამამთილოდ: შენი ბიჭიც შენისთანა იქნებაო... შვილმა მითხრა, დაანებე დონკიხოტობას თავი, ნუ გავინყდება საშა გამყრელიძის ამბავიო.

ეს ის ალექსანდრე გამყრელიძეა, მართლა სწავლული და მართლა ადამიანი, რომელიც ქუჩაში შეურაცხყოფილ ქალიშვილს გამოექომაგა და ამით „შეურაცხყოფილმა რაინდმა“, ფიზკულტურის ინსტიტუტის სტუდენტმა (ს ტ უ დ ე ნ ტ მ ა ! „არამკითხა მოამბეს“, თითქმის ნახევრად ბრმას, „ფიზკულტურული ილეთით“ საძილე არტერიაში ჩაარტყა და ბელურა ჩიტივით სული გააფრთხოვინა.

ეს იმ დროს ისეთი შემზარავი, შემადრწუნებელი ამბავი იყო, სხვაგან, თუნდაც

„უკულტურო“ ტუნისში ან სალვადორში რომ მომხდარიყო, მთავრობა უეჭველად გადადგებოდა, როგორც უნიათო და უსუსური... ჩვენში კი არათუ გადადგა, იმდროინდელმა, ეგრეთ ნოდებულმა დიდი კაცების ცოლებმა დიდი ფარული კამპანია გააჩაღეს, რომ არაკაცისთვის დახვრეტა აეცილებინათ: თურმე ნუ იტყვი, მკვლელის დედა „მაღალ წრებში“ განთქმული სპეკულანტი ყოფილა, რომლის „ქარვასლა“ ამ „მანდილოსნებს“ ათასგვარი უცხოური საქონლით ამარაგებს...

ასე შეენირა ჩვენს ქალაქში ჩემთვის მუდამ უჭკნობი სიყვარულით მოსაგონარი მეგობარი, ალექსანდრე გამყრელიძე საზოგადოებრივ საქმეს, იმ საზოგადოებას, რომელიც ნახირის დონემდეა დაყვანილი: ვინ როდის გამოგიხტება და სასიკვდილოდ გირქენს, სულიერმა კაცმა არ იცის.

...ჩვენ მარტო ნამხედურობას როდი ვიჩენთ, ნაბაძვის უნარიც გვაქვს! ნაბაძვაც თითქმის იგივეა, რაც ნამხედურობა, მაგრამ როგორღაც უფრო ამაღლებულად ისმის.

ნაბაძვა შეიძლება კარგ, კეთილ, სასარგებლო საქმეშიც, ოღონდ... ხარ თუ არა ამისათვის მომზადებული, ამას ჰქონია თურმე მნიშვნელობა! აი, ერთხელ, ოციოდე წლის წინათ, ვილაც დიდი თავის კაცი... არა, აბა დიდი თავის კაცზე როგორ შეიძლება ითქვას „ვილაც?!“

...იყო თურმე ეს ამხანაგი დასავლეთში და, რას ხედავს?! უჩვეულო სურათს: პარკები, ბალები, სკვერები, გაზონები სულ მოლიალებულია, გარდა ზოოპარკისა და კერძო ვილებისა; არსად არაფერზე არ წერია „აკრძალულია, აკრძალულია“, არც ეს წერია — „ნებადართულია“, ეს უკვე შენს კულტურაზეა დამოკიდებული — თავს ნებას მისცემ თუ არ მისცემ...

ეს მას, როგორც ჩანს, მოეწონა, აკი სამშობლოში დაბრუნებისას გასცა განკარგულება, რათა...

ჰოდა, მოვარღვიეთ ჩვენც, სადაც კი მივწვდით, რკინის ლამაზი, გრეხილი მესრები, მოვარღვიეთ ის რკინა, რომელიც ომის დროსაც არ გაგვიმეტებია (გადასადნობად გავიმეტეთ მხოლოდ... სიონის ზარები!), მოვარღვიეთ და... გამოჩნდა და რა გამოჩნდა! ერთმა მართლაც კარგი მამის შვილმა და თვითონაც მართლა კარგმა შვილმა ასე დაგვიხატა ეს სურათი:

„არის დეტალები, რომლებიც ჩვენმა თვალმა და შეგნებამ უკვე შეითვისა, ისინი თითქოს ჩვენი ყოფა-ცხოვრების განუყოფელ ნიშნებად იქცნენ: ის, რომ, მაგალითად, თბილისის მშვენიერ ბალებს შემოანგრის მძიმე ქვის კედლები, რომლებიც ათეული წლების მანძილზე ფარავდნენ ამ მშვენიერ სანახობას „უბრალო მოკვდავთა“ თვალთაგან...“.

მაგრამ მალე ამ მშვენიერი სანახობის შავ-თეთრი სურათი შვიდფერ სურათად შეიცვალა: გატიალდა და გაპარტახდა, — თითქოს დიდი კულტურის მქონე სელჯუკები ხელმეორედ შემოგვესიენო, — ქალაქის ცენტრში მდებარე ერთადერთი ბაღი, გატიალდა და გაპარტახდა „დინამოს“ სტადიონის მახლობლად რომ... ეე... აი, თითქმის ამ ორასი წლის წინათ იმდროინდელ „აიათოლა“ მუშტიედს ედემის ბაღივით რომ გაუშენებია და მერე ჩვენთვის უსასყიდლოდ უბოძებია...

ერთ ნახვად ღირს, ფეხბურთის მატჩის გათავებისას, ასობით კაცი რომ მიესევა ხოლმე ამ თვალწარმტაც ნაპარკალს და მიუხედავად აკეთებენ იმას, რისთვისაც ძალი და კატაც კი ამჯობინებენ მოფარებული ადგილი შეარჩიონ...

ჩვენ რომ დიდი კულტურის ხალხი ვართ, ეს კარგად იცის ჩვენმა ერთგულმა მეგობარმა, რეჟისორმა ვედეკინდმა, მაგრამ ეს რატომღაც არ იციან მისმა ქართველმა

მასპინძლებმა: როცა თავიანთ ოჯახებში სადილად თუ ვახშმად ეპატიჟებიან, კერძების მომზადებაში როდი ხარჯავენ იმდენ დროს, რამდენსაც სახლში, საერთო შემოსასვლელზე, სადარბაზოში, ევროპელის ცხვირისათვის (!) მყარი, არასასიამოვნო სუნის განეიტრალებაში... სხვათა შორის, ყველა ეს სადარბაზო ცენტრალურ, როგორც იტყვიან, ხალხმრავალ ქუჩებზე მდებარეობს...

როცა ვედეკინდს თან მიჰყვებიან მთარგმნელები თუ მეგობრები, რუსთაველის პროსპექტზეც კი ცდილობენ, თუნდაც ძალიან ჩქარობდნენ, წინ მიმავალთ არ გაუსწრონ (თუ ისინი ქალები არ არიან), აკი, სულ ადვილი შესაძლებელია, რომ მათ მოულოდნელად გვერდით გააპურჭყონ და თოვლის ფიფქივით მოგენებოთ (აქლემიც კი მხოლოდ გაბრაზებისას იფურთხება, და ისიც პირდაპირი მიმართულებით); ამ დროს თქვენ შეიძლება შემოგხვდეთ ზანგი (დადგენა ძნელია, აფრიკელი თუ ამერიკელი), რომელიც — გაფურთხება მისთვის თუ ასე აუცილებელია, — შუა ტროტუარიდან გეზს ნაპირისაკენ იღებს... როცა რუსთაველის პროსპექტზე, ზედ მიწისქვეშა გასასვლელის თავზეც კი, მანქანების ორომტრიალში, ხალხი აქეთ-იქით გადასასვლელად, კისრისტეხით მირბი-მორბის, ვედეკინდს ძველი რუსული კინოსურათები ეხატება თვალწინ — ცხენოსანი პოლიცია თოფის სროლით რომ ფანტავს 1905 წლის 9 იანვრის მუშათა დემონსტრაციას პეტერბურგში...

როგორც მახსოვს, რევაზ ჯაფარიძე წერდა, ჰოლანდიაში სახლების ფასადებს ყოველ ორ კვირაში რეცხავენ „ასუფთავებენ“...

ჰოდა, ეგებ წაგვეხედ-მიგვებაძა?! თუმცა... ხომ არ აჯობებდა, როგორც დიდი კულტურის ხალხს, ხუთი სოფლიდან ჯერ ერთს მაინც ჰქონოდა აბანო, და ტანი არა მარტო დაბადებისას და მიცვალებისას განგვებანა, — საახალწლოდაც, საპირველ-მაისოდაც და, თუნდაც საოქტომბროდაც...

ხომ არ აჯობებდა, რომ ჯერ ბევრ სოფელში ბევრი მოსახლეს გვეიძულებინა ღია ტიპის ფეხისადგილი ორმოიანით შეეცვალა?

ხომ არ აჯობებდა, კერძოდ, ფილარმონიის ახლა კინოთეატრად გადაქცეულ მცირე დარბაზში, დასერილ-დაგლეჯილი სავარძლების ნაცვლად, რკინის სკამები დაგვედგა, რომელთაც დანა და „ბრიტვა“ ვერაფერს დააკლებენ?! ხომ არ აჯობებდა, ჩვენს რკინიგზებზე ქვაგაუმტარ მიწებიან მატარებლებს ევლოთ, რომ მეტი ფანტაზიის შესაძლებლობა მიგვეცა მარტო ერთი წლის მანძილზე — ეს მხოლოდ დაკავებულ! — ორი ათასი მოზარდისათვის?!

...როგორი ოჯახიც გვაქვს, სკოლაც ისეთი გვაქვს, რაც მშობელია, შვილიც ისეთია... ერთსაც და მეორესაც შეუძლია ქუჩაში გაგაჩეროს და... „რომელი საათია?“ არც „ბოდიში“, არც „მომიტყვეთ“, არც „უკაცრავად“ არც „მაპატიეთ, ეგებ მითხრათ...“ ეტყვი და... არც მადლობა, არც თავის ოდნავი დაქნევაც, თითქოს თქვენი ძველისძველი ძმადნაფიცი იყოს; პირველად ხედავ და... „სიგარეტი არა გვაქვს?“

არა, ის მათხოვარი არ არის, არც დალუპვის პირას მისული ნარკომანია, მკერდს შეიძლება უნივერსიტეტის დამთავრების ნიშნითაც იმშვენებდეს...

ეს მაინც რაღა არის, შეხვედრისას, სახით და ტანით ვაჟკაცების დიაცური ხვევნა-კოცნა?!

უკვე ამ სამიოდე მაგალითითაც ჩანს, რა დიდი კულტურის ხალხიც ვართ ჩვენ, ამიტომ, მე მგონია, ასე სულ არ უნდა გაგვეწირა ჰერრ ჰერმან ვედეკინდის თანამემამულე, უფრო მეტიც — თანამოქალაქე ფრაუ პეტრა მიხაელი!.. ჩვენ კი ის იმდენად არ დავინდეთ, რომ სატირული პოეზიის ნეიტრონის ისრებიც ვესროლეთ, რომლებიც უეჭველად, უეჭველად ჩააღწევდნენ საარბრიუკენში მდებარე თბილისის მოედანზე!..

აბა ერთხელ კიდევ ჩავიკითხოთ ის, რაც ამ უმადურმა ფრაუმ დაწერა ჩვენზე:

„პურის ჭამაზე ძალიან დიდხანს სხედან, რაც ჩვენთვის, ევროპელებისათვის, მეტად მოსაწყენია... რაც უფრო დიდხანს იქნებიან სუფრაზე, იმას უფრო ფასი აქვს მათ თვალში. ხშირად მოხდება, სადილი შუადღეზე რომ დაწყებულა, შუალამეზეც არ დასრულებულა, რადგან დროს გატარებას ხედავენ მხოლოდ სმაში; ბოლოს იქამდე დათვრებიან ხოლმე, სრულებით გრძნობას კარგავენ და სახლამდე ხელით მიიყვანენ. ვინც ბევრს დაღვეს, რომ გონება არ დაკარგოს, ის კაცად მიაჩნიათ“.

აი-აი-აი, ფრაუ პეტრა, ფრაუ პეტრა!..

არამი იყოს შენზე ჩვენი მასპინძლობა, ჩვენი ტაბაკა-ვარიკები, ჩვენი ნიგვზიანი ფხალი და ჩვენი ქარვა-ნინანდალი!

როგორ?!? ეს ფრაუ პეტრას არ დაუნერიაო?! აბა, ვინ ?

არქანჯელო ლამბერტიმ, იტალიელმა მისიონერმა, შარდენისა და კასტელის თანამედროვემ, მე... მე... მე-17 საუკუნეში!

თუ ასეა, პეტრა მიხაელიც ამას ნერდა ჩვენზე — სხვა არაფერს!

ჰმ! ატყობთ? სამასი წლის მანძილზე, ყოფაცხოვრებით კულტურის კიბეზე, ერთი საფეხურიტაც ვერ ავსულვართ თურმე მაღლა!.. ჰოდა, მაშინ, გული რატომღა მოგვდის?

ამბობენ, ანტონ ჩეხოვი საქართველოში არასოდეს არ ყოფილაო. ჩემი ღრმა რწმენით კი, ის არათუ ყოფილა — წლებითაც უცხოვრია აქ (ინკოგნიტოდ!).

მე ამას, რასაკვირველია, სადისერტაციო თემად არ ავიღებ, არც სხვებს ვურჩევ, რომ აიღონ, მაგრამ...

«Самолюбие и сомнение у нас европейское, а развитие и поступки азиатские».

თბილისის „გამილიონებას“ ჯერ კიდევ ბევრი აკლდა, როცა ბატონმა კონსტანტინემ (მე დიდ კონსტანტინეზე მოგახსენებთ) ერისკაცური გულისწუხილით ამოთქვა:

„შარშან ერთმა უცხოელმა მეცნიერმა, ჩვენი ქვეყნის დიდმა მეგობარმა მკითხა: „ეს ყმანვილები ამ პროსპექტების ხეთა ქვეშ რომ დგანან და მასლაათობენ, როდისღა მუშაობენ?“

ქუჩაში გაჩერება და უსაქმოდ ყიალი არც ერთ ქალაქს და არც ერთ მოქალაქეს არ ამშვენებს.

მხოლოდ ჩამორჩენილი და ბნელი ქალაქების მკვიდრთა ჩვევაა ქუჩაში უსაქმოდ დგომა და ყიალი“.

ამ სტრიქონების გამოქვეყნებიდან, უსაქმურთა, ბილწმესიტყვეთა რიგები „გამილიონებამ“ კიდევ უფრო „გაამილიონა“.

ახლა სასწაული რომ მოხდეს და კონსტანტინე გამსახურდიამ თუნდაც ერთხელ, თბილისის ქუჩებში გაიაროს, მისი მახვილი თვალი ახალ შენაძენსაც შეამჩნევს: მოყიალენი, და არა მარტო მოყიალენი, არა მხოლოდ ქუჩებში, ყოველგვარ შეკრებილობაში და თეატრებშიც კი, სპექტაკლის მიმდინარეობისას „ჟვარკა-ჟვარკას“, გაღვიძებიდან დაძინებამდე, ჭალადიდის კამეჩებივით რომ იცოხნებიან...

ამ „ფეაჩკის“ სამშობლო ქვეყნებშიც კი მას მხოლოდ სადილის შემდეგ, და ისიც ცოტა ხნით, თუ დალეჭავენ...

თბილისის „გამილიონებას“, ადრეც მოგახსენეთ, ბევრი სადიდებელი სტრიქონი მიეძღვნა-მეთქი. ერთმა ფრიად პატივსაცემმა, მართლა მეცნიერ-ეკონომისტმა, სიხარულით აღსავსე, საჟურნალო სტატიაც კი უძღვნა.

გამოგიტყდებით, მე პირადად ამ წერილის გაცნობამ არა მარტო გონებრივი სიმდიდრე შემძინა, — სასურსათო-მატიერიალურიც:

„ქალაქის გარეუბნებში ახლა აღმართულია მრავალსართულიანი სახლები, ქარხნებისა და საწარმოთა კორპუსები, კლუბები და მაღაზიები, ს ა დ ა ც ი შ -ო ვ ე ბ ა ყ ვ ე ლ ა კ ო ნ ტ ი ნ ე ნ ტ ი ს სა ქ ო ნ ე ლ ი.“ (ხაზს ავტორს ვერ დაუვთმობ, — ჩემია!).

წავიკითხე თუ არა ეს, არც ვაცვიე, არც ვაცხელე, მაშინვე შემოვირბინე ვარკეთილი, გლდანი და დილომი, — რა გინდა, სულო და გულო, იქ არ ვიყიდე: ევროპა-საფრანგეთის „უსტრიც“ — ხამანკები, ჩრდილოეთ ამერიკის კოკა-კოლა და სამხრეთ ამერიკა-მექსიკის ანანასები, აფრიკის ბანანები — ეს ჩემთვის, როგორც უკბილო კაცი სთვის, ყოფილი საყვარლისთვის კი აზია-ინდოეთის — სარი (ჭიგო-სარში არ აგეროთ — კაბაა!), და, რაც მთავარია, ავსტრალიის მოზრდილი დედალ-მამალი კენგურუ, ეკონომიკის ინსტიტუტში მოსაშენ-გასამრავლებლად!..

...დიახაც, თბილისში მართლაც ამართეს „მრავალსართულიანი სახლები...“ ამას ბრმაც ვერ უარყოფს, მაგრამ იგივე ბრმაც კი ამჩნევს, მათი საარქიტექტურო-სამშენებლო ღირსებები, ტვირთად რომ ვაქციოთ, ჭიანჭველაც წამოიკიდებს.

ამდენ მახინჯ სახლს, მთელ რაიონებსაც კი, სხვა ქვეყნებში და სხვა ქალაქებში ფანტაზიითაც ვერ წარმოიდგენს ადამიანი.

ჩვენ ხშირად გვესმის ხოლმე, რომ ნიჭიერი არქიტექტორები გვყავს, ზოგიერთი მათგანი კონკურსებში ოქროს მედლებსაც ღებულობსო.

შეიძლება — შეიძლება, ოღონდ დასანანი ის არის, რომ ამას, ისე, როგორც ბევრ სხვა „უხვსა და გასაკვირელს“ მხოლოდ ქალაქებზე ვხედავთ, სინამდვილეში კი...

აი, თუნდაც, განა შესაძლებელია — არქიტექტურული უგემოვნობის მხრივ — უფრო უბადრუკი ნაგებობა, ვიდრე სამხატვრო აკადემიის ახალი კორპუსია, სადმე სხვაგან კაცმა იხილოს?

დიახ, ს-ა-მ-ხ-ა-ტ-ვ-რ-ო აკადემიის!..

მერედა, ის ხომ საგულდაგულოდ დააპროექტეს და ააშენეს ამ დარგებში, ალბათ, დიდად გამორჩეულებმა და განაფულებმა?!

თბილისი ჩამოსულთ ყველაზე მეტად თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით ხიბლავდა, განსაკუთრებით — მთანმინდა და, საერთოდ, ფუნიკულიორის შემოგარენი... ახლა მათ მხოლოდ მახათას მთიდან თუ დაინახავთ, — აკი მათ წინ ქიმებიანი კოშკები და უქიმებო „ცათამბჯენები“ ააკოკოლავეს...

ამბობენ, ქალაქის გასაცნობად ვაგზლის მიდამოები პირველი ჭიმკარიანო, ჰოდა, ახლა შემოაღებ თუ არა ამ ჭიმკარს, უმაღლვე ცრემლებს მოგგვრის და სევდიანად ჩაგაფიქრებს ფ ი ქ რ ი ს გ ო რ ა, უფრო ზუსტად — მასზე წამოყუნცული გრანდიოზული „სპიჩკის“ კოლოფები, და ამით მისი დაგონებული სილუეტი...

ამ გორას კი ვარაზის ხევიდან თუ ახედავთ, ვერც კი შეამჩნევთ, როგორაა შეჭრილი მის რელიეფში ერთი „ციხესიმაგრე“, რომლის ავტორი ახალი დროის თუ პირველი არა, ყოველ შემთხვევაში ერთ-ერთი პირველი ქართველი არქიტექტორია, სვიმონ კლდიაშვილი.

ჰოდა, იმ შავბნელ დროში პირველს თუ ასეთი მახვილი თვალი და დალოცვილი მარჯვენა ჰქონდა, მისი მემკვიდრენი — ჩვენს ნათელ დროში — ნუთუ ყველა ბეცი და „ცაციაა?“

ძველ თბილისს არც მთავარი არქიტექტორი ჰყავდა და არც რიგითი არქიტექტორები, არც არქიტექტურის ორი ფაკულტეტი ჰქონდა, იგი სტიქიურად შენდებოდა, მაგრამ ახლა თავსაც კი ვინონებთ ამ „სტიქიის“ ნაყოფით, და ვინონებთ სამართლიანადაც, აკი განახლებული ძველი თბილისი, ახალი თბილისის ფონზე, ცისკრის ვარსკვლავივით ციმციმებს!..

ვინ არ იცის, რომ ქრისტე ჯვარზე მხოლოდ ერთხელ აცვეს, მაგრამ ეს კი შეიძლება ბევრმა არ იცოდეს, რომ ოციან-ოცდაათიან წლებში იოსებ გრიშაშვილი, ძველი თბილისის ტრუბადურობისათვის, „დილის საარისათვის“ არაერთხელ აწამეს და მრავალჯერ აცვეს...

ჯვარზე არა, — ნამგალ-ჩაქუჩზე!..

ჰოდა, დიდებული იქნებოდა, ახლა მაინც, თუნდაც ამის „საკომპენსაციოდ“, იოსებ თბილელს, თითქმის წმინდანს, ძეგლს თუ დაუდგამენ მის სათაყვანო ძველი თბილისის რომელიმე უბან-კუთხეში, ოღონდ თუ დაედგმება, ისეთი ძეგლი უნდა დაედგას, მისი ლამაზი სახე რომ შემოგვყურებდეს და კვარცხლბეკზე სახელი და გვარიც იყოს მიწერილი...

თუმცა ახლა ასე ფეხმოკიდებული მოდა — ძეგლებზე უგვარობა, ერთი შეხედვით, თითქოს გამართლებულიცაა: ნება შენია, ეს სანახევროდ გათლილი ზოდი თუ გინდა ჩვენი დროის დიდ პოეტად მიიჩნიე, გინდ ტანმალალ კვაზიმოდოდ, გინდ ჭრელ აბანოში მობანავე ხუცესად, გინდ მრავალ ჭირში გამოვლილ მგოსნად...

ეს კია, მაგალითად, ერთზე, ესკიმოს ჯოხის სიდიდის მარმარილოს საყრდენზე, ბომბორა ლომის თავი რომაა შემდგარი, რაღაც ლურსმული არის კიდევ თითქოს ამოტვიფრული, ოღონდ ამ ლურსმულს, ალბათ, აკადემიკოსი გიორგი წერეთელიც ვერ ამოიკითხავდა...

...ეს უკვე თბილისს, როგორც მილიონიან ქალაქს, თითქოს არ ეხება, მაგრამ რაკი მის ორგანო „თბილისში“ დაიბეჭდა...

გულწრფელად ვამბობ, ახლახან გამოჩენილი ავტორის, ჯ. აფციანურის სტატიებს ხალისით და ინტერესით ვკითხულობ ხოლმე, თანაც გაოცებული: რაც მის რამდენიმე საგაზეთო წერილში ეპითეტები და მეტაფორები, ხატოვანი ორნამენტებია დახვავებული, ენობრივად მდიდარ მწერალსაც კი ეყოფოდა, სულ ცოტა, ორი რომანისათვის მაინც! ამავე დროს ის, საერთოდ, ჭკვიანურად წერს, მაგრამ მანაც კი...

„ინგლისი დღესაც ვერ მოსულა გონს ჩვენი „რიჩარდისაგან“...

ეს დაინერა სამი თვის შემდეგ ედინბურგში „რიჩარდის“ ჩვენების დღიდან...

მოდით ერთი, ესეც წარმოვიდგინოთ, ჩვენი დროის დღენაკლული შექსპირი როგორ ასახავდა ამ ტრაგიკულ ამბავს :

ე ლ ი ს ა ბ ე დ მ ე ო რ ე (კარისკაცს): — მიხმეთ პრემიერ-მინისტრს!

(კარისკაცი წელში ორად იღუნება, როგორც დრამატურგი რეჟისორის წინაშე და გადის. შემოდის მარგალიტა ტეტჩერი). მარგარეტ! როგორაა ჩემი სამეფოს თავდაცვის საქმე?

ტ ე ტ ჩ ე რ ი: — ამის თაობაზე ჯერ ვერაფერს მოგახსენებთ, დედოფალო! რუსთაველის თეატრის „რიჩარდისაგან“ მე ჯერ კიდევ გონს ვერ მოვსულვარ: აღარც ჩემი ქმარ-შვილი მახსოვს და აღარც თქვენი დიდი ბრიტანეთი!

ვინ უარყოფს, ჩვენი თეატრის თუ ჩვენი ცეკვა-სიმღერების წარმატება, შინ თუ გარეთ, დიდად სასიხარულოა, მაგრამ უფრო მოვიგებდით, ამით თავს თუ არ გაგვივიდოდა.

ერთი რამ ვიცოდეთ, ყველაფერი ეს სწრაფნარმავალია; ჩვენი საუკუნის დასაწყისს გურულმა ცხენზე მოჯირითეებმაც „გააოგნეს“ ამერიკა, მაგრამ ამერიკა გონს მალე მოვიდა და ჯირითზე უფრო ძნელ როდებზე შეჯდა, ჩვენ კი გონს დღემდე ვერ მოვსულვართ. ახლა ამას „რიჩარდიც“ ემატება და...

ჰოდა, რაც მალე მოვალთ გონს და რაც მეტად ვიმრავლებთ, მით უფრო მეტად გავაოგნებთ მტერსაც და მოყვარესაც, გავაოგნებთ ახალი და ახალი

„ყაჩაღებით“ და „რიჩარდებით“,

ფალიაშვილებით და მუსხელიშვილებით,

ტაბიძეებით და ჯავახიშვილებით,

ახმეტელებით და მარჯანიშვილებით,

უზნაძეებით და გუდიაშვილებით,

ხორავეებით და ჭაბუკიანებით,

ვერიკო ანჯაფარიძეებით და მაცყალა ქასრაშვილებით, სარაჯიშვილებით და სოტკილავეებით,

ელენე ახვლედიანებით და ელისო ვირსალაძეებით,

ლიანა ისაკაძეებით და ჯანსუღ კახიძეებით,

პაიჭაძეებით და ყიფიანებით,

არსენ მეკოკიშვილებით და ლევან თედიაშვილებით...

ვიცოდეთ, ვიცოდეთ, ვიცოდეთ: ეს რესურსები იწურება, იწურება იმიტომ, რომ ვინწურებით ჩვენც!..

თავს შველა უნდა; ვიდრე გვიან არ არის, ვიდრე სულ გვიან არ არის!..

ერს სიბერე შემოეპარა, შემოეპარა მუხანათურად, ჩვენივე მუხანათობით...

აზერბაიჯანსა და სომხეთში მოსახლეობის 45-50 პროცენტი სულ ახალგაზრდობაა, საქართველოში კი — ქართველ მოსახლეობაში ოციოდე პროცენტს ძლივს მიაღწევს.

ავტომობილმა და ავიაციამ, განსაკუთრებით კი მანქანამ, გარყვნეს საბჭოთა კავშირში ბევრი ხალხი, მათ შორის ყველაზე მეტად — ქართველები...

მანქანა სწორედ ჩვენი ასე სამარცხვინოდ ზნეობრივი დაცემის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი; მანქანამ მოამრავლა ქურდები და ავაზაკები, გააადვილა დამნაშავეობა, მანქანამ გაათახსირა ახალგაზრდობა, მანქანამ მზის სიმალლემდე აიყვანა ჩვენში ისედაც გაფურჩქვნილი ამპარტავნული კუდაბზიკობა, — იმას აქვს, მე არა მაქვს...

ჰოდა, მასაც რომ ჰქონდეს, არავითარ სიბილწეზე უკან არ იხევს. ერთ-ერთ გაზეთში ამოვიკითხე (სახელწოდებას არ ვასახელებ, ვაითუ რედაქტორს უსაყვედურონ, რატომ დაბეჭდეთ).

„...მანქანას ჩვენც მალე ვიყიდით. ე-ე, ხედავ ეგერ, ორლობეში, ბებია რომ მიფანდალებს? — ბევრი დღე აღარ უნერია, მოკვდება და...“

ესე იგი ელიან როდის ამოხდება სული იმ ადამიანს, რომელმაც, ვინ იცის, რამდენი ოფლი დაღვარა და ჯაფა ჩააქსოვა შვილებისა და შვილიშვილების ფეხზე დასაყენებლად, რომელმაც მათზე ზრუნვას მთელი სიცოცხლე შეაღწია...

ჰოდა, ახლა ის, დღეს თუ ხვალ, „ღვთის მადლით“ წაიღებს წერილს და გამართავენ ქელებს იმდენი კაცისათვის, რამდენიც, რაიონული ცენტრის პირობაზე, საპირველმისო დემონსტრაციასაც კი ეყოფა...

მოაქურჩებენ „შესანიშნავს“ თუ „გადასახურავს“ და... სულ მალე დაიხურავენ პატიოსანი კაცის ქუდს და ჩასხდებიან ნითლად გადახურულ „ჟიგულში!“..

ჩვენ კი ვართ „დიდი კულტურის ხალხი“, მაგრამ... ამ შენიღბულ, ფაქტიურად, კანიალიზმს რა ვუყოთ? რით ვიმართლოთ თავი? „ვეფხისტყაოსნით“ თუ იყალთოთი და გელათით?

(ერთი წერდა, იმ დროს ქვეყნიერებაზე სულ ხუთი აკადემია იყო, მათ შორის ორი ჩვენიო...).

წინათაც და ახლაც მსოფლიოს პრესის ფურცლებზე ხშირად ამოიკითხავთ, ავტომობილი ხალხებისათვის ბოროტებაა თუ სიკეთე? ამერიკის რა მოგახსენოთ, არ ვიცი, ჩვენთვის კი, საქართველოსათვის — ამას წამიერი დაფიქრებაც არ უნდა — ამჟამად, ამ პირობებში, უდიდესი ბოროტებაა, — ერის გამაჩანაგებელი და ამომწყვეტია! თუნდაც ზნეობრივ მხარეს თავი დავანებოთ და მარტო ფიზიკური არსებობის ასპექტით მივუდგეთ...

მართალია, როგორც გვარწმუნებენ, ინგლისი დღესაც გაოგნებულია ჩვენი „რიჩარდისაგან“, მაგრამ საქართველოში, თბილისში, არაერთხელ მომიკრავს ყური, — შექსპირის ეს დიდი ტრაგედია, — რუსთაველის თეატრის დადგმით, — თუ მართლაც კარგი სპექტაკლია, რატომ მაყურებლის სულს არ სძრავს, რატომ ემოციებს არ ინვევსო...

ჰმ...

აბა რით უნდა აგვალეღვოს, რით უნდა შეგვაჟრჟოლოს, რით უნდა შესძრას ჩვენი სული და გონება სცენაზე შემოტანილმა ერთმა ბუტაფორიულმა კუბომ, როცა, თეატრში შემოსვლამდე, საკუთარი თვალებით ვიხილეთ ერთი სახლიდან ორი „ცოცხა-

ლი“ კუბო როგორ გამოიტანეს!..

განა მარტო ორი, — სამიცი, ოთხიცი და, ამას წინათ, ერთგან ხუთიცი კი!..

ამ კუბოებს მიღმა შეფარებული ტრაგედიები, მთელი ოჯახების ამონყვეტა მხოლოდ მანქანის, ავტომანქანის „წყალობაა!“.

მე ეჭვი არ მეპარება, რომ ავტოავარიების რიცხვით და მსხვერპლიანობით — პროცენტულად მოსახლეობასთან შეფარდებით — ერთ-ერთი პირველი ადგილი გვიჭირავს არა მხოლოდ საბჭოთა კავშირში, ალბათ მთელ მსოფლიოშიც კი!

შეგვირცხვენია ასეთი „პირველი ადგილი“ და გვრცხვენოდეს ჩვენი თავისაც ამ „პირველობისათვის!“

მარტო ერთ წელიწადში, მანქანამ 59 ბავშვის სიცოცხლე შეინირა და 160 დაასახინრა.

ბ ა ვ შ ვ ი ს , ბ ა ვ შ ვ ი ს !..

ამა წლის პირველ ექვს თვეში, ჩვენს რესპუბლიკაში, ორმოც ათასამდე მანქანა შემოუტანიათ, მანამდე კი — ვინ მოთვლის რამდენი იყო და რამდენი გველის კიდევ ახლო მომავალში, გზები კი, ორი-სამი მთავარი მაგისტრალის გამოკლებით, ბრაზილიის ჯუნგლებსაც არ ეკადრება, ისეთი გვაქვს...

არა, ოღოროლო გზებზეც, ასე თუ ისე, ივლიდა კაცი, გონიერი კაცი, ფხიზელი კაცი, თუნდაც ელემენტარული კულტურის მქონე კაცი, მაგრამ...

„ჩვენ ხომ დიდი კულტურის ხალხი ვართ!“

ფრანგები ამბობენ, ადამიანები მანქანებს ისეთნაირადვე მართავენ, როგორაც ცხოვრებაში იქცევიანო... აკი ჩვენც იმგვარადვე „ვმართავთ“, როგორაც ვიქცევით. ამერიკული ატრაქციონი „ავტოდრომი“ თუ გინახავთ, კერძოდ თბილისში, სწორედ ისეთი სურათია. ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ რეზინის სალტებიანი მანქანები წარამარა კი ეჯახებიან ერთმანეთს, მაგრამ უმსხვერპლოდ...

ანდა ჩვენ, ქვეითნი, როგორ დავდივართ? ასე ჭიანჭველებივით მომრავლებულ მანქანებიან ქუჩებში ისე, როგორც...

არ ვიცი რას შევადარო, ვიცი კი — ჩვენზე უფრო დაწყობილად ბატები დადიან სოფლის ორღობებში.

არც ჩვენ და არც ჩვენს მძღოლებთ ჯერ კიდევ, ხეირიანად, ურმის ხანაც არ გაგვივლია, ჯერ კიდევ კოფოზე უნდა ვისხდეთ და... აჰა, უცებ უხარებო, სწრაფმავალი მოტორიანი საზიდარი!..

ხანდახან მაინც გადახედეთ სამგლოვიარო განცხადებებს: არ შეიძლება კიბომ ან ინფარქტმა, ერთ ოჯახში, ერთსა და იმავე დღეს, ორი თუ სამი ადამიანი ერთდროულად იმსხვერპლოს...

ჩვენზე, ქართველებზე, არც ინფარქტი და არც კიბო ისე გაგულისებულნი არ არიან, როგორც ჩვენივე ხელით მტარებელი მანქანა...

ამ რამდენიმე წლის წინათ, როცა გმირთა მოედანი ჯერ კიდევ რეკონსტრუირებული არ იყო (თუმცა არც ახლაა — უსაფრთხოების თვალსაზრისით — ხეირიანად დაგეგმარებული), იქ, აჯაფსანდალივით არეულ-დარეულ მანქანებში მოხვედრილი მოსკოველი ავტოტურისტები ზეცას ევედრებოდა, ღმერთო, ამ ჯოჯოხეთიდან ამ ერთხელ როგორმე გამიყვანე და არასოდეს აქეთ პირს აღარ ვიზამო...

ღმერთის მიერ თავაზიანად მოგზავნილი მილიციელის დახმარებით მან „იმ ერთხელ“ მართლაც გააღწია ჯოჯოხეთს, მაგრამ ჩვენ რა ვქნათ, ვინც მუდმივად აქ ვცხოვრობთ, რა ვქნათ „ძვირფასმა თბილისელებმა“ და თბილისის „ძვირფასმა სტუმრებმა?“ იმავე ღმერთის მიერ ბოძებულ ჩვენს მონაკვეთზე — ტროტუარებზეც ხომ შიშით ვერ გაგვივლია და... რა ვქნათ, სახლების სახურავებზე ვიაროთ ხტომა-ხტომით?!

რამდენი იყო შემთხვევა, როცა ტროტუარზე გაჭყლიტეს თავისთვის ჩაფიქრებული ანდა სხვისი მომლოდინე ადამიანი! ყველგან ხომ არ გაკეთდება მიწისქვეშა გასას-

ვლელი, არადა, კაცს ქუჩა დამშვიდებით დანიშნულ ადგილზეც კი ვერ გადაგიჭრია — ნიშანსვეტის წითელ ფერს მილიონიან ქალაქში, ალბათ, მარტო ვახტანგ ჭაბუკიანი თუ უნევს ანგარიშს!..

ათიოდე წლის წინათ, საბურთალოში, სატვირთო მანქანა პირდაპირ... ხალხით სავსე „გასტრონომშიც“ კი შეიჭრა: ისეც გაღეშებულ შოფერს, ვინ იცის, რაც ჩაეხეთქა — ეცოტავა და ახლა დასამატებლად „შეუხვია...“

...წინადღით სანიმუშო დისციპლინისა და მართლწესრიგის დამყარებისათვის მიძღვნილი დიდი ფორუმი რომ ჩატარდა, მეორე თუ მესამე დღეს ავტონისპექციამ, საგულდაგულოდ, დედაქალაქში დიდი რეიდი მოაწყო და ერთ დღეში, მხოლოდ ერთ დღეში... ექვსასი (600!) სხვადასხვა სახის და სხვადასხვა ზომის ავტოდამნაშავე გამოავლინა (ეს, ვინც ხელთ მოხვდათ და რამდენი თვალს არ მოხვდა!).

ეს გრანდიოზული ციფრი რვა მილიონიანი მოსკოვისათვისაც კი, ალბათ, შემადრწუნებელი იქნებოდა არათუ ერთი დღის, — ექვსი თვის მანძილზეც კი!

მერედა, როგორ ვსჯით ასეთ მოტორიზებულ ნაძირალებს, რომელთაც ადამიანის სიცოცხლე (არა თავისი, რა თქმა უნდა!) ერთი ჭიქა ბატიბუტის ფასადაც არ უღირთ? როგორ და... ცალმხრივად გაგებულნი საბჭოთა ჰუმანიზმი აქაც ძალაშია!

მხოლოდ ერთ ფაქტს მოვიყვან: კახეთში ერთმა, წ ი ნ ა თ ა ც კ ა ც ი ს გ ა - ტ ა ნ ი ს ა თ ვ ი ს ნ ა პ ა ტ ი მ რ ა ლ მ ა შოფერმა (გ. ზურიკაშვილმა), არსებითად თითქმის სხვათა შორის, თითქმის გასართობად, თავისთვის მიმავალი ორი და, — ორი და! (ბაბუღია და სონია სვანიძეები) — ქვითკირის კედელს ბალღინჯოებსავით მიასრისა...

13 (ცამეტი!) წელიწადი მიუსაჯეს და... ხუთი წლით ჩამოართვეს მართვის უფლება!

ჰმ! გამოვა მერე ის ციხიდან, ისევ საჭეს მიუჯდება, და ისევ ეჭვი არ არის, ასეთი დამთხვეული კიდევ ვინმეს გაიტანს, ისევ ჩასვამენ, ისევ გამოვა და... თითქოსდა შოფრობა კოსმონავტობა იყოს ანდა კიბერნეტიკოსობა, — თუ სამუდამოდ აუკრძალავ ადამიანის მკვლელს მანქანის მართვას, ამით სახელმწიფო, რაკი ეს ფიზიკურად და გონებრივად გამორჩეულთა პროფესიაა — დიდად დაზარალდება.

მ ა რ თ ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა უ ნ დ ა ე კ რ ძ ა ლ ე ბ ო დ ე ს ს ა მ უ დ ა მ ო დ , ს ა მ - უ დ ა მ ო დ ა რ ა მ ა რ ტ ო ა ვ ტ ო თ ი კ ა ც ი ს მ კ ვ ლ ე ლ ს , — უ ნ დ ა ე კ რ ძ ა - ლ ე ბ ო დ ე ს ყ ვ ე ლ ა ს , ვ ი ნ ც , ა ს ე თ უ ის ე , ს ე რ ი ო ზ უ ლ ა ვ ტ ო დ ა ნ ა - შ ა უ ლ ს ჩ ა ი დ ე ნ ს , და არა მხოლოდ მართვის უფლება, მანქანაც ავტომატურად, სახელდახელოდ უნდა ჩამოერთვას, — პირველ ხანებში თუნდაც სასამართლოს გარეშე, რაკი ჩვენი მოსამართლეების „სამართალს“, ჯერჯერობით მაინც, სულ ვერ ენდობა კაცი და, საერთოდ, ვიდრე დამნაშავე და მისი „გულშემატკივრები“ დატრიალდებოდნენ.

შეიტანონ ეს სასჯელის მუხლად სისხლის სამართლის კოდექსში, არა მარტო შეიტანონ, — პრაქტიკაში, პრაქტიკაშიც მოიხმარონ, უშეღავათოდ ფართოდ მოიხმარონ და მაშინ ნახავთ, ახლა ასე გათავხედებული, სინდის-ნამუსზე ხელაღებული, უზრდელი და ტუტუცი პროფესიონალი და არა პროფესიონალი ავტომოჯირითენი, თავის თავისა და ხალხის პოტენციური მტრები, ჭკუას თუ არ მოვიდნენ, — უჭკუოებიც კი!..

და თუ მანქანა — საქართველოსთვის ამჟამად უდიდესი ბოროტებაა — უახლოეს დროშიც კი შედარებით მცირე ბოროტებად არ გადაიქცეს!

შეიძლება გვითხრან, ასეთი მუხლი სხვა რესპუბლიკის კოდექსებში არ არისო, მაგრამ რა ვქნათ, თუკი ჩვენ ჩვენი სატკივარი გვაქვს და ასეთი სატკივარი არა აქვთ, მაგალითად, არც ლიტვას, არც ლატვიას, არც ესტონეთს, — საკუთარ თავს აღარ

ვუმკურნალოთ, სატკივარზე მოსაშუშებელი მაღამო აღარ დავიდოთ?! ცივილიზაციის ამ მონაპოვარს — მანქანას — ჩვენივე უგუნურობით მონღოლებივით რომ გვანადგურებს, რაკი „სხვებს არა აქვთ“, მათი ნაბაძვით, „პრესტიჟისათვის“, თავი სულ ერთიანად მოვასპობინოთ?!

ერთი აღმოსავლური გამოთქმისა არ იყოს, ბევრიც რომ იყვირო, — ტკბილია, ტკბილია, თუ პირში ჰალვა არ გიდევეს, სიტკბოს ვერ იგრძნობო...

ვიძახოთ, რამდენიც გვენებება, ტელევიზორში, რადიოში, ტრიბუნაზე, ვნეროთ და ვბეჭდოთ, რომ ჩვენ დიდი კულტურის ხალხი ვართ, და თუ არ გჯერათ, აი, საბუთები: ჩვენი გელათი, ჩვენი ვარძია, ჯვარი და სვეტიცხოველი, „ვეფხისტყაოსანი“ და „სიბრძნე სიცრუისა“... მაგრამ ყველაფერი ეს შორეული წარსულია და ყოველივე ეს მხოლოდ მატერიალურ კულტურაზე მიგვანიშნებს, და არა ჩვენს დღევანდელ ყოფაცხოვრებით კულტურაზე...

ამ „კულტურის“ მხრივ კი ჩვენ, ძალიანაც რომ ვეცადოთ დავფაროთ, ნამდვილ კულტურულ ხალხებთან შედარებით, ცოტათი თუ ვდგავართ მაღლა ახალ გვინებაში ახლახან აღმოჩენილ ტომ კუკუკუკუზე (დიახ, ოთხჯერ კუ-კუ-კუ-კუ!), რომელმაც კი, არა მგონია, „დუბლიონკისა“ და ავტომანქანის ქონება შინაგანი კულტურის რაიმე გამოვლინებად მიიჩნიოს.

...მერედა, სად არის საზოგადოებაო, სადა აქვს ხალხს თვალბიო, უყვართ ხოლმე თქმა და გადამობრალება. ხალხს თვალბიოც აქვს და ყურბიოც, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ჩვენში საზოგადოებას და საზოგადოებრივ აზრს ისეთივე გასაავალი აქვს, როგორც ცხვარს, დასაკლავად რომ მიჰყავთ — პროტესტის ნიშნად საცოდავად ბლავის, მაგრამ მის ბლავილს არავინ ყურად არ იღებს...

ათი წლის წინათ, 1969 წლის ოქტომბერში, გაზეთებში დაიბეჭდა წერილი: „ავლაგ-მით ავტომოჯირითეთა თარეში“. სტატიას ხელს აწერდნენ:

„აკადემიკოსი კ. ერისთავი, შ. ამირანიშვილი, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის წვერ-კორესპონდენტი, სოციალისტური შრომის გმირი ვ. პაპინაშვილი, პროფესორი გ. ინწკირველი, პროფესორი ვ. ქვაჩახია, კომპოზიტორი, საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ა. მაჭავარიანი, ჟურნალ „ცისკრის“ რედაქტორი ჯ. ჩარკვიანი, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი გ. ლეჟავა, მსოფლიო ჩემპიონი, სპორტის დამსახურებული ოსტატი რ. რურუა“.

რას იტყვით, როგორი საზოგადოებაა?! მართლაც ბრწყინვალეა, ხომ? მერედა, ამ საზოგადოების აზრი ვინმემ ყურად იღო?! ჩათვალეს რამედ?!

ამას რამე ნაყოფი რომ გამოეღო, მაშინ, მისი გამოქვეყნებიდან ათი წლის შემდეგ, 1979 წლის მარტში „კომუნისტში“ ავტობანდიტებზე აღარ დაიბეჭდებოდა უფრო შემაშფოთებელი სტატია, რომელსაც ხელს აწერდა ასეთივე პატივსაცემი საზოგადოება.

ამ წერილს კი მოჰყვა რაიმე ძვრა დადებითისაკენ? „ძვრა ის მოჰყვა, რომ მის მერე... მხოლოდ ერთ დღეს, მხოლოდ თბილისში, ექვსასი ავტოდამრღვევი აღრიცხეს! მხოლოდ ერთ დღეს!

ვერც გაზეთი და ვერც საზოგადოებრივი აზრი ავტოაფთრებს ვერ მოათვინიერებენ. ამაში რომ დავრწმუნდეთ, ამისათვის არ არის საჭირო ათეული წლები — მხოლოდ ახალი, ჩვენი პირობებისათვის შესაფერი, მკაცრი კანონის ძალა თუ გვიხსნის.

ჰოდა, ჩვენ რომ მოსკოვმა ჩვენივე კოდექსისათვის — თუნდაც საექსპერიმენტოდ, აბაშასავით! — ჩვენი სატკივრის გამაჯანსაღებელი მუხლი დაგვითმოს, და მასთან ერთად ორიოდ სხვა მუხლიც, რომლებიც ასე აუცილებელია ქართველი ერის ფიზიკური არსებობის შესანარჩუნებლად, ამით ვითომ ვინმეს რამე დაუშავდება?

შეიძლება დაუშავდეს მხოლოდ ვაზგენს და მის ამფსონებს, სხვას — არავის...

სომხები, აფხაზები, ოსები ჩვენზე სიხარულით იცინიან, რაც ავტოავარიებში ქართველები დაიღუპნენ, იმდენი ჰიტლერთან ომში არ დაღუპულანო.

ადვილი შესაძლოა, ჩვენ შორისაც გამოჩნდნენ ისეთი „პატრიოტები“, რომლებიც... რაკი ჩვენ „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, ხომ არ დაგვამცირებს ეს კულტურული მსოფლიოს თვალში...

მათ დასამშვიდებლად მოდით და გადავხედოთ, თუნდაც ცალი თვალთ, ჩვენზე „ცოცხათი ნაკლებ“ კულტურის მქონე ხალხთა კანონმდებლობას: არათუ ავტომობილით ადამიანის მოკვლის ან დასახიჩრებისათვის, ჩვენებურად გაგებულ „უბრალო“ სიმთვრალისათვისაც კი...

კანადაში შოფრებს, თუნდაც მხოლოდ პირველად, ერთხელ შემჩნეულებს, აპატიმრებენ ერთ წლამდე, ართმევენ ს ა მ უ დ ა მ ო დ მართვის უფლებას.

ნორვეგიაში, ჩვენსავით პატარა ნორვეგიაში: დიდი ჯარიმა და პატიმრობა, მართვის უფლების ჩამორთმევა ერთი წლის ვადით, სიმთვრალის განმეორებით შემთხვევაში საერთოდ უკრძალავენ ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ტ რ ა ნ ს პ ო რ ტ ი ს მართვას.

პორტუგალიაში: ართმევენ მართვის უფლებას და აპატიმრებენ ექვსი თვიდან ერთ წლამდე; ამის შემდეგ თუ კიდევ იურჩა და მაინც მიუჯდა მანქანის საჭეს, ს ჯ ი ა ნ 5 წ ლ ი თ !

დანიიაში, ჩვენსავით პატარა დანიიაში: საერთოდ ართმევენ მართვის უფლებას და აპატიმრებენ ერთ წლამდე.

იუგოსლავიაში გარდა იმისა, რომ მკაცრი ერთიანი სახელმწიფო კანონი მოქმედებს, ზოგიერთ მის მხარეში, მაგალითად, სლოვენიაში, სასტიკად აკრძალულია ლუდის დაღვევაც კი, თუნდაც სულ ცოტა ადრე, ვიდრე მანქანას ჩართავდე.

იაპონიაში გამოიგონეს და უკვე პრაქტიკაში დანერგეს მძღოლის ორგანიზმში ალკოჰოლის აღმომჩენი აპარატი: თუ მან აღნიშნა, რომ ო დ ნ ა ვ მ ა ი ნ ც და ლ ე უ ლ ი ხ ა რ , ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ი ს ა ს ა მ ა რ თ ლ ო ს , ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ი ა პ ე ლ ა ც ი ე ბ ი ს გ ა რ ე შ ე ე რ თ ხ ე ლ და ს ა მ უ დ ა მ ო დ , ა დ გ ი ლ ზ ე ვ ე გ ა რ თ მ ე ვ ე ნ მ ა რ - თ ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა ს !

შემეძლო სხვა „ჩამორჩენილი“ ქვეყნების მაგალითიც მომეყვანა, რომელთა მოსახლეობა 100 მილიონსაც კი აჭარბებს, — მათთვის წელიწადში ათასი კაცის სიცოცხლე თითქოს რა უნდა იყოს, მაგრამ მაინც განგაშს ტეხენ ხოლმე, ჩვენში კი, თუმცა „ქვეყანა სათითაოდ გვითვლის“, მათზე მეტი არ გველუპება?!

მხოლოდ ერთ წელიწადს, მხოლოდ თბილისში, ავტოავარიებში, დასახიჩრდა 957 კაცი, სიცოცხლეს გამოესალმა, უფრო სწორად — გამოასალმეს 105 კაცი...

მხოლოდ ერთ წელიწადს გამოვლენილი იქნა 14306 (თოთხმეტი ათას სამას ექვსი!) კაცი, რომლებიც გახეთქილი მთვრალნი უსხდნენ საჭეს!

ეს, ვინც გამოვლენილი იქნა, და ვინც „უბრალოდ“ მთვრალი იყო და ვერ გამოავლინეს?! განა ამას ფიქრი უნდა, რომ ისინი ათიათასობით დაითვლებიან?!

ავტოავარიაში დაღუპული ყოველი მესამე კაცი მთვრალი მძღოლის „წყალობაა“! მერედა, ერთ მუჭა ხალხს მანქანისაგან ამონყვეტა გვჭირდება კიდევ?! საამისოდ აბორტი არ გვეყოფა?

ვინ არის პასუხის მომცემი, როდემდე გავუძლებთ ამას?!

მართლაცდა, რა გვეშველება, თუკი დიდი პარტმანდატით შეიარაღებული მფარველი ანგელოზი არ მოგვევლინა!

მე ის მალონებს დღევანდელ ქართველს
ძველი ანდერძი რომ ავიწყდება
და ეროვნების მაგარი ციხე
შეუგნებლობით შიგნითვე ტყდება.

აკაკი.

ეს ახალი ამბავი არ არის, საკმაოდ ძველია, თუმცა არა მგონია, იგი ისე დაძველებულიყოს, რომ სადღეისოდ მისი მოყოლა არ ღირდეს...

წნორში გახლდით, და როგორღაც ერთ-ერთ იქაურ სკოლაში მოვხვდი, გაკვეთილებსაც დავესწარი მეათე კლასში... გამოვესაუბრე მოსწავლეებს (რა ხანია სიტყვა „მონაფეს“ აღარ ხმარობენ, — ვიცოდეთ მაინც, ამ ყოველმხრივ აზრიანმა, სანიმუშო ყოფაქცევის „მონაფემ“ ასეთი რა სიგლახე ჩაიდინა, რომ, საერთოდ, „კლასიდან გააგდეს!“)... ვკითხე მათ, აი თქვენ წელს სასწავლებელს ამთავრებთ, ბევრი თქვენგანი უმაღლესისკენ გაეშურება ალბათ, ჰოდა, ვის რა გინდათ, რომ გამოხვიდეთ-მეთქი.

პირველი პასუხის გაგონებისთანავე შევცბუნდი, არ შევიმჩნიე კი — მონტანელი გამახსენდა, უადგილო ჩარევით „აღმსარებლისთვის“ კალაპოტი, გეზი არ მეცვლევინებინა:

ოცდაათი გოგო-ბიჭიდან ოცდარვა... გინეკოლოგი გვინდა გამოვიდეთო!

შევწუხდი, შევწუხდი და თანაც შემრცხვა, განსაკუთრებით, ტანით უკვე ტოტოლა ვაჟების „ვაჟკაცური“ პასუხით.

ამდენიდან არც ერთმა არ თქვა, კოსმონავტობა მინდა, თუნდაც ექიმი-თერაპევტი, გეოლოგი გამოვიდეო, — არა, გინეკოლოგიო.

მერე მასწავლებელმა, ვის გაკვეთილსაც ვესწრებოდი, დარცხვენილმა მთელი წნორი შემომატარა და რამდენიმე, ახლანდელ კვალობაზე, სრა-სასახლე მაჩვენა — ყველა ისინი გინე...

არა, მათ მიმართ ჩვენში ასე შებლალულ, მაგრამ სხვაგან ჯერ ისევ პატიოსან, სახელგაუთხეხელ სიტყვას ნუ ვინმართ...

ღიახ, ყველა ეს გამორჩეული სასახლე თურმე აბორტმახერებს ეკუთვნით!

ა, ბატონებო, ძალა პირადი მაგალითისა!..

რიგაში, ერთ მეან ქალთან საუბარში, გამაკვირვა იმ გარემოებამ, რომ სიტყვა „აბორტმახერის“ მნიშვნელობა არც კი იცოდა, და როცა ისიც ვუთხარი... კავკასიაში (ა la «Я кавказец!»!), თუნდაც საავადმყოფოს პირობებში გაკეთებული აბორტისათვის 20-30 მანეთს იღებენ-მეთქი,* — იმ პატარა ბავშვივით გაკვირდა, რომელიც ცირკში პირველად მოიყვანეს: ათიდან ერთი თუ მოგვართმევს სამამანეთიან კანფეტის კოლოფს, და ამის მიღებაც გვეკრძალებათ.

ეს ლატვიაში... შარშან წყნეთში ერთმა, ჭიათურის რაიონიდან გადმოსულმა, იქ მცხოვრებმა და მომუშავე ახალგაზრდა ქალმა, ჩემს მორიდებულ საყვედურზე, რატომ დაიკოს ძამიკო ან მეორე დაიკო არა ჰყავს-მეთქი, გულნატკენმა მიპასუხა, კიდევ მალე არც ეყოლებათ.

თურმე ნუ იტყვით, პირველი მოლოგინება თბილისის ერთ-ერთ სამშობიაროში სამას მანეთამდე დასჯდომია, და ახლა რამდენი დრო უნდა გავიდეს, რომ ამ მცირე ხელფასიანმა ქალმა „ამ საქმისათვის“ კიდევ მეორე სამასი მანეთი დააგროვოს. ამ „ბედ-

* გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ამჟამად აბორტის საფასური 100 მანეთამდე აღწევს თურმე.

ნიერმა“ დედამ თუმცა დამისახელა კიდევ იმ სამშობიარო სახლის ნომერი და გვარებიც ჩამომითვალა, — გვარები უფრო სახინკლეს დახლში დასაყენებელ ჰიპოკრატეს „შევირდებისა“, მე მათზე კონკრეტულად მაინც არ ვატივებ, რადგან ეს ჩემი ნაწერი არ მინდა სისხლის სამართლის დანაშაულის აღსაძვრელ საქმედ იქცეს (თუმცა ესეც არის, აღმოფოთდება და აღძრავს კი ვინმე, ვისაც ეს ევალება?!), მით უმეტეს, რომ „ის“ სამშობიარო ქალაქის სხვა სამშობიაროებისაგან, არა მგონია, რაიმეთი განსხვავდებოდეს.

მჭავანაძის დროს იმერეთის ერთ-ერთი რაიკომის, თუ არ ვცდები წესიერმა მდივანმა შემომჩვილა, ყოველ შაბათ-კვირას სისტემატურად, გაუცდენლად ჩამოდის ჩვენს დაბაში ძველი დროის ექიმის საკვოიაჟით, „ესა და ეს“, სადგურიდან პირდაპირ მიემართება საამისოდ სპეციალურად დაქირავებულ ბინაში, სადაც სოფლებიდან ჩამოსული გლეხი ქალების გრძელი რიგი უკვე გამზადებული ეგებება მას, და ისიც, სწრაფად და ცქვიტად „საქმიანობს“, თითქოს თონედან ცხელი შოთები ამოჰქონდესო; ახალნათხოვი ჩემი ცოლის ბიძაშვილის შვილია და ხათრით ვერაფერს ვეუბნები, არადა, რაიონში შობადობა ისეც ნაკლებია, მან კი ეს, რკინიგზის პირას მიმავალი ჩხრი-ალა მდინარე დაკეპილი ნაყოფებით ლამის აავსოსო...

ის დედაკაცი კი, დიპლომით ექიმი და სულით ყველაზე დაბალი ყალიბის ექიმბაში, ყოველ კვირა საღამოსვე უკან დაბრუნებისას, უკვე უფრო დამძიმებული საკვოიაჟით, მატარებლიდან გულდამშვიდებით და სიამის გრძნობით გასცქეროდა ხოლმე მშობლიური ზემო იმერეთის კობტა და კოპნია, მთაგორიან პეიზაჟებს და მიუხაროდა დედაქალაქში, სადაც მას ელოდა ქმარი — ერთი პატივსაცემი დარგის დამსახურებული მოღვაწე... საქართველოსი!

ამ „მოღვაწემ“ ჩინებულად იცოდა, რა „სამოღვაწეო ასპარეზითაც“ შემოჰქონდა სახლში მის ცოლს და მეგობარს გასისხლიანებული ფულის დასტები, იცოდა მშვენივრად, რომ ეს დასტები ხელს უწყობდნენ ქართველი ერის ჯერ გამეჩხერიანებას და შემდეგ კი მის მთლიანად ამოგდებას, მაგრამ ეს მის ეროვნულ სინდისს არ აწუხებდა; მართალია, ვესპასიანე არ გაეგონა, სამაგიეროდ ერთხელ გაგონილი მისი ნათქვამი არასოდეს ავიწყდებოდა, — ფულს სუნი არ უდის!

გვიამბობენ, იოსებ ჟორდანიას, ქალის ეს დიდი და პირველი მეგობარი, ასეთ უშუბლო დედაკაცებს გომბეშო-აბორტმახერებს ეძახდა, და თუ სადმე მათ გადაეყრებოდა, ზიზლით მიაყვირებდა, დამეკარგეთ თვალიდან თქვე ცივშანთიანებოო...

ამ დიდი ექიმისათვის და დიდი ადამიანისთვის „ცივი შანთი“ სასიცოცხლო ქირურგიული მამა იყო, გომბეშო-აბორტმახერების ხელში კი იგივე მამა შუა საუკუნეების დროინდელი ადამიანის დამდაღავ, კაცის მკვლელ ჟანგიან იარაღად არის გადაქცეული...

მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. იატაკქვეშა, არალეგალური აბორტები კანონით ისჯება, და თუმცა იგი კეთდება ათასობით და ათიათასობით, კეთდება, როგორც დავინახეთ, სავსებით მოურიდებლად და ლეგალურად, თვით რაიკომებისა და მილიციის ცხვირწინაც კი, აქამდე ამ „სასახელო საქმისათვის“ დასჯილი ადამიანი (ბოდინს ვიხდი ამ დიადი სიტყვის წინაშე!) ორიოდ შემთხვევა თუ იქნება აღრიცხული. მათმა „ცივმა შანთმა“ უამრავი ქალის ჯანმრთელობა შეარყია, ბევრიც, საერთოდ იმსხვერპლა, და თუ ეს ტრაგიკული შემთხვევები საქვეყნოდ — სასამართლოს წესით არ ხმაურდება, მხოლოდ იმიტომ, რომ გომბეშო-აბორტმახერები ფულით დატენილ ქისებს არ ინანებენ ჭირისუფლებისათვის (მე თქვენ გეტყვით და ამით მათ მუცლიან საკვოიაჟებს ბევრი რამე დააკლდებათ თუ?!), — ჩემი დაჭერით თქვენი მკვდარი სულ ერთია მაინც არ გაცოცხლდება და, ის არა სჯობს, რომ საფასურში მოვრიგდეთო?..

გესმით? — მიცვალებულის საფასურში, მიცვალებულის საფასურში!..
შესაძლოა იფიქროთ, რომ „სააბორტო საქმეში“ მე მაინც არაკომპეტენტური კაცი

ვარ და ზედმეტად შავი საღებავებით ხომ არ ვხატავ ჩვენს ნათელ სინამდვილეს, ამიტომ რამდენიმე ციტატას შემოგთავაზებთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამართული დისკუსიის დროს დაბეჭდილი ერთ-ერთი წერილიდან. მისი ავტორია კონსტანტინე ერისთავი, ექიმი-აკადემიკოსი:

„დღეს ჩემი შეკრებილი მასალიდან ჩანს, რომ ზოგიერთ სამშობიარო სახლში წელიწადში 3 ათას აბორტს აკეთებენ... თბილისის ახლოს ერთ-ერთი რაიონის საავადმყოფოში აბორტს აკეთებს არა მხოლოდ გინეკოლოგი, არამედ ყველა ექიმი. ქუთაისის შესწავლამ გამაკვირვა: ერთ-ერთ სამშობიარო სახლში 4 ათასი აბორტი გააკეთეს ერთ წელიწადში. იმ წელიწადს ამ დაწესებულების ხელმძღვანელმა სადოქტორო ხარისხიც დაიცვა და თბილისშიც გადმოვიდა. ამავე დროს, სოხუმში, სამშობიარო სახლის გამგედ მუშაობს რუსის ქალი და ორი წლის განმავლობაში მას მხოლოდ 3 აბორტი აქვს გაკეთებული. მე იგი გამოვიძახე და ვესაუბრე. მან მითხრა:

— ქალს, რომელიც აბორტის გასაკეთებლად მიდის, მაინც ეზარება აბორტის გაკეთება, რადგან დედა და ეცოდება ნაყოფის მოცილება, ჭოჭმანობს და თუ იმას გაესაუბრები, ეტყვი, რომ არ არის საჭირო აბორტი, ჯანმრთელობისათვის მავნეა, სჯობს დაბადო, სიამოვნებით დაგიჯერებს“.

„არიან ექიმები, რომლებიც დღემდე რამდენიმე ათეულ აბორტს აკეთებენ და მათი მოღვაწეობა სულ აქეთკენ არის მიმართული... ა ხ ლ ა ქ ა ლ ა ქ ი დ ა ს ო ფ ე ლ ი ს ა ვ ს ე ა ა ბ ო რ ტ მ ა ხ ე რ ე ბ ი თ... ამას წინათ ჩვენი სამინისტროს სამეცნიერო საბჭოს, რომლის თავმჯდომარე მე ვარ, მოუვიდა კრიმინალური საქმე: ხუთი თვის ორსულმა ქალმა აბორტის გაკეთება გადაწყვიტა და ქართლში ერთ საავადმყოფოს მიმართა. უფროსი ექიმი და გინეკოლოგი რესტორანში სადილობდნენ. პაციენტმა ისინი მონახა და აბორტის გაკეთებაზე დაითანხმა. ამ ნახევრად მთვრალმა ექიმმა გაუკეთა აბორტი და ქალი აბორტს გადაჰყვა“...

„...მე არ ვიცი ჯანმრთელობის მაშინდელ საკავშირო მინისტრს ს. კურაშოვს ვინ ჩასწორწულა ანდა თვითონაც თუ უკვე იცოდა, რომ დიდი შობადობა იმ რაიონში მოდიოდა, სადაც ქართველი მოსახლეობა სულ მცირერიცხოვანი იყო, ეს კია, მითხრა: ა ს ე თ უ გ ა გ რ ძ ე ლ დ ა , ი მ ზ ო მ ა მ დ ე შ ე ი ძ ლ ე ბ ა მ ი ი ყ ვ ა ნ ო ს ე ს მ შ ე ნ ი ე რ ი , რ ო მ ს უ ლ გ ა დ ა გ ვ ა რ დ ე ს დ ა მ ო ი ს პ ო ს ო“.

„ჩემი აზრით, არ იქნებოდა ცუდი აბორტის სანინაალმდეგო კანონის აღდგენა. დიდ ერში რაც უნდა მცირე შობადობა იყოს, მას მაინც არ ემუქრება გადაშენებისა და მოსპობის საფრთხე. ეს საშიშია ჩვენთვის, პატარა ერისათვის“.

მაგრამ ჩვენი დღევანდელი დღისათვის, როცა მთას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა, ყველაზე საინტერესო მაინც ეს არის:

„იმ ხანებში საქართველოს ხელმძღვანელი ამხანაგებიც შედიოდნენ შობადობის საკითხზე დაარსებულ კომისიაში; კომისიაში შედიოდნენ ეთნოგრაფები, ისტორიკოსები და სხვა სპეციალისტები, მაგრამ კ ო მ ი ს ი ა ჩ ქ ა რ ა დ ა ი შ ა ლ ა . კომისიის მუშაობისას მე ერთ საინტერესო საკითხს გავეცანი. ადრე მეგონა, რომ ხევსურებისა და სხვა მთიელთა ჩამოსახლება ბარში პატრიოტული საქმეა-მეთქი. ერთმა ისტორიკოსმა კი განაცხადა, რომ ამით ჩვენ ბევრ რამეს ვაგებთ. მ თ ა შ ი ა ბ ო რ ტ ი ა რ ი ც ი ა ნ , ი ბ ა დ ე ბ ა ი მ დ ე ნ ი , რ ა მ დ ე ნ ი ც რ ა ი ს ა ხ ე ბ ა . მაგრამ საცხოვრებლად ყველა არ რჩება მთაში. გარკვეული ნაწილი ახალგაზრდობისა მთიდან ბარში ჩამოდის, ასე რომ ერს ახალგაზრდობის შენამატი მთიდან გადმოუსახლებლად მეტი ეყოლებათ“ („ლიტ. საქართველო“, 13.3.70).

ქალის მეორე დიდმა მეგობარმა, იოსებ ჟორდანიას უმცროსმა კოლეგამ, კონსტანტინე ჩაჩავამ, რომლის სულ ამასწინანდელი სიკვდილი მართლაც უღვთო იყო, გომბეშო აბორტმახერები ერის... მაგრამ უფრო აჯობებს, სიტყვა თვით მას მივცეთ:

„საზოგადოების მრისხანება უნდა დაატყდეს თავს ყველა იმ ვაი-ექიმს, აბორტ-მახერს, ვინც მასთან მისულ დაბნეულ ახალგაზრდა ქალს არ აუხელს თვალს მომავალ საშიშროებაზე, ვინც ანგარებას, მომხვეჭელობას ანაცვალებს ადამიანის ბედს, ერის ინტერესებს. სამწუხაროდ, უკანასკნელ ხანს ამ ვაი-ექიმთა რიცხვი მომრავლდა. დაბალი ინტელექტისა და კულტურის იატაკქვეშა აბორტმახერები განუზომლად დიდ ზიანს აყენებენ ჩვენს ხალხს. მე მათ ერის მოღალატეებს ვუწოდებ და სრულიადაც არ მეშინია ამ სიტყვის დანერა“.

დიახ, აი, ვინ არიან ერის მოღალატეები! ხალხის მტრები ესენი არიან, და არა ისინი — 1937 წელს, ბარტლომეს წელს, მარტო საქართველოში ათიათასობით რომ გააქრეს დილის მისალმება „გამარჯობა შენის“ თქმისათვის და ბევრიც ამ სიტყვების უთქმელობისთვისაც კი!..

ახლა კი — და რამდენიმე ხანია მას აქეთ! — ეს ხალხის მტრები საქართველოს მიწა-წყალზე ისე ლაღად და უზრუნველად დანავარდობენ, როგორც ცაში ფრთოსნები!..

აი, უკვე ოცი წელიწადი გადის იოსებ ჟორდანიასა და ათი წელი კონსტანტინე ერისთავის, კონსტანტინე ჩაჩავას, ამ ერისკაცების მოთქმა-გოდება-შეგონებიდან, და აბა თუ ვინმემ, ვის სიტყვასაც ნონა და გასავალი აქვს, ვისაც დამსჯელი ძალაუფლების სადავეები უჭირავთ ხელთ, ერთმა მაინც თუ ოდნავ ყური მიუგდო ერის გადსარჩენად მათ სასონარკვეთილ შეძახილებს?

რალაც არ გვსმენია, როგორღაც არ გაგვიგია, ამას კი „მოვკარით ყური“ რომ ამ ხნის განმავლობაში შობადობა გეომეტრიული პროგრესიით იზრდება და იზრდება — ნუ დავიზარებთ, ერთხელ კიდეც მოვიგონოთ, — ბოლნისის, მარნეულის, დმანისის, გარდაბნის, ნალკის, ახალქალაქის, ბოგდანოვკის, ზნაურის, ჯავის, ცხინვალის, გუდაუთის — საქართველოს სხვა რაიონებში კი ასეთივე გეომეტრიული პროგრესიით კლებულობს და კლებულობს, სულ მცირდება და მცირდება...

ამ რაიონების „ზრდა-აყვავებაში“ განუზომელი „ღვანლი“ და უზომო „დამსახურება“ მიუძღვით გომბეშო აბორტმახერებს, მაგრამ ორმაგი უბედურება ის არის, რომ მათ, როგორც ამას განსვენებული კ. ჩაჩავა გვიჩვენებს, საზოგადოება თავზე ვერავითარ მრისხანებას ვერ დაატყხს, რადგან ამ სფეროში თავად საზოგადოებას შმორიანი ჰაერი, რომლითაც სუნთქვას, გაფილტრულ ჟანგბადად ეჩვენება.

აქ საჭიროა შორსმჭვრეტელი სახელმწიფო-დრაკონის ხელი, რომელსაც მერე და მერე, ბევრი, ძალიან ბევრი, ამ აშმორებულ ჰაერით მსუნთქავთაგანაც კი, დაკოცნის ღირსადაც მიიჩნევს და წაინევა კიდეცაც სამთხვევად, — აკი სამართლიანი დრაკონი ყოველთვის სიკეთის მომტანია და თვალის ამხელია წამხდარი ხალხისათვის...

ერთმა მსოფლიო მასშტაბის პოლიტიკოსმა თქვა:

«Народы существуют для того, чтобы ими повелевать». მგონი, თუ არ ვცდები, ამ აზრს ამა თუ იმ დარგში ხანდახან ჩვენც ვატარებთ ხოლმე და რატომ არ უნდა გატარდეს ის იმ დარგში, რომელიც მთელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებს ეხება?!

ამჟამად, საქართველოში, ქურდობა-მოტყუება-წამგლეჯ-მტაცებლობა-მექრთამეობის წყალობით ქონებრივად აღზევებულები უთვალავია, კაცს შეუძლია გრძელი სიაც კი ჩამოწეროს სახელგატეხილ, კაცური კაცობის შემრცხვენილი პროფესიებისა, მაგრამ გომბეშო-აბორტმახერების პროფესიაზე უფრო გათახსირებული პროფესია სხვა არც ერთი არ მეგულება.

არა მგონია, თქვენი ყურადღებაც არ მიეპყრო იმ — ახლობლებისათვის ტრაგიკულ, გარემეთათვის კი საკმაოდ თავშესაქცევ — შემთხვევებს, რომლებიც, ბოლო

წლებში ასე მომრავლდნენ თბილისში; მე მხედველობაში მაქვს, ასე ვთქვათ, კაი ოჯახებიდანაც კი გასათხოვარი ქალიშვილების „გაპარვა“ და ამ ნიადაგზე მათი მშობლების გულამოსკვნილი მოთქმა, გულის ხეთქა, ზოგჯერ კი — ინფარქტი და ინსულტიც...

სხვა რესპუბლიკების დიდ ქალაქებში მსგავს სიმახინჯეს ვერსად ნაანყდებით (ისე, როგორც ვერ შეხვდებით ადამიანების გატაცებას გამოსყიდვის მიზნით, თუმცა იყო ერთი თუ ორი შემთხვევა, და ისიც, ალბათ, ჩვენი „კეთილისმყოფელი გავლენით“).

ოჯახისა და საკუთარი თავისვე ამ დამამცირებელ, პირუტყვეულ „გაპარვა-გაქცევაში“ მთავარი „ღვანლი“ სწორედ გომბეშო-აბორტმახერებს მიუძღვით... ამათ შორის არიან დიდად „ხელგანაფულნი“. თავისი, ძნელად წარმოსადგენი უბინძურესი საქმის ოსტატები, რომლებიც არაქალიშვილებს „აქალიშვილებენ“ (მხოლოდ მცირე ხნით, უფრო მეტი ხანგრძლივობისათვის ჯერ „ვერ მიუღწევიათ“!), მოკლედ, მათივე გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, „აპაჩინებენ“, უფრო „კულტურულ“, „საექიმო“ ენაზე ამოკერვას ეძახიან და... „კერავენ და კერავენ“ დიდ ფასად!..

შეიძლება კი საექიმო ეთიკა ამაზე უფრო ძირს დაეცეს? და ასეთი „ექიმები“ სტადიონზე, მატჩის შუალედში, 70 ათასი კაცის წინაშე გავარვარებული შანთით არ უნდა დადალონ? ეს ნაძირალებზე ნაძირალები თამარისა და ქეთევანის შთამომავლებად უნდა ითვლებოდნენ?!

ახალგაზრდებს, საერთოდ, აბა, რა გამოეპარებათ, მით უფრო დღევანდელ ყოველმხრივ ინფორმირებულ ახალგაზრდობას. — „რემონტ-პაჩინკობას“ ამბავი მათ კარგად მოეხსენებათ, და თუ ვაჟი თავმოყვარეა და „ლობიო“ არ არის, შეგულე-ბულ თავის „გოგოს“ მოულოდნელად თავზე ადგება და ულტიმატუმს უსვამს: — „გინდა ჩემი ცოლობა? მაშინ... ან ეხლა, ან არასოდეს!“.

ვინც „ამოუკერავია“, შიშით, რომ გაუთხოვარი არ დარჩეს, თანახმაა, თუნდაც ძალღივით, სანაგვეში დანებდეს და დაუმტკიცოს თავისი უმანკობა...

ასე გაათახსირდა ქორწინება და შეუღლება — ყველაზე დიდი აქტი ადამიანის ცხოვრებაში დაბადების შემდეგ!

ეს „სიახლე“ ქალ-ვაჟთა ურთიერთობაში, სხვათა შორის, ბევრისათვის გულის გამხარებელმა „მილიონმაც“ მოგვიტანა.

უმანკობაო, ეს-ეს არის ვთქვი, მაგრამ ეს უმანკობა დიდად განსხვავდება ადრინდელისაგან; ქალაქში მომრავლდნენ გარყვნილების კერები, ზნეობრივი სიფაქიზე ისე დაეცა, რომ ამჟამად ახლად წამოჩიტილი გოგო-ბიჭებიც ქუჩაში, ერთმანეთს არა მორიდებული ხელის ჩამორთმევით ეცნობიან, — კოცნით! დაუფშვათ, თუნდაც არა მკაფიოდ გამოხატული ვნებიანი კოცნით, მაგრამ ამ ასაკში კოცნას, თუკი ეს სისხლით ნათესავს არ ეხება, მაინც სხვა ელფერი დაჰკრავს.

ჰოდა, რაკი აბორტმახერებმა აბორტი და „ამოკერვა“ თვალეზე საღებავის წასმასავით გააიოლეს, რაც არ ემალება მოზარდ თაობას, გაიფადა პირველი კოცნაც, ის პირველი კოცნა, რომელზეც მწერლობაში, მხატვრობაში, ქანდაკებაში მსოფლიო შედეგებია შექმნილი...

(საერთოდ ქალებმა თავი ისე გაიუფასურეს, რომ ახლა, მეტადრე თბილისში, იშვიათად შეხვდებით წყვილს — ვაჟს მიჰყავდეს ხელკავით ქალიშვილი; „მშვენიერი სქესის“ წარმომადგენელი პირველი ებლაუჭ-ეკონნიალეებიან, ერთი პოეტი ქალის გამოთქმას თუ ვიხმაროთ, „დედამინის დაფნის გვირგვინთ“, და მალე, ალბათ, იქამდეც მივლენ, რომ აივნებზე გადმომდგარ ჩადუნდულეულ-ჩაკურატებულ, თვალე-ბგამობლეზილ „ტარიელთა“ წინაშე ასფალტზე მუხლებს მოიყრიან და სერენადებად „აგიტარდებიან“...).

ძველად, ასურეთში, ქალს, რომელიც მუცელს მოიშლიდა, სარზე სვამდნენ... მე არ ვამბობ, მუცლის მომშლელი ყველა ქართველი ქალი სარზე ჩამოვაცვათ-მეთქი;

ჯერ ერთი, იმიტომ არა, რომ ეს ინკვიზიციისაკენ გვიბრუნებდა პირს, მეორეც, — ახლა ამდენ სარს ვინ იშოვის, მათი შოვნა ვენახებისათვისაც გვიჭირს, მაგრამ გომბ-ემო-აბორტმახერებისათვის ასეთი „სარები“ უეჭველად უნდა მოინახოს; დიპლომიან აბორტმახერებს საქმე ისე უნდა გაუხდეთ, რომ სტომატოლოგობაზე და რენტგენ-ოლოგობაზე ოცნებობდნენ, რომლებიც, თუმცა „ექიმების“ რიცხვით პირველი ადგილი გვიჭირავს მთელს დუნიაზე, — საქართველოს პატარა მინა-წყალს სათვალავში მაინც აკლია...

თუკი აბორტმახერის ავტომანქანების გამტაცებლები ისჯებიან თავისუფლების აღკვეთით რვა წლამდე, რატომ ავტოგამტაცებლებზე ათასჯერ უფრო ბილნი და საშიში, ერის მოღალატენი, ხალხის მტრები არ უნდა ისჯებოდნენ ბევრად უფრო მკაცრად? მაგრამ უნდა ისჯებოდნენ ნამდვილად და მართლაც ყველას გასაგონად და ყველას დასანახად, და არა ფიქციურად! და ეს რაც მალე მოხდება, მით უკეთესია: მათი გამოისობით და პლუს ჩვენი უჭკუობით, სანამ არ ამოვმწყდარვართ, სანამ სულ არ ამოვმწყდარვართ!..

ქალს, სულ ცოტა, ვიდრე ოთხ შვილს არ შობს, აბორტი სასტიკად უნდა აეკრძალოს, და ეს შეტანილი უნდა იქნეს სისხლის სამართლის კოდექსის იმ დამატებით მუხლებში, რომლებიც ჩვენი რესპუბლიკის ხელმძღვანელებმა მოსკოვს უნდა გამოსთხოვონ.

არა მგონია, ამაზე უარი გვითხრან, აკი ეს მათთვისაც ხელსაყრელია: საქართველოში ადგილობრივი რუსი მოსახლეობის ბუნებრივი ზრდა, ჩვენი არ იყოს, მკვეთრად შენელებულია მცირეშვილიანობის გამო.

და თუ ეს შემდეგშიც ასე გაგრძელდა — ეს კი მთელი კავშირის მასშტაბითაც უკვე საგანგაშო ამბად ხდება — კარგი არაფრის მომტანია; ამის თაობაზე, ბოლო წლებში, საკავშირო პრესაში, ეკონომისტებისა და დემოგრაფების არაერთი შემფოთებული სტატია დაიბეჭდა; ბუნებრივია, უფროს ძმას ბევრად არაფრად ესია მოვლება, თუკი მას უმცროსი ძმები წამოეწევიან.

რელიგიას ჩვენში თითქოს დიდი არაფერი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ როცა საქმე საქმეზე მიდგება, ვინ იცის ეგებ მართლმადიდებლობაც გაგვახსენდეს, — აკი ისლამური და სომეხთგრიგორიანული მოსახლეობა ყოველ ათ წელიწადში 30-30 პროცენტით მატულობს და მატულობს!..

რუსეთი, უკრაინა და ბელორუსია საბჭოთა კავშირში უკანასკნელ ადგილზე არიან შობადობის მხრივ (ჩვენ მათ, ერთი პროცენტით, ვითომ „გუსწრებთ“ — სხვების ხარჯზე!); ამით შენუხებული „ლიტერატურნაია გაზეტა“ ამას წინათ წერდა:

«Вполне вероятно, что следует принимать сильно действующие меры для повышения престижа семьи (количество детей в семье)»

(«ЛГ» 27.12.78)

თუნდაც ექსპერიმენტის სახით ვუჩვენოთ მათ მაგალითი, თურა კეთილისმყოფელია ეს *«сильнодействующие меры»*.

არა მგონია, აბორტის სანინალმდეგო კანონი — მხოლოდ ქართველებისთვისო — ვინმემ დაგვინეროს, მაგრამ საერთოდ — საქართველოსო, — ამას გონიერმა კაცმა შეიძლება მიაღწიოს — და ჩვენ ამითაც მოგებული დავრჩებით: აბორტს ჩვენში საყოველთაოდ ჯერ ქართველი ქალები იკეთებენ, მერე — რუსები, სხვა ეროვნებათაგან — ათასში ერთი...

ამ კანონის მიღების შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, გაქსუებული და გადაგვარებული ქართველი ქალები, ამ „წმინდა საქმისათვის“, სხვა რესპუბლიკებში დაიწყებენ წონიალს, მაგრამ მასობრივად და სისტემატურად იქ წაწნალ-ხეტიალი მათაც კი გაუჭირდებათ.

...ამ მონაკვეთის დასაწყისში მჭავანაძის დროინდელ რაიკომის მდივანზე რომ მოგახსენეთ, მან მეორე შეხვედრისას გულით მთხოვა, მისი ცოლის ნათესავის ავსაქმიანობის ასალაგმავად, რომელიმე გაზეთის რედაქციიდან ეგებ „სასიგნალო“ წერილი გადამეგზავნა, ამ წერილს იმ ქალს ვაჩვენებ, როგორც დოკუმენტს და უფრო გაბედულად დაველაპარაკებო...

გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქტორის მოადგილის ბენო თათარაშვილის დახმარებით, მე ასეთი კორესპონდენცია გავამზადე კიდეც, მაგრამ ამასობაში რაიკომის ის მდივანი სხვაგან — ათიათასობით ფრინველის უფროსად გადაიყვანეს...

ასე და ამგვარად, რაკი იმ დედაკაცს ფრთები ვერ შევაჭერთ, — რაიონის დაუფრთიანებელ პოტენციურ თანამემამულეებს — კიდეც უფრო მეტს და მეტს გადაუძახა რკინიგზის პირას მიმავალ აქაფებულ მდინარეში... მალე მან დამსახურებული ექიმის წოდებაც მიიღო, მაგრამ არა მგონია, რომ ისიც ოდესმე — ყველა სიკვდილის შვილები ვართ! — ჯოგურ-ყასბური გზით მუცელ-გადმობრუნებულმა კლიენტებმა ისე დაიტირონ, როგორც ერთი მისი ახლო ნათესავი — 60 წლის ტანმორჩილი პედიატრი — ქალი, „ხალხის ნამტრალი“, დაუმსახურებელი ექიმი (ასოთამწყობს ვთხოვ არ შეცდეს: და-უ-მსახურებელი!), რომელიც პატარა პაციენტებმა და უფრო კი მათმა მშობლებმა მდულარე ცრემლით დაიტირეს, და არათუ დაიტირეს, — ეს პირველი შემთხვევაა საქართველოში და, ალბათ, ჩვენს უზარმაზარ ქვეყანაშიც, — ჭირისუფლებსაც კი არ დაეკითხნენ, ისე დაუდგეს საფლავზე ძეგლი, რომლის საეპიტაფიოდ, ადრე რომ დაწერილიყო, ზედგამოჭრილი იქნებოდა პოეტის ეს სტრიქონები:

...მაგრამ დალოცვილ საქართველოში
არ შეიძლება არ იყოს ცოტნეც!

«Таков закон природы: от варварства к образованности переход труден, от образованности к варварству недалек».

Т. Грановский.

«Как это верно, что культура начинается не с чтения и письма, а с ремесла».

Альберт Швейцер.

მედიცინაში აღწერილია ასეთი შემთხვევა: ყმანვილ კაცს ყოველ დილით სიცხეს აძლევდა, 38 გრადუსამდე...

არა, ის თერმომეტრით არ ეშმაკობდა, სიცხე ნამდვილად ჰქონდა ხოლმე. ჰოდა, რაკი შეუძლოდ იყო, აღარც სკოლაში მიდიოდა. მაგრამ, შუადღისას, სიცხე ნორმალური უხდებოდა და თავს კვლავ ჯანმრთელად გრძნობდა, მეორე დილით კი ისევ აუწევდა, და ასე ყოველდღე, გარდა კვირა-უქმეებისა: ამ დღეებში კი ტემპერატურის აწვეის ნიშანწყალიც არ ეტყობოდა. ექიმებმა დიდხანს, დიდხანს იმტვრიეს თავი, მაგრამ ვერაფერი გაუგეს, საბოლოოდ კი მაინც მიაგნეს სიცხის გამომწვევ მიზეზს: თურმე იმ ქაბუკს იმდენად არ უნდოდა, ეზარებოდა სწავლა, რომ მთელი მისი ორგანიზმი ბობოქრობდა და პროტესტს აცხადებდა.

ასეთი „ავადმყოფები“ ჩვენ ათასობით გვყავს, ოღონდ მათ არც აციებთ, არც აცხელებთ: ოღონდ შენ სკოლაში ფორმალურად იარე, მასწავლებლებს დაენახვე და... ათი წლის შემდეგ, სრულიად უმნიფარსაც, სიმნიფის ატესტატს ჩაგაბარებენ. აკი ჩვენში საყოველთაო საშუალო განათლება სავალდებულოა!

ერთმა ნაცნობმა მასწავლებელმა არ დამიმალა: ორშაბათობით და პარასკევობით სულ მუდამ კარგ ნიშნებს ვწერ; ამ დღეებში გაკვეთილები თერთმეტ საათზე მითავდება და თუ ვინმეს დავუწერე ორიანი, სკოლაში ყველა გაკვეთილის დამთავრებამდე, სამ საათამდე უნდა მოვიცადო და ის ოროსანი ვამეცადინო; რა ვქნა. ოჯახის მსგავსი მეც მაქვს რალაც, მათაც მიხედვა უნდაო...

საყოველთაო საშუალო განათლება, ეს ისეთი მონაპოვარია, რომელიც მართლაც ბევრ კარგ მონაპოვარს აქარწყლებს და ამახინჯებს, საზოგადოება არათუ წინ მიჰყავს, — უკან ექაჩება და, თვალში ნაცრის შეყრა იქნებოდა ამის უთქმელობა: რყვნის კიდეც.

მე ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, მხოლოდ საქართველო მაქვს მხედველობაში, მე პირადად საბჭოთა სწავლების ავკარგიანობა, საერთოდ, იმდენად მანუხებს, რამდენადაც ის ჩემი ხალხის სატკივარს ეხება. ამ სატკივარს კი უფრო მტკივნეულს ხდის ჩვენი ყველა სკოლადამთავრებულის მისწრაფება უმაღლესი განათლებისადმი...

მისწრაფებო!..

ვინ რას იტყოდა, რომ ეს მისწრაფება გულიდან და გონებიდან მომდინარეობდეს, რომ ადამიანი მეცნიერების მწვერვალების დასაპყრობად სულით, გულით მიილტვოდეს, — არა, ყველას წამხედურობით, მასაც უნდა დიპლომი ჯიბეში ედოს, თავში კი რაც უდევს — ორჯერ ორი ოთხია და „აი ია“, — ამითაც კმაყოფილდება.

ენგელსი ამბობს: „ყოველ ადამიანს უდავოდ აქვს უფლება, რათა განავითაროს თავისი ნიჭი და უნარი“, მაგრამ ენგელსი არსად არ ამბობს უნიჭობისა და უუნარობის განვითარებაზე. განა ყველა ადამიანი, თუნდაც საბჭოთა, ერთნაირად ნიჭიერი და უნარიანი იბადება? ამაზე პასუხის გაცემა უხერხულიც კი არის, იმდენად სიბრიყვეა

თავად ამ კითხვის დასმაც კი.

საშუალო სკოლის დამთავრების ატესტატის მიცემა არ უნდა იყოს მთაში მოჩუხ-ჩუხე წყაროსთან ჭიქა წყლის ჩამორიგებასავით გაადვილებული, და არაფერი საჭიროა, ექვსი-შვიდი კლასის შემდეგ, ვისაც სწავლა არ უნდა, ცოდნას ცხვირში პიტნასავით ვატენიდე. **სულ ერთია, ამ ჩვენს პედაგოგიურ ნაძალადეგ ჩალიჩს კარგი შედეგი მაინც არ მოაქვს: ამით ათასობით საშუალო განათლების „მქონე“ პრეტენზიანი უვიცი გვემატება, რომლებიც ფიზიკურ შრომას ყიალსა და ხეტიალს, სხვის ჯიბეში და სხვის სულში ხელების ფათურს ამჯობინებენ: სად საშუალო განათლება და სად თოხი, სად ჩაქუჩიო!.. ტყუილად იარა (დიახ, ისწავლა კი არა, — იარა!) „ვაჟკაცმა“ ათი წელიწადი სასწავლებელში?!**

კაცი რომ დაუკვირდეს, ლოგიკის მოსაზრებით, თითქოს არც გაემტყუნება; შენ ეუბნები, წადი პარიკმახერად, ან ხარატად, ან სანტექნიკოსად, ანდა... ის პასუხს გაძღვეს: მაშინ რატომ მატარეთ ათი გრძელი წელიწადი სკოლაში, როცა პარიკმახერობის შესწავლას სამი თვე უნდა, ხარატობას დიდი-დიდი, წელიწადი, სანტექნიკოსობას კი იმაზე ნაკლები...

მე ვმსჯელობ, ცხადია, ჩვენი სატკივრის მიხედვით, მხედველობაში ჩვენი თავისებური, ქართული ხასიათი მაქვს, თორემ, მაგალითად, სომეხს სრულებითაც არ ეთაკილება, რა განათლებაც უნდა ჰქონდეს, ხელოსანიც იყოს... ეს არის მათი ნაციონალური ხასიათის დიდებული ნიშანდობლივი თვისება. და ეს თვისება საშუალებას აძლევს მათ, რომ მყარად იდგნენ არამშობლიურ მიწაზეც კი...

სომხები თბილისზე, როგორც თავიანთ სატახტო ქალაქზე, ფარულად იმიტომაც გვედავებიან, რომ მთელი მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე, და მერეც — ნიკოლოზის ჩამოგდებადღე, თბილისი მათი კულტურის ცენტრი იყო, აქ იყრიდა თავს სომხური ინტელიგენციის დიდზე დიდი ნაწილი...

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ეს დასაყრდენი თანდათან გამოეცალათ და იძულებულნი გახდნენ პირი თავიანთ „მეორე“ დედაქალაქ ერევნისაკენ ებრუნებინათ, — ჩვენ ამით მათ, ობიექტურად, დიდი საისტორიო საქმე გავუკეთეთ — შევაყვარეთ მათივე მიწა-წყალი...

ეს — ინტელიგენციას კი, მაგრამ ხელოსანთ?! ხელოსანთ ვერაფერი დავაკელით, რაკი ჩვენი არა გვყავს, რაკი ხელოსნობას ჩვენ არ ვკადრულობთ, რაკი ჩვენ, ერთმანეთის წაბაძვით, ყველას „თეთრი საქმე“, პროფესიონობა გვინდა...

და ჩვენ ხომ უმაღლესი განათლების მხრივ (არა ფაქტიური ცოდნით, — დიპლომების რაოდენობით!) პირველ ადგილზე ვართ დედამიწის „ზურგზე“!..

პატარა ამბავი ხომ არ არის, აი თუნდაც ის, რომ საქართველოში ამჟამად 25 ათასი მეცნიერია, სამ მილიონიან ხალხს 25 ათასი მეცნიერ-მუშაკი ჰყავს, მაგრამ რა ბედნიერება იქნებოდა ერისათვის, ამდენივე მუშაკი მაინც — მღებავი, მებათქაშე, ქვისმთლელი, დურგალი, მეპარკეტე, ხურო, მეჩექმე, კალატოზი გვყოლოდა!..

(სწორედ ამ 25 ათას „მეცნიერთაგან“ გახლდათ ის, ვინც სიცოცხლის უკანასკნელი წლები მოუშხამა „არამეცნიერს“ ალექსანდრე ნეიმანს, რომელიც ათეული წლების მანძილზე იშვიათი გულმოდგინებით კრებდა, აგროვებდა, ახარისხებდა ქართულ სინონიმებს და უბრაზაბრუნოდ მაგიდაზე დაგვიდო წიგნი, რომლის დარი ჩვენზე უფრო მოზრდილ ერებსაც არ გააჩნიათ.

ამ „დამწყებმა მეცნიერმა“ კი, ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ, უნდა ვივარაუდოთ, მასზე უფრო „დიდმეცნიერების“ წაქეზებით და ჩაგონებით, „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი“, ერთი ავტორის პირობაზე, ვეებერთელა ნაშრომ-ნაღვანი, ბზის გამქექავი ქათმის მეთოდებით ისე მოთხარა და გააქიქა, რომ მასში ხორბლის ერთი მარცვალაც ვერ მონახა...

თავისთავად საინტერესო და საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ „პატივცემული“ რე-

ცენზენტის მთელი აქტიური მეცნიერული მოღვაწეობა, მგონი, ამით მოთავდა: მისი გვარი ამის მერე, სამეცნიერო ასპარეზზე მორბენალთა შორის, აღარც შემხვედრია... ეგებ დუმილი იმით აიხსნება, რომ სინონიმების სრულყოფილ ლექსიკონს გვიდგენს, ა? ღმერთმაც ქნას, როგორც იტყვიან, ჩვენს თხას მგელი დაეჭიროს, თუმცა... ამის მნახველი, გველეშაპ ნესის არ იყოს, ჯერ არ გვინახავს, ალექსანდრე ნეიმანის „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონის“ ორმოცათასიანი მესამე გამოცემა კი სულ აგერ ახლა, შარშან ვიხილეთ!).

...ერთი საქვეყნოდ გამოჩენილი ფრანგი სოციოლოგი ე. მიშენი წერს:

«Чрезмерная любовь к науке подорвет в конечном итоге моральные устои общества в еще большей степени, чем чрезмерная любовь к деньгам («ЛГ», 24, 1959 г.)

ა?! ეს რა გავიგონ-წავიკითხეთ?!

რასაკვირველია, მიშენის აზრი, როგორც... მმ... ბურჟუაზიული მკვლევარისა, ჩვენ შეგვიძლია არ გავიზიაროთ, მაგრამ ერთგვარ ჩაკვირვებას მაინც იმსახურებს: თქვენზე ვერაფერს ვიტყვი, თავს არ მოგახვევთ, მე კი აქამდე ყველაზე საშიში სენი საზოგადოებისათვის მექრთამეობა-მომხვეჭელობა, კორუფცია, ფულის კულტი მეგონა, ეს კი ამბობს... მეცნიერებააო! და მერე, თანაც, როგორი სიყვარული მეცნიერებისადმი? ნამდვილიც კიო!

ჰოდა, მეცნიერებისადმი ჭარბ სიყვარულსაც თუკი შეუძლია საზოგადოების ზნეობრივ მხარეს ძირი გამოუთხაროს, მაშინ რაღას უნდა მოველოდეთ მეცნიერებისადმი მოსაჩვენარი, ანგარებიანი სიყვარულისგან? მაშინ ამან ხომ სულ უნდა დააქციოს საზოგადოება?!

მართლაცდა, შეიძლება კი მთელი ქვეყანა, დიდი იქნება თუ პატარა, მხოლოდ ინტელიგენციისაგან შედგებოდეს?! თუნდაც ეს ინტელიგენცია „ვითომი“ კი არა, ნამდვილი იყოს? ყანა ვიღამ დაამუშაოს, ჩარხი ვიღამ აამოძრავოს, ავადმყოფს სასთუმალი ვინ აუმაღლოს, დახლში ვიღა ჩადგეს?!

ლევ ტოლსტოის ერთი ვაჟი პატარ-პატარა რაღაცეებს წერდა, მამამ შეატყო, ტყუილად ცდებოდა, გამოსაჩენ რამეს ის ვერასოდეს ვერაფერს დაწერდა და, თუმცა ამის თქმა მისთვის, მამისათვის, ალბათ სამძიმო იყო, უთხრა მაინც:

– Зачем ты пишешь? Лучше займись другим делом. Полезным делом. А полезных дел вокруг сколько душе угодно. Ну хотя бы подметать улицы – тоже полезное дело.

ეს კი, მაგრამ...

აბა რომელი ქართველი, თუნდაც არაკუდაბზიკა, დაგვიდგება მეეზოვედ? ერთმა მითხრა, თუკი საქართველოში მარტო ქართველები იქნებიან, პირველი მე დავდგებო... ამ სურვილს, აბა, ვინ მამაღმერთი შეუსრულებს, ამიტომ, რაკი გაუნათლებელს ჯიბეში განათლების დამადასტურებელი ტკიცინა გერბიანი ქალაღი უდევს, განათლების მინისტრობა უნდა მოინდომოს?! თუ არადა, დამნაშავეობა არჩიოს „სამოღვაწეოდ?“ თვით საზოგადოებაც ხომ არ უწყობს ხელს, საყოველთაო-სავალდებულო სწავლებით წლები რომ გააცდენინა სკოლის უფროს კლასებში სიარულით?!

**Мы путь земле укажем новый,
Владыкой мира будет труд...**

**რევოლუციის პირველი ნლების
ერთ-ერთი სიმღერია.**

არა მგონია, იმდენი უსაქმური საერთოდ და, კერძოდ ძალად „განათლებული“ უსაქმური, რამდენიც საქართველოშია, რომელიმე სხვა რესპუბლიკაში მოიძებნებოდეს.

ამ სულით ღატაკ მუქთახორებს თავი უმუშევრებად მოაქვთ. მარქსი მუქთახორობაზე, რამდენადაც ვიცი, არსად არაფერს ლაპარაკობს, უმუშევრობაზე კი...

უმუშევრობა, თქმა არ უნდა, საზოგადოებისათვის სიკეთის მომტანი არ არის, მაგრამ მუქთახორობა კი გაცილებით დიდი უბედურების მომტანია. ჩემი პატარა „ეკონომიკური“ ჭკუით იმასაც კი ვიტყვოდი, რომ მცირეოდენ უმუშევრობას სახელმწიფოსათვის გარკვეული სარგებლობა მოაქვს; დასაქმებული ადამიანი გულდაგულ შრომობს, სამუშაო ადგილს უფრთხილდება, შიში აქვს, მცონარობის გამო მის ნაცვლად სხვა არ მიიღონ.

საბინაო კანტორაში წყალსადენის ოსტატად მომუშავემ, არცთუ დიდი ხნის წინათ ქალაქ აბოვიანიდან გადმოსულმა სედრაკ ენფიჯიანმა ერთხელ მითხრა: „იძახი სომეხი, სომეხი, სუ სომეხი იძახი... აბა გაიხედე, პრესტუჟნიკი სუ ქართველია...“

არა, იმ „პრესტუჟნიკებში“ სომეხებიც ურევია, მაგრამ ორ მესამედზე მეტი რომ ქართველია, — ეს მილიციის სტატისტიკური განყოფილების დასტურს არ საჭიროებს, ჩვენი უბედური თვალებით ამას ყველა ვხედავთ და გულშემოყრილნი ყველანი ვგრძნობთ.

...ფინეთში, კარგა მოღამებისას, გლეხები გზატკეცილზე, თავის ჭიშკრების წინ, ახლად მოწველილი რძით სავსე ბიდონებს გულდამშვიდებული გამოდგამენ ხოლმე; ალიონზე მათ რძით მოვაჭრე ფირმები სპეციალური მანქანებით ჩამოუვლიან და ქალაქად მიაქვთ. ჩვენშიც... პირველი ხუთწლედებისას თბილისის ქუჩებში თუნუქის საფურთხებლებს ეკლიანი მავთულით საგანგებოდ ამაგრებდნენ, მაგრამ მათ მოპარვას მაინც ახერხებდნენ. ცხადია, იპარავდნენ არა საფურთხებელს როგორც საფურთხებელს, — მასალას მისას, „ჟესტს!“

ამ უკანასკნელ ორმოც წელიწადში ცხოვრება წინ წავიდა, ამას თუნდა ისიც ადასტურებს, რომ ბოლო ხანებში რკინის ბადურებში ჩასმული ქაშანურის საფურთხებლებიც დაგვიდგეს. მაგრამ უკვე ბევრი მათგანი, ნაკლებად გამოსაჩენ ადგილებში, ცამ აიტაცა თუ მინამ ჩაიტანა, ეს კია, ჩვენს თვალებს ვეღარ ახარებენ.

ჩემს სოფელში ერთი ეული, ხნიერი გლეხკაცი ცხოვრობდა, კვირიას მალაქია, — ცოტა მოზარმაცო, ცოტა მოფილოსოფოსო: სარჩო-საბადებელი ჩიტების სამყოფი თუ ებადა, მაგრამ მის დასაცავად, ანდა უფრო, ალბათ, ხრიოკი, მელოტი ეზოს დასამშვენებლად საიდანლაც ფერდებშელენილი ნაგაზი მოიყვანა... ყმანვილმა ერთხელ ვკითხე, რას აჭმევ, ბიძია, ძალღს-მეთქი, გაიკვირვა, მე რა უნდა ვაჭამო, ძალღმა თვითონ უნდა იშოვოს თავისი საჭმელიო...

ჰოდა, ძალაუნებურად გაიფიქრებ კაცი, — იმდენად არა მოზარმაცო, რამდენადაც მოფილოსოფოსო, — ეს კრედო ხომ არ უდევს ბაზისად ჩვენში ასე ფეხმოკიდებულ ყოველწიარ ქურდობას და მრავალ სხვა სიგლახესაც, აკი ის ძალღიც, რაკი ძალღობით თავი ვერ ირჩინა, მეღად იქცა; ჯერ ქათმებით იჯერა მშიერი კუჭი, მერე და მერე კი, თუმცა ფერდები ამოენია, შეჩვეულ სინუნკეს არათუ მოეშვა, — ერთიორად გამსუნაგდა: ახლა უკვე მსხვილ ფრთოსნებს, ბატ-ინდაურთ დაასო ჯერ თვალი

და მერე კბილი...

წინათ საქართველოში არც ამდენი სასწავლებელი იყო და არც ამდენი ნასწავლი ხალხი, მაგრამ არც ამდენი დამნაშავე მოიძევებოდა, განსაკუთრებით ქალი-დამნაშავე, ანდა მოზარდი-დამნაშავე ეს ისეთი იშვიათობა გახლდათ, როგორც ახლა მზის დაბნელება...

ამ მოზარდს ვეხვენებით და ვემუდარებით, თუნდაც არც ნიჭიერება უწყობდეს ხელს და არც თავად ჰქონდეს იოტისოდენი სურვილი სწავლისა, — ოღონდ სკოლაში იაროს, ოღონდ იაროს და... მისი სიმწიფის ატესტატი ჩვენზე იყოს! — ნაცვლად იმისა, რომ შვიდი კლასის შემდეგ პრაქტიკულ შრომითს საქმიანობაში ჩავაბათ და მომავალ ცხოვრების გზაზე შევაცენოთ...

გრიგოლ კობახიძე, ამ საქმის დიდი პრაქტიკოსი, რომელმაც ერთ-ერთმა პირველმა მიიღო საბჭოთა კავშირის სახალხო მასწავლებლის წოდება, სწავლისადმი გულგრილად განწყობილ მოსწავლეზე ამბობს, თუ თვითონ არ არის მონადინებული, ამეცადინეთ რამდენიც გინდათ, მაინც არაფერი გამოვავ.

ჰოდა, შეიძლება ადამიანს, — პატარა ბავშვებს არ ვგულისხმობ, — სწავლა და ღვინო დააძალო? ღვინო კიდევ ჰო, მაგრამ სწავლა?!

განა რამედ ღირს, უკვე დასრულებული ვაჟკაცი, გარიცხვის დამუქრებით და ქამანდით, ლექციაზე მიიყვანო?! კარგი და, მოიყვანე, სულ ერთია, მერხზე გინდ ის მჯდარა, გინდა მისი „დუბლიონკა“, არც ერთი არ ისმენს ლექტორის — თუ ის, მით უმეტეს, ოთობოთოა, — ოჭობოჭიას...

დიახ, ამდენმა საყოველთაო-სავალდებულო სწავლა-განათლებამ ბევრს ცხოვრების გზა-კვალი აუბნია, ბევრსაც შეაჯავრა მინა და სოფელი, ქართველი ხალხის სასიცოცხლო ბალავარი...

წინათ კაცი სოფელს თუ ტოვებდა, ქალაქში მუშათა კლასს ემატებოდა, ახლა ტოვებს და ქალაქად მეტწილად პარაზიტული ელემენტების რიგებს ავსებს.

სწავლა-განათლებამ, რაკი ასე საყოველთაო და სავალდებულო გახდა, დაკარგა თავისი ადრინდელი ფასი, თითქმის მოისპო ზღვარი მართლა განათლებულსა და მართლა გაუნათლებელს შორის. ახლა ამა თუ იმ პროფესიის კაცი საშუალოზე ზევით აღარ მიისწრაფვის, ამისათვის აღარ იტკივებს თავს, აკი ხედავს, რომ მასზე გლახა, თუ უკეთესად არა, ყოველ შემთხვევაში მასზე ცუდად არ ცხოვრობს...

კარგი მაგალითი ვისგან უნდა აიღოს კაცმა, აღარ იცი! მე ვიცნობ ერთ მასწავლებელ ქალს, რომელიც პაპიროსს, მონაფეების წრეშიც კი, ისე ახრჩოლებს, როგორც ძველი დროის ორთქლმავალი, სამოქალაქო ომის დროს შეშით რომ ახურებდნენ. არ გამიკვირდება, მივიდეს მასთან „აქსელერანტი“ — მეთექვსმეტე და უთხრას: „მას, სიგარეტი არა გაქვს? მეც მინდა მოვქაჩო“... ამავე დროს ეს მასწავლებელი უბრალო მასწავლებელი როდი გახლავთ, — სამაგალითოა, დამსახურებული. მისმა დიდმა პორტრეტმა, როგორც ღირსეული მასწავლებლისამ, ერთ-ერთი საღამოს გაზეთიც კი დაამშვენა...

ჰოდა, ამ სამაგალითომ რა მაგალითი უნდა მისცეს თავის აღსაზრდელებს? განა უნდა გაგვიკვირდეს, თუ გავიგებთ, რომ თბილისის სკოლებში, მეექვსე-მეშვიდე კლასელი გოგონებიც კი, თამბაქოს ეწევიან?! კაცს ცივი ოფლი დაგასხამს, ცივზე ცივი!..

...თქვენ შორის ყველაზე მეტად, ალბათ, ბატონ გრიგოლ აბაშიძეს ეხსომება ოციანი წლების პროლეტარული პოეტი სანდრო ეული.

აი ის, ერთი ასეთი ლექსიც რომ ჰქონდა — „ვზივარ, ვზივარ ცეცხლის რაშზე...“ და ამის გამო მოქილიკენი რომ კვიმატობდნენ, ცეცხლის რაშზე თუ ზის ეს დალოცვილი, საჯდომი არ ეწვისო?!

ჰოდა, ამ ამხანაგმა სანდრომ, პარტიის ყრილობის ტრიბუნიდან, ოპერის, როგორც

საზიზღარი ბურჟუაზიული აგენტურის, პირდაპირ დაწვა მოითხოვა, — იქ ნეპმანები დადიანო.

მართლაც, იმ ხანებში ჩვენი საოპერო თეატრი ყოველ საღამოს ხალხით იყო გაჭედული, უფრო ინტელიგენციით, ვიდრე ნეპმანებით...

ალარ მახსოვს, ოპერა წარმოდგენის მსვლელობის დროს უნდა დაეწვა თუ წარმოდგენის შემდეგ, ეს კი მახსოვს, დაწვის მოსურნეს ქალაქის ბრანდმაიორმა ბერიძემ ერთი ვედრო ცივი წყალი გადაასხა და ცეცხლის რაშიდანაც გადმოსვა, მაგრამ პოეტ — „ჰეროსტრატეს“ მარტო ეს არ აკმარეს: ოპერის შენობის ფონზე ანთებული ჩირაღდნით ხელში — გამოხატა ერთ-ერთი ნომრის თავფურცელზე იუმორისტულმა ჟურნალმა „ტარტაროზმა“ (სხვათა შორის, ამას მალე სახელი „ნიანგზე“ შეუცვალეს: აბა სად არიან ტარტაროზები საქართველოშიო, თითქოსდა ნიანგები კი იყვნენ!).

ეს ამბავი იმასთან დაკავშირებით მოგიყვებით, რომ ახლა უფრო გვესაჭიროება... არა დამწველი, ცხადია, მაგრამ მიმხურავი კი — ჩვენს პატარა საქართველოში ასე მომრავლებულ, ზოგიერთ „სამეცნიერო ტაძრისა!“

ცოტა იყოს და მართლაც კარგი იყოს! ისწავლოს მან, ვისაც სწავლა მართლაც გულით სწადია, და არა სწავლას ამოფარებულმა უზნეო ავკაცმა.

აბა გვითხრან, რომელმა უმაღლესმა სასწავლებელმა ჩააბარა, საზეიმო ვითარებაში, ინჟინრის წითელი დიპლომი მას, რომლის მიერ აშენებულმა რვასართულიანმა სახლმა შესახლებისთანავე — უმინისძვროდ, უმინისძვროდ! — ნგრევა იწყოს და მოზინადრენი სასწრაფოდ რომ არ გამოესახლებინათ, მიიჭეჭყ-მოიჭეჭყებოდნენ...

ამის შესახებ — მაღლობა „ოქროპირს“! — ტელევიზორში კი გვამცნეს, მაგრამ დრო მის შემდეგ თუმცა ბევრი გავიდა, კონკრეტული დამნაშავეების ვინაობანი საზოგადოებამ აქამდე რატომღაც ვერ შეიტყო. მისცეს კი, საერთოდ, ისინი პასუხისგებაში? თუ არ მისცეს, ამაში ეჭვი ნუ შეგეპარებათ, იმ ნასახლარზე და მის გვერდითაც, და ბევ სხვაგანაც, ისეთივე სახლები აშენდება, როგორც ააშენეს...

არა მგონია იფიქროთ, რომ მე ბუნებით ბოროტი კაცი ვარ და, როგორც ასეთს, სისხლი მწყუროდეს და პროკურატურას და სასამართლოს ციხეების ავსებისაკენ მოვუნოდებდე, მაგრამ, კერძოდ ამ შემთხვევაში, როცა შენ საცხოვრებელი სახლისათვის განკუთვნილ ცემენტს იტაცებ, რათა შენი ისედაც გაბერილი სტომაქი კიდევ უფრო მოაღორო, თანაც ისიც იცი, რომ უცემენტოდ აშენებული სახლი ნკიპზე ეკიდება, — ასეთი „ინჟინერი“, რა თქმა უნდა, ნამდვილად ხალხის მტერია და მისი განუსჯელობა ისეთივე დამღუპველია, როგორც „განსჯაც“, ამ ორმოცი წლის წინათ განუკითხავად რომ მიმართავდნენ... მაშინ, მაგალითად, უნივერსიტეტის „ჩემი“ რექტორი, კარლო ორაგველიძე, თვალის დახამხამებაში გააქრეს მხოლოდ იმიტომ, რომ, მანამდე ორმოცამდე კაცის ჩამყრელმა ლიპარიტე ყურუამ, სადაც „ჯერ არს“, აცნობა, — ხალხის მტერმა ორაგველიძემ გუშინ სტუდენტთა ბუფეტში მანონი არ შემოიტანაო (ვიდრე განაჩენს გამოიტანდნენ, ჭეშმარიტება რომ დაედგინათ, ინკვიზიტორებმაც კი, სასამართლოში მხატვარი ელ გრეკო სამჯერ გამოიძახეს)...

ჰოდა, ახლა ესეც ვიკითხოთ, ის იყო ხალხის მტერი და რვასართულიანი სახლის ხუხულასებრ ამშენებელი ხალხის მეგობარია?! ხალხის მეგობარია ის, ვისაც აზრად მოუვიდა, მანძილის შემოკლების მიზნით, კიროვის პარკი კიბით დაეკავშირებინა სანაპიროსა და ვერის ხიდთან, მაგრამ განა ხალხის მეგობარია ის, ვინც ამ საშვილიშვილო კიბის საფეხურები, „ეკონომიკური მოსაზრებებით“, იმდენად ვიწრო და მოკლე გააკეთა, რომ ფეხის მხოლოდ ორი მესამედილა თუ იდგმება და ჩამსვლელები დაცემის შიშით, უფრო გულის კანკალით ეშვებიან, ვიდრე ცირკში ბაგირზე მოსიარულენი?!

ისე არ გამიგოთ, თითქოს ამ მაგალითების საფუძველზე, მე პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მიკეტვას მოვითხოვდე — მე ის კაცი არ გახლავართ, ცეცხლის რაშზე რომ იჯდა...

ეს ინსტიტუტი ბევრ კარგ ინჟინერსაც უშვებს, ძალიან კარგებსაც და აქა-იქ შეიძლება ჩინებულებსაც, მაგრამ საერთო მასა მაინც დაბალ დონეზე დგას, არა მართო ტექნიკური ცოდნა-განათლებით, ზნეობრივი ასპექტითაც... და ის ერთადერთი გამონაკლისი როდი არის, სამწუხაროდ!..

მე ვიცნობ ერთს — იურიდიულ ფაკულტეტდამთავრებულს, რომელსაც „ჭ“ „ჯ“-სგან ვერ გაურჩევია, განაჩენები კი გამოაქვს; ბევრს ვიცნობ დიპლომიან ფილოლოგს, რომლებიც გამართულად სამსტრიქონიან განცხადებასაც ვერ დაგინერენ...

ილია ჭავჭავაძე, სათვალავში თუ არ ვცდები, საქართველოსთვის ორმოციოდე აგრონომს ნატრულობდა; ახლა აგრონომები ათი ათასობით გვყავს, მაგრამ იმ ათასე-ბიდან ბევრი ვერც მცნის, ვერც სხლავს...

რატომ? თუკი წინამძღვრიანთ კარის პატარა სკოლადამთავრებულს ამ დარგში, როგორც იტყვიან, არაფერი არ ეშლებოდა, რალა ემართებათ პროფესორ-აკადემიკოსებსა და დოქტორ-კანდიდატების მიერ განვრთნილ-განაფულთ? საქმე ის არის, რომ წინამძღვრიანთკარელი მთელი გულით შრომობდა... შრომობდა, ესე იგი სწავლობდა!

ზოგს ჰგონია, რომ სწავლას შრომა არ უნდა, რომ სწავლა შრომა არ არის! რა თქმა უნდა, იქ, სადაც სწავლა მოჩვენებით ხასიათს ატარებს, სადაც სწავლა გაადვილებულია და მიფუჩეჩებული, ცხადია, იქ სწავლას შრომის სუნი არც უდის!..

და ამის შედეგიც, როგორც „კარგი“ ქართულით ვიტყვით ხოლმე, „სახეზეა!“

შრომის უნარი და ნიჭიერება ისე არიან ერთმანეთზე გადახლართული, ყმანვილს უკვე დაბალ კლასებშივე შეეცყობა.

ჰოდა, ვისაც არც ერთი აქვს და არც მეორე, — იმას, მონყალეებასავით, არც საშუალოს დამთავრების მოწმობა უნდა ეძლეოდეს, რომ მერე, მშობლებიანად, უმაღლესის კარების წინ არ გამოიჯგიმოს. მაშინ შესაძლოა 25 ათასი „მეცნიერი“ აღარც გვეყოლოს, მაგრამ რაც გვეყოლება, — ალუმიანი თავს ოქროდ ვერ შემოგვატყუებს.

ძველად, ხიდის გამძლეობის გამოცდისას, მისი ამშენებელი-ინჟინერი ხიდქვეშ დგებოდა: თუ ჩაინგრეოდა, ნანგრევებში პირველი ის უნდა მოყოლილიყო.

როგორ ფიქრობთ, ასეთი ინჟინერი, თავის სამშენებლო ობიექტს, რკინასა და ცემენტს დააკლებ-მოჰპარავდა?!

„რიჩარდმა“ ბევრს აანევიან თავი ზევით და, მგონი, ყველაზე მეტად თეატრალურ-მა ინსტიტუტმა მოიღერა ყელი, რობერტ სტურუა ჩვენი გამოზრდილიაო. კი, მაგრამ თუკი ჩვენი სათეატრო უმაღლესი სასწავლებელი ტალანტების ასეთი სამჭედლოა, რატომ სხვა, მეორე სტურუაც ვერ გამოჭედა?!

თეატრალური საზოგადოების მონაცემებით, ამჟამად საქართველოში... 175-მდე რეჟისორია! აქედან, სულ ცოტა, 150-მა მაინც დაამთავრა ხსენებული ინსტიტუტი, და თუ ბუნებრივ ნიჭიერებას, შერწყმულს შრომისმოყვარეობასთან, ბევრი არაფერი მნიშვნელობა აქვს, რატომ ასეთი მწირი მოსავალი გვაქვს? ისე, კაცი გულახდილად თუ იტყვის, საბჭოთა ჰუმანიზმი რომ არა, იქ თავმოყრილი მრავალრიცხოვანი „პროფესურ-დოცენტურა“ არ გეცოდებოდეს, ეს ინსტიტუტი უკვე დიდი ხანია მართლაც მისახურია...

შეიძლება საშუალო სკოლადამთავრებულს სწრაფად კითხვა მაინც არ შეეძლოს? შეიძლება სამედიცინო ინსტიტუტის კურსდამთავრებულმა, დიპლომიანმა ექიმმა — ექიმისათვის სულ უბრალო რამ — არტერიული წნევის გაზომვა არ იცოდეს?!

ეს ყოველივე კარგი, მაგრამ... შენ შეგიძლია თეატრალური ინსტიტუტი დაამთავრო ისე და სცენაზეც გამოხვიდე ისე, რომ... ლაპარაკი არ გეხერხებოდეს!

მე მეტყველების კულტურაზე მოგახსენებთ. სწორი, მართებული დიქცია ისეთი ელემენტარული რამ არის, რაც მსახიობს, უპირველეს ყოვლისა, მოეთხოვება, მოეთხოვება აი, თუნდაც ისე, მასპინძელმა სასურველ სტუმარს, — დაბრძანდითო, სკა-

მი რომ შესთავაზოს.

ამბობენ, კარგი დიქციით მსახიობი თავის ზრდილობას გამოხატავს მაყურებლის მიმართ. მერედა ჩვენ, მაყურებლებს, ქართულ თეატრში, როგორი ზრდილობით, როგორი თავაზიანობით გვიმასპინძლებიან?

ამჟამინდელი ქართული თეატრის, და მაშასადამე, ამ საქმეში სრულიად უდანაშაულო მაყურებლისათვის, ყველაზე დიდი უბედურება სწორედ დიქციაა, თუკი, საერთოდ დიქცია ეთქმის დუდლუნს, პრუტუნს, ფლიქვინს, ღმუილს, ჭყლოპინს...

ჩვენს ორივე აკადემიურ თეატრში, თითოეულში, 10-12 მსახიობი თუ მოინახება ისეთი, „ქრისტიანულად“ რომ მეტყველებენ, დანარჩენები კი... მით უმეტეს პროფილში თუ ლაპარაკობენ, და თუ ზურგით დგანან, მაშინ ხომ თქვენთვის სრულიად გაუგებარ, სუახილის ენაზე მოლაპარაკედ მოგეჩვენებათ...

ჰოდა, ვაშა ქართველ მაყურებელს, რომ ის ქართული თეატრის, ასე თუ ისე, მაინც ხშირი სტუმარია, მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლის სიტყვიერი მასალიდან ორი მესამედი ძლივს გამოაქვს. ბევრი მათგანი — სირცხვილით! — საკუთარ თავს აბრალებს, ალბათ სმენამ თუ მიღალატა, კარგად ვერ გავიგონეო, რუსთაველის თეატრში კი ზოგიერთები თავს ცუდი აკუსტიკით იმართლებენ.

კი, მაგრამ ეს დალოცვილი აკუსტიკა რალა მაინცდამაინც ქართულ ენაზე იყრის თავის გულისჯავრს? ფრანგული და გერმანული თეატრების გასტროლების დროს მე განგებ სხვადასხვა კუნჭულიდან — ქანდარაზეც კი ავობლდი, — ვუსმენდი მათ და ყველა სიტყვა მკაფიოდ მესმოდა: ამ ენების ბევრი კი არაფერი გამეგება, მაგრამ ერთი სიტყვა როდის მთავრდება და მას მეორე როდის ენაცვლება, ამის გარკვევა კი შემიძლია; ჰოდა, არც ამ ენებისთვის და არც ჩემთვის „ცუდი აკუსტიკა“ არ გამოდიოდა შემფერხებლის როლში.

რ. სტურუას „გამოჭედვის“ არ იყოს, ჩვენი თეატრალური ინსტიტუტი ნუ დაიქანის, რომ სწორედ მათ ააოქროპირეს, მაყურებლის ყურისა და გულის გასახარებლად, ეროსი მანჯგალაძე, რამაზ ჩხიკვაძე, გიორგი გეგეჭკორი, ავთანდილ მახარაძე, გურამ საღარაძე, სალომე ყანჩელი, მედეა ჩახავა, მარინე თბილელი, ოთარ მეღვინეთუხუცესი, ირაკლი უჩანეიშვილი, იაკობ ტრიპოლსკი, ტარიელ საყვარელიძე, ელენე ყიფშიძე, მედეა ჯაფარიძე, სოფიკო ჭიაურელი...

გიორგი შავგულიძეს არასოდეს არ გაევილო თეატრალური ინსტიტუტის გვერდითაც კი, მგონი არც თენგიზ ჩანტლაძე გახახუნებია ოდესმე მის კედლებს, მაგრამ...

ჰოდა, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილნი და ორი ათეული კიდევ სხვაც ბუნებამ შექმნა მსახიობებად და ასეთივენი იქნებოდნენ, თეატრალურ ინსტიტუტს დაამთავრებდნენ თუ არ დაამთავრებდნენ...

ერთი რამეც — ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის, ჩემთვის! — უეჭველია: არც რუსეთში და არც უცხოეთში ჩვენს თეატრებს ასეთი საშურველი წარმატება არც ექნებოდათ, რომ იქ ქართული ესმოდეთ; ჩვენდა საბედნიეროდ, იქაური მაყურებელი, ცხადია, ვერ ხვდება, როგორ უნიათოდ მეტყველებს ქართველ მსახიობთა დიდი, დიდი უმრავლესობა...

საერთოდ, არტისტული ძალების მხრივ, დღევანდელი ქართული თეატრი დიდ გასაჭირშია; მართალია, სახალხო არტისტები რიცხობრივად თავზე საყრელად გვყავს, მაგრამ ზოგჯერ მეზობელმაც კი არ იცის, მისი მეზობელი — სახალხო არტისტი რომ საერთოდ მსახიობია; განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაა ახალგაზრდა მსახიობების გამოზრდისა და გამოვლინების მხრივ...

წინათ თეატრებთან არსებობდნენ სტუდიები, სტუდიელები, „ენის ადგმისთანავე“ უშუალოდ სპექტაკლებშიც მონაწილეობდნენ: ზოგი რჩებოდა, ზოგიც იცხრილებოდა, — დროულად.

სცენა აბანოსავითაა, ნიჭი და უნიჭობა ერთბაშად თვალში საცემია. ამის შესა-

ტყობად არ არის საჭირო, ყმანვილმა კაცმა ხუთი წელიწადი თეატრალურ ინსტიტუტში ტვინი დაიმდღვიოს!..

რეზიუმესავით:

დიდად სასიხარულოა, დიდად საამაყოა, რომ „გავაოგნეთ ინგლისი“, მაგრამ ჩვენც ისე ნუ გავოგნდებით, რომ ერთი კარგი ქართული ანდაზის სიბრძნე დავივიწყოთ: ჩემს დაჭედელ ხარს მე უფრო ვიცნობო...

**„ერთი შვილ მაინც გავზარდე“,
დანისტი — ნარკომანია...**

ჯერ ორი შვილი რა არის და... ერთი?!

...ვაკის სასაფლაო. ერთადერთი შვილის საფლავზე დედა ცისმარე დღე დადის... საფლავის მოვლა-გამშვენეირებაზე ათასებს ხარჯავს... შავი გრანიტი უკრაინიდან ჩამოატანინა, კვიპაროსები — ბათუმიდან... შვილი ავტოკატასტროფაში დაეღუპა; როგორც იტყვიან, სანყალმა თავისივე ხელით იყიდა სიკვდილი: პირდაპირ რესტორნიდან მთვრალი მიუჯდა საჭეს და... გზატკეცილის პირას მდგომი „კატოკი“ ბუზად მოეჩვენა, — აბა ბუზი რას მიზამსო და, შეასკდა...

სამი თანამეინახეც იმსხვერპლა...

ახლა დედას შიშის ზარს ჰგვრის ყოველი მანქანის დანახვა, მაგრამ რა ქნას, ქალაქის ქუჩებში, აბა სულ თვალეზდახუჭული ხომ ვერ ივლი...

ჯავრი ღრღნით და ჯავრი ადნობთ მასაც და მის ქმარ-პროფესორსაც, რომ შვილს... სურვილი ერთი იყო და უმაღვე მანქანა მიუგორეს.

სამარეზე დარგული ვარდებისათვის სპეციალურად დაქირავებული მომვლელი ჰყავთ მიჩნეული, — მიკიჩა... ხან მიკიჩა მიუსხამს ხოლმე მათ წყალს, ხან — მისი შვილები: შვიდიდან რომელიმე...

...14 წლის გოგონა, მშობლებისათვის ერთადერთი მზე და ერთადერთი მთვარე, საქმეზე რომ მიმდგარიყო, მთელ საქართველოს დაუფიქრებლადაც რომ ანაცვალეზდნენ, მესამე სართულიდან გადახტა, — ასე რომ გიყვარვართ, დაგწყვეტ გულსო.

მიზეზი: როგორ შეუბედეს საყვედურისებური რალაც ეთქვათ მისთვის, როცა შინ გვიან ღამით დაბრუნდა.

...შარშან ორი დედისერთა თბილისელი ახალგაზრდა დაიხრჩო ზღვაში...

...შორეული „ლაგერებიდან“ თანაპატიმრების მიერ მოკლული შვილები ჩამოასვენეს: ზარში „რალაც“ წააგეს, ვერ გადაიხადეს და მოკლეს. ზონის რკინის ბადესთან მიმდგარმა პატიმრებმა ჩამოსული ახლობლები თავისებურად დაამშვიდეს:

— Убили по всем правилам справедливости, — ჩვენი კანონებითო.

ერთი მათგანი — ნ. — 20 წლის, შესახედავად ვაჟკაცი, სულით კი ნაძირალა, უკვე მესამეჯერ იჯდა...

დედისერთა იყო: მამა რკინიგზელია, დედა ფერმაში მუშაობს: — „მეორე შვილი რად გვინდა, ერთიც საკმარისია, ისეც გადასარევი ბოვში გვყავსო“ — ამბობდა ადრე... და ეს თითქმის სოფლად, პატარა დაბა ხარაგოულში!

ანდაზაა: ერთის შემხედვარე — წყალში ჩამხედვარეო. არის ასეთიც: ორი შვილი — ვითომ შვილიო...

...ზამთრის არდადეგებზე, „სწავლით გადაღლილ“ ვაჟს, გასასეირნებლად და გულის გადასაყოლებლად, რიგა-ტალინ-ვილნიუსში გზა დაულოცეს. ჯიბეები ფულით ისე დაუტენეს, რომ ის და მისი ორი ამხანაგი მარტო საუზმეზე, მხოლოდ ხიზილალა და ბლინებში, ას-ას მანეთს ხარჯავდნენ.

ერთ ღამეს, ტალინში, ისე გაიღემა, ნომერში ოფიციატებმა ზურგზემოკიდებული აათრიეს და... ძილში გაიგუდა.

ჩამოასვენეს... იყო განცხადება „თბილისში“: „მშობლები... ესა და ეს... ბებები... ესა და ეს... ბაბუები... ესა და ეს... იუნყებიან შვილისა და შვილიშვილის გარდაცვალებას“.

ახლა რომ ნებას იძლეოდნენ, როგორც ძველად, მაშინ ეს განცხადება ასე ნაიკითხებოდა.

„...გულდათუთქულნი... ესენი და ესენი... იუნყებიან ერთადერთი შვილისა და ერთადერთი შვილიშვილის გარდაცვალებას“.

მშობლები და მათი მშობლები! ესე იგი ექვსი წარმავალი სული იუნყება ერთადერთი ბოლომოდებული იმედის...

...შვილები თუ ვიყოლიე, მე როდისღა ვიცხოვროო, — საყვედურზე მიპასუხებდა ხოლმე ჩემი ნაცნობი ექიმი ქალი, მაგრამ არა აბორტმახერი...

ჰოდა, ერთის მეტი არც იყოლია; ოქროს „კალიასკაში“ ჩაანვინა, ოქროებს ატენიდა პირში და ოქროებით მოსავდა, „არა მაქვს ფული“, — რას ნიშნავდა ეს სიტყვები ვერც წარმოედგინა, „მშია“, — ეს გრძნობა იყო თუ პირობითი რეფლექსი, ამით არც ოდესმე დაინტერესებულა; ფეხისა და ენის ადგმის დღიდანვე არაფერი არ უნატრია, — სანატრელად აბა როგორ გარჯიდნენ მას, — დედა ექიმი, მამა — მეცნიერი...

ჰოდა, რაღაც 22 წლის ასაკში, მოყირჭდა ცხოვრება და მიწიერ შვებას ზეციურ ნარკოტიკებში დაუნყო ძებნა...

და ახლა ეს ჩვენი 42 წლის „კდემამოსილი ქართველი ქალი“, რომელსაც ამქვეყნად საცხოვრებლად ჯერ კიდევ ბევრი, ბევრი დრო დარჩენია, ყოველ შაბათ-კვირას დამდულრული ძალღივიტ გარბის ცხინვალის მახლობლად მდებარე ნარკომანთა კოლონიაში, ერთადერთი პირმშოს სანახავად და „პერედაჩის“ მისატანად...

...ძაღლის ხსენებაზე! ჩვენს დედაქალაქში ამ ბოლო დროს ძაღლების ყოლა შემოიღეს მოდაში!.. თუ ამას დროულად და რაღაცნაირად არ მიხედეს, ქუჩები, რომლებიც ისედაც არ კრიალებენ, ძაღლების განავლით აივსება.

ერთი მანქანა, ერთი „გადასარევი ბოვში“, ერთიც ძაღლი და... ესეც ჩვენი სანიმუშო ქართული პატრიოტული ოჯახი!

...სულ აგერ ახლა კონტეკოვის ქუჩაზე, №26-ში მცხოვრები, „ავი ძაღლის“ ერთ-ერთი პერსონაჟის, რუბენ მინდელიოვის პროტოტიპის შვილი მიიცვალა, მირველოვი ალბერტი, შედარებით ჯერ კიდევ ახალგაზრდა... ცოლმა, ასმიკამ, მისამძიმრებისას, უცრემლო თვალებით მითხრა:

— უდროოდ კი დამაქვრივა, მაგრამ მაინც ვემაღლიერები; დიდი სიმდიდრე დამიტოვა: ოთხი შვილი!

...დედ-მამა შედარებით ადრე გარდაეცვალა, ვერც გათხოვდა, დარჩა ენძელასავით მარტოდმარტო...

ნათესავეები კი ჰყავს, მაგრამ, ამ საერთო მოუცლელობის ჟამს, შენთვის ყოველთვის ვინ მოიცლის! ნათესავეებთან კარგია ჩაის სმა, და ისიც ხანდახანო, — უთქვამს ბრძენს. იმ ბრძენს ესეც უთქვამს: ერთმანეთისათვის და-ძმებზე უფრო ახლობელი არავინაა ამქვეყნად, იმ ქვეყნისა კი არა ვიცი რაო.

თავის დროზე არ იზრუნეს „ამ ქვეყნისაზე“ მისმა მშობლებმა, და ესეც, ფიზიკური ობლობისაგან, რომელიც, მერე და მერე, თანდათან გადაიზარდა სულიერ ობლობაში, ბუსავით გულჩახვეული შენდობას არ უთვლის მათ და არც მიაჩნია ისინი ნეტარსახსენებლად.

...დედაც დედისერთა იყო, შვილიც დედისერთა იყო... იყვნენ და აღარ არიან... ოხრად დარჩათ აუარება ბროლი და ავეჯი.

...როცა ერთხელ ერთბავშვიან თვალის ექიმ-ქალს შევკადრე, მსოფლიოში საყოველთაოდ განთქმულ კინომსახიობსა და მომღერალს არგენტინელ ლოლიტა ტორესსაც კი ხუთი შვილი ჰყავს-მეთქი, ისეთი „ლოგიკურად მომსპობი“ ტონით მიპასუხა — „მას, ბატონო, სლუჟანკა ჰყავსო“, — თითქოს ტორესის ნაცვლად — ხუთჯერ! — მისმა „სლუჟანკამ“ იფეხმძიმა და იმშობიარა...

ანდაზაა: ბევრი შვილის პატრონსაო ღმერთი ულენს კალოსაო.

...მამაც ბავშვებისათვის წერს, დედაც ბავშვებისათვის წერს (ჟანრს არ გავამუღავნებ), პირველად თავის საყვარელ კრიტიკოსს უკითხავენ, რომელსაც არც ძმა ჰყავს, არც და ჰყავს, არც ნაყინი აკლია, არც ციგა და არც ველოსიპედი, და ეს მაინც, შუა კითხვის დროსაც კი... „ნამიყვანე, დედა, ბავშვებთან!“

...შეუღლებისთანავე დათქვეს, შვილები არ იყოლიონ, ხელს შეგვიშლიან შემოქმედებაში, რომელსაც მთელი ჩვენი ნიჭიერება უნდა შევწიროთ და ვანაცვალოთო.

ასეც ქნეს და ორმოც წლამდე მართლაც დაღბინებულად ცხოვრობდნენ, მერე და მერე კი რალაც სევდისებური შემოეპარათ; კიდევ რამდენიმე წელი, და ეს სევდისებური პირდაპირ სევდად გადაექცათ, ბინაშიც ერთგვარი მძიმე, შემხუთავი დუმილი ჩამოწვა; ამ სევდისა და დუმილის ამაფორიაქებლად პატარა ტაქსა-ძალლი აიყვანეს, მაგრამ მალე დარწმუნდნენ, სიხარულისა და ჭმუნვის წყაროდ ძალლი ვერ გამოდგებოდა...

ახლა ქალი, უძირო და უძეო ქვრივი, სამოთახიან ბინაშია შეყუჟული, დიაბეტმა თვალის ჩინი წაართვა, არადა, გარეთ გამყვანიც აღარავინ შემორჩა, ძალღმა კი გზა არ იცის არც გასტრონომისკენ და არც სასაფლაოსკენ, ორივემ ერთად სამშობლოს წინაშე „ვალმოხდილი“ მიცვალებული რომ მოინახულონ...

ანდაზაა: ბავშვებიანი სახლი ბაზარია, უბავშვო — სამარე... „ბაზარი“ შვიდშვილიან ლევ ტოლსტოის „კალმის წრიპინში“ ხელს არ უშლიდა.

...ჩინებული ავტორია, ჩინებულია მისიც... „ძმაო, ძმითა ხარ ძლიერი!“ ძმობის გრძნობადანატრებული ქალიშვილები ეკითხებიან (აღბათ, ეკითხებიან!), თუ ძმა ძმით მართლა ასე ძლიერია, ჩვენ რატომ არა გვყავს ძმა?!

...მუსიკის ნიჭი ყველა ნიჭთაგან, მგონი, ერთადერთია, რომელიც მამიდან შვილზე გადადის, მაგრამ არა უეჭველად პირველ შვილზე, და, ბევრჯერ, არც მეორეზე...

ბახების დინასტიის თითქმის მთელი სამასი წლის ისტორია ამის უტყუარი დამადასტურებელია...

ჩვენც გვყავდა ორი „ბახი“, მაგრამ ახლა ისინი, როგორც მუსიკოსები, მომდევნო „ბახების“ მცირეშვილიანობის გამო, არსებითად გადაშენდნენ. ერთი მათგანი, რომელსაც ცხოვრებაში მხოლოდ ჩიტის რძე აკლდა და ახლაც აკლია, ორი გოგოს „ლიმიტით“ შემოიფარგლა, ქალი კი, ვთქვათ, გინდ კომპოზიტორობდეს, გინდ დირიჟორობდეს, ნიჭიერებით მაინც არა დგას დიდად მალლა ქალ-მოჭადრაკეზე*.

...ტყუპი ეყოლა და უხარია, რომ ამით ოჯახისა და სამშობლოს წინაშე ერთბაშად მოიცილა (და არა მოიხადა!) ვალი...

ქართველების სასაფლაოს დარაჯ მიკიჩას ერთხელ ვკითხე, რად გინდა ამდენი შვილი-მეთქი, მიპასუხა: მე განა ქართული ჭკუით ვწონი, მე ჩემი სასწორი მაქვს...

წერა-კითხვის მცირემცოდნე მიკიჩას სასწორმა იცის ის, რაც არ ვიცით ჩვენ — აკადემიკოსებმა, პროფესორებმა, ლიტერატორებმა, მინისტრებმა და მავანმა და მავანმა: ცოლქმრობა მრუშობა როდია, ეს ეროვნული საქმეა, საზოგადო მოღვაწეობაა შენი ერისა და შენი ქვეყნის სამარადისო სასიცოცხლოდ!..

მიკიჩას სასწორმა იცის, მალე „გიჟ-ვრაცუებს“ გამსვენებელიც აღარ ეყოლება, თუმცა...

მოსალოდნელი ეპიდემიის შიშით, ჩვენი „ძმები“ — მიკიჩები მიწაში ჩაუგდებელს არ დაგვტოვებენ.

* გვიანდელი შენიშვნა (ივნისი, 1989 წ.): ჩვენდა სამწუხაროდ გაქრობის საშიშროება ემუქრება კიდევ ერთი დინასტიის „მუსიკასაც“ — თურმანიძეების მალამოს; აქაც მცირეშვილიანობის გამო; მისი შემზადების საიდუმლოს ნეტავ ვინმეს მაინც გაუმხელდნენ და გადასცემდნენ!..

რ.ერისთავი.

იძულებული ვარ არა ერთი და ორი ჭკვიანი კაცის ნათქვამი გავიმეორო: ერთი და ორი შვილი არათუ ოჯახის, მთელი ერის ტრაგედიაა.

ნინათ დედისერთობა ბედის სასჯელად და ისეთ უბედურებად ითვლებოდა, რომ, მაგალითად, ნიკოლოზს დედისერთები ჯარში არც მიჰყავდა.

დედისერთა შეზღუდულია თავისთვისაც და მშობლისთვისაც: ვერც გაფრენილა, ვერც მოფრენილა... დედისერთა მუდამ დამოკლეს მახვილის ქვეშაა, უწინარეს ყოვლისა, ფიზიკურად!

ამის სათქმელად, ცხადია, კაცს ენა ძნელად მოგიბრუნდება უთხრა პირში ერთშვილიან მშობელს, მაგრამ აქ, ქალაღღზე, „ზურგს უკან“, შეიძლება დაინეროს: ჩვენს ათასნაირ ფათერაკებით აღსავსე დროში ერთი შვილი გამოტირებულიც უნდა გყავდეს კიდევ წინასწარ; ამდენი კატასტროფები — ავტო-საჰაერო-სარკინიგზო, მკვლელობები — განზრახი და შემთხვევითი, უბრალოდ — უკურნებელი დაავადებანი...

ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემებით, ბავშვთა ავადმყოფობის 20 და მათი სიკვდილიანობის 15-20 პროცენტი დაკავშირებულია ფიზიკურ, ფსიქიკურ და ფუნქციურ მანკიერებებთან. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ყველა ჩვენგანი ფიქრობს, ეს მე არ მომივა, ეს ჩემსას არ შეემთხვევა, ეს ბედი სხვას უწერია...

ჩვენი დღევანდელი აფორიაქებული ცხოვრება ფაქტიურად საომარ მოქმედებას წააგავს, ომიდან კი შეიძლება დაბრუნდე, შეიძლება ვერ დაბრუნდე, უმეტესწილად ვერ ბრუნდებიან...

ხალხი ამბობს, შვილი შვილის შემცვლელი არ არისო. ეს მართლაც ასეა, მაგრამ როცა მრავალშვილიანი ერთს კარგავს, მისთვის, დანარჩენების შემხედვარესთვის, ჯავრის გაქარვება შედარებით უფრო გაადვილებულია, ვიდრე როცა ერთადერთს კარგავ და მასთან ერთად კარგავ სიცოცხლის მიზანს.

საქართველოში ერთშვილიანი ქართული ოჯახების რაოდენობა 30 პროცენტამდე აღწევს*. ეს დამაფიქრებელი პროცენტი როდია, — საბედისწერო ეროვნული ტრაგედიის პირდაპირი მაუწყებელია.

ეს იგივეა, დასაწყისში, სისხლის ჩაქცევისას, ტვინში რომ გაჟონავს, მედიცინა რომ ამბობს, პირველი ზარიაო, მერე კი მას — არცთუ დიდი ხნის შემდეგ — მეორე ზარიც მოჰყვება და ადამიანიც თავდება...

ეს საუცხოოდ იცის ვაზგენ ბრძენმა, სომხეთის მთავრობის ფარულ, თუ თავმჯდომარემ არა, ყოველ შემთხვევაში მისმა პირველმა მოადგილემ, ამიტომაც ახლა ის ნარკოტიკებში აღარ აბანდებს საზღვარგარეთელი სომხების უამრავ შემონირულებათ...

ნუ დავიზარებთ და ერთხელ კიდევ მოვიგონოთ მისი.. ქართველებს რომ შეეძლოთ ნახევარი ბავშვის გაკეთება, ნახევარს გააკეთებდნენ, ცოტაც და... ქართველები თავისით განადგურდებიანო.

ნუ იფიქრებს მისი უტერტერესობა, რომ ამით მან თვალები აგვიხილა, თავად ჩვენც ჩინებულად ვიცით: პირველი მტერი ქართველებისა თვითონ ქართველები არიან!..

* გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ამ ათწლეულის ბოლოს უკვე 50 პროცენტსაც გადააჭარბა...

ცოდნით კი ვიცით, მაგრამ...

მე ზემოთ ერთშვილიანობაზე მოგახსენებდით, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ორშვილიანობა ბევრით განსხვავდება მისგან, და რომ ისინი მხრებზე მკლავგადადებულნი ერთად არ მიიმღერებენ...

მოსახლეობის გასამრავლებლად ორშვილიანი ოჯახებიც არაფერს იძლევიან: ორი მიდის — ორი რჩება, და ესეც იმ ბედნიერ შემთხვევაში, თუ მართლაც დარჩა...

ამ მხრივაც ჩვენ სხვა უბედურებაც გვჭირს: აუარება გაუთხოვარი ქალი გვყავს. საქართველოში გათხოვება, ქართველ ქალთა ცხვირიბზეკიაობის გამოც, შედარებით, ყოველ დროში ჭირდა, მით უმეტეს ახლა, ამ სწავლა-განათლებამ — ცრუმ და ნამდვილმაც — ისინი კიდევ უფრო მოამრავლა. ბევრი დედობას მეცნიერებას ამჯობინებს, მერე კი, როცა „გამეცნიერდებიან“ და როცა საამისოდ ასაკობრივად აღარც ვარგანან, შეიძლება თავშიც კი იშენდნენ ხელებს, მაგრამ რაღა დროს...

თქვენ, ალბათ, დაგლალათ ჩემმა ამდენმა თავდასხმამ ამჟამინდელ ქართველ ქალებზე, რომელთა დიდი, დიდი უმრავლესობა — ერთხელ კიდევ ვიმეორებ, — უკვე კარგა ხანია გადაგვარების გზაზეა შემდგარი, მაგრამ რა ვქნათ, ტრაგიკულ სინამდვილეს სად გაექცევი?!

ეს კია, უსამართლობა იქნებოდა, მთელი ჩვენი სიგლაზე მარტო ქალებისათვის გადაგვებრალბინა, — ჩვენ თვითონ, მამაკაცები, მათგან პატრიოტული გრძნობით, სამშობლოს აქტიური, აქტიური სიყვარულით ვითომ ასე დიდად გამოვირჩევით?!

ქალი მაინც ქალია, გინდა ქართველი იყოს და გინდა პაკისტანელი, მისი საქციელის წარმართველი ყოველთვის მამაკაცი იყო, და ახლაც უნდა იყოს, თუკი, რა თქმა უნდა, შენ მართლაც მამაკაცი ხარ. ამ მხრივ კი საოცრად დაეჩიავდით, მოხარულ მამალს დავემსგავსეთ, — სულიერად, ცხადია, თორემ ისე... მმ... ფაშვები ისე გვაქვს გადმოყრილი, ქამარს, ბოდის მოვითხოვ, ბაყვებთან ვიკრავთ.

დღევანდელი, ასე ვთქვათ, ემანსიპირებული ქართველი ქალიც რომ ვერ დააჯდება თავზე თავის ერისა და თავისი ქვეყნის მოყვარულ მამაკაცს, ამის ორიოდე მაგალითს გაგაცნობთ...

1967 წლის აგვისტოში ქუთაისისკენ მიმავალ საერთო ვაგონში ხაშურში ახალდაბიდან მომავალი ერთი ექვსსულიანი ოჯახი ამოვიდა: მამა, დედა, ბებია და სამი ერთმანეთზე წანკაპული პატარ-პატარა ბავშვი...

ყველა რომ სომეხი ყოფილიყო, ცხადია, ჩემს ყურადღებას ვერ მიიქცევდა, — მრავალშვილიან სომეხთა ოჯახები რამდენი მინახავს!..

ტყიბულში მიდიოდნენ, მამა — ასატუროვი, შვილები — სარქისი, ნათელა და მარინე...

ბებიას ქართულის არაფერი გაეგებოდა, მისმა რძალმა მითხრა, აგვეკიდა ეს დალოცვილი, სად გვექონდა მაგის ბილეთის ფულიო.

(სარქისს როცა საჩუქრად მანეთიანი გავუწოდე, ხელიდან ისე გამომგლიჯა, ლამის ფრჩხილებიც თან გაიყოლა).

ქმარი მაღაროში მუშაობს თურმე, ცოლი მისი, ტყიბულელი ეთერ ქათამაძე — იქვე, სადღაც...

ვერ ვიტყოდით, რომ ეს ასატუროვი დავით სასუნცს ჩამოჰგავდა, — ერთი დალეული, მიწისფერი სახის მქონე მოკაცო იყო, მაგრამ ხომ ხედავთ, ამ „მოკაცომაც“, სულ რაღაც ხუთი თუ ექვსი წლის მანძილზე, ქართველ ქალს სამი ბავშვი გააჩენინა და არა მგონია სამზე შეჩერებულიყო. ამიტომაც ასე გულდაგულ ჩამოგიტვალეთ მათი ვინაობის მიმანიშნებელი „კოორდინატები“: თუ ვინიცობაა ტყიბულში მოხვდეთ, ეგებ დაინტერესდეთ, რამდენი შვილი ჰყავთ ახლა ასატუროვებს; ჩემი ვარაუდით დღეისათვის მათ, სულ ცოტა, ექვსი მაინც ეყოლებათ...

ზემოთ გამოთქმული აზრის კიდევ უფრო დასადასტურებლად ჩემს „კუსტარულ დემოგრაფიასაც“ მოვიშველიებ... ყურადსაღები ის არის, რომ ეს საპირისპირო სამ-გლოვიარო განცხადებები გაზეთის ერთსა და იმავე ნომრებიდან არის ამონერილი:

„მეუღლე ნინო შალიკაშვილი, შვილები გურამ, ირა, შოთა, ჟორა... იუნყე-ბიან, რომ გარდაიცვალა სურენ გაბრიელის ძე კარაჯიანი“.

„მეუღლე მარიამი, შვილი ლენა იუნყებიანი, რომ გარდაიცვალა თედორე ანდრიას ძე კუჩერია“.

„შვილები ვალიკო, ოთარ, ლენა, გივი ჩაპკანოვები იუნყებიანი, რომ გარდაიცვალა ეკატერინე მისელიას ასული კბილაშვილი — ჩაპკანოვი“.

„შვილი ჯამლეთ ასანიძე იუნყება, რომ გარდაიცვალა ბაბაღე (ვარვარა) პავლეს ასული პეტრიაშვილი“.

„მეუღლე ოლა ბიბილური, შვილები სილვა, გრიგოლ, არარატ იუნყებიანი, რომ გარდაიცვალა სერგო (სამველ) მელიქის ძე მელიქოვი“.

დაბოლოს ერთიც, — როცა სომეხი მიჰყვება ქართველს:

„მეუღლე ზურაბი, შვილი ლიანა იუნყებიანი, რომ გარდაიცვალა ამალია დანიელის ასეული ასატუროვა-ჯოგლიძე“.

**Если хочешь погубить человека
– дай ему все, что он захочет.**

Латинская поговорка.

რამდენიმე სადოქტორო დისერტაცია უკვე დაცულია და, ალბათ, ასამდე საკან-დიდატო დისერტაცია კიდევ დაინერება მშრომელი ხალხის სისხლის მსმელ (?) ქართველ ბურჟუა-ბურჟუებზე (?)...

ქუთაისში ასეთები იყვნენ თქვენთვის კარგად ცნობილი მიტროფანე ლალიძე, სახერხი ქარხნების, უფრო ზუსტად — ხე-ტყის უბრალო სამხერხაოების მეპატრონენი — დათეშიძე, ხათრიძე, გორგაძე...

ყოფილა შემთხვევები, როცა მათ დილით ადრე, სადარბაზო კარიდან, ტირილ-კნავილისებური გაუგონიათ; გაუღიათ კარი და... „აუ-აუ“ შერჩენიათ ხელთ ქალაქის ნაგლეჯითურთ: „ღვთის გულისათვის ამ ღატაკ დედის შვილისათვის ლუკმა პურს ნუ დაინანებთ...“

კი, შეფუთვნილ-გახვეულებს ახლაც ბევრს ნაანყდებით თბილისის სახლების სადარბაზოებში და მათ წინაც, მაგრამ, „ღვთის გულისათვის“ თოთო ბავშვებს აღარავინ იმეტებს, — მათში ნაგავია გახვეული...

ბავშვები იყიდება, — არა, საამისოდ სპეციალური ბაზარი არ არსებობს, იყიდება ნამალევად, „დახლს ქვემოთ“, ისე, როგორც იყიდება ყველაფერი, რაზედაც მოთხოვნილება დიდია, რესურსები კი ნაკლები...

ბევრი ჩვენი აბორტებით საშოგამოლადრული ქალი, რომლებმაც ახალგაზრდობა ჭრიჭინასავით სიცილ-კისკისა და ცეკვა-ხტუნვაში გაატარეს და ახლა თვითონ ბიოლოგია ელობება დედობის მათ დაგვიანებულ სურვილს, მიეხეტებიან ბალტისპირეთში და იქიდან ჩამოაქვთ ფინური შპალერი და მასთან ერთად მოაქვთ, დიახ, მოაქვთ ქერათმიანი ბავშვები...

ეს ერთთავად მათთვის გასეირნებაც არის და ბიზნესიც: თბილისში ვერც ასეთ შპალერს ნაანყდები იოლად და ვერც ასეთ ბავშვებს შეიძენ ამ ფასად, ადგილობრივი შავგვრემანების ღირებულება ბევრად უფრო დიდია.

ბავშვი ნაყიდა, ნაშვილებია თუ შენგან შობილია, რასაკვირველია, მაინც შვილია, თუკი შენ თვითონ ზრდი მას...

მერედა, როგორ ვზრდით? აქაც ერთმანეთისადმი მაიმუნური ნამხედურობით ვზრდით უნიავო სათბურში, ფუფუნებაში, ვუსპობთ „კალიასკიდანვე“ (აბა „გადმონაშთში“, აკვანში ხომ არ ჩავანვენთ?!)... ვუსპობთ რაიმის ნატვრისა და ოცნების საშუალებას, და თუ შეიძლება ცხოვრება, პირობითად, თეატრს შეეძაროს, — ნაცვლად იმისა, რომ თავდაპირველად ქანდარაზე დავსვათ და ჯერ, ცხადია, ჩვენის დახმარებით, მერე კი, წელთა მომატებასთან ერთად, უფრო მისივე სულ მზარდი და მზარდი ინიციატივით, თანდათანობით პარტერისკენ რომ ესწრაფოდეს... ჩვენ კი მას პირდაპირ ლოყაში ვსვამთ!.. რაიმე შრომის მსგავსს როგორ მივაკარებთ, ლამის სასწავლო წიგნების ფურცლებიც ჩვენ გადავუშალოთ და... ყველაფერი ეს ხდება იმ სახელმწიფოში, რომლის გერბს ნამგალი და ჩაქუჩი ამშვენებენ!

მთელი ჩვენი პრესა მუდამ სავსეა „მეორე“ სამყაროს ლანძღვა-თათხვით, — რა კარგები ვართ ჩვენ და რა გლახები არიან ისინი! — მაგრამ ათასში ერთხელ ამ წყევლა-ძაგებაში გაიპარება ხოლმე მზის სხივი, რომელიც იმ ბნელეთის სამყაროს ცოტა სხვანაირად გვინათებს...

ამ რამდენიმე წლის წინათ „კომსომოლსკაია პრავდაში“ ამერიკაში ნამოგზაურები ჟურნალისტების პესკოვისა და სტრელნიკოვის ნარკვევები დაიბეჭდა...

ერთხელ, ერთ-ერთი ავტოსტრადის გასწვრივ მდებარე კაფე-ბარში შევიდნენ წასასაუზმებლად; მათ მოხდენილი, კობტა, ასე 18-19 წლის ქალიშვილი მოემსახურათ... საუბარში გამოიკვია, რომ ის ადგილობრივი შტატის, მილიონერი გუბერნატორის შვილია... სარგებლობს რა საზაფხულო არდადეგებით, დროებით ოფიციალტად მუშაობს, რათა ინსტიტუტში სწავლის ქირის გადასახდელი ფული მოაგროვოს.

არ იფიქროთ, რომ ის მამასთან ნაჩუბარია ანდა სახლიდან გამოქცეული, არა, ის უკვე სრულწლოვანია და მოვალეა იშრომოს!

მოდით და ამის შემდეგ ბრძანეთ, რომ შრომით მოპოვებული ფული დასაძრახისა, და თუნდაც გამდიდრება — შრომის გზით — დასაგმობია!..

ჩვენში 18 წლის ქალიშვილი კი არა, ბევრი 30 წლის ბრგე ვაჟკაციც (მხოლოდ ტანად!) კიდევ მშობლებს აწევს კისერზე, და ეს ამ უკანასკნელთ თითქოს არც ეხამუშებათ და არც შვილიკოს წონა ემძიმებათ!

ისინი კიდევ არაერთხელ შეათამაშებენ ჰაერში ასოც კილოგრამიან ამ თუჯის თოჯინას!

ეს ზნეობრივი სიმახინჯე და მრავალი სხვაც, მსგავსი ამისა, გამონვეულია მხოლოდ მცირეშვილიანობით, მცირეშვილიანობა კი ბადებს სიმადრეს, სიმადრე კი — კერძოდ ქართველი კაცისათვის — გადამგვარებელია!

ეს იყო მილიონერის ქალიშვილი, რა მაგდენი ფული აქვს ამერიკელ მილიონერსო, — ამას კი არავინ იტყვით, მაგრამ ვთქვათ, რომ თქვით. რაკი ასეა...

იოსებ ნონეშვილი ამის ცოცხალი მონმეა, და ეს ამბავიც მისგან შევიტყვეთ: მილიარდერ დევიდ როკფელერის პოეტი ქალიშვილი, ელინი, ნიუ-იორკის მოშორებით, ფერმაში თურმე ხალიჩებსაც ქსოვს, „რომლებიც, როგორც თვითონ ამბობს, კარგ ფასად იყიდება (ხელებზე მართლაც ეტყობა ფიზიკური შრომის კვალი“).

ჩვენში ხალიჩის ქსოვა კი არა, გაბერტყეო, — ამასაც ვინ შეუბედავს, ეს, დედისერთა თუ „დედისორთა“, დედას პურზეც არ ეგზავნება, — აბა ხელში პური რომ დაიჭიროს, ამხანაგებმა რომ დაინახონ, რას იტყვიან, — მათ ხომ, არც შინ, არც გარეთ, თითსაც არ ანძრევიანებენ!

ჩვენში, ტურფა საქართველოში, გვერცხვინება პური ჩვენი არსობისა ხელთ დავიჭიროთ, „იმ დამპალ“ ინგლისში კი ლორდს ფოსტალიონობაც არ ეთაკილება, — არ იფიქროთ, ჩემი მოგონილი იყოს, ამოვიკითხე და ამოვჭერი; არც ის ლორდი გეგონოთ შერეკილი, — სრულებით ნორმალური, საღი გონების პატრონი გახლდათ.

(მინი-ცნობა: დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის ზედა პალატის წევრებს, საერთოდ ლორდებს არავითარი გასამრჯელო არ ეძლევათ, არც პენსია!).

„კომსომოლსკაია პრავდაშივე“ დაიბეჭდა ნორვეგიაში ტურისტად ნამყოფი საბჭოთა მასწავლებლის შთაბეჭდილებანი: სკოლას იმ დროს ვენვით, როცა უფროსკლასელები კიდევ მეცადინეობდნენ...

ერთ-ერთ ცარიელ საკლასო ოთახში ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ქალი ხელებდაკაპინებული იატაკს რეცხდა... ერთმანეთს გამოვესაუბრეთ, ამავე სკოლის დირექტორის ცოლი აღმოჩნდა... ცოტა არ იყოს, შევცბუნდით, ვკითხეთ, ჯამაგირს რამდენს იღებდა, გვიპასუხა: მატერიალურად ჩვენს ოჯახს არაფერი უჭირს რა, მაგრამ მე დამლაგებლად მაინც ვმუშაობ იმიტომ, რომ მოზარდებმა დაინახონ და იცოდნენ, შრომა რა გვარისაც უნდა იყოს, არავისათვის საძრახისი არ არისო.

აი გაკვეთილი! პირადი მაგალითის თვალსაჩინო გაკვეთილი!.. და ასეთ გაკვეთილებს ატარებენ ჩვენსავით პატარა ნორვეგიაში და ატარებს ჩვენსავით ერთი მუჭა ხალხი!

ჩვენი „კდემამოსილი“, ქართველი „ინტელიგენტი მანდილოსნები“ კი — ეს პირში სიგარეტგაჩრდილი, ცირკის ადრინდელი კლოუნივით — ახლანდელეებმა ამაზე ხელი კაი ხანია აიღეს! — მწვანედ თვალეშეთხუპნულები, ერთ თუ ორშილიანი ქალბატონი მადონა თუ ქალბატონი ჯულიეტა... (გთხოვთ ქარაგმად არ გაიგოთ: ჩვენი ნიჭიერი ტელეკომენტატორი ჯულიეტა ვაშაყმაძე სამი შვილის დედა ყოფილა! აფერუმ მის ქალობას!) და მსგავსნი მათნი 10, 20 თუნდაც 50 ათასი რომ გვყავდეს, — წელში კიდევ, შეიძლება, ვერ გავწყდებოდით, მაგრამ ვაი, რომ მათ სათვალავი არა აქვთ, და მათ, დღითი დღე ახალ-ახალი „კადრები“ ემატებათ.

**შვილო, ბრალი მათ,
ვისაც ერთი და ორი შვილი ჰყავთ...**

კუკია, ნარწერა საფლავის ქვაზე.

ერთმანეთის წამხედურობით ბევრი ქართველი ქალი ამბობს, ძნელია შვილების გაზრდაო.

ძნელია, რა თქმა უნდა, ძნელია, მით უმეტეს ჩვენს ახლანდელ პირობებში, როცა ქალი არა მარტო ოჯახის უღელშია გაბმული; წინათ ქართველ ქალს სათოხარში ვინ გაუშვებდა, ყანაში თუ ნავიდოდა, მხოლოდ ლობიოს საბუნდნავად და სათხრელად, და სიმინდის სატეხად, იქ მომუშავე ქმარს და შვილებს სადილს და სამხარს თუ მიუტანდა...

მოკლედ, კისერზე ხის უღელი ედგა, მერე როცა, 8 მარტის სახელით, მონობისაგან განთავისუფლდა, იოსებ სტალინმა მას ხის უღლის ნაცვლად, ერთი ხელის აქნევით, რკინის უღელი დაადგა და ახლაც ამ უღლის ქვეშ მიიკვნესის: „ერთს ბედ ქვეშ ვართ, ლაბავ, მე და შენ...“

დიახ, ძნელია ბავშვების გაზრდა, ძალზე ძნელია, მაგრამ... ეს სიძნელე ყველა საბჭოთა ქალისათვის ხომ ერთნაირად საძნელო უნდა იყოს? ჰოდა, თუ ასეა და ასეც არის, მაშინ რით აიხსნება, რომ მარნეულში, ახალქალაქში შობადობა ყოველ ათას კაცზე 33-ია, მახარაძისა და ჩოხატაურის რაიონებში კი... 16?!

რაკი ეს საკითხი, მე მგონია, თქვენზე უფრო შესწავლილი მაქვს, შემოგბედავთ და დემოგრაფიულად „გაგანათლებთ“: ათას სულზე 15-16 შობადობა ეს უკვე იმ კრიზისის ზღვარია, როდესაც მოსახლეობის კლება ინტენსიური ტემპით მიმდინარეობს...

...ძნელი კი არის, მაგრამ ოთხივე რაიონი ხომ ჩვენს კურთხეულ საქართველოშია; მით უმეტეს: მახარაძის რაიონი ახალქალაქთან შედარებით — კლიმატით, გეოგრაფიული მდებარეობით — პირდაპირ ედემის ბალია!

ჰოდა, ედემის ბაღში ბავშვების გაზრდა უფრო იოლი არ უნდა იყოს?! ოღონდაც კი გააჩინე და — მეპატიოს ეს ფანტაზია! — თავისთავად დაიზრდებიან! მაგრამ როცა გულში არ გიზგიზებს პატრიოტული ცეცხლი, როცა საყოველთაო წამხედურობა შენი ცხოვრების კომპასია, როცა მთელი შენი ფიქრი და ზრუნვა სამშობლოს და, მაშასა-

დამე, შენი ერთი თუ ორი შვილის მომავალზე მხოლოდ იმით ამოიწურება, რა გზებით და რა მანქანებით გაირჩეო, თუნდაც ნესტოებში, ოქროს საკიდები და ლამის ფეხის თითებზეც წამოიკვია ოქროს ბეჭდები, — ასეთ გარემოცვაში, რასაკვირველია, ძნელია ბავშვების გაზრდა, არათუ გაზრდა, — მათი საერთოდ ყოლაც კი სასურველი არ არის.

...კარგი, ახალქალაქისა და მახარაძის რაიონები, ვთქვათ, სხვადასხვა პოლუსებზეა, მაგრამ ცხინვალის რაიონში შობადობის რიცხვი ხომ დიდად მეტია მის მეზობელ ქარელის რაიონზე, — ეს კი რაღა მიზეზით ავხსნათ? რაღა მაინცდამაინც ჩვენს მარცხენა მეზობელს მამაცაშვილს უნდა წავხედოთ, ავიღოთ მაგალითი მარჯვენა მეზობლისაგან — ჯიოევისგან, უფრო ჭკვიანი და შორსმჭვრეტელისაგან! მაგრამ ჩვენს გაქსუებულ ქალებს უნდათ, ბავშვი კვიცი იყოს, დილით რომ დაიბადება და საღამოთი ეზოს შემოურბენს!

ჰოდა, რაკი ეს ასე არ არის...

ძალაუნებურად კაცს ხანდახან შავი ფიქრები გჯიჯგნის, — აჭარასთან ერთად ნეტავი გურიაც გაემაჰმადიანებინათ-თქო, და არა მარტო გურია, — ლიხამდე მაინც; მგონი არც ლიხს აქეთ გვანყენდა მაინცდამაინც... სადაც ისლამია, იქ შვილთმრავლობაა, თუმცა...

ამ ბოლო დროს აჭარაშიც კი, განათლებასთან ერთად, „აბორტგანმანათლებლებიც“ შეიჭრნენ (გვინდა კი ისეთი განათლება, რომელიც ამოგვხოცავს?!)...

...მრავალშვილიანობა საქართველოს ამ წარმტაც „მუსლიმანურ“ კუთხეშიც კლებულობს და კლებულობს! ბათუმსა და დაბა-ადგილებს რომ თავი დავანებოთ, სოფლებსაც მოედგნენ ვაზგენის გამხარებელი ემისრები...

„მეუღლე მეხფულე, შვილები ვარდო, ავთანდილი იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა სულეიმან უზეირის ძე შაშიკაძე.

დაკრძალვა სოფ. ქედქედში (ხელვაჩ. რ.)“.

„მეუღლე აიშე, შვილი ბულბული იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ხემიდ იბრაიმის ძე ბერიძე. დაკრძალვა სოფ. კახაბერში“.

ანალოგიური განცხადებები ათასობით მაქვს შეგროვილი. რა თქმა უნდა, სამგლოვიარო განცხადებებში, ჯერჯერობით, სამიც და მეტი შვილიც იუნყება ხოლმე მათთვის სამწუხარო ამბავს (და ჩვენთვისაც, — „საქართველოს სადა ჰყავს შვილი დასაკარგავი!“), მაგრამ გეზი, საერთოდ, მაინც დაბლისკენ ეშვება.

ჩვენში ოჯახის მეთაურის, მამაკაცის ხელფასი ისეა გაანგარიშებული, თავი რომ გაიტანონ, ქალმაც უნდა იმუშაოს. ამიტომაც გაუთხოვრებს და შინაბერებს რომ თავი დავანებოთ, გათხოვილ ქალთა თითქმის მთელი კონტინგენტი მუშაობს კიდევ, ცოლიც და ქმარიც, ორივე უღელშია გაბმული (მეუღლეებით, ვინც ქართულში ეს დალოცვილი სიტყვა მოიგონა, სულ ცოტა, ორი ათასი წლით ადრე ჩვენამდე, ის, ალბათ, ახლაც სასუფეველშია, — უ-უშორეს განჭვრეტელობისათვის!).

კი, მაგრამ...

ამ უღელში მარტო თბილისში არიან გაბმულნი?! უღელს მარტო ჩოხატაურის რაიონში ეწევიან? ერევანში არ არიან გაბმულნი?! არიან, როგორ არა, მაგრამ... ერევნის მოსახლეობის 40 პროცენტამდე ოთხი და ხუთსულიანი ბავშვებიანი ოჯახებისაგან შედგება, თბილისში კი — ქართველებში — ასეთი ოჯახები ოცამდეც ვერ ჩამოითვლება...

კარგი, ბატონო, გურიაში ჩაის კრეფენ, მაგრამ რაჭა-ლეჩხუმშიც ჩაის კრეფენ?! როგორ, წალკაში, ბოგდანოვკაში, ახალციხის რაიონის დემოგრაფიულად „მეორე

ნახევარში“ ხალხი უზუნდარის ცეკვის მეტს არაფერს აკეთებს?! ანდა ზნაურ-ცხინ-ვალ-ჯავის რაიონებში აისიდან დაისამდე სულ გარმონს უკრავენ?

თუ გასაჭირია, ისინიც ისეთსავე საერთო გასაჭირში იმყოფებიან, როგორადაც ჩვენ...

ჰოდა, ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვითკირსაო, ვინ ამბობდა ამას? ხალხი, ქართველი ხალხი, სულ აგერ ახლაც, — სამოციოდე წლის წინათ მცხოვრები ჩვენი დედები და მამები...

**ოი, დედანო, მარად ნეტარნო,
კურთხევა თქვენდა, ტკბილსახსოვარნო.**

ნ. ბარათაშვილი

დედაჩემი აბაშიძის ქალი გახლდათ; არ ვიტყვი, რომ თავადის ქალი იყო (ახლა ზოგიერთი უზომოდ მომლიქვნელო „პლუტარქე“ ხონელ აბაშიძეებსაც თავადებად გვიხატავს), აზნაურიშვილი იყო, საზანოელი, სრულიად უსწავლელი, მაგრამ ბუნებით ინტელიგენტი, გონიერი, გამჭრიახი...

მან ცხრა შვილი შობა, ამათგან რვა შემორჩა და ერთხელ, თავისივე შვილების მაგალითის მიხედვით, თქვა: შვილი რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია; ზოგი კაი გამოვა და ზოგიც გლახაო (ამ „კაისა“ და „გლახაში“ ის, ცხადია, არა მარტო ჭკუასა და ნიჭს გულისხმობდა, — ზნეობრივ მხარესაც და გარეგნობასაც).

ჩვენი დროის უმაღლესი სამედიცინო განათლების მქონე, მაგრამ ბუნებით დაბალი ინტელექტით შემკული, ჩვენი დროის აბორტმახერები კი სხვაგვარად მსჯელობენ. ერთმა ჩემს საყვედურზე, ამდენ გაუშლელ კვირტს რა სინდისით წყვეტთ-მეთქი, თავი ასე გაიმართლა:

— აბა ხულიგნები ვამრავლოთ?!

ახლა ყოველ მშობელს ჰგონია, რომ მისი ერთადერთი შვილი, ან თუნდაც მეორეც, — ორივენი ყოველმხრივ ნიჭიერებით ისე იქნებიან დახუნძლული, როგორც კარგად მსხმოიარე ვაზის ძირი. ჰგონია, თუ ერთი და ორი შვილი იყოლია და მათ „კარგი აღზრდა“ მისცა, ე. ი. სმენამოკლებულიც კი მუსიკაზე ატარა და ათი წლის მანძილზე უცხო ენის, სიზარმაცის გამო, მოძულეს „ჰაუ დუ იუ დუ“ შეასწავლა კერძო მასწავლებელთან, რომელსაც საათში 6 მანეთს უხდის, — უეჭველად გამოჩენილი და სახელოვანი გამოვა. მაგრამ, ვაი რომ, არც ბუნება და არც ცხოვრება მის ამ ოპტიმიზმს მეტწილად არ იზიარებს, და უფრო ხშირად ღვთის მადლით მომდევნოებს აჯილდოებს. ასე, მაგალითად, შვილებში ნაპოლეონი მე-8 იყო, რუბენსი მე-7, რიჰარდ ვაგნერი მე-6...

ამ ოცდახუთი წლის წინათ ერთ ჩემს ნაცნობ ოჯახში დიდი „უბედურება“ დატრიალდა: გაგვეპარა, გაგვეპარაო და... არასასურველ, ნაძალადევე შვილს „მეტია“ დაარქვეს, ახლა კი მისით ხარობენ და მისით ცოცხლობენ: მეტია ოჯახის ყველაზე უფრო

თვალმეტი გამოდგა.

ხშირად გაიგონებთ თავით ფეხებამდე „ჩადუბლიონკებულ“ — გამეშრანებულ „ერთი შვილი — არა შვილის“ ვითომ დედებისაგან: ერთი ვიყოლიო და კაი აღზრდა მივცეო...

ამაში იმდენი ფუთი სისულელეა, რამდენსაც თვითონ ამის მთქმელი ინონის!

კარგი აღზრდა, თქმა არ უნდა, ნიჭს ავითარებს, მაგრამ კარგი აღზრდა უნიჭოს ნიჭს ვერ მისცემს და ვერ მოუმატებს.

ყველაფერი თანდაყოლილია, ყველაფერი თავდაპირველადვე გენებშია ჩათქმული: ნიჭიც და უნიჭობაც, სიბეჯითეც და სიზარმაცეც, კაიკაცობაც და ავკაცობაც...

იბადება ლეონარდო და ვინჩი და იბადება პატარა მამუკას გამტაცებელი, ადრე კაცის მკვლელი, ოთხჯერ ნასამართლევი, კაკაბეთელი ოტიაშვილიც!

მე ამით ამერიკის აღმომჩენის როლში არ გეგვლინებით და არც ორიგინალური აზრების ბუდედ მინდა მოგაჩვენოთ ჩემი თავი, — ყოველივე ამას, პრაქტიკულ ცხოვრებაში, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ჯერ კიდევ გაუკანდიდატებელი ასპირანტიც კი შეამჩნევს, მაგრამ ჩვენი თავები ათეული წლობით ისეა ამოვსებული „დედურ-აღმზრდელობითი მუშაობით“, რომ სანინააღმდეგო აზრის გამოთქმას, ვინ შვილია, გაბედავს!

ჩვენი საერთო კონცეფციით, ადამიანი, რაკი საბჭოთა გარემოცვაში დაიბადა და რაკი საბჭოთა ჰაერს სუნთქავს, ანგელოზი უნდა იყოს და თუ „ზოგჯერ“, „ხანდახან“ და „აქა-იქ“ ეშმაკებისკენ მაინც წაიბორძიკებს, ეს, თურმე, ისევე ჩვენი ბრალია: მშობლების, მეზობლების, ადგილკომის, უბნის რწმუნებულის, უგულისყურო გამგელების და მრავალ სხვათა...

მე, რასაკვირველია, არ უარვყოფ ადამიანის ზნეობრივ სფეროში გარემოს როლს, არათუ არ უარვყოფ, პირიქით, — მიმანია, რომ მარქსიზმის ერთ-ერთი ძირითადი დებულება — მდგომარეობა ქმნის შეგნებას, — უბერებელია, არავითარ დროში არ დაძველდება. ისე კი, ამას ხშირად სწორედ ისინი ივინყებენ, ვისაც ყველაზე მეტად ეს უნდა ახსოვდეს.

არის ერთი მეტად პატივსაცემი პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, იგი პატივსაცემია არა მარტო იმიტომ, რომ თავის დარგში მართლაც განსწავლულია, — ქალაქად მცხოვრები ეს კარგი მამულიშვილი, ამავე დროს, ოთხი შვილის მამაა...

კახეთში ერთმა ძმამ, ჩეკურიშვილმა, მეორე ძმას ვაზი აუჭრა. ეს საზარელი, ველური ამბავი ჩვენმა მეცნიერმა პედაგოგიურად გააანალიზა და დაასკვნა: ჩანს, მამამ შვილს შრომისმოყვარეობა არ ჩაუნერგაო.

კი, მაგრამ...

როგორ ეს? ერთს ჩაუნერგა და მეორეს არ ჩაუნერგა? და, საერთოდ, რა ჩანერგვაზეა აქ ლაპარაკი, გლახკაცი, რომელიც უთენია დგება და გვიან საღამომდე ვენახში ოფლს ღვრის, შვილები კი ამას ცისმარე დღე ხედავენ, — ამაზე უკეთესი ჩანერგვა რა შეიძლება კიდევ იყოს? ცულლუტს და მცონარას რამდენიც გინდათ „უნერგეთ“, ის მაინც არ „ჩაინერგავს“ იმას, რაც თვითონ ბუნებამ არ ჩაუნერგა. სამწუხაროდ, მე არ ვიცნობ „სოფლის ცხოვრების“ ამ პოპულარულ ავტორს და არც არასოდეს მისი შვილები მინახავს, მაინტერესებს კი, — რასაც მამა-პედაგოგი თავის ოთხ შვილს უნერგავს, ოთხივენი ერთი მონდომებით ინერგავენ? ჰგვანან კი ისინი, საერთოდ, ხასიათით ერთმანეთს? ნიჭით, უნარით, ნებისყოფით, სწავლის წყურვილით? შოლტის მოქნევა არც ერთს არ სჭირდება?..

შოლტი ვახსენე და ისე შემზარა, თითქოს შოლტი მე თვითონვე გადამკრეს: ეს ხომ საბჭოთა პედაგოგიკის უძირითადესი საფუძვლების პირდაპირი ხელყოფაა!..

მაგრამ მე მაინც მგონია, რომ ყოველ ოჯახში კედელზე, მაღლა, შოლტი თუ ნკებლა, თუ არ მოიხმარეს, სიმბოლურად მაინც უნდა ეკიდოს; ბავშვს და ყმანვილს

უფროსების წინაშე მცირეოდენი შიში და რიდი თუ არ ექნებათ, დღევანდელ სავალალო მდგომარეობას ბოლო არ მოეღება: თავგასული საბჭოთა შვილები მამებს ისე გველაპარაკებიან, თითქოს მამები ისინი იყვნენ და ჩვენ კი მათი შვილები...

10-12 წლის ლუდოვიკო მე-14-ეს, უკვე სამეფო ტახტზე ასულს, ამ მხრივ „ყურადღებას“ არ აკლებდნენ: არ მინდა თქვენი მეფობა, ოღონდ ნუ მცემთო...

არ ვიცი, ეს იყო მიზეზი თუ სხვა რამ, ყოველ შემთხვევაში, ისტორიას თვრამეტი ლუდოვიკოდან ყველაზე მეტად მისი სახელი შემორჩა.

ვინ არ ცდება ამქვეყნად, ცდებიან ადამიანებიც და ცდებიან სახელმწიფოებიც, — მაგრამ თავის მოჩვენება, თითქოს არ შემცდარხარ და ჯიბრზე, რომ ვითომ მართალი ხარ, და მაინც იმ შეცდომის გზას აგრძელებ, — ეს დიდი ზიანის მომტანია.

კიბერნეტიკის გარიჟრაჟზე კიბერნეტიკა ჩვენ ცრუმეცნიერებად, უფრო მეტიც — რეაქციულ მეცნიერებად გამოვაცხადეთ; კიდევ კარგი, ამ ერთხელ არცთუ ისე გვიან მოვედით გონს და მალე სქელტანიანი კრებულები გამოვეცით: „კიბერნეტიკა და კომუნიზმი...“

ოცდაათიან წლებში — დიდხანს, დიდხანს! — ტვინი ამღვრეული გვექონდა დიალექტიკური მეთოდით; ყველაფერი დიალექტიკური მეთოდით უნდა გვეკეთებინა. ლამის იქამდე მივედით, რომ ზღვაში ხამსა დიალექტიკური მეთოდით უნდა დაგვეჭირა...

ესეც იყო ერთ-ერთი საფუძველი იმისა, რომ მწერლობაში მამინ საყოველთაო-სახალხო კამპანია გაჩაღდა: დამკვრელთა განწვევა ლიტერატურაში (**Призыв ударников в литературу**)...

თავის დაზგისა და თავის ჩარხის მოყვარულ მუშას, რომელიც წერა-კითხვაში ჯერ კიდევ ჯეროვნად არ იყო განაფული, მოუწოდებდნენ, მწერალი გახდო. „საოჯახო თვითკრიტიკის“ წესით ვიტყვი, ამ საკავშირო კამპანიაში ჩემი უფროსი ძმაც მონაწილეობდა და, მიუხედავად მისი ახალგაზრდული გზნებისა, სტალინის სახელობის ქარხნის სამი ათასი მუშიდან პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციას მხოლოდ ორად ორი მუშა შეემატა: ივანე ნაზარბეგოვი და დავით ჯღარკავა...

თქვენც მოგეხსენებათ, ხელოვნურად შექმნილი, ჯერ თვითონ მწერალი რა არის და გამწერლებული მუშა რაღა იქნებოდა: მალე ორივე ჩამოსცილდა მწერლობას და, სამწუხაროდ, მუშათა კლასსაც.

ამ შორეული ამბის მოგონებით იმის თქმა მინდა, რომ ყველამ ჩვენ ჩვენი საქმე უნდა ვაკეთოთ, — ქალმა ქალის და კაცმა კაცის, — ვაკეთოთ გულმოდგინედ და კეთილსინდისიერად.

დიახ, ქალმა ქალის და კაცმა კაცის...

საქართველოში ამჟამად უამრავი გაუთხოვრად დარჩენილი ქალია. ესეც, ცხადია, მომაკვდინებლად მოქმედებს ჩვენი ერის გამრავლებაზე. ამ ქალებიდან ბევრს სწავლა-განათლებამ მოუსპო დედობის სიხარული... ათი ათასზე მეტი ქალი-მეცნიერი და ვითომ მეცნიერი გვყავს ახლა საქართველოში!

ასტრონომიული ციფრია ერთი კუნწულა ხალხისათვის!

ღმერთმა და ბუნებამ, თავის დროზე, ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე, ამქვეყნად ყველაფერი ისე გაანაწილეს და ისე ჩამოარიგეს, ვისაც რა შეეფერებოდა და ვის რა დაამშვენებდა: ცხენს უნაგირი, ხარს უღელი, თხას წვერი, ძროხას ჯიქანი!

ბუნებას ქალი დედად გაუჩენია და რაკი, ანომალიასავით, ასი ათასში ერთხელ, ვთქვათ, ერთი მოჭადრაკე გამოჩნდება, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ 99 ათას 999-მა დროულ დედობას ზურგი შეაქციოს და ერთის ფეხისხმას აჰყვეს!

სასაცილოცაა და სატირალიც, რომ ახლა ჩვენში, წამხედურობით, ათასობით გოგონას პატარაობიდანვე, რაკი ეს მშობლებს თავისებურად სარფიან საქმედ ეჩვენებათ (სახელი, დიდება!), ტვინს უმღვრევენ გრძელი როქით და მოკლე როქით...

სხვათა შორის, რახან სიტყვამ მოიტანა, თუმცადა საამისოდ საერთაშორისო ფედერაციაც კი არსებობს, მაინც არ შევეშინდები და ვიტყვი: ქალის საჭადრაკო ინტელექტი დიდი ვერაფერი მოგონებაა, ეს სწორედ იმის დასტურიცაა, რომ ქალი ქალია და კაცი კაცი. ასე დაანესა განგებამ თუ ბედისწერამ, და მის დიად სიბრძნეში მხოლოდ „ბრძენ“ ბრყვებს შეუძლიათ ეჭვი შეიტანონ.

ქალთა ჭადრაკი — ეს ქართული ფენომენიაო, უყვართ ხოლმე თქმა. მაგრამ, ვაითუ, დროთა განმავლობაში ეს არ გამართლდეს; ორმოციოდე წლის წინათ ტანვარჯიშში ჩვენი მჯობნი მთელს კავშირში არავინ მოიძებნებოდა; ქართველი გიმნასტები სენსაციურ გაოცებას იწვევდნენ, მერე კი, როცა რუსებმა (სომხებმაც!) ისწავლეს „ალმა ტრიალი“, ჩვენ ისე სწრაფად დავეშვიტეთ „დალმა ტრიალით“, რომ ახლა გვერცხვინება კიდევ განვაცხადოთ, — ეს მხოლოდ მოსაწონი და საქებარია! — რომ მსოფლიოში გიმნასტიკის მეორე სამშობლო საქართველოა (ჩეხოსლოვაკიის შემდეგ — „სოკოლი“ და „შეგარდენი“). ასევე, ვაითუ, რუსეთშიც და სხვა რესპუბლიკებშიც, ტანვარჯიშით, ქალთა ჭადრაკსაც დაენაფნენ და ჩვენი „ქართული ფენომენი“, ღმერთმაც ნუ ქნას, მაგრამ... ვინ იცის, ეგებ საპნის ბუშტივით გასკდეს*.

ცოტა არ იყოს, მერიდება ამის თქმა, მაგრამ რაკი თქვენს თვალში, ალბათ, უკვე საცხებით ჩამოყალიბებულ ჩამორჩენილი კაცის სამოსელში ვარ გახვეული, დაე ბოლომდე დავრჩე ასეთად და შეგეკითხებით: ხუთგზის ჩემპიონი ჭადრაკში, ერთშვილიანი ნონა გაფრინდაშვილი, ვითომ უფრო მეტად პატივსაცემია, ვიდრე „ექვსგზის“ დედა, ქალბატონი ვერა გაფრინდაშვილი? ძალიან მეეჭვება, უკეთ — სულაც არ მეეჭვება. ვერა გაფრინდაშვილს სხვებივით „ცვაიქინდერსისტიმით“ რომ ეხელმძღვანელა, შეეძლო არაერთხელ მისუღიყო ზუგდიდში ცნობილ აბორტმასხერ შ-სთან, რომელიც თავის ავსაქმიანობით, გარდა საკუთარი ოჯახისა, თბილისში კიდევ ორ ოჯახს მეფურად აცხოვრებს და... ნონა გაფრინდაშვილი, სათვალავით მეხუთე შვილი, საქართველოს ვერ მოევიწინებოდა!

მე ამას, ცხადია, ზოგადად ვამბობ: იყავი, ბატონო, ნონა გაფრინდაშვილი, თქვენი თავი გვეამაყება ჩვენ, გვესახელება, მაგრამ ეს იმას არ უნდა ნიშნავდეს, რომ შენ, ამ დიდ ეროვნულ გასაჭირში, შენი ძუძუს მანოვებელი სამშობლოს სასიცოცხლო ინტერესები, შენი პირდაპირი მოვალეობა დაივიწყო.

საერთოდ, სწორედ ჩვენი ცნობილი, სახელოვანი, ყველასთვის დასანახავი ქალები უნდა იყვნენ ტონისა და ცოცხალი მაგალითის მიმცემნი ათიათასობით გაქსუებული ქალისთვის.

მათ მუდამ თვალწინ უნდა ედგათ ხუთშვილიანი ლოლიტა ტორესისა და „ჯერჯერობით“ სამშვილიანი სოფი ლორენის სახეები! არა მგონია, ჩვენი ქალები უფრო მეტად იყვნენ დასაქმებული შემოქმედებით თუ მეცნიერებით, ვიდრე ეს ორი მსოფლიოში, კიდით კიდემდე სახელგანთქმული მანდილოსანია...

ისე კი, სოფიო კოვალევსკაიაზე ნათქვამ ფრაზაში ორი სიტყვა რომ შეეცვალოთ, ასე გამოვიდოდა (ოლონდ ვინრო აზრით ნუ გავიგებთ): სჯობს ჩვენმა ქალებმა მოჭადრაკეები დაგვიბადონ, ვიდრე თვითონ გახდნენ მოჭადრაკეები...

„რა ქალი წახდეს, ოჯახიც დაეცეს, ერიცა და ქვეყანაც“,

* გვიანდელი შენიშვნა (ივლის, 1989 წელი): გულწრფელად ვწუხვარ, ჩემი ეს მოსაზრება-ვარაუდი ვაითუ მართლაც ახდეს: ჯერ ისევე სულ ნორჩი, უნგრელი დები პოლგარები საჭადრაკო ასპარეზზე ისე მიიწვევენ ახლა წინ, ქალებთან თამაშს თავილობენ კიდევ.

— თუმცა ეს ოქრო სიტყვები გრიგოლ ორბელიანის ერთი ცნობილი ფრაზითაა ჩაგონებული, მის ახალ მთქმელ-დამწერზე, მეცნიერების კანდიდატ ქალზე დოქტორობაც ალალი იქნებოდა — დაუცველად! — ერთი რამ რომ ვიცოდეთ: სამი შვილი თუ ჰყავს მაინც?!

ჩვენი გაჩანაგების მოთავეები, როგორც აღვნიშნე, მამაკაცებიც ვართ-მეთქი, მაგრამ მთავარი მოთავე, როგორც ირკვევა, მაინც ქალი ყოფილა. ზოგადად ეს აზრი ყველაზე ადრე ვაჟას გამოუთქვამს: ქალს შეუძლია ერი ააღორძინოს და ერიც დაამხოსო...

„ამ ქელეხში ხალხი ისე გაილეშა, მკვდარი ცოცხალს ჰგავდა და თამადა მკვდარს“.

სოფლის კორესპონდენციიდან.

1896 წელს დასავლეთ საქართველოში არნახული თოვლი მოვიდა; მაშინ თოვლის სისქეს მეტრობით არ ზომავდნენ, არც არშინობით, მაგრამ საამისო ცნობა იმდროინდელმა ყმანვილებმა დღემდე შემოინახეს: ერთსართულიანი სახლის სახურავებიც ლამის დაფარა.

ჰოდა, ასეთ დიდთოვლობისას მიიცვალა ქუთაისში გაბრიელ ეპისკოპოსი. მართალია, ის ხალხთა „ოპიუმის“ — რელიგიის მსახური კი იყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს იყო დიდი ჭკუის, დიდი გონების და... თუმცა ხალხს კი „ათახსირებდა“ ქრისტიანული სარწმუნოების იშვიათი მქადაგებლური ნიჭით, და მაინც ეს იყო უსპეტაკესი ზნეობის ადამიანი (თუ არ ვცდები, გერონტი ქიქოძე მისი ძმისწული გახლდათ)...

და აი, ასეთი ადამიანის გასვენება ვერ ხერხდებოდა, რაც ეკლესიას, ჭირისუფლებს და მათ მიმხედვარებსაც ერთობ ალონებდათ, აკი მართლმადიდებელთა წესით მიცვალებული დაუმარხავი მხოლოდ 3-4 დღე შეიძლება გააჩერო; გაბრიელი კი, ღვთისა და ხალხის ეს მჭლე მონა, გელათში უნდა გადაესვენებინათ, გზები კი... გზები კი არა, თვალსაწიერზე სახლებიც არ ჩანდნენ.

ეს შორეული წარსულიდან... ახლო, უფრო უკეთ — უახლოესი წარსულიდან კი...

ქვემოთ საზანოში ერთი ჩუმი, წყნარი, შრომისმოყვარე კაცი გამოეთხოვა წუთისოფელს. გარდაიცვალა, მართალია, ზამთარში, მაგრამ ისეთ უთოვლო ზამთარში, როცა მზე მთელი ორი კვირა საარშიყო სხივებით ელამუნებოდა დედამიწას... მიუხედავად ამისა, ახლობლებმა და სოფელმა იმდენ ხანს შეინახა მიცვალებული, იფიქრებდით, მის მკვდრეთით აღდგომას ხომ არ ელოდებიანო.

დიახ, 33 საუკუნის წინათ, ეგვიპტეში, ფარაონი რამზესი ბალზამირებისთვისაც არ გაუჩერებიათ გაუსვენებელი იმდენ ხანს, რამდენ ხანსაც ჩვენს საუკუნეში, ჩვენს

დღეებში საზანოელი გლეხი აკაკი მაცაბერიძე გააჩერეს... ქელების სამზადისში.

ახლა კიდევ ისე არა, მაგრამ რამდენიმე ხნის წინათ კი განსაკუთრებით, — გადმონაშთებად მონათლულ ყოველგვარ მანკიერებათ ჩვენს წინაპრებს ვანერდით.

კი, მაგრამ...

ვითომ ასეა საქმე?! დღევანდელ ისტორიკოსებს ალექსანდრე მაკედონელისა და სპარსეთის მეფის კიროსის დროინდელი ამბების აღდგენა არ ეძნელებათ და, ნუთუ ჩვენ, მეხსიერებაში, გუშინდელი ჩვენი თანამედროვეების ცხოვრების შტრიხები ვერ უნდა აღვადგინოთ?!

ომამდე ქალაქად, კერძოდ თბილისში, ქელებობა რა იყო, ბევრმა არც კი იცოდა. პატარა, ეგრეთ წოდებულ ჭირის პურს ხელოსნები თუ გამართავდნენ ჩუღურეთში, ავლაბარში, სვანეთის უბანში... ვიმეორებ, — პატარა ჭირის პურს! ახლა კი ხარაზები და მეთუნეუქეები კი არა, ვითომ ინტელიგენტი და მართლაც ინტელიგენტიც „პატარა ჭირის პურს“ შინ კი არა, რესტორანში აშანშალებს.

(რა დიდი ბინაც უნდა იყოს, სამას კაცს მაინც ვერ დაიტევს, არადა სოფლურად ხომ არ მოიქცევიან: ერთი პარტია რომ სუფრას მოათავებს, მეორე პარტია მიიპატიჟო, მერე მესამე და ა.შ. სხვათა შორის, აღსანიშნავია, რომ ახლა ხალხს ზურგზე „ნაჭ-მობის“ ნიშნად ცარცს აღარ უსვამენ: გაძღა და გამდიდრდა თითქმის ყველა, და ამ გამდიდრების საფუძველი, ზოგიერთისთვის, მკვდრებით „აღებ-მიცემობაა“).

ახლა ესეც ვიკითხოთ, რესტორანი და... ქელები?! ეს არის მიცვალებულის პატივისცემა?! რამდენი შემთხვევაა, როცა რესტორნის ერთ დარბაზში გამართულ სამგლოვიარო სუფრაზე მეზობელი დარბაზიდან დოლ-გარმონის რია-რია, სიცლილ-ხარხარი, საქორწილო შეძახილები «Горько, горько» ისმის...

შეცდებით თუ იფიქრებთ, თითქოს, ყველას ესიამოვნებოდეს, საერთოდ ქელების და, კერძოდ, „გრანდიოზული“ ქელებების გადახდა, მაგრამ რა ვქნათ, თუკი ჩვენს ბრძენთ ჯერ კიდევ დიდი ხნის წინათ უთქვამთ, წამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო...

ოხ, ნეტავ ვინმე გამოჩნდებოდა ისეთი...

აღბათ კიდევ გახსოვთ, პირამიდასავით აღმართულ სატვირთო მანქანაზე ლენტეხიანი გვირგვინები ისე რომ ეკიდნენ, როგორც ჩიჩილაკზე ფოჩებიანი კანფეტები...

ერთ მშვენიერ დღეს (თუმცა ქარ-ყინვა კი იყო იმ დღეს!) კარგმა „ყაძახებმა“, ძმებმა ნიკოლოზ და რობერტ სტურუებმა, დედის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით, პანაშვიდზე მომსვლელთა საყურადღებოდ, კარზე განცხადებასავით გააკრეს: „გთხოვთ გვირგვინს ნუ მოიტანთ!“

აღარ მივიტანეთ და თითქოს უფრო თავისუფლადაც ამოვისუნთქეთ. კიდევ უფრო შვებით მაშინ ამოვისუნთქეთ, როცა აიკრძალა ერთსა და იმავე მიცვალებულზე ერთზე მეტი სამგლოვიარო განცხადების გამოქვეყნება. თვალისათვის (გონებისათვისაც!) აბა რა სიამის მომგვრელია, მით უმეტეს ახალგაზრდა თუ აღარა ხარ, ერთმანეთზე მიჩურჩხლული ამდენი მიცვალებული, ეს ერთი, მეორეც... ზოგიერთი სანყალი მიცვალებული (ეჭვს გარეშეა, — სიცოცხლეშიც სანყალი!) აქაც იჩაგრებოდა...

კარგად მახსოვს, არცთუ ძალიან დიდი ხნის წინათ, მუყავანაძეობისას, ერთ „არა-სანყალ“ კაცს სიდედრი გარდაეცვალა; უკვე გასვენებულიც კი იყო, მაგრამ მის დაკრძალვას კიდევ მთელი სამი კვირა იუნყებოდა „გულდათუთქული“ მლიქვნელების მთელი არმია...

დამწუხრებულ სიძეს, ცხადია, შეეძლო ეთქვა რედაქციისათვის, კმარა, შენყვიტეთ, ჩემს ნაჭრილობევ გულს ყოველ საღამოობით მარილს კიდევ ნუ აყრითო, მაგრამ არ უთხრა...

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს მას, პირიქით, ესახელებოდა და სევდასაც უქარვებ-

და. სხვათა შორის, თქვენ ამ დიდად პატივსაცემ პირს ყველა იცნობთ, თუ პირადად არა, — რეგალიებით მაინც; გაზეთში თავის ტიტულებს თვითონვე რომ ჩამოთვლის, მასთან შედარებით ნიკოლოზ ხელმწიფე, იტყვი, უბრალო „კოლეჟსკი რეგისტრატორი“ ყოფილა, რომელიც ქალაქსაც უფროსილდებოდა და თავის ქვეშევრდომთა მოთმინებასაცაო:

Николай II Император и Самодержец
Всероссийский, Царь Польский, Государь
Псковский и Царь Грузии, Великий
князь Смоленский, Литовский, Финляндский,
Князь Эстляндский, Лифляндский, Курляндский и
прочая и прочая и прочая...

ამისათვის კი «и прочая и прочая и прочая» არ არსებობს, — სრულიად და მთლიანად!

საერთოდ, მე, ალბათ, როგორც „მეკომედიეს“, „ჩინ-მენდლებით“ ჟღარუნის სასაცილო და საცოდავ პრანჭიაობად მესახება; ესეც კი, — საყოველთაოდ მიღებული, არსებითად, დამამცირებელი წამძღვარებები, რომელთაც ჩვენში ლიტერატურული პრესაც კი არ ერიდება: მწერალი (ვთქვათ) ჯანჯიბუხაშვილი... პოეტი ჯღარკანავა... დრამატურგი მუჩაიძე...

ნამდვილ მწერლობას კაცმა ნანერებით უნდა მიაღწიოს აღიარებას, და არა სავიზიტო ბარათით. მით უმეტეს, ლიტერატურულ გაზეთში მაინც, გზამკვლევი არ უნდა სჭირდებოდეს მკითხველს, შენ მწერალი ხარ თუ მეარმატურე...

„ლიტერატურულ საქართველოში“ ასეთი კურიოზიც ამოვიკითხე: „გარდაიცვალა მწერალ დავით კლდიაშვილის“... ესა და ესაო!

ვაი ჩვენი ბრალი, თუკი დავით კლდიაშვილსაც სჭირდება ატესტაცია, რომ ის მწერალია!...

არც ირაკლი აბაშიძეს ამშვენებს დიდად, ყოველ ლექსს „პოეტი-აკადემიკოსი“ მიანეროს; ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ის ირაკლი აბაშიძეა, მეორეც იმიტომ, რომ ლექსი თუ ცუდია, მას ხარისხის სახელმწიფო ნიშანიც ვერ იხსნის.

ამას, რამდენადაც მახსოვს, ჩვენი „ძამიკო“ გალაკტიონიც არ აკეთებდა, თუმცა, ვინ არ იცის, სახელ-დიდების რა მოყვარულიც იყო. და ეს არც დაეძრახებოდა: ჯერ არ დაბადებულა პოეტი, მზიან მხარეს მოერიდოს და ჩრდილში დადგეს. პუშკინიც კი...

Я памятник себе воздвиг нерукотворный...

გალაკტიონი...

**ჩემთვის დღესავით არის ნათელი,
რას იტყვის ჩემზე შთამომავლობა...**

რაკი საუბარი როგორღაც პოეზიისკენ გადაიხარა, ბარემ იმასაც ვიტყვი, რომ ახლა ფსევდონიმით აღარავინ გვევლინება, თითქოს ყველას უნდა ჯიქურ გაგვეცნოს; დაე ყველამ, საბინაო კანტორამ და მინისტრთა საბჭომაც, პირველი ლექსიდანვე იცოდნენ, ვინცაა ამის შემოქმედი!

მე რამდენიმე უთუოდ ნიჭიერ პოეტს ვიცნობ, რომელთაც საკადრისი პოპულარობა, ნაწილობრივ მაინც, თავიანთი „პროზაული“ გვარების გამო ვერ მოუპოვებიათ.

აბა ბრძანეთ, თავის დროზე და ახლაც, ამ მხრივ განა არაფერი დააკლდებოდათ... ალექსანდრე ჩოჩიას, ტერენტი კვირკველიას?!

არადა, მაშინ პუშკინივით უნდა ქუხდე და ჭავჭავაძესავით ბუბუნებდე, მთებივით რომ აღმართულან და მათი გვარები ამიტომაც ასე დიდებულად რომ გვეჩვენება.

გვარებთან დაკავშირებით ისიც უნდა ითქვას, რომ პირდაპირ დათვური სამსახური გაუწიეს ათეული წლობით ფიროსმანად ცნობილ ფიროსმანს, როცა გვარი დაუგრძელეს, აქაოდა, ყველა არაქართველმა იცოდეს, რომ ის ქართველიაო და უცხოეთში, კერძოდ, პარიზის გამოფენაზე ფიროსმანაშვილად წარადგინეს. ზოგჯერ ჩვენც კი გვიჭირს ამა თუ იმ მოკრიმანჭულო ქართული გვარის გამოთქმა და რაღა იქნებოდა უცხო ტომისათვის კილომეტრიანი, მიხვეულ-მოხვეული...

ჰოდა, ნურც გაგვიკვირდება და ნურც გვეწყინება, თუკი თავსატეხი გვარის წარმოსათქმელად „ევროპა“ თავს არ აიტკივებს და არც ეცდება დაიხსომოს.

თავისთავად საყურადღებოა ისიც, რომ ახმეტელმა თავისი გვარი (ახმეტელაშვილი) ადრევე, ცხადია, არა „დახსომებისათვის“, უფრო სილამაზისათვის შეკვეცა, მაგრამ ის, ახმეტელი, 1930 წლის თეატრალურ ოლიმპიადაზე დამსწრე მაყურებლებს არც იტალიელად ჩაუთვლიათ და არც მოიტალიელოდ...

აქვე იმასაც დავძენდი, რომ, როგორც გაუმარგლავ ყანაში, სარეველა ბალახივით მომრავლდა ჩვენში, — ესეც, რასაკვირველია, პროვინციული წამხედურობის ნიადაგზე, — უგვანო, საანეგდოტო სახელებს რომ თავი დავანებოთ, — შინაურული, საალერსო-კინობითი სახელების საქვეყნოდ, საჯაროდ „გამოფენა-გაყიდვა...“

მთელი ჩვენი პრესა, კინო და ტელეეკრანები, ოფიციალური დოკუმენტებიც კი ავსებულნი და აჭრელბულნი ქეთინო-თალიკოებით, სოფიკო-თამრიკოებით, ბიჭიკო-სოსო-გოგი-გიგა-გიებით...

ეგებ ესეც წყეული წარსულის გადმონაშთია, ა? ჩვენი ავადსახსენებელი წინაპრების დანატოვარია, ა? თბილისის ერთ-ერთი უმაღლესი სასწავლებლის რექტორი, რომელიც შეუძლებელია 14-16 წლის ყმანვილი ბრძანდებოდეს, ოფიციალურადაც კი გვეცხადება ხოლმე ბავშვობის სახელით...

კი, მაგრამ, როგორ მოგეწონებათ, სადმე რომ გაგეგონათ ანდა წაგეკითხათ... „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი ვანიკო ჯავახიშვილი?“ ანდა... „თავადი ილიკო ჭავჭავაძე?“

ალბათ გაკვირვებით იკითხავდით, ვინ ეშმაკია ვანიკო ჯავახიშვილი, ვისი ტიკიტომარაა ილიკო ჭავჭავაძეო, რაკი ასაქცევი გზა არ დამრჩენია, გაგანდობთ ამ „დიდ საიდუმლოს“: ივანე ჯავახიშვილი და ილია ჭავჭავაძე გახლავან, მაგრამ მათ, თავის დროზე როგორც ილიკოსა და ვანო-ვანიკოს არათუ ფართო, ვინრო საზოგადოებაც არ იცნობდა, — მხოლოდ შინაურები, ახლო ნათესავები და უახლოესი მეგობრები მმართავდნენ ასე...

ახლა კი... ცოტა არ იყოს, სასაცილოც კია, რომ ბევრნი, უკვე ნახევარ საუკუნეს მიღმა მდგარნიც კი, ისე თავგამოდებით ემიჯნებიან, მაგალითად, მშვენიერ, დარბაისლურ „რევაზს“ და ისეთი ქალური კოკობზიკობით ებლაუჭებიან „რეზობას“, თითქოს „რევაზობა“ ნიჭს დააკლებდა მათ და ხნოვანებას მოუმატებდა...

ეს ახირება, სხვათა შორის, ჯერ კიდევ ამ ოციოდე წლის წინათ, ერთ-ერთ ჩემს კომედიაში სატირის ქურაში გავატარე (მასთან ერთად ჩვენი დიდებული, ჩვენი დროის დიდებულების მიერ ფეოდალურად მონათლულ „ბატონო და ქალბატონოს“ ნაცვლად შემოღებული „პატივცემულო“ და რუსულიდან იდიოტურად გადმოტანილი „ირობაც“, მსგავსი „ქაიხოსროვიჩისა“ და „ქაიხოსროვნასი“), მაგრამ განა სატირა და, საერთოდ,

ლიტერატურა მოიყვანს გონს ბედაურის პატრონს, რომელიც, „მაღალი პრინციპის“ გამო, ვირზე ჯდომას ამჯობინებს?!

ისე კი, ამის მოვლა-გამოსწორება სულ იოლია: როცა ყველაფერი სახელმწიფოს ხელშია — ბატიბუტიც და გუტენბერგის გამოგონებაც! — სულ პატარა განკარგულებაა „ზევიდან“ საკმარისი: ამიერიდან აღარ დაბეჭდოთ ადამიანთა ურთიერთობის გამაუბრალოებელი, ფამილარობა-უზრდელობის დამამკვიდრებელი ესა და ისა-თქო, მაგრამ „ზევით“ ასეთი რამისთვის განა დროს და ენერგიას დაკარგავენ?..

არა, ამბავი რომ ეხებოდეს საპატაკო საქმეს, — ო-ო, მაშინ ეს უკვე სხვა ამბავი იქნებოდა!..

ეს მოხდა კარგა ხნის წინათ: მთაში, ერთ-ერთ საძოვარზე მგლებმა მწყემსი და-გლიჯეს... მერე იქ ბარიდან რაიკომის მდივანი ავიდა და პირველად ეს იკითხა:

— ცხვარი ხომ არ დაგეხოცათ?

პიროვნების კულტს იოლად მივაღწიეთ, ადამიანის კულტი კი ჩვენში ჯერ კიდევ ჭანჭიკ-„ვინტიკის“ დონეზეა.

ვინცა სთესავს მოსავლელად
თესლსა სადმე ანწლისასა,
ის ცრუ არის, თუ მოელის
ლერწამს მისგან შაქრისასა.

„ქილილა და დამანა“.

წინაპრები, წინაპრებიო... სანყალი ჩვენი წინაპრები! რას არ ვაბრალებთ მათ?!

როცა მასწავლებელი ნიშნის დანერაში ფულს აიღებს, რომელი ჩვენი წინაპარ-მასწავლებელი იზამდა ამას? ლუარსაბ ბოცვაძე, სილოვან ხუნდაძე? პეტრე თუ იოსებ ოცხელი? ალექსანდრე თუ ბესარიონ ჭიჭინაძე?

კარგი, ბატონო, ეს შორეული წარსულია, ახლო წარსულში... ეპიფანე ვასაძე, პავლე მეტრეველი, სოლომონ ფურცელაძე, ანდა, ეგებ ამბროსი შევარდნაძე?! — (ამ უკანასკნელზე ათი წლის წინათ ალ. კოკიას მიერ დანერილ და გამოსაცემად გამზადებულ პატარა მონოგრაფიას „ერთმა კაცმა“ ვეტო დაადო, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ის სანიმუშო მასწავლებელი არ იყო...).

როდესაც პროფესორი კაცი იმდენად ურცხვად „გაქრთამდება“, რომ ჩვენს, არამზადების მიმართ ლმობიერებით აღსავსე დროშიც კი, იძულებული ხარ დააპატიმრო, რომელი ჩვენი პროფესორ-წინაპარი იკადრებდა ამ სიგლახეს?!

მკრეხელობა იქნებოდა მოძღვარ-მოძღვრების აჩრდილები შემენუხებინა, ამათი დასახელებაც მკრეხელობაა, მაგრამ რაკი შედარებით მხოლოდ მოძღვრებია, ეგებ მაპატიონ... გულშიც კი გაივლებდა მსგავს რამეს ვარლამ თოფურია, მიხეილ ზანდუკელი ანდა კოტე ბაქრაძე?!

ჩვენს წინაპრებს ჩვენზე ზედმიწევნით, მე მგონია, მათი თანამედროვე არქანჯელო ლამბერტი უფრო იცნობდა. ის კი წერს: „ქორწილში საჩუქრები არ მოაქვთ“. კარგი, ეს იყო მე-17 საუკუნეში, მაგრამ საჩუქრებზე ასე სამარცხვინოდ დახარბებული, როგორც ახლა ვართ, სულ ახლო წარსულშიც არ ვყოფილვართ.

ომის წინა წელს უნივერსიტეტის ახლად კურსდამთავრებულმა თავიანთ ქორწილში რამდენიმე სტუდენტი-ამხანაგი მიგვიპატიყეს. ახალგაზრდული ქორწილი კი იყო, მაგრამ მექორწილებს მშობლებიც ჰყავდათ, ახლო ნათესავებიც და ნაცნობ-მეგობრებიც, მაგრამ იქ არავის, გარდა თეთრი ვარდებისა, არაფერი მიგვიტანია: ოთახში... დიახ, ოთახში, და არა ცხენსაჭენებელ დარბაზში, ახლა ბევრ ერთ ღინკილა ბავშვიანსაც რომ აქვს, საითაც არ გაიხედავდით, — ვარდები, ვარდები, ვარდები! სულ თეთრი, თეთრი!..

დედოფალი ნუნუ ქადეიშვილი გახლდათ, — დღეს ფრანგული ენის მართლა ჩინებული სპეციალისტი, ქვრივი, ფაქტიურად, გათხოვების პირველი თვიდანვე; ნეფე — დიდი იმედების მომცემი პროზაიკოსი კოტე ხიმშიაშვილი, რომელიც თავის დროზე მრავალ ახალგაზრდა მწერალში მიხეილ ჯავახიშვილმაც კი გამოარჩია (დაიღუპა 25 წლისა; მისთვის წესის აგებაში დიდი ნიჭი და დიდი ცეცხლი ჩააქსოვა გამომძიებელმა აირაპეტ მარკაროვმა, მასთან ერთად, ერთ საქმეზე, დაღუპა ერთდროულად 16 ნიჭიერი ქართველი ახალგაზრდაც მისმა წინამორბედმა და მისმა თანამემამულემ, ნამიკიტნარმა სარქის თათუზოვმა, რუსულად მხოლოდ ერთ სიტყვას რომ წერდა უშეცდომოდ — **Расстрелять!** — იმსხვერპლა ქართველი ინტელიგენციის არა ერთი და ორი გამორჩენილი წარმომადგენელი; სტალინის სიკვდილის შემდეგ ორივემ თავი მოსკოვს შეაფარა; მარკაროვს, ამ ათიოდე წლის წინათ, როგორც იქნა, მოაკითხა „ტერ-ასტ-ვაცმა“, თათუზოვის ასავალ-დასავალი კი დამეკარგა. ვიცი მხოლოდ, გორკის ქუჩაზე ს. ქავთარაძეს ბინა გადაუცვალა, და თუ ახლაც ცოცხალია, ეჭვი ნუ შეგეპარებათ,

ყოველწლიურად დიდ ეროვნულ, პერსონალურ დახმარებას იღებს ვაზგენისაგან („ჰაირენიკ აიასტანის“ წინაშე საიდუმლო დამსახურებისათვის!).

ყველამ ვიცით, რომ 1972 წლის თითქმის მიწურულში საქართველოში ზნეობრივი რევოლუცია დაიწყო. ამ რევოლუციას ქართველების ჯანსაღი ნაწილი შეხვდა დიდი სიხარულით და დიდი იმედებით, აკი ხალხის ეს ნაწილი გმინავდა — ამ სიტყვის პირდაპირი და სრული მნიშვნელობით, — გმინავდა თავისივე ქართველების დამპალი ნაწილის უღელის ქვეშ. მე არ შემძლია განვსაზღვრო, რა თანაფარდობა არსებობდა მაშინ დამპალსა და არადამპალს შორის; თუნდაც პირველი ყოფილიყო ბევრად უფრო მცირე, ვიდრე მეორე, მაგრამ ამას არსებითი მნიშვნელობა არცა აქვს, რადგან... საამისოდ მაგალითად ესეც კი გამოდგება: თბილისში რამდენიმე ათეულ ათას ავტოს საქვსთან მჯდომს ტერორიზებული ჰყავს დანარჩენი მილიონამდე მცხოვრები...

მელიორატორებმა კარგად უწყიან, რომ ქაობის ამოშრობის ყველაზე დიდი მტრები ყოველთვის იყვნენ და არიან ბაყაყები; მაგრამ, როცა „ბაყაყები“ იარაღებიან იმდენი ფულით, რომ მისი დათვლა აღარ ეხალისებათ, — ეზარებათ კიდევ, და ამავე დროს, ბევრი მათგანი ნამდვილი იარაღითაც იარაღდება, რა გასაკვირია, თუ ასეთი ქაობის ერთბაშად ამოშრობა ზოგჯერ გადაულახავ სიძნელებთანაც კი არის დაკავშირებული...

იმ ხანებში ერთმა ჩემმა ნაცნობმა სოფელმა ჭაბუკმა მილიციის სკოლა დაამთავრა, მილიციის მოზრდილი მუშაკის ქალიშვილიც შეერთო, ბრწყინვალე მომავალს — ქონებრივს! — ნერწყვის ყლაპვით შესცქეროდა, რომ ამ დროს... მის ჯერ კიდევ უმანკო თვალებზე ცრემლების ნიაღვარმა გადმოხეთქა და ჯერჯერობით მხოლოდ თეორიული ცოდნით აღჭურვილმა მილიციელმა ხორავას არათეატრალური, ბუნებრივი ტრაგიზმით იქუხა: „რალა მაინცდამაინც ჩემს ჯინაზე მოხსნეს მჭავანაძე?! ერთი-ორი წელიწადი დაეცლიათ კიდევ! ტყუილად ვისწავლე?!“

მრავალ ბრძმედში გამოვლილმა სიმამრმა, ზნეობრივი რევოლუციით უკვე თვითონ შეშინებულმა, არც სულ მტკიცედ, მაგრამ მაინც გულდაჯერებით დაუნყო დამშვიდება „ტყუილად ნასწავლს“: „ნუ გეშინია, სულ ასე ხომ არ იქნება, გამოსწორდება საქმე!..“

ვაი-ვაი, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ „საქმე“ მართლაც „გამოსწორდა!“ ახლა მის ბინაში რომ შეიხედოთ, არა მგონია, მისი პატიოსანი მინისტრი ცხოვრობდეს ისე, როგორც ეს მილიციის ლეიტენანტი! ალბათ იკითხავთ, როგორ, საიდან? სულ უბრალოდ: თვალებს ხუჭავს. ამის სანაცვლოდ, როგორც უბნის ინსპექტორი, ჩამოუვლის ხოლმე დანიშნულ დღეებში მის უბანში განლაგებულ სავაჭრო ობიექტებს და კრებს... არ ვიცი, რა შევარქვა: ღალა, ხარკი თუ კონტრიბუცია...

ღიახ, ზნეობრივი რევოლუცია კარგად დანყებული, დიდებული წმენდა-დასუფთავება მერე და მერე როგორღაც შენელდა, შეყოვნდა, შეფერხდა, ნაბორძიკდა... უფრო და უფრო იდეურ-აღმზრდელობით ზომებზე გადავიდნენ, შეგონებებზე...

კი, მაგრამ შეგონებანი იმოქმედებენ მგლებზე და აფთრებზე?! მსოფლიოში ჯერ არც ერთ ცირკს არ უნახავს მხეცების ისეთი მწვრთნელი, რომელსაც აფთარი მოეთვინებინოს; სახარების ტკბილი ჰანგები მგელს ერთიორად ამგელებს, მგელმა იცის, სახარება დასჯას არ ქადაგებს.

ჰოდა, მორჯულების ამგვარ მეთოდზე ხელი თუ არ ავიღეთ და ისევ ეკლიან გზას არ დავადექით, — ვაითუ გამართლდეს მარქსის თანამედროვის ბრუნო ბაუერის სიტყვები:

«Все великие начинания кончаются неудачей».

რევოლუცია, როგორც უნდა იყოს, — პოლიტიკური იქნება ის, კულტურული თუ

ზნეობრივი, — უმსხვერპლოდ წარმოუდგენელია. მე, რა თქმა უნდა, არ მოვუნოდე ფიზიკური მსხვერპლისაკენ, მაგრამ... როცა აფთარი თვითნაკეთი ბომბით არხეინად დაიარება და მის ხუშტურზეა დამოკიდებული, ადამიანთა რომელ თავშეყრას ესვრის ამ ბომბს, ასეთ აფთარს რალაც ჰუმანიზმის პოზიციებიდან აღარ უნდა ვუდგებოდეთ, ხალხისათვის სჯობს ერთი ნაძირალა ამოიკვეთოს, ვიდრე ამ ნაძირალამ ასი ღირსეული ადამიანი შეიწიროს.

რა ფასი აქვს ქვეყნისათვის მატერიალურ სიმდიდრეს, თუკი ის ზნეობრივად ახალი სახის ველურების წარმომშობი წყარო იქნება?.. მე ვთქვი, ახალი სახის-მეთქი, აკი პალეოლითის დროინდელი ველურებიც მკვდრებით არ ვაჭრობდნენ.

რა გახდა ასე ძნელი ჩვენთვის, რომ სოფლად, მწარე მაგალითის საჩვენებლად, ჯერ ერთი-ორი ზნედაცემული — ბოდიშს ვიხდი ამ სიტყვისათვის — ადამიანი მოვთოკოთ და შევანჯღრიოთ... ეგებ იმის გვერიდება, რომ ეს მისი მიცვალებულის უპატივცემლობაში ჩამოგვერთმევა, მაგრამ თავისივე მიცვალებულის პირველივე შეურაცხმყოფელი ხომ თვითონ ის არის? სწორედ ამიტომაც უნდა ამოენაყოს ცხვირი მას, რომ შუბლზე გარკვევით დაინეროს: გარდაცვლილისადმი კაცური მოქცევა ცოცხლებს გვამაღლებს!..

ნუთუ ასე ძნელია „წინაპართაგან“ ჯერ კიდევ შემორჩენილ ყოფაცხოვრებით სიმანინჯეთა აღგვა იმ საბჭოთა ადამიანების შთამომავალთათვის, რომელთა მამებმაც ასობით ეკლესია დაანგრეს, ერთი ხელის დაკვრით შემუსრეს ხალხის გონებაში სარწმუნოება, სვანეთში საუკუნეობით ძვალ-რბილში გამჯდარი სისხლის ალების წესი აღმოფხვრეს, იმ დროს ფანატიკურ აჭარაში ქალებს ჩადრი ჩამოგლიჯეს, მერე, ცოტა მოგვიანებით კი მოსპეს და გაანადგურეს ერთძროხიანი და ორხარიანი კულაკობა, როგორც კლასი (ამ საისტორიო საქმეში, სხვათა შორის, ქართველმა მწერლებმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს, განსაკუთრებით დიდი ღვაწლი მიუძღვის კონსტატინე ლორთქიფანიძის მადლიან კალამს)...

სხვადასხვა მშენებლობასთან დაკავშირებით მთელი სოფლები აგვიყრია და... ერთსულოვნება ხომ ჩვენი ცხოვრების ბერკეტია! ჩვენ ხომ იმ მოწინავე, ორგანიზებულ ქვეყანაში ვცხოვრობთ, სადაც ზევიდან სულ დაბალი ხმითაც რომ დაგვიძახონ, აბა ესა და ეს გავაკეთოთო, მის გასაკეთებლად ფიცხლავ მილიონობით ვირაზმებით, ჩვენ ხომ მორალურად გახრწნილ დასავლეთში არ ვცხოვრობთ, სადაც, მაგალითად, მისთვის ასეთი გამაბზახებელი ამბავიც კი შეიძლება მოხდეს (ამოღებული მაქვს ჩვენივე პრესიდან): ერთმა ახალგაზრდამ პასპორტში თავისი სურათის ნაცვლად მაიმუნის სურათი ჩააკრა და ისე გადალახ-გადმოლახა დანია-ნორვეგია-შვეიცია-ჰოლანდია, ბელგია-საფრანგეთი-იტალიის საზღვრები, რომ ვერსად ვერავინ შეამჩნია და ვერავინ მიუხვდა... საინტერესოა, ის „მაიმუნი“ ჩვენს საზღვარს რომ მოსდგომოდა... (საზღვარს კი არა, მწერალ კაცს „კომუნისტის“ რედაქციის შენობაში ცხვირი იოლად ვერ შეგიყვია, ჯერ, საერთოდ, არ გიშვებენ, და თუ გამონაკლის შემთხვევაში მოწყალეობა მოიღეს, შენს სანევრო წიგნაკს ისე ჩითავენ, თითქოს მასში ადამიანის კი არა, მართლაც მაიმუნის სიფათი იყოს ჩაბეჭდილ-ჩანებებული).

...ეს დასავლეთი, მაგრამ ჩვენ არც აღმოსავლეთის ისეთ ჩამორჩენილ ქვეყნებში ვცხოვრობთ, როგორიცაა, მაგალითად, იაპონია...

«Крестьянин Тахакиро Окубо не согласился продать для сноса свой дом, стоявший на трассе строящейся автомагистрали №18 Токио-Осака. Тогда автомастрада была построена так, что злополучный дом оказался посередине дороги. Сейчас Окубо должен быть предельно внимательным, выходя из дома».

...პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1975 წლის დადგენილება მავნე და დრო-

მოჭმული ტრადიციების შესახებ დიდებული დოკუმენტია, მაგრამ მისი გამოქვეყნების დღიდან აგერ ბარე კაი ოთხი წელიწადი გადის და... ამ დრომოჭმული ტრადიციების ფესვებს როგორღაც შერყევა არ ეტყობა.

ამ გაზაფხულს ერთი საინტერესო გურული კაცი გავიცანი; ის თუნდაც იმითაც არის საინტერესო, რომ ამ ჩვენს საუკუნეში რა რევოლუციაც მომხდარა, გარდა სექსუალურისა, ყველაში მონაწილეობა მიუღია; დაბადებულია 1893 წელს, პარტიის წევრია 1916 წლიდან, — ვასილ დარჩია.

მან მითხრა: თავზე ქონის წასმით, ბიძია, საქმე არ გამოკეთდებაო. ერთ მის ნაცნობს თურმე... 14 (თოთხმეტი!) სასტიკი საყვედური აქვს გამოცხადებული უკანასკნელი გაფრთხილებით! არც პარტიიდან რიცხავენ, არც ფულის საკეთებელი ადგილიდან ხსნიან!..

საყვედური, თუნდაც, სასტიკი, თუნდაც უსასტიკესი, აბა რა არის უპატიოსნო, სინდისგარეცხილი „ამხანაგისთვის“?!” ყუყუნა წვიმაა!..

ჰოდა, ასეთი ჰუმანიზმი, თუგინდ ის „საბჭოურის“ ეპათეტიტაც შეამკე, საერთო-სახალხო საქმეს წინ ვერ წასწევს; „გაფრთხილება“, მორალის სფეროში მაინც, თუ „ცეცხლითა და მახვილით“ არ შეიცვალა, გათახსირების უკანასკნელ საზღვრამდე მიგვიყვანს.

მინდა გაეცნოთ, ჩემი აზრით, საინტერესო ამონაწერს ერთი სერიოზული ისტორიკოს-ლიტერატორის წიგნიდან:

«Буржуазно-олигархическая Англия XVIII века была жестокой и грубой не только в своем обращении с низшими. Она не только терроризировала рабочих и безработных виселицами, позорными столбами и плетью. Эта жестокость и грубость пронизывали весь быт самих имущих классов. Драки с разбиванием морд в кровь и с возможным смертельным исходом, нападения из-за угла банды наемных хулиганов были явлениями повседневными. Лорды и джентльмены напивались до рвоты и на четвереньках уползали спать. На балах дамам приходилось терпеливо улыбаться, танцую с пьяными кавалерами, рыдавшими им в лицо».

ახლა კი დიდ ბრიტანეთში ადამიანი მსგავს რამეებს განა შეხვდება? მერედა, რით ამოშანთეს ყოველივე ეს და როგორ დაიბრუნეს ინგლისელებმა დღევანდელი ცივილიზებული ადამიანის სახე? თქვენ ფიქრობთ, პრესით, თეატრით, მუსიკით, ლექსით, კომისიებით და სოციოლოგიური გამოკვლევებით? არა! და არც ჩემნაირი, ბრჭყალებიანი „ცეცხლითა და მახვილით“, — ნამდვილი ცეცხლითა და მახვილით!..

...ოცდაათიან წლებში, მწერალთა კავშირში, ერთ-ერთი დისკუსიის დროს, კამათში გამოსულმა კონსტანტინე გამსახურდიამ თქვა: ამ მაგიდაზე წითელი ჭინჭიც რომ დაგვიდონ, თუ ის ცეკას გამოგზავნილია, მე მას დროშად მივიჩნევო...

ასევე მეც, — აკი მე ბატონ კონსტანტინეს ნამონაფარი ვარ, არა მწერლობის დარგში, რასაკვირველია...

როცა ერთ დროს მას პროლეტარულმა მწერლებმა, ლიტერატურის მეშვეობით, ცხოვრების წყაროც კი მოუსპეს, მასწავლებლობა დაიწყო: გერმანულს მასწავლიდა მე-14 შრომის სკოლაში...

ჰოდა, მეც ასევე-მეთქი, მაგრამ... ზემოთ მოხსენიებული დადგენილების ერთი ფრაზა, მაინც როგორღაც ნაადრევად, უფრო მეტიც — საეჭვოდ მომეჩვენა და მეჩვენება: ბავშვები საზეიმო ვითარებაში უნდა იბადებოდნენო...

ჩემი ეჭვის გასაფანტავად, აგრეთვე იმის გასაგებად, დღე-ღამეში საშუალოდ რამდენი ბავშვი იბადება და მათ შორის ქართველი რამდენია, — თბილისის ერთ-ერთ-

თი სამშობიარო სახლი მოვინახულე (შესვლა მანეთი დამიჯდა!).

პირველ სართულიდანვე თუმცა ფალიაშვილის „ცანგალა და გოგონა“ კი შემომესმა, მერე ბიზეს „ხაბანერაც“ და შალვა დადიანის „მხოლოდ შენ ერთს“, მაგრამ მათ მაინც წკიპზე მდგარი დედების ოხვრა-კვნესა ჩრდილავდა, ხანდახან ყურისწამლები კივილიც კი...

როგორც პრესიდან ვიცით, საბჭოთა ქალი ყოვლისშემძლეა, მაგრამ, როგორც ჩანს, საზეიმო ვითარებაში მოლოგინება, ჯერჯერობით მაინც, მათაც გაუჭირდებათ...

„ნეტავი იმ ერს, რომელსაც კარგი ქალები ჰყვანან“.

--

აკაკი.

ბატონმა ნოდარმა თავისი წერილი-მისალმება მოქანდაკე ბერძენიშვილისადმი ასე დაამთავრა:

„ძმაო მერაბ! ჭეშმარიტად გმირია დედა, რომელიც თორმეტ შვილს გაუჩენს მამულს, მაგრამ უფრო გმირია ის დედა, რომელიც ერთ და ორ შვილს გაუზრდის შენისთანას“.

ცოტა რაღაც შეუსაბამოდ მეჩვენება, რომელიმე დედას შეეძლოს უნიჭო შვილი ნიჭიერად აქციოს (თუმცაღა, რომელი მშობელი არ ცდილობს ამას!)... განა თვითონ ნოდარ დუმბაძე ნოდარ დუმბაძედ დედამ გამოზარდა?

კი, მაგრამ რატომ ვერ გამოზარდა სოფია ანდრეევნამ შვიდი შვილიდან ერთი მაინც, ტოლსტოის თუნდაც შორეული, შორეული მსგავსი რაღაც? როგორ, საამისოდ მას გვარიშვილობა აკლდა, სახსრები, ენერჯია თუ განათლება?! მაგრამ ეს სხვათა შორის...

მთავარი ის არის, რომ არა მგონია, ახლა, როცა ფიზიკური ამონყვეტის წინაშე პირდაპირ ვდგავართ, თორმეტი შვილის დედა თუ ბევრად არა, ყოველ შემთხვევაში ნაკლებ პატივსაცემი იყოს იმ დედაზე, რომელსაც ერთი შვილი ჰყავს, თუნდაც ის ძალიან ნიჭიერი ბრძანდებოდეს.

დღევანდელ სიტუაციაში მაინც, ამგვარი რამის ქადაგება ჩვენს საერო საქმეს წინ ვერ წასწევს, აკი ეს დიდად ჩამოჰგავს იმ „კრედოს“, რომელზედაც ამას წინა გვერდებზე ვწერდი: „ერთი-ორი შვილი გავზარდო და კარგი აღზრდა მივცეო“...

დაე ყველაფერში ჩამოვრჩეთ — დროებით! — თუნდაც სომხებსაც ჩამოვრჩეთ, ოღონდ მათსავით ვიმრავლოთ; ჩვენი სიცოცხლე სიმრავლეზეა დამყარებული, და როცა ამ მხრივ ახლანდელი რაქიტაიანი ფეხები გამოგვეცლება და ისევ ამირანის ფეხებზე შევდგებით, მაშინ თქვენი შემწუხებელ-ამფორიაქებელი, ამ სტრიქონების

ავტორი, აღარც ქართული ალბინიზმის წინააღმდეგ გამოვა და აღარც ქალთა „ჭადრაკიზმისა“...

იმ ჩამორჩენას კი, კულტურის, მეცნიერების და ყველა სხვა დარგში, როგორც ბუნებით ნამდვილად ნიჭიერი ხალხი, მალე ავინაზღაურებთ, მაგრამ სულთმობრძა-ვობამდე თუ დავიყვანთ ჩვენს თავს, — ჩვენივე მოსულიერება ჩვენ უკვე აღარ შეგვე-ძლება, „ძმები-მეზობლები“ კი ჭიქა წყლის მონოდების ნაცვლად, ერთ მაგარ ჭიტ-ლაყსაც ამოგვკრავენ და სანთლებსაც აგვინთებენ, რათა მოუსაველეთისაკენ ბნელში გზები არ აგვერიოს და უმოკლესი გზით წავიდეთ...

ერთმა რუსმა პოეტმა მთელი თავისი გულწრფელობით ასე შეგვაძეკო:

Без Грузии станет Вселенная много беднее...

მაგრამ არა, მსოფლიო უქართველებოდაც არ გაღარიბდება, არც დაობლდება: ეტრუსკებივით გაქრება ქართველი ხალხი, მაგრამ არ გაქრება არც კახეთის ვაზი და არც სვანეთის მთები — დევგმირები, ხეოფსის პირამიდასავით, ხანდახან, ჯვარიც მოჰკრავს ხოლმე ყურს გიდის სტერეოტიპულ ფრაზას;

— აბა ახლა მარჯვნივ გადაიხედეთ! ერთ დროს იქ ქართველები სახლობდნენ...

საქართველო, როგორც გეოგრაფიული სახელწოდება, შეიძლება დარჩეს კი-დეც, აკი მის დასაპატრონებლად ჩვენი დღევანდელი „ძმები და მეგობრები“ ერთ-მანეთს დაერევიან „არა, ჩემია, არა, ჩემიას“ ძახილით, და როცა ვერ მორიგდებიან, „საქართველოს ხალხებმა“ შეიძლება „შეგვიცოდონ“ და... აკი არაბებმაც „შეიცოდეს“ ეგვიპტელები და ეგვიპტეს ძველი სახელი შეუნარჩუნეს!..

ისე კი, გული სულ ნუ გაგვიტყდება, ზოგი რამ ჩვენი მატერიალური კულტური-დანაც შემორჩება კიდეც ისტორიას, შეიძლება მთლიანად არც ჩვენი პოლიფონიური სიმღერები დაიკარგოს, ოღონდ... ოღონდ მათ, სხვადასხვა რჯულისა და ჯიშის „არა-ბები“, „ცოტა“ სახეშეცვლილად იმღერებენ „ინტერნაციონალის“ ხმაზე:

აყვავდი ტურფა ქვეყანავ,
იხარე მოსულთ მხარეო...

„დაე დიდხანს იდგეს მისი სასიქადულო
კალამი მამულის სამსახურში...“

ერთ-ერთი ჟურნალის მისალმება
ერთშვილიანი ერთ-ერთი იუბი-
ლარისადმი.

ჩვენს დროში — მხოლოდ ჩვენს დროში! — რაც საქართველოზე საქებარ-სადიდებელი თუგინდ მარტო ლექსები დანერვილა (და ინერება), რაღაც სასწაულით მათი გადნობა და წყლად ქცევა რომ შეიძლებოდეს, ვინ მოთვლის, რამდენ წისქვილს აამუშავებდა, რამდენ კილოვატ ენერგიას მოგვცემდა! რომელი ჩვენგანი არ...

ჰე, საქართველოვ, შენზე ძვირფასი
რა გვაქვს შენს შვილებს დასაფიცარი!

კი, მაგრამ...
მარტო ფიცი, და ისიც, შეუსრულებელი ფიცი, ეყოფა ჩვენს მამულს? შვილებს მომავლისას?

საქართველოს მთებს, მის წყაროებს, ტბებს,
მის ციხე-კოშკებს ძველს, მტლად დავედები!..
ვარდ-ყვავილთა ფერს, ხევებსა და სერს,
ჩემს საყვარელ ერს ვამკობ ლექსებით.

კი, მაგრამ...
ჩვენთვის თითქოს ასეთ სანუკვარ სამშობლოს მარტო ლექსებით შემკობა ეყოფა?! „მტლად დავედებო...“ ამ „მტლად დამდებელს“ მხოლოდ ერთი შვილი ჰყავს და მხოლოდ ერთადერთი უკვე დადუღებული შვილიშვილი, ასე რომ, მეორის, „დაუდუღებლის“ მოლოდინი ნულარ გვექნება...

ჩვენი დღევანდელი მწერალი ქალები ბევრად უფრო გამართულად, სამწერლო ტექნიკის მხრივ, ბევრად უფრო გამართულად წერენ, ვიდრე ეკატერინე გაბაშვილი, მაგრამ არც ერთ მათგანს — ყოველ შემთხვევაში, დღესდღეობით მაინც, — არ შეუქმნია „მაგდანას ლურჯას“ ტოლი ნაწარმოები. ჰოდა, გაბაშვილმა კი, ეკატერინემ, მამულს არა მარტო „მაგდანა“ დაუტოვა, — 11 მამულიშვილიც!

ქალაქის პირობებში, ცხადია, ახლა ბევრს ვერ მოსთხოვ ათობით შვილს, მაგრამ შენ რომ გამოჩენილი ქალი ხარ, და ვითომ ასე რომ გიყვარს ის ქვეყანა და ის ხალხი, ვის ენაზეც წერ, „მტკაველ-მტკაველ დასაკოცნო, გოჯი გოჯზე სათაყვანო“-ო, ყველას თვალში რომ სჩანხარ, მიეცი ამ „დანარჩენ უბრალოთ“ ცოცხალი, სამშობლოს სიყვარულის დამამტკიცებელი არა მხოლოდ სიტყვიერი მაგალითი, და ამ „ჩემო მიწავ, მაღლიანოზე“... სამი რა არის, მაგრამ სამი შვილი მაინც იყოლიე!

დღევანდელ ქართველ მწერლებში ერთი კი მაინც მოინახება ასეთი მწერალი-ქალი? თუ სწორად მივაკვლიე, ერთი, თურმე, მართლაც მოინახება: ნაზი კილასონია, პატარა ქალი, მაგრამ არცთუ პატარა პოეტი, თუმცა ასეთად იგი როგორღაც არ ჩანს კრიტიკოსების თვალში, იმ კრიტიკოსების, რომლებიდანაც ბევრი „მძიმე“ ბამბის საჩხრიალო ტექნიკას უფრო დაუფლებულია, ვიდრე კიო, ვიდრე გოზალიუსი (იყო ასეთი ილუზიონისტი — ხაშურელი გოზალოვი).

ნაზი... აი, ვის აქვს სრული მორალური უფლება უმღეროს საქართველოს, გვირჩიოს, შეგვარცხვინოს, მოგვინოდოს გამრავლებისათვის!

ახლა იმდენი ზღვა-ლექსები ქვეყნდება, რომ პირდაპირ ლოცმანი უნდა დაიქირაო, ნამდვილად კარგი ლექსის სანაპიროს რომ გაგიყვანოს, მაგრამ ნაზი კილასონიას, ჩემთვის პირადად უფრო საინტერესო ბოლოდროინდელ ლექსებს, — „დედა“, „სასამართლოს დარბაზიდან“, „ვიყოთ, ვიმრავლოთ“, — ლოცმანი არ სჭირდება, განსაკუთრებით „ვიყოთ, ვიმრავლოთ“, — ეს სულის შემძვრელი ეროვნული საგოდებელია...

რა მოგვდევს ხელთა?
ნელ-ნელ ვიცლებით:

ამ დედისერთა
ნაზი პრინციბით...

ამ ლექსის ყოველი სტრიქონი ტყვიაა, — ჩვენს გულში პირდაპირ მოხვედრილი, ტყვია — ჩვენს გამოსაღვიძებლად, გამოსაფხიზლებლად, მაგრამ... „მხოლოდ პირუტყვი ივიწყებს წარსულს, არ ფიქრობს მომავალზე და მარტო ანმყოთია კმაყოფილი“, — ამბობს აკაკი და რა სამძიმოც უნდა იყოს ამის თქმა, მაინც უნდა ითქვას: ჩვენს ახლანდელ... მმ...

სარვამარტოდ „კომუნისტში“ იშვიათი ღირებულების ნაწარმოები დაიბეჭდა, ეს არის ლექსი-სიმფონია; მისი ავტორი ჯერჯერობით არ არის მხცოვნად აღიარებული, თუმცა ბაბუობის სტაჟი ხელს კი უწყობს. ალბათ ამით გათამამებული მოგვმართავს და მოგვიწოდებს, — „მეტი გვიზარდეთ ენაჭყლოპინები!“ არა კილასონიასებურად „ვიმრავლოთ“, — გვიმრავლეთო...

ცოტა არ იყოს, ეს ისევ სხვისი ფეხით სამოთხეში შესვლას წააგავს, — ამ წიგნის დასაწყისში რომ მოგახსენებდით, ანდა, საერო ტვირთი ერთს რომ ავკიდოთ ზურგზე და ჩვენ კი, ყველანი, უკან მივსდევდეთ და ვამხნევებდეთ: „აბა ჰე, აბა ჰე!..“

თითქოს სასიხარულო უნდა იყოს, ეს ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურება კარგი პოეზიის წყაროდ რომ იქცა, მეორე მხრივ ყოველივე ეს ყურში გლოვის ზარად უნდა ჩაგვესმოდეს, — აკი ლექსი, როგორი გენიალურიც უნდა იყოს, ვერ გამოგვაფხიზლებს, და საერთოდ, ვერავითარი ლიტერატურა, ვერავითარი მუსიკა, ვერავითარი თეატრი, ვერც უმაღლესი ორგანოების დადგენილებები და ვერც, ვთქვათ, საგანგებო მიმართებებიც ხალხისადმი, ვერ გამოგვიყვანს ჩვენი ახლანდელი პირუტყვული მდგომარეობიდან და ვერ გვიხსნის ამ განსაცდელისაგან; ჩვენს სატკივარს ვერ უშველის ვერც რამიშვილ-სუხიშვილის ანსამბლის მოსალოდნელი ტრიუმფალური გასტროლები ინდონეზიაში, ვერც ნინო გურიელის გაგროსმეისტერება ვაჟთა შორის, ვერც „დინამოს“, თუნდაც, ზედიზედ სამგზის ჩემპიონობა და ვერც ქუთაისის „ტორპედოს“ პირველიდან უმაღლეს ლიგაში გადასვლა...

მხოლოდ პირადი მაგალითით შეიძლება ამოიშანთოს ერის ორგანიზმში შეჭრილი წამხედურობის მეტასტაზები...

მაშ რად გამზარდა დედამა,
რად განმიმტკიცა მკლავია,
თუკი სამშობლოს სარგოდა
იგი ვერ მომიხმარია.

ვაჟა

ამ ბოლო ხანს ქართულ პრესაში ხშირად შეხვდებით სხვადასხვა „ფიქრებს“: „ფიქრები თეატრზე“, „ფიქრები ჩვენს პოეზიაზე“, „ფიქრები ბუნების დაცვაზე“, „მეგლებზე“, „არქიტექტურაზე“, „ფიქრები ესტრადაზე“ და სხვა. გარდა ორი-სამი ლექსისა უკვე აღარაფერი დაბეჭდილა იმ თემაზე, რომელიც ქართველი ხალხის ხვალინდელ დღეს, მისი ფიზიკური ყოფნა-არყოფნის „ფიქრებს“ რომ შეეხება...

და მე ამით არც მინდა ვინმეს რამე ვუსაყვედურო, არც ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებს, არც რადიოს და ტელევიზიას, არც დიდს, არც პატარას... განვლილმა ათწლეულებმა ახლა, ალბათ, რეგვინიც კი დაარწმუნა, რომ ასეთ, თუნდაც ძალიან ბრძნულ, გულში ჩამწვდომ შეგონებებს არავითარი, აბსოლუტურად არავითარი დადებითი შედეგი არ მოაქვს. ყველაფერი ეს — დისკუსიები, ლექციები, პრესა თუ პიესა და სხვა მისთანები ფუჭი ტყვიის გასროლაა. ისევ ძალაში რჩება კლასიკური „შენ კი რამდენი გყავს?..“

ასეთ კითხვა-კითხვაში, „შენ რამდენი გყავს“, ერთ უბედურ დღეს ამის შემკითხველიც აღარავინ აღმოჩნდება. ამ უბედურ დღეს, მართალია, ჩვენ ველარ მოვესწრებით, შეიძლება ვერც ჩვენი შვილები მოესწრონ, მაგრამ ჩვენი ხალხის მომავალი მართო ჩვენით და ჩვენი შვილებით ხომ არ უნდა ამოვწუროთ და გავზომოთ!

რა ხანია მასობრივად მომრავლდნენ ისეთი „დიდი ქართველები“, რომელთაც ცოცხალი საქართველო მანამდე უნდათ, ვიდრე თვითონაც ცოცხალნი არიან...

არა, არც ის ივარგებს, რომ ცილი დავნამოთ: მათს შემდეგაც თუ იდღეგრძელებს საქართველო, ამის მოსურნენიც არიან, ოღონდ ვიდრე თვითონ „აქ“ არიან, მათთვის სამშობლო ის ცხვარია, რომლის საკვები ბალახისთვის თავი არ უნდა შეინუხო, მაგრამ რომლის დუმაც კი უნდა თალო და თალო...

ასეთების სულს, ისინი კი ასიათასობით დაითვლებიან, ვერც „დედავ, ისმინე ქართლის ვედრებათი“ შესძრავ და ვერც „ქართლის დედაო, ძუძუ ქართლისა...“

აქ საჭიროა სხვა ზომები, რკინა რკინითვე უნდა ამოიშანთოს. ეს რკინა კი სახელმწიფოს ხელშია ...

ჩვენს პატარა რესპუბლიკას, საქართველოს, სულ პატარა დრაკონი სჭირდება, სახით შემაშინებელი, გულით — სათნო, მოკლედ, კეთილი დრაკონი, ამ „ღია წიგნის“ დასაწყისში რომ მოგახსენებდით...

...თბილისელი, ქართველი მრავალშვილიანი დედა (ნ. გ.) ძალზე ვინროდ ცხოვრობს, ბინას თხოულობს და, ვისთანაც კი მივიდა, თანამდებობის პირნი დასცინიან კიდევ: „რად გინდოდა ამდენი შვილი? ქურთებს შეეჯიბრე?!“ ამავე დროს მის ერთშვილიან დედინაცვალს, საკავშირო დეპუტატს, ვეებერთელა, არასტანდარტულ ხუთოთახიან ბინას აძლევენ...

ეს არის სამართალი?! საბჭოთა სამართალი?! თუნდაც პატრიოტული გრძნობაც რომ ჩამოვაცილოთ?! საგულისხმოა ისიც, რომ ეს „მთავრობის ქალი“ სრულებით არ იწუხებს თავს, რომ ქმრის შვილსა და შვილიშვილებს თუნდაც სიტყვიერად მაინც დაეხმაროს (ჩანერილი მაქვს ოციოდე წლის წინათ).

...ქობულეთელი კარგი ქართველი ქალი, ნუნუ ნილოსანი, მეორე ბავშვის შეძენისას, მიდის რაიკომის მდივანთან და ცრემლმორეული ემუდარება, აკვნის დასადგამი ადგილიც არა მაქვსო...

რაიკომის მდივანი, პირველი კაცი რაიონში, ძველებურად გუბერნატორი (პატარა!) ბატონკაცურად უპასუხებს: ბავშვებს წარამარა რომ აჩენ, არ იცოდი, რომ ბინა არ გქონდაო?!

ბავშვების „წარამარა“ შეძენის სურვილი დაეკარგა შეურაცხყოფილ დედას, სამაგიეროდ ორშვილიანმა სიორიძემ, იმ ხანებში, ორი ბინა „გააიმასქნა“ დედაქალაქში, და როცა „რაიკომობის“ ყავლი გაუთავდა, საკუთარი ორსართულიანი სახლიც მიაციდა... საგულისხმოა ისიც, ამ სახლის ქვედა სართული რაიკომის მდივანს... რკინაკავეულის მაღაზიისათვის ჰქონდა მიქირავებული!

...სამწუხაროდ, ეს ამბავი უკვე ზნეობრივი რევოლუციის პერიოდში მოხდა: თბილისში, დათიაშვილების ათშვილიან ოჯახს ისეთი ბინა მისცეს, რომელშიც, არსებობდა, არც იცხოვრება. ბინა კი ახალია, ოღონდ... ერთი ღირსება კი აქვს: წვიმა არ ჩამოუდით, მის ზევით კიდევ რამდენიმე სართულია.

ამავე დროს, ჩვენს ქალაქში, ნეზვირობენ ისეთებიც, რომელთა ერთადერთი მემკვიდრის დაბადების დღეს, თამადა სუფრის თავში რომ დაჯდება და სუფრას თვალს მოავლებს, მარტო მის წინ ას კაცზე მეტი ზის.

ამერიკელი მილიარდერი პოლ გეტი 84 წლისა გარდაიცვალა, სულ ცოტა ადრე სიკვდილამდე, მოათავა თავისი მემუარები. ამ მემუარების ბოლო ფრაზა ასეთია:

«Люди должны смириться с тем, что между ними никогда не было равенства, нет и не будет».

ნუთუ გეტს, მილიარდერს, ჩვენც, საბჭოთა ადამიანებიც, ვყავდით მხედველობაში?!

«Жить так, как мы живем, можно только по приговору, который к тому же окончательный и обжалованию не подлежит».

ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში რომელიღაც შეშლილისაგან გაგონილი.

სულ აგერ ახლა ჩვენი გასაბჭოების არნახული აყვავება რომ ვიზეიმეთ, მის მერე ფიქსირებული მხოლოდ სამი, და ისიც მორიდებული, ამონაკენესი:

„...ძალიან გავმწარდი, როცა მთელი დღე ვიარე და ვერ შევიძინე ლოგინის თეთრეული და ქმრისა და პაპაჩემისათვის საცვლები, იმიტომ უფრო გავმწარდი, რომ პაპა ძალიან შემეხვეწა, აუცილებლად მიყიდე გრძელი საცვლები, თორემ მცივაო“.

„...1960 წელს ბარად ჩამოგვასახლეს და დიდ იმედებს ვამყარებდით, გვეგონა ოც წელიწადში მაინც შეიცვლებოდა რამე, მაგრამ ყველაფერი პირიქით გამოვიდა. ვცხოვრობთ ძველებურად, კვლავ სანატრელი გვაქვს კლუბი, სამედიცინო პუნქტი, გზა და სასმელი წყალი, რაც მთაში უხვად გვექონდა... ყველაზე აუტანელი კი უფრო ის არის, რომ პირველი კლასის მოსწავლეებს, რომლებიც თავიანთ ჩანთებსაც ვერ ერევიან, სკოლაში სასმელი წყალი სახლიდან მიაქვთ“.

„...ჩვენი საცხოვრებელი სახლი 14-სართულიანია. ბუნებრივია, გვაქვს ლიფტი, მაგრამ მთელი უბედურება ის არის, რომ ლიფტი ძალიან ხშირად მწყობრიდან გამოდის, უიმისოდ კი ძალიან გვიჭირს ამ სიმაღლეზე ასვლა-ჩამოსვლა. ესეც არ იყოს, თუ ლიფტი გამოთიშულია (მუშაობს მხოლოდ 8 საათიდან 24 საათამდე) ანდა გაფუჭებულია და მაშინ გამოვიძახებთ სასწრაფო სამედიცინო დახმარების მუშაკები, — თავბედს იწყევლიან; საწყლებს გული ამოვარდნაზე აქვთ. ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, მეცამეტე, მეთოთხმეტე სართულზე ფეხით ამოსვლა და თან სამედიცინო აპარატების ხელით ატან-ჩამოტანა.“

ვის არ მივმართეთ, მაგრამ ქმედითი დახმარება არავინ არ აღმოგვიჩინა. მოგვხედეთ, შეგვიბრალეთ, შეუძლებელია ასეთ პირობებში მრავალსართულიან ბინებში ცხოვრება. ვინ იცის, ჩვენსავით რამდენი სხვაც იტანჯება?“

...1837 წელს ნიკოლოზ პირველი ერევანს ესტუმრა. მას დიდი ამბით ანუ, როგორც ახლა ვამბობთ ხოლმე, მგზნებარე ენთუზიაზმით შეხვდა სომეხთა ბრბო (толпа). ამ ბრბოს წინამძღვარს დროშასავით ამართული, ჯოხზე წამოცმული, გაპუტული და ენაწაჭრილი, მაგრამ ჯერ კიდევ ცოცხალი ბატი მოჰქონდა...

— Что это? — გაიკვირვა თვითმპყრობელმა.

— Здешний обычай, Ваше Величество! — აუხსნა გუბერნატორმა.

გვირგვინოსანი ამ პასუხით არ დაკმაყოფილდა და ფლიგელ-ადიუტანტი გაგზავნა ამბის გასაგებად. გამოირკვა, რომ ეს ჩალურჯებულ-გაძვალტყავებული ბატი სიმბოლოა თურმე იმ მდგომარეობისა, რომელშიც ეს ხალხი იმყოფება: **„ჩვენც ამ ბატით კანამდე ვართ გაპუტული და იმის უფლებაც არა გვაქვს ჩვენს ბედშავობაზე კრინტი დავძრათო“.**

იმ ძველ წიგნში, სადაც ეს ამოვიკითხე, არაფერია ნათქვამი, ბრძანა თუ არა რაიმე იმპერატორმა თავისი ქვეშევრდომ-ბატების ხელახლა შესაბუმბლავად და ასამეტყველებლად...

...შექსპირი იმდენად პოპულარულია საქართველოში, რომ გვარს მისას ზოგი-

ერთი, „დაჟე განათლებულიც“ თავის პირმშოს სახელადაც კი არქმევს (მსგავსად ედისონისა, რენტგენისა, ეიფელისა, მარატ-ჟორესისა და სხვათა), და მაინც, ჩვენდა სავალალოდ, შექსპირს, როგორც პოეტს, ცოტანი თუ ვიცნობთ, თუმცა გვაქვს კიდეც მისი სონეტების ორი თარგმანი...

ჰოდა, ეს ჩვენი სათაყვანო შექსპირი, უილიამი თუ ვილიამსი, ჩვენამდე ჯერ კიდევ ოთხასი წლით ადრე, გოდებდა:

ყველაფრით დაღლილს სანატრელად სიკვდილი დამრჩა,
რადგან მათხოვრად გადაიქცა ახლა ღირსება,
რადგან არარამ შეიფერა ძვირფასი ფარჩა,
რადგან სიცრუე ერთგულების გახდა თვისება,
რადგან უღირსებს უსამართლოდ დაადგეს დაფნა...

ქალაქის ეკონომიის მიზნით ბოლომდე აღარ ჩავათავებ და ამ ისტორიულ ექსკურსს ნაადრევად ვუსვამ წერტილს, დაინტერესებულ მკითხველს კი ძებნაში დროს არ დავაკარგვინებ: სათვალავით ეს სონეტი სამოცდამეექვსეა.

**იყო ხალხი, ბრძენი ჰყავდათ
მმართველი,
მიტომ შერჩა ამ ქვეყანას ქართველი!**

სანდრო შანშიაშვილი.

წინათ, აი, იმ დროს, როცა წყეულ „ნაშთებს“ თესავდნენ, ნაციხარ კაცს უნდო თვალთ უყურებდნენ, სასჯელმთხოვნილ კაცის მკვლელს კი აბა ხელს ვინ ჩამოართმევდა, ბევრი მათგანი ადრინდელ საცხოვრებელ ადგილს აღარც ეკარებოდა...

გამახსენდა ყოველივე ეს და მინდოდა დამენერა, ერთსულოვანი საზოგადოებრივი ზიზლი გამოეუცხადოთ-მეთქი ახალგაზრდა მშობლებს, ჯერჯერობით ერთბაშე ვიანებს, მაგრამ ხელი კალმინად ჩავიქნიე, აკი საოცრად მომრავლდნენ სოლომონ ისაკიჩ მეფლანუაშვილები, და უბედურებაც ის არის, რომ თანამედროვე საბჭოთა ისაკიჩებს არავინ, არამეფლანუაშვილებიც კი, ზიზლით არ უყურებს, არავინ მათ არ დასცინის, არავინ მათ არ გაურბის, პირიქით — ის, გმირი თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, დასამოყვრებლად მაინც ჩინებული პარტიია თავის წრეში და მის გარეთაც.

რა მშვენიერ, დიდებულ ოჯახში შევიდაო, მოჰკრავთ ხოლმე ყურს ახლად გათხოვილ ქალიშვილზე. ეს „მშვენიერი, სანიმუშო“ ოჯახი კი საქვეყნოდ ცნობილ მექრთამესა და გამომძალველს ეკუთვნის. ასეთ პირობებში, რასაკვირველია, რაიმე საზოგადოებრივი ზიზლის გამოცხადებაზე იმედის დამყარება უიმედო წამონწყება იქნებოდა, თვით საზოგადოებაც თითქმის მთლიანად ასეთივე „საზოგადოებას“ წარმოადგენს.

და მაინც, ერის კეთილმა, ერის მხსნელმა, ერის მკურნალმა დრაკონმა, რაკი მის ხელშია მათრახიც და წამალიც, იმათ წი-

ნაშე ფარ-ხმალი არ უნდა დაყაროს, ცოტნე დადიანივით უნდა შეებრძოლოს ერის ურჩხულთ, ერის მოღალატეებს...

ვინ არ იცის, რომ ჩვენში დიდი და პატარა, განათლებული და ვითომ განათლებული, სწავლული და ვითომ სწავლული, თავიანი და უთავო, ყველა-ყველა, სულ მცირეოდენის გამოკლებით, თანამდებობისკენ მიისწრაფვის, „სკამის“ ხელში ჩაგდებაზე ოცნებობს და მის ჩასაგდებად არავითარ სიგლახეზე უარს არ ამბობს. ჩვენმა კეთილმა დრაკონმა კი საქმე ისე უნდა წარმართოს, რომ ეს სიგლახე ერის სასარგებლო სიკარგისაკენ შეტრიალდეს: თანამდებობაზე დანიშვნისას უნდა გამოიკითხოს, დასანიშნავ პირს შვილი რამდენი ჰყავს... უპირატესობა მეტშვილიანს უნდა მისცეს, მით უფრო ახალგაზრდას, მომავალ მამას და დედას.

ამჟამად ეს არის ყველაზე უკეთესი, მამკურნებელი სტიმული გამრავლების წასაქებებლად, რადგან ახლა, გადაგვარების გზაზე დამდგარ ხალხს, ეკონომიური სტიმულით ვერ დააინტერესებ: გამძღარ-გახეთქილს მთელ გოგორა პურს მიართმევ თუ არ მიართმევ, ეს მისთვის სულ ერთია! ბაბუნაშვილს როცა ფულების თვლა მოყირჭდა, სამინისტრო სავარძელს დაასო თვალი. ასეთია დღევანდელი ქართველი კაცის ბუნება, სულ ერთია ის დიდფულიანი ბაბუნაშვილი იქნება თუ ნაკლებფულიანი ბაბუნაშვილი...

ჩვენი ცხოვრება ისე აენყო, რომ ყველას უნდა ხელქვეითი ჰყავდეს, ყველას უნდა, შენ იყო მასზე დამოკიდებული, და არა ის იყოს შენზე! ყველა მიიღტვის შემოსავლიანი, საქურდალი ადგილისაკენ (მე ბოდიშს ვიხდი ზოგიერთი არა ასეთის წინაშე, მაგრამ ისინი ისე ცოტანი არიან, რომ იძულებული ვარ „ყველაობით“ ვილაპარაკო).

ალბათ იტყვი, მერედა, სად მოინახოს ამდენი შვილიანი და თანაც თავიანი ხალხიო. საქმეც ის არის, რომ თავიანს და უთავოს ძებნა არც უნდა დაუნყონ. მიიხედ-მოიხედონ, რამდენი უთავო ზის სათავო ადგილებზე, მაგრამ ცხოვრება მაინც თავისი გზით, შეიძლება ტაატიტ, მაგრამ მაინც თავისი გზით მიიმართება და, როგორც ხედავთ, ქვეყანა ამით არ ინგრევა, ჩვენი ნაწილი დედამინისა მაინც ბრუნავს!..

რა თქმა უნდა, აკადემიის პრეზიდენტი უეჭველად თავიანი უნდა იყოს, და ამის გამო მას სულ უშვილობაც ეპატიება, მაგრამ, როცა შენ „ატეკას“ უფროსად ორშვილიანი უთავო (თუნდაც თავიანი!) მამაძალი გიზის, დააყენე მის ნაცვლად მეტშვილიანი უთავო და დაე მასზე ალალიც იყოს, თუკი, ვთქვათ, ხალხის ჯიბეში, სრულიად მოურიდებლად, ხელის ჩამყოფი ტაქსისტი რალაცას მასაც უნილადებს: ეს შვილებს მაინც უზრდის სამშობლოს!

როცა მასა, ხალხი გაიგებს და დარწმუნდება, რომ მეტშვილიანობა და მრავალშვილიანობა ჩვენში არა მარტო იმით ფასდება, რომ „სოფლის ცხოვრება“ მათს ჯგუფურ ფოტოსურათს მოათავსებს მეოთხე გვერდზე, არამედ ასეთი ხელშესახები და თვალდასანახავი პატივისცემითაც, მაშინ ყველა ჩვენ მოწმენი გავხდებით, რა სასიკეთო შედეგი მოჰყვება ამას ერისათვის.

ამიტომაც, ვინც ხალხის რჩეულად ითვლება, საზოგადო მოღვაწედ, ერისკაცად, ვინრო გაგებით თუ ვიტყვით, — და მას არა მარტო ლექსებით და კანტატებით უყვარს თავისი საქართველო, „რომლის სადარი ქვეყნად სად არი“, — არაფერი არ უნდა დაიშუროს ერის საკეთილდღეოდ, თუნდაც ეს მის პირად კეთილდღეობასაც ეხებოდეს.

რამდენი ახალგაზრდა მწერალია, რამდენი ახალგაზრდა ხელოვანია, რომლებიც ოჯახს არ ეკიდებიან, ანდა უკვე მოკიდებული არიან და ერთი და ორი შვილით იფარგლებიან, მაგრამ ისინიც კი შუბლზე ხელს იტკლიცავენ და სწრაფად გამოფხიზლებიან, თუკი, ვთქვათ, მაგალითისათვის, ერთ უცნაურ დღეს ასეთ ფანტასტიკურ ამბავს შეიტყობენ:

გრიგოლ აბაშიძე და ოთარ თაქთაქიშვილი — ერისა და სამშობლოს სათაყვანოდ!

— გადადგნენ თავიანთი თანამდებობებიდან — პირველი სამშვილიან გურამ ფანჯიკიძისა და მეორე ოთხშვილიან ნოდარ გურაბანიძის სასარგებლოდ!..

მე ამას სახუმარო-საქილიკოდ არ ვპენტავ: გარდა იმისა, რომ ისინი ჩვენ გვჯობიან „ბავშვობრივი“ ცენზით (პირობითად ვხმარობ „ქონებრივის“ ანალოგიით), ამავე დროს, ნურას უკაცრავად და, არც თავიანობით ჩამოგვივარდებიან (მეპატიოს მრავლობითში ლაპარაკი, ჩემს თავს სრულებითაც არ ვაგდებ თავებში, მაგრამ ამით, ასე მგონია, თქვენს თავებს ნაკლებ ჩრდილს ვაყენებ).

ერთი, სულ პატარა მაგალითი: ჟურნალი „განთიადი“, ფანჯიკიძის რედაქტორობის დროს, ქუხდა და გრგვინავდა, — მორიგი ნომრის გამოსვლას ჩვენ, მკითხველები, თვიდან თვემდე სიამით და გულისფანცქალით ველოდით; პროვინციის, „ქუთათურმა“ ჟურნალმა სულ მოკლე ხანში ქართული სქელი ჟურნალისათვის არნახულ ტირაჟს მიაღწია — 35 ათასს! შეიცვალა რედაქტორი და... ახლა, საერთოდ, გამოდის თუ არა, ბევრმა არც კი იცის; წნევიან ავადმყოფს, შეცდომით, რეზერპირინის დოზას რომ შეუშხაპუნებენ და წნევაც ერთბაშად კატასტროფულად დაეცემა, ასე დაეცა ამ ჟურნალის ტირაჟიც.

ნოდარ გურაბანიძეც გახლავთ... არა, მართალია, ზოგჯერ მის თავს შენჯღრევა სჭირდება, მაგრამ...

აბა რომელია ჩვენში ისეთი მინისტრი, დროდადრო ასეთი პროცედურები არ სჭირდებოდას?! სწორედ ამისათვის არსებობენ ზემდგომი ორგანოები, — თუ მივიძინებთ, გამოგვაფხიზლონ. აი, როგორც ერთხელ, ცეკას იმდროინდელმა მდივანმა ქალბატონმა ვიქტორია სირაძემ... რა არის, მინისტრის პირველი მოადგილე ჯინსს რომ იცვამსო... იმ დღიდან ჩვენმა შერისხულმა ამხანაგმა ნოდარმა, ყველას დასანახავად, გაიხადა ჯინსის კოსტუმი და თვალის დასანახავად შეიჯავრა იგი, უფრო, ალბათ, სხვების თვალის ასახვევად...

ისე კი, კაცმა რომ თქვას (ჩემისთანა უპარტიო „აბდალაიმ“, რა თქმა უნდა!), არც ის არის, მაგალითად, სულ მთლად გონივრულ-გამართლებული, — აგვისტოს პაპანაქებაშიც კი, როცა თბილისში კვერცხი მზეზე სამ წუთში, ჩრდილში კი ხუთ წუთში შეინვ-შეიხრაკება, კოსტუმებში, მეტწილად დარბაისლურ შავში რომ დადიან პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და მინისტრთა საბჭოს თანამშრომლები.

ამბობენ, ეს იმიტომ, რომ უფრო წონიანი გამოჩნდნენ მასების თვალში... შეიძლება, შეიძლება! შეიძლება წონაში მართლაც იმატებენ მასების თვალში, ოღონდ... ესეცაა, ამერიკის ერთ-ერთი ყველაზე ღირსშესანიშნავი პრეზიდენტი, ჯონ კენედი, მოკლესახელოებიანი, შარვალში ჩატანებული პერანგით გამოდიოდა ხოლმე პრესკონფერენციებზე და თავისივე პროფესიის ხასიათიდან გამომდინარე უსამველოდ გამკილავ-გამქირდავ-განმქიქებელი ჟურნალისტების თვალშიც კი არ ჩანდა ბოთედ და ტინგიცად.

(სხვათა შორის, — არც ჩვენი გიორგი ნიკოლაძე, რომელიც ზაფხულობით, ხანდახან, მოკლე, მუხლებამდე შარვლით ჩაივილიდა ხოლმე რუსთაველის პროსპექტზე, მაგრამ ჩვენ, მომაიმუნო ბიჭებიც კი, უკან ქირქილით როდი მივსდევდით, პირიქით, — სიყვარულით თვალს ვაყოლებდით, — ეს გიორგი ნიკოლაძეა, დიდი ინჟინერი და დიდი ალპინისტი, მოკლედ — აი, ვაჟკაცი!).

...ჩეხოსლოვაკიაში, უნგრეთში, პოლონეთში, ბულგარეთში, თუმცა იქ თანამდებობა, ძალიან დიდიც კი, ავტომატურად იმდენ სიკეთეს არ აძლევს ადამიანს, როგორც ჩვენში, — ამა თუ იმ ადგილზე დასანიშნ კანდიდატს ყოველთვის ეკითხებიან, რამდენი შვილი გყავსო, — და ამ კუთხით უდგებიან, როგორც ხედავთ, სრულიად ერთეროვან ქვეყნებშიც, სადაც არც ამონყვეტა ემუქრებათ და არც სომხების დაგეგმილი შემოსევა ყოველი მხრიდან, და არც სამასი ათასი აზერბაიჯანელის სტიქიური მოძალეობა აღმოსავლეთიდან და არც ქვეყნის შუაგულიდან ოსების მაჩვისებური შემოპარვა, და

არც ზღვისპირიდან აფხაზების თავხედური ხრიკები...

ამ ქვეყნებში, და ბევრ სხვაგანაც მრავალშვილიანებს მრავალი სხვა უპირატესობაც აქვთ, მაგრამ მათ ჩამოთვლას მე არ შევუდგები, — ჩვენს პირობებში მათი განხორციელება, ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით მაინც, არარეალურია; ჰოდა, იმას მაინც მივხედოთ, რაც ჩვენს ხელთ არის, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული...

ახლა მაინც, როცა ჩვენში ზნეობრივი რევოლუცია მიმდინარეობს, სიორიძეებს ნუ გავაჭაჭანებთ იმ პოსტებზე მაინც, საიდანაც მათ შეეძლებათ ქედმაღლურად შესძახონ ერისქალებს.

— ღორი ხარ, ამდენი შვილი რომ გაგიჩენია?!

ფაქტი, რომელიც არ შემიმონმებია (მრავალშვილიანობის მხრივ), რადგან არ მინდოდა ცუდ გუნებაზე დავმდგარიყავი, თუ ის მართალი არ გამოდგებოდა: ცენტრალურ კომიტეტში მუშაობს თურმე ერთი ამხანაგი, გვარად თოთაძე, მისი სახელი, სამწუხაროდ, არ ვიცი, ოთხი შვილის მამა!..

ბინების განაწილებისას ჭკვიანმა ხალხმა მას სამოთახიანი ბინა მისცა. ამის თაობაზე, ასეთივე ფართობის მსურველმა, ერთშვილიანმა, როგორც მამამ უკვე უპერსპექტივომ, ერთი ამბავი დაანია: იმას რომ მიეცით და მე არ მომეცით, საიდან არჩენს ის ოთხ შვილსო...

მე რომ ის კეთილი დრაკონი ვიყო, რომლის მოვლენაზე საქართველოსთვის დღე და ღამე ვოცნებობ, ასეთი „ლოგიკისათვის“ ამ ნომენკლატურის მუშაკს, გამოუკითხავად მაკულატურაში გადავუძახებდი, თოთაძეს კი ყოველმხრივ ხელს შევუწყობდი და გავამხნევებდი მის კაცურ კაცობაში...

მეორეც, არც სულ დამონმებული ფაქტი: ცენტრალურ კომიტეტში ერთ-ერთი განყოფილების გამგედ მუშაობს სამშვილიანი ამხანაგი, და ახლა მეოთხესათვის ემზადებაო...

მეოთხეს, ასეთ მწირიანობაში, ვინ მოსთხოვს, მაგრამ თუ სამიც ჰყავს, აფერუმ მის ქართველობას!

პირადი მაგალითი, მხოლოდ პირადი მაგალითი, და ამას რაც „ზევიდან“ გამოსაჩენი ადამიანები მოგვცემენ და გვიჩვენებენ, ჩვენზე, პატარა ხალხზე უფრო შთამბეჭდავად იმოქმედებს, არა მარტო გამრავლებაში, — ცხოვრების ყველა სფეროში!

აი, თუნდაც, რა ხანია მოგვინოდებენ, გადავაქციოთ თბილისი ბალნარად, ნალკოტად, გავაშენოთ და შევმოსოთ ვაზითო... ყოველწლიურად ყვავილების დღესასწაულიც კი იმართება. მე თქვენ გეტყვით, კლიმატი არ გვინცობს ხელს თუ საყვავილე მინა! ცენტრალურ ქუჩებზე, აივნებზე, თუნუქის, მინით სავსე კოთხოებიც კი დაგვიდგეს უფასოდ, მაგრამ, რაკი ჩვენ „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, თესლის ჩაგდებაც კი გვემძიმება და სამ დღეში ერთხელ ერთი ტოლჩა წყლის მისხმა.

მაგრამ რა პირით უნდა გაამტყუნო „ვინტიკები“ და „ბოლტიკები“, როცა... აი, უკვე 10 წელიწადია, დღეში ორჯერ მაინც, ჩავივლი ხოლმე ფალიაშვილის ქუჩაზე, დიდი, საგულდაგულოდ ნაშენები №31 სახლის წინ, რომლის აივანზე, წყვილ-წყვილად, უფრო მოზრდილი და ლამაზი საყვავილე კოთხოებია ჩამოკიდებული, მაგრამ ათი წლის მანძილზე, არც ერთ ამ კოთხოდან, არც ერთხელ, ერთ მორცხვ იასაც არ გადმოუყვია თავი! მერედა, თქვენ ფიქრობთ, აქ „ია-ია“ ხალხი ცხოვრობს თუ?! სულ დიდი მთავრობის ხალხი, ზოგი უკვე ცხენიდან გადმომჯდარი, ზოგი ისევ ცხენზე მჯდომი!..

ჰოდა, როგორღა გადავაქციოთ ჩვენი დედაქალაქი ბალნარად?! საამისოდ ყვავილთა მეფეები, ჰოლანდიელები ხომ არ მოვინვიოთ, რომლებმაც ზღვაც კი არაფრად ჩააგდეს და უკან დაახევინეს?!

როცა ერთ ნამდვილ მეცნიერს შევჩვილე ერთი პატარა, ცნობილი ლექსის „ვარდს ვერ გაეშალა კოკორის“ უბედური ამბავი, ასე მითხრა: პირს რომ ვიბანთ, ბატონო, ესეც არ გიკვიროთ?!

სულ აგერ ახლა, მე-18 საუკუნეში, არც ინგლისელები იბანდნენ პირს, მაგრამ...

ჩვენც ვისწავლით, ოღონდ დასაბანი პირი შეგვრჩეს, ოღონდ ცოცხალი ვიყოთ, ოღონდ ვიმრავლოთ! საამისოდ კი... მაგალითი! პირადი მაგალითი! მხოლოდ პირადი მაგალითი! და კანონის ძალაც!

ბევრს ორი ბავშვის ყოლაც კი არ უნდა იმიტომ, რომ...

„რა ბედნიერი ვარ, რომ მხოლოდ ერთი შვილი მყავს, ახლა მეორეც რომ მყავდეს მოსაწყობი უმაღლესში, უი, დედა!“..

ასეთი „ბედნიერი“ დედები, „სანაქებო“ დედობით ცხვირანუღნი, ცხენივით ერთ კვიცს რომ მიაბოდილებენ, ქართველი ხალხის მხსნელმა, კეთილმა დრაკონმა იმით უნდა გაამწაროს და გონს მოიყვანოს, რომ...

მეტშვილიანებიდან, უმაღლესში მიღებისას, უპირატესობა მათ უნდა მიეცეს, ვისაც და-ძმა მაინც ჰყავს, მრავალშვილიანი ოჯახებიდან კი უგამოცდოდ, დიახ, უგამოცდოდ თითო-თითო შვილი მაინც უნდა მიიღონ! ამის დანესება დასტური იქნება იმისა, რომ რესპუბლიკის უმაღლესი ორგანოები, მათ ღვანლს ქვეყნის წინაშე მხოლოდ სიტყვით როდი აფასებენ!

ეს გაახარებთ მათ და ამავე დროს ეს კარგი, კეთილისმყოფელი მათრახი იქნება მცირეშვილიანებისათვისაც, რომლებიც ჯერ არ დაბადებული „აბრამებისათვის“ უმაღლესზე ფიქრობენ 18-20 წლით ადრეც...

ამის დანესებით სრულებით არაფერი დაუშავდებათ ჩვენს უნივერსიტეტსა და ინსტიტუტებს, არ იმოქმედებს ცუდად მათს კონტინგენტზე; ახლაც ხომ, მიუხედავად მრავალჯერ შეგონებისა, ხვენწა-მუდარისა და გაფრთხილებისა, იძულებულნი არიან, უკიდურეს შემთხვევაში, გარიცხონ არა ერთი და ორი დედისერთა და „დედისორთა“ სტუდენტები — სისხლის სამართლის დამნაშავენი, ქურდები, ავაზაკები, მანქანების გამტაცებლები, ხულიგნები, ისეთები, რომლებიც თუმცა დიდი ვაი-ვაგლახით მოწყვენ, და მაინც არ უფრთხილდებიან ასე ძნელად მისაღწევ ბედნიერებას — სტუდენტობას.

მე, რა თქმა უნდა, არ ვიძლევი იმის გარანტიას, რომ ყველა, უგამოცდოდ მიღებული, შრომისმოყვარე მრავალშვილიანი ოჯახებიდან, უთუოდ ანგელოზი იქნება ნიჭითა და საქციელით, ეს კია, ეჭვი არ მეპარება, რომ ისინი სასტუმრო „ივერიასთან“ უცხოელს ჩემოდანსა და ხელჩანთას არ გამოსტაცებენ; მარჯანიშვილის მოედანზე, დღისით-მზისით, ტელეფონის ჯიხურში ქალიშვილს, დანებმომარჯვებულნი, ჯინსის შარვალს არ ჩახდიან „კარგი ოჯახის“ შვილებივით...

თანაც, არ არის აუცილებელი, მაინცდამაინც პირველი შვილი მიიღონ, ეს დაკვირვებით უნდა აწონ-დანწონოს თვით ოჯახმა და სკოლამ, სადაც ის სწავლობდა, უგამოცდოდ მისაღები ერთი შვილის „ლიმიტი“ ჭკუით უნდა გამოიყენონ.

...უნდა დანესდეს ალიმენტის ოდენა გადასახადი ერთშვილიან ოჯახებზე, ჯერ ერთშვილიანებზე!

(აქვე გარკვევით შევნიშნავ: ასეთ სავაგლახო გახშირებულ გაყრა-გამოყრას სწორედ ერთ და ორშვილიანობა აადვილებს).

...თუ ეს პრაქტიკულად მოსახერხებელი იქნება, ამჟამინდელ საქართველოს პირობებში, მანქანები — ეს ბორბლებიანი კუბოები, არ უნდა მიეცეთ ერთშვილიანებს, საცოლედ შეღერებულ ვაჟკაცებს, რომლებიც ოჯახს არ ეკიდებიან, და მანქანას, მეტწილად, გაადვილებული მრუშობისათვის იყენებენ.

...როცა „განკითხვის დღე“ დადგება, არ უნდა გაეწიოს არავითარი ანგარიში ერთშვილიანი დედების აფერისტულ თავის მოსაწყობებას, „პირველიც მუცლიდან ამოვიჭერი“, „მეტი არ მეყოლა“, „გულის მანკი მაქვს“... ასეთები ათიათასებში, შეიძლე-

ბა, ერთი-ორი მართლაც გამოერიოს, მაგრამ სჯობს ისინიც, ასე თუ ისე, დაისაჯონ, ვიდრე ცოდვამიტევებულად ჩათვალონ თავი ათი ათასებმა!..

მე ვთქვი, დაისაჯონ-მეთქი, და არა გაიკიცხნონ, აკი ასეთ ადამიანებზე გაკიცხვა ისე მოქმედებს, როგორც „ჟუჟუნა ნვიმა“, როგორც ვასილ დარჩიასეული „14 სასტიკი საყვედური უკანასკნელი გაფრთხილებით!..“

მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა!..

ილია.

მე თუ რამე დამეკითხება, უკვე ხანმოთეულ კაცს, ცხოვრებაში ბევრი ავისა და ჭირის მნახველს, ქართველების მხრივ ყოველგვარი „დისიდენტობა“, საერთოდ, დიდი უჭკუობაა. ასეთივე უჭკუობა იყო 1924 წელს „დისიდენტური“ გამოსვლები, რომლებსაც მხოლოდ და მხოლოდ ტრაგიკული შედეგი მოჰყვა, საქართველოს ბევრი კარგი შვილი რომ დააკარგვინეს.

პოლიტიკამ ილუზიების პატიება არ იცის, პოლიტიკოსს რეალისტის თვალები უნდა ჰქონდეს, სამყაროს ძალთა თანაფარდობას ტელესკოპის მეტრნახევრიანი ობიექტივით უნდა სჭვრეტდეს: არასოდეს არ დადგება ისეთი დრო, როცა ძალა აღმართს ვერ დახნავს!

როცა ოცი-ოცდახუთი წლისა ვიყავი, ერთობ მიკვირდა, როგორ ახსოვთ ხნიერებს-მეთქი ოცი წლის წინანდელი ამბები, მე ესენი ძველისძველ ისტორიებად მეჩვენებოდნენ, ახლა კი იმდროინდელი ამბები გუშინ მომხდარ ამბებად მესახებიან. ასე აირეკლება ხოლმე დრო სიბერის პრიზმაში.

1956 წლის 9 მარტი დღევანდელი ახალგაზრდობის თვალში ლამის ანტიკური დროის კალენდარს მიეწერება, სინამდვილეში კი ასე არ არის. იმ უბედური დღის ნატყვიარები, მიუხედავად საგულდაგულოდ შელესვა-შეგლესისა, ახლაც ემჩნევა ერთი შენობის ფასადს... ცოტაც და, არ ვიცი კი ვისი, ეს კია, ერთი გონიერი კაცის წინდახედულობა რომ არა, იმ შენობას ნატყვიარები, ალბათ, კიდევ მიემატებოდნენ.

მერედა, ღირდა კი ამ ფასად ჩვენი ახალი კონსტიტუციის ის „სადავო“ მუხლი? აღნიშნული მუხლი 40 წელიწადი იყო უმაღლესი ხარისხის, ბრინჯის ქალაღზე ამოჩუქურთმებული ასოებით ძველ კონსტიტუციაში ჩაბეჭდილი, თითქმის ნახევარი საუკუნის მანძილზე მისთვის ხელი ავად არავის უხლია, მაგრამ... მოვიხმარეთ კი რამეში?! გამოგვადგა კი რამეში?! დღეს კონსტიტუცია, თუ მართლაც შენი ერი გიყვარს და შენი ქვეყანა, შენს პატრიოტულ გულში უნდა გიზგიზებდეს, და ამ სიყვარულს პლაკატით და ყანწით კი არ უნდა ამტკიცებდე, — ფუტკრისებრივი საქმიანობით და ერისათვის ახლა ყველაზე უფრო აუცილებელი, იმ ცოცხალი მაგალითის ჩვენებით, რომლის ასე ხშირად განმეორებით, ალბათ, ასე დიდად დაგლალეთ.

რაც უფრო მეტი ვიქნებით, მით უფრო ძლიერი ვიქნებით, რაც უფრო დავსუსტდებით, მით უფრო დაგვჯახნიან: ბუნების ესკანონი, დღიდან ქვეყნიერების დასაბამისა, ერთნაირად მოქმედებს როგორც ცხოველთა სამყაროში, ისე ხალხთა ურთიერთობაშიც.

ღიას, ჩვენი ახალგაზრდობის ერთ ნაწილს თავი რომ უნდა მიაკლას „ფილკინა გრამოტებს“, განა უფრო ის არა სჯობს, როგორც ერისათვის, ისე მისთვის, მაგალითის მიმცემი გახდეს, რათა მისი საყვარელი სამშობლო, შოთა რუსთაველისა და ილია ჭავჭავაძის ენა მარად არსებობდეს და მარად ისმოდეს, რათა მისი მშობელი ხალხი არ აღიგვას პირისაგან მიწისა, რათა ეს დამღუპველი, ამომჟღეტი წამხედურობა ერის გადამრჩენი, მხსნელი „წამხედურობით“ შეიცვალოს?!

მე დიდი მონივნებით ვარ გამსჭვალული ერთი „ნადისიდენტარის“ მშობლებისადმი, ერთი ამათვანი ჩემი სკოლის ამხანაგი იყო... მისი ვაჟი, მე მგონია, სამშობლოს სიყვარულს, მისდამი თავდადებას, სულ ცოტა, ოთხი შვილის გაჩენით უფრო დაგვიმტკიცებდა; როგორც იმერეთში იტყვიან, მე შენ გეტყვი და, საამისოდ ხელს ბინის ფართობი არ უწყობდა, მატერიალური სახსრები თუ ღირსეული მეუღლე?! სხვათა შორის, ეს მათთვის არც ახლავს გვიან!.. ჩინებული ცოცხალი მაგალითი იქნებოდა, არა ერთი და ორი მიმბაძველიც გამოუჩნდებოდათ.

...გელა ბანძელაძეს პირადად არ ვიცნობ, არც ოდესმე თვალთ მინახავს, არც ის ვიცი, სად მუშაობს. როცა მის წიგნებს და სტატიებს ვკითხულობ ხოლმე, მათ ავტორს არ სჭირდება წამძღვარება, რომ ის პროფესორია, ეს უამისოდაც ჩანს, ეს უამისოდაც იგრძნობა, ეს თავიანი კაცი ამავე დროს სანიმუშო ქართველი მოქალაქეა, — ხუთი შვილის მამაა! რატომ არ უნდა ვხედავდეთ მას — თუნდაც ცოცხალი მაგალითის საჩვენებლად — გამოსაჩენ საერო ადგილზე?! მისი მეუღლე ხომ ჩვენგან, თუ მეტად არა, თანაბრად მაინც, პატივსაცემია ბატონ გელასთან ერთად?!

Можно все время обманывать некоторую часть народа, можно некоторое время обманывать весь народ, но невозможно обманывать весь народ все время.

Авраам Линкольн.

მარქსიზმი, რამდენადაც ვიცი, პიროვნებას ისტორიაში დიდ როლს ანიჭებს, მაგრამ არცთუ სულ გადამწყვეტს: თვითონ მასებმა თავისივე რიგებიდან უნდა შეამზადონ და გამოყონ ისეთი პიროვნება, რომელიც წარუძღვება მათ დიადი მიზნებისაკენ. ეჭვი არ არის, რომ მარქსს მხედველობაში ჰყავდა ისეთი ყოველმხრივ მძლავრი პიროვნება, რომელშიც კონცენტრირებული იქნებოდა ფართო მასების ყველაზე საუკეთესო თვისებები: ჭკუა და ნიჭი, ენერჯია და შემართება.

ჩვენი დროისა და ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ერთი მონაკვეთის სინამდვილემ ეს ისტორიული მოსაზრება, ცოტა არ იყოს, შეაფამფალა; ისეთმა პიროვნებამაც კი, როგორც ნიკიტა ხრუშჩოვი გახლდათ, მთელი ათი წლის მანძილზე 250 მილიონიანი ხალხი, ისე გვაბურთავა და გვათამაშა, როგორც ქსოვის დროს, ბებიის კალთიდან გადმოვარდნილ ძაფის მორგვს ათამაშებს ცინდალი. ბავშვობაში სოფელში ვისაც უცხოვრია, არ შეიძლება თვალი არ მოეკრას ასეთი ცინდალ-ფუტბოლისტისათვის...

რაკი ოთხკაციანი სურათიდან ნიკიტა სერგეის ძემ ბოლო ერთი კაცი ტაშ-ფანდურით ამოაგდო, და რომ ის თავისუფალი ადგილი თავისი პორტრეტით დაემშვენებინა, არა მხოლოდ როგორც ნაცად პრაქტიკოსს, არამედ როგორც მარქსისტულად ღრმად განსწავლულ თეორეტიკოსსაც, — ერთ-ერთ თავის მრავალრიცხოვან გამოსვლაში, კომუნისმის დადგომა 1980 წლისათვის გვინიანსწარმეტყველა; სწორედ იმ ხანებში დაბრუნდა იგი დე გოლის პარიზიდან, სადაც თურმე 150 ათასი ჰოროსკოპი არსებობს და მკითხავ-მარჩიელობს. სამწუხაროდ, მისი თეორიული ვარაუდი არ მართლდება: მომავალ წელს კომუნისმის ნაცვლად ოლიმპიადა შემოგვიღებს კარებს. რასაკვირველია, ჩვენთვის ოლიმპიადის სტუმრობაც ერთობ სასიხარულოა, მაგრამ იგი მხოლოდ 16 დღით გვესტუმრება, კომუნისმი კი უნდა მოგვევლინოს სამარადისოდ — საზოგადოების უცვლელ ფორმად.

იმდროინდელი მეორე პიროვნება, ვასილ მუჟანაძე, ხრუშჩოვთან შედარებით, უფრო პატარა მასშტაბის მოღვაწე იყო, და ეს არც გასაკვირია, აკი მისი სამოღვაწეო ასპარეზი რუსეთის ერთი ოლქის ოდენა ტერიტორიით შემოიფარგლებოდა. ამ ფარგლებში კი მან დიდი უნარი გამოიჩინა და სულ მალე საქართველო ბურთის სათამაშო უბალახო მინდვრად გადააქცია...

არა, ის ნიკიტა ხრუშჩოვივით და იმ სოფლელი ცინდალივით ხალხს ბურთივით არ გვათამაშებდა, — მის ხელში თითქმის ყველა თამაშობდა, და თამაშობდა ისე, როგორც ესურვებოდა: ზოგი სად ურტყამდა და ზოგი სად, ზოგი — წინ, ზოგი — უკან, პასს მეტწილად ისევ თავის თავს აძლევდნენ, თავით კი მხოლოდ კარში ურტყამდნენ, სადაც ვასილ პავლეს ძე იდგა, როგორც გუნდის კაპიტანი, როგორც გოლერი და როგორც მსაჯი: როგორც მეკარე იოლად ასაღებ ბურთებსაც უშვებდა, როგორც მსაჯი დროდადრო უსტვენდა კიდევ, მაგრამ მის სტვენას ყურად არავინ იღებდა, ატალახებულ პარტახ-მოედანზე ბურთი მაინც მუდმივ ტრიალში იყო...

და ასე ხელ-ფეხ-კალათ-წყალ-ღვინბურთ ბაკქანალიის თამაში გრძელდებოდა მთელი... აჭარბებენ, როცა ამბობენ, ოცი წელიწადიო, — „მხოლოდ“ 19 წელიწადი!

ჰოდა, დროის ამ მონაკვეთში, სხვა რომ აღარაფერი ვთქვათ, საოცრად გაძვირდა კიტრი და საოცრად გაიფლდა მთანმინდა!

...მართლაცდა, ედუარდ შევარდნაძემ ყველა დარგში და ყველა სფეროში დამპა-
ლი მემკვიდრეობა ჩაიბარა. ზღვასაც კი შმორის სუნი ასდიოდა... და ეს მთებიც, ჩვენი
თვალტანადი მთებიც, დაჩიავებულნი გამოიყურებოდნენ. გაირყვნა და გათახსირდა
ხალხის დიდი ნაწილი, აღზევდა ქონებრივად და დაეცა ზნეობრივად... იმდენად, რომ
ბევრ მათგანს ახლა თვითურად ჯამაგირი ათასი მანეთიც რომ დაუნიშნო, როგორც
კახბა ქალი ავხორცობას, ისე ესენიც ხელმრუდობას და სულმრუდობას არ მოიშლიან;
ყველაფერი დახურდავდა ფულზე: კაცური კაცობა, ვაჟკაცობა, პატიოსნება, სინდი-
სი, მოყვასის სიყვარული, საერთოდ ადამიანობა...

და რაკი ადამიანობაში ფარას ვერ აიღებ, ეს მათთვის გრომ-კაპიკის საღირალ-
საც არ წარმოადგენს, და მათ არც სურთ იყვნენ ადამიანნი, ამ ცნების შეუბღალავი
გაგებით, — მგლობა ურჩევნიათ, და რაც უფრო ტრაგიკულია, ეს მგლები თავის თავს
კომუნისტებს ეძახიან, აკი საამისო საბუთებიც — დანომრილი! — ჯიბეში უდევთ!..

ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებასო და, ჩვენი უბედურება ორმაგდება იმი-
თაც, რომ ცუდი ყოფიერება, თუნდაც დროებითი, ზოგს ისე წარყვინს, რომ მერე მისი
შემობრუნება-შემოტრიალება, თუ დიდი კეტი არ იხმარე, ძალზე ძნელია.

თავი მოვიჩვენოთ, თითქოს ეს ასე არ არის, სიბრიყვე იქნებოდა, არ ვებრძო-
ლოთ ამას თავდაუზოგავად და მათაც — დაუზოგავად, — უზნეობას კიდევ უფრო
გავალრმავებდით. გულუბრყვილობა იქნებოდა იმის ფიქრიც, რომ ქართველი ხალხ-
ის წლობით ტლაპოში ამოსვრილი და ნამსხვრევებად ქცეული სახელის განმენდა-
გამთელებას შვიდი-რვა ან ათი წელიწადი ეყოფა, ჭაობში ჩაყურყუმალება იოლია,
ამოყურყუმალება ძნელი, — ამას შეიძლება მთელი ერთი თაობის სიცოცხლის ხანგრ-
ძლივობაც დასჭირდეს, და ისიც იმ შემთხვევაში, თუ შიში და ისადაგურებს
ყოველგვარი სიგლახის წინაშე და სასჯელის ულმობელი
ზომები იქნება მიღებული, და არა „შენ გენაცვალე, აწი მაინც ნუ
იზამ მაგას“, ანდა „14 სასტიკი საყვედური უკანასკნელი გაფრთხილებით“!..

სიხარულისა და ნუგეშის მომცემი უკვე ისიც არის, რომ ქართველი ხალხის ყვე-
ლაზე უფრო სახელგამტეხი მანდარინ-სინდის-ხურმა-ლუფა-კაცური ღირსების ბი-
თუმად და ცალობით მოვაჭრე ათასობით პარაზიტს ედუარდ შევარდნაძემ ვაჟკა-
ცურად, თუ გზა ჯერ კიდევ სულ ვერ გადაუღობა, ყოველ შემთხვევაში მარნუხებში
მაინც მოაქცია.

ეს ისეთივე დიდი საერო და საშვილიშვილო საქმეა, როგორის ფიქრი და ზრუნვა
30 წლის წინათ ერთი წინდაუხედავი, აჩქარებული ხელმძღვანელის მიერ გატიალებუ-
ლი ჩვენი მთიანეთის ხელახლა შეფოთვლა-დასახლება (საქართველოს ქართველების
სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფი ალამაზებს, და არა სართიჭალა და ვარკეთილი!)...

ამ ორი რამის წამოწყებაც კი საკმარისია, რომ სამშობლოს ისტორიის გულში
კარგი მამულიშვილის სახელი დაიმკვიდრო, მაგრამ ედუარდ შევარდნაძემ შედარე-
ბით, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა და შეუძლია მრავალი სხვა რამ სასიკეთოთიც გაგვახ-
აროს.

ახლა, ჩვენს ათეისტურ დროში, ვთქვათ, სასწაული მოხდეს და შოთა რუსთაველი
აღსდგეს მკვდრეთით და ილია ჭავჭავაძემაც მთანწინდიდან ღიმილით გადმოგვხე-
დოს და უფსკრულიდან ამოსათრევად ხელიც გამოგვინოდოს, — ვერც ერთი და
ვერც მეორე მამობას ვერ გაგვინევენ; განა იმიტომ, რომ არ მოისურვებენ, — ამის
ნებას მათ არ მისცემენ: ამა თუ იმ საბჭოთა რესპუბლიკის მამად ახლა კომუნისტური
პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ითვლება, და ბედნიერია ის
რესპუბლიკა, ვისაც ღირსეული მამა ჰყავს. ჩვენ, ამ მხრივ, საყვედური თითქოს არ
გვეთქმის; პატიოსანი ვინც არის, ჩვენი მამის მამობა ეამაყება კიდევ, თუნდაც იმი-
ტომ, რომ მყავანაძის დროს ერთი კაციც არ დარჩენილა პარტიული ელიტიდან ისეთი,
იმ მყრალ, ბინძურ მორევში ფეხი არ ჩაეკრა, ჩვენმა ახლანდელმა მამამ კი, როგორც

ყური მომიკრავს, მხოლოდ ერთხელ აიღო „ქრთამი“, მგონი ბაბუნაშვილისაგან (თუ ლაზიშვილისგან?), და ისიც უმაღვე, ერთი კაბინეტიდან მეორე კაბინეტში... სახელმწიფო ბიუჯეტს ჩააბარა!

ასეთ სიუჟეტურ სვლას მხოლოდ კარგი დრამატურგი თუ მოიფიქრებს!

ყოველივე ეს ერთობ სასიამოვნოა, მაგრამ ჩვენთვისაც და, ალბათ, ჩვენი მამისთვისაც, დასანანი ის არის, რომ ჩვენ, საუბედუროდ, მაგალითად, სომხეთივით ერთეუროვანი რესპუბლიკა არა ვართ; იქ მამობის განევა ბევრად იოლია, ჭრელ რესპუბლიკაში კი ყველა მოდგმის ხალხის მამობა გევალება, და რაკი ასეა, ხშირად, თავის დაზღვევის მიზნით და კარგი მამის რეპუტაციის შესანარჩუნებლად, შენი ერის ინტერესებს, კანონიერსაც კი, უფრო ნაკლებად იცავ, ვიდრე სხვებისას, ვაითუ, მიკერძობება, ნაციონალისტობა დამნაშავე...

ქართველი კაცი, საერთოდ, ძველი თუ ახალი, ნაციონალისტი რომ ყოფილიყო, ახლა ხუთი მილიონიდან ორ მილიონზე მეტი უცხო, მოსული ხალხი არ გვეყოლებოდა!

თითქოს პრიმიტიული საბუთია, მაგრამ მაინც: ქართველი კაცი ნაციონალისტი რომ იყოს, თავის შვილებს ჯამბულსა და მურთაზს არ დაარქმევდა, აბა ერთ ვაჟას, აბა ერთ შოთას თუ მონახავთ სადმე ყაზახეთში, შუა აზიაში, აზერბაიჯანში ან დაღესტანში?!

...ჩვენ დიდი ეროვნული სატკივარი გვანუხებს, და არა მგონია, ეს სატკივარი შენიშნული არ ჰქონდეს ბატონ ედუარდსაც, როგორც ეჭვი არ მეპარება, — ბუნებით ქართველ კაცს და როგორც რესპუბლიკის ხელმძღვანელსაც. მაგრამ შეიძლება მან არც იცოდეს, რომ ამ სატკივარს გადაუდებელი, სასწრაფო, სერიოზული და საფუძვლიანი მკურნალობა სჭირდება, — ვიდრე ჯერ კიდევ სულ გვიან არ არის; ამ სატკივრის მორჩენა ჯერ კიდევ შესაძლებელია, თუკი ივანე გომართელივით გულისხმიერი და თავისი ერისა და თავისი ქვეყნის მოყვარული ექიმი, ადრეც რომ მოგახსენებდით, კეთილი დრაკონი გამოგვიჩნდება...

ამ მხრივ თქვენზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული, თქვენ საქვეყნოდ ცნობილი პიროვნებები ბრძანდებით, ახლო, მეგობრული ურთიერთობა გაქვთ რესპუბლიკის მეთაურთან, თქვენი ათიოდე სიტყვაც კი უფრო იმოქმედებს მასზე, ვიდრე ჩემისთანა ჭია-ღუების ათობით ტრაქტატი...

წინათ, შავბნელ დროშიც კი, მეფეს მასხარა, ხუმრობა-ხუმრობაში, ხალხის საკეთილდღეოდ რამდენ მწარე სიმართლეს შეაპარებდა, ახლა კი, დემოკრატიის სამეფოში, ასე რამ დაგვაჩიავა, რომ თუ ხელმძღვანელ ამხანაგთან მოხვდი, უეჭველად უნდა ჩაურაკრაკო ისევ საკუთარ... ამაზე და ამაზე!

ვაშა, სიკვდილზე ხმალდახმალ მისვლას
ქვეყნის და ხალხის სასიქადულოდ!

ასეთი თავგანწირვა, დიმიტრი თავდადებულებით, რასაკვირველია, არ დაგჭირდებათ, ბატონო გრიგოლ აბაშიძე, ოღონდ თუ ამ „ქვეყანაში“ და „ხალხში“ საქართველოსა და ქართველ ხალხს გულისხმობთ, და არა მთლიანად აღებულ ჩვენს უზარმაზარ ქვეყანას და უკვე 262 მილიონიან საბჭოთა ხალხს, მაშინ არც თქვენ და არც თქვენმა მეგობრებმა, ადამიანის სულის ინჟინრებმა...

არა, ამ შემთხვევაში, მგონი, უფრო აჯობებს ძველი გამოთქმა რომ ვინმართ, — ხალხის, ერის გულის მესაიდუმლებმა „თავი რისთვის ავიტკივო“, „ვაითუ ეწყინოს“ პოლიტიკას არ უნდა დავადგეთ, მით უმეტეს ახლა, — როცა ჩვენი სამშობლო ასეთ მძიმე განსაცდელშია.

ბოლოს და ბოლოს, ლიტერატურა, ხელოვნება, მეცნიერება სავაჭრო ობიექტები

ხომ არ არის, რომ მათ, ამ სფეროში მომუშავენი, მხოლოდ ჩვენი პირადი განცხრომისათვის ვიყენებდეთ. თანაც, ჩვენს ათეულ წლობით მყარად ნაშენებ ოჯახებს ამით არაფერი დააკლდება; კაცმა რომ თქვას, სანატრელი თითქოს აღარც არაფერი დაგვრჩენია, — არც სახელი, არც დიდება, არც პირფერ-ფარეშები, გვაკლია მხოლოდ ორი რამ, რაც ჟაკლინ კენედის მეორე ქმარს, ონასისს ჰქონდა: საკუთარი იახტა და საკუთარი თვითმფრინავი...

ხალხი ბრძენიაო, გაგეგონებათ. ჰოდა, ნუ მივცემთ მას საბაბს სხვაზეც თქვას ის, რასაც ერთ „ღვანლმოსილ“ თავკერდა „მამულიშვილზე“ ამბობს: აიღგა ფეხი ამ წრუნუნამ თუ არა, მაშინვე აუნყო ცხოვრებას ფეხი და, ცოტა იარა თუ ბევრი იარა, წრუნუნ-წრუნუნ სულ მიხვეულ-მოხვეულ იარა, და... გმირობაც გაირტყა და აკადემიის კარიც შეალოო.

არა მგონია არ გახსოვდეთ, რომ ერთი, დიდად ცნობილი მგოსანი, პოეზიითაც და სიმალლითაც, მრავალი წლის მანძილზე დაახლოებული იყო ვასილ მჟავანაძესთან, ფრინავდნენ ერთად, ნადირობდნენ ერთად, ერთობოდნენ ერთად!..

ჰოდა, ამ პოეტს, ცა რომ ნიშნავს და ერი რომ ზრდის, ერთხელ მაინც, თუნდაც ნანადირევის მირთმევისას, შენუხებულს რომ ეთქვა, საქართველო იქცევაო, არა მგონია, ვასილ მჟავანაძეს ეს გახარებოდა და არ ეკითხა მისთვის, მერედა, რით ვუშველოთო.

მჟავანაძე, მართალია, გატალახებული ბურთით თამაშს არავის უშლიდა, და მაინც, ის არცთუ ისეთი ობროდი იყო, როგორაც გვესახებოდა. ერთხელ მას კერძო მოხსენებითი ბარათი წარუდგინეს საქართველოს ეკონომიკის ჩამორჩენილობის თაობაზე, გზებიც დაუსახეს მის აღმოსაფხვრელად: ეს აშენდეს, ის აშენდესო...

ამაზე მჟავანაძემ უპასუხა: კი, ბატონო, ავაშენოთ ესეც და ისიც, მაგრამ მათ ასაშენებლად, ჩვენი რომ არ გვყოფნის, ხომ უცხო ხალხი უნდა ჩამოვიყვანოთ, რომელიც მერე უკან აღარ მიდისო...

მე ეს მიაბზო თვით ამ ბარათის ავტორმა, დიდად სპეტაკმა ადამიანმა, რომელსაც ვიცნობ იმდენად არა როგორც ეკონომისტს, რამდენადაც ერთ დროს კულტურის დარგში უნარიან, პრინციპულ ხელმძღვანელს... მას, ცხადია, ამ ამბით უნდა დავერწმუნებინე მჟავანაძის სიჩერჩეტეში, პირიქით კი მოხდა: კონკრეტულად ამ შემთხვევაში მე მჟავანაძის გამჭრიახობა და გონიერება უფრო ვინამე.

მეორეც... ოციან წლებში თბილისში თურქული თეატრი არსებობდა, «**ТУРЕЦКИЙ**» კი არა, — «**ТЮРКСКИЙ**...»

(სასხვათაშორისო ცნობისათვის: ეს სტალინმა ურჩია აზერბაიჯანელებს «**ТЮРКСКИЙ ЯЗЫК, ТЮРКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА!**»-ს სანაცვლოდ აზერბაიჯანული ენოდებიანთ და ეხმარათ).

ჰოდა, ეს ჯერ კიდევ „თურქული“ თეატრი, ისე, როგორც სომხური, შეკედლებული იყო „ნაციონალისტი“ ქართველების რუსთაველის თეატრში: პარასკეობით მართავდა ხოლმე წარმოდგენებს (სომხები — ოთხშაბათობით); იმ დროს ამ თეატრში არტისტობდა ერთი ისფანჰანლი... ცოტა ხანიც და, ეს არტისტი გარეყისორდა, მერე გამთავარეყისორდა კიდევ, მაგრამ თეატრი თავისთავად ჩაკვდა; თუ დაითვლიდნით, სცენაზე უფრო მეტი მოთამაშე იყო, ვიდრე დარბაზში მაყურებელი...

ჰოდა, ისფანჰანლიმ, უკვე რესპუბლიკის სახალხო არტისტმა, პროფესია შეიცვალა: გოგილოს აბანოში დაიწყო მუშაობა, ჯერ უბრალო მექისედ, მერე მთავარ მექისედ და, ალბათ, რესპუბლიკის სახალხო მექისეობასაც მიაღწევდა, მაგრამ... ვაი რომ, ასეთი ნოდება ჩვენში ჯერ კიდევ არ არსებობს!..

წლებთან ერთად ისფანჰანლი მოტყდა, მკლავებში ძალა გამოეღია და მუხლებშიც კვნიტმა მარილმა დაუნყო ხრამხარუში, არადა, მექისეს ძალა უნდა, თუ არსენ მეკოკიშვილისა არა, ლევან თედიაშვილისა მაინც...

ჰოდა, გაახსენდა თავისი რეჟისორული წარსული, „დიდის“ ნაცვლად რუსულ კალკს რომ ვხმარობთ ხოლმე უადგილოდ, — „მაღალი“ ტიტულიც და... დაჯდა კაცი წერადა და... დაგზავნა მოსკოვში განცხადებები, მარტო ხუთამდე „პრაშენია“ — ულტიმატუმი კულტურის მინისტრ ფურცევასთან აფრინა: საქართველოს ამა და ამ რაიონებში სულ პირწმინდად აზერბაიჯანული მოსახლეობაა, ამა და ამ რაიონებში კი აზერბაიჯანელები სჭარბობენ, ამიტომ და იმიტომ მოვითხოვთ თბილისში აზერბაიჯანული თეატრი გაგვიხსნანო...

მუავანაძე არ დაფრთხა, არ შეშინდა და... არც გახსნა: ნეტავი სომხური თეატრიც არ გვანვეს მძიმე ტვირთადო... თანაც იმ ხანებში ვასილს საინგილო მოენახულებინა და იქიდან ნამდვილად გულშემოყრილი დაბრუნებულიყო: გვათათრებენ, და მერე როგორ მოურიდებლად და ურცხვადო (ინგილოების აზერბაიჯანულ ყაიდაზე „მოქცევა-მორჯულება“ — კვლავ მოურიდებლად და ურცხვად! — დღესაც გრძელდება)...

კი, მაგრამ, შე მამაცხოვნებულო, პოლიტიკურს ნევროზის კანდიდატი ხარ, შენს სამმეტრიან სურათებს პირველ მაისს და შვიდ ნოემბერს კურილის კუნძულებზეც კი აფენენ და... საინგილო თურქეთში ან ირანში ხომ არ მდებარეობს, რომ ვერ მისწვდე?.. და თუ ვითომ საზღვარს იქით არ გინდა ხელი გადააწოდო, შენც მათებურად მოექეცი „მათებს“, — საქართველოს მიწა-წყალზე დალხინებით რომ ცხოვრობენ და სადღეგრძელოს კი შაჰ-აბასისას სვამენ!

(შიგ შუა ქართლშიც კი, ჩვენი სულელური სტუმარ-მასპინძლობის წყალობით, ორი თუ სამი აზერბაიჯანული სოფელია ჩაჩრილი; არ ვიცი, ჩვენ მათ ცალკე სკოლა უკვე გავუხსენით თუ აწი უნდა გავუხსნათ...).

...მაგრამ მეტი რა უნდა მოსთხოვო მარტო „დინამო-დინამოს“ მძახებელ „პატრიოტებს“, როცა ჩვენც კი, ერის რჩეულად მიჩნეულებს, ჩვენი მუცლის, ჩვენი სახლის, ჩვენი კარიერის მეტი არაფერი გვახსოვს!

გულრიფშის რაონის სოფელ წებელდაში ერევნიდანაც კი სპეციალურად ჩამოდიან „მოსამსახურებლად“ სამუსიკო ანსამბლები, ჩვენს ფილარმონიას კი ერთხელ მაინც თუ შეუხედავს იქ, ანდა სხვა მსგავს „მიუვალ“ ადგილებში?! სილვა კაპუტიკიანი თითქმის ყოველწლიურად დადის, ვაზგენ ბრძენის შემუშავებული მარშრუტით, მესხეთ-ჯავახეთში თანამემამულეების გასამხნეველად და წასაქეზებლად — კიდევ მეტად გამრავლდითო; არც შავი ზღვის სანაპიროს ტოვებს ობლად; გასცქერის, ალბათ, ზღვას, ზღვისპირელ 80 ათას სომეხთან ერთად და, მსგავსად ნათბილისელი, ამჟამად მოსკოველი „პარტნოი“ მნაცაკანიანივით ბალღამიანი ოხვრით აღმოთქვამს:

— Почему у грузин должно быть пароходство, а у нас нет?

დიდ „პატრიოტულ ყურადღებას“ რომ ვიჩენდით, სწორედ ამიტომაც ჩვენს გვერდზე მდებარე პლასტუნკის ქართული სკოლა დაიხურა, სულს დაფავს კახის ქართული სკოლაც, მიშველებას საჭიროებს ქალაქ ორჯონიკიძის ქართული საშუალო სკოლაც... ვითომ მივეშველებით?! საერთოდ, ქართველ მწერლებს, ქართველ კომპოზიტორებს ეს სკოლა ოდესმე გვინახავს? ორჯონიკიძის ქართველი მოსახლეობისათვის ერთხელ მაინც თვალეში შეგვიხედავს?

სილვა კაპუტიკიანს ხომ არ დავავალოთ ეს საპატიო მისია?!

დაბერებით კი დავბერდით, მაგრამ ნუთუ სულ მთლად დავჩაჩანაკდით, ა?

დიახ, ჩვენ ნაციონალისტები ვართ... თუკი ეს ეხება ჩვენს საკუთარ ბუხარს, ჩვენს ლამაზ თავსა და ლამაზ ცოლს და ულამაზეს შვილს, ძეს ან ასულს!..

აკაკი.

ბევრ ჩვენგანს, ენით პატრიოტებს, „საქართველო“ და „გამრავლება“ პირზე გვაკერია, საქმით კი ისე ვიქცევით, როგორც უცხო, გადამთიელი ხალხის შვილები.

ყველა ჩვენ — ერთ და ორშვილიანებს — საქართველოს მომავლისა და შთამომავლობის წინაშე დიდი დანაშაული მიგვიძღვის; როცა ახალგაზრდებს მოვუწოდებთ, გამრავლდით-თქო, და ისინი კი, თუმცა უკვე გაცვეთილი, მაგრამ მაინც კანონიერი კითხვით შეგვეპასუხებიან, თქვენ კი, ბატონო, რამდენი გყავთო, ყველამ ჩვენ, მთავრობის თავმჯდომარით დანყებული და სარქლით დამთავრებული, უყოყმანოდ თავზე ნაცარი უნდა დავიყაროთ და გულწრფელად გამოვუტყდეთ, ჩვენ ჭკუამოკლენი ვიყავით და მივქარეთ, ახლა მაინც ნუ გაიმეორებთ ჩვენს საბედისწერო შეცდომას, თორემ ასე ძახილ-ძახილ, „შენ კი რამდენი გყავს, შენ კი რამდენი გყავს“, — ფესვის ნასახიც აღარ დარჩება ჩვენი-თქო...

თვით დიდად პატივცემულ ედუარდ შევარდნაძესაც კი, ქვეყნისა და ხალხის თვალში, მხოლოდ სიყვარული მოემატება, თუკი თავის მრავალნაირ საქმიანობაში, ჩაისა და ვაზის გამეჩხერიანების გულისწუხილში, ქართველი ხალხის ასე უღვთოთ გამეჩხერიანებაც შეაწუხებს... რაიკომის მდივნებთან ხორცის დამზადების გეგმის შესრულებაზე საუბარს რომ მოათავებს, ესეც ჰკითხოს მათ, — როგორაა აწ გასაჩენი ჩაის მკრეფავების, მევენახეების, მეცხოველეების, „რიჩარდების“ „დამზადების“ საქმე-თქო...

დროდადრო, მინდვრად თუ კაბინეტში, სოფლად თუ ქალაქად, მომსვლელს, მთხოვნელს, უბრალოსა და ბრალიანს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეეკითხოს შვილიანობის თაობაზე, თან დასძინოს: სამწუხაროდ, თავის დროზე მე დიდი შეცდომა მომივიდა, — ვერ ნავბაძე კარგ საქმეში ვერც ჩემს მშობლებს, ვერც ჩემს უფროს ძმას და მხოლოდ ორით შემოვიფარგლე... ახლა ამას დიდად ვწუხვარ და ასეთ სანუხარს თქვენ მაინც ნუ გაიჩენთ მომავალში-თქო.

ამას აკეთებდა გენერალი დე გოლიც, ორმოცმილიონიანი ხალხის მეთაური, რომელმაც თავის „ძიძობის“ დროს ფრანგები თითქმის 50 მილიონამდე გაზარდა. შემეძლო დე გოლზე არა ნაკლები სხვა სახელმწიფო მოღვაწეებიც დამესახელებინა, მაგრამ ვერიდები, ვაითუ რალაც საშეურაცხემყოფოდ მიიღონ; ისინი ჩვენი წყობილების არც თუ დიდი მოტრფიალენი იყვნენ.

მე ცოტა ზევით უკვე მოგახსენეთ, ძნელია ჭრელი რესპუბლიკის მამობა-მეთქი, მაგრამ ჩვენ ხომ — დღემდე გამოსული ყველა საბჭოთა ენციკლოპედიის მიხედვით, — ჯერჯერობით მაინც, რესპუბლიკის „ძირითად მოსახლეობად“ ვითვლებით, მაშასადამე, მეტი ყვირილის უფლებაც გვაქვს, მაგრამ ჩვენ მაინც ნუ ვიყვირებთ, — ნურც დადგენილებით, ნურც პრესით, ნურც ტელევიზიით, ნურც სოციოლოგიური კვლევა-ძიებით და ნურც სპეციალური კომისიებით, — ათეული წლების პრაქტიკამ ნუთუ აღარ დაგვარწმუნა, რომ ამ ჩვენს ეროვნულ სატკივარ ნომერ პირველს ასეთი ღონისძიებანი ვერ კურნავენ, მათ არავითარი სარგებლობა არ მოაქვთ...

ჩვენ მხოლოდ ჩვენი დროის... ცოტნე დადიანი თუ გვიშველის!

ვინ იცის, ედუარდ შევარდნაძემ ეგებ გასწიოს ცოტნე დადიანობა, ა?! თუნდაც ცოტათი, იმდენად ცოტათი მაინც, რომ არც ჩვენს „ჰეროიკულ“ ხანას ჩრდილს მი-

აყენებს, არც პარტიის შამფურს დასწვავს და არც მის მშობელ ხალხს სხვებისთვის გემრიელად ჩასახრამუნებელ სამწვადედ გახდის!..

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ერთმანეთისაგან, ზოგჯერ, საკმაოდ განსხვავებული კანონები იურიდიულ ძალაში; ეს იმისდა მიხედვით, თუ რომელ შტატში მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებითი კულტურა რა დონეზე დგას; 1925 წელს ტენესის შტატში სასჯელი დაადეს ბიოლოგიის მასწავლებელს მხოლოდ იმისთვის, რომ მონაფეებს უთხრა, ადამიანი მაიმუნისაგან წარმოიშვაო... დანარჩენ შტატებში კი ასეთი მკრეხელობისათვის არც მასწავლებლებს სჯიან და არც მათებურ მღვდელმთავარს. ჩვენ კი, სხვადასხვა რესპუბლიკებს, ვითომდაც საკუთარი სისხლის სამართლის კოდექსები გვაქვს, მაგრამ ფაქტიურად ისინი ერთმანეთის ასლებია. არადა, საბჭოთა ხალხებს, ისე, როგორც, საერთოდ, მსოფლიოში ყველა ხალხს, თავ-თავისი სატიკივარი აქვთ. ყველაზე მეტი სატიკივარი ქართველებსა გვაქვს, თანაც სპეციფიკური, ქართველური...

ჩვენი ხალხის განსაკურნავ-მოსარჯულებლად, არა მარტო გამრავლების მხრივ, ცხოვრების სხვა სფეროებში, რომლებზედაც ადრე ვლაპარაკობდი, განსაკუთრებული, — დროებით მაინც! — საგანგებო ზომების მიღებაა საჭირო! ამ ზომებმა ერთგვარი კანონის იერი თუ არ მიიღეს, ფასიც არ ექნება. მაგრამ რაკი ამ კანონებს მხოლოდ ადგილობრივი მნიშვნელობა, მხოლოდ ჩვენი ეროვნული სატიკივრის მოსაშუშებელი, ვინრო ხასიათი ექნება, — ასეთი „სეპარატიზმი“ მოსკოვს, შეიძლება, არც ეჭაშნიკოს... მაგრამ ჩვენი ცოტნე რის ცოტნე იქნება, თუკი... თუკი ვასილ მჭავანაძე ჩაუვარდა მუხლებში ნიკიტა ხრუშჩოვს, ნუ გადაგვასახლებო...

სხვათა შორის ეს ამბავი, თურმე, არცთუ სულ მონაჭორია: ასეთი რამ ხრუშჩოვმა სიმთვრალეში მართლაც წამოაყრანტალა, და როცა ვასილი, „ცოდვების“ გამოსასყიდად „ფეხშიშველი“ „კანოსას“ ჩავიდა და საქართველოს პირველი მფარველის, წმინდა ნინოს სეხნიამ, ნინა პეტროვნამ გაიგო რაშიც იყო საქმე, ერთი მსუბუქი წონის ბოქსიორის სილა სტკლიცა თურმე თავის, უკვე გამოფხიზლებულ თანამეუფეს...

...ჰოდა, ნურც ჩვენი პატარა ქვეყნის წინამძღვარი დაიშურებს კრემლის წინაშე ხვეწნა-ვედრების სიტყვებს ქართველი ხალხის ხმელეთზე თავისი ნებით გამორიყული ვეშაპივით, უგუნური თვითმკვლელობის თავიდან ასაცილებლად; ბოლოს და ბოლოს, კრემლშიც ხომ ცოცხალი ადამიანები სხედან, რომელთათვისაც არაფერი ადამიანური უცხო არ უნდა იყოს და, მათ შორის, ალბათ, არც...

ჰოდა, თავის მომხიბლავ ღიმისს გურული იუმორითაც თუ შეაზავებს და...

«Как мне известно, чай требует колониальному труду, и мне бы не хотелось, чтобы такая прекрасная нация, как грузины, перерождалась».

ასე შეგვაფასა და გადასავარებლად ასე არ გაიმეტა ჩვენი ხალხი ნიკოლოზ მერემაც კი, — როცა ტახტზე ჯერ კიდევ მტკიცედ იჯდა, 1909 წელს (ორიგინალი დაცულია სვერდლოვსკის (ყოფ. ეკატერინბურგის) ცენტრალურ არქივში).

ჰოდა, ნუთუ ახლა, ძმობის ხანაში, ჩვენი უფროსი ძმა, თავის უჭკუო, მაგრამ ლამაზ და ნიჭიერ უმცროს ძმას სააგონიოდ გაიმეტებს?!

არ უნდა გაგვიმეტოს თუნდაც იმიტომ, რომ, რაც უნდა იყოს, ჩვენც მათსავით მართლმადიდებელი, ძველთაძველი ქრისტიანები ვართ (ახლა, ჩვენს საზღვრებს

იქით, ისლამს ვუწევთ მფარველობას და ჩვენ კი, ქრისტიანებმა, კაცობრიობის წინაშე, ასეთი რა დავაშავეთ?!). არ უნდა გაგვიმეტოს აგრეთვე თუნდ იმიტომაც, რომ, თუკი ახლა რუსეთი მთელ მსოფლიოს აზანზარებს, ამაში „პეტერე“ წვლილი მაინც, ერთ დიდ ქართველსაც მიუძღვის!

თავის დროზე ქრისტიანული საქართველო ერთმორწმუნე რუსეთს უფრო იმის გამო შეუერთდა, რომ გარეშე მტრებისგან ფიზიკურად არ ამოწყვეტილიყო.

და ეს მაშინ, თუ ირგვლივ მიიხედ-მოიხედავდით, სწორი ნაბიჯი იყო. მე-19 საუკუნის დასაწყისს მისუსტებული, ჯანდონისაგან დაცლილი საქართველო დაახლოებით 700 000 სულს ითვლიდა, მერე და მერე კი მკვეთრად იმატა. რუსეთთან შეერთება თუნდაც ამითაც იყო გამართლებული.

ჩაის კი... ზემო იმერეთში, რაჭა-ლეჩხუმში, აღმოსავლეთ საქართველოში ჩაი არ მოჰყავთ, მაგრამ... ამ არემარეშიც უჩაიოდაც თითქმის გადაგვარდით!

ამბობენ, ჩაის მკრეფავ ქალებს მშობიარობის უნარი უსუსტდებათო. რა თქმა უნდა, აქ ჩემი დილექტანტური აზრი ვერ გამოდგება, ისე კი, მე მაინც მგონია, უბედურება უფრო ის არის, რომ ჩაიმ სიმდიდრე მოიტანა, სიმდიდრისგან გაღორების შემაფერხებელი ნამალი კი მრავალშვილიანობაა, აკი, როგორც ჩვენი ბოლო-დროინდელი ცხოვრება გვარწმუნებს, სიმდიდრე ქართველი ხალხისთვის, ნამხედურობის ნიადაგზე, შვილიერობის შემამცირებელიცაა და, საერთოდ, სულიერად გადამგვარებელიც!

მაგრამ, როგორც წინათაც აღვნიშნე, ჯერ კიდევ შეიძლება ერს ეშველოს, ჩვენი „გადმოგვარება“ კიდევ მოსახერხებელია, თუკი ჩვენი დროის ცოტნე დადიანი...

თუკი ჩვენი დროის ცოტნე დადიანი!.. (ამის ირგვლივ — წინა გვერდებზე).

შენც მიდიხარ, მეც მივდივარ,
გეთხოვები, საქართველო!
შენც ჭკნები და მეცა ვჭკნები
როგორც ზამთრის პირად მდელი.
...შენს დაქცევა და დამხობას
ასი წელი შემოჰყურებს.
შენ წახვალ და სხვა შემოვა,
შენს ნადგომზე ისადგურებს.

რაკი თავი გადადებული მაქვს, აკაკის ამ სტრიქონებისათვის შემედლო კვერიც დამეკრა და ტაშიც დამეკრა, მაგრამ ვერ ვიმრუდებ: ჩვენს დაქცევას და დამხობას არც ელოდება და არც შეჰყურებს ჩვენი დროის რუსი ხალხი, შეიძლება ეს მისთვის სულერთიც იყო („თვით უპატრონეთ თავის თავს, ნუ იმედოვნებთ სხვებზედა“), მაგრამ საამისოდ რომ ის რაიმე ზომებს მიმართავდეს, — ამის გულში ეჭვის გავლენაც კი უაზრო ცილისნამება იქნებოდა; ჩვენს გაქრობას, რათა ჩვენს „ნადგომზე ისადგურონ“, მხოლოდ ისევე ჩვენივე მეზობლები, ჩვენი „ძმადნაფიცი“ სომხები, აფხაზები, აზერბაიჯანელები, ოსები, ქურთები არიან მიდარაჯებულნი...

„სადა განსუენებაი არს, მუნ არს მტერისა იგი საყოფელი, სადა შუეზაი და განცხრომაი არს, მუნ ნაყოფი სულისაი არა ყუავის“.

საღვთო წერილიდან.

იმდენ ჩემთვის (კარგი იქნებოდა, თუ თქვენთვისაც) საჭირობოროტო საკითხს შევეხე (თქვენი აზრით კი, ალბათ, მივედ-მოვედე), რომ ძალზე, ძალზე გრძელი ეპისტოლე გამომივიდა, მაგრამ თუ აქამდე უკვე ჩაიკითხეთ, შემოძლია გაგახაროთ: მე უკვე ვამთავრებ, მაგრამ... კიდევ ერთი რაღაც მინდა გიამბოთ, რომელიც არცთუ ხელოვნური გულივით იქნება ჩადგმული ჩვენი ერის ასე დაავადებულ ორგანიზმში...

ახალი კონსტიტუციის პროექტის განხილვასთან დაკავშირებით, „იზვესტიაში“ მცირე მოცულობის ასეთი გამოხმაურებაც დაიბეჭდა: ვინმე პროხოროვი...

ბოდიში, ამხანაგი პროხოროვი მოითხოვდა, რაკი საბჭოთა სახელმწიფო ასეთი მძლავრი გახდა, უკვე მომნიფდა დრო, რომ მამაკაცების საპენსიო ასაკი ხუთი წლით აქეთ გადმოინიოს, ესე იგი პენსია ენიშნებოდეთ მათ 65 წლის ასაკში, ქალებს კი სამოცისაში, და ეს კანონად იქნას შეტანილი ახალ კონსტიტუციაშიო.

აბა ვინ იტყვის, რომ ამ აზრს რაიმე დაენუნება საბჭოთა პატრიოტიზმის თვალსაზრისით! ჰოდა, მეც დაუოკებელი სურვილი აღმეძრა ჩემი თვალებით მეხილა ამხანაგი პროხოროვი და მისი პატრიოტული ხელი ჩამოსართმევად ჩემს ორივე ხელში მომექცია გულწრფელი აღტაცებისა და მადლობის ნიშნად...

მოსკოვში სამასამდე პროხოროვია, და მეც ნელ-ნელა, სვენებ-სვენებით, თითქოს მყინვარწვერზე ავდიოდი, კითხვა-კითხვით მაინც მივაგენი ამ მგზნებარე ამხანაგს: მოკლედ რომ გითხრათ, თავად 68 წლისა აღმოჩნდა, ცოლი მისი კი — 62-ის! ორივენი პენსიებს უკვე კარგა ხანია ლებულობენ, ასე რომ, მათი საქმიანი, პატრიოტული წინადადება კიდევ გასულიყო, ამით ისინი სახიფათო ზონაში არ მოჰყვებოდნენ, პრაქტიკულად სრულებით არაფერს აგებდნენ, ისეც და ასეც, ძველად რომ იტყოდნენ, თავნზე რჩებოდნენ (თავნი, — ჩვენს ყველაფრით გახურებული ვაჭრობის დროსაც კი ეს, მარგალიტით, „კომერციული“ სიტყვა, მაინც იკარგება...) ჰოდა, იმ ამხანაგ პროხოროვისა არ იყოს... მაგრამ ამაზე ცოტა ქვემოთ.

არ მინდა ისე იფიქროთ, თითქოს ამ „ღია წიგნით“ მე დავაპირე თქვენთვის გონება გამეხსნა და თვალეი ამეხილა. ამ ბარათში წამოჭრილი საკითხები, თუ ყველა არა, ბევრი მაინც, ეჭვი არ მეპარება, თქვენც იმნაირადვე განუხებთ, როგორც მე, და, შესაძლოა, უფრო მეტადაც; თქვენც უთუოდ გული შეგტკივთ იმ სანუკვარი სამშობლოსათვის, რომელიც ჩვენი უჭკუობის, ჩვენი სადღესო ეგოიზმის, მხოლოდ სიტყვიერი, წყალ-წყალა, პასიური პატრიოტიზმის წყალობით, ჩვენივე თვალწინ, ჩვენივე სიცოცხლეში ხელიდან გვეცლება... ახლა ბევრ ფაშვიან და ბევრ უფაშვო „დიდ ქართველსაც“ შეხვდებით, რომლებსთვისაც... „საქართველო და სვეტიცხოველი რას მედარდება, დამისხი, დამალევიწე!..“

და ჩვენ ხომ ამ გადაგვარებულთ, ჭაობის ბაყაყებს არ უნდა ვემგვანოთ, თქვენც ხომ გნადიათ, დიდი, დიდი ხნის შემდეგაც ქართული სიტყვა წკრიალებდეს საქართველოში საყოველთაოდ, და არა მხოლოდ უცხო ხალხების მეცნიერ-ლინგვისტებისათვის, თქვენც ხომ გინდათ, რომ თქვენს ლექსებს, რომანებს, თარგმანებს და

გამოკვლევებს, მუსიკას მაშინაც ჰყავდეს მკითხველი და მსმენელი!..

მე ამ წიგნით ვცადე თქვენთვის, დიდი შემოქმედებითი და დიდი თანამდებობით დატვირთულთათვის, უბრალოდ, ცოტათი მაინც, ჩემი ბლაგვი წაღღ-კალმით ვინრო გზა-შამბნარი გამეკაფა, რომელიც თქვენ, თუკი თავს გამოიღებთ, შეგიძლიათ სანი-მუშო გზატკეცილად გადააქციოთ, — თუკი თავს გამოიღებთ, თუკი თავს გამ-ოიღებთ!..

მე შემეძლო კონკრეტულად, რამდენიმე გვერდზე ჩამომენერა, რა და რა მასალაც არის საჭირო ამ გზატკეცილისათვის, მაგრამ მოვერიდე, — მასწავლებელ-მენტორის როლი ჩემი ამპლუა არ არის; თქვენგან სამი იუმორისტია, ერთი — აშკარა, მწერ-ლობაშიც, ორიც — შენიღბული, მოცინიკოსო იუმორისტი, სიცილის კერძად არ გად-მოგიგდეთ ჩემი თავი... და თუ გადავცდებოდი და დავწერდი, ასე დავინწყებდი:

ახლა, ერის ამ განსაცდელის ჟამს, თავიდათავია...

მეტველიანიობა ქალაქად, მრავალშვილიანიობა სოფლად, — ეს უნდა იყოს, ეს უნდა გახდეს კაიქალობის, ერისქალობის და ერისკაცობის საზომი!

მამულიშვილობის საზომად სხვა არაფერი არ უნდა ითვ-ლებოდეს!

რადგან ახლა, გაქრობის ქარი კარგა ხანია გვიბერავს, რომელიც ხვალ თუ ზეგ ქარიშხალში გადაიზრდება, — ამისაგან ვერავითარი ახალი „ვეფხისტყაოსანიც“ კი, ვერავითარი „აბესალომიც“ ჩვენ მშველელად ვერ გამოდგება. თუკი პირველს, პარალელურად, მეორეც მოჰყვება, ვინ იტყვის ამაზე უარს, ის, პირიქით, ასგზის სათაყვანო მამულიშვილი იქნება!..

...„მაგრამ ამ დალოცვილ საქართველოში არ შეიძლება არ იყოს ცოტნეც“, — მე-ორედ მომყავს ეს ორი მანუგეშებელი ოქრო სტრიქონი, რადგან ოქრო ადამიანებს, რომლებიც მართლაც აქა-იქ კიდევ შემოგვენახნენ, სწორედაც რომ ასეთ ერისკაცებს ცოტნე უნდა ერქვათ და ასეთ ერისქალებს კი... სამწუხაროდ, არ ვიცი და არც ეს ვიცი, ისტორიას მაინც თუ ახსოვს ცხრა ძმა ხერხეულიძეების დედის სახელი...

მე მრავალშვილიან ქართველ ქალებზე მოგახსენებთ. დიახ, სამშობლოს სიყვარუ-ლი ჩვენს „დალოცვილ საქართველოში“, როგორც ივნისის მინურულს მოგვიანებული ფარფატა ციციანათელა, კიდევ კიაფობს! ცოტანი არიან, მაგრამ ჩვენს დიდ იმედად, ჩვენს სანუკველ ნუგეშად ჯერ კიდევ გვყვანან სამაგალითო, თავდადებული, ხელ-მარჯვე მრავალშვილიანი ქართველი დედები!..

მე ქარაგმულად უკვე აგინერეთ, როგორ გადაშენდა, როგორც მუსიკოსები, ერთი ქართველი „ბახის“ გვარი, მხოლოდ იმიტომ, რომ ყოველმხრივ, ალბათ, იოჰან შტრაუსზე უფრო უზრუნველყოფილებმა, თავი მაინც არ შეინუხეს ორი ქალიშვილის მეტით, დეუშა და კარლო ლომიძეებმა კი, ქართლის სოფელ ფცადან, ზედიზედ... 12 გოგონა გააჩინეს და თავიანთი მამულიშვილური მოღვაწეობა მეცამეტეთი — ბიჭით დაავიროგვინეს!..

ქალაქად, სოხუმში მცხოვრები ნათელა შელეგია, უფრო გაჭირვებული, ვიდრე დალხინებული ექთანი, ათ შვილს უზრდის აფხაზეთიდან ერთიან, მთლიან საქარ-თველოს (სწავლობენ ქართულ სკოლაში): „ჩემი მანქანა, ჩემი დუბლიონ-კა“ ჩემი ბავშვებია, სხვა სიმდიდრე მე არ მინდაო“, —

ასე რომ ემსჯელა ან განსვენებულ, სამსახლიან და, საერთოდ, უამრავქონებიან ერთ აკადემიკოსს, მაშინ აღარ დასჭირდებოდა ეშვილა... შვილიშვილი, მერე, ბაბუა-მამობილის სიკვდილის შემდეგ იმ გაშვილებულ ბავშვს საკუთარი მამა, ნოტარიული გაფორმებით, „აპეკუნად“ რომ დაუდგა და სოცუზრუნველყოფის სამინისტროსაგან ცოცხალმა მამამ „მამა-ბაბუის“ პერსონალური პენსია, რომ გამოითხოვა, სიმამრზე გაშვილებული ღვიძლი შვილის აღსაზრდელად და გზაზე დასაყენებლად...

და ეს „ცხოვრების სწორ გზაზე დამყენებელი“ ავლაბრელი ყომარბაზი ანდა საადრეო ტარხუნით მოვაჭრე ვინმე როდია, — „ხილთმცოდნეობის“ მსახურია იმ 25 ათას მეცნიერთაგან, რომელთა რიცხოვნებაც ასე რომ გვეამაყება ხოლმე (ადრე „დაგიმალეთ“, ახლა გამოგიტყდებით: ეს თქვა ნიკო მარმა, „როგორ, მეცნიერმა კაცმა ის იკითხოს ჯამაგირს რამდენს მივიღებო?! მამინ ის რალა მეცნიერია?!“).

...საქართველოს ჰყავს მრავალშვილიანი „რეკორდსმენიც“: ეს ჩვიდმეტშვილიანი ლოლა და რამინ ზარანდიებია!

სენაკელ, უფრო ზუსტად, ხორშელ შურა და ვარდენ ჭითავებს ჰყავთ 15 შვილი — თორმეტი ვაჟი და სამი ქალიშვილი! საერთოდ, ბარაქალა და დიდება მეგრელ ქალებს, მათ საქართველოს ყველა კუთხე, მგონი აჭარაც, ჩამოიტოვეს! თბილისშიც კი, ლოტკინის მთაზე მცხოვრებ ზეინაბ ცომია-გელაძეს რვა შვილი ჰყავს!..

მერედა, ჩვენ, ერთშვილიანები და ორშვილიანები, „ქართველთა მზეო, იბრწყინე მარად“-ის მომღერლები, ვაფასებთ კი მათ?! და თუ ვაფასებთ, რით გამოიხატება ჩვენი ეს დაფასება? ვილაც ბუჩაიძე, უჯმაჯურიძე და ჯიჭონაია კი არა, — ჩვენი ქვეყნის ვარსკვლავებდამშვენებულები — აბაშიძეებ-დუმბაძეებ-ნონეშვილები როდისმე ერთი სტრიქონით მაინც თუ შეეხმიანენ მათ, ანდა რაიმე სამახსოვრო საჩუქარი თუ გაუგზავნეს, თუნდაც თავიანთი ავტორისეული თხზულებანი, მათი პატრიოტული შესაქები სიტყვების თანდართვით?!

მერედა, ეს არის ჩვენი „მარად საფიცარი“ სამშობლოს სიყვარული?! როგორღა იბრწყინოს „მარად და მარად“ ქართველთა მზემ? — მზე კი იბრწყინებს, ოღონდ... ვაითუ მზე მარტო ჩვენთვის ჩაესვენოს!

ეს არა მარტო მწერლებზე ითქმის, ამ შემთხვევაში — ყველა ინტელიგენტზე, სულ ერთია ის კომპოზიტორი იქნება, მეცნიერი თუ ხელოვანი...

უცხოეთის რომელიმე ქვეყანაში ჩვიდმეტშვილიანი ოჯახი რომ გამოჩენილიყო, — მე არ ვგულისხმობ ჩინეთს, ინდოეთს, ბრაზილიას, — იქ მრავალშვილიანობა ისეთივე ბუნებრივი, ჩვეულებრივი მოვლენაა, როგორადაც ჩვენში „აინცვანქინდერ“, — საჩუქრებით და ათანაირი ყურადღებით აავსებდნენ, ჩვენ კი... ვითომდა აქ არაფერი! მარტო საგაზეთო წერილით და ფოტოსურათით უნდა ვაგრძნობინოთ მათ, რომ ისინი მთელი ერისათვის ხელით სატარებელი ადამიანები, ერის ბურჯნი არიან?!

დიახ, ნამდვილი ერისკაცები ისინი არიან, — საქმით ერისკაცები, და არა ისინი, ვინც ერისკაცების სახელს ჩაბლაუჭებინ და ის ერთგვარ შემოსავლის წყაროდაც გადაუქცევიათ.

ამ პირად, არა პრესაში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილ წერილ-ბარათში მაინც, თავს ისე ნუ მოვიჩვენებთ, თითქოს არ ვიცოდეთ, როგორ ვირჩევთ დეპუტატებს... მმ... ვირჩევთ ხალხის საუკეთესო შვილებს! მართალია, ზოგჯერ, ამ საუკეთესო შვილებში, ზოგიერთი „აქტრისა“ რაღაც 4 წლის გასვლასაც არ ელოდება, ისე ნაჩქარევად მოგვჭრის ხოლმე თავს ამომრჩევლებს, მაგრამ, პრინციპში, მაინც...

კი, მაგრამ, ამ საუკეთესო შვილებში, ამ ორმოცი წლის მანძილზე, მრავალშვილიან დედეებში, ნუთუ ერთხელ მაინც ერთი ღირსეული ქალიც არ გამოინახა სადეპუტატოდ?! ეგებ ვფიქრობთ, რომ მრავალშვილიანი დედა დეპუტატობის ტვირთს ვერ ზიდავს? ჯერ ერთი, ჩვენში ასეთი რა მიძიმეა დეპუტატობის ეს ტვირთი, და თუ ასე მიძიმეა, დავებმაროთ, ხელი შევუწყოთ, მეორეც, — რამდენიმე ნაცნობ ნადეპუტატარს გამოვკითხე და მითხრეს, ზოგიერთ მათგანთან, მთელი დეპუტატობის მანძილზე, ათი მთხოვნელ-ამომრჩეველი, აჰა, ძლივს თუ მისულა...

ათი მთხოვნელი კი დღეში ათჯერ და მეტჯერაც მიდის თავის დედა — „დეპუტატთან“, და ეს „დეპუტატი“ ზოგს აპურებს, ზოგს აძინებს, ძროხასაც წველის, „ჰაუ-ჰაუთი“ ქორსაც იგერიებს, ჩაისაც კრეფს, ქმარსაც ემსახურება და... ასეთი მართლა „მათე-მაია ყაჩაღები“ დააუშნობენ განა ჩვენს პარლამენტს?!

ერთი ღირსება მაქვს... თუმცა ჩვენი დროისათვის ეს აღარაფერი ღირსებაა, —
ორპირი არა ვარ, არც ტყუილს ვიტყვი, სულ არაფერს ვიტყვი, მაგრამ ტყუილს არ
ვიტყვი: ლამარა ჭყონიას ნიჭისა და კაიქალობის დიდი პატივისმცემელი ვარ, სადეპუ-
ტატოდ მართლაც ღირსეული ქალია და, მედგა ჯაფარიძის არ იყოს, ეჭვი არ მეპარე-
ბა, ამომრჩევლებს არ შეგვარცხვენს, მაგრამ იმავე ოპერის თეატრში მუშაობს თამარ
გურგენიძე, ლოლიტა ტორესივით ხუთი შვილის დედა და კარგი მომღერალი... პუმ-
კინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ლექციებს კითხულობს ფილოლოგიის
მეცნიერებათა კანდიდატი გურჯა კვარაცხელია, ესეც ხუთი შვილის დედაა... არც ერთს
არ ვიციან პირადად და არ იფიქროთ, რომელიმე ამათგანს „პროტექციას“ ვუნწევდე,
— ისინი თავისი შვილიანობით, თავისდაუნებურად, თვითონვე იქებენ თავს!

ჰოდა, კარგი იქნება, როცა მსახიობთა და მეცნიერთა „ლიმიტზე“ მიდგება საქმე,
არც მათ დაივიწყებდნენ; ისინი იძლევიან იმას, რაც ახლა ჩვენ ტყის ჰაერივით
გვჭირდება: ნამდვილი მამულიშვილობის ცოცხალ მაგალითს!

...დიახ, აქამდე ტალახში ამოსვრილი დედობის კულტი უნდა ანკარა წყლით განი-
ბანოს და ამაღლდეს და ამაღლდეს, და ეს მხოლოდ საქმით, საქმით, და არა სიტყვიერი
„პატრიოტული“ კორიანტელით, რომლითაც ბევრი „მამულიშვილი“, ვიმეორებ, ისევ
საკუთარ ჯიბეს ისქელებს...

მედიცინის უცხოელი ქურუმები ამბობენ და ამტკიცებენ, ადამიანის ორგა-
ნიზმისთვის სამწუთიანი სიცილი უფრო სასარგებლოა, ვიდრე 15 გრამი სხვადასხვა
წამლის დაღვევა-ჩაყლაპვაო. მიუხედავად ამისა, მე მაინც გთხოვთ, ძალზე ხმამაღლა
ნუ გაიცინებთ: მე ვისურვებდი, რომ...

ყოველი ქართველი კაცის ოჯახში ღვთისმშობლის ხატით ეკიდოს ლოლა ზარან-
დიას სურათი! და ყოველ პურისჭამას, და არა მხოლოდ უჩვეულო წვეულებას, ამშვენ-
ებდეს პირველი სადღეგრძელო, მოკლე და სხარტი:

— დაე ვიმრავლოთ, დაე თუ ისე არა, როგორც ლოლა და რამინ ზარანდიებმა, —
მათზე ოთხჯერ ნაკლებად მაინც!.. _____

Жизнь нужно прожить так, чтобы смерть
была для нас несправедливостью,

Мигель Унамуно.

საბჭოთა სალაპარაკო ენიდან დიდი ხანია ამოვარდა სიტყვა „მდიდარი“. ამოვარდა იმ დროიდან, როცა განადგურდნენ მდიდრები და მათი სიმდიდრე რევოლუციამ რევოლუციის მომხდენ მშვიერ-მწყურვალ ხალხს დაურიგა.

გავიდა დრო და, კერძოდ, საქართველოში, მჭავანაძეობისას, უამრავი ფულიანი ხალხი მომრავლდა: მათ, კლასიკური გაგებით, ვერც ბურჟუას უწოდებ და ვერცთუ სულ სოლომონ ისაკიჩებს; თუ რა ეწოდოს ბურჟუაზიის ამ ახალ, უცნაურ სახეობას, ახლა ამის ანალიზის დრო აღარ გვრჩება, ოღონდ იმას კი ვიტყვოდი, რომ მიუხედავად სიმდიდრისა და მდიდრებისა, ეს თითქოს მოძველებული სიტყვა — მდიდარი — ვერა და ვერ აღდგა მაინც ჩვენს დღევანდელ მეტყველებაში; როგორღაც გვერიდება, გვერცხვინება კიდევ... შეიძლება იმიტომ, რომ ბევრი ეს მდიდარი მარქსის ქუჩაზე ცხოვრობს, შეიძლება პროლეტარული ქუჩის შესახვევშიც, ეგებ „აღსდე-ექ, მშვიერონამებულოს“ ჩიხშიც...

ასეა თუ ისე, დღევანდელი ჩვენი ამხანაგი მდიდარი დიდად განსხვავდება ძველი დროის წყეული მდიდრისაგან: ფულით სავსე, გაბრიგნილ ტომარაზე ისე ზის, როგორც მექსე ისფაჰანლი იჯდა ხოლმე აბანოში კლიენტის გასაპნულ ზურგზე!..

არა მგონია, ჩვენთვის ერთი-ორი შტრიხით უკვე ნაცნობი, ერთდროულად მამაბაბუა აკადემიკოსი, ნაკლები სიმდიდრის მფლობელი ყოფილიყო ვიდრე გ. ქართველიშვილი, და მაინც, იმ აკადემიკოსმა, კომუნისტმა, მატერიალური რამ არაფერი დაუტოვა თავის ხალხს, პირიქით, — მისმა სწავლულმა სიძემ, კომუნისტმა, მისი სახელით ხალხს აქეთ წასტაცა, ქართველიშვილმა კი, თავისი ხარჯით და თავგამოდებული მეცადინეობით, დიდებულად გამოსცა „ვეფხისტყაოსანი“...

არცთუ ძალიან დიდი ხნის წინათ მელიქიშვილის ქუჩაზე, ბუკინისტურ მაღაზიაში, წავანყდი ასე, საშუალო ღირსების წიგნების გროვას... ჩანდა, მის პატრონს თავისი ბიბლიოთეკა გაეცხრილა და, ალბათ, უყურადღებობით, ბევრი წიგნი ისეთი გაჰპარვოდა, რომელთაც ახალგაზრდობაში მინეროდი — „ამის და ამის წიგნებიდან“ — ამშვენებდა. ეს ცნობილი პირი, ამ წიგნების გაყიდვისას, აკადემიის...

არა, არ ღირს იმის თქმა, წევრი იყო თუ კორესპონდენტი, ამის თქმა კი ღირს: ზედმეტი წიგნები რომელიმე, თუნდაც მშობლიური სოფლის სამკითხველოსთვის რომ შეენირა, ვითომ ეს გმირობა მის საოჯახო ყულაბას ასე დიდ დანაკლისად დააჩნდებოდა?! ძალაუნებურად გახსენდება კაცს ერთი ლიტერატურული პერსონაჟის გამონათქვამი:

— ჩვენი დროის ეგრეთ წოდებული საზოგადო მოღვაწე უფრო იმაზე ზრუნავს, რა წაღლიტოს და რა წაგლიჯოს საზოგადოებას!

მე არ ჩამოვთვლი, ეს გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე რა და რა სიკეთით სარგებლობს საზოგადოება-სახელმწიფოსაგან, იმას კი ჩამოვთვლი, რომ იაკობ გოგებაშვილი არც დიდ ჯამაგირს იღებდა სადმე, არც დეპუტატობის ორასმანეთიანი თუ ასმანეთიანი მოუდიოდა ყოველთვიურად, არც მისი წიგნები იცემოდა ნამდაუნუმ, და არც ისინი სხვა ენებზე ითარგმნებოდა და იქიდან ჰონორარებს არ ღებულობდა, და არც მისი „იავნანა“ დიდი ქვეყნის 70-80 თეატრში არ იდგმებოდა, და მაინც მან, რაც „დედა ენით“ შეიძინა, „დედა ენასთან“ ერთად, თავის დედა ენაზე მოლაპარაკე ხალხს დაუტოვა...

ნურავის ნუ მოუბრუნდება ენა და ნუ იტყვის, გოგებაშვილი უშვილო იყო, ხარჯი ცოტა ჰქონდაო, მაშინ სხვა დრო იყო, ახლა სხვა დროაო, ჩვენ ფრაუ პეტრა მიხაელის დაპატიჟებაც გვიხდება და ამაშიც ფული მიგვდისო...

ეს მართლაც მართალია, იაკობი უშვილო იყო, მაგრამ ჩვენც, ერთი და ორშვილიანებიც, ერისათვის არსებითად უშვილოები ვართ, მეორეც, — იცვლებიან მხოლოდ ნელინადის დრონი, სხვა მხრივ დრო არ იცვლება, რა შინაარსსაც ჩააქსოვ მასში, იმ დროის მცხოვრები და მსახური ხარ...

გოგებაშვილს ჩვენს „ჰეროიკულ“ ხანაშიც რომ ეცხოვრა, თავის სამი თუ ხუთი წლის შვილიშვილებს ათასმანეთიან „დუბლიონკებში“ არ გაახვევდა, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ეს ქურქები კანადისა და ალასკის 40-გრადუსიანი ყინვებისთვის არის მოგონილი, და არა პრესტიჟისათვის, — აბა როგორ დამჩაგრო შენ მე, ანდა მე შენ...

ერთი ოფიციალურად განდიდებული მწერლის პატარა მურია მითხრა ერთხელ თავის მფარველზე, აბა საიდან ექნება იმას ფული, სტუმრიანი კაციაო.

დაილოცა მისი ლოგიკა, სამწუთიანი სიცილი ამიტყდა. ამ ამბავმა ერთი სხვა უცნობილესი და უნაყოფიერესი მწერალიც მომაგონა, რომელიც სულ ნუნუნშია, — ფული არა მაქვს, ფული არა მაქვს...

ფული მას, ჯერ ერთი, იმიტომ „არა აქვს“, რომ ეშინია სესხად არავინ სთხოვოს, მეორეც, რაც ათეული წლობით სხვადასხვა შემნახველ სალაროებში ფულები აქვს დაგროვილი, მათ ფულებად არცა თვლის: რაკი „სროჩნიზე“ აქვს შეტანილი, გამოტანა არ უნდა, რომ უწყვეტლივ იბარტყონ და იბარტყონ პროცენტებმა! არა მგონია, ის ზუბალაშვილზე ბევრად ღარიბი იყოს, ეს წყეული კაპიტალისტი კი ღარიბ ქართველ სტუდენტებს ერთდროულად დახმარებას აძლევდა და, სარაჯიშვილივით, სტიპენდიებსაც უნიშნავდა; სახალხო თეატრის შენობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, სასამართლოს ქუჩაზე ღარიბ-ღატაკათვის სპეციალური, დიდი სახლი ააგო, რომლის ფასადზეც წარწერილი იყო:

„ვისაც უჭირდეს, მოვიდეს, დაპურდეს და ღამე გაათიოს“.

სხვათა შორის, მისი სიკვდილის შემდეგ, ამ სახლის ვესტიბულში ამშენებელ-დამპურებლის პატარა ზომის ბიუსტი დადგეს: 21 წელში კი იქ გახსნილი პარტიული სკოლის კურსანტებმა ეს ბიუსტი, პირველ დღესვე, ცემენტის იატაკზე დაანარცხეს და ნამსხვრევებად აქციეს, როგორც ექსპლუატატორის და მშრომელი ხალხის სისხლის მსმელისა...

რას იტყვით, შეენდოთ?!

თუკი შეიძლება ასე ითქვას, გაცივილიზებული ადამიანის ბუნება ისეთია, რომ, როცა გუნებაში სხვის ფულებს ითვლის, ისინი მას უფრო ბლომად ეჩვენება, ვიდრე ეს არის სინამდვილეში, მაგრამ, როდესაც სხვის გასაგონად „მიჭირს და გვიჭირს“ ვიტყვით, ისიც უნდა გავისხენოთ, — რაც ბევრ ქართველს, საქართველოს საქებად იდებულ დაუტყვავ თუ დატყვავ სტრიქონებში, ხალხის წიალიდანვე მომდინარე მუსიკალურ ჰანგებში, ფუნჯის მოსმაში, ცეკვა-სიმღერაში, კინოსურათებში ფული აუღია და თავისივე ნახევრების აბორტებში ფული მიუხარჯავს, იმ თანხით სომეხი, სულ ცოტა, ხუთ შვილს მაინც გამოზრდიდა..

ოი, კიდეც და ისევ სომეხიო, იტყვით ალბათ. მაგრამ მე აქ სომეხი იმიტომ ვახსენე, რომ ჩვენ მათგან გონიერების მაგალითი ავიღოთ, ზოგი რამ ვისწავლოთ და გადმოვიღოთ კიდეც, და საერთოდ, ჩვენ სომეხებს უნდა ვემეგობროთ და ვემოთ კიდეც, თუმცა, ეს კია, საბოლოოდ ეს მაინც კუსა და მორიელის დაძმობილებას ემგვანება; სიყვარული როცა ცალმხრივია, ინტერნაციონალისტობა სხვის სამშობლოში ერთობ მომგებიანი და სარფიანი საქმეა.

...იმ პროზოროვისა არ იყოს, საქვეყნო საქმისათვის ასე თავგამოდებით რომ იღვწოდა, ალბათ იკითხავთ, და ეს მართებულიც იქნება, ამდენს რომ გვექაქანები და იჭაჭები, ერთი ესეც გვითხარი, თვითონ შენ რა ჩიტი ხარო...

მეც, ჩემი საძულველი უამრავი ქართველივით, ფრთებშეჭრილი, უნიკარტო ჩიტი ვარ: ერთი შვილის მამა, და ამის აღიარება ჩემს სიგლახეს ერთი ბენოთი მაინც თუ გამოაკეთებს, — ჩემს დიდ სიმახინჯედ მიმაჩნია, მიუხედავად იმისა, რომ ნაციბ-

არმა და იმხანებში ხელმეორედ დაჭერის მუდამ შიშში მყოფმა, მაშინდელი კულტურის მინისტრის, დიდებული ადამიანის, ავთანდილ გუნიას გულისხმიერი მეცადინეობით 17-კვადრატული მეტრიანი ბინა მაშინ „მიბოძეს“, როცა საშვილიეროდ, ასაკობრივად, უკვე საბერე კიტრივით ვიყავი... ვარ ერთი შვილის მამა, ახლა ის უკვე საცოლე ბიჭია, რომელსაც არც მანქანა აბადია, არც „დუბლიონკა“ აცვია, არც საზღვარგარეთი მოუვლია და არც მოსკოვ-კიევ-ტაშკენტში დაფრინავს ფეხბურთის მატჩებზე დასასწრებად...

არა, ის დებილი არ არის და, როგორც ახალგაზრდა კაცს, ყველაფრის ამის სურვილი აქვს კიდევ, მაგრამ საამისოდ თავისი ხელფასი არ ჰყოფნის...

ამ ორიოდ ნლის წინათ ჩემი კომედიების მოზრდილი კრებული გამოვიდა, ჩემი კალამ-ცოდვილობის ნახევარი საუკუნის მანძილზე, რიცხვით მეორე...

გამოვიდაო, თქმა და დაწერა იოლია, ისე კი, ის რომ გამოსულიყო, — გამომცემლობა „ნილაბის“ დირექტორმა, რაკი დაბალ ლობედ მიმიჩნია, სამი წელიწადი მანვალა მარკიზ დე სადივით, ამის მერე ორ წელიწადზე მეტიც კი — ზახერ-მაზოხივით, — კუთვნილი ჰონორარი რომ მიმელო...

არიან სხვა დაბალი ლობეებიც, რომელთაც ასე ვერ ამცირებენ ძლიერნი ქვემდრომნი ამა ქვეყნისანი; ეს ლობეები ეკლიანი და ქაცვიანია, თავისთავად მათ მუდამ მზადა აქვთ საკრამენტული ფრაზა: „არ ამ აყროლოთ, თორემ!.. ტრიბუნიდან ვიყვირებ, თვითონ თქვენ რა შვილებიცა ხართ!..“

ჰოდა, გულში მათ მშვენივრად იციან, „რა შვილებიც არიან“ და უკან იხევენ...

სამწუხაროდ, ბუნებამ ჩემთვის არ გამოიმეტა არც ეკალი, არც ქაცვი, ამიტომ დაბეჯითებით გთხოვთ, ეს წიგნი ხელთ არ ჩაუგდოთ „ნილაბის“ დიდ პატრიოტად შენიღბულ „ხაზინს“, რომლის მომრევი საქართველოში, როგორც ჩანს, არავინ არის, აკი ის ახლაც, თუ დასჭირდა, ისეთი სპეციფიკური დაშინებისა და დემაგოგიის მეთოდებით „იღვნის“, როგორადაც ბევრზე ბევრნი — ახლო წარსულში, სტალინის ეპოქაში; სანერი მაგიდის უჯრაში მას საპატიო და ყველაზე უფრო იოლად მისაგნებ ადგილზე ნითელყდიანი დოსიე-კონდუიტი უდევს: მასში ისიც კი აქვს ფიქსირებული, ლანჩხუთში როდის და რამდენჯერ მოხდა ორბალიანი მინისძვრა... მით უმეტეს, ჩემს ამ წერილში ულუპოდაც შეუძლია აღმოაჩინოს... მე რომ ფიქრი და წერა ისე შემეძლოს, რომ ამ ნილაბმა შარი ვერ მომდოს, მაშინ ახლა, რომელიმე რაიკომში, მიუხედავად ხნოვანებისა, მესამე მდივანად ვიქნებოდი იდეოლოგიის დარგში...

ჰოდა, მისთვის მუდამ მოკრიალებულ ცაზე, წვიმის მომასწავებელი ერთი პანანინა ღრუბელიც რომ შენიშნოს, თავისი ფირმის დასაცავად, მოსკოვში ერთ ვაიუშველებელს ატეხს, — აი, შეხედეთ, როგორაა ჩაშლილი იდეურ-პოლიტიკური მუშაობა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაშიო...

მე ეჭვი არ მეპარება, რომ თქვენ სრულეებითაც არ გინდათ რაიმე უსიამოვნება შეხვდეს ედუარდ შევარდნაძეს, მით უმეტეს მე არ მინდა, რომ ეს მოხდეს ჩემ გამო...

...ჩემი კრებულის გამოსვლა არავის შეუნიშნავს; თუმცა პიესების წიგნი კი იყო და ფასიც, შედარებით წიგნების საერთო გაძვირებამდე, დიდი ელო, მაინც მალე გაიყიდა; ისე კი, არც „ლიტერატურულ საქართველოში“ და არც „საბჭოთა ხელოვნებაში“ ქრონიკის ერთი სტრიქონიც არ მოუთავსებიათ, ამის და ამის ეს გამოვიდაო, როგორც, საერთოდ, ბევრ წიგნზე იბეჭდება. კრიტიკული სტატიით გამოხმაურებას რომ თავი დავანებოთ, თურმე ამ ორიოდ სტრიქონისათვისაც კი საჭირო ყოფილა გავლენიანი თანამდებობა გეკავოს, ან თუნდაც დაბალი ქაცვიანი ლობე იყო, ანდა კიდევ, — იმდენი ირბინო, რომ რედაქტორს, მისთვის ასე საჭირო, ტვინი ამოუღო... მე კი, საერთოდ, ცოტას მართლაც დავრბივარ, მაგრამ დავრბივარ მხოლოდ ვაკის პარკში, და არც ტრეპანაციის დარგში ვარ ადრინდელი ხევსურით დახელოვნებული.

ჰოდა, რაკი ეს ასეა, თანაც უთანამდებობა...

არ იფიქროთ, სავარძლის მაძიებელი კაცი გახლდეთ, ჭილის სკამიც კი არასოდეს

მიძებნია, მით უმეტეს ახლა, — ხუთასი მანეთიც რომ დამინიშნონ ნიკოლოზის ბა-
ჯალლო ოქროთი, საბატონო საქმეს არ გავეკარები.

არადა, უთანამდებობა... და ისიც ჩვენს დროში, ჩვენს „ჰეროიკულ“ ხანაში!..

თებერვალში რუსთაველის თეატრს ერთი ჩემი, 15 წლის მანძილზე ნაგვემი პიესა...
როგორც იქნა, თითქოს ცა გაიხსნაო და... როლებიც განაწილდა. პირველი რეპეტიციის
დღეც დაინიშნა, რომ ამ დროს ცამ ისევ შეჰკრა შუბლი, სხვისთვის რომ გახსნილიყო:
ერთმა დარბაისელმა, თანამდებობით აღჭურვილმა მწერალ-დრამატურგმა, თითქოს
მისთვის შეუფერებელი, არადარბაისლური წიოკობა დაანია: მე თქვენთან უკვე რამ-
დენიმე თვეა პიესა მაქვს მოტანილიო!.. არა მგონია, მას არ სცოდნოდა, რომ ჩემი
პიესა რუსთაველის თეატრში რამდენიმე თვე კი არა, ექვსი წელიწადი იყო ჯვარზე
გაკრული და... აჰა, როგორც იქნა, მისი ჩამომხსნელი გამოჩნდა, მაგრამ...

ო-ო, თანამდებობავ, ძალთა შენსა!

და ეს ხდება, იცით, როდის? მტკვრის მარცხენა ნაპირზე მდებარე თეატრში ამავე
ავტორის სხვა პიესის პრემიერის მეორე დღეს!.. არც რუსთაველის თეატრის თავ-
კაცებმა მოისურვეს თანამდებობიან ავტორთან ურთიერთობის, იმდენად არა შემოქ-
მედებითი, უფრო „მეც დაგჭირდები, შენც დამჭირდების“ ურთიერთობის გამწვავება,
და არც კულტურის სამინისტრომ, — პირიქით, მინისტრმა გზაც დაულოცა ჩემი პიე-
სის „დროებით“ ამოგდებას, — აკი მე დაბალი, უეკლო და უქაცვო ღობე ვარ, მისი
კოლეგიის წევრი კი — ყორეა მაღალთ-მაღალი, თანაც თუ დასჭირდა, ქაცვიანიც, მა-
გრამ... მაგრამ...

შენ, შეიძლება დაგინეროს, როგორც გავლენიანი თანამდებობის მქონე ავტორს,
ასეთივე გავლენიანი თანამდებობის მქონე თეატრალურმა კრიტიკოსმა... ამის და
ამის პიესები „მტკიცედ დამკვიდრდნენ ქართული თეატრის რეპერტუარშიო“, მაგრამ
ეს მაინც ვერაფერს უშველის პიესებს — საპნის ბუმტებს!..

არ ახსოვს მსოფლიოში თეატრის ისტორიას, სოფოკლედან ჩხაიძემდე, რომ
რომელიმე თეატრში, სპექტაკლისათვის „ინტიმის შესაქმნელად“, პარტერს ზევით
ბილეთები არ გაეყიდათ, ხოლო წელს ამოიწვერა ასეთი უნიკალური თეატრი მტკვრის
მარცხენა ნაპირას ერთი პიესის პატივსაცემად, მაგრამ...

კარგია თანამდებობა, ძნელია დრამატურგობა, რა თქმა უნდა, ნამდვილი დრამა-
ტურგობა! ლუნაჩარსკი ყოველმხრივ ბუმბერაზი იყო როგორც ორატორი, როგორც
პუბლიცისტი, როგორც მოაზროვნე... და ასეთ ბუმბერაზს, ოი, როგორ უყვარდა
„გლახების საქმე“ — პიესების წერაც! პიესების ორი დიდი ტომიც კი დატოვა, მა-
გრამ ის, თავის დროზე, მათ დასადგმელად არც თავის დიდ თანამდებობრივ მდგო-
მარეობას იყენებდა, არც თავის პირად მომხიბვლელობას, — ორი პიესა დამიდგით
დედაქალაქში ერთ სეზონშიო, ამას კი არა, თუკი სადმე, თუნდაც პენზაში, რამეს
— მისას თავისით დადგამდნენ, ამისთვისაც დიდ მაღლობას უთვლიდა...

ადრეც მოგახსენეთ, სცენა აბანოსავით არის-მეთქი, თეატრში ჟანგბადის ბა-
ლიშებით „ინტიმს“ ვერ შექმნი, ვერც უკვე თავისთავად განწირულ „ინტელექტუა-
ლობას“ სიცოცხლეს ვერ გაუხანგრძლივებ, მაყურებელთა დარბაზში ჰამბურგის ან-
გარიშით მიდის თვლა, ოლონდ ჩვენში, სცენაზე „შავისა და თეთრის“ გარჩევას თვით
თეატრის სახელმწიფოებრიობა უშლის ხელს; სახელმწიფო თეატრისათვის არა აქვს
მნიშვნელობა, რას დადგამს და ვისას დადგამს, თუგინდ ზედიზედ ხუთი ცუდი პიესა-
სპექტაკლი მიანკაპოს, იცის, ის ამით, სულ ერთია, მაინც არ გაკოტრდება, ხელფასს
თავის დროზე კაპიკ-კაპიკ, სრულად მიიღებს.

მთელს ჩემს ხანგრძლივ შემოქმედებითს ჩხირკედელაობაში, მონაფეობის დროინ-
დელ „აურიე რგოლს“ თუ არ ჩავთვლით, სულ ხუთად ხუთი პიესა დაიდგა, ესე იყო
ყოველ ათ წელიწადში საშუალოდ თითო-თითო; ჩემი სამი კომედია, მათ შორის უკვე
18 წელიწადია, ნერვებდაწყვეტილი და ყურებჩამოყრილი, ელოდება, როდის გაუღებს
„სცენა-აბანოს“ კარს რეჟისორი და მექისე „ისფაჰანლი“, ამიტომ ვინ გაუგებს, „შავია
თუ თეთრია“, ისე კი, მის „სითეთრეში“ არცთუ სულ ბოთე ავტორს ეჭვი არ ეპარება,

თორემ არც გამოაჩენდა...

ორი წლის წინათ მარჯანიშვილის თეატრში „ეზოში ავი ძაღლია!“ დაიდგა, მაგრამ ის „თავისით“ არ დადგმულა, — „მეც გამოგადგების“ პოლიტიკა იხმარა ჩემი წიგნის რედაქტორმა, კაცურმა კაცმა, აკაკი დვალისძვილმა თეატრის ხელმძღვანელის მიმართ; ამასაც „რალაც საქმე“ ჰქონდა კინოში და... პატარა გავიხარე!

გაიხარა, რაც უფრო მთავარია, მაყურებელმა, — სპექტაკლის ავკარგიანობის ავტორისეული გარჩევა ახლა აქ უადგილო იქნებოდა, ეს კი ფაქტია: არავის ახსოვს, რომ დიდი ხნის, 30 წლის წინათ დანერგულ და ხელახლა დადგმულ პიესას ოდესმე ასეთი წარმატება ჰქონოდა. ეს, თუნდაც იქიდან ჩანს, რომ, საავტორო პროცენტების სახით შვიდი ათას მანეთამდე დამიგროვდა. წიგნის ჰონორარმაც მომიწია შვიდი ათას ორასამდე...

სკოლა ისე დავამთავრე, ჩემთვის, რეჟისორებივით საძულველი მათემატიკიდან მხოლოდ ის გამოვიტანე, რომ ცხრაჯერ ცხრა ოთხმოცდაერთია, მაგრამ ამ ფულები დათვლისას, მადლობა ღმერთს, სათვალავი არ შემშლია, თორმეტი ათასი მანეთი ცალკე გადავდე და ავისრულე დიდი ხნის ოცნება: ორ-ორი ათასი მანეთობით საქართველოს სხვადასხვა რაიონში (სოხუმი, სენაკი, ქარელი, ჭიათურა, მესტია, თბილისი) — ექვს მრავალშვილიან ოჯახს მივართვი ჩემს წიგნთან ერთად, — მათი ნამდვილი მამულიშვილური, ნამდვილად ერისკაცული მოღვაწეობის წინაშე ქედის მოხრისა და აღტაცების ნიშნად.

„ლიტერატურულ საქართველოში“ დისკუსიის დროს „რამდენი შვილი უნდა გვყავდეს?“ — ერთმა აზრი გამოთქვა, რომ კარგი იქნებოდა, თუკი სახელმწიფო გაუდიდებდა დახმარებას მრავალშვილიანებსო. მეორე მოკამათე, როგორც ჩანს, პირველზე უფრო გამჭრიახი, „შეესპორა“: დამატებით დახმარებას შეურაცხყოფად მიიღებენო...

არა მგონია, თქვენ შორის გამოჩნდეს ისეთი, ვინც მეორის აზრს გაიზიარებს. და თუ გამოჩნდება, შემძილია დავამშვიდო: ჩემი ასეთი ქცევა არათუ შეურაცხყოფად მიიღეს, სიხარულმა და უფრო კი განცვიფრებამ, ამ ჩვენს „ჰეროიკულ“ დროში, ისე გააოგნეს ისინი, — ალბათ უფრო მეტად, ვიდრე „რიჩარდმა“ ინგლისელები!.. ზოგიერთი ჩემზე ხელზე საკოცნელადაც კი წამოიწია, მაგრამ ამის ნებას, რომის პაპიც რომ ვყოფილიყავ, აბა, როგორ მივცემდი, — თვით დაეუკოცნე მათ ჭკვიანი ქართული შუბლი და გულში ჩავიხუტე მათი გამრჯე ქართული ხელები. ერთმა ისიც კი შემომითვალა, თქვენს სახელობაზე ორ ბავშვს კიდევ გავაჩენთო. სოფელ ფცაში ესეც კი ეთქვათ, ნეტავი მეც მყოლოდა მრავალი შვილიო... ამაზე დიდი მადლობა და ამაზე დიდი დაფასება ჩემი მცირე ამაგისა, — არც მინდა და ვერც წარმომიდგენია.

მე მინდა იცოდეთ, რომ ყველა ეს მრავალშვილიანი ნესიერი, პატიოსანი, მუყაითი ადამიანები არიან, და ისიც უნდა გითხრათ, რომ არცთუ ისე დალხინებულად ცხოვრობენ; მათი ყოველდღიური სუფრა არ ჩამოჰგავს საახალწლო სუფრას, როგორც ეს მუდამ აქვთ ერთსა და ორშვილიან „პატრიოტ“ მექრთამეებს და გამომძალველებს, უდამბაჩო ავაზაკებს, ქურდებსა და ჯიბგირებს (ცხადია, არა ტრამვაი-ტროლეიბუსის „სამოღვაწეო“ მასშტაბით!); ახლა სოფლად ბევრგან შეხვდებით მრავალთახიან ორსართულიან სახლებს, სადაც ერთი თუ ორი ბავშვი დაკინკილებს, ზოგიერთ მრავალშვილიანს კი ხეირიანი საცხოვრებელი ჭერიც არ გააჩნია. ალბათ, ეს იყო მიზეზი, რომ სენაკის რაიკომის მდივანმა ვახტანგ ესვანჯიამ ითავა, ჩემგან გაღებული სახსრებით, სახლი აუშენოს სოფელ ხორშში მცხოვრებ ნელი და ვენია ღვამბერიებს. მესტიის რაიკომის მდივანმა ს. კარტოზიამ კი — სოფელ მულახში ქეთო და ილია ნიგურიანებს.

...თითქმის ასი წლის წინათ, ახალციხელმა სტეფანე თაქთაქიძემ, რაც შეიძლო, თვითონაც გაიღო, ადგილზეც შეაგროვა შემოწირულებანი, მერე კი მთელი საქართველო შემოიარა იმ მიზნით, რომ აღედგინათ საფარის მონასტერი და იქ მისასვლელი გზა გაეკეთებინათ.

სტეფანე თავთაქიძე არც მწერალი იყო, არც კომპოზიტორი, არც ძეგლთა დაცვის კომიტეტის თავმჯდომარე, სტეფანე თავთაქიძე ღარიბი და უსწავლელი კაცი იყო, მაგრამ პატრიოტი, გულით პატრიოტი...

მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ, ქართველ ხალხში ჯერ კიდევ აქა-იქ „დინოზავრებივით“ შემორჩენილ მრავალშვილიან ოჯახებს შეეხმიანებით და არ დაიშურებთ მათთვის გულის სითბოს, ეს კი ერთიანად გაახარებს მათ, ვიდრე მე ეს შეეძელი, აკი თქვენ თვალნი ხართ საქართველოსი, ყველასათვის ცნობილი შემოქმედნი, ყველასათვის თვალხილული საზოგადო მოღვაწენი, ერისკაცები!..

შეეხმიანებით, რასაკვირველია, არა მხოლოდ ავტორისეული წარწერებიანი წიგნებით და რომანსებით, — ეს სულისათვის, მაგრამ ადამიანს, მით უმეტეს წვრილშვილიანს, სხვა ადამიანური მოთხოვნილებებიც აქვს...

და ეს ამბავი მარტო ჩვენი კი არ უნდა ამოიწუროს! მე, ცხადია, არ ვგულისხმობ არამად მოპოვებულ, ტომრობით ფულის პატრონთ, ჩაოქრულ-„ჩადუბლიონკებულ“ ქართველს, — ვისაც შენიღბული თუ შეუნიღბავი მამაძალლობით ფულის ზვინების გამოჩენა სრულებითაც არ ეშინიათ, თუკი ეს საჭიროა მათეზური ტკბილი ცხოვრების კიდევ უფრო დასატკობად და გასაზღაპრებლად, ვისაც ცოცხალი საქართველო, „ოქროს ვარაყიან სახეში“, გულზე ეხატებათ მხოლოდ მანამდე, ვიდრე თვითონაც ცოცხალნი არიან, — ისინი ეროვნულ ჭაპანში შებმულთათვის, თითოთი საჩვენებელი ქართველებისთვის ჯიბისკენ ორ თითსაც არ წაიღებენ, და არც ზნეობით ეს სპეტაკი ქართველები დახარბდებიან უზნეობით მოპოვებულ მათ სიმდიდრეზე...

სამწუხაროდ (თუმცა მე ამას არ ვწუხვარ), მე ვემეგობრები მხოლოდ იმათ, ვისაც არც ფული აქვს და არც თანამდებობა. თქვენ კი ახლო ნაცნობობა გაქვთ და ბევრი მეგობარიც გყავთ არა მარტო ლიტერატურისა და ხელოვნების სფეროებში, — საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ყველა დარგში; ბევრ მათგანს, ძალზე ბევრ მათგანს, კანონიერი გზით, მოპოვებული აქვს იმდენი შეძლება, რომ ამ ეროვნული საქმისათვის ცოტა რაღაც რომ მოიკლონ, ეს მათს ანაბრებს არც დაეცემა.

სხვათა შორის, „დასაბეგრავად“ მე მხედველობაში მყავს მხოლოდ ერთ და ორშვილიანები, მეტშვილიანებს ეს არ ეხებათ, მათ ვალი სამშობლოს წინაშე, თუნდაც მხოლოდ სამიც რომ ჰყავდეთ, შეიძლება მოხდილად ჩაეთვალოთ. ამასთან ერთად ისიც უნდა გითხრათ, რომ 12 ათასი — ეს ზღვარი არ არის, ეს მინიმუმია ჩემისთანა პატარა კაცისთვის, რომელსაც, მართალია, ფულები არ მიუდის ფრაუ პეტრას დასაპატიჟებლად თავის ადრინდელივით სტუდენტურ ბინაში, მაგრამ, ისე, როგორც, წინათ, არც ახლა აპირებს, მანქანა გამოიტანოს და მერე ის ორმაგ ფასად გაყიდოს, და არც ფიქციური შემოქმედებითი მივლინებისათვის შეგანუხოთ, რომ მასში ფაქტიური ფულები აიღოს, მოკლედ, — კაცს, რომელსაც პერსპექტივაში ასოცმანეთიანი პენსიის მეტი არაფერი არ ელოდება...

„ნილაბის“ ნილბოსან მეპატრონეს ~~არ იყოს~~, „დოსიე-კონდუიტი“ მეც გამაჩნია, ოღონდ მასში, უკვე ორ ათეულ წელიწადზე მეტია, მრავალშვილიანი ოჯახების გვარები და მათი ადგილსამყოფელი შემაქვს; მე მზადა ვარ, თუკი ისურვებთ, ამ მხრივ სამსახური გაგინიოთ, თუ არადა, საამისო ცნობების მოწოდება ყოველ რაიკომის მდივანს შეუძლია.

სრულებითაც არ არის აუცილებელი, ვისაც ჩვენი ყურადღებით გავახარებთ, უეჭველად 10-12 შვილი ჰყავდეს. მე, მაგალითად, ჭიათურის რაიონის სოფელ კაცხში მივაკვლიე და ხელი გავუწოდე ოთხი მცირეწლოვანი შვილის დედას, შურა ახოზაძეს, ქოხი რომ ენგრევა თავზე... ამ ქოხმახში უკვე ოცი წელიწადია ორ-ორნი რომ წვანან ქვეშაგებში. თითქმის ყველასგან უყურადღებოდ მიტოვებული, ამჟამად მძიმე სენით დაავადებული — ხელებწართმეული, ეს საწყალი ქალი სოციალისტური შრომის გამირია!

ღიას, თქვენი „სეხნია“, ბატონო გრიგოლ!..

**მინდოდა მკვდარსა გამეგო
ქართველთა ბედისწერანი,
რად უნდა დარჩეს ტიალად
ცრემლით მორწყული მღერანი?!**

ვაჟა.

ყოველივე ეს, ძველად რომ ქველმოქმედებას ეძახდნენ, რა თქმა უნდა, ტკბილ ნაყოფს გამოიღებს, მაგრამ ეს არ არის მთავარი გზა, რომელიც დამღუპველ უფსკრულს აგვაცდენს...

ეს მხოლოდ სადღეისოდ, დღევანდელ სიტუაციაშია გამართლებული, რამდენადაც ამით ჩვენს სიყვარულს, პატივისცემას, დაფასებას გამოვხატავთ სამაგალითო, მისაბაძი, ნამდვილი მამულიშვილებისადმი, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ წესად გავიხადოთ, — შენ ბავშვები აჩინე და მე ფულს მოგცემო...

ეს ჩვენი გადაგვარების კიდევ ერთი დასტური, უზნეობა იქნებოდა. თუკი ჩემი ამდენი „შეგონებებისგან“ შესაძლოა ასეთი დასკვნის გამოტანა, მაშინ ზემოთ არაერთხელ თქმულს კიდევ გავიმეორებ:

ჩვენი მხსნელია მხოლოდ პირადი მაგალითი!

მხოლოდ პირად მაგალითს შეუძლია ჩვენი შველა, მხოლოდ მას შეუძლია ერის ორგანიზმში შეჭრილი კიბოს დამარცხება!..

ჰოდა, ვიდრე ჯერ კიდევ ერი ვართ, მივხედოთ ჩვენს თავს, ჩვენს ერს!

ნუ გავახარებთ ჩვენს მტრებს, მხოლოდ შვილიანობით შეიარაღებულ ჩვენს მტრებს და ნუ მოვათავსებინებთ ჩვენს თავს, ამერიკელი ინდიელებივით, რეზერვაციებში!

ნუ ვათქმევინებთ სომხებს, აკი ვამბობდით, რუსთაველი სომეხი იყო, აბა უჭკუო ხალხი როგორ შობდა ასეთ გენიოსსო!

აკაკის ახლა მაინც, საფლავიდანაც ნუ წამოვაძახებინებთ: „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველოვ!“

ნუ ამოვადგებინებთ წამხედურობას „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტოს!..“

ვუსმინოთ დავითს, გურამიშვილს:

„გირჩევ, ნუ აქცევ ზღუდებსა,
შენს ზურგის მისაყუდებსა“.

გვახსოვდეს ილია: „ერის სიბერე ერის აღგვაა დედამინის ზურგიდამ“.

დაე ვიმეოროთ ვაჟასთან ერთად, უფრო საქმით, ვიდრე სიტყვით:

„ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე,
ძილშიაც ამას ვდუღუნებ!“

სირცხვილია, როცა გარს აღარც მონღოლები გვარტყია და აღარც სელჯუკები, ჩვენ თვითონ ვუმონღლოთ და ვუსელჯუკოთ ჩვენსავე თავს!..

სირცხვილია, მეოცე საუკუნეში, თვითმკვლელობით დაამთავროს სიცოცხლე, სულ ცოტა, ორი ათას ხუთასი წლის ერმა, რომელმაც შექმნა „ვეფხისტყაოსანი“, და „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი!..“

კიტა ბუაჩიძე

1979 წ.

თბილისი

დამატებითი სტრიქონები

«Истинный показатель цивилизации – не уровень богатства и образования, не величина городов, не обилие урожая, а облик человека, воспитываемого страной.»

Р. Эмерсон.

„საქართველოს დასავლეთში, რიონის ხეობაში, ქართული ტომი ულამაზესია მთელს მსოფლიოში“.

გობინო (1816-1882) — ფრანგი მწერალი და სოციოლოგი, ეთნოგრაფი, რასობრივი თეორიის ფუძემდებელი.

„საქართველოში ბავშვთა სიმრავლე ჩვეულებრივია; უამისოდ ქართული მოდგმა დიდი ხანია მიწის პირიდან ალგვილი იქნებოდა და უკვალოდ გაქრებოდა“.

ო. ვეზენდოკი — გერმანელი მეცნიერი, 1926 წელს გამოშვებული ნიგნიდან.

ჯერ კიდევ იმ დროს, როცა ამქვეყნად არც ტელეფონი წკრიალებდა და არც კონვერტ-მარკები იყო გამოგონილი, ენგურის ქალაქის ფაბრიკის ახლანდელი მიდამოები კი არგონავტებს სიზმრადაც არ ეხილათ, ერთმა ბრძენმა თქვა: წერილზე პასუხის გაუცემლობა ეს იმას ნიშნავს, რომ კაცს გამარჯობის სათქმელად გამოწვეული ხელი არ ჩამოართვაო.

საბჭოთა მწერლების სულ გუშინდელი მამა-ნინაპარი მაქსიმ გორკი არავის, არავის კორესპონდენციას უპასუხოდ არ ტოვებდა. არა მგონია, რომ ის ლიტერატურული და საზოგადოებრივი საქმიანობით უფრო ნაკლებ დატვირთული ყოფილიყო, ვიდრე ამ „ღია ბარათ-ნიგნის“ ადრესატები, მათ კი — აი უკვე წელიწადი გადის — არც ამ ნიგნის და არც მისი ავტორის მიმართ ყურიც არ გაუბარტყუნებიათ.

ეს ორი მიზეზით შეიძლება აიხსნას:

ერთი იმით, რომ...

„ჩვენს დროში არისტოტელეს თავიც რომ გებას, თუ წელს თანამდებობა არ გიმაგრებს, მცირედი პატივისცემის ღირსადაც კი, აბა, რომელი ერთი მიგიჩნევს?!“

და თუ ეს ასეა, რალა იქნება მაშინ, როცა სანყალს უბრალო ხრიკინა თავი გაბია, რომელსაც „რაინდნი და მორჭმულნი ჩვენი დროისანი“, პრაქტიკული მოსაზრებით, კომბოსტოს თავს ამჯობინებენ.

მეორე მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ რაკი ამ ნიგნის ადრესატებს თავად არაფერი სტკივათ რა, ამიტომაც ღრმად არიან, ალბათ, დარწმუნებულნი, რომ არც მათ მამულს ეტკივება რამე...

მოკლედ, ასეა თუ ისე, ეს ჩემი დამატებითი სტრიქონები უკვე აღარ არის მიმართული ამ დიდი... ჰმ... ერისკაცებისადმი!

...„სოფლის ცხოვრების“ წლევანდელ 22 ივნისის ნომერში ასეთი რამ ამოვიკითხე:

...„ჩვენი უახლოესი მეზობლების აზერბაიჯანისა და სომხეთის მოსახლეობის გამრავლების ტემპი თითქმის ორჯერ მაღალია, ვიდრე საქართველოს მოსახლეობისა“.

მეორეც: „...ჩვენი რესპუბლიკის ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი იმდენად შემცირდა, რომ თუ ასე გაგრძელდა, ორმოცდაათი წლის შემდეგ საქართველოს მოსახლეობა მხოლოდ ერთ მილიონს დაითვლის“.

აქ ორი შეცდომაა: პირველი გამოწვეულია ზუსტი სტატისტიკური უცოდინარობით, მეორე, — რაკი „ჩვენ ინტერნაციონალისტები ვართ“, პრესაში შენი „ვინრო, ლოკალური“ სატიკვარი, აბა, რა სახსენებელია!

ადვილი შესაძლებელია, რომ ამ სტატიის „ჩვენი იმედი და მომავლის“ ავტორმა არ იცოდეს, რომ ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით მოსახლეობის გამრავლების ტემპი „ჩვენთან“, სომხეთსა და აზერბაიჯანთან შედარებით, არათუ „თითქმის ორჯერ“, არამედ სამჯერ და მეტადაც დაბალია, რაც შეეხება მეორეს... ორმოცდაათი წლის შემდეგ საქართველო არათუ ერთ მილიონამდე შემცირდება, — ათ მილიონამდეც გაიზრდება, ოღონდ ქართველები ამ ათი მილიონიდან ერთი ცარი ქნება. ეს კი, რათქმა უნდა, გუნებაში მშვენივრად იციან ნერილის ავტორმა და გაზეთის რედაქტორმაც, მაგრამ რა ქნან, ნუ გავამტყუნებთ, აკი „ჩვენ ინტერ...“

...ამ ხუთიოდე დღის წინათ „კომუნისტში“ ერთი კარგი მწერალი წერდა:

„შარშან სწორედ ჩვენი დიდი ზეიმის, გარეჯობის წინა დღეებში ვილაცამ ჩამოთალა, ჩამოამსხვრია ნათლისმცემლის მონასტრის ჩუქურთმები, პირწმინდად უკანასკნელ ასომდე ჩაჩეჩქვა სტუდენტთა მიერ მიწის ქვეშ აღმოჩენილი სამარხის წარწერიანი მარმარილოს დაფა, დადღაბნა ისედაც დადღაბნილი წმინდა კედლები, ჩვენმა ყიჟინამ იქნებ ცული მაინც ხელიდან გააგდებინოს იმ მტერს“.

ვაი, ვაი რომ ჩვენი ყიჟინა, მხოლოდ ყიჟინა, ვერ გააგდებინებს იმ „ვილაცას“ პირდაპირ ჩვენს გულში მომართულ ბებუთს, ცულს თუ ლალუმს...

ყიჟინით ამ რამდენიმე წლის წინათაც ბევრი ვიყიჟინეთ, როცა დმანისის რაიონის სოფელ ჰამამლოში დღისით-მზისით „ვილაცებმა“ შებილწეს და ააფეთქეს, ააფეთქეს მე-11 საუკუნის უნიკალური ქვაჯვარის ძეგლი, მას თან მიაყოლეს მდინარე ხრამისა და ყარაბულახის შესაყართან აზიდული საუცხოო ორსართულიანი სამრეკლო და მის მახლობლად მდგარი მე-12 საუკუნის დიდებული ტაძარიც, „ლამაზ საყდრად“ წოდებული, მაგრამ...

სულ აგერ ახლა, ძველად რომ ერქვა ქრისტეშობისთვე, მის დამდეგს „ვილაცებმა“ ახალციხეში გაძარცვეს და დაარბიეს ილია II-ის მიერ დიდი რუდუნებით ახლად შექმნილი მესხეთის საეპარქიოს ადგილსამყოფელი...

ეს „ვილაცები“ არ არიან თამარაშვილ-გვარამაძეების ჩამომავალნი, არც დმანისელი „ვილაცები“ არიან ორბელიან-ჯავახიშვილების ნაშიერნი...

დიახ, ყველამ ვიცით, ვინც არიან ისინი, მაგრამ ჩვენ იმით გვამშვიდებენ, რომ ისინი ერთეულებია, მაგრამ ვინ არ იცის, და მათ შორის ჩვენმა დამამშვიდებლებმაც მშვენივრად იციან, რომ ეს „ერთეულები“ ასობით ათასობის სურვილებს და გულისწადილს გამოხატავენ და ასრულებენ კიდევც!..

ასეც არ იყოს, განა ერთეულები ვერ შეძლებენ ქვეყნის ღირსშესანიშნაობათა მოოხრება-გატიანებას? აშენებით ვერ ააშენებენ, თორემ... ნაცარტუტად ქცევას?! ჰეროსტრატემ განა მარტოკამ არ ამობუგა სამყაროს ერთ-ერთი საოცრებათაგანი — არტიმიდე ეფესელის ტაძარი?!

ვიცოდეთ ისიც, რომ ახლა ეს არ არის ბრძოლა ერთი სარწმუნოებისა მეორის შესამუსრავად, როგორც ეს იყო არაბების, სპარსელების, თურქების თავდასხმებისას, ეს არის ურცხვად და ამკარად, დაუფარავი შემოსევა „ჩვენი ძმებისა“, რათა საბოლოოდ და მტკიცედ დაეპატრონონ ჩვენს მინანქალს, ჯერჯერობით თუნდაც ნაწილს მისას, მაგრამ... ჯერ სადა ვართ, რუსები რომ იტყვიან,

Это цветочки, а ягодики впереди!

დიახ, უარესსაც გვიზამენ, თუკი ჩვენი „ზრდა“ ამ „ტემპით“ გაგრძელდა, უარესზე უარესს გვიზამენ, აკი... პატიებას ვითხოვ განმეორებისათვის:

„...რაც მეტი ვიქნებით, მით უფრო ძლიერი ვიქნებით, რაც უფრო დავსუსტდებით, მით უფრო დაგვჯაბნიან: ბუნების ეს კანონი დღიდან ქვეყნიერების დასაბამისა, ერთნაირად მოქმედებს როგორც ცხოველთა სამყაროში, ისე ხალხთა ურთიერთობაშიც“.

„...არასოდეს არ დადგება ისეთი დრო, როცა ძალა აღმართს ვერ დახნავს“.

ჰოდა, სწორედ ჩემი მშობელი ხალხის დღევანდელმა კრიზისულმა მდგომარეობამ დამანერინა წინამდებარე წიგნი, ჩვენმა დიდმა ეროვნულმა უბედურებამ ამანთო მიმეწვდინა ხმა ჩვენი ერის შესაძლო მხსნელის, ჩვენი დროის პოტენციური ცოტნე დადიანისათვის, თუმცა ვიცოდი და ვიცი, ჩვენს დროში ცოტნე დადიანობა არც ისე იოლია, მაგრამ მცირეოდენი მასშტაბით, ვფიქრობ, მაინც შესაძლებელია.

ვაგლახ, რომ დიდმა... ჰმ... მამულიშვილებმა ამ წიგნში გამოთქმულ თუნდაც ერთ მოსაზრებასაც კი არ გაუწიეს შუამავლობა ჩვენი რესპუბლიკის თავკაცთან, და მხოლოდ მაშინ, როცა საბოლოოდ დავკარგე მათგან ხელშეწყობის იმედი, თვითონვე... ბევრი ცდა-დამცირება-წვალეების შემდეგ თითქმის გამოვნახე კიდეც საიმედო გზა, ოღონდ ესაა, დღესაც კი, რამდენიმე თვის გასვლის შემდეგაც არ ვიცი, მართლა საიმედო იყო თუ არა ეს გზა... ეჭვი უფრო იმიტომ მეპარება, რომ არა მგონია, ედუარდ შევარდნაძე იზიარებდეს ილია ჭავჭავაძის ირონიულ გამოხატვას:

„ადამიანს სიტყვა აზრისათვის არა აქვს მინიჭებული, არამედ მისთვის, რომ დიდმა თქვას: „მე შენ გიბრძანებ და ხმა უნდა გაიკმინდო“ და პატარამ მიუგოს: „მაქვს პატივი მოგახსენოთ, რომ ენა მუცელში ჩამივარდა ბრძანებისამებრ თქვენისაო“.

(ედ. შევარდნაძისადმი მიწერილ ბარათს აქვე ვურთავ).

...ამ ნაწერს დიდი ხნის განმავლობაში არავის ვაკითხებდი, არ მინდოდა მათ, ვისაც გავუგზავნე, ვიდრე მათგან რაიმეს არ შევიტყობდი, თავზე გადავხტომოდი.

ბევრი ფუჭი ლოდინის შემდეგ კი... და ისიც იმის გამო, რომ, რაკი ზოგიერთმა საზოგადო მოღვაწედ ცნობილმა და, რაც მთავარია, ამავე დროს ტომრებფულიანებმა, ჩემ მიერ მრავალშვილიანებზე „ფულის ჩამორიგება“ უცნაურობად, და, ზოგმა, უფრო მეტიც — შექანებულობადაც კი ჩამითვალეს, — მხოლოდ ამის მერე გადავწყვიტე გამომეჩინა, „აქა-იქ“ მაინც, ჩემი გიჟიანობის დამამტკიცებელი „თეორიული საფუძვლები...“

„...ნამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო“ დღემდე სულ ათიოდე კაცს თუ ექნება წაკითხული, — მეტწილად ხნიერთ. ჩემთვის განსაკუთრებით სასიხარულო ის არის, რომ, მაგალითად, ერთმა ახალგაზრდა კარდიოლოგმა (ა.მ.) და მისმა მეუღლემ, უკვე ორი შვილის მშობელმა, წაკითხულით შეძრწუნებულებმა, დაიფიცეს, რომ მესამე შვილს იყოლიებენ; 32 წლის ინჟინერმა (თ.ქ.) — რუსულად „უბეჭდიონი ხალასტიაკს“ რომ ეძახიან — სიტყვა მისცა ახლობლებს, რომ უახლოეს ხანში ოჯახს მოეკიდება...

გთხოვთ თავის ქებაში ნუ ჩამომართმევთ, — ითქვა აგრეთვე, რომ ეს წიგნი ყოველი ქართველის ოჯახში უნდა იყოს, და რომ მას, — ეკლესია იქნება ის თუ ქორწინების სახლი, — ახალდაქორწინებულთ თან უნდა ატანდნენო.

ერთმა, როგორც ჩანს, ერთობ გამჭრიახმა და შორსმჭვრეტელმა ესეც მითხრა, ასეთი მსუსხავი სიმართლით ბევრს გადაიკიდებთო...

ჯერჯერობით ბევრი არა, მაგრამ ერთი მართლაც უკვე გადავიკიდე, და ისიც ჩემივე ყოფნა-არყოფნის სფეროში: აქაოდა, როგორ შემოგვბედე — ქართველ მსახიობთა დიდი უმრავლესობა ისე უნიათოდ მეტყველებს, რომ მოსკოვსა და უცხოეთში ჩვენს თეატრს ასეთი წარმატება არც ექნებოდა, რომ იქ ქართული ესმოდეთ და, ჩვენ მიერ დაჭედილ ხარს ჩვენ უფრო ვიცნობთო, — ისე იწყინა ეს ერთმა ხშირი ტაშით გაბრუებულმა დირექტორ-რეჟისორმა, რომ მისთვის ასე იოლად ხელმისაწვდომი ხერხებით ფიცხლავ გამომიტანა განაჩენი: დატენა თოფი ინფარქტით და წარბშეუხრელად მრეხვა მამამისის ტოლს და მამამისის ყრმობის მეგობარს...

ასეთი ჰუმანურობა (!) ალბათ არც მომავალში მომაკლდება, თანაც არა მხოლოდ თეატრალური მუშაკებისაგან, მაგრამ თავს რომენ როლანით ვიმშვიდებ:

„ერთადერთი, რაც ამქვეყნად ყველას ერთნაირად დიდად მოსწონს, ეს არის ფული“.

ეს ჩემი მცირე ნაფიქრალ-ნააზრევი კი შავი ფულიც არ არის, და ის მე თუმცა ფულისთვის არა, მაგრამ, საერთოდ, მოგებისთვის კი დავწერე: ეს „მოგება“ მინდოდა ჩემს სამშობლოს მოხმარებოდა, — ჩემს ხალხს, ჩემს ერს, რომელიც ასე უდარდელი და უზრუნველი მიცეკვავს და მიიმღერის დამღუპველი უსფკრულისაკენ, მინდოდა ამ ციცაბო დაღმართზე მას წინ გადავდგომოდი და ერთი წამით მაინც შემეჩერებინა იმ იმედით, რომ ჩემზე ყოველმხრივ უფრო ძლიერები — აზრით და გონებით, თავდადებით და სიმამაცით — ერთხელ და სამუდამოდ შეაჩერებენ მას და ვაჟკაცურად პირს აბრუნებინებენ უკან — სიცოცხლის აღმართისაკენ, რომლის მწვერვალზე ათასეული წლის მანძილზე ათას ჭირში გამოვლილი ჩვენი ეროვნული დროშა თუმცა ძლივს ფრიალებს, მაგრამ ჯერ კიდევ მაინც ფრიალებს, მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს ანბან-წარწერილი:

— მოეგეთ გონს, ქართველებო!

გიყვარდეთ ბავშვები!

გიყვარდეთ, გიყვარდეთ, გიყვარდეთ ბავშვები — ჩვენი მარადიული არსებობის დედაფუძე!

25 დეკემბერი, 1980წ.

**საქართველოს კომუნისტური
პარტიის ცენტრალური
კომიტეტის პირველ მდივანს
ედ. შვეპარდნაძეს**

გატონო ედუარდ!

თქვენი სიტყვიერი და წერილობითი გამოსვლების მიხედვით შეიძლება კაცმა დაასკვნას, რომ მიუხედავად დიდი სახელმწიფოებრივი დატვირთვისა, თქვენ მაინც პოულობთ ხოლმე დროს ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა გასაცნობად, თუკი ისინი, რა თქმა უნდა, ცნობილ ავტორებს ეკუთვნიან.

არა მგონია, მე თქვენთვის თუნდაც ოდნავ ნაცნობი ავტორი ვიყო, და მაინც გთხოვთ ნაიკითხოთ ეს „ღია წიგნი“. მე ის უკვე კარგა ხანია გავუგზავნე აქვე დასახელებულ საქართველოს სახელოვან შვილთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღემდე ისიც კი ვერ შევიტყვე, ჩვენი დიდი ეროვნული სატკივარი ამ დიდმა მამულიშვილებმა რამდენად მიიტანეს გულთან ახლოს; ძალაუნებურად უნდა იფიქრო, რომ ისინი ამჯობინებენ არც თვითონ შენუხდნენ და არც თქვენ შეგანუხონ, ამიტომ, როგორც ძველად იტყოდნენ, ვკადნიერები და თავად მოგმართავთ იმით გათამამებული, რომ ჩემი „წიგნი“ არავითარ პირად სათხოვარს არ შეიცავს, მე მხოლოდ ჩვენი დღევანდელი სავალალო მდგომარეობა — ფიზიკური ამონყდომის გზით რომ მივექანებით, — მალონებს, ეჭვი არ მეპარება, რომ ეს ამბავი თქვენც გაფიქრებთ, და რაკი ასეა, ვინ იცის, ამ ნაწერში შეიძლება ზოგი რამ ისეთი ამოიკითხოთ, რაიც, ეგებ, ყურადღების ღირსადაც მიიჩნიოთ, — აკი, ზოგჯერ, ქვეცნობიერად, სულელებსაც კი ნამოსცდებათ გონივრულის მსგავსი რაღაც; ჰოდა, ის თუნდაც ჭკუანაკლებისგან მომდინარეობდეს, არ იქნებოდა მართებული, განზე გადაგედოთ (ხანდახან, როგორც ირკვევა, სტალინიც კი ისმენდა თურმე „ვინტიკების“ ბოდიალს, და იქიდან საერთო საქმისათვის სასიკეთო მარცვლების ამოკრეფას არც ის უკადრისობდა)...

მე, რასაკვირველია, წინასწარ ვგრძნობ, არათუ ზოგიერთი რამ, — შეიძლება ბევრი რამეც კი არ გაიზიაროთ ამ წიგნში გამოთქმული მოსაზრებებიდან, და მაინც, ჩემი დიდი სურვილია, პირადად, უშუალოდ გაეცნოთ მას შინაურ გარემოცვაში, ამიტომაც გიგზავნით არაოფიციალური გზით, და უზომოდ მოხარული ვიქნები, თუკი ეს, არა მხოლოდ ჩემი საგოდებელი, არ დარჩება, თქვენის წყალობით, „ხმად მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა“...

დიახაც რომ, ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო, უკვდავი საქმე, და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს, ედუარდ შვეპარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ, და არა ისე, როგორც ახლა — საბურთალოში აღმართულ ერთ მონუმენტს გულგრილად და უსიყვარულოდ რომ ჩაუვლიან ხოლმე...

კიტა ბუაჩიძე

ივლისი, 1980წ.

მკითხველს ვთხოვ, ნუ მიიჩნევს წინამდებარე ნაშრომს უპატრონოდ, რაკი ის ფაქტიურად ხელნაწერს წარმოადგენს...

თუმცა მას ჯერჯერობით მხოლოდ ერთეულები გაეცნენ, საამისო პრეცედენტი, ჩემდა სამწუხაროდ, უკვე არის: ამ ერთეულებიდან ჩემთვის მნიშვნელოვან, პრობლემურ აზრს ერთი ისე დაენაფა, არც ნებართვა ითხოვა და არც არაფერი იკითხა, მეორემ კი, ჩემ მიერ ბევრი ქექვა-ძიების შემდეგ მიკვლეულ ფაქტიურ მასალას ქორივით „წიავ-წიავი უყო“ და თავის კალმის ნამოღვანარად გამოაქვეყნა.

ჩემს მორიდებულ საყვედურზე მათ თავი იმით იმართლეს, რომ თქვენი ეს თხოულება სულ ერთია მაინც არ დაიბეჭდებო.

ეს, ცხადია, ავტორმაც იცის; იცის, რომ „ერის სატკივარს“ სტამბური წესით დაბეჭდვა არ უნერია, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ის ხელნაწერისათვის განკუთვნილ იურიდიულ უფლებებს არ ინარჩუნებს, და ვინც მასში რაიმე თვალმოსაწონს წააწყდება, ნება ეძლევა, შუა საუკუნეების სიუზერენივით, ისარგებლოს „პირველი ღამის უფლებით“.

ჩემი თხოვნაა აგრეთვე, — თუნდაც ეს მგზნებარე მამულიშვილობით იყოს გამოწვეული, — ამ „შავ წიგნს“, გამრავლების მიზნით, სანერ მანქანაზე ნუ გადაბეჭდავენ: რა მახვილი თვალითაც უნდა შეიარაღდნენ, მაინც უთვალავი შეცდომა გაიპარება, რომელთაგანაც ზოგმა ავტორისეული აზრი შეიძლება სულაც დაამახინჯოს და შეცვალოს კიდევ.

...„შავ წიგნს“-მეთქი, ალბათ შეკრთით, ფერი არ მოგეწონათ, სამგლოვიარო...

ახლა მსოფლიოში წესადაა მიღებული, „წითელ წიგნში“ ფრინველთა და ცხოველთა ის სახეობანი შეიტანონ, რომელთაც უახლოეს ხანში, ადამიანთა დაუნდობლობის გამო, გადაშენება ემუქრებათ...

ვაითუ, მალე „შავი წიგნიც“ შემოიღონ, რომლის პირველი გვერდი მოგვეძღვნება ჩვენ, ქართველებს, — ხალხს, რომელიც თავად არ ინდობს თავისსავე თავს...

2 მარტი, 1981 წ.

დიდად პატივცემულ ბატონო კიტა!

ბევრჯერ დავაპირე თქვენთვის ბარათი მომენერა, მაგრამ როგორღაც მერიდებოდა ხოლმე.

დღეს, როცა ასე თვალნათლივ და მწვავედ ისახება ჩვენი სავალალო დემოგრაფიული სიტუაცია, არ შემიძლია არ აღვნიშნო თქვენი „შავი წიგნის“ სასიკეთო როლი ქართველების გამოღვიძების საქმეში.

ჩემი ღრმა რწმენით, „შავი წიგნი“ ყოველი ჭეშმარიტი ქართველისათვის სამაგიდო წიგნად უნდა იქცეს და რარიგ ვწუხვარ, რომ მე ხელთ მოგვიანებით ჩამივარდა: მე პირადად მან სულიერად ისე ამაფორიაქა, მაშინვე გადავწყვიტე, რა ფათერაკიც არ უნდა შემემთხვეს, მეოთხე ბავშვი უეჭველად ვიყოლიო-მეთქი... (იმხანად 39 წლის ვიყავი, 3 ბავშვი უკვე მყავდა).

საბედნიეროდ, ღმერთმა ჩემი გულისძახილი ამისრულა და... ამჟამად ჩემი ნაბოლარა ხუთი წლისაა — ჩვენი ოჯახის უშრეტი სიხარული და ყველაზე დიდი სიამაყე.

მე თვითონ, სამწუხაროდ, დედისერთა გახლავართ, გვერდით მდგომ ჭირისუფლად არც და გამაჩნია და არც ძმა. ჩვენი ერისა და თავისივე თავის საუბედუროდ ასეთივე მდგომარეობაში იმყოფებიან ბევრი ჩემი ახლობელი, ნათესავი და ნაცნობი... სოფელშიც კი, სადაც წინათ მრავალშვილიანობა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო, ახლა იქ სამშვილიანსაც იშვიათად თუ ნაანყდებით...

მინდა კიდევ ერთხელ მაძლობა გადაგიხადოთ პირადად ჩემი გამოფხიზლებისათვის. მჯერა, თქვენი პატრიოტული შემართება ამაოდ არ ჩაივლის და ხელს შეუწყობს ქართველ ერს მეტი ეროვნული თვითშეგნებით აღიჭურვოს.

ღრმა პატივისცემით

**ლალი ღღონტი, ოთხი შვილის დედა,
თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტის
სამკურნალო ფაკულტეტის ნერვიულ
სნეულებათა კათედრის დოცენტი.**

1 მარტი, 1989 წელი

„აღსდექ, საქართველო!“

9 აპრილის წინა დღეებში რუსთაველის პროსპექტზე ასეთი მონოდებიტაც მიიმართებოდნენ ქართველნი...

გნებავთ მათ უბრალო დემონსტრანტები შევარქვათ, გნებავთ პროტესტანტი მეამბოხენი ანდა მშვიდობიანი მეამბოხენი, — ოღონდ ეს კია, მათში ერთიც არ ერია რომელიმე ჩვენი „მოდმე“ ტომთაგანი...

დიახ, 9 აპრილის ცისკარზე მთავრობის სახლის წინ შემოდგომის ჩალასავით აჩეხეს მარტოკა ქართველები, და ეს არა წინასწარი შერჩევა-გამორჩევით, — ამ უთენით ჩვენს „თანამოდმეებს“ ჯერ კიდევ ფაფუკ ბალიშებზე ნეტარად ეძინათ და სიზმრად ხედავდნენ, როგორ იცლებოდა სისხლისაგან მათი — უწინსკლებოდ! — მათი ჯერ კიდევ საქართველოდ ნოდებული საქართველო...

არ დაიჯეროთ...

ან კი რომელი ბრიყვი დაიჯერებს, რომ ჩოჩიევ-ჯუსოითებმა, ტვამბა-გოგუებმა, მნაცაკანთან-ამბარცუმიანებმა, ანდა ჯაფარლი-მამედოვებმა 9 აპრილს ჩვენი დაკოდლი გულის ტკივილი თავის გულთან ერთი წამით მანაც ახლოს მიიტანეს, — ო, რაც მალე ამოვწყდებით ჩვენივე ხელის შეწყობით და სხვათა ხელის შეშველებითაც, — ეს მათი დიდი ხნის ოცნებაა!

ვაგლახ, რომ ეს არ არის შორეული ოცნება, და იგი დღითი დღე, სულ უფრო და უფრო რეალობის ფრთებს ისხამს ჩვენივე ეროვნული გრძნობის საძრახისი, თავის-მომჭრელი მიძინება-დაქვეითებით...

და აი, — გმადლობთ შენ, უფალო! — ამ სისხლიანი 9 აპრილის ელდამ, ჩვენ, როგორც ერი, თითქოს გამოგვავლიდა, თითქოს შეგვკრა კიდევ ერთ ეროვნულ ბირთვად და მონობის ათეული წლების მანძილზე წართმეულ-დაკარგული მებრძოლი სულიც დაგვიბრუნა: ნუ იტყვი, საქართველოს თურმე, საუბედუროდ, არა მარტო უამრავი, თავისივე სამშობლოს გამყიდველი უკულმართი შვილი ჰყოლია, — ჰყოლია აგრეთვე, საბედნიეროდ, ნამდვილი მამულიშვილებიც, ყველა ასაკის, თავისი ქვეყნისათვის თავდადებული, სასიქადულო ვაჟკაცები და ვაჟკაცი ქალები, რომლებიც ძნელბედობისას წარუძღვებიან მას, ზოგი აწონილი ტაქტით და შორსმჭვრეტელობით, ზოგიც — აუნონავი სულსწრაფი წინდაუხედაობით...

დიახ. 1989 წლის 9 აპრილს სისხლიანი კვირა კი გაგვითენდა, სამაგიეროდ მან მომავლის იმედიც ჩაგვისახა, თუმცა... მმ...

ვაითუ, ყოველივე ეს დროებით აღტკინებად დარჩეს, ყოველივე ამან წამიერ აბობოქრებად გაიელვოს და ცისარტყელასავით უკვალოდ გაქრეს და...

ჩვენ ისევ საყოველღეო ტკბილი ცხოვრების ნაჭუჭში შევძვრეთ და — ბოდის კი მოვიხდი ამ არცთუ, შეიძლება, კაზმული გამოთქმისათვის, — კვლავ ფეხებზე დავიკიდოთ ჩვენი მშობელი ერიც და ჩვენი უკვე ყოველმხრივ ფუძემერყეული ტურფა არემარე და ისევ და ისევ დაქირავებული, ლაქლაქა თამადის პატრიოტული სიტყვების კორიანტელით დავიტკბოთ ყურთასმენა:

„საქართველოს ძლიერებას გაუმარჯოს!“

„კიდევაც დაიზრდებიან“...

„ჩვენს გამრავლებას გაუ-მარ-ჯოს!“..

მაგრამ მარტო ამ მქუხარე შეძახილებით, და ვერც ახლად შეკერილი სამფერო-

ვანი დროშების ფრიალით, და ვერც თუნდაც საყოველთაო სახალხო შიმშილობის გამოცხადებით ვერ გავიმარჯვებთ, და ვერც მეცნიერულად იმის დასაბუთებით, რომ ჩოჩიევ-ჯუსოიტების მტკიცება:

«Пять тысяч лет живем мы на этой прекрасной земле»,

ტვინში უკვე ჭარბად სისხლჩაქცეულის როშვა-ბოდვაა, და ამგვარივე როშვაა ჩვენგან ოსებივით „დაჩაგრული“, ეგრეთ წოდებული აფხაზების „უცილობელი“ პრეტენზიები ისტორიული „აფხაზეთის სამეფოს“ მიკუთვნება-მითვისებისა, და ვერც იგორ მურადიანის პირით სომეხთ მეცნიერების აგრესიული მოთხოვნა-ლალადისის გაქარწყლება ამოგვიდგება გვერდით:

«В Грузии и Абхазии (440 тыс. человек) должно быть увековечено пребывание армянского населения, включая город Тбилиси. При этом необходимо работать над сохранением армянской культуры, включая культурные учреждения, национальные школы и язык, так как в Грузии армянское население испытывает определенный пресс ассимиляции».

(მიმართვიდან «Всеим Армянским национальным организациям», მათ შორის «Руководителям партии «Дашнакцутюн»).

...და ბოლოს, ჩვენს ეროვნულ სატკივარს სულაც არ დაედება მომშუშებელ მაღალ-მოდ ჩვენი მათხოვრული ვედრება აზერბაიჯანელებისა და ლეკებისადმი, რა იქნება, დაგვიტმეთ, სოფლები ხომ წაგვართვით-წაგვართვით, მაგრამ მათი ქართული სახელები მაინც დაგვიტოვებთ-თქო (პატარა ოთხკუთხა მაგიდასთან ორი ქართველის ტელესაუბრიდან).

თითქოსდა ქართული ტოპონიმიკის შენარჩუნება-ხელუხლებლობა იყოს ქართველი ერის მარადიული არსებობის თავდები და გარანტი!..

თუ ჩვენ, ბატონებო, ამქვეყნად აღარ ვიქნებით, იმქვეყნად იმით ვიამაყოთ და ვიტრაბახოთ, — აი, ეს ჩვენი ქართული, ოდესღაც საქართველოში ჩვენი არსებობის დამადასტურებელი ტოპონიმიკა ხომ მაინც დარჩა-თქო?!

...ეს ჩვენი ბოლნისი და დმანისი, ეს ჩვენი ახალქალაქი და წალკა, ეს ჩვენი ცხინვალის და სამაჩაბლოს, ეს ჩვენი სამურზაყანო და ბიჭვინთა...

ჯერ არ ვიცით, რას გვიჩვენებს მოსახლეობის წლევანდელი აღწერა, მაგრამ მას არც უნდა დაველოდოთ, რათა თვალეზი აგვეხილოს: გადახედეთ სამგლოვიანო განცხადებებს და პარალელურად ამისა სამშობიარო სახლებშიც შეიხედეთ და შეამონმეთ: ქართველი რამდენი მოევლინა საქართველოს და არაქართველი კი რამდენი...

...დიახ, სიტყვიერად ჩვენ ამ საბედისწერო 9 აპრილამდეც ვმრავლდებოდით, მაგრამ ასეთ „გამრავლებას“ რაიმე პრაქტიკული, ხელშესახები ნაყოფი რომ გამოეღო, განა მაშინ ჩვენივე ფიზიკური გაუჩინარების აჩრდილი ასე ახლოს თავს აღარ

წამოგვეფარებოდა და ქართულ მიწებს ჩვენ თვალწინ და თითქმის ჩვენ ცხვირწინ სხვათა ჯილაგის არხეინად მოსულ-მოთრეულები ასე იოლად და თავხედურად ვე-
ლარც ჩამოგვაჭრიდნენ, მაგრამ არ ღირს იმის გამეორება, რასაც თქვენ, მკითხველო,
ამ წიგნში ეს-ეს არის უკვე გაეცანით და, ვფიქრობ, ისიც შენიშნეთ, რომ ათი წლის
წინათ შემოკრული ეს გლოვის ზარი ახლა ადრინდელზე კიდევ უფრო შემზარავად
ქვითინებს...

დღეს ჩვენ, ქართველები, საქართველოში არაქართველებზე თუ კიდევ ცოტათი
მეტნი ვართ და ამით დაიმედებულნი ჩვენი მიწა-წყლის მეტ ნაწილზე თავმოღერილნი
დავდივართ, რაღა იქნება მერე, როცა...

მერე კი არა, უკვე ახლაც მოსულ-მოთრეულებთან შედარებით ჩვენ, ჩვენივე მი-
წა-წყალზე ბევრგან, უკვე ლამის ხიზნებად გამოვჩნდეთ, ისინი კი — მკვიდრებად,
რომლებიც უკვე ისე ალმაცერად გვიცქერიან, თითქოს აბეზარი მოთრეულები ჩვენ
ვიყოთ, და არა ისინი...

ჰოდა, რაღა იქნება მერე, როცა ჩვენივე სამშობლოში ჩვენი მოსახლეობის უპი-
რატესობის ათი-თხუთმეტიოდე პროცენტიც ჩვენი ეროვნული გულარხეინობა-
უდარდელობით ხელიდან გამოგვეცლება?!

გამოგვეცლება კი უეჭველად და აუცილებლად, თუკი ჩვენმა ნათიებმა, მამუკე-
ბმა, გოგიებმა, ქეთინოებმა კვლავინდებურად ასე ეულად „იარონ, იარონ, იარონ...“
და კიდევაც არ დაიბადნენ „ალგეთს ლეკვები მგლისანი“...

იმ თავზარდამცემ 9 აპრილის ერთ მომდევნო დილას რადიოდან სევდანარევი ხმა
შემომესმა: — ორი შვილის დედა ვარ და... არ დავფარავ: მესამეზე ფეხმძიმე 9 აპრილ-
ამდე მუცლის მოშლას ვაპირებდი, მაგრამ ახლა, 9 აპრილით შეძრწუნებული, გნებავთ
შურისძიების მიზნით, ამ ნაბიჯს არა და აღარ გადავდგამ...

ო-ო!..

დაე ეს იყოს ჩვენი ეროვნული მართლა გამოღვიძება-გამოფხიზლების პირველი
საქმიანი მერცხალი!..

დაე ეს იყოს 9 აპრილს ჩვენი ეროვნული გენიის სახელობის პროსპექტზე დანთხ-
ეული ქართული სისხლის მართლაც საშურისძიებო პასუხი ქართველი ერის
შინაგანი მტრების მიმართ, რომლებიც სულ უფრო და უფრო „ძმური სიყვარულით“
გარს გვერტყმიან და თავისივე ჭკვიანურად მოფიქრებული სიმრავლით ჯერ ჩვენი
დაჯაბნა-გადათელვა დაუსახავთ მიზნად (ამას უკვე ახლაც ახერხებენ, — საქართვე-
ლოს ზოგიერთ ქართველობით მცირერიცხოვან რაიონებში ქართველ კაცს უკვე
ეშინია გამოტყდეს, რომ ის ქართველია, ბევრი მათგანი იქიდან — შევინროების გამო!
— გამორბის კიდევ), მერე კი დედაბუდიანად ამოგდებას გვიპირებენ...

ქართველებო!

გადამთიელთ ნუ ამოვადგებინებთ, ნუ მოვამოვადგინებთ ჩვენს თავს!..

ეს კი მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენს გონიერებაზეა დამოკიდებული!..

ჰოდა, ვიდრე საამისოდ ჯერ კიდევ საგრძნობი ფიზიკური ძალა შეგვწევს, ძალა შეგვწევს, ნუ, ნუ...

9 აპრილამდე, თქვენც იცით, ეს საერო-სასიცოცხლო გონიერება დიდად გვაკლდა-გვაკლდა, ახლა კი...

ცხრააპრილელთა განწირულმა სულისკვეთებამ არ უნდა ჩაიაროს, არ უნდა ჩაიაროს ტყუილებრალოდ, არ უნდა ჩაიაროს ფუჭად, ფუჭად!..

ჰოდა,

ვიძიოთ შური!

გესმით?

სწორედ საამისოდ 9 აპრილს ჩვენს დედაქალაქში დანთხეული ქართული სისხლი გვიხმობს და გვეძახის!..

იმ შავ დღეებში ერთი ცოცხლად გადარჩენილი ცხრააპრილელი ჭაბუკი ტრიბუნის-დანაც კი დაიმუქრა, „ძალიან დიდების“ წინაშეც, ჩვენ კიდევ ავისხამთ იარაღსო...

კი, მაგრამ ასეთი რა იარაღი უნდა აისხას ჭიანჭველამ, დათვს მოერიოს?!

ჩვენი იარაღი...

დიახ, ვიძიოთ შური,

ვიძიოთ შური, მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი გამრავლებით გამრავლებით, გამრავლებით, გამრავლებით ვიძიოთ შური!..

ჰეი, აღსდექ, საქართველოვ,

მართლაც

აღსდექ, საქართველოვ!..

აპრილი
1989 წელი.

ქვენი
მისამე

ნერილები

ბატონო აკაკი!

იაპონელებს ჩვეულებად აქვთ არ შესჩვილონ ერთმანეთს თავიანთი სატკივრის შესახებ; თავისებურად ყოველ ადამიანს რალაც უჭირს და არ ღირს შენი ცუდი ამბით მისი კიდევ შენუხებაო. ეს მართლაც კარგი ჩვეულებაა, მაგრამ რაკი ჩვენ იაპონელები არა ვართ, უნდა გითხრათ, რომ თითქმის მთელი ორი უკანასკნელი თვე მოსკოვის კარდიოლოგიის ინსტიტუტში ვინექი: თბილისში ამ ერთი კვირის წინათ ჩამომიყვანა ერთმა ჩემმა კეთილმა მეგობარმა. ახლა თავს წინანდელთან შედარებით უკეთ ვგრძნობ, მაგრამ მაინც შეუძლოდ ვარ და ჯერჯერობით სახლიდან ვერ გამოვდივარ. ეს გახლავთ მიზეზი იმისა, რომ თავის დროზე და პირადი ნახვით ვერ მოგილოცეთ „აღზევება-გადირექტორება“, თუმცა, სიმართლე რომ ითქვას, მოსალაცი იმდენად თქვენ კი არა ხართ, რამდენადაც თეატრია. თქვენ მხოლოდ მძიმე, რკინის უღელი დაიდგით კისერზე, მაგრამ ეს, ჩემი ღრმა რწმენით, აჩქარებით და დაუფიქრებლობით არ მოგივიდოდათ, აკი ქვეყანმა კაცმა იცის, რა შეუძლია და რა არ შეუძლია.

ამ რამდენიმე ხნის წინათ მოსკოვის ერთმა თეატრმა (Театр им. Ленинского Комсомола) გადანყვიტა ჩემი „ავი ძაღლის“ დადგმა; მთავარი (ლათინური) როლი არჩილ გომიაშვილს უნდა ეთამაშა, რეჟისორად კი გ. ლორთქიფანიძე ჰყავდათ მოწვეული. ამ თეატრს ძალზე მომცრო სცენა აქვს, უფროსი თაობის ნიჭიერი მსახიობები თითქმის სრულებით არ მოეპოვება. ჰოდა, როცა ყოველივე ეს ავწონ-დავწონე, თეატრს ჩემი პიესის დადგმაზე თანხმობა არ მივეცი. ამის გამო ბევრმა გიჟად მიმჩნია („მოსკოვის თეატრი და... არ მინდა?!“). ამ წლის დასაწყისში ერთმა ახალგაზრდა რეჟისორმა (აბესაძემ), რომელიც სტაჟირებას გადის ვახტანგოვის თეატრში, „ავი ძაღლის“ დადგმა მოინდომა ცენტრალურ ტელევიზიაში. მე აქაც დამდგმელ რეჟისორს უარი შევუთვალე, თუმცა ვიცოდი, სპექტაკლში ვახტანგოვის თეატრის ბრწყინვალე ძალები მიიღებდნენ მონაწილეობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, მე ისიც ვიცე, რომ ტელესპექტაკლი ცოცხალი თეატრალური სპექტაკლის შთაბეჭდილების ოც პროცენტსაც არ იძლევა. სულ აგერ ახლა გრიბოედოვის თეატრს სურდა დაედგა ჩემი პიესა „რვა მოქმედი პირი“ («Восемь действующих лиц»), მაგრამ არც ამ ამბავს შევხვდი აღტაცებით: მე ქართველი დრამატურგი ვარ და, ცხადია, მინდა ჩემი პიესა თბილისში პირველად ქართულ თეატრში დაიდგას. სხვა „უცნაურობანიც“ შემეძლო ჩამომეთვალა ჩემი „შერეკილობის“ დასამტკიცებლად, მაგრამ, ვფიქრობ, ესეც საკმარისია. ყოველივე ამას კი იმიტომ გწერთ, რომ ოდნავ მაინც მერწმუნოთ — შემოქმედებით შეიძლება უმნიშვნელო მწერალი ვიყო, მაგრამ ბუნებით მაინც ნამდვილი მწერალი-მოქალაქე ვარ, რომელსაც კონიუნქტურული მოსაზრებით ერთი სტრიქონიც არ დაუწერია, ფულისთვის არ დახურდავებულა და ცხრა მთავრობის მსახური არ ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ დალხინებული ცხოვრების გემო თეორიულად მან ყოველთვის იცოდა.

აკაკი ჩემო, არ მინდა ეს ბარათი „მონყალება მოიღე“-ს შენიღბულ ვარიანტად მიიღოთ; მართალია, ჩვენში თეატრებმა დრამატურგები მათხოვრებად გადააქციეს, მაგრამ მე პირადად ყოველთვის ვცდილობდი გლახას არ დავმსგავსებოდი, რეჟისორებისა და დირექტორების წინაშე თავი არ დამემცირებინა; შეიძლება ესეც იყოს მიზეზი იმისა, რომ უკვე ათი წელიწადია თბილისში ჩემი თითქმის არაფერი დადგმულა; და საერთოდ, რაკი სიტყვამ მოიტანა, აქვე შევნიშნავ, ჩემი ცხოვრების გზაზე თეატრების ხელმძღვანელობის მხრივ თუნდაც ელემენტარული ხელშეწყობა რომ მეგრძნო, მათ რომ ჩემდამი მცირეოდენი ყურადღება გამოეჩინათ (თუნდაც ათასში ერთხელ

მაინც ეკითხათ — „ხომ არაფერს წერ?“ „დაგვიწერე რამე“, მე ახლა, ხანდაზმული კაცი, არა მხოლოდ რვა პიესის ავტორი ვიქნებოდი (რვიდან სამი დღემდეც დაუდგმელია).

თქვენც კარგად იცით, ნაგავმა მჟავანაძემ თეატრებიც როგორ საარაკოდ დაანაგვიანა, მაგრამ ახლა, პატიოსანი ხალხის სასიხარულოდ, საქართველოში, ცხოვრების ყველა დარგში საამო სიომ დაბერა და საქმე, ალბათ, ასე თუ ისე, თეატრალურ სფეროშიც გამოსწორდება. მე ეჭვი არ მეპარება, რომ თქვენი დანიშვნაც (უფრო მართებული იქნებოდა თუ ვიტყვოდი დადგომა) ჩვენი პირველი თეატრის სათავეში — ამ დიდ საქმეს ხელს შეუწყობს. მე, რა თქმა უნდა, არ მინდა გავკადნიერდე და დაგარიგოთ, მაგრამ მაინც შემოგებდავთ (ჩვენ შორის დიდი ასაკობრივი განსხვავება, ძველი ტრადიციით, ამის უფლებას თითქოს მაძლევს, თუმცა ესეცაა, თუ კაცი ახალგაზრდობაში ჭკუნაკლები იყო, სიბერეში იგი ბრძენი ვერ გახდება) და გეტყვით: რეჟისორებს თავზე ნუ დაისვამთ, მათ ქეიფზე ნუ ივლით — „რასაც მინდა, იმას დავდგამ...“ მათმა ასეთმა თავგასულობამ და, ხშირად, ლიტერატურულმა უგემოვნობამ თეატრს არაერთხელ აჭამა სირცხვილი.

მე უკვე მითხრეს, რომ თქვენ ახლა დრამატურგები და „დრამატურგები“ კარზე მტვერს გიყენებენ. შეიძლება თავს ვიტყუებდე, მაგრამ მაინც მგონია, მიუხედავად თქვენი საერთოდ კრიტიკული სიმკაცრისა, მე დრამატურგად მაინც მთვლით უწინ-წკლებოდ, და თუ ეს მართლაც ასეა, და თანაც, დირექტორად ყოფნას თუ დიდხანს აპირებთ, მაშინ იგულისხმეთ, რომ კ. ბუაჩიძესაც შეუძლია თქვენი თეატრის რეპერტუარისთვის ცოტა რაღაც სასარგებლო გააკეთოს. მეპატიოს, თუ ნავიტრებახებ: ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, რომ სადმე, რომელიმე თეატრში ჩემი პიესა ჩავარდნილიყოს, როგორადაც ცუდად არ უნდა დაედგათ იგი.

ამას წინათ გაზეთში „პუბლიცისტური მოთხრობა“ „მშვიდობით, არჩილ!“ ნავიკითხე. ის, ალბათ, არც თქვენ გამოგეპარებოდათ, ოღონდ არ ვიცი, მიაქციეთ თუ არა ყურადღება: ავტორი გვარწმუნებს, რომ ეს მოთხრობა დაწერა მან... 1968 წელს. დაწერა და... უჯრაში შეინახა. ჰმ! ბევრი ახლა ასე ურცხვად ითბობს ხელს უკანა რიცხვით: „ვებრძოდიო...“ ჩემი „პლატონი“ კი 1966 წელს დაიწერა. 67 წლის მარტში იგი ბათუმის თეატრში დადგეს ცენზურულად აჩეხილ-დაჩეხილი, მიჭრილ-მოჭრილი, მაგრამ ბათუმელ პლატონებს ამ სახითაც ის მანკიერად მოეჩვენათ და სპეციალურად კაცი აფრინეს ცეკაში: ვინ მისცა ამ პიესას დადგმის ნებართვაო. რა ვქნა, სიმართლეს ვერ დავუკარგავ — მაშინ დევი სტურუამ (მისი ბიძაშვილები ჩემი ყმანვილობის დროინდელი მეგობრებია) ამ „კრიმინალს“ ნაუყრუა, მაგრამ ადგილობრივმა პარტიულმა ელიტამ პიესა მაინც ამოიღო რეპერტუარიდან. ალბათ გახსოვთ, სწორედ იმ ხანებში, ეყრდნობოდა რა თქვენს დადებით რეცენზიას, ხუტა აპირებდა „პლატონის“ დაბეჭდვას „ცისკარში“, მაგრამ დალოცვილმა იმდენ ხანს აძაღლა, რომ იგი ახალ რედაქტორს დარჩა მემკვიდრეობად; ამ უკანასკნელმა კი ჩემი ახლო, ნაციხარი მეგობრის შვილის ემზარ კვიტაიშვილის ხელით „მომართვა“ უკან — თავს ვერ გავწირავო. სულ აგერ ახლა — წლინახევრის წინათ „პლატონი“ რუსთაველის თეატრის რეჟისურამაც თავზე გადმომახალა ისე, რომ არც ისურვა შეეტყობინებინა დაწუნების მიზეზი: „კრამოლობის“ თუ მხატვრული უსუსურობის გამო. აი, ეს არის ჩვენი კულტურა...

ორიოდე კვირის წინათ საქართველოს პარტიული აქტივის კრების ანგარიშში ნავიკითხე: „...იხრწნებოდა ზნე-ჩვეულებანი, მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის თვალში შეიცვალა კომუნისტისა და ნამდვილი ადამიანის შეფასების კრიტერიუმი“. „...მოყვანილი იყო მთელი რიგი მაგალითები, როცა ზოგიერთი ხელმძღვანელი და იდეოლოგიური მუშაკის სიტყვა და საქმე ერთი არ არის“. „...მორალურ-ეთიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად შეილახა მეცნიერის მაღალი წოდება“. „...მოხდა სამეცნიერო ხარისხების ერთგვარი დევალვაცია“. ყოველივე ამას აბა რომელი ჩვენ-

განი ვერ ამჩნევდა, მაგრამ ამ საკითხებს ლიტერატურაში მე შევეხე პირველად; იმ დროს, როცა ბევრი სხვა გუნდრუკს უკმევდა მჭავანაძეს — საქართველოს დამლუპველს და დამაქცევარს, მე მას „პლატონში“ დუმკოფაძე შევარქვი (Dumkopf — უჭკუო, სულელი, შტერი), — ჩემი პიესების რუსული თარგმანი კი ერთი წლის წინათ გამოვიდა, როცა ვასილა რესტორნებ-ამშენებელი ტახტზე ჯერ კიდევ ხონთქარით იყო წამომჯდარი. ამისათვის მე ახლა არც პრემიას მოვითხოვ, არც ორდენს, არც თანამდებობას — ღვთის მადლით, არც ერთი ამათგანი ჩემი ოცნების საგანი არასოდეს ყოფილა, მაგრამ ნუთუ იმის ღირსი არა ვარ, რომ პიესა, რომლისთვისაც ასე ვენამე, ახლა მაინც დაიდგას, თუნდაც დაგვიანებით, ცოტათი მაინც რომ გავიხარო? (მთელი ჩემი ავადმყოფობა დრამატურგიასთან დაკავშირებულ გაუთავებელ ნერვიულობის ნიადაგზეა აღმოცენებული; იგი კიდევ უფრო მეტად რომ არ განვითარდეს, ამისათვის პირველ რიგში წამლები კი არა, დადებითი ემოციებია საჭიროო, — გამაფრთხილა საავადმყოფოდან გამონერისას ჩემმა მკურნალმა ექიმმა, ოღონდ ეს არ უთქვამს: სად ვიშოვო ეს დადებითი ემოციები? იყიდებოდეს მაინც!).

ამჟამად „პლატონის“ დადგმას თითქოს მარჯანიშვილის თეატრი აპირებს, მაგრამ მე მაინც რატომღაც მგონია, ეს პიესა რუსთაველის თეატრს უფრო მოერგებოდა (თითქოს თვალნათლივ ვხედავ: პლატონი — მანჯგალაძე, ცუცა — ყანჩელი, ანგელინა — ჩახავა, კალისტრატე — ჩხიკვაძე, ბეჩირბი — გ. გეგეჭკორი); ილბლიანი ავტორის უღიმღამო პიესას ზოგჯერ ერთდროულად ცხრა თეატრი დგამს და ჩემი პიესა, რომელიც ასე ზედმინევნით ეხმაურება დღევანდელობას, ორმა თეატრმა რომ დადგას, ამით არაფერი დაუშავდება არც თეატრებს და არც მაყურებლებს. მე გთხოვთ ერთხელ კიდევ წაიკითხოთ „პლატონი“ — ამჯერად თუნდაც რუსულად (როცა „იმ“ წიგნს გიგზავნიდით, იცის ღმერთმა, ფიქრადაც არ მომსვლია, რომ თქვენ როდისმე თეატრის დირექტორი გახდებოდით). წაიკითხეთ აგრეთვე „ეზოში ავი ძაღლია“, — ეს პიესა თუმცა ოცი წლის წინათ დაინერა, დღესაც ოდნავაც არ მოძველებულა. იგი ამ ჩვიდმეტი წლის წინათ დაიდგა. დაიდგა ცუდად — რეჟისორმა (გ. პატარაია) თავი ვერაფერს მოაბა, მერე მას დამხმარე ბრიგადა მიაშველეს, ბრიგადული მუშაობა კი ხელოვნების დარგში თუ რა შედეგს იძლევა, ეს თქვენც კარგად მოგეხსენებათ. სხვათა შორის, „ავი ძაღლის“ აღდგენაზე იყო ხოლმე ლაპარაკი თეატრში, მაგრამ თუ ეს საკითხი ახლაც დაისმება და დადებითად გადაწყდება, იგი კი არ უნდა აღდგეს, — ხელახლა უნდა დაიდგას ახალი რეჟისურით და ახალი შემსრულებლებით.

ძალიან გრძელი წერილი გამომივიდა, სამაგიეროდ გული მაინც მოვიოხე (ესეც „დადებითი ემოციია!“), და თუ ამ ბარათს ჩემთვის არავითარი სასიამოვნო შედეგი არ მოჰყვება, ღრმა პატივისცემის ის გრძნობა, რომელიც თქვენდამი მუდამ მქონდა და მაქვს, მაინც არ შემინელდება; შეხვედრისას ყოველთვის ხალისით მოგესალმებით, ოღონდ თუ ცოტას ჩავიქირქილებ და გულში ვიტყვი „სელია ვი“, ამას, იმედი მაქვს, სანწყენად არ მიიღებთ: რაც არ უნდა იყოს, მე მაინც „მეკომედიე“ ვარ...

კიტა ბუაჩიძე
12 მაისი, 1973 წ.

P.S. გიგზავნით „დოკუმენტებს“ ზოგიერთი ჩემი აზრის „გასამაგრებლად“:

1. წერილებს ამასწინანდელ გაზეთებიდან, რომლებიდანაც ჩანს, რომ ჩვენში ავი „ძაღლები“ „აქა-იქ“ კიდევ იკბინებიან.

2. «Сов. культура»-ს, საიდანაც ჩანს, რომ ჩემი პიესა მართლაც მზადდებოდა მოსკოვის ერთ-ერთ თეატრში.

3. ჟურნალ «Литературное обозрение»-ს, სადაც დაბეჭდილია ვ. კისუნკოს რეცენზია ჩემს წიგნზე; აქ კი უნდა ენდოთ ჩემს ლიტონ ფიცს: ზოგიერთივით ეს რეცენზია არ „ჩამინყვია“, მისი ავტორის სქესიცი კი მოგვიანებით გავიგე: თურმე კაცი ყოფილა, ესთეტიკის სპეციალისტი, ამხანად მუშაობს ამ ჟურნალის კრიტიკის განყოფილების გამგედ. რა დაგიმალოთ, თავის დროზე ამ პატარა სტატიამ დიდად გამახარა: უცნობი კრიტიკოსის ტკბილი სიტყვა ნაცნობისაზე ბევრად ტკბილი ყოფილა. მადლობელი ვიქნები ჟურნალსა და „Сов. культура“-ს თუ დამიბრუნებთ.

მინანქრი

აკ. ბაქრაძემ, საერთოდ ნიჰილისტურად განწყობილმა უეჭველად ნიჭიერმა კრიტიკოსმა, ჩემი ეს ბარათი უპასუხოდ დატოვა; იმ ხანებში „პლატონის“ დადგმა ფიქრადაც არ მოსვლია; მხოლოდ ამ ერთი წლის წინათ, როცა მისმა დამნიშვნელმა აკაკი დვალისვილიმა სთხოვა („სირცხვილია, კიტა ბუაჩიძეს პიესა ჰქონდეს დასადგმელი და არ იდგმებოდეს!“) მიექცია ჩემი პიესისთვის ყურადღება, ამ სეზონის რეპერტუარში შეიტანა, მაგრამ დამდგმელი რეჟისორი არავინ გამოჩნდა. სტურუამ უარი თქვა, რაკი იცის, რომ მე ისეთი ავტორი არა ვარ, რომ ჩემი პიესის თავდაყირა დაყენების უფლება მივცე, ნავაზილნინო იგი, როგორადაც ნაბილნა მან „ყვარყვარე თუთაბერი“, „ლალატი“... თემურ ჩხეიძეც ყოყმანობს თურმე, აკი მისი არაერთხელ უაპელაციო განცხადების მიხედვით — „ქართული დრამატურგია ძალიან სუსტია“. ჰოდა, აბა თავს როგორ დაიმცირებს კ. ბუაჩიძის პიესის დადგმით!

ორივე ამ რეჟისორს აქამდე არა ერთი ნაგავი დაუდგამთ და არავის მათთვის ამის გამო რეჟისორობა არ ნაურთმევია, ჩემი „ნაგავის“ დადგმაზე კი თავს რატომღაც თავგამოდებით იკავებენ, მიუხედავად იმისა, რომ სტურუას მამა-რობერტი — ჩემი ყმანვილობის დროინდელი მეგობარია. ბიძაც და მამიდებიც ჩემი ახლობლები არიან, თემურის დედ-მამა კი — ნოდარ ჩხეიძე და მედეა ჩახავა — სწორედ ჩემს „ავ ძალღმში“ გამობრწყინდენ განსაკუთრებით (ჩინჩახელი და სარე)...

კიტა ბუაჩიძე
16 მარტი 1986 წ.

მინანარი:

გაეგზავნა რეჟისორ მიხეილ თუმანიშვილს...

შემთხვევით ქუჩაში შეხვედრისას მითხრა, შენი წერილი უნდა გამოქვეყნდეს — დაიბეჭდოსო.

არ ვიცი, ამით მე შემაქო თუ ბარათში იმდენი ქება ამოიკითხა საკუთარი თავის მისამართით, რომ ამჯობინა ეს სხვებსაც გაეგო...

ასეა თუ ისე, თუმანიშვილს არც ამის მერე აღძვრია სურვილი ჩემი რომელიმე პიესა დაედგა.

მას ხომ უკვე კარგა ხანია საკუთარი თეატრი აქვს და რეპერტუარის შერჩევისას არავინ ჰყავს ხელის შემშლელი!..

ივლისი 1984 წ.

ბატონ მიხეილ თუმანიშვილს

მიხეილ ბატონო!

ჩემგან ბარათის მიღება, და ისიც ფოსტით, ალბათ, გაგაკვირვებს. მაგრამ საქმე ის არის, რომ უკვე რამდენიმე დღეა წყნეთში სამუშაოდ ამოვედი და... თბილისში ჩამოსვლას გავურბივარ. არა იმიტომ, რომ დროს გაცდენა მენანება, — ჰიპერტონია მანუხებს და ექიმები არ მირჩევენ „მაღლა-დაბლა, აღმა-დაღმა“ წონილს. ამას წინათ ჩამოვედი და წნევამ ერთბაშად ისე ამინია, მთელი ათი დღე ვინექი.

საგარეუბნო კურორტის პირობაზე, წყნეთში ჩინებული ბიბლიოთეკაა, იმდენად ჩინებული, რომ ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნებაც“ კი აქვთ გამოწერილი. ამა წლის პირველ ნომერს, — ვასო კიკნაძის რეცენზიას შენს წიგნზე, — მანდ გავეცანი, მეორე ნომერს კი აქ წავაწყდი: შენი თითქმის საპროგრამო სტატია „სცენური სიტყვა“ გულისყურით წავიკითხე, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ შენია, მეორეც იმიტომ, რომ ჭკვია-ნურადაა დაწერილი.

არ ვიცი, გახსოვს თუ არა, და, ვაითუ, ახლა უარზე დადგე, ფაქტი კი არის, — ამ ორიოდ წლის წინათ, ქუჩაში შეხვედრისას, მითხარი, — გვიან დავრწმუნდი, თეატრში მთავარი მაინც დრამატურგიააო. შენი ეს წერილი ამ აზრს კიდევ უფრო აღრმავებს და, ალბათ, ესაა მიზეზი, რომ ასე დიდად მომეწონა.

მართლაც, „სიტყვის ძალა ხომ განუსაზღვრელია!“ სიტყვას თეატრში მოწინებით უნდა მოვეპყროთ. რა თქმა უნდა, მე ვგულისხმობ (ისე, როგორც შენ) არაჩიქორთულ, არა ნაყარ-ნუყარ სიტყვებს, რომლებითაც ბევრი ქართული პიესა დაწერილა და ახლაც იწერება.

ერთხელ აკ. ბაქრაძემ, ამ ფრიად განათლებულმა და გონებაამახვილმა კაცმა მითხრა, საქართველოში არ მეგულება რეჟისორი, რომელიც პიესის ლიტერატურულ ღირსებაში ერკვეოდესო.

მე მას დავეთანხმე თუ არ დავეთანხმე, — ამას „საიდუმლოდ“ შევინახავ, და რაკი დრამატურგი ვარ, დრამატურგობა კი, როგორც მოგეხსენება, სამწუხაროდ, დამოკიდებული პროფესიაა და, რაკი არ მინდა ყველა რეჟისორი გადავიკიდო, ოდნავ გასაგონი ხმით წავილულლულე, — არა, ერთი-ორი მაინც მოინახება, რომ ერკვევა...

თეატრალური საზოგადოების უკანასკნელი ყრილობის ცნობით, საქართველოში 170 რეჟისორია. ამ უკანასკნელი ხუთი წლის განმავლობაში ამ რიცხვმა, ალბათ, იმატა კიდევ, და თუნდაც არ ემატოს, ერთი-ორის შეფარდება 170-თან მაინცდამაინც ვერაფერი ნუგეშის მომცემია.

წერილში თანამედროვე ქართული თეატრის ერთი დიდზე დიდი სატკივარი გამოგრჩენია. თუმცა, გამოგრჩა თუ არ გამოგრჩა, ამაზე, შეიძლება, არც დამეთანხმო, რადგან შენი წერილის მთელი პათოსი აკი, — ირიბულად მაინც! — ამ საკითხისკენ არის მიმართული, მაგრამ, მე ვფიქრობ, ამაზე არა ირიბულად და არა გადაკვრით უნდა ვილაპარაკოთ, — უნდა ვიყვიროთ პირდაპირ და თავგამოდებით! განგაში უნდა ავტეხოთ, ზარები შემოვკრათ...

მეტყველების საოცრად დაბალი კულტურა ამჟამინდელი ქართული თეატრის პირველი და უმთავრესი უბედურებაა, თუმცა... აბა რა კულტურაზე, თუნდაც დაბალზე, შეიძლება ლაპარაკი, როცა ჩვენს ეგრეთ წოდებულ აკადემიურ თეატრებშიც კი სცენიდან წარმოთქმულ სიტყვებიდან ერთ მესამედს საერთოდ ვერაფერს გაიგებ, მეორე მესამედიდან კი დიდი ნვალებით შეკონინებულ, აზრისებურ რალაცას თუ გამოიტან...

განა მსახიობი ეთქმის მას, რომელიც თუნდაც სამსახიობო ოსტატობის ყველა კომპონენტით იყოს აღჭურვილი, დიქციის მხრივ კი სათანადო სიმალლეზე არ იდგეს? სიტყვის გასაგებად წარმოთქმა, — ეს ხომ ის ე ლ ე მ ე ნ ტ ა რ უ ლ ი რ ა მ არის, რომელიც სულ პა-ატარა, პატარა მსახიობსაც კი მოეთხოვება?! (არათუ მსახიობს, ეს მოეთხოვება ყველას, ვინც სცენაზე, კათედრაზე, ტრიბუნაზე, საერთოდ, მსმენელის წინაშე გამოდის). ჩვენში არათუ „სულ პა-ატარა“, ბევრი „სახალხოც“ კი დიდად სცოდავს, — რალაცას დუდლუნებენ, ჩიფჩიფებენ, ჭყიპინებენ, ბრინინებენ, ბლიყვინებენ... „ეს უზრდელობააო“ (მაყურებლის მიმართ, ცხადია), — წერ შენ და, სავსებით სამართლიანადაც, მაგრამ ეს „ბუტბუტ-ჩიფჩიფი“ მათ არა „ზედმეტი კულტურით“ და ცუდად გაგებულ „თანამედროვე თეატრისათვის ფეხის აწყობის“ შედეგად მოსდით, — ისინი, საერთოდ, ფაქტიურად მსახიობები არც არიან. თეატრალური ინსტიტუტის მიერ გზადლოცვილ ასეთი „მსახიობებით“ კი ავსებულა ჩვენი თეატრები! რუსთაველისა და მარჯანიშვილის თეატრებშიც კი, თითულში რვა-ათი მსახიობი თუ მოინახება, რომლებიც „ქრისტიანულად“ მეტყველებენ. ჰოდა, ბარაქალა და ვაშა ქართველ მაყურებელს, რომ ქართულ თეატრში მაინც დაიარება!

ქართული თეატრის ამ ტრაგედიაში... დიახ, ტრაგედიაში!.. არა მხოლოდ თეატრალური ინსტიტუტია დამნაშავე (რომელიც, — გაკვრით ვიტყვი, — რაკი წლების მანძილზე თავის უპირველეს მოვალეობას თავს ვერ ართმევს, — კარგა ხანია მისახურია; მანჯაგალაძე, გეგეჭკორი, ყიფშიძე და რამდენიმე სხვაც ბუნებამ დაბადა და შეჰქმნა მსახიობებად, და არა ამ ინსტიტუტმა!), დამნაშავეა აგრეთვე ჩვენი რეჟისურაც; უყურებ ხოლმე სპექტაკლს, — ზოგჯერ, თუ ცალმხრივად ვიმსჯელებთ, კარგსაც, — და ძალაუნებურად ფიქრობ: დამდგმელს მთელი თავისი ნიჭი და უნარი სპექტაკლის გარეგნული მხარისათვის, ეგრეთ წოდებულ რეჟისორულ „შტუჩკებისა“ და „ნახოდეკების“ ძებნაში დაუხარჯავს, თითქოს უნდოდაო ამით თავისივე კოლეგები გაეკვირვებინა, ხოლო რაც შეეხება სიტყვას, — მივა თუ არ მივა ის მაყურებლის ჯერ ყურამდე და მერე გულამდე, — ეს მას არც ანუხებს და არც აინტერესებს.

მაგრამ ამ ბარათის მოწერის მიზეზი, მიხეილ ჩემო, ჩვენს თეატრში არა მხოლოდ სიტყვის (და, მაშასადამე, ავტორის) სრული უპატივცემულობაა, რაც მე, როგორც დრამატურგს, ცხადია, დიდი ხანია მალელებს, — არის სხვა მიზეზიც; უფრო სწორად, ამ „სხვა“ მიზეზმა ამაღებინა, როგორც იტყვიან, ხელში კალამი და მომადებინა შენი ფოსტის ინდექსი.

შენ წერ:

„ხშირია შემთხვევები, როდესაც სტადიონზე მომხდარი ფაქტი ანდა ახალი ანგ-დოტი მოულოდნელად კ. ბუაჩიძის, ალ. ჩხაიძის ან ნ. დუმბაძის პიესების მიხედვით დადგმულ სპექტაკლებში აღმოჩნდება ხოლმე, მაგრამ ყველაზე საკვირველი ის არის, რომ ეს ნიჭიერი მწერლები სრულიად დამშვიდებით შესცქერიან ყოველივე ამას და არავითარ აღშფოთებას არ გამოთქვამენ“.

სწორედ ამაზე იტყვიან, წმინდაო საბაო, საიდან სადაო?!

ამის ნაკითხვისას — რა გასაკვირია! — ჩემს წნევის აპარატში სინდიყი რაკეტ-ასავით ელვისებურად მაღლა აიჭრა, და რომ დოპეგეტი არა და ფეხები მდულარეში არ მეტუცა, შენგან „ნიჭიერად“ გამოცხადებული მწერალი ფეხებს დამბლადაცემუ-ლივით გაჭიმავდა, სული კი მისი — რწყილივით გაფრინდებოდა ზეცაში!..

ლენინგრადში ცხოვრობს პროფესორი უგლოვი, — ისეთი პროფესორი კი არა, ჩვენ რომ ასობით გვყვანან ვითომ პროფესორები, — ეს მართლა პროფესორია და... ამ მართლა პროფესორმა თავისი ამასწინანდელი სტატია ასე დაასათაურა: „Слово печит, слово ранит“...

კ. ბუაჩიძე „დამშვიდებით შესცქერისო...“ შე კაი კაცო, ამის ნაცვლად კენედის... შეიძლება უცნაურად მოგეჩვენოს, მაგრამ, რა ვქნა, მიყვარდა რატომღაც კენედი... ჰოდა, ჩემი სათაყვანო კენედის მკვლელობა რომ დაგებრალეზინა — ეს უფრო მერ-ჩია, ვიდრე... „აღშფოთებას არ გამოთქვამსო...“ მერე და ვინ წერს ამას? რეჟისორი თუმანიშვილი, რომელმაც ოდესღაც ერთი ჩემი პიესა დადგა და მას შემდეგ (მთელი ოცდაერთი წლის მანძილზე!!!), როგორც დრამატურგი, გვერდით აღარ გამიკარა, რადგან მონა ავტორი არ გამოვდექი, ისეთი, რომელიც ყველაფერზე თავს უკან-ტურებს რეჟისორებს.

ამ ორი თვის წინათ გია ანთაძე (არ ვიცი ვისი მოწაფეა, შენი თუ ალექსიძის?) რუსთაველის თეატრში ჩემი „პლატონი“ უნდა დაენყო, მეც მას — რაკი რეჟისორთა „გილდიაში“ ავყია, თითქმის გადარეული დრამატურგის რეპუტაციით ვარ შემოსილი, — სულ წითელ კვერცხებს ვუგორებდი, აბა არაფერი ეწყინოს, არ შევაშინო-მეთქი და... მე არა და, სხვებმა კი შეაშინეს, — ეგ ისეთი კაცია, თუმანიშვილსაც კი ერჩუბე-ბოდაო. ანთაძემაც ბევრი აღარ დააყოვნა, — პირველი შთაბეჭდილებით თითქოს სან-დომ და საიმედომ, და რამაც ყველაზე უფრო მომხიბლა — თითქოს ინტელიგენტმა რეჟისორმა მოულოდნელად ქარაქუცა ალექსიძის ნაცადი ფანდი იხმარა და ვერაგუ-ლად მიგვერდა, — „პლატონის“ ნაცვლად სპეკულანტ (от драматургии!) გელმანის პიესას მოჰკიდა ხელი (მე ახლა ანთაძის დაკარგვას კი არ ვდარდობ, — დასაკარგი უნდა დაიკარგოს! — ვნანობ და მივტირი ეროსის, აკი თუ ანთაძე დადგამდა, პლა-ტონს ეროსი ითამაშებდა); ანთაძემ იცის, გელმანი, ცხადია, მოსკოვიდან ჩხუბს არ დაუნყებს, მისი მსგავსი დრამატურგი თუნდაც თბილისში ცხოვრობდეს, — არც ის აუტეხდა დავას, ოღონდ თავისი პიესა დადგმულიყო და პროცენტები აეკრიფა. მე კი, მაგალითად, „პლატონი“ ორჯერ წამოვიღე მარჯანიშვილის თეატრიდან, მეორედ იმ დროსაც კი, როცა დეკორაციები უკვე მზად იყო და... მაშასადამე, დავკარგე პროცენ-ტებიც! რატომ? იმიტომ კი არა, რომ „მძიმე ხასიათის“ ავტორი ვარ, — სწორედ იმ სცენური სიტყვის უპატივცემულობის გამო, რაზეც ასე მართლაც აღშფოთებით წერ (ამ შემთხვევაში „სცენურ სიტყვას“ ფართო გაგებით ვგულისხმობ — პიესის მთელ დრამატურგიულ ქსოვილს). მიუხედავად იმისა, რომ რეჟისორებზე დანატრებული ვარ და მზად ვარ ჩემი პიესა თუნდაც რეჟისორის თანაშემწემ გაბისიანმა დადგას (ოღონდ — თუ დადგამს ისე, როგორც დამინერია), მე მაინც რუსთაველის თეატრში ორ თქვენს ინსტიტუტდამთავრებულ რეჟისორზე (კახაბრიშვილი, სიხარულიძე) უარი განვაცხადე, რაკი შევატყვე, რომ, როგორც ავტორს, თავაგდებით მიპირებდ-ნენ მოპყრობას.

აკ. ბაქრაძეს ბევრისთვის უთქვამს (შესაძლოა, ერთგვარი „დაცინვის“ მიზნითაც),

კიტა ბუაჩიძე ერთადერთი დრამატურგია, რომელსაც ასე ახლოს მიაქვს გულთან თავისი პიესის ბედიო; სხვები კი... ზოგი თეატრში, რეპეტიციების პერიოდში, ერთხელაც არ შემოიხედავს, ზოგი (პროზაიკოს — „დრამატურგი!“) საკუთარი პიესის პრემიერაზეც არ მოდის, ზოგი კი მოიტანს პიესას და გეუბნება, რაც გინდათ, ის უყავით, გინდათ შეამოკლეთ, გინდათ დააგრძელოთ, გნებავთ ორ მოქმედებად, გნებავთ — ერთად, აქედან გინდათ მიუზიკლი გააკეთეთ, გინდათ — ორატორია, ოღონდაც დადგითო...

ამ ერთი კვირის წინათ აკ. დვალისშვილმა მისაყვედურა, „შენი პიესები თუ არ იდგმება, ისევ შენი ბრალია, დაშინებული გყავს რეჟისორები, „ერთ სიტყვასაც არ შევცვლილიო...“ ღმერთმანი, არაა ეს მართალი! არათუ სიტყვას, მთელ პიესას გადავაბრუნებ, თუკი ვინმე გონიერი მრჩეველი გამოიჩინდება.

ჰოდა, ახლა ეს მიბრძანე, როგორ ფიქრობ, ასეთი „შუბლმაგარი“ დრამატურგი სიხარულით შეხვდება მსახიობის მიერ სტადიონზე თუ ქუჩაში ყურმოკრული ანგედოტის თუ „ოსტრობის“ შეტანას მის პიესაში?! და ის ამის გამო არ აღშფოთდება?! ასე განსაჯე, სადღაც ეჭვიც კი მეპარება, მართლა შენ მომანერე ეს, თუ... ეგებ რედაქციაში „იხუმრეს“, „იქ“ სხვა დრამატურგი გყავდა მოხსენებული, მათ კი, მის ნაცვლად, შენდა დაუკითხავად, ჩემი გვარი ჩაბეჭდეს?

არათუ ჩვენში, სადაც მსახიობთა საერთო კულტურა, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, ცივილიზებული ველურობის დონეზეა, — მოსკოვში და ლენინგრადშიც კი თუმცა ეომებიან, მაგრამ მაინც ვერაფერს აწყობენ „актерская отселятина“ — სთან. ჰოდა, რა ქნას სანყალმა ავტორმა, ამ შემთხვევაში, ვთქვათ, კ. ბუაჩიძემ, თუკი მის „ავ ძალღში“, მაგალითად, ავტორის ფრაზას „მეც ვიყავი“, ჩინჩახელის როლის შემსრულებელი ასე „ამიდრებს“ — „დაჟე მეც ვიყავი...“ — ავარდეს სცენაზე და მსახიობს პირი არტაშანიტ აუკრას თუ... მაყურებელთა დარბაზს შესჩივლოს, რომ მას არათუ სცენაზე, ბაზარშიც კი როდესაც ქართულ ენას ანაგვიანებენ, მაშინაც კი ტანში ზიზლის ჟრუანტელი უვლის?!
„აღშფოთებას არ გამოთქვამსო...“ გამოვთქვი, ბატონო, გამოვთქვი, ამის მოწმედ თვითონ „დამნაშავე“ მსახიობი ბერიკაშვილიც კი დამიდგება, მაგრამ... მერე რა? ძალღი (— დრამატურგი! —) ყეფს, ქარავანი მიდის!.. ვინ არის გამკითხავი?! ერთში კი მართალი ხარ, — შეიძლება საჭირო იყო იმდენად აღუშფოთებულებიყავი, რომ სამინისტროს სახელზე განცხადება დამენერა, გთხოვთ მარჯანიშვილის თეატრის რეპერტუარიდან... ამიტომ და ამიტომ... „ჩემი“ სპექტაკლი ამოიღოთ-მეთქი. კი, მაგრამ... ჩემს ამ საქციელს სხვა თეატრები და სხვა რეჟისორები (მათ შორის მიხეილ თუმანიშვილიც!) ვითომ მომიწონებდნენ და წამახალისებდნენ, — არიქა, ჩვენთან მოდი, რაკი ეგეთი პრინციპული ხარ, ჩვენ დავდგამთ შენს პიესასო?! რატომღაც მეეჭვება... უფრო გულმართალი თუ ვიქნები, — სულაც არ მეეჭვება. „ნიჭიერიო“, წერ ჩემზეც, მაგრამ არ მახსოვს, ჩემი ხანგრძლივი, მაინც, ასე ვთქვათ, შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე, რომელიმე თეატრს, რომელიმე რეჟისორს ან ეკითხოს, ან ეთქვას, — პიესა ხომ არაფერი გაქვს, ხომ არაფერს წერ, ან — დაგვიწერე, მოგვიტანე... (სხვათა შორის, ჩემი „შემოქმედება“ და ჩემი პიესების ამბები კაპელდინერებს უფრო აინტერესებთ, — იციან, ხალხი ივლის!). არათუ „მოგვიტანე რამე“, შიშის ზარი იპყრობთ ხოლმე — ვაითუ რამე მოგვიტანაო. ჩემდა საბედნიეროდ, მე ამაყი კაცი ვარ, მათხოვარი ავტორი არ გახლავართ, თავს არ ვიმცირებ და არავის ჩემი პიესებით თავს არ ვაბეზრებ. მე მგონია, ამას შენც დამიდასტურებ; უარით გასტუმრება, ვისაც არ უნდა ეხებოდეს ეს, ასეა თუ ისე, მაინც ძნელი მისიაა, და მეც ვცდილობდი ხოლმე, უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩამეყენებინე, თუმცა... თუმცა, რასაკვირველია, შენი, როგორც დიდად ნიჭიერი რეჟისორის აზრი ყოველთვის მაინტერესებდა. რა დაგიმალო, ამ აზრს კი ფარული გზებით ვიგებდი კიდევ. მაგალითად, მე ვიცი, რომ ამ ათი-

თორმეტი წლის წინათ შენ წაგაკითხეს ჩემი „რვა მოქმედი პირი“ და „პლატონიც“: ორივე დაინუნე! დაინუნე და... რა თქმა უნდა, შეცდი! („ოი, რა თავხედი ავტორია!“ — „დაასკვნი“, ცხადია).

მაგრამ „გულს ნუ გაიტყვ“, შენ გამონაკლისს არ წარმოადგენ, მე სია მაქვს შედგენილი იმ მართლა რეჟისორებისა და ვითომ რეჟისორებისა, რომლებმაც უარი თქვეს მათ დადგმაზე, ესე იგი — ფაქტიურად დაინუნეს (ზოგმა — „პლატონი“, ზოგმა — „რვა...“, ზოგმა — ორივე ერთად). ამ სიაში მასწავლებლებიც ურევია და მათი მონაფეებიც:

ალექსიძე, სტურუა, ჩხეიძე, ჩხაიძე, ანთაძე, ჟორდანი, კობახიძე — ერთი (მსახიობ-რეჟისორი), კობახიძე — მეორე („მარტო“ რეჟისორი!), მესხი, განერელია, ქუთათელაძე, დემეტრაშვილი, კვასხვაძე, სურმავა, პაქსაშვილი, კუჭუხიძე, აბაშიძე...

ალბათ შეამჩნევდი, ამ ბრწყინვალე ელიტაში არ არიან მოხსენებული ლორთქიფანიძე, კაკულია და ხატისკაცია... ამ უკანასკნელმა, საერთოდ, არცთუ ოდესმე იკადრა რომელიმე ჩემი პიესის წაკითხვაც კი (წაუკითხავადაც იცის, — «Хлам!»; კაკულიაც მთელი თავისი, უკვე თითქმის ოცდაათწლიანი რეჟისორული მოღვაწეობის მანძილზე ასეთივე „პლატფორმაზე“ იდგა და დგას, — აბა მისი ცოლის ბიძამ ხეირიანი რა უნდა დანეროს! (არ ვიცი, ამით ცოლს უფრო ამცირებს თუ მე?!); რაც შეეხება ლორთქიფანიძეს, მან თავის დროზე ორივე პიესა მოიწონა, განსაკუთრებით — „რვა მოქმედი პირი“, დადგმით კი არც ერთი არ დადგა, სამაგიეროდ ყოველ სეზონში დგამს — ვსარგებლობ შენი შეფასებით — ნიჭიერ ალ. ჩხაიძის ყოველ ახალ პიესას, დგამს წინასწარ წაუკითხავადაც, ენდობა კაცი! (მონყალება თუ გაილო და ჩემი „ავი ძაღლი“ დაადგმევინა თავის (!) თეატრში — ეს მხოლოდ აკ. დვალისვილის თხოვნით და მის მოსათაფლავად: იმ ხანებში „დათა თუთაშხიას“ იღებდა და „კინოს თავმჯდომარე“ ესაჭიროებოდა).

ჰოდა, ყოველივე ამის შემდეგ, გულის მოსაოხებლად, კანტიკუნტად „ტრაგიკულად“ თუ წამოვიყვირებ — ოი, დედა, რა ხალხის ხელშია ქართული თეატრი! — გასაკვირია?!

რუსები რომ იტყვიან, *без ложной скромности скажу*, არც „პლატონი“ და არც „რვა მოქმედი პირი“ არათუ დასაწევი პიესებია, — ცოდვაა და დიდი უსამართლობა (როგორც ავტორის, ისე მასწავლებლის მიმართ), რომ ისინი დადგმის მოლოდინში — ერთი 13 წელიწადს იტანჯებოდეს, მეორე — 17-ს!

მარტო ჩემი მაგალითიდანაც თუ ვიმსჯელებთ, ასეთ პირობებში აბა საიდან შეიქმნება ჟანრობრივად და ხარისხობრივად მდიდარი დრამატურგია, მხოლოდ „ნიჭიერი ჩხაიძის“ პიესები ააყვავებენ ქართულ თეატრს?! თუმცა... ქართული თეატრისა და დრამატურგიის ცისკიდურზე ახალი დიდი ვარსკვლავი გამოჩენილა: თამაზ ჭილაძე!.. ამ ამბავს, ამ ბოლო დროს ზარ-ზეიმით გვამცნობენ ვასილ კიკნაძე („საბჭოთა ხელოვნების“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი!), კრიტიკოსი და დრამატურგი გურამ ბათიაშვილი („საბჭოთა ხელოვნების“ ხშირი თანამშრომელი!), ლამარა დოლონაძე, — ბაბუამისი — წარსულში! — აზნაურობის მაძიებელი, თვითონ კი ამჟამად — ხარისხის მაძიებელი, რომლის „მოსაძებნად“ „*все средства хороши...*“ მართალია, „აკვარიუმი“, „მკვლელობა“, „დავიწყებული ამბავი“, — ესენი — სათაურებიც კი! — მათ დამდგმელ რეჟისორებსაც აღარ ახსოვთ, და თუმცა ამ დრამატულ ქმნილებათა შემოქმედს ჯერ კიდევ გამომზეურებული არ ჰქონდა ახალი ქმნილებანი — არც „ბუდე“ და არც „როლი“, მაგრამ ამ დიდად პატივსაცემმა თეორეტიკოსებმა დროულად — ესე იგი სხვებზე ადრე გაითამაშეს მომგებიანი როლები და უკვე გამოაქვეყნეს „თამაზ ჭილაძის დრამატურგია“, „თამაზ ჭილაძის თეატრი“ და სხვ.

Оказывается, в нашей жизни быть редактором журнала – тоже, по-своему, доходное место!

სხვათა შორის, ამ „ახალმა ვარსკვლავმა“ ცეკაში და სამინისტროში ერთი ვაი-უშველებელი, ზოგიერთის გადმოცემით კი — პირდაპირ ისტერიკა ატეხა, როდესაც ყური მოჰკრა, რუსთაველის თეატრში ბუაჩიძის პიესის მზადებას იწყებენო, — მე იქ უკვე რამდენიმე თვეა ახალი პიესა მაქვს მიტანილიო.

და ეს ხდება, იცი, როდის? მარჯანიშვილის თეატრში „ბუდის“ პრემიერის მეორე დღეს!.. თითქოს რუსთაველის თეატრი დაიქცეოდა, — ამ „დიდ პატრიოტს“ კი არ უნდა, რომ ჩვენი ეს ეროვნული კერა დაინგრეს, — თუკი ამ პირველი პრემიერის ტრიუმფიდან (?) მეორე ტრიუმფამდე (ამაში ეჭვს აბა როგორ შეიტანს!) სულ რაღაც ორიოდე თვე რომ მოეცადა!.. ანდა, აბა რატომ მოიცდის, ის ხომ რედაქტორია, სამინისტროს კოლეგიის წევრია, პარტიის წევრია, მწერალთა კავშირის რომელიღაც ინსტანციის წევრია, მოკლედ, დიდი საზოგადო მოღვაწეა და... — რაო?... ბუაჩიძეს რუსთაველის თეატრში რამდენიმე თვე კი არა, რამდენიმე წელიწადია, ათი-თხუთმეტი წელიწადია პიესა უობდება და... თითქოს მოხდა რაღაც სასწაული და... მის მერე თქვენსას დავდგამთო?! მით უმეტეს, თქვენი სხვა პიესის პრემიერა ეს-ეს არის შედგა მარჯანიშვილის თეატრშიო და... სულ ცოტა რომ მოითმინოთ, თუნდაც ელემენტარული ადამიანობისა და პროფესიული კოლეგიალობის გულისთვისო?! ჰმ! რისი კოლეგიალობა, რისი ადამიანობა? ვინ არის ბუაჩიძე?.. ისიც დრამატურგიაო?! დიდი ამბავი! დრამატურგია ხუნნარიაც და მილორავაც!.. ასაკს მაინც გავუწიო ანგარიში, ჩემზე უფროსია სულ ცოტა თხუთმეტი წლით მაინც? არა!...

ო!ჩვენს დროში რაოდენ ძალას მატებს ადამიანს (!) სახიერო თანამდებობა!

ასევე ეგონა სხვათა შორის, ამ ოციოდე წლის წინათ, ამგვარივე „შემოსავლიან“ ადგილის მქონე ნამდვილად კარგ პოეტსა და კარგ პროზაიკოსს, რომ ის თუ პიესების წერასაც მოჰკიდებდა ხელს, ქართულ თეატრსა და ქართულ დრამატურგიას მესიად მოველინებოდა და ჩიხიდან გამოიყვანდა... ჰოდა, დანერა კიდევ იმ დალოცვილმა სამი პიესა და... „სამივე აპატიესა“, თუმცაღა იმდროინდელმა ათჯერ უფრო დიდი რანგის ბათიაშვილ-დოლონაძეებმა ავტორს უმაღვე ჟანგბადის ბალიშები მიაშველეს, — ამ ნოვატორულ პიესებს ნოვატორული თეატრი და ნოვატორი რეჟისორი ეს-აჭიროებო...

ალბათ დაინტერესდები ამ, ამჟამად, ყოფილი დრამატურგის ვინაობით. გეტყვოდი, ოღონდ ერთი პირობით: ნოვატორი რეჟისორი შენ ყოველთვის იყავი, მაგრამ საკუთარი ნოვატორული თეატრი არ გქონდა. ახლა გაქვს! ჰოდა, ადექი და მისი რომელიმე ნოვატორული პიესა დადგი შენს სახელოსნოში, რომელიც, სხვათა შორის, მე პირადად, სახელოსნოდ კი არა, — და ეს მე არაერთხელ და ბევრგან მითქვამს, თუმცა ვიცი, სხვა თეატრები ასეთი „კრამოლასთვის“ კიდევ უფრო გამრიყავენ, — საქართველოში პირველ თეატრად მიმაჩნია (ესეც უნდა ვთქვა: მეტყველების მხრივ იფნის შოლტი, ხანდახან, შენს არტისტებსაც სჭირდებათ, ყველას არა, — ზოგიერთს)... დადგი და, ვინ იცის, რაიმე „სამესიო“ ეგებ შენ მაინც გამოგივიდეს. აკი ბერნარდ შოუ ამტკიცებდა: *„Пьесы создают театр, а не театр пьесы,“* — ნაგიკითხავს სადმე? თუ ამას პირველად ჩემგან იგებ? ასეც რომ იყოს, ეს სრულებითაც არ მოჭვენს ჩრდილს შენს პროფესიონობას. ადამიანს ყველაფერი არ ეცოდინება. აი მეც, — თავი კაცს „ურაფისორად“ მომაქვს, პირველად კი მოლიერის ეს სტრიქონები შენს წერილში ამოვიკითხე:

„ცნობილია, რომ კომედია იწერება მხოლოდ იმისათვის, რომ ითამაშონ. აი, რატომ ვურჩევთ ამ პიესის წაკითხვას მხოლოდ იმას, ვისაც გამჭრიახი თვალი აქვს და ტექსტის მიღმა შეუძლია წარმოდგენა დაინახოს.“

ასე მგონია, თავის დროზე შენ რომ ჩემი კომედიები მოლიერის ამ რჩევის მიხედვით წაგეკითხა, მაშინ მათ, შეიძლება, აღარც დაინუნებდი.

თითქოს ვგრძნობ, ამ სიგრძე უსტარის წაკითხვამ თავი აგატკივა, მაგრამ რას იზამ, პირიქით — ღმერთს უნდა უმადლო, იოლად გადამირჩი: ჩვენ რომ პუშკინ-გოგოლ-კარატიგინის დროს გვეცხოვრა, თავის მოჭრისათვის („დამშვიდებით შესცქერის... აღშფოთებას არ გამოთქვამს...“) დუელში გამოგინვევდი...

„მანც“ შენი გულწრფელი პატივისმცემელი
კიტა ბუაჩიძე

30 მარტი 1979 წყნეთი

P.S. წერილში ჰაინედან მოგყავს: „... ათენელები ყვიროდნენ: ომი ფილიპეს! სად ეწერებიან ფრონტზე წასასვლელად!“

ორიგინალში ვითომ „ფრონტია“ ნახსენები? რაღაც მეექვსეა. ძველად, მე მგონია, იტყოდნენ: საომრად... ბრძოლის ველზე...

ქართული ეროვნული თვითშეცნობის ასოციაციის
თავმჯდომარის ჯ. ღვინჯილიას

ბატონო ჯანსუღ!

ერთმა დამსწრეთაგანმა გადმომცა, რომ გუშინ ქართული თვითშეცნობის ასოციაციის კრებაზე ვილაცხას ჩემი თავი დაუსახელებია ამ ასოციაციის საპატიო წევრობის კანდიდატად და თქვენ, როგორც თავმჯდომარე, ამ წინადადების წინააღმდეგი არ წასულხართ.

მადლობას მოგახსენებთ ჩემდამი ასეთი კეთილმოსურნე წყალობის გამოჩენისათვის, იმ ვილაცხას კი ბოდიშს ვუხდის ვილაცობით ხსენებისათვის: გვარი მისი, სამწუხაროდ, ვერ დამისახელეს... ვფიქრობ კი, მე მას, ალბათ, ძალზე შორიდან ვეცნობი და არ იცის, რომ მისი ეს „საპატიო კანდიდატურა“ არასოდეს არ მიიღტვოდა რაიმის წევრობისაკენ, — არც კომკავშირის, არც პარტიის, არც კოლმეურნეობის, არც უღმერთოთა და არც ან განსვენებული რემედასისა (რევოლუციის მებრძოლთა დამხმარე საერთაშორისო საზოგადოება)... და თუ იგი ამჟამად მწერალთა კავშირის, ფაქტიურად, მწერალთა ამ პროფკავშირის წევრი მაინც არის, ეს აიხსნება საბინაო დავთარში ჩანერის აუცილებლობით.

კარგი ქართულით თუ მათქმევინებთ, ა ქ ე დ ა ნ გ ა მ ო მ დ ი ნ ა რ ე, გთხოვთ, გამომიყვანოთ თქვენი ღირსპატივისცემი ასოციაციის წევრობიდან — სულ ერთია, იგი საპატიო იქნება თუ რიგითი, — მით უმეტეს, რომ ასეთი ასოციაცია მე პირადად გულზე მაინცდამაინც არცთუ ისე მეხატება, და ეს ქვეცნობიერად შეიძლება იმიტომ, რომ ქართული ეროვნული თვითშეცნობა ილია ჭავჭავაძემ ჯერ კიდევ 1871 წლის 9 აგვისტოს შეიცნო:

ჩვენისთანა ბედნიერი,
განა არის სადმე ერი?!
...ყველა ყრუი,
ყველა ცრუი,
ჭკვადამჯდარი, გულხმიერი;
მცირე, დიდი,
ყველა ფლიდი,
ცულლუტი და მანკიერი.

დასასრულ, მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და მოგაგონოთ, რომ რამდენიმე წლის წინათ, როცა თქვენ ჟურნალ „ცისკრის“ ყოვლისშემძლე, ერთხელისუფლებიანი რედაქტორი ბრძანდებოდით, მე გამოგიგზავნეთ დასაბეჭდად „საით მიექანება ქართული თეატრი?!“ და მასთან ერთად ორგვერდიანი პირადი ბარათიც გაახლეთ.

თქვენ „თეატრი“, ალბათ, როგორც კრამოლა, არ მიიჩნით გამოქვეყნების ღირსად და არც ჩემს თავაზიან ბარათზე მიპასუხეთ არც თავაზით, არც უთავაზოდ...

და ეს თითქოს არც გაგემტყუნებათ: ასეთია სადღეისოდ ჩვენი ქართული ეროვნული, კერძოდ, საურთიერთობო თვითშეცნობის მაღალი კულტურა!

კიტა ბუაჩიძე
28.03.91 წ.

**საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს დე-
მომგრაფიის დეპარტამენტის თავმჯდომარის ეკონომიკის მეცნიერ-
ბათა დოქტორ ანზორ თოთაძის („დემომგრაფია არის მეცნიერებათა
მეცნიერება, გაზეთი „ახალი საქართველო“, 1999წ. №№14, 15, 16)**

ბატონო ანზორ!

არა მარტო მთლიანად თქვენმა წერილმა, უკვე მისმა ჭკუაზე წამსვე მომთოკავმა სათაურმაც „დემომგრაფია დრამატურგია არ არის“ („ახალი საქართველო“, №6, 1999 წელი), როგორც ამბობენ ხოლმე, სულით ხორცამდე შემძრა, დაბეხრეკებულ ბერიკაცს, იმქვეყნად წასასვლელად გამზადებულს, თვალები, სამწუხაროდ, ასე დაგვიანებით, ამიხილა, მუდამ გონებადაბნელებულს გონება გამინათა და ღრმად შთამაგონა, — რასაც აქამდე ვითომ ერის გამოსალვიძებლად ვცოდვილობდი, თურმე არაფრის მაქნისობა და სულ წყლის ნაყვა ყოფილა...

ღმერთო, შენ შეგცოდე, ეს, აბა, რა პირით უნდა დამცდეს განსვენებულზე, მაგრამ... რა ვქნა, ბრმად დავენდე ჩემი მეგობრის მიხეილ ჭაბაშვილის უცხო სიტყვათა ლექსიკონს, სადაც „დემომგრაფია“ ამ სახითაა განმარტებული:

„სტატისტიკის დარგი, რომელიც იკვლევს მოსახლეობის შემადგენლობას და მოძრაობას (შობადობა-სიკვდილიანობას, მიგრაციას და სხვა), ხალხთა აღწერილობა“.

თურმე ნუ იტყვი, თქვენს წერილს თუ დავეყრდნობით, — ანდა, რა უფლება გვაქვს არ დავეყრდნოთ, — დემომგრაფია სტატისტიკის დარგი კი არა, მეცნიერებათა მეცნიერებაა, რომლის წიაღში არაფერი არ ესაქმებათ არასპეციალისტებს, მით უმეტეს, დრამატურგები ასე თავხედურად არ უნდა ყოფდნენ მასში ცხვირს...

ამიტომაც, ინილო-ბინილოს გარეშე, მოურიდებლად და პირდაპირ მწერთ:

„ზოგიერთი თქვენი შეხედულება, არც ისე იშვიათად, არასწორი და მიუღებელია, როგორც დემომგრაფი, დიდი ხნის განმავლობაში სხვადასხვა გარემოების გამო, თავს ვიკავებდი საჯაროდ თქვენთან პაექრობისაგან, მაგრამ ბოლო ხანს ისე მიუშვით ს ა დ ა ვ ე (ხაზი ჩემია — კ.ბ.), საერთო ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, დუმილი უკვე შეუძლებლად მიმაჩნია“.

ოი, დედა, თურმე რა დიდხანს მითმენდით, მთელი ოცი წელიწადი, „სხვადასხვა გარემოების გამო“, არადა, მე, თურმე, სადავე მიშვებული, ვაქცევდი ჩემს ორთავ თვალის სინათლე საქართველოს, ახლა კი, დუმილი შეუძლებლად მიიჩნით ლევ ტოლსტოისათვის — „Не могу молчать“!

ჰე, რარიგ ვდარდობ, რომ არ მომევილინეთ ბევრად ადრე, ვიდრე სადავეს მივუშვებდი და ჭეშმარიტების გზაზე არ დამაყენებდით.

ამჟამად სხვა რალა დამრჩენია გარდა იმისა, რომ თავზე ნაცარი დავიყარო და გუცკოვის ურიელ აკოსტასავით შემოგლაღადოთ: „დამნაშავე ვარ, დამნაშავე ვარ“...

მერწმუნეთ და მაპატიეთ, ბოლო ათეული წლების მანძილზე მე ერთი გამოვდექი ასეთი მატრაკვეცა, ისე კი, არათუ რომელიმე სხვა დრამატურგი, ხუთასი ქართველი მწერლიდან ერთსაც არ მოსვლია აზრად შემოჭრილიყო თქვენს სამეცნიერო შემოგარენში, თუმცა...

ვაგლახ, მე არ ვიცი, რა ერთი წლისა ბრძანდებით, თუმცა დაბეჯითებით შემძლია ვთქვა, რომ მსგავსად ყველა ანზორისა საქართველოში, დაბადებული იქნებით 1928 წლის შემდეგ, როცა საქართველოს თეატრში სანდრო ახმეტელმა ვსევოლოდ ივანოვის რუსულ პიესიდან გადმოქართულებული „ანზორი“ დადგა, თუმცა ამ სახელს კაცი ალექსანდრე ყაზბეგის რომელიმე ნაწარმოებში ადრეც შეხვდებოდა, მაგრამ მან

ხალხში ფეხი ისე მაინც ვერ მოიკიდა, როგორადაც ყაზბეგისვე ელგუჯამ, ელისომ, ბერდიამ, მზალომ...

— დიახ, მე არ ვიცი, აი, თუნდაც 1979 წელს თქვენ რა ხნის იქნებოდით, არადა, სწორედ ამ წელს დაინერა ჩემი „შავი წიგნი“ და იგი, ქსეროასლით გამრავლებული, ავტორისათვის დიდი შიშით, არალეგალურად კანტიკუნტად ვრცელდებოდა იმერ-ამერში, და მაინც, ქვეყანას ასეც არაერთი ბავშვი შესძინა.

თქვენ მაშინ, როგორც მახსოვს, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რომელიღაც განყოფილებაში მუშაობდით და მე თქვენზე ვწერდი კიდევ, როგორც ოთხი შვილის მამაზე, ოღონდ გვარი ვერ დავასახელე ზუსტად, თოთაძე თოთაძეში ამერია, არადა, **30-იან წლებში ახლოს ვიცნობდი დიდებულ ვაჟკაცს ლავრენტი თოთაძეს, რომელიც კინოსტუდიაში — სახკინმრეწვეში მუშაობდა.**

დასტურ, იმ დროს, როდესაც „შავი“ და „შავზე შავი“ ინერებოდა, მე თქვენ, როგორც მეცნიერ-დემოგრაფს, არ გიცნობდით და, ალბათ, ეს გახდა მიზეზი იმისა, რომ ამ წიგნებში, ხელობით დრამატურგს, ენით უთქმელი აზრები კი არა, სრულიად უაზრო აზრიკუნები წამცდა, აი, თუნდაც ასეთი:

„თავს შველა უნდა, ვიდრე გვიან არ არის, ვიდრე სულ გვიან არ არის!..“

ერს სიბერე შემოეპარა მუხანათურად, ჩვენივე მუხანათობით...

აზერბაიჯანსა და სომხეთში მოსახლეობის 45-50% სულ ახალგაზრდაა, საქართველოში კი — ქართველ მოსახლეობაში ოციოდე პროცენტს ძლივს მიაღწევს“

არც პოეტის აღმაფრენას ვიზიარებდი, როდესაც იგი, სიხარულით აღსავსე, აღმოთქვამდა:

„ფეხბურთიც ერის დონეა,
ძალაა მისი არსობის!..“

მე კი, ბრიყვი, ამ დროს სკეპტიკურად მოვთქვამდი:

„არ შეიძლება ტრაგიკულ სიტუაციაში ჩავარდნილი ერის პირველი, თავიდათავი საზრუნავი ბურთი იყოს, ან ჩაი იყოს, ანდა — ყურძენი.“

განა გაემტყუნება სომხეთის „ინტურისტის“ გიდს, თუკი მან ერევნის ქუჩაზე ნელა მიმავალ ავტობუსში მყოფ უცხოელებს, თითქოს სხვათა შორის, „ძმური“, სამგლოვიარო ხმით ამცნო: **Грузины – вымирающая нация...**

გეკითხებით, ეს მისი დიაგნოზი-განაჩენი ვითომ მცდარია? და ნაადრევია?

და თუ არც მცდარია და არც ნაადრევია, მაშინ...

რა დროს ბურთია,

როცა ბედი წყდება საქართველოსი.

თურმე ნუ იტყვით, ამაოდ ვტყხდი განგაშს, — არავითარი ბედი საქართველოსი არ წყდებოდა, აკი ახლაც, ამ პანიკური სტრიქონების დაწერიდან 20 წლის შემდეგაც, ქართველი ხალხი, როგორც ვხედავთ, ცოცხალია და იცოცხლებს კვლავაც ოცდამეერთე საუკუნეშიც!

არადა, სახუმარო საქმე ხომ არ არის — მთელი 100 წელიწადი!..

საქართველოში, ო, რა ბევრს უყვარს **ჭყუმპალავი და ყურყუმალი პროვინციალიზმის** ჭაობში!

ბატონო ანზორ, ის რაც თქვენ ეს-ეს არის ნაიკითხეთ, ამ წერილის მხოლოდ წინათქმავა, რომლითაც თქვენი ჩემზე, როგორც დემოგრაფიაში ენაჭარტალა დრამატურგზე, განაწყენებული გული მომეგო, ახლა კი გადავიდეთ მთავარზე და არსებითზე...

უწინარესად, არ ახსოვს კაცობრიობას, კერძოდ, ლიტერატურისა და პრესის ის-

ტორიას ოდესმე და სადმე — ელადასა და ძველ რომს არ გამოვრიცხავ — სოლონის, ნერონის, კარდინალ რიშელიეს, კრომველის, ნაპოლეონის, ბისმარკის, სტალინის ერთმმართველობისას, ბეჭდვადაუმთავრებელ წერილს თუ სტატიას შეპასუხებოდნენ, გნებავთ დადებითად, გნებავთ — უარყოფითად...

რა დაგიფაროთ, ჩვენ ყველანი, ყოფილი საბჭოთა მოქალაქენი, ჯერ კიდევ შიშის შვილები ვართ, ამიტომ თქვენი თავდასხმა როგორღაც იდეოლოგიურ დივერსიად მივიჩნე და შევშინდი კიდევ, ვაითუ ბატონმა რედაქტორმა შეწყვიტოს ჩემი წერილის ბეჭდვა-მეთქი, მაგრამ, საბედნიეროდ, არა, არც შეაჩერა და არც შეწყვიტა, თუმცა ეს კია, როგორც ერთგან შენიშნეს, რედაქცია ავტორს ბევრ რამეში არ ეთანხმებაო.

...ჰოდა, „შე“ კაი კაცო, აბა რა მოხდებოდა, ცოტაოდენი რომ მოგეცადათ, „პეტერე“ რომ დაგელოდათ, ამასობაში წერილის ბეჭდვაც მოთავდებოდა და მერე შეგერისხათ ცოდვა-ბრალის დამწერი, რომლის ნაჯახიერევის 110 გვერდიდან მხოლოდ 34 გვერდი ჩაიკითხეთ, მაგრამ თქვენ, როგორც მეცნიერი-დემოგრაფი, ისე აღშფოთდით, მოთმინება არ გეყოთ და წინასწარ განჭვრიტეთ, მერმისას რა ჩმახსაც წააწყდებოდით, არადა, ეს ჩმახი თვითონ რედაქციამ გამოიტანა ცალკეულ გვერდებზე ციტატებად.

ა, ბატონო, ზოგიერთი მათგანი:

„დღითი დღე ვინრიტებით როგორც ერი და სრული თვითამოხოცვისაკენ მივექანებით“.

„ჩვენი ეროვნული უბედურება ორმაგდება თანაც იმით, რომ მეტწილად მკვლევლები და მოკლულები ახალგაზრდები არიან, რაც ისეც გადაბერებულ ერს კიდევ უფრო აბერებს“.

„ჩვენში სიკვდილით დასჯის გაუქმება, ვითომ დიდი დემოკრატები ვართო, ნაადრევზე ნაადრევი: ჩვენ ჯერ ისეთ სახელმწიფოში არ ვცხოვრობთ, რომ მაგალითად, შვიდი უდანაშაულო ადამიანის დამცხრილავს სიცოცხლე შეუნარჩუნო, ანდა პატარა ბავშვების მკვლელი შეიცოდ-შეიბრალო“.

„სულ ფულის ტომარაც რომ იყო, ცხოვრება მაინც მძიმე ტვირთია და ამ ტვირთს ყველა სათითაოდ ეწევა და, მით უმეტეს, როცა სიბერე წამოგეწევა, ვილა მოიცლის შენთვის, ვინ შეგეშველება, თუ შვილები არა, დები და ძმები?“

„ჯარში უნდა ვნახოთ თანამდებობრივად დიდკაცების შვილებიც, თუ მართლაც გვინდა, დიდსა და პატარას შორის ადამიანური უფლებები თანაბარი იყოს“.

„შვილების სახელების მიხედვით იზომება მშობლების კულტურა: — მითხარი, რა გქვია შენ და მე გეტყვი, რა გონებრივი ავლა-დიდებისაა მშობლები შენი“...

„ყველა ჩვენ, მუშაც, გლეხიც, ინტელიგენტიც, საერთოდ, არასწორად და საზარლად ვლაპარაკობთ ქართულად, რაც, სამწუხაროდ, ნაკლად არ გვეთვლება“.

„როგორადაც ახლა მარქსი არ უნდა უარყონ, მისი დაკვირვება, რომ ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას, არასოდეს არ დაძველდება“.

„აბა, თვითონვე განსაჯეთ, რა მასწავლებლები გვყოლია და რა მშობლები, რომლებიც თავიანთ 12 წლის გოგონებს ყოველდღიურად თითო ლარს აძლევენ, სასიკვ-

დილო მოსაწევის საყიდლად“.

„ფეხმძიმე ქალი თამბაქოს რომ მოსწევს, იმას რა შვილი დაებადება? მეძუძური დედა სიგარეტს რომ არ დასთმობს, მან, აბა რა შვილი უნდა აღზარდოს?“

„რამდენიმე საათის ფრენა გვაშორებს ევროპასთან, მაგრამ ყოფის კულტურით მას მაინც ვერ დავუახლოვდით“.

„იმდენად დავჩიავდით და დავეცით, სამშვილიანებსაც მრავალშვილიანებად ვთვლით, თუმცა აქა-იქ, ჯერ კიდევ ნამდვილ მრავალშვილიანებსაც შეხვდებით, რომლებითაც აღტაცებული უნდა ვიყოთ და რომლებსაც ხელს უნდა ვუწყობდეთ; ამას პირველ რიგში, რასაკვირველია, მთავრობა უნდა აკეთებდეს, მაგრამ მთავრობა, ჩვენი მთავრობა...“

თქვენ, რა თქმა უნდა, იცით, რომ გამოდის ერთი ასეთი გაზეთი, რომელსაც უცნაური სახელი ჰქვია — „ალია“ (ალია და ოსმანაო... ეს ანდაზა გაგონილი გექნებათ), რომელიც, მგონი, ყველაზე უფრო გავრცელებულია საქართველოში... ჰოდა, 1999 წლის 25 იანვრის ნომერში ერთი მკითხველი, ალბათ, მრავალშვილიანი, მას ეკითხება, „არსებობს თუ არა რაიმე შედეგათები მრავალშვილიანებზე?“ ამაზე გაზეთის პასუხი მოკლეა, და კატეგორიული: „არ არსებობს“.

კარგი, ვთქვათ, „ალია“ ოპოზიციური გაზეთია და ყველაფერი გლახა, რაც შეიძლება პრეზიდენტს მიაწერონ, მას ახარებს კიდევ, მაგრამ, საერთოდ, ყოველმხრივ საინტერესო „სვობოდნაია გრუზია“ ხომ მთავრობის ორგანოა და პრეზიდენტის რაიმე ცუდი სიამეს არ უნდა გვრიდეს, მაგრამ... ისიც კი, აი, რას წერს პირველ გვერდზე, მონინავეში (03. 03. 98): „Исполнительная власть в лице своих государственных чиновников не заинтересована в том, чтобы сохранить и развивать генофонд нации“.

ნინო კახიანი, საბურთალოს რაიონის მრავალშვილიანი დედების კომიტეტის წევრი, შემოფოთებული აცხადებს სახალხოდ პრესკონფერენციაზე:

„საქართველოში უაღრესად მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია საშიშროებას უქმნის ქართველი ერის არსებობას“.

ეს ითქვა შარშან მარტში, მე კი, თქვენი აზრით, მატრაბაზი დრამატურგი, რომელსაც დემოგრაფიაში არაფერი გამეგება, ამაზე ბევრად ადრე ვწერდი წერილში „ვიღუპებით“, რომ ვიღუპებით, როგორც ერი, არადა, თურმე, სულაც არ ვიღუპებით, აკი, როგორც თქვენ ბრძანებთ, ღრმად არა ვარ „ჩახედული დემოგრაფიული განვითარების ურთულეს პროცესებში, რომლებიც სპეციალურ ცოდნას მოითხოვს, არასწორ, მცდარ დასკვნებს აკეთებთ, სწორედ ვერ აანალიზებთ ჩამოყალიბებულ ტენდენციებს და შეცდომაში შეგყავთ საზოგადოებრიობა“.

ო-ო, ხედავთ კი, მიუდგომელო მკითხველო, ჩემს ამ უამრავ, თანაც უმძიმეს დანაშაულს? უკვე ოცი წელიწადია ორი პანიკური წიგნით და ასეთივე ცალკეული წერილებით — „როცა ბედი წყდება საქართველოსი“ — თურმე სულ ტყუილ-უბრალოდ ვტყებდი აურზაურს, არავითარი ეროვნული სატკივარი ჩვენ არ გვქონია და...

რა ვქნა, რატომღაც ეჭვი მეპარება, ამასვე უნდა ფიქრობდეს ჩვენი ღირსპატივისცემი პრეზიდენტიც, და თქვენ, ბატონო ანზორ, ამით ნახალისებულმა, აკი მის საამებლადაც დაწერეთ, — თუნდაც ნაწილობრივ მაინც! — „დემოგრაფია

დრამატურგია არ არის“, რომლის (დემოგრაფიის) შესაცნობად აუცილებელია, თურმე „სპეციალური ცოდნა“ და მრავალი სხვა ამგვარი რამ, რომლებსაც, საერთოდ, დრამატურგის ჭკუა-გონება, ბევრიც რომ ეწვალოს, ვერა და ვერ ჩასწვდება...

თქვენ მამშვიდებთ, რომ ჩემი წერილი „ვიღუპებით“, რამდენადაც თქვენთვის ცნობილია, ბატონ პრეზიდენტს ნაკითხული აქვს...

ო-ო, ამით, რასაკვირველია, დიდად გამახარეთ, მაგრამ... მისი დაბეჭდვიდან ლამის უკვე ორი წელიწადი გავიდა და ამ ხნის მანძილზე მიიღო კი — ერთი მაინც! — რაიმე საგანგებო ზომა დალუპვისათვის განწირული ერის ფიზიკურად გადასარჩენად? არა! ვიცი, რომ დემოგრაფიის დეპარტამენტი დააარსა, მაგრამ ამ დაწესებულების თუნდაც ბრძნულზე ბრძნული კონცეფციები იხსნიან უკანმოუხედავად მოჩქარე ერს გადაშენებისაგან?

ამ ოცი წლის წინათ, როდესაც ედუარდ შევარდნაძე საქართველოში უპირველესი კაცი იყო და მის ყოველ სიტყვას კანონზე მეტი ძალა ჰქონდა, მე მას ვწერდი:

„ქვეყნისა და ხალხის თვალში მხოლოდ სიყვარული მოგემატებათ, თუკი თქვენს მრავალწიან საქმიანობაში, ჩაისა და ვახის გამეჩხერიალების გულისწუხილში, ქართ-ველი ერის ასე უღვთოდ გამეჩხერიალება შეგანწუხებთ...

...დროდადრო, მინდვრად თუ კაბინეტში, სოფლად თუ ქალაქად, მომსვლელს, წამსვლელს, უბრალოსა და ბრალიანს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეეკითხეთ შვილიანობის თემაზე, თან დასძინეთ, თავის დროზე მე დიდი შეცდომა მომივიდა, — ვერ წავბაძე კარგ საქმეში ვერც ჩემს მშობლებს, ვერც ჩემს უფროს ძმას და მხოლოდ ორით შემოვიფარგლე... ახლა ამას დიდად ვწუხვარ და ასეთ სანუხარს თქვენ მაინც ნუ გაიჩენთ მომავალში“.

მერე? ჩააგდო რამედ ეს ჩემი თხოვნა-ვედრება? ან ეს ჩააგდო რამედ, როცა 1980 წლის ივლისში ვწერდი მას:

— უზომოდ მოხარული ვიქნები, თუ კი ეს, არა მხოლოდ ჩემი საგოდებელი არ დარჩება, თქვენი წყალობით, „ხმად მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა...“

ღიახაც რომ ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო უკვდავი საქმე, და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს, ედუარდ შევარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ, და არა ისე, როგორც საბურთალოში აღმართულ ორჯონიკიძის ძეგლ-მონუმენტს, რომელიც ხალხმა მიანგრ-მოანგრია და როგორც საფრთხობელა ქალაქის ქუჩებში ჩაატარ-ჩამოატარა.

იმ ხანებში, არათუ „სოფლად და ქალაქად“, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის აპარატი სავსე იყო ერთ და ორშვილიანებით, მათში უცოლოებიც ერივნენ, რომელთათვის პირველი მდივნის წარბის ოდნავი შეხრაც კი შიშის ზარს იწვევდა, ჰოდა, რა უნდა ეთქვა მათთვის ისეთი, რომ არ შეესრულებინათ, მაგრამ, ერთხელ მაინც, მიმართა კი ამ ძალას ერის გასამრავლებლად? ო-ო, თქვენც არ მომიკვდეთ, აინუნშიც არ ჩააგდო, ვითომ აქ არაფერი, ვითომ ჟუჟუნა წვიმაც არ მოსულა. „საერო“ ბრძოლა კი წინანდებურად გრძელდებოდა — „ყოველ მოსახლეს თავისი სასურსათო პროგრამა“ და 600 ათასი ტონა ჩაის დასამზადებლად!“

რაკი უვიც „დემოგრაფს“ ასე თავგამეტებით მომდექით, მე არ ვიცი, გაქვთ თუ არა ნაკითხული დიდად გასაიდუმლოებული, იმ დროისათვის შესამჩნევად კადნიერი, მოურიდებელი ბარათი, რომელიც მივწერე საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ე. შევარდნაძეს მისი ძღვევამოსილების პერიოდში (1982 წელს) და რომელიც მთავრდებოდა სიტყვებით: „უფრო მეტი პატივისცემით, ვიდრე თქვენ გამოიჩინეთ ჩემდამი...“ (წერილი შეტანილია „შავზე შავ

წიგნში“).

აი, სულ აგერ ახლა, 16 თებერვალს (1999 წ), ბატონი პრეზიდენტი ვრცელი მოხსენებით წარდგა მთელი ჩვენი ქვეყნის წინაშე („საქართველოს მოქალაქენო“), რომლის გამჭოლი არსი შეიძლება ასე დახასიათდეს: ყველაფერი თუ მშვენიერი არა, შედარებით მაინც მშვენიერია!

მოხსენებაში, ო, ერთი სიტყვაც არ არის თქმული ჩვენს უმძიმეს დემოგრაფიულ ვითარებაზე, პირიქით, მასში ვკითხულობთ:

„სასიხარულოა, რომ მიღწეულია მოსახლეობის ბუნებრივი მატების, მართალია უმნიშვნელო, მაგრამ მაინც დანყება. ეს ძირითადად გამოწვეულია სამედიცინო დახმარების ხარჯზე“.

თუ როგორ „მატულობს“ ქართული მოსახლეობა, ამაზე მე უკვე ვწერდი წინა „წერილ-მიმართვაში“ სოფელ დვირის მაგალითზე, ახლა კი იმას დავამატებ, რომ სამეგრელოს ერთ მშვენიერ სოფელ რუხში ბოლო წლების მანძილზე ორი ასეული მოსახლე გარდაიცვალა, დაიბადა კი... 50 ბავშვი, რაც შეეხება სამედიცინო რეფორმებს, მისი დანყებიდან, უსახსრობის გამო, უთვალავი ადამიანი გამოეთხოვა წუთისოფელს და ამჟამადაც იხოცება სწორედ გადაუდებელი სამედიცინო „ჩარევით და დახმარებით“.

ბატონ პრეზიდენტს — „დღევანდელი სახელმწიფოს ნომერ პირველ პრობლემად“ — მიაჩნია კორუფციის დაძლევა, „რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ აღმავლობას და საქართველოს საერთაშორისო რეიტინგის ამაღლებას“.

მე კი, პრეზიდენტის ამომრჩეველს, ასე მგონია, რომ კორუფციის დამარცხება-აღმოფხვრას, თუკი ეს საერთოდ შესაძლებელი იქნება, ამას წლები, წლები დასჭირდება და ვაითუ ამ დროში საქართველო, მის საერთაშორისო რეიტინგთან ერთად, „საქართველოს მეგობრების — სომხების, აზერბაიჯანელების, აფხაზების, ოსების“ სასიხარულოდ გაქრეს კიდევ, ამიტომ ქვეყანაში რა მძიმე, რა გამოუვალი სიტუაციაც არ უნდა შეიქმნას, პრეზიდენტისათვის უპირველესზე უპირველესი პრობლემა და საზრუნავი მაინც ქართველი ერის რიცხოზრივად ამაღლება-აღმავლობის საკითხი უნდა იდგეს და სუფევდეს.

მე ამას წერილობით გავკვივი უკვე ოცი წელიწადია, მაგრამ ადრე, კომუნისტური პარტიის ცეკას პირველი მდივანი ყურთან ახლოს, აბა, როგორ მიიტანდა, ეს ვილაც კიტა ბუაჩიძეა, რას მეტყუებო. სამწუხაროდ, ახლაც, როცა ის პირველი მდივანი „თავისუფალი, დემოკრატიული, სუვერენული“ საქართველოს ბატონ-პატრონია, ჩემსას, უკვე არცთუ სულ ვილაცისას, მაინც არაფერს შეისმენს და არც გაიგონებს...

...სამწუხაროდ, მე არ ვიცი, იცნობთ თუ არა თქვენს „კონკურენტს“, ლეო ჩიქავას: იგი თქვენსავით, მგონი, დოქტორიც არის. ამავე დროს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტია, ასე რომ, მეცნიერული ტიტულები არ აკლია, დემოგრაფიული თანამდებობით თქვენსას თუ არ აღემატება, ყოველ შემთხვევაში თანაბარი მაინც არის. ჰოდა, მისი ინტერვიუ, რომელიც გამოქვეყნდა „საქართველოს რესპუბლიკაში“ 1997 წლის 10 ივლისს, თავისი პესიმისტური განწყობილებით, როგორც ჩანს, სულაც არ არის ნაამბობი და დანერილი ქვეყნის პრეზიდენტის დასამშვიდებლად: იგი იმ პოზიციაზე დგას, რაც მე გამოვხატე „არამეცნიერულად“, „არადემოგრაფიულად“ ჩემივე წერილში „ვიღუპებით“...

მე მინდა იცოდეთ თქვენ და, რა თქმა უნდა, გონიერმა მკითხველმაც, აკი ეს პასუხი თქვენს მიმართ კი არის დანერილი, მაგრამ რაკი იგი იბეჭდება, მას მკითხველი გაეცნობა და მინდა მანაც შეისმინოს, რომ ლეო ჩიქავას ინტერვიუ გამოქვეყნდა თითქმის თვენახევრის მოხანების შემდეგ, ვიდრე ჩემი წერილი „ლიტერატურულ საქართველოში“ (30.05.97). ასე რომ, მისთვის მე არაფერი არ მომიპარავს და არც

არაფერს დავსესხებივარ, ოღონდ ეს კია, ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურება ერთი, საერთო თვალთაა დანახული...

მოდით, გავეცნოთ ზოგიერთ მის აზრს დედნის მიხედვით:

„1979-1989 წლებში, მაგალითად, საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანულ და სომხურ მოსახლეობაში შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი 0,8 და 0,4 პრომილეთი გაიზარდა, ქართული მოსახლეობისა კი, პირიქით, 1,5 პრომილეთი შემცირდა. 80-იანი წლების დასასრულისათვის შობადობის კოეფიციენტი საერთოდ არაქართველებში ქართველებისას 72 პროცენტით აღემატებოდა. ეს თანაფარდობა არც შემდეგ პერიოდში შეცვლილა“.

„ — სიკვდილიანობის ინტენსივობის მეტად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ჩვილ ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტი... როგორია ამ მხრივ ჩვენში არსებული მდგომარეობა?

— 90-იანი წლების დასაწყისიდან საქართველოში ამ მხრივაც არასასურველი ტენდენცია შეიმჩნევა. ერთ წლამდე ასაკში ბავშვთა რიცხვი ყოველ ათას ცოცხალ შობილზე მარტო ერთი წლის მანძილზე (1993 წელს 1992 წელთან შედარებით) თითქმის 6 პრომილეთი გაიზარდა და 18,3 პრომილეს მიაღწია. ეს მაჩვენებელი 3-4 ჯერ აღემატება მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების დონეს. საგანგაშოა სხვა რამეც — შარშან გარდაცვლილ ჩვილ ბავშვთა თითქმის 90 პროცენტი ქართველი იყო. მაშინ როცა ქართველების ხვედრითი წილი ქვეყნის მოსახლეობაში მხოლოდ 70 პროცენტს შეადგენს.

— როგორია მოსახლეობის ბუნებრივი მატება?

— რამდენადაც შობადობა ეცემა, ხოლო მოკვდაობა მატულობს (ან სტაბილურია), ცხადია, მოსახლეობის ბუნებრივი მატება დაცემის ტენდენციით ხასიათდება. თუ 1960 წელს იგი შეადგენდა 18,2 პრომილეს, 1990 წელს იგი დაეცა 8,6, ხოლო 1995 წელს — 3,4 პრომილემდე. ესე იგი 35 წლის მანძილზე 5,3 –ჯერ შემცირდა, რაც დემოგრაფიული ვითარების უკიდურესი გართულების მაუწყებელია.

გასულ საუკუნეში თუ საქართველო მოსახლეობის მატების მაჩვენებლით სომხეთსა და აზერბაიჯანს არათუ ჩამორჩებოდა, უსწრებდა კიდევ, დღეისათვის სურათი რადიკალურად შეცვლილია. უკანასკნელი აღწერის მონაცემებით, ქართველთა ბუნებრივი მატება არ აღემატება 7,6 პრომილეს, მაშინ როცა სომხების ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 8,4; ხოლო აზერბაიჯანელებისა — 22,9 პრომილეს, ანუ 3-ჯერ მეტს“.

„ — დღევანდელ საქართველოში ერთშვილიანობა თითქოსდა, მოდად იქცა. ქვეყანაში ერთშვილიანები მომრავლდნენ, მრავალშვილიანი ოჯახები კი უკვე იშვიათობას წარმოადგენენ, როგორ შეაფასებდით ასეთ ტენდენციას?

რა თქმა უნდა, უარყოფითად. ჩვენში უკვე მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მომდევნო, არამედ მეორე შვილის პრობლემაც“.

„... — აი, ბევრმა რომ ქორწინებაზე საერთოდ უარი თქვა?

— ეს მთლად დამანგრეველია ერის მომავლისათვის“.

„ — მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერება... ეს საფრთხე ჩვენც ხომ არ გვემუქრება?

— გვემუქრება კი არა, იგი ჩვენთან უკვე სახეზეა... მოსახლეობა დაბერებულად ითვლება, თუ მასში 65 წლისა და უფროსი ასაკის პირთა ხვედრითი წილი 7 პროცენტზე მეტია (თუ 4 პროცენტზე ნაკლებია — ახალგაზრდად). 1995 წელში ასეთი პროცენტი 12,1-ს უტოლდებოდა...

დემოგრაფიული დაბერებით გამორჩეულ რაიონებში სიკვდილიანობა ძალიან მაღალია. ეს უწინარეს ყოვლისა, ქართული ეროვნების მოსახლეობას ეხება“.

ო, ბატონო ანზორ, რომ იცოდეთ, რაოდენი განსხვავებაა თქვენს წერილსა და ბატონ ლეო ჩიქავას წერილ-ინტერვიუს შორის, არადა, ორივენი ერთ ბატონს — დემოგრაფიას ემსახურებით. თქვენი წერილი, როგორადაც არ უნდა ვთქვათ, მაინც ოპტიმისტურ ტალღაზეა ამოზრდილი, ლეო ჩიქავასი კი — ამ მხრივ ნაკლები იმედების მომცემია, მთელი ჩვენი საბედისწერო ეროვნული უბედურება უპირბაძოდ აქვს დანახული. მარტო ის რად ღირს, როცა მას ეკითხებიან „დღევანდელ საქართველოში ერთშვილიანობა თითქოსდა მოდად იქცა, ქვეყანაში დედისერთები მომრავლდნენ... როგორ შეაფასებდით ასეთ ტენდენციას?“ ამაზე მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი დაუფიქრებლად პასუხობს: „რა თქმა უნდა, უარყოფითად. ჩვენში უკვე მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მიმდევრო, არამედ მეორე შვილის პრობლემაც“.

თქვენ კი წერთ: „რა თქმა უნდა, ნაწილი ქალებისა აჩენს მესამე შვილს, მაგრამ ქალთა დიდი ნაწილი ორი შვილის ამარა რჩება“. ვთქვათ, რომ ამ საკითხში თქვენ მართალი ბრძანდებით და „ქალთა დიდი ნაწილი ორი შვილის ამარა რჩება“, მაგრამ გვაძლევს კი ეს დამშვიდების უფლებას მაშინ, როცა ჩვენ უამრავი გაუთხოვარი ქალი გვყავს, მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანაში არ არის იმდენი უშვილო, რამდენიცაა საქართველოში (17 პროცენტი!)...

ორი კვდება — ორი რჩება და... რიცხოვრივად საიდან უნდა მოიმატოს ერმა? ჩვენ რომ შვედეთი ვიყოთ, კიდევ 30, გარედან შეჭრით მას არავინ ემუქრება, ჩვენ კი, სხვებს რომ თავი დავანებოთ, ჩვენს მინა-წყალზე მცხოვრები „საქართველოს შვილები“ ... 3მ!

თქვენ წერთ: „დემოგრაფიული თაობის განახლებისათვის საჭიროა ოჯახთა უმრავლესობას ორი-სამი ბავშვი მაინც ჰყავდეს“.

ჰოდა, მთელ ჩემს „დემოგრაფიულ“, თქვენი აზრით, ჩირთიფირთობაში სწორედ ამას „ვექადაგებ“, ვიღუპებით იმიტომ, რომ ორ შვილსაც აღარ ვაჩენთ-მეთქი, მაშინ როცა აზერბაიჯანელები შვიდ-რვა შვილსაც არ სჯერდებიან: კარგი, ვთქვათ, მათ საამისოდ რელიგიურ-მუსულმანური ფაქტორი ამოძრავებთ, მაგრამ სომხებს რაღა ამოძრავებთ, ისინი ხომ ჩვენსავით ქრისტიანები არიან და თვით სომხეთში, და ნაწილობრივ საქართველოშიც, ოთხ ბავშვზე ნაკლები თითქმის არავის არა ჰყავს... და განა გაემტყუნებათ, ისტორიულად სულ მოკლე დროში მათი გიდები უცხოელ ტურისტებს თუ ჩვენზე ეტყვიან: Грузины вымершая нация, они когда-то жили здесь...

თქვენს წერილში ბევრი „პილიულია“ მიმოზნეული ჩვენს დასამშვიდებლად, აი, თუნდაც, საფრანგეთში და უკრაინაშიც შობადობა კლებულობსო, დასახელებულია უამრავი სხვა ქვეყანაც, დანიაც და პორტუგალიაც... ჰო, მაგრამ, რაში მეკითხება მე, უბრალო ქართველ კაცს, რა მდგომარეობაა ამ მხრივ შორეულ, თანაც 50-მილიონიან უკრაინაში, ანდა 55 მილიონიან საფრანგეთში რამდენი ბავშვი იბადება, თქვენ ეს მითხარით, ჩვენს ახლო მეზობლებს, ჩვენი თანდათანობით სიკვდილის ნეტარებით შემყურე კარის მეზობლებს რამდენი... (და ასე შემდეგ).

თქვენ, ბატონო ანზორ, არ შეგიძლიათ, თურმე, გულისტკივილი და გულისწყრომა არ გამოთქვათ ჩემს მიერ: „ერთი მეტად ფაქიზი საკითხის გამო, აბსოლუტურად მიუღებლად გაშუქების გამო“...

ესაა,

„ზოგიერთი ერის ზოგიერთი წარმომადგენელი თავისად მიითვლის ქართულ მინა-წყალს, ქართველი კაცის კულტურულ ნაამაგარს, უმძიმესი განსაცდელის ჟამს, მხარში ამოდგომის მაგივრად, ზურგში მახვილს გვცემს. მაგრამ ეს ცალკეული დასა-ნანი შემთხვევები არ გვაძლევს იმის უფლებას, რომ აუგად, უკადრისად მოვიხსენიოთ

მთელი ერები, რომელთანაც მრავალსაუკუნოვანი, მეგობრული, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობა, საერთო მტრების წინააღმდეგ ბრძოლა გვაკავშირებს“.

ო-ო, ანზორ ჩემო (ჩემი ასაკი უფლებას მაძლევს ერთხელ მაინც ამგვარად მოგმართოთ), თქვენ, პირწმინდად ქართველმა კი არა, ქვეყნის მეთაურმა, ისიც თავიდან ფეხამდე ქართველმა, მაგრამ პროფესიონალმა პოლიტიკოსმა — პოლიტიკა ხომ დროის ცვალებადობას ემორჩილება — სწორედ ასე უნდა ილაპარაკოს (და ლაპარაკობს კიდეც), თუნდაც მსოფლიო სავალუტო ფონდის გასაგონად (ამბობენ, სომხეთს ეს ფონდი ახლოსაც არ გაუკარებიაო, ჩვენ კი თვალეში შევცივინებთ: „კიდეც რას გვიბრძანებთ, ბატონო?“)...

თქვენი ახლანდელი მსჯელობა ძალიან წააგავს, თარიღი თუ არ მეშლება, 1977 წელს ქართველ მეცნიერთა კრებას კინოს სახლში, სადაც იხილებოდა აფხაზეთის საკითხი ისე, რომ აფხაზეთის მიმართ არაფერი სიმართლე არ თქმულიყო და არაფერი არ ეწყენინებინათ... ამ კრებაზე ცეკას პირველმა მდივანმა ისტორიკოსი აკაკი ბაქრაძე ფოიეშივე იფრინა და დარბაზში არ შეუშვა, ეს წყალს აამღვრევსო, ჰოდა, ამ წყლის აურევლობის პოლიტიკამ მერე რა „დადებითი“ შედეგიც მოგვიტანა, ეს, ვფიქრობ, თქვენც გეცოდინებათ.

...ამდენი უცხო ხალხი რომ არის შეყრილი საქართველოში, ეს ჩვენს თანდაყოლილ ეროვნულ სიგლაზე მეტყველებს, თორემ... აბა, რა საუკუნოვანი, რის საუკუნოვანი, რა მეგობრობა, რის მეგობრობა, ჩვენის მხრივ — კი, მაგრამ... როგორც ჩანს, „ქვათა ლაღად“ ახალგაზრდობაში გაქვთ წაკითხული, წაკითხეთ ხელმეორედ, გარწმუნებთ, დროს დაკარგულად არ ჩათვლით...

მაგალითისათვის, სომხები ახლაც კი, ზეპირი სიტყვით კი არა, ნაბეჭდით, — 600 ქართულ ეკლესიას ისაკუთრებენ, ჩვენი აშენებულიაო, საზღვარგარეთ ჰაიასტანის რუკებს უშვებენ, სადაც თბილისიც კი მოქცეულია სომხეთის „ისტორიულ საზღვრებში“...

მე ნუ მიპასუხებთ, მე მას არ წავიკითხავ, მკითხველებს უპასუხეთ: რაც სომხებმა აფხაზეთში ქართველებს ყელეები გამოლადრეს და თავები წააჭრეს „საფუტბოლოდ“, როგორ, „ეს ცალკეული დასახანი შემთხვევებია?“ და თქვენ უნდა მისაყვედუროთ მე, თუნდაც პრეზიდენტის სამსახურში მყოფმა, მაგრამ მაინც „თავისუფალი, სუვერენული“ საქართველოს მოქალაქემ, რომ...

„ასევე საფუძველშივე მცდარია თქვენი შემდეგი მოსაზრება: „თქმა არ უნდა, ჩვენი პირველი მტერი სომხებია, ისინი პირველები ელოდებიან ჩვენს ამოხოცვას“.

ამას, თუ გნებავთ, ახლაც გავიმეორებ და ამ აზრის გასამტკიცებლად მეტსაც დავამატებ: ჯავახეთში „ჯავახკმა“ „საკუთარი მშობლიური მხარის“ — კონსტიტუცია შეადგინა, დაბეჭდა და გამოაქვეყნა, ახალქალაქში კი — უკვე კარგა ხანია ქართველ მაღალჩინოსნებსაც აღარ უშვებენ...

სომხები, რასაკვირველია, ნიჭიერი ხალხია, თითქოს ჭკვიანიც, ამას მოწმობს თუნდაც ის, რომ რუსეთს მუდამ სიყვარულს ეფიცებოდნენ და ახლაც, რითაც დიდ მოგებასაც ნახულობენ, მაგრამ, მოდით, ამასთან შედარებით, ერთი პატარა, შორს გათვლილი ვითომ წვრილმანი ვახსენოთ: საქართველოში ამჟამად მყოფ 12 ათას პატიმარში სომხები ეროვნების ათიოდე პატიმარს თუ მონახავთ. ჩვენში მასობრივად მოდებულ დანაშაულობებში ისინი არ მონაწილეობენ, განზე დგანან და, ცხადია, ხელეხს თბილად იფშვნეტენ იმის მნახველნი, ქართველები ერთმანეთს თუ როგორ ვხოცავთ...

...თქვენ თავს მესხმით, ბატონო ანზორ, იმისთვისაც, რომ მე „არამცდაარამც“ არ მომწონს ციტატა „საქართველოს რესპუბლიკიდან“:

„ყოველივე უნდა ვიღონოთ, რათა ავამაღლოთ ქალის როლი საზოგადოებაში, გავათავისუფლოთ იგი ზედმეტი შრომისაგან და მივცეთ საშუალება მეტი დრო დაუთმოს საზოგადოებრივ ცხოვრებას“.

რომ იცოდეთ, მე ერთი პატივსაცემი მანდილოსნის აზრიც არ მომდის ჭკუაში, რომელიც მოგვინოდებს, მეტი ქალი ჩავაბათ პოლიტიკაშიო... მერედა, ერთშვილიანობაზე უკვე მტკიცედ მდგომ ერისათვის რა „ბედნიერების“ მომტანია ყოველივე ეს, ამაზე ჯერ კიდევ როდის — 1980 წლის აპრილში! — საბჭოთა კავშირის პირველი დემოგრაფი, პროფესორი ბ. ურნალისი, თითქოსდა ქართველების თვალის ასახელად წერდა:

«Грузинская женщина УЖЕ ДАВНО начала ограничивать свою рождаемость и планировать число детей. Так, например, совсем молодые грузинки в возрасте 25-29 лет 5 лет назад рожали 155 детей (на 1000 женщин), а теперь 135 ребенка. В следующей возрастной группе, т. е. 30-34 летних, число рожденных из 1000 женщин уменьшилось за 5 лет с 88 до 80. Особенно сильно сократили свою рождаемость грузинские женщины в возраст 35-39 лет с 40 детей (на 1000 женщин) до 26, т. е. почти вдвое за 5 лет».

ღიას, ესეც თქვენი „ქალის როლი ავამაღლოთ საზოგადოებაში“, ესეც თქვენი „მეტი დრო დაუთმოს ქალმა საზოგადოებრივ ცხოვრებას“, ესეც თქვენი „მეტი ქალი ჩავაბათ პოლიტიკაში“... სულ კლება, კლება კლება... ერთშვილიანობამდე.

თქვენ, ბატონო ანზორ, როგორც ჩანს, ცდილობთ გაგვანათლოთ:

„ტრადიციულად ჩვენში მრავალშვილიანი ოჯახები არ იყო გავრცელებული, რაზედაც თქვენ ასე დაჟინებით წერთ“.

მოდით, „მეცნიერულ“ დემოგრაფიაზე დროებით ხელი ავიღოთ და გადავშალოთ ნიკოლოზის ჩამოგდების წინა პერიოდის და ოციანი წლების პირველი ნახევრის ქართული გაზეთები და წავიკითხოთ მხოლოდ სამგლოვიარო განცხადებები, თან დავითვალოთ, რამდენი შვილი იუნყება მამის ან დედის გარდაცვალებას, — სათვალავს ვერ აუხვავალთ, მეთავე-მეთერთმეტე უკვე „მეტიას“ სახელით იხსენიება; მე თვითონ ოჯახში მეცხრე ვარ, ჩემი ერთი ბიძაშვილები შვიდნი იყვნენ (მათ შორის, ერთხანობას პოლიტექნიკური ინსტიტუტის რექტორი იოსებ ბუაჩიძე და ან განსვენებული პროფესორი — ქირურგი სოფიო ბუაჩიძე), მეორე ბიძაშვილები, გიგოსანები კი — თერთმეტნი (მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის რექტორი ანდრო ბუაჩიძე — 1937 წლამდე და პროფესორი — ვენეროლოგი პეტრე ბუაჩიძე)...

როგორ ფიქრობთ, წარსულში, შარდენის დამონებით, ოსმალების ბაზრებზე დასავლეთ საქართველოდან ყოველწლიურად 12 ათას (თუ მეტს არა) ბავშვს რომ ყიდდნენ, ვითომ მათი მშობლები დედისერთებს იმეტებდნენ?!

თქვენ მიერ შერისხულ „შავ ნიგნში“, რომელიც, ვფიქრობ, უფრო ადრე დაინერა, ვიდრე თქვენ სპეციალობად დემოგრაფიას აირჩევდით, მე მომყავს ციტატა გერმანელი მეცნიერის ო. ვებენდოკის ნიგნიდან, რომელიც 1926 წელს გამოიცა:

„საქართველოში ბავშვთა სიმრავლე ჩვეულებრივია, უამისოდ ქართული მოდგმა დიდი ხანია მიწის პირიდან აღგვილი იქნებოდა და უკვალოდ გაქრებოდა“.

და აი, უკვე სამოცდაათი წელიწადია თანდათან ვქრებით და ვქრებით: ბავშვთა სიმრავლე აღარ მეფობს საქართველოში!

და ამის მთავარი მიზეზი, თურმე, ის არის, რომ —

„ადამიანები უკვე მეტ დაინტერესებას იჩენენ ცხოვრების ხარისხისადმი, თითოეული შვილის აღზრდისადმი“...

ჰო, მაგრამ, ის „თითოეული შვილი“ ხშირად ისე გვეზრდება, რომ სწრაფი კითხ-

ვაც არ იცის... ათნაირ ატესტაციან-დიპლომიანს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე წაანყდებით, მაგრამ მათში ელემენტარული კულტურის ნასახის მქონეს ათასში ერთსაც ძნელად თუ მონახავთ. არადა, გოგრაში უყრია რამე თუ არ უყრია, დიდკაცობა უნდა ყველას.

რასაკვირველია, არიან გამონაკლისები, რომლებიც ბრწყინავენ ბუნებრივი ნიჭიერებით, უსაზღვრო შრომისმოყვარეობით, სიბეჯითით...

ალბათ გაგიკვირდებათ, მაგრამ, ასე წარმოიდგინეთ, — მრავალშვილიანობა არ იყო გავრცელებული, რომ ბრძანებთ, — დღესაც კი, და ისიც მარტო თბილისშიც, როგორც იშვიათი მარგალიტები, მაინც მოინახებიან: წყნეთში მცხოვრებ, უმუშევარ კარლო მათიაშვილს 5 შვილი ჰყავს, ინგა და დავით ჭეიშვილებს — 6 შვილი, ნინო და ბესარიონ მენაბდეებს — 8 შვილი, უფროსი 15 წლისაა, უმცროსი — 6 თვის, არქიტექტორებს ღია ბოკერიას და პაატა შანშიაშვილსაც 8 შვილი ჰყავთ, უფროსი ანა 19 წლისაა, უმცროსი ერეკლე 2 თვის; ესენი ცხოვრობენ გამსახურდიას პროსპექტზე 35-ში ოროთახიან ბინაში, ბავშვებისათვის საწოლები მატარებლის კუპესავით აქვთ მოწყობილი, ორ-ორ სართულად...

აი, რა ხალხი უშველის და იხსნის საქართველოს, რათა არ აღიგავოს მიწისა ზედა... თქვენ, ბატონო ანზორ, დემოგრაფიის მთელი დეპარტამენტი გაბარიათ, თქვენ პრეზიდენტთან დაახლოებული პირი ბრძანდებით და იოლად მიგესვლებათ მასთან, ჰოდა, უამბეთ თქმულებასავით ეს საკვირველება და... აღმოუჩინეთ, ამ დიდ მამულიშვილებს რაიმე ხელშესახები დახმარება, მათ, ცხადია, უჭირთ, გადაეცით აგრეთვე პრეზიდენტს, რომ უბრძანოს ლევან მამალაძეს, ნუ აწვალებს და ათხოვოს ტრაქტორი სოფელ სიონში მცხოვრებ თორმეტშვილიან ნოდარ ტალიაშვილს, — კაცი მიწას ებრძვის, რათა გამოკვებოს თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახი...

დიახ, ეს იქნებოდა ყველაზე უკეთესი დემოგრაფიული კონცეფცია, რასაც თქვენი დეპარტამენტი შეიმუშავებდა 1999 წელს!

...ბატონი ლეო ჩიქავა, თქვენი არ იყოს, პრეზიდენტის სამსახურშია, მაგრამ მას მაინც ეყო გამბედაობა, ეთქვა: „ოფიციალური სტატისტიკის მონაცემებით, (რაც ნაკლებად სარწმუნოა)“...

ჰოდა, მაისში მოსახლეობის აღწერა რომ ჩატარდება, ჩვენს სტატისტიკოსებს ზოგი რამ „არასარწმუნო მონაცემები“, ვაითუ, გაეპაროთ, და ეს არა ხალხის, უფრო პრეზიდენტის კარგ გუნებაზე დასაყენებლად...

ოფიციალური ცნობითაც კი, ამ არეულ წლებში საქართველოდან უცხოეთში, უკეთესი ცხოვრების საძიებლად 400 ათასი კაცი გადაიხვეწა, მეტწილად — ახალგაზრდობა. ეს რიცხვი, თუნდაც სიმართლეს ღალატობდეს და ნაკლებიც იყოს, სამშლიონიან ერისათვის მაინც ზურგში მახვილის ჩარტყმაა...

დიახ, დღეს ყოველგვარი დემოგრაფიული თეორიებისა და კონცეფციების გარეშე, ეროვნული კატასტროფის წინაშე ვდგავართ, ეს ამბავი კი არც პარლამენტს და არც პრეზიდენტს, მათი უმოქმედობის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, დიდად არც აწუხებთ, არც აღელვებთ.

ამ ფონზე, რასაკვირველია, სასიხარულოა, რომ საქართველოში რეგისტრირებული ასი პარტიიდან, შალვა ნათელაშვილის შრომის (ინგლისური ლეიბორისტობა ქართულ ყურს როგორღაც ჭრის) პარტიას ჩვენი საერო უბედურება ახლოს მიაქვს გულთან, მათ საარჩევნო პროგრამაში ვკითხულობთ:

„შემამფოთებელია დემოგრაფიული კატასტროფის საფრთხე, რაც გამოიხატება ქორწინებათა და შობადობის მკვეთრ შემცირებაში, სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემოკლებასა და სიკვდილიანობის ზრდაში...“

„მრავალშვილიან ოჯახებს უფასოდ უნდა გამოეყოთ ბინები...“

დიახ, მართალია, შრომის პარტია, თქვენს საყვარელ გამოთქმას თუ დავესესხები, ბატონო ანზორ, მხოლოდ ზედაპირულადაა ჩახედული დემოგრაფიის რთულ საკითხებში, მაგრამ დედისერთა, ერთშვილიანი საქართველო რომ სულს ლაფავს, ამას ზედმინევნით გრძნობს.

და თუ შალვა ნათელაშვილი, დღეს თუ ხვალ, რესპუბლიკაში პირველი კაცი გახდება, დაე იცოდეს, ნიჭიერ, მაგრამ ეროვნულად უჭკუო ქართველ ხალხს ვერავითარი დემოგრაფიული დეპარტამენტები ვერ უშველიან და ვერც პრეზიდენტის ფიცხელი, ცეცხლოვანი პატრიოტული მოწოდებანი, ჩვენი ხსნა, ასე თუ ისე, შეუძლია მხოლოდ საგანგებო ადმინისტრაციულ ზომებს, რომლებზეც არაერთი სიტყვა აქვს თქმული ერთ არადემოგრაფს თავის ნაწერებში.

თქვენ წერთ:

„1940 წლიდან დაწყებული დღემდე ჩვენს ქვეყანაში სისტემატურად მცირდება შობადობა“.

მე, ამაზე, რასაკვირველია, არ შემოგედავებით, თუმცა ვფიქრობ, შობადობის კლება ჩვენი ბევრად ადრე, ოციანი წლების დასაწყისიდან დაიწყო. მე, უფრო, ცოტა არ იყოს, ის მაცნობს, რომ თქვენ, ალბათ, შუახნის კაცი — დემოგრაფი, ეყრდნობით რა სტატისტიკას („რაც ნაკლებად სარწმუნოა“ — ლეო ჩიქავა), აგრეთვე წერთ:

„...1959 წელს ქართველების რაოდენობა 2 მილიონ 600 ათას კაცს უდრიდა, ხოლო 1989 წელს — 3 მილიონ 787 ათას ე.ი. ოცდაათი წლის მანძილზე ქართველების რიცხოვნობა მილიონ ორასი ათასით გაიზარდა“ -ო...

ო-ო, ანზორ, ანზორ, ზღაპარია ეს, ზღაპართზღაპარია, თუნდაც 1940 წლიდან შობადობა ერთი პრომილითაც არ შემცირებულყო.

ოცდაათი წლის მანძილზე მილიონ ორასი ათასი კაცით, მე-19 საუკუნეშიც, როცა რუსეთმა ჩვენი თავი შემოიერთა და გარეშე მტრებისგან, როგორც იქნა, დავისვენეთ და ღრმად ამოვისუნთქეთ, მაშინაც კი... მილიონ ორასი ათასი კაცით... ერიჰა!

ისე კი, ამ დროის მანძილზე რომ აბორტი მასობრივად არ დაგვრეოდა, ყოველ შემთხვევაში, ერს დღევანდელივით, შეიძლება, საყოველთაო უბედურება არ შეემთხვეოდა. დიახ, ძირითადად აბორტმა გაანადგურა ქართველი ხალხი, თქვენ კი ამისათვის გონებაზე მომყვან ლექციებს მიკითხავთ, მკიცხავთ, მამუნათებთ, ჰოდა, თუ არ იუკადრისებთ, როგორც უაღრესად განათლებული მეცნიერ-დემოგრაფი, ნაგაკითხვებთ ერთ ამონაწერს, რომელიც ეკუთვნის 70-იან წლებში იოსებ ჟორდანიას უმცროსი კოლეგის, იმ დროს გამორჩენილი გინეკოლოგის კონსტანტინე ჩაჩავას კალამს:

„საზოგადოების მრისხანება უნდა დაატყდეს თავს ყველა იმ ვაი-ექიმს, აბორტმახერს, ვინც ანგარებას, მომხვეჭელობას ანაცვალებს ადამიანის ბედს, ერის ინტერესებს. სამწუხაროდ, ამ ბოლო ხანს ამ ვაი-ექიმთა რიცხვი მომრავლდა. იატაკქვეშეთა აბორტმახერები განუზომლად დიდ ზიანს აყენებენ ჩვენს ხალხს. მე მათ ერის მოღალატეებს ვუწოდებ და სრულიადაც არ მეშინია ამ სიტყვის დაწერა“.

კონსტანტინე ჩაჩავას თუ ამ სიტყვის დაწერის არ ეშინია, მე იმის დაწერის არ შემეშინდება, რომ პირდაპირ და მოურიდებლად გითხრათ: ჩემი დანაშაული თქვენს წინაშე ის არის, რომ საქართველოს უნუგუშო ყოფიერებამ მაიძულა დრამატურგია მიმეტოვებინა და, თქვენი აზრით, „დემოგრაფიული „შავი წიგნი“ დამწერა, რომელსაც თავის დროზე არახელწამოსაკრავმა მწერლებმა, ლევან სანიკიძემ და ვლადიმერ ალფენიძემ (რომელთა გვარებს არ ასახელებთ, ალბათ, შიშობთ, სახელი არ გაუტყდეთ!) აღტაცების სტრიქონები უძღვნეს. ნამდვილმა პროფესორ-მეცნიერმა, ექვსი შვილის მამამ, გელა ბანძელაძემ კი...

„თქვენ დაწერეთ არაჩვეულებრივი წიგნი, რომელიც ღირსია იმისა, რომ ყოველი მამულიშვილის ოჯახში იყოს როგორც ძვირფასი განძი“.

თქვენ კი ამ „განძში“ ერთი ნათელი აზრიც ვერ აღმოაჩინეთ, და ოცი წლის ჭოჭმანის შემდეგ, ჯაჭვები აიხსენით და გვინწყალობეთ — „დემოგრაფია დრამატურგია არ არის“, რითაც უზომო შვება იგრძენით, აკი ჭეშმარიტებას აცდენილი საზოგადოება ჭეშმარიტების გზაზე გადმოიყვანეთ. მეც კი თქვენმა წერილმა არათუ უშეცდომოდ დემოგრაფიაში ჩამახედა, მასწავლა აგრეთვე, თუ როგორ უნდა ვიცხოვრო უშეცდომოდ. აფსუს, რომ დაგვიანებულია, და მაინც, მე ვლოცავ თქვენს მარჯვენას და...

სჯობს რომ იმაზე ვიტყვით,
მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,
ნუ შეგაშინებთ, არ გავნებსთ
მთიდან ყვირილი ხარისა...

საქართველოში, ო, რა ბევრს უყვარს ჭყუმპალობა და ყურყუმალი პროვინციული იზმის ჭაობში!

ბიბლიის ერთ აბზაცს ძველი ებრაულიდან თანამედროვე ქართულზე თუ ავამეცხველებთ, ასეთ თარგმანს მივიღებდით:

„ადამიანებს, რომელთაც სძულთ სიმართლე, სძულთ აგრეთვე ის ადამიანები, რომელთაც ყოფნით გამბედაობა თქვან სიმართლე“.

...მადლობა უფალს, რომ ამდენი მაცალა და თქვენდამი ეს წერილი დამამთავრებინა, რითაც დიდი ტვირთი მოვიხსენი და ახლა შემძლია თითქოს გულდამშვიდებულმა გეზი მარადიული სასუფეველისკენ ავიღო, თუმცა... სასუფეველში, ამდენი ცოდვით დამძიმებულს, შემიშვებენ კი?!

ამ ბარათის თავში ვწერდი, ახლა მას, უფრო მოკლედ, ბოლოშიც გავიმეორებ: არ ახსოვს კაცობრიობის ისტორიას — თუ მას დავაპატარავებთ, — დაწყებული გუტენბერგიდან (ამბობენ, მე-15 საუკუნეში ცხოვრობდაო) და დამთავრებული დღევანდელ კომპიუტერიზაციამდე, ბეჭდვადაუმთავრებელი წერილისათვის წესი აეგოთ, მისი ავტორი როგორი სადავებშიშვებულიცა არ უნდა ყოფილიყო და თავისი დასკვნებით რა შეცდომაშიც არ შეეყვანა საზოგადოებრიობა, თქვენ ამ მხრივ საისტორიო პირველობა დაიმსახურეთ, რაც არცთუ მიკვირს, აკი თქვენ სიტყვაც გიჭრით და კალამიც... და მე მაინც ვრჩები თქვენი...

რა დროს წყენაა, რისხვის ფრქვევაა,
როცა ბედი წყდება საქართველოსი!

...დიახ, მე მაინც ვრჩები თქვენი გულითადი პატივისმცემელი, მაგრამ არა როგორც რომელიღაც დეპარტამენტის თავმჯდომარისა და არც როგორც დოქტორისა (საქართველოში 12 ათასი დოქტორია!), არამედ...

1979 წელს მე ვწერდი:

„მეტწილად ქალაქად, მრავალშვილიანობა სოფლად, — ეს უნდა იყოს, ეს უნდა გახდეს ერისქალობისა და ერისკაცობის საზომი!“

მამულიშვილობის საზომად სხვა არაფერი არ უნდა ითვლებოდეს!“

დიახ, თქვენ, ოთხი შვილის მამა, მამულიშვილი ბრძანდებით.

იყო მამულიშვილი, ეს რომ უმნიშვნელო ამბავი იყოს, მაშინ ქართული ლიტერატურის — დღიდან დასაბამისა! — უპირველესი რომანის, „დათა თუთაშხიას“ ავტორი ახლახან ასე არ გაგვეცნობოდა: „უპირველეს ყოვლისა მე ჯერ მოქალაქე და მამულიშვილი ვარ, მერეღა მწერალი“.

ამ ჩემი საპასუხო ბარათის დასკვნა ასეთია: საქართველო დიდი ხანია ალყაშია მოქცეული, ჩვენი მტრები ჯერჯერობით მხოლოდ მშვიდობიანი იარაღით — მრავალსულიანი შობადობით გვიტევენ, ჩვენ კი მათ მოგერიებაზე არც ვფიქრობთ, ერთმანიანობითაც კმაყოფილი და მოხარული ვართ, „ოღონდ კარგად აღვზარდოთ...“

სწორედ ამან აიძულა ხუთი შვილის დედა, ნინო კახიანს ამოეგმინა: „საქართველოში უაღრესად მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია საშიშროებას უქმნის ქართველი ერის არსებობას“.

ქართველ ერზე დღევანდელ მზრუნველ მამებს კი, როგორც ჩანს, ასე ჰგონიათ, ერთი ქართველიც რომ შემორჩეს და დალოღავდეს ქართულ მიწაზე, საქართველოს მაინც საქართველო ერქმევა, ამიტომაც აპირებენ ამ ჭირიანობისას, 2000 წელს, ლხინი გადაიხადონ (Пир во время чумы!) — იზეიმონ სამი ათასი წლის სახელმწიფოებრივი არსებობა...

არადა, სიცოცხლე ქართველი ერისა ბენვზე ჰკიდია, მცირე დროის ისტორიის მიხედვით, ხვალ თუ ზეგ, სულსაც გავაცხებთ, რითაც, ო, რარიგ გამხიარულდებიან პირველ რიგში ისინი, ვინაც ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში გიჟ-ვრაცუები შეგვარქვა...

ჰოდა, ნუ გავახარებთ მათ და ნურც სხვა კარზე მომდგარ მტერს!

ახლა მაინც, ახლა მაინც მივხედოთ საქართველოს და გულსა და გონებაში ჩავინერგოთ, ეგებ რამენაირად ავიცილოთ ბიოლოგიური გადაშენება და დაღუპვა, დაღუპვა...

თქვენი მონა-მორჩილი ამის დამწერი კი თუნდ დღესვე დაიფერფლოს, ოღონდ საქართველო ნუ დაიფერფლება...

ნუ, ნუ...

მადლიერების გრძნობით, დემოგრაფიულად თქვენგან განსწავლული
კიტა ბუაჩიძე

თებერვალი-მარტი 1999წელი

ქ ე ნ ი
გ ე მ თ ხ ე

ო რ ი
და უ ღ ბ ე ლ ი
პ ი ე ს ა

პოლიხრონ ჩიჩია

კომედია სამ მოქმედებად

მოქმედი პირნი:

პოლიხრონ ჩიჩია,
ოტორინოლარინგოლოგი. ხნიერი კაცი.

დალი,
ჩიჩიას ქალიშვილი.
ესეც ლარინგოლოგი.

თამარი,
ჩიჩიას მეორე ცოლი;
არც ისე ახალგაზრდა, მაგრამ ძალზე ლამაზი ქალი.

ერთ ოთახში მცხოვრები სტუდენტები:

ფარნაოზ სვანიძე,
ანტონ ქეზული
ნუკრი ოქროკვერცხიშვილი,

მაშა, შინამოსამსახურე

თამასიონ ბლაჭია.

ბრილიანტა.

მოქმედება პირველი

ორკარიანი ოთახი სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში.

ფარნაოზ სვანიძე დანაღვლიანებული შემოდის. წიგნი და რვეული ლოგინზე ისროლა. ვერ ისვენებს, ბორგავს. ჯიბიდან ჩათვლის წიგნაკი ამოიღო.

ფარნაოზი. თითქოს განგებ მოანერა წითელი მელნით, თვალში ეკალივით რომ მომხვდეს და გუნება მომიშხამოს. **(ამოიოხრა)** ჟანგი შეგეპარა, ჩემო მატრიკულო, თუმცა... მე არა ვარ დამნაშავე! აი, ეს ნათურაა მონამე, ღამეებს თეთრად ვათენებდი. **(ფიქრში)** მოგების ნორმა? მთელი კაპიტალის შეფარდებას ზედმეტი ღირებულების ნორმასთან ეწოდება მოგების ნორმა. ჰმ! წყალივით ვიცოდი...

ანტონ ქებული შემორბის.

ანტონი. ფარნა, მომილოცე, ფრიადი გავირტყი. შენ, ჩემს მასწავლებელს სამი-ანი, მე კი, შენს ცუდლუტ მონაფეს... ხუთი! დაინყებ კიდეც მტკიცებას, გამოცდები არ არისო ლატარია?

ფარნაოზი. გააჩნია — ვინ ცდის. ზოგს ცოდნის შეფასების უტყუარი უნარი მოეპოვება, ზოგს — არა. ციცარიძე ამ უნარს მოკლებულია.

ანტონი. ნიჭიერი კაცი ყოფილა, დაილოცა მისი ოჯახი!

ფარნაოზი. თვალზე რა დაგემართა?

ანტონი. წყეული ჯიბლიბო გამომივიდა.

ფარნაოზი. ასკილის ოდენაა!

ანტონი (სარკეში იხედება). დედა! სირაჯს დავმსგავსებოვარ... რა მეშველება?!

ფარნაოზი. გაგივლის.

ანტონი. როდის?

ფარნაოზი. ორ-სამ დღეში.

ანტონი. ჯობდა თვალეები ჩემთვის სულ ერთიანად დაგეთხარა და ეგ არ გეთქვა, მხოლოდ დღეს არა, ხვალ! მე დღეს პაემანი მაქვს, ფარნა, პირველი პაემანი! **(წელ-მონყვეტილი სკამზე ეშვება.)** არ ეთქვა მაინც, თუ გაქვთ რაიმე ლამაზი, — ეს არის თვალებიო.

ფარნაოზი. ჰოდა, ნუ ისივებ მათ მარილიანი ცრემლებით. გასწი, მალამო იყიდე, შეიხვიე.

ანტონი (საათს დახედა). ველარ მოვასწრებ, თხუთმეტ წუთში ის აქ უნდა შემოცქრიალდეს.

ფარნაოზი. როგორ აქ? პაემანზე შენ დადიხარ თუ შენთან მოდიან?

ანტონი (ცოტა ამაყად.) მე გახლავარ ანტონ ქებული.

ფარნაოზი. საქები შენ, გარდა გვარისა, არაფერი გაქვს.

ანტონი. თვალეები?

ფარნაოზი. ჯიბლიბო?

ანტონი (გულამოსკვნით). მართლაც, თავი არსად გამომეყოფა.

ფარნაოზი. პირიქით, ჯიბლიბო გამშვენებს კიდეც.

ანტონი (სარკეში იხედება). აქლემს კუზი... ამშვენებს?

ფარნაოზი. არც აუშნოებს.

ანტონი. გმადლობ დამშვიდებისთვის. **(ხელი ჩაიქნია.)** ჯანდაბას! **(საათს დახედა.)** დროა კარი გაიხურო.

ფარნაოზი. მისი მოსვლა და ჩემი წასვლა ერთი იქნება.

ანტონი (გრძნობააფორიაქებული). მლუპავ? ის მოდის ინკოგნიტოდ!

ფარნაოზი. რაკი ასეა, მისი ვინაობის გაგება ჩემთვის ორმაგად საინტერესოა.

ანტონი. ნუ გამომჭირ ხის დანით ყელს, წადი! **(ხელი ჩაჰკიდა, კარისკენ ეზიდება, მაგრამ ადგილიდან ვერ ძრავს. ალერსიანი მუდართით.)** წადი, ჭკვიანო ბიჭუნო, ნაცუნცულდი.

ფარნაოზი. ნაცუნცულეება, ვატყობ, არ ამცდება, მაგრამ ეს ჩემზე საბედისწეროდ იმოქმედებს: ცნობისმოყვარეობა სულს ამომხდის. **(შემპარავი კილოთი.)** ჩვენი სტუდენტია?

ანტონი. ნა-დი!..

ფარნაოზი. ნუ კვივი იმ ქალივით, რომელმაც გათხოვების იმედი დაკარგა. შენ მა-მაკაცი ხარ. თქვი!

ანტონი. რა ვთქვა? ცხრა ნახევარი წუთილა დარჩა. **(თითქმის ტირილით.)** ადამიანი არა ხარ?! წადი!

ფარნაოზი. თქვი და მივდივარ! მე უკვე ვიხურავ ქუდს! ანტონ-ონ!..

ანტონი. ფარნა, საიდუმლოების გათქმისათვის ენას მაკრატლით წამაჭრიან აშარი დედაკაცები სამოთხეში!

ფარნაოზი. ნუ გეშინია, შენზე ადრე მე შევალ სამოთხეში და მარია მაგდალინელს მოვისყიდი: ენის წვერითაც დაკმაყოფილდება.

ანტონი. შენ იცინი, მე კი საათის ისარი გულში უფრო და უფრო ღრმად მესობა.

ფარნაოზი. რატომ იკლავ თავს? განა შენი თუნდაც ერთი ამოსუნთქვა ღირს იმ ქალად, რომელიც აქ უნდა მოვიდეს?

ანტონი (ფიქრში). ის ჩვეულებრივი ქალი არ არის, ფარშავანგია.

ფარნაოზი. მოიცა... ის არის, ვისი საყურეების შეხების სურვილი უკვე წელიწადზე მეტია გონებას გიბნევს?!

ანტონმა თავი ჩაღუნა.

და ასეთი ლამაზი, დარბაისელი ქალი მოვა შენთან?

ანტონი (ხმადაბლა). მოვა. **(თავი აიღო, ცოცხლად.)** მოვა! უკვე მოგახსენე: მე ვარ ანტონ ქებული.

ფარნაოზი. სწორედ ამიტომ მიჭირს დავიჯერო.

ანტონი. თუ ოდესმე გავეცნობოდი, არც ეს გჯეროდა, მაგრამ მე ავყარე ჯავშანი მის სიკერპეს.

ფარნაოზი. როცა ქალს კაცი მოსვენებას არ აძლევს, — ეს ქალს უხარია. ქალები აბეზართ საბოლოოდ ყოველთვის უთმობენ, მაგრამ დამცირებით მოპოვებული გამარჯვება ჩრდილს ჰფენს ვაჟკაცის ღირსებას. შენ კი ლამის მისი ბინის კიბეზე დასახლდი, ქარ-ყინვასა და ქარ-სიცხეში ფინიასავით აწურული უკან დასდევდი.

ანტონი. დავდევი, არ უარყოფ, მხოლოდ მე ამით არ ვმცირდები, არა! როცა გიყვარს — არ ჩაჰკირკიტებ, რა გადაბლებს და რა გამაღლებს. **(გულლიად.)** მე ის მიყვარს! მაგრამ წმინდა ბერი, მგონი, არც თქვენ ბრძანდებით. პოლიკლინიკაში, თუ არ ვცდები, თქვენც დაბრძანდებით! მკურნალობის კურსს რაღაც დიდხანს აგრძელებთ. **(მიაშიტად.)** რატომ? ყურმა გაგანამათ? თუ ყელ-ყურ-ცხვირის ის ახალგაზრდა სპეციალისტი გხიბლავთ? იყავით გულწრფელი! თქვით.

ფარნაოზი (დარცხვენით, ოდნავ გასაგონად). კი, მიყვარს!..

ანტონი. ამ ჯადოსნურ სიტყვას ნუ ამბობ გაგუდული კატის ხმით. იგი უნდა წარმოითქვას ჟრჟოლით, ხალისით, ელვარე ტუჩებით და ამალღებული ტონით: მი-ყვარს!

(მოაგონდა — საათს დახედა, შეკვივლა, სკამებს ორივე ხელი დაავლო და კარისკენ გააქანა.)

ფარნაოზი. სად მივაქვს?

ანტონი. ბიჭებთან.

ფარნაოზი. რად უნდათ?

ანტონი (საიდუმლოდ). მათ — არა, მე მინდა! როცა ის შემოვა, ირგვლივ თვალს მოავლებს და სკამს ვერსად დაინახავს, ძალაუნებურად დივანზე ჩამოჯდება, მე კი ზეზე ვიქნები და თავს მოვიკატუნებ — ვითომ დავივალე. მე მას, ვფიქრობ, შევებრალები და, ალბათ, მეტყვის: — „რატომ დგახართ? დაბრძანდით“. რაკი სკამი არ იქნება, იძულებული გავხდები მეც დივანზე ჩამოვჯდე. **(ოცნებით.)** მის გვერდით ჩამოვჯდე, ფარნა! **(სკამებს გულთან იხუტებს და გადის.)**

ფარნაოზი. სიყვარული აეშმაკებს ადამიანს, ოღონდ... მე როგორღაც უფრო გამოვლენიდი.

ანტონი (შემოდის). ისევ აქა ხარ? რატომ მმარხავ უმიწოდ? რალა გსურს ჩემგან? ეგებ რჩევა გინდა რაიმე?

ფარნაოზი. არა, გამაღობთ, ნავალ.

ანტონი. ნახვალ, მაგრამ... ყური რომ გტკივა? რომ გაცივდე? **(ინტიმურად.)** აიღე ჩემგან მაგალითი: აქ მოიყვანე.

ფარნაოზი. არ მოვა! ჩვენ შორის ჯერ კიდევ დიდი მანძილია.

ანტონი. ფიქრი და ოცნება არ კვეცავს მანძილს, მანძილს ამოკლებენ წინ გადამგული ნაბიჯები. ჰოდა, ახლავე მისწერე, რომ ყურში უეცრად ჯოჯოხეთური ტკივილები დაგეწყო, რომ სიკვდილი უკვე გამოგეცხადა შოპენის სამგლოვიარო მარშით, და რომ შენი ხსნა შეუძლია მხოლოდ მას.

ფარნაოზი. კი, მაგრამ... ბარათს ვინ მიუტანს, მე ნავიდე?

ანტონი. როგორ გეკადრება, შენ მომკივანი ავადმყოფი ხარ. წერილი ბოდბელ ჩოჩორს უნდა გავატანოთ, ოღონდ თუ არ დაეჭედეთ, — ფეხს არ გადადგამს. ყბა და ყური შეიფუთნე და ფერდში კეტმორტყმულ ძალღივით ანუნკუნდი. ვიცი, ნუკრი დაფრთხება არ მოკვდესო და შენი გულისთვის, თუ გინდა, ჰიპოკრატეს ამოათრევს სამარხიდან. **(საათს დახედა.)** ოი! გეგმით — შენ ისევ ცოცხლებში რჩები, ახლა იფიქრე ჩემს სიცოცხლეზეც!

ფარნაოზი. მივდივარ. **(გადის.)**

ანტონი (მარტო). სადაცაა გაიღება კარი, და ჩვენ ერთმანეთს შევხვდებით პირისპირ, ერთი ერთზე. მე ამისკენ ვილტვოდი მთელი წელიწადია, მაგრამ აი, როცა დაჰკრა სანატრელმა ჟამმა, მე გამიბრბის გულიდან გამბედაობა. ტანში რალაც უცნაური შიშის სუსხი მივლის, მცივა და მაკანკალებს... საკვირველია, რატომ ვკანკალებ? მე ხომ მიქელ-გაბრიელს არ ველოდები ჩემკენ ცელით მომავალს, მე ველი ქალს, ღვთაებრივ ქალს! **(შეიშმუშნა.)** უფრო მეტად მკიდებს სიცივე ხელს, ვიყინები... **(თვალებს ისრესს.)** სინათლაც მაკლდება, ვერც ველარაფერს ვხედავ... ვხედავ მხოლოდ მოცეკვავე ბრჭყვიალა თეთრ ნერტილებს შავ ფონზე... **(შეშინებული.)** ახლა მათაც ველარ ვხედავ... ღღღ-მერ-თოოო, არ მნამხარ, მაგრამ... მიშველე მაინც!

პაუზა.

შემოვა თუ არა, ჯიქივით ვეკვეთები: — ფრთამესხმულო ჩემო ოცნებავ! ნუ ეძებთ ჩემში სილამაზეს, — მე ის არა მაქვს; ნუ ეძებთ ჩემში სიმდიდრეს, — მე ღარიბი ვარ; ნუ ეძებთ ჩემში გენიოსს, — მე უნი...

კაკუნი კარზე.

ენა ებმის და ადგილიდან ვერ იძვრის, თუმცა ცდილობს. ხელმეორედ დაკაკუნებისას, გაჭირვებით ბიჯს გადადგამს.

ოი, დედა, რა ვაჟკაცი რა დროს ვფუჭდები!..

კარი გაიღო: მის კიდეზე თამარი გამოჩნდა, ხელში რალაც პატარა შეხვეული უჭირავს.

თამარი. თქვენ აქა ხართ?! კი, მაგრამ... კარი რად არ გამიღეთ? ხომ არაფერი განყენინეთ? აკი მთელი ათი წუთი დამიგვიანდა. ბოდიშს ვიხდი.

ანტონი. რ-რ-რას ბ-რძანებთ...

თამარი (აკვირდება). რატომ თრთით?

ანტონი. ა-არა...

თამარი. შეგაცვივათ? ტროპიკული მალარია გაქვთ?

ანტონმა უარყოფის ნიშნად თავი გააქნია და უფრო ძლიერი კანკალი აუვარდა.

(ღიმილით.) გამიგონეთ... თქვენ ძაგდაგებთ, როგორც ბუზი აბლაბუდაში. და საერთოდ, მე დღეს ველარ გცნობთ. თითქოს დაპატარავებულხართ კიდეც...

ანტონი. ეე... დიახ... დავპატარავდი... ნუ ეძებთ...

თამარი ეს რა არის? როდის ამოგივიდათ ჯიბლიბო? გუშინ როგორღაც არ შემიმჩნევია.

ანტონი (მტკივან თვალზე ხელი მიიფარა.) მმ... ნუ ეძებთ...

თამარი. ბედი თქვენი, ამ ლაჟვარდოვან თვალებს პირველად არ ვხედავ. (ოთახს ათვალიერებს.)

ანტონი (უფრო გაბედულად). ნუ ეძებთ...

თამარი. სრულებითაც არ მინდა ვეძებო, მაგრამ რა ვქნა, თუკი ამ ოთახში სკამი საძებნია.

ანტონი. ამხანაგებმა წაიღეს, სტუმრები ჰყავთ.

თამარი. მგონი მეც სტუმარი ვარ. წადით, მოიტანეთ!

ანტონი (გადის და ისევ შემოდის). შუა ქეიფში არიან... თავზე რა პირით დავადგე — აბრძანდით-მეთქი, ვაითუ ბოთლით თავი გამიტეხონ. (კარი გადარაზა.)

თამარი. თქვენს ჯიბლიბოს გატეხილი თავი მოაჩუქურთმებდა კიდეც.

ანტონი (თამარის ღიმილით გათამამებული). ამაზე დაბრძანდით, ქალბატონო! ეს თითქმის რბილი დივანია და საშიში ოდნავადაც არ არის, პირიქით, სასიამოვნოცაა. (ახალი შლაპით დივანს წმენდს.)

თამარი. რას შვრებით? როგორ შეიძლება! (ჯდება.)

ანტონი. დიახ... ე... ნუ ეძებთ...

თამარი (არ უსმენს). ამ ბინაში ორი ამხანაგი ცხოვრობთ?

ანტონი. სამი: ფარნაოზ სვანიძე, ანტონ ქებული და ნუკრი ოქროკვერცხიშვილი.

თამარი. თქვენ ანტონ ქებული ბრძანდებით, ვიცი. (ფარული ირონიით.) ქებული!

ანტონი. მაგრამ საქები ჩვენ სამში ყველაზე მეტად ფარნაოზია, შემდეგ მე გახლავართ.

თამარი. ოქრო... ე... კვერცხიშვილმა რაღა დააშავა, რომ თქვენთან ერთად ქების სიგელი ვერ მიიღო?

ანტონი. ის ხელიდან წასულია. არ იფიქროთ შურით ცილს ვნამებდე. იმსახურებს. ხედავთ? ესენი მისი წიგნებია. აიღეთ, რომელიც გნებავთ. მათში თავხედობის განსაცვიფრებელ ნიმუშებს წააწყდებით. აი „ილიადა და ოდესეა“. **(გადაშლილ წიგნს უწვდის.)**

თამარი (კითხულობს). „ძველი ბერძნული ეპოსის ფაქიზ თაყვანისმცემელს ნუკრი ოქროკვერცხიშვილს ნიშნად გულითადი სიმპათიისა უძღვნის ამ წიგნს ავტორი“.

ანტონი. „მადლიერ ავტორს“, თუ შენიშნეთ, მხოლოდ თარიღის მიწერა დავიწყებია: „მეცხრე საუკუნე ქრისტეს დაბადებამდე“, და ყოველივე ამის შემდეგ იგი მაინც ფრიადოსანია!

თამარი. თქვენ?

ანტონი (შეკრთა). ჰმ... ერთი საათის წინათ პოლიტიკური ეკონომია ხუთიანზე ჩავაბარე. თქვენი წყალობით!

თამარი. მე რა შუაში ვარ?

ანტონი. ნუ იტყვით. გუშინ თქვენთან შეხვედრამ უმაგალითო ცოდნით აღმჭურვა.

თამარი. მიკვირს. ჩვენ ვიბაასეთ რაღაც ორიოდე ნუთი. თანაც, არც პოლიტიკურ ეკონომიაზე და არც ეკონომიურ პოლიტიკაზე კრინტი არ დაგვიძრავს.

ანტონი. სამაგიეროდ, როცა დაგშორდით, თავი ადამ სმიტად წარმოვიდგინე და ლამის ზედმეტი ღირებულების ახალი თეორიის დაწერა განვიზრახე.

თამარი. ეს ცუდი არ იქნებოდა.

ანტონი. მით უმეტეს, ჩემს ნაშრომს თქვენ გიძღვნიდით.

თამარი. ა-ა, როგორც ჰომეროსმა უძღვნა თავისი პოემა ნუკრი ოქრო... ოქროკვერცხიშვილს? საინტერესოა, ამთავითვე მიძღვნიდით თუ... ორიათასცხრაასი წლის შემდეგ?

ანტონი. დამცინით?

თამარი. ნუ დააზვავებთ სისულელეებს. ქალებს არ უყვართ ის, ვინც სიცილის საგანია. მართლა! რატომ დგახართ? დაბრძანდით!

ანტონი (მორიდებით დივანზე უთითებს). ამაზე შეიძლება?

თამარი. ეს დივანი ოთხ კაცს დაიტევს.

ანტონი. მადლობას მოგახსენებთ. მთელი დღე სპილოსავით ფეხზე ვდგავარ. **(ჯდება თამარის მახლობლად და უმაღვე განზე იწევს.)** მაპატიეთ, შემთხვევით მომივიდა.

თამარი. მიპატიებია. შემდეგ?

ანტონი. არასოდეს წინათ ასე ბედნიერი არ ვყოფილვარ. მე დღეს პრინცი ვარ უელსის, რაკი ასე ახლოს გხედავთ.

თამარი. გუშინ ადამ სმიტი იყავით, დღეს უელსის პრინცი ხართ, მალე, ალბათ, სამეფო ტახტსაც ჩაიბარებთ.

ანტონი (ზეზე წამოიჭრა, გზნებით). მიყვარხართ!

თამარი. ნუ ყვირით, გაიგონებენ.

ანტონი (უფრო ხმამაღლა). დე, გაიგონონ, მე არ მრცხვენია, ჩემი გრძნობა სპეტაკი და წმინდაა! ნელინაღია გულისფიცარზე ფსიქეას ქანდაკება მანევს. მე ვინ-უთები მისი სიმძიმის ქვეშ.

თამარი. საწყალი ამური!

ანტონი. გეცოდებით? **(მუდართ.)** ნუ ეძებთ ჩემში სილამაზეს, — მე მას მოკლევ-

ბული ვარ. ნუ ეძებთ ჩემში სიმდიდრეს, — მე სტუდენტი ვარ; ნუ ეძებთ ჩემში...

თამარი. უმჯობესია მითხრათ, რა ვეძებო? **(ღიმილით.)** თავხედობა?

ანტონი (დაძაბუნებული). სიყვარული.

თამარი. ამას, მგონი, ძებნა არც სჭირდება, მაგრამ, იმედი მაქვს, მალე გამოფხიზლდებით.

ანტონი (მტკიცედ). მე თქვენ მეყვარებით სიკვდილამდე!

თამარი. თუ სიკვდილს აპირებთ გადაღმა კვირაში, — შესაძლოა.

ანტონი. თქვენ არ იცნობთ ჩემს გეგმებს.

თამარი. ნურც გამაცნობთ. მე გავიარე ის ასაკი, როცა ფანტაზიით თავს ვიქცევდი. ახლა თქვენი ჯერია ნამდაუნუმ შეცდეთ ცხოვრების დიდ გზაზე, ოღონდ მომაკვდინებელ შეცდომებს ერიდეთ, შემდეგ ძნელია მათი გამოსწორება. ო-ო, არ იფიქროთ ჭკუას გარიგებდეთ. ღმერთმა დამიფაროს! საკუთარ შეცდომათა მთელი თაიგული მე თვითონ მიდგას შინ, უწყლო ვაზაში. დიახ! ექვსი წლის წინათ მე გავ... ჰმ! რა მრჯის, რომ გულს გიშლით?

ანტონი. გადამიშალეთ, გადამიშალეთ! ერთი რამ იცოდეთ: რაც მეტად უბედური იქნებით — მით უფრო გამეხარდება.

თამარი. რა ბრძანეთ?

ანტონი. მე მაშინ შესაძლებლობა მომეცემა თქვენი უბედურება ბედნიერებით შევცვალო.

თამარი. მადლობას მოგახსენებთ, არავის დახმარებას არ ვსაჭიროებ, მე არცთუ ისე უბედური ვარ.

ანტონი (გული დაენვა). არა?

თამარი. მაგრამ არც ბედნიერი ვარ.

ანტონი (იმედი მიეცა). ჰო?! **(მხრებს იჩეჩს.)** კაცი ვერ მიხვდება!

თამარი. ვინ იცის, შეიძლება მიხვდეთ... მოგვიანებით.

ანტონი. მოგვიანებით... მაშ, ჩვენი ეს შეხვედრა უკანასკნელი არ არის?

თამარი. როგორ გითხრათ... თქვენთან მუსაიფი შეიძლება, თქვენ შინაარსიანი ახალგაზრდა ჩანხართ.

ანტონი. მართებულად შეგინიშნავთ. მე ადრეც მინდოდა მეთქვა: ნუ ეძებთ ჩემში ფორმას, ეძებეთ შინაარსი!

თამარი. თქვენი სიხარული ნაადრევია, მე გითხარით პირობით, — თითქოს-მეთქი.

ანტონი. მე ყოველგვარ პირობას შევურიგდები.

თამარი. უკეთესი დროის მოლოდინში?

ანტონი. დაველოდო?

თამარი. ნუ დაელოდებით.

ანტონი (გულმოკლული). რატომ? ნუთუ არ გსურთ ერთი პატარა მორჩილი ფინია გყავდეთ... ჩემი სახით?

თამარი. დახეთ, რა უბადრუკი აზრები შეიძლება ტრიალებდნენ პატარა თავში! ჰმ! ამაცი და თავმომწონე ჭაბუკი მეგონეთ, გოშის ბედზე კი ოცნებობთ თურმე. მშვიდობით! **(კარისკენ გაემართა.)**

ანტონი. საით?! გინდათ თოთო ბავშვივით ავლრიალდე?

თამარი. ეს ჩემთვის სულ ერთია.

ანტონი (ცრემლით). მოითმინეთ!

თამარი. არა!

ანტონი. თავს მოვიკლავ...

თამარი. თქვენ ჩემთვის ისედაც მკვდარი ხართ.

ანტონი. დაე, ჩემთვის მოგკვდე... **(მზერა ფანჯარაზე შეაჩერა.)** სიცოცხლესთან გამოთხოვების წუთები უმძიმესი და უძვირფასესია ადამიანისთვის. და აი, გეფიცები-ბით ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებს, რომ მიყვარხართ, და ცეცხლი, სიყვარულის ცეცხლი, რომლის ალშიც გამხვით, მე შემიძლია ჩავაქრო მხოლოდ სიკვდილით. გამკიცხეთ!.. **(ფანჯრის რაფაზე შეხტა.)**

თამარი (შეკვივლებს). ანტო-ო-ონ! რას სჩადით, ანტო-ონ? ვის უნდა თქვენი გვა-მი? **(იატაკზე ჩამოათრია.)** ღმერთო ჩემო, რა შლეგი ყოფილხართ. აქედან რომ გესკ-უპათ, როგორ ფიქრობთ, თავს არ გაიტყებდით?

ანტონი. და მეც სწორედ თავის გატყების მიზნით ვეშვებოდი და არა რეკორდის დასამყარებლად. ხტომა სიმაღლიდან ქვაფენილზე სპორტის დარგი არ არის.

თამარი (მცირე პაუზის შემდეგ). ფინია კი არა, ვეფხვი ყოფილხართ, ოღონდ ცო-ტა გულუბრყვილო.

ანტონი. „ცო-ტა...“ ეს ცოტაა, გულს რომ მიპობს დარდით.

თამარი. ასეთი გულის გამპობი რა დარდი გაქვთ?

ანტონი. ეჰ, სიყვარულის თეორია, ტრაბახით არ ვამბობ, ფრიადზე ვიცი, მაგრამ პრაქტიკა... რიგიანად ჯერ კოცნასაც არ ვიცნობ.

თამარი. ნატრობთ, გაეცნოთ?

ანტონი. შევიშლები!..

ვილაც კარს ეჯაჯგურება, აბრახუნებს. ანტონი მუქარით სახელოებს იკაპი-ნებს და გადის.

თამარი. მგონი, ახლა უფრო მომწონს, ვიდრე წინათ, როცა ქუჩაში ყოველდღე თვალებით გზას მიღობავდა.

ანტონი (შემოდის). ძველი ბერძნული ეპოსის ის მგზნებარე თაყვანისმცე-მელი გახლდათ. ერთი ისე შევუბღვირე, სულ მარათონის სირბილით მოკურცხლა ჰომეროსთან.

თამარი (უეცრად). რა უთხარით ჩემზე?

ანტონი. რა ბრძანებაა!

თამარი. გახსოვდეთ: ქალებს ცხვირზე ამოსულ მეჭეჭივით სძულთ მკვებარა მა-მაკაცები. აქ რომ ვიყავი — სიტყვა არავისთან დაგცდეთ, თორემ... თუმცა... თქვით რაც მოგეპრიანოთ. **(შეხვეულს უწვდის.)** დედათქვენმა გამოგიგზავნათ.

ანტონი რას ბრძანებთ! თქვენ... დედაჩემს იცნობთ?

თამარი. მეზობლები ვართ.

ანტონი. საიდან?

თამარი. ქუთაისიდან. გუშინ ჩამოვედი, ჩემიანები მოვინახულე... მე არ გახსო-ვართ?

ანტონი. ქუთაისიდან? **(თავი გააქნია.)**

თამარი. ეს ბუნებრივია. თქვენ მაშინ ყურადღებას არ მაქცევდით; მე ვიყავი თვრამეტის, თქვენ კი ცხრა წლის... რაინდი! ჯოხის ცხენს დააჭენებდით... ტოლები გაბრაზებდნენ, — ქერა იყავით. სხვათა შორის, წლებთან ერთად ფერიც შეგცვლი-ათ. ეს თქვენი ბოლოდროინდელი ფოტოსურათითაც დასტურდება. მე იგი თქვენთან ვნახე და, ცოტა არ იყოს, გამიკვირდა: აკი ეს ყმანვილი თბილისში ცხოვრობს-მეთქი, სადღაც ჩემს მახლობლად, და ჩვენ, უნებლიეთ, ხშირად ვხვდებით ხოლმე ერთმა-ნეთს! ეს ამბავი დედათქვენს ძალიან ეამა და მთხოვა მენახეთ, შემეტყო, როგორ ცხოვრობთ. **(მიიხედ-მოიხედა.)** ცუდად არ უნდა ცხოვრობდეთ... ჰმ, ცხვირი რატომ ჩამოუშვით?

ანტონი (სევდით). არა, არ ჩამომიშვია. **(თავი ასწია.)** მაშ თქვენ აქ... პაემანზე არ მობრძანებულხართ?

თამარი. მე დავალების შესასრულებლად მოვედი.

ანტონი. მე მაინც ბედნიერი ვარ. მიყვარხართ!

თამარი. გიყვარდეთ და არ უყვარდეთ, — ეს ტყუილად დაკარგული დრო არის. მშვიდობით!

ანტონი. მოითმინეთ... მე დრო ბევრი მაქვს. როდის გნახოთ კიდევ, ან სად გინახულოთ? თქვენთან მოვალ.

თამარი (ლიბილით). ჩემი მეუღლე ცხრა მთას იქით გიფრენთ.

ანტონი. რატომ? ჩვენ ხომ მეზობლები ვართ!

თამარი. ვართ, მაგრამ...

ანტონი. რა? აბა თქვენთან რუსული ენის სასწავლებლად ვივლი.

თამარი. გიჭირთ რუსული?

ანტონი (წამით ჩაფიქრდა). დიახ... დღესვე გეახლებით.

თამარი. ასეთი რა სასწრაფოა, ხვალ მობრძანდით.

ანტონი. ხვალის მოლოდინში ამაღამ არ დამეძინება.

თამარი. ო, დაიძინოთ უნდა! ძილი განკურნავს თქვენს ჯიბლიბოს. ახლა კი დარჩით აქ. მე გაცილება არ მჭირდება.

თამარი გადის. ანტონი მიჰყვება.

ერთხანს სცენა ცარიელია. შემოდის ნუკრი ოქროკვერცხიშვილი.

ნუკრი (თვალებს ისრებს). ეს ვინ იყო, ნუთუ მომელანდა? **(მაგიდის უჯრიდან სათვალე ამოიღო.)** განა აფროდიტე ვილაც ანტონ ქებულს სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში მოვევლინებოდა?! **(ანტონის შემოსვლას ვერ ამჩნევს.)** მომეც, ღმერთო, გამჭრიახი გონება და ელვის სინათლე! **(სათვალე აკიკეთა და უმაღ დაჭმუჭნილი შლაპა დაინახა.)** ეს ჩემი ქუდი ასე ვინ შელანძლა?

ანტონი. ხმა, კრინტი! **(ნუკრიზე წაინწვს.)**

ნუკრი. რას მერჩი?

ანტონი. ოთხში ამოგიღებ, როგორც თხას და გავაკეთებ გუდას შენგან!

ნუკრი. ვერ წარმოიდგენ, როგორ მეჩქარებოდა. ტრამვაიზე შეხტომისას სათვალე გამიტყდა. მინდოდა მაგიერი წამელო.

ანტონი. სათვალის ნაცვლად ჯობდა თავი გაგტეხოდა, შე ისედაც თავგაჩქიქვილო! რა გესაქმება გაქანებულ ტრამვაისთან, — მინაზე მატლივით ძლივს დალოდავ. **(მკვახედ.)** შენ ხარ ნუკრი? ზაქი ხარ! კოზაკი ხარ! **(წასვლას აპირებს.)** ჰო, მართლა! ფარნაოზი გეძებს, ყური სტკივა. ხომ იცი, რას ნიშნავს ყურის ტკივილი? მტრისას და ავისას! კბილი თუ აგტკივდა, — ჯანდაბას, — მოითხრი, გადააგდებ, ყური კი...

ნუკრი. ყურიც მისი არ არის?! მოიჭრას, გადააგდოს.

ანტონი. იდიოტივით ნუ ქილიკობ. **(მოლბა.)** იცი, როგორ სტკივა? მშობიარე ქალივით აკივლებს, დროზე თუ არ მივხედეთ, ვინ იცის, შეიძლება სულიც განუტევოს. ექიმს უნდა დავუძახოთ, ნუკრი!

ნუკრი. დავუძახებ.

ანტონი (ოთახს თვალი მოავლო, ისევ აენთო). რა არის ეს? ვინ ცხოვრობს აქ? იროქეზები? ოთახია თუ გომური? ახლავე დაალაგე! **(სწრაფად გადის.)**

ნუკრი. ეს, ზაქიც ვარ, იროქეზიც ვარ, კოზაკიც ვარ... ამათ ხელში მალე წყვილი კუზიც ამომივა. ყოველდღე თითო ღერ თმას მითეთრებენ. **(ტონს აუწევს.)** ერთხელაც იქნება ხმას მეც ავიმალლებ! **(დამშვიდებით.)** მერედა, რა უნდა გაანყოს ერთ-

მა კაცმა ორის წინააღმდეგ? ჯობს ისევ ჩემს ქერქში დავეტო. **(დაფიქრდა.)** თუკი ძმები იყრებიან, მე რომ მათ გავეყარო, ვითომ დამეძრახება?! სხვა კორპუსში გადავალ. **(აგროვებს ნივთებს, უცებ შედგა.)** თუ მართლაც ზაქი არა ვარ, ჩემი სულის ნაწილაკებს ვტოვებ? გავძლებ კი უიმათოდ? ხომ შევასკდი გულს ნიბლიასავით! რატომ, რისთვის? მეგობრობისთვის განა ძნელია ამ საფერფლის გადადგმა? **(გადადგა.)** მომტყდა ხელი? **(სახსარს ისინჯავს.)** არ მომტყხია. კიდევ ბევრს მითმენენ: კაცს ოთახში ღვთაება უზის, შენ კი აგიღერია თავი ტრაპაიდის მოზვერვივით და უკაკუნებ. კიდევ ჰუმანურად მომეპყრო. **(დამუქრებით.)** მე რომ მის ადგილზე ვყოფილიყავი... **(ამოიოხრა.)** ეჰ, ჩვენს ბიჭებს ყველას ჰყავს გულის სწორი, მე კი, ოცდაორი წლის ვირიკელას აქტივში აქამდე ერთი რომანული თავგადასავალიც ვერ ჩამინერია. **(ისევ ქუდს დახედა.)** მაინც ასე ვინ მომიმშვენა, ა?!

სკამებით დატვირთული ფარნაოზი შემოდის: ნუკრის დანახვისას ერთი სკამი ხელიდან „გაუვარდა“, აკვნესდა.

ფარნა! ისევ ყური?

ფარნაოზი. ამის წერა გავხდები, ვგრძნობ. არ იცი, სად არის დედაჩემის თავსაფარი?

ნუკრი. ქრელი, კოპლებიანი?! **(ფაციფუცით ეძებს. მონახა.)** შეგიხვით?

ფარნაოზმა თავი დააქნია.

ძალიან გტკივა?

ფარნაოზი. ვკვდები...

ნუკრი. შე კაცო, საექიმო დახმარების გარეშე რატომ უნდა მოკვდე? მოვიყვან ექიმს.

ფარნაოზი. შენ ვერ შეგანუხებ, შენგან ისედაც დიდად პატივნაცემი ვარ.

ნუკრი. ანგარიში შემდეგ გამოსწერე. მივდივარ!

ფარნაოზი. მოიცა...

ნუკრი შედგა.

მე თუ მოვკვდი, შენს სიკეთეს ჩემი ძვლები მაინც არ დაივიწყებენ.

ნუკრი. არაფერი არ მინდა, ოღონდ შენ იცოცხლე. **(კარისკენ გაემართა.)**

ფარნაოზი. ნუკრი!

ნუკრი. ვიდრე ფეხებს არ გაჭიმავ, არ გამიშვებ?

ფარნაოზი. ჩვენი პოლიკლინიკა ხომ იცი? ახვალ მეორე სართულზე, ხელმარცხნივ, დერეფანში, პირველ კარზე მინანქრის პატარა აბრაა: „ყელ-ყურ-ცხვირის სნეულებანი“. მორიდებით შეაღებ იმ კარს და... მოწინებით გადასცემ ამ ბარათს ექიმ ჩიჩიას. ოი!.. **(ყურზე ხელი წაივლო, გმინავს.)**

ნუკრი (დამფრთხალი მირბის, წამით კართან შედგა). ღმერთო, ნეტავ ცოცხალს მოუსწრებდე... **(გადის.)**

ფარნაოზი (წამოდგა). ზაქია, მაგრამ გული კეთილი აქვს.

ნუკრი (დაბრუნდა, ქუდს ხელი დაავლო). თქვენ ამ ცილინდრზე, ვიცი, კიდევ დასხდებით... ნახევარი სტიპენდია არ მიმეცა მაინც ამ ოხერტიალში! **(იხურავს ქუდს და გადის.)**

ანტონი (შემორბის). ოი, ფარნა! ის აქ იყო... დივანზე ჩამოჯდა. აი, ამ ადგილას...

რა ქალია, ფარნა, რომ იცოდე! დედა!..

ფარნაოზი. გატყობ, მალე ჭკუაზე შეიშლები.

ანტონი. ახლა უკვე შეშლილი ვიქნებოდი, რომ ნუკრის ხელი არ შეეშალა. რა მიქნა მაინც იმ შეჩვენებულმა, ა? რა მი-ქნა? კარზე ბრახუნი სწორედ მაშინ ატეხა, როცა... **(რალაც მოაგონდა, შენუხებული.)** ფარნაოზ, ძმაო! ძმაზე ძვირფასო! მითხარი, რაც გიამბე, არ გაგიგონია.

ფარნაოზი. ყველაფერი გავიგონე.

ანტონი. ოი, დედა! თვალებიდან კუპრის ცრემლები მცვივა, დედა!..

ფარნაოზი. სიხარულის ბრაღია.

ანტონი. არა, ჭარტალა ენის ბრაღია, — შემეძლოს მაინც ფესვიანად ამოვიგლიჯო... არავისთან ჩემზე სიტყვა არ დაგცდეთო, გამაფრთხილა. **(დივანს მიუბრუნდა.)** მაპატიეთ! დამსაჯეთ და მაპატიეთ! თქვენ წინაშე დამნაშავე კიდეც ვარ და კიდეც არა ვარ. სიხარული ყელში მომანვა და რომ მისთვის გზა გადამეკეტა, — გამგუდავდა. გეფიცებით მზეს და სიცოცხლეს — გამგუდავდა!

ფარნაოზი. დანყნარდი, საიდუმლოს შენახვა ჩემზე იყოს.

ანტონი. არ გამცემ? წელან ლამის თავით ვისკუპე ამ ფანჯრიდან.

ფარნაოზი. მეცნიერული მიზნით?

ანტონი. არა, თვითმკვლევლობის მიზნით, მაგრამ მან გადამარჩინა. **(თვალები ერთ წერტილს მიაპყრო, მზარდი სიხარულით.)** აი ის, ფარნა! მე ვხედავ მას, ფარნა! მე ის მიღიმის, ფარნა!.. მი-ღი-მის...

ფარნაოზი. უთუოდ ჰალუცინაციები დაგეწყო. ეს ცუდის მომასწავებელია. სადმე ახლოს ფსიქიატრი მაინც იყოს!

ანტონი. სსს! მისი ხმა მესმის... **(გაიტვრინა, ყურთან ხელი მოიმარჯვა, ალერსიანი კილოთი.)** „ანტო-ონ!..“ **(საყელოს იხსნის.)** აქ გაჩერება არ შემიძლია, მე ამ ოთახში თავს ისე ვგრძნობ, როგორც ბუღბუღი უდაბნოში. **(გარბის.)**

ფარნაოზი. ალბათ სხვების თვალში მეც ასეთი სასაცილო ვარ. მიყვარს, — მას კი ეჭვიც ვერ აუღია. ის ჩემი ყურის ტკივილს უფრო იცნობს, ვიდრე გულსას.

ნუკრი თავმომწონედ შემოდის. არც ახლა და არც მერე თავიდან შლაპას არ იცილებს. ათასში ერთხელ თუ მოიხდის, — ხელით „აუთოებს“ და წმენდს.

ნუკრი. ვისთან გაქვთ საქმე? მე ვარ ზაქი? ჩოჩოროი ასე სწრაფად მოვიდოდა?! ციკლონი ვარ, კოსმოსური სხივი ვარ!

ექიმი პოლიხრონ ჩიჩია კარს მოადგა.

ნუკრი. მობრძანდით, პატივცემულო ექიმო!

ჩიჩია. გამარჯობათ!

ფარნაოზი ისეა გაოცებული, საპასუხო მისალმებისათვის ენას ვერ აბრუნებს.

ნუკრი (ამხანაგის ღუმილი უხერხულ მდგომარეობაში აყენებს). გამარჯობათ...

ჩიჩია პატარა ჩემოდნიდან საჭირო ინსტრუმენტებს ამოალაგებს. შუბლზე სპეციალურ სარკეს — ოტოსკოპს იკეთებს.

ფარნაოზი (ხმადაბლა). ეს ვინ მოვიყვანია?

ნუკრი. ექიმი მოვიყვანე.

ფარნაოზი. მე ამ ექიმის მოყვანა გთხოვე?

ნუკრი. სულ ერთი არ არის? ექიმის ნაცვლად ვექილი ხომ არ მომიყვანია?

ფარნაოზი. ჰმ! მოდი ახლა და უმტკიცე ასეთ კაცს, რომ დედამინა ბრუნავს. შე ტვინგამორეკილო, იცი, რა მიყავი?

ნუკრი. რა გიყავი სიკეთის მეტი? ჯავრი მკლავდა, რამენაირად ცოცხალს მივუს-ნრო-მეთქი და, როცა აქვე, მახლობლად, ერთი სახლის სადარბაზო კარზე წარწერა შევნიშნე — „ყელ-ყურ-ცხვირის სნეულებანი“, — მყისვე (უთითებს ექიმზე) კაბინეტში შევუყვარდი... ნებით არ მოდიოდა, ძალით წამოვათრიე და, მაყვედრი კიდეც, რა მიყავიო?!

ჩიჩია. ენა მიჩვენეთ.

ფარნაოზი. რა ბრძანეთ?

ჩიჩია. გამოყავით ენა!

ფარნაოზი. თუ თქვენ ფიქრობთ, პატივცემულო ექიმო, რომ მე ვიზრდებოდი შაითან-ბაზარში შტეკილასთან, ფრიად ცდებით. მე გამზარდა მამიდამ, მუსიკის მასწავლებელმა, რომელმაც ბავშვობიდანვე ჩამაგონა წკეპლითა და ნოტაციებით, რომ ენის გამოყოფა ცუდი გაზრდილობის მაჩვენებელია.

ჩიჩია (ნუკრის). რას ბლანდავს? რამდენი აქვს სიცხე?

ნუკრი. ჩემი აზრით...

ჩიჩია (მწყრალად). მე არ მაინტერესებს თქვენი აზრი, მე გეკითხებით თერ-მომეტრზე. **(ფარნაოზს შუბლზე ხელი დაადო.)**

ფარნაოზი. ნუ წუხდებით. თქვენ ლარინგოლოგი ბრძანდებით, მე კი კარდიოლოგს ვსაჭიროებ. პირობას გაძლევთ, თუ ოდესმე დამიზიანდა სასმენი აპარატი, უეჭველად თქვენ მოგიწვევთ.

ჩიჩია (ნუკრის). რას მიედ-მოედება? **(ხმას აუნია.)** სად ვარ მე? სიზმარში?

ნუკრი. როგორ გეკადრებათ, თქვენ ბრძანდებით სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში. სახიფათოს აქ არაფერს გადაეყრებით.

ჩიჩია. კი, მაგრამ... აკი ყურში აუტანელ ტკივილებს გრძნობდით?

ფარნაოზი. განა ჩემი ბრალია, ამ ღლაპს ყური გულისგან სიმწიფის ასაკშიც თუ ვერ გაურჩევია?!

ჩიჩია. მაშ, რად აგისვევიათ?

ფარნაოზი. მე მინდა თბილად მქონდეს ესთეტიკური ნერვი.

ჩიჩია (ნუკრის). რომელი ნერვი? რას ბოდავს? რატომ სიცხეს არ უზომავთ? თუ ის ცინიკოსია?

ნუკრი (უმწეოდ). არა, ბატონო, ისიც ჩემსავით სტუდენტია.

ჩიჩია. მერედა ეს საბაბს გაძლევთ შეურაცხყოფა მომაცემოთ? მე ოცდაათი წლის სამედიცინო პრაქტიკა მაქვს, მე იალბუზზე ვცხოვრობ.

ფარნაოზი. უჰ! ასე შორს?

ჩიჩია. ორმოცდაათი საფეხური უნდა აიაროთ, ვიდრე ჩემს ბინას მიაღწევდეთ. მე დაავადებული ვარ არითმიით, ყოველი ზედმეტი ნაბიჯი სიკვდილთან მახლოებს, თქვენ კი ამოდენა გზა გამომატარეთ, მიღება ჩამიშალეთ, პაციენტები დამიფრთხეთ...

ფარნაოზი „ტკივილებისგან“ ზმუის.

ჩიჩია (დაფრთხა). რა გემართებათ? ეგებ განიზრახეთ მაინცდამაინც ჩემი აქ ყოფნის დროს მიიცვალეთ, რომ შემდეგ ძიებაში გამხვიოთ?

ფარნაოზი (მიკნავებული). არა... ახლა უკეთ ვარ და სულაც მოვიკეთებ, თუ ქაქანს მორჩებით.

ჩიჩია. „ქაქანს...“ თქვენ რაც ზარალი მომაცენეთ...

ფარნაოზი (ნუკრის, ჩურჩულით). მიეცი ფული და წავა.

ნუკრი. რომელი ფული? რისთვის?

ფარნაოზი. მი-ე-ცი!

ნუკრი. კონვერტი გვაქვს?

ფარნაოზი. რა კონვერტი?

ნუკრი. ფულს ხომ პირდაპირ ხელში არ ჩავჩრი, — არც მე ვიზრდებოდი იარმუკაში მირზა ყული ათა ბალა ოღლისთან, — კონვერტით მივანვდი, როგორც ეს ინტელიგენტი ადამიანებს შეჰფერით. **(მაგიდას მიუჯდა, რალაცას წერს.)**

ჩიჩია (მკერდზე ხელი მიიდო). დოღის ცხენივით მომარბენინებდა... რა ამიყვანს ახლა ამ გულით გოლგოთაზე? მისაღები ოთახიც გამოცარიელებული დამხვდება.

ფარნაოზი. დამშვიდდით, ზარალს აგინაზღაურებთ.

ჩიჩია (მოლბა). არ გამიკვირდება, თქვენ ბანდიტები არა ხართ, თქვენში საზოგადოების მომავალ ბურჯთ ვხედავ.

ნუკრი. დიახ, მოგვიტევეთ, ხდება ხოლმე. ეს კი... **(კონვერტს უწვდის.)** მიიღეთ. მცირე გასამრჯელოა, მაგრამ ალალი გულით არის ნაბოძები.

ჩიჩიამ კონვერტი ჯიბეში ჩაიდო, დამცინავად ერთხელ კიდევ იქაურობას თვალი შეავლო და კარი გაიჯახუნა.

ფარნაოზი. რას იტყვი?

ნუკრი. რა დავაშავე, ღმერთი, ხატი — ვერ მივხვედრილვარ.

ფარნაოზი. სამწუხაროა. მაგოდენა კაცს აწი თავს ვინლა დაგადგამს! გაბარებენ შაქრის ყიდვას და მარილს ყიდულობ. შენთვის მთავარია ყიდვის პროცესი და არა საყიდლის არსი.

ნუკრი. სულ ნუ მომთელავ სანაბდე ქეჩასავით. ყოველ კაცს წელიწადში ერთჯერ ათი წუთით ვირობა მოსდის, მე კი სამ წელიწადში ერთხელ მომივიდეს, გასაკვირია? ჯანდაბას! წავალ ისევ იმ ექიმ ჩიჩიასთან.

ფარნაოზი. წარწერას ყურადღებას ნუ მიაქცევ. ჩემი გულის ტკივილი უშუალო კავშირშია ყურთან. **(კვნესის.)**

ჩიჩია გაცეცხლებული შემოდის, — ნუკრის ვერ ამჩნევს, — ის მალულად მიიპარება.

ჩიჩია. სადაა თქვენი ამხანაგი? იგი შულერი, აფერისტი, შანტაჟისტი...

ფარნაოზი. მოითმინეთ! განა ერთი ადამიანი შეიძლება ერთდროულად ამდენი ღირსებით იყოს შემკობილი?! ღმერთი არ გახლავთ ასე გულუხვი.

ჩიჩია. კაცი გამაბიაბრუეთ, თავს ლაფი დამასხით.

ფარნაოზი. ჩვენ?

ჩიჩია. ო, რა მიამიტი ბატკანი ბრძანდებით **(წერილს უწვდის.)**

ფარნაოზი (კითხულობს). „ღრმად პატივცემულო ექიმო! არაა ლამაზი სტიპენდიატს ვიზიტში ფული გამოართვათ, მით უმეტეს, როცა მისთვის მაჯაც არ გაგისინჯავთ. სტუდენტური სალამით ნ. ო.“

ჩიჩია. სტუდენტურ სალამს არ ივინყებს, ფულად გასამრჯელოს კი... „ალალი გულთ არის ნაბოძები...“

ფარნაოზი. ბოდიში... აქ მოსვლით, ცხადია, თქვენ დახარჯეთ საზოგადოებრივ-სასარგებლო შრომის განსაზღვრული რაოდენობა, ამიტომ უფლებაც მოიპოვეთ დახარჯული შრომის საფასურის ანაზღაურებაც მოითხოვოთ. ეს უდავოა. ვფიქრობ, მე უნდა მქონდეს... **(იქექება ჯიბეებში.)**

ჩიჩია (დატკბა). არ არის აუცილებელი, ჭაბუკო! განა საქმე ფულშია? რა არის ბოლოს და ბოლოს ფული? ხელის ჭუჭყია.

ფარნაოზი. ცდებით, ფული არის მიმოქცევის საშუალება! **(როცა ყველა ჯიბე გადმოაბრუნა.)** სამწუხაროდ, რაღაც ორმოცდასამი კაპიკის მეტი არაფერი აღმომაჩნდა.

ჩიჩია (მოიღრუბლა, ცალყბად). არა, საქმე ფულში არ არის...

ფარნაოზი. ჭეშმარიტებაა! საქმე სანარმოო ურთიერთობაშია.

ჩიჩია. ჰო, მაგრამ... მე დღეს თქვენი მიზეზით ამ მშვენიერი სიცოცხლის მთელი ერთი კვირა დავკარგე.

ფარნაოზი. ვეცდებით უმოკლეს დროში ამ ერთი კვირის საფასურიც გადაგიხადოთ. ხოლო ხვალ, დილითვე, დღევანდელი ვიზიტის გასამრჯელოს უკლებლივ მოგართმევთ. ახლა კი... ბოდიში, მაგრამ... ჯენტლმენივით მოიქცევით, თუ ნაბრძანდებით.

ჩიჩია (დუმილის შემდეგ). რა თქვით?

ფარნაოზი. სანყენად ნუ მიიღებთ. შესაძლოა უხეში ფორმით მოგმართავთ, მაგრამ, მერნმუნეთ, მე ვზრუნავ თქვენს სულიერ სიმშვიდეზე: არ მინდა მცირე ხნის შემდეგ ისეთ გარემოცვაში მოხვდეთ, რომ თავი უხერხულად იგრძნოთ.

ჩიჩია. პირდაპირ მითხარით: ბინიდან მერეკებით?

ფარნაოზი. რა ბრძანებაა! მე მხოლოდ გთხოვთ ადგილმდებარეობა გამოიცვალოთ, გთხოვთ როგორც მამაკაცს იმ იმედით, რომ გამიგებთ: მე ქალს ველოდები.

ჩიჩია. საუცხოოა! არსადაც არ წავალ. **(სკამზე ჩამოჯდა.)** უჰ, რა მაგარია! სავარძელი არა გაქვთ?

ფარნაოზი. სავარძელი ოპერის თეატრში მოიკითხეთ. **(იქით.)** ორგზის წყეული იყავ, ნუკრი! ერთხელ იმიტომ, რომ ეს გაქუცული ტურა აქ მოათრიე, მეორედ იმიტომ, რომ ფული არ მიაშავე...

ჩიჩია. ილაპარაკეთ ხმამაღლა! მარჯვენა ყურში ცუდად მესმის.

ფარნაოზი (ხმას აუნევს). რა გნებავთ ჩემგან? როდის წახვალთ?

ჩიჩია. ეს თქვენ ჩინებულად მოგეხსენებათ.

ფარნაოზი. დილამდე არ მენდობით?

ჩიჩია. მე თქვენ არ გიცნობთ.

ფარნაოზი (იხსნის.) ჰალსტუხს მოგცემთ სანინდრად. აი, ამ ველვეტის შარვალსაც დაგიმატებთ. სამ წელიწადს მაინც გაძლებს, თუ ყოველდღე ატარებთ.

ჩიჩია. მე მეძველე არა ვარ, მე ყელ-ყურ...

ფარნაოზი. ვი-ცი! **(იქით.)** ეს ვინ გადამეკიდა?! **(მცირე ხნის ფიქრის შემდეგ.)** ვარ თანახმა დაგიგირაოთ ისეთი რამ, რაც სულს მირჩევნია.

ჩიჩია. სულს ნუ შეეღვევით, სამოთხისთვის გამოგადგებათ.

ფარნაოზი. მე სერიოზულად გეუბნებით.

ჩიჩია. „სერიოზულად...“ ასეთი რა განძი გაქვთ?

ფარნაოზი. მატრიკული, ჩე-მი მატრიკული!

ჩიჩია (დამცინავი ხითხითით). თქვენ-ნი მატრიკული ოქროსია?

ფარნაოზი. თვით განსაჯეთ: ოცდაორი საგნიდან ოცდაერთი ხუთებზე მაქვს ჩაბარებული. მხოლოდ ერთში, პოლიტიკონომიაში წავიფორხილე, თუმცა... მე ის ზედმინევნივ ვიცი. არაფერია! ხვალ თუ ზეგ მასაც გადავაბარებ. **(მატრიკულს უწვდის.)**

ჩიჩია (ათვალიერებს). მინახავს ამაზე უკეთესიც. ჩემმა ქალიშვილმა საშუალო ოქროს მედლით დაამთავრა, უმაღლესშიც პირველი გახლდათ.

ფარნაოზი. მჯერა: თქვენი ქალიშვილი ერთობ საინტერესო ქმნილებაა, ოღონდ... მე ის არ მაინტერესებს.

ჩიჩია. ჭკვიანი ბრძანებულხართ. თქვენ მისი ნეკის ფრჩხილადაც არ ღირხართ.

ფარნაოზი. შეიძლება, მხოლოდ... ჯობია ეს მითხრათ. ნახვალთ მშვიდობით? ა? არ ნახვალთ? უცნაურია! თქვენ დუმხართ. თქვენ ბოროტად იყენებთ ჩემს საჩოთირო მდგომარეობას და სარგებლობთ ჩემი ფრანგული ზრდილობით, მაგრამ, ივარაუდეთ, ბოლოს და ბოლოს ამევესება მოთმინების ფიალა, რისი მიზეზიც თქვენი უღირსი საქციელი იქნება.

ჩიჩია. ჩემი უღირსი საქციელი... ღმ... მე ყრუ ვარ. **(რომელიღაც წიგნი აიღო, „კითხულობს“.** დროდადრო, უხმო პროტესტის ნიშნად, სკამზე ნერვიულად ცმუკავს.)

ფარნაოზი. რატომ დაისახეთ მიზნად ციხეში თავი ამომყოფინოთ? აკი თუ შევუდექი „საზოგადოებრივ-სასარგებლო შრომის წარმოებას“, მაშინ თქვენ, ყელ-ყურცხვირის სპეციალისტს, — ვიძლევი ორი წუთის ვადას! — ადგილზე აღარ აღმოგაჩნდებათ არც ერთი ის ორგანო, რომელთა მკურნალობა სპეციალობად აგირჩევიათ.

ჩიჩია. მე ყრუ ვარ, ვიმეორებ. **(წამოდგა და ისევ დაჯდა.)**

ფარნაოზი. მე უნდა მოგართვათ ხუთი მანეთი...

ჩიჩია. რამდენიო?!

ფარნაოზი. თუნდაც შვიდი...

ჩიჩია. ჰმ!

ფარნაოზი. ჯანდაბას, ათი იყოს! და თუმცა ეს პატარა თანხა არ არის, მისი გადახდა მე მაინც არ გამიჭირდება, ოღონდ... ამჟამად, ამწუთში, პოლიტიკური ეკონომიის ენით თუ ვიმსჯელებთ, მე დაკარგული მაქვს კრედიტის გადახდის უნარი, მე ბანკროტი ვარ...

ჩიჩიამ ნიშნის მოგებით ჩაიხიბითა.

მაგრამ ეს დროებით! ხვალ დილით გავსწორდებით. თქვენ არ გინდათ ხვალ, და დღეს კისერზე ობობასავით მაზიხართ. ნუთუ ვერ გრძნობთ, მე ვლელავ, მე ვნერვიულობ, მე ველოდები ქალიშვილს. ქალიშვილს, რომელიც მიყვარს, და მიყვარს იმიტომ, რომ ის არ გახლავთ ახტაჯანა, ქარაქუცა და ცერცეტი. გონიერი ქალიშვილები, მოგეხსენებათ, არც ისე ბევრია.

ჩიჩია. მთელ ქალქში ასეთი მხოლოდ ერთი მეგულება: ჩემი შვილი!

ფარნაოზი. ო-ო, მეტისმეტ სკეპტიციზმს იჩენთ. ჭკვიანი ქალიშვილები არც ისე ცოტანი არიან, მაგრამ მათ შემჩნევა უნდა, გამოძებნა უნდა, და აი, ერთი მათგანი მე გამოვნახე და, შეიძლება, იგი ახლა აქ მოვიდეს... თქვენ კი ჩემ წინაშე ბარიკადასავით აღიმართეთ და გგონიათ, რომ მე ამ ბარიკადას ვერ ავიღებ. **(მუქარით.)** ა-ვი-ღებ! მაგრამ... **(გულში ჩამწვდომი ხმით.)** ნუთუ ოდესმე არავინ გყვარებიათ? მოიგონეთ სიჭაბუკისა და სტუდენტობის წლები! გაიხსენეთ თქვენი პირველი და უკანასკნელი კოცნა!

ჩიჩია. პირველი აღარ მახსოვს, უკანასკნელზე კი ჯერ საქმე არ მიმდგარა. **(ამაყად.)** ვაკეში ყველაზე ლამაზი და ყველაზე ერთგული ცოლი მე მყავს.

ფარნაოზი. მჯერა. მჯერა და გისურვებთ დღეგრძელობას თქვენ და თქვენს ცოლსაც და გთხოვთ, თქვენი უჭკნობი სიყვარულის გულისთვის გამათავისუფლეთ მძიმე უღლისაგან!

ჩიჩია დუმს.

არ გესმით? **(მეორე მხრით მიუბრუნდა.)** ა? მარცხენა ყურშიც ცუდად გესმით? ამოიღეთ ხმა! როცა გინდათ, ციცერონი ხართ და როცა არა, — მიცვალებული?! ჰო ან არა!

ჩიჩია (ზანტად). საქმე უღელში არ არის...

ფარნაოზი. ვიცი, საქმე ფულშია, მაგრამ ნუთუ არ შეგიძლიათ დილამდე მადროოთ?

ჩიჩია. თქვენ კოტორი ბრძანდებით. თვითონვე გამოტყდით.

ფარნაოზი (მოთმინების ძაფი გაუწყდა.) საქვეყნოდ და საშვილიშვილოდ ვწყევლი იმ წამს, რა წამსაც ამ ოთახში ფეხი შემოდგით. ვწყევლი ნუკრის, ვწყევლი მის თვალებს... **(შეფიქრიანდა, თითქოს რაღაც მოისაზრა, ხმადაბლა.)** ვწყევლი ჩემს გულს... **(ლოგინზე წვება.)**

ჩიჩია (ძალზე დაფეთებული). რა ამბავია? რა მოგდით?

ფარნაოზი. ვკვდები... ვიდრე გვიან არ არის, ანდერძი დამინერეთ... **(წამოინია, კარნახით.)** მე, ფარნაოზ მელიტონის ძე სვანიძე ვუ... ვუ... ვუანდერძებ... **(ბალიშზე მოწყვეტით დაეცა.)**

ჩიჩია. რას სჩადიხართ? ინამეთ მამაზეციერი, ნუ მოკვდებით, ყოველ შემთხვევაში, ჩემს აქ ყოფნაში ნუ მოკვდებით...

ფარნაოზმა „სასიკვდილოდ“ დაიკვნესა. ჩიჩია უფრო მეტად დაფრთხა და აჩქარებით გავიდა.

ფარნაოზი (წამოდგა). ამას რა ჭირს გადავეყარე, არ გამიშრო სისხლი!

პაუზა.

შემოდინან ნუკრი და დალი.

დალი. არ წევხართ? მე კი მითხრეს, ერთი ფეხი მუხლამდე უკვე სამარეში აქვსო და... აქეთ ისე გამოვექანე, სარკეშიც არ ჩამიხედავს.

ფარნაოზი. ბოდიში, შეგანუხეთ.

ნუკრი (დასწავლილივით, დალის). თქვენი გულისხმიერება...

ფარნაოზი. მეგობარო, საექიმო საიდუმლოების სფეროში ნუ იჭრებით. გთხოვთ დროებით... ნაკუნკულდეთ. **(ნუკრის მალულად ანიშნებს, რომ გავიდეს.)**

ნუკრი (სიმწრით). ნავ-კუნ-კულ-დები... **(დალის.)** კეთილად განახეთ!

დალი. სად მიხვალთ?

ფარნაოზი (დაასწრებს). აფთიაქში მიეჩქარება.

დალი. მოითმინეთ, ჯერ რეცეპტი არ გამომიწერია.

ფარნაოზი. ჩემი სიცოცხლე ახლა ბენზზეც რომ ეკიდოს, გულქვა ეგოიზმი იქნებოდა, რომ ის აქ, თუნდაც ერთი ნუთით კიდევ შემეყოვნებინა. ყმანვილს ისედაც შეაგვიანდა, ფარმაცეპტი გოგონა ელოდება.

დალი. თუ ასეა...

ფარნაოზი (ალერსიანად). წაბრძანდით, წაბრძანდით, მიხედეთ თქვენს საქმეს.
ნუკრი (ბურღუნით). მივხედავ... **(ფეხის ათრევით გადის.)**

ფარნაოზი. მაპატიეთ, ზეზე დგომისთვის ძალა აღარ შემწევს, როგორღაც მაბურ-ბუსალებს.

დალი. საკვირველია, რატომ შეგიბრუნდათ, გუშინ ტკივილს თითქოს არ გრძნობდით.

ფარნაოზი (თავდახრილი.) ვგრძნობდი.

დალი. გუშინნინ?

ფარნაოზი. უკვე ორი თვეა უკურნებელი სენი ცისმარე დღე გულს მისერავს.

დალი. გირჩევთ, ჩემზე უფრო განაფულ ექიმს ეჩვენოთ.

ფარნაოზი (თავს გააქნევს). ვერ გილაღატებთ.

დალი. ფიქრობთ, დამამცირებს? არა, მედიცინაში მე ჯერ ისევ ბარტყი ვარ, მაგრამ რაკი მოვედი, გაგსინჯავთ მაინც, უკანასკნელად... **(ოტოსკოპი გაიკეთა.)** მობრძანდით! ფანჯარასთან მობრძანდით! აქ მეტი სინათლეა.

ფარნაოზი (ადგილიდან არ იძვრის). გმადლობთ. მე ყური არ მტკივა. **(თავსაფარს იხსნის.)** მე გული მანუხებს.

დალი. ო, ასეთ შემთხვევაში, სამნუხაროდ, მე ვერ გამოგადგებით. პოლიკლინიკაში შემოიარეთ, ჩვენთან გამოცდილი თერაპევტი მუშაობს, ურიგოდ შესვლას მოგიხერხებთ.

ფარნაოზი. მადლობას მოგახსენებთ, მაგრამ... თუ ნებას დამრთავთ, მცირე ხნით შეგანუხებთ, ოღონდ ბოლომდე მომისმინეთ და ნუ შემანყვეტინებთ. ვიმეორებ: მე ბევრ დროს არ წაგართმევთ...

დალი (უნებლიეთ აღმოხდება). არა?! **(ლოყაზე ხელი მიიღო.)** ბოდიში, შეგანყვეტინეთ.

ფარნაოზი. დაბრძანდით.

დალი მორიდებით ჯდება.

როცა ამ ორი თვის წინათ პირველად მოგინახულეთ, ყური მაშინ წამდვილად მტკიოდა. მერე ანთებითი პროცესი მალე დამიცხრა, მაგრამ სიარულს მაინც განვაგრძობდი. გამოგიტყდებით: იმ დროს გულის არეში როგორღაც მწენკავი ტკივილები შემომეპარნენ. დიახ! მკურნალი იყავით და უეცრად მწამებელი გახდით ჩემი. მხოლოდ ჩე-ემი, ცხადია. საყვედურის თქმას მაინც არ ვაპირებ, ზოგი ჭრილობა სიცოცხლეს გვიფერადებს, უფრო სიამტკბილს ხდის... (უბრალოდ.) მიყვარხართ.

დალი შეკრთა.

ნუ შემფოთდებით, არაფერს თქვენგან არ მოვიტხოვ, არც შეცოდებას და არც საპასუხო სიყვარულს. მე ის არ დამიმსახურებია.

კაკუნი კარზე.

(არ ესიამოვნა). ვინ უნდა იყოს?! **(ჩიჩიას ჩემოდანს თვალი მოჰკრა.)** ო, ეს ერთი ვიღაც შეპრეტული ყურის ექიმი.

ჩიჩიამ კარში თავი ფრთხილად შემოყო.

ჩემოდანი დაგავიწყდათ?! ახლავე მოგართმევთ... (ჩემოდნით კარისკენ გაემართა.)

ჩიჩია. მმ... ცოცხალი ხართ?
ფარნაოზი. მე კი... თქვენ?!

ჩიჩიამ დალი შენიშნა, თვალებს არ დაუჯერა, — ამოიფშვნიტა და შემოსვლა დააპირა.

მოითმინეთ!..

ჩიჩია (გადმოსცდა კარს და გულშენუხებულებით კედელს მიეყრდნო). წყალი, წყალი!..

დალი. მამა!
ფარნაოზი (თავისთვის). მამა?!?
ჩიჩია. წყალი...

პანიკა: ფარნაოზი და დალი წყალს ეძებენ.

დალი (სავსე ჭიქას აწვდის). მოსვი, მამიკო...

ჩიჩია (დალის წარბშეკრული უცქერის, ჭიქას არ ართმევს). წაიღე იქით! (გაშმაგებით ყვირის.) წა-ი-ღე!.. რა გინდა შენ აქ?

დალი. ავადმყოფთან მოვედი, მამა, გამოძახებით.

ჩიჩია. ტყუი! ეს „ავადმყოფი“ შენს უბანში არ შედის. შენ მასთან პაემანზე მოხვედი... მოხვედი ლატაკ სტუდენტთან?! ინჟინერ თამასიონ ბლაჭიას კი არაფრად აგდებ?! არაა შენი ღირსი?! ვინ არის აბა შენი ღირსი? ეს ავაზაკი?

დალი. ეს სადაური ავაზაკია, მამა?

ჩიჩია. ჰმ, იცავს კიდეც?! (ხელები გაასავსავა.) წყალი!.. (კვლავ სწრაფად იცვალა ნირი, გადაჭრით.) გაფრთხილებ, ნემსი რომ ნემსია, ნემსსაც არ გაგატან, კაპიკი რა არის, — კაპიკს არ გადმოგიგდებ.

დალი (ძალიან მშვიდად). ნუთუ?!

ფარდა

მოქმედება მეორე

სცენაზუა თამარი და დალი.

მისაღები ოთახი ჩიჩიას ბინაში. შუაკარი გადის ექიმის კაბინეტში.

დალი (უამბობს). ...და ისეთი ალიაქოთი ატეხა მამამ, ოი ღმერთო, ქარს ნაველე მერჩია, ისე შემრცხვა.

თამარი. შენ ის ვაჟი გიცნობს?

დალი. მიცნობს... როგორც ექიმს. ორ თვეზე მეტია თითქმის ყოველდღე დადის ჩემთან და მეც ყოველდღე უებარ მიქსტურას ვანვეთებ, თან სერიოზული ტონით ვაფრთხილებ ხოლმე, რომ მკურნალობის შეწყვეტა ჯერ ნაადრევია, რომ მას ქრონიკული ოტიტი აქვს, და რომ, შეიძლება, დაემართოს შუაყურის ანთებაც კი, თუ...

თამარი (ღიმილით). ეშმაკი ხარ!

დალი. განა ეს სიეშმაკით მომდის!

თამარი. აბა? ნუ მოგერიდება ჩემი, მითხარი როგორც ახლო მეგობარს და, თუნდაც, როგორც დედინაცვალს. მეტყვი?

დალი. ის საკვირველი ახალგაზრდაა, თამარ. გუშინდღამდე არასოდეს სიყვარულზე სიტყვა არ დასცდენია, არც ოდესმე კინოში მივუნვევივარ, როგორც ამას სხვები გაცნობის პირველ დღესვე სჩადიან. იგი ისეთი დარბაისელია, სახეგახსნილი, დინჯი...

თამარი. და ასეთი ჭკუადამჯდარი ყმანვილი შენ მაინც მოთოკე?

დალი. ღმერთმანი, არ მიცდია, თუმცა... მეც მომთოკა მან. მე ის მიყვარს, თამარ!

თამარი. რატომ ხუჭავ თვალეებს?

დალი. მე ის ძალიან მიყვარს!.. გუშინ კი ამაზე კრინტიც არ დამიძრავს. **(აღგზნებით.)** არა, მე ნავალ და მის წინაშე ჩემს გულს ვაჟკაცურად ავხდი ფარდას.

თამარი. კარგადაც მოიქცევი. ნადი!

დალი (წასვლა დააპირა, შედგა, დაფიქრდა.) რომ დამძრახოს?

თამარი. რატომ უნდა დაგძრახოს, შენი გრძნობა სპეტაკი და წმინდაა.

დალი. რა ლამაზად მსჯელობ! ასეთ ოქრო სიტყვებს გენიალური მამაკაციც ვერ იტყოდა.

თამარი. სამწუხაროდ, ეს სიტყვები მამაკაცმა თქვა, დალი, ოღონდ გენიალობისა მას არაფერი სცხია რა, — ჩემი მოწაფეა.

დალი. შენი?!

თამარი. მე გადავწყვიტე ძველ პროფესიას დავუბრუნდე.

კაბინეტიდან ხველა მოისმა: ორივე შეფრთხა.

დალი (ხმადაბლა). კაბინეტშია? ჯობია გავეცალო, თორემ, ვინ იცის, რა დღეს დამაყრის. ნავალ ჩემს პაციენტთან... თამარ! როგორ ვუთხრა? ჩემი გრძნობა სპეტაკი და წმინდაა!

თამარი. უეჭველად, უეჭველად უთხარი. **(გადის.)**

მაშა ფეხაკრეფით შემორბის.

მაშა (ხმადაბლა, თითქოს საიდუმლოდ). დალი! თამასიონი!.. დაბრუნებულა

მექსიკიდან.

დალი (მტკიცედ) მე შინ არა ვარ!

მამა. ასეც მოვახსენე, მაგრამ კარი ისე გადმოლახა, როგორც ხარმა ძეძვის ლობე. თანაც ათმანეთიანი უბეში ჩამიდო. როგორ, გულამოჭრილი კაბა ველარ უნდა ჩავიცვა? ყელში უნდა გავიყრონჭო, რომ არაფერი ჩამჩარონ?! მე ის ფული დავკუჭე, დავკუჭე და სახეში კენჭივით ვესროლე. დამემუქრა, ფულის დაკუჭვა დანაშაულია და მე შენი თავი შემიძლია დავაჭერინო.

დალი. ნუ გეშინია, ვერაფერს დაგაკლებს.

თამასიონი კართან მოდგა: ერთ ხელში ლამაზი თაიგული უჭირავს, მეორეში — დიდი, მრგვალი უცხოური კოლოფი.

თამასიონი (კართან). არ მეპატიუებით?

დალი (ცივად). შემობრძანდით.

თამასიონი. ეს თაიგული თქვენ მოგართვით.

დალი. რატომ იხარჯებოდით?!

თამასიონი. თქვენ კარგად ბრძანდებოდეთ და ჩემი ჯიბე ასეთ ხარჯებს როგორმე აიტანს.

დალი. მე ძალიან კარგად ვარ.

თამასიონი. მამათქვენი?

დალი. რაიმე სატკივარს თითქოს არც ის უჩივის.

თამასიონი. მაშ მე დავჯდები.

დალი. დაბრძანდით.

თამასიონი. თქვენ?

დალი. ძალიან მეჩქარება.

თამასიონი. როდის შეიძლება გეახლოთ, რომ არ გეჩქარებოდეთ?

დალი. თავისუფალი დრო თითქმის სრულებით არა მაქვს. მე ვმსახურობ.

თამასიონი. ცუდია! სამსახური ქალს აფუჭებს. რიგიანი ქმარი ცოლს კვერში არ შეაბამს.

დალი. მაინც, რიგიან ქმრად ვის მიიჩნევდით?

თამასიონი. კაცი უნდა იყოს მარიფათიანი. უმარიფათო ოჯახს არ უნდა მოეკიდოს.

დალი. მაშ უნდა გადაბერდეს „მარიფათის“ მოლოდინში გულზე ხელებდაკრეფილი?

თამასიონი. ყველაზე დიდი ცოდვა ქალის ცოდვის აკიდებაა. ქალი უნდა ედემში აცხოვრო. ვისაც საამისო შნო არ მოეპოვება, იგი უნდა მიდგეს ცხოვრების კუთხეში.

დალი. ჩვენ, ქალები, ასე როდი ვფიქრობთ.

თამასიონი. მე უკეთ ვიცი, როგორ ფიქრობთ თქვენ, ქალები. ჩემი მეორე ცოლი თქვენსავით ახალგაზრდა იყო და, ნუ გენყინებათ, თქვენზე უფრო ცოტა ლამაზი: მას შავგვრემანი იერი ჰქონდა და ლურჯი თვალები. ასეთი სახის ქალს ორს ვერ შეხვდებით იტალიაში. ერთს მე შევხვდი საქართველოში და იგი მე შევირთე. ის არ იყო ჩემით უკმაყოფილო: შინ ერთი კაბით მოვიყვანე და სამ კვირაში ათი კაბა შევუკერე. სავალალოდ, ყველას ჩაცმა ვერ მოასწრო ბედმა. კოჯრის გზაზე ჩვენ მოვყევით ავტომობილის კატასტროფაში. ის მოკვდა, მე გადავრჩი...

დალი. სამნუხაროა!

თამასიონი. მე ბევრი ვიტყვი, მაგრამ, მოგეხსენებათ, სიცოცხლე ძლიერია და მას ჩემი ნებით ვერ გავეცალე. გაიმარჯვა დრომ და, მან, როგორც ნვიმამ, წარხოცა ჩემი

სულის ფოთლებზე დაცვენილი სევდის მტვერი. მძიმე ლოდი მეტადრე მის შემდეგ შემომსუბუქდა, როცა სტადიონზე შეგხვდით პირველად და თქვენ, ერთი შემოხედვით, ორი გოლი გაიტანეთ ჩემს გულში. მერე ოპერაში გადაგყარეთ, და ახლაც მახსოვს, როგორი დაცინვით გადმოხედეთ ჩემს მოლაპლაპე თავის ქალას, მაგრამ, მერნმუნეთ, თავი არაა ცხოვრებაში ყველაფერი, თუნდაც იგი ჭკუით იყოს დამძიმებული და ოქროსფერი კულულებით იყოს დაფარული. ცხოვრებაში მთავარია შანსი! მე ეს შანსი მაქვს, ქალბატონო დალი, და მე შემოძლია გაცხოვროთ როგორც არაბულ ზღაპარში: მანქანა, — ერთი ჩემს სახელზე, მეორე დეიდაჩემის სახელზე; ექვსოთახიანი კოოპერატიული ბინა ფიქრის გორაზე, მარნითა და ორი ბუხრით; აგარაკი ზღვის პირას, მოგზაურობა ყოველ წელს უცხოეთში, კურორტები, რომლებსაც აირჩევთ... მოკლედ, მე მოგთხოვთ სურვილს, თქვენ მომთხოვეთ შესრულება.

დალი. მე არაფრის მოთხოვნას არ ვაპირებ.

თამასიონი. ნუ იქნებით ჯიუტი! ყელ-ყურ-ცხვირის კაბინეტს მოგიწყობთ ისეთს, რომლის მსგავსი, შესაძლოა, კენზორინჯის უნივერსიტეტსაც არ გააჩნდეს.

დალი. „კენზორინჯი...“ (ირონიული ლიმილით.) ამგვარი გეოგრაფიული სახელწოდება არ არსებობს.

თამასიონი. ჟურნალში ამოვიკითხე.

დალი. იქ კემბრიჯი ეწერებოდა.

თამასიონი. ერთი ასოს მიმატება ან გამოკლება ქვეყანას არ დააქცევს. ასეც არ იყოს, მეპატიება: მე ჰიდრომშენებელი გახლავართ, და არა...

დალი. რომელი ელსადგური ააშენეთ?

თამასიონი. რომელი ერთი დაგისახელოთ? ვაშენებდი ბალტიისპირეთში, ვყოფილვარ შორეულ აღმოსავლეთშიც... ესეც უნდა მოგახსენოთ, მშენებლობა არ არის ჩემი მონოდება. მე ვერ ვპოვე მასში ის, რასაც ვეძებდი.

დალი. ვერც ჩემში პოვებთ მას, რასაც ეძებთ. მე არ მიყვარს ქერა მამაკაცები.

თამასიონი. მხოლოდ ფერისთვის მიწუნებთ?

დალი. არა, უფრო იმიტომ, რომ შეგიძლიათ ედემში მაცხოვროთ, შემმოსოთ ახალთახალი კაბებით და მატაროთ გაკრიალებული ლიმუზინით. მე... არც კაბინეტი მხიბლავს ოტორინოლარინგოლოგის.

თამასიონი. როგორის? მოტო-ნინო-ნანი...

დალი. ბოდიში, თქვენით შეიძლება ადამიანი გაერთოს, ოღონდ არა მთელი დღით. მშვიდობით!

თამასიონი. ნუ მეტყვით „მშვიდობითს“, ქალბატონო დალი!..

დალი გადის.

მაშა (შემოდის იატაკის სანმენდით). უ, რამოდენა ნაფეხურებია! ასუფთავე ახლა! **(თამასიონს.)** ეს თქვენი ფეხის ანაბეჭდია? ნავის ოდენა ტორები გქონიათ.

თამასიონი. შენ ჩემს ფეხებს ნუ ზომავ.

მაშა. რა ვქნა, ფეხის ნაკვალევს მიხედვით ჭკუის გაზომვა ჯერ არ ხერხდება.

თამასიონი. იქნებ არ მოგნონს, ხშირად რომ დავდივარ?

მაშა. იარეთ, მე როდი მეხევა შევროს ტუფლები, ოღონდ ერთი უკუულტურო ჩვეულება გაქვთ: შემოსვლისას ფეხებს არ ინმენდთ ხოლმე.

თამასიონი. ნუ ლიკლიკებ, და საერთოდ ჩემთან კულტურაზე ლაპარაკს გიჯობს თავი დაანებო. მე ფეხებზე მკიდია ფეხების მიწმენდ-მონმენდა.

მაშა. თუ ასეა, უფეხო არც ჩვენა ვართ და ჩვენც შეგიძლია ფეხებზე დავიკიდოთ თქვენი თაიგული. ფიქრობთ, მე არ ვიცი, რა გაქვთ გუნებაში? ამ ყვავილების სანაცვ-

ლოდ ვარდი გინდათ მოწყვითო.

კაბინეტის კარი ჩიჩიამ გამოაღო. მაშა გადის.

ჩიჩია (ხელს ართმევს). ა-ა!.. როგორ მოიარეთ ამერიკა?

თამასიონი. ჩინებულად, ბატონო პოლიხრონ, ოლონდ... აი, ჩვენს ფეხბურთელებსაც რომ გავეხარებინეთ... **(კოლოფიდან ძვირფასი სომბრერო ამოიღო.)** თქვენ ნამოგილეთ, სუვენირად.

ჩიჩია. რასა ბრძანებთ! გმადლობთ. ეს სუვენირი კი არა, დიდებული საჩუქარია. **(იხურავს.)**

თამასიონი. სარკეში ჩაიხედეთ! არგენტინის პრეზიდენტს ჩამოჰგავხართ.

ჩიჩია. თუ... წალენჯიხელ მეჩაიეს?! ჰო, მართლა! ცხვირი რას გიშვრებათ?

თამასიონი. რა ხანია თავისუფლად ვსუნთქავ, სრულიად თავისუფლად, თქვენი ოქროს ხელი...

ჩიჩია. ეჰ, პოლიპების ამოკვეთა აღარც ჩემს გოგონას უჭირს.

თამასიონი. თქვენი გოგონა, მე მგონია, უფრო რთულ ოპერაციებსაც არ შეუშინდება. საოცრად გულცივია. ასეთ თაიგულს აღმაცერადაც არ გადმოხვდა.

ჩიჩია (გულზე რაღაც მძიმედ შემოაწვა). ისაუბრეთ?

თამასიონი. ორიოდ სიტყვა მომიგდო. **(მხრები აიჩეჩა.)** მე ბიჭბუჭების ხვედრის გაზიარების ღირსი თითქოს არ უნდა ვიყო. საამისოდ არც ხანი მიწყობს ხელს და... ჩემს დარგში ურიგო სპეციალისტად როდი ვითვლები. ო, იცოდეთ მაინც, რა ტიტანურ შრომას ვენევი, ბატონო პოლიხრონ, ოლონდ არ ვიცი კი, მარტოხელა როდემდე გავუძლებ.

ჩიჩია. მ-და, ძნელია, ცხადია.

თამასიონი. საშინელებაა! ახლა ამიტომაც მოგინახულეთ, მოგინახულეთ, როგორც მშობელი, რომლის ქალიშვილი მომწონს და რომელსაც მე არ ვუყვარვარ, მაგრამ, ვიცი, შემიყვარებს, ოლონდ ამისათვის დრო და მოთმინებაა საჭირო. მე კი სალოდინოდ არ მცალია. თქვენ, როგორც უფლებით მოსილ მამას, შეგიძლიათ გადამწყვეტი სამსახური გამიწიოთ.

ჩიჩია. ვეცდები. მე თქვენ ღირსეულ სასიძოდ მიმარჩიხართ. ცოტა მოგვიანებით შემოიარეთ, დღესვე! ამბავს დაგახვედრებთ.

თამასიონი. მენდეთ, არ ინანებთ. მე ვიქნები თქვენი სიბერის დამშაქვრელი. რაც შეეხება დალის... როგორც დედოფალს, ისე ვაცხოვრებ. ამას თქვენ თუ შეაგნებინებთ. ქალებისა და ბავშვების შერეკვა სამოთხეში ღმერთებს ხშირად ჯობით უხდებათ. **(წელში მოიხარა.)** ნახვამდის! **(გადის.)**

ჩიჩია იღრუბლება და ბრაზმორეული დალის ეძახის. შემოდის თამარი.

თამარი. დალი შინ არ არის.

ჩიჩია. სად წავიდა?

თამარი. არ მიკითხავს.

ჩიჩია. შენ აქ იყავი, როცა მიდიოდა?

თამარი. აქ გახლდი.

ჩიჩია. მერე? რატომ არ ჰკითხე?

თამარი. დალი არ არის თქვესმეტი წლის გოგუცანა, კონტროლის მიზნით კუდში ვდიო.

ჩიჩია. სწორედ ისაა კონტროლის ღირსი. იცი, წუხელ რა ჩაიდინა?

თამარი. ნუ მიაბობ, ვიცი. დალის უყვარს ერთი...

ჩიჩია (გაოგნდა). მასაც უყვარს?

თამარი. მათ თანაბარი სიძლიერით უყვართ ერთმანეთი.

ჩიჩია (პანიკურად). ნყალი! ნყალი!.. მამა!

თამარი (გულგრილად). მე მოვიტან. (აპირებს წასვლას.)

ჩიჩია. მოიცადე!.. (თითქმის ყვირის.) მოი-ი-ცადე!

თამარი. კარგი, მოვიცადე. მერე?

ჩიჩია. ღმ... შენ გრძნობ ამ ამბის საშინელებას? გრძნობ, რომ ჩვენ თავზე შეიძლება უფრო დიდი უბედურება დაგვატყდეს, ვიდრე შავი ჭირია?

თამარი. მე ამას ვერ ვგრძნობ.

ჩიჩია. ჰმ! რატომ ხარ ასეთი ლენჩი?

თამარი. იმიტომ, რომ შენ მკვირცხლი გონების პატრონი ხარ, მაგრამ... თუ ქალიშვილს ყოველმხრივ ჩინებული ვაჟი უყვარს, რა საერთო აქვს ამას შავ ჭირთან?

ჩიჩია. ვინ არის ჩინებული? ვილაც სტუდენტი, — უბნაო, უსახლკარო, უთვისტომო, უვიცი, უზრდელი, უნიჭო და, კიდევ რამდენი „უ“-ა ასეთი, ყოველმხრივ ჩინებული ახალგაზრდაა, თქვენი ფიქრით?

თამარი. მე დალის უფრო მჯერა, ვიდრე შენი.

ჩიჩია. ჩემი არ გჯერა?! არ გჯერა ქმრის, რომელიც გაჭმევს, გასმევს, გაცმევს...

თამარი (მოთმინებას კარგავს). დამანებე თავი, დამანებე თავი! ნუ შემიკალი დაუსრულებელი წამოყვედრებით. წაილე და მოიხმარე ისე, როგორც გენებოს. (ფეხსაცმელს იხდის და ისვრის ჩიჩიას მიმართულებით.)

ჩიჩია (მოლბა, ალერსიანად). რად მიწყრები? მაპატიე, თუ ცილს გნამებ, არაფერს გაჭმევ და მშიერი ხარ, არაფერს გაცმევ და ტიტველი დაიარები...

თამარი. გავიგე, რომ მაჭმევთ და მაცმევთ, მაგრამ ეს თქვენი მოვალეობაა, — მე ცოლი ვარ თქვენი! (დაცინვით.) მე თქვენი საკუთრება ვარ, — აკი მიმტკიცებთ ხოლმე.

ჩიჩია. დიახაც ჩემი საკუთრება ხართ, ამიტომ... კაბას ნუ შემოიხვეთ, გთხოვთ, სრულიად მეგობრულად... (გამომძიებლის კილოთი.) თუ მესხიერება არ მლალატობს, გუშინ საღამოს, რვის ათ წუთზე, თქვენ სახლიდან გაბრძანდით ჭავჭავაძის... ილია ჭავჭავაძის ქუჩის მიმართულებით და უკან მხოლოდ რვა საათისათვის დაბრუნდით. ამრიგად: მთელი ორმოცდაათი წუთი შინ არ ბრძანდებოდით. და აი, გეკითხებით...

თამარს სურს რაღაც თქვას.

(მკაცრად.) მადროვეთ! არაა პასუხი საჭირო, ვიცი, როგორადაც იმართლებთ თავს. (ჰბაძავს.) „მკერავთან ვიყავი... კბილის ექიმს ვეჩვენე... მანიკური გავიკეთე...“ (მუქარით.) ვი-იცით თქვენი მანიკურის, პედიკურისაც ვი-ცით, ვიციით!

თამარი. თქვენ საბრალო მანიაკი ხართ.

ჩიჩია. მე ის ერთი შრომისმოყვარე ადამიანთაგანი ვარ, რომელსაც არაფრად ეპიტნავენა — მისი ქათამი სხვის ეზოში დებდეს კვერცხებს.

თამარი. მართლაც რომ კვერცხით მოვაჭრე დედაბერივით მსჯელობთ.

ჩიჩია. ვაჭრობა ჩვენს ქვეყანაში ჯერჯერობით არავის აუკრძალავს.

თამარი. მაგრამ კერძო ვაჭრები დიდი ხანია მოსპობილია.

ჩიჩია. და ახლა თქვენ ოცნებობთ ჩემს მოსპობაზე? ოცნებობთ ქმრის უეცარ სიკვდილზე, რომ დაეპატრონოთ მის ქონებას?

თამარი. გრცხვენოდეთ! ეს რაში მეტყობა?

ჩიჩია. ყოველ თქვენს ნაბიჯში, ყოველ თქვენს ამოსუნთქვაში...

ზარი. ჩინია გადის.

თამარი (ამოხვრით). ღმერთო, შენ გაერიე ჩემს საქმეებში, ნუ შემშლი...

ჩინია (შემოდის). ვილაც ცალთვალა მაიმუნი გკითხულობს.

თამარი (შეფიქრიანდა). ცალთვალა... მაიმუნი?!

ჩინია. რა უნდა, ასე დილაადრიანად რომ მოთრეულა?

თამარი. ო, ის ალბათ ჩემი მოწაფეა. **(ფეხსაცმელს აჩქარებით იცვამს.)**

ჩინია. სადაური მოწაფეა?

თამარი. თბილისელი. **(ოდნავ გამოჯავრებით.)** თბი-ლი-სელი! მე გადავწყვიტე დავუბრუნდე პედაგოგიურ მოღვაწეობას, პოლიხრო-ონ, ეგებ მაშინ უფრო დამაფასო. **(გადის.)**

ჩინია მშფოთვარე ფიქრს მიეცა.

კარს თვალახვეული ანტონ ქებული მოადგა. ეტყობა შიშით შემოსვლას ვერ ბედავს. ისმის თამარის ხმა: „მობრძანდით, ნუ გერიდებათ“. შემოდინ.

თამარი. რვეულის მოტანა ხომ არ დაგავინყდათ?

ანტონი (გულუბრყვილოდ). რომელი რვეული? (ჩინიას თვალებს შეეფეთა.) ა-ა, სუფთა რვეული?! ცალხაზიანი?! ოი, მომიტევეთ, მე ისე ვჩქარობდი...

ჩინია (პირქუშად). წიგნი მოიტანეთ?

თამარი. არ მითქვამს ჯერ, რომელი წიგნით ვიხელმძღვანელებთ.

ანტონი. დიახ, არ გითქვამთ: რომ გეთქვათ, ცხადია, მოვიტანდი. თუ გნებავთ, მთელ საჯარო ბიბლიოთეკას მოვიტანდი. წიგნი მე ბევრი მაქვს.

თამარი. დაბრძანდით.

ანტონი დაჯდომას აპირებს.

ჩინია (მარჯვენა ხელი ასწია). მოითმინეთ! **(ახლოს ათვალეირებს.)** მეცნაურებით მგონი. კი! სადღაც მინახიხართ.

ანტონი (ცოტა დამფრთხალი). ადვილი შესაძლებელია... თბილისი პატარა ქალაქია... ვის არ შეხვდებით რუსთაველის პროსპექტზე!

ჩინია. წყალს ნუ ამღვრევთ. პროსპექტზე არც არასდროს შემხვედრიხართ, გხედავდით ჩემი სახლის რაიონში, უფრო ახლოსაც: შესასვლელთან, ჭიშკართან, კიბეზე!

ანტონი (ულრმესი გაცებით). მე მხედავდით თქვენი სახლის კიბეზე?

ჩინია (მუქარით). არ გხედავდით? მაშ, მე ვცდები?!

ანტონი. არა, თქვენ ცდებით, მაგრამ თქვენ არ შეცდებოდით, ჩემს მარცხენა თვალსაც რომ უმზერდეთ, ვაგლახ, რომ ის ახვეული მაქვს!

ჩინია. რატომ მე არა მაქვს ახვეული?

ანტონი. ბატონო, როგორც ჩანს, თქვენ ლოგიკას არ იცნობთ. ლოგიკა ეს არის მეცნიერება აზროვნების კანონების შესახებ. ჰოდა, ერთ-ერთი მისი კანონის თანახმად, რაკი თვალი არ გტკივთ, ამიტომ არც ახვეული გაქვთ. მე კი ქუთუთოზე ვეებერთელა ჯიბლიბო მაზის, მარლა რომ მოვიხსნა, ბანდიტს დავემსგავსები.

ჩინია. ბასმაჩს ისედაც გაეხართ.

ანტონი (მიიხედ-მოიხედა, თავის მოსაწყვლებით). ბოდიში, მაგრამ სად ვიმყოფები, ვერ მეტყვი? რატომ მამცირებენ, უსაფუძვლოდ შეურაცხყოფას რად მაყენე-

ბენ? **(თამარს.)** განა, ქალბატონო, ფულად გასამრჯელოს იმიტომ გაძლევთ, რომ ჩემი ახალგაზრდული თავმოყვარეობა ვილაც უცხო კაცმა ტალახიანი ფეხით გაქელოს?

თამარი (ისტერიულად). მე შენი ატანა აღარ შემიძლია, აღარ შემიძლია! შენ ნადირი ხარ!.. კაბის კალთაზე ხელი არ შემახო, მე მივდივარ ამ წყეული სახლიდან, სამუდამოდ მივდივარ. **(კარისკენ მიდის.)**

ჩიჩია (დაედევნა). თამარ, თამარ!.. ჩემო თამარი! მაპატიე...

თამარი. არა! არა!

ჩიჩია. გევედრები, როგორც ღვთისმშობელს, რომელიც დიდსულოვნად გვიტევენებს ხოლმე პატარა დანაშაულს.

თამარი. ეს პატარა დანაშაულია?

ჩიჩია. დიდი დანაშაულია, მაგრამ... მე შემიძლია გავძლო უმზეოდ, უწყლოდ, უჰაეროდ, უშენოდ კი... ერთ წამსაც ვერ გავატან.

თამარი. რა ფასი აქვს შენს ფიცს? მეორე წუთში უბოდიშოდ გატეხ მას, როგორც თხილის ნაჭუჭს.

ჩიჩია. ო, არა, თამარი... **(მუდართ.)** თამუსი!.. თამუნია!.. **(სკამზე დასვა, ანტონს მიუბრუნდა, ალერსიანად.)** ჭაბუკო, რატომ დგახართ? თქვენი სახელი, გენაცვალე?

ანტონი. ანტონ.

ჩიჩია. ო, ანტონ... წმინდანის სახელია. დაბრძანდით, ანტონ, გეთაყვათ, დაბრძანდით.

ანტონი. მადლობას მოგახსენებთ. **(ჯდება.)**

ჩიჩია (თითქოს ნემსი უჩხვლიტესო). ოი, ოი, ამაზე რად დაჯექით? ეს გრდემლივით სკამია, სავარძელში გადაბრძანდით.

ანტონი გადაჯდა.

ტყუილ-უბრალოდ კი გაცხარდით ჩემზე. ჰმ! ალბათ ბოროტი კაცი იქნებით, რაკი ხუმრობას ვერ იტანთ.

ანტონი. აბა რა ხუმრობაა, უცხო ადამიანს ბანდიტი უწოდოთ!

ჩიჩია. ბანდიტი არ მიწოდებია, ბასმაჩი გინოდეთ.

ანტონი. სულ ერთია, ბასმაჩი ბანდიტის შუააზიელი ძმა არის, მაგრამ მე მაინც თქვენზე გულს არ ვიყრი: ჩემი ორივე თვალი ერთად რომ დაგენახათ, ეჭვიც არ დაგებადებოდათ.

ჩიჩია. ნუ მიწყენთ, სრულიად მეგობრულად...

ანტონი. ბრძანეთ!

ჩიჩია. მე მაინტერესებს... ე... განა მარცხენა თვალიც ისეთივე არა გაქვთ, როგორც მარჯვენა?

ანტონი (მცირე ხნით ჩაფიქრდა). ისინი ერთმანეთს თითქოს გვანან.

ჩიჩია (მისი ხმა კვლავ სიმტკიცეს იძენს). მომითმინეთ! როგორ თუ გვანან? ერთი თვალი შავი გაქვთ და მეორე... ცისფერი?

ანტონი. არა, შეიძლება ყველამ ვერ შენიშნოს, მაგრამ... საერთო არქიტექტონიკის მხრივ განსხვავება მათ შორის მაინც რელიეფურია.

ჩიჩია. ჰმ! თვალების არქიტექტონიკა... გესმის, თამარ?

თამარი. ნერვები ისე მაქვს აწეწილი, არაფერი არ მესმის.

ჩიჩია. ო! ახლავე ცივი შხაპი უნდა მიიღო, გენაცვალე. შენ სრული სიმშვიდე

გჭირდება. **(ანტონს.)** ყმანვილო, ნუ დაგვემდურებით, ჩემი მეუღლე, სამწუხაროდ, თავს უქეიფოდ გრძნობს, მას თქვენთან მეცადინეობა არ ძალუძს.

ანტონი სავარძლიდან წელს ძლივს აითრევს.

თამარი (მიმქრალი ხმით). ნუ ნახვალთ, ცოტა მაინც წავიმეცადინოთ. საქმიანობის გამოცვლა, შესაძლოა, მომიხდეს კიდევც.

ჩიჩია. ასეთ შემთხვევაში... ჰმ... იმეცადინეთ, მე ხელს არ შეგიშლით. **(კაბინეტში შედის.)**

ანტონი (სიხარულით და სინანულით ერთდროულად). რა უბედური ქალი ყოფილხართ!

თამარი (ღიმილით). მე მის ხასიათს შეჩვეული ვარ, ესაა დარისა და ავდრის ხშირი ცვალებადობა. რა ვუყოთ, თუ მეტწილად ჭარბობს უამინდობა ძლიერი თქემითა და შემაშინებელი ჭეჭა-ქუხილით. სამაგიეროდ დროდადრო გამოერევიან ხოლმე ისეთი დღეები, როცა ტატნობზე აისახება ცისარტყელა, და ისიც ახლად ფეხადგმულ ბავშვივით იხვენება, რომ არ მიტყეპონ.

ანტონი. როგორ? არ სცემთ ხოლმე?

თამარი. მე სუსტი, უღონო ქალი ვარ.

ანტონი. თუ ისურვებთ, მე შემიძლია რკინის არსებად გადაგაქციოთ.

თამარი. ო, ღმერთმა დამიფაროს ყოველგვარი რკინეულისაგან, მე მაშინ საინტერესო სრულებით აღარ ვიქნები.

ანტონი. თქვენ მომხიბვლელობას მარად შეინარჩუნებთ.

თამარი (ირონიით). საიდან იცით? ქალების ბევრი რამ გაგეგებათ? ო, მართლა! სიყვარულის თეორია ფრიადზე იცით. **(მხიარულად კისკისებს.)**

გამოდის ჩიჩია.

ჩიჩია (წარბშეკრული). ვინ იცინოდა?

ანტონი (ანურული). აქ არავინ, ბატონო, ქუჩიდან მოისმა.

ჩიჩია. შეუძლებელია მეხუთე სართულზე ქუჩიდან სიცილი მოისმას.

ანტონი. კი, მაგრამ... ჩვენ ხომ ვიცით ფიზიკიდან, რომ ბგერა...

ჩიჩია. არაფერი თქვენ ფიზიკიდან არა იცით რა! ნუ მასწავლით, უმჯობესია თვით ისწავლოთ.

ანტონი. ბოდიში, მე ვსწავლობ...

თამარი (თაროდან მოზრდილი წიგნი გადმოიღო, გადაშალა და ანტონს მიანოდა). აბა!

ანტონი (კითხულობს). День был прèкрасный...

თამარი (უსწორებს გამოთქმას). прèкрасный. გაიმეორეთ!

ანტონი (წინანდებურად). ... прèкрасный.

თამარი. არა, ასე არა! прèкрасный, прèкрасный... მახვილი მეორე მარცვალზე უნდა დაუსვათ მიხვდით? მეორე მარცვალზე!

ანტონი. განა მეც მეორე მარცვალზე...

თამარი. არა, თქვენ უსვამთ პირველზე.

ანტონი (უაღრესად გაოცებული). პირველზე? მე!?!?

თამარი. აჰა! აბა კიდევ სცადეთ.

ანტონი (ისევ). День был прèкрасный...

ჩიჩია. არაფერი თქვენგან არ გამოვა, მეგობარო, უბრალო ღომის ჩოგანიც არ გამოვა. **(ნიგნს დახედა.)** რა არის, ქალო, ეს? გამოთაყვანდი?! ნაცვლად იმისა, რომ ანა-ბანა დაანყებინო, „ანა კარენინას“ აკითხებ?

თამარი. ეს ისე... ხელში შემთხვევით მომყვა.

ჩიჩია. ტყუილ! ეს შენი ყველაზე საყვარელი რომანია. შენ მოგწონს ანა, ეს ზნედაცემული დედაკაცი, რომელმაც ქმარს საქვეყნოდ თავი მოსჭრა. მაშა!

მაშა (შემოდის). რას მიბრძანებთ?

ჩიჩია (უწვდის ნიგნს). გადააგდე!

მაშა (ჩამოართვა). გადავაგდო? ამოდენა ნიგნი? რათა?

ჩიჩია. არაა შენი საქმე: გააკეთე ის, რასაც გეუბნებიან. ნუ გავინყებება, შენს შრომაში მე ფულს ვიხდი.

მაშა. ვიცი, მაგრამ... როგორ გადავაგდო? **(თამარს.)** მართლა გადავაგდო?

თამარი. სისულელე არ ჩაიდინო, მაშა!

ჩიჩიამ მაშას ნიგნი გამოსტაცა და ღია ფანჯარაში გადაისროლა.

მაშა (ლოყაზე ხელი მიირტყა). ოი, რა ქენით, პოლიხრონ კვირიევიჩ? რისთვის გადააგდეთ, ა? თუკი საკითხავად არ გინდოდათ, მოვიცდიდით ცოტახანს, ამასობაში ზამთარიც მოვიდოდა და ბუხარს შევუკეთებდით: კიდეც დაინვებოდა, კიდეც გავთბებოდით.

ჩიჩია. რჩევისათვის არ მიხმობარ. წადი, შენს საქმეს მიხედე. და საერთოდ, ნუ ივიწყებ, რომ...

მაშა. მახსოვს: მე თქვენი ავტომატი... ფუ... თქვენი შინამოსამსახურე ვარ. **(თითქმის ცეკვით გადის.)**

თამარი. მებრალები, პოლიხრონ, გულით მებრალები: შენ პატარა, მიმავალი ადამიანი ხარ.

ჩიჩია (ნაძალადევი სიცილით). მე ვარ მიმავალი? თანაც პატარა? ჰმ! შენ კი მომავალი ხარ? **(ანტონს.)** თქვენც მომავალი ბრძანდებით?

ისმის ერთდროულად ზარის ხმა და ძლიერი ბრახუნნი.

ვინ არის, კარს ამტვრევს? უ, რა კვიმატი დღე გათენდა, დალახვროს ეშმაკმა! **(გადის.)**

ანტონი. ქალბატონო თამარ! მაპატიეთ, თუ ხეპრულ კითხვას მოგცემთ. თქვენ... ძალით გაგათხოვეს?

თამარმა თავი გააქნია.

აბა, სიყვარულით გათხოვდით?

თამარი დუმს.

ბოდიში, გაგიტამამდით.

თამარი. ილაპარაკეთ, არ მწყინს.

ანტონი. ზოგისათვის სილამაზე კაპიტალია. ჰოდა, როცა ასეა, ცდილობენ ამ კაპიტალიდან მეტი პროცენტი ამოქაჩონ.

თამარი (ღიმილით). გეტყობათ, პოლიტეკონომია მხოლოდ კონსპექტით არ

შეგისწავლიათ.

ანტონი. ეს მითხარით... წელან ნერვები ისე მძაფრად აგენწათ?

თამარი. ცოტა გადავაჭარბე, რომ ჩემი ქმარი ლმობიერად მოგპყრობოდათ.

ანტონი. ო, რა კარგია, როცა ქალი შენი გულისთვის ატყუებს სხვას, და რა მძიმეა, როცა ქალი სხვისი გულისთვის გატყუებს შენ!

თამარი. თქვენ რომელი უფრო გამოგიცდიათ?

ანტონი. როცა ჩემი გულისთვის ატყუებდნენ სხვებს.

თამარი. ნუ ტრაბახობთ.

ანტონი ტრაბახი უყვარდა კოლუმბსაც.

შემოდინა: ბრილიანტა, — შუახნის ქალი დაზიანებული ცხვირით და დიქციით, რომელსაც თან მოაქვს წიგნი, — ჩიჩია და მამა.

ბრილიანტა. ნუ უარყოფთ, ნუ უარყოფთ... ნუ, ნუ! ეს ხულიგნობაა, აღმაშფოთებელი ხულიგნობაა! ამოდენა წიგნის გადაგდება რამ გაფიქრებინათ? სად ისროდით? გონიერი ადამიანი ზღვაშიც არ გადაისვრის, რომ დელფინი არ მოკლას, თქვენ კი ისვრით ქუჩაში, ქუჩაში, ისვრით უზარმაზარ სახარებას... (**„ანა კარენინა“ იატაკზე დანარცხა. თითქმის ტირილით.**) იცით მაინც, რა მიყავით? დამლუპეთ, დაა-მლუპეთ!..

ჩიჩია. განგებ არ ჩამიდენია, ღმერთია მონამე.

ბრილიანტა. განგებ თუ შემთხვევით, მე ეს მალამოდ არ გამომადგება. (**მძვინვარედ.**) ცხვირი გაა-მიპეთ, და თქვენ ამ საზარელ ფაქტს ვერსად გაექცევით, გაექცევით... (**სარკეში იხედება, შეძრწუნებული.**) ეს ვინ არის? ღმერთო, რა საშინელებაა! (**ნაბორძიკდა.**)

ჩიჩია (ხელი მიაშველა). არ წაიქცეთ, გეთაყვა, დამშვიდდით. აბა ისეთს რა საშინელებას ხედავთ, რომ...

ბრილიანტა (უფრო აენთო). მომ-შორ-დით! თქვენ ხულიგანი ხართ, მოძალადე ხართ! არ შემახოთ თითი, ქალი დამასახიჩრეთ.

ჩიჩია (უმწეოდ). არ დამისახიჩრებიხართ...

ბრილიანტა. უყურეთ, თავსაც იმართლებს! (**ჩიჩიას უახლოვდება, მტკიცედ.**) დამა-სა-ხიჩრეთ, და მე ვიჩივლებ! მე ახლავე შევატყობინებ მილიციას, მილიციას...

ჩიჩია (ცრემლით). ქალბატონო, ნუ ჩაიდენტ ბოროტებას...

ბრილიანტა. როცა ცხვირს მინგრევდით, სიკეთეს სჩადიოდით? (**ისტერიული სევდა შემოანვა.**) მე კი ისეთი კოპნია, სიმპათიური ცხვირი მქონდა! (**უეცარი მუქარით.**) სად არის აქ ტელეფონი? (**მიმოიხედა, დაინახა აპარატი და სწრაფად მისკენ გაემართა.**)

ჩიჩია. ინამეთ გამჩენი, ნუ გამწირავთ, ოჯახის პატრონი ვარ, მყავს ცოლი, ქალიშვილი...

ბრილიანტა. მე მათ არ გართმევთ. (**თვალი თამარს შეავლო.**) ეს თქვენი ქალიშვილია?

ჩიჩია. ცც... ცოლი გახლავთ.

ბრილიანტა (არ ესიამოვნა, გადაჭრით ტელეფონში). მიბოძეთ მილიცია, მილიცია!

ჩიჩია (მუხლები ეკვეთება). რას მიშვრებით?

ბრილიანტა (ტელეფონში). რა არის?.. მე სასწრაფო დახმარება არ მითხოვია... მე მინდა მილიცია, მილიცია!.. სულ ერთია, რომელი განყოფილებაც იქნება, ოღონდ ხელისუფლების წარმომადგენელი იყოს, იყოს!

ჩიჩია. გემუდარებით გამოიჩინოთ სათნოება, იყავით გულმონყალე და სულდიდი, ნუ გამიმეტებთ... უფასოდ გიმკურნალებთ...

ბრილიანტა (ტელეფონში). დიახ...

ჩიჩია (დაუჭირა ხელი, რომლითაც მილი უკავია). პატარა... პა-ტარა ცხვირსაც გამოგიკოპიტებთ.

ბრილიანტა (აზრი მოეწონა). ჰო?!

ჩიჩია (შეყოყმანდა). მმ... ვეცდები... ე... ვნახოთ...

ბრილიანტა (ტელეფონის მილი ისევ ყურთან მიიტანა). საიდან არის?

ჩიჩია. გამოგიკოპიტებთ, უეჭველად გამოგიკოპიტებთ.

ბრილიანტა (ჩიჩიას). გენდობით. **(ტელეფონში.)** შეცდომაა, მე მილიცია არ მითხოვია, მე მინდა სასწრაფო დახმარება, დახმარება. **(ყურმილი დადო.)**

ჩიჩია. ნამობრძანდით, ცხვირზე ტამპონებს დაგადებთ.

ბრილიანტა. რა არის ტამპონები, ტამპონები?

ჩიჩია. ტამპონი გახლავთ მარლის ხვეული ანდა ბამბის ქულა, რომელსაც ქრილობაზე ადებენ იმ მიზნით, რომ... **(შეჰყავს კაბინეტში.)**

მამა. ოი, ოი, რა აშარი დედაკაცია! ჩვენი ექიმი კი... ჰმ! იმ ქალს დაჰპირდა პატარა ცხვირის გამოკოპიტებას, მე კი, რამდენჯერაც არ ვთხოვე გაერემონტებინა ჩემი დრუნჩი, ყოველთვის უარით მისტუმრებდა.

თამარი. შენ ძალიან კარგი ცხვირი გაქვს, მამა!

მამა. რასა ბრძანებთ! ასეთ ცხვირს თეატრში გრიმითაც ვერ გაიკეთებენ. **(შესაბრალისად.)** მე მინდა ლამაზი, პატარა ცხვირი! უთხარით გამიკეთოს.

თამარი. პლასტიკურ ოპერაციებს პოლიხრონი არ აკეთებს, მამა. რა ქნას, რაც არ შეუძლია...

მამა. „არ შეუძლია...“ აბა იმ ქალს სიტყვა რად მისცა?

კაბინეტიდან გამოდიან: ჩიჩია და ცხვირზე მარლაახვეული ბრილიანტა.

ბრილიანტა. ღმერთო ჩემო, ასეთი სახით როგორ გავიდე ქუჩაში, ქუჩაში... ვინ იცის, რას იფიქრებენ.

ჩიჩია. რა უნდა იფიქრონ, ჩემო კარგო, ავადმყოფობა სამარცხვინო როდია.

ბრილიანტა (მკაცრად). ნუ მამშვიდებთ! მე უბედური ქალი ვარ, მე ცხვირი ახვეული მაქვს, ცხვი-რი!.. ახლა, დამინახავენ თუ არა, უმაღვე დამინყებენ პირმოთნე სამძიმრებით ჯიჯგნას, ჯიჯგნას! „ო, ეს რა მოგსვლია? სად გაგიტეხეს, როდის გაგიტეხეს, რატომ გაგიტეხეს, როგორ გაგიტეხეს, ვინ გაგიტეხა?“ **(თვალი მოჰკრა.)** ესაა ის წყეული წიგნი, ცხვირი რომ გამიპო? **(ხელი დაავლო.)** ჩემი გულის ჯავრს ამაზე ვიყრი, დაფხრენ!

ჩიჩია. დაფხრინეთ! ეგ ისედაც უზნეო წიგნია. მეც მოგეშველებით.

ბრილიანტა (სათაურს დახედა, სახე გაუბრწყინდა.) დოქტორ! „ანა კარენინა?!“ დოქ-ტორ!.. არასოდეს ამის კითხვა არ მომწყინდება, ვიდრე მაქვს, მაქვს თვალებში სინათლე. **(წიგნი გულში ჩაიკრა.)** მომეცით, მაჩუქეთ, ანდა მათხოვეთ! თქვენ მას ისედაც აგდებდით, აგდებდით...

ჩიჩია. ნაილეთ, გეთაყვა! პატივსაც დამდებთ.

ბრილიანტა. დიდი მადლობა! **(თამარს.)** თქვენც მადლობა! **(ანტონს.)** თქვენც! **(მამას.)** თქვენც!

ჩიჩია. ნუ წუხდებით, მადლობად არ ღირს. იკითხეთ! იკითხეთ და დატკბით, რაკი ქმარი არ გყვარებით.

ბრილიანტა (მოიღრუბლა). რომელი ქმარი? მე არ მყავს ქმარი. მე ქმარი გამექცა,

გამეკცა... **(გული აუჩუყდა.)** და ახლა არავის ჩემი შერთვა არ უნდა. თქვენ კი ცხვირი მომიქციეთ კიდეც! **(გადის ჩიჩიას თანხლებით.)**

მაშა (თავისთვის). საბრალო ქალი! მას გათხოვება უნდა, მეც გათხოვება მინდა, ყველას გათხოვება გვინდა, საქმროები კი, ის ოხრები, არსადა ჩანან. **(გადის.)**

ჩიჩია (დაბრუნდა). ეს დედაკაცი მალე ხორცს შეჭამს ჩემსას და ძვლებს ძაღლებს გადაუყრის. ჩამქოლავს, თუ პატარა ცხვირს არ მივანებებ. მერედა, განა ცხვირი აყალო მიწაა, სურვილისამებრ ფორმა შევუცვალო?

თამარი. არ დავპირდებოდი!

ჩიჩია. „არ დავპირდებოდი...“ მას შეეძლო ჩემი თავი სამართალში მიეცა და, რა თქმა უნდა, თუ ციხეში სამი წლით ჩამსვამდნენ, შენ სამ დღესაც არ მომიცდიდი.

ანტონი. რატომ გგონიათ?

ჩიჩია (მხოლოდ ახლა შეამჩნევს). თქვენ ისევ აქა ხართ?! ეს მიბრძანეთ, რად არ მიდიხართ, ა? მე ხომ თქვენთვის ბოლოს და ბოლოს ბე არ მომიცია და არც მკვდარი ვირი მომიყიდეა?! წადით, წადით თქვენი „პრეკრასნიტ...“

ანტონი. უკვე სწორად ვამბობ, ბატონო: **День был прекрасным!**

ჩიჩია. (ერთი წამით ყურებზე ხელები მიიდო, შემდეგ ანტონს მკლავში ხელი ჩაჰკიდა). ხომ შეიძლება ადამიანი ცუდ გუნებაზე იყოს? მე დღეს მოშხამულ გუნებაზე ვარ. მობრძანდით ხვალ, ამავე დროს. დილაობით, საერთოდ, ყოველთვის შინ ვიმყოფები.

ანტონი. ჰმ... სალამოს?

ჩიჩია. სალამობითაც შინ გახლავარ. იარეთ, ნუ დაირცხვენთ, ხანდახან კაკაოსაც დაგალევენებთ.

ანტონი. გმადლობთ.

ჩიჩია. დიდი ჭიქით დაგალევენებთ, ოღონდ **(ხმას დაუდაბლა)** რაც დღეს აქ ნახეთ და გაიგონეთ, არავის გადასცეთ. ხანმოკლე კინკლაობას, ჩემო კარგო, ყოველ ოჯახში შეხვდებით. **(ხელი ჩაიქნია.)** და ეს არც კინკლაობაა! ჩვენ ეს ერთმანეთისადმი ნამეტანი სიყვარულით მოგვდის. **(ალერსიანად.)** ხომ კი, თამარი? **(ამჩნევს, თამარი წასასვლელად გამოწყობილა. შუბლი შეიკრა.)** ეს რას ნიშნავს? მიდიხარ სადმე? აკი მანიკური გუშინ გაიკეთე?

თამარი (ნაძალადევი ღმილით). ეს გუშინ... დღეს კი პატარა ცხვირის გამოსაჩარხავად მივიჩქარი. **(სერიოზული ტონით.)** დავიხუთე! წავალ, გავისეირნებ, გულს გადავაცოლებ... რად თახთახებ? ეჭვიანობ? ო, ეს სისულელეა, პოლიხრონ, ენდე ჩემს სინდისს: არასოდეს შენს ქუდს ტალახში არ ამოვსვრი. **(ანტონს.)** თქვენ, მგონი, ყვავილების მაღაზიისაკენ მიბრძანდებით?!

ანტონი (სიხარულით დაიბნა.) დიახ... კი... მე იქ რვეულები მინდა შევიძინო.

თამარი გადის. ანტონს ჩიჩიას ძახილი აყოვნებს.

ჩიჩია. ჭაბუკო, ჭაბუკო! ეგებ მცირე ხნით კიდეც მოიცდიდით, ა? მე თქვენთან ხალისით წავიმეცადინებდი.

ანტონი. დიდ მადლობას მოგახსენებთ ყურადღებისათვის, მაგრამ... დღეს უსაშველოდ დავიღალე, თავი როგორღაც მეტს აღარ ითვისებს. **(აჩქარებისგან მტკივანი თვალით კარს დაეჯახა. გადის.)**

ჩიჩია. აფსუს, კისერი არ წაიტეხე!.. ჰმ! მისი თავი მეტს აღარ ითვისებს... აკი ის სახვე აქვს ენციკლოპედიებით და ამ „პრეკრასნებით“. ნუ იტყვით, ყვავილების მაღაზიაში რვეულები უნდა იყიდოს! მოდით და ნუ ენდობით მათს სინდისს? **(გადაჭრით.)** არამც და არამც! თქვენ შეგიძლიათ ჩემი ქუდი ნუმპეში არ ამოსვაროთ, მაგრამ საკუ-

თარი თავი ამოისვაროთ. **(ეძახის.)** მამა!

მამა შემოდის.

ბინას კარგად უთვალყურე.

მამა. მალე მოხვალთ?

ჩიჩია. აბა რა გითხრა, შეიძლება მალე, შეიძლება, გვიან, შეიძლება სულაც არ მოვიდე. **(წამით ჩაფიქრდა.)** არა, მოვალ, აუცილებლად მოვალ. (სწრაფად გადის.)

მამა. საოცარი კაცია! კიდეც ჭრის, კიდეც კერავს. მიკვირს, როგორ ეწყობა თამარა ალექსანდროვნა. აი ქალი! აი ნერვები!

ზარი.

ოი, ისევ ზარი! შემიკლეს ხელში ამდენმა ყრუებმა, ცხვირგასივებულებმა და ხრინწიანებმა. მოვა ვილაც ყბაახვეული უჩინმანინი და, გასწი, მამა, კარი გაულე და გაულიმე. გინდა, — არ გინდა, გაულიმე! ეს თვითონ ექიმის დარიგებაა: მკურნალის ბინა სწეულს შემოსასვლელი კარიდანვე უნდა იზიდავდესო. ნუ იტყვით! მერე? ჩემი ღიმილი რა შუაშია? ეგებ არ მეცინება, ცრემლი მდის, ვტირი, მაშინ?

კვლავ ზარი.

(გულშემოყრილი.) ოი, ოი... არ გავაღებ! არ არის ექიმი შინ, არ გავაღებ...

ხანგრძლივი ზარი.

(დაჯდა, ყურები თითებით დაიცვა და ფეხები ააფხარკალა.) მოკვდე, მაინც არ გავაღ-ლებ!

პაუზა.

წავიდა, მგონი, წყეული.

ისევ ზარი.

უუხ, მაჯლაჯუნა! **(გადის და უმაღვე ნუკრისთან ერთად შემოდის.)**

ნუკრი. მალე დაბრუნდება?

მამა. არ ვიცი, დაიბარა, ან გვიან, ან მალეო.

ნუკრი. ასეთ შემთხვევაში მალე ბრუნდებიან. **(იქით.)** სამწუხაროა. (მამას.) დაველოდები, შეიძლება?

მამა. დაელოდეთ.

ნუკრი. მმ... დავჯდე, შეიძლება?

მამა. დაბრძანდით, ოღონდ შლაპა მოიხადეთ.

ნუკრი. ოი, ბოდიში! თუ მეხურა, არც მახსოვდა... **(ქუდს იხდის და ჯდება, მაგრამ მაინც ვერ ისვენებს. მაგიდაზე ყურნალ-გაზეთები შეამჩნია.)** შეიძლება რომელიმე ყურნალს გადავხედო?

მაშა. გადახედეთ.

ნუკრი (ორიოდე გვერდი გადაფურცლა). მმ... წაკითხვაც შეიძლება?

მაშა. მაშ, როგორ?!

ნუკრი „კითხულობს“: დროდადრო მალულად მაშას უცქერის.

ნუკრი (უეცრად). თქვენ სად ცხოვრობთ?

მაშა (ცოტა გაკვირვებული). მე აქ ვცხოვრობ.

ნუკრი. ბოდიში! სულ დამავინწყდა, რომ აქ ცხოვრობთ.

მაშა. თქვენ?

ნუკრი. მე?.. მე აქ არ ვცხოვრობ.

მაშა. ეს ვიცი.

ნუკრი. მე შორს ვცხოვრობ აქედან.

მაშა. მაინც?

ნუკრი. სულ ერთია არ გეცოდინებათ, თქვენ იქ გავლა არ მოგიხდებოდათ.

(**ღრმად ამოიოხრა.**)

მაშა. ძალიან გტკივათ?

ნუკრი. რა?

მაშა. აბა მე რა ვიცი, ცხვირი ან ყური.

ნუკრი. მე არაფერი არ მტკივა. არც ბავშვობაში მტკენია რამე. მე ჯანსაღი ვარ, როგორც ზაქი... იცით, რა არის ზაქი? ზაქი პატარა კამეჩია.

მაშა. ვიცი. ძალიან კარგადაც ვიცი. უფრო მეტიც ვიცი: პატარა აქლემს კოზაკს ეძახიან.

ნუკრი (დაეჭვდა). თქვენ ხომ არაფერი გსმენიათ?

მაშა. კოზაკზე? არა.

ნუკრი. არც ჩოჩორზე?

მაშა. რაზე ამბობთ?

ნუკრი. ისე... მმ... სხვათა შორის... (**წამოდგა.**) მინდა ექიმი მალე ვნახო. გუშინ ჩემი მეგობარი სიკვდილს ეჭიდებოდა და მე ისე გაოგნებული ვიყავი, ექიმისათვის გასამრჯელოს მიცემა გადამავინწყდა.

მაშა. ა-ა, ნუხელ სალამოს ამიტომ ღრიალებდით? მართლა! თქვენი ამხანაგი ჯერ არ მომკვდარა?

ნუკრი. ის კიდევ იცოცხლებს ოთხმოცდაათ წელიწადს.

მაშა. როგორ მიხვდით?

ნუკრი. თვალების მიხედვით გამოვარკვიე.

მაშა (**მცირე ხნის ფიქრის შემდეგ**). თქვენ, ალბათ, მეცნიერი იქნებით.

ნუკრი. მე სტუდენტი-ბიოლოგი ვარ.

მაშა. ო! არაფერი განსხვავებაა! სტუდენტიც მეცნიერია.

ნუკრი. თუ ემბრიონის მასშტაბით ვიმსჯელებთ, — კი.

პაუზა.

მაშა. მმ... არ ვიცი საიდან დავინყო.

ნუკრი. დაინყეთ იქიდან, რომ არ იცით საიდან დაინყოთ.

მაშა. ეე... სააბაზანოში სარეცხი მიდგას. მე წავალ, თქვენ აქ მოიცადეთ.

ნუკრი. მარტო დარჩენა მეუხერხულემა. ვინ იცის, ეგებ რამე დაიკარგოს და...

ეჭვს ჩემზე მოიტანენ.

მაშა. რასა ბრძანებთ, არაფერიც არ დაიკარგება.

ნუკრი. ცხადია, თუ არაფერი მოვიპარე, არც არაფერი დაიკარგება, მაგრამ მაინც არ შემოიძლია... **(უეცრად.)** იცით, რას გეტყვით? ადექით და თქვენი სარეცხი აქ მოიტანეთ.

მაშა. ო! აქ რეცხვა როგორ იქნება, ეს მისაღები ოთახია.

ნუკრი. მაშინ თავი ხელსაქმით შეიყოლიეთ.

მაშა. მე ქარგვა არ ვიცი.

ნუკრი. აბა დაბრძანდით და მოისვენეთ.

მაშა. ეჰ, მე ნამდვილად მხოლოდ სასაფლაოზე მოვისვენებ, ცივ მინაში.

ნუკრი. ჩემი რჩევაა-სიკვდილს ნუ დაელოდებით, მკვდარი ადამიანი ყველაზე ნაკლებად ისვენებს: საბრალოს ჭია-ღუები აწუხებენ.

მაშა. რა გელაპარაკოთ, მეცნიერი ყოფილხართ. **(ღიმილით.)** მე კი თქვენთვის კარის გაღებაც არ მინდოდა.

ნუკრი. ეს მიბრძანეთ... როცა კარი გააღეთ, რატომ გამიღიმეთ?

მაშა (დარცხვენით). ეს ისე...

ნუკრი. მაინც?

მაშა. ისე...

ნუკრი. (თავისთვის). გუშინ საღამოს ისე, დღესაც ისე... არა, ეს არცთუ ისეა, ძალი უთუოდ ჩემშია დამარხული. **(მაშას.)** გათხოვილი ხართ?

მაშა. ჯერ ვერავინ მოვატყუე.

ნუკრი. რატომ?

მაშა. მე ლამაზი არა ვარ.

ნუკრი. ვინ გითხრათ?

მაშა. სარკემ.

ნუკრი. მოუჩმახავს.

მაშა. ტყუილად მამშვიდებთ. დედაბრობამდე ბევრი როდილა მიკლია. მალე ოცს მივუკაკუნებ.

ნუკრი. ო-ო, ოცი წელი, რა თქმა უნდა, კარგა მოზრდილი ასაკია, მაგრამ გულს მაინც ნუ გაიტყვით, ცხოვრებაში კიდევ ბევრ რამეს შეესწრებით. **(საქმიანად.)** სახელი!

მაშა. ჩემი? მაშა, მარია.

ნუკრი. მე კი ნუკრი მქვია. ნუკრი ოქროკვერცხიშვილი. დაიხსომეთ. შეიძლება ჩემი გვარი ოდესმე ლექტორთა სიაში შეგხვდეთ.

მაშა (იგონებს). ნუკრი... ეე... ოქრო... ოქრო... უკვე დამავიწყდა!

ნუკრი. ოქრო-კვერცხიშვილი... რუსულად: **Сын золотого яйца.**

მაშა. Сын... яйца?

ნუკრი (ხაზგასმით). **Золото-го! А не простого.** ოქრო-კვერცხი-შვილი!

მაშა. ჩავინერ, თორემ... გრძელი გვარია, ჩემს მეხსიერებაში არ დაეტევა.

ნუკრი. ჰოდა, იმას გეუბნებოდით, მაშამარია...

მაშა. ოი, ან მაშა, ანდა მარი-ია!

ნუკრი. ა-ა, მაშამარია ერთი სახელი არ არის? ორია? მართლა! გენყინებათ უპროლოგოდ რომ გითხრათ?

მაშა. პროლოგი რასა ჰქვია?

ნუკრი. პროლოგი... პროლოგი იგივე წინასიტყვაობაა.

მაშა. თუ ასეა, მაშინ ჯობს პროლოგით მითხრათ.

ნუკრი. კი, მაგრამ... ვინმე რომ მოვიდეს და მთავარის თქმა ვერ მოვასწრო?

მაშა. აბა მთავარიდან დაიწყეთ.

ნუკრი. კეთილი! მაშასადამე... ე... **(ლექციის ტონით.)** განვლილი კურსიდან უკვე მოგეხსენებათ, რომ კაცობრიობა გაყოფილია ორ ბიოლოგიურ ნაწილად: მამაკაცები და დედაკაცები...

მაშა. უი, უი! რამდენი ხანია ვიცი! **(გულის ნუხილით.)** ესაა მთავარი?

ნუკრი. არა, ეს მთავარი არ არის. **(ლექციის ტონით.)** მსგავს მოვლენას ვხედავთ ცხოველთა სამეფოშიც...

მაშა. ესეც ვიცი: დედალი და მამალი, ძუ და ხვადი, ულაცი და ჭაკი...

ნუკრი. სრული ჭეშმარიტებაა! მცენარეთა სამყაროც განიყოფება...

მაშა (ლამის ატირდეს). ვიცი, ვიცი. მთავარი თქვით!

ნუკრი. ნუ ლელავთ, მალე მთავარზეც გადავალ. **(ისევ ლექციის ტონით.)** და აი, ამ ორ მოპირდაპირე არსს შორის, დღიდან სიცოცხლის დასაბამისა, არსებობს ურთიერთმიზიდულობა, არსებობს სიყვარული. ისმება კითხვა: რა არის სიყვარული? ვუპასუხებთ: სიყვარული ის საოცარი ცხოველმყოფელი ძალაა, რომლის წინაშე უძლიერესი ლომები და უპანანინესი პეპლებიც მოწინებით ქედს იხრიან და მუხლს იდრეკენ. **(პათოსით.)** მაშა! ჩვენს პლანეტაზე ყოველ სულიერს, ერთუჯრედოვან ამებასაც კი, რომ აღარაფერი ვთქვათ ისეთ რთულ ორგანიზმებზე, როგორცაა, მაგალითად, ადამიანები და ინფუზორიები, უფლება აქვს უყვარდეს ვინმე და თვითონაც იყოს ვინმეს სიყვარულის საგანი. დედამინის ზურგზე არც მოინახება ისეთი ქმნილება, რომელიც ბუნების ამ უტკბესი ნობათით არ სარგებლობდეს, ოღონდ ხდება ხოლმე ისეც, რომ ზოგი სიყვარულის უფლებით ადრე იწყებს სარგებლობას, ზოგი მოგვიანებით. **(საუბრის კილოთი.)** მე, მაგალითად, ჯერ არც დამიწყია, თუმცა დროა უკვე.

მაშა. აბა რა! დაგგვიანებიათ კიდევ.

ნუკრი. მე სიხარულით ვღებულობ თქვენს საყვედურს, მაშა, და ყოველგვარი პროლოგის გარეშე გეუბნებით მთავარს: მომწონხართ! მინდა ჩემი სიყვარულის ობიექტად აგირჩიოთ.

მაშა. არ ტყუით?

ნუკრი. თვალეში ჩამხედეთ.

მაშა. კი, მაგრამ... ჩემი ცხვირი არ გეზიზღებათ?

ნუკრი. რად უნდა მეზიზღებოდეს?! თუ ავიღებთ ცხვირს იზოლირებულად, ესე იგი ცალკე, მაშინ ყოველი ცხვირი შემზიზღდება, მაგრამ თუ ავიღებთ ცხვირს საერთოდ, სახის მთელ კომპლექსში, ის ჩემში მხოლოდ ესთეტიკურ გრძნობებს გააღვიძებს.

მაშა. ჰო?!

ნუკრი. უდავოდ! მე უცხვირო ქალიშვილი არ მომეწონება, თორემ ცხვირიანი? წინ რა დაუდგება.

მაშა. კარგია, რომ ფორმას არ უცქერთ.

ნუკრი. რა აზრი აქვს ფორმას? ადამიანისათვის ცხვირი სასუნთქი ორგანოს დანიშნულებას ასრულებს. თქვენ სუნთქავთ?

მაშა. ვსუნთქავ. **(მზრუნველად.)** თქვენც ხომ სუნთქავთ?

ნუკრი. მე?! იჰ! როგორც ორთქლმავალი... ჩემი ერთადერთი ნაკლი შეიძლება სიდაბლე იყოს, მაგრამ ამას ყურადღებას ნუ მიაქცევთ: დიდი ადამიანები, ყველანი ტანდაბალნი იყვნენ.

მაშა. სიმაღლეში რა ყრია, საქმეა თავი იყოს.

ნუკრი. ერთობ საღად მსჯელობთ. თავები დიდ ადამიანებს, თითქმის ყველას ება. **(ცოტა მწყრალად.)** გვარი თქვენი!

მაშა. რად გინდათ ჩემი გვარი?

ნუკრი. მინდა წიგნი გისახსოვროთ. ო, ისეთი საინტერესოა, პურის ჭამა დაგავი-

წყდებათ.

მაშა. ასეთი რა წიგნია?

ნუკრი. „რჩეული ლირიკა“, — პუშკინის!

მაშა. ოი, რა რიგ მადლობელი ვიქნები! მე ისე მიყვარს პუშკინი! „ძეგლი ავიგე ხელთუქმნელი, მარად უკვდავი...“

ნუკრი. მოითმინეთ! ძეგლი მერმე აიგეთ, სამზარეულოში, წიგვზის ტორტის პოსტამენტზე, ახლა კი გვარი მითხარით.

ზარი.

მაშა (ამრეზით.) ოი, ისევ ზარი! წავალ, კარს გავაღებ, თქვენ აქ მოიცადეთ. არ წახვიდეთ! **(გადის.)**

ნუკრი (მარტო.) რას წავალ! ბედმა სანეხვეზე გადმომაგდო, — რას წავალ! **(წიგვის თავფურცელზე რაღაცას წერს.)**

შემოდინ დალი და ფარნაოზი.

დალი (ნუკრის ხელს ართმევს.) გამარჯობათ! შეხვდით ნუხელ თქვენს ფარმაცევტს?

ნუკრი. ეე... დიახ...

დალი (ლიმილით). უფროთხილდით, არ მისცეთ საბაბი, რომ მოგწამლოთ. **(გადის ძახილით: მაშა!).**

ფარნაოზი (შუბლშეკრული). შენ აქ რა გინდა?

ნუკრი. ექიმს ველოდები, ფული მოვუტანე.

ფარნაოზი. მე ხომ გითხარი, თვითონ წავუღებ-მეთქი!

ნუკრი (აინურა). მითხარი, მაგრამ...

ფარნაოზი. რა? ახლავე გაუყევი. გესმის?

ნუკრი. მესმის: მე თუ წავალ, შენ მუცელი არ გეტკინება.

ფარნაოზი. უყურეთ! ენა ამოიდგა!

ნუკრი. რატომ არ ამოვიდგამ? შენც იტყვი, კაცი ვარო! **(ველარ მოითმინა, სიმწრით.)** ეგებ მეცა მაქვს ამ ბინაში რაიმე ინტერესი?! **(კარისკენ გაემართა.)**

მაშა (შემოდის, დანანებით). მიბრძანდებით?

ნუკრი. რა ვქნა, დამწვარი ბედის პატრონი ვარ, მაშა! ჩემმა მეგობარმა სასწრაფო საქმე გამომინახა, ბანკში ჩეკი უნდა გავანაღდო. **(ხმადაბლა.)** კარს ვერ გამიღებთ? მისი გაღება ისე ძნელია, ნამდვილი ცხრაკლიტულია.

მაშა. ცხრაკლიტულს რა უგავს? მხოლოდ ერთი საკეტი აქვს... **(უცებ გადააიფიქრა.)** არა, არა! თოთხმეტი საკეტი აქვს და ხუთიც ურდული. **(გადაჭრით.)** ყველა საიდუმლო! წამობრძანდით, მე თვითონ გაგიღებთ.

მაშა და ნუკრი გადიან.

დალი (შემოდის). თქვენი მეგობარი სად წავიდა?

ფარნაოზი. შინ გეახლათ. უნდოდა ექიმისთვის გასამრჯელო გადაეცა, მაგრამ ამ პროცედურას მასზე უკეთ მე შევასრულებ. მამათქვენი მალე მოვა?

დალი (ლიმილით). გეშინიათ?

ფარნაოზი. არ მინდა ჩემი გულისთვის თქვენ განვალდე.

დალი. განვალდე საყვარელი ადამიანისთვის, ეს მხოლოდ სიხარულის მომნიჭებ-

ლია... რატომ მიცქერით გაკვირვებით?

ფარნაოზი. მომხიბლავად ლაპარაკობთ.

დალი. მე გულით ვლაპარაკობ... იმიტომ რომ... მიყვარხართ, ფარნა!

ფარნაოზი. დალი!.. (ხელებს დაუჭერს.)

დალი. მე თანახმა ვარ დღესვე მოვკვდე, თუ ჩემი კუთვნილი დანარჩენი სიცოცხლეს თქვენ შეგემატებათ.

ფარნაოზი. თქვენ უნდა იცოცხლოთ! მე მინდა!.. მე მიყვარხართ! მიყვარს ჰაერი, რომლითაც სუნთქავთ, მიყვარს გზა, რომელზედაც დადიხართ. მე ყველაფერი მიყვარს თქვენი, ლამაზი და ულამაზოც. მე მიყვარხარ შენ, და მე შენთვის თავს გავწირავ.

დალი. არა, შენ უნდა იცოცხლო, უშენოდ მე ვერ ვიცოცხლებ.

ერთმანეთს ჩაეხვევიან. ჩიჩიას შემოსვლას ვერ ამჩნევენ.

ჩიჩია (ერთხანს მათ გარინდებული უცქერის, ყვირის). მამა!

დალი. მამა...

ჩიჩია (უფრო გააფთრებით). მამა!..

მამა (დაფეთებული შემორბის, ხელში სველი თეთრეული უჭირავს). რა ამბავია, თავზე ჭერი ჩამოგენგრათ? (ზევით აიხედა.)

ჩიჩია. წყალი!.. („გულშენუხებული“ სკამზე ეშვება.)

მამა. მეტი არაფერი? (უნებლიეთ თეთრეულს წურავს.) ოი, წყალი, წყალი... (გარბის.)

პაუზა.

დალი. გარეთ ისევ ცხელა, მამი? ა?

ფარნაოზი. დღეს ნამდვილად აფრიკის მზე ესტუმრა თბილისს, სამ წუთში კვერცხი ჩეროშიც შეიწვება.

მამა (შემოდის. წყლით სავსე ჭიქას ჩიჩიას უწვდის). მიირთვი, პოლიხრონ კვირიე...

ჩიჩია. ნაათრიე!

მამა. ძალიან ცივია!

ჩიჩია. არ მინდა!

მამა. მკვდარს მოაბრუნებს, ისეთი ცივია...

ჩიჩია (მოთმინებიდან გამოვიდა). გამეცალე!

მამა შეშინებული გარბის.

დალი. თითქოს ცუდ გუნებაზე ხარ, მამა. რატომ?

ჩიჩია. ღმ... მე კარგ გუნებაზე ვარ, მე მშვენიერ გუნებაზე ვარ... (მოულოდნელად ფარნაოზს მიუბრუნდება.) თქვენ აქ რას აკეთებთ?

ფარნაოზი. გუშინდელი ვიზიტის გასამრჯელო მოგართვით. (ფულს მაგიდაზე დებს.) ხოლო რაც შეეხება თქვენი სიცოცხლის იმ ერთ კვირას, რომელიც წუხელ ჩვენთან, საერთო საცხოვრებელში დაკარგეთ, მის საფასურს სტიპენდიის აღებისთანავე მოგიბრუნებთ.

ჩიჩია. მ-და... თავისუფალი ბრძანდებით. (დალის.) შენ დარჩი! (ხედავს, ფარნაოზი ადგილიდან არ იძვრის, მკაცრად.) მე, მგონი, თქვენს საერთო ოთახში არ ვი-

მყოფები, მე ჩემს ბინაში ვარ და მე ვარ აქ ბატონ-პატრონი! გითხარით, წაბრძანდით-მეთქი!

დალი. ის უჩემოდ ბიჯს არ გადადგმას, მამა.

ჩიჩია (დუმილის შემდეგ, მშვიდად). შენ ვინ ხარ?

დალი. მე ის მიყვარს, მამა. მე მას ცოლად გავყვები.

ჩიჩია. თამასიონ ბლაჭია?

დალი (იფეთქა). მძულს! მისი ყველაფერი მძულს! **(თაიგულს ხელი ჰკრა და მაგიდიდან გადაადგო.)** ისაა ნათრევი ტიპი და ბნელი კომბინატორი, რომელსაც ჰგონია, რომ ფულით ყველაფერს იყიდის.

ჩიჩია. იმიტომაც მოიგონეს ფული, რომ მისით ყველაფერი იყიდო.

დალი. როგორადაც არ უნდა იყოს, მე ის ვერ მიყიდის!

ჩიჩია. ეს ვაჟბატონი?

დალი. თავმოყვარე კაცი სიყვარულს ფულით არასოდეს არ დახარბდება. მაკაცამა ქალი უნდა მოხიბლოს პირადი ღირსებებით.

ჩიჩია. შენ... მოგხიბლეს?

დალი. კი.

ჩიჩია მერე? გრძნობ, რომ ეს სტიქიური უბედურებაა?

დალი. პირიქით, — ბედნიერებაა.

ჩიჩია. რა არის ბედნიერება? რომ შენ ბრმა ხარ?

დალი. მამა! მე გხედავ შენ, მაშასადამე, ბრმა არა ვარ. და საერთოდ, არ უნდა მელაპარაკო ასეთი ქედმაღლური ტონით. მე პატარა აღარა ვარ.

ჩიჩია. ნუ ცხარობ. არ იფიქრო, შევემინდე. მე საუცხოოდ ვგრძნობ შენს უმწეო მდგომარეობას და ჩემს ძლიერებას. უკანასკნელად გეკითხები...

დალი. უკვე გითხარი, მე მას მიყვები...

ჩიჩია. ჭირში?!

დალი. ჭირშიც, ლხინშიც, ყველგან, სადაც კი წავა...

ჩიჩია. სიყვარული გაივლის, კუჭი კი დარჩება!

დალი. სიყვარული არ გაივლის, კუჭი კი... ჩვენ არც ვაპირებთ ადამიანებს გამოვეთიშოთ და წმინდანებს მივეტმასნოთ.

ჩიჩია (ბრაზმორეული ხელს კარისკენ იშვერს). რაკი ასეა... მიბრძანდით! მე შენ გისპობ მემკვიდრეობას!.. გესმის? ნადი-მეთქი!

ფარნაოზი. ბოდიში!.. ქუჩაში რა უფლებით ერეკებით? ეს ბინა, თუ გაიხსენებთ, მემკვიდრეობით არ მიგიღიათ, იგი სახელმწიფოს ეკუთვნის.

ჩიჩია. მომეშვით, თქვენთან სადაო და გასაყოფი არაფერი მაქვს. მე შვილი აღარა მყავს... ორივენი გამშორდით!

დალი. კარგი, ბატონო, წავალთ. **(ამოოხვრით.)** ჩვენ როგორმე ვიშოვით ოთახს, თუნდაც პატარა, სულ პატარა ოთახს და ვიცხოვრებთ დალხინებულად. **(კარადიდან ტანსაცმელი გამოაქვს.)**

ჩიჩია. მანდ რას ფათურობ?

დალი. ჩემი კაბები მიმაქვს.

ჩიჩია. რომელი შენი კაბები? მე გაგაჩინე შენ ამქვეყნად, მე მოგეცი სიცოცხლე. მე გზრდიდი, გელოლიავებოდი, ვზრუნავდი შენთვის და შეუძლებელია, რომ ეს კაბები შენი იყოს. ისინი ჩემია! **(დალის ხელიდან კაბა გამოსტაცა.)** ამ ბინაში ჩემია ყველაფერი, რისი ფიზიკურად შეგრძნებაც შეიძლება. **(აიღებს და ისვრის სადაც მოხვდება.)** ეს ჩემი ყურთბალიშია! ეს ჩემი მუთაქაა! **(კედლიდან ჩამოგლეჯს.)** ეს ჩემი ხალიჩაა! ეს ჩემი სომბრეროა...

მამა (შემორბის). რას სჩადიხართ, პოლიხრონ კვირიევიჩ? **(ტირილით.)** ყვე-

ლაფერი ისევ მე უნდა მივალაგ-მოვალაგო...

ჩიჩია. ეს ჩემი საფერფლეა... ეს მელან-სანერელიც ჩემია... (აპირებს იატაკზე დაანარცხოს, მაგრამ მაშა დროზე მიუსწრებს. ახლა ნუკრის მიერ მაგიდაზე დატოვებული წიგნს სწვდა.)

მაშა. არ ისროლოთ, გემუდარებით, — ჩემია! თქვენი არ არის, ჩემია!

ჩიჩია (დაინტერესდა, წარწერას კითხულობს). „მაშას, — ნიშნად ღრმა სიყვარულისა. ავტორი“. ღმ... ავტორი... შენ... შენ... ვინ მოგიძღვნა ეს წიგნი? პოეტმა?

მაშა. არა, ის პოეტი არ არის, მეცნიერია ემბრიონის მასშტაბით. **(ამაყად.)** აბა!

ზარი.

მაშა გარბის და სულ მალე თამასიონ ბლაჭიას შემოუძღვება.

თამასიონი (ყველას დაბლა თავს უკრავს). მოგესალმებით...

დალი ფარნაოზის თანხლებით კარისკენ გაემართა.

ქალბატონო დალი!

დალი. რა გნებავთ? როცა ქალს შავგვრემანი მამაკაცი მოსწონს, ქერა თვალის დასანახავადაც ეჯავრება.

დალი და ფარნაოზი გადიან.

თამასიონი (შენუხებული თვალები ჩიჩიას მიაპყრო, შემდეგ მიმოიხედა და იატაკზე დაგდებული თაიგული შეამჩნია. აიღო). ისეთი სიყვარულით და გრძნობით მოექარგე... **(მაშა დაინახა.)** შენ დააბერტყებდი.

მაშა. იჰ, რა ჭირად მინდოდა! განა არ ვიცი, ზოგიერთი ყვავილის დაყნოსვა სურდოს იწვევს. **(გადის.)**

ჩიჩია. თაიგულს ვინ ჩივის, ჩემო კარგო, დიდი ომი გადავიხადე და... ნავაგე.

ზარი.

შემოდის ბრილიანტა, თამასიონი შეკრთა და გვერდზე გადაგა.

ბრილიანტა. ხელახლა უბედურება, უბედურება შემემთხვა, დოქტორ! ავტობუსზე ასვლისას ერთმა მხეცმა-ნადირმა ცხვირზე ტამპონები ამადრო, ამადრო, დოქტორ. იმ ნადირში ჩემი ქმარი შევიცანი, შევიცანი... **(დაინახავს.)** ა-ა, თამასიონ!..

თამასიონი (ანიშნებს). სსუ...

ბრილიანტა. ბლაჭია! თამასიონ ბლაჭია!.. როგორ მოხვდი აქ? რას აკეთებ აქ? **(ცხარედ.)** რას ერჩოდი ჩემს ტამპონებს, ტამპონებს?

თამასიონი (მტკიცედ). მე თქვენ არ გიცნობთ.

ბრილიანტა. მე არ მიცნობთ? მე, რომელიც ვატარებ თქვენს გვარს, ბლაჭიას გვარს?

თამასიონი. თქვენ შეგიძლიათ ბაირონის გვარზეც დაენეროთ.

ბრილიანტა. ბაირონი არ იყო ჩემი ქმარი, ბლაჭია იყო ჩემი ქმარი, თქვენ იყავით ჩემი ქმარი... **(ისტერიულად ყვირის.)** ქმა-რი!.. **(ხმადაბლა, დაძაბუნებული.)** ქმარი, ქმარი... სულ ხუთი თვე იყავით ჩემი ქმარი, და როცა ამართვით სილამაზე, როგორც რძეს აართმევენ ნალებს, ნალებს, და მერე, ომისშემდგომ მძიმე წლებში, როცა საპნის

სამხარშველო ცრუარტელს ჩაუდექით სათავეში, სათავეში და მაზუთისა და შაბი-ამნის ნარევს მარწყვის საპნად ასაღებდით და ცალკე ცხიმს იპარავდით და ყიდდით კერძო ბაზარზე და ფულები ისე მოხვეტეთ, როგორც შემოდგომაზე, შემოდგომაზე ქარი ხვეტს ტყეში ფოთლებს... და ასიანების გორებით, გორებით გულუბრყვილო გოგონას თვალი მოსტაცეთ, მოსტაცეთ, და მე კი შარი მომდეთ, მომდეთ, რაკი სხვას ვეცეკვე ახალ წლის ღამეს... და ისიც თქვენი ნებართვით, ნებართვით...

თამასიონი. ყოველივე ეს პროვოკაციაა! ბატონო პოლიხრონ, იფრინეთ ეს კუდიანი გარეთ! მამა!

მამა შემოვიდა.

(უთითებს ბრილიანტაზე.) გაიყვანეთ კარში!

მამა (მიამიტად). რათა? თქვენ ვინა ხართ? მე ჩემი მბრძანებელი მყავს. **(კეკლუცად.)** მე მარტო თქვენ გემორჩილებით, პოლიხრონ კვირივეჩი!

თამასიონი. რაკი ასეა, მე თვითონ წავალ.

ბრილიანტა (წინ გადაუდგება). ვერსადაც ვერ წახვალ! შენ უნდა დამიბრუნო ჩემი ტამპონები, ტამპონები. შენ უნდა დამიბრუნდე მე, მე! არადა, არ მოგცემ გახარებას ამქვეყნად, ყველა გზებს შეგიკრავ ეკალბარდით, ეკალბარდით, ყველგან წინ დაგხვდები... მე ვარ ბრილიანტა ბლაჭია, ბლაჭია!..

თამასიონმა ხელი ჰკრა და გავიდა.

საით? არ გა-გი-შვებ! თამასიონ ბლაჭია! ბლაჭია!.. **(მისდევს.)**

მამა. ვინ გინდა აქ არ დაეთრეოდეს! ყველას ნატერფალი უნდა მოასუფთაო.

ჩიჩია. ნუ ბუზღუნებ.

მამა. როგორ არ ვიბუზღუნო, როცა თქვენც მირევთ ხოლმე. აბა ეს რას გავს? ბალიში ალთას, მუთაქა ბალთას... თითქოს ოკუპანტები იყვნენ აქ.

ჩიჩია (მილეული ხმით). შენ ჩემი შინამოსამსახურე ხარ...

მამა (ანჩხლად). ვიცი, ვიცი! მერე? განა ამიტომ ვალდებული ვარ თქვენ მიერ ძალად ანგრეული სახლი წამდაუნუმ ვალაგო?! დამქირავებლის ნერვიული ხასიათი ხელშეკრულებაში ნავარაუდები არ გახლავთ.

თამარი (შემოდის, არეულ ოთახს თვალი მოავლო). აქ რა ამბავია?

ჩიჩია. მშვიდობა.

თამარი. ვითომ? შენს თვალეებში ცეცხლი გიზგიზებს, პოლიხრო-ონ!

ჩიჩია. მე დალის ჩამოვართვი მემკვიდრეობა!

თამარი. მერე? ფიქრობ, ამისათვის გმირის წოდებას მოგანიჭებენ?

ჩიჩია (განწმამტებით). გირჩევნია საკუთარ თავზე იფიქრო. მე არ მოგცემ უფლებას მერმისსაც ასე იცხოვრო. შენც მოგისპობ სარჩო-საბადებელს, თუკი...

თამარი. ოი, ნუ მომისპობ სიცოცხლეს, პოლიხრო-ონ! **(ირონიულად ხითხითებს.)**

ჩიჩია. რას იცინი, თუ სრული ჭკუის ხარ?

თამარი. სწორედ იმიტომ ვიციინი, რომ სრული ჭკუის ვარ.

ჩიჩია. გახსოვდეს სიბერე, რომელიც არცთუ ისე შორსაა შენგან.

თამარი. განა მე ფუფალა დასაბერებლად გამიმეტებს?!

ჩიჩია. ქალი ვარდივითაა, დღეს ყვავილობს, ხვალ ჭკნება.

თამარი. მე დღეს ვყვავილობ? ა, პოლიხრო-ონ!

ჩიჩიამ ზურგი შეაქცია.

1(ლილინით.) ლა-ლა-ლა-ლა...

ჩიჩია. რას მღერი? გგონია, რომ ხმა გაქვს?
თამარი (მღერის).

მე ხმა არ მაქვს, მაგრამ მე
მაქვს სიმღერის სურვილი...

მამა. ოი, რა წკრიალა ხმა გქონიათ. თამარა ალექსანდროვნა! მე კი არ ვიცოდი!
და თქვენ დღემდე არც არასდროს გიმღერიათ. რათა?!?

ფარდა

მოქმედება მესამე

სურათი პირველი

მეორე მოქმედების დეკორაცია.

მაშა ჩვრით ნივთებს ასუფთავებს, თან პირდახშული სიმღერისებურად მხიარულად ზმუის. შემოდის ჩიჩია.

ჩიჩია. მაშა! რატომ იცდის ქურთი დერეფანში?

მაშა. დალიმ დაუძახა.

ჩიჩია. რად უნდა?

მაშა. ალბათ უნდა. რისთვის ეძახიან მეკურტნე მუშებს? განა იმიტომ, რომ სიყვარული შეჰფიცონ.

ჩიჩია. შენ ამ ბოლო დროს ენა დაგიგრძელდა. ეს მეტად სავალალოა. კითხვაზე მოკლე და სხარტი პასუხი უნდა გაცეს შინამოსამსახურემ. **(ნელა და გარკვევით.)** რატომ იცდის მუშა?

მაშა (ნელა და გარკვევით). ნივთების გადასატანად.

ჩიჩია. რომელი ნივთების?

მაშა. დალის ნივთების.

ჩიჩია. სად მიაქვს?

მაშა. სადაც საჭიროა.

ჩიჩია. მე შენი არ მესმის.

მაშა. რატომ? მე გიპასუხებთ მოკლედ და სხარტად, როგორც ეს შინამოსამსახურეს შეეფერება.

ჩიჩია. ეს ერთობ კარგია, თუმცა... მაშა!

მაშა (ძალდაუტანებელი კილოთი). იცით რა, პოლიხრონ კვირიევიჩი, მათ ოთახი უკვე მიიღეს, ბარნოვის ქუჩაზე, ოთხმოცდათვრამეტში. **(ცერით აჩვენებს.)** აი ოთახი! ერთი კარით და ორი ფანჯრით, მზის გათბობით ზაფხულში და ორთქლის გათბობით ზამთარში. იშვიათი მოხერხებული ბიჭი ყოფილა ფარნაოზი. ქმარიც ასეთი უნდა!

ჩიჩია. ქმარი?!

მაშა. აჰა! დღეს დილით მოანერეს ხელი, და ისე ლამაზად მოანერეს თურმე, მმჩის გამგე გაცეცებულა: ასეთი სანიმუშო წყვილი დიდი ხანია აღარ მინახავსო.

ჩიჩია. მართალს ამბობ?

მაშა. აქვე გავქვავდე, თუ მმჩის გამგე...

ჩიჩია. მე ამას არ გეკითხები.

მაშა. აბა?

ჩიჩია. ხელი თუ მოანერეს...

მაშა (პირფვარი გადაინწერა). ღმერთმანი, მოანერეს, ან კი რატომ გიკვირთ? **(თითებზე ჩამოთვლით.)** მათ ოთახი აქვთ, ერთი მაგიდა აქვთ, ორი სკამი აქვთ, საწოლიც აქვთ და... ვილას უცადონ? სიბერეს?

ჩიჩია (თავბრუ ესხმის). წყალი!..

მაშა. წყალი რამდენიც გინდათ, იმდენი აქვთ.

ჩიჩია. მათ არა, ჩვენ... ჩვენ გვაქვს წყალი? მწყურია, ვიხრჩობი!

მაშა. ა-ა, დალევა გინდათ?! ახლავე...

ჩიჩია. მოიცა, — არ მინდა! წყალი არ მინდა...

მაშა. აბა ნავალ, ლუდს ვიყიდი, ოღონდ ფული ჩამოყაჭეთ.

ჩიჩია. არ მინდა! არაფრის დაღვევა არ მინდა. თამარა ალექსანდროვნას დამ-
იძახე.

მაშა (მხედრულ სალამს აძლევს). არის, თამარა ალექსანდროვნას... (კართან
მისვლისას მობრუნდება.) ლუდი?! მოვიტანო?

ჩიჩია (ყვირის). არა, გითხარი უკვე.

**მაშა აჩქარებით გადის. ჩიჩია ბოლთას სცემს და „მღერის;“ ცდილობს თავი
მოიმხიარულოს.**

თამარი (შემოდის). შენ მეძახდი? რა ამბავია? კვლავ მშვიდობაა?

ჩიჩია. დიახ, მაგრამ... ჯერ ეს მითხარი: შენს გერს ჩემი კუთვნილი ნივთებიდან
ხომ არაფერი მიაქვს რა?

თამარი. სრულებით არაფერი, შეგიძლია უშფოთველად იყო. მიაქვს მხოლოდ
ზოგი ისეთი რამ, რომელთა კონფისკაცია, წარმოიდგინე, შენც მოგერიდა. არშეიბი,
საცვლები...

ჩიჩია. კმარა! დაე, ნაილოს ყველა თავისი ფოტოგრაფიული სურათიც. მე მათ არ
ვსაჭიროებ.

თამარი. არა მგონია დალიმ თავისი გამოსახულებანი სამახსოვროდ აქ დატო-
ვოს.

ჩიჩია (უთითებს). ერთიც ეგერ, სარკესთან. ჩამოიღეთ!

თამარი. იცის, მოვა და ჩამოხსნის. (შეცვლილი კილოთი.) სხვას რას მეტყვი ახალ
ამბავს?

ჩიჩია. სხვას... ღმ... (აჩვენებს ტრამვაის ბილეთებს.) რა არის ეს?

თამარი. ეს? ეს ტრამვაის... არა! ეს იაკობ ხუცესის ხელნაწერია: „ნამებაი ნმიდისა
შუშანიკისი“

ჩიჩია. კარგად დააკვირდით! ეს ბილეთები თქვენს საფულეში აღმოვაჩინე.

თამარი. კიდეც ერთი ასეთი აღმოჩენა და თქვენი სახელი ამერიკის აღმომჩენის
დიდებას დაჩრდილავს.

ჩიჩია. სიტყვას ბანზე ნუ მიგდებ: ვის უყიდე მეორე ბილეთი?

თამარი. ჩემს თავს.

ჩიჩია. ტყუი! არც ერთი ნორმალური ადამიანი თავისთვის ორ ბილეთს არ იყიდ-
ის.

თამარი. მე არანორმალური ვარ.

ჩიჩია. შენ ჭკვიანი ქალი ხარ, ვიცი. (კბილთა ღრჭენით.) მაგრამ ისიც ვიცი შენ ეს
მეორე ბილეთი იმ ბანდიტს უყიდე.

თამარი (თითქოს ახლა გაახსენდა) ა-ა, ეს ის ბილეთებია? მაშინ თქვენი ვარაუდი
სწორი ყოფილა.

ჩიჩია. მერედა შენ, დარბაისელ მანდილოსანს, არ გრცხვენია მამაკაცს ბილეთი
უყიდო?

თამარი. ის სტიპენდიანტია.

ჩიჩია. კი, მაგრამ... არ რცხვენია მას, ლატაკი რომ არის?

თამარი. ახალგაზრდა კაცი განა შეიძლება ლატაკი იყოს?!

შემოდის დალი, — ჩიჩიამ პირი იბრუნა.

ყველაფერი გაამზადე, დალი?

დალი. თითქმის ყველაფერი. მგონი აქ, სადღაც, ჩემი ფოტოსურათია? (ჩამოიღო,

ათვალიერებს.) ხედავ? თვალებიც მიცინის და ტუჩებიც. მესამე კურსზე ვიყავი მაშინ. ოი, რა რიგ ბედნიერი ვიყავი!..

თამარი. ახლა?

დალი. ახლა ორმაგად ბედნიერი ვარ. მე უკვე ექიმი ვარ და... მე გავთხოვდი, თამარ! გავთხოვდი, და აი, როგორც სოფლელი პატარძალი, ვტოვებ მამის კერას. **(მამას ხელს უწვდის.)** მშვიდობით!

ჩიჩია არ იძვრის.

გამოთხოვების ღირსადაც არ მთვლი? იყოს ნება შენი. **(თამარს.)** ნავიდეო. **(გადის.)**

ჩიჩია (თამარს). სად მიბრძანდები? ჯერ საუბარი არ მომიტავებია...

თამარი. ტკბილი საუბარი ახალ აღმოჩენებზე?! დავიქანცე, პოლიხრონ, გაიგე — დავიქანცე, თუმცა... ვიდრე შენი შემყურე ვიქნები, საეჭვოა რამეს მიმიხვდე. მადლობა ღმერთს, ორშაბათიდან სამსახურს ვინწყებ.

ჩიჩია. კი, მაგრამ... რა გიჭირს, ქალბატონო, ამის ფასი? გვითხარი, ეგებ გაკლია რამე?

თამარი (ამოოხვრით). გონი მაკლია, პოლიხრო-ონ! ის მაშინ დავკარგე, როცა შენს საამებლად სახლში მორჩილ ტიკინასავით დავიჯექი. რატომ, რისთვის? თითქოს განათლებული ქალი ვარ, ენები ვიცი, სხვის ჯამში რატომ უნდა ვიცქირებოდე?! **(სწრაფად გადის.)**

ჩიჩია. საით? თამარ! თამარი! თამუსი!.. **(პანიკურად.)** მაშა, მაშა!

მაშა (შემოვარდა). რა გნებავთ, წყალი?

ჩიჩია. გაფრინდი, თამარა ალექსანდროვნას დამიძახე, უთხარი, მე შემიძლია გავძლო უწყლოდ, უმზეოდ, უ-უ-უ...

მაშა. ვიცი შემდეგ როგორაცაა. მიფრინავ! უ-უ-უ... **(ხელების ფრენისებური ფარფატით გარბის.)**

ჩიჩია (ღრმად ამოიოხრა). ოი, თავი! ფუთიანივით მანევს.

ტელეფონის ზარი.

(მოთენთილი ნაბიჯებით აპარატთან მიდის სუსტი ხმით.) დიახ!.. ვის? მაშას? ჰმ! ვინ ბრძანდებით, დღეში სამჯერ რომ რეკავთ, ა? როგორ ფიქრობთ, ვისია ეს ტელეფონი, ექიმ ჩიჩიასი თუ მისი მოსამსახურის?

მაშა შემოდის, უკანასკნელ სიტყვას ყური მოჰკრა.

მაშა. მე მირეკავენ?

ჩიჩია. რა ქენი?

მაშა (თითქმის ტირილით). ჩემი ბრალი არ არის, ვერ დავეწიე, — ტაქსით გაქუსლეს. **(ტელეფონში, ხალისიანად.)** ალლოუ! მაშა ვარ, მარიაა!.. აფთიაქთან დამელოდები? ძალიან კარგი, ახლავე გამოვალ... ოი, აბა ტელეფონში როგორ მაკოცებ, მე შორს ვარ, ვერ მხედავ. **(ყურმილს დებს.)**

ჩიჩია. ვის ელაპარაკებოდი?

მაშა. ნუკრი... ეე... ოქრო... ოქრო... ეეე... ისეთი კარგი ვინმეა, პოლიხრონ კვირიევიჩი, ნუკრი ოქრო-ოქრო... **(გაახსენდა, უბიდან ქალაღის ნაგლეჯი ამოიღო.)** კვერცხიშვილი!

ჩიჩია. ვინ ბეყეყია?

მაშა. რას ჰქვია ბეყეყია? ნუკრი... **(ქალაღღს დახედა.)** ოქრო... კვერცხიშვილი მეცნიერ-ბიოლოგია. **(ნასვლას აპირებს.)**

ჩიჩია. საით, პაემანზე მიბრძანდები იმ „ბიოლოგ-მეცნიერთან?“

მაშა (ამაყად). ჯერ პაემანზე, მერე კი დალისთან, საქორწინო სადილზე გახლავართ მიპატიუებულნი. **(კარისკენ მიდის.)**

ჩიჩია. მოითმინე, მოითმინე!

მაშა. რა გნებავთ მაგვიანდება.

ჩიჩია (გადაჭრით). სულაც არ გაგიშვებ!

მაშა. რა უფლებით? ხელშეკრულების ძალით მე დღეს იმას გავაკეთებ, რაც მომეპრიანება: კვირაა, ვისვენებ. **(სავარძელში დაჯდა, ფეხი ფეხზე გადაიდო.)**

ჩიჩია. დღეს კვირაა?!

მაშა წამოდგა.

(ხვენწით.) მაშა, გენაცვალე, ნუ დამტოვებ მარტო, ბაიყუშვიტ. ნუ ნახვალ მათთან, ვინც ჯორის კუდზე გამომაბა და საქვეყნოდ ლაფში მათრია.

მაშა. ეს კიდევ საკითხავია, ვინ ვინ ათრია... საკუჭნაოში შეაგდეთ, შეავინროეთ, ყველაფერი ყაჩაღივით წაართვით, სარკვეც კი! **(ლამის ატირდეს.)** გასათხოვარ ქალიშვილს კაცი სარკეს წაართმევს?! და ისიც მამა?!

ჩიჩია (საყვედურით). მაშა!

მაშა. ნუ მიყვირით, მე თქვენი ხმის არ მეშინია. **(მიდის.)**

ჩიჩია (წინ გადაუდგა). მაშა, ჭკუით სავსე გოგონი, შენ შემოგველე, ნუ ნახვალ!

მაშა. ოი, რას გადამეკიდეთ, პოლიხრონ კვირიევიჩ, კაცი მიცდის, პატივსაცემი კაცი მიცდის! დამაგვიანდება, და ის წავა, წავა... **(ცრემლი მოერიია.)**

ჩიჩია. მაშა! შენ თითქმის ჩემი ოჯახის წევრი ხარ და არა მგონია ვერ გრძნობდე იმ საშინელებას, რომელიც თავს დაგვატყდა, მაშა, მაგრამ... ამ კედლებს იქით არაფერი არ უნდა გავიდეს, მაშა! როცა სხვის ოჯახში წყალი დენას იწყებს, ეს ერთნაირად ართობს მტერსაც და მოყვარესაც.

მაშა. რა თქმა უნდა, ანგელოზების ჩხუბი ეშმაკებს ახარებს.

ჩიჩია. ჰოდა, მე ვიცი, შენ არაფერი წამოგცდება, მაშა, მაგრამ... საკუთარი ენის მეშინია, მაშა! ვაითუ ჩემივე საიდუმლოება თვითონვე გავცე. მე ახლა ისეთ გუნებაზე ვარ, თუ ვინმეს ჩემი გულის ვარამი არ გავუზიარე, სევდა მომკლავს, მაშა! მერედა ვის ვანდო, ვის გავუზიარო, თუ შენ არა?

მაშა (მუდართით). გამიზიარეთ, ოღონდ მერე, მერე, ახლა კი მეც ცოდო ვარ, ქალს პაემანზე მაგვიანდება. მე არ მინდა დავკარგო ყმანვილი კაცი... მე ის მიყვარს და მასაც ვუყვარვარ, მიუხედავად ჩემი ცხვირისა.

ჩიჩია. მაშა! იყავი ჰუმანისტი...

მაშა. გითხარით, არ შემიძლია-მეთქი. გნებავთ, ყეყეჩად ჩამთვალეთ, ლენჩად, ყრუ-მუნჯად, ოღონდ...

ჩიჩია. ჩემთვის ამჟამად მთავარია ცოცხალი ადამიანი, მაშა, ფიზიკურ და გონებრივ დეფექტებს მნიშვნელობა არა აქვთ... **(ხელი ჩაჰკიდა.)**

მაშა. გამიშვით, ნუ მაჯანჯლარებთ ნაკლულ ტიკივით!

ჩიჩია (კანკალა ხმით). მმაშო! მმაშო-იკო!

ზარი.

მაშა გარბის და ისევ შემოდის ნუკრისთან ერთად.

ნუკრი. უნდა გამოვლანძლო, მაშა, შენს ლოდინში მუხლებში წყალი ჩამიდგა.

მაშა. ჩემზე ნუ ბრაზობ, მე არაფერ შუაში ვარ, არ მიშვებენ.

ნუკრი (მუქარით). ვინ არ გიშვებს? (ექიმს თვალი მოჰკრა, თავაზიანად.) ა-ა, სალამი! როგორ ბრძანდებით? ჩვენ ძველი ნაცნობები ვართ, ალბათ გახსოვართ. (უპაუზოდ.) რატომ არ უშვებთ მაშას?

ჩიჩია (იმდენად გაცეცეხულია, რომ ენას ძლივს ძრავს). ეს თქვენ ხართ მეცნიერი... ემბრიონის მასშტაბით?

ნუკრი. განვითარების ეს სტადია კარგა ხანია უკან მოვიტოვე.

ჩიჩია (იქვე სავარძელში ჩაჯდა. ხმადაბლა). წყალი! (ყვირილით.) წყა-ალი!..

ნუკრი. თქვენ ისე შენუხებული წივით, კაცი იფიქრებს, მთელი თვე უდაბნოში გულმღილეული დაეხეტებოდით და წვეთი წყალი ვერ ირგუნეთ. (გადის.)

მაშა. როგორ მოგწონთ? ხომ ოქრო ბიჭია, პოლიხრონ კვირიევიჩ?

ნუკრი (შემოდის წყლით სავსე სურით. მაშას). მთავარი რამდენიც ენებოს.

მაშა ჭიქით წყალს გაუნვდის ჩიჩიას, მაგრამ იგი არ გამოართმევს.

მაშა. ასე მიზეზიანი ბალღით ირჯება ხოლმე. მთელი დღე ჩიკორივით მაბზრიან-ლებს.

ნუკრი. მოსწყურდება — დალევს, ჭიქა მანდ დაუდგი, შენ კი წადი, გამოენწყვი.

მაშა გადის.

პაუზა.

ჩიჩია. ჭაბუკო! არ იფიქროთ, რომ საერთოდ სიყვარულს ვკიცხავდე. არა! მე არც ბერი ვარ, არც განდევილი. გიყვარდეთ რამდენიც გინდათ და როგორც გინდათ, — არ გიკრძალავთ, ოღონდ მიპასუხეთ, თქვენი სიყვარულის ობიექტად რაღა მაინც და მაინც ჩემი ოჯახი აირჩიეთ?

ნუკრი. ცდებით, ექიმო, არც ერთს ჩვენთაგანს განგებ არც არაფერი აგვირჩევია და არც არაფერი ჩაგვიდენია. ყოველივე ეს შემთხვევით მოხდა... არა! სავსებით კანონზომიერად მოხდა. აი, პატარა ანალიზიც: იმ დღეს, როცა ფარნაოზ სვანიძეს მოულოდნელად ასტკივდა ყური, და იგი მომკივანი გაემართა პოლიკლინიკაში სამკურნალოდ, დალის ნაცვლად თქვენ რომ დახვედროდით იქ, გარნმუნებთ, ფარნაოზი თქვენ მოგანდობდათ თავის ჯანმრთელობას და, შესაძლოა, თქვენს ასულს ვერც ოდესმე შეხვდებოდა. მაგრამ მას იქ დახვდა თეთრხალათიანი ქალიშვილი, და მათ შორის მოხდა არა ის, რასაც თქვენ ისურვებდით, არამედ ის, რაც ბუნების შერჩევის კანონმა უმჯობესად მიიჩნია. (მხრების აჩეჩვით.) ბედია!

ჩიჩია. ღმ...

ნუკრი. რაც შეეხება ჩემს მეორე მეგობარს, ანტონ ქებულს, მოგახსენებთ: მისი ისტორიის ყოველი პანაწინა წვრილმანიც კი ჩემთვის ნათელია და, მერნმუნეთ, ამ ისტორიაში ტალახის ერთი მისხალიც არ ურევია. თქვენი მეუღლე უწმინდესი ალუბასტრი ყოფილა, ალუბასტრი კი, როგორც ცნობილია, ჭუჭყს არ იკარებს.

ჩიჩია. ღმ...

ნუკრი. ახლა ჩემზე მოგახსენებთ: იმ დღეს, როცა აქ პირველად გეახელით, კარი მაშამ გამიღო და... გამიღიმა. მე ეს ღიმილი გულში ჩამრჩა და მეორე დღით ისევ აქეთ გამოვეშურე. დავრეკე და რას ვხედავ: კარი კვლავ ღიმილით გამიღეს და... ოი! ამ ღიმი-

იღმა გადაჭრა ჩემი ბედი. (შეცვლილი კილოთი.) ბრალი ამაში თქვენც მიგიძღვით.

ჩიჩია. მე მიმიძღვის?

ნუკრი. თვითონ განსაჯეთ: მაშას ღიმილი თავდაპირველად მონონების მაუნყე-ბლად მივიჩნიე, მაშინ როცა ის, თურმე, სხვა არა იყო რა, თუ არა უბრალო, თქვენ მიერ დავალებული მექანიკური კრეჭა-ღრეჭა.

ჩიჩია. მართლაც დამიშავებია.

ნუკრი. პირიქით, მეტად სასიკეთო საქმე გამიკეთეთ: მაშას გაცნობამდე მე უსიყვარულოდ ვხმებოდი, როგორც უწყლოდ ნამყენი... და აი, ამ დროს ჩემი ცხოვრების ობოლ ჰორიზონტზე მოულოდნელად აისახა ტურფა ქალიშვილი ეშხიანი სახით და ბროლის კიჭებით!

შემოდის კობტად გამონყოფილი მაშა.

მაშა. მე მზადა ვარ!

ნუკრი. ა-ა! უმზირეთ, დატკბით! აი რას ჰქვია ნატურალური სილამაზე! ასე გგონიათ, თითქოს ბუნება გამონყოფილა აბრეშუმის კაბაში!

მაშა. ნუ ამბობ, ნავიდეთ, დაგვაგვიანდება.

ჩიჩია. მმაშა!

მაშა. ოი, თქვენ ისევ თავიდან იწყებთ, დარჩი და დარჩი...

ჩიჩია. ჩემი ობმოდებული გული თანამოზიარეს ეძებს, მაშა!

ნუკრი. არავითარი ძებნა და არავითარი თანამოზიარეობა, ექიმო! გახედეთ ქვეყანას ფანჯრიდან მაინც: არ ისარგებლოს კაცმა ასეთი საამური დღით, ეს იმას ნიშნავს, მზეს აწყენინო. **(მაშას.)** ნავიდეთ.

ჩიჩია (მაშას გზა გადაუჭრა). ნუ ნახვალ, ნუ ნახვალ და... ჩემს ავლადიდებას შენ დაგიტოვებ.

მაშა. უცნაური კაცი ბრძანდებით, პოლიხრონ კვირიევიჩ, განა ჩემს ავლადიდებას თქვენსაში გავცვლი?! **(ნუკრის მკლავში ამაყად ხელს გაუყრის.)** არასოდეს! **(გადიან.)**

ჩიჩია ერთხანს გაოგნებული დგას, შემდეგ მაგიდასთან ბარბაცით მიდის და წყლით სავსე ჭიქას ხარბად ენაფება.

ჩიჩია. ყველანი ნავიდნენ, ირგვლივ დუმილია, არ ვიცი, არ ვიცი, ვის შევეხმიანო. პაციენტი მაინც მოჩერჩეტდეს ვინმე, ეს წყეული!.. ოი, სული მეხუთება. ნავალ, გავივლი, გულს გადავაცოლებ... **(თეთრ ხალათზე სწრაფად სომბრეროს იხურავს და ჩქარი ნაბიჯით გადის. შემობრუნდა.)** სულ გამოვბენტერდი, ქუჩაში ლამის ჯამბაზივით გავედი... თუმცა რა, ცხოვრება ცირკიაო, აკი ამბობენ.

ხალათი და სომბრერო კუთხეში მიაგდო და, გაიხურა თუ არა კარი, გაბმული ზარი გაისმა. მალე ბრილიანტა ბლაჭიას შემოჰყვა, რომელსაც ცხვირი უკვე მორჩენია და დიქციაც გასწორებია.

ბრილიანტა. უკვე მეოცეჯერ მოვდივარ, დოქტორ! დამიჯერეთ, მომბეზრდა, მომბეზრდა. მე დავილაღე, მე გავხდი...

ჩიჩია. დაბრძანდით და შემობრალეთ, გეთაყვა. მე ახლა მეფე ლირის ტრაგედიას განვიცდი... მიმატოვა ქალიშვილმა, მიმატოვა ცოლმა...

ბრილიანტა. ახ, მიიღეთ ჩემი გულწრფელი თანაგრძნობა, თანაგრძნობა, დოქ-

ტორ! (ჯდება „გულშელონებული“.) სადაგლობაა, როცა ცოლი, ცოლი ტოვებს ქმარს. ო, მე არასოდეს არ ვანყენებ ჩემს ქმარს, თუმცა... მე მაინც დამტოვა ქმარმა, ქმარმა, მაგრამ... ჩემმა ცოდვამ უკვე უნია, უნია თამასიონ ბლაჭიას! ნუხელ იგი გასკანჩეს, გასკანჩეს, დოქტორ!

ჩიჩია. დაიჭირეს?

ბრილიანტა. ადრე დასაჭერი გვიან დაიჭირეს, როცა ნახევარი ქვეყანა უკვე შეხანხლა, შეხანხლა, დოქტორ! (ეკზალტაციით.) ვენაცვალე „მიახკი ზნაკს!“

ჩიჩია (ვერ გარკვეულა). რას ენაცვალეთ?

ბრილიანტა. ალფაბეტის ამ პატარა ასომ დალუპა ჩემი დამლუპველი, დოქტორ! საბუთებში „СЕНТЯБРЬ“ „უმიახკი ზნაკოდ“ დაუნერია იმ უფიცს და რევიზიას ნაყლაპავი მილიონი სწორედ აქედან გამოუქექავს, გამოუქექავს.

ჩიჩია. სამნუხაროა!

ბრილიანტა. ნუ ვიტყვით სხვის მკვდარს, დოქტორ, ვიტყვით ჩვენი მკვდარი, ჩვენი მკვდარი. მიაბზეთ, ისეთი რა შეგემთხვათ, რომ ცრემლებს ძლივს იკავებთ?

ჩიჩია. ნუ გამახსენებთ, მიგდებული ადამიანის ტკივილები სულს მიხუთავენ. მერედა რა ჩავიდინე ისეთი, რომ ქვა და გუნდა მომყარეს? მე მინდოდა ქალიშვილი გონებადამჯდარ სასიძოსთვის მიმეცა, ის კი ბიჭუკას გაჰყვა? უყვართ ერთმანეთი? მით უარესი! სიყვარული გაივლის, კუჭი კი დარჩება.

ბრილიანტა. რა თქმა უნდა, დარჩება, დარჩება... კუჭი, კუჭი!.. (მოუთმენლად.) ცოლი, ცოლი?

ჩიჩია. ცოლი... მმ... მე დამენგრა ოჯახი, კერია ჩამიქრა, ცოლმა ვილაც ცხვირ-მოუხოცელ სტუდენტში გამცვალა.

ბრილიანტა. თქვენ გაგცვალათ? ჩიჩია? ექიმი ჩიჩია? პოლიხრონ ჩიჩია? (წყლით სახვეჭიქას აწვდის.) მოსვით, მოსვით, გულზე მოგეშვებათ, მოგეშვებათ.

ჩიჩია სვამს...

ნუ გეშინიათ, კეთილი ადამიანები აქა-იქ კიდევ შემოვრჩით. (პათოსით.) მე, მე!.. მე ავინთებთ კერიას, კერიას და მოგანიჭებთ ბედნიერებას!

ჩიჩია (ბურანიდან თითქოს ერკვევა). თქვენ?!

ბრილიანტა. მე არასოდეს არ მიგატოვებთ! მე ვიქნები ერთგული ცოლი, ცოლი!

ჩიჩია. გმადლობთ, მაგრამ... მე ცოლი მყავს, ქალბატონო, ჩემი ცოლი ალებასტრია.

ბრილიანტა. ვინ არის ალებასტრი? ქალი, რომელიც ყოველ ფეხის ნაბიჯზე გლალატობთ?

ჩიჩია. საბუთი?!

ბრილიანტა. სტუდენტი!

ჩიჩია. რომელი?

ბრილიანტა. ცხვირმოუხოცელი. თვითონვე ბრძანეთ.

ჩიჩია. მიმიქარავს. ჩემი ცოლი პატიოსანი ქალია!

ბრილიანტა (სარკასტულად გადაიხარხარა). ცხოვრებაში პატიოსანი ქალები არ არსებობენ!

ჩიჩია. თქვენ... უპატიოსნო ბრძანდებით?

ბრილიანტა. მე იშვიათი გამონაკლისი ვარ.

ჩიჩია. ჩემი ცოლიც იშვიათი...

ბრილიანტა (მუქარით აწყვეტინებს). ის თქვენი ერთგული, ერთგული არ არის, და თუ თქვენ ულვაშები შეცდომით არ ამოგსვლიათ, დღესვე გაეყრებით მას!

ჩიჩია. და შეგირთავთ თქვენ, ბრილიანტა ბლაჭიას?

ბრილიანტა. ზარალს ანაზღაურება უნდა: გასათხოვარ ქალს ცხვირი მომიქცი-
ეთ.

ჩიჩია. მე უკვე დაგიბრუნეთ ცხვირის ის ფორმა, რომელიც გქონდათ დაზიანე-
ბამდე.

ბრილიანტა. მაგრამ ჯერ ჩემთვის პატარა ცხვირი არ გამოგი... კო... კი... კო...
კო...

ჩიჩია. მე მას ვერც გამოვაკო... კო... კო... კიპიტებთ.

ბრილიანტა. რაკი დამპირდით, უნდა გამომი... კი... კო... კუ... კო... არადა, მე და-
ვურეკავ მილიციას, მილიციას!

ჩიჩია. ტელეფონი გნებავთ? აჰა!

ბრილიანტა. არა, მე არ დაგლუპავთ, დოქტორ. ვიცი, თქვენი დალუპვა, დალუპვა
ფრთებს შეასხამს მათ, ვინც თქვენ მიგატოვავთ, მიგატოვავთ და მიწასთან, მიწასთან,
შავ მიწასთან გაგასწორათ.

ჩიჩია. ეს რომელმა რეგვენმა დაროშა?

ბრილიანტა. ეს ბრძანა ჭკვიანმა კაცმა, პოლიხრონ ჩიჩიამ. არ იცნობთ?

ჩიჩია. სისულელეა!

ბრილიანტა. რა სწრაფად შეიცვალეთ აზრი!

ჩიჩია. აზრის შეცვლა მხოლოდ პატარა ადამიანებს უმძიმთ.

ბრილიანტა. ესე იგი თქვენ დიდი ადამიანი ბრძანდებით?

ჩიჩია. დიდი ვარ თუ პატარა... აღარ მომეშვებით? მაგვიანდება.

ბრილიანტა. მე მოვითხოვ კომპენსაციას! (**ჯდება.**)

ჩიჩია. მაშა! რამდენჯერ გითხარი, ამ ქალს კარს ნუ უღებ-მეთქი, ა? მაშა! (**გაახ-
სენდა.**) ფუი, აკი ის ნავიდა... თქვენ! გესმით? არ ნახვალთ?

ბრილიანტა. სად?

ჩიჩია (ტელეფონის ნომერი აკრიფა). მორიგე ბრძანდებით?! მე გახლავართ ექ-
იმი ჩიჩია, ჩი-ჩი-ა... ორი თვეა მოსვენებას არ მაძლევს ვილაც ახირებული დედაკაცი,
ბრილიანტა ბლაჭია... მეძალეა ცხვირი დაფუპატარავო, თუ არადა, კანონიერ ცოლს
გავეყარო და ის შევირთო. დამდეთ პატივი, მიხსენით...

ბრილიანტა (აუჩქარებლად დგება, თითქოს აქ არც არაფერი მომხდარიყოს).
ბოდიში, დოქტორ, თამბაქო არა გაქვთ? მე გაბოლები, გაბოლები ისეთი სურვილი
მაქვს, ახ!.. (**გააჟრჟოლა.**)

სურათი მეორე

პატარა მზიანი ოთახი ეზოში გამავალ აივნით: მოჩანს ხეების კენწეროები.
დალი და ფარნაოზი სუფრას დასტრიალებენ. ანტონი აივანზე მაგნიტოფონთან
ზის. სიმღერა დასასრულს უახლოვდება.

დალი (შორიდან თითით ითვლის). ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი... (**ძალზე შეწუხ-
ებული.**) დავილუპეთ, ფარნა! ერთი ჩანგალი გვაკლია!

ფარნაოზი. შე ქალო, ერთი ჩანგლისთვის ლამის გული ორად გამიპე. უდაბნოში
ხომ არ ვცხოვრობთ, — ნავალ, ვითხოვებ...

დალი. სამეზობლოდ სიარული შენ არ შეგფერის, დიასახლისი მე ვარ. (**წასვლას
აპირებს.**)

ფარნაოზი. საით? არ გაგიშვებ.

დალი. რატომ?

ფარნაოზი. შენ რად უნდა შენუხდე?

დალი. აბა ორივე შევწუხდეთ.

ფარნაოზი. არა, შენ დარჩი.

დალი (სიყვარულით კისერზე ხელი მოჰხვია და ღიმილით თვალებში ჩაჰხედა).

მიტხარი, ერთი თვის შემდეგ, ერთი წლის შემდეგ... სათხოვარზე ისევ შენ ნახვალ, თუ მე გამაგდებ?

ფარნაოზი (ფიქრში). ერთი თვის შემდეგ... რა თქმა უნდა, მე ნავალ.

დალი. ათი-თხუთმეტი წლის მერე?

ფარნაოზი. ეე... მაშინაც მე ნავალ.

დალი. აბა შუბლშეკრული ბატონკაცურად არ მომაცვირებ ხოლმე (**ბაძავს ბოხი ხმით**): „შენ ეი, დედაკაცო, წყალი მომართვი ფეხის დასაბანი“.

ფარნაოზი. მე ფეხებს არც არასოდეს დავიბან.

დალი. გაიძულე ხოლმე. (**მორიდებით კოცნის. ფარნაოზი თავის მხრივ კოცნას ვერ ასწრებს — დალის სწრაფად გაჰყავს.**)

შემოდის თამარი, საჩუქრები მოაქვს, აივანზე ანტონი დაინახა.

თამარი. ანტონ!

ანტონი. ო-ო, გამარჯობათ.

თამარი. დიდი ხანია მოხვედით? ასე ადრე რატომ მოხვედით?

ანტონი. რა ვიცი, მუსიკას ვისმენდი.

თამარი. გიყვართ მუსიკა?

ანტონი. ძალიან.

თამარი. სმენაც გაქვთ?

ანტონი. სამგლოვიარო მარში შემიძლია ფეხბურთის მარშისაგან გავარჩიო.

თამარი. ოი, როგორი სასაცილო ხართ, ანტონ!

ანტონი. რომ იცოდეთ, რაოდენ სიამოვნებას მანიჭებთ, როცა ჩემს სახელს წარმოთქვამთ ხოლმე, მაშინ უფრო ხშირად დამიძახებდით.

თამარი. მართლა?! (**ირუნიული ალერსით.**) ანტონ-ონ!..

ანტონი. გახსოვთ? ერთხელ როგორღაც მიტხარით: გიყვარდეთ და არ უყვარდეთ, — ეს დაკარგული დრო არისო. რა ვიცი, ამ ხნის განმავლობაში თითქოს არაფერი დამიკარგავს.

თამარი. თქვენც ჩემზე სასიკეთოდ იმოქმედეთ; მაიძულეთ ბევრი რამისთვის უფრო მახვილი თვალით შემეხედა. სხვათა შორის, მე ახლა ორასამდე თქვენისთანა მონაფე მყავს.

ანტონი. ა?..

თამარი. მე დავინყე მუშაობა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში, უცხო ენის მასწავლებლად.

ანტონი (ჩაფიქრდა). ეს კარგია, თუმცა... ორასამდე... ვიცი, სიჩერჩიტეა, მაგრამ... მე როგორღაც მაინც ვეჭვიანობ.

თამარი. რა საკადრისია! ღმერთმანი, გადავხტები ამ აივნიდან, თუკი თქვენ...

ანტონი. გადახტით, თან გადმოგყვებით.

თამარი. კი, მაგრამ... არ დავიმტვრევი?!

თამარი აივანზე სწრაფი ნაბიჯით გადის, ანტონი მიჰყვება. შემოდის მამა და ნუკრი. მამას ყვავილები მოაქვს.

ნუკრი (მიიხედ-მიიხედა). არავინ არ არის, სუფრა კი გაშლილია. ოი, რა ლამაზი ფორიანი კანფეტია! დავითროთ?!

მაშა. ხელი! სირცხვილია! **(აივანზე მყოფთ თვალი მოჰკრა. ხმადაბლა.)** სსუ! ვერა ხედავ? გაიკეთე სათვალე!.. დასტურ! რა ხანია გკითხო მინდა... როცა დასაძინებლად წვეები ხოლმე, სათვალეს იხსნი?

ნუკრი. აბა!

მაშა. კი, მაგრამ... უსათვალოდ სიზმრებს როგორღა ნახულობ?

ნუკრი. ეს უბრალო მოვლენაა და მისი ახსნა სულ მარტივად შეიძლება. პროლოგით აგისხნა თუ...

მაშა (სწრაფად). უპროლოგოდ, უპროლოგოდ! შენ ყველაფერს პროლოგით მიხსნი, ერთხელ უიმისოდ მიამბე რამე.

ნუკრი. როგორც გინდა, მე ეს არ გამიჭირდება. **(ლექციის ტონით.)** უკვე დიდი ხანია სწავლულთა შორის დავას აღარ იწვევს ის გარემოება, რომ ადამიანის მხედველობის ორგანოს თვალეები წარმოადგენენ, და რომ ყოველ ნორმალურ ადამიანს ორი თვალი აქვს...

მაშა. ოი, ოი, ისეც პროლოგით მიხსნის!

შემოდინ დალი და ფარნაოზი. აივნიდან გამოდინ თამარი და ანტონი.

დალი. რა მშვენიერებაა, ყველანი შეფუფრილვართ. თქვენ როდის მობრძანდით?

მაშა. ახლახან, მაგრამ ერთი ლექციის მოსმენა მე უკვე მოვასწარი, და ისიც პროლოგით!

ნუკრი (საყვედურით). მაშა!

ანტონი (ნუკრის). სათებოში ხომ არა ხარ, ქუდი მოიხადე! **(მაშას.)** განაგრძეთ! ნუკრი — ლექტორის ხასიათში სასაცილო თვისებებს თქვენ ისე მახვილად ამჩნევთ...

ნუკრი. ისეთს გაგიმლი, უქმე დღე გეგონოს!

ანტონი. უყურე! სატრფო გაიჩინა და გულადობაც მოემატა, მაგრამ... შენ, ეი, ლაყეკვერცხიშვილო, დღეს ისეც უქმეა! **(ქართლურად უქცევს.)** ქორნილი გვაქვს, ბიჭო-ო!..

მაშა. სირცხვილი! ჯერ არც კი მოგვილოცავს. **(კოცნის დალის.)** გილოცავ ახალ გზაზე შედგომას. დალი, ბედნიერება იყოს თქვენი თანამგზავრი!

ანტონი სიმღერას წამოიწყებს — ჭაბუკები აჰყვებიან:

რას დაგვაკლებს ვალები,
როცა ლამაზმანები
გვინათებენ ჯოჯოხეთს
ცეცხლოვანი თვალებით...

კართან ჩიჩია მოდვა.

ფარნაოზი. ა-ა, მობრძანდით, მობრძანდით!

დალი. კარგია, რომ მოხვედი, მამა!

ჩიჩია... მმ... ისე, გზად შემოვიარე.

თამარი. რაკი შემოიარე, — შემოდი.

ჩიჩია (ყველას თვალი მოავლო). დიდებული თაიგული შეგიკრავთ. თქვენი ნახვა სულს ახარებს. გულსაც!

მაშა. თვალსაც ხომ სიამოვნებს, პოლიხრონ კვირიევირ?

ჩიჩიამ თავი უხალისოდ დააქნია.

ჩვენ ჩინებული ხალხი ვართ.

ჩიჩია. კი, თქვენ ყველა მოხატული ხართ, მე ერთი ვარ მხოლოდ უგვანო.

მაშა. თქვენც მოხატული ბრძანდებით.

ჩიჩია. ჰმ! თუ ასეა, რატომ დამწიხლეთ? შენ მაინც რატომ გამწირე, მაშა?

მაშა. მე თქვენგან სულ მივდივარ, პოლიხრონ კვირივეიჩი, აბრეშუმის საქსოვ ფაბრიკაში ვენყოფი.

ჩიჩია. დირექტორად?

მაშა. ჯერ მუშად, შემდეგ კი... ვინ იცის! ცხოვრებაში აბა რა არ ხდება!

ჩიჩია (სიმწრით იცინის). კი, მაგრამ... არ მეტყვი, რა დაგიშავეთ? **(დალის.)** ცისმარე დღე, ოცდახუთი წლის განმავლობაში მემკვიდრეობასა და მზითვეს გიმზადებდი...

დალი. შენი შეცდომაც სწორედ ეგაა, მამა. ჩვენი ქვეყანა თავის ქალიშვილებს მზითვეს თვითონვე ატანს.

ჩიჩია. გაგიზეპირებია გაზეთის ფრაზები... ერთი მიჩვენე, შენ რა გამოგატანა? ესაა? **(ანაზღად ხელი სკამს წამოავლო, რომელსაც ფეხი გასძვრა.)**

ფარნაოზი. ოთახი... არ მოგწონთ?

ჩიჩია. რატომ... საუცხოო დაბალი ჭერი აქვს: ჭალის ჩამოსაკიდებლად კიბის მიდგმა არ დაგჭირდებათ. კედლებიც, ეტყობა, კაპიტალურია: მეზობელ ოთახიდან საათის ნიკნიკი ისმის.

დალი. დრო გავა, — უკეთესს მოგვცემენ.

ჩიჩია. რას დამათხოვრობ. შენ კომნია ბინაში ცხოვრობდი. კაცი ცოლ-შვილით ხარობს, ქალი — ქმარ-შვილით. თქვენ თუ არ მეყოლებით, ქონებას რა თავში ვიხლი?! დაბრუნდი, სიძესაც ჩავნერ.

ფარნაოზი. მადლობა მომიხსენებია, მაგრამ ამასაც მოგახსენებთ — ამონერის მუდმივი შიში ტკბილ სიცოცხლეს გამიმწარებს.

ჩიჩია. არ ამოგწერთ, თავდებად, თუ გნებავთ, თამარი დამიდგება.

თამარი. აპა პა პა!

ჩიჩია. რატომ? უპირო კაცი ვარ?

თამარი. ამ ყმანვილებთან ნუ ამალაპარაკებ. ჩემი აზრი შენ საუცხოოდ იცი.

ჩიჩია. რომელი აზრი? ეჭვიანობა, ჩემო მზევ, ჩემო წყალო, ჩემო ჰაერო, მუდამ იარსებებს, ვიდრე კაცის ხსენება... ხსენებაშია.

ანტონი. ცდებით, ბატონო! მარადჟამს არა ეჭვიანობა იარსებებს, არამედ სიყვარული. ეჭვიანობა ძველი ყოფის გადმონაშთია.

ჩიჩია (შუბლი შეიკრა). რომელი ძველი ყოფის? როგორ, ახლა უკეთესი ყოფაა? სულ პირნმინდად გაირეცხეთ სინდის-სირცხვილისაგან. **(შუბლი გაეხსნა.)** ა-ა, ეს თქვენა ხართ, ჭაბუკო?! სხვათა შორის... რა დაგიმალეთ, დღემდე მტკივა თავი თქვენნი „პრეკრასნისაგან“.

ანტონი. სამწუხაროა! მე უკვე კარგა ხანია სწორად ვამბობ **(ომახიანად):** Прекрасный... **(საოპერო სიმღერით).** Прекрасный...

ჩიჩია (საქციელნამხდარი). დიდებულია, თუმცა... რუსული ენის ცოდნა მარტოოდენ მახვილის სწორი ხმარებით არ ამოიწურება. ეს მიბრძანეთ... უკვე შეგიძლიათ აითვისოთ და გაიგოთ შედარებით უბრალო — რამ... აი, თუნდაც, მსგავსი კრილოვის იგავ-არაკისა... «Однажды лебедь, рак да щука...»

ანტონი (გამართული რუსულით). Да что вы, доктор, смеетесь? Что там для

меня «Лебедь, щука и рак?» Я только что закончил роман Оноре де Бальзака: «Утраченные иллюзии».

ჩიჩია. საკვირველია! ასეთ მცირე დროში ასეთი უჩვეულო წარმატება! ყოჩაღ! დიდად გამახარეთ... (რალაც გაახსენდა, იმედით.) ამიერიდან თქვენ, ალბათ, ჩემ ცოლთან მეცადინეობას დაანებებთ კიდევ თავს, ა?

ანტონი. დიახ, ასე გამოდის. (ამოიოხრა.) ეს კია... ორთოგრაფიაში ჯერ ისევ ორივე ფეხით მოვიკოჭლებ.

ჩიჩია. იჰ, რა ეშმაკად გინდათ ორთოგრაფია? მიაფურთხეთ! (იქით.) თუმცა, ბლაჭია აკი ორთოგრაფიას ნაუქცევია, „მიახკი ზნაკს!“

დალი (სუფრასთან იწვევს). მობრძანდით, ბატონებო!

ყველანი დასხდნენ, მხოლოდ ჩიჩიასთვის დასაჯდომი ადგილი არ აღმოჩნდა.

ანტონი (სკამს უთმობს). დაბრძანდით.

ჩიჩია. არა უშავს, არა უშავს, ბრძანდებოდეთ.

ფარნაოზი (ღიმილით). სიაში რომ არ გვყავდით, — იმისი ბრალია.

ნუკრი (სკამს უთმობს). აი აქ დაბრძანდით.

ფარნაოზი (მკვახედ). იჯექით! დროა უკვე იცოდეთ: „ქვოდ ლიცეტ იოვი, ნონ ლიცეტ ბოვი“. (გადის.)

ჩიჩია. ეს მან საიდან იცის? ეს რომაული ანდაზაა: „ის, რაც ხარს მოუხდება, იუპიტერს არ შეეფერება“. მიკვირს!

დალი. ნუ გიკვირს, ფარნაოზი „ჰიდროლოგი“ ბლაჭია როდია, ფილოლოგია.

ჩიჩია. ეჰ, შენ ხარ მთელი ამ უბედურების... თფუ... ბედნიერ უბედურების დამტრიალებელი, შვილო, მაგრამ მე თუ რამე მოცუბს, დაე, თქვენ ეს ნუ გაგაოცებთ: ვითომც მე ერთი სოფლელი ბაღლი ვარ. რომელიც დიდ ქალაქში დღეს პირველად მოხვდა. (სუფრას თვალი გადაავლო.) საცივიც გაქვთ?

ანტონი. ო-ო, ახლა ღომიც შემობრძანდება, შიგ სულგუნგარჭობილი! (დეკლამაციით.) გაშალეთ სუფრა, მოიტანეთ ნაირ-ნაირი!..

ფარნაოზს სავარძელი შემოაქვს.

ფარნაოზი. თქვენ ჯდომა რბილ სავარძელში გიყვართ. (ყესტი.) გთხოვთ!

ანტონი (ჩიჩიას). მოითმინეთ, გავწმინდავ. (ხელს ნუკრის შლაპას წაატანს, მაგრამ ნუკრი მას არ ანებებს, — წენვა-გლეჯაში ქუდი ფორმას სულ ერთიანად კარგავს.)

ჩიჩია (დაჯდა.) ო, დიდებულია, დიდებული!

ფარნაოზი. ძვირფასო მეგობრებო და საყვარელო ნათესავებო! ნება მიბოძეთ, ჩემი თავი ამ პატარა სუფრის მეთაურად გამოვაცხადო.

ნუკრი. თამადად უზურპაციის გარეშეც აგირჩევდით.

მაშა. რა არის უზურპაცია, ნუკრი?

ფარნაოზი. გვადროვეთ! სუფრის წესის დარღვევისათვის, იცოდეთ, სავსე ყანწით არ დაგაჯარიმებთ.

ანტონი (გულის ტკივილით). არა?!

დალი. ღვინო ჩვენ ცოტა გვაქვს!

ფარნაოზი. არა იმიტომ, რომ მისი ყიდვა ვერ შევძელით...

ჩიჩია. საქმე ღვინოში არ არის!

ფარნაოზი. ჭეშმარიტებაა! და აი, მე მინდა თქვენთან ერთად სიხარულის სა-

დღეგრძელო შევსვა; იმ სიხარულისა, რომელიც მოაქვს არა ღვინოს, არა ფულს, მზითევსა და ქონებას, არამედ ადამიანებს, სულიერად მდიდარ ადამიანებს!

ანტონი.

„გული მივცეთ გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად!“

შემოიჭრა ბრილიანტა ბლაჭია.

ბრილიანტა. მილიციამ ხელწერილი ჩამომართვა, რომ ანი არასოდეს, არასოდეს შეგანუხოთ, მაგრამ მე მაინც ფეხდაფეხ აგედევნეთ, აგედევნეთ... და აი ვდგავარ ახლა თქვენ წინაშე მთელი ჩემი ფიგურით, ფიგურით, და სრული სიგრძე-სიგანით, სიგანით გისვამთ კითხვას: ფიქრობთ თუ არა დაპირების სისრულეში მოყვანას? (**პოზა მიიღო.**)

ჩიჩია. გამეცალეთ! მე თქვენ არ გიცნობთ.

ბრილიანტა (სარკასტულად იცინის). არ მიცნობთ... (**ისევ იცინის.**) მე არ მიცნობთ?! როცა ცხვირს მინგრევდით, მაშინ მიცნობდით?

ჩიჩია. არც მაშინ გიცნობდით.

ბრილიანტა. ეს მართალია, მაშინ არ მიცნობდით, ახლა მიცნობთ, მიცნობთ. (**საჩვენებელ თითს თავის ცხვირს უკაკუნებს.**) ცხვი-რი!.. დიახ! (**გაიარ-გამოიარა, სუფრას გადახედა.**) რა არის ეს? თუ არ ვცდები ეს ხიზილალაა?! (**ახლოდან დახედა.**) არა, არ ვცდები, ეს ხიზილალაა! დოქტორ, დოქტორ! მე უარს ვაცხადებ პატარა ცხვირის პრეტენზიაზე, დოქტორ, ოღონდ ახლა ამ სუფრას ვერ დავტოვებ, დოქტორ! მოვილხინოთ ერთად, ერთად!

ჩიჩია. თუკი მიიღებთ ამას თქვენი ცხვირის კომპენსაციად...

ბრილიანტა. მივიღებ, მივიღებ, დოქტორ! (**ჩიჩიას სავარძელში ჩაესვენა.**)

ახალგაზრდები ჩიჩიას მსწრაფლ უთმობენ თავიანთ ადგილებს: „ა ბატონო!“

„ამაზე დაბრძანდით!“ „არა, აქ, აქ!“.

ნუკრი გადის, მაშა მიჰყვება, ანტონმა დრო იხელთა — ნუკრის შლაპა აივნისკენ ისროლა.

ანტონი (შესძახებს). მოქეიფენო, მოლხინენო, ლოთიფოთნო! ვიდრე სკამი მოვიდოდეს, — აბა, ერთხმად, სტუდენტური მაყრული!

მღერინა:

ეს ჩვენი პანია გო...

გოგონა, გოგონა, ჭო...

თხოვდება, თხოვდება, თხო...

უღელში ებმება გო...

თავისი ნებითა, ჭო...

პანანა გოგონა, გო...

უღელში ებმება, ჭო...

პანია, პანია გო...

თითქმის ტირილით:

ცოდოა, ცოდოა, ცო...
ოი რა ცოდოა, ცო...
ეს ჩვენი პანანა გო...
გო, გო, გო, გო, გო-ო!..

მხიარულად:

ცო-ცო-ცო, ცო-ცო-ცო, ცო...
არც ისე ცოდოა, ცო-ო!..
ეს ჩვენი პანანა გო...
გო, გო, გო, გო-ო...

ბრილიანტა. დოქტორ, გეთაყვა, ამივსეთ დიდი ჭიქა, ჭიქა!..

**ნუკრისა და მაშას შემოაქვთ ვეებერთელა, დიდად შელანძლული, ჟანგმოდებ-
ული ზამბარეზიანი სავარძელი, რომელსაც ბურტყლი სცვივა...**

ფარდა

რვა მოქმედი პირი კომედია სამ მოქმედებად

მოქმედი პირები:

ქალები:

ცაგუნა

ელიკო

მარიკა

ანტიოფა ნინუა

ვაჟები:

გაიოზ არსენიშვილი

ბერდო ცვარიშვილი

იასონ დარაბაძე

ვასიკო კირკიტაძე

მოქმედება პირველი

დიდი, მაღალი სახლის პირველი და მეორე სართული, ყოველ სართულზე ორორი ოთახია. ზედა ოთახები იზოლირებულია, ქვედა ბინას კი შუაკარიც აქვს. ოთახების მარჯვენა მხარეს სადარბაზო შესასვლელია, საიდანაც კიბე ადის.

პირველი სართული მთლიანად გაიოზ არსენიშვილს ეკუთვნის — ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერ მუშაკს, მაგრამ მისი ბინა, მოწყობილობის მიხედვით, უფრო მეცადინე სტუდენტის სამყოფელს წააგავს, — თითქმის ყოველ კუთხეში წიგნების ზვინია, ნივთებიდან კი ხეირიანი არაფერი შეინიშნება; მარცხენა ოთახის შუაგული გასაშლელ სანოლს უკავია, მარჯვენაში კი ერთი მომცრო კოჭლი მაგიდა დგას, ერთიც მოძველებული ვენური სკამი და ერთმანეთზე შეწყობილი სხვადასხვა ფერის ოთხი ჩემოდანი.

მეორე სართულზე, მარცხენა ოთახში, მარტოხელა ექიმი ელიკო სახლობს. მის ბინაში ნივთებისა და ფოტოგრაფიული სურათების სიჭარბე იგრძნობა; აივანი გაიოზის ბინის ფანჯარას დასცქერის. მოსაზღვრე ოთახის კედლები თითქმის სულ ნაირსახოვან თეატრალურ აფიშებს დაუფარავთ. მათი შორიდან წაკითხვა არც ისე იოლია, — მუქი ფერის მძიმე ფარდა ფხიზლად დარაჯობს, რომ ფანჯარაში დღის სინათლემ ნაკლებად შემოაღწიოს. ამ ჩაბნელებულ ფონზე ქერის აღმოსავლეთ კუთხეში ბზის ტოტებით შემოვლებული ღვთისმშობლის ხატი გამოკრთის. ხატის წინ სამი წვრილი სანთელი ნელა იწვის და იღვენთება. აქ ბინადრობს ანტიოფა ნინუა.

სალამო ხანია.

შავებში ჩაცმული ელიკო იატაკს წმენდს. მისი სალალობო სიმღერა, ეტყობა, დიდ ვერაფერ სიამოვნებას ანიჭებს გაიოზ არსენიშვილს, — ეს კაცი, თითქოს სათეატროდ, ფაქიზად და გემოვნებით გამოწყობილი, ოთახიდან ოთახში მოუსვენრად დააბოტებს და დროდადრო ქერისკენ ამრეზილი იყურება. უკვე ხანდაზმული, მაგრამ ახლაც სიმპათიური ანტიოფა ნინუა პატარა მრგვალ მაგიდას უზის და მშვენიერი მარიკას ნორჩ ხელისგულს დასჩერება.

ელიკო (მღერის).

ნარიმანო, ნარიმანო,
ცოლს რომ ირთავ, ნარიმანო,
არ ინანო, არ ინანო,
არ ინანო, ნარიმანო, —
ჰაი, გიდი, ნარიმანო!..
ცოლს რომ ირთავ, არ ინანო,
არ ინანო, არ ინანო,
არ ინანო, ნარიმანო, —
ჰაი, გიდი, ნარიმანო!..
ცოლს რომ ირთავ, არ ინანო,
არ ინანო, არ ინანო...

გაიოზი. ნეტავი, ვინ ოხერია, რა ბრახაბრუხით დაჯანჯალებს. ხმაც რა საზარელი აქვს!

შენობის წინ საქმიანი ნაბიჯებით და დაძველებული პორთფელით შუა ხნის მკვირცხლი კაცი, იასონ დარაბაძე მოყვირის.

იასონი. მოქალაქენო! საბინაო მშენებლობაზე მილიარდები იხარჯება. მე მოგ-მართავთ, როგორც სახელმწიფოს წარმომადგენელი, — გაუფრთხილდეთ სახალხო ქონებას! დაე, გავახანგრძლივოთ არა მარტო ჩვენი, — ჩვენი სახლების სიცოცხლეც! ნუ დაანაგვიანებთ, ნუ გააჭუჭყიანებთ, ნუ ჩააოხრებთ, ნუ... **(კიბეს შეუყვავა.)**

ელიკო (კარში). პატივცემულო იასონ! ტკბილი შხამი არ გნებავთ?

იასონი. შხამიო?!

ელიკო. გუშინ სოფლიდან მივიღე, შაქრის ღვინო!

ქალის წრიბინა ხმა **(ზემო სართულიდან).** წყალს როდის გვადირსებთ, ბატონო, წყალს?

კაცის ბოხი ხმა (კიდევ უფრო ზემო სართულიდან). მართლაც, მოვა წყალი?

იასონი (ასძახებს). მოვა! თავის დროზე ყველაფერი მოვა.

ქალის კნავილა ხმა (საიდანღაც). ლიფტი? ლიფტს მოვესწრებით?

ელიკო (აივანზე თეთრეულს ფენს, თან მღერის).

ნუ წაგიღებს ფიქრები,

ნაღვლიანი ფიქრები, —

ყველაფერი იქნება,

როცა ჩვენ არ ვიქნებით...

იასონმა ანტიოფას ოთახში ერთი წამით შეიხედა და კიბეზე დაეშვა.

გაიოზი (ფანჯარაში იხედება). თეთრეული, მით უმეტეს ქალის თეთრეული განა საქვეყნოდ აივანზე უნდა გაიფინოს! ასე მგონია, ჩემს ოთახში ვიღაც ურცხვად იჭვრიტება-მეთქი.

იასონმა გაიოზის ბინაში შემოაბიჯა.

იასონი. შეიძლება?

გაიოზი. გითხრათ, არ შეიძლება-მეთქი, უკვე გვიანაა. თქვენ უკვე შემოხვედით.

იასონი. ეჰ, განა არ ვიცი, უნდა დამეკაკუნებინა, მაგრამ რაკი ეს სახლი ჯერ ისევ თავდაყირა დგას... თანაც, მე არც სულ გარეშე პირი გახლავართ — თითქმის თქვენი ოჯახის წევრი ვარ.

გაიოზი. თქვენ?! ჩემი ოჯახის?

იასონი (ხაზგასმით.) ს უ ლ ი ე რ ი ნ ე ვ რ ი! ნუ შეშინდებით, ბინის ფართობში არ ჩაგეზიარებით — ჩემიც მყოფნის. მე... გახლავართ სახლის მმართველი. **(ხელს ართმევს.)** და როგორც ასეთი, გილოცავთ ახალ ბინაში ჩასახლებას და გისურვებთ არ ყოფილიყოთ ნუთისოფლის ხანმოკლე სტუმარი და ამ კარში, ამ კარ-რში არასოდეს კუბო არ გაგეტანოთ...

გაიოზი (უსიამოდ შეიშმუშნა). ეს რა მოლოცვაა?!

იასონი. დიახ, უცნაურია ადამიანი! როცა ახალ ბინას ღებულობს, აინტერესებს გაიგოს — რამდენად ახლოსაა ბაზარი, ტრანსპორტის გაჩერება, მოდების ატელიე, კულტურისა და დასვენების პარკი, მაგრამ ფიქრადაც არ მოსდის იკითხოს — სადაა

სასაფლაო, ჩვენი საუკუნო განსვენების მიწისქვეშა პარკი!

გაიოზი. ეგებ არ ღირს სიკვდილზე ფიქრი... სიკვდილამდე? რა გვემატება ამით? მხოლოდ სევდა.

იასონი. მართალი ბრძანდებით. სიკვდილი სიკვდილია, გინდა ზღვაში მომკვდარხარ, გინდა ცაში... თუმცა, ფეხების გაფშეკას მე მაინც ცაში ვამჯობინებდი: სამოთხეში ღმერთი უფრო მალე გადაგაგზავნის.

გაიოზი (საკმაოდ მწყრალად). მე გთხოვთ ამ ტიალ თემაზე ლაპარაკს მოეშვათ.

იასონი. კეთილი, ოღონდ... სიკვდილი ყოველთვის ტიალი როდია. თუკი წელან მიქელ-გაბრიელი სასუფეველის გზას გამიყენებდა, — სულს იცხონებდა. დიახ! წვრილი ცოლ-შვილის პატრონს ენით აუნერელი უბედურება მენია. სამი ოქროს კბილი ამომაცალეს!

გაიოზი. როგორ, კბილებს გაცლიდნენ და ვერ იგრძენით?

იასონი. ექიმმა მტკივანის ამოსაძროხად ოქროს ხიდი ჩამომხსნა და სახვალიოდ დამიბარა, ისევ ჩაგინყობო. ჰოდა, ვიდრე პირის ღრუში ჩამინყობდა, კბილები ჯიბეში ჩავინყე და... ჯიბეებში თვალსა და ხელს შუა ამაცქველიფეს.

გაიოზი. ო, ეს კარგი საქმე არ მოგვსვლიათ.

იასონი. თანაგრძნობისათვის გულითად მადლობას მოგახსენებთ. მერნმუნეთ, ხელის გაშვერა სიკვდილივით... თფუ! ჟამივით მეჯავრება, მაგრამ რაკი ახალ-მოსახლეობამ უზომო სიხარული მოგგვარათ, გთხოვთ სულ სევდიან ღამეს ნურც მე გამითენებთ: იქნებ კბილის საფასური მაინც მასესხოთ.

გაიოზი. (ზანტად ჯიბეში ხელს იყოფს). ცოტა რაღაც მგონი მომენახება... რა ღირს ერთი კბილი?

იასონი. ოქროს კბილი!

გაიოზი. ოქრო, ამბობენ, გაიფდაო.

იასონი. იჰ, ოქრო კი არა, რკინის ხარახურასაც ოქროს ადრინდელი ფასი დაედო.

გაიოზი (ფულს უწვდის). ერთს ეყოფა?

იასონი. ეს ლამის ორსაც ეყოს. **(ქუდი მოიშვლიპა და წელში მოიხარა.)** გრანდიოზული მადლობა! მამაჩემი, რა დაგიმალთ, შოთა რუსთაველი არ გახლდათ, მაგრამ გლეხის პირობაზე დიდად სულგანათლებული კაცი იყო. ყალიონის წევით უღვაშები შეყვითლებული ჰქონდა და ბოლთან ერთად სიბრძნეც ბევრი ამოაფრქვია: ადამიანი ჩხუბში, ციხეში და ფულში გამოიცნობაო. ჩხუბი და ციხე ღმერთმა გვარიდოს, ფული კი... **(პორთფელი მაგიდაზე დადო — მაგიდა გადაიზნიქა.)** ო-ო, ამაზე ბოთლიც არ დაიდგმის. **(სხვა კილოთი.)** მეორე კორპუსში ვისი კარიც არ შევადე, ყველგან ჰარი-ალალოს გაიძახიან.

გაიოზი. ჰარი-ალალოს ჩვენც შემოვძახებთ, ოღონდ ცოტა თუ არ დავლაგდით...

იასონი. ო, დალაგდით, ბატონო, დალაგდით. **(შეცვლილი კილოთი.)** პასპორტები მიბოძეთ!

გაიოზმა პასპორტი გადასცა.

ეს თქვენი... ცოლის?

გაიოზი. ც... ცოლი ჯერ არ მოსულა. მოვა... მოვა და მოგართმევთ. ალბათ სადმე საყიდლებზე დაჩერჩეტობს.

იასონი. დაჩერჩეტობსო?! **(იცინის.)** თქვენი ენის ჭირიმე! თვალწინ ჩემი ოჯახობა დამიდგა, — დილით ჩაისათვის პურზე რომ გაგზავნო, შინ სადილობისას ძლივს მოაღწევს. **(მიიხედ-მოიხედა.)** საყიდელი ბევრი რამ გქონიათ!

გაიოზი. ბევრი! ძალიან ბევრი! აქამდე ნივთებს მუშტრის თვალით არც ვუყურებ-

დი.

იასონი. ფარა იყოს და ავეჯს, თუ ისურვებთ, თამარ მეფის ნამზითვსაც მოგიზ-
ბენინებენ. ქალიშვილმა მითხრა — მეცნიერი ბრძანებულხართ, მეცნიერებს კი ფული
ჩეჩქივით გიყრიათ... რას ვამბობ, ფული გიყრიათ, ჩეჩქი — არა!

გაიოზი. ესეც ქალიშვილმა მოგახსენათ?

იასონი. ეჰ, ის ჯერ ნამდვილი, ბოდიში მომითხოვია, ტუტუცი იდეალისტია.
ფული მართლაც ხელის ჭუჭყი ჰგონია. გაჭყლეტს ცხოვრება, თუკი დროით კარიერის
კიბეზე არ შევაგდე.

გაიოზი. ქალის კარიერა, ჩემი აზრით, სანიმუშო ოჯახის შექმნით უნდა იფარგლე-
ბოდეს.

იასონი. კი, მაგრამ... სანიმუშო ოჯახი უფულოდ შეიქმნება?! გნებავთ დამძრახ-
ეთ, უმანქანო სიძეს სათოფეზეც არ გავიკარებ. მთელი ჩემი სიცოცხლე ავტობუსზე
თრევეამ ნეკნები შემიღენა. ფეხი სიბერეში მაინც გავშალო! გოგო მაინც არ მყავდეს
ისეთი...

გაიოზი. ლამაზია?

იასონი. პარიზშიაც რომ გაარონ-გამოარონინო, საქართველოს უმაღლესზე
ძებნას დაუწყებენ: სად არის ამის დამბადებელი ქვეყანაო. **(ჭერს ასძახებს.)** მარიკე-
ლა!

მარიკა (ანტიოფას ოთახიდან). რა იყო?

იასონი. ჩამოდი აჰ! ჩქარა! **(გაიოზს.)** ვაითუ თავისქება გამომივიდა — არ
მოგეწონოთ! რა ვქნა, მამა ვარ. ყვავსაცო...

მარიკა შემოვიდა.

მარიკა. „მარიკელა...“ მაინცდამაინც გლეხურად უნდა მოუქციო? მე მარიკა
მქვია. **(გაიოზი დაინახა, მორიდებით.)** ბოდიშს ვიხდი... გამარჯობათ!

იასონი. რაო, რა გიმარჩიელა?

მარიკა. არაფერი, ამიკრძაღესო. მერე ხელისგულზე მაინც დამხედა...

გაიოზი. მოითმინეთ, მოითმინეთ! ჩემ ზემოთ მკითხავია?

იასონი. ანტიოფა ნინუა!

გაიოზი. ნინუა... ეს მგონი წინათ ორთაჭალაში ცხოვრობდა?!

იასონი. ახლა დილომში გადმობრძანდა. ხელის ჭუჭყი იყოს და...

გაიოზი (მარიკას). თქვენ... გოგონი, სწავლობთ თუ მსახურობთ?

მარიკა. ვსწავლობ, უნივერსიტეტში.

გაიოზი. მერე, სტუდენტ ქალს მკითხაობისა გჯერათ?

მარიკა. ბატონო, განა ანტიოფა მანანნალა ბოშა მკითხავია, — გრძნეული ქალია.
(იასონს.) ბედნიერი მომავალი გელისო, მამა.

იასონი (ნინუას მისამართით). ყოჩაღ, ქალო! ვიცოდი, ასეც იქნებოდა. აბა, ჭკუით
ახლა! ერთი სულელური ნაბიჯი და, სანეტარო მომავალი ცრემლის წყაროდ შეგეცვ-
ლება. გაფრთხილებ, ამ დიდად პატივსაცემი ადამიანის თანდასწრებით გაფრთხილებ:
ბიჭბუჭებთან გავლილს თვალი თუ შეგასწრე, ფეხებს კოჭებში მიგამტვრევ. საქარ-
თველოში თითქმის ყველა დოქტორი და პროფესორია და... **(მუქარით.)** კავალერი, სულ
ცოტა, დოცენტზე ნაკლები არ დამანახო! **(გაიოზს.)** გასათხოვარი ქალიშვილი დიდი
ტვირთია მშობლისათვის, თუ ლამაზია — ორჯერ უფრო მძიმე ტვირთია, თუ არა და,
— ტვირთიც არის და კურტანიც. კარგად გნახეთ! მეუღლის პასპორტისათვის დილით
მოგაკითხავთ, ხელის გამართვისათვის — კიდევ ერთხელ მაღლობა! კაპიტალური!
(ნელმოხრილმა ქუდი მოიძრო.)

მამა-შვილი გადის.

სახლის წინ

იასონი (ასძახებს). მოქალაქენო! გირჩევთ, ნუ იყოლიებთ კატებსა და ძაღლებს! გახსოვდეთ ქართული ანდაზა: მეზობლები რამ გადაჰკიდა და, ძაღლმა და კატამო. ვისაც პირუტყვი გიყვართ, ზოოპარკში მიბრძანდით!

მარიკა. რა არის, მამა, აქაო და ტყეში ვმუშაობდით, ამიტომ ზარნაშოსავით უნდა გაკიოდე?! შენთან გავლა მრცხვენია ხოლმე.

იასონი. უყურე! ვითომ ყვირილი ძალიან მეხალისება. გავა-ლე-ბენ! იშიასის პატრონს რვა სართულის ავლა-ჩამოვლას მიჯობს ერთხელ აქედან შევძახო... „მრცხვენიაო...“ თუ შენ იმაზე ფიქრობ, გამზრდელი მამა ქაქანისა და შფოთისაგან რა მანქანებით იხსნა? პატარა აღარა ხარ, საშუალო დაგამთავრებინე და უმაღლესში დაგაბინავე. სხვა თუ არაფერი, მზარეულზე განათლებული ხომ ხარ უკვე?

მარიკა. მზარეულს რას მაძარებ?

იასონი. ხომ გსმენია, ყოველ მზარეულ ქალს სახელმწიფოს მართვა უნდა შეეძლოსო?! ჰოდა, შენ რომელ მზარეულზე ნაკლები ხარ?! ქვეყანას რატომ შენც არ უნდა განაგებდე?! (გავიდნენ.)

გაიოზის ბინა

კაკუნი კარზე.

გაიოზი. მობრძანდით.

შემოვიდა ბერდო ცვარიშვილი, არცთუ ისე ახალგაზრდა კაცი; ხელში ლამაზად მოწნული, ყვავილებიანი კალათი უჭირავს.

ბერდო. მაპატიეთ... თქვენ პირველი არ ბრძანდებით, ვისაც ამ კითხვით ვაწუხებ... ეგებ მითხრათ, სად ცხოვრობს ელენე კოპალეიშვილი?

გაიოზი (ფიქრში). კოპალეიშვილი...

ბერდო. თერაპევტი, პირთეთრი, გაუთხოვარი. დასტურ ვიცი, ბინა დილომში მისცეს. სულ ახალ სახლში!

გაიოზი. ვაი რომ ვერაფრით დაგეხმარებით, მე აქ ჯერ არავის არ ვიცნობ. ვიცი მხოლოდ, ჩემ ზემოთ ანტიოფა ნინუაა.

ბერდო. რომელი ნინუა?! ეს ის... განთქმული მისანი? ო-ო, მას უეჭველად ეცოდინება. დიდად გმადლობთ. (გადის.)

გაიოზი. ჰმ! უკვე მეათე კაცმა მომირახუნა, — მე ერთსაც არ ვუკითხვიარ.

ანტიოფას ოთახი

კაკუნი კარზე.

ანტიოფა. შემობრძანდით!

ბერდო (შემოდის). სალამი, ქალბატონო!

ანტიოფა (კალათი დანახა). ახლავე უკანვე წაიღეთ. მე მნახველებს აღარ ვღებულვ, მილიციამ ხელწერილი ჩამომართვა...

ბერდო. რა სამარცხვინო ამბავია! თქვენთან მილიციას რა ესაქმება? არა სჯობს ხულიგნებს დაერიოს?!

ანტიოფა. ხულიგნები ხალხს არ ატყუებენ — მხოლოდ თავს უტყუენ, მე კი...

ბერდო. არა და არა, ქალბატონო, თქვენ ხალხის ალალი მეგობარი ხართ, თქვენ მარატი ხართ! მთელი დიღომი შემოვიარე და ვერსად ელიკო კოპალეიშვილს ვერ მივაკვლიე.

ანტიოფა. თერაპევტია...

ბერდო. დიახ-დიახ!

ანტიოფა. პირთეთრი, გაუთხოვარი... (კედელზე აკაკუნებს).

ელიკო შემოდის.

ელიკო (ბერდოს დანახვისას). ოი, დედა, აქაც მომნახეთ?!

ბერდო (პათოსით).

მსურს შენს კალთაში დავლიო დღენი,
შენ კი ჩემს მკერდზე იპოვო ბინა!

ელიკო. მე ბინა უკვე ვიპოვე, ბერდო. ჩემი ბინა ასჯერ უფრო ფართოა, ვიდრე თქვენი გულისფიცარი.

ბერდო (სევდით). მართლაც, რა არის ჩემი გულისფიცარი? თქვენ მასზე მასტიკას ვერ წაუსვამთ.

ანტიოფა. თქვენ... ცვარიშვილი იქნებით.

ბერდო. როგორ მიხვდით?

ანტიოფა. მე ხშირად ვკითხულობ თქვენს ლექსებს...

ნატვრით ვიგონებ
იმ დროს,
იმ ხანას,
როცა ბიჭუნას
დეზებთან მამლის დანახვა
სიხარულის ჟრუანტელს მგვრიდა...

ბერდო. ქალბატონო ანტიოფა! დღეიდან ტყვედ მიგულეთ. პოეტისათვის ამაზე უფრო დიდი ჯილდო რა შეიძლება იყოს? შემთხვევით მოხვდე უცხო ოჯახში, და იქ, სახელდახელოდ, შენივე ლექსებით გაგიმასპინძლდნენ! (ანტიოფას ხელზე კოცნის.)

ანტიოფა (ხელისგულზე დახედავს). თქვენ... ტრაგიკული ბოლო გელით.

ელიკო. არც ახლა დამეხსნებით?!

ბერდო. ვერ დაგეხსნებით, ელენ! და თუ მართლაც, თქვენი მიზეზით მალე გაქრობა მიწერიდა, უკანასკნელ ამოსუნთქვას მე ღიმილით შევეგებები. „ო, როგორ მინდა შენს მკლავზე მოკვდე!..“

ელიკო (დანანებით). მე არ მინდა თქვენი სიკვდილი!

ბერდო. მინობათეთ მაშინ თქვენი სიცოცხლე!

ელიკო. ჩემი სიცოცხლე თქვენი სიკვდილის წყარო იქნება.

ბერდო. მე ამ წყაროს მხურვალე ბაგით დავენაფები.

ელიკო. ოი, რამდენჯერ უნდა გითხრათ, მე დასახვრეტი ქალი ვარ-მეთქი! **(თავის ოთახში გადის.)**

ბერდო. თქვენ სათაყვანებელი ქალი ხართ, ელენ! **(ანტიოფას.)** მომიტევეთ, ქალ-ბატონო, აგანრიალეთ.

ელიკოს ოთახი

შემოდის ბერდო, კალათი მაგიდაზე დადო.

ელიკო. რატომ შენუხდით? ასეთ დიდებულ ვარდ-ყვავილთ პრიმა-ბალერინას თუ მიართმევენ პრემიერაზე.

ბერდო. დღევანდელ დღეს, ცხადია, ნივთიერი სახსოვარი უფრო შეჰფერის, მაგრამ თვალისმომჭრელს ისეთს ვერაფერს წავანყდი. როცა მეორედ გეახლებით...

ელიკო. როგორ, ამ დასაკარგაეში მოსვლას კიდევ აპირებთ?

ბერდო. ადამიანი თუ გიყვარს, სახლი თუნდ ცხრა მთას იქით ჰქონდეს, მაინც ყურისძირში გეჩვენება. ეჰ...

ვისაც სიყვარული არ განუცდია,
შეუნდე, ზეცავ, მას დანაშაული!..

ელიკო. თქვენ ყველა ქალს ერთსა და იმავეს ეუბნებით.

ბერდო. შეიძლება, ოლონდ... ყველას ერთი გრძნობით — არა!

ელიკო კედელზე ლურსმანს აჭედებს. ბერდომ ხელიდან ჩაქუჩი გამოსტაცა.

ელიკო. ბეტონში ლურსმანი, ოი, რა ძნელად გადის!

ბერდო. რა არის ჩემთვის ბეტონი, ელენ? პურის ცომია! **(ჩაქუჩი თითზე დაირტყა. ტკივილისგან სახე დაეღრიჯა.)** ვაი, დედა...

ელიკო. რა მოგივიდათ?

ბერდო (ცალ ფეხზე შემდგარი, სიმწრით). სალოკი თითი დავიჭეჭყე.

ელიკო. თითქოს ვგრძნობდი, რაკი ჩემთვის ირჯებოდით, მარცხიც არ აგცდებოდათ. **(მარლა მონახა.)** მიჩვენეთ, შეგიხვევთ. მაინც ასე უღვთოდ როგორ დაირტყით? თითი... თქვენი თითი... ლურსმანი გეგონათ?

ბერდო (სერიოზულად). არა, არ მგონებია.

ელიკო. ჩაქუჩი აი, როგორ უნდა დაიჭიროთ...

ჩაქუჩის ყოველ დარტყმას მთელი სახლი ძლიერი ექოთი ეხმიანება.

გაიოზი (თავი მაღლა აიღო). ვინ არის მანდ, სახლს რომ ანგრევს?! **(ჭერზე ჯოხს უკაკუნებს.)** თქვენ, ეი!

ელიკო (იატაკის მიმართ). ბატონო!

გაიოზი. ადამიანები თქვენს ქვემოთაც ცხოვრობენ.

ელიკო. მთელი შენობა ჩემთვის, ვიცი, არ უბოძებიათ.

გაიოზი. ეს რომ იცოდეთ, — ჭერს თავზე აღარ დამანგრევდით.

ელიკო. მე განგრევთ?! როგორ? რით? **(ბერდოს.)** ჩავალ ერთი, ვნახავ, ვილაც შეპრეკილია. **(გადის.)**

გაიოზის ბინა

გაიოზი. კმარა ისიც, რომ ცა დამიბნელა. ჩემი ფანჯრის წინ თავისი ჭრელ-ჭრულა პერანგები საერთაშორისო კინოფესტივალის დროშეებით გამოუფენია.

ელიკო (დააკაკუნა და შემოვიდა). გამარჯობათ!

გაიოზი. გამარ... ეს თქვენ ბრძანდებით?

ელიკო. მეც ეს მინდოდა მეკითხა. ნუ მიწყენთ, ვიდრე გიხილავდით, ცოტა არ იყოს, ავეყია ჩხუბისთავად წარმოგიდგინეთ. მეპატიოს, მე ღარიბი ფანტაზია მაქვს.

გაიოზი. ძალაუნებურად ჩხუბისთავიც გახდები და შარისთავიც. ქალი თუ იყავით, არც მეგონა. ნალეზიანი ჯარისკაცივით ისე დაბრახუნებთ — საფეთქლები ამტკივდა. მაინც ისეთს რა უროს ურტყამდით? ჭერიდან ბათქაში სეტყვასავით წამოვიდა.

ელიკო (მშვიდად). სამწუხაროა, რომ ერთმანეთს კინკლაობით ვეცნობით. მიზეზი გვექონდეს მაინც! ბედად ის „ურო“ თან ჩამომყვა: ამ პატარა კვერით მე და ჩემი სტუმარი კედელზე ლურსმანს ვაჭედებდით.

გაიოზი. კოპალეიშვილი ბრძანდებით?

ელიკო. გამოცანა გეკუთვნით.

გაიოზი. აგერ ახლა ერთმა კაცმა გიკითხათ. არ ვიცოდი, თუ ჩემ ზემოთ ცხოვრობდით.

ელიკო. თუ ვინიცობაა ოდესმე მეც მკითხეს, თქვენ ქვემოთ ვინ ცხოვრობსო, რა ვუპასუხო, თუ ეს, რასაკვირველია, საიდუმლო არ არის?

გაიოზი. ამ „საიდუმლოს“ ალბათ მალე შემოსასვლელში გამოაკრავენ: „ბინა 11. არსენიშვილი გაიოზი“.

ელიკო. ღმერთმა ჩემი თავი ნუ დაგაჭირვოთ... დაიხსომეთ მაინც — მე ექიმი ვარ.

გაიოზი (მკერდთან ხელი მიიტანა). ფსიქოლოგი.

ელიკო. საკვირველია, თითქოს განგებ შეარჩიესო: ექიმი, ფსიქოლოგი, ჯადოსანი, ათეისტი...

შელამდა. გაიოზმა ჭერზე უბრალოდ ჩამოკონწიალებული ნათურა აანთო. სადღაც კედლის საათმა შვიდჯერ შემოჰკრა.

გაიოზი. რა სასიამოვნო ტემბრი აქვს! თქვენია თუ ნინუასი?

ელიკო. არც ჩემია და არც ნინუასი. მეხუთე სართულზეა, მისი პატრონი ანტირელიგიური პროპაგანდის ლექტორი გახლავთ. მამა ქრისტეს მაღიდებელი ჰყოლია — დეკანოზი. იმ საწყალს ეს საათი ოციან წლებში, ძალად გაკრეჭვის მერე შეუძენია, — ეკლესიის ზარის რეკვას მაგონებსო. ახლა კი მის შვილს — ქრისტეს ფეხისმკვნიტელს ამ საათის ზეციური „ნაუ, ნაუ“ არავითარ ღვთიურ გრძნობებს არ უღვიძებს, პირიქით — ყურში „შენ შაშვი ხარ, მე კაკაბის“ სიმღერასავით ჩაესმის. ასეა, ცხოვრება მიდის წინ! და კიდევ წინ!.. ჩემი მორიდებული სიარულიც სატანკო ჯარების ლაშქრობად თუ მოგეჩვენათ, ესეც ამ მიზეზით აიხსნება.

საიდანღაც ცხვირის დაცემინების ხმამ დაიბუბუნა. (ზევით ასძახებს.)

არაფერი გეტყინოთ მამაჩემის მოსვლამდე!

პასუხად მოისმა: „გმადლობთ, გმადლობთ“.

გაიოზი. ნეტავ, ვის ეხმიანებით?

ელიკო. ეს ერთი ხელმოკლე პენსიონერია, — ჩემი პირველი პაციენტი ამ არემარ-ეზე. სიფთა, როგორც იტყვიან. სანყალმა ვერ მისცა ქურთებს ორასი მანეთი, ბარგი-ბარხანა მეოთხე სართულზე თავის ზურგით აათრია. გაოფლიანდა და გაცივდა.

გაიოზი. მდა... შეიძლება მართლაც ცილი დაგნამეთ. ბოდიშს ვიხდი.

ელიკო. მოხარული ვარ, რომ ამ პატარა ინციდენტმა ჩვენ შორის დიდი უსიამოვნება არ გამოიწვია. აქ ცხოვრება, ვინ იცის, ეგებ სამარის კარამდე მოგვიხდეს, და ბევრიც რომ ვეცადოთ, ერთი-მეორეს ვერსად გავექცევით; ან კიბეზე შევეფეთებით უნებლიეთ, ან პურის მაღაზიაში, ან ავტობუსის გაჩერებასთან. ჰოდა, ყოველ შეხვედრისას თვალი სიძულვილით თუ ვარიდეთ, მალე დავბერდებით.

გაიოზი. ჭეშმარიტად! ადამიანს იმდენად წლები არ აბერებენ, რამდენადაც ღვარძლი და ბოლმა.

ელიკო (ჭერისკენ იხედება). სიარულზე ვატყობ — ჩემი სტუმარი ერთობ ნერვიულობს. **(ასძახებს.)** ბატონო ბერდო! არ მოიწყინოთ, მალე მოვალ... **(გაიოზს.)** დიახ, ხვალიდან ნაბდის ფაჩუჩებს ჩავიცვამ და პეპელასავით ფრთხილად ვივლი... ოი, პეპელა რომ არ დადის?! რა ვქნა, ვიფრენ-მეთქი, ვერ შეგპირდებით. ვივლი... ჭიანჭველასავით!

გაიოზი. ნუ!.. თავს შებოჭილად თუ იგრძნობთ, — უფრო შევწუხდები. მოიქეცით ისე, როგორც იქცეოდით.

ელიკო. როგორ? „ბრახ-ბრუხ?“ მეცნიერმა კაცმა ხომ უნდა იაზროვნოთ? აზროვნება კი სიჩუმის ღვიძლი შვილია... მოკლედ, მე მყუდროებას არ დაგირღვევთ, ოღონდ ამოდენა ბინაში, ცხადია, ქამასოკოსავით მარტო არ იქნებით. ცოლი, ბავშვები...

გაიოზი. მე ბავშვები არა მყავს.

ელიკო. უშვილო ბრძანდებით?

გაიოზი. მმ... არც სულ უშვილო ვარ... არა, უშვილო ვარ, ოღონდ... ისეთი უშვილო კი არა... ქალი ახლახან შევირთე.

ელიკო. პირველი ცოლია?

გაიოზი. მმ... დიახ.

ელიკო. გეტყვით, როგორც ექიმი: გვიან დაოჯახებულხართ. ყველაფერს თავისი დრო და ალო აქვს — ცოლის თხოვასაც. თუ ეს ალო ერთხელ ხელიდან გაგისხლტა, მერე ფიქრი და ყოყმანი შეგიპყრობს. ბარაქალა კი იმ ქალს, ვინც ამ ორჭოფობაზე მამაკაცს ხელს აალებინებს. მე არ ვიცი, რა სული ბრძანდებოდით ცოლის შერთვამდე, ეს კია, ახლა, როცა ოჯახს მოეკიდეთ, სულ გამოიცვლებით. რა თქმა უნდა, უკეთესისკენ. მართალია, საზრუნავი მოგემატებათ, მაგრამ თუკი მას თქვენი თანამესარეცლევ გაინაწილებს... რა მდიდარია ჩვენი ენა! ცოლი, მეორე ნახევარი, თანამეცხედრე, მეუღლე... **(ფიქრში.)** უღელი!.. გახსოვთ? „ერთ ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე და შენ...“ მაგრამ უღელი იმიტომაა უღელი, რომ მას თანაბრად ეწეოდნენ; ზოგჯერ კი სანყალ ლაბას სვრელი თავის ყანაში გააქვს, მეუღლე კი განზე მიიწევს, სხვისი მიწის მოხვნა უფრო ეხალისება.

გაიოზი. ჰოდა, რაკი ვხედავ, რა დღეშიც არიან ლაბები, ვცდილობ მათი ბედი არ გავიზიარო.

ელიკო. ცდილობთ თუ ცდილობდით?! **(ოღნავ ნიშნის მოგებით.)** სარეჯგველაში

ხომ გაებით?! მაინც ასე ჯობს, დამიჯერეთ. **(ირონიული მწუხარებით.)** „წილად გვარგუნეს შავი მიწა ჩვენ!..“

გაიოზი (თეთრეულზე ათითებს.) თქვენია?

ელიკო. ოთახს ხომ არ გიბნელებთ?

გაიოზი. არა, ისე გკითხეთ... რამდენად ჰიგიენურია-მეთქი, ქუჩის მტვერი ხომ არ ეყრება?

სცენის მარჯვნივ ცაგუნა გამოჩნდა, სახლს ათვალეირებს; გაიოზი შენიშნა და სადარბაზოში შესასვლელში შევიდა. დაკაკუნების შემდეგ კარი შეაღო.

(თავდაჭერით). ო!..

ელიკო. ამას ვის ვხედავ?! საიდან? როგორ? ხომ კარგად? წნევა ხომ არ გაგიზომოთ?

ცაგუნა. გმადლობთ, წნევა ნორმალური მაქვს... მმ... თქვენ აქ როგორ მოხვდით?

ელიკო. ერთი პატარა კუთხე, როგორც იქნა, მეც მარგუნეს. მეორე სართულზე. ხომ არ ამობრძანდებით?

ცაგუნა. ახლა?! მმ... **(გაიოზს გადახედა.)**

ელიკო. ა-ა, თქვენ, ალბათ, ბატონ გაიოზის ცოლს ემეგობრებით... დიასახლისი მგონი შინ არ უნდა ბრძანდებოდეს.

გაიოზი (ამჩნევს, რომ ცაგუნა უხერხულად დუმს.) არა, შინ არის, შინ არის! თვითონ ეს გახლავთ დი... დი...

ელიკო. როგორ? ცაგუნა! გათხოვდით? დედა! მომილოცავს! **(კოცნის.)** ასე მოულოდნელად, საიდუმლოდ... კარგადაც მოქცეულხართ. ნაუცბათევე გათხოვებას ზოგჯერ მეტი ბედნიერება მოაქვს კიდეც.

ცაგუნა. თქვენ... შავებს აღარ იხდით?

ელიკო. ეჰ, მე აკვანს ალბათ ბოროტი სული მირწევდა. მაინც ისეთი რა დაფუშავე განგებას, რომ სამი კაცის ცოდვა ამკიდა?! თუ ასეთი კვიმატიანი ვარ, დედამინს ქერქზე რაღას მამოგინებს, გამიხეთქოს შუბლი!

ცაგუნა. მესამე... მესამე ვინ იყო? ეს კი აღარ გამიგია.

ელიკო. რას გაიგებდით — თვალის დაფახურება ვერც მოვასწარი, ხელიდან ისე გამომეცალა. მერედა, რა წესიერი კაცი გახლდათ — მშენებელი! კირი და ცემენტი თავზე გადასდიოდა. ხვალ რომ ხელი უნდა მოგვენერა, დღეს... წყნეთში გაგასეირნებო, მითხრა. ო, ავტოს დიდი მოტრფიალე იყო! აქედან მშვიდობით ავედით, იქიდან კი... წვეთი ღვინო მაინც დაელია! რამდენჯერაც გადაბრუნდა მანქანა, იმდენჯერ ჩვენც გადავბრუნდით და... მე თითოც არ გამკანწვრია, მან კი სული ნიბლიასავით გააფრთხო. უბედურს თურმე შიშით გული ამოვარდნოდა, მე კი შეშინება ვერც მოვასწარი. როცა გადავრჩი, მერე შემეშინდა.

ცაგუნა. კიდეც იტყვიან, ბედი არ არისო!

ელიკო. არ მინდა, ბატონო, ასეთი ბედი. **(ამოიოხრა.)** ღმერთია მოწამე, ტირილი არ დამიკლია. ძალიან კარგი ნათესავეები დარჩა და რომ არ ეთქვათ ჩემზე, არ გლოვობსო, მთელი ორმოცი დღე პირსაც აღარ ვიბანდი.

კაკუნის.

კარი ვასიკო კირკიტაძემ შემოაღო.

ვასიკო. მაპატიეთ, რომ განუხებთ... **(რიხიანად.)** მე გახლავართ სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის მეორე კურსის სტუდენტი ვასილ კირკიტაძე... **(ხმადაბლა.)** ა, ბატონო, პირადობის მოწმობა... ესეც კომკავშირის მანდატი... **(ისევ**

რიხიანად.) ყოველივე ეს, მე მგონია, თავისთავად ღალატებს ჩემს კრისტალურ პატიოსნებაზე... და მიუხედავად ამისა, ამჟამად, ამნუთში (**თითქმის ტირილით**) არ ვიცი, ღამე სად გავათიო: დღის ორ საათზე საერთო საცხოვრებლიდან კინნისკვრით გამომავდეს... რატომ, რისთვის?! მერწმუნეთ, მე სპეტაკი ახალგაზრდა ვარ... (**ჯიბიდან გაზეთი ამოიღო, ისევ რიხიანად.**) მე მთელი ქვეყანა მიცნობს! მე ერთხელ ტროლეიბუსში ვიპოვე ქოლგა და ჩავაბარე პატრონს, მოხუც ქალს... მიაქციეთ ყურადღება — მოხუც ქალს, რომელიც უკვე ჩასვლას აპირებდა. დიას! მე შემეძლო ის ქოლგა მიმეთვისებინა, მაგრამ არა! მე განგაში ავტეხე, — ვისია ქოლგა-მეთქი? (**ტკბილი ხმით.**) ჩვენი მართალი, ობიექტური პრესისათვის ჩემი რაინდული საქციელი შეუმჩნეველი არ დარჩა და... (**ცრემლით.**) და ასეთი კაცი საერთო საცხოვრებლიდან მაინც გამომაბუზურეს. (**ზღუქუნით.**) რატომ, რისთვის?

გაიოზი. მართლაც, რატომ, რისთვის?

ვასიკო (ცრემლი შეიმშრალა, გულღიად). მე ვიჩხუბე! ჩემს სიცოცხლეში მხოლოდ ერთხელ ვიჩხუბე და... მაშინაც მე გამლახეს, — და მაინც მე გამაპანდურეს. (**თავმომწონედ.**) მე ვიჩხუბე რომანულ ნიადაგზე! ნუ გენყინებათ, საცოლის გალანძღვას არც თქვენ შეგარჩენდით, დიას! (**მორიდებით.**) ალბათ გიკვირთ, რომ საცოლე მყავს, მაგრამ, რა ვქნა, გლეხის ფსიქოლოგია ქალაქშიც გამოიყვანა. უნინ სოფლად ქალი ადრე მოჰყავდათ, უფროსი შვილი თოხში დროულად ამომიდგებო. ახლა კი თოხს ყველა ისე გაურბის, როგორც მინისძვრას, და მეც კისრისტეხით გამოვექეცი, მაგრამ... რა ვქნა, შეგვიყვარდა ერთმანეთი, და თუ ეს დანაშაულია, დაგვსაჯეთ, ოღონდ ცის ქვეშ ნუ დამტოვებთ, ერთი პატარა კუთხე მომაქირავეთ, ბეს ამთავითვე მოგართმევთ. (**ჯიბიდან ფული ამოიღო.**)

გაიოზი (ფიქრში). მ-და... (**ქალებს, თითქოს ეკითხებაო.**) ა?!

ვასიკო. თქვენ, როგორც ვხედავ, ორი ოთახი გაქვთ... ლოჯიაც! (**ხელს გაშლის.**) ა, რა თავისუფლებაა!

ელიკო. ამ ბინაში მაინც არ გეცხოვრება, ჭაბუკო, ესენი ახლახან დაქორწინდნენ.

ვასიკო (მკვირცხლად.) ბატონო, თქვენს ცოლ-ქმრობას მე ხელს არ შეეუშლი. სადმე კატასავით მივეგდები.

გაიოზი. კატას ბალიშზე განცხრომა უყვარს. ჩვენ ერთი ბალიში გვაქვს. დაგითმით?

ელიკო. ჩემთან წავიყვანდი, მარტო რომ არ ვცხოვრობდე...

ვასიკო. სულ ლენჩი თითქოს არ უნდა ვიყო, ოღონდ თქვენი ლოგიკის მაინც ვერაფერი გავიგე. აქ არ შეიძლება იმიტომ, რომ ორნი ხართ, თქვენთან კი... რაკი მარტო ხართ. არა, ცოტას ჩემი ჭკუითაც უნდა მივხვდე: ცივი უარისთვის შფოთიან ღამეს მაინც არ გისურვებთ, ღამე მშვიდობისა! (**გადის. კიბეზე ეშვება.**)

სახლის წინ

ეზოდან მარკა გამოვიდა.

მარკა. რა ქენი?

ვასიკო. უარზე არიან. საბჭოთა ბურჟუები! გაჭიმულან ასმეტრიან ციხედარბაზეში და სხვისი ჭირი ღობის ჩხირად არ მიაჩნიათ. ტრიბუნაზე კი... ადამიანი ადამიანისათვის ძმა და მეგობარი უნდა იყოსო.

მარკა. თავს ხომ არ მოიკლავ, წადი ისევ საერთო საცხოვრებელში.

ვასიკო (მტკიცედ). არა! ღამეს აგერ, კიბის ქვეშ გავათევ, ვაკეში კი არ დავბრუნ-

დები. **(ჩურჩულით.)** მინდა შენს გვერდით ვიყო! მინდა დიღმის ჰაერს ერთად ვსუნთქავდეთ, ლექციებზე ტყუპებით მივდი-მოვდიოდეთ. **(ხმამალლა.)** რა იცი, ეგებ ვინმე წამოეგოს, ჯერ მხოლოდ ორი ბინა ჩამოვიარე. **(თითქმის ცრემლით.)** იცი, როგორ მიყვარხარ? დილით ადრე პატიმრის საკანში მზის სხივი რომ შეიპარება, ისე მიყვარხარ. სიბნელეში მზის სხივს, იცი, რა ძალა აქვს?

მარიკა. ვიცი.

ვასიკო. ჰოდა, რაკი გცოდნია, მოდი ერთს მაინც გაკოცებ.

მარიკა (უსხლტება). მამაჩემი ამ სახლში დღეში ათჯერ მაინც შემოდის. წელანაც დამემუქრა, ბიჭბუჭებში არ გნახოო.

ვასიკო. ბიჭბუჭებში მე რად უნდა გამრიოს?

მარიკა. გაგრევეს! არც დოცენტი ხარ და არც მანქანა გყავს! არც ფული, არც სი-დარბაისლე! მხოლოდ კუდები გაქვს.

ვასიკო. კუდები იმიტომ მაქვს, რომ მიყვარხარ. სად შემიძლია ერთდროულად გეტრფოდე კიდეც და ვისწავლო კიდეც! მე აბა სადაური ნაპოლეონი ვარ, ერთი ბე-ჩავი, უსტიპენდიო სტუდენტი ვარ.

მარიკა. ჰოდა, არც მამაჩემს გაემტყუნება — არ უნდა იმ კაცს სტუდენტი, ისიც უსტიპენდიო. ამქვეყნად გახარებას სანყალი ჩემგან მოელის. სულ ამას მეჩიჩინება, შედი „ტყის მეგობართა საზოგადოებაში“.

ვასიკო. სწორეს გეუბნება, მეც უნდა შევიდე: შეგსვამენ მაღალ-მაღალ ხის კენ-წეროზე... ბოდიში, ესე იგი დაგნიშნავენ დიდ ადგილზე და, მერე, თუ მოგხსნეს, ლაყვეც რომ იყო, მშიერს მაინც არ დაგტოვებენ, სადმე ისევ დაგნიშნავენ, ოღონდ ახლა — უღრან ტყეში!

მარიკა (სცენის იქით ვიღაც დანახა, შეკრთა). მამაჩემი! გავიქეცი... **(მოტრი-ალდა.)** მკერდგაღელვებული ნუ დადიხარ, ჯერ ისევ ცივი აპრილია. პიჯაკი სამივე ღილზე შეიკარი. **(აკოცა და მოკურცხლა.)**

ვასიკო. კოცნაც მოსაპარი უნდა გქონდეს, ესაა ბედნიერი ახალგაზრდობა?! **(გაზეთი გადააგდო და ხელი ისევ დასტაცა.)** რა სულელი ვარ! ვინ იცის, სიბერემდე რამდენჯერ გამომადგება!.. **(კიბზე ადის, მალე ელიკოს ოთახში ბერდოს წინაშე წარსდგება.)**

გაიოზის ბინა

ელიკო. უი, როგორ შევეყევი ლაპარაკს! მერედა რა საპატიო პიროვნება მელოდე-ბა! **(ცაგუნას.)** ბერდო ცვარიშვილს მგონი იცნობთ?

ცაგუნა (გაელიმა). შარშან გამეცნო. მეტად ორიგინალურად. მე თურმე არც არა-ფრად ვეპიტნავებოდი, ტრამპლინად გამომიყენა, რომ ერთს ჩემს ლამაზ ამხანაგს გასცნობოდა.

გაიოზი. მერე, მიაღწია სანადელს?

ცაგუნა. თუკი ძალად ხელის ჩამორთმევა სანადლის ასრულებად ჩაითვლება — კი.

ელიკოს ოთახი

ვასიკო (განაგრძობს). ახლა თოხს ყველა ისე გაურბის, როგორც ხოლერას, და მეც თავისმტვრევით გამოვექეცი, მაგრამ, რა ვქნა, შეგვიყვარდა ერთმანეთი, და თუ ეს დანაშაულია — დაგვსაჯეთ, ოღონდ ცის ქვეშ ნუ დამტოვებთ. ერთი პანია კუთხე მომაქირავეთ, ბეს ამთავითვე მოგართმევთ. **(ჯიბიდან ფული ამოიღო.)**

ბერდო. ჩემო ძმაო, ამ სახლში მე თვითონ სტუმარი ვარ.

ვასიკო (უნდობლად.) სტუმარი ხართ?! ნუ დაგავიწყდებათ, ჩვენ ყველანი ნუთი-სოფლის სტუმრები ვართ.

ვასიკო ჯიქურ გადის და ახლა, ანტიოფას კარზე, ალბათ, ის აკაკუნებს.

ანტიოფა. შემობრძანდით!

ვასიკო (შემოდის, დაღლილი ტონით). მაპატიეთ, რომ განუხებთ... მე გახლავართ სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის მეორე კურსის სტუდენტი ვასილ კირკიტაძე...

მეორე სართულზე სინათლე ქრება.

გაიოზის ბინა

ელიკო. ქალებს გათხოვება ედემის ბაღში შესვლა გვგონია. მართლა ასეა?

ცაგუნა უხერხულად დუმს.

მაპატიეთ, ბევრი დრო წაგართვით. ახლა თქვენთვის მესამე პირი, მამალმერთიც რომ იყოს, ისიც შემანუხებელი იქნებოდა. ნახვამდის! გისურვებთ ახალნაქორნილევთ ახალ სახლში ნეტარად გაგეტარებინოთ პირველი ღამე, — ასეთი ღამეები ას წლამდე არ მოგშლოდეთ, ერთმანეთს სულ თაფლობაში შეებერებოდეთ. **(ადის თავის ოთახში.)**

გაიოზი. თაფლობაშიო... თქვენ კი მადლობაც არ გადაუხადეთ.

ცაგუნა. მადლობის მოხსენება, როგორც ოჯახის მეთაურს, თქვენ გევალებათ.

გაიოზი. მე ამდენი არ მომეთხოვება. თუ ეს ოჯახია, საერთოდ, პირველად ამ ოჯახში მოვხვდი.

ცაგუნა (წიგნებში თვალი პატარა სარკეს მოჰკრა, აიღო, მალულად ჩაიხედა და ისევ დადო. მიიხედ-მოიხედა). თქვენი ავეჯი სულ ეს არის?

გაიოზი. ცოტაა? არ მოგწონთ?

ცაგუნა. მმ... ადამიანი, ცხადია, ბროლისა და ნეილონის მონა არ უნდა იყოს.

გაიოზი. ესე იგი დიოგენივით ყველა კასრში უნდა ცხოვრობდეს?

ცაგუნა. მერე, თქვენ ძალას ვინ გატანდათ?

გაიოზი. ავეჯი რომ მეყიდა, სად დამედგა? იმ კოთხოში მეც ძლივს ვიმართებოდი.

ცაგუნა. ახლა? მშვენიერი ორი ოთახი, ლოჯიაც!

გაიოზი. რაღა დროს! ცხოვრების გზის ორი მესამედი უკვე გავლიე.

ცაგუნა. რატომ ორი მესამედი? სიცოცხლეს მხოლოდ სამოც წლამდე, აპირებთ? ამბობენ, ეს ქვეყანა მერე უფრო ტკბილიაო. ზიხარ თურმე შენთვის, პარკში, მზეზე, — აღარც ქალთა კაბების შრიალი გაღელვებს და არც მათი კისკისი გაფორიაქებს.

გაიოზი. არც ახლა მაფორიაქებს.

ცაგუნა. ო-ო, ეს კი სამწუხაროა. როცა კაცი ქალზე აღარ ფიქრობს, ის უკვე ახალგაზრდა აღარ არის.

გაიოზი. თუ ეს მართლაც სიბერის ნიშანია, მე ის ჯერ კიდევ ამ ათიოდე წლის

წინათ ვიგრძენი.

ცაგუნა. ამ ათ წელიწადში ქალები... ძალიან კი მალავდით, მაგრამ მითქმა-მოთქმა თქვენს ირგვლივ მაინც ბევრი იყო.

გაიოზი. რა მექნა, უდაბნოში ვერ გავიხიზნე — სულმოკლე გამოვდექი. ეს კია, უღელში მაინც ვერ შემაბეს... ლაბასავით. „ნუთუ ჩემი ცოლიც“... გავიფიქრებდი ხოლმე და ტანში ზიზლის ჟრუანტელი დამივლიდა.

ცაგუნა. ნუ კიცხავთ. თქვენი კეთილშობილება ვის არ მოხიბლავდა!

გაიოზი. ჰმ! „ჩემი კეთილშობილება...“ მე რაც ჩავიძინე!..

ცაგუნა. ასეთი რა ჩაიძინეთ? პატარა რალაცაში მოიტყუეთ. დიდი ამბავი! ჩვენ ცოტას გვატყუებენ?! როგორ, თქვენ, თუნდაც უცოლო იყოთ, ცხოვრებაში არაერთხელ ნაგვემსა და ნანამებს, ასანთის ორი კოლოფი არ გეკუთვნით?

გაიოზი. მეც ჩვეულებრივი კვერცხი ვარ — არ მეკუთვნის.

ცაგუნა. თავს ნუ ისაწყლებთ — გეკუთვნით. ხელი ამიტომაც გამოგიწოდეთ. როცა ქალაქის საბჭოდან ინსტიტუტში გულდათუთქული დაბრუნდით, — მოხუც დედაჩემს ადამიანად არ თვლიან, მე კი, ერთს, ოროთახიან ბინის მოცემას არ მიპირებენ — უცოლო ხართო, ახლაც მახსოვს — თქვენს პასუხს რა დამავიწყებს! — თუ ეს აუცილებელია, შევირთავ, ბატონო, მე დაკოდილი როდი ვარო... — ჰოდა, როცა შეირთავთ, ორ ოთახსაც მაშინ გიბოძებთო.

გაიოზი. თქვენ ისეთი ვაჟკაცობა გამოიჩინეთ... გითხრათ სიმართლე, არ მოველოდი.

ცაგუნა. რატომ? მე ექსცენტრული ქალი ვარ და იუმორის დიდი მოყვარული.

გაიოზი. იუმორი, ნუ მიწყენთ, არ შემიმჩნევია, ხოლო ექსცენტრულობა... ის, რაც სტუდენტობის დროს მიქენით, — თქვენზე, იმ დროს მაინც, ბევრად უფროსს, უკვე ხარისხის მაძიებელს... მე საგანგებო პატივი დაგდეთ, ლექტორმა კაცმა სტუდენტს უნიკალური წიგნი გათხოვეთ, თქვენ კი ის წიგნი შუაზე ორად გახლეჩილი დამიბრუნეთ. **(ცხვირსახოციტო შუბლს იწმენდს.)** ახლაც რომ ვიგონებ, ცივი ოფლი მასხამს.

ცაგუნა. ნუ ლელავთ. იცოდეთ, გული თუ შეგიღონდათ, წყალი არ მოდის, რომ მოგაბრუნოთ.

გაიოზი. ჩემს შეურაცხყოფას, ასე თუ ისე, კიდევ როგორმე ავიტან, მაგრამ წიგნისას, და ისიც უიშვიათესი წიგნისას... **(მონახა, ორივე ხელით წიგნის ნახევრები, ცალ-ცალკე, მალღა ამართა).** აი, ვაშლივით ორად გაპოხილი გრიგოლ წერეთლის „ძველი ბერძნული ლიტერატურის ისტორია!“ იმ წლებში ამის გამოჩენა საფრთხილოც იყო — მე მაინც არ მოვერიდე. **(წიგნი ისევ შეაფრიალა.)** განგებ აღარ ავაკინძინე, საჩვენებლად ვინახავ ზოგიერთი სწავლის მოყვარულის... ჰმ! კულტურული ქალიშვილის... ჰმ...

ცაგუნა. ეს თქვენი „ჰმ“ კულტურას ეხება თუ ქალიშვილს?

გაიოზი. დიახ, ზოგიერთი ვითომდა ინტელიგენტი ქალიშვილის ველურობის დასამტკიცებლად.

ცაგუნა. დაწყნარდით, გთხოვთ. თუკი სხვისი ბინებიდან აქ საათის ტაკატუკი ისმის, როგორ ფიქრობთ, აქედან იქით თქვენი ბაყბაყ-დევის ხმა არ გავა? ალბათ, ამჟამად, ყველა, თავის ლოგინზე წამოყუნცული, ყურდაცქვეტილი უსმენს „ბი-ბი-სის“ შუალამის გადაცემას გაიოზ არსენიშვილის ახლად გამომცხვარ ოჯახიდან...

გაიოზის ბინა ბნელდება.

სახლის წინ ელიკო და ბერდო ჩაივლიან. ცოტა ხნის შემდეგ ელიკო ისევ შინ დაბრუნდება.

ანტიოფას ოთახი

ვასიკო. მერწმუნეთ, ქალბატონო, სრულებით არ შეგანუხებთ... არ შეგანუხებთ იმ მერცხალივით, თქვენი ფანჯრის ზედა კუთხეში ბუდე რომ გაიკეთა — დილით გაფრინდება, სალამოს მოფრინდება, ღამეს გაათევს და ისევ ცის კამარაში შეინავარდება. **(ხატს თვალი მოჰკრა. ხელები ალაპყრო.)** თუ ერთ სიტყვას ტყუილს ვამბობდე, ვთხოვ მეუფეს, აქვე გამაშეშოს! **(უფრო გაბედულად.)** თუ რამე შემიცოდავს ადამიანობისა და შენ წინაშე, — გამაქვავე, ღმერთო! **(მცირე პაუზა.)** ხედავთ: არ მაქვავებს. ღმერთი სამართლიანია!

ანტიოფა. რაკი ასეთ უმნიკვლო ბიჭუნას არსად თავის დასადები ადგილი არ გეგულება, — დარჩი.

ვასიკო (ხელებს უკოცნის). თქვენ გენაცვალეთ... ქირა ახლავე მოგართვათ თუ...

ანტიოფა. არც ახლა, არც მერე, არც იფიქრო!

ვასიკო. არ დამზოგოთ! მართალია, მდიდარი არა ვარ, მაგრამ არც სულ რიყეზე გამოგდებული ვარ. აგერ, ჯიბეზე კაი ასმანეთიანი მაქვს... **(ხმადაბლა.)** თუმანი ახალი ფულით! **(წინანდელი კილოთი.)** ცოტა რალაც შემნახველ სალაროშიც მემატება, სოფლიდანაც მომივა... კი! მამაჩემმა დაფნა თუ გაყიდა... იცით, ერთხელ ჩვენ ჩიტაში წავიღეთ... ოი, როგორ ციოდა! ეს ყურის ბიბილო იქ მომეყინა.

ანტიოფა (არ უსმენს). რალაც კარგად ვერა ვარ, სული მეხუთება... გეთაყვა, ფანჯარა გამოალე.

ვასიკო (ცდილობს ფანჯარა გააღოს, მაგრამ ამაოდ). არ ვიცი, ჩაჟანგებულია, ჩაკირულია, თუ რა ჯანდაბა დაემართა... არ იღება კი!

ოთახში იასონი შემოვიდა. ვასიკო წრიალებს, — არ იცის, თავი რით მოაწონოს.

იასონი. აქა მშვიდობა! **(ხატის დანახვაზე პირფვარი შებრუნებით დაიწერა.)**

ანტიოფა (სუსტი ხმით.) მობრძანდით.

იასონი. გლახა დროს შეგანუხებთ... რა ვქნა, გაჭირვება მიჩვენე და გაქცევას გიჩვენებო. **(ყოველი სიტყვის წარმოთქმაზე თითქოს ცრემლს ყლაპავს.)** სალამოს... ცირკში... სალაროსთან... ოქროს კბილი... სამი!.. ამომაცალეს... ჯიბგირებმა. ამხანაგო წინუა! გთხოვთ, როგორც მისანს, ჩემი მძარცველების მიგნებაში დამეხმაროთ.

ანტიოფა (თავს გააქნევს.) მილიციას მიმართეთ!

იასონი. მილიცია ნაპოვნს უშვებს და საპოვნელს დაუნყებს ძებნას?!

ანტიოფა. რა ვქნა, ხელისუფლების ფუნქციებში ვერ ჩავერევი.

იასონი. თუ ასეა... ერთი კბილის საფასური მაინც მასესხეთ. ხუთშაბათამდე! ზუსტად პარასკევს...

ვასიკო. ერთი კბილი რა ღირს, ბატონო?

იასონი (შეათვალისწინებს ანტიოფას). ეს ბიჭი აქ საიდან გაჩნდა?

ანტიოფა. ეს ყმანვილი ჩემთან იცხოვრებს.

იასონი (ხმას აუშმაღლა). როგორ? ორდერი გაცემულია ერთ სულზე. მე აღარაფერი მეკითხება?

ანტიოფა. ყველაფერი, რაც სახლს ეხება, გეკითხებათ თქვენ, მაგრამ... ეს ერთი უთვისტომო სტუდენტია. ამ საბრალოს საცოლევც ჰყოლია.

იასონი. რა დროს ამის საცოლეა?!

ვასიკო. რატომ, ბატონო? **(გულუბრყვილოდ.)** ცოლი ახლა მინდა მე! აბა, თქვენს

ხანში ქალი რადიკულიტის დამზელავად თუ დამჭირდება...

იასონი (ირონიით.) შეხედეთ, ნიკოლოზის დროინდელ სტუდენტს არ გავს?! — ვინც მართლა გულით სწავლობდა და ხალხისთვის სწავლობდა! **(უეცრად.)** დანა ხომ გაქვს ჯიბეში?

ვასიკო (თავის შეცოდებით). არა, ერთი სანყალი თუმნიანი მაქვს. **(ჯიბეები გადმოაპირქვავა.)**

ანტიოფა (იასონს ფულს აძლევს). თუ გინდა, მოყვარე მტრად გექცეს, ფული ასე-ესხეო.

იასონი. თუკი ასე ცოტას ასესხებ, — ცხადია, გადაგემტერება.

ვასიკო. მეც გასესხებთ, ბატონო, კაი ასი მანეთი მაქვს!

იასონი. ძველით? იყოს, რაც არის... **(ვასიკოს ფული გამოართვა.)** მე პატარა კაცი ვარ, მაგრამ თუ მოვინდომე, ხელის შემლა დიდზე უფრო შემიძლია, იცხოვრე!.. ეს რა გაგიკრავთ? შპალერი ვერ იშოვით?

ანტიოფა. მე აფიშებს ვამჯობინებ.

იასონი. კაცია და გუნება! ღამე მშვიდობისა! **(გასვლას აპირებს.)**

ანტიოფა. მოითმინეთ!.. გითხრათ, ოქრო ვინ ამოგაცალათ?

იასონი. აბა ჰე!

ანტიოფა. არავინ. კბილი ერთიც არ გაკლიათ. **(სპილენძის ჯამს უწვდის.)** ჩაიხედეთ!

იასონი. ეშმაკის ჯამში რა ჩამახედებს. **(გადის.)**

ვასიკო. კბილი მართლაც არ აკლია? უყურე! ეს კია, მქონდეს? — მისთვის არც ათას მანეთს დავიშურებდი. სასიმამროა ჩემი!

ანტიოფა. ვინ?.. **(უეცრად გულთან ხელი მიიტანა და სკამზე დაეცა. კვნესის.)**

ვასიკო. რა მოგდით, ქალბატონო?

ანტიოფა. გვერდით ექიმია...

ვასიკო ელიკოს ოთახში გარბის — „ექიმო! ექიმო!“ — იქ არავინ დახვდება.

ვასიკო (შემობრუნდა). არავინაა... მართლაც, რა შმორიანი ჰაერია, — აქ გული კამეჩსაც წაუვა.

კვლავ ფანჯარას დაეჯაჯგურა, — ახლაც ვერაფერი მოუხერხა, ფიცხლავ მუშტით მინა გაიტანა: გაისმა ჩალენილი შუშების ხმა.

ანტიოფა. ჩემო პატარა გმირო, ხელი ხომ არ გაიჭერი?

ვასიკო. ოღონდ თქვენ კარგად ბრძანდებოდეთ და... მე თქვენი ჭირიც წამიღია. **(მარჯვენა ხელის თითებს ცხვირსახოციტ იხვევს.)**

ანტიოფა. არასოდეს წინათ გული არ შემლონებია, თუმცა... ყველაფერი ბედის-წერაა! ზოგს თავზე ჭერი ჩამოენგრევა და ნეკიც არ ეტკინება, ზოგს კი შაბათ საღამოს შეაცივებს და კვირა დღით სული გასძვრება.

ვასიკო (ცრემლით). ნუ გეშინიათ!

ანტიოფა (ვასიკოს თავზე ხელი გადაუსვა). არ მეშინია... არის სიკვდილი დროული და უდროო, სახელოვანი და ნაძრახი; არ ვიცი მხოლოდ, ჩემი სიკვდილი რომელს მივაკუთვნო.

ვასიკო. თქვენ სახელოვანი სიკვდილით უდროოდ კვდებით, ქალბატონო, მაგრამ მაინც ნუ იზამთ, ნუ! თქვენი სიკვდილი ჩემი სიკვდილია, ოღონდ არა სახელოვანი. თქვენს მერე ამ ბინიდან ჭიტლაყით გამაგდებენ.

ანტიოფა. გახსოვდეს, ადამიანს სამი რამ აცოცხლებს: ჰაერი, პური და იმედი. იმედს ნურასოდეს შეეღვევი, ყველაფერს შენ გიტოვებ: ნივთებს-რასაც აქ ხედავ, ფულსაც-რასაც ჯერ ვერ ხედავ...

ვასიკო. არაფერი არ მინდა, ოღონდ თქვენ იცოცხლეთ!

ანტიოფა. და თუ ვერ ვიცოცხლე? — გამასვენეთ უბრალოდ, მაგრამ ნურც ძალღივით გადამათრევთ. მაგნიტოფონით ნუ მიტირებთ, ქელეხით ნუ ჩამწიხლავთ... სადმე სასაფლაოს კიდეში ჩამაგდეთ, თორემ გამოსაჩენ ადგილას თუ მიმაბარეთ, ჩემს სამარეს ხელმეორედ გაყიდიან და გულზე ვინმეს დამამარხავენ. ღვთის გულისათვის, ამას მარიდეთ, — ცოცხალი არავისთან ვნოლილვარ და ნურც მკვდარს შემრყვნით... **(ამოოხვრით.)** ერთი ცოდვა მიმყვება, თუკი ამას ცოდვად ჩამითვლით: ბევრი ტყუილი მითქვამს, ოღონდ მითქვამს ლამაზი ტყუილი. უამისოდ ცხოვრება დიდი ჭაპანწყვეტაა... და მეც მოქარგულ ტყუილებს უხვად ვარიგებდი. არა გასამრჯელოსთვის, იცის ღმერთმა! თუ ორიოდ გროში ამიღია, მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩემს მისნობას ძალა მეტი მისცემოდა. სნეულს ჰგონია, ნამალი რაც უფრო ძვირია, მით უებარია.

მეორე სართულზე სინათლე ქრება.

გაიოზის ბინა

ცაგუნა. აბა ასეთი რა მოხდა? ოდესღაც ორმა ცეტმა გოგონამ, განუყრელმა მეგობრებმა, რალაც წიგნი ითხოვეს...

გაიოზი. „რალაც წიგნი...“

ცაგუნა. რამდენიმე დღე ერთად სწავლობდნენ, მერე უეცრად წაიჩხუბნენ, — ჩხუბის მიზეზი აღარ მახსოვს, — შეიძლება ბიჭისთვის წაიკიდნენ, რომელიც თქვენი წიგნივით შუაზე ვერ გახიეს... ასე იყო თუ ისე, ერთად მეცადინეობა აღარ მოხერხდა, არადა, სესიები კარზე იყო მომდგარი. მოგეხსენებათ, ადამიანს გასაჭირი აეშმაკეზსო, და მათაც გამოსავალი საკმაოდ იოლად იპოვეს: ნათხოვარი წიგნი ორად გაყვეს და ცალ-ცალკე ჩაუსხდნენ; მერე ეს ნახევრები შეცვალეს, საგანი ხუთებზე ჩააბარეს და წიგნი პატრონს მადლობით დაუბრუნეს. რა არის აქ სატრაგედო? ათი წელიწადი გულში ღველფი ამიტომ უნდა ატაროთ? მის მერე მე გავიზარდე, დავდინჯდი, თქვენი თავიც კი ჩამაბარეს — უცხო ენა შეასწავლეთო. მეც ძალღონეს არ ვიშურებ, უფრო მეტიც: ქალიშვილმა ქალმა პასპორტი შევლანძღე და თქვენი ფიქციური ცოლი გავხდი...

გაიოზი. დიდ მადლობას მოგახსენებთ, თუმცა, ვიცი, ამ ნაბიჯის გადადგმით ბევრს არც არაფერს აგებდით; თქვენ გათხოვების იმედი დაკარგული გქონდათ...

ცაგუნა (გაცეცხლდა). უკაცრავად! ახლა კი უკაცრავად! არასოდეს ქალი გათხოვების იმედს არ კარგავს. **(წყნარად.)** ეს დავიმსახურე?! უმადური!

კარზე აკაკუნებენ.

ვასიკოს ხმა. უკვე პირველი საათია, გთხოვთ ხმადაბლა ილაპარაკოთ. ზემოთ გულით ავადმყოფი წევს. ნუ გვანუხებთ.

ცაგუნა (თითქმის ჩურჩულით, მაგრამ ღვარძლით). გულნამცეცა ადამიანი ყოფილხართ, ალბათ ბოროტიც. მაოცებს, ქალს თქვენში რა უნდა მოეწონოს? მიხრამოხრა, სიარული, ხელის ჩამორთმევა, მართალია კაცისა გაქვთ, მაგრამ სული, რაც

თქვენს მსჯელობებში ასე დაუფარავად გამოსჭვივის, დიაცურზე დიაცურია. (**კარისკენ მიდის.**)

გაიოზი (წინ გადაუდგა). საით?

ცაგუნა. თუგინდ უებრო რაინდიც გამომდგარიყავით, მე აქ ღამის გათევას მაინც არ ვაპირებდი. მე ჭერიცა მაქვს და კარიც! მე მოვედი... ასე ვთქვათ, ფორმალურად დაგხედეთ.

გაიოზი. მესმის, მაგრამ ანგარიში გაუწიეთ იმას, რომ ირგვლივ ათასი მაბეზღარაა და თუ ხვალ არ დაენახვეთ მათ, როგორც ჩემი ცოლი, ზეგ ისინი ანონიმური ნაფლაბნებით ქვეყანას აიკლებენ: გაიოზ არსენიშვილმა ოროთახიანი ბინა ხელში მამაძალლობით ჩაიგდო, არავითარი ცოლი მას არა ჰყავსო.

ცაგუნა. მერე ეს ტყუილია?

გაიოზი. ჩვენ ხომ შევეთანხმდით, მე თქვენ... ცოლად მოგიყვანეთ.

ცაგუნა. მე ჩემი თავი გათხოვეთ, და არა...

გაიოზი. ნუ ვიდავებთ, როგორც გენებოთ... გნებავთ შეგირთეთ, გნებავთ თავი მათხოვეთ...

ცაგუნა. გათხოვეთ, გათხოვეთ, მაგრამ არა დიდი ხნით! ჰოდა, ერთმა მეზობელმა თქვენი „ცოლი“ უკვე იხილა...

გაიოზი. მეზობელმა გიხილათ, მაგრამ სახლის მმართველს არ უხილავხართ. დილით აქ თქვენი პასპორტისთვის შემოივლის.

ცაგუნამ პასპორტი მაგიდაზე დააგდო და კარისკენ გაემართა.

მოითმინეთ! ახლა თქვენი ნასვლა ყოვლად ფანტასტიკურია. ეს სახლი კონსერვატორიის გვერდით კი არ მდებარეობს, — ჩვენ დილომში ვართ, დილომი კი თითქმის შუა ადგილია მცხეთასა და თბილისს შორის. გაიხედეთ! გარეთ არც კაცის ჭაჭანებაა, არც მანქანების!

ცაგუნა (ოდნავ დამცინავად). გამაცილეთ, „ქმარი“ არა ხართ?!

გაიოზი. სწორედ „ქმარი“ რომ ვარ, ამიტომაც გათხოვთ დარჩეთ. ისე... შიში ნუ გექნებათ, აქ ფათერაკს არ გადაეყრებით. თქვენ, როგორც ქალი, აბსოლუტურად არ არსებობთ... ჩემთვის, ჩემთვის!

ცაგუნა. ეგებ ფიქრობთ, თქვენ არსებობთ ჩემთვის? თქვენში მამაკაცის აი ამოდენა ნატამალსაც ვერ ვხედავ.

გაიოზი. მით უკეთესი ორივესთვის: თქვენ ქალი არა ხართ, მე მამაკაცი არა ვარ. გნებავთ, ასე ჩათვალეთ, რომ ორივე ქალი ვართ. ანდა, რომ ორივე კაცი ვართ. რომელს აირჩევთ?

ცაგუნა. სჯობს ორივე ქალი ვიყოთ.

გაიოზი. კი, ბატონო, ვიყოთ.

ცაგუნა. მაშინ თქვენ გაიოზი აღარ იქნებით, გოგუცას ან აგრაფინას შეგარქმევთ.

გაიოზი (სიმწრით). შემარქვით. (**მეორე ოთახში გადის.**)

ცაგუნა. მანდ დანექით. გესმით? გოგუცა კი ხართ, მაგრამ მაინც მანდ დანექით.

გაიოზი (ცაგუნასთან შემოდის.) ეს თავისთავად იგულისხმება. ამოდენა ბინაა, ერთ ოთახში რატომ უნდა შევიჭუჭკნოთ?! (**გასაშლელ სანოლზე.**) თქვენი სარეცე-ლია. თითქოს უბრალო სანოლია, — მე კი ისე შევეჩვიე, ასე ტკბილად, ალბათ, აკვანშიც არ მძინებია.

ცაგუნა. როგორ, თქვენს ლოგინში უნდა ჩავნვე?

გაიოზი. რატომ შეიცხადეთ? სასტუმროში სხვის ლოგინში არ წოლილხართ?

ცაგუნა. იქ ჩემამდე ვინ იწვა, არ ვიცოდი, აქ კი... **(ლოგინს წვიპად ზენარს აა-ცლის.)** მეზიზ-ღება!

გაიოზი. ეს ზენარი დილით დავაუთოე. **(შეაფრიალა.)** ერთიც თქვენ გარეცხავთ ასე! მე, მართალია, სალორეში ვცხოვრობდი, მაგრამ იქაც, — ჰიგიენის მხრივ, ჰიგიენის მხრივ! — ვცხოვრობდი, როგორც ადამიანი. ღამე მშვიდობისა! **(მეორე ოთახისკენ მიდის.)**

ცაგუნა. მოიცათ... თქვენ რაზე დაწვებით?

გაიოზი. იატაკზე.

ცაგუნა. მერე? გვერდები არ გეტკინებათ?

გაიოზი. გავუძლებ როგორმე.

ცაგუნა. კარგად დაგლოცათ ზედა მდგმურმა: ღმერთმა ასეთი ღამეები ნუ მოგიშალოთო. **(ცივადა.)** მიბრძანდით!

გაიოზმა მეორე ოთახში პიჟამო გადაიცვა, იატაკზე გაზეთები გაფინა, ჩემოდანი სასთუმლად დაიდო, დაწვა.

ცაგუნამ სინათლე ჩააქრო, ჟაკეტი გაიხადა, ოღონდ ახლა ადგილი ვერ მოუნახავს, სად დაკიდოს ან რაზე დადოს.

პატარძალი ქალი ღამის გასათევად სადგურის მოსაცდელ დარბაზში მომიყვანა?! **(ბალიში მეზობელ ოთახში გაისროლა, კარის ჩაკეტვას ცდილობს.)**

გაიოზი. რას წვალობთ?

ცაგუნა. გასაღები ვერ მოვარგე. ეგებ მანდედან მოერგოს! **(ღრიჭოში გაიოზს გასაღებს უწვდის.)** ჩაკეტეთ?

გაიოზი (კარს იქით). ამ დალოცვილ სახლში კარკასის გარდა ყველაფერი გამოსაცვლელია.

ცაგუნა (კარს აქეთ). რას ბუყბუყებთ?

გაიოზი. ვერაფერი მოვუხერხე... ნუ გეშინიათ, არ შემოვალ.

ცაგუნა. უამბნიათ ჩემთვის, არ შემოვალო და... ეგრე იცით კაცებმა!

გაიოზი. აკი შევეთანხმდით, მე არაფერი კაცი ვარ.

ცაგუნა. ო, მართლა, სულ დამავინყდა. **(წვება, ვერ ისვენებს, გვერდს იცვლის.)** დაწეჭით?

გაიოზი. თუ საჭიროა, — ავდგები.

ცაგუნა. მე ნოლა უსასთუმლოდ არ შემიძლია. დამიბრუნეთ ჩემი ბალიში!

ორივენი კართან მიდიან.

გაიოზი (ბალიშს ნახევრად ღია კარში აწვდის). ა, ბატონო, „თქვენ-ნი“ ბალიში!

ისევ წვებიან.

პაუზა.

საბოლოოდ თითქოს ყველაფერი დალაგდა, მაგრამ არა, — ცაგუნამ უეცრად შემზარავად წამოიკივლა. ხმაურზე ლოგინიდან ელიკომ თავი წამოყო და ძილ-ღვიძილში ქვედა სართულის მისამართით წაიწყველა, — „თქვენ არ დაგაძინათ ცისა და ქვეყნის გამჩენმა!“ საწოლიდან ანტიოფაც წამოიწია და, როცა დაინახა, დივანზე ვასიკოს ტკბილად ჩასძინებია, ფრთხილად თხელი საბანი გადააფარა.

გაიოზი. რა იყო, რამ დაგაფეთათ?

ცაგუნა. სახეზე რაღაცამ გადაამირბინა... მეშ-შინია! ამინთეთ სინათლე!

გაიოზი. მაღლობა ღმერთს, რომ მართლაც ცოლი არ არის. ამას კაცი ვერც გამთენ-
ნიამდე გაუძლებს. (**ცაგუნას ოთახში შუქი აანთო.**) ჩემო დაო, უთუოდ მოგეჩვენათ.

ცაგუნა. ნუ მასწავლით! თქვენი მასწავლებელი მე ვარ.

გაიოზი (ლამის იფეთქოს.) ჩემი მასწავლებელი უცხო ენაში ბრძანდებით და არა
ცხოვრებისეულ გამოცდილებაში.

ცაგუნა. შვავიგენ-ზი!*

***გაიოზი.** თქვენც გაჩუმდებოდით, რომ იცოდეთ, რა გულისამრევი მნივანა ხმა
გაქვთ.

ცაგუნა (გაიოზისადმი არაპირდაპირი მისამართით). ბეჭემოთი! ჯაყო!

გაიოზი. მაღლობას მოგახსენებთ, ოლონდ დაიძინეთ.

ცაგუნა. ამდენ ვირთაგვებში რა დამაძინებს?! ადექით და თქვენი ლოგინი აქ გა-
შაღეთ. სინათლე არ ჩააქროთ, ისე მიდარაჯეთ. აქაურობას საძინებელ ვაგონად ვერ
წარმოიდგენთ? ხომ გქონიათ შემთხვევა, კუბეში ქალი წოლილა და თქვენც დანო-
ლილხართ?! ის ზედა თაროზე, თქვენ — ქვედაზე.

გაიოზი (უმწეოდ ხელეზჩამოშვებული ჭერისკენ იყურება). გმადლობ, ექიმო,
ასწლიანი ბედნიერება რომ მისურვე, დიდად გმადლობ. (**გაზეთები ცაგუნას სარე-
ცლის ცოტა მოშორებით გაფინა, დანვა და მალე ხვრინი ამოუშვა.**)

ცაგუნა. დაიძინეთ? უკვე დაიძინეთ? (**დახედა.**) როგორ ორთქლმავალივით ქში-
ნავს! (**თითქოსდა ჩასარტყმელად მუშტი მოუღერა.**) აგ-რა-ფი-ნა... (**გულდამწვარი
ლოგინზე ჩამოჯდა, უხმოდ ტირის.**)

საათმა დაჰკრა სამჯერ.

ფარდა

* გაჩუმდით! (გერმანულად)

მოქმედება მეორე

გაიოზის ბინა

გაიოზი ჰანტელებით ვარჯიშობს. ცაგუნა გვერდით ოთახშია: სანოლი გაუსწორებულია; წიგნების გროვაში რალაცას დაეძებს; კართან მიდგა.

ცაგუნა. დილა მშვიდობისა!

გაიოზმა თავი ისე დაუკრა, პირით კარისკენ არ მიბრუნებულა.

აქ, წუხელ, წიგნებში სარკე ეგდო. პატარა სარკე!

გაიოზი. როგორ მიაგენით? ქალები სხვის ბინაში ძალიან სწრაფად შინაურდებიან. თავს უცხოვდ ალბათ არც ოკეანის ფსკერზე იგრძნობთ. **(ანიშნებს ჩემოდანზე, რომელზეც სარკე დევს. ვარჯიშს განაგრძობს.)** როგორ გეძინათ?

ცაგუნა (სარკეში თმას ისწორებს). დიდებულად. მთელი ღამე მოგზაურობაში გავატარე. ჩვენი მატარებლისთვის ერთი ძველი, მინჯღრეული ორთქლმავალი მიეზათ, აი, შეშით რომ ახურებდნენ, ისეთი! იმ სანყალს ცხვირში... ბოდიში, საკვამლე მილში, ალბათ, პოლიპები ჰქონდა — საზარლად ფშვინავდა.

გაიოზის მხრივ — არავითარი ყურადღება!

(მიუახლოვდა.) დილაობით ბევრს ვარჯიშობთ?

გაიოზი (უგულოდ). ბევრს, ბევრს...

ცაგუნა (გაიოზს ალმაცერად ახედა და მეორე ოთახში გავიდა. ხმადაბლა). მშია! კუჭი მეწვის! **(კართან.)** სანამ ივარჯიშებთ, სუფრა ხომ არ გავშალო?

გაიოზი. გაშალებთ, ოღონდ ნურაფერს მეკითხებით, სუნთქვის რიტმი მერღვევა. პური ყვითელ ჩემოდანშია.

ცაგუნა (მცირე პაუზის შემდეგ). პურს ჩემოდანში ინახავთ?

გაიოზი (ვარჯიშს წყვეტს, მკვახედ). გაიკვირვებ, ჰო! მე ამით თავგებს გზას ვუბნევ. აბა რომელი მათგანი იფიქრებს, თეთრეულის ჩემოდანში სანოვაცეს შეინახავენო?!

ცაგუნა. თქვენი ლოგიკით, ტანისამოსი მაცივარში უნდა შევანყოთ, — ჩრჩილს აზრად არ მოუვა, რომ შალეულობა...

გაიოზი (მთმინების ფიალა თითქმის აწვსო). გამაგებინეთ, რა გნებავთ ჩემგან? მე ასე ვცხოვრობდი ოცდათვრამეტი წელიწადი და ასე ვიცხოვრებ კიდევ დიდხანს!

ცაგუნა. მაინც რამდენ ხანს? არც ერთი ქალი სიკვდილამდე ასე არ გაცხოვრებთ. **(ჩემოდანი გახსნა.)** აქ მხოლოდ პურის ნამცეცები და კარაქი.

გაიოზი. იფ, იფ! კარაქი სწორედ აღარ მეგულეობდა.

ცაგუნა (კარაქიანი ლამბაქი მაგიდაზე დადო — მაგიდა შეყანყალდა). ავეჯიდან პირველ რიგში მაგიდა უნდა შევიძინოთ... ბოდიში, შეიძინოთ!

გაიოზი. შეიძენ, კი! რაც თავისუფლად იშოვება, ყველაფერი ნაჯახითაა ნაკეთები.

ცაგუნა. ვინ გითხრათ? მე აგარჩევინებთ...

გაიოზი. თქვენ რა უნდა ამარჩევინოთ? ფიქრობთ, ჩემზე ფაქიზი გემოვნება

გაქვთ?

ცაგუნა. საწყალი თქვენი ცოლი! არ მშურს მისი ბედი! ჯერ იყო და ტვინი გრიგოლ წერეთლით გამიხვრიტეთ, ახლა ამას დაიხსომებთ...

გაიოზი. იმ წიგნის გაპობას არ გაპატიებთ.

ცაგუნა. მე მარტო ხომ არ გამიპია?! ადექით და თქვენი გულისჯავრის ნახევარი ჩემს თანამონაწილზე ამოიყარეთ.

გაიოზი. სად არის თქვენი ამხანაგი?

ცაგუნა. ჩემი ამხანაგი... გაბედნიერდა.

გაიოზი (ნიშნის მოგებით). გათხოვდა? მერე? რატომ ის გათხოვდა და თქვენ ვერ გათხოვდით?

ცაგუნა. იმას ტელეფონი ჰქონდა.

გაიოზი. უცნაურია! ტელეფონს გათხოვებასთან რა კავშირი აქვს?

ცაგუნა. პირდაპირი! დაგირეკავენ — დაურეკავ... რა არის ბოლოს და ბოლოს სიყვარული? ჩხუბი და შერიგება, შერიგება და ჩხუბი, მერე ისევ შერიგება და ისევ ჩხუბი... ტელეფონი კი ჩხუბს ანელებს და შერიგებას აჩქარებს.

გაიოზი. თუ ასეა, ვეცდები, რომ ეს ჯადოქრული აპარატი დაგიდგან. ამით ეგებ ნაწილობრივ მაინც ავინაზღაუროთ ის ამაგი, რაც მე დამდეთ.

ცაგუნა. გმადლობთ. ახალ სამსახურსაც ხომ არ გამომიძებნით?

გაიოზი. ძველი არ მოგწონთ?

ცაგუნა. მომწონს, ოღონდ როცა წლიდან წლობით ერთ ადგილზე, ბოდიშს ვიხდი, ბოყვივით აგდებარ, მაშინ გათხოვებას ველარც ტელეფონი შველის.

გაიოზი. რას ნიშნავს „აგდებარ“?

ცაგუნა. თუ პირველ დღეებშივე თვალში არავის ჩაუვარდი, მერე შეგეჩვევიან, შეგეხუმრებიან, ღლაბუცსა და ფიცს დაგინწყებენ — დასავით გიყურებო.

გაიოზი. არ მოგწონთ, როცა დასავით გიყურებენ?

ცაგუნა. გააჩნია — ვინ. თუ თქვენ, მაგალითად, ძმის თვალებით შემომხედავთ, — გული არ დამეწვება. **(თავისთვის წაიდუღუნა.)** ელპიტე...

გაიოზი (ყური მოჰკრა). რა ბრძანეთ?

ცაგუნა. რად გინდათ ამდენი წიგნი? ყველა უნდა წაიკითხოთ? **(ათვალღერებს.)** „ფსიქონალიზი...“ „კულინარია...“ „როგორ აღვზარდოთ ლეკვი...“ „ეთიკა და ესთეტიკა...“ აპულეი, „ოქროს ვირი...“

გაიოზი. სიტყვას ბანზე ნუ აგდებთ. რა ბრძანეთ-მეთქი, გეკითხებით. **(სული შეუგუბდა.)** ხუმრობა ერთხელ გამიგონია. „ელპიტე...“ გარანტიას გაძლევთ: კაცების აბანოშიც რომ მოხვდეთ, თქვენზე თვალი იქაც არავის შეუგორდება.

ცაგუნა. მართლაც რომ უხეში, უხეში ჰიპოპოტამი ხართ. რაღაც მეეჭვება, ავტორი პოპულარული სტატიებისა — „როგორ მოვიქცეთ შინ და გარეთ,“ — თქვენ იყოთ. არ ვიცი, გარეთ როგორ იქცევით, შინ კი, სახლში... განა ქალს ამას ეტყვიან, თუნდ სახეში ქეძაფი შემოგასხას?

გაიოზი. გენყინათ? მე თუ ძაბუნად გამომაცხადებთ?

ცაგუნა. თქვენ ყოველთვის შეგიძლიათ დაამტკიცოთ, რომ ეს ცილისწამებაა. მე კი უთქვენოდაც ვიცი — ვარსკვლავებს არ ვეთამეშები.

გაიოზი. რატომ? არც ისე უგვანოდ გამოიყურებით.

ცაგუნა. რამდენ წელს მომცემდით?

გაიოზი. ოცდარვას.

ცაგუნა. ადამიანის სულის სიღრმეში ხანდახან მართლაც იჭვრიტებით.

გაიოზი. ამას რა განჭვრეტა უნდა, უბრალო გამოთვლაც საკმარისია. მეორე კურსზე, როცა ჩემი წიგნი დაგლიჯეთ, თქვენ იქნებოდით...

ცაგუნა. გთხოვთ იმ წიგნის ისტორიას მეტს ნულა მომაგონებთ, — უკვე ძალიან მძიმედ განვიცდი.

გაიოზი. თუ ასეა, თქვენგან, დროთა განმავლობაში, შეიძლება ადამიანიც დადგეს.

ცაგუნა. ქალი?

გაიოზი. ქალიც ადამიანია, ცხადია, ხოლო რაკი მისი ბუნება თვითონ ბუნებამ ერთხელვე ვერ სრულყო, ესაა მთავარი მიზეზი იმისა, რომ ქვეყნიერება, დღიდან დასაბამისა, ასე აწეწილ-დაწეწილია და მის დალაგებას საშველი არ ადგება. **(უნებლიეთ მაგიდას ხელით დაეყრდნო — მაგიდა გადაიზნიქა და ჭიქა გადმოვარდა.)**

ცაგუნა. ვგრძნობდი, ეს დაფეხვილი მაგიდა ოდესმე მარცხს შეგვამთხვევდა. **(ხელი რომელიღაც წიგნს წამოავლო და მაგიდას შეუდგა.)**

გაიოზი. რას შვრებით? ფეხს არისტოტელეთი უგრძელებთ?

ცაგუნა. მერე რა?

გაიოზი. ჰმ! არაფერი! ფარვანაც დარწმუნებულია, რომ მისი ნახტომი ცეცხლში მეტად ბრძნული ნაბიჯია. **(მაგიდას ასანთის კოლოფი შეუდგა და სუფრას დახედა. საყვედურით.)** სულ ეს არის ჩვენი საუზმე?

ცაგუნა. ბოდიშს ვიხდი, საკადრისი სუფრა თუ ვერ გაგიშალეთ. სხვათა შორის, ამის გამოსწორება ახლაც შეიძლება... **(თეფშზე დადებს და მიართმევს.)** ა, ბატონო, „სამზარეულო წიგნი“. აირჩიეთ, რომელი კერძიც გეამებათ. ჩიჟი-პიჟი გნებავთ? ესეც თქვენ, ჩიჟი-პიჟი! **(ფურცელი ამოხია და გაიოზს მაგიდაზე დაუდო.)**

გაიოზი (თვალებს აცეცებს). ქალო, როგორ ექცევით ჩემს წიგნებს? თქვენ... სრული ჭკუის ხართ?

ცაგუნა. ეგ მანამდე უნდა გაგეკითხათ, ვიდრე მითხოვდით. **(ადრინდელი კილოთი.)** ტკბილს რას დააყოლებთ? ვაშლის ნამცხვარს მოგართმევთ. **(კიდევ ერთი ფურცელი ამოხია.)** შეგერგოთ!

გაიოზი (წიგნი გამოსტაცა). ეს ქალი გამაგიჟებს!

ცაგუნა. ვაითუ პირიქით მოხდეს.

გაიოზი. წიგნი ადამიანის ცოდნის წყაროა! მოკრძალებით უნდა მოვეპყრო.

ცაგუნა. თქვენ აურაცხელი წიგნი გაქვთ. **(მაგიდიდან გაზეთი აიღო, ათვალიერებს.)**

გაიოზი. მაგრამ „სამზარეულო წიგნი“ მხოლოდ ერთი მაქვს.

ცაგუნა. მერე? ამიტომ უნდა შემეჭამოთ? რალაც ორად ორი კერძი გავსინჯე. მანდ სამასამდე კიდევ სხვა დარჩა. არ გეყოფათ?

გაიოზი. მასწავლებელი ქალი და...

ცაგუნა (მკაცრად). ზაგენ ზი კურც!* ვიცი, რასაც იტყვით: მასწავლებელი ქალი და გუტენბერგს პატივს არ სცემდესო?! ამჟამად უფრო მეტ პატივს ჩვენს ფეხბურთელებს ვცემ. **(გაზეთზე უთითებს.)** მოსკოვში მოუგიათ!

გაიოზი (ყურს არ უჯერებს). ვის სცემთ ყველაზე მეტ პატივს? ფეხბურთელებს?!

ცაგუნა. დიახ, მე ზეპირად ვიცი ყველა მათგანის სიმაღლე, მკერდის გარშემოწერილობა, ფილტვების კუბატურა... ვინ, როდის და რამდენი გოლი გაიტანა მარცხენა თუ მარჯვენა ფეხით, თავური დარტყმით, საჯარიმოდან...

გაიოზი. ჰმ! ესე იგი თქვენ სტადიონის ხშირი სტუმარი ბრძანდებით?

ცაგუნა. ალბათ უფრო ხშირი, ვიდრე თქვენ — წიგნის მაღაზიის.

გაიოზი (ხელი ხელზე დაირტყა). აფსუსს, სად მიდის ჩვენი ეროვნული ენერჯია!

*მოკლედ თქვით! (გერმანულად)

(ფიცხად.) კი, მაგრამ... ნუთუ ერთხელ მაინც არ დაფიქრებულხართ, რა უნდა ქალს სტადიონზე? ქალი სატირალში უნდა დადიოდეს.

ცაგუნა. გეყოთ, რაც წარსულში გვატირეთ. ახლა ჩვენი დროა!

გაიოზი (გამოყოფით). ა მ თ ქ ვ ე ნ მ ა დ რ ო მ ასეთი რა სიამე მოგიტანათ? გაუთხოვარი ქალები ათასობით ჩანახშირებული ხართ.

ცაგუნა. მათი ცოდვა მამაკაცებს განევთ, გაქონილ კისერზე!

გაიოზი. მამაკაცს ქალი ხიბლავს და არა ქალკაცა... მოდი და ნუ გაიცინებ! ეს თქვენ ბრძანდებით ბუნების მშვენება, მისი გვირგვინი და სამკაული?! ჰმ! როგორ გაცვიათ, როგორ ზიხართ, როგორ ლაპარაკობთ?! ყურს არ გაეგონება და თვალს არ დაენახვება. სპირტისა და ნიკოტინის სუნით ყარხართ...

ცაგუნა. ნუ ცხარობთ, ყოველივე ეს მოდაა. გაივლის.

გაიოზი. „მოდაა...“ ერთი მაიმუნი რაღაც მაიმუნურ მოდას გამოჩხრეკს და ასი ათასი მაიმუნი... არიქა, არ ჩამოვრჩეთო! კი, მაგრამ, ცოტათი მაინც ხომ უნდა ხვდებოდე, რა გიხდება და რა გაუშნოებს? ღმერთმა უთვალავი საშუალება გიბოძათ, ფიზიკური ხინჯი რომ მიმალთ, თქვენ კი... ოღონდ გაშიშვლდეთ, ოღონდ გაშიშვლდეთ! „მოდაა...“ ფეხები „ბესშტეინის“ როიალისას მიუგავს, კაბა კი... **(ხელი ჩაიქნია.)** კიდევ აქეთ წყრებიან! ჰმ! აი თუნდაც თქვენ... აბა რომელი თავმოყვარე მამაკაცი შეგირთავთ?

ცაგუნა. თქვენ თავმოყვარე არა ხართ? ხომ „შემირთეთ?!“

გაიოზი. აკი თვითონ ბრძანეთ, თავი მათხოვეთ, და არა...

ცაგუნა. ჰოდა, რაკი გათხოვეთ, მაღლობის ნიშნად ცოტა რამე მაინც მაჭამეთ. ხოჯას სახედარივით შიმშილით უნდა მომკლათ?! არც ნუხელ მივახშმია.

გაიოზი. ღამით სტომაქის გამოტენა მავნებელია.

ცაგუნა. რა თქმა უნდა, ღამით ყველაფერი საზიანოა, ხვრინვის გარდა. მაგრამ ახლა ხომ დილაა! შეუძლებელია, სადმე აქ პურის დუქანი არ იყოს.

გაიოზი. შაქარი გვაქვს?

ცაგუნა. ეს ჩემზე უკეთ თქვენ უნდა იცოდეთ.

გაიოზი. დაძებნეთ! შეიძლება იმ ყავისფერ ჩემოდანშია. თუ არადა, ისესხეთ. დროა უკვე მეზობლები გაიცნოთ. **(მიდის.)**

ცაგუნა. ერთი ნუთით!..

გაიოზი შედგა.

ეგებ გახსოვთ, წინათ ვირებით დილომი უფრო განთქმული იყო თუ წყნეთი?

გაიოზმა ხელი ჩაიქნია და გავიდა.

არავის მოეწონებო... **(მუშტი მოუღერა, ჩემოდნებში ეძებს.)** რა შაქარი, რის შაქარი?! ეს კაცი, ალბათ, ვირთხებსაც ეჯავრებათ.

ანტიოფას ოთახი

ვასიკო ფანჯარაში იცქირება; მარჯვენა ხელი შეხვეული აქვს. კარზე მარიკა მოდგა.

მარიკა (ხმადაბლა). ვასიკო!

ვასიკო. მოდი, გენაცვალე, მოდი! **(მობრუნდება დაუპირა.)**

მარიკა (ხელს ჰკრავს). გადაირიე?

ვასიკო. ნუ გეშინია, არ შემოვა. ეს ნამია გავიდა. პირს იბანს.

მარიკა. ხელზე რა დაგემართა?

ვასიკო. ო-ო, წუხელ ძალიან ავად გახდა. თითქმის მიდიოდა, მაგრამ არ გავუშვი.

მარიკა. სად?

ვასიკო. შავეთში.

მარიკა. უ-უ, მე სიკვდილის საოცრად მეშინია. **(ყრწოლამ აიტანა.)** მარტოკა უნდა იწვე! მარტო წოლა მინაში კი არა, ბნელ ოთახშიც მეშინია.

ვასიკო. ნუ გეშინია, ჩვენ ერთად მოვკვდებით. ოღონთ ვიდრე მოვკვდებოდეთ... **(ჩაეხვია, კოცნის.)**

ანტიოფა შემოვიდა. მარიკამ სირცხვილით შეჰკივლა და გაქცევა დააპირა, მაგრამ ანტიოფამ ხელი დროზე ჩაავლო.

ვასიკო (ფეხქვეშ ჩაუვარდა.) ამაგეთ შამფურზე, ქალბატონო, ცხენის კუდზე გამომაბით, ღირსი ვარ... ერთი ღამეც არ გაუთევია და ბინა უკვე გარყვნილების ბუდედ გადამიქციაო, იტყვით ალბათ.

ანტიოფა. ნამოდექი!

ვასიკო. არა, ჩამწიხლეთ! თვალებში რა პირით შემოგხედოთ... **(აზლუქუნდა. მარიკა აჰყვია.)**

ანტიოფა. რა გატირებთ? სულელეობო! ღმერთი ახალგაზრდობას განა მარტო გრამატიკის გასაზრუნად იძლევა, — ახალგაზრდობამ უნდა ინავარდოს კიდეც. თუ ერთმანეთი გიყვართ, კოცნა თქვენზე ალალი იყოს.

ვასიკო (თამამად). გვიყვარსო?! უკვე წელიწადზე მეტია ჩემი საცოლეთა, მაგრამ შიშით მამამისისთვის ვერ გაგვიმხელია.

ანტიოფა. რა გაკავებთ?

ვასიკო. ვიცი, თვალში არ მოუვალ; ერთი გაფხეკილი სტუდენტი ვარ, არც მანქანა მაბადია, არც ნაპარავი ფულები მინყვია დასტობით. **(შემნახველი სალაროს წიგნაკი ამოიღო.)** მთელი ჩემი კაპიტალი სულ ესაა: ოთხმანეთნახევარი! რა ვქნა, ვაგროვებ და კაპიკებს მაინც ვერ გადავაცილე. კინომ გაგვყიდა, იმ წყეულმა! ისეთი სათაურებია, თვალი გიჭრელდება: ეს „სიყვარულის ასაკიო“, ეს „სიყვარული თელებს ქვემო“, ეს... „კიდევ ერთხელ სიყვარულზეო“... სიყვარული, იცოცხლეთ, ჩვენიც არ გვაკლია, მაგრამ... როცა ქუჩაში მიდიხართ, სული ხომ მიგინვეთ, სხვის ფანჯარაში შეიჭყიტოთ?! ადამიანის ცნობისმოყვარეობას, თუ არ ვცდები, საფუძველი ევამ ჩაუყარა. გახსოვთ? ადამი და ევა აბიბინებულ ბალახზე რომ ისხდნენ ვაშლის ხის ქვეშ...

მარიკა ანიშნებს — დადუმდიო.

ბოდიში, ძალიან გავიტლიკე. ქალბატონო ანტიოფა! თუ არ გამაგდებთ, მიიბარეთ ჩემი წიგნაკი; მეშინია, რაც მიძევლად მაქვს, ისიც არ შემომეხარჯოს. **(თავის მოსაწ-**

ყლებით.) არ გამაგდებთ?

ანტიოფა. ჩემი მხსნელი გავაგდო?

ვასიკო. რა ვიცი, ხატებიანი ბინა თითქოს შეგიბლალეთ...

ანტიოფა. ბედნიერია ის ბინა, სადაც ამურები ფრინავენ. **(მარიკას.)** ალბათ შენზე უმცროსიც ვიქნებოდი, როცა ერთი ოფიცერი შემიყვარდა. მხოლოდ ერთხელ, ომში ნასვლისას მემამორა; სამახსოვროდ ამის მეტი არაფერი დამიტოვა. სანყალი ოსმალეთის ფრონტზე მოკლეს და მასთან ერთად მომკლეს მეც. უმალვე მონამეთას მონაზვნად შევეკედლე, მაგრამ, როცა დავით და კონსტანტინეს ძვლებში უღმერთობმა ცხენის ძვლებიც შეურიეს, მე იქ აღარ მემყოფებოდა. მინდოდა კი, ადამიანებს გვერდით იმედად ამოვდგომოდი.

ვასიკო. აკი ამომიდექით!.. აი, ნახავთ, ქალბატონო, ანი როგორ მორალურად მოვიქცევი.

მარიკა. დედა ნუ მომიკვდება, მე აქ სამეცადინოდ შემოვიხედე.

ანტიოფა. მერე, ხელს რა გიშლით? იმეცადინეთ!

ვასიკო. მამაშენმა რომ მოგვისწროს?!

ანტიოფა. აქ მამამისს რა ესაქმება?

ვასიკო (ლიმილით). ნუხელიც აქ გახლდათ. ვითომ კბილები დააძრეს, ნამდვილად კი ჩვენ დაგვაძრო.

ანტიოფა. ა-ა, ეს თქვენა ხართ?! პარიზშიაც რომ გაატარო, საქართველოს თავს არ მოჭრისო.

მარიკა. სამაგიეროდ მე მჭრის თავს... უთაური ლაპარაკით.

ვასიკო. უფრო თავის თავს ჭრის.

მარიკა. არაფერიც! ჩემი მამა მაინც კარგი მამაა.

ვასიკო. იჰ, მამა ჩემი იკითხე! ომში ისეთი აღმასივით ფეხი დაკარგა!.. მამაშენმა რა დაკარგა? ჯვალოს წინდები. **(იცინის.)**

იასონი სახლის წინ მოქაქანებს. მარიკა შეშინებული გარბის.

იასონი. მოქალაქენო! გაუფრთხილდით და გიყვარდეთ ერთმანეთი! რა მდიდარიც არ უნდა იყოთ, რა დიდი პოსტიც არ უნდა გეჭიროთ, — მეზობელი მაინც დაგჭირდებათ. **(გადის.)**

ვასიკო. როგორ ფიქრობთ, ქალბატონო ანტიოფა, მე მარიკა გამომადგება?

ანტიოფა. აბა რა გითხრა, ცოცხალ ქალზე შეუცდომლად მსჯელობა ერთობ სათუო საქმეა.

ცაგუნა (ღია კარში გამოჩნდა, მორიდებით). ბოდიში...

ანტიოფა. მობრძანდით.

ვასიკო (ანტიოფას). მე წავალ. **(გადის.)**

ცაგუნა (უფრო მეტი მორიდებით). მე... მინდა გთხოვოთ... ცოტა შშა...

ანტიოფა (საქმიანად). ვიცი, ვიცი! ჩემ ქვემოთ ცხოვრობთ, ახალი გათხოვილი ხართ, ქმარს არ უყვარხართ...

ცაგუნა (შეცბუნებული.) ვინ გითხრათ?

ანტიოფა (წარბებზე თითს გადაუსვამს). ცისფერმა თვალემა.

ცაგუნა (სუსტი ხმით). დედა!..

ანტიოფა. და თქვენ მაინც ჭკუა იხმარეთ, რომ გათხოვდით. თუ ქმარი არა, გულის გამხარებლად შვილი მაინც მოგეველინებათ.

ცაგუნა (იმედგადაწყვეტილი). მე შვილი არ შემეძინება, ქალბატონო!

ანტიოფა. რატომ?

ცაგუნა. მე წმინდა მარიამი არა ვარ.

ანტიოფა. კი, მაგრამ... წმინდა მარიამი აქ რა შუაშია?

ცაგუნა (გულის ნუხილით). მე ერთი ჩხინკორა, ულამაზო ქალი ვარ, თითქმის უკვე მობერებული, — ზებუნებრივი ძალები ჩემს ბედში არ ჩაერევიან, — სამყაროს მეორე ქრისტე აღარ სჭირდება. ხალხი იმ ერთზეც უარს აცხადებს.

ანტიოფა (ახლოდან თვალებში ჩახედავს). ნუ ხუჭავთ, გაახილეთ. ნუხელ... ქმართან გეძინათ?

ცაგუნამ თავი გააქნია.

ნუხელ... თქვენი ქორწინების რომელი ღამე იყო?

ცაგუნა. პირველი.

ანტიოფა. და თქვენ ცალ-ცალკე...

ცაგუნა. დიახ, ის — იატაკზე, გაზეთებზე, მე კი ცოტა ზემოთ, სიფრიფანა ლეიბზე.

ანტიოფა. კი, მაგრამ... როგორ ფიქრობთ, თქვენი მეუღლე ნორმალური მამაკაცია?

ცაგუნა. ამას გულთმისანი თუ შეიტყობს.

ანტიოფა. დაბრძანდით. **(ერთხანს კუთხეში ზურგშექცეული რალაცას საქმიანობს. სპილენძის წყლიანი ჯამი მრგვალ მაგიდაზე დადო.)** დააკვირდით! ძალიან დააკვირდით!.. ხედავთ?

ცაგუნა (ყოყმანით). ვხედავ...

ანტიოფა. რას ხედავთ?

ცაგუნა. წყალს.

ანტიოფა. წყალში?.. წყალში რას ხედავთ?

ცაგუნა. რალაცას თითქოს ვხედავ.

ანტიოფა. ეს თქვენი ქმარია! ხედავთ, რა ვაჟკაცურად მოაბიჯებს?! რა თქმა უნდა, იგი გუშინდამ თავს არ შეირცხვენდა, იმ თხელ ლეიბზე თქვენს ნაცვლად აფროდიტე რომ ყოფილიყო გაშხვართული.

ცაგუნა (დამნაშავესავით). აკი მოგახსენეთ, მე ერთი ჩხინკორა... რა არის საჭირო ქალისთვის, რომ ბედნიერი იყოს? კობტა ფეხები და ლამაზი თავი.

ანტიოფა. კი, მაგრამ, იმ ლამაზ თავში სულ არაფერი არ უნდა ეყაროს? მარტო სილამაზე არ კმარა, რომ გათხოვდე და, რაც მთავარია, ქმარი შეინარჩუნო. საამისოდ ჭკუაცაა საჭირო, — ნიუტონის კი არა! — პანანა, თუნდაც სულ პანანა ჭკუა. **(სითხიან შუშას უწვდის.)** ეს წვეთები ქმარს ჩაიში ჩაურიეთ, ოღონდ ისე, თვალი არ შეგასწროთ.

ცაგუნა (შეშფოთებით). ხომ არ მოკლავს?

ანტიოფა (ნაწყენი კილოთი). ანტიოფა ნინუა მხოლოდ სიცოცხლეს ემეგობრება. **(საქმიანად.)** უკვე ისაუზმეთ?

ცაგუნა. აი.. შაქარს დავეძებ.

ანტიოფა. მე მოგართმევთ.

ცაგუნა. როგორ დავესესხოთ...

ანტიოფა (შაქარს აძლევს). გახსოვდეთ, შინაბერად მეტწილად სულიერად მდიდარი და გარეგნულად მიმზიდველი, გულმართალი ქალები რჩებიან. უეშმაკოდ ცხოვრებაში ფონს ვერ გახვალ. **(ცაგუნას ირგვლივ ატრიალებს. შელოცვით.)** იწილა-ბინილა, იწილა-ბინილა! შეაყვარე გაიოზს ცაგუნა, შეაყვარე გაიოზს ცაგუნა!.. ცაგუნა, ცაგუნა, ცაგუნა! იწილა-ბინილა... **(ხატს ახედა და ცაგუნას პირჯვარი გად-**

ასახა.) შენც. შეენიე, მამაზეციერო!

ცაგუნა. შემენიოს, ოლონდ... ოლონდ ნუ დამამცირებს. (გადის.)

გაიოზის ბინა

კარი პროდუქტებით დატვირთულმა გაიოზმა შემოალო.

გაიოზი. ეი, სადა ხართ? (წამით სამზარეულოში გავიდა.) ჩაიდანნი თუხთუხებს და თუხთუხებს! ეს აქ ხანძარსაც გამიჩენს. (სიმწრით გაიცინა.) სტადიონზე წავიდოდა...

ცაგუნა შემოვიდა.

სად დაბრძანდებით, ქალბატონო?

ცაგუნა. უჩემოდ... მოგეწყინათ?

გაიოზი (ირონიით). ლამის ჩამოვხმე... ახლანდელი ქალები აბა რა სანდონი ხართ, — თვალები სულ სამამაძალოდ გაგირბით. (წაბაძვით.) წასვლისას ქმარმა დამიბარა — შენი ჭკუის იმედი მაქვსო, ჩემმა ჭკუამ კი შენთან მომიყვანა, ჩემო გვრიტოო...

ცაგუნა. თქვენ გითხრათ „გვრიტი“? ახია მის ქმარზე! რაკი პატიოსნებას არ აფასებთ...

გაიოზი. ვაფასებთ, ოლონდ დასაფასებელ საქონელს როგორღაც ვერ ვხედავთ.

ცაგუნა. „საქონელს...“ (ცხარედ.) მართლაცაა, ნაოხარა საქონელს რომ ასაღებთ ხოლმე, ცოტანი არიან წესიერი და სანყალი ქალები?

გაიოზი. ერთიც თქვენ იქნებით სანყალი!

ცაგუნა. მე ენა მაქვს მონამლული, თორემ საქციელით? — ღმერთმანი, ძალიან წესიერი ვარ, თუმცა... რა ვიცი, ჯერ აგრესიული მამაკაცი არ შემხვედრია.

გაიოზი. არც შეგხვედებათ! ქალი, რომელიც წარამარა ბურთის თამაშზე იშლიგინებს და ვილაც შტრიკინა ბიჭების სიას ჩამოწერს...

ცაგუნა. არ მოგწონთ — არ ვივლი!

გაიოზი. ჩემთვის სულერთია — ივლით თუ არ ივლით.

ცაგუნა (ხმაში ოდნავ ცრემლი ეპარება.) თქვენთვის სულ ერთია, იმისთვის სულ ერთია, ამისთვისაც სულ ერთია... ჰოდა, რაკი ყველასათვის სულ ერთია, რა ვქნა, მეც დავდივარ. კაცმა ქალი თავის ჭკუაზე უნდა წარმართოს. მე ასეთი კაცი არ გამომიჩნდა. ყველა ლამაზი ხომ არ იქნება?!

გაიოზი. ჭკუით კი კმაყოფილი ბრძანდებით?

ცაგუნა. დარვინი არა ვარ, მაგრამ არც სულ უგონო ვარ. (რალაც შეხვეული გახსნა.) ო, უყურე დილომს! ხორცი თურმე აქაც იშოვება. ჩიჩიას თავგები არ ჭამენ, კატებს კი სად უმაღლავთ? ქუდში? ერთს გირჩევთ, ოლონდ ცეცხლებს ნუ გადმოყრით: პირველ რიგში მაცივარი უნდა შეიძინოთ.

გაიოზი (ირონიულად ჩაიცინა.) გუშინ მაგიდაო, დღეს მაცივარი!

ცაგუნა. თქვენ მარტოხელა კაცი ბრძანდებით, — მაცივარი ცოლის მაგივრობას გაგინევთ. ხუმრობა ხომ არ არის, აიღებთ და მთელი კვირის სადილს ერთბაშად მოამზადებთ. დიდ, ძალიან დიდ ქვაბში! დამიჯერეთ, მე კარგი დიასახლისი ვარ.

გაიოზი. კარგი დიასახლისი „საოჯახო წიგნიდან“ ფურცლებს არ ამოხევეს.

ცაგუნა. მთელი ის წიგნი ზეპირად ვიცი. როგორ მზადდება, მაგალითად, შილაფლავი, გითხრათ? აიღებთ მსუქან ცხვრის ხორცს... მკერდის ან ბეჭის ნაწილს...

რატომ ყურს არ მიგდებთ? იქნებ შილაფლაგმა თავი მოგაბეზრათ და კეცებშუა შებრანულ ვარიკას ისურვებთ ნიორწყალში?! შევწვა? ო-ო, აბა რას შეწვავ, თუ ჯერ არ დაკალი და არ გაპუტე... ეჰ, ადამიანი მხეცია. რას ერჩის იმ საბრალოს? ჯერ აბა ცხოვრებაში რა უნახავს? მართლა! იცით, ქათამი რამდენ ხანს ცოცხლობს? არ დაიჯერებთ, განცვიფრდებით, — ოცდაათ წელიწადს! „ბუნების კალენდარში“ ამოვიკითხე. იფიქრებდით? ქათამი... ადამიანის საშუალო სიცოცხლის ნახევარს! იმავე ადამიანს კი უკვე ორი წლის დედალიც ხანდაზმულად ეჩვენება და სული უსწრაფის თავს როდის წააცლის. ეს კაცობაა?

გაიოზი (სასწარკვეთით). ქათმის უიღბლობაც მე ვიტყვო, თქვე დალოცვილო?!

ცაგუნა. ბოდიში, ნუ იტირებთ. **(სკამს ასწორებს.)** დაბრძანდით.

გაიოზი (სკამი ცაგუნასკენ მისწია.) თქვენ დაბრძანდით.

ცაგუნა (სკამი გაიოზისკენ გასწია.) არა, თქვენ დაბრძანდით.

გაიოზი. თქვენ, თქვენ! მე რამეს მოვიტან... **(ჩემოდანს სიგრძეზე დგამს და ჯდება, მაგრამ წინასწარობის დაცვა უჭირს — ლამის წაიქცეს.)**

ცაგუნა (ლიმილით). კი, მაგრამ... ერთი სკამის პატრონმა ორი ოთახი რა პირით ითხოვეთ?

გაიოზი. დედაჩემი მობერდა, სოფლად ცხოვრება უჭირს. შეშა აპო, წყალი ზიდო...

ცაგუნა. მაპატიეთ. **(წინ ჩაი დაუდგა.)** მიირთვიეთ.

გაიოზი. გმადლობთ, ჩაი არ მინდა.

ცაგუნა. როგორ გეკადრებათ! ოთხი კენჭი შაქარი ჩაგიგდეთ.

გაიოზი. ჩააგდებდით, — თქვენი რა იხარჯებოდა?!

ცაგუნა. ალბათ, ნუნურაქიც იქნებით. ო, მამაკაცის სიძუნწეს ვერ ვიტან.

გაიოზი. მე ძუნწი არა ვარ, მაგრამ არც ფანტია ვარ.

ცაგუნა. ხომ ტკბილია?

გაიოზი. ტკბილი კია, ოღონდ... რაღაც ჩაის გემო არა აქვს.

ცაგუნა. საქმე ისაა, ჩაი ისე დააყენო, — ჩაის არ გავდეს, თორემ... ეჰ, თქვენ რა იცით, დიასახლისობა რა რთული ხელოვნებაა!

გაიოზი. ვიცი, ქუჩა-ქუჩა ბოდიალში ამ ხელოვნებას ალღოს ვერ აუღებ.

ცაგუნა. მე ყველაფერს ვასწრებ. ქალის დროის დიდი ნაწილი, ჩვეულებრივ, სიყვარულს მიაქვს, — მე დრო ამაში, საუბედუროდ, არ მეხარჯება, ამიტომ დროც ბევრი მაქვს.

პაუზა.

გაიოზი ჩაის შესამჩნევი სიამოვნებით შეექცევა.

გაიოზი (სასხვათაშორისოდ). რა არის სიყვარული?

ცაგუნა. რომელი სიყვარული? „მე მიყვარს ჩაი“ თუ... „მე მიყვარს ქალი?“ თქვენ რომელს გულისხმობთ?

გაიოზი (შეყოვნდა). მეორეს.

ცაგუნა. რომელ მეორეს?

გაიოზი. მეორეს... ჩაის კი არა, აი... მეორეს.

ცაგუნა. ჰოდა, რომელ მეორეს? თუ ქართულად გეძნელებათ, გერმანულად მითხარი.

გაიოზი. ჩემთვის ჯერ ამდენი გერმანული არ გისწავლებიათ.

ცაგუნა. გასწავლეთ! იხ ლიბე ზიუსენ თეე! აბა მითარგმნეთ!

გაიოზი. „მე მიყვარს ტკბილი ჩაი“.

ცაგუნა. ამ ყაიდაზევე შეგიძლიათ შეადგინოთ: „მე მიყვარს ლამაზი ქალი“. გნებავთ, იყოს — „ჭკვიანი ქალი“.

გაიოზი. მერე, სად არის ჭკვიანი ქალი?

ცაგუნა (ამრეზით გადახედავს). იაპონიაში!

გაიოზი. „იაპონიაში...“ იაპონიაში ნახერხიდან აბრეშუმშიც გამოჰყავთ.

ცაგუნა. საოცარია! ჩვენში კაციდან კაცი არ გამოდის და... ნახერხიდან აბრეშუმში?! დიდება შენდა, გამჩენო!

კაკუნი, კარი იასონმა შემოაღო.

იასონი. მიგვიღებთ?

გაიოზი. მობრძანდით, მობრძანდით. **(წამოდგომისას ჩემოდანი წაექცა.)**

იასონი. თქვენს სუფრას გაუმარჯოს!.. პატივისცემის ნიშნად ქართველ კაცს ვერ ეტყვი, — მესტუმრე, საჭმელს გაჭმევო, — შეურაცხყოფაში ჩამოგართმევს, მაგრამ... ღვინით მინდა გაგიმასპინძლდეო, — დაფასებაში ჩაგითვლის, ისე, ღვინო თავისთავად პურ-მარილსაც გულისხმობს.

გაიოზი. ვაგლახ, ახლაც ისეთ დროს შემოგვისწარით... თუმცა, არა! ჩვენ რაღაც არაჩვეულებრივი ჩაი გვაქვს.

ცაგუნა (მტკიცედ.) ის ჩაი გათავდა!

გაიოზი (ხმას აუმალლა). როგორ თუ გათავდა?

ცაგუნა. რა ვქნა, ყველაფერი არაჩვეულებრივი მალე თავდება. გნებავთ, ხორცს შეგინვათ?

გაიოზი. ან რომ ხორცი შეინვის... **(იასონს.)** ბედმა დამნიხლა, ქალი შემახვედრა ისეთი, — ერთი მჭადის გამოცხობას მთელი დღე უნდება.

იასონი. უჰ!

ცაგუნა (გაიოზს, მწყრალად). როდის გამომცადეთ? მომეცით ფქვილი! მე ილუზიონისტი როდი ვარ — გაუჩინარს ვერ გავაჩენ.

გაიოზი. რას ჭირვეულობთ? გაჩუმდით მანდ!

ცაგუნა. რა უფლებით მიყვირით? ცოლი ხომ არ გგონივართ თქვენი? **(იასონს შეამჩნევს. დანყნარებით.)** არა, მიყვირეთ, მიყვირეთ, გაქვთ საამისო უფლება, გაქვთ.

იასონი (გაიოზს). თქვენი ჯალაბობაა?

გაიოზი. ჩემი გახლავთ, ოღონდ... ოი, პასპორტი არ დამავინყდეს! **(უნჯდის.)** სულ ახალი ნათხოვი მყავს, ცოლობას ჯერ კიდევ ვერ შეეგუა. **(სხვა კილოთი.)** თქვენი სახელი?

იასონი. იასონი, ბატონო.

გაიოზი. წავიდეთ, ბატონო იასონ და... რესტორანში მოვილხინოთ.

იასონი. რას ბრძანებთ, ფულს როგორ დაგახარჯვინებთ?! აქაურობის შემყურეს გული ისეც მეთუთქება, რაღაც აისორივით ხართ მოწყობილი... **(ცაგუნას.)** ისე კი, პატარძალო, გული არ გაიტეხო, აყალ-მაყალი ცოლქმრობის მაყარია. ეს ცხოვრება, გენაცვალე, ჰარიჰარალეში მარტო მე გავატარე. არ იკითხავთ — რატომ? ქალი ვითხოვე ისეთი, ლიანდაგზეც რომ დავარდნილიყო, კაცი არ გამოჩნდებოდა მისი ამყენებელი. მერე, რა წავაგე? შვილები სანაქებო ჩამომირიგა და არც სანადიროდ თარეშს მიშლიდა. აბა!

გაიოზი (იასონი კარისკენ მიჰყავს). სამაგალითო ქმარი ბრძანებულხართ. ვეცდები მოგბაძოთ.

იასონი. ე! რომ არ გამოგივიდეთ?! შენ, ჩემო ძმაო, ქალი მოგიყვანია ისეთი... ეს სადაც არ უნდა დაეცეს, ამას ყველა ნამოაყენებს.

გაიოზი. ვითომ?!

იასონი. კი! (**გადაჭრით.**) რესტორანში — არა! აქვე, სადმე ფეხზე...

გადიან.

ცაგუნა (სევდიანი ღიმილით). ვაითუ არც მძლოლმა ნამომაყენა და ტრამვაიმ გამიტანა?! დაინვას, დაიხრუკოს ქალის ბედი! თუ ვინმე უღვაშა შემოგვხედავს — ესაა ჩვენი სიხარული.

კაკუნი კარზე.

ვინ ბრძანდებით?

ბერდო შემოდის, პიჯაკის ერთი მხარე ჩამოხევია.

ბერდო. ბოდიშს ვიხდი, რომ განუხებთ. ელიკოსთან შემოვიარე, შინ არ დამხვდა. ქვეყნის მანძილი გადმოვლახე. ავტობუსზე ხალხი ჯონჯოლივით ეკიდა, მეც ჩამოვეკიდე და... რაღაც ბენვზე გადავრჩი.

ცაგუნა. რა მოგსვლიათ?! გაიხადეთ, გავკერავ.

ბერდო. ძალიან მეხატრება. თქვენ ჯერ, ვინ იცის, ქმრის პერანგიც არ დაგიუთოვებიათ.

ცაგუნა. მართლაც!

ბერდო. ჰოდა, მე პირველი როგორ ვიქნები. აი, როცა მოძველდებით, როგორც ცოლი...

ცაგუნა (ღიმილით). უკვე მოძველდი. ჩვენ, ალბათ, მალე გავიყრებით.

ბერდო. მიზეზი?

ცაგუნა. მმ... მე დიღომში ვერ ვიცხოვრებ, ძალიან შორია.

ბერდო. ხედავთ?! ჭორი ჭორიო და, ზოგი ჭორი თურმე არც თუ უსაფუძვლოა. თქვენზე თქვეს, ბინისთვის გათხოვდაო. მაშინ, ალბათ, არ იცოდით, ბინას ქალაქის განაპირას თუ მიიღებდით.

ცაგუნა. სხვას კიდევ რას ამბობენ? არ მოგერიდოთ, რა გულსაკლავიც არ უნდა იყოს, გულთან ახლოს მაინც არ მივიტან.

ბერდო (ფიქრში). ჰო! სახელს დახარბდაო.

ცაგუნა. ასეთი ვითომ რა სახელი აქვს გაიოზ არსენიშვილს?

ბერდო. როგორ გეკადრებათ! თავის დარგში არსენიშვილი მნიშვნელოვანი ფიგურაა.

ცაგუნა. უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე თქვენ-პოეზიაში?

ბერდო. აი, გათხოვდით და ჩემი მისამართით ირონიებს მაინც არ ეშვებით.

ცაგუნა. ბერდო! ყველას გეფიცებით, როგორც პოეტი ერთობ მიყვარხართ...

რა საჭიროა ჩვენ შორის კოცნა,

თუ გული შენი არ ფეთქავს ჩემთვის...

მიკვირს, კრიტიკა რატომ არ გაფასებთ?

ბერდო. ეჰ, არავის ჩემი არ ეშინია და არავის მე არ ვჭირდები. ახლა მათ აქებენ,

ვისაც გავლენიანი თანამდებობა უკავია, ვისზედაც დამოკიდებული ხარ.

ცაგუნა. მე მაინც მგონია, სახელს თქვენი თაც იფუჭებთ. განა შეიძლება, მაგალითად, მუდამ დღე ვაკის პარკის სტუმარი იყოთ და ქუჩაში ყველა კეკლუცს აეტორლიალოთ?

ბერდო. რა ვქნა, მე სიყვარულის პოეტი ვარ და მშვენიერების მოტრფიალე.

ცაგუნა. კიდევ კარგი, ბოლო დროს მარტო ელიკოს ეტრფიალებით.

ბერდო. ვაი, რომ ბოროტი სული ჩემში დედაბუდიანად მაინც ვერ დავთრგუნე. რა გაიმბოთ!.. გუშინ ოპერის წინ ერთი პატარა ანგელოზი გავიცანი. ის-ის იყო ჩემი ლექსების წიგნი სავიზიტო ბარათივით უნდა მიმერთმია, რომ თავზე ვილაც ზორზოხი ახალგაზრდა წამოგვადგა და მე კბილები დამიკრაჭუნა: ამასთან გავლილს თუ ერთხელ კიდევ თვალი შეგასწრე, მე კი არ გავისვრი შენზე ხელსო... ერთი ნახტომი და თავი იქვე, საჭესთან ამოყო. მხოლოდ მერე შევნიშნე, როცა დაიძრა: მანქანა სულ ღლაპებით ავესო — ხელების ქნევით მემუქრებოდნენ. ქალიშვილი საოცრად შეწუხდა: ბატონო, ნაძირალაა, არაფერი მოგნიოთ... მოსვენებას არ მაძლევს, ჩემი გოგო უნდა გახდეთ. ორჯერ მილიციაშიც წააბრძანეს, მაგრამ მალე გამოუშვეს: მამამისი დიდი ფულიანი კაცია და ქვეყანას იცნობსო.

გაიოზი შემოვიდა.

ცაგუნა (გაიოზს ბერდოზე). ეს ადამიანი არა მარტო მშვენიერი სატრფიალო ლირიკითაა ცნობილი, — მთელს ქალაქში იგი ერთი იმ იშვიათთაგანია, რომელსაც ტელეფონი უქრთამოდ დაუდგეს.

ბერდო (გაიოზს ხელს ართმევს). ბერდო ცვარიშვილი.

გაიოზი (შუბლგახსნილად). გამიგონია. გაზეთების პირველ გვერდზე ხშირად იბეჭდებით.

ბერდო. გთხოვთ იმ ლექსების მიხედვით ჩემს პოეზიაზე ნუ იმსჯელებთ. მე მათ ვწერ კრიტიკოსების თვალის ასახვევად. ჰონორარისთვისაც, რა თქმა უნდა. მამულები არც კახეთში მაქვს ილიასავით, და არც იმერეთში — აკაკივით. არადა, კაცს ცხოვრება გინდა!

ელიკო თავის ოთახში შედის.

ცაგუნა. ელიკო!..

ბერდო (ფანჯარაში იხედება). სად ხედავთ?

ცაგუნა. მანდ არა... (ხელი ასწია.) ფეხის ხმა არ გეყურებათ?

ბერდო. კი! პაკა-პუკი, პაკა-პუკი... შეწყდა! რატომ?

ცაგუნა. ქეჩის ფოსტლებს ჩაიცვამდა.

სადღაც როიალზე ატყაპუნებენ.

ბერდო. ნუთუ აქ ყველაფერი ასე გარკვევით ისმის?

ცაგუნა. ყველაფერი.

ბერდო. ო, ეს დიდ ეკონომიას მოგცემთ. თქვენ შეგიძლიათ პიანინო არ იყიდოთ, არც რადიომიმლები, არც მალვიძარა საათი, თუკი, რა თქმა უნდა, ეს ნივთები თქვენს მეზობლებს აქვთ.

ცაგუნა. რასაკვირველია, აქვთ, მაგრამ ჩვენი სახლი... (ხელი ჩაიქნია.) ჩვენი სახლი უნაკლო მაინც არ არის: მას რომ გამჭვირვალე კედლები ჰქონდეს, აღარც ტელე-

ვიზორს შევიძენდით.

ბერდო. გული გრძნობს, აქეთ ჟანგბადიც მეტია, რა ვუყოთ რომ შორია, ქალაქი ახლა დიღმისკენ მიინევს.

ცაგუნა (ამჩნევს, რომ გაიოზი პირქუშად დუმს). თქვენ რას იტყვით, ბატონო გაიოზ, მოსახლეობა შეიძლება ჩვენს იქითაც გაიზარდოს?

გაიოზი (ცივად). ეს ქალაქის საბჭოში გაიკითხეთ.

ბერდო. ნება მიბოძეთ გამოგეთხოვოთ; საოცრად მოხიბლული ვარ, რომ ერთ-მანეთს თქვენობით მიმართავთ. ჩვენს ვირულ დროში... ბოდიში, გმირულ დროში ეს იშვიათია, და ეს ძალიან ლამაზია. მართლაცადა, განა სანოლმა ცოლ-ქმარს შორის მოკრძალებისა და თავაზიანობის ზღვარი უნდა ნაშალოს?! **(ცაგუნას.)** ნუ აჩქარდებით. ვინც გიყვართ, მისი სახლი არ შეიძლება შორს გეჩვენებოდეთ. ზოგიერთების ქირდვას კი აინუნში ნუ ჩააგდებთ, — მათ ქალური შური ალაპარაკებთ. ბედნიერად ბრძანდებოდეთ! **(გაღის.)**

პაუზა. გაიოზი მოუსვენრად ბოლთასა სცემს.

გაიოზი. ეს კაცი აქ რას დაძვრება?

ცაგუნა. ელიკოსთან მოვიდა, — ელიკო არ დახვდა. ნუთით შემოიხედა.

გაიოზი. ესე იგი, მე როცა მოვედი, ის აქ ერთი ნუთის მოსული იყო?

ცაგუნა. არა, მეტის. როგორღაც ლაპარაკს შეეყვებით. მგონი, მას ელიკო უყვარს.

გაიოზი. ამ შემთხვევაში ელიკო... შირმა ხომ არ არის? ყურძნის სიყვარულით ლობეს კოცნიდნენო.

ცაგუნა. თქვენს ქარაგმებს რაღაც ვერ ვხვდები. მე ვარ ყურძენი? **(ღიმილით.)** მაინც, რა ჯიშის, ეგებ მითხრათ. თქვენთვის ვიცი, ძალყურძენა ვარ, მისთვის კი... შეიძლება საფერავი ვარ, ა? **(ოღნავ იცინის.)**

გაიოზი. არ იფიქროთ ვეჭვიანობდე, მარტოოდენ ჩემი მამაკაცური თავმოყვარეობა მაღაპარაკებს. **(უცებ აენტო.)** მან ხომ იცის, რომ ჩემი ცოლი ხართ... **(ასევე უცებ ჩაქრა.)** არა, თქვენ არაფერი ჩემი ცოლი ხართ, მაგრამ... მას ხომ ჰგონია?! ჰოდა, ვიდრე ეს ასეა, თქვენც ისე უნდა მოიქცეთ, როგორც იმ კაცს შეჰფერის, ვისი ცოლიც ხართ. მიმიხვდით?

ცაგუნა. ცოტათი მგონი კი, ოღონდ... მის წინაშე სულაც არ დამიმცირებინართ. მე სხვათა შორის ვთქვი, შეიძლება გავიყაროთ-მეთქი. ბოლოს და ბოლოს, ხომ საჭიროა საზოგადოებრივი აზრი საამისოდ შევამზადოთ?! თუკი ჩემი თქვენზე „გათხოვება“ ყველასათვის მოულოდნელი იყო, ამის გამართლება შეიძლება თუნდაც იმით, რომ ერთმანეთი ვითომ საიდუმლოდ გვიყვარდა, მაგრამ გაყრის დაფარვას არავითარი გამართლება არ ექნება, და ეს რაც მალე მოხდება, — მით უკეთესი. დრო მერანივით მიფრინავს, ჩვენ კი ბაიები აღარა ვართ და გვმართებს ვიჩქართ. ვინ იცის, ეგებ გამორჩედეს ისეთი ქალიც, — თქვენს მარად უკმაყოფილო ვეშაპის გულს რომ მოინადირებს. ქალი კი, ავად თუ კარგად, აუცილებლად უნდა შეირთოთ, თორემ სიბერეში — გახსოვდეთ ჩემი სიტყვა! — სიბერეში წყლის მომწოდებელიც არავინ გეყოლებათ.

გაიოზი. როცა საქმე წყლის მიწოდებაზე მიდგება, მე იმდენი ვაჟკაცობა შემწევს, საფეთქელი დამზაჩას მივუშვირო.

ცაგუნა. მერე? თავის მოკვლა რა ვაჟკაცობაა?! ჯერ სიცოცხლე რა არის — ბევრი არაფერი, და ეს არაფერი კაცმა კიდევ უფრო არაფერზე — სიკვდილზე გაცვალოს?! ასეც არ იყოს, როგორც ფსიქოლოგმა ჩემზე უკეთ უნდა იცოდეთ, — ადამიანი სიცოცხლეს სიბერეში უფრო ებლაუჭება... იჰ, თქვენ თავს არაფერს მოიკლავთ... **(ხელს ჩაიქნევს.)** მოიკლავთ თუ არ მოიკლავთ, მე პირადად არც თვითმკვლელობას ვაპირებ

და არც ის მინდა, ჩემი სიცოცხლე მართო მე მეკუთვნოდეს; ეგებ გამოჩნდეს ვინმე, რომელსაც გავახარებ და გამახარებს, თუმცა... ქალიშვილი ვიყავი და არავინ მომიტაცა, ნაქმრევი კი თვალში ვილას მოუვალ?! მეორედ გათხოვებას განა ყველა ახერხებს! ეს კია, რახან „კაი კაცის ნაცოლევი“ ვარ, ამან, საერთო ბალანსში, შეიძლება პლიუსის როლი ითამაშოს.

გაიოზი. თქვენ ვითომდა ხუმრობთ, სიმართლე კი წამოგცდათ. გაიოზ არსენიშვილი... ეს ბერდო ცვარიშვილი როდია. **(ეჭვით.)** არა, ის კაცი ჩემს ბინაში უკვე მეორედ შემოიტუზა. მაინც რატომ? რაიმე შეურაცხყოფა ხომ არ მოგაყენათ?

ცაგუნა. არავითარი! იგი ისეთი გლახაკია...

გაიოზი. რად არის გლახაკი? რაკი გათხოვილ ქალს... აბა პიჯაკი ვინ შემოახია? ვანახებ თვალის სეირს! **(ნასვლას აპირებს.)**

ცაგუნა (კარში ჩადგა). მეცნიერი კაცი... თავს ნუ გაიმასხარავენთ.

გაიოზი. თქვენ მეცნიერი ყველა თივასავით გამომჭკნარი წარმოგიდგენიათ.

ცაგუნა. ნუ იქნებით, ბატონო, გამომჭკნარი, ოღონდ... უცოდველს ცოდვა რატომ უნდა აჰკიდოთ? ცვარიშვილი უწყინარი არსებაა. ის მხოლოდ ლამაზ ქალებს ელაციცება, — თუ ვინმე დაიხელთა, უეჭველად სიყვარული უნდა გაუმჟღავნოს.

გაიოზი. თქვენც გაგიმჟღავნათ?

ცაგუნა. მე ლამაზმანებზე მოგახსენეთ.

გაიოზი. მერედა, თქვენ ლამაზი არა ხართ? **(წამით ჩაფიქრდა.)** არა, ხომ შეიძლება ბოდა ლამაზად მოსჩვენებოდით?

ცაგუნა. რა ვქნა, არ მოვეჩვენე.

გაიოზი. იდიოტი! სუპერიდიოტი!

ცაგუნა. ვინ? მე, თქვენ თუ ის?

გაიოზი. სიტყვების თამაშით ჩემს ეჭვებს ვერ გააქარწყლებთ.

ცაგუნა. რა ეჭვებს? რაც ვთქვი, სამწუხაროდ, ხალასი სიმართლეა. სკოლაში და სტუდენტობის დროსაც ბევრჯერ მიოცნებია, ჩემი გულისთვის ბიჭებს ერთმანეთი კარგა მაგრად მიეყუყათ. მაგრამ ამ ბედნიერებას **(ამოოხვრით)** ერთხელაც ვერ შევესწარი. მხოლოდ დღეს... ერთი წუთის წინათ რომ ოდნავ გამეხელებინეთ... თქვენი დაკა-დაკა, ალბათ, ყინულის ბალეტზე უფრო წარმტაცი სანახავი იქნებოდა. ეს მითხარით... ბერდოს ჩემთვის შეურაცხყოფა მართლაც რომ მოეყენებინა, ცხვირიდან ძმარს ადენდით?

გაიოზი შეიშმუშნა.

კი, მაგრამ... მე სისხლის ღვრის ფასად ვღირვარ?

გაიოზი (ღრენით). ღირხართ... **(უცბად.)** თქვენ არა, მე ვღირვარ.

ქვედა სართულზე შუქი ქრება.

ელიკოს ოთახი

ელიკო პიჯაკს აკერებს. აქვეა ბერდოც.

ელიკო. ამ სიშორეზე სიარული ნუთუ აღარ მოგბეზრდა?

ბერდო. სიყვარული...

ელიკო. კმარა! თქვენ ერთდროულად ორასამდე ქალი გიყვართ.

ბერდო. მათ შორის პირველი თქვენ ბრძანდებით.

ელიკო. ყველა პირველია, ვისაც ბოლოს შეხვდებით.

ბერდო. ცილს მწამებენ...

ასე ვიტირე მე ჩემი მამა, —

ასე მიტირებს მეც ჩემი შვილი!..

ელიკო. რატომ უნდა გიტირონ? იცოცხლეთ და იმხიარულეთ.

ბერდო. საკმარისია, მეტს ნულარაფერს მისურვებთ, ელენ, ოლონდ... ვიმხიარულეთ ერთად! თქვენ ისეთი გულლია და სათნო ქალი ხართ...

ელიკო. „სათნო...“ სამი, სამი ვაჟკაცის ცოდვა მანევს! ჩემი პირველი საქმრო ცაში მეტეორივით რომ არ დამწვარიყო, ახლა ათი წლის ბიჭუნა მოსვენებას არ მომცემდა: „წამიყვანე, დედიკო, ცირკში, დღეს ორი წარმოდგენაა!“

ბერდო. ნუ! მოშუშებულ იარას ნულარ შეეხებით. ვინ იცის, ეგებ უფალმა თქვენი თავი ჩემთვის შემოინახა.

ელიკო. როგორ არა გრცხვენიათ! მწერალ კაცს ცინიზმი არ შეშვენის.

ბერდო. ნუ გამკიცხავთ, მეც იმ დროის შვილი ვარ, როცა არავინ ფიქრობს ვინმეს მტლად დაედოს, როცა ყველა ჩქარობს იცხოვროს. ვჩქარობ მეც! თქვენც უნდა იჩქაროთ, ელენ! უკვე დროა შავები გაიხადოთ, მე მინდა კორკიმელის ფერის კაბაში გიხილოთ.

ელიკო. კორკიმელი... პირველად მესმის.

ბერდო. რა? ფერი თუ კორკიმელი? კორკიმელი ბევრია თურმე თქვენს მშობლიურ მხარეში. **(ოცნებით.)** სამ-ტრე-დია! კოპა-ლეი-შვილი! მანახეთ დროზე იმერეთი! — თურმე ისეთი ნაირფერი, როგორც ოქროს ძაფით მოქარგული ნოხი! იმერეთი, სადაც დიდი ხნის ცოლქმარნიც ერთმანეთს თქვენობით მიმართავენ.

ელიკო. ვინ გითხრათ?

ბერდო (პათოსით). ნუ მეტყვით, რომ ასე არ არის. მე მჭირდება მირაჟი, ფანტომი, ილუზია!.. მჭირ-დე-ბა! თუ მე არა, სხვა მაინც იყოს მდიდარი სულის მატარებელი. სიცოცხლისათვის აუცილებელია ფერები, ელენ, ფერები! მხოლოდ ერთი ფერი არ კმარა თვალისთვის! ჩვენ ჯვარი უნდა დავინეროთ! და ბავშვებიც აკვანში გავზარდოთ! არ-რა! აკვანი ჭკუას არ ალაყებს, არც თავის ქალას უცვლის ფორმას. ვისაც უნდა ივერიის სახელი არ წაიშალოს, — უკან მამა-პაპისკენ! **(მუდარით.)** ჩაიცვით დროზე კორკიმელის ფერის კაბა, ჩაიცვით!

ელიკო (თავს გააქნევს). თქვენ თავს საქართველოს ვერ წავართმევ.

ოთახი ბნელდება.

ეზოში ღამე შემოიპარა. პროჟექტორმა კბესთან მიმალული მარიკა და ვასიკო აღმოაჩინა.

ვასიკო. დილით ანტიოფასთან სამკითხაოდ სამი ქალი მოვიდა, გავთხოვდებით თუ არაო. ძნელია თურმე გათხოვება. ჰოდა, თუ შეგირთე, თავს ბედნიერად ჩათვლი?

მარიკა. მმ... ჩავთვლი.

ვასიკო. შეხედავ თუ არა მამაკაცებს... ქუჩაში?!

მარიკა. არა...

ვასიკო. ბაზარში?

მარიკა. არა...

ვასიკო. თეატრში?!

მარიკა. არც სცენაზე შევხედო?! ეჰ, რამდენს წერენ და ქაქანებენ, მაგრამ... ქალს ვინ მისცემს თავისუფლებას?!

ვასიკო. თქვენ გინდათ არშიყობის თავისუფლება, ამთავითვე გაფრთხილებ, — არ გაღირსებ! მაჰმადი სულელი კი არ იყო, სახეზე ტომარა რომ ჩამოგაფარათ. **(კოცნის.)**

გაიოზის ბინა

გაიოზი (ფანჯარაში შეშფოთებული იცქირება). აქამდე, ნეტავი, სად დანანნალებს? სადმე ახლოს ტელეფონი მაინც იყოს, მილიციაში გავიკითხავდი. ვაითუ მანქანამ გაიტანა? არა, ეს რა დარდი ავიკიდე, ა? ფაქტიური ცოლია თუ ფიქციური, მაინც ადამიანია, თუ კისერზე არა, პასპორტზე მანერია... ვიფიქრებდი, ეს ბინა ამდენ სატანჯველს მომიტანდა?! არ მერჩია ერთი პატარა კუნჭული მიმელო და როგორც ლოკოკინა ნიჟარაში, ისე შევმძვრალიყავი?! მით უმეტეს, მთელი ჩემი სიცოცხლე სივინროვეს ისე შევეჩვიე, ახლა ამ ორ ოთახში ყოფნა როგორღაც მაშინებს კიდევ. **(გაივლ-გამოივლის.)** მშია! ისე მშია, ცხენის ხორცს შევჭამ... **(ჩემოდანში ჩაიხედა.)** მზად კატის ულუფაც არაფერია. ჰმ! ესეც ქალის სამსახური! რა ვჭამო ვახშმად? ჩემი „ცოლის“ საკანდიდატო დისერტაცია?! პრეზენს-პერფექტ-კონიუნქტივი?! **(„სამზარეულო წიგნი“ აიღო, თითქოს ვიღაცას სთავაზობსო, ოფიციალტივით.)** შეგიძლიათ ერთდროულად მიირთვათ საუზმე, სადილი და სამხარიც. აირჩიეთ, ბატონო, რომელი კერძიც გნებავთ! **(წიგნი გადაშალა.)** კუჭმაჭი გსურთ? აჰა, ესეც თქვენ კუჭ... **(ფურცელი მაშინაღურად ამოხია და პირთან მიიტანა; ხარხარი აუვარდა; შუბლი და კეფა ხელით მოისინჯა — ხომ არ შევირეკეო. საათს დახედა.)** მალე ათის ნახევარი შესრულდება... ოღონდ ცოცხალი იყოს და, თუ უნდა, სულაც ნუ მოსულა.

ჭერისკენ აიხედა, მერე ნელი ხმით უსიტყვოდ აღიღინდა, ღიღინი „ნარიმანოს“ მოტივში გადაიზარდა; ენაზე, როგორღაც, სიტყვებიც აუთამაშდნენ, და მალე მთელი ხმით შემოსძახა, მაგრამ ეს ელიკოს სახუმარო — ირონიული „ნარიმანო“ როდია, — გაიოზი ხმაში სიშმაგესა და ღვარძლს აქსოვს, ამით თითქოს უნდაო, საბრალლო ნარიმანი მიწასთან გაასწოროს...

ცაგუნას შემოსვლა ცოტა მოგვიანებით შენიშნა და თავი უხერხულად ჩაღუნა.

ცაგუნა. გეტყობათ, ჩინებულ გუნებაზე ბრძანდებით.

გაიოზი (სიმწრით). ო-ო, დიდებულზე! ჰმ, საინტერესოა, აქამდე სად დაეთრე... მმ... დ... დ... დადიოდით? თვალები რამ დაგინითლათ?

ცაგუნა. ეჰ, რაც მე ცრემლი ვღვარე...

გაიოზი. როდის? სად?

ცაგუნა. ახლახან. სატირალში.

გაიოზი. რა სატირალში?

ცაგუნა. თქვენ ხომ თქვით, ქალი სტადიონზე კი არა...

გაიოზი. ჰო, მაგრამ... ვის სატირალში ბრძანდებოდით?

ცაგუნა. ვიცი?! ერთ სანყალ მკვდარს ძლივს მივაგენი ჩულურეთში...

გაიოზი. როგორ, სხვისი მკვდარი იტირეთ?

ცაგუნა. ჩემიანი ღმერთმა ნუ მათიროს.

გაიოზი. უცნაურია! ასე საგანგებოდ ტირილს როგორ ახერხებთ?

ცაგუნა. გასწავლოთ? ყურის ბიბილო ერთი-ორი სანტიმეტრით ძირს უნდა დაქა-
ჩოთ. მიყურეთ! აი ასე... **(ყურზე ხელი წაივლო, აღრიალდა.)**

გაიოზი. ეს ვინ არის? ეს... ნორმალურია? გეკითხებით, ეს ქალი ნორმალურია?!
ამას ითხოვს ვინმე?!

ცაგუნა (ცრემლიანი ხმით). არა?!?

საათმა დაჰკრა ერთხელ.

ფარდა

მოქმედება მესამე

მთელი სახლი განათებულია; ზედა სართულზე არავითარი ცვლილება არ იგრძნობა, ქვედაზე კი... ორივე ოთახი ბროლის ჭაღებით და ახალი ავეჯით დამშვენებულია.

ელიკო სარკის წინ თალხ კაბაზე თეთრს იზომავს.

ანტიოფას სუფრა გაუწყვია: შუაგულში წითელი, ლურჯი, მწვანე და მოყვითალო ფერის კვერცხებით სავსე ვაზაა. დიასახლისი ყურადღებით უსმენს სტუმარს — იასონს, რომელსაც ხელში ღვინით სავსე თასი უჭირავს.

იასონი. მე მიყვარს გაშლილი სუფრა და გაშლილი გული, ოქრო ქალო ანტიოფა!.. რაკი სიტყვამ მოიტანა, ვაჟკაცურად მითხარი, სულ ცოტა, ბათმანი ოქრო ხომ გაქვს გადამაღული?

ანტიოფა. ბათმანი? კო-ოდი! შე კაცო, მე შემნახველი სალაროს წიგნაკიც არ გამაჩნია, სხვისი წიგნაკით ვტკბები ხოლმე. მოდი და ნუ დატკბები! **(ბალიშის ქვემო-დან წიგნაკი გამოაძვრინა და იასონს გაუწოდა.)**

იასონი **(წიგნაკი ბოლოდან გადაშალა)**. „ორმოცდახუთი ათასი მანეთი და 63 კაპიკი...“ ძველი ფულია?

ანტიოფა. ძველი ფული რა ხანია ხმარებიდან გამოვიდა.

იასონი **(წიგნაკს ჩაჰკირკიტებს)**. შეტანილია 5 ათასი... გამოტანილია 110მანეთი... შეტანილია 7 ათასი... შეტანილია 13 ათასი... შეტანილია, შეტანილია... გამოტანილია, შეტანილია... ნაშთი... 45 ათას... ესე იგი 450 ათასი ძველი ფულით!.. **(თვალეში ამოისრისა და ისევ წიგნაკს ჩახედა, ნერვიული სიცილი აუვარდა.)** ვისია ეს? **(წიგნაკზე წარწერას კითხულობს.)** „კირკიტაძე ვასილ დომენტის ძე...“ ვინ კირკიტაძეა?

ანტიოფა. ჩემთან რომ ყმანვილია...

იასონი. ასე რამ დაუხვავა?

ანტიოფა. დაფნამ.

იასონი. ნუ გადამრევ! სად ჰქონდა ამდენი დაფნა?

ელიკო **(შემოდის)**. ქალბატონო ანტიოფა! **(იასონი დაინახა.)** თქვენთან ბოდიში, პატივცემულო იასონ... **(ანტიოფას, ხმადაბლა.)** ცაგუნა არც ამ დილით გამოჩენილა.

ანტიოფა. მართლა?

ელიკო. უკვე მეოთხე დღეა — არსად დილომში მისი ჭაჭანება არ არის. ხომ გითხარით, მაშინ ჟღარუნს გარკვევით მომესმა-მეთქი. ალბათ გასაღებები მიუყარა. ნუთუ სერიოზულად იჩხუბეს და გაიყარნენ?! თქვენ როგორ ფიქრობთ?

ანტიოფა. ასე თქმა ძნელია, კარტი უნდა გაიძალოს.

გაიოზი ბინაში შემოდის: წიგნების მოზრდილი შეკვრა და იასამნის თაიგული მოაქვს.

ელიკო **(იატაკს ყური მიუგდო)**. სსს... მოვიდა! არა, ეს ცაგუნა არ გახლავთ, ეს კაცის ტორებია, — არ გრძნობთ, სახლი როგორ ზანზარებს? **(თავის ოთახში გადის.)**

იასონი **(ფიქრში)**. კირკიტაძეები ბაბუაჩემს ხაბაზებად ედგნენ.

ელიკო **(იატაკის მისამართით. მიამიტად)**. ბატონო გაიოზ! ცაგუნა შინ არის?

გაიოზი **(მცირე პაუზის შემდეგ, ბურღუნით)**. არრა...

ელიკო. როდის მოვა?

გაიოზი. ღმ...

იასონი (ანტიოფას). იმ ბიჭუკას ეს ზღვა ფული რა ოხრად უნდა?!

ანტიოფა (ნიგნაკი გამოართვა, მრგვალ მაგიდაზე დადო). მოიხმარს როგორმე, ერთობ ცქვიტი ყმანვილია... ღვინო მიირთვით!

ელიკომ „ნარიმანო“ წამოიწყო — გაიოზმა ქერს ბრაზით ახედა.

გაიოზი. სხვა სიმღერა არაფერი იცის ამ ოჯახდაქცეულმა?! რას ჩააცვივდა ამ... ნარიმანია თუ ამირანია?!

მთელ სახლში სროლისებური ძლიერი ხმა გაისმა.

ელიკო (მარჯვენა ხელი ასწია, ზეიმით). სადღაც ღალატისთვის ქალი მოკლეს!

იასონი (ფლეგმატურად). არა, ეს მერვე სართულზე უნიტაზში წყალი ჩამოუშვეს.

ელიკო. ბატონო გაიოზ, არ დამაბრალოთ, ახლა რომ ზარბაზანი გავარდა — მე არ მისროლია. დედას გეფიცებით!

მეორე სართულზე ბნელდება.

გაიოზის ბინა

გაიოზი (ზარის წკრიალზე). უთუოდ ის არის... (გადის და ბერდოსთან ერთად უხალისოდ ბრუნდება.)

ბერდო. გამადლობთ შემოპატიჟებისთვის... (მიიხედ-მოიხედა.) ცაგუნა შინ ბრძანდება? (მეორე ოთახისკენ მიდის.)

გაიოზი. მოითმინეთ, მანდ ბუდუარია!

ბერდო. მაპატიეთ, მე ქიზიციდან გახლავართ. იმერელი დაუკითხავად სხვის საძინებელ ოთახში არ შეიხედავდა. მმ... ცაგუნასთან ერთი სერიოზული სათხოვარი მაქვს. ვფიქრობ, უარს არ მეტყვის.

გაიოზი. რატომ ფიქრობთ, რომ მისგან სერიოზულ სათხოვარზე უარს არ მიიღებთ? თქვენ ხომ იცით, ცაგუნა ვისი ცოლია?

ბერდო. ვიცი და, რა დაგიფაროთ, აქამდე თქვენი მშურდა კიდეც.

გაიოზი. მმ... ესე იგი, თქვენ მე... მმ... ჩემი ცოლის ღირსად არ მიგაჩნევართ?

ბერდო. რა ბრძანებაა! მე, როგორც უცოლო კაცს, მახარებდა თქვენი ცოლქმრული ნეტარება და, მეპატიოს, — ცოტა მეხარებოდა კიდეც. საბედნიეროდ, ამ სამარცხვინო გრძნობისაგან უკვე ვთავისუფლდები. დღევანდელი დღე ჩემს ბიოგრაფიაში შევა, როგორც ერთი ყველაზე დიდად სასიხარულო დღეთაგანი: მე და ელიკო ვქორწინდებით! დიდუბეში!

გაიოზი. ჯვარს იწერთ?

ბერდო (ამაღლებული ტონით). დიას! წარმოიდგინეთ მოლაპლაპე სანთლები, გვირგვინების ჟღრიალი, დედოფალი კოჭებამდე... კოჭე-ბამდე! — და არა მუხლებ-გადმოყრილ — კაბაში! ზევით ანგელოზებით მოხატული გუმბათი, წმიდა ღვთისმშობელი თავისი პატარათი, ირგვლივ საკმევლის სუნი და ყურის დამათრობელი საეკლესიო საგალობლების ციური ხმები!.. და არსად მელნის წვეთებით დათხვრილი წითელი მაუდი!

ბავშვი ვიყავი და ცხოვრება ფეხზე მეკიდა,
ახლა ღიდი ვარ და ცხოვრებას ფეხზე ვკიდევარ..

ბატონო გაიოზ, მე მინდა, ცაგუნა საპატარძლოს მდადე იყოს, და თუ თქვენც ნა-
მოზრძანდებით და გაიზიარებთ ჩემს სიხარულს, რომელიც, რასაკვირველია, თქვენ-
სას ვერ შეედრება...

გაიოზი. რატომ გგონიათ? იქნებ მეტიც არის?

ბერდო. არა! ელიკო ცოლად, არსებითად, ჩემს პოეზიას მიჰყვება. ცაგუნა კი, რამ-
დენადაც ვიცი, თქვენს მეცნიერულ მოღვაწეობას რიგიანად არც კი იცნობს, მაგრამ
მანაც უყვარხართ.

გაიოზი (ფარული ირონიით). აბა, აბა! ჩვენ ერთმანეთზე მზე და მთვარე
ამოგვდის.

ბერდო. ჰოდა, როცა კარგ ადამიანს სიხარული თავზე ჭარბად გადაუდის, არ დაი-
შურებს ცოტა სხვასაც გაუნაწილოს... ვიქონიო იმედი, რომ პატივს დამდებთ?

გაიოზი. ეკლესიაში — არა, მამაში — კი.

ბერდო. მადლობას მოგახსენებთ. ჩვენ ჯვარსაც ვინერთ და ხელსაც ვანერთ, —
პირველს ვასრულებთ ჩვენი სულის სიმშვიდისათვის, მეორეს — კანონის პატივსაცე-
მად. ნახვამდის! თქვენი იმედით მივდივარ. **(ლექსად.)** ცაზე მთვარე კიდია გურულ
ხაჭაპურივით!.. **(გადის.)**

**გაიოზი ნაძალადევი ღიღინით ნივთებს ათვალელებს; სავარძელში ჩაჯდა,
თითქოს მოსინჯა, რამდენად რბილიაო.**

ცაგუნა შემოვიდა.

გაიოზი (ნამოდგა, თავშეკავებით). ო...

ცაგუნა (საკმაოდ ცივად). არ ნეხხართ?! თქვენი ბარათი დამხვდა... რას იტ-
კივებთ?

გაიოზი. ბევრს არაფერს, ოღონდ მანუხებენ, რატომ არა ჩანს თქვენი მეუღლეო.
ეს ნუთია მგოსანმა მოგაკითხათ, — მდადეობას გთავაზობთ.

ცაგუნა. ხელისმომკიდე, წესით, გაუთხოვარი უნდა იყოს.

გაიოზი. მართლა?! მმ... ამ ბინაში ახალს ვერაფერს ამჩნევთ?

ცაგუნა (მიიხედ-მოიხედა). თითქოს ვერაფერს.

გაიოზი. ჰმ...

ცაგუნა. კიდევ „ჰმ!“

გაიოზი. ბიჭი ხარ და ამოსუნთქვას გულს ნუ ამოაყოლებ. აქაურობა ქვეყნის
ნივთებით ავავსე, თქვენ კი...

ცაგუნა (ნივთები „შეამჩნია“, მაგრამ მანაც უგულოდ). ა-ა...

გაიოზი. მოვტყუვდი. ამდენი რამ არ უნდა მეყიდა. წინათ თავისუფლად
ვვარჯიშობდი, ახლა კი ხელი თუ გავშალე, უეჭველად რამეს უნდა წამოგვედო. **(ავე-
ჯზე.)** მოგწონთ?

ცაგუნა. რაკი თქვენი ამორჩეულია, წუნს ვინ დასდებს, ოღონდ... მაგიდას
ასე აღარ დგამენ. ახლა სხვა მოდაა. ირიბად უნდა დაიდგას. **(მაგიდას გაჩოჩებას
დაუპირებს.)**

გაიოზი (იფეთქა. ცაგუნას უნებლიეთ გვერდი გაჰკრა). ხელი! მეჯავრება სულე-
ლი ქალები, თუნდაც ცისფერი თვალები ჰქონდეთ.

ცაგუნა. არ მეგონა კი, თუ ასეთი ღონიერი ბრძანდებოდით.

გაიოზი. უყურეთ! ჯერ იყო და აგრაფინა შემარქვა, მალე, ალბათ, მარუსკად მომ-

ნათლავს... რას იღიმებით? თქვენ ღიმილი არ გიხდებათ — მეჩხერი კბილები გაქვთ.

ცაგუნა. აბა ჰო, კიდე რას მეტყვეობ გულის გასახარებლს?

გაიოზი. ამოდენა ზოდევით კაცი ღონიერი არ ეგონა! „ახლა სხვა მოდაა...“ მაგიდის დადგმის მოდა არ გამიგონია. როგორც მინდა, ისე დავდგამ. მაგიდაც ჩემია და ბინაც!

ცაგუნა. თქვენი ბედი, რომ კეთილი ქალი „ითხოვეთ“; სხვა, გაყრისას, ამ ბინის ნახევარს ისე აგართმევდათ, როგორც დაბარებული!

გაიოზი. ეს არც თქვენგან გამიკვირდებოდა. ქალი, რომელიც უნიკალურ წიგნებს დაფლეთს...

ცაგუნა. თუ არ იჩხუბეთ, ისე რა გაგაძლებინებთ. ახლაც ამისთვის მიხმეთ?

პაუზა.

გაიოზი (მშვიდად). მე რატომღაც გავიფიქრე, რომ დღეს თქვენი დღეობაა.

ცაგუნა. არც დღეს, არც ოდესმე! მე ისეთი სახელი შემირჩიეს, რომ დღეობა არასოდეს მქონოდა. ჩვენ შვიდნი ვიყავით, სად ჰქონდა მამაჩემს იმის თავი, ყოველ ორ თვეში ოპოპოია ეძახა!

გაიოზი (გადაჭრით). არ ვიცი! მამათქვენს შვიდნი ჰყავდით, მე კი თქვენ ერთი... მმ... მოკლედ, იცით რას გეტყვით? დღეს — ცაგუნობაა! ყოველ თხუთმეტ აპრილს ამიერიდან ცაგუნობაა! **(ხაზგასმით.)** მ ე ვ ა ნ ე ს ე ბ ა მ ა ს! მორჩა და მოისვენა! **(პატარა კოლოფს უწვდის.)**

ცაგუნა (კოლოფიდან მარგალიტის მძივები ამოიღო). რა მშვენიერია!

გაიოზი. თქვენ შეიბამთ თუ მე შე... შე...

ცაგუნა. რომ დაგებნეთ?! თქვენ იმოდენა თითები გაქვთ...

გაიოზი. ამოდენა მაინც რა თათები მაქვს?

ცაგუნა (ნაზად). მე თათები არ მითქვამს, — თითები...

გაიოზმა მძივები გამოართვა, ზურგის მხრიდან ყელზე შეაბა და, როგორღაც თავისდაუნებურად, მხრებზე ხელები მოხვია.

(გაუსხლტა). გრცხვენოდეთ! უკვე სული მიგდით, რომ ღინჭილების საფასური აინაზღაუროთ? **(მძივები სავარძელში მიაგდო.)** მძულხართ! როგორც ფიქციური ქმარიც კი...

გაიოზი (ხმადაბლა). მე მოხვევას არ ვაპირებდი. ეს ვიღაც სხვა იყო, უჯიშო ლაჩარი. **(ნელი ნაბიჯით გადის.)**

ცაგუნა. ოი, დედა, რას ვიფიქრებდი, გაიოზ არსენიშვილი ოდესმე ჩემგან დარცხვენილი თუ წავიდოდა! **(მძივები ჩამოიკიდა.)** ასე მგონია, ისევ ყელზე მეხვევა გაურანდავი, კოტიტა თითებით... რა საამოა! **(ჩურჩულით თავის თავს ეკითხება.)** ა? რა არის დღეს? ცაგუნობაა?! **(გამომწვევად, იატაკზე ფეხი დაჰკრა.)** დიახ, დღეს ცაგუნობაა! **(ტირილი წასკდა.)** გესმით? ცაგუნობაა...

გაიოზის ბინა ბნელდება.

ანტიოფას ოთახი

კაკუნი კარზე.

ანტიოფა. ვინ არის?

გაიოზმა კარი მორიდებით შემოაღო.

ო-ო, მობრძანდით, მობრძანდით... დაბრძანდით!

გაიოზი (დანა კბილს არ უხსნის). ვიცი, დიდი სირცხვილია, კაცი, მით უმეტეს მეცნიერი კაცი მკითხავთან დახმარებისთვის მივიდეს, მაგრამ... რას იზამ, გაჭირვებამ დედოფალთან დამანვინაო.

ანტიოფა. მაგრამ ვერ დაგანვინათ საკუთარ ცოლთან?!

გაიოზი. დიახ, თითქმის... თითქმის კი არა, მართლაც... მე ცოლს არ ვუყვარვარ, ჩემში მამაკაცს ვერ ხედავს. არ ვიცი, რა წყალში ჩავვარდე.

ანტიოფა. წყალში ნუ ჩავარდებით, ნურც ცეცხლში!.. ყოველ შემთხვევაში, ჯერ ნუ ჩავარდებით. შემომხედეთ! ნუ ჭუტავთ, ფართოდ გაახილეთ... ძალიან გიყვართ?

გაიოზი. რა გითხრათ... რა არის, საერთოდ, სიყვარული, — არ ვიცი.

ანტიოფა. როგორ, ფსიქოლოგმა არ იცით, რა არის სიყვარული?

გაიოზი. სიყვარულს, როგორც თეორიულ კატეგორიას, რასაკვირველია, ვიცნობ, პრაქტიკულად კი... **(მხრები აიჩჩა.)** ოდესღაც ერთი ქალიშვილი მიყვარდა. ახლა ეს ამბავი ძალიან ბუნდოვნად მეხატება.

ანტიოფა. სიზმარში ხედავთ ხოლმე ცოლს?

გაიოზი. ვნახე. გუშინ... გუშინნინაც...

ანტიოფა. როცა მეუღლე შინ გეგულებათ, სახლში დაბრუნება მოგიხარიათ?

გაიოზი (წამით ჩაფიქრდა). ერთხელ ცენტრიდან ტაქსითაც წამოვედი.

ანტიოფა. მ-და... ბედნიერი ხართ, რომ, საერთოდ, ვიღაც გიყვართ, და ორმაგად ბედნიერი ხართ, რომ გიყვართ ცოლი და არა სხვა ვინმე. **(ამოოხვრით.)** თქვენს თვალებში, სავალალოდ, ცალკერძ სიყვარულს ვხედავ: ცოლს არ უყვარხართ. თქვენ რომ იყოთ აპოლონ ბელვედერელი...

გაიოზი (აბობოქრდა). მე იმიტომ კი არ გეახლეთ, დამამცირეთ-მეთქი. მე რჩევისათვის მოვედი, და თუ რამე შეგიძლიათ...

ანტიოფა. ნუ ცხარობთ. ხასიათი თუ არ შეირბილეთ, ქალი სამუსულმანოდანაც რომ გამოიწეროთ, არც ის გაგიჩერდებათ.

გაიოზი. მე ხასიათს ვერ შევიცვლი. ეს შეუძლებელია! ხასიათი ეცვლება კინოში, თეატრში, რომანში! მე ასეთი დავიბადე, — შეიძლება ჩემთვისაც სამწუხაროა, რომ ასეთი დავიბადე, მაგრამ... მე ასეთივე მოვკვდები. **(სხვა კილოთი.)** იცით, ბუზმა რა თქვა? მეც მინდოდა ფუტკრად გავჩენილიყავი, მაგრამ, რა ვქნა, არ გამაჩინა ღმერთმაო.

ანტიოფა. თუ ასეა... **(კუთხეში ზურგშექცევით რაღაცას საქმიანობს. ფერადი სითხით სავსე მომცრო ჭიქას უწვდის).** გამოცალეთ!

გაიოზი. რას მთავაზობთ?

ანტიოფა. მენდეთ, რაკი მოხვედით.

გაიოზმა ჭიქა დაცალა.

ამერიიდან ნუგბარივით დატკბებით, ძალიან ჩუმი, ძალიან წყნარი, დიდად მოსიყ-

ვარულე ადამიანი...

გაიოზი (გაუბედავად). სხვანაირი არც აქამდე ვყოფილვარ.

ანტიოფა. არ მეგონა კი — ჩემი ელექსირი ასე სწრაფად თუ იმოქმედებდა. (**პატარა შუშას აძლევს**). ეს მეუღლეს მალულად წვნიანში ჩაუსხით.

გაიოზი, ის წვენს არ გეახლებათ. სხვათა შორის, ჩვენ ამანაც გაგვთიშა. უწვნო სადილი მე სადილად არ მიმაჩნია, მას კი...

ანტიოფა. ლიმონათს სვამს?

გაიოზი. ბორჯომსაც.

ანტიოფა. თეთრში არ ჩაუროთ, ფერს მიიღებს.

გაიოზი. ძალიან კარგი! მაშ, ლიმონათში... რამდენი უნდა მოგართვათ?

ანტიოფა. ჯიბეზე ხელი ტყუილად გაიკარით, — იქიდან ვერ ამოიღებთ იმას, რაც უნდა მომართვათ. ახლა ერთი უბრალო მადლობა გადამიხადეთ; თუ გასჭრა — დიდი მადლობა.

გაიოზი. მეტი არაფერი? აგაშენათ ღმერთმა! (**მირბის.**)

ანტიოფა. მადლობა?!

გაიოზი. (**კარში.**) მადლობა? ო, მართლა! უბრალო მადლობა, ხომ? გმადლობთ, გმადლობთ! (**გავიდა და ისევ შემობრუნდა.**) არ გამცეთ, თქვენთან რომ ვიყავი, — თავი მომეჭრება... კარგად ბრძანდებოდეთ!

ანტიოფა. მოითმინეთ! (**გაიოზს ირგვლივ ატრიალებს, შელოცვით.**) ინილა-ბინილა, შეაყვარე გაიოზი ცაგუნას, შეაყვარე გაიოზი ცაგუნას... ცაგუნას, ცაგუნას, ცაგუნას! ინილა-ბინილა... შენც შეენიე, დედაო ღვთისავ, წმინდაო მარიამ! (**პირჯვარი გადასახა.**)

გაიოზი (ხატს ახედა და პირჯვრის დასაწერად უნებლიეთ ხელი შუბლთან მიიტანა). თფუ, ეს არის, სიყვარული აგვამაღლებსო?! მინასთან გამასწორა. (**გადის.**)

ვასიკო და მარკა შემოვიდნენ.

ვასიკო. რა შეშლილივით გარბოდა! რა მინდაო, ქალბატონო ანტიოფა?

ანტიოფა. დღეს ისეთი დღეა... მიკითხა, ჯანი მისურვა. დროს ნუ გააცდენთ, დანაყრდით და იმეცადინეთ. (**გადის.**)

ვასიკო. ჭამე რამე! (**ღიმილით.**) ჩემმა სასიამომომ ეს სუფრა დილაადრიანად დალოცა.

მარკა. იმას ვინ დაასწრებდა!

ვასიკო. მამაშენი მღვდელი რომ იყოს, დაუბეგრავს სასუფეველში ერთ მკვდარს არ შეუშვებდა!

მარკა. შენ ხომ არაფერი გამოგართვა?

ვასიკო. ბევრი არაფერი... თუმცა ჩემი ფინანსები სწორედ იმ „ბევრმა არაფერმა“ არივ-დარია. კინოში თუმნად, სულ ცოტა, ოცჯერ ხომ წავიდოდით?! (ხელი ჩაიქნია.) შეერგოს! მისი გოგო ოც კინოსურათად არ მიღირს?! (**მოეხვია.**)

მარკა. შემოვა...

ვასიკო. ანტიოფა ჭკვიანი ქალია, ასე მალე არ შემოვა. (**კოცნის.**)

მარკა (ფანჯრიდან დაინახა). მამაჩემი! გამიშვი! აქეთ მოდის...

ვასიკო. მის ჯინაზე ერთხელ კიდევ გაკოცებ: რატომ გასაქანს არ გაძლევს?

მარკა. მომეცალე, სახე ისეც მიხურს. რა პირით დავენახო?! (**ვასიკოს მუჯღუგუნი გაჰკრა.**) ნადირი! (**გადის.**)

სახლის წინ იასონი მოყივის.

იასონი. მოქალაქენო! ზოგი მეზობელი — მტრისას! თუ შენ ღრმად სუნთქავ, — ესეც ეხარბება. ჩემი რჩევაა, მათი გულის გასახეტქად ისუნთქეთ კიდევ უფრო ღრმად და ღრმად!

მარიკა გამოჩნდა.

სად დანანნალებ? ლოყები რამ აგინითლა?

მარიკა. ანტიოფას კიდევ ვაკითხვინე. დროზე უნდა გათხოვდეო, — საზოგადოებაში წონა მეტი გექნებაო.

იასონი. ეგებ საქმროც გამოგინახა?

მარიკა. შენისთანა ღლაპი ვინმე შეარჩიეო.

იასონი. ღლაპს მივცემ მაგას თავში! კალმით განა იმიტომ დაგხატე! რაც ცხოვრებაში მე დამაკლდა, — შენ უნდა შემეღვინაო.

მარიკა. მე რისი შევსება შემეძლია, ერთი უნიჭო გოგო ვარ.

იასონი. სულელო! არ არიან ნიჭიერნი და უნიჭონი, არიან ტყის მტრები და ტყის მეგობრები! თუ ფოთლიანი ხარ — ფეტვიც რომ იყო, ბრინჯად გამოჩნდები, ვიცი მე! — ცამეტი წელიწადი ტურებთან და მგლებთან ვტრიალებდი.

მარიკა. ვალს არც მათ უბრუნებდი?

იასონი. შენ კანონს არღვევდე, მე ხელს გაფარებდე და ვალიც ჩაგიჩხრიალო?

მარიკა. სანყალ ხალხს მაინც დაუბრუნე.

იასონი. სადღაა სანყალი ხალხი?

მარიკა. სტუდენტები, მაგალითად.

იასონი. ო, — კი! ანტიოფასთან სტუდენტია ერთი შეხიზნული, იცი რა ფულის პატრონია? ოთხას... ოთ-ხას ორმოცდახუთი ათასი მანეთი აქვს. ჰოდა, რომელია ჩვენ შორის სანყალი, მე თუ ის?

მარიკა. შენ ხუთამდე შარვალი გაქვს, მას ერთიც ვერ გამოუცვლია.

იასონი. არ იცვლის! განგებ! წინათ სიღარიბის ერცხვინებოდათ და მაღავდნენ, ახლა სიმდიდრეს მაღავენ, თუმცა სრულებითაც არ ერცხვინებათ, — ეშინიათ! ბიჭი ხარ და ნაქურდალი მილიონის ნუ შეგეშინდება... ბიჭი ბიჭიო და, სასიძო ბიჭი სწორედ ეგ არის!

მარიკა. ასეთი რა სასიძოა?! მუდარის თვალით რამდენჯერ შემოუხედავს, მე კი წარბი ერთხელაც არ მიჩვენებია.

იასონი (შუბლში ხელი იტკიცა). ოი, დაგიკლავარ, გოგო, დაგიკლავარ!

მარიკა. ვინ გითხრა, იმ მაიმუნს ამდენი ფული აქვსო?

იასონი. ამ ჟღალი თვალებით ვნახე.

მარიკა. სხვისი იქნება.

იასონი. მისია! ანტიოფამ მიჩვენა.

მარიკა. მოეჩვენებოდა!

იასონი. კი, აბა! რა ვუთხრა მილიციას, — ანტიოფას კი არ უნდა სდევნიდეს, მრჩევლად უნდა ჰყავდეს; მაშინ ნახავდნენ, რამდენ ბნელ საქმეს გაშიგნავდა!

კიბეზე ვასიკო დაეშვა.

(მლიქვნელურად). საით, ამხანაგო?

ვასიკო (მორიდებული ღიმილით). მეც არ ვიცი... **(წითელ კვერცხს დაანახვებს.)** თუ გაქვთ კვერცხი, დაგირტყამთ.

იასონი. რო გამიტყებო, მერე? არ მოგცე — სირცხვილია, მოგცე და, შიმშილია.

კვერცხი მანეთი ღირს.

ვასიკო. ათი კაპიკი!

იასონი. ის ათი კაპიკი ჩემთვის მაინც მანეთია. ბოდიშს კი ვიხდი, ვალის გადახდა დამიგვიანდა.

ვასიკო. რას ბრძანებთ, სესხად არც მომიცია. რა არის ათი მანეთი? ხელის ჭუჭყია!

იასონი. თქვენთვის ჭუჭყია, ჩემთვის... მალამოა! ეს ჩემი ქალიშვილი გახლავთ.

ვასიკო (მარიკას მხოლოდ ახლა ახედა). ა-ა, ეს ის ქალიშვილია, ბატონო იასონ, პარიზშიაც რომ გაარონ-გამოარონინოთ... ქალბატონ ანტიოფასგან გამიგონია.

იასონი. სწორედ ის გახლავთ, ოლონდ... შენც კაი ბიჭი ჩანხარ!

ვასიკო. ჩემი უბედურებაც ეგაა — ბიჭი ვარ, მაგრამ ამისათვის ნუ ამიძულვით, მალე რამენაირად მეც გავ... გავ... გავდარბაისლდები და, თუ მაცლით, დოცენტობა კი არა, შეიძლება პროფესორობაც გავირტყა.

იასონი. რატომაც არა! თუ ფული გაქვს...

ვასიკო. არა მგონია ფულით ასეთი საქმე მოკვარახჭინდეს, ოლონდ რაც შეეხება მანქანას... მანქანას კი უფულოდ მართლაც ვერ დაითრევ.

იასონი. შენი ფულის პატრონს მანქანას ზედ ჭიშკართან მიუგორებენ.

ვასიკო. ჩემი ფულის პატრონს? მე რა ფული მაქვს, ბატონო? (**მკერდზე ხელი დაირტყა.**) მამას დაფუძალავ, თქვენ კი... არა! მეცნიერების კალაპოტიდან სიყვარულის დინამიტმა კალმახივით გულალმა ისე ამომავდო, სტიპენდიაც მომიხსნეს.

იასონი. სტიპენდია... შენ და სტიპენდია! ეჰ, რა შავ დღეში ხართ სოროში შემძვრალი საბჭოთა მილიონერები! თანაც გინდათ, რომ გამოჩნდეთ და თანაც ვერ ბედავთ. ისე, გეტყობა — ამ საქმეში კვიცივით გაუხედნავი ხარ. ამოდენა თანხა, შე კაცო, ერთ სალაროში ვის შეაქვს? ფინანსები ათასგან უნდა დაქსაქსო — ზოგი შენს სახელზე, ზოგი ცოლის სახელზე, ზოგიც სიმამრის...

ვასიკო. ოლონდ ღმერთმა სიმამრს მომასწროს და ჯიბეში პურის საღირალსაც არ გავიჩერებ, — სულ ერთიანად ჩავაბარებ.

იასონი (მოხიბლული, მარიკას). ხედავ, რა ჭკუასავსე ყმაწვილია?!

მარიკა. თუ მართლაც იმ ოთხმანეთნახევრის გარდა კიდევ რამე გაბადია, მაშინ შენ, ვასიკო კირკიტაძე, გრანდიოზული ვირემშაკა ყოფილხარ და... მე შენ მე-ჯავრები!

ვასიკო. რა იყო, რამ აგანრიალა?

მარიკა. ხალხის ყბაში რატომ უნდა ჩავვარდე, ვასიკელას ფულისთვის გაჰყვავო.

ვასიკო. ამის სათქმელად ენა ვის მოუბრუნდება? ორი წელიწადია მთელი უნივერსიტეტი ჩვენი ცოდვით იდაგება, — მესამე რიგს აქეთ კინოში ერთხელაც არ ვმჯდარვართ.

იასონი. რაო? თქვენ კინოში დაბრძანდებოდით? (**ხმას აუმაღლა, მუქარით.**) არა, ერთად თუ ყოფილხართ?

მარიკა (თავდახრილი). ვყოფილვართ...

იასონი. და მე მიმალავდით? (**შეიღრინა. ვასიკოს, მარიკაზე.**) ესე იგი... შენ ამას კინოში დააპრონილებდი?! მერედა საევროპო ასულის გაბახების უფლებას მოგცემ?! (**გადაჭრით.**) ახლავე, დღესვე! უნდა გაფორმდეთ! ულაპარაკოდ!

ვასიკო (ცრემლი მოადგა. სანწყლად). კი, ბატონო!

იასონი. ვაითუ შეუღლებამ სწავლაში ხელი შეგიშალოთ?

ვასიკო. პირიქით, თუ ვისწავლი, მაშინ ვისწავლი!

იასონი. დამილოცნიხართ! აკოცეთ ერთმანეთს. ასე! ახლა მე მაკოცეთ... მეც გაკოცებთ და... ესეც თქვენი მამაჩი! ხელმძღვანელი ამხანაგი ყველაფერში ოპერატიული

უნდა იყოს. აბა, ჩქარა! წამოიღე შენი ბარგი-ბარხანა და... შემნახველი წიგნაკი! კი, მაგრამ... შვილო ჩემო, ეს დაფნა რა ხეა ასეთი? ფოთლებს ისხამს თუ ასმანეთიანებს?

ვასიკო. დაფნა, ბატონო, ხე არც არის, — ბუჩქია. სოფელში ჩვენ დაფნის ორი დიდი ქუჩურა ბუჩქი გვიდგას.

იასონი. დავმოყვრდით და ჩემი მაინც გეშინია. ნახევარ მილიონს ორი ქუ-ურჩურა ბუჩქი დაგიზავებდა?

ვასიკო. რომელ ნახევარ მილიონს? სად ნახეთ?

იასონი. კირკიტაძის წიგნაკში!

ვასიკო. ჩემსაში?! მე იქ რალაც ოთხი მანეთი მიჭყავა.

იასონი. წადი, წადი!..

ვასიკო (რალაც აზრი ეწვია.) თქვენი თვალით ნახეთ? მართლა ნახეთ? **(იკვივლა.)** დედა! მარიკა! იასონ ბატონო! ეს უთუოდ ანტიოფას წყალობაა! ანტიოფა ხომ გადასარევი ქალია და ჩემზეც მზე ამოსდის! ამას წინათ, როცა ფუფალასთან მიკუნკულებდა, მითხრა — ყველაფერს შენ გიტოვებ, ნივთებს — რასაც აქ ხედავ, ფულსაც — რასაც ჯერ ვერ ხედავო.

იასონი. აკი ვამბობდი, ბათმანი ოქრო ექნება-მეთქი!

კიბეს შეუყვანენ.

მეორე სართული

ელიკო შავ კაბას იხდის

ვასიკო, იასონი და მარიკა ანტიოფასთან შემოვიდნენ.

იასონი. ანტიოფა! შვილები დამილოცე.

ანტიოფა. ასე მალე?

იასონი. გაძალღებული საქმე არ მიყვარს.

ანტიოფა. იხარეთ და იმრავლეთ! **(მარიკა კოცნის.)**

ვასიკო წიგნაკს დაეძებს, მონახა, გაშალა — „მართლაც!“ — ერთი წამოიძახა და მუხლებში ჩაიკეცა.

იასონი. არიქა, წყალი!

მარიკა. ექიმო! ქალბატონო ელიკო! გვიშველეთ! ვასიკო... მგონი კვდება...

ელიკო პერანგის ამარა გამორბის: ვასიკოს მაჯას უსინჯავს.

ელიკო. ნუ გეშინიათ, გული ჯერ მუშაობს... ო-ო, თვალელებიც გაახილა... არა, ეს არ მოკვდება. **(ახლალა შეამჩნია, რომ შილიფად აცვია: შეიცხადა და თავის ოთახში გაიქცა.)**

ანტიოფა. რა მოგივიდა, ბიჭუნო?

ვასიკო (სუსტი ხმით). უსაზღვრო მადლობა, კაცად რომ მაქციეთ, გამაბედნიერეთ...

ანტიოფა. მე მხოლოდ შენთვის სატრფო არავის, არავის წავართმევი, მაგრამ ეს ბედნიერების მცირე ნაწილია, დიდი წილი კი შენი გარჯით უნდა მოიპოვო: ცხოვრებაში მართლაც კაცი გამოხვიდე.

ვასიკო. თქვენ ცხოვრება უკვე გამინაღდეთ. ამ ფულს ჩვენ სიკვდილამდე ვერ მოვერევით.

ანტიოფა. ეგ ფული ხვალამდე ძლივს გეყოფათ.

ვასიკო (მოცოცხლდა). როგორ? ამ წიგნაკში ვისი ფულია?

ანტიოფა. წიგნაკში რომ ფულია — შენია, ოღონდ ეს ფული შემენახველ სალაროში... (სტვენით.) ფი-უ...

იასონი. რაო? წიგნაკშია და სალაროში არ არის?! ეს ვის გაუგონია?

ანტიოფა. აქამდე თუ არ გაგეგონათ, ახლა გაიგონეთ. ძველი ჰანგები მარად ხომ არ უნდა გესმოდეთ?! (ახალგაზრდებს.) მე მინდოდა ფულით დამესაჯა ის, ვინც თქვენს სიყვარულს ფულით ზომავს.

იასონი. ანტიოფა! მზაკვარო ქალო! (წაიწვეს.)

მარიკა (აკავებს). მამა!

ანტიოფა. გაუშვი, მე მაგისი არ მეშინია. დიახ, ეს „ფული“ ამ წიგნაკში ამ კალამმა შეიტანა. ასე, თუ გნებავთ, მილიონი დააზავავთ, სანაცვლოდ შაურს ვერ მიიღებთ.

იასონი. ბიჭი არ ვიყო, თუ შენი თავი ყალბი ბეჭდისათვის არ დავაჭერინე.

ანტიოფა. წიგნაკში, გენაცვალე, ბეჭედს არ არტყამენ; ძალა აქვს ბარათს, რომელ-იც სალაროში ინახება.

იასონი (კბილთა ღრჭენით). მართალს ამბობს ეს... ეს... ღმ... (ყელში თითქოს სიტყვა გაეჩხირა.)

მარიკა. ქალბატონო ანტიოფა! მამაჩემს, მგონი, ენა ჩაუვარდა.

ანტიოფა. ნუ გეშინია, შეეძინება თუ არა შვილიშვილი, ენას უმალ ამოიდგამს.

იასონი დივანზე დაეგდო და საცოდავად აღმუვლდა.

ვასიკო (თავთან დაუჩოქა). მამა! პირველზე უფრო საყვარელო ჩემო მეორე მამავ! ნუ იდარდებ, სიტყვას ვიძლევი, მე მართლაც გავმდიდრდები: წავიღებ დაფნას ვლადივასტოკში და...

ანტიოფა (ვასიკო ყურის აწევით წამოაყენა). იმაზე ნუკი ფიქრობ, დაფნა სად წაიღო; როგორ გამოხვიდე ისეთი სასახელო კაცი, რომ თავზე დაფნის გვირგვინი დაგადგან, — აი ამაზე იზრუნე.

ვასიკო. დეიდა ანტიოფა! მართალია, ერთი ხელის მოსმით კაცი გამაკოტრეთ, მაგრამ მაინც მიყვარხართ. თქვენ საოცრად მადლიანი ქალი ბრძანდებით, და მე მზად ვარ, ჩემი პატარა სიცოცხლე უყოყმანოდ შემოგწიროთ, თუმცა, როგორც იცით, მე ურცხვი მომხვეჭელი ვარ.

ანტიოფა. გმადლობ ტკბილი სიტყვისათვის, ოღონდ... შენ არაფერი მომხვეჭელი ხარ. შენ ჯერ ბამბის ქულასავით ყმანვილი ხარ და, ვაი ჩვენს უბედურებას, რომ კეთილი მაგალითის მომცემი არავინა გყავს: ირგვლივ, საითაც არ გაიხედავ, ყოველისშემძლე შუბლგარეცხილი ავკაცები დანავარდობენ. (გაოგნებული იასონი შენიშნა.) იასონ! ტანჯულო იასონ, ამოიღე ხმა!

იასონი (წვალებით). გ... გ... გა... გა... გაგასახლებ!

ანტიოფა. საიქიოს იქით ხომ ვერ გამასახლებ?! მე ამ ქვეყანას არ გამოვეტირები. არც ოქრო მრჩება, არც ბროლის ჭურჭელი, არც არასდროს მიფიქრია მათ დაგროვებაზე. ცხოვრებაში მხოლოდ ერთი რამისთვის ვიღწვოდი: ადამიანებში სიხარული მეთესა.

იასონი. შენი დათესილი სიხარული!.. კუდიანი მარჩიელის!..

ანტიოფა (კისკისებს). მე, შეიძლება, კუდიანი ვიყო, მაგრამ მარჩიელი არა! მე მსახიობი ვარ.

ვასიკო. რას ბრძანებთ!

მარიკა. დეიდა ანტიოფა!..

ანტიოფა (უხნორებს). ა-ნე-ტა! მე აქამდე პროვინციის თეატრებში ვთამაშობდი. ალბათ ამიტომაც მისანი ნინუა უფრო ცნობილია თქვენს ქალაქში, ვიდრე მსახიობი ანეტა ნი...

იასონი. სულ ერთია, მაინც კუდიანი ხარ.

ანტიოფა. თუ ეს მართლაც ასეა, — მე ამ სახლმა გამაკუდიანა. გულთმისნობა აქ ჩემზე მდარე არტისტსაც არ გაუჭირდება, — ირგვლივ ოდნავ ფაჩუნიც კი ისმის... ჩემო პატარა მეგობრებო! მისურვეთ, რომ ჩემი დებიუტი რუსთაველის თეატრში ასეთივე წარმატებით დამთავრებულიყოს.

ვასიკო. მშრალზე კი დამტოვეთ, მაგრამ... პრემიერაზე წითელ მიხაკებს მაინც მოგართმევთ.

მარიკა (გულუბრყვილოდ). რას თამაშობთ?

ანტიოფა (იასონს გადახედა, ცოტა გამოჯავრებით). მკითხავს, მარჩიელს! (სკამი მიიღგა და ხატს მტვერი გადანძინდა.)

იასონი. გაგინყრეს მაგ ხატის მადლი! (მარიკას. გულმოსულად.) წამოდი!

მარიკამ ვასიკოს ხელი ჩაჰკიდა.

ამას სადღა მოათრევ?

ვასიკო. აკი დაგვლოცეთ, მამიკო!

იასონი. „მამიკო...“

მარიკა. გვაკოცე და ერთმანეთიც გადაგვაკოცინე, — ესეც თქვენი მმარჩიო. ჰოდა, ასე მალე გავეყარო? თავს მოვიკლავ, ამას კი არ ვიზამ. სამართებლით ყელს გამო... გამო... ვილაღრავ.

ანტიოფამ ოდნავ შეჰკივლა და სახეზე ხელები მიიფარა.

იასონი (ანტიოფას). წაწყდები ჩემი ცოდვით, წაწყდები... (მარიკას.) წამოეთრით! (ვასიკოს.) არაფერი დაგრჩეს! (სანოლზე ხელი დიდ ბალიშს წამოავლო.)

ვასიკო (შენუხდა). მამა, ეს ჩემი ბალიში არ არის.

იასონი. არც ბალიში გაქვს? ეგ გახრეკილი თავი ბალიშზედაც ჩემსაზე გინდა დადო? ნახევარი მილიონის პ... პ... პატრონმა შე უპ... პ... პატრონო... ღმ... (ენა ისევ ჩაუვარდა.)

ანტიოფა (ვასიკოს ბალიშს უწვდის). რაკი თვალში მოუვიდა, — ჩემი საქორწინო საჩუქარი იყოს.

იასონი დუდღუნით გადის. ახალგაზრდები ანტიოფას კოცნიან და ხელის ქნევით ემშვიდობებიან. კიბეზე დაეშვნენ.

სახლის წინ

ვასიკო (ბალიშზე, როგორც დოღზე, ხელებს უტყაპუნებს. რიტმული ლილინ-ით).

პატარა ბიჭი გახლავართ,
პატარა ვასიკელო,
პატარა გოგო შევირთე,
პატარა მარიკელო...

თეთრ საქორწინო კაბაში გამოწყობილი ელიკო მიმავალ იასონს, მარიკასა და ვასიკოს ფანჯრიდან თვალს გააყოლებს.

ელიკო. ვინც იმარჯვა — გათხოვდა, ვინც არადა, — მამის კისერზე ზის...

ბერდო შემოდის, თითქმის სულ დაფეხვილი: თავი მარლით აქვს შეხვეული; თაბაშირში ჩასმული მარცხენა ხელი გულზე ჰკიდია, მარჯვენათი კი თეთრი ვარდების შელანძღულ თაიგულს მოათრევს. მის დანახვაზე ელიკომ შეჰკვივლა და კიბეზე ჩამოირბინა.

ბერდო. მე ველარ გადავრჩები, ჩემო სიხარულო! ვიღაც ბიჭბუჭები ბზიკებივით დამეხვივნენ... ზოგი ჯოხით, ზოგი ჩანთით, ზოგი მუშტით... დამაყუყუს, დამალ-ილავეს...

ო, როგორ მინდა შენს მკლავზე მოვკვდე...

ამიხდა, ამიხდა...

ელიკო. ო, ცოდვილო ჩემო თავო! (ხელს ბერდოსკენ იშვერს.) აჰა, ესეც მეოთხე! აკი გეხვეწებოდით, თქვენს ბედს მე ნუ დამიკავშირებთ-მეთქი. ვიცოდი, ჩვენი რომანი, ისე, როგორც ყველა ჩემი წინა რომანი, ცრემლით დასრულდებოდა... დედაო ღვთისაო, ყველა უბედური, ვიდრე გაუბედურდებოდეს, ცოტა ხანს მაინცაა ბედნიერი, მე კი ისეთი რა შეგცოდე, თეთრ კაბაში ერთი დღეც არ მამყოფე?

ბერდო (უძღურად). კორ-კი-მელის ფე-რის კაბა, კორ-კი-მელის...

ელიკო (ამოოხვრით). ახლა ამის თავს ვილა გაამრთელებს?! შემინდე, საქართველო! (ბერდოს მხრებში შეუდგა. კიბეზე აჰყავს.)

ანტიოფა (ფანჯრიდან, მწუხარებით). ესეც შენი დიდუბე! ტრაგიკული ბოლო გელით-მეთქი... ნეტავ ჩემი სიტყვა გამტყუნებულყო.

ქვედა სართული

ცაგუნა და გაიოზი ღარიბულ სუფრასთან სხედან. მაგიდაზე, თიხის ვაზაში, იასამნების თაიგულია.

ცაგუნა (იასამანზე). თქვენ იყიდეთ?

გაიოზი (ნაძალადევი ირონიით). თქვენ გიყიდეთ... ჰმ!

ცაგუნა. კიდეც „ჰმ...“

გაიოზი (სინანულით თავი გააქნია). წამომცდა. ვცდილობ გადავეჩვიო. **(სავსე ჭიქას მიუდგამს.)** ერთიც მიირთვით! ეს ლიმონათი საგულდაგულოდ ავარჩევინე. დღეს ხომ აღდგომას!

ცაგუნა. მადლობა ღმერთს, ქრისტეც ქალებს არ უწვალებია.

გაიოზი. არ ვიცი, ქრისტე ვინ აწამა, ეს კია, ჩემი ცხოვრების გზაზე ჯერ ერთი ნორმალური ქალი არ შემხვედრია.

ცაგუნა. თქვენ... არც შეგხვდებათ. ნუ ეძებთ. **(წიგნების შეკვრა დაინახა.)** როდის შეიძინეთ?

გაიოზი. დღეს დილით.

ცაგუნა. იცით... თქვენ ძალიან ბევრ ფულს ხარჯავთ... წიგნებზე! მეტი აღარ მოიტანოთ, თორემ... გადაგისვრით ფანჯრიდან.

გაიოზი. მე თუ წიგნებს?

ცაგუნა. ხუმრობის გარეშე, ამ სახლში ჩემი მისია უკვე მოთავდა. **(წამოდგა.)** დროა დავშორდეთ. არ მინდა თავი მოვიტყუო, ნურც თქვენ მოიტყუებთ: არც ერთი ჩვენგანი არ წარმოადგენს მხოლოდ სურნელოვან ყვავილებსაგან შეკონილ თაიგულს! მწყინს კი, ისე მივდივარ, თქვენგან ერთი გემრიელი სიტყვა არ მსმენია. მშვიდობით!

გაიოზი. რა გეჩქარებათ?

ცაგუნა. მშვიდობით! **(ხელს უწვდის.)**

გაიოზი. (თითებზე დახედა). რა საძაგელი ფერის მანიკური გაქვთ.

ცაგუნა. მეჯავრება კაცი, გინდ ტონა ჭკუა ჰქონდეს, ქალის მორთულობაში რომ ერევა.

გაიოზი. კაცი თუ არ ჩაერია თქვენს მორთულობაში, სულ კაჭკაჭებს დაემსგავსებით... ტუჩები რას გიგავთ?!

ცაგუნა. რას მიგავს? ოცდარვა წლის მანდილოსანი მარტო ბუნების იმედით ველარ დადგება, დროა ხელოვნებაც მოიშველიოს.

გაიოზი. მოსაშველებლად განა ძაღლის ქონი უნდა წაიცხოთ, წვეთ-წვეთობით რომ ჩამოგწურწურებთ! **(კატეგორიული ტონით.)** მოიცილეთ!

ცაგუნა. როგორ მიყვირის! **(აენტო.)** ვინ ხართ თქვენ?

გაიოზი. მე ქართველი კაცი ვარ და გული მეთუთქება, ჩემი ერის ქალებს ასე გამაიმუნებულს რომ გხედავთ... ფიქრობთ, საღებავი გიხდებათ?

ცაგუნა (გამომწვევად). მიხდება!

გაიოზი. მოიცილეთ-მეთქი!

ცაგუნა (ჯიბრით). არ-რა! არ-რ მოვიცილებ. კმარა ისიც, რომ თქვენი გულისთვის კაბა დავიგრძელებ.

გაიოზი (მუქარით). მაშ, არ მოიცილებთ, ხომ?! **(ერთი ნახტომი და, ცაგუნა მკლავებით გათოკა, ცხვირსახოცით ტუჩებიდან საღებავი გადანმინდა და მაგრად დაეკონა. დარცხვენით.)** ხომ გითხარით, ასე უფრო მოგიხდებათ-მეთქი. სარკეში ჩაიხედეთ...

ცაგუნა. ჩემი სარკე თქვენი თვალებია.

გაიოზი. მერე? რას ხედავთ ჩემს თვალებში? თქვენი გამარჯვების სალიუტს?!

ცაგუნა. მე აქ მოვდიოდი, როგორც მასწავლებელი... თქვენ კი, მასწავლებელს... არა, თქვენზე რექტორატში საჩივარს შევიტან.

გაიოზი. კეთილი. თუ დამიძახებენ — არც გამოვცხადდები, დოკუმენტს ვაახლებ.

ცაგუნა. რა დოკუმენტს?

გაიოზი (ქორწინების მონაწილას უწვდის). გნებავთ თქვენ მიუტანეთ.

ცაგუნა (მონაწილას დახედა, ნერვიული ტირილით). თქვენ არა ხართ ჩემი ქმარი, არა ხა-ართ!

გაიოზი (მონაწილაზე უთითებს). აბა ეს რა არის?

ცაგუნა (ძალზე წყნარად). მე თქვენი ფიქციური ცოლი ვარ.

გაიოზი. ფიქციური იყავით მანამ, ვიდრე არ მიყვარდით.

ცაგუნა. ახლა რა... შეგიყვარდით?

გაიოზი (მონოტონურად). თუკი სიყვარულად ჩაითვლება ის, რომ ამ თავიდან ყველა აზრი გამოდევნეთ, და ახლა მხოლოდ თქვენზე ვფიქრობ; და რომ თქვენი ოდესღაც მნიშვნა ხმა ყურში უკვე ნანინასავით ჩამესმის; და რომ ადრე თქვენი მეჩხერი კბილები ამჟამად მძივებივით აწყობილი მეჩვენება, — მაშინ მე თქვენ მიყვარხართ. არ მეგონა კი, სიყვარული ასეთი შემანუხებელი თუ იქნებოდა. კარგია, თქვენც გიყვარდეთ, თუმცა... ჩემთვის, როგორც ვაჭყობ, ისიც სიამის მომგვრელია, მე თუ მიყვარს. **(ღრმად ჩაისუნთქა.)** მხოლოდ გთხოვთ: ჩემი... სულ მცირე პატივისცემა მაინც იქონიეთ... ამას წინათ ერთ წვეულებაში თამადავ ვითომ იხუმრა: აბა, ასწიეთ ხელი, ვისაც ცოლი არ გღალატობთო. იმდენ ხალხში პირველმა და ყველაზე გაბედულად ხელი მე ავწიე, — უცოლო ვიყავი. ჩემი თხოვნაა, ამ სიხარულს ნუ წამართმევთ. მე პირდაპირი კაცი ვარ, მოურიდებელი, ადამიანთა ურთიერთობაში სიყალბეს ვერ ვიტან, ცხოვრებაში ცოტაოდენ რაღაც საკუთარსაც ვქმნი თითქოს, ამიტომ მტერიც ბევრი მყავს, — გთხოვთ, მათ თვალში ნუ დამამცირებთ.

ცაგუნა. არ დაგამცირებთ. თუნდაც არ მიყვარდეთ, მაინც არ დაგამცირებთ. ქალებისა თქვენ არაფერი არა გნამთ და, შეიძლება, ქალი სანამებელი მართლაც არ იყოს... რა თქმა უნდა, ეს ლამაზი არ არის, როცა ქალი ქალზე ასე ტლიკინებს, — ციხეს შიგნიდან ტეხს... ნუ დამეძრახება, ანგელოზი არც მე ვარ — მგონი უკვე გითხარით, მაგრამ... მე მაინც ვეცდები სიცოცხლე არ გაგიმნაროთ, იგი ისედაც ხანმოკლეა; ვეცდები გახარების საბაბი არ მივცე თქვენს მტრებს, და არც მეგობრებს, — ახლა მე-გობრობა გამორჩენის პრინციპს ემყარება... თქვენ იქნებით ჩემი ბატონი... **(ხვეწნით.)** იყავით თუნდაც მრისხანე ბატონი, ოღონდ უმიზეზოდ ნუ გამიბრაზდებით ხოლმე. მე მხიბლავს, როცა თქვენი თვალები ელავენ, მაგრამ მეხის გავარდნას, რა ვქნა, მაინც წრუნუნასავით ვუფრთხი. **(სხვა კილოთი.)** იცით კი, რატომ შემეყვარეთ? არ მინდა რაიმე დაგიმალოთ: მე თქვენ... ანტიოფას ჯადო დაგალევენით.

გაიოზი. ჯადო მეც დაგალევენით, მაგრამ...

ცაგუნა. მერე? ფიქრობთ, არ გასჭრა? **(მორიდებით მოეხვია.)**

გაიოზი. გაკოცოთ?

ცაგუნა. თქვენობით კიდევ დიდხანს ვილაპარაკებთ? ჩვენ უბრალო დილმელი ცოლ-ქმარი ვართ თუ... ინგლისის მეფე-დედოფალი?!

გაიოზი. გაკოცო?

ცაგუნა ნელა თავს უქნევს, გაიოზი კოცნის.

ცაგუნა. (ნაზად). ჩემო აგრა-ფინა!.. რა არის საჭირო ქალისათვის, რომ ბედნიერი იყოს? **(ერთხელ აკოცა.)**

გაიოზი (სიხარულით ჭერს ასძახებს). დიდი მადლობა თქვენდა, დიდი მადლობა!.. **(ცაგუნა მკლავებზე აიტაცა და ანტიოფასთან გააქანა.)**

მალე ანტიოფას ოთახში ელიკო და ბერდოც შემოვლენ.

ანტიოფა. რა ამბავია, რა მოხდა?

გაიოზი. ო, ძვირფასო ანტიოფა, ჩვენ ერთმანეთი შეგვიყვარდა...

ცაგუნა. საშ-შინლად შეგვიყვარდა!

ანტიოფა. თქვენ გგონიათ, მიკვირს? არა! აკი ვარდის წყალი ორი დოზა... ორი დოზა დაგალევინეთ.

ბერდო. ჩვენც დაგვალევინეთ, ქალბატონო!

ელიკო. თუნდაც ერთი, ერთი დოზა!

გაიოზი (ფიქრში). ვარდის წყალი... ჰმ... სულ ეს იყო თქვენი ჯადო?

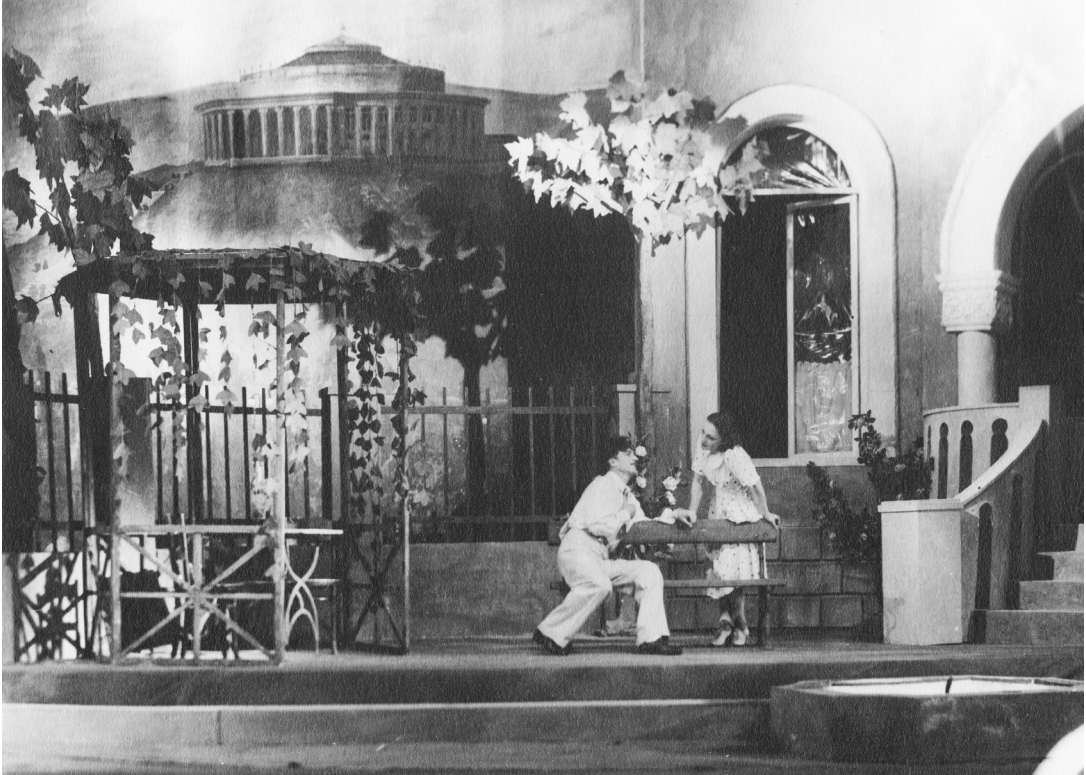
ანტიოფა. შეხედეთ, რა ლამაზია ფერადი კვერცხები! როცა მათ მიირთმევთ, შეუღებავზე უფრო გემრიელიც გეჩვენებათ.

ცაგუნა. რატომ?!?

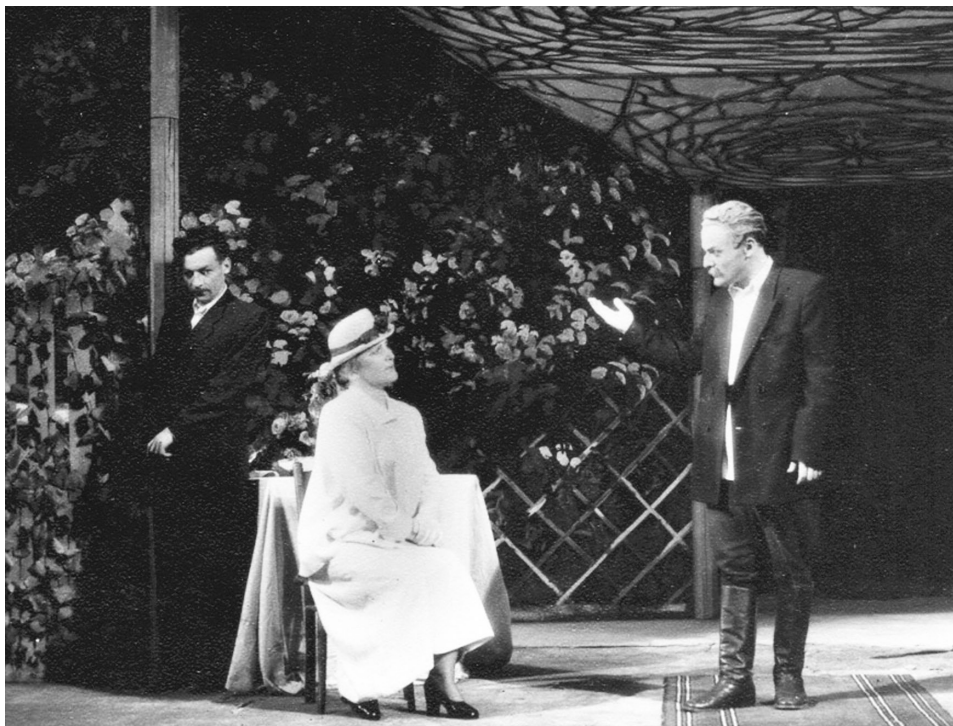
საათი რეკავს...

ფარდა

სცენა სპექტაკლიდან „მკაცრი ქალიშვილები“.
ნაპოლეონი - გ.შავგულიძე, ფოსინე — მ.ქორელი.
კოტე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრი 1941 წ.

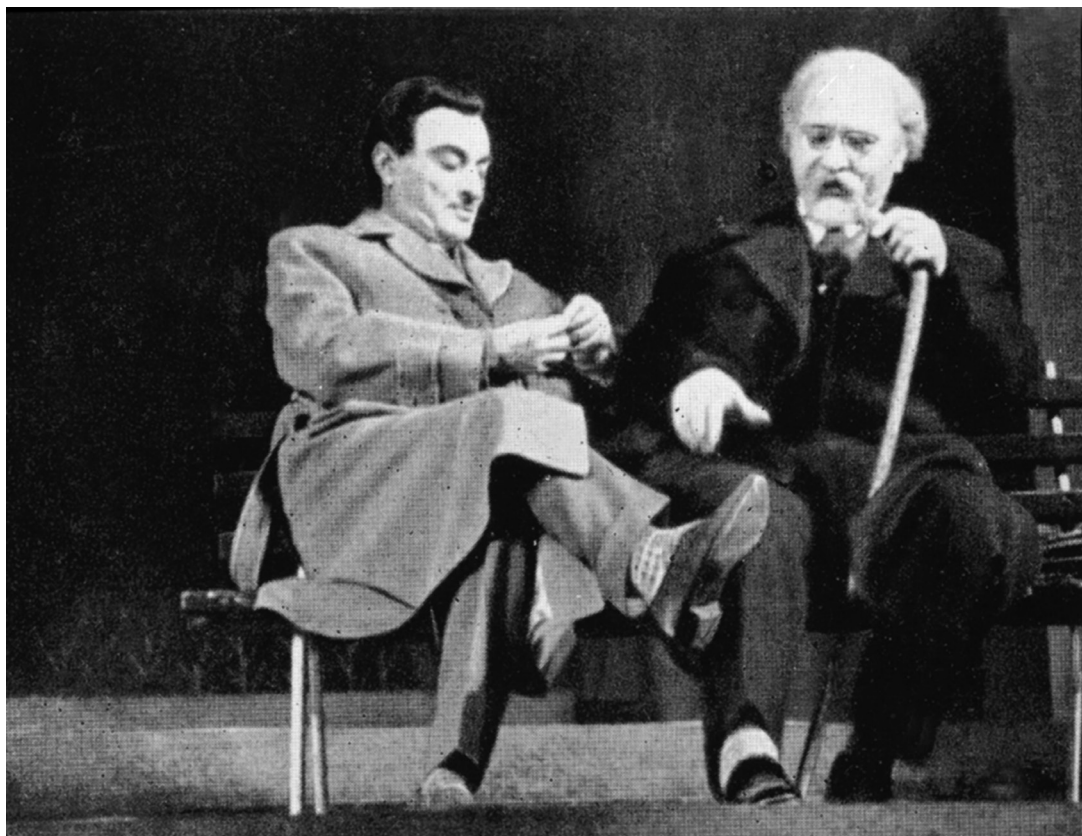
სცენები სპექტაკლიდან „ვარდი ასფურცლოვანი“, კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრი. 1952 წ.

სცენა სპექტაკლიდან „მკაცრი ქალიშვილები“,
ნაპოლეონი — ო. მელვინეთუხუცესი, ფოსინე — თ. სხირტლაძე
1956 წ.

სცენა სპექტაკლიდან „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“
კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრი, 1962 წ.

„ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“
გედეონ ტიჭინობელიძე — ვ. გოძიაშვილი, სიმონ აბდუშელი —
ა. ომიადე. კ. მარჯანიშვილის სახ. თეატრი, 1962 წ.

„ეზოში ავი ძაღლია“
სარე — ს. ჭიაურელი, ალექსანდრე ჩინჩხელი — გ. ბერიკაშვილი.
კ. მარჯანიშვილის სახ. თეატრი, 1977 წ.

„ეზოში ავი ძაღლია“
ვანო ლაითაძე — ლ. ანთაძე, აფოფია — ე. ყიფშიძე

„რუბენ მინდელი — ვ. ნინუა, ვარვარა კარპოვნა — მ.ჯაფარიძე
კ. მარჯანიშვილის სახ. თეატრი, 1977 წ.

„ეზოში ავი ძაღლია“
ალექსანდრე ჩინჩაბელი — გ. ბერიკაშვილი, ცაცანა — ნ. ჩხეიძე

სარე — ს. ჭიაურელი, ვანო ლაითაძე — თ. მაისურაძე
კ. მარჯანიშვილის სახ. თეატრი, 1977 წ.

„ეზოში ავი ძაღლია“
ვარვარა კარპოვნა—ა. თოიძე

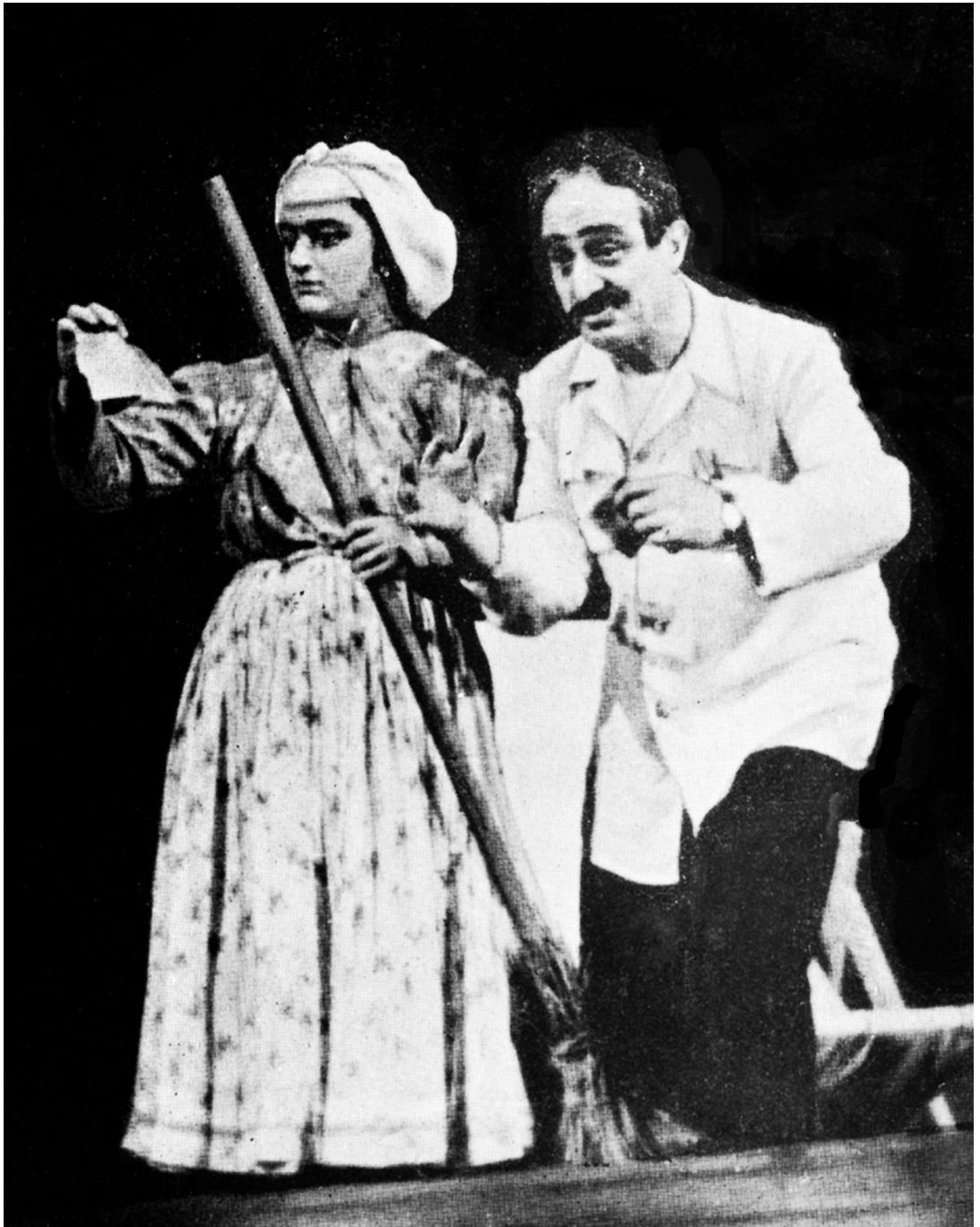
რუბენ მინდელოვი — ვ.დოლიძე

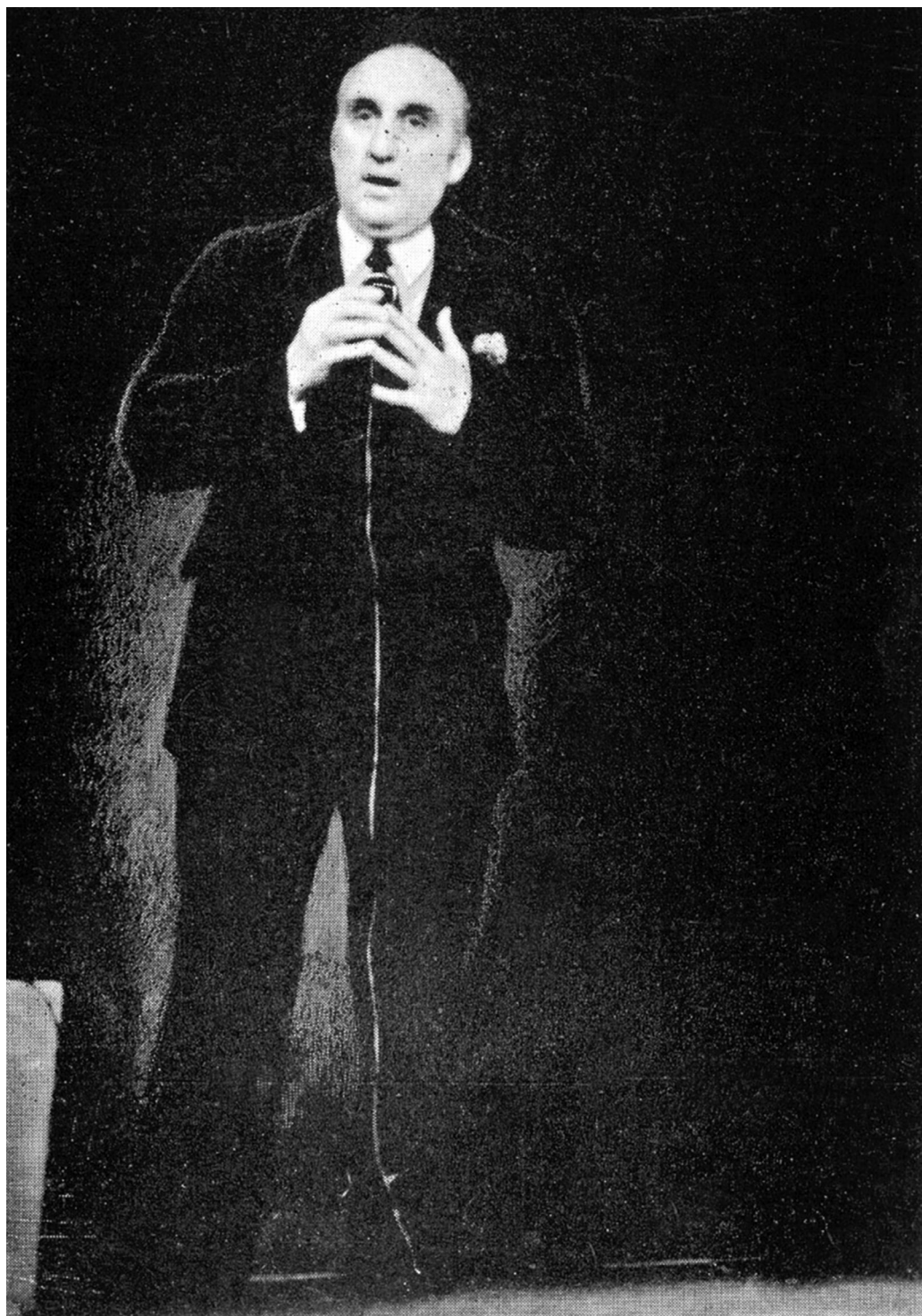
სარე — მ. ჩახავა.

როზიტა — ლ. ჭავჭავაძე
რუსთაველის სახ. თეატრი 1956 წ.

„ეზოში ავი ძაღლია“
სარე — მ. ჩახავა, ვანო ლაითაძე — ბ. ზაქარიაძე.
რუსთაველის სახ. თეატრი 1956 წ.

„ამბავი სიყვარულისა“
კომენტატორი — ე. მანჯგალაძე
რუსთაველის სახ. თეატრი 1958 წ.

„ამბავი სიყვარულისა“
ივლიტა ბოსტოლანაშვილი — ს. ყანჩელი,
ექვთიმე ქათამაძე — გ. გეგეჭკორი
რუსთაველის სახ. თეატრი 1958 წ.

„ეზოში ავი ძალღია“, ვანო ლაითაძე - ა. გომიაშვილი
თბილისის გრიბოედოვის სახ. თეატრი 1964 წ.

პლატონი — შ. პირველი
ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახ. თეატრი, 1974 წ.

სცენა სპექტაკლიდან „პლატონი“
ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახ. თეატრი. 1974 წ..

„ეზოში ავი ძაღლია“, ვანო ლაითაძე, ა. მგელაძე
ბათუმის ილია ჭავჭავაძის სახ. თეატრი 1957 წ.

ალექსანდრე ჩინჩახელი — მ. შერვაშიძე, სარე — ნ. წერეთელი
ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახ. თეატრი. 1957 წ.

„პლატონი“
პლატონი — მ.ხინიკაძე.
ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახ. თეატრი. 1967 წ.

„პროვინციელი ქალიშვილი”
ივანე ჭინჭილეიშვილი — ი. კასტრელი.
მოსკოვის დრამატული თეატრი. 1955 წ.

„პროვინციელი ქალიშვილი”
ფოსინე — ე.დმიტრიევა, ბურდღუ — ლ.პლატონოვი.
მოსკოვის დრამატული თეატრი. 1955 წ.

ქვეყნის
მეცნიერებათა

აკადემია

„რაც უფრო შორს ხარ — მით უფრო მიახლოვდები“

„სიკვდილის გავლით,
მარადიული სიცოცხლისაკენ“.

ლათინური ანდაზა

შესანიშნავი დრამატურგი, ბრწყინვალე პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე კიტა ბუაჩიძე 2000 წლის 12 იანვარს პირნათლად წარსდგა მარადიულ საქართველოში. მას, როგორც განგების რჩეულს, უკვდავება და არდავინყება ხვდა წილად.

ბატონ კიტას სიცოცხლეშივე მოპოვებული ჰქონდა ყველა ჯილდოზე მაღალი ჯილდო — დიდი პოპულარობა, ხალხისმიერი აღიარება და სიყვარული. სიცოცხლეშივე აღიარება — რჩეულთა ხვედრია.

ტრაფაღგარის ბრძოლის წინ ნელსონის მიმართვიდან: „ახლა ინგლისი ყოველი თქვენგანისაგან მოითხოვს მოვალეობის შესრულებას“, ბოლო სიტყვები იყო: — „მე აღვასრულე ჩემი მოვალეობა და ამისათვის დიდება უფალს“...

კიტა ბუაჩიძე ეკუთვნის იმ ბედნიერ ადამიანთა რიცხვს, ვინც თავისი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე სრულად და სავსებით მოიხადა თავისი მაღალი მოქალაქეობრივი ვალი.

იგი, როგორც მწერალი-პუბლიცისტი, მგზნებარე პატრიოტი, მოქალაქეობრივი ღირსებით აღსავსე, თავისი ბასრი კალმით ყოველთვის იდგა მოვლენების შუაგულში. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი საჭირობოროტო საკითხი, რომელიც საქართველოს და ქართველ ხალხს ეხებოდა, გულთან ახლოს არ მიეტანა და არ გამოხმაურებოდა. მას ყოველთვის და ყველა საკითხთან დაკავშირებით გააჩნდა საკუთარი გაბედული, მართალი და პრინციპული მოქალაქეობრივი პოზიცია, რომლის დაფიქსირება ყოველთვის ხდებოდა დროულად — რეალური მოვლენების კვალდაკვალ.

მწერლის დუმილსა და აქტიურ პოზიციასთან დაკავშირებით კიტა ბუაჩიძე სავსებით იზიარებდა დიდი ილიას და პროგრესული მწერლების ე. ზოლას — „Я об-виняю“ და ლ. ტოლსტოის — „Не могу молчать“ იდეას.

მას ერჩივნა სიმართლის თქმით თავად დაზარალებულიყო, ვიდრე სიმართლეს ეზარალა მისი გაჩუმებით.

კიტა ბუაჩიძის ფხიზელთვალს არ გამოჰპარვია „ჩვენი უფროსი ძმის“ ვ. ასტაფიევის ქართველი ხალხის შეურაცხმყოფელი ნარკვევი: „Ловля песка-рей в Грузии“ / „Наш Современник“, 1986г №6/, რომელიც საქართველოში მიღებულ შთაბეჭდილებებს ეხება.

ქართველთმოდულე ასტაფიევის მიერ დანახული საქართველო წარმოადგენს ნახევრად ველურ, დაბალი კულტურის ქვეყანას, არც ერთი კეთილი სიტყვა ქართველების მიმართ, არც ერთი ნათელი შტრიხი საქართველოსთან მიმართებაში.

აუცილებელი იყო პასუხის გაცემა, მაგრამ პასუხი ვერავინ გასცა, თუ არ ჩავთვლით საქართველოს მწერალთა კავშირის „ოფიციალის“ უღიმღამო და რუსეთის ფედერაციის მწერალთა კავშირის წევრის ნათან ეიდელმანის, შედარებით, მკაცრ პასუხს / „Наш Современник“, 1986г. №7/.

მოწმენდილ ცაზე მესხის გავარდნას ჰგავდა კიტა ბუაჩიძის ბრწყინვალე რუსუ-

ლენოვანი, ბესტსელერად აღიარებული პასუხი: „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно – белом цвете“, რომელიც წარმოადგენს პოლემიკურ სტილში დანერილ ფუნდამენტურ სამეცნიერო ნაშრომს.

კიტა ბუაჩიძე მახვილგონივრულად, საქმის ღრმა ცოდნით, პროფესიონალური ოსტატობით განიხილავს ყოველივეს, რასაც ფიქრობს რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის, საბჭოთა სისტემის, სხვა საჭირობოროტო და მწვავე საკითხების შესახებ მთლიანობაში, რაც დაუყოვნებლივ რეაგირებას მოითხოვდა.

ნიგნის მკითხველს ხალისსა და ინტერესს მატებს ის სარკაზმი და იუმორი, რომელსაც ბატონი კიტა ხშირად მიმართავს და რის გამოც ასე გატაცებით იკითხება ნაწარმოები.

ბრწყინვალე გზავნილით კიტა ბუაჩიძემ ქართველ ხალხს ყველას თვალში ჩამორეცხა ასტაფიევის მიერ ნასროლი ლაფი. ნიგნს ფართო გამოსხმაურება მოჰყვა საბჭოეთის ცნობილ საზოგადო მოღვაწეთა მხრიდან.

აქტიური მოქალაქეობრივი პოზიციის გამომხატველია კიტა ბუაჩიძის ბრწყინვალე პუბლიცისტური ქმნილებანი — „შავი ნიგნი“, „შავზე შავი ნიგნი“, „ვილუპებით“... და სხვ.

კიტა ბუაჩიძე მისთვის ჩვეული პირდაპირობით — „მოყვარეს პირში უძრახეს“ პრინციპით — საგანგაშო ზარებს არისხებს, ქართველებს მიუთითებს და მოუწოდებს იმ ნეგატიური წეს-ჩვეულებების გამოსწორებისაკენ, რაც ჩვენში წლების განმავლობაში მკვიდრდებოდა და აფერხებდა ჩვენს სულიერ ცხოვრებას.

ბატონი კიტა დიდი გულისტკივილით აღნიშნავს, რომ საქართველოში არასოდეს ყოფილან ქონებრივად ამგვარად სახელოვანნი და ღირსებით ასე უსახელონი, როგორც დღეს. ღირსებანართმეული ქართველი კი — ქართველი აღარ არის; რომ უნივერსიტეტები და აკადემიები სოკოებივით მომრავლდა, ხოლო განათლების და მეცნიერების დონე დამდაბლდა; ჰყვავის უნიგნურობა და უფიცობა; ახალგაზრდებში მოდუნებული ან დაკარგულია პასუხისმგებლობის გრძნობა, დიდი დრო ეთმობა გართობასა და დროსტარებას — რაც ქვეყნისათვის დამლუპველია; ყურადღებას ამახვილებს უცხოური, განსაკუთრებით — რუსული ენის ცოდნის აუცილებლობაზე; რომ მწველების რიცხვი, მათ შორის არასრულწლოვანთა შორის — რეკორდულ ციფრებს აღწევს (2 მლნ); რომ ალკოჰოლიზმი და ნარკომანია ცხოვრების წესად გვექცა, რაც საფრთხეს უქმნის ჩვენს გენოფონდს; რომ ჩვენში სიკვდილით დასჯის გაუქმება ნაადრევზე ნაადრევია, რადგან მას მოჰყვა მკვლელობის კატასტროფული მატება, მათ შორის, არასრულწლოვანთა შორის; იგი ძალზე განიცდის ქართველთა გათიშულობას, რომ ერი ერთი ფიქრით და ერთი საქმით არ ცხოვრობს... ამასობაში კი ჩვენი შინაური თუ გარეული მტერი ზეიმობს და ხარობს:

„ნუ, ნუ მივცემთ მათ ჩვენი ბედოვლათობით, ჩვენი უდარდებლობით, ჩვენი უქნარობით, ჩვენი უჭკუობით გახარების საბაბს“, — მუდარით მიმართავს იგი ქართველებს.

კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტიკაში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი დემოგრაფიულ პრობლემებს. მან პირველმა აღიმაღლა ხმა ამ საკითხთან დაკავშირებით; პირველმა ატეხა განგაში ქართველი ერის მოსალოდნელი გადაშენების შესახებ. 70-იანი წლებიდან მოყოლებული შეისწავლის და ამცნობს ხელისუფლებას კატასტროფულ დემოგრაფიულ მაჩვენებლებს, რომლებიც საქართველოს მოსახლეობის ყოველი მომდევნო აღწერით ვლინდება:

„ს ა გ ა ნ გ ა შ ო ა, რ ო მ 1979-1989 წლებში საქართველოში მცხოვრებ აზერ-

ბაიჯანულ და სომხურ მოსახლეობაში შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი 0,8 და 0,4 პრომილეთი გაიზარდა, ქართული მოსახლეობისა კი, პირიქით, 1,5 პრომილეთი შემცირდა“...

„ჩ ვ ი ლ ბ ა ვ შ ვ თ ა მოკვდაობის კოეფიციენტი, რომელიც სიკვდილიანობის მეტად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია — მარტო ერთი წლის მანძილზე (1993 წელს 1992 წელთან შედარებით) — ერთ წლამდე ასაკში დაღუპულ ბავშვთა რიცხვი ყოველ ათას ცოცხალ შობილზე თითქმის 6 პრომილეთი გაიზარდა და მიაღწია 18, 3 პრომილეს (რაც 3-4 ჯერ აღემატება მსოფლიოს მონინავე ქვეყნების შესატყვის მაჩვენებელს)“.

„ს ა გ ა ნ გ ა შ ო ა, რო მ 1996 წელს გარდაცვლილ ჩვილ ბავშვთა თითქმის 90 პროცენტი ქართველი იყო. იმ დროს, როდესაც ქართველების ხვედრითი წილი ქვეყნის მოსახლეობის 70 პროცენტს შეადგენდა“.

„რ ა ც შ ე ე ხ ე ბ ა მოსახლეობის ბუნებრივ მატებას — რადგან შობადობა ეცემა, ხოლო სიკვდილიანობა მატულობს, ცხადია, მოსახლეობის ბუნებრივი მატება ეცემა. თუ 1960 წელს იგი შეადგენდა 18,2 პრომილეს, 1990 წელს იგი დაეცა 8,6-მდე, ხოლო 1995 წელს — 3,4 პრომილემდე. ე.ი. 35 წლის მანძილზე, 5,3-ჯერ შემცირდა, რაც დემოგრაფიული ვითარების უკიდურესი გართულების მაუწყებელია“.

„ს ა ხ ე ზ ე ა მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერება — რადგან 65 და უფრო მეტი ასაკის ხვედრითი წონა 7 პროცენტს აღემატება (ახალგაზრდად ითვლება 4 პროცენტზე ნაკლები)“.

„დ ე ვ ა ნ დ ე ლ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი ერთშვილიანი ოჯახები მომრავლდნენ, მრავალშვილიანები — იშვიათობას წარმოადგენენ. მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მომდევნო, არამედ, მეორე შვილის პრობლემაც“.

„ბ ე ვ რ მ ა ქ ო რ ნ ი ნ ე ბ ა ზ ე უარი თქვა — ეს მთლად დამანგრეველია ერის მომავლისათვის“.

ბატონი კიტა პრობლემის გამოსწორების ს ა კ უ თ ა რ ხ ე დ ვ ა ს სთავაზობს ხელისუფლებას:

1. მ ე ტ შ ვ ი ლ ი ა ნ ო ბ ა ქ ა ლ ა ქ ა დ, მრავალშვილიანობა სოფლად — ეს უნდა გახდეს ერისქალობისა და ერისკაცობის საზომი.

2. მ ე ტ შ ვ ი ლ ი ა ნ ი და მრავალშვილიანი ოჯახების სოციალურ-ყოფითი პირობების გაუმჯობესების მიზნით ყოველწლიურ სახელმწიფო ბიუჯეტში გათვალისწინებულ და დამტკიცებულ იქნეს სათანადო დახმარება.

3. ქ ო რ ნ ი ნ ე ბ ა თ ა მ კ ვ ე თ რ შემცირებასთან დაკავშირებით, ახალგაზრდების თვითმეგნების ამაღლების მიზნით — სამსახურში მიღებულ იქნენ მხოლოდ დაქორწინებულები, ხოლო მათი იერარქიული წინსვლა შვილთა რაოდენობის გათვალისწინებით მოხდეს.

4. პ ა ს უ ხ ს ა გ ე ბ თ ა ნ ა მ დ ე ბ ო ბ ა ზ ე დაინიშნონ სამი და მეტშვილიანები.

5. ს ა მ და მეტშვილიან ოჯახებზე დაწესდეს ყოველთვიური მატერიალური დახმარება, ისევე, როგორც, ყოველ მომდევნო ახალშობილზე.

6. შ ო ბ ა დ ო ბ ი ს შ ე მ ც ი რ ე ბ ი ს თავიდან აცილების მიზნით — კანონით აიკრძალოს აბორტები. იგი დაშვებული იყოს ხუთ და მეტშვილიანებში.

7. ჯ ა რ შ ი გ ა ი ნ ვ ი ო ნ ერთ და ორშვილიანი ოჯახებიდან — მრავალშვილიანებიდან კი, არავინ.

8. უ პ ი რ ვ ე ლ ე ს ა დ ხ ე ლ ი ს უ ფ ლ ე ბ ი ს წარმომადგენელთა შვილები უნდა იყვნენ ჯარში განწვეულები — ეს კარგი პირადი მაგალითი იქნებოდა.

9. ჯ ა რ შ ი ა რ ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ე ბ ი ა რ უნდა გაინვიონ (აფხაზეთის ომის გათვალისწინებით).

10. ს ა მ ხ ე დ რ ო ბ ი უ ჯ ე ტ ი ს გ ა ზ რ დ ა კარგია, რა ჯობია კარგად შეიარაღებულ ძლიერ ჯარს, მაგრამ მოსახლეობა თუ აღარ იქნა, ვინ უნდა დაიცვას კარგად შეიარაღებულმა ჯარმა?!

11. ნ უ თ უ ა რ შ ე გ ვ ი ძ ლ ი ა დავაკანონოთ „მრავალშვილიანთა დღესასწაული“ — ყველა კუთხიდან თბილისში ჩამოვიყვანოთ და თავი მოუყაროთ იმ ოჯახებს, ხუთი და მეტი შვილი რომ ჰყავთ და ეს დღე ჭეშმარიტად ეროვნულ დღესასწაულად ვაქციოთ?!

ასეთ ამაღლებულ ნოტზე ამთავრებს ბატონი კიტა თავის გონივრულ წინადადებებს, რომელთაც ერის გამრავლების და აღორძინების საქმეში გარკვეული წვლილის შეტანა შეუძლიათ.

კიტა ბუაჩიძემ არაერთხელ ჩ ა მ ო ჰ კ რ ა ს ა ქ ა რ თ ე ლ ო ს დედოზარი, არაერთხელ ააგუგუნა იგი საგანგაშოდ — მაგრამ, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ყოველი მისი თხოვნა და მოთხოვნა რჩებოდა „ხმად მლალადებლისა უდაბნოსა შინა“...

ხელისუფლების მხრივ არავითარი აუცილებელი და გადაუდებელი ღონისძიება არ ყოფილა გატარებული.

აი, შედეგიც: საქართველოს მოსახლეობის, ბოლო, 2006 წლის აღწერით — ქართული მოსახლეობის ხვედრითი წილი ქვეყნის მოსახლეობის — 33, აზერბაიჯანულის — 52, ხოლო სომხურის — 15 პროცენტს შეადგენს?!

ამ სტრიქონების წერისას გამიჩნდა სურვილი ბატონი კიტას დემოგრაფიულ ნაშრომ-ნაფიქრალთან დაკავშირებით კიდევ ერთხელ შევხმიანებოდი პარლამენტს — ვიცე-სპიკერის დონეზე მაინც. თანაშემწე ყველა ჩემს ზარს შესაშური ტაქტით და მოთმინებით შეხვდა. დამეთანხმა, რომ „დემოგრაფიაზე უფრო სერიოზული პრობლემა საქართველოში არ არსებობს“ და ამით დაიხურა საქმე... მანვე მამცნო, რომ საქართველოში დემოგრაფიის შემსწავლელი ორი სოლიდური უწყება — საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი და ჯანდაცვის სამინისტროს დემოგრაფიის დეპარტამენტი — ორივე გაუქმებულია.

ჩემთვის ისიც გახდა ცნობილი, რომ იქმნება „სტატისტიკური დეპარტამენტი“, რომელიც, სავარაუდოა, რომ ჩვენი ხელისუფლების „საამებელ“ მაჩვენებლებს მოგვანვდის, მათ, შორის, დემოგრაფიულსაც.

კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი, რომ ჩვენს ხელისუფლებას ქვეყნის დემოგრაფიული მდგომარეობა და მისი გამოსწორების გზები არც აინტერესებს და არც აწუხებს.

ერთადერთ იმედად დემოგრაფიული სურათის გამოსასწორებლად რჩება ჩვენი უწმიდესოების და უნეტარესოების, კათოლიკოს-პატრიარქის მცდელობა — 2 წლის მანძილზე 2 ათასზე მეტი ბავშვის ნათლობა, რომელიც ქართული ოჯახებისათვის სტიმული გახდება.

* *
*

1989 წელს ბედნიერება მქონდა წამეკითხა კიტა ბუაჩიძის ახლად გამოსული „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“, ხოლო 1990 წელს გამოიცა განუმეორებელი „შავი წიგნი“, რომელიც ჩემმა ძველმა პაციენტმა მომართვა საჩუქრად, რადგან პირველივე დღეებიდან გაქრა წიგნის თაროებიდან. ორივე წიგნი ერთი ამოსუნთქვით წავიკითხე, კვლავ გადავიკითხე და ჩემთვის არა ერთი ამონარიდიც გავაკეთე.

მიღებული შთაბეჭდილება განუმეორებელი იყო. პირველივე სტრიქონებიდან აღმოვჩნდი გამორჩეული მწერლის სრულიად ახალ სამყაროში; მწერლის, რომლის ნაწერები იკითხება სწრაფად და დიდი ინტერესით, ვისი ქმნილებებიც გიზიდავს, გიტაცებს და გიჩნდება სურვილი განმეორებით ნაკითხვისა.

ნიგნის ბოლო გვერდზე წარწერა გავაკეთე:

კიტა ბუაჩიძე ფენომენალური მწერალია — მისმა ბრწყინვალე გზავნილმა განმაცვიფრა, გამაოცა და აღმაფრთოვანა — თემატიკით, შინაარსით, სინატიფით, სიდიდით, სიღრმით, ოსტატური ფრაზირებით, აქტუალობით.

მეორე ნიგნს წავაწერე:

კიტა ბუაჩიძის პიროვნება და, აგრეთვე, მისი შემოქმედება აღსავსეა დიდი შინაგანი ღირსებით.

პიროვნულ ღირსებას განაპირობებს მწერლის პროფესიონალიზმი და მაღალი ზნეობა, ხოლო შემოქმედებით ღირსებას — შესწავლის თემა — მისთვის წმიდათანმიდა საქართველო და ქართველი ხალხი, რომელიც მას განუმეორებელი გზებით უყვარს.

რაც შეეხება კიტა ბუაჩიძეს, როგორც დრამატურგს, იგი, როგორც ყველა ქართველისათვის, ჩემთვის ახლობელი და ნაცნობი იყო ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებიდან. მისი გახმაურებული პიესები ყოველთვის ასოცირდებოდა მაყურებლით გადაჭედებულ დარბაზთან და სპექტაკლის მსვლელობისას — უწყვეტ სიხალისესთან. მისი პიესების წარმატების საიდუმლო მდგომარეობდა მათ ეროვნულობაში, განუმეორებელ იუმორში, ზნეობრივ სისუფთავეში.

ქართულ საზოგადოებაში დღემდე არ დამცხრალა მისი კომედიების ნახვის სურვილი. დღემდე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის სპექტაკლის „ეზოში ავი ძაღლიას“ ტელეჩვენება დღესასწაულის ტოლფასია. იგივე სპექტაკლი ახლახან დაიდგა რუსთავის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში. დღესაც თეატრალური სარდაფის მაყურებელი ინტერესით უყურებს „მკაცრ ქალიშვილებს“. ყოველივე მეტყველებს იმაზე, რომ მისმა პიესებმა დროის გამოცდას გაუძლო, რაც უპირველეს ყოვლისა, ავტორის ნიჭიერებაზე მიუთითებს.

გ ა ი ა რ ე ს ნ ლ ე ბ მ ა და 1994 წლის აგვისტოს მიწურულს კიტა ბუაჩიძემ ისევ შემახსენა თავი. ნაცნობის დაკრძალვაზე გავიცანი ცნობილი ჟურნალისტი, მშვენიერი ქალბატონი ლუარა გორდიევიჩი. საუბრისას იგი მამცნობს — ხვალ დილით კიტა ბუაჩიძეს უნდა შევხვდეთ... ისევ კიტა ბუაჩიძე...

— გადაეცით ბატონ კიტას, რომ მის ბრწყინვალე შემოქმედებას თითქმის ზეპირად ვიცნობ — არ დავაყოვნე მე...

ლუარას ისე შთამბეჭდავად ულაპარაკია ჩემზე, რომ ამჯერად, ბატონი კიტა დაინტერესდა ჩემი პერსონით.

ლუარამ დამირეკა და მაცნობა, რომ უახლოეს შაბათს 12 საათისათვის მიწვეულები ვიყავით ბატონ კიტასთან. თან დასძინა, რომ ჩვენი მასპინძელი პედანტურობამდე ზუსტია და ყოველგვარი უზუსტობა დაუშვებელიაო.

მასთან შესახვედრად რომ ვემზადებოდი, მქონდა შეგრძნება, თითქოს სულიერების ტაძარში მივდიოდი, სულიერ მოძღვართან, სულიერ მეგობართან. ეს შეგრძნება ბოლომდე გამყვა.

როგორც ხანდაზმულ ადამიანს შეეფერება, პატარა ნობათი მოვამზადე, რომელიც მოცხარის მურაბასაც შეიცავდა. გასვლის წინ ლექსიკონში ამოვიკითხე მოცხარის ქართული განმარტება, საერთოდ მოვიხსენიებდი ხოლმე რუსულად — черная смородина.

ლუარამ გამომიარა მანქანით, წინ მელოდა საინტერესი შეხვედრა, შეხვედრა თა-

ვად კიტა ბუაჩიძესთან. ამბობენ, კანონზომიერება არის შემთხვევითობის გამოხატულებად... ვფიქრობ, რომ ჩვენი შეხვედრა კანონზომიერი იყო.

მე და ლუარა ზუსტად დათქმულ დროს მივედი. ბატონმა კიტამ კმაყოფილება გამოხატა ჩვენი „სიზუსტის“ გამო.

თავიდანვე ამაღლებული, კარგი განწყობილება შეიქმნა. ბატონი კიტას გარემოში კარგად ვგრძნობდი თავს და შემდგომშიც ასე გაგრძელდა.

— ეს რა არის? — იკითხა ბატონმა კიტამ.

— პატარა ნობათია — სამკურნალო თვისებებისაა.

— ეს რისი მურაბაა?

— მოცხარის.

— მოცხარი ბევრისათვის უცნობი სიტყვაა, კარგი ქართული გცოდნიათ...

— ჩემთვისაც უცნობი იყო — ნამოსვლის წინ ამოვიკითხე ლექსიკონში, — გულწრფელად ვუპასუხე მე... ამას მოჰყვა საერთო მხიარულება. ამაღლებულ ნოტზევე დასრულდა ჩვენი ვიზიტი, რომელიც საკმაოდ ხანგრძლივი გამოდგა — გაგრძელდა 5 საათამდე.

უფრო მეტად მე და ლუარა ვსაუბრობდით, ჩვენი მასპინძელი უფრო მოსმენისთვის იყო განწყობილი; მაგრამ „კარგი მოსმენა ხომ კარგ მოსაუბრეს ნიშნავს“... როგორც შემდგომ დავრწმუნდი, მისთვის დამახასიათებელი ერთ-ერთი ნიშან-თვისება მრავლისმეტყველი დუმილი გახლდათ.

დამშვიდობებისას მისახსოვრა თავის პიესების კრებული გულთბილი წარწერით, შემდეგ „კომპლიმენტები“ შეიცვალა უფრო გულთბილი წარწერით — „ჩემს დიდ მეგობარს“, „ჩემი სიბერის გამხარებელს“ და ა.შ.

შთაბეჭდავი ვიზიტის შემდეგ ერთი სული მქონდა „გადამეხარმა“ მიღებული შთაბეჭდილებები. ლუარა შინ შემომყვა „ფინჯან ყავაზე“...

შემოსვლისთანავე გაისმა ტელეფონის ზარი, რეკავდა კიტა. ეს იყო პირველი მისი ზარი; როცა გაიგო, რომ ლუარა ჩემთან იყო — მკაფიოდ დამარცვლა: „ჩათვალეთ, რომ მეც თქვენთან ვარო“...

მერე ზარები გახშირდა, მერე ორმხრივმა ზარებმაც იმატა, მერე ჩვენს ურთიერთობაში კეთილგონივრულად ჩაერივნენ ჩვენი საერთო მეგობრები — ბატონები გიზო ნიშნიანიძე და გუჯა ბუბუტიევილი და ჩვენს საქმეს დაადგეს გვირგვინი — ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით.

ჩვენი ისტორია გამორჩეული და მრავალმხრივ უჩვეულო იყო — ვცხოვრობდით ჩვენ-ჩვენ სახლში, რომელსაც ახლდა პოეტური შეხვედრები, დღესასწაულის ტოლფასი შეხვედრები, მომწონდა მასზე ზრუნვა და მზრუნველობა...

იმ პერიოდში და შემდგომაც ახალგზარდა თაობის წარმომადგენლები, მათ, შორის, ჟურნალისტები ხშირად მეკითხებოდნენ — როგორ ფიქრობთ, მაინც საიდან მოდის სიყვარული, ვის აქვს უფლება ამაღლების, რა დამოკიდებულებაშია იგი ასაკთან და ხანდაზმულობასთან?!

მოგვიანებით ჩემთვის განვმარტე და ამით არაფერს ახალს არ ვიტყვი, რომ სიყვარული არის ღვთის მიერ ბოძებული ნიჭი, რომელსაც ასაკი არ გააჩნია, და არც შეიძლება გააჩნდეს, რადგან იგი სულიერი მდგომარეობის კატეგორიას განეკუთვნება.

ახლა როგორ იყო ჩემი თვალთ დანახული კიტა ბუაჩიძე?!

წმინდა უბრალოება! ეს მრავლისმეტყველი სიტყვები, საოცრად მიესადაგება ბატონ კიტას პიროვნებას, ყოფა-ცხოვრებას, სულიერ სამყაროს.

უფრო ვრცლად თუ ვიტყვით — განუმეორებელი პიროვნული ხიბლის, სულიერებით და ინტელექტით გასხივოსნებული სახე, მეტყველი, დაკვირვებული თვალები... კეთილშობილური გარეგნობის მიღმა იგრძნობოდა ძლიერი ნებისყოფა და ხასიათი,

სადა და უბრალო, მაგრამ შინაგანი ღირსებით აღსავსე.

მისი ბინა ასევე გამოირჩეოდა სისადავით: არავითარი გარეგნული ატრიბუტები, მხოლოდ და მხოლოდ აუცილებელი ნივთები. სანერი მაგიდები, ხელნაწერებით გადატვირთული, გაშლილი იყო ყველა ოთახში, სამზარეულოს ჩათვლით. მთავარ განძს უმდიდრესი ბიბლიოთეკა წარმოადგენდა.

ჩაცმულობითაც სისადავით გამოირჩეოდა. ყურადღებას იპყრობდა და განუმეორებელ შთაბეჭდილებას ახდენდა — ბუნებრიობა და ენერგეტიკა.

მომხიბლავი იყო მისი გულთბილი და სადა მიღება და გამასპინძლება — ხილი, სასმელი...

ბ ა ტ ო ნ კ ი ტ ა ს მ ა ლ ა ლ ი ზ ნ ე ო ბ ი დ ა ნ გამომდინარეობს მისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებიც. ეს გახლავთ — ღვთისნიერება, შრომისმოყვარეობა, პირდაპირობა, სამართლიანობა, პრინციპულობა, გულმოდგინება, შეუპოვრობა, მოთმინება, გამძლეობა და სხვ.

ბატონ კიტას, თავისი მონაცემებით, შეეძლო ბრწყინვალე კარიერის გაკეთება, შეეძლო ფუფუნებით ეცხოვრა, მაგრამ ამისი სურვილი არ გააჩნდა. როგორც ჭეშმარიტად მორწმუნე ადამიანი, საკუთარ თავს არასდროს ანებივრებდა, პირიქით, ზღუდავდა კიდევ. ზომიერება ყველგან და ყველაფერში — ეს იყო მისი ცხოვრების პრინციპი.

მას ღრმად სწამდა, რომ მთავარია, არა პირად კეთილდღეობაზე ზრუნვა, არამედ, სხვას შეაძლებინო ცხოვრება. ამ პრინციპზე იყო დაფუძნებული მისი საყოველთაოდ ცნობილი საქველმოქმედო მოღვაწეობა. მას აღრიცხვაზე ჰყავდა აყვანილი ქართველი მრავალშვილიანი ოჯახები, რომელთაც უშურველად სწირავდა თავის ჰონორარს. მისი შუამდგომლობით არაერთი მრავალშვილიანი ოჯახი უზრუნველყოფილი იყო ბინით, გაუუმჯობესდა სოციალურ-ყოფითი პირობები...

იგი ეკუთვნოდა იმ რჩეულთა რიცხვს, რომელთაც ცხოვრებაში აქვთ მიზანი, მიზანსწრაფვა და დიდი სასიცოცხლო ენერჯია მის შესასრულებლად.

შ რ ო მ ი ს მ ო ყ ვ ა რ ე ო ბ ა იყო მისი სტიქია, შრომაში მუყაითი, დაუღალავი, ავლენდა სულიერ სიმტკიცეს და შეუპოვრობას. იმ იშვიათ შემთხვევასთან გვქონდა საქმე, როდესაც შრომისმოყვარეობა ერწყმის ნიჭიერებას.

იგი შინაგანად უაღრესად ორგანიზებული პიროვნება გახლდათ. პასუხიმგებლობის გრძნობა და გულმოდგინება იყო მისი საუკეთესო თვისებები.

აღნიშნული ნიშან-თვისებები დაეხმარა ბატონ კიტას რუსული ენის სრულყოფილად შესწავლაში. მისი გადმოცემით, ამ მეტად რთულ საქმეს თავი გაართვა დამოუკიდებლად საკუთრივ შემუშავებული მეთოდის გამოყენებით; ცნობისმოყვარეობით ეცნობოდა რა რუსულენოვან სხვადასხვა წარწერას თუ ტრაფარეტს, ლექსიკონის დახმარებით თარგმნიდა ქართულად. მერე გადავიდა რუსული თხელტანიანი წიგნების თარგმნაზე, ამას მოჰყვა სქელტანიანი წიგნებიც. მოგვიანებით დაენაფა რუსულ და დასავლურ კლასიკას. ბოლოს თავის თავზე აიღო დიდი პასუხიმგებლობა და განახორციელა საკუთარი პიესების კრებულის (8 კომედია) თარგმნა, უკვე, ქართულიდან რუსულ ენაზე. თარგმანი იმდენად ნიჭიერად იყო შესრულებული, რომ ტოლს არ უდებდა ორიგინალს თავისი სიტყვის ძალით და, რაც მთავარია, იუმორის სიღრმით და სისხარტით.

ბატონი კიტას მოსკოვში ცხოვრების წლებში (1960-1985) მისი პიესების კრებული ოთხჯერ გამოიცა; პარალელურად მისი კომედიები წარმატებით იდგმებოდა მოსკოვისა და რუსეთის სხვა ქალაქების თეატრებში.

აღსანიშნავია, რომ მისი თვითნასწავლი რუსული თავის კვალიფიკაციით, უმდიდრესი ლექსიკონით, უფართოესი ერუდიციით ტოლს არ უდებდა უმაღლესი რანგის

რუს კოლეგებს, რასაც ისინი თავადაც აღიარებდნენ.

ნიგნი იყო ეს, თუ სტატია, იგი არასდროს წერდა კალმის ერთი მოსმით. მისი ნამოღვაწარი ყოველთვის იყო ღრმად გააზრებული და ინერებოდა საკითხის ღრმად შესწავლის საფუძველზე. აი, რას წერს ბატონი კიტა ამასთან დაკავშირებით: „აღნიშნულ ნიგნებისათვის (შავი ნიგნი“, „შავზე შავი ნიგნი“) მასალებს ვაგროვებდი აქტიურად... სულ ცოტა სამი ათეული წელი მაინც. მასზე ფიქრი კი გულს მისერავდა (და მისერავს) და გონებას მიფორიაქებდა (და მიფორიაქებს)...“

ი გ ი ვ ე რ ი ტ ა ნ დ ა ს ი ც რ უ ე ს და სიყალბეს — მათ თვლიდა ზნეობრივ დანაშაულად.

მაღალზნეობრივი პოზიციებიდან გამომდინარე, იგი იყო პირდაპირი, მართალი და პრინციპული. იგი იყო უშიშრად გულწრფელი. სწრაფვა სიმართლისაკენ, გაშიშვლებული მართალი სიტყვისაკენ ბოლომდე გაჰყვამას.

ბატონი კიტას გამბედაობა და ქედუხრელობა ხანდახან გაკვირვებასაც კი იწვევდა. ერთხელ შევეკითხე — არ გეშინიათ ამდენი სიმართლის თქმის? პასუხად მივიღე: თავი მაქვს გადადებული სიმართლისთვისო.

ამ მხრივ, იგი ერთადერთი არ იყო — მსოფლიო ლიტერატურა იცნობს ამგვარ შემომქმედთ; თუნდაც ჯეკ ლონდონი გავიხსენოთ, რომელიც, მისი ბიოგრაფის ირვინგ სტოუნის თქმით, „არა უბრალოდ მამაცი, არამედ „შეშლილობამდე“ მამაცი იყო“.

სიმართლისათვის მეზრძოლები ყოველთვის მაღალ შეფასებას იმსახურებდნენ: „Люди борьбы за правду — были опорой прогресса и всех социальных возрождений“, — აღნიშნავს თომას მანი.

თუ გავიხსენებთ იმ ფაქტს, რომ კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტიკა, როგორც ფრიად დისიდენტური და ანტისაბჭოური, ოფიციალურ გამოქვეყნებამდე იბეჭდებოდა „იატაკქვეშეთში“ და ასევე ნახულობდა გზას მკითხველამდე, მწერლის ქმედება გ მ ი რ ო ბ ი ს ტ ო ლ ფ ა ს ი გახლდათ.

მახსენდება გმირობის აპრობირებული განმარტება: „Героизм — совершение выдающихся по своему общественному значению действий, отвечающих интересам народа, масс и требующих от человека личного мужества, стойкости и готовности к самопожертвованию“... შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ კიტა ბუაჩიძე იმსახურებს ე რ ო ვ ნ უ ლ ი გ მ ი რ ი ს ს ა პ ა ტ ი ო წ ო დ ე ბ ა ს .

ც ნ ო ბ ი ლ ი ფ ა ქ ტ ი ა , რომ პიროვნების ჩამოყალიბებაში წარმატებებზე მეტად წარუმატებლობა უწყობს ხელს: „Каждый шаг вперед в истории человечества совершался в виду препятствий и затруднений и был совершен людьми доблестными и неустрашимыми“ — აღნიშნავს გოეთე.

კიტა ბუაჩიძის მთელი ცხოვრება ამის ნათელი დადასტურებაა. მას ცხოვრების გზაზე არაერთი დაბრკოლება და ბედის დარტყმა შეხვდა, რომლებსაც იგი რაინდული შემართებით უმკლავდებოდა.

უსამართლობის სიმწარე უკვე 18 წლისამ იწვინა, როდესაც მისმა პირველმა პიესამ „აურიე რგოლმა“ კონკურსში გაიმარჯვა და წარმატებითაც დაიდგა მოზარდ მაყურებელთა თეატრში, მაგრამ მალე იგი პლაგიატის მსხვერპლი გახდა. ჯერ ახალგაზრდა დრამატურგს თანაავტორები მიეტმასნენ, შემდეგ კი, არაკეთილსინდისიერმა თეატრალურმა მოღვაწემ მიითვისა კიდეც. სხვას, ბატონი კიტას ადგილზე, შეიძლება ფარ-ხმალი დაეყარა და შეშვებოდა დრამატურგიას, მაგრამ ეს „მარცხი“ მისთვის, როგორც ძლიერი პიროვნებისათვის, გახდა სტიმული სხვა, ერთმანეთზე საუკეთესო პიესების დასაწერად და დასადგმელად.

თავისი ცხოვრების უმძიმესი 7 წლიანი პატიმრობის (1942-1949 წწ.) შესახებ იგი ვრცლად წერს მემუარულ-ბიოგრაფიული ხასიათის ნიგნში — „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“, ამიტომ აქ მას არ შევეხებით. ერთს კი აღვნიშნავთ, რომ იმ კომმარულმა წლებმა იგი ვერ გააბოროტა, ვერ გატეხა, პირიქით, როგორც ძლიერ პიროვნებებს სჩვევიათ, სიძნელეებმა იგი უფრო დახვეწა და აამაღლა — ბატონი კიტა ბოლომდე დარჩა სულიერად მხნე და გაუტეხელი. მას შეეძლო თამამად გაემეორებინა გალაკტიონის სიტყვები:

„მადლობელი ვარ, ღმერთო,
რომ განვიცადე ბრძოლა“ ...

„ხალხის შეცნობა იმ გარემოს მიხედვით ხდება, რომელთანაც ისინი ურთიერთობენ“ — ამბობს სენეკა.

ბატონ კიტასთან დაახლოებული პირები იყვნენ თავის დარგის პროფესიონალები, სადა და უბრალო, სპეტაკი და სულიერად მდიდარი ადამიანები, როგორც იყო თავად კიტა ბუაჩიძე. ესენი ბრძანდებიან ბატონები: აკაკი დვალიშვილი, თამაზ კვაჭანტირაძე, ნოდარ ტაბიძე, ჯუმბერ კოპალიანი, მთავარეპისკოპოსი თადეოზი (იორამაშვილი), გიზო ნიშნიანიძე, გუჯა ბუბუტიშვილი; ქალბატონები — ივეტა, ეთერ ბუაჩიძეები, ლუარა გორდიევიჩი, ბატონები — ლეო ბუაჩიძე, ვახტანგ დოხნაძე, რევაზ კვერენჩილაძე, თემურ ჩალაბაშვილი, თემურ მირიანაშვილი, ემზარ კვიციანიშვილი, ქალბატონი ნანა ბაგრატიონი, ბატონები კუკუური კუკულაძე, ელიზბარ მათითაიშვილი და სხვ. (მომყავს მხოლოდ ის ნაწილი ახლობლებისა, რომლებთანაც კიტა ურთიერთობდა ჩვენი თანაცხოვრების პერიოდში).

ამ სპეტაკმა ხალხმა შეაძლებინა ბატონ კიტას ეღვანა მთელი თავისი შესაძლებლობებით და ეკეთებინა თავის საყვარელი საქმე. მაგალითისათვის შევჩერდები ქალტაბონ ლუარაზე, რომელიც უზრუნველყოფდა ბატონ კიტასთან სხვადასხვა საზოგადო მოღვაწის შეხვედრას, როგორც ჩვენი, ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან და კარგადაც ართმევდა თავს ამ საპატიო მისიას.

მანვე უზრუნველყო შეხვედრა კინორეჟისორ ბატონ გივი ვეფხვაძესთან. შედეგად შეიქმნა ბატონ კიტასადმი მიძღვნილი დოკუმენტური ფილმი, რომელიც ერთადერთი ფილმია კიტას ცოცხალი გამოსახულებით და, ამდენად, ძვირფასია ჩვენთვის.

მანვე ბატონ ფელიქს დანელიას დახმარებით უზრუნველყო კიტა ბუაჩიძის უმდიდრესი საარქივო მასალის განთავსება რესპუბლიკის ეროვნულ არქივში და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ბატონი კიტასთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები, როგორცაა სულიერი მდგრადობა, მოთმინება და გამძლეობა, სიკეთე და გულმონყალეობა — მიუთითებენ პიროვნების ზნეობრივ სრულყოფილებაზე და ბიბლიაში მათ მიმართ ქებათა ქებაა აღვლენილი.

„ხანდახან ყველაზე მნიშვნელოვანი წარმატებები არ გვიქმნიან წარმოდგენას პიროვნებაზე — ბრძანებს პლუტარქე, — ადამიანის საქმეებზე მალლა დგას მისი ხასიათი. ადამიანის ხასიათზე ნათლად მეტყველებს უმნიშვნელო მოვლენები — მცირე შესტი, უბრალო გახუმრება, რაიმე შტრიხი“ ...

მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს:

ბატონი კიტას სიტყვებით, მასზე ყველაზე დიდი გავლენა იქონია მისთვის სათაყვანებელმა დედამ, რომელიც ზრდიდა სინაზის, სიმკაცრისა და სამართლიანობის პრინციპით. დედამ შთააგონა მას სხვათა პატივისცემა და სიყვარული. დედას უძღვნა ბიოგრაფიული ხასიათის მონოგრაფია „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“. დედასადმი სათუთი და ამაღლებული გრძნობები სიცოცხლის

ბოლომდე გაჰყვა ბატონ კიტას.

ახლა, როგორი შემართებით ეხმაურებოდა იგი მამულიშვილურ საქმეებს — ცნობილი ფაქტია, რომ გასულ საუკუნეებში სომეხ მღვდლებს ქართლ-კახეთის ათიათასობით ქართველისთვის სომხური გვარები უბოძებიათ და სომხებადაც ჩაუნერიათ. ამ პრობლემით დაინტერესებულა ცნობილი მკვლევარი ბატონი ჯუმბერ კოპალიანი (დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი). მისი დიდი მცდელობების შედეგად მოხერხდა ხუთი ათასი ქართველისთვის გვარის აღდგენა. ეს ცნობილი გახდა ბატონი კიტასთვის. მან დაუყოვნებლივ მოძებნა ამ დიდი ეროვნული საქმის მოთავე ჯუმბერ კოპალიანი; თავად ეახლა მას, შესთავაზა თანამშრომლობა. მათი ერთობლივი ძალისხმევით 200 000-ზე მეტ ქართველს დაუბრუნდა ქართული გვარების ტარების უფლება.

იმ ცხელ ზაფხულში, აფხაზეთში ომის დროს სატელევიზიო რეკლამა ჩვეულებრივზე ხშირად მოგვიხმობდა დუბაიში სამოგზაუროდ — „ისეთი გაცხოველებული მიმოსვლაა დუბაიში, კაცს ეგონება, აფხაზეთის საქმეები დუბაიში უნდა გადაწყდესო“, — შენიშნავდა ბატონი კიტა.

ბატონ კიტას ნიჭის თაყვანისმცემელთა შორის იყვნენ მშვენიერი სქესის წარმომადგენლებიც, რომლებთანაც ბოლომდე თბილი და გულისხმიერი ურთიერთობა აკავშრებდა მას... — ასეთი რაინდული სულის გახლდათ ბატონი კიტა. ეს არ უშლიდა ხელს, მათ მიმართაც პირდაპირი და კატეგორიულიც ყოფილიყო.

— შემთხვევა ეხება ჟურნალისტ მანდილოსანს, რომელმაც ბატონ კიტასგან დავალება მიიღო და შედეგი უნდა ეცნობებინა. იყო სუსხიანი ზამთარი, მანდილოსანს ეხურა შლემი, ზემოდან ბერეტი. ბატონი კიტა არ იყო კმაყოფილი დავალების შესრულებით. ჟურნალისტმა სცადა თავის მართლება — „ეს უმნიშვნელო საქმეაო“... „უმნიშვნელოო“, რომ გაიგო ბატონმა კიტამ, დოინჯი შემოიყარა და ... „ქალო, ქუდი ქუდზე რომ გახურავს, მაგ ორი ქუდის ქვეშ ერთი თავი მაინც ხომ უნდა გქონდესო“...

ჩვენ ბოლომდე თქვენობით ველაპარაკებოდით ერთმანეთს, რაზედაც კიტა ძალიან ხალისობდა — ინგლისის მეფე-დედოფალივით მივმართავთ ერთმანეთსო და სრული შთაბეჭდილებისათვის ბუკინგემის სასახლე არ გვანყენდაო...

„როგორადაც პორტრეტში, ასევე ბიოგრაფიაშიც გამოვლენილი უნდა იყოს შუქი და ჩრდილი, სხვაგვარად მნიშვნელოვანი პიროვნება შეიძლება ნახევრად ღვთაებად წარმოვაჩინოთ“ ბრძანებს პლუტარქე.

ბატონი კიტას ღვთაებად წარმოჩენა არ არის ჩვენი მიზანი, მითუმეტეს, რომ ახლოს გაცნობისას იგი ავლენდა ჩვეულებრივი მოკვდავის ადამიანურ სისუსტეებსაც...

მოვიყვან მაგალითს, რომელმაც თავის დროზე ბევრი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია და დღესაც მეკითხებიან — რატომ?

1997 წლის გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა ბატონი კიტას სტატია, სადაც იგი მთელი სერიოზულობით აცხადებს, რომ „მემკვიდრე არ მყავსო“ (!). ეს იმ დროს, როდესაც ყველასათვის ცნობილი ფაქტი გახლდათ, რომ მისი ერთადერთი მემკვიდრე არის მისი ვაჟი — ვახტანგ ბუაჩიძე, რომელსაც ჰყავს მეუღლე და ქალიშვილი. მაშ, რატომ? — დიდი ინტრიგა იყო ჩადებული განაცხადში. რატომ დანერა ასე ბატონმა კიტამ თავის ერთადერთ მემკვიდრეზე, რომელთანაც ურთიერთობა ჩვეულებრივ მამაშვილურ დამოკიდებულების ფარგლებს არ სცილდება?

მინდოდა, რალაც ახსნა მომენახა ამ ფაქტისათვის და მოვნახე კიდეც. ერთ-ერთი

ფილოსოფიური სწავლების თანახმად „აკრძალვა – ყველაზე დიდი ნებართვაა“. თუ ამ ლოგიკას გავყევით, მაშინ შესაბამისად — უარყოფა უნდა ნიშნავდეს აღიარებას.

ღიას, ბატონმა კიტამ მემკვიდრის უარყოფით, ფაქტიურად, აღიარა თავისი მემკვიდრე... ამით, აღნიშნული ფაქტი ჩემთვის ამონურულად ჩავთვალე.

ბატონი კიტა გახლდათ ბუნების რჩეული, მან იცოცხლა მსცოვან ასაკამდე და მისი წასვლაც ამ ქვეყნიდან, როგორც ბუნების რჩეულისა, იყო უეცარი და მსუბუქი.

აღმოსავლური, კერძოდ, იაპონური ფილოსოფიური სწავლების თანახმად, რომელთანაც მაზიარა შესანიშნავმა პიროვნებამ, ცნობილმა კინორეჟისორმა გია ჭუბაბრიამ, რომელიც გარკვეული პერიოდი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა იაპონიაში, ყოველივეს შეფასება (აღამიანს ეხება იგი თუ ნივთს) ხდება შემდეგი კრიტიკიუმების გათვალისწინებით:

საბი (ჟანგი) — შეფასება ხდება ასაკის ნიშნით. რაც უფრო ხანდაზმულია ადამიანი, ან შესაბამისად ძველია ნივთი, მით უფრო, მაღალ შეფასებას იმსახურებს.

ვაბი (ფუნქცია) — ადამიანთან მიმართებაში ქმედითუნარიანობას, ხოლო ნივთთან მიმართებაში პრაქტიკულ დანიშნულებას გულისხმობს.

სიბუი — ასაკის და ფუნქციის შერწყმა და ნიშნავს საუკეთესოს. და ბოლოს, იუგენი — ნიშნავს ასიმეტრიულს (ყოველგვარი სიმეტრია იაპონიაში აღიქმება როგორც დასასრული) და გულისხმობს დაუსრულებელ მშვენიერებას. თუ ეს ადამიანს ეხება, იგულისხმება პროფესიონალიზმი, რომელიც აერთიანებს შემოქმედებით ოსტატობას და მოქალაქეობრივ – სახელმწიფო შეგნებას.

აღმოსავლურ, აგრეთვე სხვა ცივილიზებულ ქვეყნებში პროფესიონალიზმით, ზნეობით, მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნებით გამორჩეული პიროვნებები აღიარებული არიან ერის სულიერ განძად და მათ სათანადო პატივსაც მიაგებენ. მსგავსი პიროვნებების გარეშე სიცოცხლე კარგავს თავის აზრს:

‘Люди отличающиеся высоким гражданственным сознанием, нравственностью и профессионализмом – люди превосходные во всех случаях жизни. Ими поддерживается все хорошее и доброе в мире и если бы их не было, то не стоило жить’, — აღნიშნავს ინგლისელი ფილოსოფოსი ჰერბერტ სპენსერი.

ჩვენს ქვეყანაში იაპონური ფილოსოფიური სწავლებისაგან განსხვავებით ადამიანის შეფასების განსხვავებული კრიტიკიუმები არსებობს.

ჩვენთან ცნება ერის სულიერ განძზე, საერთოდ, არ არსებობს. ჩვენში ასაკოვნება და ხანდაზმულობა, რაგინდ ქმედითუნარიანი, პროფესიონალი და ზნეობრივობით გამორჩეული არ უნდა იყოს პიროვნება, გაიგივებულია რაღაც ძველთან და დრომოჭმულთან, რომელიც, მხოლოდ და მხოლოდ დისკრედიტაციას ექვემდებარება.

გთავაზობთ ამის დამადასტურებელ ნათელ მაგალითს, რომელიც, ვფიქრობთ, უინტერესო არ უნდა იყოს მკითხველისთვის.

2004 წელს ბატონი კიტას 90 წლის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით მივმართეთ საქართველოს კულტურის მინისტრს (N7 -453-მ; 15.04.04), კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში მწერლის ხსოვნის საღამოსა და, აგრეთვე, სხვა საიუბილეო ღონისძიებების ჩატარებასთან დაკავშირებით. განვლო დრომ, მასთან ერთად საიუბილეო თარიღმაც... ჩვენი განცხადება პასუხგაუცემელი დარჩა. და, მხოლოდ, ჩვენი „მოთხოვნის“ საფუძველზე კულტურის სამინისტროდან მივიღეთ პასუხი (№026-4185; 28.II.05), რომ „დარგობრივი კომისიის გადაწყვეტილებით მიმდინარე წლის სახელმწიფო პროგრამის პრიორიტეტს წარმოადგენს ახალი ნიგნების პოპულარიზაცია... ახალი ავტორების წახალისება და ა.შ. რაც შეეხება საიუბილეო ღონისძიებებს, მიმდინარე წელს არ წარმოადგენს „პრიორიტეტულ“ საკითხს...”

მოყვანილ შემთხვევას კარგად მიესადაგება დიდი ილიას ნათქვამი: „არაფერი ქვეყანაზე არც იმით დაინუნება, რომ ძველია, არც იმით მოიწონება, რომ ახალია. კაცმა ახალი ტალახი ძველ ვარდს არ უნდა ამჯობინოს, მარტო იმის გამო, რომ ტალახი ახალია და ვარდი კი ძველი“.

ჩვენი ღრმარწმენით პროფესიონალიზმი, ზნეობა, მოქალაქეობრივი ღირსება, მამულიშვილობა, პატრიოტიზმი — ის მუდმივი ფასეულობებია, რომელთა შეფასება პრიორიტეტების საზომით სათავეშივე მცდარია და ამიტომ მიუღებელიც, რადგან მუდმივი ფასეულობები ყოველთვის და ყველა დროში პრიორიტეტულია. ყოველ შემთხვევაში, უნდა იყოს პრიორიტეტული.

კიტა ბუაჩიძის მსგავს პიროვნებებს თავიანთი არსებობით, სიტყვის ძალით და ენერჯით შესწევთ უნარი ზემოქმედება მოახდინონ საზოგადოებაზე. ისინი რჩებიან ჩვენს მეხსიერებაში, როგორც მიბაძვის საუკეთესო მაგალითი: „**Великие умы широко распространяют свое могущество, они не только пользуются своей силой, но они и сообщают ее другим. Они манят нас на тот путь, по которому шли сами. Пример их вечно с нами, чтобы руководить нами, влиять на нас и направлять нас. Их пример есть вечное наследство, передаваемое из поколения в поколение и постоянно способствующие воспроизведению себе подобного**“, — აღნიშნავს ლუთერი.

ასეთი პიროვნებების სახე, აზრი, იდეა უნდა დარჩეს. მომავალი თაობები უნდა იცნობდნენ ჩვენი ქვეყნის ღირსეულ შვილებს, იცნობდნენ იმ ფასეულობებს, რაც მათ გააჩნიათ, იცნობდნენ მათ ცხოვრებას და მოღვაწეობას.

ჩვენს დღევანდელ ყოფაში, როდესაც ისეთი ფასეულობები, როგორცაა სულიერება, ზნეობა, ღირსება, განიცდიან სრულ დევალვაციას, განსაკუთრებით გვესაჭიროება კიტა ბუაჩიძის მსგავსი პიროვნებების წარმოჩენა.

მომავალი თაობები უნდა აღიზარდონ ისეთი მამულიშვილების მაგალითზე, როგორც გახლდათ კიტა ბუაჩიძე. მომავალი თაობისათვის სამაგალითო და მისაბაძი უნდა გახდეს კიტა ბუაჩიძის ცხოვრება და მოღვაწეობა — როგორ უანგაროდ, თავდავინყებით და პატრიოტული შემართებით უნდა ემსახურებოდე შენს ქვეყანას, შენს ხალხს. ამას ქვეყნისათვის დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია.

გავიდა წლები... ბატონი კიტას სახელი კიდევ უფრო გაბრწყინდა და დამკვიდრდა. იგი არაერთხელ გაიხსენეს მისი ნიჭის თაყვანისმცემლებმა: 2003 წელს გამოიცა მისი ბიოგრაფიულ-მემუარული ხასიათის წიგნი — „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“, ჩატარდა არაერთი ხსოვნის საღამო, წიგნის პრეზენტაცია, საიუბილეო სხდომა, მისი პიესები დაიდგა არაერთ დრამატულ თეატრში.

ახლახან ცნობილი გახდა, რომ ბატონი კიტას მშობლიურ მხარეში, ხარაგაულის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში ვრცლად წარმოჩინდება კიტა ბუაჩიძის ცხოვრების და შემოქმედების ამსახველი ექსპოზიცია. ამავე თემაზე შეიქმნება ვიდეოფილმი. ამ საქმის სულისჩამდგმელი გახლავთ ბატონი გივი ვეფხვაძე და ხარაგაულში კულტურის დამსახურებული მოღვაწენი — ქალბატონები ი. ვეფხვაძე და ე. მშველიძე.

ყოველივე მიუთითებს იმაზე, რომ ბატონი კიტას სახელი უკვდავყოფილია: „**Жить после своей смерти в сердцах тех, кого мы покидаем – не значит умереть**“, — ბრძანებს დანტე.

თინათინ ბარამიძე და ვახტანგ ბუაჩიძე კიტას საფლავთან, დიდუბის საზოგადო
მოღვაწეთა პანთეონი, 2003 წლის ოქტომბერი

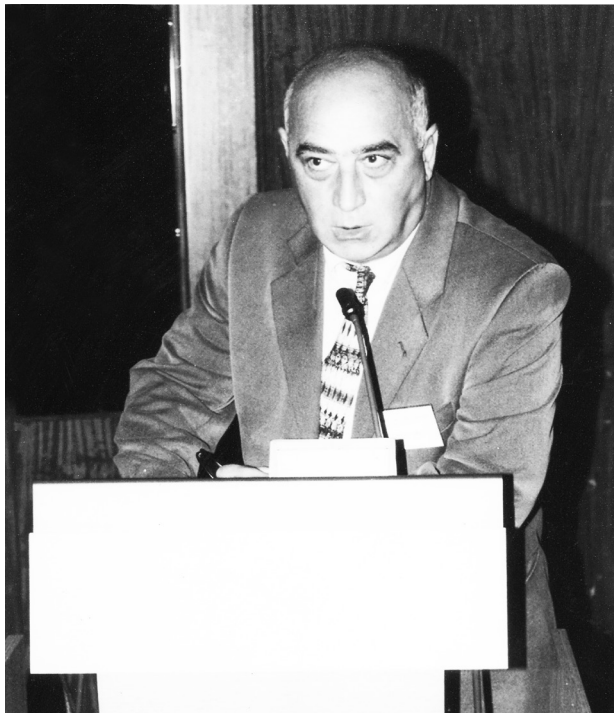
კიტა ბუაჩიძის 90 წლის იუბილე, კინოს სახლის მაცურებელთა დარბაზი. ჩატარდა მთავარ ეპისკოპოსის თადეოზის (იორამაშვილი) ლოცვა -კურთხევით, 2004 წ. 1 დეკემბერი.

მთავარეპისკოპოსი თადეოზი და თინათინ ბარამიძე
2004 წ. 1 დეკემბერი.

კიტა ბუაჩიძის საიუბილეო სხდომის წამყვანები კინორეჟისორი გივი ვეფხვაძე და მარჯანიშვილის თეატრის მსახიობი, სახალხო არტისტი ჯემალ მონიავა კინოს სახლი, 2004 წელი.

სიტყვას წარმოთქვამს თამაზ კვაჭანტირაძე.

სიტყვას წარმოთქვამს
თეატრმცოდნე, პროფესორი ნათელა
ურუშაძე. 2004 წ.

სიტყვას წარმოთქვამს დმანისის არ-
ქეოლოგიური ექსპედიციის ხელ-
ლი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი ჯუმბერ კოპალიანი

სიტყვით გამოდის მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ვალერიან მამუკელაშვილი,
კინოს სახლი, 2004 წ.

სახალხო არტისტის ჯემალ მონიავას გამოსვლა.

სიტყვით გამოდის თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის პუბლიკაციის განყოფილების ხელ-ლი ლუარა გორდიევიჩი. კინოს სახლი, 2004 წ.

პროფესორ გიორგი გაჩეჩილაძის გამოსვლა

სიტყვას წარმოთქვამს კიტა ბუაჩიძესთან ერთად გადასახლებაში მყოფი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე შალვა მჭედლიშვილი. კინოს სახლი, 2004 წ.

სიტყვით გამოდის მედ. დოქტორი, პროფესორი თინათინ ბარამიძე

საიუბილეო სხდომის მონაწილეთა ჯგუფი. სხედან: ნანული ბუაჩიძე, თინათინ ბარამიძე, ეთერ ბუაჩიძე, ლუარა გორდიევინი. დგანან: კუკური კუკულაძე, კარლო ბუაჩიძე, ნუგზარ ბუაჩიძე, მთავარეპისკოპოსი თადეოზი, ნანა ბაგრატიონი, მანანა ბუაჩიძე, მარინე ჯიქია, ვალერიან მამუკელაშვილი, ემზარ კვიციანიშვილი, 2004 წლის 1 დეკემბერი

შეხვედრა ალ. დიუმას საზოგადოებაში. მარცხნიდან: ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე, საფრანგეთის ქ. ნანტის უნივერსიტეტის პროფესორი გასტონ ბუაჩიძე, თინათინ ბარამიძე, საქ. მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი არჩილ კიკნაძე, მისი ქალიშვილი თამარ კიკნაძე, პროფესორი სვეტლანა ბუაჩიძე (გასტონის მეუღლე), ლუარა გორდიევიჩი. 2004 წ. ოქტომბერი

ნინა პლანზე: გასტონ ბუაჩიძე და გივი ვეფხვაძე, უკანა პლანზე: თინათინ ბარამიძე და არჩილ კიკნაძე.

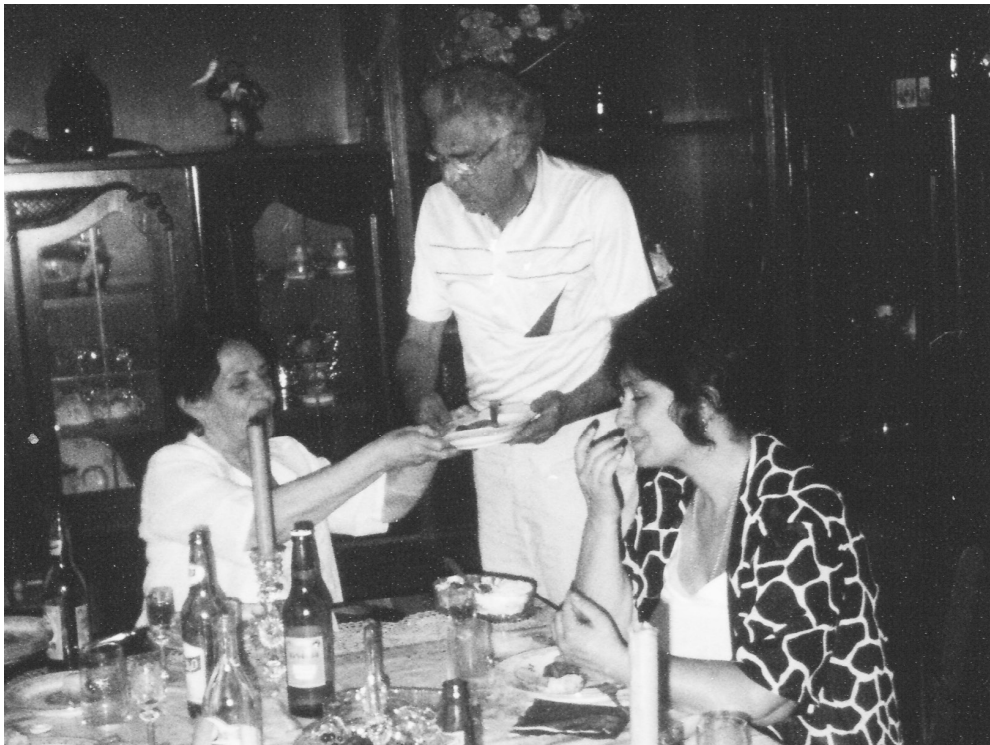
ლუარა გორდიევიჩი, ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი მარინე ჯიქია. პროფესორი ედიშერ ბროსე-ხოშტარია (მარი ბროსეს შვილთაშვილი) და თინათინ ბარამიძე. ალ. დიუმას საზოგადოება. 2004 წ.

თინათინ ბარამიძე, გასტონ ბუაჩიძე, ლუარა გორდიევიჩი და სვეტლანა ბუაჩიძე — თ. ბარამიძის ოჯახში. 2004 წ. ოქტომბერი

საორგანიზაციო ხასიათის შეხვედრა საქართველოს მწერალთა კავშირის
თავმჯდომარე მაყვალა გონაშვილთან — თ. ბარამიძის ოჯახში
2004 წ. აგვისტო

თ. ბარამიძე, გ. ვეფხვაძე, მ. გონაშვილი, ლ. გორდიევიჩი
2004 წ. აგვისტო

გულმონყალე

2004 წლის 1 დეკემბერს კინოს სახლში ჩატარდა სასიქადულო ქართველი მამულიშვილის — მწერლის, დრამატურგისა და პუბლიცისტის ბატონ კიტა ბუაჩიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი საღამო, სადაც მონვეულნი იყვნენ მწერლის უახლოესი ადამიანები — თანამოკალმენი, თანამოაზრენი, ნათესავები, ნათლულები, შვილობილები... ირგვლივ საოცარი სითბო და სინათლე ტრიალებდა, — ალბათ იქ იყო ბატონი კიტას სულიც... საღამოს წამყვანები იყვნენ მარჯანიშვილის თეატრის მსახიობი ჯემალ მონიავა და კინორეჟისორი გივი ვეფხვაძე, შთამბეჭდავი სიტყვებით გამოვიდნენ: მთავარეპისკოპოსი თადეოზი (იორამაშვილი); ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი თამაზ კვაჭანტირაძე; დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი, ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მწერლის შვილობილი ჯუმბერ კოპალიანი; თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის პუბლიკაციის განყოფილების გამგე ლუარა გორდიევიჩი; თეატრმცოდნე, პროფესორი ნათელა ურუშაძე; ბატონ კიტასთან ერთად ციხის საკანში მჯდარი მწერალი და ექიმი შალვა მჭედლიშვილი; ლიტერატურული თეატრის „ოქროს საწმისის“ სამხატვრო ხელმძღვანელი, დოცენტი მარინე ჯიქია; პოეტი ემზარ კვიციანიშვილი; მწერლის სიყრმის მეგობარი, ოლია დარჩია და სხვანი. საღამოს დასასრულს თბილი მოგონებით გამოვიდა ბატონი კიტას ცხოვრების თანამგზავრი მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი თინათინ ბარამიძე.

ბატონ კიტას შვილობილთა სიაში მეც ვიყავი, შენი სულიერი მამა ვარო, — მითხრა ერთხელ, მაგრამ მეუფე კონსტანტინეა-მეთქი სულიერი მამა, რომ ვუთხარი, მაშინ, მე იდეური მამა ვიქნებო და, მართლაც, რაც კი დამინერია ან გამიკეთებია მის სიცოცხლეში, ყველაფერს მასთან ვათანხმებდი; საოცარი პიროვნება იყო — გულმონყალე, ალალ-მართალი, უკომპრომისო... შვიდი წელი ციხეში იჯდა მხოლოდ იმიტომ, რომ არ გასცა პიროვნება, რომელსაც ანტისაბჭოთა საქმიანობაში სდებდნენ ბრალს. ბატონ კიტას ერთი დღეც არ უმუშავია, — საბჭოთა რეჟიმის მუშაკი არასოდეს ვყოფილვარო, — იტყოდა ხოლმე; თავს წიგნის ჰონორარებით ირჩენდა და მრავალშვილიან ოჯახებსაც არჩენდა — ათასობით მანეთს ურიგებდა, თვითონ კი საწერი მაგიდაც არ ჰქონდა, სამზარეულოს მაგიდაზე სწერდა. ალბათ ასეთი გულმონყალე იმიტომაც იყო, რომ მღვდლის შვილი იყო — ცხრა დედამამიშვილთან ერთად გაზრდილი. ბოროტების წინაშე ქედს არასდროს იხრიდა, საოცრად უშიშარი და გამბედავი იყო. მისი სპექტაკლები ანშლაგით გადიოდა რუსთაველის და მარჯანიშვილის თეატრებში, მაგრამ ზოგი წიგნი აკრძალული იყო, ფარულად ვრცელდებოდა ხალხში.

ბატონმა კიტამ გულმონყალების საოცარი მაგალითი დაგვიტოვა, ის იყო მშვიდობა და გაჭირვებულთა მეოხი. მაშინ, როცა „არავის არაფერი უჭირდა“, მისი უშუალო შუამდგომლობით ბევრმა ოჯახმა მიიღო ბინა, ბევრ სტუდენტს სწავლის გადასახადი თანხა გაუნახვერეს, ზოგს კი, საერთოდ მოუხსნეს. ბატონი კიტა უკანასკნელ ლუკმასაც სხვას უნაწილებდა, თავისთვის არაფერს იტოვებდა... არასდროს არავის მოფერებია, ხოტბას არავის შეასხამდა; — თუ რამე არ მოეწონებოდა, არავის დაერიდებოდა, ამხელდა, ვინც არ უნდა ყოფილიყო. ქალებს მოუწოდებდა, ერთ შვილზე არ გაჩერებულყვნენ, რამეთუ ეს საქართველოს გადაშენების საწინდარი იქნებოდა. მართლაც, ათასობით ბავშვი მოევლინა ქვეყანას მისი რჩევით...

ბატონ კიტა ბუაჩიძის დაბადებიდან 90 წლისთავისადმი მიძღვნილი საღამო დიდხანს ემახსოვრებათ, მისი ნიჭისა და მაღალი ზნეობის პატივისმცემლებს, მისი ქველმოქმედება კი ცათა შინა იქნება შთანეროილი უკუნითი უკუნისამდე!

კვალი ნათელი

უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ძალიან ძნელი ყოფილა რაიმე დაწერო ადამიანზე, რომელიც გიყვარს და აფასებ. ჩემთვის ასეთი იყო კიტა ბიძია. მამაჩემის გარდაცვალების შემდეგ სურვილი გამიჩნდა უფრო ხშირად ვყოფილიყავი მასთან და როგორც მე, თურმე მასაც ფაქიზი გრძნობა გასჩენია ჩემს მიმართ. ასე რომ ჩვენ შორის დამყარდა სრული ჰარმონია. ჩვენ ხშირად გვექონდა გულახდილი საუბარი და ერთმანეთს ვანდობდით პატარ-პატარა საიდუმლოებს.

კიტა ბუაჩიძის ყველაზე დიდი სურვილი იყო ის, რომ საქართველოში დემოგრაფიული სურათი შეცვლილიყო, არ დავეჩაგრეთ სხვას შინ თუ გარეთ. ერთხელ კიდევაც ასეთი აზრი გამოთქვა, რომ ყველა ქალს გათხოვილსაც და გაუთხოვარსაც, გაეჩინა ბევრი შვილი. პატივისცემას მრავალშვილიან დედების მიმართ იმითაც გამოხატავდა, რომ თავის წიგნს სჩუქნიდა შესაბამისი ავტოგრაფით.

მოგეხსენებათ, კიტა ბუაჩიძე თავისი პრინციპებისა და ცხოვრების წესის გამო არასდროს ისწრაფოდა დიდი სიმდიდრის დაგროვებისკენ, პირიქით, რაც კი გააჩნდა (მაგ. წიგნებში აღებული ჰონორარი), უშურველად უნაწილებდა მისთვის სრულიად უცნობ მრავალშვილიან დედებს, განსაკუთრებით სამეგრელოში, ეს უფასდებოდა იმით, რომ ახალშობილს ხშირად „კიტას“ არქმევდნენ. მისი სიცოცხლის ბოლო წლებში ფულის ადრესატისთვის გადარიცხვის მისია ხშირად მე მეკისრებოდა.

არ შემიძლია არ აღვნიშნო, რომ ამას აკეთებდა უხმაუროდ და აფიშირების გარეშე (როგორც ამჟამად ჩვენთვის პატივისცემი თანამემამულე ბ-ნი ბიძინა ივანიშვილი). უფალი ხედავს...

ამრიგად, თუ ვინმე გაიცნობს მეგრულ „კიტას“ — იცოდეს, რომ ეს კიტა ბუაჩიძის ნათელი კვალია.

კიტა ბუაჩიძეს დიდი ავტორიტეტი და სიყვარული რუსეთშიც ჰქონდა მოპოვებული. მას ხშირად მიუღია სხვადასხვა ცნობილი პიროვნებებისგან საქები ბარათები.

ამის მოწმე გავხდით მე და ჩემი ვაჟი დავით ქიქოძე, რომელიც ასპირანტურაში ლენინგრადში სწავლობდა. ერთხელ კიტა ბიძიამ გამატანა ლენინგრადში პატარა ამანათი აკადემიკოს დიმიტრი ლიხაჩოვთან. იმ დროისთვის უკვე გამოცემული იყო კიტა ბუაჩიძის წიგნი — „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“.

წიგნი და ამანათი მივიტანეთ ბინაზე, მაგრამ ბ-ნი ლიხაჩოვი შინ არ დაგვხვდა და მცირე ლოდინის შემდეგ გადავწყვიტეთ მეზობლის კარზე დაგვერეკა. მასპინძელმა (რაც ძალიან გასაკვირი იყო) შეგვიპატიჟა სახლში და რომ გაიგო ვისგან ვიყავით წარგზავნილები სიყვარულით თქვა: „Ой, обожаю Грузию, грузин и особенно фамилию Буачидзе. Я жила в Грузии и до сих пор выписываю журнал „Литературная Грузия“, редактируемый Тенгизом Буачидзе“. სიმპატიურმა ხანშიშესულმა მასპინძელმა „დაგვაკვალიანა“ (ლიხაჩოვი ბულგარეთში ყოფილა) და დათქმულ დროს კვლავ მივედით ამ მისამართზე. შევხვდით სახელმოხვეჭილ აკადემიკოსს. მან არ დაიშურა საქებარი სიტყვები კიტა ბუაჩიძის მიმართ და უკვე თბილისში ჩამოსულმა შევიტყვე, რომ აღფრთოვანებული წერილი მოუწერია მისთვის წიგნის წაკითხვის შემდეგ (თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ წიგნი იმ დროისთვის ძალიან გაბედული და საზიფათო იყო, ორმაგად დასაფასებელია).

მე შეამაყება, რომ კიტა ბიძია ჩემი მეუღლის და შვილების ახლობელი გახდა, მას ძალიან დიდ პატივს სცემდა ჩემი ოჯახი. დღესაც განძად მივიჩნევთ მის მიერ ნაჩუქარ ავტოგრაფიან წიგნებს და ხელნაწერებს. თბილისს ახსოვს, როგორ ხელიდან ხელში

გადადიოდა და ფარულად იკითხებოდა მისი „შავი წიგნი“, დაწერილი დიდი რისკის ფასად. გული მწყდება იმაზე, რომ ქართულმა თეატრმა, რეჟისორებმა, გარდა ბ-ნ გ. თოდაძისა და ბ-ნ გ. ქავთარაძისა, სათანადო ადგილი არ დაუთმო შესანიშნავი იუმორით გაჯერებულ კომედიებს. სადაც, როგორც თვითონ კიტა ბიძია ამბობდა, გაბნეულია „მარგალიტები“. არა და არც ეხლა კარგავს აქტუალობას მისი კომედიების, თემატიკა, მითუმეტეს რომ ხალხი სიცილს გადაეჩნია.

კიტა ბიძია მახვილი იუმორით დაჯილდოებული პიროვნება იყო, ერთხელ მასთან ყოფნისას ვიღაცამ დარეკა და იკითხა „საიდან არის“? ამაზე კიტა ბიძიამ უპასუხა: „თქვენ საიდან გინდათ რომ იყოს?!“

კეთილი, მართალი, პრინციპული, უკომპრომისო, უაღრესად პატიოსანი, ხანდახან მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი, უსაზღვროდ მოსიყვარულე თავისი ქვეყნის, ხალხის, ასეთი იყო და ასეთი დარჩა ჩემთვის კიტა ბიძია.

ეს სიყვარული დღესაც ცოცხლობს მის ნათესავებში, ახლობლებში, მეგობრებში და ამას სათუთად უფრთხილდება მისი მეუღლე — შესანიშნავი ქალბატონი თინა ბარამიძე: ამისათვის დიდი მადლობა მას.

აღბათ ისიც არის ნიშანდობლივი, რომ კიტა ბიძიამ სასუფეველში გადასვლა სწორედ 12 იანვარს — „თინაობას“ — გადაწყვიტა, რითაც სამუდამოდ დაუკავშირდა ქ-ნ თინას.

კარლო ბუაჩიძე

მოგონებები კიტა ბუაჩიძეზე

დამემონებებით, ძნელია წარსულ დროში ისაუბრო ახლობელ პიროვნებაზე, გაიხსენო მასთან შეხვედრები, თუმცა ეს მოგონება სასიამოვნოც არის, რადგან საშუალება გვეძლევა პატივი მივაგოთ პიროვნებას, რომელმაც შენს ყოფაში უდიდესი როლი შეასრულა, მასთან ურთიერთობამ ბევრი რამ შეგძინა.

გავიხსენებ შეხვედრებს, საუბრებს, რაც ბატონ კიტა ბუაჩიძესთან ურთიერთობას თან ახლდა.

კიტა ბუაჩიძე ხარაგაულის რაიონის ერთ-ერთ ულამაზეს სოფელ ფარცხნალში ეკატერინე (კატო) აბაშიძისა და მიხეილ ბუაჩიძის ოჯახში 1914 წლის 21 სექტემბერს დაიბადა. იქ გატარებულმა წლებმა, სოფლის სილამაზემ, მისმა ბუნებამ წარუშლელი გავლენა იქონია ბატონ კიტაზე; მშობლიური კუთხის სიყვარული მას სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე შემორჩა.

ბატონ კიტასთან შეხვედრა-საუბრისას სოფლის მონატრება იჩენდა ხოლმე თავს, საფუძვლიანად გამოიკითხავდა ყველა წვრილმანს, სიყვარულით მოიგონებდა წინაპრებს, ნათესავ-მეგობრებს, თავისი ახალგაზრდობის წლებს.

იყო პერიოდები, როდესაც ბატონი კიტა ეწვეოდა ხოლმე მშობლიურ სოფელს და ქმნიდა თავის შესანიშნავ ქმნილებებს. მუშაობისას იგი ყოველთვის სიმშვიდეს, სიმყუდროვეს მოითხოვდა, არ უყვარდა ნააზრევის შეწყვეტა, ამიტომ ხალხმრავალ კრებულს ერიდებოდა; ჩემთან სასაუბროდ კი ყოველთვის გამონახავდა ხოლმე დროს, რომელსაც, როგორც ჩანს, დაკარგულად არ თვლიდა, თუმცა ხშირი შეხვედრებით არც მე ვაწუხებდი.

მახსენდება 1960 წლის ივლისი-აგვისტო, სოფელში გატარებული დღეები; შევხვდით, დიდხანს ვისაუბრეთ, მორიდებით შევთავაზე, ხომ არ ისურვებდა ჩვენთან ერთად ესადილა — თუმცა იმედი არ მქონდა, რადგან ვიცოდი, რომ ასეთი შეხვედრებისაგან თავს იკავებდა, ერიდებოდა ახლობლების შეწუხებას. დაფიქრდა და შემდეგ ღიმილით მითხრა — „კარგი, შევთანხმდით, მხოლოდ ყველაფერი ვინრო წრეში, ყოველგვარი ხმაურის გარეშე, ამისათვის ორიოდ საათს გამოვყოფო“. მართლაც, მეორე დღეს საღამოს, ძველ მამაპაპურ სახლში, ბუხრის პირას მხოლოდ ოთხნი მივუსხედით სუფრას — იმერულ პურ-მარილს. თავდაპირველად მორიდებით ვსაუბრობდით. შემდეგ ისევ მან გამოგვიყვანა მდგომარეობიდან, წამოიწყო ხუმრობაშერეული საუბარი, მოიგონა სოფელში გატარებული ბავშვობა, შემდგომი პერიოდი, ავადსახსენებელი 1937 წელი, რომელმაც ჩვენი სანათესაოდან ცამეტამდე პიროვნება იმსხვერპლა. საუბარში დრო სწრაფად გაილია, წინასწარ შეთანხმებული ორი საათის ნაცვლად 4-5 საათს მოგვიწია ერთად ყოფნა. ვამჩნევდით, რომ შეხვედრით კმაყოფილი დარჩა. დასასრულ საუბრით ნელ-ნელა გავაგრძელეთ გზა მისი სახლისაკენ. მახსოვს, მთვარიანი ღამე იყო, მთვარის შუქზე მკრთალად მოჩანდა მთის კონტურები. უცებ შეჩერდა, შეხედა კახორის მთას, რომელიც ამაყად დაჰყურებს ღამით გარინდულ სოფელს და მითხრა: „**უყურებ კახორის მთას და მაგონდება ის წლები, როდესაც კახორის წმინდა გიორგის ეკლესიის ზარი მრევლს წირვა-ლოცვის დაწყებას ამცნობდა, აქედან კი ჩვენი სოფლის კვირაცხოველის ეკლესიის ზარი ეხმიანებოდა, ისინი ისე შეხმატკბილებულად რეკდნენ, ადამიანი იფიქრებდა — ერთმანეთს ესაუბრებიანო, ჩვენ კი ამ გასაუბრების გამო მართლაცდა საოცარი გრძნობა გვეუფლებოდა და უფალს ქვეყნის ძლიერებას შევთხოვდით**“... აქ მცირე ხნით შეჩერდა და ნაღვლიანად, ჩუმი ხმით გააგრძელა: „თქვენ კი ყველაფერს ამას მოკლებული ხართ, შედეგიც სახეზეა. დრომ ასე მოიტანა, კახორის წმინდა გიორგის ეკლესია ნაცარტუტად აქციეს (თუმცა მორწმუნე მრევლი ყოველი წლის კვირიკობას **კახორზე ღამისთევით, ლოცვა-ვედრებით** ხვდებოდა), სოფლის ეკლესიის ზარი კი ომმა შეინირა, თუმცა ტაძარი მოსახლეობის თავგამოდებამ გადაარჩინა. კარლო, იცოდე, წლები გაივლის და ჩვენს სულიერ ცხოვრებაში ღვთის წყალობით ყველაფერი თავის ადგილს დაიკავებს“... და — გააგრძელა: „თურმე კახორის მთაზე წმინდა გიორგის ეკლესიის ასაშენებლად ხალხი რიგში ჩამდგარა, ხელიდან ხელში აწვდიდა საამშენებლო ქვას და ასეთი თავგანწირული შრომით აშენდა ეკლესია“.

ბატონმა კიტამ მიაბო, რომ ანდრია პირველწოდებულს, შემოსულა რა საქართველოში, ერთ-ერთ მთაზე, რომელიც ჩვენს სოფელს გადმოჰყურებს, რკინის ჯვარი აღუმართავს და იმ დროიდან მოყოლებული ხალხი ამ მთას „**რკინის ჯვარს**“ უწოდებს. ამჟამად ამ მთაზე კვლავ აღმართულია ახალი ჯვარი და ანდრია პირველწოდებულის ხსენების დღეს ხალხი ისევ იკრიბება იქ.

ბატონ კიტასთან შეხვედრებისას ხშირად სხვადასხვა საჭირობოროტო საკითხებზე ვსაუბრობდით. განიცდიდა, რომ მისი პიესები არცთუ ისე ადვილად იკვალავდა გზას სცენაზე. ერთხელ გულისტკივილით აღნიშნა, რომ პიესა „ფორმულა პლატონისა“ ერთ-ერთი თეატრიდან რამდენჯერმე წამოიღო. როდესაც მორიდებით ვკითხე ამის მიზეზი, მითხრა: „**კარლო, მინდა ყველამ იცოდეს, მე პიესებს ვწერ და არა „ნახევარფაბრიკატებსო**“. გამონათქვამი მიუთითებდა იმაზე, რომ იგი ისე ადვილად არ

„ემორჩილებოდა“ ხოლმე რეჟისორებს. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სახალხო თეატრის ხელმძღვანელი რესპუბლიკის დამსახურებული არტისტი კუკური მუჟავანაძე, რომელმაც ინსტიტუტის სტუდენტურ თეატრში დადგა „მკაცრი ქალიშვილები“, იგონებს: სპექტაკლი გადიოდა მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის სცენაზე. ბატონი კიტა პრემიერას არ დასწრებია, რადგანაც შემომწყრა, ცალკეულ სცენებში ცვლილებები არ უნდა შეგეტანაო, თუმცა სპექტაკლის მსვლელობისას თეატრის წინ ქუჩაში ბოლთასა სცემდა, მის დამთავრებასა და მაცურებელს ელოდა. ამ დროს კი სტუდენტ შემსრულებელთა ოსტატობით მოხიბლული მაცურებლით გაჭედ-ილ დარბაზში სამი საათის განმავლობაში სიცილ-ხარხარი ისმოდა. თეატრიდან გამოსულ აღფრთოვანებულ მაცურებლებთან გასაუბრების შემდეგ, ბატონი კიტა დარწმუნდა, რომ პიესა არ „გავუფუჭე“ და საბოლოოდ დამიმეგობრდა კიდევცო.

ბატონი კიტა სხვის შეწუხებას პირად საკითხებზე საერთოდ ერიდებოდა, თვითონ კი გაჭირვებულს ყოველთვის მხარში ამოუდგებოდა. გარდაცვალებამდე რამდენიმე წლით ადრე დამირეკა, ჩვეული გულისხმიერებით მოიკითხა ჩემი ოჯახის წევრები და მორიდებით მითხრა, ზუგდიდიდან ჩემი შვილობილები მოვლენ და მოუსმინეო (ბატონი კიტას ასეთი შვილობილები მრავლად ჰყავდა). მეორე დღეს მოვიდა სანდომიანი ქალბატონი (გვარი არ მახსოვს), მიაშობ თავისი თხოვნის შესახებ, შემდეგ კი გამაცნო მიზეზი იმისა, ბატონი კიტა რატომ თვლიდა ამ მრავალშვილიანი ოჯახის შვილებს შვილობილებად. გაუგია რა ამ ოჯახის გასაჭირი — უბინაობა, როგორც სხვა მრავალთავის, ამ ოჯახისთვისაც თავისი დანაზოგი ჰონორარიდან გარკვეული თანხა გაუგზავნია, რაც ორსართულიანი სახლის აშენების საფუძველი გამხდარა. ამ ქალბატონმა ჩემთან საუბრისას ერთ გარემოებას მიაქცია ყურადღება: „იცით, რა უნდა გითხრათ, მე ბატონი კიტა საერთოდ არ მყავდა ნანახი, მისმა განუელმა დახმარებამ კი არა მარტო ჩემი ოჯახის წევრების, არამედ რაიონის მოსახლეობის საერთო აღფრთოვანება გამოიწვია. ხომ იცით, ასეთ დახმარებას სისხლით ნათესავიც კი არ გაგინევს. ჩვენთვის ეს მოულოდნელი იყო, დიდხანს ვფიქრობდით, რით გამოგვეხატა მადლიერების გრძნობა ამ ღვთისნიერი ადამიანის მიმართ; საბედნიეროდ, მეთერთმეტე ვაჟი შეგვეძინა, კიტა დავარქვით. წამოიზარდა პატარა, მეზობლები, ვისაც ბატონი კიტა ჰყავდა ნანახი, მეუბნებოდნენ, შენი შვილი კიტას ჰგავსო. მართლაც, მათ შორის ბევრ მსგავსებას მეც ვამჩნევ“.

იმ ოჯახებში, კიტა ბუაჩიძეს რომ ხელი გაუმართავს, კვლავაც გაჩნდება ვაჟი და ალბათ მასაც კიტას დაარქმევენ — ეს არის ბატონი კიტას უკვდავება.

მინდა გავიხსენო ბატონი კიტას კიდევ ერთი გულისხმიერება მრავალშვილიანი ოჯახის მიმართ. ჩემი ერთ-ერთი ნაშრომის თავისებურებიდან გამომდინარე, ოჯახში ვენვიე მეუფე თადეოზს (იორამაშვილს); წინასწარი სატელეფონო საუბრისას მეუფემ გაიგო, რომ ბატონი კიტას ახლო ნათესავი გახლდით. სტუმრობისას მეუფე თადეოზმა მოუხმო თავის მრავალშვილიანი ოჯახის წევრებს და მიმართა: „შვილებო, გაციანით კიტა პაპას ახლო ნათესავი, კიტა პაპასი, რომელმაც დიდი ამაგი დაგვდო; მისი ძალისხმევით ხომ ჩვენ საბინაო პირობები გავიუმჯობესეთ. შვილებო, არ დაივიწყოთ ეს დახმარება, მუდამ მადლიერებით მოიხსენიეთ და პატივი მიაგეთ კიტა ბუაჩიძის ხსოვნას“.

აქვე მინდა გავიხსენო წიგნში „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, პატიმრობაში მყოფი ბატონი კიტას ლექსი: „მე მომკლავს დარდი“:

**„შვილია ქალის უკვდავი ძეგლი,
ძუძუთ ნაზარდი იმედის რაში, —
დედის ქომაგი, დედის მფარველი
დაბლა მიწაზე და მაღლა ცაში!..“**

**მე მომკლავს დარდი,
გაუთხოვარი ქალების დარდი...**

19.03.47. ავჭალა

ბატონი კიტა ოჯახის სიმრავლეს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. იგი სიამოვნებით ჩუქნიდა წიგნებს იმათ, ვისაც სამი შვილი მაინც ჰყავდა. იგივე დამოკიდებულება ჩემს ოჯახთან ურთიერთობაშიც მჟღავნდებოდა, თუმცა მცირე გამონაკლისი ამ შემთხვევაშიც დაუშვა ჩემი ვაჟის მიმართ — აი, ნაჩუქარი წიგნი, გაცემული ავანსად და თხოვნით:

პატივისცემით — ავანსად! — ჩემს ახლო ნათესავს
ალეკო ბუაჩიძეს —
ვინძლო ახლო მომავალში დაქორწინდეს და იყოლიოს,
სულ ცოტა, სამი ბავშვი მაინც!

კიტა ბუაჩიძე

თბილისი

დეკემბერი, 1989 წელი

ილია ჭავჭავაძის გამზირსა და ბაზალეთის ქუჩის გადაკვეთაზე გავლისას, მუდამ თვალწინ მიდგას ხოლმე გამართული ნაბიჯით, მარცხენა ხელში გულზე მიხუტებული წიგნებით ბარნოვის ქუჩისაკენ აჩქარებული ნაბიჯით მიმავალი ბატონი კიტა, რომელიც შინ მიისწრაფოდა, სანერი მაგიდისაკენ იმ მომცრო ბინაში, სადაც მას არც მუშაობის, არც დასვენებისა და არც სტუმრის მიღების ნორმალური პირობები არ ჰქონდა. თუმცა ასეთ მდგომარეობას მისთვის ხელი არ შეუშლია ემოღვანა და ემსახურა მშობელი ხალხისათვის. ბატონი კიტას გული ყოველთვის გულობდა, მაგრამ გულმა მას 2000 წლის 12 იანვარს 85 წლის ასაკში უღალატა და ვალმოხდილმა მუდმივი სამკვიდრებელი სასუფეველში დაიმკვიდრა.

ღმერთმა ნათელში ამყოფოს ქვეყნისა და ქართველი ერის წინაშე ვალმოხდილი კიტა ბუაჩიძის სული.

აკაკი გენაქი

ერის სატკიპარი ალავარაკებდა

ბატონო კიტა! განგებამ ინება და კალმის კაცობამ ორმოც წელიწადზე მეტია ერთმანეთს დაგვაკავშირა. განსაკუთრებით ამ ძნელბედობის ჟამს გულთათანაზიარობით ხშირად ვსაუბრობდით. დღეს, როცა სანუთრო-სამზეოდან წასვლის ჟამი დაგიდგა, უკანასკნელად, ერთხელაც გაგესაუბრები, თუმცა შენი სხეული ახლა დუმს და ვერ შემომეპასუხები, მაგრამ რაკი ბიბლიური მოძღვრებით სულისა და ხორცის გაყრის ჟამს მინით შექმნილი სხეული მიწასვე უბრუნდება, ხოლო ღვთის შთაბერილი სული ორმოც დღეს კიდევ რჩება ქვეყნად და მერმელა ადის ცაში ღვთაების საუფლო-

ში სამუდამოდ დასამკვიდრებლად, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ შენს ნეტარ სულს ისევ შეუძლია ჩემი ნათქვამის გაგონება.

პირველად სამოცი წლის წინათ ვნახე მარჯანიშვილის თეატრის დარბაზი, შენი კომედია რომ გემრიელად ახარხარებდა, ბოლოს კი ტაშმა ლამის ჭერი მეშვიდე ცაში აისროლა. ეს იყო ის ზეიმი, ღვთაებრივი რეჟისორი მარჯანიშვილი თეატრის უპირველეს დანიშნულებად რომ მიიჩნევდა. ამგვარი ზეიმი დიდხანს არ შეწყდებოდა, რომ არა შენი იძულებითი „დასვენება“ თეთრ სადათვეთში გამგზავრებით, სადაც, სხვათა შორის, შენთან ერთად ასევე იძულებით „ისვენებდა“ ჩემი მასწავლებელი, ჩინებული თეატრალი კაპიტონ ლაშხიცი.

საბედნიეროდ, ბედმა არ გაგწირა და როცა მშობლიურ მინა-წყალზე დაბრუნება გელირსა, კვლავ გაგრძელდა შენი პიესებით მოგვრილი ზეიმები — მრავალი თეატრის დარბაზი აახარხარე და ტაშით აამქუხარე. მართალია, უკეთურმა დრო-ჟამმა და განუკითხაობამ ბოლო წლებში შეანელა ეს ზეიმები, მაგრამ შენი პიესებით დადგმული წარმოდგენები უწინდებურად ცოცხლობს ტელევიზიასა და რადიოში. ამგვარად ისევ ზეიმობს შენი დაუმცხრალი სიტყვის მხურვალე სული და... მნამს, ეს ზეიმი არც შეწყდება.

მავანი ნადისიდენტარი ტრაბახით ყურებს გვიჭედავს: მე ციხეში იმიტომ ჩამსვეს, რომ დასაგმობ წყობილებას ვებრძოდიო; არადა, დრომ გამოაჩინა, რომ ეს ნიღაბი ყოფილა მხოლოდ, თურმე ნამდვილად იმ მთავრობის კაცთა სახელისა და სახრავის მოსახვეჭელი სავარძელი ეხარბებოდა და იმის წართმევის ჟინი უწრიალებდა სულში, ხოლო ხალხი რა შავ დღეში აღმოჩნდებოდა მისი ვითომცდა ბრძოლით, ეს ფეხებზე ეკიდა.

შენ, ჩემო კიტა, დისიდენტობისათვის არც დიდი და არც პატარა თანამდებობა არ მოგიტოვია, რადგან მწერლის მთავარ თანამდებობად ქვეყნისათვის მართალი, წმინდა, პატიოსანი კალმით სამსახური მიგაჩნდა.

მთელი შენი სიცოცხლე უსკამო, უსავარძლო მწერალი იყავი. დიახ, მწერალი. ვინც პიესას წერს, ყველას არ ეთქმის მწერალი, თუ მის პიესას აკლია სიტყვის ძალ-გულოვნება. შენი ყველა პიესა არა მარტო სცენაზეა გასათამაშებელი, მხატვრული ქმნილებაა, ნაკითხვითაც სიამოვნების მომგვრელი ნაწარმოები.

მავანს ჰგონია, თუ მწერალი თანამდებობის სავარძელში არ ზის, ის საზოგადოებრივი მოღვაწე არ არის. არადა, ყველა ჭეშმარიტი მწერალი თავისთავად მოღვაწეა. შენს ჭეშმარიტ მწერლობაში კი ეჭვი არავის უნდა შეეპაროს.

როცა თანამდებობით გევალება ამა თუ იმ საზოგადოებრივი საქმის გაკეთება, ეს სკამით კეთდება. სულ სხვაა, როცა ამას შენი სულიერი მოწოდებით შვრები. როცა სულიერი მოწოდებით, უსკამ-უსავარძლოდა იქმ საქვეყნო საქმეს, სწორედ ეს უნდა მივიჩნიოთ ჭეშმარიტ საზოგადოებრივ მოღვაწეობად და დავაფასოთ ღირსეულად, მით უმეტეს, ჩვენს ამბიციურ დროში, როცა მავანი და მავანი სკამით სახელსაც იხვეჭს და სახრავსაც გამოჰკრავს ხოლმე ხელს.

ბედისწერამ ასე იწება, რომ ღმერთმა მხოლოდ ერთი შვილი მოგმადლა, ეს დანაკლისი ერის ტკივილდაც გექცა და პუბლიცისტიური ძალისხმევით, ბასრ კალამშემართული იბრძოდი ერის გამრავლებისათვის. როცა შენი პიესები ქუხდა, შენს უხვ ჰონორარს მრავალშვილიან ოჯახებს უშურველად, უანგაროდ უნაწილებდი. შენი ქველმოქმედების მაღლმოსილება იმხანად ზოგმა ვერც გაიგო, მერკანტილურ დროში ვერ დაიფერა, მაგრამ შენ რასაც გული გთხოვდა, იმას აკეთებდი და სხვა რამეს ყურადღებას არც აქცევდი.

შენ საერთოდ იყავი მიმტყვებელი, სიმართლეს იმასაც კი არ უკარგავდი, ვინც, ასე ვთქვათ, გმტრობდა.

ერის არც სხვა ტკივილები იყო შენთვის უცხო. ამიტომაც იყო, შენი პუბლიცის-

ტური წიგნები ხელიდან ხელში რომ გადადიოდა და ხალხის მაღლიერებას იმკიდი.

სამწუხაროდ, ბევრი რამ, რაც შენ განუხებდა, კვლავაც მოუგვარებელია და შენი წიგნები ამას კიდევ მრავალჯერ შეგვახსენებენ. ამრიგად, მათ ყავლი არ გაუვა.

ისევ თეატრს დავუბრუნდები. შენს პიესებში თამაშით, ვინ მოთვლის, რამდენმა მსახიობმა ისახელა თავი დაუვინყარი სახეების შექმნით. არც ეს კვალი ნაიშლება.

ერთსაც გეტყვი ბოლოს: მე ასე მწამს, როცა მწერალი საწუთროდან მიდის და სხეულს მინა იბარებს, მისი სული მხოლოდ ცად როდი მიდის სასუფეველში სამარადისოდ დასამკვიდრებლად, ქვეყანადაც რჩება ჭეშმარიტი მწერლის ყოველ ნაკაღმარში. აი, ეს შენი სული კიდევ და კიდევ მრავალჯერ გამეორდება სამზეოში, გამეორდება იმდენჯერ, რამდენჯერაც შენი პიესა დაიდგმება სადმე, ან ტელევიზიით, თუ რადიოთი გადაცემა, ან კიდევ ვინმე წაიკითხავს. ამ სულს აბარია ამიერიდან შენი სიცოცხლე. ეს სული შეეზიარა ერის სულს, ხოლო შენი სხეული ამიერიდან ეზიარება იმ მიწას, შენნაირ ადამიანებს რომ წარმოშობს.

მშვიდობით, ჩემო უფროსო მეგობარო!

მაცვალა გონაშვილი

გზა უკვდავებისაკენ

მე მას პირადად არ ვიცნობდი, არასოდეს მისაუბრია მასთან. მაინც ისეთი გრძობა მაქვს, თითქოს ჩემი უახლოესი ადამიანი, უფროსი მეგობარი იყო: ტანჯული და სულით გაუტეხელი, გულით სუფთა და, ამიტომაც, ენით თამამი, სხვათა შემბრალებელი, გაჭირვებულთა თანამდგომი, საკუთარ თავთან კი მკაცრი და უშეღავათო.

თუ ვინმეს ჰქონდა უფლება ვაჟა ფშაველას სიტყვების გამეორებისა, უპირველესად, ბატონ კიტას: „რაც უნდა ჭირი მომკერძონ, ბილწთ არ შევეკვრი ზავითა“.

მომავალი თაობებისთვის ბატონი კიტა ბრწყინვალე პუბლიცისტად და დრამატურგად დარჩება, ჩემთვის — მისაბაძ პიროვნებად.

ინდოთა სიბრძნე: თუ გწამს, თუ გიყვარს, თუ იტანჯები, შენ ადამიანი ხარ! თითქოს ამ სამეხობით კიტა ბუაჩიძის პორტრეტი დაუხატავთო.

მთავრობები მოდიან და მიდიან, არ იცვლება სკამის სიმაღლე, საიდანაც ძნელად მოჩანს მამულის მთები.

კიტა ბუაჩიძისნაირი კაცების გზა კი ყველა დროში ეკლიანია და ძნელად სავალი გზა, რომელსაც ადამიანი უკვდავებისაკენ მიჰყავს.

**ქართული ბრძენებისა და მგზნებარე მამულიშვილის
კიტა ბუაჩიძის გახსენება...**

ერთ ცნობილ ადამიანს შეეკითხნენ, რატომ სიცოცხლეში არ გიდგამენ ძეგლსო? უპასუხა: „მე მირჩენია ეს შეკითხვა მომცენ, ვიდრე, რატომ დაგიდგეს ძეგლი!“

ვინ იცის რამდენმა მრავალშვილიანმა დედამ, რამდენმა გაჭირვებულმა ოჯახმა დაუდგა თავის გულში ძეგლი (სიცოცხლეშივე!) ლეგენდად ქცეულ კიტა ბუაჩიძეს, რამდენი მადლიერი ქართველი ღმერთს ავედრებდა მის სიცოცხლეს. საქვეყნოდ აღიარებული მისი „შავი წიგნის“ გამოსვლის შემდეგ კი, ვინ იცის, რამდენმა ქართველმა ქალმა შემატა შვილი საქართველოს.

ამ მრავალჭირნახულ ადამიანს არ უყვარდა საკუთარ თავზე ლაპარაკი, განსაკუთრებით თავისი სიკეთისა და ქველმოქმედების გამომზეურება; ქართული ანდაზისა არ იყო: „კარგი ქენი, ქვაზე დადევ“, ოღონდ საკუთარი ინტერპრეტაციით: „წინ დაგხვდება“ ნუ დაელოდები, გაიარე, კვლავ კარგი აკეთეო.

მიუხედავად იმისა, რომ არასოდეს ჰქონია ჭარბი თანხა, მრავალშვილიან ოჯახებს მაინც სისტემატურად ეხმარებოდა. თავის პირად ანგარიშზე შექმნილ „საბავშვო ფონდის“ თუნდაც ერთ კაპიკს ხელს არ ახლებდა. თავის ცხოვრების წესისათვის არასდროს გადაუხვევია.

დადიოდა თავის საყვარელ ქალაქში კიტა ბუაჩიძე ქვეითად ან „დემოკრატიული ტრანსპორტით“, როგორც თვითონ იტყოდა ხოლმე ხუმრობით. თბილისელები კი სიყვარულით სავსე თვალებით მიაცილებდნენ ამაგდარ ადამიანს.

პირველი ლექსის გამოქვეყნებიდან გარდაცვალებამდე სპეტაკი და უანგარო იყო დრამატურგის, შესანიშნავი პუბლიცისტისა და ბრწყინვალე მეცენატის კ. ბუაჩიძის ბრძოლითა და ტკივილით აღსავსე დიდი შემოქმედებითი გზა.

ვინც კიტა ბუაჩიძეს ახლოს იცნობდა ან მის შემოქმედებას არის ნაზიარები — მათთვის სავსებით ნათელია, თუ როგორ მიაღწია მან ასეთ წარმატებებს, მკითხველი საზოგადოების სიყვარულსა და პატივისცემას; — თუმცა მისთვის არასდროს გადაუხდიათ იუბილეები, არ გაუწევირებიათ მზრუნველობითა და ყურადღებით, არავის გახსენებია მისთვის ჯილდოსა და პრემიის მინიჭება...

კიტა ბუაჩიძე არასოდეს ყოფილა ხმაურიანი მწერალი, მწერალი ტრიბუნი, მწერალი პარტიული მუშაკი, იგი უხმოდ, უთოფოდ მებრძოლი, ჩრდილში მდგარი, უკეთ აკეთებდა ეროვნულ საქმეს. ნაკლის მითითებაც ფრთხილად, უბოროტოდ, გულისტკივილით იცოდა. შინაგანად მას ეს სიხარულს არ გვრიდა, მაგრამ არც დაუნახაობა შეეძლო. მისი პუბლიცისტური სტატიები ყოველთვის აქტუალური, მამხილებელი და შეუპოვარი იყო, მისი სუსხიანი კრიტიკაც — მოკეთის თვალთ დანახული.

მაშინ, როცა იგი აქტიურ შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწეოდა, ადვილი არ იყო სიმართლის გაბედული თქმა, ადვილი არ იყო ხმა აგემალლებინა ტოტალური რეჟიმის წინააღმდეგ. მან კი თავისი წიგნებით: „ასეთი გრძელზე გრძელი უსტარი ვ. ასტაფიევს“, „შავი წიგნი“, „შავზე შავი წიგნი“ შესძრა დიადი ქვეყანა. არ დარჩენილა არც ერთი აკრძალული თემა, მის წიგნებში რომ არ ყოფილიყო გაშუქებული. მან საქმით დაამტკიცა სიყვარული საქართველოსადმი, ყოველივე ქართულისადმი.

და, ბოლოს გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე დაბეჭდილი მისი წიგნი აპოკალიფსური სახელწოდებით „ვილუპებით“, — „ეს არის სრულიად საქართველოს დედოფარის საგანგებო აგუგუნება.“

ეს არის ქართველი ბრძენკაცის ღალადისი ერის მოსალოდნელი გადაგვარებისა და დაღუპვის თავიდან ასაცილებლად.

ეს არის მგზნებარე მამულიშვილის სარკედ ქცეული გულის მკაფიო ანარეკლი.

ეს არის ღვთისნიერი ერისკაცის მდულარე ცრემლიც, გაფრთხილებაც, მონოღებაც, ნათელი გზის ჩვენებაც და უგვანო შვილთა შეჩვენებაც. თავგანწირული მებრძოლის სულისკვეთებად მივიჩნევ საქართველოს დედოზარის ამ დარისხებას...

გმადლობთ! ვეთაყვანები თქვენს ნათელ შუბლს, ოქროს გულს, ოქროს მარჯვენას — დამსახურებულ პედაგოგისა და ჟურნალისტის გიორგი ალავერდაშვილის ეს სტრიქონები სრულიად წარმოაჩენს კიტა ბუაჩიძის პიროვნებას, რომლის ასეთ ბრწყინვალე მამულიშვილად ჩამოყალიბებას ალბათ იმანაც შეუწყო ხელი, რომ მღვდლის შვილი იყო, 9 დედმამიშვილთან გაზრდილი.

დედას, ეკატერინე აბაშიძეს ხშირად სიამაყით იხსენებდა და იტყოდა: „ძალიან მოუსვენარი იყო, ბევრს შრომობდა, დაღლა არ იცოდა, სულ ეშინოდა საქმე არ გამომეღიოსო“... აბა საქმეს რა გამოუღევდა 9 შვილის დედას.

კიტა ბუაჩიძე 40-იანი წლების დასაწყისში დააპატიმრეს მხოლოდ იმიტომ, რომ იცოდა ანტისაბჭოთა ჯგუფის არსებობა და არ გასცა. სასჯელად კი 7 წელი მიიღო, მაგრამ ციხეს არ გაუტეხია კეთილი სანყისი მის ბუნებაში.

უცნაური კაციაო, — ამბობდნენ მასზე. ერთხელ საუბარში ღიმილით თქვა: „უცნაური კი არა პრინციპების კაცი ვარ, არასტანდარტული“.

სიყვარულიც „არასტანდარტული“ არგუნა უფალმა სოლიდურ ასაკში.

მათ ერთმანეთი გაიცნეს მაშინ, როდესაც ის უკვე დიდი მწერალი იყო; მხცოვან მოძღვარს ცხოვრების წლები გაუხანგრძლივა და გაუმშვენიერა დიდებულმა ქალბატონმა თინათინ ბარამიძემ, რომლის ღირსებები — მაღალი სულიერება, ერუდიცია, პროფესიონალიზმი და ქალური მომხიბვლელობა მის გამჭრიახ თვალს არ გამოპარვია.

კიტა ბუაჩიძის პიროვნებითა და შემოქმედებით მოჯადოებული ქალბატონი თინათინი ჩამავალი მზის დაღლილი, უკანასკნელი სხივებით სევდიანი და დიდებული ციალის „ტყვე“ გახდა. ამ დრომდე თავისუფალ ქალბატონს არც კი უცდია ამ „ტყვეობიდან“ თავის დახსნა...

ღღის დასასრულს გაუთენდა კიტა ბუაჩიძეს და ამ სიყვარულით კელაპტარივით აენთო.

სწორედ ამ დიდმა სიყვარულმა ათქმევინა ქალბატონ თინას: „სიყვარული ღვთით ნაბოძები ის ამალღებული სულიერი მდგომარეობაა, რომელსაც ასაკი არ გააჩნია“, ხოლო ბატონ კიტას სინანულის სიტყვები: „ე-ე-ხ, ბედნიერი კაცი ვარ, მაგრამ ცოტა ადრე შემხვედროდაო“...

„სიამოვნებით ავუსხნი და დავუმტკიცებ ადამიანებს, რაოდენ მტრულად ექცევიან საკუთარ თავს, როდესაც ხანდაზმულობის გამო სიყვარულს გაუბიან. ეს ადამიანები ვერც კი ხვდებიან, რომ ზუსტად მაშინ ბერდებიან, როდესაც სიყვარულს კლავენ“ — ამბობს მარკესი.

ჯვრისწერით დაგვირგვინდა მათი სიყვარული.

სწრაფად გაირბინა მათი ერთად ცხოვრების რამოდენიმე წელმა.

მოვიდა სიცოცხლის ტყუპისცალი სიკვდილი. ფიზიკურად დააშორა ისინი ერთმანეთს.

მაგრამ... სიკვდილი დავინყებას მოაქვს მხოლოდ...

ქალბატონ თინას უდიდესი ძალისხმევით: კ. ბუაჩიძის საიუბილეო თარიღების აღნიშვნა მწერალთა კავშირში, თუ კინოს სახლში, რასაც მის სიცოცხლეში ვერავინ გაბედავდა, აგრეთვე დასაბეჭდად გამზადებული წიგნის „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ გამოცემა, რომელიც სიცოცხლეში ავტორმა ვერ შე-

ძლო და რომელიც დღის სინათლეს ვერ ეღირსებოდა, რომ არა ქალბატონი თინას შეუპოვრობა და რკინისებური ლედის ხასიათი.

ახლა საფლავის მონესრიგება — არაფერი ზედმეტი, სადად, უბრალოდ, როგორც ცხოვრობდა... და ისიც მოქმედებდა საყვარელი მეუღლის შეგონებით.

პოეტ მორის ფოცხიშვილს თავისი ლექსების კრებული „შენითა“ ასეთი წარწერით უძღვნია მისთვის „შენითაც კიტა მოძღვარო, საქართველოს თავისუფლება ან და მარადის უკუნითი უკუნისამდე!“

უფალმა ინებოს! — ახდეს ქართველი ბრძენკაცის სანუკვარი ოცნება: ერთი, მთლიანი იყოს საქართველო, გამრავლდეს ქართველი ერი და მშვიდობამ დაისადგუროს ჩვენს სულებში.

ამინ!..

ЭТЕРИ ГУГУШВИЛИ

КНИГА – ИСПОВЕДЬ

РАСКРЫВ наугад страницу книги Киты Буачидзе «Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву...», я вовсе не помышляла писать о ней статью. Более того, не была уверена, что прочту ее тотчас же и до конца. У нас с автором отношения не сложились, что в общем, конечно, глупо, если учесть быстротечность нашего безрадостного существования, а вместе с ним и то суетное, мелочное, что в сравнении с вечностью ничего не значит.

Итак, листая книгу, я поймала себя на том, что оторваться от текста не в силах. Он притягивал, увлекал за собой. Вернувшись к началу, я залпом дочитала книгу до конца, невольно вспомнив при этом, как А.Н. Яковлев говорил о книге Буачидзе во время встречи с интеллигенцией в Тбилиси, рассказал буквально то же самое о самом себе.

Читать было интересно вдвойне, И потому что это оказалось вообще чрезвычайно увлекательно, и потому еще, что «тема Астафьева» мною самой достаточно выстрадана. В свое время я отправила посвященное ему письмо на имя редактора журнала «Наш современник». Ответ-отписка редакции формально фиксировала получение письма, которое, естественно, напечатано не было, - не «та» еще стояла на дворе погода...

Но что мое письмо в сравнении с книгой Буачидзе! Написана она с блеском, излучает фейерверк остроумия, поражает осведомленностью автора в вопросах, выходящих далеко за пределы «Ловли пескарей в Грузии»; свидетельствует о его обширном кругозоре, сквозь призму которого проступают глубокие познания в обла-

сти истории, политики, общественной жизни, литературы, искусства, многих других областей нашего бытия. Данности подаются автором в заостренно-полюемическом выражении, в манере парадоксальной, одиозной, иронической, подчас гротесковой – непринужденно, раскованно, легко.

Но легкость не имеет ничего общего с легковесностью, а непринужденность исполнена сосредоточенности и логики мысли. За каждым словом, за каждой фразой, слетающих с уст писателя, встает пережитое, выстраданное, если угодно, вымученное им самим, человеком, который прошел сквозь все муки ада и чудом возвратился оттуда на землю. Но и здесь, на земле, не встретил ни радости, ни человеческой доброты. Может быть, потому и поселились в его повествовании ожесточение, сарказм, издевка, словом, все то, что свидетельствует о глубокой человеческой обиде, о травме души, о том, как муками и потом было добыто право писать...

К длинному, длинному письму В. Астафьеву автор сделал ряд приложений «с картинками в черно-белом цвете». Сюда вошли его, автора, фантазмагорическая «Беседа во сне в ночь с 1 на 2 января 1988 года с Михаилом Горбачевым», а также три письма – одно, тоже довольно длинное, – главному редактору журнала «Дружба народов» С.М. Баруздину, и два покороче – писательнице М.А. Ганиной и редакции «Литературной газеты» в лице Т.У. Задорожного. Все это тесно увязано между собой тематически и стилистически.

Жанр книги можно было определить как публицистический, с привнесением в него начала эпистолярного /последнее, как известно, в нашем стремительно развивающемся мире почти исчезает из обихода, и потому возникновение его в книге К. Буачидзе особенно привлекательно/. Повествование ведется автором в широком, развернутом плане, что вполне согласуется с жанром публицистики. Но все дело в том, что книгу К. Буачидзе не назовешь публицистикой в прямом смысле слова. Автор как бы «вырывается» за пределы жанра и властно заявляет о себе как писатель, который способен на художественные обобщения, обрел собственную манеру письма, владеет литературным стилем, чувством формы, чеканит ритмические нюансы фразы, выстраивает ее слагаемые, наконец, создает художественные образы своих персонажей, выписывает их характеры, хотя каждый из них в своих поступках и делах связан с событиями документальными. Вот так и существуют рядом документальность, факты, конкретные события, конкретные лица, с одной стороны, а с другой – авторское видение их как персонажей, как образов, эпохой порожденных. А все это, вместе взятое воспринимается как нечто единое, неделимое, объединенное мыслью и волей автора, его интеллектом, уникальной памятью /откуда только он все помнит, все знает/, ну и, естественно, стилистической безукоризненностью.

В книге соединились крайности: прием спокойного, размеренного описания соседствует со вздыбленной, эмоциональной образностью, ироническое отношение автора к лицам и фактам живет рядом с его душевностью, плач по ближнему сменяется негодованием, сарказм оборачивается лучом надежды. Здесь, в этих крайностях, как бы запечатлелась вся жизнь человека, создавшего эту книгу – исповедь, в которой встает целая эпоха со всей ее «судьбой человеческой и судьбой народной».

Свобода ассоциативного мышления автора книги отражает его явное доверие к воображению читателя, воображению, которое он, писатель, старается оживить. На помощь призывается авторское отношение к данному явлению, фак-

ту, действующему лицу. Отношение это всегда активно, порой беспощадно. Если апеллировать к понятиям театральным, то можно сказать, что в повествовании все время присутствует брехтовский прием «отчуждения» - автор словно «со стороны» глядит на всех действующих в книге персонажей и все время выражает к ним свое отношение: одних осуждает, становясь бескомпромиссным, других поминает добрым словом, к третьим относится с пониманием трагической безысходности, в которую они поставлены, и готов, если не оправдать, то во всяком случае, объяснить их действия и вникнуть в суть происходящего.

Особенно запомнился мне финал книги. Измученный бесплодными попытками напечатать книгу, автор разделяется с директором издательства «Мерани» /«Пегас»/, критиком по профессии, отказавшимся печатать книгу. Автор называет его своекорыстным перестраховщиком, «чье обличье так и не меняется». Добавлю от себя: да, не перевелись у нас и сегодня еще временщики и «пескари». И если раньше они становились таковыми под дулом пистолета, то теперь, спрашивается, что ими руководит?..

Автора упрекают: «можно было бы обо всем сказать покороче». Да, наверное, можно было. Между прочим, можно было вообще ничего не писать. Но он написал! Потому что не мог молчать. И не мог покороче. Да и не хотел, наверное.

ნოდარ გურაბანიძე

უკვდავი კომედიოგრაფი

კიტა ბუაჩიძეს შეეძლო მთელი ცხოვრების მანძილზე სულ ავანსცენაზე მდგარიყო, ის კი კულისებში დგომას არჩევდა.

სრულიად ახალგაზრდა იყო, როცა მის პიესას „ვარდი ასფურცლოვანი“ ფენომენალური წარმატება ხვდა წილად მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში.

უმალვე გახდა ცხადი, რომ ასპარეზზე გამოვიდა უალრესად გონებამახვილი, კომედიური სიტუაციებისა და ხასიათების შექმნის განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებული მწერალი.

იმ პერიოდში გონებამახვილობა და მოსწრებული სიტყვა ფრიად საშიში რამ იყო კომუნისტური რეჟიმისათვის. იმ რეჟიმის მარად ფხიზელი დამქაშები გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს ასეთ ადამიანებს, ვფიქრობ, კიტა ბუაჩიძის ეს იშვიათი ნიჭიერება ერთ-ერთი საბაბი იყო მისი კარგა ხნით „იზოლაციისა“.

რა უნდა იყოს იმაზე საშინელი თეატრისათვის დაბადებული ადამიანისათვის, ვინც ერთხელ უკვე იგრძნო თავისი ქმნილების ესოდენ დიდი წარმატებით მოპოვებული დამატარებელი სიხარული, ვიდრე კოლონიისა და ციხის ჯურღმულებში გამომწ-

ყვდება. ნაცვლად სინათლით გაკაშკაშებული დარბაზებისა და რამპის შუქისა, ბედმა კარგა ხნით არგუნა ნახევრად სიბნელეში ყოფნა.

რეჟიმის მარნუხებს ისე დააღწია თავი, რომ მის ზნეობას ოდნავი ჩრდილიც არ მისდგომია. მე მასთან დიდი ხნის ახლობლობა მაკავშირებდა და არ მახსოვს, თუნდაც ერთი სიტყვა დასცდენოდეს იქ გატარებულ დღეებზე და თავსდამტყდარ უბედურებებზე.

მე იგი გულგატეხილი და გაბრაზებულიც მინახავს, მაგრამ არასოდეს — ნონას-წორობადაკარგული. ხმადაბალი ლაპარაკი იცოდა, არასოდეს არ იყვირებდა, მაგრამ თუ ვინმეზე ნაწყენი ან გაბრაზებული იყო — მტრისას, ორიოდ გესლიანი ფრაზით გამოუყვანდა წირვას და მის მომაკვდინებელ პორტრეტს დახატავდა.

ბუნებრივია, ასეთი ხასიათის კაცს ჭირის დღესავით სძაგდა ტრიბუნა, პოლემიკაში ჩაბმა, საჯარო პაექრობა.

მისი ტრიბუნა თეატრის სცენა იყო და თავის სათქმელს იქიდან ამბობდა. ეს ნყნარი, საშუალოზე ოდნავ მაღალი, თმაგათეთრებული კაცი (მე იგი სხვანაირი არ მახსოვს) თურმე თავის ბობოქარ ტემპერამენტს და ვნებებს თრგუნავდა (თუ გვიმაღავდა, ვერ ვიტყვი დაბეჯითებით), მაგრამ ერთხელ გაბრაზებულმა ისეთი წერილი მისწერა ვიქტორ ასტაფიევს, რომ სულ კუდიტ ქვა ასროლინა და საქვეყნოდ მოსჭრა თავი. ო, მაშინ კი ყველამ დაინახა, თუ რა პატრიოტი, რა შესანიშნავი პოლემისტი და პუბლიცისტი ყოფილა კიტა ბუაჩიძე. საქართველოს შეურაცხყოფას არავის აპატიებდა და სამარის კარამდე მიჰყვებოდა.

საოცარი ბედის კაცი იყო — ნაცვლად იმისა, რომ თეატრის ხელმძღვანელებს და რეჟისორებს კალთები დაეხიათ მისთვის და მისი კომედიები მუდმივად ჰქონოდათ რეპერტუარში, ყოველნაირად თავს არიდებდნენ. ეს მით უფრო საკვირველი იყო, რომ მე არ მახსოვს არც ერთი შემთხვევა, რომ მის კომედიას წარმატება არ ხვდომოდა სცენაზე, გნებავთ, საშუალო ღირსების რეჟისორსა და თეატრს დაედგა იგი. ნიჭიერ კაცს, მით უფრო, კომედიოგრაფს, გონებამახვილს, თეატრში წარმატებულს, მოშურნეებს რა გამოუღევეს?! სწორედ მათ დაუყარეს ხმები — მძიმე კაციაო, სიტყვას არ ამოგაღებინებს თავისი პიესიდანო.

ისე, კაცმა რომ თქვას, ვერ ვიტყვი — მაინცდამაინც დიდად თავმოდრეკილი იყო-მეთქი და ღირსების გრძნობაც ნამეტნავად გამახვილებული ჰქონდა, სწორედ ამ გრძნობამ გადაარჩინა იგი: თავის პრინციპებს არასოდეს ღალატობდა, მას სამყაროსა და ადამიანის შეფასების საკუთარი, განსხვავებული კრიტერიუმები ჰქონდა. კიტა ბუაჩიძე სულით ხორცამდე ხასიათიანი კაცი იყო და ასეთად დარჩა ბოლომდე.

წილად მხვდა ბედნიერება მისი ქმნილებების პირველი ნამკითხველი ვყოფილიყავი

ცნობილი დრამატურგი, პუბლიცისტი, ქველმოქმედი და საზოგადო მოღვაწე კიტა ბუაჩიძე 1989 წელს გავიცანი, როცა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობის სტამბაში, სადაც მთავარ ტექნოლოგად ვმუშაობდი, „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“ — იბეჭდებოდა. ბატონი კიტა ხშირად შემოდიოდა სანარმოო განყოფილებაში წიგნის გამოცემასთან დაკავშირებული საკითხების მოსაგვარებლად. ერთი-ორჯერ რამდენიმე უმნიშვნელო დავალება შევუსრულე და თანდათან ერთმანეთს დავუახლოვდით; ერთ წელიწადში კი ბინაშიც მისტუმრა და შეძლებისდაგვარად, გამიმასპინძლდა. რამდენიმე წელიწადში, როცა, ალბათ, მისი ნდობა დავიმსახურე, დამიმეგობრდა კიდევც.

კვირაში 2-3-ჯერ მიწვევდა მასთან მისვლა, ტელეფონით კი ყოველდღე ვეხმიანებოდით. ვასრულებდი როგორც პატარ-პატარა დავალებებს (პენსიის აღება მინდობილობით, წამლების, პურის, სურსათის შეძენა და სხვ.), ისე უფრო სერიოზულ სამუშაოებს (მანქანაზე გადაბეჭდილის შედარება დედანთან, ხელნაწერის ამოკითხვა, ტექნიკური რედაქცია, კორექტურის გაკეთება და სხვ.).

საკვირველი იყო ამ ადამიანის ენერჯია. მიუხედავად სოლიდური ასაკისა, დღე არ ყოფილა, რომ უსაქმოდ ყოფილიყო და რაიმე არ დაენერა — იჯდა ელექტროქურით გამთბარ თავის პატარა სამზარეულოში, ასევე პატარა მაგიდასთან და ქალაღზე გადაჰქონდა ნააზრევ-ნაფიქრალი.

წილად მხვდა ბედნიერება მისი მრავალი წერილისა თუ სტატიის პირველი ნამკითხველი ვყოფილიყავი — მთხოვდა ჩემი აზრი გამომეთქვა ამა თუ იმ საკითხის ირგვლივ და, თუ საჭირო იყო, რაიმეც შემემსწორებია, თუმცა მე რისი შემსწორებელი ვიყავი მისი ნაწერებისა. ისე, თუ ეჭვი ეპარებოდა, მთხოვდა დამეზუსტებინა მის მიერ მოყვანილი ფაქტები, ვისიმე გამონათქვამები, ციტატები, თარიღები და სხვა, რასაც, შეძლებისდაგვარად, სიამოვნებით ვასრულებდი.

თავისებური ადამიანი იყო — გულმართალი და მიმტყვებელი, მაგრამ ამასთან ძალზე პრინციპული; ვერ იტანდა ორპირებსა და არაკაცებს — ცუდს არავის, რა რანგის ადამიანიც არ უნდა ყოფილიყო, არ აპატიებდა. სიკეთეს კი სიკეთით იხდიდა, უყვარდა პატარ-პატარა საჩუქრების გაკეთება, უყურადღებოდ არავის დატოვებდა; აღარაფერს ვამბობ მის საქვეყნოდ ცნობილ ქველმოქმედებაზე.

ბუნებით ოპტიმისტი იყო. ასკეტივით ცხოვრობდა, არასოდეს დახარბებია სიმდიდრეს, შავი დღისათვის არ გადაუნახავს ფული... სწორედ ამიტომ იყო, რომ, როცა ქვეყანაში ვითარება შეიცვალა, ბატონ კიტას, წიგნის „ვილუპებით...“ გამოცემისათვის მხოლოდ აწყობისა და ქალაღდის შესაძენი ფული აღმოაჩნდა, ბეჭდვა და კინძვა კი იმ წარმოებამ ითავა, რომელსაც თავის დროზე ბატონმა კიტამ სოლიდური ფულადი დახმარება გაუწია. გარდაცვალებამდე ნახევარი წლით ადრე სიცოცხლეში დაბეჭდილი ამ ბოლო წიგნის ტირაჟი სახლში რომ მივუტანე, პირველად შევნიშნე მის თვალბეჭე ცრემლი...

წერის თავისებური სტილი ჰქონდა. მართალია, გრძელი წინადადებებით წერდა, მაგრამ მის წიგნებში აზრი ყოველთვის ნათლად იკითხებოდა და ყოველი ასეთი წინადადებაც ყოველმხრივ გამართული იყო. თითოეულ სიტყვას, წინადადებას ბევრჯერ მიუბრუნებოდა, დახვეწდა, ახლით შეცვლიდა და ხელნაწერს მხოლოდ ამის შემდეგ გადასცემდა გადასაბეჭდად.

ბატონ კიტას სხვის მიერ არცთუ ურიგოდ შესრულებული „ასტაფიევის“ ქართული თარგმანი მხოლოდ იმიტომ არ მოსწონდა, რომ მასში არ იგრძნობოდა მისი ენა, წერის მისეული სტილი. გარდაცვალებამდე ერთი წლით ადრე თვითონ დაიწყო წიგნის თარგმნა და საკმაოდ დიდი მოცულობაც გადათარგმნა. მთხოვდა, გზადაგზა მკითხველის თვალთ შემეფასებინა ორივე თარგმანის ავ-კარგი და ამ მიზნით გადმომოცა პირველი თარგმანის ნაწილი (123), რომელიც დღემდე ჩემთან ინახება. სამწუხაროდ, არ დასცალდა საქმის გასრულება. მე კი ბატონ კიტას ხელით ჩასწორებული პირველი თარგმანის ხელნაწერის ნაწილთან ერთად ავტორის პატარა ბარათიც („ავტორის ნება“) შემომრჩა: აი, ისიც: „წიგნს უნდა ახლდეს „ავტორისაგან“, სადაც ახსნილი იქნება, რომ რუსული ტექსტისათვის გამოვიყენე ადრე ჩემს მიერ ქართულად დაწერილი ზოგი რამ... და რომ თარგმანი ალაგ-ალაგ ზუსტად არ იმეორებს რუსულ ტექსტს... და ეს იმიტომ, რომ იგი ლალად იკითხებოდეს“.

ძალზე სურდა წიგნად გამოცემული ეხილა „ხალხის მტრის ჩანაწერები“. თავის დროზე ამ წიგნის გამოცემას, რა თქმა უნდა, ვერავინ გაბედავდა, ხოლო როცა გამოჩნდა მისი დაბეჭდვის შანსი, უსახსრობამ შეუშალა ხელი. თავის ავტობიოგრაფიაში წერს კიდევ, რომ ამ წიგნისა და პუბლიცისტური ნაწერების კრებულის გამომცემლები „ჯერ არსად ჩანან, ჯერ არსად ჩანან...“

1997 წელს, როცა ბატონმა ელგუჯა ბუბუტიევილიმა დახმარება აღუთქვა, წიგნი სტამბაში ჩავაბარეთ, სვეტებსა და გვერდებში ორ-ორჯერ კორექტურაც წავიკითხეთ (ჯერ მე ვკითხულობდი, შემდეგ ბატონი კიტა), მაგრამ, ისევ უსახსრობის გამო, საბეჭდად გამზადებული წიგნი ბატონ კიტას სიცოცხლეში არ გამოიცა, რასაც იგი ძლიერ განიცდიდა.

ბატონ კიტას სულიერ მეგობრისა და ნიჭის დამფასებლის ქალბატონ თინა ბარამიძის მართლაც გმირული შემართება რომ არა, წიგნი დღესაც ვერ იხილავდა დღის სინათლეს. აქვე იმასაც აღვნიშნავთ, რომ ქალბატონი თინას დიდი ძალიხმევის შედეგად ბატონ კიტას საფლავი არაა მოუვლელი, უპატრონოდ მიტოვებული და კეთილმოუნყოფელი.

დროდადრო, როცა თავს ცუდად გრძნობდა, ანდერძს ტოვებდა, დედის გვერდით დაკრძალვას ითხოვდა, სურდა მისი დაკრძალვა ძალიან უბრალოდ, ყოველგვარი პომპეზურობის გარეშე მომხდარიყო.

მართალია, ანდერძის პირობები ბოლომდე ვერ შეუსრულეს, დიდუბის მინასაც მიაბარეს, მაგრამ ყველას, ვინც მის დაკრძალვას ვესწრებოდით, გულში უკმაყოფილების გრძნობა დაგვრჩა. ამ დიდებულ კაცს გაცილებით მეტი პატივის მიგება ერგებოდა. განსაკუთრებით იმ პირებისაგან, რომლებიც მიუხედავად დიდი თანამდებობებისა, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა თუ სახელისა, პატარა კაცები აღმოჩნდნენ. ეს ეხება არა მარტო ცალკეულ პიროვნებებს, არამედ პრესასაც, ტელევიზიასაც, მწერალთა კავშირსაც და უფრო მაღალ ინსტანციებსაც. თუ გადახედავენ იმ დღეებში (2000 წლის 12-16 იანვარი) მათი ხელმძღვანელობით გამოსულ გაზეთებსა და ტელეგადაცემებს, დარწმუნდებიან, რომ მათ თითი თითზე არ დაუკარებიათ, რათა ღირსეული პატივი მიეგოთ თავისი ერის სიყვარულში დაფერფლილი ადამიანისათვის.

ძალიან ბევრი რამის თქმა და მოყოლა შეიძლება ბატონ კიტას შესახებ. მეამაყება, რომ ბედმა ამ დიდი, დღემდე არა სათანადოდ დაფასებული ადამიანის მეგობრობა მარგუნა. თვალის ჩინივით ვუფრთხილდები და ვინახავ მის მიერ ნაჩუქარ წიგნებს, ფოტოებს, ხელნაწერებს, „ხალხის მტრის ჩანაწერების“ დედანს და იმ საკორექტურო ამონაბეჭდებს, რომელთაც იგი ასწორებდა, 1942 წლის სასამართლოს განაჩენის ასლს, თავისი ხელით დაწერილ ავტობიოგრაფიას, პატარა ბარათებს...

ასეთი აღამიანები არ კვდებიან

ორმოცდაათიანი წლები იდგა. მე ჯერ კიდევ სტუდენტი ვიყავი, ლექციებიდან სახლში მივდიოდი. ოპერის თეატრთან ბატონი დიმიტრი ბენაშვილი შემხვდა, იგი ჩემთვის უცნობ მამაკაცთან ერთად ტროლეიბუსის გაჩერებასთან იდგა. მივესალმეთ ერთმანეთს. ბატონმა დიმიტრიმ მითხრა: „ჩემო ნაზი, იცნობდე ამ კაცს, იგი დიდი გულისა და დიდი ნიჭის პატრონია. ეს კიტა ბუაჩიძეაო“. ძალიან გამეხარდა ამ დღიდან დაიწყო ჩემი და ბატონ კიტას ნაცნობობა (ვერ ვიტყვი, მეგობრობა მეთქი — ეს ძალზე დიდი პატივი იქნებოდა ჩემთვის). ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ, ბატონი დიმიტრის თაოსნობით მუშაობა დავიწყე ხელოვნების საქმეთა სამმართველოში სარეპერტუარო დარგის რედაქტორად. იმ დროისათვის განყოფილებაში მარტო ვიყავი. ამიტომ მხოლოდ ჩემი შეფასების შემდეგ ხდებოდა ამა თუ იმ პიესის მიღება რომელიმე თეატრში დასადგმელად. შიგადაშიგ ბატონი კიტა შემოივლიდა ხოლმე ჩემთან.

მახსოვს ერთი ასეთი ამბავი. ძალზე ცნობილმა რომანისტმა თავისი ნაწარმოების ინსცენირება მომიტანა. საოცრად სუსტი პიესა იყო. ორი-სამი ფრაზა თუ უნდა ეთქვა მსახიობს, — სამი-ოთხი სქოლიოს ეჭირა. ეს ინსცენირება ყველაფერი იყო, პიესის გარდა. ძალზე შევწუხდი, როგორ მეთქვა უარი ამ ინსცენირების მიღებაზე. დახმარებისათვის მინისტრს მივმართე. მან მიპასუხა: „მე შენ სავსებით გენდობი“. ამის შემდეგ მაინც ძალზე დაღონებული ვიჯექი ჩემს ოთახში და ვფიქრობდი, რა უნდა მექნა. ამ დროს ბატონი კიტა მოვიდა. შემატყო რა ცუდ ხასიათზე ყოფნა, იუმორით მკითხა, — „რაო ნაზი, ქვეყანა ხომ არ იქცევაო“ მე ვუთხარი, რომ უფრო უარესი მჭირდა. შეხედეთ ამ ავტორს (პიესას ვუჩვენებ), ინსცენირება მომიტანა, ავანსიც მიღებული აქვს ეს კი საერთოდ არაფერს წარმოადგენს მეთქი. „შენ ხომ სწორუპოვარი ქალბატონი ბრძანდები, ადექი და უთხარი, არ ვარგა, ბატონო და რა ვქნა-თქო“. ამის თქმა და კარების შემოღება ერთი იყო. პასუხისთვის ის მწერალი მოვიდა. ბატონი კიტა თავაზიანად მიესალმა და გასვლა დააპირა. ვანიშნე, არ დამტოვოთ-მეთქი. მოსულმა ავტორმა მკითხა „საქმე როგორააო“ და პასუხად ვუთხარი — ცუდად მეთქი. ამის გამგონემ გაკვირვებულმა ცალი წარბი ასწია და განრისხებით შემომხედა. „როგორ, შე ჩიტირეკია, ამას როგორ მეუბნები“? მე ავუხსენი ავტორს, რომ ძალიან კარგად ვიცნობ მის პროზაულ ნაწარმოებებს, მაგრამ ამჯერად პიესა ვერ გამოუვიდა. ამ დროს ბატონი კიტა კუთხეში იდგა და ფარული ღიმილით მანიშნებდა არ დაუთმოო. პიესის ავტორი უფრო მეტად განრისხდა და შეურაცხყოფაზე გადავიდა. მე შევეცადე მის დამშვიდებას — ნუ გეშინიათ, ფული დასაბრუნებელი არ გაგიხდებათ. წესის თანახმად თქვენ ეს შემოქმედებით მარცხში ჩაგეთვლება. ამ ფრაზის გამგონე უცებ წამოხტა და მინისტრთან გაიქცა.

ამ ამბავმა მე და ბატონი კიტა უფრო დაგვაახლოვა. ერთი პერიოდი მაბრაზებდა კიდევც, — „ჩიტირეკია, საქმე როგორ არისო“.

გავიდა წლები. ბატონმა კიტამ „შავი წიგნი“ გამოუშვა. მაჩუქა კიდევც, მაგრამ მომიპარეს. ერთხელაც ე.წ. ზემელზე შემხვდა. ბევრი რამ გავიხსენეთ. ჯანმრთელობას უჩიოდა, „მეძახიანო“, — მითხრა...

გადის დრო: მახსენდება „მკაცრი ქალიშვილები“, „ვარდი ასფურცლოვანი“, „ეზოში ავი ძაღლია“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“ და სხვა. რამხელა იუმორით, რა ცხოვრებისეული სიმართლით იყო თითოეული მათგანი დატვირთული. ეს ხომ ადამიანურ ქცევათა და ჩვევათა გადმოცემის უძირო კიდობანი იყო?! იგი მთელი თავისი არსებით თავისი ქვეყნის, თავისი ხალხის პატრიოტი იყო. ბატონი კიტა მხოლოდ ფიზიკურად წავიდა ჩვენგან. მისი ნათელი ხსოვნა არასოდეს გაქრება, იგი ყოველი პატიოსანი ადამიანის გულსა და მეხსიერებაში ღრმად ჩაიჭედდა.

გივი ვეფხვაძე

კიტა ბუაჩიძე

ერთ მშვენიერ დღეს დამირეკა ჩემი ჭაბუკობის დროინდელმა მეგობარმა ცნობილმა ჟურნალისტმა ლუარა გორდიევიჩმა — სასწრაფოდ შენი ნახვა მინდაო. მოვიდა. აღელვებული ჩანდა.

- იცი ვისთან ვიყავი?
- არ ვიცი, ვისთან იყავი?
- კიტასთან, კიტა ბუაჩიძესთან.
- მერე... ვერ მივხვდი მისი აღელვების მიზეზს.
- ერთი წელია, ახლოს არ მიკარებს. დღეს როგორც იქნა შევირიგე.
- რაზე შემოგნყრა?
- ვერ იტანს, როცა ვინმე ინტერვიუს სთხოვს. ყველას ცივი უარით ისტუმრებს.

ერთხელ შევბედე და ვუთხარი: თქვენზე ამბობენ, ძალიან უცნაური ადამიანიაო. მიპასუხა — მე უცნაური კი არა, არასტანდარტული ვარო. შარშან გადავწყვიტე მის დაუკითხავად რაიმე დამეწერა. საკმაოდ მოზრდილი წერილი გამოვიდა. სათაურიც მოვუძებნე — „კაცი — ლეგენდა“ — ნაუკითხავს. დამირეკა. ვიფიქრე, სტატია მოეწონა-მეთქი. უცებ მესმის: „ჩემთან მოსვლა აღარ გაბედო! კი, მაგრამ ასეთი რა დავაშავე, ბატონო კიტა? — ვინც წაიკითხა, ყველას მოეწონა... ჰოდა, ვისაც მოეწონა, იმას ეახელი. დითირამების მოყვარულები ბევრია და „ლეგენდებიც“ იმათზე წერე, რამდენიც გენებოსო...

— დღეს მისი დაბადების დღეა, გავრისკე და ტელეფონით მივულოცე. ხმაზე მიცნო, ძალიან თბილად გადამიხადა მადლობა. თუ შეიძლება, გინახულებთ-მეთქი. კარგა ხანს ხმა არ ამოუღია. მერე წყნარად მითხრა: გელოდები, ოღონდ არ გაბედო რამის მოტანაო და ყურმილი დამიკიდა.

— მერე საჩუქრით მიხვედი?

— როგორ გავბედავდი! მე ხომ ვიცი მისი ხასიათი, კარებიდანვე უკან გამომაბრუნებდა. ერთი რამე მაინც წავიღე — დიქტოფონი. ძალიან კარგად შემხვდა. მურაბითა და ჩაით გამიმასპინძლდა. მერე ფრთხილად შევაპარე: — ბატონო კიტა, დიქტოფონი წამოვიღე, მაგრამ ინტერვიუსთვის კი არა, უბრალოდ, მინდა თქვენი ხმა ჩავინერო და ჩვენს არქივში შემოვიინახო-მეთქი. ჩემი ხმა რა შესანახია, რომელი კარუზო ან ხორავა მე ვარო, — გაიცინა. შევატყვე, რომ კარგ ხასიათზე იყო. თქვენი წიგნიდან რაიმე წაიკითხეთ-მეთქი, — ვთხოვე. დამთანხმდა. წიგნი გადაშალა და ერთი პატარა მონაკვეთი წაიკითხა. ჩავინერე.

ლუარამ დიქტოფონი ამოიღო და მომასმენინა ჩანანერი. გაისმა ბატონი კიტას ხმა, რომელსაც ახლდა საშინელი ხარვეზები; დროდადრო თითქმის არაფერი ისმოდა.

— შენთან ასეთი თხოვნა მაქვს: როგორმე სტუდიაში ჩვეულებრივ აუდიო-კასეტაზე უნდა გადამინერო.

— ძალიან უხარისხო ჩანანერია. ეტყობა, შენს დიქტოფონს რაღაც სჭირს. — დავუწუნე ნამუშევარი. — ხელახლა მოგიწევს მასთან მისვლა.

— რას ამბობ?! არაფრით აღარ დამთანხმდება!

— იცი რა? მიდი, მოასმენინე, ბოდიში მოუხადე. უთხარი, რომ ტექნიკამ გიმტყუნა და სთხოვე, როცა თვითონ მოისურვებს, ეახლები პროფესიონალ ხმის ოპერატორთან ერთად, გამართული აპარატურით. მერე მე ჩემი ვიდეოკამერით წამოგყვები, როგორც არქივის თანამშრომელი და ხმასთან ერთად შეუმჩნეველად მასაც გადავიღებ.

- მიხვდება და ორივეს გამოგვყრის.
- შენ ეცადე, მთავარია, დაითანხმო, დანარჩენი მერე გამოჩნდება.

თითქმის ორი თვე გავიდა და აი, გიორგობა დღეს ლუარა მირეკავს: დღესასწაული მომილოცა და გახარებულმა მითხრა, ბატონი კიტა დავიყოლიე, ხვალ სამ საათზე გველოდებაო.

ვიდეოკასეტა და შტატივი მესამე სართულზე ავიტანეთ. ლუარა კართან მივიდა და დააკაკუნა. მე კიბეს ამოვეფარე და კამერა ჩავრთე. ცოტა ხანში ბინიდან მასპინძლის ხმა გაისმა:

- ვინ ბრძანდებით?
- ლუარა ვარ, ბატონო კიტა.
- ახლავე, ახლავე! — აჩხაკუნდა საკეტი და კარი გაიღო. მარტო რომ დაინახა, გაუკვირდა. — აკი ვილაც უნდა მოგეყვანა?
- აგერაა... შეიძლება?
- რაკი მოხვედით, შემობრძანდით, — მაინცდამაინც დიდი ხალისი არ გამოუხატავს. მით უმეტეს, როცა თვალი შეავლო ჩემს აპარატურას. — უჰ, ეს ისეთი მძიმე რამეები ამოგითრევიათ, რომ თქვენი უკან გაბრუნება საცოდაობა იქნება, — გვითხრა და შინ შეგვიპატიჟა.

ფარულად ჩართული კამერით ძლივს შევედი დერეფანში. შტატივი კუთხეში ავყუდე და ხმამაღლა ასეთი ლექსი დავცხე:

„მე არაფერი არ მინდა თქვენგან
და არც მოთხოვნის მქონია ფიქრი,
მოვალეობად ქცეული კოცნა
ცივია, როგორც თოვლისა ფიფქი“.

თვალეები მოჭყუტა და ამათვალ-ჩამათვალეირა:

- თქვენ საიდან იცით ეს ლექსი?
- მე, ბატონო კიტა, ყველა თქვენი პიესა თითქმის ზეპირად ვიცი. „ეზოში ავი ძაღლი“, „მოვიგონოთ ჩვენი ახალგაზრდობა“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „ვარდი ას-ფურცლოვანი“... ამ ლექსს თქვენი ნაპოლეონ ჭინჭილეიშვილი კითხულობდა „მკაცრი ქალიშვილებიდან“, ოთარ მეღვინეთუხუცესი ასრულებდა ამ როლს, — მივაყარე და მივაყარე „ჩემი ცოდნა“, რაც მის შემოქმედებას უკავშირდებოდა.

ესიამოვნა...

— კი, მაგრამ ასეთ ახალგაზრდას საიდან გახსოვთ ორმოცდაათიანი წლების სპექტაკლები? რამდენი წლისა ხართ?

ჩემი ასაკი რომ გაიგო, გაიოცა — სულ არ გეტყობათო. გვარი რომ მკითხა, უფრო დაინტერესდა:

- სადაური ვეფხვაძეები ხართ?
- ჩემი წინაპრები ხარაგოულიდან იყვნენ.
- უჰ, ჩვენებური ყოფილხარ!.. სამწუხაროდ, დღეს ხარაგოულთან არავითარი კავშირი აღარ მაქვს. როგორც ვიცი, ფარცხნალში ჯერ კიდევ დგას ჩემი მამისეული სახლი, მაგრამ რა მდგომარეობაშია, ღმერთმა უწყის, — ნაღვლიანად თქვა ბატონმა კიტამ.

— რა ვქნათ ახლა, ბატონო კიტა? იქნებ კიდევ ერთხელ წაიკითხოთ თქვენი „შავი წიგნიდან“ რომელიმე მონაკვეთი?

- კარგი! მხოლოდ ხმას ვინერთ, არა? — თქვა კატეგორიული ტონით.
- რა თქმა უნდა! — ვიცრუე — სად ჩავინერთო?
- მე მგონი, აქ ჯობია, სამზარეულოში. შედარებით ნყნარი ადგილია და თბილა

კიდეც.

იატაკზე დადგმული ნავთქურა მართლაც საკმაოდ ათბობდა სამზარეულოს. ბატონმა კიტამ გაცრეცილი პიჯაკი წამოიხსნა და წიგნის გამოსატანად მეორე ოთახში გავიდა.

— რა ჯადო გაუკეთე ამისთანა? ასეთი კონტაქტური კიტა მე არავისთან მინახავს. — გადმომილაპარაკა ლუარამ და გამაფრთხილა, ისე მემოქმედა, რომ ჩვენი „ჭირვეული“ მასპინძელი გადაღებით არ დამეფრთხო.

კამერა შტატივზე დავამაგრე... ამასობაში წიგნით ხელში მასპინძელიც შემოგვიერთდა.

— თუ არ გცივათ, იქნება პიჯაკი მოიძროთ. შეიძლება მისმა შრიალმა მიკროფონში ხმის ჩანერას ხელი შეუშალოს.

— კი ბატონო! ბავშვივით დაგვთანხმდა. სათვალეები მოიძრო და წიგნი გადაშალა.

შეუმჩნევლად კადრში ჩავიხედე. შემნიშნა — ხომ არ მიღებთ?!

— არა, არა... უბრალოდ რაღაც უცხო ხმაური შემომესმა მიკროფონიდან, — ისევე ვიცრუე და დამაჯერებლობისათვის ონკანისაკენ წავედი. — აი, თურმე საიდან ისმის ეს წკაპუნო.

ონკანიდან მართლაც წვეთავდა წყალი.

კამერა ჩავრთე და ხელით ვანიშნე კითხვა დაეწყო. დაიწყო „შავზე შავი წიგნი“ — „საქართველო მალე თქვენი აღარ იქნება“... კითხულობდა გატაცებით. ენერგიულად და, რაც მთავარია, — სახიერად.

როცა კითხვა დაამთავრა ლუარამ მოკრძალებით სთხოვა, — იქნებ კიდეც ერთი მონაკვეთი წაგვიკითხოთო. დათანხმდა. როგორც ჩანს, „ხმის ჩანერით“ კმაყოფილი იყო. ამჯერად წაიკითხა „ორი წერილი აკადემიკოს ავლიბ ზურაბაშვილს“. მესამე მონაკვეთის, უფრო სწორედ, ლექსის წაკითხვა თვითონვე მოინდომა, სათვალე მორგებულად შეისწორა და დაიწყო:

„თუ სიყვარული მიწიერია,
ედემის...“

გაჩერდა. დამნაშავესავით ხელები გაასავსავა და როგორც მოსწავლემ, პატიება გვთხოვა:

— მაპატიეთ, მაპატიეთ, სათაური დამავიწყდა... უჰ, ეს რა მომივიდა!..

— არაფერია, არაფერი. შეგიძლიათ თავიდან დაიწყოთ.

დაიწყო:

„მე მომკლავს დარდი“

თუ სიყვარული მიწიერია,
ედემის ბალი ეკუთვნით ქალებს,
ყველაფერი, რაც მშვენიერია,
ემორჩილება ზეციურ ძალებს.
მე მინდა, ჰყავდეს ყველა ქალს ქმარი,
მე მინდა, ჰყავდეს ყველა ქალს ბავშვი,
კაცია ქალის ხმალი და ფარი,
აზრი და გული მთასა და ბარში.
შვილია ქალის უკვდავი ძეგლი,
ძუძუს ნაზარდი, იმედის რაში,
დედის ქომაგი, დედის მფარველი
დაბლა მინაზე და მაღლა ცაში.
მე მომკლავს დარდი,
გაუთხოვარი ქალების დარდი“.

ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. დარწმუნებული ვიყავით, ბატონი კიტა

ვერ ხვდებოდა, ხმასთან ერთად მასაც რომ ვიღებდით. როგორც კი დაამთავრა კითხვა, ამოგვხვდა:

— მე მგონი, აქ გვეყოფა, არა?

— ღიახ-მეთქი — ვუპასუხე, მეტს აღარ შეგანუხებთ, დიდი მადლობა-მეთქი...

არა, არა! — შეგვაჩერა. — მოდით, იცით რა? იქ, მეორე ოთახშიც გადავილოთ ცოტა რამ და თან ჩემს პატარა ისტორიასაც მოგიყვებით.

წამოდგა, პიჯაკი მოისხა და სამუშაო ოთახისაკენ გაგვიძღვა.

სახტად დავრჩით. ბატონი კიტა შესანიშნავად მიხვდა, რომ არა მხოლოდ ხმას ვინერდით, არამედ თავად მასაც ვაფიქსირებდით ვიდეოკასეტაზე. ასე რომ თავის მოკატუნებას აზრი აღარ ჰქონდა და ჩვენი აპარატურით უკვე თამამად გავყევით მას.

სამუშაო ოთახის ერთი კედელი მთლიანად წიგნებით გატენილ თაროებს ეკავა. ოთახის შუაგულში, იატაკზე უწესრიგოდ იყო მოფენილი ნაირ-ნაირი ნივთები, უთოდან დანწყებული სხვადასხვა ზომის ქილებით დამთავრებული.

კამერა ჩავრთე და თვალთან უკვე თამამად მოვიმარჯვე.

— აი, ეს გახლავთ ავგიას თავლა! — თითქოს მოგვიბოდიშა ბატონმა კიტამ.

— ეს ჩემი სანერი მაგიდაა, რომელზედაც წერა არ შეიძლება. მეტწილად სამზარეულოში ვწერ ხოლმე. ყველა პიესა დაწერილი მაქვს სოფელში, ერთი, „ფორმულა პლატონისა“, დავწერე გუდაუთაში, პიონერთა ბანაკში გამომიყვეს ოთახი. ეს ჩემი საოჯახო სურათებია. ეს დედაჩემი და მამაჩემია. დედა ოთხმოცდათხუთმეტი წლის ასაკში გარდაიცვალა. მამაჩემი მღვდელი იყო. კომუნისტებმა წვერი ჩამოპარსეს. ამ სურათში მე ერთი წლისა ვარ. — გვაჩვენებდა ბატონი კიტა ათეული წლების წინ გადაღებულ სურათებს. — სხვათა შორის, ეს სურათი ჩემი დაპატიმრების წინა დღესაა გადაღებული. როცა დამაპატიმრეს, ბევრი რალაცეები დამეკარგა სახლიდან. — აუარება წიგნები და სხვა ნივთებიც მიჰყვა ისეთი, რაც სტუდენტ კაცს ექნებოდა. ყველაფერი იმ ჩეკისტს წაეღო, ვინც დამაპატიმრა... იყო ასეთი — კოლია მიქავა...

რისთვის დაგაპატიმრეს, ბატონო კიტა?

— 1941 წელი იყო, უნივერსიტეტდამთავრებული ასპირანტი მოვიდა ჩემთან და მითხრა, რალაც ანტისაბჭოთა ორგანიზაციააო და მისი წევრი უნდა გახდეთ. რაკი არ დავაბეზლე, როცა ის დაიჭირეს, თვითონ დამასახელა. ამისათვის წამიყენეს სხვადასხვა მუხლები, მათ შორის — ტერორიზმის... მომისაჯეს შვიდი წელი...

...შებინდებამდე დავრჩით სტუმრად ჩვენს „არასტანდარტულ“ კეთილ მასპინძელთან. გამომშვიდობებისას გვითხრა, — ნებისმიერ დროს შეგიძლიათ მენვიოთ, ოღონდ წინასწარ ტელეფონით შემატყობინეთო.

...გადაღებული მასალა დავამონტაჟე. მოკლემეტრაჟიანი ვიდეოფილმი ორჯერ აჩვენეს პირველი არხის ეკრანზე. ბატონმა კიტამ დამირეკა და მადლობა გადამიხადა. ეტყობოდა, რომ კმაყოფილი დარჩა ჩვენი „ნამოღვანარით“

2000 წლის 12 იანვარი.

დილაადრიან ტელეფონის ზარმა გამაღვიძა. ლუარა მირეკავდა. მისი აღელვებული ხმა რალაც არასასიამოვნოს მაუწყებელი მეჩვენა.

— იცი, წუხელის ბატონი კიტა გარდაიცვალა!..

ამ ზარმა ღრმა და განუკურნებელი იარა დაამჩნია ყველას, ვინც ახლოს იცნობდა თავისი ქვეყნის, ერის სატკივართ გულდამძიმებულ კაცს — კიტა ბუაჩიძეს.

16 იანვარს ბატონი კიტას ნეშტი დიდუბის პანთეონის მიწას მიაბარეს.

დაკრძალვამ უხმაუროდ და ყოველგვარი სამთავრობო ცერემონიალის გარეშე ჩაიარა. თავი არ შეუწუხებიათ არც მის „კოლეგა-მეგობრებს“, არც რომელიმე ჩინოსანს და თავისთავად ცხადია, არც ქვეყნის პირველი პირი გამორჩენილა „ოცდაათი ცხენოსნით“. არც არის გასაკვირი. თავისი პრინციპულობით, პირდაპირობით და საღი აზროვნებით ყველა მისთანას ბატონი კიტა ხომ ძვალავით ეჩხირებოდა ყელში! ას-

რულდა მისი თითქოსდა ანდერძივით გამოქვეყნებული ერთ-ერთი წერილი, რომელსაც მან გარდაცვალებამდე ერთი წლით ადრე წიგნში „ვილუპებით“ სულ რაღაც მესამედი გვერდი დაუთმო:

„ვითომ ინტერვიუდან:

— როგორ ფიქრობთ, თქვენს სიკვდილს როგორ შეხვდებიან?

— რასაკვირველია, ბევრს გაეხარდება: ვისაც საქართველო ფეხებზე ჰკიდია, ვისაც თავისი ერი არ უყვარს, ამ შიმშილობისას ყველა ღიპიანს, ვისაც გამოფიტულ, მაგრამ მაინც აგრესიულ ნივრად მივაჩნივარ, ვისაც „ტყუილ-უბრალოდ გადავეკიდე...“ — სანატრელ შესანდობარს შესვამენ, როგორც იქნა ჩაძაღლდა ეს ბებერიო...“

რამდენი რამ დარჩა კიდევ გასაკეთებელი სულმნათ კიტას! სიცოცხლის ბოლომდე ვერა და ვერ მოახერხა, თავი მოეყარა უამრავი ხელნაწერისათვის, სხვადასხვა მნიშვნელოვანი მასალისათვის. ჰოდა, რაც მან სიცოცხლეში ვერ მოასწრო, ყველაფერს თავისი ადგილი მიუჩინა ერთმა შესანიშნავმა ქალბატონმა, რომელიც ბატონ კიტას საკმაოდ ხანდაზმულ ასაკში ნათელ წერტილივით მოევლინა, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ონკოლოგ-რადიოლოგი თინა ბარამიძე სიცოცხლის ბოლო წუთამდე მხარში ედგა ბატონ კიტას, როგორც სულიერი მეგობარი და ცხოვრების თანამგზავრი. საოცარი ენერჯის, ახალგაზრდული შემართების ქალბატონმა ბატონი კიტას გარდაცვალების შემდეგ ოთარაანთ ქვრივივით „რკინის ქალამნები“ ჩაიცვა, დარსა და ავდარში, ხან ერთ ჩინოვნიკს, ხან მეორეს თუ მეათეს, დაუზარებლად „უტალახებდა“ არც თუ ისე იოლად „შესამტვრევ“ კარს. იმდენი იბრძოლა, სანამ ერთ მოზრდილ, 775-გვერდიან წიგნს სინათლე არ აჩვენა. ეს ნაშრომი ბატონმა კიტამ თავის დროზე ასე დაასათაურა: „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ.)“. წიგნი 2003 წელს გამოიცა. თუმცა არა იმ რაოდენობით, რაც ავტორის ყველა თაყვანისმცემლებს დააკმაყოფილებდა, სულ რაღაც 1000 ცალი. ეს ხომ ზღვაში წვეთიც არაა! არადა, როგორც სხვა, ადრინდელი გამოცემები („Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“, 1989; „შავი წიგნი“, 1990; „შავზე შავი წიგნი ანუ როცა ბედი წყდება საქართველოსი“ 1996; „ვილუპებით“, 1999), თითოეული ნაღდი ქართველის ოჯახში სამაგიდო წიგნად იქცა. კიტა ბუაჩიძის ამ გამოცემებს მკითხველი მაღაზიის თაროებიდან თვალის დახამხამებაში აქრობდა. მასხოვს, მოსკოვსა და ლენინგრადში გამგზავრების წინა დღეებში ერთმა ნაცნობმა დამირეკა, — პლენანოვის პროსპექტის დასაწყისში, ერთ პატარა მაღაზიაში კიტა ბუაჩიძის წიგნი, „Такое длинное, длинное письмо ...“ შემოიტანესო... ორმოცი ცალი ვიყიდე და რუსეთში ნაცნობებს ჩავუტანე. ამ წიგნის ნაკითხვის შემდეგ არ ვიცი, რამდენად ნასიამოვნები დარჩნენ ჩემი რუსი „პრიატელები“, მაგრამ ზოგიერთს, რომ სახე მოეღრიცებოდა, ამაში დარწმუნებული ვარ.

საოცრად ლალი წერა იცოდა ცხონებულმა. არც რუსულად ეშლებოდა; ერთხელ ირაკლი აბაშიძეს უკითხავს, — სად ისწავლე ასეთი გამართული რუსული, ალბათ ციხეში რომ იჯექი, იქო? ციხეში... რა უნდა მესწავლაო, — მთელი 7 წელიწადი ყურში სამად სამი უცენზურო სიტყვა ჩამესმოდა ექვსივე ბრუნვაში — უპასუხია კიტას. როცა ეს ამბავი ვიდეოკამერის წინ მომიყვა, შეცბა, — ეს უხამსობა ხომ არ ჩაინერაო? ჩაწერით კი ჩაინერა, მაგრამ ფილმში არ შევიტან, აუცილებლად ამოვჭრი-მეთქი, — დავამშვიდე. ეს ადგილი ფილმში მართლაც არ შემიტანია.

ბატონი კიტა, როგორც თავად ამბობდა, მართლაც არასტანდარტული გახლდათ, მისთვის არც იუმორი იყო უცხო, არც სარკაზმი, არც მიმტევებლობა და, საერთოდ, არაფერი. რაც დიდბუნებუნოვანი ადამიანისათვის უბოძებია ბუნებას: გულუხვიც იყო და მომჭირნეც, მიმნდობიც და ეჭვიანიც. აფასებდა წიგნიერ კაცს და არა წიგნე-

ბის მქონეს. თუ ისეთ ვინმეს აჩუქებდა თავის ნაშრომს, ვის წიგნიერებაში ეჭვი ეპარებოდა, ჩვეულებად ჰქონდა, — ცალკე ფურცელს ყდას შიდა მხრიდან მიაკრავდა და ზედ წაანერდა: „შეემატოს (ამა და ამის) ბიბლიოთეკას“-ო. მაგრამ თუკი ადამიანში ინტელექტს დაინახავდა, პირდაპირ მიანერდა: ამას და ამას „გულითადი პატივისცემით“, ან „მიერთვას ჩემს მეგობარს და ღირსეულ ადამიანს“-ო.

მრავლისმეტყველი თვალები და სანდომიანი ღიმილი ჰქონდა, თუმცა ხშირად პირქუშიც იყო და უკარებაც.

დიახ, ასეთი „არასტანდარტული“ გახლდათ ბატონი კიტა... ამიტომ იყო, ალბათ, არასტანდარტული მისი დაკრძალვაც.

...იმ თექვსმეტ იანვარს დიდუბის პანთეონში ბატონი კიტას თანამოაზრეების, ერთგული მეგობრებისა და ახლობლების გულწრფელი ცრემლი იღვრებოდა. შესანდობარიც გულწრფელი და დაუმაღლებელი იყო. სწორედ იმ თექვსმეტ იანვარს ჩაიცივა ქალბატონმა თინა ბარამიძემ „რკინის ქალამნები“ და წლისთავისათვის მიაღწია იმას, რომ დღევანდელ გაჭირვებულ ქვეყანაში ხელისუფლებას გამოაძებნინა საჭირო თანხა, რათა ბატონი კიტას საფლავი მხოლოდ მიწაყრილად არ დარჩენილიყო.

და დღეს დიდუბის პანთეონის წმინდა მიწაზე სხვა მრავალთა გვერდით არის ერთი საფლავი სადა წარწერით:

„კიტა ბუაჩიძე
1914-2006“

**იზა ჰეზნაჰი
(ხარაგაული)
საამაყო მამულიშვილი**

საქვეყნოდ ცნობილი იყო, რომ ბატონი კიტა ჟურნალისტებთან ურთიერთობას, ინტერვიუების მიცემას, საკუთარ თავზე საუბარს ძალზე ერიდებოდა. ნიგნზე „ხარაგაული“ მუშაობის პერიოდში აუცილებელი იყო მასთან შეხვედრა, რადგან იგი ხარაგაულელ ცნობილ მოღვაწეთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული გახლდათ. გავბედე და ტელეფონზე დავურეკე, ძალზე მორიდებულად ავუხსენი მიზეზი, რის გამოც მასთან შეხვედრა მსურდა. „ხარაგაულელობის ხათრით გთანხმდები, მხოლოდ 5 წუთით“, — მითხრა. შეხვედრის დროც დავთქვით მისსავე სახლში. ზუსტად დათქმულ დროზე მივედი. პირველივე ზარზე გამიღო კარი და ჩემდა გასაოცრად ქათინაური მითხრა: ყოჩაღ, ხარაგაულელო, ნამითაც არ დაგიგვიანიაო, შემდეგ ზედმინევით მკაცრად შემათვალისწინებ და ოდნავი ღიმილით ჩაილაპარაკა: ჩაცმულობასაც არაუშავს, ამ ბოლო დროს ქალის და კაცის გარჩევა მიჭირსო; ასე რომ, მოვიპოვე „უფლება“ 5 წუთის ნაცვლად 2 საათს მესაუბრა. ეს იყო დაუფინყარი 2 საათი — ბატონი კიტას ყოველი სიტყვა ცხოვრებისეული ადამიანური სიბრძნით იყო აღსავსე; ეს იყო საქართველოსა და ქართველობის ხვალისდელ დღეზე ღრმად ჩაფიქრებული კაცის გულის კვნესა და ღრმა სულიერი განცდა; როგორც ყოველთვის, მისი საუბრის ძირითადი თემა დემოგრაფიული პრობლემა, ქართველთა მცირერიცხოვნება და ქართველი დედების გულგრილობა გახლდათ.

ვერასოდეს დავივიწყებ ბატონი კიტას სხივჩამდგარი თვალების ციმციმს, როცა საუბარი მის მშობლიურ სოფელ ფარცხნალზე დავინწყეთ; მის ხველაშეპარულ ხმაში იყო ბავშვობის გაღვიძებული მოგონებების ანარეკლიც, წინაპართა ღრმა პატივისცემაც და მონატრების უსაშველო განცდაც.

გამომშვიდობებისას ბატონმა კიტამ თავისი ნიგნები და ფოტო მისახსოვრა საოცრად თბილი წარწერით, თან მთხოვა, ხშირად შემეველო მასთან და თან ჩამეტანა საყვარელი ხარაგაულის სურნელი და სითბო.

მართლაც დავმეგობრდით, ტელეფონით ვეხმიანებოდი, ხშირად შეწუხებაც მერიდებოდა, გაზაფხულზე ფარცხნალში უნდა წავიდეთ-მეთქი, იქნებ შევძლოო დამპირდა, მაგრამ სამწუხაროდ, ეს სურვილი განუხორციელებელი დარჩა...

ხშირად მივდივარ მის საფლავზე, გასულ ზაფხულს მის და ევგენი ხარაძის საფლავზე ხარაგაულიდან წაღებული იები დავანყვე, გული საგულეს აღარ მქონდა, მეგონა მათ სულელებს რაღაცით ვუსაშველე.

დღემდე უკვდავად დააბიჯებს ხარაგაულში კიტა ბუაჩიძის სახელი, მკითხველი და უთვალავი თაყვანისმცემელი მის ნიგნებში ეძებს მისი სულის ანარეკლს და სამართლიანად ამაყობს ასეთი მამულიშვილით.

მთავარეპისკოპოსი თაღოზი

(იორამაშვილი)

იყვნენ დიდნი, დიდნი სულნი

კ ი ტ ა ზ უ ა რ ი ძ ი ს ხ ს ო ვ ნ ა ს

იყვნენ დიდნი, დიდნი სულნი —
სიკეთით და სიბრძნით სრულნი...
აღვირსხმიდნენ ყველა სურვილს
სამამულო ზრუნვის გარდა...
ამ წარმავალ წუთისოფელს
წამისა და წამის მსწრობელს, —
არა სთვლიდნენ... არ უყვარდათ...
მკაცრი მცნებით იყვნენ მკაცრნი,
ჰქონდათ მაღლი უფლის ტაძრის...
იმათ ყოფნას ჰქონდა აზრი.
ისე, როგორც ცაზე მზისას...
უმაღლესად ქართულები...
მთებად წამომართულები...
ფუტკარივით გართულები...
მსახურქმნილნი ნათელისა...

**მისი პიესები გამუდმებით უნდა
ასაზრდოებდეს ქართულ თეატრს...**

ბატონი კიტა ბუაჩიძე, ჩვენი, ქართული დრამატული მწერლობის უთვალსაჩინოესი შემოქმედი, ავტორი ძვირფასი კომედიების — „მკაცრი ქალიშვილები“, „ეზოში ავი ძაღლია“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „მოვიგონოთ ჩვენი ახალგაზრდობა“, „ვარდი ასფურცლოვანი“, „ფორმულა პლატონისა“, „პოლიხრონ ჩიჩია“ — ქართული დრამატურგიის საგანძურს წარმოადგენენ, კომედიოგრაფიის უიშვიათეს ნიმუშებს.

სამშობლოს, თავის ქვეყნის ესოდენ დიდი მოტრფიალე, იგი კომედიებით ამხელდა ადამიანთა მისთვის მიუღებელ „სისუსტეებს“, უგუნურობას, პირმოთნეობას, გამყიდველობას; ამხელდა დაუნდობლად, მაგრამ — არასოდეს სისასტიკით.

საბჭოთა ცენზურა მოითხოვდა შეერბილებინა ან ამოელო პიესიდან ესა თუ ის საბჭოთა სინამდვილის, თუ ადამიანთა ხასიათის მკვეთრად „მამხილებელი“ სცენები, რაზედაც ბატონი კიტა არასოდეს არ თანხმდებოდა: მას შეეძლო, სცენაზე გასახორციელებლად გამზადებული პიესა უკან წაეღო, თუ კომპრომისზე წასვლას აიძულებდნენ. მოკლედ, სააკოდ პრინციპული ავტორი გახლდათ, რის გამოც მას არაერთი უსიამოვნება შეხვედრია.

მწერლის გარდაცვალებამდე რამოდენიმე ხნით ადრე მე სათეატრო ხელოვნების ფაკულტეტის სტუდენტთა სადიპლომო სპექტაკლად სატირული კომედია „ეზოში ავი ძაღლია“ განვახორციელე. სტუდენტებმა, ასევე მაყურებელმა, არა მარტო ისიამოვნეს ავტორის ნიჭიერებით, არამედ უდიდესი ზნეობრივი გაკვეთილიც მიიღეს.

კიტა ბუაჩიძის შემოქმედებამ წინ წასწია, განავითარა, გაამდიდრა და გაამრავალფეროვნა მშობლიური ქართული დრამატული ხელოვნება. მისი პიესები გამუდმებით უნდა ასაზრდოებდეს ქართული ნაციონალური თეატრის ხელოვნებას.

ბენო კალანდია

პური და ნიბნი

კიტა ბუაჩიძე პროფესიონალი დრამატურგი იყო. მისი პიესები ექვსი ათეული წელი ამშვენებდა ქართული თეატრის სცენას: საქართველოში არ დარჩენილა სახელმწიფო თეატრი, კულტურის სახლი თუ სასოფლო კლუბი, სადაც კიტა ბუაჩიძის პერსონაჟები არ გახშიანებულან. ახალგაზრდა მსახიობები, რეჟისორები, თეატრალური მხატვრები მისი გმირების ინტერპრეტაციით ეუფლებოდნენ სასცენო ხელოვნებას.

კიტა ბუაჩიძე დიდი ეროვნული თვისებების მატარებელი შემოქმედი გახლდათ. მან ცხოვრების მძიმე და რთული გზა განვლო. და-ძმის რეპრესია არ აკმარეს, თვითონაც ციხის, ტანჯვა-ნამების გზას გაუყენეს, ფიქრი და ოცნება დაუმსხვრიეს.

მე არ მახსოვს, რამდენი წელი იჯდა კიტა ბუაჩიძე კომუნისტების ცხრაკლიტულში, მაგრამ ერთი რამ ნამდვილად ვიცი, ის არ გამტყდარა, ზოგიერთივით მუხლებზე არ დაჩოქილა და პატიება არ უთხოვია. ახალგაზრდა იყო და სახადივით მოიხადა კომუნისტური რეჟიმის გეგმიური ავადმყოფობაც. სანამ ცეცხლისა და კუპრის აბანოში უკრავდნენ თავს, ერთი გახარება მოასწრო, კოტე მარჯანიშვილის თეატრში მისი პიესა „მკაცრი ქალიშვილები“ დაიდგა.

პირველი წარმატება მოგონებად დარჩა, ხოლო თავისუფლება, ქალაქი და სანერ-კალამი შორეულ ოცნებად. დრო ყველა ეპოქაში მეტ-ნაკლებად ცვალებადია, როგორც „ზვირთები ევრიპოსისა“ და ერთ დღეს კიტა ბუაჩიძემაც თავი დააღწია ციხის ბნელ ჯურღმულეს.

ისევე მიუჯდა სანერ მაგიდას. დროც საკმარისი ჰქონდა და ქალაქ-ქალაქ, დაბა-დაბა, სოფელ-სოფელ მწირივით იწყო სიარული. ფურცელ-ფურცელ სწავლობდა საქართველოს ისტორიას, აკვირდებოდა ქართველი კაცის ზნესა და ხასიათს, უბის ნიგნაკში ინიშნავდა ჩვენი ზნეობრივი ქცევის წესებსა და ჩვეულებებს. მკაცრი პუბლიცისტური წერილებით სააშკარაოზე გამოჰქონდა ჩვენი ზადი და მანკიერებანი. იყო დრო, ხელიდან ხელში გადადიოდა კიტა ბუაჩიძის ხელნაწერი ნიგნები. ის დაუფარავად, ყოველგვარი მწერლური რევერანსების გარეშე ამხელდა ჩვენი ძველისძველი მეზობლების ავ ზრახვებსა და ბოროტ მცდელობებს. კიტა ბუაჩიძე ამ მხრივ დიდი ილიას „ქვათა ღალადის“ გზით მიდიოდა, მისი წვენითა და ენერგიით იკვებებოდა. დაფასებაც ჰქონდა. ის უყვარდათ, როგორც პატრიოტი და მამულიშვილი, როგორც მართლის მთქმელი შემოქმედი. უშურველად გასცემდა თავის მწერლურ შემოსავალს ღარიბებსა და მრავალშვილიან ოჯახებს. პური და ნიგნი, სხივი და იმედი შეჰქონდა ხელმოკლე ქართველების ეზო-კარში.

კიტა ბუაჩიძე დიდხანს დასჭირდება საქართველოს. მისი ანთებული გული ფეთქავს მის ყველა წერილსა და დრამატულ ნაწერში. ახლა, როცა ეროვნებას და მამის სახელს გვართმევენ, კიტა ბუაჩიძის ხაფი ხმა ისევე ჩამესმის სიზმარ-ცხადში: გამოფხიზლდით, ქართველებო!

კიტა ბუაჩიძე ვალმოხდილი ნავიდა ამ ქვეყნიდან. ის ზეზეურად მოკვდა საქართველოს სიყვარულში. ასეთი პიროვნების ხსოვნას, უპირველეს ყოვლისა, ის თვრამეტსულიანი ოჯახის შვილები, შვილიშვილები და შვილთაშვილები ინახავენ, რომელთაც წლების მანძილზე საკუთარ დანაზოგს უგზავნიდა დასაფრთიანებლად და საყრიაამულოდ.

მე მიყვარს იგი.

ქედს ვიხრი დიდებული მწერლის კიტა ბუაჩიძის ნათელი ხსოვნის წინაშე.

მასთან მეგობრობა მაკავშირებდა

ამ მოგონებათა დაწყება ჩემთვის წამებთან დაკავშირებულია. გარდაიცვლება გამოჩენილი ადამიანი და ბევრი დაიჩემებს მასთან მეგობრობას. მიდი და შეამოწმე, მართლა ასე იყო თუ არა...

აი, ახლა მოვალეობა მკარნახობს გავიხსენო ერთი ჩინებული ქართველი, კიტა ბუაჩიძე და, როგორ არ ვთქვა, რომ მასთან საუკეთესო მეგობრობა მაკავშირებდა. იმედია, ეს ზოგიერთებმა იციან და გადაჭარბების უფლებას არ მომცემენ.

მაგრამ ვინც შეიძლება ზემოხსენებულში ეჭვი შეიტანოს, იმათ დასარწმუნებლად უნდა დავძლიო თავმდაბლობა და მორიდებულობა და თვით ის მართალი კაცი, ცხონებული კიტა ბუაჩიძე დავიმონმო.

1993 წლის 16 იანვარს გაზეთ „სოფლის ცხოვრებაში“ დაბეჭდილი მწერლის ამ სიტყვებში — „ჩემ მადლცხებულ, კიდეც სიცხიან ავადმყოფობაში“ — მე ვიგულისხმები.

ესაა რომ ჩვენი ნაგვიანევი მეგობრობის დასაწყისში ბ-ნმა კიტამ არ გაამხილა სახელდობრ ვინ იყო ეს მეგობარი. კიტა ჭკვიანი კაცი იყო, მადლცხებულო კი თქვა, მაგრამ მეგობრობას დროით გამოცდა და შემოწმება არ აწყენდა და მანაც არ იჩქარა (ტყუილად კი არ იყო კიტა ბუაჩიძე).

მე შეამაყება, რომ ამ გამოცდასაც თავი გვარიანად გავართვი!

ამ თავის ქების შემდეგ (რასაც ცხონებული კიტა არ მომიწონებდა!), უნდა ვთქვა: დიახ, მისი მეგობარი ვიყავი და სწორედ ამიტომ ძნელია მასზე მოგონების წერა, სწორედ ამის გამო ჭირს სხვას გააგებინო, რაში გამოიხატება ეს მეგობრობა — წვრილმანების აღწერას ხომ არ მოყვები!..

და მაინც, მკითხველისათვის რომ გასაგები შეიქმნეს, ზემოხსენებული უნდა განვმარტო:

იმ წლის იანვარში გვარიანი ავად ვიყავი. მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობამ (თავმჯდომარე — გურამ ფანჯიკიძე, მოადგილე — რეზო ჭიჭიშვილი) სიდუხჭირეში ჩავარდნილი მწერლობის დასახმარებლად პროდუქტები მოიპოვა. ეს, მოგეხსენებათ, იმ შიმშილიან დროს დიდი შეღავათი იყო.

და აი, იმ თოვლიან დღეს, როცა საქალაქო ტრანსპორტი ვერ მოძრაობდა, მეც ავადმყოფობის შემდეგ სამსახურში პირველად მისულმა, ჯერ კიდეც მისუსტებულმა, მწერალთა კავშირიდან ჩემს წილ დახმარებასთან ბატონ კიტას კუთვნილიც წამოვიღე. სიარული ფეხით მომიწია, ბარბაცითა და ფრატუნ-ფრატუნით ვადგამდი დამძიმებულ ფეხებს.

კ. ბუაჩიძესთან დაახლოებას სხვა უფრო დიდი მიზეზები და მიზნები ჰქონდა (ამაზე ცოტა ქვემოთ მოგახსენებთ), მაგრამ ახლა საუბარს გავაგრძელებ ისევ იმ უმნიშვნელო სამსახურის განევაზე, რასაც საფუძვლად ასევე ცოტა უფრო მნიშვნელოვანი მიზეზ-მიზანი ჰქონდა.

ბავშვობიდან მიყვარდა კითხვა და იმასაც პატივს ვცემდი, ვისაც წიგნი უყვარდა... მით უმეტეს, მზად ვიყავი მცირე სამსახური გამეწია, რალაცით შევხიდეოდი მწერლობისათვის, ჩვენი ქვეყნისათვის ასე საჭირო ადამიანს.

ასეთი წვრილმანი საქმეების მოგვარებით ვცდილობდი ხელი შემეწყო ხანშიშესული შემოქმედისათვის, რომლის გონება და მეხსიერება დიდებულად მუშაობდა, მინდოდა დამეზოგა მისი შემოქმედებითი დრო...

თავად კიტა მარიდებდა ასეთ უბრალო, პანია სამსახურის განევას, ხოლო თუ ხან-

დახან სხვას ვერ იპოვიდა და მთხოვდა, ვთქვათ, გამომცემლობა „სამშობლოში“ მის მბეჭდავ — მემანქანესთან ხელნაწერის მიტანას, ან იქვე მომუშავე მისი მეგობრის ვახტანგ დოხნაძისაგან გაზეთების წამოღებას (რომლითაც ის მას ამარაგებდა), ანდა თავისი წიგნის ვინმესთან საჩუქრად გატანებას (ერთხელ ცნობილ მომღერალ ზურაბ ანჯაფარიძეს სახლში მივართვი — აქვე, ფალიაშვილზე ცხოვრობს, ამიტომ გთხოვო), ამას დიდი ბოდიშით მავალეზდა — შენ ამისთვის ვერ გაგიმეტებდიო...

ახლა ბ-ნ კიტასთან დაახლოების შედარებით უფრო მნიშვნელოვან მიზეზებზე ვთქვათ ორიოდ სიტყვა:

ბატონ კიტას პატივისმცემელი მანამდეც ვიყავი, ვიდრე პირადად გავიცნობდი, სხვა თუ არაფერი, მწერალთა კავშირის აპარატში 1952 წლიდან ვმუშაობდი, ბევრი მწერლის, მათ შორის კ. ბუაჩიძის შემოქმედებითი და ადამიანური ღირსებები და ნაკლიც გვარიანად ვიცოდი, თითქმის ყველა მწერალს ვიცნობდი, კიტას კი — არა.

საქმე ისაა, კიტა ბუაჩიძე მწერალთა კავშირზე განაწყენებული იყო, მწერალთა სასახლეში არ ჩნდებოდა, იქაურ ღონისძიებას არ ესწრებოდა...

მას უდაოდ ჰქონდა ამის მიზეზი.

მართალია, ვიცოდი ცხოვრებული ბესო ჟღენტი, მწერალთა კავშირის მთავარი კრიტიკოსი, კიტას დახასიათებით „მუდამ ცეცხლმსროლელი“ კიტას კომედიებს არა და არ ნყალობდა, მაგრამ იმდენი ჭკუა კი მქონდა, მეფიქრა — თუ კ. ბუაჩიძის კომედიები ასეთი დასაწინი იყო, რატომ მოხდა, რომ ანტისაბჭოელთა დაუსმენლობისათვის დასჯილის ახლადდარუნიებიდან (1949) სულ მალე (საბჭოეთში ეს გასაკვირი იყო!), 1952 წელს (სტალინი ცოცხალია!), ჩვენს ერთ-ერთ სახელოვან, მარჯანიშვილის თეატრში („ვარდი ასფურცლოვანი“), 1956 წელს კი რუსთაველში მისი საუკეთესო კომედია („ეზოში ავი ძაღლია“) იდგმება და წლობით არ ჩამოდის სცენიდან?!

ნუთუ სულელი იყო ის მიღეთის ხალხი, ამ და კიტას სხვა კომედიების გამო თეატრის დარბაზებს რომ ავსებდა?!

პირველი დადასტურება იმისა, რომ კ. ბუაჩიძის კომედიები სულაც არ ყოფილან დღემოკლენი, გახდა ათეული წლების შემდეგ, მარჯანიშვილის თეატრში რეჟისორ გიორგი თოღაძის მიერ აღდგენა კომედიისა „ამბავი სიყვარულისა“.

ამით გახალისებულ-გაახალგაზრდავებულმა კიტამ მე მეუღლესთან ერთად პრემიერაზე მიმიპატიჟა, შემდეგ კი ამ მოვლენის აღსანიშნავად კიტას ახალგაზრდა მეგობრის პოეტ თემურ ჩალაბაშვილის ოჯახში გამართულ ვახშამზეც გავხდი მოწმე ავტორის, რეჟისორის და თეატრის ხელმძღვანელის სიხარულისა.

თუ არ ვცდები 5-6 წარმოდგენა გაიმართა, სავსე თეატრი ძველებურად ხარხარებდა, ხანშიშესულნი თავიანთ ახალგაზრდობას იხსენებდნენ, ახალგაზრდები სცენაზე თავის თავს ხედავდნენ...

მაგრამ ვილაცას რაღაც არ მოეწონა და დადგმა აღარ გაგრძელდა, კიდეც ერთხელ ატკინეს გული ავტორს, ამჯერად ოთხმოცს მიტანებულ კაცს...

უფრო საოცარი ის იყო, რომ ახალ საუკუნეშიც, როცა ყველა ათასი ჯურის პიესის დადგმის თავისუფლებამ შეიპყრო, სარდაფის თეატრში რუსთაველზე რეჟისორმა გიორგი ქავთარაძემ დადგა „მკაცრი ქალიშვილები“ და სრულიად თანამედროვე ახალგაზრდობით გაჭედო დადგმა ერთად მეც გულიანად ვიცინოდი...

მაშ რა იყო კრიტიკოსის უარყოფითი დამოკიდებულების მიზეზი, პოლიტიკურად დასჯილის დაღი თუ რაიმე პირადული?

ბესო ერთი იყო, მაგრამ, ეტყობა, ისეთი ერთი, რომ მის გემოვნებასა და განაჩენს მთელი მწერალთა კავშირი ყოველთვის უსიტყვოდ ეთანხმებოდა. ასე რომ იმ სამარცხვინო საქმეებს შორის, რომლებიც, მართალია, კომპარტიისა და მისი შინსახკომისა თუ ცენზურის ზეწოლით უკეთებია, ერთ-ერთი შავი ლაქა ისიცაა, რომ მწერალთა კავშირს 40 წლის მანძილზე გარიყული ჰყავდა თავისი ღირსეული წევრი.

ამ გარიყულობისა და დაუკავშირებლობაზე ცოტა ქვემოთ კიდევ ვიტყვი, მანამდე კი შემდეგი უნდა მოგახსენოთ.

დადგა დრო და მწერალთა შემოქმედებითი ორგანიზაციის ისტორიის კვლევა და-ვინყე. ამას თან მოჰყვა რეპრესირებულ მწერალთა ბედით დაინტერესება. ამასობაში ის დროც მოვიდა, როცა ისევ შებოჭილი, მაგრამ მაინც ცოტა ენამოდგმული რეპრესიაგადატანილი მწერლებისაგან რალაცის გაგება შეიძლებოდა, და მე უპირველეს ყოვლისა სწორედ მათ და მათთან ერთად ციხე-გადასახლებაში ნამყოფ სხვა პროფესიის ადამიანებს მივმართე.

აქ კი როგორ შეიძლებოდა კიტა ბუაჩიძესთან არ მივსულიყავი. თანაც 1991 წელს, 3 თვის (ივლის-სექტემბერი) განმავლობაში დავამუშავე ლიტერატურული მუზეუმის დირექტორის პოეტ იზა ორჯონიკიძის ძალისხმევითა და, რაც არ უნდა გასაკვირი იყოს, უშიშროების სამინისტროს ზოგიერთი თანამშრომლის დახმარების წყალობითაც მუზეუმში (როგორც აღმოჩნდა, მხოლოდ სამთვენახევრით) გადატანილი რეპრესირებული მწერლების საგამოძიებო საქმეთა 50-დე ტომი, მ.შ. 1941 წლის შეთქმულთა საქმის 7 ტომი.

შეთქმულების თითო-ოროლა ცოცხალი მონაწილის, დახვრეტილთა მეუღლეების, შვილების, შვილობილების გამოკითხვითაც ამ შეთქმულებას გვარიანად გაცნობილი მისჯილთაგან ერთადერთ ცოცხალ შეთქმულს კიტა ბუაჩიძის ბინას მივაღეპი ბარნოვის ქუჩაზე...

ვიცოდი, რომ კიტა იოლად არ იახლოვებდა ადამიანებს, ჟურნალისტებს ხომ უნდობლად უყურებდა... ისიც გამოცდილი მქონდა, ზოგიერთი რეპრესიაგადატანილი თავს როგორ მარიდებდა, მამონებდა — მოგზავნილი ხომ არააო, ჩემთან საუბარსაც გაურბოდა...

მაგრამ კიტასთან, ეტყობა, იმან იმოქმედა, რომ ბევრი რამ ვიცოდი 1941 წლის შეთქმულებაზე...

აღბათ კიტას ისიც მოეწონა, რომ მე ბუნებით მორიდებული ვარ, არ ვკადრულობ ადამიანის სულში ჩაძრომას, ვკმაყოფილდები იმით, რასაც ის გამომხელს და თუ ჩემი კვლევის საგნის ცოდნაში, წვდომაში, ჩემს მიერ დასმული კითხვების, ჩემი მიზნების სინმინდემი დარწმუნდება და გულს გადამიშლის, ამას რა სჯობს...

ეს სწორედ ასე მოხდა და აღბათ ამიტომ იყო, რომ როცა რამდენიმე ვიზიტისა და საუბრის შემდეგ მორიდებით შევთავაზე — თუ თანახმა იქნებით, მე ნელ-ნელა წაგიკითხავთ ჩემს ნარკვევს 1941 წლის შეთქმულებაზე და გზადაგზა შენიშვნებს, სურვილებს, მოსაზრებებს თუ მომანვდით, მაღლობელი დაგრჩებით-თქო — კიტამ თანხმობა განაცხადა.

ასეც მოვიქეცი. შედეგად საბოლოო სახემიცემული ნარკვევი რომ წავუკითხე, ასე მითხრა: აწი, ამ საგანზე ნურავინ მკითხავს რამეს, თუ შესაძლებელია სიმართლესთან მიახლოება, ეს ნარკვევიაო...

ეს უდიდესი შეფასება იყო იმ კაცისაგან, რომელიც სიმართლისთვის თავგამოდებული მებრძოლი, მწარე სიმართლის პირში მთქმელი იყო...

სიმართლეს კი კიტა საერთოდ სამართლიანობის პრინციპის გამო, უფრო კი მისი სათაყვანებელი სამშობლოს სასიკეთოდ მიმართავდა. საქართველოსთვის გაკეთებული საქმეები აძლევდა მორალურ უფლებებს ასე პირდაპირ, პიროვნების განურჩევლად ეთქვა სიმართლე და ამ დროს იგი იმდენად პირდაპირი და პრინციპული იყო, რომ ხანდახან ეს ჯიქურ მისვლა და პრინციპულობა მის საზიანოდ შემობრუნდებოდა.

მაგრამ ის უკან არ იხევდა.

იმ მწერლებს შორის, რომლებიც საბჭოურმა, პოლიტიკურმა რეპრესიებმა იმსხვერპლა, კიტას ძმა, ნიჭიერი და განათლებული, მაგრამ, სამწუხაროდ, კომუნისტურ

კლასობრივ იდეოლოგიას აყოლილი, ანტიეროვნულ პოზიციაზე მდგარი საქართველოს პროლეტარული მწერლების ლიდერი ბენიტო ბუაჩიძეც იყო.

ბუნებრივია, მასზე ცალკე ნარკვევი მქონდა.

ვგრძნობდი, ადრე თუ გვიან ამაზე მოგვიხდებოდა საუბარი. მე ერთგვარად დაძაბული და უხერხულობაში ჩავარდნილი ველოდი ამას. ვფიქრობდი, არც კიტა იქნებოდა გულგრილი ამ საკითხისადმი...

და, აი, ერთხელაც კიტა მეუბნება: ზოგს ბენიტო უნიგნურ კაცად გამოჰყავს, რაც არ გაუკეთებია იმას აბრალებს, ეცადე ფაქტზე დაყრდნობილი სიმართლე თქვა... სხვა მხრივ, მის შეცდომებსაც ნუ დამალავ...

ამგვარად, კიტამ არც სიმართლისათვის თავდადებული კაცის პრინციპს უღალატა და ძმის ტრაგიკული ბედის გამო სრულიად ბუნებრივი ტკივილიც გამოხატა.

ნარკვევი სწორედ ასეთი პრინციპით მქონდა დაწერილი და როცა კიტა გაცნობდალზე განათლებული, ორატორული ოსტატობით გამორჩეული ძმის, 24 წლის ახალგაზრდა კაცის მიერ ქუთაისში სამწერლო ორგანიზაციის ჩამოყალიბებას, ესამნოვნა, მაგრამ ბენიტოს არცთუ ცოტა და არცთუ უმნიშვნელო შეცდომებზე დაუფარავი საუბრის სამართლიანად მიჩნევაც თავისი დუმილით გამოხატა.

კ. ბუაჩიძისათვის პირადი კეთილდღეობა არ არსებობდა, მისთვის საქართველოს ბედი იყო უმთავრესი, ის მდიდარი იყო თავისი ქვეყნის ანმეოსა და მომავალზე ზრუნვით და ოცნებით, რაც მას ახალგაზრდობიდანვე დაჰყვა.

სწორედ ამის გამო გაენდვნენ მას მრისხანე 1941 წელს საქართველოს სასიკეთოდ თავგადადებული ახალგაზრდები და ამისათვის, ამ ხალხის დაუსმენლობისათვის დააპატიმრეს, მკაცრად, დაუზოგავად დაჰკითხეს შინსახკომის შინაგან ციხეში, იმდენად დაუნდობლად, რომ ერთხელაც ყურისძირში გამომძიებლის მუშტის საშინელი ძალით დარტყმამ, იმ ყურის 100%-იანი დაყრუება გამოიწვია...

ამ დაუსმენლობისთვის მან 7 წელი (1942-1949) გაატარა ციხეებსა და კოლონიებში, მ.შ. ავჭალის კოლონიაში, სადაც გადაღებული სურათები მომცა ჩემი ნარკვევისათვის.

ამ სიმართლის პირში თქმისთვის ბევრი ქართველი გადაიმტერა. დასანანი, რომ ამის გამო თანამოკალმებმა (!) 80-ს მიახლოებული მოხუცი არასაკადრისი სიტყვებით გალანძღეს... ის ხომ იმით არ ინდობდა, ვისაც საქართველოს ბედზე ზრუნვაში ყოყმანს შეატყობდა, ვინც ქართველთა გამრავლებას გულგრილად ეკიდებოდა და ყოველივე ამაზე სიმართლის თქმას აფერხებდა!..

კიტას ოჯახურ ბედნიერებას კომუნისტურმა „მართლმსაჯულებამ“ შეუშალა ხელი, ის ამას ღრმად განიცდიდა და ქართველთა გამრავლებაზე მისი თავგაკლული ზრუნვა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ დიდ და ღრმა შეგნებულობასთან ერთად იმითაც იყო გამოწვეული, რომ უნდოდა თავად მას დაკლებული ოჯახური ბედნიერებისა და სამი-ოთხი შვილის ყოლის სიხარული და სიკეთე სხვებს მაინც რგებოდა.

ეს მე რამდენიმეჯერ ვიგრძენი მის მიერ ჩემთვის ძუნწად განდობილი ტკივილიანი სიტყვებიდან, კიტა კი მრავალშვილიანობის ქადაგებით არ იფარგლებოდა.

მე-20 ს-ის 50-60-იან წლებში, როცა მისი კომედიების წყალობით ჰონორარები საკმაო ჰქონდა, მრავალშვილიანებს უშურველად ეხმარებოდა.

ბოლო წლებში კი ნუხდა — თავად გაღარიბებული, ფინანსურ შემწეობას რომ ვეღარ უწევდა მრავალშვილიანებს, მაგრამ მორალურ გამხნევებას მუდამ ცდილობდა, თავის „შავ ნიგნს“ იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არავის აჩუქებდა, თუ 3 შვილზე ნაკლები ჰყავდა.

ძნელი დრო რომ დადგა, შვილისგან საყვედურებიც კი მოისმინა ამ ფულების გაცემის გამო. ეს თავად კიტას გაუმხელია ჩემთვის და სხვაც ზოგი ისეთი რამ, რისი გამხელაც, ყოველ შემთხვევაში, ჯერ არ შემძლია.

სწორედ საქართველოში მრავალშვილიანობის კლებამ, შობადობის დაქვეითებამ და ჩვენი ქვეყნის სხვა უბედურობებმა და უთავობამ დაანერინა „შავი წიგნი“, შემდეგ — „შავზე შავი წიგნი“ და ბოლოს ააბლაავლა — „ვილუპებითო“! მაგრამ ბ-ნ კიტას ერთ-ერთი საუკეთესო დამფასებლის, თავადაც მწარე სიმართლის პირში მთქმელის, ჩვენი საუკეთესო მწერლისა და მამულიშვილის (აქაც უნდა ნავიტრაბახო — ჩემი მეგობრის) ოტია იოსელიანისა არ იყოს — ვინ იყო და ვინაა გამგონე!

„შავი წიგნი“ იმ დროს შეიქმნა, როდესაც მის არათუ დაბეჭდვას, ხელნაწერად შენახვას და წაკითხვას შეიძლებოდა დიდი უსიამოვნება მოჰყოლოდა. მიუხედავად ამისა, საბეჭდ მანქანაზე გამრავლებული ეს წიგნი ავტორმა ბოხოლა კომუნისტებსაც კი მიართვა.

ფიქრობ, საქართველოს მწერალთა 1986 წლის 17 მაისის ყრილობაზე მწერალ-აკადემიკოს გრიგოლ აბაშიძეს, თავისთავად ქართული საქმის ერთგულ მოღვაწეს, კიტა ბუაჩიძის „შავი წიგნის“ წაკითხვით გამონვეულმა შეშფოთებამაც ათქმევინა ეს სიტყვები:

„ჩვენი ხალხის დღევანდელ ყოფაში იმაზე საგანგაშო არაფერია, ქართველობა რომ არ მრავლდება... თუ დროზე არ ეშველა ამ საქმეს, ჩვენ თავს თვითონვე გავუმზადებთ იმ გადაშენებას, რასაც თემურ ლენგმა და შაჰ-აბაზმა ვერ მიაღწიეს ცეცხლითა და მახვილით“.

რა გასაკვირია, იმ მკაცრი დროის შემხედვარე მწერალს მის სიცოცხლეში ამ ხელნაწერის ბეჭდურად გამოცემის იმედი არ ჰქონდა. ამიტომ მან „შავი წიგნის“ ხელნაწერი შესანახად მიანდო ორ მეტად საიმედო პიროვნებას (ასეთი იშვიათი ხალხიც არ აკლდა მას!), ქართველთათვის კარგად ცნობილ მოღვაწეებს თამაზ კვაჭანტირაძესა და ჯუმბერ კოპალიანს.

ხოლო რუსი მწერლის ვ. ასტაფიევისთვის ქართველთა შეურაცხმყოფელი მოთხრობის გამო მთელ საქართველოში არავის ისეთი პასუხი არ გაუცია, როგორც არის კ. ბუაჩიძის რუსულ ენაზე ბრწყინვალე სტილით დაწერილი წიგნი „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“ — რომელსაც უმაღური ქართველობა, დაუნახავი ლიტერატურული კრიტიკა ორიოდვე პნკარითაც არ გამოეხმაურა, მაშინ როცა რუსი (მაგ. გამოჩენილი ლიტერატორი დიმიტრი ლიხაჩოვი უქებდა შინაარსსაც და სტილსაც), ასევე სხვა ხალხების მწერალთა ბევრი აღფრთოვანებული გამოხმაურება და წერილი უნახვებია ჩემთვის...

ფიქრობ, შემთხვევითი არ იყო, რომ მრავალი წლის შემდეგ სწორედ ბესო ჟღენტის მეუღლემ ცნობილმა თეატრალურმა მოღვაწემ ეთერ გუგუშვილმა რუსულ პრესაში უძღვნა ამ წიგნს მშვენიერი რეცენზია — იქნებ ერთგვარად ბოდიში მოჰხადა მის განსვენებულ მეუღლეს დრამატურგის მიმართ გამოჩენილი ცოტა უხეში დამოკიდებულების, მისი კომედიების არაფრად ჩაგდების გამო...

...ერთ მშვენიერ დღეს კიტამ მითხრა: ხვალ ამა და ამ დროისათვის გთხოვ ჩემთან მოხვიდე ერთ საპატიო საზოგადოებაში წასასვლელადაო.

გაპარსულ-გამონკეპილი ვეახელი. მივხვდი — მარტო მივყავდი. მისთვის ჩვეული ოდნავ შესამჩნევი ღიმილით მითხრა ჩემს გვერდით დაჯდები, არაფერი გაიკვირო...

ასე აღმოვჩნდი ყოფილი პეროვსკაიას ქუჩაზე, ძველებური სახლის პირველი სართულის მშვენიერ ბინაში, გაშლილ სუფრასთან მოსაუბრე დარბაისელ საზოგადოებაში.

მერე, მაგიდასთან რომ ვლაგდებოდით, კიტამ მარჯვენა მხარეს დამიჯინა, მარცხნივ მასპინძელი, საუცხოო ქალბატონი ეჯდა და ამ დიდებულმა, როგორც მალე გაირკვა, მედიკოსთა საზოგადოებამ, აკადემიკოსებმა და პროფესორებმა შესვეს პატივცემული მწერლისა და მისი „სულიერი მეგობრის“ სადღეგრძელო.

ეს „სულიერი მეგობარი“ გახლდათ მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი თინათინ ბარამიძე. ეს ის ქალბატონია, რომელმაც კიტა ბუაჩიძის გარდაცვალების შემდეგ დიდად დასაფასებელი პატრონობა გაუნია მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას. მარტო ის რად ღირს, რომ ქ-ნმა თინათინმა თავისი მტკიცე თანმიმდევრობით და შეუპოვრობით შესძლო წიგნად ექცია კიტასთვის მეტად ძვირფასი „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ.)“, რომლის გამოუცემლობა ჩვენს ძვირფას კიტას დარდად გაჰყვა...

ქართულ მწერლობაში იშვიათია მწერლური ლაბორატორიის წარმომჩენი ასეთი დიდი გამოცემა. მხოლოდ აგერ ახლა გამოვიდა ამ ტიპის მეორე დიდებული წიგნი — მიხეილ ჯავახიშვილის „უბის წიგნაკიდან (1914-1935)“.

ისიც ქ-ნ თინათინის გულმოდგინებისა და თავგამოდების ნაყოფია, რომ დიდუბეში კიტა ბუაჩიძის საფლავი მოვლილია და მის სახლზე მემორიალური დაფა გაჩნდა.

აქვე მინდა ვთქვა — ტექსტში მოხსენიებულთა გარდა კიტა ბუაჩიძეს, ცხადია, კიდევ ჰყავდა ერთგული ხალხი. აი, ზოგიერი მათგანი: ლუარა გორდიევიჩი, თემურ მირიანაშვილი, მეუფე თადეოზი, როლანდ თოფჩიშვილი, კუკური კუკულაძე (კიტას ნათლული)...

კიტა ბუაჩიძისთვის პირადი კეთილდღეობა არ არსებობდა, მისი ბინა მდიდარი იყო მხოლოდ წიგნებით და ხელნაწერებით, ყველგან რომ ელაგა, თვით საძინებელ ოთახში სანოლზე თუ იატაკზე, სკამებზე თუ ფანჯრის რაფაზე...

ამ სიმდიდრეს ვერაფერს აკლებდა ბინის შესაკეთებელი კედლები, შიშველი ნათურა, მწვეთავი ონკანი სამზარეულოში, რომელიც ასევე სავე იყო წიგნებითა და ხელნაწერებით, სადაც შეყუყული მუშაობდა ანთებულ გაზქურასთან მეზობლობაში და სადაც ბევრჯერ გვიმსჯელია საქართველოს, ქართული მწერლობისა და თეატრის მრავალ საჭირობო საკითხზე.

აქ რამდენიმეჯერ მიწილადა კეთილმოსურნეებისგან (ისინი ხომ მრავლად ყავდა!) მისთვის მიძღვნილი საუკეთესო არაყი თუ ღვინო... არავითარი უარი არ გამივიდა, მინდა შენ გასინჯო აუცილებლადო...

მე ის მანუხებდა — თავად ვერაფრით ვეხმარებოდი (რა მეებადა, ცუდი დრო იყო...), ის კი აქეთ მჩუქნიდა...

ეს დიდებული ადამიანი იმასაც ცდილობდა ხელი შეეწყო ჩემი კვლევისათვის. ასე მაგალითად, ერთხელ დამირეკა — დღეს საუკეთესო წიგნი მომიტანესო (მგონი ემზარ კვიტიანიშვილმა, რომელიც დიდ მეგობრობას უწევდა), პირველად სწორედ შენ უნდა ნაიკითხოო და აქ, ამ ლეგენდარულ სამზარეულოში გადმომცა გენერალ სუდოპლატოვის მოგონებათა წიგნი...

აქვე მომაბარა შესანახად ნაწილი თავისი ხელნაწერებისა (რასაც ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს ჩავაბარებ, იმ არქივს, რომლის ღირსეულ დირექტორს, ვახტანგ გურგენიძეს კიტამ თავისი არქივის დიდი ნაწილი გადასცა, რის რჩევაში მეც მიდევეს წვლილი)...

აქ ვისაუბრეთ ბოლოს, სიკვდილის წინა დღეს...

ამჟამად კვიტიანიშვილი

წმინდა კაცის სახელი

ბატონ კიტა ბუაჩიძეზე ბევრი რამის თქმა შემიძლია. მან და მამაჩემმა პატიმრობისას, ომის წლებში გაიცინეს ერთმანეთი და სატუსალოდან გათავისუფლების მერე ახლო მეგობრები იყვნენ.

დიდად გავიხარე, გამოცემული რომ ვიხილე ბატონი კიტას ბოლო, დოკუმენტური ხასიათის უალრესად საინტერესო და მნიშვნელოვანი წიგნი „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წ.წ.)“.

იგი ყოველთვის პირდაპირობით, უკომპრომისო ბუნებით გამოირჩეოდა, ერთი სტრიქონიც არ დაუნერია ვინმეს საამებლად. უმაღლეს იდეალად სამშობლოს უანგარო სამსახური მიაჩნდა და არავის აპატიებდა ზიანის მომტან სიგლახეს, უკადრის საქციელს.

ამ წიგნში უამრავი უნიკალური მასალაა თავმოყრილი, რაც მრავალმხრივ სამსახურს გაუწევს ყველას, ვინც ეცდება XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის, ინტელიგენციის შეჭირვებულ, გაუსაძლისი ცხოვრების მართალი სურათი დახატოს. ალაგ-ალაგ, როგორც მოსალოდნელი იყო, ნახსენებია მამაჩემიც, ბავშვთა ექიმი დავით კვიციანიშვილი. ჩემთვის განსაკუთრებულად ფასეულია ერთი ეპიზოდი (იგი დედაჩემისაგანაც გამიგია), თუ როგორ უმაღლავდა მამა ჩემს დაბადებას თავის პროფესორს, — გამოჩენილ პედაგოგს ილია ლორთქიფანიძეს (მამა მაშინ სამეცნიერო შრომაზე მუშაობდა და ხელმძღვანელი პროფესორი ლორთქიფანიძე იყო). იმ დიდებულ პიროვნებას, ზაფხულში კოჯორში ასულს, მამაჩემთანაც შეუვლია და მე ვუნახავარ პატარა, ვგონებ, ერთი წლისაც არ ვიყავი. მამაჩემისთვის გაღიმებულს უთქვამს საყვედური — ასეთი კარგი ბავშვი თუ გყავდა, რატომ მიმალავდიო.

ხსენებულ წიგნში ყველას (მწერალს, მსახიობს, თეატრმცოდნეს, ლიტერატორს, ისტორიკოსს, ფილოსოფოსს) შეუძლია ნაიკითხოს თავისთვის საინტერესო და სასარგებლო ჩანაწერები. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის უტყუარი და უმდიდრესი მასალა თავად ავტორზე ბიოგრაფიული რომანის დასაწერად.

ბატონმა კიტამ კიდევ უამრავ ადამიანს დასდო ამაგი. აჩვენა თავისი კეთილი და მოუსყიდველი გულის სითბო. მე ერთი რამისთვისაც მინდა მადლიერებით მოვიხსენიო ამ წმინდა კაცის სახელი. მასთან თითქმის ნახევარი საუკუნე ინახებოდა მამაჩემის ხელნაწერი რვეულები — „ცხოვრება გვანჯი ჩიქოვანისა“. ეს ფაქტი თვით მას გადავინყებულნი ჰქონდა. არქივის დალაგებისას, 1997 წელს, აღმოაჩინა სხვა მასალებთან ერთად და გახარებულმა გადმომცა, მიხედუ, შიგ ბევრი საყურადღებო რამ არისო. მამაჩემის ხელნაწერი, ჩემს მოზრდილ ნარკვევთან ერთად, იმედი მაქვს, მალე იხილავს მზის სინათლეს — გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში კარგა ხანია, დასაბეჭდად გამზადებული დევს და ჩვენი საზოგადოება ინტერესით ელოდება მის გამოსვლას.

დასასრულ, კმაყოფილებით მინდა აღვნიშნო — კიტა ბუაჩიძის ამ, თითქმის რვაასგვერდიანი წიგნის დასასტამბავად ყველაფერი გააკეთა ბატონი კიტას ცხოვრების უერგულესმა მეგობარმა, მეუღლემ, დიდად განათლებულმა პიროვნებამ, მედიცინის დოქტორმა — პროფესორმა ქალბატონმა თინა ბარამიძემ, რისთვისაც მას თვითუელმა ჩვენგანმა დიდი მადლობა უნდა გადაუხადოს.

ბატონ კიტა ბუაჩიძის ბახსენება

კიტა ბუაჩიძე — ეს სახელი და გვარი ჩემთვის რომ ბავშვობიდანვეა ცნობილი, გასაკვირი არ არის, ვინაიდან ვიზრდებოდი ბაბუის — რაჟდენ ბუაჩიძის დიდ და სტუმართმოყვარე ოჯახში. აქვე მოგახსენებთ, რომ ბუაჩიძეები ხარაგაულის რაიონის სოფელ ფარცხნალიდან არიან და ყველა ერთმანეთის ნათესავია. ბ-ნი კიტას დიდსულოვნების, კაცთმოყვარეობისა და პატრიოტიზმის შესახებ მუდმივად მესმოდა, თუმცა ჩემს ყმანვილკაცობაში მას პირადად არ ვიცნობდი, ვინაიდან რეპრესიების დროს იგი პატიმრობაში იმყოფებოდა.

ორმოცდაათიან წლებში ხშირად მიწევდა მოსკოვში ჩემს ძმასთან ლელო კიკნაძესთან სტუმრობა. ერთ-ერთი ასეთი ვიზიტის დროს ლელომ მახარა, რომ მოსკოვის დრამატულ თეატრში წარმატებით დაიდგა ბ-ნი კიტას პიესა „პროვინციელი ქალიშვილი“ და ამის დასადასტურებლად სასწრაფოდ წამიყვანა სპექტაკლზე. თბილისში კი, რაღა თქმა უნდა, მისი სპექტაკლების ერთგული მყურებელი ვიყავი.

სამოციანი წლებიდან კი უკვე დაიწყო ბ-ნი კიტას და ჩემი ურთიერთობა, დაახლოება და დამეგობრება. ამის მიზეზი გახლდათ ის, რომ ბ-ნი კიტას ახლო მეგობარი ცნობილი მწერალი ამირან აბშილავა მე ბიძად მეკუთვნოდა, თუმცა ასაკის მიუხედავად მასთან ვმეგობრობდით... მის ოჯახში ყოველ საღამოს თეატრის შემდეგ იკრიბებოდნენ თეატრისა და მწერლობის წარმომადგენლები: კიტა ბუაჩიძე, მარჯანიშვილის თეატრის დირექტორი პავლე პატარაია, მურმან ლებანიძე, ამირან და შალვა გაბისკირიები... მეც ბევრჯერ ვყოფილვარ ამ საღამოებზე, სადაც ჩაის დაყენებაში დაოსტატებული მასპინძლის პატარა მაგიდასთან განიხილებოდა არა მხოლოდ თეატრისა და მწერლობის პრობლემები, არამედ ერისა და ქვეყნის საჭირობოტო საკითხებიც.

სამწუხაროდ, დღეს აღარცერთია ცოცხალი!..

ბ-ნი კიტას ძალიან სერიოზულად ადარდებდა და გულთან ახლოს მიჭკონდა საქართველოს დემოგრაფიული ვითარება. მისგან გამიგია „ცხრა შვილის გამზრდელის, სკოლაში ფეხშეუდგმელი დედამისის ბრძნული ნათქვამი — შვილი რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია: ზოგი კაი გამოვა, ზოგიც გლახა — ჭკუითაც, გარეგნობითაც, საქციელითაც“.

დედისერთობას საქართველოს ბედის უკუღმართობად მიიჩნევდა.

ძალზე დამაფიქრებელია და სულ უფრო და უფრო აქტუალური მისი გამოცემები „შავი ნიგნი“, „შავზე შავი ნიგნი“, „ვილუპებით“, „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე.“

საქართველოში დღევანდელი სავალალო ვითარება ალბათ იმ წლების გამოძახილია, როცა ბ-ნი კიტას გარდა არავინ გაჰყვიროდა ასე ხმამაღლა — „ვილუპებით“. ამ ნიგნის შინაარსის ზედაპირულად მაინც წარმოდგენის მიზნით მოვიყვან რამდენიმე აბზაცს:

„ამას წინათ 21 თებერვალს გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკაში“ ამოვიკითხე, რომ იტალიელები არ მრავლდებიან და მალე მათ „ნითელ ნიგნში“ შეიტანენ, როგორც გადაშენებისკენ მიდრეკილ ერს.

ეს შემაშფოთებელი ამბავი თქმულა... 58 მილიონიან იტალიაზე!“

„რუსეთის კომუნისტების ლიდერი გენადი ზიუგანოვი პრეზიდენტ ელცინს დიდ ბრალდებას უყენებს, რომ“... `страна вымирает“... ამას ამბობს 150 მილიონიან რუს ხალხზე, რომელსაც არაერთი ათეული წელიწადი დასჭირდება, იმდენად შემცირდეს,

რომ საყოველთაო განგაშის ზარები შემოკრან“.

„...აი უკვე ოცი წელიწადია „შავი წიგნი“ და „შავზე შავი წიგნი“ გავკივი ქართველურ უნიათობაზე, მაგრამ უმაღლესი ხელისუფლებისაგან არც კომუნისტური და არც პოსტკომუნისტური ნყობილების დროს, არავინ გამოჩნდა მსმენელი და გამგონე, და კვლავ ძალაში რჩება ან განსვენებული სომეხი მღვდელმთავრის ვაზგენის უკვე დიდი ხნის ნათქვამი — ქართველებს, რომ შეეძლოთ, ნახევარ ბავშვს გააკეთებდნენო...“

წიგნის ბოლო გვერდის დასკვნითი ფრაზაა:

„ისე კი, ო, რა ბევრ ხელისუფალზე ითქმის ეს მშვენიერი ლექსი:

კამეჩი წევს და იცოხნის,
თავის ამინდი ჰგონია,
ლაფში ჩაფლული ურემი
შინ მიტანილი ჰგონია...“

მრავალშვილიანი ოჯახის ხელის გასამართად, მათი მამულიშვილობისადმი მადლობის ნიშნად და არა ქვეყნის მესვეურთა დასანახად ბ-მა კიტამ 80-იან წლებში თავისი წიგნის ჰონორარის გადანაწილება გადაწყვიტა ასეთი ოჯახებისათვის, რაც მხოლოდ ამირან აბშილავას გაანდო და გადააბარა. მათ არაოფიციალურად სხვადასხვა გზით მოიძიეს 7 მრავალშვილიანი ოჯახი დასავლეთ საქართველოში და ბატონმა ამირანმაც დაიწყო შენირულობების დარიგება. მისი ნაამბობიდან ვიცი, თუ რა გაჭირვებულ ოჯახებში მოუწია მისვლა, როგორ შემოეგებნენ ტანშიშველა ბავშვები და რა გაოგნებულები იყვნენ მშობლები; მათ ვერ გაიგეს, რა ხდებოდა მათ თავს. იმ დროისათვის ეს ხომ გაუგონარი რამ იყო! ზოგი ფულს არ იღებდა, ზოგი სიხარულისაგან ტიროდა, ზოგიც იმას ჩიოდა, გასამასპინძლებელი არა მაქვსო და იმ თანხიდან (3000 მან.) ფულს აბრუნებდა — რესტორანში ნაბრძანდით, ბ-ნო ამირან, კიტა ბუაჩიძის სადღეგრძელო შესვითო.

ასეთ მოულოდნელ ვითარებას რომ გადააწყდა, ბ-მა ამირანმა რაიონის თავკაცებთან ერთად დაიწყო შენირულობების გადაცემა. საკმაოდ მოგვიანებით ეს ამბავი პრესიდან გახმაურდა, რისი სურვილიც თავად ქველმოქმედს არა ჰქონია.

ჩინებულ კომედიოგრაფს კიტა ბუაჩიძეს გულს უღრღნიდა არა მხოლოდ ერის დემოგრაფიული ვითარება, არამედ მისი სამშობლოს არაკეთილმოსურნეთა საქციელიც. ასეთთა რიგებში აღმოჩნდა ცნობილი რუსი მწერალი ვიქტორ ასტაფიევი, რომელსაც ბ-ნი კიტა უძღვნის თითქმის 300 გვერდიან წიგნს „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно-белом цвете“ — აქვე დავძენ: ბატონი კიტა რომ მოკრძალებულად ცხოვრობდა, ამას დაადასტურებს ყველა, ვინც კი მის სახლში ერთხელ მაინც ყოფილა, მისი ოროთახიანი ბინა სავსე იყო მხოლოდ წიგნებით.

მიუხედავად ასეთი ხელგაშლილობისა, თავის წიგნს მხოლოდ მისთვის განსაკუთრებულ ხალხს უსახსოვრებდა ხოლმე. მე მხოლოდ 1999 წ. მაჩუქა წიგნი „ვიღუპებით“ ნარწერით „სიყვარულით“. სამაგიეროდ, ჩემს 12 წლის ვაჟს 1976 წლიდან აქვს მის მიერ ბოძებული 650 გვერდიანი „კომედიები“ ნარწერით: „ჩემს მკაცრ კრიტიკოსს კოკას — შიშით და მორიდებით — ავტორი“; შემდეგი საჩუქარი — ასტაფიევისა და მისთანა „მეგობრებისადმი“ მიძღვნილი გრძელი წერილი ჩემს ორივე შვილზე იყო გათვალისწინებული. კოკამ საქორწილო საჩუქარიც დაიმსახურა-წიგნი ნარწერით „შემეატოს ნონა და ნიკოლოზ კიკნაძეების ბიბლიოთეკას თქვენგან სამი შვილის მომლოდინე კიტა ბუაჩიძისაგან“.

...კოკას ჯერჯერობით ორი შვილი ჰყავს — ელენე და არჩილი. მოგითხრობთ ერთ ეპიზოდს, რომელიც, თავად განსაჯეთ, როგორ აგრძელებს ბ-ნი კიტას ერის გამრავლების იდეას. ელენეც და არჩილიც ბ-ნი ამირანის ქალიშვილის — მეანგინეკოლო-

გის ლიკა აბშილავას მიღებულია. 1997 წელს, ახალშობილი არჩილის სამშობიაროდან გამოყვანაში, რა თქმა უნდა, პატარა ელენეც მონაწილეობდა. როცა ელენე და ლიკა სამშობიაროს ოთახში არჩილის „მორთვა-მოკაზმვას“ ელოდებოდნენ, ლიკასთან მოვიდა ახალგაზრდა სამშვილიანი (სამი ქალიშვილის დედა) ფხმძიმე, გუნებაწახდენილი ქალბატონი: „ახლა ექოსკოპიურ გამოკვლევაზე ვიყავი და მითხრეს ბავშვის სქესი — ისეე გოგოა და ორსულობის შეწყვეტა მინდა“. ლიკა — კიტა ბუაჩიძის მეორე თაობის წარმომადგენელი — ბევრი ესაუბრა ქალბატონს და ეცადა დაერწმუნებინა, რომ ექოსკოპიური დასკვნა უტყუარი არ არის და დედაშვილური გრძნობა უპირველესია, მაგრამ თვალაცრემლებული ქალბატონი თავისზე იდგა. ამ დროს ყველასათვის მოულოდნელად პატარა, 3 წლისა და 4 თვის ელენემ — კიტა ბუაჩიძის მეოთხე თაობის წარმომადგენელმა, რომელიც გვერდით ოთახში იმყოფებოდა და უნებლიეთ ისმენდა საუბარს, თავისი გადასახედიდან გადაუწყვიტა პრობლემა: ენაჩლექით მიმართა ქალბატონს — იცით რა, ექოზე დედასაც უთხრეს, გოგონა გეყოლებათო, მაგრამ ლიკა მამიდამ წინასწარ იცოდა, რომ ბიჭი გაჩნდებოდა და ახლა მე ჩემი ძამიკოს წასაყვანად ვარ მოსულიო.

თვალაცრემლიან ქალბატონს გულიანად გაეცინა, გადაკოცნა ელენეც და ლიკაც და დაიმედებული გამოემშვიდობა.

ეს ამბავი ბ-ნ კიტას მოვუყევი და ძალიან გავახარე, მითხრა, ლიკას თავისი მშობლების საუკეთესო თვისებები გამოჰყვაო... და არც შემცდარა: რამდენადაც ვიცი, ლიკას სათუთად აქვს შენახული ბ-ნი კიტას წერილები მისი ოჯახის წევრებისადმი და აგრეთვე მასალები, თუ რა წინააღმდეგობები ჰქონდა „ეზოში ავი ძაღლის“ მარჯანიშვილის თეატრის სცენაზე გატანას.

ბ-ნი კიტა განუყრელად იცავდა ავტორისეული ტექსტის ხელშეუხებლობის პრინციპს: იგი უარს ეუბნებოდა რეჟისორს თანამშრომლობაზე, თუ ის ტექსტის ჩასწორებას „გაბედავდა“.

ნათესავ-მეგობრებისადმი მომთხოვნი იყო, თუ ვინმესგან რამეს იწყენდა, დროებით ურთიერთობას შეწყვეტდა, თან შეუთვლიდა, ამ და ამ ვადით არ გელაპარაკებო.

კიდევ ერთ რამეს გაგიმხელთ: ბ-ნი კიტა პირად საუბარში თითქოს არ იყო ისეთი ენამახვილი და ენაწყლიანი, როგორც მისი შემოქმედებაა. მაგრამ იყო განსაკუთრებული და კვირვებულის მსმენელი. სწორედ ეს არაჩვეულებრივი თვისება ედო საფუძვლად მის პერსონაჟთა სიმრავლესა და ნაირსახეობას.

დაბოლოს, ბუაჩიძეებსა და დარჩენილ ახლობლებს მადლობის მეტი რა გვეთქმის მისი მეუღლისა და უკანასკნელი მეგობრის ქ-ნი თინა ბარამიძის ერთგულებაზე, რომელმაც უმალ შეისისხლხორცა ბ-ნი კიტას შემოქმედება, შეიცნო მისი პიროვნება, ეთაყვანება მის ნათელ ხსოვნას და ყველა გზას ეძებს მისი სახელის უკვდავსაყოფად.

ნიჭიერი პიესების ავტორი

კიტა ბუაჩიძე ხალასი ნიჭის დრამატურგი იყო. საოცარი პასუხიმგებლობით ეკიდებოდა თავის პროფესიას, ასევე მომთხოვნი იყო სხვების მიმართაც. ამიტომ ზოგს აღიზიანებდა კიდეც მისი მაქსიმალიზმი, არადა მის პიესებში ყოველი ფრაზა, ყოველი წინადადება თუ დიალოგი ათასგზის იყო დამუშავებული. ჩვენი შეხვედრის დროს, ყოველთვის უთუოდ მეტყოდა რომელიმე დრამატურგის გამკილავ ფრაზას და შენიშნავდა — როგორ შეიძლება ასე წერა?!

ჩვენი ახლო ურთიერთობის მიუხედავად, 1978 წლის 7 თებერვალს, ჩემი ვრცელი მონოგრაფიის („სანდრო ახმეტელი“) გამო შენიშვნებით სავსე წერილი მომწერა. გულმოდგინედ წაეკითხა ნიგნი. შეუმჩნეველი არ დარჩენია თითქმის არაფერი, შენიშნული ჰქონდა თვით კორექტურული შეცდომაც კი. ბატონი კიტა მწერდა: „რაკი შენი ნახვა პირადად არც ისე იოლი ყოფილა, გიგზავნი ჩემს შენიშვნებს წერილობით, ვინ იცის, ეგებ ზოგიერთი მათგანი მეორე გამოცემისათვის გამოგადგეს“. ძირითადად სტილისტური ხასიათის შენიშვნა იყო. მაგალითად: „ერთმანეთთან სულ ახლოს ორჯერ ხმარობ სიტყვას „იმჟამინდელ“, მეორედ — აჯობებს „იმდროინდელი“. ბატონი კიტა პირდაპირი კაცი იყო, არ უყვარდა მიკიბულ-მოკიბული ლაპარაკი, რაც სათქმელი ჰქონდა, გულწრფელად ამბობდა. ამავე წერილში მწერს: „ამ ნიგნს არავითარი წინასიტყვაობა არ ესაჭიროება, მით უმეტეს, წინასიტყვაობა მედროვე კაცისა... შენი ნიგნი არასოდეს არ დაძველდება, მისი ბჭუტური კი — როგორც ყველა მედროვესი — ძალიან მალე!“.

ბატონ კიტას კომედიები სრულიად საქართველოს თითქმის ყველა თეატრში იდგმებოდა, მაგრამ მაინც განსაკუთრებული იყო მისი ადგილი რუსთაველის თეატრის ისტორიაში. მის დრამატურგიას ადვილად არ გაუკვლევია გზა სცენამდე. მასხოვს, როგორ დაიდგა „ეზოში ავი ძაღლია“ რუსთაველის თეატრში. მაშინ ვმუშაობდი სალიტერატურო ნაწილის გამგედ. ახალგაზრდა რეჟისორმა გურამ პატარაიამ გადანწყვიტა პიესის დადგმა. მე მხარი დაუჭირე, მაგრამ ერთ დღეს გამომიძახეს პარტიბიუროში, სადაც მდივანმა მკითხა:

— რა აზრისა ხართ ბუაჩიძის პიესაზე „ეზოში ავი ძაღლია?“

— კარგი კომედიაა, სახეებია...

არ მაცალა წინადადების დამთავრება და პირდაპირ მომახალა:

— შენ თუ ასეთი იდეური „ბაგაჟით“ გინდა მუშაობა, გაგიჭირდება, პიესა არ არის ჯანსაღი საბჭოური პოზიციების...

— რეჟისორსაც მოსწონს...

— არა, არ გამოვა!..

— განვიხილოთ სარეჟისორო კოლეგიაზე...

— რა განხილვა უნდა, ისედაც ნათელია, ჩვენი პიესა არ არის...

— უნდა განვიხილოთ! — ვუთხარი მოჭრით და გავედი კაბინეტიდან. იმავე დღეს შევხვდი თეატრის დირექტორს პავლე კანდელაკს და ყველაფერი ვუამბე. ბატონ პავლეს არ უყვარდა ის კაცი და ჩემი ნაამბობის შემდეგ უფრო გაღიზიანდა:

— გაგვიჭირვა საქმე!.. საშიში კაცია, პიესა წამაკითხე მეც და რეჟისორებსაც.

წავაკითხე ყველა რეჟისორს (დ. ალექსიძე, მ. თუმანიშვილი, ა. დვალიშვილი), ნაიკითხა ბატონმა პავლემაც. ყველამ წერილობით გამოთქვა თავისი აზრი. რეჟისორებმა მხარი დაუჭირეს პიესის დადგმას. ბატონ პავლეს არ მოეწონა და უარყოფითი დასკვნა დაწერა, მაგრამ ბოლოს აღნიშნა, თუ რომელიმე რეჟისორი დადგამს, მე, როგორც

დირექტორი მხარში ამოვუდგებიო.

ასეც მოხდა, სპექტაკლს მხარში ამოუდგა ბატონი პავლე, აქებდა, იცავდა. გავიდა ცოტა ხანი და ბატონმა პავლემ გამაფრთხილა: უშიშროების მინისტრი ინაური მოდის სპექტაკლის სანახავად, შენი ვალია მას თვალი არ მოაშორო, დააკვირდი, როდის გაიცინებს ან როდის მოიღუშებაო.

ცხოვრება პარადოქსებით არის სავსე. მეც მომიწია უშიშროების მინისტრის „თვალთვალი“. მაშინ ინაურის ყველას ეშინოდა. სპექტაკლს კარგი განწყობილებით უყურებდა, ხშირად იცინოდა.

დამთავრდა სპექტაკლი. ბატონი პავლე და მე ნავედით ინაურთან შესახვედრად. მთავრობის ლოჟიდან გამოვიდა გაღიმებული.

— მაყურებელი როგორ იღებს სპექტაკლს? — ჰკითხა ბატონ პავლეს. ამხანაგო ალექსი, მაყურებელი იცინის და სულ „იფ... იფს“ იძახის. ინაურმა ხმამაღლა გაიცინა, ეტყობოდა „იფ-იფმა“ ძალიან გაამხიარულა.

— კარგია, თუ ასეა, მეც ვიცინე, — თქვა და ნავიდა.

— გადავრჩით! — მითხრა ბატონმა პავლემ და ხელი მომხვია.

ბატონი კიტას პიესებიდან სრულიად გამოირჩეოდა „ამბავი სიყვარულისა“, ეს თავისებური, ელეგიური განწყობილების პიესაა. ასე მგონია, რომ ქათამაძის ხასიათში იყო რალაც პირადული, ავტორისეული. შესანიშნავად თამაშობდა გოგი გეგეჭკორი, ფაქიზი იუმორითა და ელეგანტური მოძრაობით ასრულებდა როლს. სპექტაკლს ახალ მოდერნისტულ ძიებებში უთუოდ გამორჩეული ადგილი ეჭირა. ოთარ ლითანიშვილის სცენოგრაფია ზუსტად გამოსახავდა სპექტაკლის ხასიათს. ახალ ესთეტიკურ ძიებათა პროცესში მიხეილ თუმანიშვილს მხარში ედგა კიტა ბუაჩიძე.

ბატონი კიტა პოლიტიკურად არასაიმედო კაცად იყო მიჩნეული კომუნისტების მიერ. არც თავად უარყოფდა ამას. პიესების მკვეთრი კრიტიკული დამოკიდებულების ატანა არც ისე ადვილი იყო. მწერალი გაბედულად ამხელდა მეშჩანურ საზოგადოებას, ყოფისა და ადამიანთა ხასიათების სიმახინჯეს. ის ყოველთვის „ბენვის ხიდზე“ გადიოდა.

კიტა ბუაჩიძის დრამატურგიას დღესაც არ დაუკარგავს თანადროულობა. მთავარია, თეატრებმა მეტი სერიოზულობით იფიქრონ მისი პიესების დადგმებზე.

მაყურებელი კი უთუოდ მივა სანახავად — არა მხოლოდ გარდასული ცხოვრებისა, არამედ ჩვენი თანამედროვეობისაც. პიესებში ცოცხალი ადამიანები მოქმედებენ და ადამიანები ხომ მუდამ თანამედროვენი არიან?!

საქართველოს ნამდვილი ჭირისუფალი

ბედნიერი ვარ იმით, რომ ღმერთმა მარგუნა მეგობრული ურთიერთობა მქონოდა არაერთ ცნობილ მამულიშვილთან, რომელიც საქართველოზე ფიქრითა და ზრუნვით ათენ-ალამებდნენ. მათ შორის განსაკუთრებული, გამორჩეული პიროვნება იყო ბატონი კიტა ბუაჩიძე — ცნობილი მწერალი, დრამატურგი და პუბლიცისტი. მე ადრე შორიდან ვიცნობდი მას და რას წარმოვიდგენდი, რომ ერთ მშვენიერ დღეს იგი თავად მენვეოდა შინ. ის მართლაც დაუჯერებელი, დაუვინყარი დღე იყო ჩემთვის. ეს 1982 წელს მოხდა.

იგი სიხარულით ავსილი, აღტაცებული მოვიდა ჩემთან. იმის ასახსნელად, თუ რა იყო მისი სიხარულის მიზეზი. მინდა მოგიხროთ ერთი ეროვნული საქმის შესახებ, რომელმაც ჩემს ცხოვრებაში ძალზე მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა.

მე 1980 წელს სამუშაოდ გადავედი დმანისის არქეოლოგიურ ექსპედიციაში, მისი ხელმძღვანელის, ვახტანგ ჯაფარიძის მოადგილედ. ერთ დღეს თბილისში ვბრუნდებოდი ავტობუსით. გზაზე ერთი ახალგაზრდა ამოვიდა, დაახლოებით 20 წლის, და ჩემ გვერდით დაჯდა. მე იმ მხარეში ახალი გადასული ვიყავი და, რა თქმა უნდა, ყველაფერი მაინტერესებდა, რაც იქ ხდებოდა, ამიტომ ჩემს მეზობელს გამოვესაუბრე. ჯერ ვკითხე, რომელი სოფლიდან იყო. მიპასუხა, მაშავერიდან ვარო. მაშავერა ერთი დიდი სოფელია დმანისის რაიონში. რა გვარისა ხარ-მეთქი, ვკითხე. ასლანიანციო. სომეხი ხარ-მეთქი? არა, მე ქართველი ვარო, — იყო პასუხი. პასპორტში რა ეროვნება გინერია-მეთქი-ისევე ჩავეკითხე. პასპორტში სომეხი მინერია, მაგრამ მე ქართველი ვარო, — მიპასუხა დაბეჯითებით. ჩემი გაკვირვების პასუხად მან მიაშობო, რომ დმანისის რაიონში იყო ხუთი სოფელი — მაშავერა, უკანგორი, დიდი დმანისი, ვარდისუბანი და ბოსლები, რომელთა მცხოვრებნი მთლიანად სომხებად იყვნენ ჩანერილები. გაოგნებული დავრჩი.

მოგვიანებით გავიგე, რომ მართლაც, ქართლ-კახეთის ათიათასობით ქართველი XIX-XX საუკუნეებში სომეხ მღვდლებს სომხებად ჩაუნერიათ და სომხური გვარები მიუციათ.

გავიგე ისიც, რომ ზემოხსენებული სოფლების მოსახლეობა 60-იან წლებში ცდილობდა გვარებისა და ეროვნების აღდგენას, მაგრამ არაფერი გამოვიდა.

ამის შემდეგ გადავწყვიტე ამ პრობლემის შესწავლა და მის გამოსასწორებლად დიდი წვალეობა, ნერვიულობა, ათასგვარი წინააღმდეგობის (მოსკოვიდანაც კი) გადალახვა დაგვჭირდა, რომ ხელისუფლება გვეიძულებინა, ამ ხალხისათვის მშობლიური გვარებისა და ეროვნების აღდგენის პროცესი დაეწყო.

პირველ ეტაპზე ეს დმანისის რაიონში მოვახერხეთ, სადაც ხუთიათასამდე მცხოვრებს დაუბრუნდა ქართული გვარი და ეროვნება.

აი, ეს ამბავი გაუგია დიდ მამულიშვილს, ბატონ კიტა ბუაჩიძეს და სიხარულისგან აღტაცებული მესტუმრა შინ, თუმცა პირადად მანამდე არ მიცნობდა.

სწორედ ამის შემდეგ დაიწყო ჩვენი საოცრად თბილი მეგობრობა. ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს, ვმსჯელობდით ჩვენი ქვეყნის მრავალ საჭირობოროტო საკითხზე. სხვათა შორის, ზემოთხსენებული პრობლემის გადაჭრა დმანისის გარდა საქართველოს სხვა რაიონებშიც იყო საჭირო, რაშიც ბატონმა კიტამ გარკვეული ფინანსური წვლილიც შეიტანა (ავტომანქანის სანავისათვის).

დღეისათვის ქართული გვარები და ეროვნება აღდგენილი აქვს 200000-ზე მეტ ქართველს.

აქვე ვსარგებლობ შემთხვევით და კიდევ ერთხელ დიდ მადლობას ვუხდის ყველა

იმათ, ვინც მაშინ ამ პროცესის წარმატებით განვითარებაში შეიტანა წვლილი, მათ შორის უპირველესად უწმიდესა და უნეტარეს ილია II-ს.

ბატონ კიტას ყველა ჩვენი ეროვნული პრობლემა აინტერესებდა და გულთან ახლოს მიჰქონდა, მაგრამ მაინც განსაკუთრებით აღელვებდა ჩვენი დემოგრაფიული მდგომარეობა. ზემოხსენებული პრობლემაც ქართული გვარებისა და ეროვნების აღდგენის შესახებ სწორედ დემოგრაფიულ საკითხს უკავშირდება და გასაგებია ბატონი კიტას დიდი სიხარულიც ამ პროცესის დაწყების გამო (სხვათა შორის, ბევრი უგზო-უკვლო პატრიოტი ამ პროცესს არათუ მიესალმებოდა, არამედ ეწინააღმდეგებოდა კიდევც).

ბატონი კიტა ყოველთვის პრაქტიკული საქმის კეთებისაკენ მოუწოდებდა ყველას, ვისაც ერის საკეთილდღეოდ მოღვაწეობა სურდა, და თვითონ იძლეოდა ამის მაგალითს. ალბათ არც ერთ ცნობილ ადამიანს არ გაუკეთებია იმდენი სიკეთე მრავალშვილიანი დედებისათვის, რაც ბატონმა კიტამ გააკეთა წლების მანძილზე: იგი თავის პენსიას და ჰონორარებს აგროვებდა და მრავალშვილიან დედებს თავისი ხელით გადასცემდა ხოლმე.

ბატონი კიტა დიდი სიხარულით და იმედებით შეხვდა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობას 80-იანი წლების ბოლოს, მაგრამ ძალზე მტკივნეულად განიცდიდა ამ მოძრაობაში მიმდინარე ნეგატიურ მოვლენებს. ამის შესახებ ხშირად ვსაუბრობდით ხოლმე. ვის, ვის და ბატონ კიტას, ამ თავდადებულ ეროვნულ მოღვაწეს, ბევრი რამ ეთქმოდა (და ამბობდა კიდევც) ყოველივე ამასთან დაკავშირებით.

საბედნიეროდ, იგი მოესწრო ნანატრ დღეს, საქართველოს დამოუკიდებლობას. იგი უდრტივნიველად იტანდა დამოუკიდებლობის პირველ წლებში წარმოშობილ დიდ გაჭირვებას და სჯეროდა უკეთესი მომავლისა: გამუდმებით მუშაობდა, წერდა და თავის გულწრფელ სიტყვას ამბობდა ჩვენს მტკივნეულ პრობლემებზე.

მახსოვს, იმ მძიმე დღეებში ბატონი კიტა ერთხელ სახლში მოვიპატიჟე საცივზე (ძალიან უყვარდა). მენვივნენ აგრეთვე ბატონი აკაკი ბაქრაძე და ბატონი ვახტანგ ჯაფარიძე. ამ სამი დიდებული მამულიშვილის ერთად სტუმრობა უბედნიერესი დღე იყო ჩემს ოჯახში.

რა საოცრებაა, რომ ბატონი კიტა და აკაკი ბაქრაძე, **XX საუკუნის ორი დიდი მამულიშვილი**, დიდუბის პანთეონში ერთმანეთის გვერდიგვერდ არიან დაკრძალულნი.

მინდა კიდევ ერთი ფაქტი გავიხსენო ბატონი კიტას თბილი ურთიერთობისა ჩემი ოჯახისადმი. მე და ჩემს მეუღლეს 1983 წლის აგვისტოში ვაჟი შეგვეძინა ორი ქალიშვილის შემდეგ. ჩვენთან ერთად ბატონი კიტაც ძალიან გაახარა ამ ამბავმა. თვითონ რამდენიმე თვე შეუძლოდ იყო და საჩუქართან ერთად მილოცვის წერილი გამოუგზავნა ჩემს მეუღლეს. აი ეს წერილიც:

„ქალბატონო მზია!

ჯერ კიდევ როდის ვაპირებდი პირადად მომელოცნა თქვენთვის მესამე ბაბულის შეძენა, მაგრამ ამ ნატვრაში ინფარქტი წამომენია და, აი, უკვე მეშვიდე თვეა გარეთ ვერ გამოვდივარ.

გუშინ თავი როგორღაც ზომიერზე მეტად შეუძლოდ ვიგრძენი და... ვაითუ მეორე ინფარქტმაც არ მომაკითხოს — მეთქი და...

ვჩქარობ ამ მცირედი საჩუქრით — ჩემი ერთადერთი ნივთიერი ქონებით — შორიდან ხელი ჩამოგართვათ თქვენც და თქვენს პატარასაც.

მე ვიცი, თქვენებრ დედას თქმა და წაქეზება არ სჭირდება, — და არც იმის შეხსენება, თუ ახლა ყველაზე უფრო რა სჭირდება თქვენს ბავშვებს და მათი სახით მთელ საქართველოს!

თქვენი და თქვენი ოჯახის მოყვარული

კიტა ბუაჩიძე
1 მარტი 1984 წელი.“

აი, ასეთი გულთბილი, ყურადღებიანი პიროვნება იყო ბატონი კიტა.

მე ბედნიერი ვარ იმიტაც, რომ წილად მხვდა პატივი, თამაზ კვაჭანტირაძესთან ერთად რეცენზენტი ვყოფილიყავი მისი შესანიშნავი წიგნისა “Такое длинное, длинное письмо В. Астафьеву”, რომელიც ბრწყინვალე პოლემისტურ ნაწარმოებს წარმოადგენს რუსი შოვინისტების წინააღმდეგ.

მინდა, კიდევ ერთხელ გამოვხატო ჩემი მადლიერება ამ შესანიშნავი მამულიშვილის სულის წინაშე მისი სამწერლო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის გამო, მისი გულთბილი მეგობრული დამოკიდებულების გამო ჩემსა და ჩემი ოჯახის მიმართ, და, საერთოდ, იმის გამო, რომ იგი საქართველოს ნამდვილი ჭირისუფალი იყო.

კუკური კუკულაქი

(ლანჩხუთი)

ჩემი ნათლია

ცხოვრებაში არის წუთები, როცა წარსულს მაღალი გადასახედიდან შეხედავ და სადღაც იისფერ ნისლში, მორიალუ სახეთა შორის ერთს გამოარჩევ, ერთზე შეჩერდები და ის ერთი შორს კი არა, ძალიან ახლოა, თითქოს ხელითაც ეხები, მის სუნთქვას გრძნობ და გეამაყება, რომ მასთან ხარ სიყვარულში წილნაყარი.

ასეთი იყო კიტა ბუაჩიძე!

ასეთად დარჩა იგი ჩემთვის ამ წამიერ წუთისოფელში... საქართველოში, ალბათ, ყველამ იცის, ბატონი კიტა სახელს არ ეძებდა, სახელი ეძებდა მას და ამიტომაც ჰყავდა უამრავი თაყვანისმცემელი, სულიერი მეგობარი, ჭეშმარიტად ქართული სიყვარულით გამთბარი, რაინდული სულით ამაღლებული და შუქმოფენილი.

საქართველო იყო მისთვის არა ტრაფარეტული სიყვარულით შექმნილი სამყარო, არამედ ტრადიციული, ისტორიული, მამაპაპური გრძნობით ნასაზრდოები სამშობლო; მამულის მიწიერ ტკივილებთან იყო იგი თანაშეზრდილი და ამიტომაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე მისი ტკივილებით ცხოვრობდა, მთავარი საფიქრალი კი ერის ფიზიკურ გადარჩენაზე ზრუნვა იყო.

აი, ახლაც მახსენდება ბატონი კიტას წერილები, ჩემდამი მოწერილი და სულში ცხარე ცრემლებთან ერთად სიხარულიც თბილად მეღვრება... ამას არ ჰქვია უბრალო ბარათები, მეგობრისთვის მიწერილი, არამედ იგი უფრო სხვაა, სულ სხვა, ეროვნული გრძნობით გამთბარი ეპისტოლენი, სამშობლოზე ტკივილიანი ფიქრებით აღსავსე.

კიტა ბუაჩიძის „შავი წიგნი“ ჯერ არც კი იყო დაბეჭდილი, რომ ხელნაწერის სახით გადადიოდა ხელიდან ხელში. ლანჩხუთშიც ჩამოიტანეს, ნავიკითხე, დავინტერესდი და, მადლობა ჩემს უსაყვარლეს ადამიანს, ცნობილ პედიატრს დავით კვიციანიშვილს,

სწორედ მან გამაცნო კიტა ბუაჩიძე.

„შავი წიგნის“ გამოცემაზე ვფიქრობდით, ვეძებდით პიროვნებას, ვინც დაგვიდგებოდა გვერდით. გამოჩნდა ადამიანი, დამსახურებული ექიმი ბატონი ნიკა ქარცივაძე, რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა და წიგნი არალეგალურად დაიბეჭდა რაიონში და, ვგონებ, მთელ საქართველოშიც არ დარჩენილა ვინმე, რომ იგი არ წაეკითხა. ამის შესახებ კი ბატონ კიტას ვწერდი, მან კი, აი, რა მომწერა:

„ინერებით, ლანჩხუთში თქვენი წიგნი ხელიდან ხელში გადადისო... მე უფრო ის გამახარებს, რომ ამ კითხვას პრაქტიკული შედეგი მოჰყვეს ფრიად სასარგებლო, როგორც მათთვის, ვისაც ოჯახში მომრავლების სურვილი აღძვრია, და ასევე, ცხადია, ჩვენი პატარა ქვეყნისთვისაც... გადაეცით დიდი სიყვარულით ჩემი მოკითხვა ყველა იმათ, ვინც ეროვნული გამოფხიზლების გზას დაადგა, ან დგება“...

ეს წერილი 1987 წლის 20 მარტითაა დათარიღებული ე.ი. იმდროინდელია, როცა კომუნისტები მსგავს აზრს საბჭოეთის სიგრძე-სიგანეზე, თუნდაც, სიმაღლეზე არ აჭაჭანებდნენ, მაგრამ კიტასთვის არ იყო მთავარი, რას იფიქრებდა მავანი.

კიტა ბუაჩიძეს აშფოთებდა ერის კატასტროფული დემოგრაფიული მდგომარეობა, რაც საბოლოო შედეგად ქართველების გადაშენებას გამოიწვევდა, ამიტომაც, აიმაღლა ხმა ერის წინაშე და მშობელ ხალხს ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებისა და გამრავლებისაკენ მოუწოდა. ამაში ხედავდა იგი, პირველ ყოვლისა, საქართველოს გადარჩენის შანსს და ამიტომაც ეფერებოდა მწერალი თითოეულ მრავალშვილიან ქართულ ოჯახს.

ერთ-ერთ ბარათში ბატონი კიტა გულისტკივილით მწერს კომუნისტური პარტიის მდივნების შესახებ, რომლებმაც უგულოდ გამოისტუმრეს იგი, როცა თხოვდა ჯაბიძეების მრავალშვილიანი ოჯახისათვის დახმარება გაენიათ. ბევრჯერ ყოფილა, თავისი დანაზოგი ჩემთვის გაუტანებია მათთვის გადასაცემად.

უაღრესად თავმდაბალი პიროვნება იყო, უპრეტენზიო, ქრისტიანული სულით ნაშენები და ნაქანდაკევი, მაგრამ მის მიმართ უგულობისა და უყურადღებობის გამჟღავნებასაც ვერ ეგუებოდა. 1984 წლის 4 ოქტომბრით დათარიღებულ ბარათში, რომელსაც მშობლიური სოფლიდან, ფარცხნალიდან, მიგზავნის, წერს: „ამ საიუბილეო დეპეშებიდან, ერთის გარდა (ქუთაისი), სულ... ლანჩხუთი, ლანჩხუთი, ლანჩხუთი!.. ვითომ ასეთი რა გავუკეთე გურიის ამ კოხტა ქალაქს? ერთ-ორ „სხვა ქვეყანაში“ ცოტათი რაღაც, ფეხები მაინც გავაფხაკუნე, და მაინც არვინ მომსალმებია, ლანჩხუთმა კი... როგორ, კედლის კალენდარი მარტო ლანჩხუთში აქვთ?!“

„საქართველოში ყველა ცოცხალი იუბილარი თვითონვე იწყობს იუბილეს; თვითონვე; რასაკვირველია, ახლობელ-მლიქვნელ-ხელქვეითთა მთელი შტაბის დახმარებით...“

მეც ასე არ მოვიქეცი და ამიტომ ატყდა ამდენი ხმაური ჩემი იუბილეს ირგვლივ: არც ერთი სტრიქონი არც ერთ გაზეთში და არც ერთი ცოცხალი სიტყვა საინფორმაციო „მოამბეშიც“ კი...

და თუ თქვენ ფიცხელი გურულობა გადაგძლევთ და მისწერთ ვინმეს ამის ირგვლივ რაიმე სასაყვედუროს, ძალზე მანყენინებთ და დამკარგავთ სამუდამოდ“...

დიახ, ასეთი იყო ბატონი კიტა!

სულკურთხეულ გრიგოლ ხანძთელზე უწერია ასევე სულგანათლებულ გიორგი მერჩულეს: „არავის უდებთაგანსა არ შეინყნარებდაო“. კიტა ბუაჩიძეც იგივე გახლდათ: მას ასე ადვილად ვერ დაუახლოვდებოდით, ვერ გაუშინაურდებოდით, ვიდრე არ დარწმუნდებოდა, მისი იდეებისა და მიზნების ერთგული იყავი.

მადლობა უფალს, წილად მხვდა ბედნიერება, მის უმცროს მეგობრად ველიარეზინე, და არა მხოლოდ მეგობრად... „კუკური ჩემო, — მწერს ერთ ბარათში, — შენს მონათვლას საშველი არ დაადგაო“...

ნიგნი კი ასეთი წარწერით მომიძღვნა: „ჯერჯერობით ჩემს ერთგულ „ჯარისკაცს“ კუკური კუკულაძეს, თითქმის სიყვარულით. კიტა ბუაჩიძე, 21 ოქტომბერი, 1987 წელი, თბილისი“.

საქმე იქამდეც მივიდა, ჩვენი მეგობრობა ოჯახურ ურთიერთობებშიც გადაიზარდა. მოკრძალებული სიტბოთი და სიყვარულით მოვიკითხავდით ერთმანეთს. აი, რას მწერს: „მოკითხვა ქალბატონ მაყვალას, მაგის გამოტანებულ ყოლოს მურაბას ჯერ არ გავკარებოვარ და ვნატრობ, გრიპით ავად გავხდე, რომ სიცხის დანევის მომიზეზებით გემო გავუსინჯო“...

ცნიბილი ფაქტია, არც იუმორი აკლდა ბატონ კიტას. ჩემს ცხოვრებას კი ნიშანსვეტად შემორჩება მის მიერ მოძღვნილი ეპითეტები: „ყაჩაღ-ფირალი“, „ყოფილი ყაჩაღი და ახლა „ნიანგის“ ჩანგლოსანი“, „სულგუნაძე“, „ნიანგკორ ჩაიშვილი“...

ახლა კი, წარსულის მალალი გადასახედიდან, იისფერ ნისლში ვხედავ მის ნათელ შუბლს, სამშობლოს ბედ-იღბალზე ფიქრით დაღარულს, და ხმამაღლა ვამბობ:

— კიტა ბუაჩიძე ცოცხალია!

ვალერიან მამუკელაშვილი

**ერის მოზარის ქადაგება,
რომელმაც, უპირველესად, გულარხინი
ხელისუფლება უნდა შეანსოს**

თავისუფლად შეიძლება ვთქვათ, რომ არც ერთ მწერალს არ გამოუთქვამს იმდენი წუხილი ქართველთა დემოგრაფიული კატასტროფის გამო, რამდენიც ბატონ კიტა ბუაჩიძეს. ისმება კითხვა, რამ გამოიწვია მისი ესოდენ დიდი შეშფოთება? უპირველესად იმან, რომ ერის მოსპობის უპირველესი მიზეზი მცირეშვილიანობაა.

თავის „შავ ნიგნში“ ბატონ კიტას მოჰყავს საფრანგეთის მაგალითი: „დე გოლმა, 1946 წელს, შესძახა ათეული წლობით 40 მილიონზე გაყინულ ფრანგებს: „ათი წლის განმავლობაში 12 მილიონი ჯანმბარნი ბიჭუნა და გოგონა უნდა ჩამაბაროთ“... ახლა „ბერნ“ საფრანგეთს ცოტადა აკლია 50 მილიონამდე. მაშინ მონოდებასავით გაისმა ბატონი კიტას სიტყვები: „ახლა ჩვენს საქართველოში სიკვდილიანობა სჭარბობს შობადობას, მაშინ, როდესაც, აღწერის მონაცემებით, 9 წლის განმავლობაში საქართველოს მოსახლეობა გაიზარდა 7 პროცენტით, სომხეთისა — 22 პროცენტით“...

„ჩვენში ახლა მოდაშია: ერთი მანქანა, ერთი გადასარევი „ბოვში“, ერთიც ძაღლი და ესეც ჩვენი ქართული პატრიოტული ოჯახი: ერთშვილიანი ოჯახის დედები, თითქმის ყველანი, ერთ მიზეზს ასახელებენ — ეკონომიურად გვიჭირს და ამიტომ“, გაჭირვების მხრივ თუ გადავხედავთ, გარკვეულ პერიოდებში ქართველი ხალხის ის-

ტორიას, ბევრჯერ ყოფილა ამაზე უფრო კრიტიკული დრო-ჟამი, მაგრამ შობადობა, შვილთა სიმცირე ასეთ დონემდე არ დასულა.

საკითხავია: წინათ, ძველ საქართველოში, როგორ წყდებოდა ეს პრობლემა? ჟინვალის წყალსაცავის ადგილზე, სოფელ ჟინვალის გათხრებისას, აღმოჩნდა ქვა წარწერით: „ჩემს მშობლებს 18 ქალ-ვაჟი ჰყავდათ, მე ცხრამეტ შვილს ვტოვებ, თქვენ?.. ასინეთ შავერზაშვილი“.

„კახთა მეფის მისაშველებლად ქუდზე კაცი გამოსულა ახლომახლო სოფლებიდან. შვიდ-შვიდი ძმანი ყოფილან: ჩეკურიშვილები, კაჭკაჭიშვილები, კუპრიაშვილები, ხეტელიძეები, მასურაშვილები, პაპიტაშვილები, ჯანიაშვილები, ბაქარაშვილები... კიდევ მრავალნი ნათესავნი და თვისტომნი მათნი. შემონყობიან თავიანთ სალოცავს, ჩაუკაფავთ და მოუსრავთ პირითა მახვილითა მტერი იგი ყოველნივე“. თავადაც იქვე დაწყვეტილან. ირგვლივ მომხდურ-დამხდურის ცხედრების იმ სიმაღლე გორი დამდგარა, შაჰ-აბასის მეზრძოლებს ეკლესიამდე მისვლა გასჭირვებიათ“.

„ცოლქმრობა მრუშობა როდია, ეს ეროვნული საქმეა, საზოგადო მოღვაწეობაა შენი ერისა და შენი ქვეყნის სამარადისო სასიცოცხლოდ!“ — წერდა ბატონი კიტა.

„ზოგიერთი ლამაზმანი სახეზე ნაოჭების წარმოქმნის მიზეზით, რაც არ უნდა ეხვეწოს შინაური თუ გარეული, ერთ შვილზე მეტს არ გააჩენს“.

„როცა ერთხელ ერთბავშვიან თვალის ექიმ ქალს შევკადრე მსოფლიოში საყოველთაოდ განთქმულ კინომსახიობს და მომღერალს, არგენტინელ ლოლიტა ტორესსაც კი ხუთი შვილი ჰყავს-მეთქი, ისეთი ლოგიკურად მომსპობი ტონით მიპასუხა — მას, ბატონო, „სლუჟანკა“ ჰყავსო — თითქოს, ტორესის ნაცვლად, ხუთჯერ — მისმა „სლუჟანკამ“ იფეხმძიმა და იმშობიარა“.

„ახლა ყოველ მშობელს ჰგონია, რომ მისი ერთადერთი შვილი, ან თუნდაც მეორეც, ორივე ყოველმხრივ ნიჭიერებით ისე იქნებიან დახუნძლულნი, როგორც კარგად მსხმოიარე ვაზის ძირი. ჰგონია, თუ ერთი და ორი შვილი იყოლია და მათ კარგი აღზრდა მისცა, ე.ი. სმენამოკლებულიც კი მუსიკაზე ატარა და ათი წლის მანძილზე უცხო ენის სიზარმაცის გამო მოძულეს „ჰაუ დუ იუ დუ“ შეასწავლა კერძო მასწავლებელთან, რომელსაც საათში 6 მანეთს უხდის, — უეჭველად გამოჩენილი და სახელოვანი გამოვა. მაგრამ ვაი, რომ არც ბუნება და არც ცხოვრება მის ამ ოპტიმიზმს მეტწილად არ იზიარებს და ხშირად ღვთის მადლით მომდევნოებს აჯილდოებს. ასე, მაგალითად, შვილებში ნაპოლეონი მე-8 იყო, რუბენსი — მე-7, რიჰარდ ვაგნერი მე-8. ფუფუნებით შვილის გაზრდა ერთ-ერთი მიზეზია ამ უბედურებისა. „როგორ ვზრდით შვილებს? აქაც ერთმანეთისადმი მაიმუნური ნამხედურობით, უნიავო სათბურში, ფუფუნებაში ვუსპობთ რაიმის ნატვრისა და ოცნების საშუალებას. იმის მაგივრად, რომ შრომას მივაჩვიოთ, ვასწავლოთ ცხოვრების ყადრი, ცივ ნიავს არ ვაკარებთ, ყველა სურვილს ვუსრულებთ“.

ბატონ კიტას ცნობილი ქირურგის, აკადემიკოს კონსტანტინე ერისთავის „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილი წერილის ამონარიდი მოაქვს:

„დღეს ჩემი შეკრებილი მასალიდან ჩანს, რომ ზოგიერთ სამშობიარო სახლში წელიწადში 3 ათას აბორტს აკეთებენ. თბილისის ახლოს ერთ-ერთი რაიონის საავადმყოფოში აბორტს აკეთებს არა მხოლოდ გინეკოლოგი, არამედ ყველა ექიმი. ქუთაისის შესწავლამ გამაკვირვა: ერთ-ერთ სამშობიარო სახლში 4 ათასი აბორტი გააკეთეს ერთ წელიწადში იმ წელიწადს ამ დაწესებულების ხელმძღვანელმა სადოქტორო ხარისხიც დაიცვა და თბილისშიც გადმოვიდა. ამავე დროს სოხუმში სამშობიარო სახლის გამგედ მუშაობს რუსის ქალი და ორი წლის განმავლობაში მას მხოლოდ 3 აბორტი აქვს გაკეთებული“. „არიან ექიმები, რომლებიც დღეში რამდენიმე ათეულ აბორტს აკეთებენ და მათი მოღვაწეობა სულ აქეთკენაა მიმართული. ახლა ქალაქი და სოფელი სავსეა „აბორტმანერებით“. ამიტომაც თუ 50-იან წლებში სოფლად შობა-

დობა ორჯერ მეტი იყო, ამჟამად იგი გაცილებით უფრო დაბალია, ვიდრე ქალაქად.

„...მე არ ვიცი, ჯანმრთელობის მაშინდელ საკავშირო მინისტრს კურაშოვს ვინ ჩასჩურჩულა, ანდა თვითონაც თუ უკვე იცოდა, დიდი შობადობა იმ რაიონში მოდიოდა, სადაც ქართველი მოსახლეობა სულ მცირერიცხოვანი იყო. ეს კი მითხრა, ასე თუ გაგრძელდა, იმ ზომამდე შეიძლება მიიყვანოს ეს მშვენიერი ერი, რომ სულ გადაგვარდეს და მოისპოსო“.

შემდეგ ბატონ კიტას მოჰყავს ასევე „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილი კონსტანტინე ჩაჩავას წერილის ამონარიდი:

„საზოგადოების მრისხანება უნდა დაატყდეს თავს ყველა იმ ვაი ექიმს, „აბორტ-მახერს“, ვინც მასთან მისულ დაბნეულ ახალგაზრდა ქალს არ აუხელს თვალს მომავალ საშიშროებაზე, ვინც ანგარებას, მომხვეჭელობას ანაცვალებს ადამიანის ბედს, ერის ინტერესებს. სამწუხაროდ, უკანასკნელ ხანს, ამ ვაი-ექიმთა რიცხვი მომრავლდა. დაბალი ინტელექტის იატაკქვეშა „აბორტმახერები“ განუზომლად დიდ ზიანს აყენებენ ჩვენს ხალხს. მე მათ ერის მოღალატეებს ვუნოდებ და სრულიადაც არ მეშინია ამ სიტყვების დანერა“.

„ხშირად გაიგონებთ თავით ფეხებამდე „ჩადუბლიონკებულ“, გამეშჩანებულ „ერთი შვილის — არაშვილის“ ვითომ დედებისგან: „ერთი ვიყოლიო და კაი აღზრდა მიცევ“. ამაში იმდენი ფუყი სისულელეა, რამდენსაც თვითონ ამის მთქმელი ინონის“, — წერს ბატონი კიტა.

სამწუხაროდ, საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდში დემოგრაფიული მდგომარეობა კიდევ უფრო დამძიმდა, ხელისუფლება კი ასე „აქტიურობს“: სულ ოთხიოდე წლის წინათ გააუქმეს საქართველოს სახელმწიფო ენის პალატა და უმუშევარი დარჩა მისი თავმჯდომარე 6 შვილის მამა, შესანიშნავი მამულიშვილი ლევან ღვინჯილია, რომელმაც შვილად ლტოლვილიც აიყვანა. სავალალოდ ჩვენდა, მისთვის ახალი სამუშაო ადგილი არავის შეუთავაზებია, ცხრასულიანი ოჯახი დარჩა საარსებო წყაროს გარეშე.

სამწუხაროდ, ხშირად, არაკეთილსინდისიერი ქმედების საფუძველია არა საქმით გამონვეული აუცილებლობა, არამედ პირადი წყენა, ემოციებს აყოლა, კერძო სურვილები... იმის მაგივრად, რომ გამოვიტანოთ სამართლიანი მსჯავრი, გავითვალისწინოთ საზოგადოების საერთო აზრი, წინ დავაყენოთ საქმის ინტერესები, ზოგიერთი შურით, პირადი ინტერესებით წყვეტს საერო საკითხებს. ამიტომაც არიგებდა დონკიხოტ ლამანჩელი ბარატარიის გუბერნატორად მიმავალ სანჩო პანსას: „საკუთარი, თვითნებური კანონებით ნურასოდეს იხელმძღვანელებ, როგორც უმეცარნი სჩადიან, თავიანთი თავი ყოვლის გამჭვრეტი რომ ჰგონიათ“.

„თუ როდესმე შენი მტრის საჩივრის განხილვა მოგიხდეს, დაივიწყე შენი პირადი მტრობა და უსიამოვნება და მხოლოდ იმაზე იფიქრე, თუ ვის მხარეზეა სიმართლე.“

სხვისი საქმის გარჩევის ჟამს პირადი ჟინით ნუ აიხვევ თვალს. მარტო სიმართლე გახსოვდეს, რადგან უფრო ხშირად გამოუსწორებელ შეცდომას ჩაიდენ და მათი გასწორება, შესაძლოა, შენგან დამსახურებული ნდობის და შენი ქონების ხარჯით მოგიხდეს“.

ამასვე გვიქადაგებდა ბატონი კიტა ბუაჩიძე.

დღეს, ამ საერთო არეულობის ჟამს, ვალდებულნი ვართ, დავივიწყოთ პირადი წყენა, სასტიკად ავკრძალოთ ენის მიტან-მოტანა, რამეთუ, „როცა ბეზლობა, — ეგ უნმინდური ძალ-ღონე გაცვეთილის კაცისა, პირახდილი დაიარება, არამც თუ უსირცხვილოდ, თავმონონებითაც ფარფამობს და ლუკმა პურს აწვდის მამბეზლარს — მაშინ პირდაპირ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საზოგადოების წყობას საძირკველი შერყევია და აღსასრული მოახლოებულა“. დიდი ილიას ეს სიტყვები ზედგამოჭრილი სიცხადით მოესადაგება დღევანდელობას. დღეს მტრობამ კი არა, მეგობრობამ უნდა გაშალოს

ფრთები, მხარი მხარს უნდა მივცეთ, ერთ მუშტად შევიკრათ, ერთ არსებად ვიქცეთ და ძმობის დუღაბით გავსაკლდედეთ, რადგან ჩვენს მამა-პაპებს უთქვამთ: „ძმათა ერთია ჭრილობა, გინდა შენ მოკვდი, გინდა მეო“.

დიდი ილია ასევე გვმოდღვრავდა: „სიკეთით სძლიე შენს მტერსა, ერიდე სისხლით ზღვევასაო“.

ჩვენ ერთნი უნდა ვიყოთ, და, ვინც ძმათა შორის განხეთქილებას ცდილობს, იგი საქართველოს მტერია, ჩვენი მამა-პაპათა საფლავიდან ამომგდები, რადგან დან-ანვერებას, გათითოკაცებას არასოდეს მოუტანია სიკეთე ქვეყნისათვის, რადგან: „სამეფო ისრაელისა დაეცა მაშინ, როდესაც განსქდა ორად მეფობა სოლომონისა“, „დაეცა საბერძნეთი ოდეს განიყო ორად და სამად“.

ხელმძღვანელი, მეთაური, წინამძღოლი უნდა ცდილობდეს ტოლერანტობით, გონიერებით, შეგონებით შეძლოს დაამშვიდოს, დაანყნაროს მოწინააღმდეგე, ისინი, ვინც მის გარშემო საქმიანობენ: „განა მე არ ვსპობ მტრებს, როცა მეგობრებად გადავაქცევ“, — ამბობდა აბრამ ლინკოლნი.

„შავი წიგნის“ გამოცემიდან 19 წელი გავიდა. მანამდე თვითგამოცემის წესით საბეჭდო მანქანაზე გამრავლებული ხელიდან ხელში გადადიოდა, მაგრამ სიცოცხლე არ დაუკარგავს, იგი დღესაც გამოუღვევლად უნდა იყოს წიგნების მალაზიებში, რადგან კიდევ უფრო დაეცა დემოგრაფიული მაჩვენებლები. უიშვიათესი შემთხვევა იყო საქართველოში, რომ მშობიარობა ნაკლები ყოფილიყო სიკვდილიანობაზე. როგორც სტატისტიკის დეპარტამენტი გვამცნობს 1990 წლიდან მოსახლეობის ბუნებრივი მატება 42.094 ადამიანი ყოფილა, 2003 წელს 13.900-მდე ჩამოსულა, და ახლა უფრო უარესი მაჩვენებელია.

ამაზე უფრო საგანგაშო, მტკივნეული, შემაზრზენი რა აქვს სამსჯელო საქართველოს პარლამენტს? ან აქამდე სად ვიყავით, რად არ დავაყენეთ საკითხი, რატომ უსწრაფესი ღონისძიებები არ დავსახეთ მშობიარობის ამაღლებისთვის, რატომ დავკარგეთ „ქართველი დედის“ საპატიო წოდების მინიჭების შესახებ საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს 1991 წლის 1 თებერვლის ბრძანებულება, რატომ არ გადავიდა ეს ღოზუნგივით მოწოდება მთავრობის ყველა საჭირო უწყებაში, რატომ დროშასავით არ ავაფრიალეთ?! რომელია მასზე უფრო აქტუალური საკითხი? ახლა, ალბათ ჩვენი დაუძინებელი მტრები: მურვან ყრუ თუ ლანგი თემური, შაჰ-აბაზი, შაჰ-თამაზი, თუ ალა-მაჰმად ხანი საფლავეში ხარხარებენ და ხელებს იფშვნეტენ, აგვის-რულდა დიდი ხნის წადილიო. ახლა, ალბათ, ცრემლად იღვრება სამაგალითო მამულიშვილი კიკა ბუაჩიძე, შემოქმედი, რომელიც არა მარტო კალმით, ეკონომიკურადაც ეხმარებოდა მრავალშვილიან დედებს: „საავტორო პროცენტების სახით შვიდი ათას მანეთამდე დამიგროვდა. წიგნის ჰონორარმაც მომიწია შვიდი ათას ორასამდე. თორმეტი ათასი მანეთი ცალკე გადავდე და ავისრულე დიდი ხნის ოცნება, ორ-ორი ათასი მანეთობით საქართველოს სხვადასხვა რაიონში, (სოხუმი, სენაკი, ქარელი, ჭიათურა, მესტია, თბილისი) — ექვს მრავალშვილიან ოჯახს მივართვი ჩემს წიგნთან ერთად“, — მათი ნამდვილი მამულიშვილური, ნამდვილად ერისკაცური მოღვაწეობის წინაშე ქედის მოხრისა და აღტაცების ნიშნად.

ვინც არ იცნობდა ბატონი კიტას ცხოვრების პირობებს, შეიძლება მის მიერ განეული ქველმოქმედება არად ჩააგდოს, თქვას, რა იყო მაშინ თორმეტი ათასი მანეთიო, მაგრამ ჩვენთვის ხომ ცნობილია, ნაციხარი, უმუშევარი კაცისათვის, რომელსაც ხშირად პურის ფულიც არ გააჩნდა, რას ნიშნავდა ალებული ჰონორარის გაცემა, იმის მაგივრად, რომ დაეზოგა, შავი დღისთვის შემოენახა, მრავალშვილიან დედებს უნაწილებდა, იმ ოჯახებს ეხმარებოდა, ვისაც სახლი თავზე ენგრეოდა და შეიძლება ბავშვები ქვეშ მოჰყოლოდათ.

აი, ასეთი იყო მისი ბუნება, ჭეშმარიტი პატრიოტის ქმედება, არა მხოლოდ სი-

ტყვიტ, შექებტტ, გაზეტში დანერილი წერილიტ, არამედ ტავის პირიდან გამოღებულ-
ლი ლუკმით უნდა დებხმარო იმას, ვისაც შენზე მეტად უჭირს, ვისი შვილებიც უმწეო
მდგომარეობაში არიან.

აი, როგორი უნდა იყოს ნამღვილი მამულიშვილი, როგორ გვჭირდება ასეთი
სახელმწიფო მოღვაწენი, ქვეყნისათვის, ერისათვის თავდადებულნი.

დღეს, როცა კიდევ უფრო მოგვიახლოვდა ერის გადაშენების საშიშროება, როცა
ყოველდღიურად მცირდება მათი რაოდენობა, ვინც ხვალ და ზეგ ქვეყნის სვებედი
უნდა ჩაიბაროს, ქალმა და კაცმა ყველაფერი უნდა იღონოს სამშობლოს მერმისის
გადარჩენისათვის, ამიტომაც ხმამალა ისმის სამაგალიტო მამულიშვილის კიტა
ბუაჩიძის მონოდება ყველა ქართველისადმი და, უპირველესად, მეცენატი „ახალი
ქართველებისადმი“;

„ჩვენი მხსნელია მხოლოდ პირადი მაგალიტი!

მხოლოდ პირად მაგალიტს შეუძლია ჩვენი შველა, მხოლოდ
მას შეუძლია ერის ორგანიზმში შეჭრილი კიბოს დამარცხება.

ჰოდა, ვიდრე ჯერ კიდევ ერი ვართ, მივხედოტ ჩვენს თავს,
ჩვენს ერს!“.

როგორ შეიძლება არ დავეთანხმოტ ერის სამაყო პატრიოტს, ამადარ მწერ-
ალს, ბრწყინვალე დრამატურგს, საზოგადო მოღვაწეს, რომელსაც ახლახან 95 წელი
შეუსრულდებოდა და ისე ნავიდა ამ ქვეყნიდან, რომ ერის სატკივარზე ფიქრი არ გან-
ელდება.

ვილენ მარღალიშვილი

კაცი სამრეკლოზე

ჩემი დაკვირვებით საქართველოში არც ერთ გვარს ისე არ გაჭირვებია დიტა-
ტორულ რეჟიმტან და არტახებტან შეგუება, როგორც ბუაჩიძეებისას, ურჩობისა და
მეამბოხე სულისა გამო. ჩვენი საუკუნის ოცდაათიან წლებში, ბევრი მათგანი დახ-
ვრიტეს, ზოგი გადარჩა, ზოგიც პოლიტპატიმრობიდან დაბრუნდა, ჯიმი გააგრძელა
და დღეს უმრავლესობა ბუაჩიძეებისა ქართველი საზოგადოებრიობის საუკეთესო
ნაწილია.

მატ შორისაა კიტა ბუაჩიძეც — ჩვენი ცნობილი დრამატურგი, კომედიოგრაფი,
რომლის პიესები, განსაკუთრებით კი „ეზოში ავი ძალღია“, სხვადასხვა დროს დიდი
წარმატებით იდგმებოდა საქართველოს თეატრებში.

— მამა — ჯერ მღვდელი, მერე ნამღვდელარი — სამჯერ დაიტრეს, ძმა ოც-
დაჩვიდმეტში დამიხვრიტეს, დაც დამიტუსალეს, ამისი ქმარიც გააქრეს, აგრეთვე

კარგი სახელის მქონე ალალი ბიძაშვილები, და კიდევ რამდენი ნათესავი პირნიმინ-დად მოხვეტეს ჩემს სანათესაოში, მერე შვიდი წლით მეც შემავადეს „ნაობახტში“...

მაინც წერდა, მალულად წერდა, რადგან იცოდა — ამ საფიქრალის ერთი სტრიქონიც რომ ეხილათ, მიახვრეტდნენ „უტროიკოდაც“.

კიტა ბუაჩიძის ამ კომპარულმა „მოგონებებმა“ მხოლოდ 2003 წლის დასაწყისში იხილეს მზის შუქი, როცა გამოცემულ იქნა მემუარულ-ბიოგრაფიული ხასიათის სქელტანიანი ნიგნი: „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“; რომელიც მანამდე, დაწყებული 1989 წლიდან, ცალკეული ნაწყვეტების სახით, პერიოდულად იბეჭდებოდა „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზე...

„ხალხის მტრის ჩანაწერებში...“ ნათლად ჩანს, რომ კიტა ბუაჩიძე სტალინის სიცოცხლეშივე აკრიტიკებდა ირგვლივ გამეფებულ რეჟიმს. დიახ, სიცოცხლეშივე, და არა ახლა, როცა დიდი და პატარა, გონიერი და უგონო ერთმანეთს ეჯიბრება მიცვალებულის ლანძღვა-თათხვამი.

ხომ საკუთარ თავზე გამოსცადა იმ პერიოდის ყველა საშინელება, კიტა ბუაჩიძე მაინც ზედმინევნით ობიექტურია სტალინის როლის შეფასებისას და ამას ქვემოთ ვნახავთ.

როცა ქართული მწერლობის ერთ ნაწილს ყურზე ეძინა, მშვიდად გრძნობდა თავს, კიტა ბუაჩიძის სატირული კომედია „ეზოში ავი ძაღლია“ დაუნდობლად ამათრახებდა ჩვენი ცხოვრების ჩრდილოვან მხარეებს, დრამატურგი საგანგაშო ზარებს არისხებდა: ასეთი ყოფა კარგს არაფერს მოგვიტანსო:

აკი ახდა კიდევ...

ვინ იცის, რა სასიკეთოდ წაადგებოდა ჩვენს ზნეობასა და ეროვნული სულის სიჯანსაღეს, ხელისუფლებას რომ „გაერისკა“ და ამ ათი წლის წინათ, კიტა ბუაჩიძის ნაღველითა და რისხვით აღვსილი, ქართველი კაცის მანკიერებათა სააშკარაოზე გამომტანი „შავი ნიგნი“ გამოეცა?! ნიგნი — რამდენიმე ათეული ცალი, როგორც თვითონ მწარე ირონიით ამბობს, „სამიზდატით“ „გამოსცა“ ავტორმა და მრავალშვილიან ოჯახებს დაუგზავნა საჩუქრად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში.

და კიდევ იცით ნიგნთან ერთად რა გაუგზავნა ზოგ მრავალშვილიან ხელმოკლე ოჯახს მწერალმა? კაპიკ-კაპიკ ნაგროვები ჰონორარი, სპექტაკლების შემოსავლის დანაზოგი... დემოგრაფიული პრობლემა, ამჟამად რომ ასე მწვავედ „დადგა დღის წესრიგში“, ერთ-ერთმა სწორედ კიტა ბუაჩიძემ იგრძნო და უმძაფრესი ფერებით დახატა „შავ ნიგნში“.

1979 წელს დაწერილი „შავი ნიგნი“, მხოლოდ 1990 წელს გამოსცეს... ამას ჰქვია — „სჯობს გვიანო“...

მანამდე კი კიტა ბუაჩიძის ფხიანი სიტყვის, მახვილი პუბლიცისტური შემართებისა და ღრმა განსწავლულობის თაყვანისმცემლებს შესაძლებლობა ჰქონდათ გასცნობოდნენ მწერლის მიერ ჯერ კიდევ 1986 წელს შექმნილ და 1989 წელს გამომცემლობა „განათლების“ მიერ რუსულ ენაზე 100 000-იანი ტირაჟით გამოცემულ: „ასეთი გრძელზე გრძელი უსტარი ვიქტორ ასტაფიევს და სხვა ბარათებიც, შავ-თეთრი სურათებითურთ“. აბა, მადლობის მეტი რა გვეთქმის გამომცემლობა „განათლების“ მიმართ, რომელმაც სხვებზე მეტად შეიგნო ფართო საზოგადოებისათვის ამ ნიგნის მნიშვნელობა და, იმ სულისკვეთების ნყალობით, რესპუბლიკაში ახლა რომ მკვიდრდება, კიტა ბუაჩიძის კიდევ ერთ „სამიზდატს“ ანახა მზის სინათლე.

ეპისტოლარული ლიტერატურის ამ შესანიშნავი ნიმუშის გამოცემის საკითხი (და სხვებისაც, რომლებიც კიტა ბუაჩიძეს მოჭირნახულე კაცის პოზიციაში დააწერინა) პრესაში თუ ტელევიზიაში გამოსვლისას, რამდენჯერმე აღძრა თამაზ კვაჭანტირაძემ, რომელიც ნოდარ ტაბიძესთან და ისტორიკოს ჯუმბერ კოპალიანთან ერთად გახლავთ აღნიშნული ნიგნის რეცენზენტი.

კიტა ბუაჩიძის წიგნი ეძღვნება დღეს უკვე საქვეყნოდ გახმაურებულ „ასტაფიევის საქმეს“. თქვენ იცით, ეს „საქმე“ როგორც დაიწყო: ცნობილმა რუსმა მწერალმა, სოციალისტური შრომის გმირმა ვიქტორ ასტაფიევმა 1986 წელს ჟურნალ „ნამ სოვრემენიკში“ დაბეჭდა მოთხრობა „ციმორების ჭერა საქართველოში“, რომლითაც არა მარტო ქართული სტუმარ-მასპინძლობა შეურაცხყო, არამედ, საერთოდ მთელი საქართველო, მისი საუკეთესო ტრადიციები დაინახა უკულმართად...

მე ვეთანხმები იმათ, ვინც ამბობს, რომ 9 აპრილის, ქვემო ქართლის, აფხაზეთის ტრაგიკული ამბების თავწყარო სწორედ ის პასკვილებია, ასე რომ მომრავლდა ბოლო წლებში ჩვენი მისამართით ცენტრალური ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე...

დიახ, ასე დაიწყო... რომ დაინახეს, სიყვარულშიც „ფანტიაშვილები“ აღმოვჩნდით, ყველა ჩავიხუტეთ, ვიღამ აღარ შემოგვბედა, რალა აღარ გვაკადრა, ქართველებო, ბაზარში წადითო — საკავშირო მწერალთა ყრილობაზე ასეც კი გვიკიჟინეს, ხოლო ჩვენდამი სიძულვილის გაღვივებაში ერთიანად გაიწაფა ასტაფიევ-რასპუტინის ტანდემი...

ქართული ლიტერატურის, კულტურის, მეცნიერების წარმომადგენლები, რა თქმა უნდა „იგერიებენ“ ამ შემოტევებს, საკადრის პასუხს სცემენ, მაგრამ ზოგჯერ ეს პასუხები მხოლოდ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში იბეჭდება და, ამდენად, დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა რჩება მკითხველს. ვიქტორ ასტაფიევს იქვე „ნამ სოვრემენიკში“ უპასუხეს ქართველმა მწერლებმა, სხვა ბეჭდვითი ორგანოების საშუალებითაც უთხრეს, რაც სათქმელი იყო, და თუ კიტა ბუაჩიძის „გრძელი უსტარის“ გამოცემა გაჭიანურდა, მხოლოდ იმიტომ, რომ კოლეგებისაგან განსხვავებით, მწერალი ჩვენი სახელმწიფოს გუშინდელ თუ დღევანდელ პრობლემებსაც ეხება, ასტაფიევთან კამათით ოსტატურად ახერხებს დაუფარავად ილაპარაკოს ნაკლოვანებებზე, რომლებმაც ეს უზარმაზარი ქვეყანა ლამის დაღუპვის პირას მიიყვანა. ამაზე წერა კი ჯერ კიდევ გუშინ არ შეიძლებოდა, დღეს მეტიც შეიძლება, ოღონდ საქმეს ეშველოს...

კითხულობთ „გრძელ უსტარს“ და გვიბლავთ წერის ლაპიდარული სტილი, გრძნობთ ზომიერ ირონიასა და სარკაზმს, მწერლის ღრმა განათლებას, გიკვირთ, სად „იშოვა“ ამდენი საბუთი, ციფრი და ფაქტი იმისათვის, რომ ყოველი სტრიქონი სიმართლით გაჯერებული ყოფილიყო, ობიექტურობისათვის არსად ელაღატა, აი, ერთი ადგილი:

„დავუშვათ, სტალინი მართლაც წერგავდა თავისივე პიროვნების კულტს, მაგრამ განა ხრუშჩოვი დიდხანს იყო ერთგული კოლექტიური ხელმძღვანელობისა, „ტრიუმვირატისა“ (ხრუშჩოვი-ბულგანინი-ბრეჟნევი), და განა იგი არ მიიღტვოდა, რომ ჯერ გამოეცალკეებინა, მერე კი თავბრუდამხვევი სისწრაფით განედიდებინა თავისი პიროვნება?! ბრეჟნევი კი როგორღა მოიქცა — ეცოტავა რა პარტიის გენერალური მდივნობა, სუსლოვის ხელშეწყობით გააგდო პოდგორნი, რათა თვითონ გამხდარიყო სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეც.

სტალინი რევოლუციურ ორომტრიალში სულაც არ გახლდათ შემთხვევითი ფიგურა, და ახლა ბევრიც რომ ილაპარაკონ, ოღონდ ილაპარაკონ არა თითოულის სუბიექტური სიმართლის თვალსაზრისით, არამედ ობიექტური სიმართლიდან გამომდინარე, სტალინი იყო მძლავრი პიროვნება, „რკინის ნებისყოფიანი კაცი“ (მაქსიმ გორკი). ლენინი ჯერ კიდევ 1922 წელს გამოჰყოფდა მას ცენტრალური კომიტეტის წევრებს შორის, როცა იგი ჯერ კიდევ ფართო მასებისათვის ნაკლებად ცნობილი იყო ერთობ პოპულარულ, სამხედრო საბჭოს თავმჯდომარის, სამხედრო და საზღვაო საქმეთა სახალხო კომისრის ლევ ტროცკის გვერდ-გვერდ. იმხანად კი ცენტრალური კომიტეტის შემადგენლობაში იყვნენ პარტიის გამოჩენილი მოღვაწენი ზინოვიევი, კამენევი, ბუხარინი, რიკოვი, პიატაკოვი და სხვები.“

ეგლა აკლდა, „გრძელი უსტარი“ რომ ზოგმა „კეთილისმყოფელმა“ წაიკითხა (მწ-

ერალმა ხომ იგი — „სამიზდატი“ „გამოცემული“ — საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხეში თვალსაჩინო პიროვნებებს დაუგზავნა), კიტა ბუაჩიძეს „ანტირუსული“ აზროვნება დასწამა. სამაგიეროდ, აღფრთოვანებული წერილებიც მიიღო აკადემიკოს დიმიტრი ლიხაჩოვისაგან, პოეტ სილვა კაპუტიკიანისა და სხვებისაგან... იმათგან, ვისაც ღრმად აქვთ შეგნებული სიმართლის სამსახური. სიყალბის ქადაგებამ რა დღეშიც ჩაგვაგდო, ქვეყანა ხედავს...

სულიერი განწმენდა საზოგადოებისა, მისი მობრუნება ზნეობისაკენ ჭეშმარიტი მწერლობის ვალია, აქ კომპრომისი დაუშვებელია, და თუ ზოგჯერ კიტა ბუაჩიძე ზედმეტს „ბედავს“, არა იმიტომ, თითქოს სამაგიეროს უხდის ვინმეს, უბრალოდ გული შესტკივა საერთო საქმისათვის.

სწორედ ამ პოზიციიდან არის დაწერილი მწერლის სხვა რამდენიმე „ღია ბართი“ რომლებიც კრებულში შევიდა. ასე თუ მივყევით, ერთი ის ვნახოთ, რამდენი „ანტიქართული“ რამ თქვა კიტა ბუაჩიძემ ჩემთან საუბარში:

— „საქართველოში ერთშვილიანი ქართული ოჯახების რაოდენობა 30 პროცენტამდე აღწევს. ეს არა მარტო დამაფიქრებელი პროცენტია, საბედისწერო ეროვნული ტრაგედიის პირდაპირი მაუწყებელია...

— რა თქმა უნდა, ძნელია ბავშვების გაზრდა, ძალზე ძნელია, მაგრამ... ეს სიძნელე ყველა საბჭოთა ქალისათვის ერთნაირად საძნელო ხომ უნდა იყოს? ჰოდა, თუ ასეა და ასეც არის, მაშინ რით აიხსნება, რომ მარნეულში, ახალქალაქში შობადობა ყოველათას კაცზე 33-ია, ოზურგეთისა და ჩოხატაურის რაიონებში კი... 16.

— მახსოვს, ჩემი ყმანვილობის დროს, ქალაქის მილიციის უფროსი — სიმონ ხმალაძე, რუსთაველის პროსპექტის გაყოლებზე ფეხით რომ ჩაივლიდა, ყველა გამვლელი, მათ შორის, ცხადია, ალბათ ქურდებიც ერია, მოწინებით და პატივისცემით თვალს აყოლებდნენ. ვის გაეგონა, თუნდაც, ამდენი მკვლელობა, და ისიც განზრახი? ახლა კი მკვლელობას, და საერთოდ ყოველი სახის სიკვდილიანობას, განსაკუთრებით ავტოავარიებით გამონვეულს, ისე შეგვაჩვიეს, თუ შევეჩვიეთ, როგორც დილით პირის დაბანას...

— ბავშვები იყიდება, — არა, საამისოდ სპეციალური ბაზარი არ არსებობს, იყიდება ნამალევად, „დახლის ქვემოთ“, ისევე როგორც იყიდება ყველაფერი...

— ბევრი ჩვენი — აბორტით საშვილოსნოგამოღადრული ქალი, რომლებმაც ახალგაზრდობა ჭრიჭინასავით სიცილ-კისკისსა და ცეკვა-ხტუნვაში გაატარეს და ახლა თვითონ ბიოლოგია ელობება დედობის მათს დაგვიანებულ სურვილს, მიეხეტებიან ბალტიისპირეთში და იქიდან ჩამოაქვთ ფინური შპალერი და მასთან ერთად მოაქვთ, დიახ, მოაქვთ ქერათმიანი ბავშვები.“

იდგა იგი ერის სამრეკლოზე და არისხებდა საგანგაშო ზარებს, სიფხიზლის ზარებს, მთელი ცხოვრება იდგა ასე — წმინდად, პირქუშად... ბევრი სიმწარე აგემა წუთისოფელმა, მაგრამ საკუთარი მრწამსი ჩინ-მედლებსა და ამქვეყნიურ სიტკბობებზე არასდროს გაუცვლია...

ცივი უარი მომაგება, ინტერვიუსთვის რომ მივედი, თან ირონიული ღიმილით მითხრა: როგორ მოხდა, რომ მოგაგონდით ჩემი სიცოცხლის მიწურულს, ხალხი გამოგელიათო!..

მაშინ მე თვითონ მოვახერხებ რაიმეს, ოღონდ სურათი მიბოძეთ-მეთქი. არც ამაზე დამთანხმდა... ჰოდა, გთავაზობთ კიტა ბუაჩიძის შეხვედრასთან დაკავშირებულ მოგონებას, რომლის დროს რესპონდენტი სათოფეზეც არ გაგვკარებია. ისიც, ზემოთ რომ ნაუბარი წაიკითხეთ, მხოლოდ და მხოლოდ ნაწყვეტებია „შავი წიგნიდან“.

ასეა თუ ისე, კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტიკას არ შემეძლო არ გამოვხმაურებოდი, ამან კი, თანდათან, მისი ავტორის პორტრეტის ხატვაშიც შემიტყუა.

და თუ რიგიანი გამოვიდა, ალალ იყოს!
თითქოს ზოგი რამ ვიცოდი ამ უნიკალური პიროვნებისა და მწერლის ცხოვრების შესახებ, მაგრამ, რასაც ქვემოთ ნაიკითხავთ, ეს ისტორია ნამდვილად არ ვიცოდი და, ალბათ, თქვენთვისაც საინტერესო იქნება;

ვილან მარდალიშვილი

ერთი სიყვარულის ისტორიას:

„მაშინ მოვა სიყვარული, როცა სულაც არ ელი“, — აუცხადდა პოეტის სიტყვები ქალბატონ თინა ბარამიძეს — მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, მთელი ქართული სამედიცინო ინტელიგენციის გამორჩეულ პიროვნებას...

— ცხოვრობდა თავისთვის მარტო მშვენიერი ქალი — ეტრფოდა „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს“, ეთაყვანებოდა ყოველივე ქართულსა და ეროვნულს... წიგნი იყო მისი მესაიდუმლე... და აი, ერთი წიგნის წაკითხვის შემდეგ...

— ოთხმოციანი წლების ბოლო იყო, — მიაბობს ქალბატონი თინა, — წიგნის მაღაზიაში შევედი, ვათვალიერებ თაროებს და მზერა შევაჩერე კიტა ბუაჩიძის ახალგამოსულ წიგნზე — „გრძელზე გრძელი უსტარი ვიქტორ ასტაფიევს“. ნუთუ ესეც ბედისწერა იყო — რამდენიმე ცალი შევიძინე... გვიანობამდე ვკითხულობდი წიგნს და ვგრძნობდი, როგორ მეძვირფასებოდა უკვე მისი ავტორი. კიტა ბუაჩიძე როგორ არ გამეგო, მისი „ეზოში ავი ძაღლია“ ნანახი მქონდა, მაგრამ ეს მძაფრი, ეროვნული მგზნებარებით აღსავსე სტრიქონები, სულ სხვა იყო ჩემთვის... წავიკითხე მეორედ, მესამედ... უკვე ადგილები ზეპირად ვიცოდი... მის ავტორს ჩემთვის ჩუმად ვესაუბრებოდი... გამიკრთა ძილი, დავკარგე მოსვენება, ბატონ კიტას ვეძებდი, მისი გაცნობა მსურდა...

ისევ განგება ჩაერია... რამდენიმე ხნის შემდეგ — 1994 წლის ერთ ნაღვლიან დღეს, ჩემს მეგობარ ლუარა გორდიევიჩთან (სხვათა შორის, თქვენი კოლეგაა) ერთად ახლობლის დაკრძალვაზე ვიყავი, რომ დავემშვიდობეთ ერთმანეთს, მეუბნება, ხვალ უამრავი საქმე მაქვს, თანაც, 12 საათზე ბატონ კიტა ბუაჩიძესთან ვარ მისასვლელი... წამოვენთე, „კიტა ბუაჩიძესთან ხარ მისასვლელი?.. გადაეცი, რომ მე ზეპირად ვიცი მისი წიგნები!..“

მეორე დღეს ლუარა მირეკავს, ბატონი კიტა ძალიან დაინტერესდა, თქვა: იქნებ მოვიდეს ეს ქალბატონი ჩემთანო... როგორმე, ხვალ წავიდეთო. ღმერთო, რა დღეში ჩავვარდი!.. დავფაცურდი — მურაბებში შევარჩიე „ჩორნაია სმოროდინა“. მაგრამ კიტა ბუაჩიძეს ასე ხომ ვერ ვეტყვი?.. რა ვქნა, ნეტა, ქართულად რა ჰქვია?.. გადმოვიღე ლექსიკონი, „სმოროდინა“ — მოცხარი ყოფილა... თაფლიც გადავასხი ჭურჭელში, წამცხვარი მოვამზადე... მოხუცია მაინც, ესიამოვნება... მივედიტ მე და ლუარა... ღმერთო, როგორც ძველი ნაცნობი, ისე მიმიღო... ვსხედვართ, შევცქერით ერთმანეთს, ვსაუბრობთ, ვსაუბრობთ... 12 საათზე მისულები საღამოს 6 საათზე დავემშვიდობეთ ბატონ კიტას... ჩაინერა ჩემი ტელეფონი, გულთბილი წარწერით მისახსოვრა წიგნები...

ლუარამ სახლამდე მიმაცილა, ცალკეად შევიპატიჟე... როგორ მინდა ახლა უარი

მითხრას, როგორ მინდა მარტო დავრჩე საკუთარ თავთან, გავანალიზო დღევანდელი საოცარი დღე... შემოვალ, ერთ ფინჯან ყავას დავლევო, ლუარამ.

ცოტა ხანში ტელეფონი რეკავს, ვიღებ ყურმილს, მე ვარ, კიტა ვარო... ლუარა თუ მანდ არის, ნეტა მეც თქვენთან ვიყო... ატყდა იმ დღიდან რეკვები... ერთ დღესაც მეუბნება, მიყვარხართო... რა ვქნა, ხმას ვერ ვიღებ, მერე ვეუბნები, მეც დიდ პატივს გცემთ-მეთქი... ერთ დღეს მირეკავს, ჩემი „შავზე შავი წიგნი“ გამოვიდა, მინდა გარჩუქოთ, მაგრამ გამომგზავნი არავინ მყავსო. მე მოვალ-მეთქი, დაუფიქრებლად ვუპასუხე. მივედი, ვსაუბრობდით პირადულ ამბებზე, საქართველოს პრობლემებზე, ხალხის გაუსაძლის მდგომარეობაზე... მაშინ მივხვდი, რომ მეც მიყვარდა იგი... მეორე მისვლაზე მივუტანე დეკორატიული ჭიქა, ნამცხვარი... და ასე... მერე ჩაერივნენ ჩვენი ძვირფასი ადამიანები — გიზო ნიშნიანიძე და გუჯა ბუბუტიეშვილი, გამოაწყვეს სასიძო კოხტად, მოვიდნენ ჩემ წასაყვანად, ოჯახში დაგვწერეს ჯვარი, გადაგვიხადეს ქორწილი... იმხანად კიტა 81 წლის იყო, მე — 65-ის.

— და როგორ ცხოვრობდით? — ჩავურთე ქალბატონ თინას, აქამდე რომ პირდაღებული მივჩერებოდი.

— დამიჯერეთ, ეს უბედნიერესი წლები, უბედნიერესი დღეები იყო ჩემთვის... მართალია, კიტა კვლავაც თავის ბინაში ცხოვრობდა, მე კი — აქ, მაგრამ ჩვენ ყოველდღე ერთად ვიყავით... მე გავხდი მისი მზრუნველი, მის ჯანმრთელობას მიყურადებული... 2000 წელს გარდაიცვალა და ახლა უკვე იქიდან მაძლევს დავალებებს, — რას უნდა მივხედო, როგორ მივხედო...

მის სახელს დღესაც სანთელს ვუნთებ... შარშან, დაბადების 90 წლისთავზე კეთილი ადამიანების დახმარებით გამოვეცი მისი წიგნი, მოვანესრიგე სასაფლაო — უბრალოდ და ლამაზად, როგორც მას უყვარდა... იმ სახლის ფასადზე, სადაც იგი კარგა ხანს ცხოვრობდა, გაიხსნა მემორიალური დაფა...

ქალბატონმა თინამ ამ რამდენიმე დღის წინათ დამირეკა, 21 სექტემბერს კიტა ბუაჩიძის დაბადების დღეა და იქნებ გამოეხმაუროთო... რაიმე დაუბეჭდავი სტატია, ვნახოთ-მეთქი. შევთანხმდით, მივაკითხე პეროვსკაიას ქუჩაზე და, რაც ქალბატონმა თინამ იმ დღეს მიაბო, უკეთესს რაღას წაგაკითხებდით? აბა, სიყვარულზე საუბარს რა სჯობს?

თერგდალეულაბის ერთი უკანასკნელი შთამოგავალთაგანი

რამდენიმე წელი გაილია ბატონ კიტა ბუაჩიძის გარდაცვალებიდან. თუმცა ალბათ, კიდევ ბევრი წელი გავა, ვიდრე სათანადოდ დაფასდება მისი ღვაწლი, მის მიერ კაცურად განვლილი ცხოვრება; ეს პატარა წერილი კი მხოლოდ გახსენებაა ამ დაუვინყარი პიროვნებისა.

ბატონ კიტას ძალიან ახლოს ვიცნობდი, ვმეგობრობდი მასთან, ასე რომ, გასახსენებელი ძალიან ბევრი მაქვს, მაგრამ, პირველ ყოვლისა, მინდა თვითონ კიტა ბუაჩიძეს მივცე სიტყვა, მკითხველს გავაცნო მისი ხელით დანერილი უკანასკნელი ავტობიოგრაფია. ეს დოკუმენტი 1997 წლის 8 ოქტომბრით არის დათარიღებული. იმხანად სახელმწიფო კანცელარიაში იქმნებოდა ეროვნული იდეოლოგიის საკითხებზე მომუშავე კონსულტანტთა პატარა ჯგუფი, რომლის ხელმძღვანელობა მე დამევალა და, რა თქმა უნდა, ერთ-ერთ კონსულტანტად ბატონი კიტა მოვიწვიე. მან უარი არ მითხრა და, აი, სწორედ მაშინ გახდა საჭირო მისი ავტობიოგრაფია.

„ავტობიოგრაფია: დავიბადე 1914 წლის 21 სექტემბერს, დღევანდელი ხარაგაულის რაიონის სოფელ ფარცხნალში.

დედაჩემი იყო საზანოელი აზნაურის მინა აბაშიძის ქალიშვილი ეკატერინე, მამა — მიხეილ ბუაჩიძე სასულიერო პირი, მღვდელი, რომელიც 1923 წელს „კომცომოლებმა“, გზად მიმავალი, ხეზე მიაბეს, ძალით გაპარსეს, ვერცხლის ჯვარი კი წაართვეს და მიითვისეს.

1930 წელს დავამთავრე თბილისის მე-14 შრომის სკოლა, 1941 წელს კი — თბილისის (რატომღაც) სტალინის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გერმანული ენის ფაკულტეტი. წესით გერმანული, ასე თუ ისე, ახლაც უნდა ვიცოდე, მაგრამ 1942 წლის იანვარში ისეთ „დანესებულებაში“ მიკრეს თავი, სადაც იქ მყოფნი (პატიმრები) ერთმანეთთან სალაპარაკოდ მხოლოდ რამდენიმე უცენზურო სიტყვას ხმარობდნენ და... იოლადაც გამოდიოდნენ, ამიტომ შვიდ გრძელ წელიწადში უნივერსიტეტში შესწავლილი უცხო ენა გადამავიწყდა...

ჩემი პირველი ლექსი („კომუნარის სიტყვა“), ცხადია, საბჭოთა თემზე, დაიბეჭდა გაზეთ „მუშა“-ში, პირველი პიესა კი „აურიე რგოლი“ — დაიდგა 1931 წელს მოზარდ მაყურებელთა თეატრში, რომელიც ჩემზე მიტმასნილმა თანაავტორმა, ამავე თეატრის მუშაკმა იმდენჯერ მიასწორ-მოასწორა „პედაგოგიური თვალსაზრისით“, რომ ჩემი პიესიდან მხოლოდ სათაური შემორჩა და სიუჟეტური ნამტვრევები, ასე რომ, მე მას ჩემს „ქმნილებად“ არც ვთვლი.

...ვარ რვა კომედიის დამწერი, ავტორი წიგნებისა „შავისა“ და „შავზე შავისა“, აგრეთვე „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“.

მზად მაქვს გამოსაცემად „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ (1929-1979წწ) და კრებული პუბლიცისტური ნაწერებისა, მაგრამ მათი გამომცემლები „ჯერ არსად ჩანან, ჯერ არსად ჩანან...“

დაბეჯითებით შემიძლია მოგახსენოთ, რომ ამ ტიპის ავტობიოგრაფიებს საქართველოს სახელისუფლებო დანესებულებათა კადრების განყოფილების თანამშრომლები აქამდე არასოდეს გასცნობიან. მაგრამ კიტა ბუაჩიძე მუდამ და ყველგან კიტა ბუაჩიძედ რჩებოდა. არასოდეს ცვლიდა დამოკიდებულებას არც ხელისუფლებისადმი, არც ცხოვრებისადმი და არც საკუთარი თავისადმი — იუმორის გრძნობაც არ ღალატობდა, არც თვითონ ღალატობდა იუმორს.

მე კარგად ვიცი, რომ მასზე ბევრი ადამიანია განაწყენებული. ბატონ კიტას,

როგორც ყველა მოკვდავს, ცხადია, ჰქონდა ადამიანური სისუსტეები... მაგრამ დღეს მასზე გაბრაზებული ადამიანებიც კი, ალბათ, დამეთანხმებიან, რომ კიტა ბუაჩიძე იყო შესანიშნავი დრამატურგი, ბრწყინვალე პუბლიცისტი და პოლემისტი, სამშობლოსათვის თავგადაკლული კაცი.

კიტა ბუაჩიძეს არასოდეს არაფერი ამოძრავებდა, გარდა სამშობლოს სიყვარულის და მისდამი მსახურების სურვილისა. რაიმე სხვა მოტივით ერთი ნაბიჯიც კი არ გადაუდგამს ცხოვრებაში. მთელი მისი სიცოცხლის დევიზი იყო: „ჩემი ხატია სამშობლო!“ ამ ტიპის ინტელიგენცია დღეს თითქმის გადაშენებულია. ბატონ კიტას არა და არ ესმოდა, როგორ უნდა შეძლოს დუმილი მწერალმა, ინტელიგენტმა, როცა სამშობლო ასეთ დღეშია! იგი თვლიდა, რომ სიტყვის თავისუფლება არის არა მხოლოდ და არა იმდენად უფლება, რამდენადაც მოვალეობა; თქმის უფლება დღეს ყველას აქვს, მაგრამ უმრავლესობა არ ამბობს სათქმელს, ზოგი შიშის, ზოგი პირადი ანგარიშების გამო. ბატონ კიტასთვის კი წარმოუდგენელი იყო დადუმება იმიტომ, რომ ვილაცის შეეშინდა, ან ვილაცის გულის მოგება სურდა. მისგან არაერთგზის მსმენია ვიქტორ ჰიუგოს გენიალური ფრაზა: „ვინც მხოლოდ თანამედროვეთა გულის მოსაგებად ირჯება, უსათუოდ მიიღებს მომავალი თაობების წყევლა-კრულვას“.

ბატონ კიტას არ ეშინოდა მომავლისა. იგი პირნათელი წარსდგა მარადიულ საქართველოში, რადგან იცხოვრა მხოლოდ იმ პრინციპებით, თერგდალეულებმა რომ დანერგეს და იყო თერგდალეულთა ერთი უკანსკნელი შთამომავალთაგანი.

ცოტნა მირცხულავა

თანადგომისათვის გუდაამ ხმაღჷეპართული

ბატონი კიტა ბუაჩიძე იმ ქართველ მწერალთა მცირერიცხოვან გუნდს მიეკუთვნება, რომელთაც არ უწერია ერისაგან დავინყება. ის ფუტკარივით მშრომელი, უკეთილშობილესი პიროვნება გახლდათ. მწერლობაშიც გამორჩეული იყო თავისი გავლილი გზით, რომელიც თითქმის არასოდეს ყოფილა ია-ვარდით მოფენილი. ცხოვრებისეულმა ტანჯვა-წამებამ იგი არ გააბოროტა და სიცოცხლის უკანაკსნელ დღეებამდე, თვითონ შეჭირვებულად მცხოვრები, გაუსაძლის დროში ეხმარებოდა მრავალშვილიან დედებს, რომელთაც ჩვენი საზოგადოების შეძლებული ფენა, სამწუხაროდ, ხელს ვერ უმართავდა. ბატონი კიტა დღენიადაგ ზრუნავდა ქართველი ერის გამრავლებაზე, გაძლიერებაზე. მან ამ მხრივ ძალიან ბევრი რამ გააკეთა: სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე ქართველთა შობადობის გაზრდის დიდი ქომაგი იყო. სიკეთისათვის ბრძოლა მისი ცხოვრების მთავარი მიზანი გახლდათ. გულსა მტკენს, რომ კიტა ბუაჩიძე დღესაც არაა ისე დაფასებული, რასაც იმსახურებს — ის უეჭველად მეტიც ღირსია.

მე ბატონ კიტა ბუაჩიძეს, როგორც ბრწყინვალე დრამატურგს და შესანიშნავ პუბლიცისტ მწერალს, რასაკვირველია, როგორც მკითხველი და მაცურებელი, დიდი ხნის წინ ვიცნობდი, მაგრამ პირადად დავუახლოვდი ქობულეთის სანატორიუმ „საქართველოში“. მე, საერთოდ, არასოდეს მქონია პრეტენზია, საუკეთესო კი არა, სანატორიუმის კარგი ნომრისა: ჩემი ერთადერთი სურვილი იყო მარტო ვყოფილიყავი ნომერში და ჩემი რეჟიმით (დილის 5-6 საათზე ადგომით) არ დამეფრთხო გვერდით მყოფი დამსვენებლისათვის ძილი. მომცეს თუ არა მარტოს ცალკე ნომერი, სიამოვნებით დავთანხმდი, შევიტანე ჩემი სამუშაო (იმჟამად ერთ-ერთ მონოგრაფიაზე ვმუშაობდი) და, ჩემი შეხედულებით, ნორმალურად მოვეწყვე. მეორე თუ მესამე დღეს ბატონ კიტას (თურმე ისიც მიცნობდა შორიდან) უკითხავს, თუ სად ვცხოვრობ, და რომ გაუგია, პირველ სართულზე საქვების გვერდით მქონდა ნესტიანი ნომერი, არნახული სკანდალი აუტეხია, რის გამოც დამფრთხალმა დირექციამ სასწრაფოდ გადამიყვანა ბევრად უკეთეს ოთახში. და ეს ბატონმა კიტამ ჩაიდინა იმ პერიოდში სრულიად უცნობი პიროვნების მიმართ. სწორედ ამ დღიდან (ეს იყო დაახლოებით სამიოდე ათეული წლის წინათ) ჩაეყარა საფუძველი ჩვენს მეგობრობას.

ამის შემდეგ მე გავხდი მწერალ კიტა ბუაჩიძის ოფიციალური და არაოფიციალურად დაბეჭდილი ნაწარმოებების ერთ-ერთი პირველი მკითხველი. ბატონი კიტა თვითონ ნუხდებოდა და პირადად მოჰქონდა ჩემთან სამსახურში თავისი უნიკალური ქმნილებანი, ხშირად — ხელნაწერებიც კი. მე, რასაკვირველია, აღფრთოვანებას ვერ ვმალავდი მისი ნაწარმოებების აქტუალურობისა და სათქმელის გამოხატვის მხოლოდ კიტასათვის ჩვეული მანერის, უაღრესად მორგებული სიტყვების გამოყენების გამო.

კიტა ბუაჩიძეს სიამაყით შეეძლო გადაეხედა თავის განვლილი ცხოვრების გზისათვის.

ფასდაუდებელია ბატონი კიტას წვლილი ქართველი ერის წინაშე ერთი გარემოების გამოც: ცნობილია, მთელი ქართველობა შეაწუხა ცნობილი რუსი მწერლის ასტაფიევის უმადურმა, შეურაცხმყოფელმა მოთხრობამ. ბატონი კიტა აღმოჩნდა ერთადერთი, ვინც წიგნად გასცა საკადრისი პასუხი არა მარტო ასტაფიევს: ვფიქრობ, ამ „გრძელმა წერილმა“ ბევრ პოტენციურ მსურველსაც დაუკარგა ასეთი შეურაცხმყოფელი „ოპუსების“ შექმნის მადა.

АРЧИЛ МЦХВЕТАДЗЕ

О КИТЕ БУАЧИДЗЕ

Трудно писать о человеке, которого лично не знал, а сужу только по той информации, которая получена. Но и поэтому все же можно сказать многое. Прежде всего он был Патриот, причем, патриот с большой буквы своей страны, своего народа. Он никогда не приукрашивал, а, наоборот, как строгий родитель говорил своим детям правду, иногда даже горькую. Для него было самое главное – Грузия с гордо поднятой головой, но такая, какой она есть на самом деле, без прикрас и лишних словословий.

Ярким выражением этой позиции было «Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву», где он выступил с гневной отповедью на клевету на его народ со стороны циничного и самоуверенного гостя - писателя Астафьева, который был в свое время опрометчиво приглашен одним из его грузинских коллег погостить на нашей земле. Грузинский писатель, конечно, не мог даже предположить, чем это может обернуться, т.к. он был кавказец, а благодарность за гостеприимство – самое священное на нашей земле. На самом деле полились потоки грязи в отношении наших обычаев, а порой даже грубая клевета.

Справедливости ради надо сказать, что не только грузины, но некоторые представители русской интеллигенции были глубоко возмущены этим грязным пасквилем; например, Натан Эйдельман, гневно отреагировал на астафьевскую писанину. Но Кита Буачидзе не просто ответил письмом, а написал целую отповедь тем российским шовинистам и грузиноненавистникам, которых много накопилось за много лет в процессе нашего сосуществования. Это было целое дискуссионное послание, где было затронуто множество вопросов, очень злободневных и острых, требовавших быстрого разрешения. Кита Михайлович с удивительным сарказмом и профессиональным мастерством поставил на «повестку дня» все, что думал о российско-грузинских отношениях в целом, а не только о том, что написал Астафьев.

Не только это «Такое длинное письмо...», но и множество других фактов свидетельствует о принципиальной и глубоко патриотической позиции этого поистине настоящего гражданина своей страны.

В конце хочу добавить, что, к сожалению, у нас осталось очень мало людей, которые могли бы называться настоящими гражданами Грузии.

Свою заметку хочу закончить словами Некрасова:

«Природа – мать, когда б таких людей
Ты иногда не посылала миру,
Заглохла б нива жизни».

ქვეყნისთვის თავდადებული რაინდი

მიუხედავად იმისა, რომ კიტა ბუაჩიძეს პოპულარობა არ აკლდა, ჩემი აზრით, იგი ნაკლებადაა შესწავლილი... ასეთი ტალანტის მქონე მწერალი ნებისმიერ სხვა ქვეყანას რომ ჰყოლოდა, მის ნამოღვაწეს უფრო დიდად და გულითადად დააფასებდნენ. მკრეხელობაში ნურავინ ჩამომართმევს, თუ ვიტყვი, რომ ასეთი ყაიდის მწერალს და საზოგადო მოღვაწეს ცამდე აიყვანდნენ, მაგრამ ვაი, რომ მართლაც „ობოლი ერი ვართ“!

ბევრ ჩვენგანს ახსოვს, როგორი ანშლაგით მიმდინარეობდა მისი პიესები ჩვენი დედაქალაქისა და პროვინციის თეატრებში. მის შესანიშნავ ნაწარმოებებს „ვარდი ასფურცლოვანი“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „მკაცრი ქალიშვილები“, „ეზოში ავი ძაღლი“, „აქა ამბავი სიყვარულისა“ რა უსაზღვროდ აღფრთოვანებული უყურებდა მაყურებელი. მაგრამ იმისი მოწმენიც გავხდით, რომ „მადლიერების ნიშნად“ სრულიად უდანაშაულო მწერალს, ესოდენ დიდებულ შემოქმედს საპყრობილეში უკრეს თავი და მრავალი წელი გაატარებინეს იქ არაადამიანურ, ჯოჯოხეთურ პირობებში... კრინტიც კი ვერავინ დაძრა, რომ მის სასარგებლოდ თუნდ ერთი სიტყვა ეთქვა... პირადად მე თავს ბედნიერად ვთვლი, რომ გულითადი ურთიერთობა მქონდა ამ დიდ მწერალთან როგორც პატიმრობის დროს, ასევე მისი განთავისუფლების შემდეგაც. ჩვენ ერთად ვიმყოფებოდით ავჭალის ეგრეთ წოდებულ შრომა-გამასწორებელ კოლონიაში და ერთად ვიხდიდით დაუმსახურებელ სასჯელს. გულმოდგინედ ცდილობდნენ არაკაცნი ჩვენს „გამოსწორებას“... ამაზე მეტი ბედის დაცინვა რაღა უნდა იყო: შენს სამშობლოში განამონ მხოლოდ იმიტომ, რომ უსაზღვროდ გიყვარს შენი მშობლიური ხალხი და ქვეყანა. გვტანჯავდნენ, რადგანაც ჩვენ ის ადამიანები ვიყავით, ვისაც შეეძლო მართალი სიტყვა ეთქვა, დაეგმო ის უღიმამო ჟამი, შეეძლო გამოეფხიზლებინა თავისი ერი!

იმ ბანაკში და მის მახლობლად ეგრეთ წოდებულ 29-ე კოლონიაში სასჯელს იხდიდნენ ბევრი სახელოვანი მამულიშვილნი; იმ კოლონიიდან განსაკუთრებით მახსენდება ამირან მორჩილაძე — სასჯელის მოხდის შემდეგ ის გახდა ჩინებული დასტაქარი და თბილისში ამჟამად მისი სახელობის კლინიკაც კი არის.

ავჭალის საპატიმრო ბანაკში ბ-ნ კიტასთან ერთად სასჯელს იხდიდნენ და მასთან მეგობრობდნენ გამოჩენილი მეცნიერი ფიზიოლოგი ბ-ნი გიორგი ვანაძე, შესანიშნავი ახალგაზრდა პოეტები ალექსანდრე ბეგაშვილი და ოთარ კანდელაკი. ორივენი ბ-ნ კიტას თავიანთ სულიერ მოძღვრად აღიარებდნენ. მახსენდება იქ მყოფი სხვა ღირსეული მამულიშვილებიც, მაგრამ ერთ პატარა წერილში ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია.

ბატონი კიტა უტეხი ნებისყოფის კაცი იყო, იმ საშინელ პირობებშიც კი ჯიუტად განაგრძობდა წერას... უშიშარი გახლდათ: ცერბერებმა ვერ შეძლეს მას უნაყოფოდ დაეკარგა ახალგაზრდობის წლები. მის შემოქმედებას მე კარგად ვიცნობ. ჩემი სამაგიდო ნიგნებია მის მიერ ნაჩუქარი: „შავი ნიგნი“, „შავზე შავი ნიგნი“, „ვიღუპებით“ და მისი ჩინებული პუბლიცისტური ნაშრომი: „გრძელზე გრძელი უსტარი ვიქტორ ასტაფიევს“ სადაც მან გამოავლინა თავისი პირველხ-არისხოვანი პუბლიცისტური ნიჭი. აქვე დავძენ, რომ მისი მწერლური ტალანტი და გონებამახვილობა თანატოლია! გავიხსენოთ შესანიშნავი რუსი მწერლის პრიშვინის სიტყვები: „არიან მწერლები, რომელთა ჭკუა-გონება აღემატება მათ მწერლურ ნიჭს და არიან ისეთი მწერლები, რომელთა ნიჭიც მათ გონიერებას დიდად აღემატება“.

ეს ბრძნული წიგნი ბატონმა კიტამ მაშინ დაწერა, როდესაც იმპერია ჯერ კიდევ ძლევამოსილად გრძნობდა თავს, გორბაჩოვი მორჭმით და ყელმოღერებით იჯდა ტახტზე და ზოგი ქართველი მწერალი გუნდრუკს უკმევდა მას; ბევრნი ჯილდოებისა და პრემიების მოლოდინში იყვნენ. კიტა ბუაჩიძემ შეაჩვენა და საკადრისი პასუხი გასცა საქართველოს მტრებს, კერძოდ, შოვინისტ ვიქტორ ასტაფიევს და აგრეთვე გაბედული სიტყვა უთხრა გორბაჩოვს.

ქართველ მწერალთაგან ბ-ნი კიტას განსაკუთრებით უყვარდა მიხეილ ჯავახიშვილი, ვასილ ბარნოვი, გერონტი ქიქოძე; აღმერთებდა რუსთაველს, აკაკის, წმინდა ილია მართალს, ბარათაშვილს, დრამატურგებიდან უღრმეს პატივს სცემდა პოლიკარპე კაკაბაძეს.

პატიმრობის ვადა იმიერპოლარეთში მოვიხადე, მაგრამ თავი მუდმივ გადასახლე-ბაში მიკრეს, საიდანაც ამნისტიით დავბრუნდი... მიუხედავად იმისა, რომ თბილისში აკრძალული მქონდა ცხოვრება, მაინც ვახერხებდი ზოგჯერ ჩამოსვლას და ვნახ-ულობდი ნაცნობ-მეგობრებს. რამოდენიმეჯერ ვინახულე ბ-ნი კიტა თავის ბინაში, ჩემთან კი ვერ მივიპატიჟე, რადგანაც ბინა ჩამორთმეული მქონდა.

აი, რა ჩამინერია ჩემს უბის წიგნაკში ბ-ნი კიტასთან საუბრის შემდეგ: ამ რამოდენ-იმე წლის წინ მონანიებით გამოვიდნენ მწერლები, დაიწყეს თავისი შეცდომების და ცოდვების მონანიება... შალვა დადიანი მკაცრად გააკრიტიკეს მისი „უბედური რუ-სის“ ანტირუსული ტენდენციისათვის. შალვა ძალიან ღირსეულად გამოვიდა, მან თქვა: გიორგი რუსი რუსულ ისტორიულ მონაცემებზე დაყრდნობით დავხატე, რატომ იმას არ აქცევთ ყურადღებას, რომ გვერდით სიმპათიური რუსი კუზმაც დავხატეო! ბ-ნი კიტას ეს სიტყვები თურმე ყურნალ „ლიტერატურულ მატრიანეში“ ამოუკითხავს და კმაყოფილებას გამოსთქვამდა. მახსოვს, იმ დღეს მან საუბარში მონიწიებით გაიხ-სენა ნიკო ლორთქიფანიძე და მისი ბრწყინვალე მინიატიურაც „იყიდება საქართვე-ლო“.

ბატონი კიტა მგზნებარე პატრიოტი იყო და მან ააღორძინა საქართველოში დი-დისხის მივინყებული ღვთიური საქმე — „მეცენატობა“.

ერთ-ერთ ნაჩუქარ წიგნზე მწერალმა ასეთი რამ წამინერა: „შალვა მჭედლიშვილს, სამი შვილის მამას, და ეთერ არაბულს, სამი შვილის დედას, სასიქადულო ქართ-ველთ, მისაბაძ მამულიშვილთ — სიყვარულითა და პატივისცემით და იმ იმედით, რომ შვილები მათ კვალს გაჰყვებიან. ვიცოდეთ და გვახსოვდეს: მრავალი შვილი, უწინარეს ყოვლისა, ოჯახის, და-ძმების ძლიერებაა, მერე კი — საქართველოსიც! 1 აპრილი 1990 წელი“.

ბატონი კიტა სიკვდილის შემდეგაც ცოცხლობს, ისევ ბრძნულად მოძღვრავს და აფხიზლებს თავის მშობლიურ ხალხს, განსაკუთრებით კი — ახალ თაობას, რომ არ გადავშენდეთ, ვიყოთ ჩვენი რაინდი წინაპრების ღირსეული საქმის გამგრძელებელ-ნი. შარშან გამოვიდა მისი ახალი, დიდებული წიგნი „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახ-ევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ)“. ეს ბრწყინვალე და ფრიად საჭირო წიგნი დღის სინათლეს ვერ იხილავდა, თუ არა მისი მეუღლის ქ-ნი თინა ბარამიძის ენერ-გიული მცდელობა. კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი, რომ ჩვენ, ქართველებს, გადაშენება არ გვინერია, რადგანაც ასეთი თავდადებული და ერთგული ქალები გვყვანან!

მესიამოვნა, რომ ამ შესანიშნავ წიგნში მეც მახსენებს ასეთი გულითადი სი-ტყვებით: „ჩემს ყურამდე მოაღწია იმ ამბავმა, რომ შალვა მჭედლიშვილი ამნისტიით გაუნთავისუფლებიათ და საქართველოში დაბრუნებულა... რომელიღაც რაიონში მუშაობს, თავის ყველა პაციენტს თურმე უსასყიდლოდ-უფასოდ მკურნალობს და დიდი ავტორიტეტით სარგებლობს“.

კიტა ბუაჩიძე ხალხისათვის თავდადებული რაინდი გახლდათ, ყოველგვარი

მანკიერების, სიმახინჯის, მლიქვნელობის, ანგარების დიდი მოძულე და დაუძინებელი მტერი.

მე მგონი უკვე დადგა ის დრო, როდესაც უნდა სრული სახით გამოიცეს ბატონი კიტა ბუაჩიძის შესანიშნავი შემოქმედება ტომების სახით. ფრიად საინტერესო იქნება აგრეთვე მისი ეპისტოლარული მემკვიდრეობის გამომზეურება. ამასწინათ ნავიკითხე ცალკე ტომად გამოცემული ჩეხოვის წერილები (მინერ-მონერა) ნაცნობ-მეგობრებთან; მკრეხელობაში ნუ ჩამომერთმევა და ვიტყვი, რომ მრავალტანჯული მწერლის განვლილი ეკლიანი გზის აღწერა და წერილები არანაკლებ საინტერესო იქნება...

2004 წლის 1 დეკემბერს „კინოს სახლში“ ჩატარდა ბატონი კიტა ბუაჩიძისადმი მიძღვნილი საიუბილეო საღამო, სადაც პატივი მიაგეს მის ხსოვნას, ილაპარაკეს მისი შემოქმედებისა და ცხოვრების შესახებ. ნაჩვენები იყო მწერლისადმი მიძღვნილი დოკუმენტური ფილმი (რეჟისორი გივი ვეფხვაძე), აგრეთვე ნაწყვეტები მარჯანიშვილის თეატრის სპექტაკლიდან „ეზოში ავი ძაღლია“ (ვიდეო-ჩანაწერი). გულთბილი იყო ეს შეხვედრა, მაგრამ მე მომეჩვენა, რომ ისეთი დიდი მწერალი, როგორც კიტა ბუაჩიძეა, ხელისუფლების მხრიდან უფრო დიდ პატივის მიგებას იმსახურებდა.

თუ ვინმემ მტკივნეულად განიცადა მე-20 საუკუნის ქართველ მწერალთაგან ქართველთა გადაშენების საკითხი, მე მგონი, ყველაზე მეტად ბატონმა კიტა ბუაჩიძემ და ატეხა კიდეც ამ საშიში „სენის“ გამო განგაში.

მართალია, საქართველო არასოდეს არ ყოფილა ასე გამოფხიზლებული, როგორც ბოლო წლებში ვიხილეთ, დემოკრატიული პრინციპების დანერგვის მცდელობაც არის, მაგნე ტენდენციებსაც ვებრძვით თითქოს, მაგრამ გალაკტიონისა არ იყოს — „ეს არ არის საქართველო“. ცუდ მდგომარეობაში არიან ხელოვნების მუშაკებიც, სასონარკვეთილია ბევრი ნიჭიერი მწერალი, მხატვარი, მუსიკოსი, რადგანაც პური ჩვენი არსობისა ძნელი მოსაპოვებელი გახდა. აი, რატომ ჰკიოდა კიტა ბუაჩიძე „ვილუპებით“-ო. აი, რატომ დანერა მან „შავი ნიგნი“ და „შავზე შავი ნიგნი“; თავად ყველაფერი მოიკლო და ამ ნაპატიმრალმა კაცმა, ვისაც ლამის სული ამოართვეს საპატიმროებში, მეცენატობის მძიმე უღელი დაიდგა მხრებზე: თავის ჰონორარს მრავალშვილიან ქართველ დედებს უნაწილებდა.

ერთხელ მასთან ყოფნის დროს შემომჩვილა, ხშირად მესიზმრება ავჭალის პირქუში მოშავო-მონაცრისფრო ბარაკი, ვითომ შრომა-გამასწორებელი, სინამდვილეში კი ადამიანის მიწასთან გამასწორებელიო. მე მგონი, კიდეც რამდენიმე წელს იცოცხლებდა ბატონი კიტა ბუაჩიძე, ეს ჩვენი მწერლობის ბერძენა, რომ ასეთი სულიერი კატორღა არ გადაეტანა „განთავისუფლების“ შემდეგაც.

ბატონი კიტა ბუაჩიძე დიდებული შემოქმედი, რომელმაც უკომპრომისოდ ასახა მე-20 საუკუნის საქართველო. მან პირნათლად მოიხადა ვალი სათაყვანო მამულის და ხალხის წინაშე. იმ დროს, როდესაც ზოგ-ზოგი მწერალი პრემიების ძიებაში იქანცებოდა, ბატონი კიტას შეეძლო ყოველგვარი სინდისის ქენჯნის გარეშე ამაყად ეთქვა: „მოვიღლები საქართველოს სიყვარულში“.

წუთისოფელი ასაა...

„ახლა, როცა ამ სტრიქონს ვწერ“... შუალამე უკვე გადასულია. ცა ფეხად ჩამოდის... წვიმს. საქართველო ცრემლად იღვრება. ისეთი ჭექა-ქუხილი და სიბნელეა, იფიქრებ, ამ ღამეს გათენება არ უწერიანო.

ჩემთვის ახლა ეს ამინდი დიდი ღამის აკომპანიმენტივითაა, ვთქვათ ისე, როგორც აცხადებდნენ: „ვასო გოძიაშვილი, ყარაჩოღელის შესანდობარი... როიალთან ეგვენია აგაბეკოვა!“

კოკისპირულად წვიმს!..

„კოკი“ კაცის სახელია (რომელსაც ყოველთვის ვერ მოაქვს წყალი) და ახლა ამ ფიგურალურ გამოთქმაში, უფსკრულის პირას, სხვისი სახელი მადგას პირზე:

კიტასპირულად წვიმს...

რადგან კიტა ბუაჩიძეზე იქნება აქ ლაპარაკი!

კიტას კი კიტასპირულ წვიმებს რა გამოუღვეს!

მივულოცოთ 95 წლისთავი მარადიულ სოფელში!

და ვახსენოთ ამ ცრუ და გაუტანელ წუთისოფელში.

მღვდლის ოჯახში დაბადებულ იმერელ ბიჭს ლოცვა-კურთხევა არ აკლდა, ალბათ, მაგრამ, რაღაც საეჭვოდ ციმციმებდა მისი ბედის ვარსკვლავი. თუმცა ისეთი ჯიშისა და ჯილაგისა იყო, ვარსკვლავებს ეთამაშებოდა და ვარსკვლავადაც იქცა, ოღონდ არა ისეთად, ციდან რომ მოწყვეტენ, მარმარილოს ფილად მინაზე ფეხქვეშ გაიგებენ და ზედ გადაუვლიან!

მართალივით გიჟი ეგონათ და გიჟივით მართალი იყო; პირში გინება უყვარდა და ზურგს უკან — ქება; მართლის მთქმელი კაცი იყო, თუმცა არც ცხენი ჰყავდა შეკაზმული და მღვდლის შვილს, ვერც ჯორი დაუტოვებს ჭიშკარზე. ნახევარი ცხოვრება ციხეში გაატარა, ნახევარი — სხვის, თუ საკუთარ ომში.

მე დაბადებულის არ ვიყავი (1928), როცა იგი უკვე ლექსებს წერდა (1927). შემდეგ კი მრავალ „დრამათ-ურგებთა“ შორის **ჭეშმარიტ დრამატურგად იქცა და რუსთაველის, მარჯანიშვილის, გრიბოედოვის თეატრებში „ეზოში ავი ძაღლით“ დაუფრთხო ანგელოზები ეშმაკებს; „მკაცრ ქალიშვილებს“** სიყვარულში გამოუტყდა... „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“ ატარა და თვითონაც, მთელი ცხოვრება ბენვის ხიდზე იარა.

მაშინ ის დრო იყო, როცა ამბობდნენ: „წინ იყურე, აზრზე მოდი და ხიდზე გადიო“; ახლა ის დროა — უკანაც მივიხედოთ!

ზოგი კაცი, უკან რომ მოიხედავს, ბატიბუტზე გადასაცვლელი ცარიელი ბოთლების გარდა ვერაფერს დაინახავს, ზოგს კი თავისი ნაღვანი უკან მისახედათაც ეყოფა და წინ გასახედადაც.

დაბადებიდან კანონგარეშედ გამოცხადებულ პროსკრიფციულ შავ სიაში ირიცხებოდა როგორც სასულიერო პირის შთამომავალი, და, პატიმარ კაცს, სულ იმ უბის წიგნაკების, ლამპისა თუ მთვარის შუქზე ჩანანერებისა და გულის ფიცარზე ნაკანრების დარდი ჰქონდა, ამათ მაინც იცოცხლონო: ხან აყროლებული „სელიოდკის“ ლაყურებში ტენიდა ნატანჯ სტრიქონებს, ხან სად და ხან სად, რომ ავი თვალისაგან ეხსნა.

ჩემი ჩანანერები მწერლური ფერუმარილით გაფუძვლებულ თუ გაფუფალებულ ლიტერატურას არ მიეკუთვნებიანო. ვისაც ხატი სწამს, იმასთან შემოძლია ხატზე დავიფიცო, რომ „ცუდს, პირადი ანგარიშის გასწორებისთვის არავისზე არაფერს

არ ვწერ... დანყებული ბესარიონ ჟღენტიდან გათავებული ჩემი უახლოესი ნათესავებით“, — წერს კიტა ბუაჩიძე მისი სიკვდილის შემდეგ გამოცემული სქელტანიანი წიგნის წინასიტყვაობაში.

„შესანიშნავი დრამატურგი, ბრწყინვალე პუბლიცისტი და პოლემისტი 2000 წლის 12 იანვარს პირნათლად წარსდგა მარადიულ საქართველოში... თერგდალეულთა ერთი უკანასკნელი შთამომავლის ცხოვრების დევიზი იყო „ჩემი ხატია სამშობლო“! (თემურ მირიანაშვილი).

„ეს არის ღვთისნიერი ერისკაცის მდულარე ცრემლებიც, გაფრთხილებაც, მონოდებაც, ნათელი გზის ჩვენებაც, უგვანო შვილთა შეჩვენებაც და სრულიად საქართველოს დედოზარის საგანგაშო აგუგუნებაც“ (გიორგი ალავერდაშვილი).

გახსოვთ ჩვენი „უფროსი ძმის“ ვიქტორ ასტაფიევის „Ловля пескарей в Грузии“ ვის შეეძლო იმ დროში ქართველებისთვის მოენმინდა ამ პასკვილით შერცხვენილი პირი?

ვისაც შეეძლო — იმან შეძლო!

ეს იყო კიტა ბუაჩიძე, ბუაჩიძე, რომელსაც გვარშივე მოსდგამდა სიბნელესთან ბრძოლის მახვილი თვალი და სულთა მღრღნელებისადმი „ბუს“ დაუნდობლობა.

სხვამ არავინ, ან ვერავინ ვერ დაწერა „Такое длинное, длинное письмо В. Астафьеву“, რითაც მან „გრძელი სიტყვით“ „გრძელი სიტყვის მოკლედ თქმის“ ხალისი დაუკარგა შეგნებულ მტერს თუ შეუგნებელ მოყვარეს.

წუთისოფლიდან კარგამოჯახუნებული ამ მარტოკაცის, მარტოსულისა და უხორცოსავით უშიში, დევნილი ადამიანის ბოლო თხზულება წარმოადგენს ნაწყვეტებს ტრაგიკომედიიდან „კიტა ბუაჩიძე“!.. ოფიციალურად კი მის ბოლო წიგნს ჰქვია „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“... ავტორს ბევრი უფიქრია, სიტყვა „ხალხის მტერი“ ბრჭყალებში ჩაესვა, თუ მკითხველის გამჭრიახობის იმედზე უბრჭყალებოდ დაეტოვებინა!

ეს ჩემი ცხოვრების მთავარი წიგნიაო, წერს ავტორი რედაქტორს... „წიგნიცა და ავტორიც განსაკუთრებულ მოვლენას წარმოადგენს ქართულ მწერლობაში“, — გვწერს რედაქტორი (თამაზ კვაჭანტირაძე) ჩვენ.

პირადად მე კი, ახლა ამ წუთში, მაქვს პატივი ხელში მეჭიროს ერთობ მოკრძალებულ-ტირაჟიანი ეს იშვიათი გამოცემა, მისი ერთ-ერთი მესვეურის სახელობითი წარწერით:

„ჩემს დიდ მეგობარს, ჩემთვის სათაყვანებელ პიროვნებას გიზო ნიშნიანიძეს, კიტა ბუაჩიძის წიგნის გამოცემაში გზის გამკვალავს:

მთელი შენი მოღვაწეობა არის პროფესიონალიზმის, სიკეთის, სიყვარულის, მეგობრობის, ადამიანური ურთიერთობის დიდი ხელოვნება (მაპატიოს მკითხველმა „ფერებით ტკბობის“ ეს ბებრული სისუსტე: ჩემს ასაკში კაცს ქებით ვერ გააფუჭებ — გ. ნ.)

დალოცვილი იყავი შენს დიდ და ლამაზ ოჯახთან ერთად.

ულრმესი პატივისცემით, მუდამ თქვენი — თინა ბარამიძე. 19.08.03“

ღმერთო ჩემო, რას არ მოესწრება კაცი! ეს ის თინა ბარამიძეა, ახლა უკვე მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ჩემთვის კი ჩვენი ბავშვობის ულამაზესი ბაფთიანი გოგონა, უმცროსი და ჩვენი გადარეული კლასის „თვალის“ მერი ბარამიძისა, რომელთანაც მეთვრამეტე სკოლის ანუ „ჩემისთვრამეტეანელების“ ძნელად აღსაზრდელ ბიჭებს რიგრიგობით გვსხამდნენ გამოსასწორებლად!

თუ რით დავიმსახურე მე ეს პატივი — ამასაც მოგახსენებთ.

მოგეხსენებათ, სიკეთის კეთებას ორი კაცი სჭირდება: ერთი — მკეთებელი, მეორე დამნახველი! სულაც არ მეგონა, რომ ეს ამბავი წინ დამხვედებოდა, რადგან ბევრი სიკეთე მინახავს, კაცს გაუვლია, ქვაზე დაუდია, გამოუვლია და... ისევ იმ ქვაზე დახ-

ვედრია: დღეს სიკეთის ქვიდან ასაღებად თავის დახრაც კი ეზარებათ, არა თუ ქედის მოხრა!

ჰოდა, ახლავე გეტყვი, რა შეხება მაქვს მე, კერძოდ, ამ ნიგნთან და საერთოდ, კიტა ბუაჩიძესთან!

მე, პირადად, არც მეტი, არც ნაკლები — კეთილი სალამი მქონდა ამ საიდუმლო კუნძულივით კაცთან. მაგრამ ეს არ იყო ცოტა: რალაცნაირად, ხასიათებშიც ვგავდით ერთმანეთს — სატირალშიც, სასაცილოშიც!

კაცის ცნობა თუ გინდა, უნდა ნახო — რაზე ტირის, რაზე იცინის? ამ ბოლო ნიგნის რედაქტორისა არ იყოს, მიუხედავად იმისა, რომ ბატონ კიტას „ზოგი ამბისა და პიროვნების შეფასებაში არ ვეთანხმები“, ბევრი საერთოც აღმოვაჩინე, თუმცა ავტორის არც ტირილი მინახავს და არც სიცილი: საკუთარი ძეგლივით დადიოდა ქუჩაში, ცალი თვალით იცინოდა — ცალით კი... და არიგებდა სალამ-ქალამს... ვისაც როგორი ეკუთვნოდა. მავანისთვის კი მისი სალამ-ქალამ-კალამი სიკვდილის ტოლფასი იყო.

„მტრებიც“ (მეტნაკლებ) ერთი და იგივე ხალხი გვყოლია. მეგობრებს არაფერი არ აერთიანებთ ისე, როგორც საერთო მტრები... იქ თუ ბრჭყალებში ჩავსვი, აქ უბრჭყალებოდ ვტოვებ სიტყვა „მტრებს“, რადგან რალაცით ერთმანეთისაგან განვასხვავო მოსისხლენი და დაუძინებელნი, თორემ მავანნი არც ამ ბრჭყალებად ღირდა და ისე, გამოსაფხიზლებლად თუ გამოდგებოდნენ, როგორც ამას ჩემი ვერელი დაქალის, კომპოზიტორ ნუნუ დულაშვილის ერთი „საპახმელიო“ სიმღერა მღერის: „50-ის შემდეგ... რალაც საეჭვოდ ვთვრები, მე ვერას დამაკლებენ, ჩემი პატარა მტრები“... (რალაც მგონი ასეა)...

მითხარი, ვინ არის შენი მეგობარიო და, თუ პლატონისთვის „ჭემმარიტება“ გახლდათ, კიტა ბუაჩიძის მეგობარი იყო საქართველო!

1997 წლის 28 აგვისტოს საქართველოს პრეზიდენტს ედუარდ შევარდნაძეს ღია წერილი მისწერა და ონასისის სახელობის პრემია (250000 ამერიკული დოლარი) მიულოცა (გაზეთი „საქართველო“).

„სიმდიდრის მიხედვით თქვენ, როგორც ყური მომიკრავს, საქართველოში მე-13 კაცი ბრძანდებით.

...რაც იქამდე წაიკითხეთ, ეს პრემიულა იყო: ამბავი ამ წერილის მოწერის მიზეზისა აწი იწყება.

დღევანდელ გამათხოვრებულ საქართველოში ერთ-ერთი მათხოვარი მეც ვარ (!?)

...ამ ორიოდ წლის წინათ თქვენ ბრძანეთ, ხუთი-ათი წლის შემდეგ საქართველო აყვავებული ქვეყანა იქნებაო... შუალედი ერთობ დიდია (ხუთი-ათი!).

„სცთების და სცთების სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად“.

ჩემს მათხოვრობაში თქვენ მიმართ მე მათამამებს პატარა ბლოკნოტის ერთი ხელნაწერი ფურცელი, რომელიც თქვენმა აპარატმა, რატომღაც, მე გადმომიგზავნა... გავახარებთო...

...„თანადგომაა საჭირო, ე. შევარდნაძე“

(თანადგომაა, თანაჯდომაა თუ თანაგრძნობაა, სულ ეს იყო და ეს).

ალბათ გახსოვთ, 1982 წელს, თქვენი დავალებით, ჩემს ღარიბულ ბინას ეწვია „პრავდის“ თბილისელი კორესპონდენტი, რომლისთვისაც, თქვენი რჩევით, მე უნდა მიმეცა ინტერვიუ და მეტყვა არა ის, რაც მართალია... რომ ჩემი დანაზოგი სახსრები გაუუნაწილე მრავალშვილიან ოჯახებს, არამედ ის, რასაც თქვენ გვკარნახობდით — რომ მე ეს თანხა გადავეცი შევარდნაძის თავმჯდომარეობით არსებულ თავდაცვის ფონდს?!

ჩემმა უარმა თქვენ გაგანაწყენათ... თქვენს რანგში აბა, ვინ მოითმენდა ასეთ შეპ-

ასუხებას. გაბრაზდით და თქვით: რა ამბავია ატეხილი კიტა ბუაჩიძის ამ „პადაჩკის“ გამოო. „Подачка“, კი ეს არის „Кусок еды брошенный животному“

...დიახ, კარგა ხანს და საკმაოდ დიდხანს, კრებულებში ალებულ ჰონორარს და სპექტაკლებიდან მიღებულ შემოსავალს, თითქმის მთლიანად, მრავალშვილიან ოჯახებზე ვარიგებდი, ისე, რომ ვის რას ვაძლევდი, ამასაც არ ვინერდი...

...დროის რბოლასთან ერთად იცვლება ცხოვრების წესი... და თუ იმ დროს ქველმოქმედება იძრახებოდა, ლამის საბჭოთა სახელმწიფოს შეურაცხყოფად ითვლებოდა, ახლა კი, ახლა პირველი ქველმოქმედი თქვენ ბრძანდებით. მე კი ამ ქველმოქმედების შემყურე და მომლოდინე...

...ეჰ, ბატონო ედუარდ, ბატონო ედუარდ! თქვენი „მეფობის“ 25 წლის მანძილზე... თქვენგან არავითარი თანადგომა არ მახსოვს.

...მე, ასე განსაჯეთ, ახლო ნათესავმაც არ გამიტანა... ასე, მაგალითად, ვედრების ბარათით მივმართე „კოკა-კოლას“ მეთაურს, რომელსაც ცოლად ჩემი მკვიდრი ბიძაშვილის ქალიშვილი ჰყავს, მაგრამ...

...მოკლედ მოვჭრი, ჩემთვის უკვე დიდი ხანია ჩარაზულია მაგრად გამომცემლობათა კარები...

...დიდი ხანია მზადა მაქვს ორი წიგნი-ხელნაწერი, გულით მინდა მათ გამოცემას ჩემს სიცოცხლეში მოვესწრო, ერთ-ერთი მათგანი „ხალხის მტრის ჩანაწერებია ნახევარი საუკუნის მანძილზე“... აქ ვწყვეტ ციტატას მკითხველო, რადგან სწორედ მისი გაგრძელების-არგაგრძელებისათვის მოხდება ის, რაც მოხდა!

ერთ მშვენიერ დღეს (ვისთვის მშვენიერსა და ვისთვის — სამშვენიველ, ანუ სულის მოსათქმელ დღეს) დავით სარაჯიშვილის საზოგადოებაში ჩემი ვიცე-პრეზიდენტობის დროს, პრეზიდენტმა, გუჯა ბუბუტიევილიმა მიხმო, მთხოვა წამეკითხა ეს დახურულზე უფრო გულახდილი ღია წერილი, გამეგო მისი „თავზეხელაღებული“ ავტორის მისამართი და ტელეფონი.

...ბოროტი საქმე დღის სინათლეს ვერსად წაუვა, თუნდ დასაფარად დედამინა გადაეფაროსო, — შექსპირს უბრძანებია.

თუ დღის სინათლეს არ ველირსებით, სიკეთეს სანთელი მაინც ავუნთოთ!

მივხვდი, რომ კაცურად აღელდა ჩემი მასპინძელი, ჩათვალა, რომ ეს „სხვისი ჭირი“ — არ იყო და მაშინ, მისი ჩვეულებისამებრ, არ მოერიდა სხვის საქმეში ცხვირის ჩაყოფას (ახლა, სამწუხაროდ, „ჭკუა“ ისწავლა და აუტიკივარ თავს აღარ იტკივებს).

აილო და, ცხოვრებაზე გულგატეხილ კაცს, რომელსაც უკვე აღარავისი სჯეროდა და არაფრის წინაშე უკან არ იხევდა, შინ დაურეკა.

სდექ!

...ახლა მე უკვე მაქვს საშუალება ცალხრივად არ შევაფასო ის, რასაც იქ შევესწარი და გადავინაცვლო მეორე აბონენტთან, რამეთუ ამის შესახებ თავად ბატონი კიტა წერს წიგნის ბოლოთქმაში:

„ჩემს ნაწერებს რომ ახლად პირდაბანილი მზის სინათლე ეხილათ, საამისოდ თხოვნა-ვედრებით ვის არ მივმართე — თუ ნაწული ცაგარეიშვილს, თუ „კოკა-კოლა“ ჭყონიას, თუ აჭარის პირველ კაცს ასლან აბაშიძეს, თუ საქართველოს პატრიარქს, მაგრამ თითქოს პირი შეკრესო, არც ერთი მათგანი არ შემეპასუხა, არც დადებითით, არც უარყოფითით.

...ჰოდა, ასეთ პესიმისტურ შავ ფიქრებს რომ ვარ მიცემული, დიდი ხნით მდუმარე ტელეფონი როგორღაც ანკარუნდა და იქედან ჩემთვის სრულიად უცნობი ხმა მომესმა:

— გამარჯობათ, ბატონო კიტა! მე ვარ ბუბუტიევილი გუჯა...

არ დავმაღავ, რასაკვირველია, დიდად გამეხარდა, ეს რაღაც კარგის მომასწავე-

ბელი უნდა იყოს-მეთქი, მირეკავს ისეთი კაცი, რომელსაც ჩემთან, არაფრის მაქნის ღრმა მოხუცთან, აბა, რა სათხოვარი უნდა ჰქონდეს! ბუბუტიევილს მანამდე პირადად არ ვიცნობდი, არც სახით მყავდა როდისმე ნანახი, არადა, ისე, მის კაცურ კაცობაზე ბევრი რამ მქონდა გაგონილი.

ტელეფონით საუბრის მეორე დღეს ბატონი გუჯა თავად მენვია ჩემს ღარიბულ ბინაში. მოვიდა ჩემს ძველ ნაცნობ და კოლეგა გიზო ნიშნიანიძესთან ერთად, რომელსაც მისთვის, კარგა ხნის დაგვიანებით, გაზეთ „საქართველოს“ ის ნომერი გადაეცა, სადაც შევარდნაძისადმი ჩემი ბარათი იყო გამოქვეყნებული. სწორედ ამ ბარათმა აღუძრა სურვილი გამცნობოდა და, ალბათ, პრაქტიკულად რაიმეთი დამხმარებოდა.

ხანგრძლივ საუბარში დავით სარაჯიშვილის სახელობის სააქციო საზოგადოების ხელმძღვანელმა ჩემზე ჩინებული შთაბეჭდილება მოახდინა: ელგუჯა ბუბუტიევილი არ არის ფულის მალმერთებელი ბიზნესმენი. ეს მშვენივრად შენიშნა თამაზ კვაჭანტირაძემ. იგი არის მეცენატი, გონებრივად ფართო მასშტაბის მოაზროვნე, პატრიოტი, სამი შვილის მამა, რომელსაც მთელი გულით უყვარს საქართველო და მონივნებით და კრძალვით იხრის ქედს დავით სარაჯიშვილის უკვდავი ხსოვნის წინაშე და ყოველმხრივ ცდილობს იყოს მისი მიმდევარი ერისათვის სასიკეთო საქმეების დათესვა-დანერგვაში.

— რაკი ასეთი კაი კაცი ხართ, გამოეცით ჩემი წიგნი, — ნახევრად ხუმრობით, სიცოცხლე-ღიმილით ვუთხარი მე მას პირდაპირ და მოურიდებლად.

— ამაზე ბატონმა გუჯამ, ყოველგვარი შეფიქრებებისა და ყოყმანის გარეშე, ვაჟკაცურად ხელი გამომიწოდა“...

... გუშინდელი დღე — დღევანდელის ისტორიაა! ის დღე კი, კიტასთან ჩვენი შეხვედრის დღე, ნაცნობობით დაიწყო და მეგობრობით დამთავრდა... ჯერ იყო და ცოტა წაივადმყოფა... კამოს ქუჩაზე საავადმყოფოში მოვათავსეთ და იქვე რესტორან „ლორდიდან“ ემსახურებოდნენ, არც ექიმი აკლდა და არც წამალი... მობრუნდა იმ ქვეყნიდან და ამ ქვეყანაზე მოუბრუნდა გული.

მოუბრუნდა და — კაცური გუმანით მივხვდით, რომ ბატონი კიტა... შეყვარებული იყო!

ბუბუტიევილმა მთხოვა, ერთ-ერთ დიდ სავაჭრო ცენტრში წავყოლოდი და თავიდან ბოლომდე გამომეწყო ისე, როგორც მას ეკადრებოდა... საქორწილოდ!

დიახ, დიახ, არ მოგჩვენებიათ... საქორწილოდ!

მოკლედ, შევედით ნახმარით და გამოვედით უხმარით. ბატონი კიტა ავ თვალს არ დაენახებოდა.

არნახული ქორწილი გადავიხადეთ; და — უასაკოც: სიყვარულს ასაკი არ აქვს — ნეფე, სულ ცოტა, 15 წლით უფროსი იყო დედოფალზე, რომლის ერთგულებამ, სიყვარულის ნიჭმა გაგვაოცა და საქალეთი შეგვაყვარა.

„სიყვარულო, ძალსა შენსაო...“

დედოფალი კი, დიახ, სწორედ ის მშვენიერი თბილისელი ქალბატონი გახლავთ, რომელიც „ხალხის მტრის ჩანანერების“ წინასიტყვაობის ავტორია! ვინც საფლავშიაც უწევს ცოლობას, ერთ დროს ყველასგან მიტოვებული მეფე ლირივით მარტოსულ კაცს; ვინც ყველაზე თბილ სამარეში — კაცთა გულებში — ცოცხლად ინახავს მას და ცივ სიოს არ აკარებს... პროფესორი თინათინ ბარამიძე!

ისევე ჩვენი მარაქის კაცს შენ დაგესხებები, „ლომო“ და შენი უკვდავი სტროფის პერიფრაზით ვიტყვი:

„გადაუარა ბალახმა საფლავს — სიცოცხლის წერტილს...“

შენ ჩვენთან როგორ არა ხარ — ჩვენ აღარა ვართ შენთვის!.. (ზაურ ბოლქვაძე)

ერთის გამოკლებით!

ორივე სოფელში თინა იყო, არის და იქნება შენი მეგობარი და იცოცხლებს შენთვის, რომ შენთვის მოკვდეს.

ახლა კი ისევ „ხალხის მტრის“ ჩანანერებშიც ჩავიხედოთ, რომ ამ დროში იმ დროს გავუგოთ გემო!

...„დრო დაგვიდგა იმფერი, მკვდარიც საცოდავია და ცოცხალიც“ — ნუხდნენ თურმე მაშინაც...

„მე რომ მაგდენი მცოდნოდა, აღარც დავბერდებოდი“.

„სტალინის მოხსენება პატეფონის ფირფიტებზეა ჩანერილი: 10 ფირფიტა მოხსენებაა, 20 — აპლოდისმენტები“.

„პატიმარი პატიმრებს:
დილა მშვიდობისა, ვინაც ცოცხლები ხართ!“

„კათოლიკოსი ამბროსის უკანასკნელი სიტყვა იყო:
ჩემი სული ღმერთს ეკუთვნის, გული — სამშობლოს და მძორი — თქვენ, ჯალათებო!“

„ეჰ, მოვიდა დრო — თუ სარკეში არ ჩაიხედა, თავის სახელს ველარ იხსენებს“.

„დაძინებას ვჩქარობდი, რომ სიზმარში მენახეთ“...

„მოხუცებული ნიშნის მოგებით ამბობს:
— ჩემმა მტრებმა ყველამ გამასწრო, მე ახლა მათ ზევიდან დავყურებ“.

„საქართველოში 3 მილიონ მოსახლეზე სამასამდე მწერალია, იმდენი, რამდენიც 55 მილიონიან იტალიაში“.

„კაცი კი არა, სანთელია: ყველასათვის იწვის“ (იცოდა სიკეთის დანახვაც და კეთებაც“).

„ქრთამისთვის იჭერენ და ქრთამითვე უშვებენ“.

„იყოლიეთ მტრები, მათ სარგებლობა მოაქვთ — კარგია მუდამ მტრიანი“.

„როცა დევი სტურუა მდივნობიდან მოხსნეს, ნათელა სტურუას შეეკითხნენ:

დევი სტურუა ბიძა იყო შენი?
ახლაც არის! — უპასუხა“.

რალა ბევრი გავაგრძელო — (ისედაც ვერ მოვთოკე სიტყვა) გირჩევთ, წაიკითხოთ ეს წიგნი!

„წუთისოფელი ასეა, დღეს ღამე უთენებია...“

კაცნი სიკვდილშიც ცოცხლობენ, ან სიცოცხლეშიც კვდებიან.
ეს ხალხური და პირადი სტროფების „სიმბიოზი“ მკრეხელობად არ ჩამომართვას

მკითხველმა... და არც ის, რის თქმასაც ახლა ვაპირებ!

დაბოლოს, კაცის სახსოვრად დარჩენილი წიგნის კითხვა, ისევე „ლომის“ საფინალოდ ზედგამოჭრილი სტროფით მინდა დავამთავრო: რომლის თავი არ მახსოვს და ვერც მოვძებნე, ამიტომ იძულებული ვარ მეხსიერებას ან ფანტაზიას ვენდო. ხოლო ბოლო ორი სტრიქონი — ეპიტაფიისა და მხატვრული სიტყვის შედეგრი, ავტორისეული მოვიყვანო:

მაშინ მივხვდები მე, ალბათ, რა ვარ?
მაშინ მიხვდები შენ, ალბათ, რო ვარ...
„მომენატრება სიკვდილი, წავალ!
მომენატრება სიცოცხლე, მოვალ!“

ასეთია სიმართლისათვის წამებული კაცის ბედი ორთავ სოფელში. ეს წიგნი მისი მეორედ მოსვლაა.

P.S. ...მინისქვეშა საქართველოს საჭირისუფლო გაზეთ „თანადგომას“ კარეტაში დევიზად, ანუ მუდმივ თანამგზავრად, ანუ სლოგანად გასდევს ჩემი სიტყვა, რითაც არაერთხელ დამინყია და რითაც კიდევ ერთხელ მინდა დავამთავრო შესანდობარი:

კარგი კაცის გახსენება პატივს მიაგებს არა მარტო მას, ვისაც იხსენებენ, არამედ მასაც, ვინც იხსენებს!

ერაკლე სალღიანი

სიკეთისყოფელი

„მადლი არის ერთისგან განირვა და მეორისგან შეწირვა ერთსა და იმავე დროს; თუ ან გამწირველი არ არის, ან შემწირველი, მადლი არ არის“, გვამცნობს ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოების ერთ-ერთი გმირი.

ბატონ კიტას ამგვარ რთულ დროში მოუწია ცხოვრება: გამწირველის შეწირულ სიცოცხლეს ძნელად იწირავდა შემწირველი.

დღეს ბევრს წერენ კომუნისტური რეჟიმის ავსა თუ კარგზე, თუმცაღა, სწორხაზოვნად და ეჭვის გარეშე უნდა ვთქვათ, უღმერთოთა იდეოლოგიას ადამიანი ვერა და ვერ შეეგუებოდა. სიმახინჯე, თუნდაც კარგად შეფუთვნილი, მისთვის სიმახინჯე იყო და სხვა არაფერი.

მაინც რა მისია უნდა ეტვირთა კიტა ბუაჩიძეს? თუნდაც ის, რომ ბრძოლას ყოველთვის აქვს აზრი... თუნდაც ის, რომ ადამიანები არ უნდა ნახდნენ სიკვდილის წი-

ნაშე.

შემზარავი სინამდვილე ცდილობს ადამიანში ჩაკლას ყოველგვარი ღირსება, მას არ უნდა გააჩნდეს ინდივიდუალობის არავითარი ნიშანი; ის უნდა მოიაზრებოდეს მხოლოდ როგორც კოლექტივის შემადგენელი ნაწილი.

ბატონი კიტა ერთ-ერთი იყო, ვინც წინ აღუდგა კაცთა მოდგმის ამგვარ უსახობას. ეს არის საფუძველი მისი ჩუმი ამბოხისა და ნამებული ცხოვრებისა. კომუნისტური „ლაგერები“, ტანჯვა და შიმშილი, ნათესავებისა და ახლობლებისგან მოძულება და ქარის წისქვილებთან მეზრძოლი დონ-კიხოტის სახელი. თავისუფალ არჩევანს მოკლებულ საზოგადოებაში ქარის წისქვილებთან ბრძოლა თითქმის სიგიჟეს უტოლდებოდა.

ბატონი კიტა არასოდეს არ აჰყოლია დროს, რადგან კარგად იცოდა, რომ ყოველგვარ ამგვარ ნადილს დროვე წაიღებდა. ვერც ერთმა ხელისუფლებამ ვერ იგუა მისი ყველასგან გამორჩეული, თავისუფალი აზროვნება.

მორწმუნეებითი ავტორიტეტის შექმნას, ის ამჯობინებდა სიმართლე ეთქვა ერისთვის და გამოეყვანა ის უმეცრების ბურანიდან.

ყველას კარგად გვახსოვს, როგორ დადიოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ეს დროული კაცი, და თავისი წიგნებიდან აღებულ ჰონორარს როგორ უნაწილებდა მრავალშვილიან დედეებს.

დღეს, საუბრისას, ხშირად ვიყენებთ ამონარიდებს ბატონი კიტას წიგნებიდან, რომელთაც მისი ს უ ლ ი ს ს ი ნ მ ი ნ დ ე და ს ი ნ ა თ ლ ე დასდის. ის განგებისგან ძალმოსილი იდგა ჩვენ წინაშე და გრძნობდა, რომ „ს ხ ვ ა გ ვ ა რ ა დ ა რ ძ ა ლ უ ძ - და“.

თითქოს ბატონ კიტას მსგავს ადამიანებს ეხება პოეტ ზაურ ბოლქვაძის ლექსი:

„არ ვიცი, რა ვარ, მიწა ვარ, ცა ვარ,
ადგილის ხმა ვარ, სივრცე ვარ, დრო ვარ,
მომენატრება სიკვდილი, ნავალ,
მომენატრება სიცოცხლე, მოვალ!“

მეყო თავხედობა და კიტა ბუაჩიძეს... გავეზუტე

ბატონი კიტა უკვე სახელმწიფო მწერალი-დრამატურგი გახლდათ, მე რომ მარჯანიშვილის თეატრში პირველ ნაბიჯებს ვდგამდი.

მისი პიესები: „მკაცრი ქალიშვილები“, „ვარდი ასფურცლოვანი“, „ოქროკაცი ბენვის ხიდზე“, „ეზოში ავი ძალღია“, „ამბავი სიყვარულისა“ წარმატებით იდგმებოდა მარჯანიშვილისა და რუსთაველის თეატრებში.

მოგეხსენებათ, ჩვენს თეატრში ვარსკვლავთა როგორი გუნდი მოღვაწეობდა. მომდევნო თაობას წილად გვხვდა პატივი მათთან ერთად ვმდგარიყავით სცენაზე. და აი, ერთხელ გადაწყდა, დაედგათ სპექტაკლი მხოლოდ ახალგაზრდა მსახიობთა მონაწილეობით. არჩევანი კიტა ბუაჩიძის „მკაცრი ქალიშვილებზე“ შეაჩერეს. ეს პიესა მარჯანიშვილში ადრეც იდგმებოდა და მაყურებელთა, განსაკუთრებით ახალგაზრდების, დიდ მონონებას იმსახურებდა.

განანილდა როლები, რასაც ყველა დროისა და რანგის მსახიობი მღელვარებით ელის ხოლმე. რატომღაც, სპექტაკლის მონაწილეთა შორის არ აღმოვჩნდი. ადვილი წარმოსადგენია ჩემი მდგომარეობა, მაშინ, როდესაც „ნიწოშვილის გურიამი“ ნათამაშები მქონდა მეტად სერიოზული — ქრისტინეს — როლი, რომელსაც პრესა გულთბილად გამოეხმაურა და უფროსი თაობის ქებაც დავიმსახურე. აქ კი, არათუ მთავარი, მეორეხარისხოვანი როლიც კი არ მანდეს.

ამის გამო, ახალგაზრდების დიდმა ქომავმა ქალბატონმა სესილიამ თავისებური „ცეცხლი დაანთო“, როგორ თუ თამარ სხირტლაძე არ დააკავეთო. მხარი დამიჭირა თეატრის დირექტორმაც ივანე გვინჩიძემ. ასე იყო თუ ისე, მთავარ როლზე მესამე თუ მეოთხე დუბლიორად დამნიშნეს.

მაგრამ რად გინდა, ბატონმა კიტამ, რომ იტყვიან, სათოფედ არ გამიკარა: აქ მთავარი გარეგნობაა, ფოსინეს თამაში რად უნდა, მთავარია, ქალიშვილი შავთვალწარბა და ლამაზი იყოს, თამარს კი უცხოური იერი აქვს — ცისფერთვალა და ქერა ფოსინე ვერ წარმომიდგენიაო.

მინდოდა კიტა ბუაჩიძე მომეკლა, დამეხრჩო, გამექრო — ეს რასაკვირველია, ხუმრობით, მაგრამ სინამდვილეში რას გავხდებოდი, ვინ რას მეკითხებოდა, როცა დავა კულტურის სამინისტრომდე მივიდა.

ზაფხული იყო. სეზონი დაიხურა. ფარ-ხმლის დაყრას არ ვაპირებდი. პიესა ნავილე და დასასვენებლად სოფელში წავედი. ფოსინე უბრალო სოფლელი გოგოა და ორი თვის განმავლობაში მისი ცხოვრებით ვცხოვრობდი. ეს სახე ისე გავითავისე, ფოსინეს რომ არ მეძახდნენ, თითქოს მიკვირდა კიდეც.

განახლდა რეპეტიციები, მაგრამ, დრამატურგის მიერ დაწუნებულს, მე არავინ მეხმიანებოდა. ისევ დირექტორმა მომიკითხა, — რეჟისორი თენგიზ ყანდიაშვილი შეცბა, რადგან ჩემთან ერთი რეპეტიციაც არ გაუვლია. როდესაც გაიგო როლი მზად მქონდა, ძალიან გაიხარა, ხელმძღვანელობისგან შენიშვნას გადარჩა.

ბევრი რომ არ გავავრძელო, ფოსინე პრემიერაზე მე მათამაშეს. ამ როლის შესრულებისთვის მოსკოვში შემოქმედებითი მივლინებით დამაჯილდოვეს. პიესის ავტორიც დიდად კმაყოფილი დარჩენილა; მე კი მეყო თავხედობა და ბატონ კიტას... გავეზუტე.

სწორედ აქ მინდა ხაზი გავუსვა მის სულიერ სიმდიდრეს. სხვას ჩემი გაბუტვა გაანაწყენებდა და ზედაც აღარ შემომხედავდა, ბატონი კიტა კი ყოველ შეხვედრისას ღიმილით მომესალმებოდა და მკითხავდა — როდის შევრიგდეთ ახლა ჩვენ? შემო-

რიგდი და ერთ პიესას შენტვის დავნერ. სხვა რა გინდა, როცა მინდა, ჩემი „მკაცრი ქალიშვილები“ ვინმეს მოვანწონო, ყოველთვის ვცდილობ, იმ დღეს დავამთხვიო, როცა ფოსინეს შენ თამაშობო!

სხვათა შორის, ასეთმა ურთიერთობამ ჩვენ უფრო დაგვაახლოვა და მისადმი მეტი პატივისცემით განვიმსჭვალე. სხვაგვარად არც შეიძლებოდა; გარდა იმისა, რომ შესანიშნავი დრამატურგი გახლდათ, არაჩვეულებრივი კოლორიტული პიროვნება იყო... ამასთანავე საყოველთაოდაა ცნობილი მისი საქველმოქმედო მოღვაწეობა, თუმცა საბჭოთა ეპოქაში ქართველთა ეს უკეთილშობილესი თვისება დაკნინდა და თითქოს დავინწყებას მიეცა. ბატონი კიტა უპირველესად ქართველ მრავალშვილიან ოჯახებს უმართავდა ხელს, რადგან საქართველოს დემოგრაფიული მდგომარეობა დიდად ანუხებდა.

უმთავრესი კი ისაა, რომ ბატონი კიტა თავისი მოღვაწეობით ცდილობდა გამოეფხიზლებინა ერი, მართალი სიტყვა ეთქვა მისთვის, ხოლო საბჭოთა ჩინოვნიკები იუმორითა თუ სარკაზმით ემხილა.

ჩვენი თაობა ქსეროქსზე გადაღებული ხელნაწერების სახით ფარულად ვკითხულობდით ბატონი კიტას „შავ წიგნს“, პუბლიცისტურ წერილებს, რომლებიც გულს გვიოხებდნენ, საკუთარ ღირსებას გვიმაღლებდნენ და, შეიძლება ითქვას, პატრიოტული სულისკვეთებით გვზრდიდნენ...

ნოდარ ტაბიძე

სიმაღლე მწერლისა

პიროვნების დახასიათებისას ინდივიდუალური თვისებების ჩვენება-კვალიფიკაციით არ ვიფარგლები. ვცდილობ, ჩავწვდე გენეტიკურ კოდს, გავარკვიო, საიდან მოდის უმთავრესი და რამდენად უკავშირდება ეროვნულ სანყისს.

ამჯერადაც არ ვღალატობ ამ ჩვევას და ვასკვნი:

ბატონი კიტა ბუაჩიძის გაუტყეხლობა ქართველი ხალხის ხასიათის გამოვლენაა (მრავალი წელი ციხესა და გადასახლებაში დაჰყო და მაინც არ დაითრგუნო, ჩახმახივით იყო შემართული).

ბატონი კიტა ბუაჩიძის სიკეთე ჩვენი წინაპრების ერთ-ერთი უმთავრესი თვისების განფენაა (თავად ნახევრად შიმშილობდეს და სხვებს უნაწილებდეს ლუკმას).

ბატონი კიტა ბუაჩიძის იუმორი ქართული სულის სილალისა და განონასწორებულობის დასტურია (საკუთარი უპირატესობის წარმოჩენით სხვათა ამაღლებას ესწრაფოდეს).

ბატონი კიტა ბუაჩიძის...

და მივყვები გორგალიდან დაცურებულ ძაფს. არც ის მაინყდება, რომ ცხრაშვილიანი ოჯახიდანაა.

აი, დავამთავრე კითხვა თითქმის რვაასგვერდიანი ნაშრომისა — „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ.)“.

ეს წიგნი კიტა ბუაჩიძის მეუღლის, ქალბატონი თინა ბარამიძის რუდუნების შედეგიც არის.

შთაბეჭდილება მძაფრია. გონების თვალთ შორს ვიხედები და ავტორისადმი კიდევ უფრო დიდი სიმპათიით ვიმსჭვალები.

„ჩანაწერები“ მნიშვნელოვანია მწერლის მსოფლმხედველობისა და პუბლიცისტურ-მხატვრული ოსტატობის წარმოსაჩენად, ასევე ეპოქის ხასიათის შესამეცნებლად.

წიგნი ვერ ეტევა მხატვრული ტილოს ჩარჩოებში; მხოლოდ პუბლიცისტიკის საზღვრებში მოქცევაც არ იქნებოდა გამართლებული; მემუარული ლიტერატურისთვის მიკუთვნებაც პროკრუსტეს სარეცელზე მოთავსებას დაემსგავსებოდა. არადა, საკმაოდ შეიცავს სამივე სფეროს ნიშან-თვისებებს.

მოდით, დავკმაყოფილდეთ ავტორის განსაზღვრებით: „ეს არის კრებული ათასგვარი დაკვირვებისა და ამბებისა“ და „ჟანრობრივი“ სპეციფიკის გარკვევა მომავლისათვის გადავდოთ. ნურც იმას დავივინყებთ, რომ საქმე გვაქვს მწერლის ლაბორატორიასთან.

შემოქმედის სამზარეულო ნაირგვარი მასალის ერთობას გულისხმობს. აქ გვერდიგვერდ გვხვდება თეთრი და შავი. ამიტომაც მოულოდნელი არ არის ერთგვარი ამორფულობა.

შექუჩებული ფაქტებისაგან ბევრის ზუსტი ადგილი ჯერ გაურკვეველია. უცნობია, რომელი რა დროს ამოტივტივდება და რისი საფანელ-საფუძველი გახდება, რომელ სახეს თუ განწყობას ესაფეხურება.

მასხენდება ლ. ტოლსტოის, გ. ფლობერის, გალაკტიონის ჩანაწერები და მათი მომარჯვების შემთხვევები. ზოგჯერ ფაქტებს შორის კავშირის დადგენა თითქმის შეუძლებელია და, ავტორის მინიშნება-კომენტარი რომ არა, ურთიერთგანპირობებულიობის სათავეს ვერც კი დავლანდავდით.

ერთიც: შეიძლება არ გავიზიაროთ ავტორის ზოგიერთი დებულება; შეიძლება ესა თუ ის ჩანაწერი ნაკლებმნიშვნელოვნადაც მოგვეჩვენოს; არც ის არის გამორიცხვული, გულგრილად წავიკითხოთ ცალკეული აბზაცები, მაგრამ ეს როდია გადამწყვეტი. მთლიანობაში ჩვენს ხელთაა მდიდარი და მრავალმხრივ ღირებული მატრიანე.

„ხალხის მტრის ჩანაწერები“, უპირველეს ყოვლისა, ყელყელაობს ეპოქის დასურათხატებით, შერჩეულია ტიპური და მეტყველი მაგალითები.

მწერლის პოზიცია გამჟღავნებულია როგორც პირდაპირ, ასევე ირიბად, ქვეტექსტებით. ცნებით-ლოგიკური და სახეობრივი აზროვნების ფორმები ურთიერთს ენაცვლებიან და ავსებენ.

„სტალინმა ჯაგლაგად მიგვიჩნია. ფერდები შეგვიღენა და უზანგებში სალდათის ჩექმები წვალებით შეატია, მაგრამ მაინც ხომ შეატია და... სავირე მათრახები ორივე ხელით უჭირავს, ზარბაზანი წინ მიუძღვის. შავი პურის ნატეხი რა არის, — იმისთვისაც შორიდან გვაყურებიან და... შენ მოერევი სტალინს?! ჩემი ჩემი და შენიც ჩემი, მინა თქვენო, მოსავალი ჩვენო; ზღვები თქვენო, თევზი ჩვენო!.. კურდღელს მოკლავ — ხორცი ჩვენო, ტყავი თქვენო. მელას მოკლავ — ხორცი თქვენო, ბენვი ჩვენო!..“

ჩანაფიქრის ხორცშესხმისათვის ნაირგვარი გზაა დაძებნილი. ზოგჯერ წინ იწევს მკვეთრი შედარება. ეს ხერხი განსაკუთრებით მაშინ არის მომგებიანი, როცა მხარეები დიამეტრალურად გამიჯნულია. ავტორი დიდ ადგილს უთმობს ციხის ამბებს. საგანგებოდ ჩერდება საკანში გამომწყვდეული „რამკიანი“ ქურდებისა და პოლიტპატიმრების ურთიერთობაზე. პირველნი ხელისუფლების წარმომადგენლებისაგან გარკვეული მხარდაჭერითაც კი სარგებლობდნენ. და აი, ერთი პასაჟის დასრულების

შემდეგ გულამღვრეული იტყვის: „ასეთ ნაძირალებთან ვისხედით ჩვენ — „კონტრრევოლუციონერები“; იმ „სულძალი“ ცარიზმის დროს კი მეფე პოლიტიკურს, თუნდაც მისი წინაპრის მკვლელს, ქურდთან ერთად ერთ საკანში როგორ შეაგდებდა!“

სხვა შემთხვევაში ბიოგრაფიული დეტალებით, თვითდახასიათებით არის გამჟღავნებული არსებული ატმოსფეროს სისასტიკე და მისდამი ზიზღი:

„1937 წელს, სტუდენტობისას, მარცხენა ხელი განგებ ბინტით შევიხვიე და კისერზე ჩამოვიკიდე, როგორც ვითომ მტკივანი, რომ ტაში არ დამეკრა სტალინის ხსენებისას“.

ამით არა მხოლოდ კიტა ბუაჩიძის პლატფორმა ცნაურდება, არამედ დაგეშილი დამსმენების გარემოცვაც ხასიათდება. ფაქტი პოლიინფორმაციულია.

არცთუ იშვიათად დაფიქსირებულია ისეთი ამბები, რომლებიც ყოველგვარი კომენტარის გარეშე ქმნიან სატირულ განწყობას. მაგალითად, ქუთაისში „გასაბჭოების პირველ წლებში არსებობდა თურმე „წითელ მეკუბოვეთა“ არტელი „გზა სოციალიზმისაკენ!“

სიცოცხლის აპრობებს მიზნისა და მისი მიღწევის საშუალებათა შეუსაბამობა, კავშირის აბსურდულობა.

„ხალხის მტრის ჩანანერები“ გამორჩეულია ბიოგრაფიული მონაცემებითაც. რაც მთავარია, ისინი მარჯვედ არიან დაკავშირებულნი საზოგადოებრივ პრობლემებთან.

თავად რომ არ გაეხშიანებინა, ჩემთვის უცნობი იქნებოდა ერთ-ერთი პირველი კომედის „აურიე რგოლის“ ისტორია. სეზონის გახსნამდე აფიშაზე ავტორად მხოლოდ კ. ბუაჩიძე მოიხსენიებოდა. შემდეგ თეატრის სასცენარო განყოფილების გამგის გვარიც გაჩნდა. და ბოლოს კი ამ პიროვნებამ თავისი პიესების კრებულში „აურიე რგოლი“ ისე უტიფრად შეიტანა, რომ აღარც „თემის“ ავტორის გვარი დაუსახელებია.

ამ წიგნით ახალგაზრდა დრამატურგის მნიშვნელოვანი წარმატებებიც ცნაურდება. „პირველ კურსზე სწავლა ახალი დანყებული მქონდა, როცა ფოთის თეატრში დაიდგა ჩემი „სიძე“, „ფაქიზი განცდები“ და „ვარდი ასფურცლოვანის“ პირველი ვარიანტი. ჩემთვის ეს ორმაგი პრემიერა იყო. ფოთში პირველად ვნახე ზღვა და პირველად გამოვედი სცენაზე... მომდევნო წელს „სიძე“ ჭიათურაში დაიდგა. იქ არ ჩავსულვარ, მაგრამ მითხრეს, ზოგიერთი მაყურებელი ორ-სამჯერ ნახულობს სპექტაკლს და ხუმრობით ერთმანეთში პიესიდან ამოკრეფილი ფრაზებით ლაპარაკობენო“...

ასევე საინტერესოა „პირთეთრი ქალიშვილის გრძნობათა სამყაროს“ თუ „ავი ძაღლის“ ისტორია; საერთოდ, თეატრთან ურთიერთობის პერიპეტიები.

წიგნთა ბეჭდვასაც მივადევნოთ თვალი. როგორი მოხერხებულობა, შეუპოვრობა იყო საჭირო, რომ კრიტიკული აზრები გაეპარებინა. სისხლის ფასად უჯდებოდა ცალკეული ნაწარმოების გამოქვეყნება.

„ჩანანერებით“ კიტა ბუაჩიძე კიდევ ერთხელ წარმოჩინდა პირუთვნელ პიროვნებად.

მას შეუძლია გაბატონებული თვალსაზრისის წინააღმდეგ გაილაშქროს, მით უფრო, თუ ამ თვალსაზრისში ბანგის თვისებებს ამჩნევს.

არსებითია ისიც, რომ დასკვნები შეპირობებულია ლოგიკური წანამძღვრებით, დამაფიქსირებელი მინიშნებებით.

გავიხსენოთ ანა ანტონოვსკაიას შვილის დახასიათება: „ბორის ჩორნი — საეჭვო ნიჭის მომწერლო სცენარისტი. მოსკოვიდანაა. პოზიორი. დედას თქვენობით ელაპარაკება. ქუჩაში მკლავგაყრილს ატარებს იმგვარად, იფიქრებ, ეს მოხუცი ქალი სატრფო ხომ არ არისო.“

სახკინმრენვში ერთხელ ჰონორარის მიცემა დაუგვიანეს და ერთი ვაიუშველებელი ატეხა — „Я потерял пять творческих дней. Я протестую, товарищи!“

კიდევ უფრო მკაცრია ზოგიერთი ქართველი მოღვაწის მიმართ. მისი ეპითეტ-მეტაფორების საფუძველზე ავტორიტეტები პიედესტალიდან ყირავდებიან.

სულო ცოდვილო, ბევრის შესახებ შენც ასე ფიქრობდი, მაგრამ დადუმდი, გამბე-დაობა არ გყოფნიდა, თანაც ობივატელის ფარს იფარებდი: — რა მნიშვნელობა აქვს ახლა გარდაცვლილთა განქიქებასო.

როგორც ითქვა, „ხალხის მტრის ჩანაწერები“ საყურადღებოა არა მხოლოდ თე-მებით, პასაჟებით, დეტალებით, არამედ მათი გამოყენების გზებსა და შემთხვევებზე მინიშნებებითაც.

დავესესხოთ ტექსტს: „სჯობს დიდი კაცის ლაქია იყო, ვიდრე სადმე ვირების უფროსი“; „ქალაღდასა და ქალს ერთნაირად უნდა მოვლა და გაფრთხილება“; „იმერულ ჩურჩხელასავით გამხდარი ქალი“; „სპილოს ძვალივით მკვრივი და თეთრი ძუძუები“; „ძილს რომ სიზმარი არ ამშვენებდეს და სინამდვილეს ოცნება, ცხოვრება აუტანელი იქნებოდა“; „ავი და ბოროტი სიდედრი ხანძარზე უარესია“...

ბევრს შენარჩუნებული აქვს დიალექტის ფორმა, კუთხური გამოთქმის ნირი, რაც ზრდის მის ეფექტურობას: „ვინ ითხოვს ამას? რაფერ გამოუყვლეფია თვალები!“ „გლეხი ქალის წყევლა (ანცი ბიჭისადმი): ნუ გამხეთქე გულზე, შენ გაგხეთქა ლო-ბიომ!“ „იმე, ამდენ წყალს რომ სვამ, მოხრაკული თავვი ხომ არ გიჭამია“.

ყოველივე ეს მოაზრებული უნდა იქნეს, როგორც საშენი მასალა. ხელსაყრელ სიტუაციაში ისინი შეიძლება უცვლელად ან მცირეოდენი ტრანსფორმაციით ლიბოდ დაედოს სახეს, ეპიზოდს, კონფლიქტს... არც ის არის გამორიცხული, იმპულსის ფუნ-ქცია შეასრულონ.

არცთუ იშვიათად ხაზგასმულია კიდევ მათი როლი. „თავის განსწავლულობის დასამტკიცებლად ახლად კურსდამთავრებულ ექიმს ჩვეულებად აქვს, იგინოს ლათი-ნური სიტყვებით — ამა თუ იმ სენის სახელწოდებით. მაგალითად — მომშორდი აქე-დან, შე „Angina scarlatinosa!“ ქვემოთ მიწერილია: „გამოვიყენე „პლატონში“.

მეორე მაგალითი: „დოცენტ ბურკაძეს პარტბილეთი პერანგს შიგნით, ქისაში გახ-ვეული ჯვარივით კისერზე ჰკიდია: ეშინია, არ დაეკარგოს (ასეთი „მორწმუნეც“ კი 37-ში გააქრეს, როგორც ხალხის მტერი. დეტალი — პარტბილეთი-ჯვარი — „პლა-ტონში“ გამოვიყენე“.

სხვა ამონარიდების ქვემოთ: „გამოვიყენე „ოქროს კაცში“, „გამოვიყენე პო-ლიხრონ ჩიჩიაში“.

შეხვედებით ასეთ რემარკებსაც: „ფრაგმენტი კომედიისათვის“, „ფრაგმენტი პიე-სისთვის“, „გაყრისთვის“, პიესისთვის „საგიჟეთი ან ოჯახი“...

მწერალს ჩანიშნული აქვს მომავალ ნაწარმოებთა სათაურებიც: „ბრახუნი კარზე“, „შიშის სახელმწიფოში“.

ყოველივე ეს მოსამზადებელი სამუშაოა დიდი ტილოების შესაქმნელად.

იმასაც დავსძენ, რომ ზოგიერთი ჩანაწერი ნოველის თუ პატარა მოთხრობის პირველ ვარიანტად შეიძლება ჩაითვალოს („დონ-ჟუანი კონია გ-ძის თავგადასავა-ლი“, „ზინა“ და სხვ).

„ხალხის მტრის ჩანაწერებზე“ შედარებით ვრცლად შეჩერება მოტივირებულია იმით, რომ მასში კიტა ბუაჩიძის, როგორც მწერლისა და მოქალაქის, მოსაზრებები ვრცლად და ოსტატურად არის განფენილი.

ისე არ გამიგოთ, თითქოს ხსენებულ წიგნს ბატონი კიტას შემოქმედების მწვერ-ვალად ვთვლიდეთ. ვფიქრობ, იგი ვერ უტოლდება ზოგ მის გახმაურებულ დრამატულს თუ პუბლიცისტურ-პოლემიკურ თხზულებას, მაგრამ ვერც იმას უარყოფ, რომ თავ-ისებური მოვლენაა, დიდებული სასინჯი ქვა.

80-იანი წლების ბოლოს დავახლოვდით. კომუნიკაბელური გახლდათ. სასიამ-

ოვნოდ მოუბარი. მოლხენაც იცოდა და გაბმული შრომაც. ჟინიანობაც ჩვეოდა (ამ სიტყვის საუკეთესო გაგებით), დასახული მიზნიდან არ გადაუხვევდა. ამის დასტურად ჩემთვის გამოგზავნილი ეპისტოლეც გამოდგება. მომყავს შემოკლების გარეშე:

„ბატონო ნოდარ“!

გიგზავნით პატივისცემის ნიშნად ჩემს ბოლო ორ ბარათს ჯუმბერ პატიაშვილისადმი. პირველი ეხება ასტაფიევს, მეორე კი ჩვენს ყველაზე დიდ ეროვნულ უბედურებას. რაკი პირდაპირ მისაწვდენად სხვა გზა ვერა და ვერ გამოვნახე, ჩემი კორესპოდენცია გუშინნინ ცეკას კომენდატურაში მივიტანე და ჩემი „დასაფსები“ თვალებით დავინახე, რა არხეინად ჩააგდო იგი მორიგემ ვეებერთელა ტომარაში, რომელიც შუამდე უკვე სავსე იყო...

ასე რომ, კაცმა არ იცის, ამ საჩივრების ტომარას როდის გაარჩევენ-დაახარისხებენ და, თუ საერთოდ მიუვა იგი ჯ. პატიაშვილს...

პასუხის მსგავს რაღაცას ერთ თვემდე დაველოდები, მერე კი ამ „თხზულებათ“, ცხადია, თახჩა-სკივრში არ შევინახავ და მკითხველ საზოგადოებას წარვუდგენ: მე, საერთოდ არაფერს არ ვწერ ისეთს, რომ იგი მარად საიდუმლო დარჩეს.

13 ოქტომბერი, 1988 წელი. კიტა ბუაჩიძე“.

ხუთი დღის შემდეგ უნივერსიტეტში ბატონი ალექსანდრე (საშა) პაპავა მხვდება.

ლირიკული გადახვევა. ამ პიროვნებაზე არ შეიძლება გულგრილად უბნობა. სულით არისტოკრატი. ულამაზესი ვაჟკაცი, განათლებული და დიდბუნებოვანი. მკლავის გაშლაც შეეძლო და მომაკვდავი თანამემამულის სასთუმალთან ღამეების გათენებაც.

1936 წელს დააპატიმრეს ქუთაისის პედინსტიტუტის ახალგაზრდა დირექტორი. ვარკუტა, ვიატკა და ა.შ. მთელი ოცი წელი — მკვლელებთან და კაციჭამიებთან ერთად იჯდა და არასდროს დაუკარგავს ღირსება. გრძნობდნენ მის სიძლიერეს და უპირატესობას. უსმენდნენ და მიჰყვებოდნენ. ბევრი, ძალიან ბევრი სიკეთე გააკეთა იმ შავბნელ დროში და ველურ გარემოცვაში. იმასაც ამბობდნენ, ერთი ფრიად გახმაურებული რომანის მთავარი პერსონაჟის პროტოტიპიაო.

...დიახ, მხვდება ბატონი ალექსანდრე და მეუბნება — კიტა ბუაჩიძე დაგეძებს. დაუუკავშირდი. ბატონი კიტა ანთებულია. დიდი წიგნი გავასრულე. გამომცემლობაში რეცენზიებს მთხოვენ. ხომ არ დაწერდი?

ერთ კვირაში მივართვი. და აი, 1989 წელს გამოვიდა კიდეც — „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно-белом цвете“ წიგნი 100 000 ტირაჟით დაისტამბა და მთელ მსოფლიოში გავრცელდა.

ჩემს არქივში ინახება ამონარიდი აბიტურიენტ მარეხ გრიგოლაძის თხზულებიდან (შიფრი 580). იმ წელს ქართული ენისა და ლიტერატურის საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარე ვიყავი უნივერსიტეტში. ჩანს, თხზულების სწორებისას ქვემომოტანილ ფრაგმენტს ჩემი ყურადღება მიუპყრია და ამიტომაც ამომინერია. აი, ისიც: „მე მახსენდება კიტა ბუაჩიძე — ცნობილი დრამატურგი, თუმც არც ისე ცნობილი, როგორც ბატონი კიტას ნიჭსა და მამულიშვილობას ეკადრება. ბატონმა კიტამ, როგორც თვითონ წერს თავის „შავ წიგნში“, დიდი ხნის ოცნება აისრულა: თავისი ჰონორარი მრავალშვილიან ოჯახებს დაურთო...“ და ასე შემდეგ.

ეს, ხალხის მიერ სიკეთის დანახვის მაგალითია. და, რაც მთავარია, კარგად მეტყველებს იმ დიდ ავტორიტეტზე, რითაც კიტა ბუაჩიძე სარგებლობდა და სარგებლობს.

რა ტონითაც დავიწყე, იმავე ტონით მიხდა დავამთავრო.

სიკვდილის წინ ჩვენი წინაპრების უპირველესი საფიქრალი ის იყო, რომ ხმალი

ჟანგს არ შეეჭამა. ამიტომაც მოუხმობდნენ ღირსეულ ძეს და სისხლში გამონრობილ გორდას ხელისკანკალით გადასცემდნენ.

და აი, ბატონი კიტა ბუაჩიძეც ასე იქცევა: ცრემლითა და იმედით გვიტოვებს „ხალხის მტრის ჩანაწერებს“.

ვინძლო არ დაგვჟანგებოდეს.

ნიკოლოზ ქარცივაძე

(ურაკი)

მომონება არცთუ შორეული წარსულიდან

1984 წელი ჩემი ცხოვრების ღირსახსოვარი თარიღია. ურეკში, სადაც მე ვცხოვრობ, ერთ-ერთმა დამსვენებელმა დიდი სიფრთხილით გამაცნო დისიდენტი-მწერლის კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტური ქმნილება „შავი წიგნი“. იმ წლებში, კომუნისტური რეჟიმი მაქვს მხედველობაში, როგორც ანტისაბჭოთა ლიტერატურა, „შავი წიგნის“ არათუ გამოქვეყნება, წაკითხვაც კი საშიშროებას წარმოადგენდა. ამიტომ ქსეროქსზე გამრავლებული წიგნის ხელნაწერები არალეგალურად ვრცელდებოდა ქართველ მკითხველებს შორის და დიდი ინტერესით იკითხებოდა. მეც მქონდა ბედნიერება გავცნობოდი „შავ წიგნს“ და როგორც იტყვიან ერთ ამოსუნთქვაზე წავიკითხე იგი. წიგნის შინაარსმა შემძრა, დამიკარგა მოსვენება. გამიჩნდა დიდი სურვილი ამ პატრიოტი მწერლის გადაუდებლივ გაცნობისა. ამ მიზნით დავადგინე რა მისი სახლის მისამართი გამოვუგზავნე წერილი, რომელშიც ვთხოვდი ნებართვას მასთან ჩამოსვლის შესახებ. მივიღე რა ბატონი კიტას თანხმობა, დათქმულ დროს დაუყოვნებლივ ჩამოვედი თბილისში. ჩვენი შეხვედრა შედგა 1984 წლის 25 სექტემბერს.

ჩემი წარმოდგენით ბატონი კიტა წარმოსადგეგი, ვაჟკაცური გარეგნობის მამაკაცი უნდა ყოფილიყო. სინამდვილეში იგი იყო საშუალოზე მაღალი ტანის, გასხვიოსნებული სახის, ჭალარა უღვაშებიანი, ნაღდი ქართული გარეგნობის კაცი.

ბატონი კიტა საუბრობდა საქართველოს მძიმე დემოგრაფიულ მდგომარეობაზე, მისი მიზეზების და გამოსწორების გზების შესახებ, რაც კარგად არის გაშუქებული „შავ წიგნში“ და რომ წიგნის გამოცემა შეუძლებელია ცენზურასთან დაკავშირებული სიძნელების გამო.

ვიზიტის ბოლოს ბატონი კიტას აღვუთქვი, რომ „თვითგამოცემის“ გზით შევეცდებოდი „შავი წიგნის“ გარკვეული რაოდენობით გამოქვეყნებას. ბატონმა კიტამ გამანდო, რომ ლანჩხუთში ჰყავს „ერთგული ჯარისკაცი“ — მწერალი კუკური კუკულაძე, რომელიც ამ საქმეში დაგეხმარებათო; და, მართლაც, ურეკში დაბრუნებულს სულ მალე მესტუმრა ბატონი კუკური, რომელმაც „ამ საქმისთვის“ უშურველად შემომთავაზა თავისი დანაზოგი; ჩვენი საერთო ძალისხმევით, 1985 წლის გაზაფხულზე, „შავმა წიგნმა“ იხილა დღის შუქი. სულ გამოვიდა წიგნის 300 ეგზემპლარი, მათგან 220

— ავტორს ვუბოძეთ.

„შავ ნიგნში“ ბატონი კიტა გულისტკივილს გამოსთქვამს საქართველოში გავრცელებულ უშვილობასა და ერთშვილიანობასთან დაკავშირებით. ამიტომ ქართველ დედებს მოუწოდებს მრავალშვილიანობისაკენ, რადგან იგი ერის გადარჩენის ერთადერთ გზას მრავალშვილიანობაში ხედავს.

თავის ნიგნებს იგი პირველ რიგში ჩუქნიდა მრავალშვილიან ოჯახებს, მათვე უშურველად უნანილებდა მთელ თავის ჰონორარს. იგი არ მორიდებია ნიგნის ჩუქებას ხელისუფლების წარმომადგენლებისთვისაც, რაც მის მხრივ გაბედულ ნაბიჯს წარმოადგენდა.

მე დიდად მემამყება, რომ კუკურისთან ერთად „ჩვენი გენერლის“ — ბატონ კიტას „ერთგულ ჯარისკაცად“ ამიერიდან მეც ვითვლებოდი.

ამ დღეებში ქალბატონმა თინა ბარამიძემ ბატონი კიტას უერთგულესმა ადამიანმა მე და კუკურის გადმოგვცა მწერლის უძვირფასესი ნაშრომი: „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“, რომელიც თავის ფორმით და შინაარსით უნიკალურია, მოიცავს მთელ ეპოქას და წარმოადგენს სიბრძნის უშრეტ წყაროს...

ბატონი კიტას ღვანლი ერის წინაშე ჯერ კიდევ შეუფასებელი და დაუფასებელია. ისტორიისთვის ნახევარი და ერთი საუკუნე მცირე დროა... ერის გონზე მოსვლას ბევრად მეტი დრო სჭირდება. ამის მაგალითად გამოდგება თუნდაც 1871 წელს დიდი ილიას მიერ სისხლნარევი ცრემლით დანერილი ლექსი „ბედნიერი ერი“, რომლის შემდეგ თითქმის 1,5 საუკუნე გავიდა, მაგრამ ლექსი დღემდე არ კარგავს თავის აქტუალურობას...

თიანთ ჩალაგაშვილი

საუკუნის სინდისი

მეც ერთი იმათთაგანი ვიყავი, ვისაც საოცარი კიტა ბუაჩიძე თავის ახლობლად (გადაჭარბებულად თუ არ ჩამითვლით შვილობილად) მიიჩნევდა. ჩემი არც ისე ხანმოკლე ცხოვრების მანძილზე მრავალ საინტერესო ადამიანს შევხვედრივარ, ქიზიყური გულახდილობით ვიტყვი: ბატონ კიტასნაირს არასოდეს! ის სულ სხვა სამანებით ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. რალა დასამალია და ბევრი მისი თანამედროვე ახირებულ კაცს ეძახდა. მე კი თამამად ვიტყვოდი: ეს დიდი მოღვაწე თავისი მართალი პრინციპებითა თუ ქვეყნის ერთგულებით — მეოცე საუკუნის სინდისი გახლდათ!

განგებ არაფერს ვამბობ მის დიდ შემოქმედებაზე, მის განუმეორებელ პიესებზე, ზოგიერთ მათგანს — მავანთა წყალობით, დღის სინათლე არ ეღირსათ. მათი განმსჯელი ნამდვილად ვერ ვიქნები. ამას კი დავძენდი: „კეისარს-კეისრისა“ პრინციპი მარადიული ჭეშმარიტება იქნება დღესაც და მომავალშიც...

ბატონ კიტა ბუაჩიძეს ვუძღვნი ჩემი გულიდან ამოსულ სიყვარულს, რომელიც ასეთ სტრიქონებად ჩამოიქნა:

შავზე შავი ნიგნის ნაკითხვისას

გულს ჩამწვდა თქვენი დინჯი ქართული
და თქვენი აზრი ასე მდიდრული.
მთელი ცხოვრება სითბოს ნატრული
და სულ სამიზნედ ამოზიდული.
და დარჩით ასე გაუტეხელი,
თუმცა ნიადაგ რას არ ელოდით.
თქვენი სინმინდე მხიბლავს კაცური,
ყელამდე სავსე საქართველოთი.
როცა მავანნი უსხდნენ სავარძლებს,
თქვენს მკერდს დაღავდა ციხის კედლები.
მერე სალამსაც კი გიკრძალავდნენ —
სულით მხდალნი და გულით დედლები.
დროს აბრალებდნენ დროის მსახვრალნი,
თქვენს „სიჯიუტეს“ რარიგ კვირობდნენ.
საკუთარ მამას რომ ვერ მარხავდნენ,
საკუთარ დედას რომ ვერ ტიროდნენ.
თქვენ კი სიმართლის ხმალშემართული,
იდექით როგორც ვაჟას მინდია.
დედის ნამღერი ნანა ქართულის
მისხალიც კი არ გაგიყიდიათ.
ხმობდით ეცემა ყველა ლაჩარი,
როცა მალღდება სიბრძნის თალები.
თქვენ ყველა დროის გმირი დარჩებით,
ისინი ყველა დროს — ტუსალები.

კიტა ბუაჩიძეს

რა გკადროთ? თქვენ დიდ კაცობას,
სულ სხვანაირი ხიბლი აქვს.
ერთი შეხედვით უიღბლოს,
მაგრამ საოცრად იღბლიანს.
ეკლიან გზებით გივლიათ,
გმტრობდათ სევდა და მაცელი.
ერთხელ არ დაგიჩვილიათ
სჩანდით სამშობლოთ აცრილი.
უსმენდა ერი თქვენს ძახილს,
რომ სული არ ჩაეძირა.
თქვენ სწორედ მაშინ ფხიზლობდით —
მავანთ რო ყურზე ეძინათ.
სიმართლის გადასარჩენად,
იმ „შავი ნიგნით“ იომეთ,
თქვენ არასოდეს გხიბლავდათ —
ამ წუთისოფლის სიამე.
გულიც გქონდათ და მარჯვენაც,

მტერს ეცემოდით მეხადა
დიდი გოგლა რომ იტყოდა —
მკერდზე სამშობლო გეხატათ...

ჯანსუღ ჩარკვიანი
სიხარული გაფრინდა
კიტა ბუაჩიძეს

ვითარც ქარი აფრიდან
სიხარული გაფრინდა

სიხარული მეც მინდა
მოფრენილი ზეციდან.

გულისკარი დავხურე
რადგან ვერ გინახულე.

გულში ვარ ჩაკეტილი —
გული არის კეთილი.

ბედმა ეშმას შეგვყარა —
დაგველუბა ქვეყანა.

მზეს მივუძღვნი ამ ლოდინს,
მაგრამ მზეც არ ამოდის.

ღამეა და უკუნი, —
ორივ ამ საუკუნის.

მუხის ფესვიც გადახმა,
კიდევ კარგი, აქ არ ხარ!

კიტა ბუაჩიძის პიესების უკვდავება

მოგონება ეხება დიდ ქართველ მწერალს და დრამატურგს ბატონ კიტა ბუაჩიძეს და 1976-77 წლებში მისი უკვდავი პიესის „ეზოში ავი ძაღლია“ — დადგმას მარჯანიშვილის სახელობის დრამატულ თეატრში.

პიესა დაწერილია ძნელბედობის ჟამს — კომუნისტური რეჟიმის პირობებში, როდესაც მწერალს მართალი სიტყვისა და აზრის გამოთქმის უფლება წართმეული ჰქონდა.

არ ვიცი, ამგვარ ვითარებაში როგორ და რა საშუალებებით ახერხებდა ბატონი კიტა კომუნისტური წყობის სიყალბის ჩვენებას. ჩემი ვარაუდით, უარყოფით აზრებს ავტორი გადმოგვცემდა პიესის უარყოფითი გმირების დახმარებით. ასე, მაგალითად, ფოფიას ალაპარაკებს, თუ როგორ იპარავდა იგი ბავშვებისათვის განკუთვნილ სურსათს — სანწყობში მუშაობის პერიოდში და ა.შ.

პიესა დადგა იმ პერიოდში თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელმა ბატონმა გიგა ლორთქიფანიძემ, სპექტაკლის რეჟისორი გახლდათ ბატონი გოგი თოდაძე.

ბატონ გიგას ბადალი არ ჰყავს მსახიობებისთვის როლების შერჩევის საქმეში — მან ზუსტად იცის, რომელი მსახიობი როგორ მოერგება და ითამაშებს ამა თუ იმ როლს...

პიესაში მთავარ როლებს ასრულებდნენ: ლაითაძე — თენგიზ მაისურაძე (დუბლიორი — ლეო ანთაძე), ფოფიას — ლენა ყიფშიძე (ნათელა მიქელაძე), ვარვარა კარპოვნას — მედეა ჯაფარიძე (დოდო ჭიჭინაძე), მის ქმარს მინდელივს — ვახტანგ ნინუა (გოგი ტატიშვილი), ჩინჩახელს — განუმეორებელი გივი ბერიკაშვილი, ელოს — ყარასაშვილი, არქიტექტორს — გურამ ხურცილავა, სახლის პატრონს — მ. ბჟალავა (ნ. მამალაძე), როზიტას — ლია პიტავა (მაია ტატიშვილი), გურამ შელიას — ამირან ბუაძე (კაკო მესაბლიშვილი), სარეს — მშვენიერი სოფიკო ჭიაურელი (გულიკო ემხვარი), ელოს ვაჟს — 10 წლის თამაზს — მამუკა ყუფარაძე, მე ვთამაშობდი თავგების დედოფალს, სპეკულიანტ ცაცანას (დოდო ბერიკაშვილი).

სპექტაკლი „ეზოში ავი ძაღლია“, თითქმის 10 წლის განმავლობაში, არ ჩამოსულა მარჯანიშვილის თეატრის სცენიდან...

ყოველი სპექტაკლის ჩვენება დღესასწაულის ტოლფასი იყო ქართველი მაცურებლისათვის და ყოველი სპექტაკლი მიმდინარეობდა ანშლაგით — თეატრის პარტერი, ბალკონი და, ასე განსაჯეთ, კულისებიც — დაძეგვილი და სავსე იყო მაცურებლით.

მთელი ჩემი თეატრალური მოღვაწეობის პერიოდში მსგავსი სურათი, როდესაც მაცურებელთა დარბაზი ვერ იტევდა მაცურებელს, ხოლო კულისები — ტექპერსონალს, წილად ხვდა სამად-სამ სპექტაკლს;

1. „ურიელ აკოსტას“ — ვერიკოსთან დაკავშირებით;

2. „კოლმეურნის ქორწინებას“ — შევეგულიძის ხარიტონთან დაკავშირებით, და, ბოლოს,

3. „ეზოში ავი ძაღლს“ — აქ, ყველა, ყველა მონაწილესთან დაკავშირებით — იხოცებოდა ხალხი სიცილისაგან, კიოდნენ, ტაშის გრიალი აზანზარებდა თეატრს...

თეატრს თავის შიდა განაწესი აქვს, რომლის მიხედვით სპექტაკლში დაკავებული ყველა მსახიობი ერთი საათით ადრე უნდა გამოცხადდეს თეატრში და თავისი მისვლა სათანადო ჟურნალში უნდა დაადასტუროს ხელმოწერით — ე.ი. თუ სპექტაკლი 8 საათზე იწყებოდა, ჩვენ 7-ზე მისულები ვიყავით და ჩვენ-ჩვენს საგრიმორო ოთახებში ვიცვამდით სასცენო ტანსაცმელს და ვიკეთებდით გრიმს... მაგრამ, პიესის ავტორი,

ბატონი კიტა თეატრში 6 საათზე უკვე მისული იყო, იჯდა სამსახიობო ფოიეში, ყველას მოგვეფერებოდა, ტექსტს შეგვისწორებდა, დაგვარიგებდა და დაგვლოცავდა სცენაზე გასვლის წინ.

კიტა ბუაჩიძის „ეზოში ავ ძაღლს“ წილად ხვდა დიდი წარმატება, რაც გოგი თოდაძის ბრწყინვალე რეჟისორულმა დადგმამ განაპირობა. მან ყველაფერი იღონა, რომ თეატრს კარგი სპექტაკლი ჰქონოდა რეპერტუარში.

ბოლო რეპეტიციებს ესწრებოდა ბატონი გიგა. იგი ხვეწდა ჩვენს ოსტატობას, გვახალისებდა, გვაქებდა, ტაშს გვიკრავდა, რა კარგები ხართო... ჩემი როლის ერთ მონაკვეთში თავებზე მონოლოგს ვკითხულობდი — მაგარი იყო, რაც მართალია, მართალია, კარგი ვიყავი (მეც თავს და ვირთხას ვგავდი იმ დროს)...

ბატონმა გიგამ აღნიშნა მაშინ ერთ-ერთი რეპეტიციის შემდეგ: იმდენად კარგები ხართ, რომ მსახიობთა ცალკეული დუეტი საესტრადო ნომრადაც შეიძლება გამოდგესო...

გასახარია, რომ ტელესტუდიაში განხორციელდა სპექტაკლ „ეზოში ავი ძაღლის“ ვიდეო-ფირზე ჩანერა და მთელ საქართველოს მიეცა საშუალება ამ დიდებული სპექტაკლის ხილვის...

მარჯანიშვილის თეატრში აღნიშნული სპექტაკლის პრემიერა შედგა 1977 წელს. გაზეთები და ჟურნალები აჭრელებული იყო რეცენზიებით და შემსრულებელთა ფოტოილუსტრაციებით, რამაც მსახიობებს დიდი აღიარება და პოპულარობა მოგვიტანა.

1977-78 წლებში მარტვილის რაიონის მთის სოფლებში „ბათა ქექიას“ კინოგადაღებაზე ვიყავით მიწვეული. ისეთ სოფლებში გვიხდებოდა ყოფნა, სადაც მაცხოვრებლებს ქართული უჭირდათ. მათ ტელევიზიით ჰქონდათ ნანახი „ეზოში ავი ძაღლი“. კილომეტრებს გადიოდნენ, რომ ჩვენთან, „ცოცხალ მსახიობებთან“ მოსულიყვნენ და მოგვეფერებოდნენ. მოჰქონდათ საჩუქრები, ხილი, გვეხებოდნენ ხელით, აღტაცებას ვერ მალავდნენ და მეგრულად ერთმანეთს უზიარებდნენ თავისი სიხარულს: „ცოცხაი, ცოცხაი არტისტიო“...

— და, კიდევ, ერთი შემთხვევა ჩემს პოპულარობასთან დაკავშირებით: 1987 წელს ავადმყოფობის გამო მოვხვდი მოსკოვის ერთ-ერთ წამყვან დიაგნოსტიკურ ცენტრში. იქ მოღვაწე დიდმა ქართველმა მეცნიერმა, პროფესორმა ფრიდონ თოდუამ ჩემდა გასაოცრად მიცნო და აღტაცება ვერ დამალა ჩემთან შეხვედრისას. მე რა ვიცოდი, თურმე მასაც ნანახი ჰქონდა კიტა ბუაჩიძის უკვდავი პიესა. მაშინ გამიჩნდა შეგრძნება, რომ ნამეტანი დიდი არტისტი ვიყავი, იმდენად დიდი, რომ რუსეთშიც კარგად მიცნობდნენ...

მინდა ერთი კურორტის შესახებაც მოვეყვე — იმ დროისთვის, როდესაც თეატრში ბუაჩიძის პიესა გადიოდა, ოჯახში სამნი ვიყავით; მე, ჩემი შვილი, ისიც მარჯანიშვილის თეატრის მსახიობი — მაია ტატიშვილი და 3 წლის შვილიშვილი — სალომე. ვინაიდან პიესაში მე და ჩემი შვილი ორივე ვიყავით დაკავებული — მე ცაცანას, ის როზიტას როლში, პატარა სალომე კი შინ რომ დამეტოვებინა, არავინ მყავდა, ამიტომ გოგონა თან მიმყავდა, იგი სპექტაკლის მსვლელობისას კულისებში პატარა სკამზე უნდა მჯდარიყო, თან ვაფრთხილებდი, რომ აქედან ფეხი არ უნდა მოეცვალა.

— პიესაში იყო ასეთი სცენა — მე, ცაცანა, ვეძალებოდი ჩინჩახელს, ანუ გივი ბერიკაშვილს — შემირთე და შემირთე ცოლადო. ეს სცენა და დიალოგი კარგად გვექონდა გაკეთებული — პარტერში მაყურებელი და კულისებში ტექპერსონალი სიცილით იხოცებოდა. პატარა სალომემ ჩემი და გივის სცენა ვერ დაუკავშირა პარტერის სიცილ-ხარხარს, მას ეგონა, რომ პარტერში სასაცილო რაღაც ხდებოდა. მე სალომეს ვადევნებდი თვალს და თან გივისთან ვაგრძელებდი დიალოგს. წამოიწვედა სალომე, უნდოდა პარტერში გახედვა, მე, ვითომდა, ასე იყო საჭირო — მივირბენდი კულისებ-

ში საწყალ სალომესთან, ჩავჩიქვამდი, არ ადგე-მეთქი, და ისევ გივისთან ვბრუნდებოდი. ამ დროს სცენაზე სარე უნდა შემოსულიყო...

— არ შემოვიდა სარე... რალა ვქნათ, მე და ჩინჩახელი (გივი) დავრბივართ... ვეძახით სარეს... აქეთ მოდი, აქა ვართო... მაყურებელი სიცილით იხოცება...

მერე, მოვახერხე კულისებთან მისვლა — ვაფრინე თანამშრომლები: ბედოვლათებო ხომ ხედავთ, სარე არ მოდის, მოძებნეთ საჩქაროდ!.. გავარდნენ სარეს საძებნელად, მაგრამ სარე ვერ იპოვეს... ვერ შემოვიდა სარე იმ საღამოს სცენაზე... სამაგიეროდ, ჩემი შვილიშვილი სალომე შემოვიდა სცენაზე და მე მომმართა: „ბებია, მე მეძებო? მე აქ ვარო“... გივი ბერიკაშვილმა (ამ ვირტუოზმა მსახიობმა) იხტიბარი არ გაიტეხა, უცბად შეაფასა სიტუაცია და დიდებულად დააბოლოვა ეს სცენა — მე მომმართა: რაო? ბებიაო? შენ მეძალეობდი — შემირთე, გასათხოვარი ვარო და თურმე ბებიაც ყოფილხარო? რა ვქნა, ჩემი ბედი თქვენ ყოფილხართო, ხელში აიყვანა პატარა, ფუნჩულა სალომე, მეც ხელი მომხვია და სიმღერით და ცეკვით გავედით სცენიდან...

...დაიქცა პარტერი ოვაციებით, ხარხარით...

მაგრამ, მეორე დღეს გიგა ლორთქიფანიძემ ტყავი გამაძრო — რა ამბავია ნინიკო? მე აქ საბავშვო ბაღი კი არ მაქვსო...

მართალი იყო ბატონი გიგა და, რალას ვიზამდი, ბოდიში მოვუხადე...

ამ რამდენიმე წლის წინ პიესის მონაწილენი ტელესტუდიაში მიგვიწვიეს. პროგრამის წამყვანმა ერთადერთი შეკითხვით მოგვმართა: რითია განპირობებული სპექტაკლის „ეზოში ავი ძაღლია“ — ესოდენ დიდი სიცოცხლისუნარიანობა, რომ დღემდე არ ჩამქრალა მაყურებლის სურვილი ამ უკვდავი პიესის ხილვისო?

ჩემი პასუხი იყო და დღემდე არის, რომ სპექტაკლის უკვდავება, მისდამი მაყურებლის დიდი ინტერესი უპირველესად დაკავშირებულია პიესის განუმეორებელ ავტორთან კიტა ბუაჩიძესთან, რომელმაც შექმნა მაღალმხატვრული, ხალასი იუმორითა და სატირით შეჯერებული დაუფინყარი მხატვრული სახეები და აგრეთვე ხალხისთვის ბედნიერების და სიყვარულის განცდის მიტანის დაუოკებელ სწრაფვასთან, — რომ არაფერი ვთქვათ, მსახიობთა ბრწყინვალე საშემსრულებლო ოსტატობაზე და რეჟისურაზე...

... — დასანანია, რომ დღეს ბატონი კიტა ბუაჩიძე აღარ არის ჩვენს გვერდით. მას ახლა ბევრი რამის დაწერა შეეძლო — როცა უკვე სულ სხვა წლებია და სიტყვის თავისუფლება...

აღსანიშნავია, რომ დღემდე სხვადასხვა სატელევიზიო არხებით გრძელდება ტელესპექტაკლის „ეზოში ავი ძაღლია“ ჩვენება და ამის შესახებ ყოველთვის მატყობინებენ... ვუყურებ ინტერესით, ვიციანი, ვხალისობ და თან ვტირი — აღარ არიან ბრწყინვალე შემსრულებლები — მედია ჯაფარიძე, ლენა ყიფშიძე, თენგიზ მაისურაძე, ვახტანგ ნინუა, გოგი ტატიშვილი, ნათელა მიქელაძე და სხვები.

...მაგრამ, ხომ არიან ჩვენდა სასიხარულოდ ბატონი გიგა ლორთქიფანიძე, გოგი თოდაძე, სოფიკო ჭიაურელი, გივი ბერიკაშვილი, რეზო მირცხულავა და სხვა მრავალნი, რომლებიც კვლავინდებურად ქართული კულტურის და ქართული ხელოვნების სადარაჯოზე დგანან...

„ვის უნახავს შავი ნივნი?..“

ბატონ კიტა ბუაჩიძის შემოქმედებას მე უფრო ადრე გავეცანი, ვიდრე ჩვენი შეხვედრა პირადად შედგებოდა!

არადა, მისი გაცნობა, როგორც უკვე ლეგენდარული პიროვნების, გულწრფელად მაინტერესებდა!

ერთხელაც, ეს ნატანჯი და ციხეგამოვლილი მწერალი, „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქციაში გვეწვია — თუმცა, მას, იმდროისთვის, რაღაც კონკრეტულ ეროვნულ სატკივარზე გულანთებულს, ამ განვლილი ტანჯვა-წამებისა აღარაფერი ეტყობოდა!

იმ წუთას მიხვდებოდი, რომ ეს კაცი, საქართველოს სიყვარულში, არავის არაფერს დაუთმობდა — მეტიც, საკუთარი პოზიციიდან უკან, ერთ ნაბიჯსაც ვერ მოაცვლევიანებდი! ამჟამად განაწყენებული გაზეთების რედაქტორებსა და გამომცემლობების დირექტორებზე გახლდათ; ცხადია, როგორც „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორზე, პრეტენზიები ალბათ, ჩემთანაც ექნებოდა და ვიდრე რაიმეს მისაყვედურებდა, ჩემი მისადმი დამოკიდებულება, დაახლოებით, ასე გამოვხატე:

„თქვენ, ბატონო კიტა, როგორც პატიოსანმა კაცმა და პატიოსანმა მწერალმა, რა უნდა შემომთავაზოთ ისეთი, მისი დაბეჭდვა გამიჭირდეს-მეთქი“.

როგორც ჩანდა, ამ სიტყვებმა არა მარტო დააწყენარა, გაახარა კიდევ!

ის დღე იყო და, ჩემდამი რწმუნებულ გაზეთს ბატონ კიტას წერილები აღარ მოკლებია — ვბეჭდავდი ყველაფერს, რისი დაბეჭდვაც შეიძლებოდა და, უფრო ხშირად იმას, რომლის დაბეჭდვაც არ შეიძლებოდა!

ასეთი წერილები კი მას გაცილებით მეტი ჰქონდა.

ამის მიუხედავად, ფიცხი ხასიათის გამო, ხანდახან მაინც გამებუტებოდა და ამას, ჩვენი საერთო მეგობრის, მშვენიერი ნანა დავითაშვილის პირით შემომითვლიდა!

ჩვენი ურთიერთობის „გაფუჭებაც“ მხოლოდ იქიდან მოდიოდა, რომ, ხანდახან, რედაქციაში წერილი კი არა, თითქმის მთელი „ნივნი“ მოჰქონდა, რომლის გამოქვეყნებასაც ჩვენი გაზეთი, სხვა რომ არაფერი დაებეჭდა, რამდენიმე წელიწადს მაინც მოუნდებოდა!..

პირად ურთიერთობებში, სხვა პრობლემა, ალბათ, არც გვექონია — თვითონაც ატყობდა, პატივს რომ ვცემდი და გამორჩეულად ვაფასებდი!

მისგანაც ბევრი ყურადღება და თანაგრძნობა მიმიღია, ათასში ერთხელ, საყვედურიც და ალბათ, სამართლიანიც, რადგან ის იყო კაცი, რომელიც ტყუილუბრალოდ არავის არაფერს დასწამებდა!..

და მაინც, ცხოვრებაში, არაფერი ისეთ სიხარულს არ ანიჭებდა, როგორც ქართველი ხალხის დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესება!

მისი ზრუნვის საგანი, ამქვეყნად, მეტი და მეტი ქართველი ბავშვის გაჩენა იყო — თავზე გადაყოლა იცოდა ახალგაჩენილის ოჯახზე: უკანასკნელ პერანგს გაიხდიდა და იმათ შეეწეოდა!..

ყველაფერს ამას კი თავი მოუყარა თავის უკვდავ ნივნიში, რომელსაც „შავი ნივნი...“ უწოდა!

ძვირფასო მკითხველო, ახლა ერთი რამ თქვენგანაც მაინტერესებს და გეკითხებით:

„ვის უნახავს შავი წიგნი, წიგნი წითელ ასოებით,
დანერილი სისხლის წვეთით, დანერილი სასოებით!..“

დიახ, დიახ! — ერთი ასეთი წიგნი ცხოვრებაგატანჯულმა და ციხეგამოვლილმა მწერალმა, ჩემმა ძვირფასმა უფროსმა მეგობარმა, კიტა ბუაჩიძემ დაუტოვა თავის სათაყვანებელ საქართველოს!..

სოფიკო ჭიაშკელი

ბახსენება

არ შეიძლება გაიხსენო ბატონი კიტა ბუაჩიძე და სახეზე ღიმილი არ მოგეფინოს.

მისი პიესები „ეზოში ავი ძაღლია“, „ამბავი სიყვარულისა“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „ვარდი ასფურცლოვანი“, „ფორმულა პლატონისა“ და მრავალი სხვა ეპოქაა ქართულ დრამატურგიაში.

დრამატურგია ლიტერატურის უძნელესი დარგია, მით უმეტეს — კომედია, რომელიც უდიდეს ძალისხმევას, სიმამაცეს, იუმორს და სიმართლეს მოითხოვს. სწორედ ამ თვისებებით არის დაჯილდოებული ბატონი კიტა ბუაჩიძის პიესები. განსაკუთრებით გამოვარჩევდი „ეზოში ავი ძაღლია“. ამ პიესაში ისეთი ცხოვრებისეული პერსონაჟებია, რომ ისინი ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ ქვეყანაში ცოცხლობენ. „ეზოში ავი ძაღლია“ საქართველოს თითქმის ყველა თეატრმა დადგა და — არა მარტო საქართველოში: ეს პიესა მოსკოვის მცირე თეატრშიც დაიდგა.

მე ბედმა გამიღიმა და ვმონანილეობდი მარჯანიშვილის თეატრის სპექტაკლში... და, უნდა გითხრათ, რომ შესანიშნავი რეჟისორული დადგმა გახლდათ, სცენაზე კი — ნამდვილი ვარსკვლავთცვენა:

ლენა ყიფშიძე თუ მედეა ჯაფარიძე,
ვახტანგ ნინუა თუ თენგიზ მაისურაძე,
ნინიკო ჩხეიძე თუ გივი ბერიკაშვილი...

ამ შესანიშნავმა მსახიობებმა ერთიმეორეზე უკეთესი სახეები შექმნეს.

არანაკლები მოწონებით და პოპულარობით სარგებლობდა ჩემი სარეც-ეს თვალე-ბჟუჟუნა, სიცოცხლით სავსე, მართალი, კისკისა ქურთი გოგონა, ძველი თბილისის განუყოფელი ნაწილი.

ახლა, როდესაც ამდენი რევოლუციური ქარცეცხლი გამოვიარეთ, როდესაც ასეთ შემწილ სამყაროში ვცხოვრობთ, სწორედ ისეთი ადამიანები, ისეთი დრამატურგები სჭირდება დღეს ქართულ თეატრს, როგორც ბატონი კიტა ბუაჩიძე იყო, თავისი იუ-

მორით, გროტესკით, სიმართლითა და ვაჟკაცობით... აფსუსს, რომ აღარა ხართ ბატონო კიტა.

სამაგიეროდ თქვენმა „ეზოში ავმა ძაღლმა“ კი ყველა დროს გაუძლო და დღესაც ცოცხლობს!

მარინე ჯიქია

პიროვნება

საქართველოში ბევრი მწერალი, დრამატურგი და პუბლიცისტი...

პიროვნება კი — ძალიან ცოტა. კიტა ბუაჩიძე პიროვნება იყო, პიროვნება მტკიცე და ძლიერი ხასიათისა. „ავციოლია სიყრმიდანვე ჩვენ ქართველის ბედმა, და დაე გვძრახონ, ჩვენ მის ძებნით დავლიოთ დღენი“, — ილია ჭავჭავაძის ეს განუმეორებელი თქმა სიყმანვილეშივე აღიბეჭდა კიტა ბუაჩიძის მაღალ შუბლზე, ქართული სახლის ნაკვეთებსა და ამაყ იერზე. ახალგაზრდობაში დასახულ ამ ამალღებულ ზრახვას არ გადაუხვია ილია ჭავჭავაძის სულიერმა შვილმა და მთელი სიცოცხლე შესწირა მას. და სწორედ ამიტომ ჩვენი თაობა თაყვანს სცემს კიტა ბუაჩიძის სპეციალ ბიოგრაფიას, რომელშიაც გვხიბლავს: ზნეობა, უნაგარობა და მამაცი მამულიშვილობა.

მე ვამაყობ იმით, რომ ვიცნობდი კიტა ბუაჩიძეს. ვხვდებოდი მას ჩემი მეგობრის ქალბატონ თინათინ ბარამიძის სახლში, რომლის კედლებს ახლაც ატყვია მისი ძლიერი მზერა და მშფოთვარე სული...

მე ვამაყობ იმით, რომ ჩვენი ოჯახის ბიბლიოთეკას ამკობს კიტა ბუაჩიძის ავტოგრაფიანი წიგნები. მისი მხატვრული ქართული კალიგრაფიიდან ლოცვასავით იღვრება მისთვის უძვირფასესი თქმა: „მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთან“.

ჩვენი თაობა თაყვანს სცემს კიტა ბუაჩიძის კავკასიური სულიერების ცეცხლსა და ენერგიას, რომელიც ახლაც თავს დასტრიალებს ქართულ მიწას, რადგანაც დიდი ილიას თქმით:

„ბედნიერ არის, ვისაც ეღირსა,
მამულისათვის თავის დადება!
ნეტა მას ქველსა, ნეტა მას გმირსა!
ის თავის ხალხში აღარ მოკვდება“.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

თამაზ კვაჭანტირაძე - წიგნი კიტა ბუაჩიძისა და კიტა ბუაჩიძეზე.....	7
ნოდარ ტაბიძე - ზღურბლზე სათქმელი	10
გზანი ტანჯვისა და ამალღებისა,(ბიოგრაფია სურათებითურთ) ნოდარ ტაბიძე.....	13

კ ა რ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

ТАКОЕ ДЛИННОЕ, ДЛИННОЕ ПИСЬМО ВИКТОРУ АСТАФЬЕВУ И ДРУГИЕ ПОСЛАНИЯ С КАРТИНКАМИ В ЧЕРНО-БЕЛОМ ЦВЕТЕ.

ТАКОЕ ДЛИННОЕ, ДЛИННОЕ ПИСЬМО ВИКТОРУ АСТАФЬЕВУ 36

... И ДРУГИЕ ПОСЛАНИЯ:

ГЛАВНОМУ РЕДАКТОРУ ЖУРНАЛА «ДРУЖБА НАРОДОВ» БАРУЗДИНУ С.М 177

БЕСЕДА ВО СНЕ В НОЧЬ С 1 НА 2 ЯНВАРЯ 1988 ГОДА С МИХАИЛОМ

ГОРБАЧЕВЫМ..... 179

ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО,С ОДНИМ ФОТО,ГАНИНОЙ МАЙЕ АНАТОЛЬЕВНЕ 213

РЕДАКЦИИ «ЛИТЕРАТУРНОЙ ГАЗЕТЫ»..... 227

ИЛЛЮСТРАЦИИ..... 236

კ ა რ ი მ ე ო რ ე

შ ა ვ ი ნ ი ბ ნ ი

ანუ

ყოველ ერს თავისი სატკივარი აქვს,

ან კიდევ:

წამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო

ავტორისაგან 243

„ისმინე შეგონებანი ჩემი“

244

ღია წიგნი	245
დამატებითი სტრიქონები.....	377
წერილი ედუარდ შევარდნაძეს.....	381
„მკითხველს ვთხოვ“	382
ლალი ღლონტის ბარათი	383
„აღსდექ საქართველოვ“	384

კარი მისამე

წერილები

აკაკი ბაქრაძეს.....	389
მიხეილ თუმანიშვილს.....	393
ჯანსუღ ღვინჯილიას	400
ანზორ თოთაძეს.....	401

კარი მემოთხე

ორი დაუდგმელი პიესა

პოლიხრონ ჩიჩია.....	416
რვა მოქმედი პირი.....	470

კარი მესუთე

მოგონებები

თინათინ ბარამიძე - „რაც უფრო შორს ხარ - მით უფრო მიახლოვდები“.....	544
ნანა ბაგრატიონ-დავითაშვილი - გულმონყალე.....	568
ეთერ ბუაჩიძე - კვალი ნათელი	569
კარლო ბუაჩიძე - მოგონებები კიტა ბუაჩიძეზე	570
აკაკი გენაძე - ერის სატკივარი ალაპარაკებდა	573
მაყვალა გონაშვილი - გზა უკვდავებისაკენ	575

ლუარა გორდივეიჩი - ქართველი ბრძენკაცისა და მგზნებარე მამულიშვილის კიტა ბუა- ჩიძის გახსენება.....	576
ЭТЕРИ ГУГУШВИЛИ - КНИГА – ИСПОВЕДЬ	578
ნოდარ გურაბანიძე - უკვდავი კომედიოგრაფი.....	580
ვახტანგ დოხნაძე - წილად მხვდა ბედნიერება მისი ქმნილებების პირველი წამკითხველი ვეოფილიყავი.....	582
ნაზი ელიაშვილი - ასეთი ადამიანები არ კვდებიან.....	584
გივი ვეფხვაძე - კიტა ბუაჩიძე.....	585
იზა ვეფხვაძე - საამაყო მამულიშვილი	591
მთავარეპისკოპოსი თადეოზი (იორამაშვილი) იყვნენ დიდნი, დიდნი სულნი.....	592
ლილი-ელენე იოსელიანი - მისი პიესები გამუდმებით უნდა ასაზრდოებდეს ქართულ თეატრს	593
გენო კალანდია - პური და წიგნი.....	594
რევაზ კვერენჩხილაძე - მასთან მეგობრობა მაკავშირებდა.....	595
ემზარ კვიციანიშვილი - წმინდა კაცის სახელი.....	601
არჩილ კიკნაძე - ბატონ კიტა ბუაჩიძის გახსენება.....	602
ვასილ კიკნაძე - ნიჭიერი პიესების ავტორი.....	605
ჯუმბერ კოპალიანი - საქართველოს ნამდვილი ჭირისუფალი.....	607
კუკური კუკულაძე - ჩემი ნათლია.....	609
ვალერიან მამუკელაშვილი - ერის მოზარის ქადაგება (რომელმაც, უპირველესად, გულარხეინი ხელისუფლება უნდა შეაწუხოს).....	611
ვილენ მარდალეიშვილი: 1. კაცი სამრეკლოზე.....	615
2. ერთი სიყვარულის ისტორია.....	619
თემურ მირიანაშვილი - თერგდალეულების ერთი უკანასკნელი შთამომავალთაგანი.....	621
ცოტნე მირცხულავა - თანადგომისათვის მუდამ ხმალშემართული.....	622
АРЧИЛ МЦХВЕТАДЗЕ - О КИТЕ БУАЧИДЗЕ	624
შალვა მჭედლიშვილი - ქვეყნისთვის თავდადებული რაინდი.....	625

გიზო ნიშნიანიძე - წუთისოფელი ასეა.....	628
ერეკლე საღლიანი - სიკეთისმყოფელი.....	634
თამარ სხირტლაძე - მეყო თავხედობა და კიტა ბუაჩიძეს... გავებუტე.....	636
ნოდარ ტაბიძე - სიმაღლე მწერლისა.....	637
ნიკოლოზ ქარცივაძე - მოგონება არცთუ შორეული წარსულიდან	642
თემურ ჩალაბაშვილი - საუკუნის სინდისი.....	643
ჯანსუღ ჩარკვიანი - სიხარული გაფრინდა.....	645
ნინო ჩხეიძე - კიტა ბუაჩიძის პიესების უკვდავება	646
თამაზ ნივნივაძე - „ვის უნახავს შავი წიგნი?..“	649
სოფიკო ჭიაურელი - გახსენება.....	650
მარინე ჯიქია - პიროვნება.....	651

**კომპიუტერული
უზრუნველყოფა**
სალომე პაიჭაძე
სალომე ფორჩხიძე
ლექსო ოთარაშვილი

კორექტორები
მაია მიქაია

ოპერატორი
თამარ ტყაბლაძე

დაიბეჭდა „ეროვნული მწერლობის“
სტამბაში. მხატვრის ქ. 4
ტელ: 31-70- 47
32-73- 62

E-maile
litandart@yahoo.com
vaja.otarashvili@yahoo.com